

1207 8/1906

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

540/26
p117

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1878-diki ÉVFOLYAM.

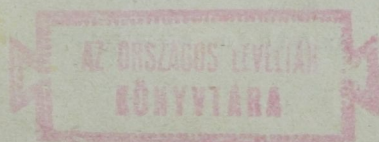
MOL Könyvtára

BUDAPEST, 1878.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

KNOLL KÁROLY AKAD. KÖNYVÁRÚSNÁL.

M. N. MUZEUM
Levél-tári Osztálya
Cs. Sándor Imre
gyűjteménye
1934. év 40. szám.

Általános tartalom.

Nagyobb közlések.

	Füzet	Lap
Dr. DUDIK Béda. Rödern Menyhért es. tábornagy tudósítása Nagy-Várad 1598-iki ostromoltatásáról	I.	119
Dr. FEKETE Lajos. Adalék a magyar sebészet történetéhez	I.	101
KÁROLYI Árpád. Fráter György levelezése és egyéb öt illető iratok. (I. II. közlés)	II. III.	211, 499
— Bernárdffy János krimiai követsége 1598-ban	III.	561
— Okiratok és levelek a nagy-várad béke történetéhez. 1536—1538	IV.	713
Dr. MARCZALI Henrik. Regesták a külföldi levéltárakból. (Két közlés.)	III. IV.	417, 901
SZILÁGYI Sándor. Bocskay István és Illésházy István levelezése 1605 és 1606-ban. (I. II. III. közlés.)	I. II. III.	1, 273, 577
— Illésházy István és más főurak levelezése 1605—1608-ban	IV.	819
— Péchy Simon levelei Thurzó Imréhez 1620. decz. 21, — 1621. május 13.	I.	119

Művelődéstörténeti adatok.

DEÁK Farkas. Két végrendelet a XVI. és XVII. századból (XVIII)	IV.	949
DIVALD József. Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII. század elején. (XVII.)	III.	667
FERENCZY József. A czéhek XVI. századbeli pecsétjeihez (V.)	I.	341
FEHÉRPATAKY László. Bethlen Gábor portai vásárlásai 1620- ból. (XVIII.)	III.	661
GÉRESI Kálmán. Bocskay Klára végrendelete. (II.)	I.	143
IPOLYI Arnold. Rimay János portai vásárlásai (IV.)	I.	153
KÁROLYI Árpád. Illésházy István birtokviszonyait illető feljegy- zései (I.)	I.	139
— Illésházy Mátyás végrendelete. (XI.)	III.	655
b. MEDNYÁNSZKY Dénes. Egy hajdani jelmezes társaság. (X.)	II.	361
NAGY Gyula. Tihanyi szerszámok (VI.)	II.	342
— Ukkon pohara (XII.)	III.	657
— Ingóságok 1549-ből (XIII.)	III.	661
— Ezüst művek 1558-ból (XIV.)	III.	662
SZABÓ Károly. Bocskay István fejedelem kincseinek összeírása (III.)	I.	146
— Ugocsa, Szatmár és Máramaros vármegye adólajstroma 1564-ből. (VII.)	II.	345
— Szinyér vára leltára 1559-ből (XV.)	III.	663
— A borosjenei várőrségbeli lovasság hópénze 1559. jun. és jul. havára. (XVI.)	III.	665
— Haller János följegyzései 1685—1687-ről (XIX.)	III.	679
SZERÉMI. Temetkezési költségek a XVII. századból. 1. 2. (VIII.)	II.	354
SZ.(ILÁGYI) S(ándor). 3. (VIII)	II.	356

	Füzet	Lap
Sz.(ILÁGYI) S(ándor). A magyar árák történetéhez a. b. (IX.)	II.	359
THALLÓCZY Lajos. Művelődéstörténelmi Egyveleg (XI.)	II.	364
Dr. VINCZE Gábor. I-Vadász-inventáriuma 1631. (XX.)	IV.	928
— Rákóczy Gy. kincsei (XXI)	IV.	940

Vegyes közlések.

DOBY Antal. Ugocsa vármegye alispárjai	III.	695
FABRITIUS Károly. Pekry Lőrincz levele egy jezsuitához	I.	206
FEHÉRPATAKY László. Mayláth István és társai frigylevele	I.	183
HAJNIK Imre. Az 1387-ik évi székes-fehérvári országgyűlés czikkelyei	I.	172
HATOS Gusztáv. Hanvay Péter és Pászthóy Máté követségi tudósítása 1640-ből	II.	392
HODOR Károly. Bihar vármegye főispánjai 1102—1791	II.	377
— Erdély ítélőmesterei 1365—1848	III.	693
KÁMÁNHÁZY Béla. A Cilleyek sírja Cilliben	II.	380
KÁROLYI Árpád. Három rövid magyar levél	I.	186
— Rákóczy Zsigmond egy magyar levele 1584-ből	I.	191
— Katzianer megöletésének történetéhez	III.	698
— Egy levél Balassa Andrástól 1642. april 24.	III.	702
— Sándor Gáspár leveleiből	III.	707
KISS Kálmán. A szathmári eszmadia czéh régi jegyzőkönyveiből	III.	705
KISZELÁK Sándor. A püspök-ladányi Rákóczy-harang	III.	708
Gr. LÁZÁR Miklós. Kolozs-vármegye 1634-iki lustrája	I.	198
LEHOCZKY Tivadar. Rákóczi György és Bethlen Gábor özvegye közti egyezkedés a munkácsi vár uradalom iránt. 1631.	I.	194
Dr. MARCZALI Henrik, Árpádkori emlékek külföldi könyvtárakban. (I. II.)	I. II.	369
— Adalékok Erdély történetéhez	IV.	967
b. MEDNYÁNSZKY Dénes. Levéltári böngészet	I.	176
SZALAY B. József. Adalékok a cserkeszek történetéhez	I.	191
Sz.(ILÁGYI) S(ándor). Három uralkodói levélke	II.	388
— Az 1604-iki országgyűlés óvása	III.	700
— Mária Krisztierna történetéhez 1518—9	IV.	974
THALLÓCZY Lajos. Fogott birák ítélete 1548-ban	I.	184
— I. Apafi Mihály és az oláh biblia	I.	204
— Bornemissza Péter és a Postillák	II.	383
— Pálffy Miklós levele Győr vára bevételéről	II.	387
— A cigányok szervezete történetéhez 1661	III.	704
— Az oláh reformatió történetéhez	III.	706
THALY Kálmán. Konstantinápolyi magyar tudósítás a persa és orosz háborúról. 1555.	I,	188
— Gr. Koháry István naptári jegyzeteiből	II.	396
— Pótlék és igazítás	III.	710
VALENTINUS Bujdosó. Kálnai Bornemissza György	III.	710
ZSILINSZKY Mihály. Zrínyi Miklós csehországi rokonairól	IV.	963

8/4906

BOCSKAY ISTVÁN ÉS ILLÉSHÁZY ISTVÁN
LEVELEZÉSE

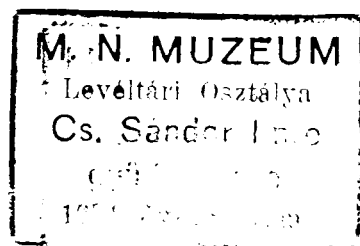
1605 és 1606-ban.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

LEGNAGYOBB RÉSZBEN A KÖPCSÉNYI LEVÉLTÁRBAN LEVŐ EREDETIEKRŐL

KÖZLI

SZILÁGYI SÁNDOR.

1842. nov. 21-én a Magyar Tudományos Akadémia nagygyűlésén Jászay Pál székfoglalójában következő emlékezetes szavakat mondá: »Ím Mailáth János gróf, német-magyar történetiratában, bár tömérdek olvasási vagy tán nyomtatási hibákkal, több rendbeli leveleit közlötte Illy és h á z y Istvánnak, melyek megbecsülhetlenek nemcsak a hon történetei, de nemzeti nyelv tekintetéből is. Tizenkét év folyt le, mióta e szép, e szellem- és eszmedús levelek nyomtatásban kézen forognak, ez alatt utolsó férfiivadéka is kihalt e lelkes hazafinak, és emelkedett-e csak egy szó is közöttünk, mely a közönség vagy legalább a nyelv művelésével foglalkodók figyelmét oda vonzotta volna azon levelekre, melyeket a hona javán munkálódása miatt népszerűségét vesztett Illyésházy, a Kátay mérgétől már senyvedező Bocskayhoz, oly eredeti magyarsággal, egyszersmind oly ritka hazafisággal, majd komolyan, majd tréfásan, de mindig szabatos rövid pontokban írt.« S kapcsolatban e szavaival egy párt bemutat Illésházy és Bocskay leveleiből.

A fentebbi szavakban nyilvánuló óhajlás maig sem teljesegett. Az azóta lefolyt 35 év alatt a két államférfi leveleiből alig egy pár látott világot s a köztük levő viszony megítélésénél történészeink még mindig a Jászay által közlöttekre vannak, mint főforrásra, utasítva. Pedig a hang, mi e pár levelen végigömlik, azt a benyomást teszi az olvasóra, mintha a viszony a két férfiú: a fejdelem és követe közt nem épen zavartalan lett volna, mintha egy s másban eltérő nézeteiknek egyeztetése nem minden nehézség nélküli lett volna. Illésházyt Mátyás és az udvar, Bocskayt saját környezete tolták előre — vagy talán készakarva hagyták magukat tolatni azok által? S ha így volt: nem csodálatos fordulat-e az, hogy az üldözött és földönfutóvá tett Illésházy az udvar, a sokáig németes hírben állott Bocskay pedig a nemzet érdekeit védelmezték egymás ellen?

Oldják meg e kérdést, tisztázzák e pontban történettudásunkat saját leveleik, melyeket e nevezetes két évben 1605-ben

és 1606-ban egymással váltottak: nemcsak első rangu forrásai azok történetünknek, hanem epistolaris irodalmunknak is kiválóbb termékei közé tartoznak.

Épen ezért az olvasó bizonyynyal igazoltnak találja a közléseket, s én úgy hiszem, minden további igazolási kísérlet nélkül áttérhetnék magukra a levelekre, ha még nem volnának némi előre bocsátandóim.

Az Illésházy-Bocskay-féle levelek gróf *Batthyány* József moson-megyei főispán úr köpcsényi levéltárának Illésházy-féle osztályában őriztetnek. A Magyar Történelmi Társulat f. évi kirándulása alkalmával, miután a nemes gróf eleve is felajánlotta levéltárát, egy bizottságot küldött Köpcsénybe, mely — a tulajdonos nagylelkű beleegyezése következtében — magával hozta felhasználás végett e ritka történelmi kincseket.

Alulírott, mint e közlemény szerkesztője előtt, a közlésre nézve két út állott: vagy tisztán csak Illésházy s Bocskay egymással folytatott levelezésének kiadására szorítkozni, úgy mint az a köpcsényi levéltárban őriztetik, vagy ezeknek másokkal folytatott s ott őrzött politikai tartalmu leveleit is bevenni a közleménybe. Az első esetben szükséges lett volna, a fel nem vett levelekből újabb közléseket adni, mert történetírási szempontból azok is nagyfontosságúak, s ez a közlés szétforgácsolását vonta volna maga után. Jobbnak látszott tehát a második módot követni. De ha egyszer ez el lett fogadva, lehetetlen volt mellőzni a két államférfiúnak más levéltárakban őrzött politikai leveleit is, mennyiben azok a szerkesztőre nézve hozzáférhetők valának, lehetetlen azokat is, melyek már korábban ügybarátaink által a társulatnak beküldettek.

Még csak azt kívánom megjegyezni: a mely darabok alatt nincs megjegyezve, hogy honnan vétettek, azoknak eredetiei a köpcsényi gróf Batthyány-féle levéltárban őriztetnek — ezeknél helykimélésből mellőztem a megjelölést. A többieknél ki vannak téve.

Budapest 1877. nov. 10-én.

Szilágyi Sándor.

I.

1605. febr. 10.

Spectabilis ac magnifice domine observandissime. Salutem et servitii paratam commendationem. Íátogassa meg az úr isten kegyelmedet sok jókkal s tegye szerencséssé minden dolgaiban.

Megértöttem az kegyelmed irását minden rendiben, hiszem pedig s tudom is, hogy kegyelmed minden időben az szegény magyar nemzetnek jóvára, szabadságára s előmentére igyekezött magának nagy kárával is nem gondolván, melynek igasságos követéseiért szenvedött is el kegyelmed mindenöket. Most is, hogy azon jóakaratóból való indulata és szereteti legyen kegyelmednek abban senki nem kételkedik. Én is pedig, ki az úristentől majd ugyan kedvem ellen, úgy mint ki elégtelenségemet ismervén szóllittattam és vonyattattam erre, mindazáltal immár azon kegyelmes istenemtől könyörgésem által várván segítséget, és el is hívén, hogy ő szent fölsége megsegít bennünket, az ő tisztósága hazánk és nemzetünk mellett elkezdött dolgunkban semmit hátra nem akarok hagyni. Ekközben kívánnám s akarnám, hogy kegyelmednek jó alkalmatossága lévén benne, hamarsággal jűne hozzánk s keresne meg kicsiny sőt nagy kárával is nem gondolván kegyelmed, hogy egymással szömtől szömben beszélgethennék minden dolgokról. Én kegyelmedet nem csak úgy látom mint barátomat, hanem mint jó akaró uramat és nekem jó kívánnómat és kegyelmedet úgy tartom mint édes apámat. Kegyelmed pedig eljövén hozzám mingyárást kegyelmedet bizonyos helyben és örökségben telepitem. Ha pedig az úristen az ő nagy kegyelméből az én dolgaimban jó successust ad, nemhogy az kegyelmedét idegeníteném el kegyelmedtől, de sőt inkább megakarom többítenem. Kegyelmed az én rövid írásomban contentus legyen, mert kegyelmed én bennem soha vétket nem talál s meg nem fogyatkozik.

Az minemű jegyzésök pedig kezemhez jutottanak, igyekezőm az jó akaró uramnak tanácsát követnem: kérem is kegyelmedet, hogy kegyelmed beszélvén azokkal az kik jó akaró embereink értesen ezután is minden jó tanácsával, kegyelmednek minden úton megigyekezőm szolgálnom. Szóval is izentem az kegyelmed jámbor szolgájától kegyelmednek. Tartsa meg isten

kegyelmedet jó egészségben. Datum ex castris nostris ad oppidum Terebes positus, die 10. Februarii anno 1605.

Kegyelmed jóakaró barátja

Bochkay István.

Jegyzet: A m. t. Akadémia kézirtattárában van Bocskaynak egy másik levele és ugyane napról, még pedig egykoru másolatban: »Datum ex castris nostris ad possessionem Miszle positus decima die mensis Febrii = Februarii.« E levél szórul szóra megegyez azzal, mely az Erd. Tört. Adatok I. k. 213. l. látott világot, csak hogy ennek kelete »1604. sept. 12.« s a bevezetés, mely az akadémiai példányon olvasható »Stephanus Bochkay de Kismarja Divina miseratione Transylvaniae Princeps partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes« a megszólítás után jön elő. Hogy az 1604. sept. 12. hibás adat, azt nem kell mondani sem — akkor még Bocskay nem volt fejdelem: bizonynyal abból származott, hogy a sept., »7bernek« is irván igen gyakran: a másoló a Februarban előforduló F-et nézte 7-nek.

Külczim: Spectabili ac Magnifico domino Stephano Illiesházi de eadem, Dno ac tamquam patri observandissimo.

II.

1605. febr. 20.

Stephanus Bočkaÿ de Kis-Maria diuina miseratione Transylvaniae princeps partium Regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et favorem. Meggondolván mind azt, mivel tartozzék minden keresztyén ember és a ki igaz magyar hazájának és nemzetének, mind penig mit mutasson és mit kívánjon kegyelmetektől ez az üdő és ez alkalmatoság, melyben az német ellenségnek birodalmát rólunk az szent isten nagy kegyelmességéből ily meszsze vetötte, és szabadulásunkban ilyen szép módokat mutatott, nem szinte dicsíretes dolognak tarthatjuk azt, a ki ehhez az közönséges jóhoz vagy igen későn sörken, vagy pedig ugyan semmi úton nem akarja segíteni. Kegyelmed felől pedig bizonyos hiveinktől eleitől fogva fülhegygyel nem kicsin jóakaratot értettünk hozzánk. Kihez képöst nem röstellők, sőt akarók inteni kegyelmedet, hogy a mit eddig szívében hordozott, azt immár cselekedetivel is bizonyítsa meg, hogy mind maga az mű hűségünk alá ne halogassa magát adni, s mind penig egyebeket, az kikben jó módokat talál azon jó útra hozni, sőt ha miben kívántatik, nemzetének és hazájának jó szívvvel szolgálni, ne láttassék az, hogy kegyelmedet csak az üdő és az kételenség hajtja ennek az közönséges jónak keresésére, hanem az magától ingyen való jó akarat, melyet mi is úgy vehetünk jó néven és emlékezetes háladatossággal kegyelmedtől, ha idején

korán és szabad akaratból leszen, melyet ha kegyelmed megcselekedik, hogy ez mostani jó intésünket kedvessen fogadván hozzánk és az magyar nemzetséghez hívséges és igaz jó akaratját mutatja, mi is minden üdöbéli kegyelmességünket ajánlván kegyelmednek, biztatjuk azzal, hogy nemcsak ez mostani állapotjában marad meg kegyelmed, hanem azon leszünk, hogy az mi jóakaratunkat kegyelmeden külljebb terjesszük; melyről jó választ is várunk kegyelmedtől. Bene valeat. Datum ex arce nostra Sárospatak die 20. Februarij. Anno Domini 1605.

Stephanus Bochkay m. p.

St. Kathay m. p. Cancellarius.

Simon Pechy m. p.

Külczim: Egregio Georgio Orbonáz Sedis Siculicalis Orbay Capitaneo, fidei nobis dilecto.

(Eredetije a M. T. Akad. Irattárában.)

III.

1605. máj. 1.

Bocskay István levele Thurzó Györgyhöz, melylyel ezt pártjára vonni igyekszik. Eredetije a Nemzeti Múzeum irattárában. Kiadta Jászay Pál Akad. Évkönyvek VI-ik k. 281-ik l.

IV.

1605. jún. 6.

Serenissime princeps domine, domine mihi clementissime!

Post fidelium servitiorum meorum commendationem. — Az úristentől fölségednek egészséget, győzödelmet és minden sok jót kívánok. Az felséged levelét megértettem, az melyben írja fölséged, hogy jobb, hogy én mast fölségedhez ne mennék, hanem hogy előszer Trincsenre, és onnan Litavára mennék, az után mennék osztán felségedhez; én pedig bizonyára alig várom vala, hogy fölségeddel szömben lehessek és az fölséged bölcs tanácsival fölséged előtt ez szegény országnak és az elkezdett dolognak javáról szólhattam volna. Az egész köröszténségnek szöme most mind erre néz, felségednek is és az egyéb magyar nemzetnek utolsó periodusába jár, méltó azért, hogy fölséged és minden

magyar éjjel nappal gondolkodják és munkálkodják ez dologban, minthogy még csak az elei ez ilyen nagy dolognak.

Én Trincsenre innen semmiképen nem mehetnék az mint írja fölséged, egy az, hogy messze az lengyel határtól, más az, nem is volna kivel mennem, mert császár ellen innen semmi népet ki nem bocsátanak, de az fölséged népe is, valahon reám talájt volna, zsákmánt tölt volna bennem, mert fölségednek semmi levele nincs nálam; osztán Trincsen oly erős ház, hogy Magyarországon nem sok vagy on olyan Isztergamnál erősb. sok lövő szerszám is vagy on benne, az törek császár hadának is gond volna megvönni erővel, hanemha megadják vagy éhséggel veszik meg, és én így késén láthatnám fölségedet; úgy hallám azért, hogy megadták felségednek az németek; én nekem jó része marhám ott volt, ha fölséged kezében jutott, kérem fölségedet, parancsolná meg fölséged, ne tönnének zsákmánt benne, tartanák meg.

Azért minthogy immár így tetszett fölségednek jobbnak, hogy oda ne menjek mast, látván ez dolognak nagy voltát, azt is, hogy immár az üdő szüntén reá érkezik, hogy minden felől meg köll indolni az hadaknak, fölségednek is táborba kelletik szállani, minthogy még ellenség is vagy on egy néhány várakban, mind itt ben való, mind az külső ótalamról ideje volna végezni, noha én az fölséged dispositioját, értékét, módját ezekből nem érthetem, de mégis mint egy meszsziről, ha fölséged előtt nem engedteték, az én tetszésemet megírtam fölségednek: sub litera A *) lássa meg azt is fölséged.

Prágából, Bécsből ez napokban bizonyos hireim jüttenek, minthogy császár az morvai jószágomat megadta, emberimet szabadon jártatom oda föl, az 4. herczegnek mind együtt 11-a Maij adott császár audientiát. Ezek sok igaz ratiókkal császárnál abban törekedtek, hogy ez fegyvert leszállítsa az magyarokról, mert ha Magyarország el fog szakadni az austriai háztól, semmivé leszen az austriai ház; akartak Nyáry urammal engemet fölségedhez bocsátani, de hogy késő ne legyen, Nyáry uramat elbocsáták; Morvában az én házamnál szállott volt meg; azért bocsáták fölségedhez, hogy mind íjesztéssel s mind ígírettel azon legyen, hogy könyeregjen fölséged, az magyarok is, és mindent kívánságunk szörint fog cselekedni az császár; de az császár, minthogy maga fogadásit, obligatióit, inscriptióit meg nem tartja, az Nyáry uram fogadását inkább nem tartaná meg. Azért az én kövés tetszésem szörint, az mint ez ideig, most is császárnak alázatosan adna választot, és mentse fölséged magát, hogy sem ez

*) Nincs meg.

köröszten vérontásnak, sem az ő fölségétől való elszakadásnak semmi okot fölséged, sem az magyarok nem adtak volna, hanem az kamra, az ki az országnak minden törvényét, szabadságát elrontá s az papi tanács, az kik löjkünkben, hütünkben fegyverrel és nem tanítással kergetének, az fölséged kapitányi, az kik elrontának, dúlának, fosztának bennünköt; kiről mind publice s mind privatim sokat panaszkodott az szegin ország fölségednek, de fölséged soha nem hallgata meg bennünket, sőt végre nem törvénnyel, hanem fegyverrel, haddal, álgyúkkal kezdének hozzánk az felséged kapitányi várainkat, jószáginkat elfoglalni, az mint az Illyésházi Istvánét és egyebekét, végtére az te felségedét is.

Magát az fegyver ellen omni jure szabad volt ótalmazni, hiszem, ha mi vétke volt volna fölségednek, törvénnyel költett volna meglátni, nem fegyverrel, sőt hogy megótalmazta magát fölséged az veszedelemtől, ő fölsége causa non cognita, az mint hogy subditusi között illett volna megtudni, ki adott okot ez háborúsághoz, hanem mingyárást Basta Györgyét ő fölsége mind az bűnesre s mind az büntelenre egyaránt reá küldé nagy hadát. Ez minemő nagy kegyetlenséggel, mind kicsin nagyot, urakat nemeseket ölt vágott, égette az országot, előszámlájni, az kinek kegyetlenségétől, tam diuino quam humano et ipso jure nature, az mivel lehetett, nemde méltán készerítették az veszedelemtől magokat ótalmazni; még az oktan állat is ótalmazza az veszedelembe magát; előlszámlájni revideden, az magyar nemzet mennyi sokat szolgált, szenvedett az köreszténségnek, nem érdemlették ez nagy romlást ő fölségétől, főképen minemő nagy örömmel, nagy bizodalommal választák előszer is az magyarok ő fölségét királyjokká, sőt im mind azúta sem vötte le ő fölsége fegyverét ustorát rólunk, hanem még most is fegyverrel tűzzel persecuálja az szegin országot, égeti és rontja ő fölsége, kit nem öléggé sirathat és bánhat az szegin magyar nemzet, hogy az ő királyjok, gondviselőjek és atyjok ilyen nagy haraggal és keménységgel nem szűnik meg rontani, kergetni az ő híveit, és hogy csak meg sem akarja azokat érteni, ki bűnes, ki nem, hanem fegyverrel, haddal vagyon rajtunk, exterminálni akar. Az scriptumnak, az kiben panaszkodnak az magyarok, most ok lévén hozzá jó részét mentségünkért írva köllene neki küldeni, látná meg minden ember, maga is az magyarok büntelenségét, és az maga istentelen gubernatióját, és hogy nem az magyarok, hanem mindeneknek csak ő maga az oka.

Az mi pedig ez háborúnak leszállítását és az békességet illeti, annál semmi jobb és istenes dolog nem lehetne, mert ha az végét nézzük ennek, ha veszítjük, az egész magyar nemzet semmivé leszen és elvész, ha pedig nyerjük is és az törek győzödelmet veszen az köresztényeken, az is nehéz, sok köresztyén vérontás

leszen; az pogány birodalma alá akadni köreszténnek, az is nagy ustor példa, mit cselekedett az több köresztén országokkal is, hűtit senkinek soha meg nem tartotta; quos timet hos et amat. Azért arról az választot köllene adni, hogy eleitől fogva mind fölséged s mind az szegín magyarok kívánták az békességet, kívánják mostan is, sőt alázatossan könyöregnek ő fölségének, mint kegyelmes uroknak és fejedelmeknek, gondolja meg ő fölsége maga sok gondját, fáradságát, sok költségét, az alatta való országoknak is sok adózásit, nyomorúságit, pusztulásit, romlásit, inségit, az szegín magyaroknak is régi sok jó szolgálatjokat, sok vérek hullását, szép országok elromlását, fordítsa immár szüvét az békességre, tögye le az fegyvert, fordítsa kigyelmes és atyai szüét hozzánk, hogy nyughassék meg az ő fölsége saruja és gubernatioja alatt az egész köreszténség, azonképen mi is szegín elromlott, fogyott magyarok vehessünk valami löjket és nyugodalmat ő fölsége saruja alatt; kiért ő fölségejért az úristennek könyöregnessünk, és mind ő fölségének s mind az egész körösz-ténségnek vérünk hullásával, halálunkkal, maradék országunknak romlásával híven szolgálhassunk; mindazáltal lássa fölséged, az mi jobb, azt mívelle, de az alázatosság és igazság az fejedelmekben és egyebekben is első virtus; de császár kezdje el, ő tegye le az fegyvert mint hatalmasb; az békesség conditióit az után tractálja; azonba reá érik az üdő, még se vethessen senki fölségedre.

Arról penig, miképen tögye elsőben le császár az fegyvert, miképen adja és fogja ez után megtartani fogadását, most csak hallgatni köll, és abból ő töle várni, nem Nyáry uramtól, hozzá sem kell szólni az ő általa való particularis ajánláshoz, hanem az derék igaz úton köll maradni, írva választot adni, hogy ne legyenek suspectusok Nyáry uramhoz is. Az alázatosság az igazság mind az úristen előtt s mind ez világ előtt igen dicsíretes, jó alázatossan felelni, ez alatt semmit hátra nem hadni, hanem contra arma utamur armis, az mint immár az Isten utat és módot adott benne; ezeket sok több igaz ratiókkal erősíthetném meg, ha fölségednél jelen volnék, de írásnak sok; mindenekében császárt köll bűnesnek és okának mutatni; én mind ezeket az fölséged bölcs ítélitire hagytam.

Az morvaiakat, silesiakat is nem köll kimílleni, mert inkább gyűlöjnek az töreknél is, úgy annyira, hogy magyar ruhába még német szolgálmat is Silesián, Morván által nem küldhetem, hanem német ruhában, azonnal megölik; Morvában valahol magyar vagy horvát jobbágy vagy szolga volt, ölik, kergetik őket, átalcsatáznak az Morván, égetnek, rabolnak, és ha nem fogják féltetni magok hazáját, Basta mellé mennek mind, most Szakolczát és Nagy-Szombatot fenyegetik, hogy megszállják. Nem árt azért

hogy félelmeik és tartózkodások legyen; más felől azért igen költöznek, noha biztatják magokat.

Az lengyelek dolga ebben vagyon, császárnak itt követi vagyon több egy holnapjánál; négy dolgot kíván császár az királytól; egyiket, hogy segítséget adjon fölséged ellen neki, másikat, hogy szabad legyen népet itt fogadni, harmadikat, ne engedjen fölségednek innen népet kivinni, negyedik, hogy hadát ez országon békével átalbocsássa. Az tanácsurak három napig tanácskoztak és vesződtek rajta, nem alkudhattak; az császár ígért is nekik, osztán sok ratiókat hozott be, hogy ezféle föltámadás minden királyon megeshetik subditusától, méltó azért, hogy minden király és fejedelem segéljen ehez, hogy az magyarokat mind eltöröljék, példa legyen egyebeknek is. Ehez az király az osztroi vagy makoviczai herczeg és az ő pártjok készek voltak, mind igaznak s mind hasznosnak ítélték lönni, és hogy ez occasioval Erdélt is örekké tehetik, minthogy az magyarországi királ is enged hozzá, és egyéb sok ratiókkal erősítették sententiájokat. Az más rész, az krakai vajda és az cancellarius pártja ellent tartott benne, és sok ratiókkal ellenzették azt az tanácsot, de főképen, hogy nem méltó ok nekül meg törni antiqua foedera et pacta, az kivel kötelesek Magyarországnak, és hogy ebből az törökkel való frigy is föl bomolhatna, és hogy az derék tanács is az minemő okokért nem állottak az ligában császárral az törek ellen, azon okokból nem köll császárért országokra fegyvert hozni ok nélkül, mert az magyaroknak nagy okok volt ezt meg mívelni az föltámadást. Im mását küldtem fölségednek az liga tractájának. — Választot adtak azért császárnak, hogy nem adnak segítséget, miért azt is megírták, az többit megengedték neki, de hogy instructum exercitum ez országon átal nem bocsátanak, hanem aprónként átalmehetnek, de hogy kárt ne tegyenek. Fogadtak immár 800 kozákot, az tissini herczeg mellé mentek, az ország fizet neki 3 ezer emberre és ez, így is ezekkel Basta mellé ment volna, de nem bocsátják az silesiak, féltik magok országát égetéstől, sőt Tessint maga is félti, mert ott Trincsen vármegyében is vadnak valami hajduk, azoktól tartanak.

Az kardinál az krakai pispék és az krakai vajda valának itt nálam, beszéllék nekem, hogy az osztroi herczeg igen malecontentus az végezéssel, és hogy ezek magoktól is intették, az királ is meghagyta neki, hogy vesztegséggel legyen, azt felejte ezeknek, ő nem indit semmit, de az ő szolgái, Jordán, Csernyánszky Adám elárolták volna ötöt és elhagyták, Magyarországhban akar-nak menni, ő nem tehetne róla.

Mondák az urak nekem, hogy ígért császárnak 6 ezer embert az herczeg, az császár is ígérte neki Makoviczát és egyéb jószágokat is Magyarországhban, és 20 ezer forintot is adott neki

Krakóban az császár követi titkon készíti azzal népét, indítani akar azokkal valamit, azért fölséged reá vigyáztasson.

Az salus conductus felől írtam vala az krakai vajdának, az választ ada, hogy az ki elvitte, annak jól megköllett volna látni mint írták, és hogy ő hozzá nem férne sőt nekem sem adná tanácsol, hogy solicitáljam; az királynál nagy suspicióban jutnék és császárnak is megírhatná, hanem hogy fölséged küldje vissza az királynak és írja meg fölséged, micsodást adjanak és olyant adnak. Abban is az tanácsban igen ellent tartott az herczeg, hogy nem volna illendő az királynak az féle embernek salus conductust adni, az ki urára támad; az krakai vajda azt felejte neki, si authoritas regia est spectanda, nem köllett volna tehát az királynak előbb oda követet küldeni, és elvégezték, hogy megadják. Immár azért fölséged küldjen érette az salus conductusért.

Az én keves tetszésem szerint ne hallgassa el fölséged, küldje be követit, mennél hamarébb lehet, most törek követ is vagyon itt; excusálja magát fölséged, az magyarokat is, hogy coacte köllett volna arma defensiva sumere, talám jó volna az publicum scriptum regni mutatni, hogy abból megérti az okait és az magyarok panaszát. Itt betöltötte az egész országot egy ember azzal, hogy Magyarországot töreknek akarta adni, és az régi kötést és jó szomszédság megtartását köllene kívánni tőlek simpliciter, semmi conditiókat nem emlegetni, viszontag fölséged is minden alatta valóinak ajánlja jó barátságát, jó szomszédságát mind az (*királynak*) s mind az egész Lengyelországnak, ez mellett az particularis violentiákról, az osztroi herczeg fenyegetéséről panaszolkodnék fölséged; az mi pedig az Basta ott létében ha esett volna az 13 várason valami kár, annak az Basta és az ő hada adott okot; nem jó mast ezeknek fölöttébb szabódni, el vagyon végezve, hogy publico nomine semmit nem indítanak felséged ellen; én megvárom itt az felséged követit, ha fölséged azt parancsolja, és informálom az miben tudós leszek; az krakai vajda is mellettünk lesz. — Basta császártól 20 ezer embert kér ez mostani népéhez, reá felej, hogy míg az törek császár ereje ki jű, semmivé teszi Magyarországot, az törek császár hadával is meg fog vinni és megveri őket. Mast ötszer százezer forintot küldött császár Bécsben, az Basta népét megfizetik, az új népet is elő állatják, Posonnál akarnak táborba szállani; igen szükséges volna, ha az Dunán általúzhethnék Bastát, érte köllene lönni fölségednek, míg új néppel meg erősíti magát, addig addig köllene megölönni annak, az után nehezben jűne átal az Dunán. Az élő úr isten éltesse és tartsa meg fölségedet. Datum ex arce Scaninia, 6-a Junij, 1605.

te fölséged alázatos szolgálja

Illyésházi István mpr.

Utóirat: Németországból küldött egy atyámfia egy prognosticomat németől, im mássát küldtem fölségednek; bizonynynyal hamar meghal ez az császár. — Turzó Györgynek Prágába vagy on embere, segítséget solicitál, sokkal igéri magát, csak adjanak segítséget melléje; Forgács Sigmond is ott vagyon, Csehországban kér jószágot az övéjért, kit Magyarországon vesztett, de sem egyiknek sem másiknak semmit adtanak sem adnak; az császár úgy meg keményítette szívét az igazság ellen, hogy nem akar békességet, ha el veszti minden országát is, azt mondja, hogy boszszút áll az magyarokon; azért keményítette szívét meg az isten, hogy meg akarja rajta hatalmasságát mutatni mint Farahón. Austriát köllene jobban bántani, Bastát azzal talám átal vihetnék az Dunán, csak 10 ezer török érkezhetnék Budához, vagy fölséged mellé, igen jó volna. Az morvaiak, silesiaiak, mind urak, nemessek, personaliter föltámodtak.

Külczim: Srmo Principi Domino, Domino Stephano, dei gratia Hung. Transilv. Principi et Siculorum Comiti etc. Domino mihi clementissimo.

V.

1605. jun. 16.

Boeskey István Kassáról írott levele Istvánffy Miklóshoz, melyben felkelésének okait számlálja fel. Eredetije a M. Tud. Akadémia irattárában. Kiadta Jászay Pál Akad. Évkönyvek VI. 280. s a Codex Patrius. I. k. 417-ik l.

VI.

1605. jun. 19.

Serenissime Princeps domine, domine Clementissime!

Post fidelium servitiorum meorum commendationem. — Akarám fölségednek tudtára adnom: az 4. herczeg Prágában császárral igen nehezen hiteték el, hogy ők neki nem ellenségi, hanem igaz atyjafiai és javát kívánják; nagy sok ratiókkal költetett elhitetni vele, hogy higgyen nekik; azután arra vitték, hogy jobb békességet szerzeni, maga is megmutatta magát, kijött az csehek köziben, és ismét kétezer emberrel többet ígértek neki. Herczeg Mátyásnak meg engedte, hogy interponálja magát fölséged között és ő között, levelet adott neki, hogy valamint elvégezi az békességet, ő azokat mind megállja, mint Bastának Erdélre adott volt plenipotentiát; im elküldötte azért fölségedhez Forgách Sigmondot és Pogrányi Benedeket, kiket én hozzám

is igazétott, hogy informatiót én tőlem is vögyenek, magamat pedig sietséggel Bécsben hivat; mit ír, ím mását küldtem fölségednek; ez héten két postát küldött ide hozzám, ide az királra is credentiát hoztak, hogy ő is intse fölségedet az békességre. Írt Mátyás herczeg fölségednek, inti fölségedet, hogy meg legyen az békesség, az köresztén vér ne omoljon. Innen holnap elindolnak, és elküldenek fölségedhez salus conductusért; fölséged, méltó, hogy meghallgassa őket, és fölséged ugyan valóban gondolkodjék is ez dologról, mert ezek által az magyaroknak mast minden szabadságokat, igazságokat megígírik adni, fölségednek Erdél országot örekben adni; ha fölséged idegen leszen az békességtől, az egész köreszténség előtt fölségedre fognak vetni, készek az törekkel is fölséged által frigyvet vetni, summa szörint mindent megmívelni az békességért, megígírnék fölségednek, és hogy fölséged commissariusokat küldjön Posonban, császár is küld, ott végezzék osztán el az conditiones pacis; de mind ezeket most csak arra az plenipotentiára rakták, az kit császár adott herczeg Mátyásnak, hogy valamit végez Mátyás herczeg fölségeddel, ő mind megállja.

Bizon dolog az, hogy az békességnél semmi nem volna jobb, mert az törek ha fölséged erejével meggyőzi is az németet. Bécszet megveszi, és felőly változik Magyarországon, az sem leszen jó az magyaroknak, mert az törek nem tartja meg hűtit, és ő másnak országot nem veszen, társot, szabadságot nem szenvedhet; ha pedig az győződelem az németé leszen, egy magyart sem hadnak élni; legjobb lönne talám, ha az törökekkel is és fölségeddel is megalkudnának, ne omolna az köresztén vér, ne pusztólna az föld, ne vethetne az köröszténség is fölségedre; de én ez jó dologban nagy akadékok látok, kettőt, egyiket, hogy az császár fogadásának nem hihetni, szóval és levéllel való assecuratióját meg nem szokta tartani, másikat, az békességnek conditióit. Az én kövés itiletem szörint úgy tetszenék énnekem, hogy az mint ez ideig, fölséged most is alazatossan járna velek és az békességtől ne lönne idegen, és az követektől az conditiones pacis értené meg fölséged. Ebben megösmeri fölséged, hogy nincs egyéb fundamentomok, hanem Erdélt és imperiomi princepsseget ígírnék fölségednek.

Az magyaroknak miképen adják meg szabadságokat, azt hogy Posonban az commissariusok végezzék el, ez kétséges, ha végezhetnének-e? Az másik, micsoda bizonyos assecuratiót adna császár, az kinek meghihetne az ország és fölséged is; mert levelének nem hihetni; ezek azt mondják, hogy kezesek lesznek császárárt Csehország, Austria, Morva, Silesia, de azért ezt csak ezek mondják, instructiójokban nincs. és nem is látom én annak semmi módját sem erejét.

Azon is lesznek, hogy fölséged mutasson conditiókat nekik; itt immár az fölséged bölcs ítéleti rajta, ha reá megyen-é arra fölséged vagy nem. Én hozzá innen nem tudok szólni, mert nem értem az fölséged erejének, állapotjának dolgát; de még is talám jó volna egy előszer az Tiszáig maga birodalma alá kérni az országot; míg Erdélbe fejedelem vala, nem mernek vala az németek így düheskedni az magyarokon; másik, hogy az országnak minden szabadságát megadja, az végházakat magyar kapitánoknak adja, jószágot se tiszától, se zálogban, se öregben (így) német mint idegen nemzet ne birhasson, az decretomban és articulusokban az régi ország törvénye ellen való végezéseket megemendalni és semmivé tönni, mert vadnak igen gonosz articulusok. az kikkel magunk rontottuk meg egyszer is másszor is szabadságunkat; egyik 1546. Székel Antal ellen csinálók, immár mindenre fordította, leültetett az király egy néhány papot és elitílik fejét jószágát akár kinek; vadnak egyéb igen ártalmas dolgok is; utolszor, hogy visszaadja ő fölsége, az kamra, az kitől mit törvéntelen elvöltek, ezek közben, hogy én tölem is, feleségemtől is, az mit elvöltek, visszaadja, ne hadná ki fölséged belőle, hadd látná hamis gubernatióját és egyéb ez féléket, hadd látná, hogy ő az oka mindennek.

Az császár beteges kezdett lönni, minden képéből kikölt, ez követek is azt mondják, féltik, vagy inkább kívánnák, hogy hamar meghalna; vigye az úr isten az ő szent országában, mentse meg az sok jámbort tirannusságától; ehez képest gondolkodják fölséged arról is, az úr isten mint választá fölségedet.

Az Basta hada még is rebellióban vagyon, egész fizetéseket megkívánják, ki többet teszen egy milliónál; meg is adnák nekik, de féltik, hogy el fognának oszolni. Arra akarják felejtetni őket, hogy még ez nyáron szolgálnak, azok várasokat és tartományokat kérnek kezest; bíznak az fejedelmek ahoz, hogy ez békesség elő megyen, mert Forgács uram mind az császárt s mind az hercegeket telljességgel reá biztatá, hogy ő el végezi az békességet; jó volna azért fölségednek talám, hogy ezeket ne sietne elbocsátni onnan, hagy vonódnék az dolog, és az alatt Posontól el köllene az német hadat kergetni, Poson azonnal megadná magát, jobb modunk volna osztán az tractatióhoz, ha fölséged ugyan valóban arra hajol, hogy békesség legyen, és az conditiókat köll tractálni vagy nekik proponálni, és ha fölségednek tetszik, és parancsolja fölséged, én is fölségedhez megyek, mert minnyáunk dolgában jár; ezek az követek is nem fognak abban ellent tartani, örömet is akarjuk: az úristen vezérellje és tanácscsa (így) fölségedet az szegin nyomorolt magyar nemzetnek javára és megmaradására, az ő nagy hatalmasságát mutassa meg az erőtlenekben.

Egy szolgámat bocsáttam fölségedhez, könyergek fölségednek, bocsássa jó válaszszaal fölséged; Trincsént megpróbáltatnám, Liptóba ha kimegyek és fölségedhez nem kölletik mennem, magam reá megyek, s meghágással talám megvehetjük, mert kövesen vadnak benne; de Posontól köllene elkergetni őket, ne bírnának az Dunánál. Az németek is igen készölnek de az Imperiom nem küld több segítséget; csak 20 ezer törek érkezhetnék Budához, igen jó volna, de fölséged mellé talám nem köllene töreket hozni, mennének azok az Dunán túl. Itt Podoliában sok tatár jött, nagy rablást is mívelt, bizonynyal mondják, hogy ki akar menni Husztnál fölséged mellé. Azok nagy pusztítást fognak tönni. — Az úr Isten éltesse és vezérelje fölségedet. Datum Cracoviae, 19-a Junij, 1605.

Fölséged alázatos szolgája

Illyésházi István m. p.

Jegyzet: Lásd ezen alkudozások kezdetét Századok: 1867, 317. s köv. II.

Külczim: Serenissimo Principi domino, domino Stephano dei gratia Principi Hungariae et Transilvaniae, Siculorum comiti etc. dno mihi elementissimo.

VII.

1605. jun. 26.

Stephanus dei gratia Hungariae Transsylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Spectabilis et magnifice domine amice nobis honorande. Salutem et favoris nostri promptissimam commendationem. Mint-hogy az vezér is minden erejével felérkezett Nándorfejérvárra s vadnak sok dolgok előttünk, a kiket minekutánna mi magunktól megértene voltaképen te kegyelmed, s szükséges is lészen azokról az dolgokról magunk közt szóllanunk, s felőlek tractálnunk, kegyelmedet szeretettel kérjük, mind Dersffi urammal egyetemben jöjen késedelem nélkül ide hozzánk kegyelmetek, s úgy disponálja az útját, hogy eszten ez napra legtávobb való terminusra itt legyen kegyelmetek; amely napra egyebünnen ez helyre hozzánk gyűlt személyeknek jelen létélében lehessen az kegyelmetek ide jövése is jó alkalmas időbe. Elvárjuk azért szeretettel ti kegyelmeteket. Isten jó egészségbe éltesse kegyelmedet. Datae ex ciuitate nostra libera Cassouiensi, XXVI. Junij 1605.

Kc: jó akarója

Stephanus mp.

A. Káthay mp. can.

Kirül: Thurzó Györgyhöz intézve.

(Eredetije a Magy. T. A. kéziratárában.)

VIII.

1605. jul. 12.

Stephanus Dei gratia etc.

Spectabilis et magnifice etc. Salutem etc.

Mivel hogy ilyen hirtelen magunk személyében kegyelmetek felé sok fő és elmulthatatlan okokért meg nem indulhattunk, addig mig isten segítségéből felérkezhettünk, hadainknak eleiben az tekintetes és ngs Homonnay Bálint uramot ő kglmét, az ide való tanácsosoknak egyenlő végezésekből főgeneralisunknak klmetek köziben felbocsátottuk. Azért minden szeretettel intjük, kegyelmed az megnevezett Homonnay Bálint uramot ő klmét főgeneralisunknak ismerje, tisztességben böcsületben tartsa, és valamiben klmedet hazánknak javára és az közönséges jónak előmenetelire megtalálja, kglmed szavát fogadja és ő klmével egyet értsen. Tartsa meg Isten stb. Datum in libera civitate nra Cassoviensi die 12. Julij. Anno 1605.

Stephanus mp.

Martinus Madochany mp.

Külczim: Spect. ac Magn. D. Stanislao Thurzó de Bethlenfalva, comiti cottus Scepus etc. nobis honorando.

(Államlevéltár.)

IX.

1605. jul. 20.

Stephanus Dei gratia Hungariae, Transylvaniaeque Princeps et Siculorum Comes etc.

Magnifici, generosi, egregij ac nobiles fideles syncere nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Elhittük, hogy az mi intésünk nélkül is az országnak nagy szükségét és sok különb különbféle fogyatkozásit kegyelmetek óránként szeme előtt viseli és . . . ki miatt, hogy az szolgáló rendet is fizetetlen állapotban kelletik hadnunk az közönséges jónak felette nagy ártalmára és kárára vagy, mert az miatt az mint kívántatnék in officio sem contineálhatják őket és amiben kelletik ellenségünk ellen is olyan jó szüvel nem forgódnak. Hogy azért afféle alkalmatlanságoknak valamennyire eleit vehessük, rendeltük, és bocsátottuk oda fel kegyelmetek köziben az tekintetes és nagyságos Illiészházy István uramot, főtanácsunkot, mindenféle jövedelmünknek gondvisel-

sére és administrálására kiról ő kegyelmének teljes tanúságok és authoritástadtunk, hogy valamit az közönséges jónak hasznára és elővitelére jobbnak ítl, abból az mi hasznunkra, és az országnak közönséges szükségére szabadon disponáljon, exigáljon és rendeljen mindeneket. Intjük azért kegyelmeteket is szeretettel sőt hagyjuk is, hogy ő kegyelmét az mi tollunk reá bízott hivatalban főgondviselőnek, gubernatornak ismervén, úgy böcsülje és tartsa mint az magunk személyét, és nemcsak meghidgye szavát ő kegyelmének, ha mit mi szónkkal kegyelmetek eleiben ád, hanem annak mindenben engedelmes levén, ha miben kívántatik az közönséges jó mellett az mi szolgálatunkban afféle jövedelminknek mennél hamarébb való felszedésében és bészolgáltatásában minden segítséggel legyen kegyelmetek, vagy ő kegyelme, vagy pedeg arra rendeltetett embere mellett. Secus non facturi. Datum ex libera nostra Cassouiensi 20. die mensis Julij. Anno Domini 1605.

Stephanus.

Kivül: Liptó-vmegye közönségéhez intézve.

(Eredetije, rongyolt papiron, a M. T. Akad. kéziratárában, a fejedelem sk. aláírásával.)

X.

1605. jul. 20. és aug. 3.

Thurzó György jelentése Likava jul. 20-ról Mátyás főherczeghez az általa Kassán Bocskay Istvánmal jul. 4. és 5-én folytatott alkudozásokról, melynek czélja volt Mátyás főherczeg követeit Forgács Zsigmondot és Pogrányi Benedeket, követi eljárásukban támogatni.

Forgács Zs. és *Pogrányi B.* Mátyás főherczeg Bocskayhoz küldött követeknek Bécsben aug. 3-án beadott jelentése a főherczeghez követi eljárásukról, s Bocskayval jul. 1., 2. és 5-én és köv. napokon folytatott alkudozásokról, hozzáírva a Bocskayhoz jul. 2-án beadott pontozatok. Emlitve van benne Illésházynak jul. 17-én Kassára érkezése s befolyása az alkudozások folyamára.

(Mindkettő a Magyar Akad. levéltárában eredetiben.)

XI.

1605. jul. 23. Kassa.

Bocskay István Thurzó Szaniszlónak. — Thurzó Szaniszló mindamellet, hogy korán fejet hajtott Bocskaynak, sok kárt szenvedett.

Rhédey Ferencz ezért »Temettvén várához tartozó zálogos jószágát meg-eresztette.« A fejdelem Illésházy főtanácsát, mint a kire bízta a felső-megyék pénzügyi igazgatását, hozzá bocsátotta, ki vele »mind arról s mind egyéb szükséges dolgokról« bizonyost végez. Biztosítja, hogy tartsa jó akarójának.

(Eredetie az államlevéltárban.)

XII.

1605. aug. 14.

Stephanus Dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine, amice nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Az temetvényi jószág felől emlékezhetik arra kegyelmed jelenlétébe is mit szóllottunk vala kegyelmeddel. Mostan Apony Pál uram is megtalált felőle bennünket, és sokan is törekednek nállunk mellette, igazságát pretendálja, es hűségét veti, az ország végzését is támasztja előnkben. Mit kellessék ebből cselekednünk, hogy se egyik se másik fél most meg ne bántodjék, egyáltalában nem gondolhatjuk. Tanácsinkkal először a tetszék, hogy mind az két félt az ország gyűlésére halaszszuk, annak utánna gondolkodván felőle, jobbnak ítélők, hogy kegyelmedre halaszszuk őket, mint hogy az oda fel való circumstantiákat kegyelmed értheti jobban. Azért vagy az, hogyha egyéb nem lehet benne, és meg kelletnék Apony uramnak adni a jószágot is, mi módjával kellessék megadni, azt kegyelmed prudentiajára hagytuk. Ha pedig halasztani kell is minemű okokkal kellene haladni a gyűlésig, mind az két félt csöndes várakozásra hozni, azt is az kegyelmed jó industriájára hagytuk, kegyelmed alkudtassa békességesen ő kegyelmeket. Bene valeat. Datum ex civitate nostra Coloswar die 14. Augusti. Anno 1605.

Stephanus.

Simon Pechy.

Külczim: Spectabili ac Magnifico domino Stephano Illiesházy de Illiészaza intimo consiliario et supremo proventuum fiscalium, in partibus regni nostri Hungariae, cis et ultra Danubianis moderatori. Comiti Comitatum Lypto et Trinchin etc. Amico nobis honorando.

XIII.

1605. szept. 4.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae perpensam commendationem. Megadák

mi nekünk az kegyelmed levelét, kiből az oda fel való állapot felől mit írjon kegyelmed megértettük; kétség nélkül elhittük azt, hogy kegyelmednek elég nehézségére vagy, hogy olyan eszeveszett emberek között kell kegyelmednek mindnyájunk javáért munkálkodnia, kiváltképen hogy azok közül igen kevés lakott a Pál érsek udvarában, de elhittük azt, hogy kegyelmed maga jó híréért nevéért, országunknak közönséges javáért nemhogy ilyen keveset de még nagyobbakat is, csendes szívvel szenvedne, kiért mind mi, mind az kevés nemzetségünk minden időben háladással tartozunk.

A mint azért kegyelmedet elbocsátottuk vala Kassáról, kegyelmedet most is kérjük szeretettel s intjük, az szerént munkálkodjék kegyelmed minden dologban, úgy a mint jobbnak s hasznosabbnak itili lenni. Kegyelmednél nyilván vadnak, minemű okok kényszerítének minket az ide be való jövetelre: hála legyen az úristennek békességben és egészségben jöttünk ide, minden rendek nagy szép szeretettel fogadtanak. Az székelység mindenkoron kész fejek fenállásaig nekünk szolgálni. Szeben városa is, ki az több száz városaknak eleje és feje, azonnal mihelen bejöttünk az mi hűségünk alá hajlott. Fogarashól is az németek kijövéen és mi szolgálatunkra adván magokat, immár abban is magyarokat, mi nemzetünket küldöttük. Radul is a havaseli vajda minden boérival együtt hozzánk esküdt, hogy minden szerencsében együtt akar velünk élni, halni. Így immár isten segítségéből Erdély minden vérontás nélkül a mi birodalmunkban vagy. Vagy csak az egy Rácz Györggyel való controversia előttünk, mely immár egynehány naptól fogva concordiat tractál velünk, mind az alatta való néppel együtt, és minden kétség nélkül hiszszük, hogy abban is harmad nap alatt jó vég lesz, melyben mihelent véget érünk bizonyos póstánk által minden dolgokat tudására adunk kegyelmednek. Így osztán isten segítségéből semmit ittben nem késünk, hanem sok szép hadainkat mellénk vevén úgy indulunk kegyelmetek felé, hogy az mi menetelünknek kegyelmetek örvendezni fog; ugyanakkor bizonyos emberünket bocsátjuk a vezérhez.

Az követek, sem penig Pográny uram még mi hozzánk le nem érkezett, de ha eljönnek, a mint hogy várjuk is őket, mi minden időben az jó istenes békességhez inkább ragaszkodunk, hogysem a visszavonyáshoz, kiről minden elménket és akaratunkat kegyelmed bőségesen eszébe vehette nálunk létében. Az úristent híván azért segítségül, valamit szegény nemzetünknek jövődjö megmaradására és magunknak jelen való hasznunkra jobbat s alkalmasabbat esmerünk lenni, attul nem akarunk

idegenek lenni. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben.
Datum in civitate nostra Megyes 4-a die Septembris anno 1605.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolus

Stephanus mp.

A. Kathay canc.

Martinus Madacsány secr.

Kivül : Spectabili ac Magnifico domino Stephano de Illicsháza consiliario
et ad partes inferiores regni Hungariae delegato commissario nostro etc.
Nobis honorando.

XIV.

1605. sept. 8.

Serenissime Princeps stb. Post fidelium stb.

Forgács Sigmond uram érkezék az választtal, az kit az fölséged és az ország kívánságára adott ő fölsége; megolvastam az választot, csak értsék igaz szüvel, megalkudhatnánk az mint látom; az ott való uraimmal és tanácsival fölséged tanácskozzék felőle. Az mi az fölséged szömélye contentatióját illeti, gondolom abból is előbb mennek még, de fölséged az közönséges megmaradásra és az békességre legyen inkább intentus, hogy nem maga javára; igen szükség, hogy fölsiessen fölséged, hiszem, nám, oda adják Erdélt annélkül is fölségednek; viselne fölséged az derék dologra gondot. Az vezér-pasa ez is Magyarországot jött rontani, nem az németeket; az jobbagyságot sok ezer szekérrel mind Budán alól takarja, az élést cséplik, és szekereken, tevéken, mind Pestre és Budára takarják; az hajdúság is tékozolja és pusztítja; adattam nekik valami pénzt, egy hópénzt, de ők pénzen semmit nem vesznek, hanem szüntén úgy fosztanak, dúlnak és kóborlanak, mintha semmit nem adtanak volna nekik. Annyiban vagyon az dolog, hogy nemhogy az némethez ne hajolnának az vármegyék, de föltámadnak, ótalmazni kezdték magokat. Ha fölséged oly hamar nem érkezhetnék ide föl, írjon fölséged, im én is az itt való urak tanácsát beveszem, vagy ha fölséged jó akaratja, el is indítom az törökkel való békességet, mert minden megmaradásunknak az fundamentoma; im látja fölséged, az török magának halász mindenestől, és valamely végre el is vesztené bennünket, jobb azért, idején látván azt, hogy nem ótalmazni hanem rontani jött az vezér bennünket, magunkra gondot viseljünk. Az úristen

éltesse és tartsa meg fölségedet. Datum ex Trincsen, 8-a Septembris 1605.

Fölséged alázatos szolgája

Iliésházi István mpr.

Utóirat: Az papoknak minden hatalmokat fenhatták, az kamrának is az választba, az kit az herczeg adott.

Külczim: Srmo Principi Stephano dei gra Hung. et Transilv. Principi, Siculorum Comiti etc.

XV.

Ex Trinczin 25. Sept. 1605.

»Az török az ő álhoksága szokása és természeti szerint, nem jól cselekeszik velünk, vitt 40-ezer köröszttyént el, Esztergamot megszállá meg is veszi rövid nap. Az ő hozzá közel való várnegyébül az élést Pestre, Budára takartatja, Ujvárat minden mód nélkül megszállotta volt Rédei uram. Mast az török akaratunk ellen az egri pasát sok törökkel alája szállította az végre, hogy Ujvárat is övéjé tegye, ilyenlő akaratbúl, most megostromlották Ujvárat, az magyarok reá mentek, az török nem ment, és ez miatt elegen veszték az magyarokban. Immár látjuk bizonynyal, hogy Ujvárat is elveszi, az Dunán hidat veret Isztergamnál átal, ha pedig elveszi Ujvárat, mind az bányák, s mind az egész föld Fáttraig övé leszzen; ha fölséged ellen nem volna, módot keressünk benne, hogy valami szín alatt bele bocsássuk az németeket, maradna köröszttyén kéznél, mert akarmi végre is az török birodalom nem szenved társot, sem urat, sem nemes embert, bizonságot teszen errül az ő egész birodalma. Irtam vala köz tanácsbúl neki és Bosnyák Tamás uramat kültem vala az vezérhez, eléggé eleiben adattam, hogy nem ez volt az végezés, hogy ő is minket és Magyarországot rontson, hanem hogy az németekre ment volna, és hogy még most is azt cselekedné, de nem akarja semmi-képpen, fölségedre mutat, hogy fölségeddel végezett így. Az istenért kérem fölségedet, hagyja Rákóczi uramra az erdéli igazgatást és siessen följönni Kassára, az had utánna jühet fölségednek és lászon ehez fölséged, hogy az fölséged mellé támadott magyar nemzet mind országostúl ne veszen el az pogán miatt, ilyen mód nélkül, ne gyalázzanak ez világi minden nemzetségek bennünket, és ne szidalmazon az posteritas is benünket, az kronikáknak is ne hagyjunk rút nevet utánnunk, nám az németek egész Erdélylyel kínálják fölségedet, ezután is megtalálja fölséged Erdélyt, de ha Isztergam és Ujvár az pogán kezében akad, ide hátra másképen fog parancsolni és hozánk látni, könnyen elveheti az többit is ebül tőlünk. Ez az Erdély sokszor ártott Magyarországnak, de nagyobbat nem,

mint most fog ártani, ha fölséged föl nem siet onnau: az isten előtt és ez világ előtt is nagy számadása lészen fölségednek, ha így fog elveszni Magyarország.

(Egy XVII-ik századi másolati gyűjteményből, mely Emich Gusztáv úr birtokában van, s mely következő czímet visel: »Paragraphi et medullae ex literis missilibus illustrissimi quondam Domini Stephani Illésházy ad Principem Stephanum Bocskay exaratis excerptae.« E gyűjteménynek egy másik példánya Jászay előtt is ismerős volt, mert ő két töredékét kiadta az Akad. Évk. VI. k. 284—5. ll.)

XVI.

1605. sept. 31.

Serenissime principio stb. post fidelium stb.

Deozeofi uram, ha előbb jutott volna hozzám, jól volt volna, gondom leszen immár arra; mi Homonay urammal váltig szorgalmaztattuk fölséged az ide való följevésít, oka az volt, hogy némelyek azt hirdetik, hogy immár Erdélyből ki nem fog fölséged jűne, kit mi nem hittünk, de az község igen akadozott rajta; másik oka, hogy az török is minket kezde rontani, nem ótalmazni, küldtünk hozzá, de semmi haszna nem volt. Az úristen hozza azért el immár fölségedet, még jókort vagyon, az szegin köresztény kösségnek, Morvában sok kárt tehattunk volna eddig, de nem akartuk, mert az pogányság töltözett velek. Az miben találtam itt az állapotat, abban megtartottam és jobbítottam, az morvai tábor Sakocianal fekszik, de sem mi ő reájok, sem ők mi reánk nem csatázunk; Basta Komáromnál vagyon táborban, de kevesen, 8 ezeren, ha vagyom, hanem úgy értem, hogy most vár népet, mind fegyverest, s mind gyalogost, az kiket 5 holnapra fogadtak; még most is inkább vadnak azon, hogy magyaroknak ártsanak, hogynem az töreknek, minden bizodalmok az, hogy elmegyen az törek Sz.-Dömeter nap után és azután ő rajtunk leszen, az törekkel is frigyet tractál titkon. Isztergamban annyi nép vagyon, hogy nehezen veszi meg az vezér-passa, azért is jó volna az fölséged jelenléte, hogy míg Isztergam dolga el nem válnék, addig köllene az törökkel való frigyet elvégezni; az magyarok megmaradásának és békességének, az fundamentoma az törekkel való békesség, anélkül heában békellünk az németekkel, az törekkel való hadakozás ismég az előbbi veszedelemben hozna bennünket. Jó volna talán, ha követi által mindjárást megtalálná az vezért felőle, ha az törek császárnak jót akar, békességet vessen az német császárral, azt ha akarja, azzal nem leszen az meg, ha Isztergamot víjja, ha meg nem veheti, ez nyarat heában mulatja el, ő elmegyen, az német rajtunk marad; azért

az mi megmaradásunk. Az török császár java is azt kívánja, hogy az frigyhez álljon, nekünk országunk is elpusztolt az sok hadakozásban, kételenek vagyunk vele, hogy békességet szörezzünk.

Írt volt nekem az vezér, summája csak az volt, hogy az németekkel ne békéljünk és neki, hogy törek császár hatta meg, hogy Isztergamot szállja meg; választ írtam neki, hogy ő is minket ront, nem az németeket; mi választot tött arra, im oda külttem, fölségednek. Ha elvégezhetné fölséged az törökkel az frigyet, az németekkel úgy látom, hogy végezhetnének, jó részét az földnek, ha fölségedhez szakaszthatjuk Erdélyhez, jó assecuratioja leszen az, az magyaroknak. Így megnyughatnék fölséged is, az szegény ország is épölhetne. Azonban az úristen az sok nyomorúttak kiáltását meg fogja hallgatni és Rudolfust kiviszi ez világból, azkor az úristen akaratjából ismég véghez mehetne az fölséged dolga könnyebben, hogynem most, mert az libera electio regis kezünkbe lönne. Csak most végezhetné az törökkel az frigyet jó módon el fölséged, de ezek az törekek minden időben az más emberek szerencsájének és munkájának hasznát magokra fordították, im most is úgy akarnak cselekedni. Azért ne késsék fölséged, jűjen föl közinkben, hogy ha az vezér mi kárunkkal akarná az frigyet, még üdönk vagyon hozzá és módunk, hogy neki is akarni kölletik.

Az vitézlő népnek még most is fizetek, két okáért nyútottam fizetéseket, egyikért azért, hogy nehezen tehettem az pénznek szerit, másikért, hamar kitelnék havok, ismég rajtam volnának, mert ők azt semminek tartják, hogy mind maga lova az országon él, annak fölötte ugyan uralkodik minden ember jószágában. Nem hallottunk még olyan hadat az kinek hóról hóra megfizettek volna, de meg sem engedték nekik minden ember marhájával szabadon bírni, mint ezeknek. Alább hagyattam azért az sok dúlást velek, talám panaszolni is fognak fölségednek reám. Rédey uram donacioit ne confirmálja fölséged, megértse először fölséged micsoda jószág, sokat adott egyiknek, soknak semmit, el is szödttem immár tőlek benne, az egész érsekséget, dézmákat fölosztott volt, de visszavöttem, de ezekről, ha isten fölségedet fölhozza azkor szólok. Most arra nézzen fölséged, hogy ne lopják el a nyarat heában az németek tőlünk. Az törek az mi köntösünket ne vonja magára. Az persa felől micsoda hírek vadnak az németeknek, im oda küldtem fölségednek, ez nálók bizonyos hír. Az hatalmas úristen éltesse és hozza fölségedet egészéggel közünkben. Az fölséged hada, ha sok, talám jó volna, hogy Filekre menne az dereka, maga fölséged az högyekre, innen Liptóra, Túróczra. Lássa azért fölséged, melyre jó, csak ne késsék fölséged.

Puskaporunk soholt, sem várakban, sem városokban, sem

mezőn nincs, hozzon fölséged vele és töressen is Kassán. Isten tartsa meg fölségedet.

Datum ex Trencsén 31. September 1605.

Felséged alázatos szolgálja

Iliesházy István

Kivül: Serenissimo Principi ac domino dno Stephano Dei gratia Hungariae, Transylvaniae, Moldaviae et Valachiae Principi et Siculorum Comiti etc. domino mihi elementissimo.

XVII.

1605. oct 4.

Spectabilis ac magnifice domine et frater obseruandissime. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem.

Az kegyelmed írását értem uram, de ha kegyelmetek jó akarátja az hadakat immár ne szaggassa el mellőlem. Mivelhogy Esztergomot az vezér megvette, kegyelmed jó ítéleti rajta, mi következhetik ezután, hanem ugyanitt fizessenek az hadnak, kérem kegyelmedet. Esztergomot pedig ma atták meg, és ugyan felatták, nem az, hogy erővel vette volna meg az vezér, holnap hajókon viszik Komáromban az benne való németeket. Én nagyobb örömét nem láttam apámnak Sinnan passának, mint ma, minden hadával lovakra ült és úgy örvendeztek az Esztergom megadásának.

Uram én immár Lévát igen félttem; kegyelmed mindjárt írjon mind az asszonynak és mind az lévai tisztartónak, adják urunk számára, mert bizony úgy jár, mint Esztergom. Ujvár alá sok török akar jőni, sőt ő maga is az vezér, kiből mi következék, csak isten tudja, kegyelmed meggondolhatja; urunk bizony sokáig késik. Desőfi uramat most reggel bocsátottam el. Isten legyen kegyelmeddel. Datum ex Castris, 4. 8bris. Anno 1605.

Spect. m. d. v. seruator paratissimus
et frater obsequentissimus:

Comes Valent: D. de Homonna mp.

Utóirat: Uram, valamíg állhatom végig akarom az szegény országért szenvednem az kimondhatatlan gondokat.

Kivül: Illésházy Istvánnak czímezve.

(Eredetije papíron, két gyűrűpecséttel.)

XVIII.

1605. október 5.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Hogy ez hozzánk jött vitézink követi levelünk nélkül ne menjenek kegyelmedhez, akarók, hogy ide való állapotunkat értse kegyelmed. Az erdélyi állapotot Dévén kívül lecsendesítvén isten segítségéből immár utunkban vagyunk, ma itt Szalárdon leszünk jelen az szegény Csáky uram temetésén; holnap innét Szent Jóbról megindulván menten megyünk Kassa felé; ott sem mulatván kegyelmetek köziben fölindulunk, és oly állapattal ügyekezünk menni, hogy mind kegyelmetek és minden vitézink örömmel lássanak bennünket. Ez idő alatt kegyelmed is mindazonáltal igyekezzék szerét tenni az parata pecunianak, mert pénzünk azért lészen nem sokára, mert az erdélyi adót is felvetötték, csak hogy még ilyen hirtelen kezünkben nem érközhett.

Továbbá vitézeink találtak meg az sebesek gyógyítása felől, kik harcokon és ostromokon az mi szolgálatunkban sebesednek, melyre felette szükséges gondviselésünknek lenni, kétszer is írtunk felőle Baráti Istvánnak, de nem tudjuk mi okon fogyatkozást tött eddig az dologban; kegyelmedtől fölőtte kedvesen vesszük s meg is szolgáljuk hagyja meg serio Baráti Istvánnak, és magának kegyelmednek legyen vigyázása rá, hogy az barbályoknak is fizessen az mi jövedelmünkéből és ételekre, italokra valameddig gyógyítják őket, az mienkből legyen gondviselésreájok.

Új hírt kegyelmednek egyebet nem írhatunk: Husztból szót adtanak ki és megigérték; az minemű conditiókat kívántanak, kik igen könnyek és tűrhetők, azokat hozzánk küldvén hűlevelünket kívánságok szerént immár oda is küldöttük. Minden, reménységünk az, hogy isten csak ez héten is kezünkben adja, mely meg lévén mikor az magunk emberi belé férkeznek megírjuk azt is te kegyelmednek mingyárást. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum ex arce nostra Szent-Jób die 5. October 1605.

Ejusdem spectabilis ac mag. d. vrae

Stephanus mp.

benevolentissimus:

Küldzim: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb.

XIX.

1605. okt. 20.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Az törököknek mind Nógrád és Újvár felől való szándékát Homonnay Bálint uram műnénkünk bőségesen értésünkre adta, kiről eleitől fogván, mihelyt attúl valami tartásunknak kellett volna lenni minekünk szorgalmas gondviselésünk volt mind levelünk s mind izenetünk által, és mind arról s mind egyéb dolgokról mit írjon Korláth István mi nékünk, az levele paráját includálva odaküldtük kegyelmednek, mindazáltal valamenynyire lehetséges és az szükség mutatja jó vigyázásban lenni felőlök.

Mulatásunk magunknak is itt immár semmi nem lészen, mert az császár derék athnamé-levelét, ki főoka volt eddig való várakozásunknak, talám csak ma is elhozzák és ideérkeznek véle. Erdélyből noha magunkkal is szép hadakat hoztunk ki, de az székelységnek és az fizetett magyarságnak egy kevésbé meg kellett volt tartozni az mi kijövetelünk után, mert újlag tatárság érkezött volt segítségünkre, mely az országon minden kártétel nélkül csuda békekéségesen jött által, mig az el nem takarodik addig meg nem indulhattak és pusztán az országot nem hagyhatták. Immár útban vadnak és éjjel nappal mellénk sietnek. Itt is minden rendeket sietséggel szorgalmaztatunk és két helyen is gyülekezünk Szerencs táján és Szikszóra. Az Homonnay uram kívánsága szerént ugyan magunktól is gondoltuk azt, hogy új néppel értessük igen hamar előljáróban kegyelmeteket.

Minthogy penig ilyen nagy dolgokról kellek oda föl jutván végezésünknak lenni, mi itt az vármegyéket, urakat, főrendeket, várasokat és az egész országot gyűlésben is hívtuk, melynek napot nem prefigálhattunk, hanem csak hogy az választott emberek jelen lévén mellettünk, valahol ott fenn az gyűlést celebráltatunk szükséges lészen okvetlen akkor compareáljanak. Kikről kegyelmed Homonnay Bálint urammal egyenlő értelemből szükség, hogy végezzen oly bizonyos helyet, hol lehetnének szömben kegyelmetekkel és hol lehetne legalkalmasabb helyen végezésünk az közönséges jóról.

Ott fönn is penig mi nevünkkel kegyelmetek minden rendeket hívasson szorgalmasan az országos gyűlésre, a hol magunk szömélye jelen lévén, mint ilyen nagy dologokról, az két császár között állapotunknak és frigyünknek (ha lehetséges lészen) véghezviteléről minden jót végezhezzünk, melyről valaki magát absentálná poenam in generalibus regni constitutionibus expressam minime evitabit etc,

Ezekről ott kegyelmetek gondot viselvén, a mint írók mi is itt immár sem napot, sem órát nem mulatunk, hanem isten segítségéből mennél nagyobb és derekasb készülettel lehet mingyá-
rast kegyelmetekhez érközünk, csak ez alatt az hely felől, hol és micsoda helyen lehessünk szömben, kegyelmetek tegyen bizonyossá. Adja az úristen, hogy utunk mindenkép jó szerencsés és ügyekezetünk győzedelmes lévén kegyelmeteket fejenként találjuk jó egészségben. Datum ex arce nostra Sárospatak die 20. mensis Octobris 1605.

Ejusdem sp. ac m. d. v.

amicus benevolus

Stephanus mp.

P. S. Irhatjuk azt is kegyelmeteknek, legyen áldott az szent istennek neve, Huszt várát az benne való németek megadták, ennek a holnapnak 15-ik napján mentenek ki bellőle Lengyelországra és az mienk belé szállottanak. Más felől is szintén most igen nagy reménységünk vagyon, kikkel derék tractatust indítván még eddig jó folyásban vagyon az dolog.

Bocskay kezével: m. p.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb.

XX.

1605. oct. 23.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Tudására lehet kegyelmednek az elmúlt tavaszon hadainknak az ellenségre oda fel való bocsátása után nagy és elmulthatatlan okokért is, hogy ide hátra ellenséget nemzetünknek ne hadnánk, mi nekünk Erdélyben kellettett vala mennünk. Az húl isten segítségével minden állapotokat csendességre hozván, mennél hamarébb lehetett onnat is szép hadakkal az kegyelmetek segítségére igyekeztünk kijöni. Utunkban azért mind az fővezér sollicitálván bennünköt az vele való szembelételre, és derekas megmaradandó frigyüinktől való végezésre s mind pedig Mátyás herczeg főköveti által sollicitálván, hogy mind magunk császár ő fölségével megbékéljünk, s mind penig az két császár között az békességet véghezvigyük, kikkel noha főtanácsinknak értelméből tractatusban is indultatunk. Sőt az törökkel való végezéssel immár assecuratusok is vagyunk, de fenn lévén hadai ellenségünknek. minekünk is oly készülettel kellett ez dologhoz nyúlunk, hogy mind az békességnek traktálásához ha kívántatik, hozzá nyúlhassunk s mind penig

ha az üdő ugy hozná, az fegyver is kezünkben készen legyen, kiért véletlen dolog nemzetünkön ne történhessék. Tetszett azért tanácsinkkal, hogy erre az generalis expeditiora, melyben magunk személy szerint jelen leszünk, minden rendeket egyszersmind hadban is hívassunk, és az mellett, minthogy ilyen nagy dolgokról való végezéséért generalis gyűlést kell ugyan ezen táborunkban celebráltatnunk, minden vármegyéről az mint szokás generalis gyűlésbe bocsáttani, bizonyos választott személyek teljes tanúsággal jelen legyenek, hogy az közönséges megmaradásról hazánk javára communibus votis et suffragiis mindnyáján egyenlő értelemről végezhesünk. Mely dolog immár, hogy késedelmet nem szenved és magunk is az jövő hetfőn megindulván continuis itineribus Léva felé megyünk. Intjük azért kegyelmedet szeretettel, hogy mentül jobb készülettel és módjával lehet, szerestől, se órát, se napot nem várván táborunkba mellénk siessen, hogy se az országos mustrán, se az gyűlés celebráltatásba fogyatkozás (ha kegyelmed magát absentálná) ne találtsassék és sem mi tőlünk és se az országnak erről irt régi törvényeitől kegyelmed ne vádoltathassék. Secus sub poena immediate praemissa non facturus. Datum ex arce nostra Sáros-Patak die 23. Octobris. A. D. 1605.

Stephanus mp.

Simon Pechy.

Külc'm : Sp. ac. M. D. Georgio Thurzó de Bethlehemfalva etc. Comiti C. Arvensis n. h.

Kivül : Exhibitae in arce Lietava 2. die Nov. A. 1605.

(Eredetije a M. T. Akademia írártárában. Ugyanennek egy másik példánya oct. 23-iki kelettel az államlevéltárban.)

XXI.

1605. oct. 27.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Salutem stb. Olykor adá meg Patakon Macskássy uram, az kegyelmed jámbor szolgálja az kegyelmed levelét, mikor immár szekereinket elől elbocsátván magunknak okvetlen másodnapon megkelleték indulnunk; az hadaknak is mindenfelé megírtuk vala, hogy Szikszó felé takerodjanak. Elolvasván mindazonáltal az kegyelmed szép discursussal irt levelét, fölötte igen örülénk rajta, mindazért, hogyha kegyelmed ezeknek maga elméjéből volt feltalálója, mely igen egyaránt fogott járni a mi elmélkedésünkkel, mert eddig való várakozásunknak, nem egyebek valának okai, hanem az melyeket

kegyelmed itt előszámlál. Mind penig azért, hogyha kegyelmed ezeket más embernek indításából írta s gondolkodott is ezekről, akarjuk, hogy az jó tanácsoknak és jóra való intéseknek helyt adván ilyen nagy dolgokról való gondolkodásit silentiumban nem tartotta, hanem mi nekünk kijelentette. De annak sokkal inkább örülünk, hogyha ezeknek az gondolkodásoknak kegyelmed leszen édes öcsémuram autora és inventora.

Az mi nézi azért az némettel télben való hadakozásnak difficultását, azmi vitézinknek egy avagymásképen in officio contineálását, az körösztýén vérontásnak valamennyire való tágitását (mert ezek főbb summái az kegyelmed írásának) ezeket ennek előtte is szömünk előtt forgattuk. Az hadakozást mi ízű legyen az némettel mind télben, nyárban, azt immár láttuk s kóstoltuk is. Embörök csak ők is, istené a dicsőség valamennyire eddig is ellenek segített.

Vitézinkkel való alkudást mi illeti nem tagadhatjuk valamint s valahogy lött, eddig való előmenetelünk isten után ő kegyelmek által lött. Kiért háladatlanoknak nem akarunk semmi időben hozzájuk taláztatni, akár békességre menjen az dolog, mint kellessék őket leszállítani, akár hadakozásra, mint kell abban is promoteálni, mindenekben istent segítségül híván utat és módot keresnünk, melyre mi ő kegyelmeknek, viszontag ő kegyelmek is minékünk egymásnak kötelesek vagyunk.

Hogy az körösztýén vérontás ne csak ideig táguljon, hanem ugyan örökösen az két császár között az békesség meglevén, lecsendesíttessék ez mostani fölmenetelünknek az egyik fő czélja. És minthogy az kegyelmed mostani discursusában az legfőbb kérdés ha föl kellessék-e mennünk avagy nem, immár arról írok kegyelmednek.

Az fővezérrel való szömbenlételünket kegyelmed is ugyanezen írásában szükségesnek íteli, mely az fölmenetel nélkül nem lehet.

Az békesség dolgáról való tractatusban is az két császár között az mi fölmenetelünk nélkül elégséges módot nem látunk, melyet minthogy mindenik felé megigértünk, hogy szüvünk szerént munkálkodunk benne, hogy véghez menjen, szónknak igazat akarunk tenni.

De az mi nagyobb, minthogy az kegyelmetek eddig való írását mü fundamentumnak tartottuk és arra építvén mind az Tiszán túl és innét való vármegyéknek egész Pozsonyig és Nyitraig minden rendeknek fölmenetelünket megírtuk és mellénk mindeneket az szavára hivattnak. Sőt immár azt mind az két császárnak megírtuk ahhoz képöst és megírtuk azmint kegyelmetek szorgalmaztatott bennünket. Mint lehessen azért, hogy mindezeket most megváltoztassuk és ígértünkben, szónkban az

két császárság között más mód találtassék, annak elegendő okát nem láthatjuk.

Most pedig erről nem szükség még disputálnunk, az mi fölmenetelünk után arra megyen-é az dolog, hogy hadakozzunk, avagy békességet szerezzünk, most csak az fölmenetel áll előttünk és ha hadakoznunk kell, annak mi formán kell lenni, akkor végezhetünk felőle, mikor annak ideje lészen. Nem tágitjuk azért ez előttünk álló utunkat édes öcsém uram, hanem isten segítségéből oly készülettel és módjával ügyekezünk felmenni, az melylyel hazánknak és nemzetségünknek, és abban az szent istennek tisztességének s igaz hűtünknek előmenetellel való megmaradásának leghasznosbban szolgálhassunk, kiért semmi fáradságunkat, sem vérünk hullását, és ha az üdő úgy hozza, halálunkat is nem szánjuk.

Azért a mint kegyelmednek ennek előtte is írtuk volt, minémű dolgoknak menjen ez üdő alatt végére, most is intjük, hogy arról kegyelmed mennél hamarébb lehet, írjon valami bizonyost.

Es Illyésházy uramnak írjon újolag kegyelmed, hogy ő kegyelme gondjaitúl magát üresítvén jőjjön előnkben, ez előttünk álló dolgokról beszélgethessünk ő kegyelmével. Kegyelmed is pedig az helyet jó módjával hagyván, és mind az vitézeket az mikorra följebb való érkezésünket gondolhatja, jőjjön előnkben, kiről és egyéb ezekhez való több dolgokról szóval izentünk kegyelmednek, az kegyelmed jámbor szolgájátul Macskássy uramtúl. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum ex arce Szerencs die 27. Octobris. Anno dni 1605.

Stephanus mp.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Valentino Druget de Homonna consiliario nostro et generali exercituum nostrorum capitaneo, necnon comiti comitatus Zempliniensis nobis honorando.

XXII.

1605. nov. 3.

Spectabilis ac magnifice domine stb.

Seruitiorum nostrorum stb. Akarjuk kegyelmednek érté- sére adnunk, hogy az mi Pozsonyban való írkálásunkat az elmúlt napokban gyermekjátéknak írta vala kegyelmed lenni, mely írásunkra az minemü válaszunk jött, in copijs im megküldöttük kegyelmednek. Bizony oly nehéz dolognak tetszik az az kegyelmednek írása, hogy nem tudom, ha valaha elfelejthetjük-e?

Elhiggye kegyelmed, ha én azt tudtam volna, hogy az botot kegyelmed kezében, és az szablyát kegyelmed oldalára kötötték volt, ez idő alatt is nem koriczáltunk volna itt fenn. De mostan az ám járjon, csak édes hazánkunk igyekezzünk szolgálni. Ím azért valami négyszáz kopjás vitézzel ő fölsége eleiben indulok. Egri Istvánnál többet, senkit el nem veszek velem, az több kapitányokat ez jedzés szerént elosztottam az falukra, szervez ő fölsége parancsolatja szerént. Desőffy János uramat Ujvárba helyeztettem, mivel hogy Bosnyák uram nem akar egyebért benne tenni, hanem ő felségével akar szemben lenni; kegyelmed is azért, ha előbb megindul nálunknál, az igen jó dolog, minket is isten, ő fölsége elenben vivén, örömet akarunk minden javárúl hazánkunknak ő felsége előtt beszélgetnünk. Keresztes Tamásnak kegyelmed mindenekről parancsoljon, hogy jól viseljen gondot, mi is írtunk neki, és egyéb dolgokat is isten akaratjából, jó módjával elrendeltünk. Kolonicz valamit ne indítsék urunk feljöveteleig, írja meg kegyelmed neki, mert meghattam Desőffy uramnak, hogy tíz annyit indítson mindjárást helyette. Isten kegyelmével. Datum ex castris nostris ad Mocsonok positus. 3. Novembris 1605.

Sp. ac mag. dnis v.

seruitor et frater

H. Bálint.

P. S. Hogy penig így elosztottuk az vitézeket, az végre cselekkettük, hogy nálunk nekül mezőben nem akartak maradni, emlegetvén az kanisai hideget. Azért mint tetszik kegyelmednek, írjon kegyelmed mindjárást felőle, még talán megjobbíthatjuk.

Kivül: Illésházy Istvánnak czimezve. Az aláírás Homonnai Bálinté.

XXIII.

1605. nov. 8.

Spectabilis ac magnifice domine et affinis mihi plurimum obseruandissime salutem ac seruitiorum miniorum debitam commendationem,

Áldja meg az isten kegyelmedet minden kívánsága szerént való jó szerencsével. Kegyelmednek ez napokban két levele jutott kezemben, azért jó akaró bizodalmas sógor uram mindene ket rend szerint megérttettem; az te kegyelmed én hozzám való akaratjáért és atyafiságáért, ha az úristen elvisz bennünket szolgálni akarok, hogy penig kegyelmed az keresztények között való békesség megszerésében ilyen szíve szerint fárad és munkálkozik, azért az isten is jót ad kegyelmednek és az egész kereszténység-

ben jó híre, neve leszen. Mindazonáltal az elkezdett jó dologban kegyelmed isten segítségével semmit hátra ne hagyjon, tudom bizonyossan, hogy az én uraim ő fölségek az kegyelmed mastani fáradságáért hálaadatlanok nem lesznek, el is nem felejtkeznek. Értem azt is kegyelmed írásából, hogy ellene volna az kegyelmed alatta való vitézeknek, mivel én Lévából az németeket ez ideig ki nem vittem volna: látja isten én örömet ez ideig is kivitem volna Lévából az németeket, mert tudom, hogy csak káromra és nem hasznomra vadnak; de császár urunk ő fölsége híre nélkül nem merem cselekednem, mely dologról herczeg urunkkal is szólottam és ő fölsége is, császár híre nélkül meg nem engedheti, mely dologról írtunk oda föl Prágában ő fölségének és azon vagyok, hogy mennél hamarább lehetne Lévából az német szolgáló nép kimenne. Továbbá kegyelmedet kérem, mint jó uramat, sógoromat, kegyelmed az mint mindenkoron ajánlotta magát az én feleségemnek, abban semmi kétségem nincsen. Legyen kegyelmed minden jó törekedő Bocskay uramnál ő fölségénél az én feleségem mellett, és az ő árvája mellett, hogy az pataki, terebesi és egyéb jószágát ő fölsége eresztené kezéhez, kiért isten is jót ad ő fölségének, hogy az árvákét megadja. Engedje ő szent fölsége, hogy az békesség legyen meghamar az keresztyének között, hogy mi is kegyelmeddel láthassuk egymást, és mint igaz atyafiak szolgáljunk egymásnak minden jó akarattal. Kegyelmedet kérem mégis az Lévában lévő németekért ne nehezteljen kegyelmetek. Ők ott nem ártanak senkinek, hanem csak vesztég lesznek és kegyelmed parancsolja meg az kegyelmed alatta való vitézeknek, hogy az kik odajárnak, az egynehány németet ne háborgassák meg, tudom ők senkinek nem ártanak, csak nekem vadnak káromra. Kegyelmedet kérem azon is, hogy az oda való jóakaró uraimnak, barátimnak ajánlja szolgálatomat, adja ő szent fölsége, hogy ő kegyelmekkel hamar való napon atyafiságosképpen lakhassunk együtt. Éltesse az úristen kegyelmedet jó egészségben és ez mastani keresztyéni dologban való fáradságáért sok jót adjon ő szent fölsége és engedje ő szent fölsége jó és örvendetes új esztendő(t) is érhetnünk, kiben az igaz atyafiak élhessenek minden szeretettel nagy vigan. Datum Viennae 8. Novembris 1605.

Kegyelmednek mindenkor, mint édes sógor uramnak eremest szolgálók

Seifridus a Kolonitsch mp.

Kivül: Illésházy Istvánnak czímezve.

XXIV.

1605. nov. 8.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Ezen órában estve adák értésünkre, hogy kegyelmed útban volna és ma estvère Korponára érkeznék, melyet mi kedvesen hallottunk: kegyelmedet azért szeretettel intjük, hogy kegyelmed az maga becsületiért, hazánkhoz való szeretetiért és az mi hozzánk való hűségiért éjjel nappal siessen hozzánk jönni; úgy jöjjen pedig, hogy mi velünk előbb szemben légyen, hogysem mint mi az vezérrel szembe lennénk. Ebben kegyelmedet felette kérjük, cselekedjék kedvünk szerént, hogy mi is vehessük kegyelmedtől jó kedvvel. Secus non facturur. Datum ex castris nostris ad montem Naszály positis. Die 8. Novembris anno 1605.

Az mi az maga személyét illeti kegyelmednek, semmiképen maga személyében az vezér eleiben kegyelmedet vinni nem akarjuk, hanem kegyelmeddel beszélgetvén mingyárást visszabocsátjuk, ha kegyelmed szintén az vezér táboránál ér el bennünket is, ott is kegyelmeddel beszélvén visszabocsátjuk kegyelmedet.

P. S. Szeretettel kérem jöttén jöjjön kegyelmed éjjel és nappal, bizont írok kegyelmednek, hogy mindjárt visszabocsátom kegyelmedet.

Kegyelmed jó akarója:

Bochkay István mp.

*Külczim : Sp. ac M. Dno Stephano Illésházy stb.**Az utóirat : P. S.-től kezdve Bocskay írása.*

XXV.

1605. nov. 9.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Értjük, hogy kegyelmed immár csak itten közel érkezött volna hozzánk, azért az kegyelmed tekintetiért az szömben lételt egy nappal tovább halasztottuk, hogy beszélgethessünk kegyelmeddel. Azért kegyelmedet szeretettel és felette igen kérnök az mi szolgálatunkért ne késsék, jöjjön hozzánk, hogy az előttünk álló dolgokról beszélgethessünk kegyelmeddel. Bene valere cupientes. Datum ex castris nostris ad Szent-Katalin positis die 9. mensis Novembris 1605.

Ejusdem spectb. ac magnifici d. vrae.

Stephanus mp.

benevolentissimus

Kivül : Spectabili ac magnifico Domino Stephano Illésházy stb.

XXVI.

1606. nov. 25,

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Jól emlékezhetik reá kegyelmetek ez elmúlt tavaszi itt Kassán való gyűlésünkben országúl mit végezett legyen kegyelmetek az békességnek véghezvitele felől. Kire való tekintetben kétszeri vagy háromszori replicatiónk után Bécsben mind az ország szabadságának helyreállítása felől s mind az magunk személyinek contentálásáról mint végeztünk legyen, annak utána ennyi hadakozások után az két császár között való békességnek véghezvitelében is interponálván magunkat, minthogy mind az két félnek alkuvása műnekünk házonkban birünkben (*bőrünkben*) és megmaradásunkban járt: felette szükségesnek ismerjük, most mind ezeknek végét látván, és követünk mind egyfelől s mind másfelől megérkezvén, hogy régi jó szokásunk és rendtartásunk szerint, immár kegyelmeteknek is minden dolgokat voltaképen értésére adhassunk és az követektől követségek járások szerint mindeneket érthessen, hogy annak utána mind az lött végzéseknek executiójáról s mind azután következő országos gyűlésben leendő végzésekről (minthogy nagy részének az végzéseeknek ott kell eligazodni és confirmálódni) jobb furdamentommal gondolkodhassék: tetszett, hogy azelőtt közönségesen egymás értelmének megvételéért ide Kassára egy rövid gyűlést hirdetenénk, melynek napját ez időnek rövid voltaához képest hattuk ez jövőendő szent Lucza asszony napját, azaz deczembernek tizenhar-
madik napját.

Intjük azért kegyelmedet szeretettel, hogy az megnevezett napon és helyen okvetetlen jelen legyen, hogy az gyűlés ugyan akkor mindjárást elkezdethessék és mentől hamarább végezvén az állapotról, késedelem nélkül viszont házához megtérhessem. Secus non facturum. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 25. Novembris anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Pechy mp.

Külszim: Magnifico domino Stanislao Turzo de Bethlenfalva comiti comitatus Scepesiensis etc. fideli stb.

Kívül Thurzó Szaniszló irásával: Exhibite 6. die Decembris 1606.

(Eredetije a m. k. államlevéltárban Acta Publ.)

XXVII.

1605. dec. 4.

Spectabilis et magnifice domine, affinis patrone et tanquam pater obseruandissime. Post salutem et seruitiorum meorum deditissimorum commendationem etc.

Kegyelmednek bizodalmas, jóakaró uram apám, ezt akarám kegyelmednek tudtára adni. Az mint Bochkay uram kívánta ő fölségétől herczeg urunktól, hogy kegyelmednek és az kiket kegyelmeddel ide rendelték, hogy az kegyelmed ide jövetelének, békességes idejövetelére és visszamenésére és ótalmára, mind azokkal egyetemben, az kik kegyelmeddel ide ő fölségéhez akarnak jőni, hogy kegyelmednek azokkal egyetembe az mi kegyelmes urunktól, herczeg urunktól *salvus conductus* adatnék, im herczeg urunk ő fölsége, Bocskay uram kívánsága szerint, kegyelmednek az *salus conductus* megadta és küldötte és mivelhogy ő fölsége én reám bízta, hogy én küldjem meg kegyelmednek az ő fölségétől az mi kegyelmes urunktól adatott *salus conductus*, gondolván azt, hogy békességesben és hamarábban kegyelmedhez jusson az *salus conductus*, küldöttem Bejcsy János uramnak és levelemben kértem, hogy éjjel nappal mentél hamarább lehet ő kegyelme Bejcsy uram bizonyos meghitt embertől az *salus conductus* elküldje. Azért bizodalmas jóakaró uram apám immár az úristen segítségéből, csak az kegyelmed jövele kíváztatik, és az egy istenért kérem kegyelmedet, kegyelmed mint eszes ember látván az mi nyomorodott országunknak és az szegénységnek és földünknek pusztolását kegyelmed az *salus conductus* kezéhez vévén, kegyelmed semmit ne késsék, mert mentél hamarább lehet, annyival jobb; és az mindenható úristen hozza hamar hamar kegyelmedet jó egészségben és békességben hozzánk; uram ez én szerelmes atyámfiát, gyermekimet, jószágomat, az úristen után az kegyelmed szárnya és ótalma alá ajánlom. Továbbá bizodalmas uram apám, vajjon kit hizlal Németi Gergel az szegény szomorodott kösségnek megrontásával és rablásával? Bizony csak az törököket és szegény keresztyénségnek lelkek veszedelmekre; azért uram kérem kegyelmedet, találjon módot benne, hogy tiltatnék és zaboláztatnék meg. Bizony uram, mind kegyelmedeknek, mind mi nekünk gyalázat, hogy egy olyan ember, ilyen nagy akadékot szerez és senkivel gondolni nem akar. Az úristen bizonyosságom, az ki minden gondolatimat, cselekedetimet látja, hogy igazat mondok, ne ítélje senki felőlem. hogy én az én jószágomnak megnyeréseért törekedem csak, hanem mint jámbor keresztyén fél, tisztem szerint tartozom fáradni törekedni; nem is szánom fáradságomat; sem éjjel, sem

nappal és könyörgenem is nem szűnöm meg, hogy az úristen adjon békességet és egyességet az keresztyének között, mert uram én látom, hogy mind az német miatt, mind az idegen nemzet miatt és az török miatt és az magyar nemzet miatt mind most leginkább csak az szegén magyar nemzet romol főképen, kit az pogán ellenség és az más idegen nemzetségek örömmel néznek, hogy az szegén magyar nemzet romol és erőtlenedik. Hogy uram ezeknek mentől hamarább eleit vehessük, kegyelmeitek ne késsék az elkezdett jó szándékkal. Az kegyelmed jövetelit uram kegyelmed adja ideje korán tudtomra, hogy tudjak kegyelmed eleiben tisztességgel menni és kegyelmednek, mint uram apámnak, kedve szerint szolgálnom. Éltesse az úristen kegyelmedet bizodalmas uram apám sok esztendeig jó egészségben.

Vyennae 4. Decemb. anno 1605.

Sp. ac m. d. etc.

Seruator affinis et tanquam filius
obsequentissimus.

S. a. Kolonitsch mp.

Kivül : Illésházy Istvánnak czimezve Korponára.

XXVIII.

1605. decz. 15.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Baráthy István uram az újvári gondviselőnk itt Korponán létében adott mi kezünkben készpénzt ezer háromszáz kilenczvenhat forintot, kilenczvennégy pénzt, viszont Kassára Szegedy Andrásnak írt, hogy mingyárt ezer forintot adjon, melyet Nagy-Szombatban Szegedy Gáspárnak az mi jövedelmünkből deponálni tartozik; kegyelmedet azért intjük, hogy az megnevezett kétrendbeli summát Baráthy István hívünkön és gondviselőnkön meg ne vegye újobban az nála való mostani kész pénzből. Eadem dominatio vestra bene valeat. Datum in civitate nostra Carponensi 15 die mensis Decembris 1605.

Stephanus m. p.

Kivül : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb,

XXIX.

1605. decz. 16.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Az leveleknek mássait im megküldtem kegyelmednek. Az német commissarius urak, kik Komáromba vadnak, kívánták azt, hogy emberemet küldjem oda az törökkel való tractatusra, de nem míveltem, ne láttassam két úton azon egy dolgot forgatnom. Az minemű levelet kívántak, azt sem küldtem, a mint kegyelmed az leveleknek mássiból mindeneiket bévebben megért. Naprádi uramnak küldtem egy levelet, kegyelmed kérem adja meg neki. Az fizetésekül való regestrumot, kit kegyelmedtől kívántam, küldje meg kegyelmed. Tartsa meg az úristen kegyelmedet jó egészségbe és hordozza békével. Datum in civitate nostra Korpona die 16. Decembris anno 1605.

Stephanus.

K. uram kérem el ne feletkezzék, küldjön kegyelmed osztrigát, rampholt és pinyólt.

Az Újvárról való levelet kegyelmed uram kézbe ne adja, mert ők azt bizon az török kezébe adják, minemű nagy kétséget hoz az, meggondolhatja kegyelmed.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb.

Az egész Bocskay írása.

XXX.

1605. decz. 31.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice generoseque domine fidelis nobis honorande.

Salutem stb. Ide felé való híreinket és állapotunkat szükségesnek ítélők és az közönséges jónak előmeneteliért, melyben kegyelmetek munkálódik, hasznosnak is, hogy azokat voltaképpen értse. Kassára azért Isten segítségéből békével haza jutván, mind az útban s mind itt helyben annak utána minemű dolgokat adnak értésünkre az lengyelek felől, minthogy onnat jött emberünk in scriptis colligálta és adta mi nekünk annak pariáját, im oda küldöttük kegyelmeteknek; azon dolgot pedig mi nekünk nemcsak egy felől írják és adják értésünkre, hogy így vagyon. Melyet kegyelmetek ekképen értvén, pro sua prudentia jó occa-

sioval adja eleikben ott fön ő fölségeknek, ha tractálni akarnak velünk, tractáljanak syncere, ha pedig valamit effélét vehetünk eszünkben, hogy csak conspirálni akarnak ellenünk az tractatus színe alatt: isten és emberek előtt protestálunk, hogy annak utána következő dolgoknak és romlásoknak mü okai nem leszünk és senki ne csudálja, hogy ha extremis necessitatibus extrema fuerint adhibenda remedia.

Értse azt is kegyelmetek, hogy az portáról egyik követünk meg az másik még oda vagyon; mindenekről valamiről oda küldöttünk kívánságunk szerint való jó válaszszaal jött; az mi fogyatkozást az fővezér most itt künn cselekedett volna is, meg vagyon parancsolva, hogy akaratumk szerint mindeneket fogyatkozás nélkül beteljesítsen, és oly módokat is mutatnánk abban, hogy az fővezér egyebet azokban nem cselekedhetik. Oly nagy jóakarattal és szeretettel vadnak onnat hozzánk, hogy az mi jó reménységünknek és kívánságunknak teljességgel megigyekeznek felelni.

Melyben hogy kegyelmeteknek semmi kétsége ne legyen és se kegyelmetek, se egyéb emberek arról ne gondolkodjanak, hogy ezeket más tekintetből és csak az kegyelmetek mostani ott fönlétéhez képest írnök: fejedelmi szónkra írjuk kegyelmeteknek, hogy ez dolog külömben ennél nincsen, igazságot irtunk kegyelmeteknek és kételkedése ebből semmi ne legyen, és isten kegyelmeiket meghozván az leveleket in specie is megmutatjuk kegyelmeteknek. Sőt ez okon akartuk, hogy kegyelmetek ezt is voltaképpen értse, hogy az első dolgot, kiről iránk, az lengyelek állapotja felől tudhassa a szerint nagyobb bátorsággal agálni. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die ultima Decembris A. d. 1605.

Eiusdem spectabilis ac magnifici dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Melléklet.

M e m o r i a l e.

Az 1604. esztendőbeli krakkai lengyel gyűlésnek hirtelen eloszlása ilyen okból következett.

Az király kívánta azt, hogy az fiát megkoronázzák, ilyen okot adván az kívánság mellé, hogy valami hirtelenségből való eset miatt az ország fejedelem nélkül ne lenne, hanem az király polcza mindenkoron helyen állana, ez által az országot akarta az ő successiójához kötelezni.

Megértvén azt az ország, hogy deliberáltanak volt, hogy az király az régi szokás szerint, amint hogy régtől fogvánt is az or-

szág kívánta a királytól, hogy elsőben az országnak minden jó régi szabadságának törvényinek és az religionak békességesen megtartására megeskedjék. Annak utána az király kívánságára is választ adnak. Látván az király az országnak méltó és igaz kívánságát, meg akart volna eskenni.

Az egész papság, gardinalok és pispekek mingyárást prohibeálták az királyt az hit letételétől, mivelhogy annak előtte immár a papok a királytól olyan reversalist vettek volt az pápa neve alatt, hogy az egész országból az augustana és luterana religiót kiszaggatja és kigyomlálja. Az egész ország hallattára mondották az papok az királynak, mit eskedhetnéjek felséged az reversalisok ellen arra, az mit az ország kíván.

Látván az ország azt, hogy az papok az királyt nem eresztik az hit letételére, az ország is az király kívánságára nem adtak egyéb választ, hanem csak azt izenték az királynak, nem volt szokás az országban soha is, hogy egyszersmind az országnak két koronás királya lött volna. Azért az fiát meg nem koronázzák.

Kivánta az ország megérteni az királytól, hogy micsoda reversalis legyen az, kivel az papok prohibeálták az királyt az hitletételtől. Noha az király az országtól eltitkolta, de mindazáltal valami móddal valami részét az ország eszébe vötte, hogy az religió dolgának megbontására tendál az király reversalissa.

Ezen az ország igen megháborodván úgy oszlottak el, semmit nem végezvén egyebet, hanem csak az lött az conclusum, hogy valamig az király meg nem eskszik az ország kívánsága szerint, de addig az országból semmit sem contribuálnak neki.

2. Ez idő alatt következett az királynak ez mostani házasságra való indulatja, melyet mikoron megértette volna, az egész ország mingyárást interdicáltak és ugyan prohibeálták is ezt az király házasságát, nagyobb részi ez országnak ugyan conspiráltak ellene, hogyha szinte lenne is az házasság, de meg ne koronáztassék semmi úton, kiváltképpen minthogy az ausztriai familiából vagyon. Mert még régen Slézia is az német nemzetségből való házasság miatt szakadott volna el az lengyel koronától, nem akarják azért, hogy most is az koronának valami csorbulása történjék.

3. Most immár az királyné asszony meghozásának ideje közben, következett ez dolog is, hogy az perzsiai követség bejött az királyhoz, az mely követségnek summája ilyen fundamentomból áll.

Mivelhogy az perzsiaiak semmi úton az török császárral békességet nem szerezhettek, sokszor állhatatlanságban találtatott dolgok miatt, látják is penig elégtelenségeket magok ótalmazására.

Folyamodnak az római pápához ilyen szín alatt, hogyha ő nékiek segítséggel lészen és az egész római hiten való nemzetségeket, kiváltképpen az muszkákat és lengyeleket, melléjek támasztja az török ellen, tehát ők is az római hitre hajlanak. Ez követséget hallván az pápa, igen örült rajta, reája is ígérte magát, hogy kész leszen vélek mindent cselekedni.

Ugyanezen perzsiai követet, mingyárost Prágában bocsátotta német császárhoz, ezen az követségen császár is rajta kapott, igenis örült rajta.

Innét jött az követségből, hogy az magyarokat valamint lehet, de frigyét csináljanak velek, addég mig az az perzsiai követség által való dolgok tractáltatnak az muszkákkal és az lengyelekkel, hogy ezeket is az törökre támaszszák. Így osztán az magyar nemzet ellen való dolgokban is jobb és bátorságosb előmenetelek lehetne.

Ugyanezen perzsiai követet bocsátották lengyel királyhoz is, ki által ugyan parancsolja sub poena excommunicationis az pápa, hogy az király teljes tehetségével azon legyen, hogy az perzsiaiak között és a muszkák között úgy intercedáljon, hogy az török ellen támaszsa azokat is, ő maga is penig az lengyeleket arra vegye, hogy az török ellen támodjanak. Bűnbocsánatot is adott az királynak. Most immár az perzsiai követ abban törekszik, hogy az dolgokat véghezvigye. Az király felettébb nagy böcsületben is tartja az követet.

Az ő szándékok s végezések ez, hogy ha ez az ő elindított praktikájok véghez mehet, egyszersmind az török ellen támadjanak, hogy az török csak maga oltalmára is elégtelen legyen. Az pápa is innét német császárt úgy hozzá segítse az magyar nemzet ellen, hogy teljességgel véget vessenek az magyar nemzetségben. Az németeknek ez mostani frigycsinálások innét fundáltatott.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházi de Illyésháza. Intimo proventuumque fiscalium in partibus regni nostri Hungariae cis et ultra Danubianis supremo moderatori ac comiti comitatum Lipto et Trinchén. Nec non generoso Petro Mladosevith consiliaris atque ad serenissimum principem et d. Mathiam archiducem Austriae etc. legatis et commissariis nostris etc. Fidelibus sincere nobis dilectis.

Cito.

XXXI.

1606. j a n. 3.

Serenissime princeps domine domine nobis clementissime post fidelium servitiorum nostrorum commendationem,

Az úristentől fölségednek egészséget és minden jót kívánunk. Az mint fölségednek megírtuk vala, karácson után mindjára másodnap szent István napján Trincsénből megindultunk és ide Bécsben utolsó napján jutottunk ez hónap, szombaton, 50 lovas jó szerrel volt velünk, és hat szekér és kocsi; jó móddal jutottunk be eddegre, csudálóink is voltak az utcákon német módra.

Itt az békességet mindnyájon kívánják, és nem dicsírik, szégyenlik is, hogy Molard az törököknél olyan választal járt, kit mi is írva adtunk az herczegnek és igen fájlaltuk: és nehezlettünk, panaszolkodtunk érette, audientiánk(on). Molart visszahívatta az császár az többit is mind.

Audientiánk mindjára hétfőn lőtt, sok kapitánok, olaszok, németek, francziusok voltak, és sok számtalan nép; mind az várban s mind az utcákon, ablakokon. Az herczeg privatim hallgatott meg bennünket. Azon nap beszélgettem fő emberekkel, Trautsen uram szállásomra jött vala, én is visitáltam őtet.

Itt az dolog abban vagyon, hogy az császár nem hiszen az öcscsének Mátyásnak, sőt tart tőle. És vigyázásokat vetett utánna, ha mit fogna az magyarokkal mast tractálni, Molardot is császár magától küldötte volt alá, az öcscsének nem hitt; vagyon több 10 ezer emberénél, ki Ausztrián él és fizetését kéri, váltig keresnek pénzt, bizony jutott ő nekik is benne, valóban megunták az fizetést.

Az császárnál vagyon most Prágában az egyik elector, az coloniai érsek, azt kívánja császártól, az több electorok képében, hogy az imperiomban gyűlést tétessen, és maga oda jűjen és successort nevezzen, mert ha nem, ők fognak választani római királt. Az istenért is kérjük fölségedet, hogy küldje föl az imperiomban az írást, az kit Korponán íránk. Azelőtt régen kellett volna fölségednek az imperiomban írni, valaki volt, az ki elverte arról fölségedet, bizon nem kívánta javát sem fölségednek, sem az magyar nemzetnek; igen szükség, hogy fölséged elküldje.

Itt, az kikkel szólhattam, mindenik javálja és szükségesnek mondják lönni, hogy egy jó hosszú ideig való béke legyen közöttünk, mert ha az országoknak kölletik császárért kezeseknek lenni, ahhoz gyűlések köllenek; az törökkel való végezés is üdöt veszen, de ők azt kívánják, hogy az törek is békességet tartson addig, és ne is csatázzon, hogy ők is minden hadokat kiszállítanák. Szükség azért, hogy fölséged küldene az budai pasához, és végezné el vele, ha egyébkint nem lehetne, hogy ne rabolnának és várat ne szállanának, pinkesdig vagy Szent-Iván napig, azalatt hogy az frigy dolgát békességgel tractálhatnák, hiszem ő érettek is jobb így, minthogy az hadok sem érkezhetik hamar ki.

Ezen követség alatt végére mehetne annak is fölséged, ha szükség volna-e az portára küldeni fölségednek és az országnak az frigy dolga elvégezéseért, vagy az vezérrel is elvégezheznők.

Itt bizonyos hír, hogy Ázsiában föltámattak az török császár ellen, és hogy az tömesvári pasa is közikben ment volna; ez dologról szükség, hogy fölséged mélyen gondolkodjék, hogyha az portára kölletik küldeni, miért kölletnék szüntén oda küldeni, ha penig csak az vezérhez, mint köllene annak is meglönni, ha kevesebb költséggel és munkával érnők meg, jobb volna; értekezzék azért az vezértől, vagy az budai pasától felőle. De az ideig való békességet kívánják az németek, hogy az törökkel is legyen, és ha szükség ők is embereket bocsátják Budára az fölséged emberével, erről írjon fölséged mindjárást mi nekünk, hogy tudjuk magunkat mihez tartani.

Az pápa és az Olaszország igen vagyon rajta, hogy békeség ne legyen, ígérnek sok segítséget, kit azért mívelnek, hogy az hadnak terhe ő reájok ne szálljon, Filep király is azont kívánja.

Ma vagy holnap írva adják az ország articulusaيرا nekünk az ő választjokat az úristen segítségével gondot viselünk reá, úgy az mint tonolságunk vagyon reá.

Trausen uram igen kérdezte tőlem, mit kívánna fölséged, én azt mondtam az mit János király bírt, Kassát is; monda, hogy noha János király, koronás király volt, de mégis nem bírta Kassát.

Itt azt is beszélük, hogy az lengyel király titkon ígért volna ez jövő esztendőre segítséget császárnak.

Fölségednek tudtára adtuk ezelőtt is, hogy Szilasi és az többi, az szegínségnek két vagy 3 vármegyéből minden lovakat, barmakat elhajtottak. Higyje fölséged, ha meg nem adatja nekik, semmi ravást nem fognak adhatni; megis köllene ezféle istenteleket büntetni; az országot is ótalmazza fölséged, ne csak az hajdúkat, már ölegen meggazdagóltak.

Sokan gyülekeztek, tízezernél még többen vadnak az Rédey uram hadával egyetemben, ezek ezennel teljességgel elpusztítják az egész földet, mert annékül is ez nyáron elélték őket; mind pórok s mind az vitézlő nép ezennel éhel hal meg, és ezt ebben hagyja fölséged őket; bizony dolog az, hogyha mi békével leszünk, az németek semmit nem indítnak, jó volna azért idején gondot viselni ezekre.

Minthogy az hajdúkkal úgy végezénk, hogy egy hópénzzel, nemességgel és szabad földdel ölégednének meg, azért nekünk úgy tetszik, hogy az mit kevesebb kárral és romlással végezhetünk el, jobb volna. Irjon azért fölséged Rákóczy Lajos uramnak egy kemén parancsolatot, hogy az hajdúságnak és valamelik kapitányságnak megadhatjuk az egy hópénzt, oszolna el és menne

haza; ím írunk az vármegyének, ha mi pénznek szörít tehetnők, így az ravást inkább kivethetnénk rajtok, az országot is megkönnyebbíthetjük: az Rédey hada vagyon 3 ezer, az hajdúkba is, ha két ezert itt hagyunk, megérjük vele. Az vármegye népét, úgymint száz gyalogot Nagy-Szombatból kibocsátunk. Az Ráczy György uram népének 400-nak fél hópénzt adtunk, mert czipellők sem volt, azokat benne hagytuk Szombatban.

Petingert, kit fölséged elbocsátott, sok jó hírért, nevét magasztalta itt fölségednek, búdosik, kúdulja sarczát, de még meszsze vagyon az megszörzésétől. Az másikért lovászmester uram felesége, Kanné asszonyom és sok szép asszonyok, leányok, az vén anyja kedvéért könyöregnek fölségednek, fölséged cselekedjék minden kegyelmességet vele, hadd hirdesse ő is az fölséged jó hírért, nevét; az bátyja sok jót mond fölséged felől, hogy tisztességgel látta fölséged: isten nevében Kanné asszonyom váltja meg.

Ím egy gyémánt-gyűrűt küldött fölségednek érette, ki francziai királynénak, ki Bécsben hala meg, jegygyűrűje volt, kit 4 ezer forintnál többre böcsülnek. Ír szegíny az anyjának, hogy pálczákkal verték mindaddig, míg 8 ezer forintot ígértettek vele, kit noha jól tudja, hogy meg nem adhatna, de az kin ígértette vele, meg is kérjük azért, fölséged mutassa meg kegyelmességét hozzá, legyen valami tekénteti fölségednek az sok szép asszonyokra és leányokra, az kik érette könyöregnek, hadd dícsérjék azok is fölséged kegyelmességét.

Az gréczi herczegnét ide várják Lengyelországból, gondom lészen reá. Itt igen drága minden, egy kis szekér szénát fl. 8, egy kis szekér fát fl. 3. Eleség is megszűkölt igen.

Ím fölségednek küldöttem egy tunna ransolt, egy tunna piniolt, harmadik tunnában rozachiért, 100 édes narancsot, száz limoniát, citron 12, pomagranat 25, gesztenyét 25 funtot, osztrigát nem talájtam, ha hoznak, jót küldek fölségednek; besózott orsztriga sincs; ha mellik félében több kölletik, fölséged parancsoljon és küldek: feleségem is szolgálatját ajánlja fölségednek és ím 10 üveg lictariomat küldött, maga főzte citromból, bízvást megeheti fölséged.

Szokták mondani, de ugyan igaz is, vén embernek bor bugara, kenyerek fölségednek, adjon fölséged énnékem oda való bort jót, fölségednek megszolgálom, ígírtam az herczeg lovászmesterének is egyet.

Azon is kenyerek fölségednek, adasson fölséged 20 mázsa jó salétromat. Trincsen végház, mind kihordták az port belőle, had csináltassak port bele, közönséges megmaradásunkért. Az úristen éltesse és tartsa meg fölségedet. Datum Viennae 3. januarii 1606.

Gyűrökért Prágában írtam, mert itt 10 ezer forinton tartanak egy högyes gyémánt gyűrőt, táblagyémántot, bizony nem nagyot ezer forinton tartanak, ha venni köll, jót vegyünk, rubin nincs de hoznak Prágából.

Az Pech rubintja felől azt mondják, hogy ha rubint volna, hogy 4 ezer forintot adnának mindjára érette, de hogy két kő az és festett kristál, két garast megér; az gyűrű mégis az jobb, azt egy-egy tallerra böcsöllik, cseh gyémánt, nézze meg fölséged, nézze meg az rubintot, egy felől feje, másfelől vörös, hamis marha mindkettő. Az francziai király gyűrőjét ne bocsássa vissza fölséged, olyant nem találunk itt.

Aláírás nélkül. Az egész Illésházy István írása.

XXXII.

1606. jan. 4.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Az kegyelmed mostan küldött levelének minden részeit megértvén, az Miháldnak visszavételét, hogy kegyelmed tudásunkra adta, azt kegyelmedtől kedvesen vöttük, melynek megtartására immár ennekutána kgdnek szükség, hogy gondviselése legyen. Az fővezérrel arról való okadásunkra és tractálásunkra minekünk gondunknak kell lenni, és azon leszünk, hogy elaltatván őket megcsöndesítsük és megalkudjunk vélek. Az kgd gyakran való írási pedig nemhogy terhesek volnának minekünk, sőt mennél gyakrabban irat kgd, annál kedvesbbek, holott örömet akarjuk szüntelen tudni és érteni voltaképpen minden ottben való állapotokat. Kiket ennekutána is ha kgd szüntelen értésünkre ad, kedves dolgot cselekeszik minékünk.

Ide kifelé új híreket kgdnek most semmit is nem írhatunk, mert még Illyésházi uramtól miolta fölbocsátottuk semmi levelünk nem jött; volt más úton az németeknek elég ártalmas practikájok ellenünk, melyet kezekben is kaptunk, és legyen istennek hála, az ő kívánságok szerint abban elő nem mehetnek. Ennekutána is ő szent fölségében azon jó reménységünk vagyon, hogy barátink és jóakaróink által, még tart abból ellenek, és minden jó végét adja dolgainknak. Tartsa meg isten kgdet és adjon minden kívánsága szerint való jókat, ez új esztendőben minden következendőkből minden szerelmesivel egyetemben.

Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 4. mensis
Januarii anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac mag. dom. vrae

beneuolentissimus

Stephanus mp.

P. S. Bocsatunk nemsokára más emberünket is kegyelmed-
hez, ki által minden dolgokról bővebben írunk kegyelmednek.

Kivül : Spect. ac m. d. Sigismundo Rákóczy intimo consiliario regnique
nostri Transylvaniae locumtenenti et gubernatori nec non comiti cottus
Borsod. Fideli stb.

(Eredetie a M. T. Akadémia kéziratárában.)

XXXIII.

1606. jan. 4.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice et generose domini, fideles sincere
nobis dilecti. Salutem stb. Az közöttünk való induciák felől mi-
nemű végezésünk lött légyen ő fölségeekkel, mint kellessék az
határozott idő alatt mind egy s mind másfelől sergünket tartá-
nunk, kegyelmeteknél az igen nyilván vagyon ; mit írjanak pedig
az Dunán túl való híveink minékünk, nevezet szerint az kiskomá-
romi vajda, im az maga levelét in specie oda küldöttük kegyelme-
teknek, melyet megolvassván adja eleiben úgy a mint illik ő föl-
ségének, hogy az induciáknak ideje alatt az császár ő fölsége
hadait is tartsa fenyítékben, ne hagyjon az ellen vétetni, ha az
tractatusnak közöttünk ő fölsége bódog előmenetit akarja látni ;
sőt minthogy sub fide principali mentünk mindenik félről ezekre
az békességes conditiókra, ha ő fölsége azt épen szentül, inviola-
biliter akarja megtartatni, mind az megvött kastélt, s mind
penig az benne valóknak adott hűtők ellen elprédált morhájokat
ő fölsége mingyárost fogyatkozás nélkül visszaadatja, melyet
kegyelmetek pro ratione temporis a mint illik studiose et solli-
cite agaljon, és ügyeközzék jó végre is vinni. Kiről minémű reso-
lutiója lészen kegyelmeteknek, mi nekünk adja értésünkre. Itt
most minden dologok csak szokott folyásában vadnak. Bene va-
lere cupimus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 4.
Januarii anno domini 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus.

Stephanus mp.

Mert ha mű is az kegyelmetek mostani oda föl való lételét nem níznök és azt micsoda követséggel bocsátottuk légyen oda föl, bizony eddig iae alá is füstöt vetött volna Eperjes; írtunk az komáromi commissariusoknak felőle, melynek paríáját is mű oda küldöttük kegyelmeteknek.

I. q. s.

I. Melléklet.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime servitiorum meorum perpetuorum perpetuam semper commendationem. Te fölségednek az úristentől kívánta jó szerencsétet és minden ellenség ellen való győzödelmet kívánok megadatni.

Fölségedet erről akarvám megtalálnom levelemben. Az mint az sereg könyörgött fölségednek ezelőtt kapitány uram által, most immár levelekbe is újobban könyörgőnek fölségednek, én is mint fölséged szegény, alázatos és hívséges szolgálja, könyörgök fölségednek, hogy valami kegyelmességgel légyen fölséged hozzánk, mert vannak az vajda uraimban immár olyak, hogy az fizetlenség miatt annyira elfogyatkoztak, immár semmiek sincs. Valamim énnekem is volt, kit az német császár fizetéséből gyűjtöttem, viszontab az német császár vitézi mind elvonták és jószágomat mind elpusztították.

Az had népe miatt is úgy elpusztúltunk itt, úgy éltek bennünket, hogy csak az pusztá fal között vagyunk. Azért fölséged viseljen gondot ránk, ne fogyatkozzunk ennél is inkább el. Írjon fölséged Némethy uramnak ú nagyságának, és Ibraim pasának arról is, hogy vigyázzanak az fölséged végházaira, mert noha most az frigyét tractálják fölségekkel és másfelől ide felénk csatázton csatáznak, sokat próbálnak. Ím most is Jánosháza alá mentek és frigy alatt megvették, az benne való népet visszaesküdték, másfelől neki kerültek minden morhájokat (el)hajtották. Azért fölséged énnekem is parancsoljon, az frigy alatt mihez tartsam magamat. De az itt való vitézlő népről ne feledkezzék el fölséged. Fölségedtül kegyelmes választ várok. Isten fölségedet sokáig éltesse. Ex Kiskomár 12. die mensis Decembris anno 1605.

Te fölséged alázatos szolgálja Nagy Emre, vajda Kiskomárban. Az több 9 vajdák előtt való fővajda.

II. Melléklet.

Spectabiles ac magnifici domini, amici nobis honorandi.
Salutem et officiosam nostri commendationem.

Cum aliis omnibus in rebus aequitatis conservatio inter homines est laudabilis, tum vero maxime in hujusmodi indutiarum pactis, quae multorum gentium et populorum vel pacem vel

calamitatem concernunt, summopere est necessaria, quam dum ex partibus sacrae Caesareae majestatis, pro ea qua inter nos convenimus integritatem expectamus, quaerelae ad nos sunt allatae, de violatis ab exercitu suae majestatis induciis, quod milites ejusdem non tantum excursions claudestinos et velitationes contra nostrates tentarent. Verum etiam castellum Jánosháza nuncupatum, in partibus ultra Danubianis justo cum exercitu adorti per deditionem caepissent, nostrosque praesidiarios in verba majestatis suae jurare cogentes, tandem contra datam fidem rursum omnibus bonis spoliassent. Qua de re respectabiles et magnificas dominationes vestras quibus post suam majestatem talium casuum prima cura incumbit mature praemonendas duximus, ut si praesentem contractum in optatum finem perducere velint, jura indutiarum quibus inter nos convenimus sarta tecta quam diligentissime conservare, ac occupata oblataque bona restituere procurent in posterum autem ne tale quid vicissim committatur severissime suos prohibere non negligant. Ea re fidei et sinceritati, quibus inter nos convenimus plenarie satisficient. Et cum his tandem bene valere cupimus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi, die 4. Januarii, anno domini 1606.

Earum spectabilium ac magnificarum dominationum vestrarum

benevolus.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb. nec non generoso domino Petro Mladosovich stb.

XXXIV.

Viennae 8. januarii 1606.

Bécsben 7. januarij az várban kezdetének velünk tractálni, voltak ott, nyitrai püspök, Trauczen, Prainer, Thurzó György, Révay Péter, Gál, Forgács, Sigmond, Kremperger, Lippai, Nagy Mihály, 2 secretarius. Először nagy oratiót tének deákul, hogy nem kellett volna koronás királyunkra támadnunk, és noha róla tehetne, de inkább gratiával akar velünk járni. Ezekre mingyarást én béven megfeleltem nekik, előszer, hogy miképpen cselekedtek, mind én velem s mind többel, fegyverrel és nem törvénynyel, és azért nem ő fölségire, sem az körösztýénségre nem támadtunk mi: noha az mi törvényünk az királyra támadásra in tali casu megengedi, Basta is miképpen keserített bennünket, hogy vagy akartuk vagy nem, de az töröket kellett segítségül hívunk, ha életünket és hazánkot meg akartuk tartani; jó isten segítségével úgy megállattam őket semmit ellenünk nem mondhattak. Azután plenipotentiában aka-

dának, hogy csak fölsígedtől vagyon credentialevelünk is, és az országtól nem volna, és ha nincsen hatalmunk az conclusiora, héjába volna az tractálás is, ezeket sok igaz ratiókkal megfejtettem nekik: de végre azt is utánna mondtam, hogyha nem akarnak meghinni, azon úton visszamegyek, az kin jöttem. Az herczegnek izenék felőle, az herczeg azt izené, hogy ű meghiszen bennünket. Látván én, hogy abban is difficultást keresnek, az miben nem kellene, kit azért az németek az magyarokra vetének, mondék nekik, hogy az plenipotencia nem volna annyira szükség, az mennyire űk kívánnák, mert hogy megértsék, immár elmúlt 200 esztendeje, hogy ű mellett tartjuk, sok vérünk hullásaival szép országunk elromlásával szolgálánk nekik, az országokat épen megtartjuk. Ezzel akarák meghálálni, hogy hazánk kevés maradékából is ki akarnak vala bennünket veszteni, és ki is vesztenek vala, ha az úristen az törökkel az mi nagy ellenségünkkel nem óltalmaztat vala meg, nem lehetne azért az, sem pedig semmi tisztességgel az magyarhoz nem férne, hogy az török jó akaratját és segítségét mód nélkül magátul eltaszítaná: ennek sok igaz okait számláltam eleikben. Molár tractálását is az budai pasával szemekben vetvén, azért ha szintén végig végezhetnénk is veletek, nem akarnánk az török híre nélkül végezni; mindazáltal, had értsük igaz szereteteket, és jóakaratosokat hozzánk, azután készek vagyunk az törökkel is megbékéltetni benneteket. Ezeket bő szóval, sok igaz ratiókkal eleikben adtam.«

(Az Emich Gusztáv úr »paragraphi etc.« gyűjteményéből.)

XXXV.

1606. jan. 9.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice, generose, domini fideles nobis honorandi. Salutem stb.

Három rendbeli leveleit egyszersmind hozák kegyelmeteknek, kiket Trincsinből írt kegyelmetek minékünk, melyekből mind az kegyelmetek indulását és az oda föl való állapotokat megértöttük. Az hajdúságnak ilyen szörtemen nagy dúlással való alájövetelik ennek előtte is értöttük, melyet az mi jó indulatunk és intentiónk szerént, kivel hazánkknak ellőbbi nagy inségéből való megszabadulására ügyekeznenk, nemcsak bajos és gondos dolognak tartunk, hanem szívünk fájdalmával az szegénységnek ilyen méltatlan romlását keseregjük is.

Volt azért s vagyon is gondviselésünk reá, hogy az barmokat, kiket aláhoztanak vissza is adassuk vélek, és a fölött hol szép szó s hol fenytékünkkel zabolán is hordozzuk űket. De még most is nem szintén ott járnak némelyek, a hol mi akarnók vala-

meddig vihetik etc. Az Szepes vármegye viceispánja kezében parancsoltuk hogy adják az harmokat, az szegénység minthogy az sereg után nem mer járni, azoknál találja meg.

Az tractatusnak közöttünk való folyásában minemű sinceritást kívánjon kegyelmetek az herczegtől ő fölségétől, megérti kegyelmetek mind az budai tractatusnak ellenünk való nagy és súlyos practicájából, s mind penig az Lengyelországból hozott hírekből, melyet ez előtt negyed vagy ötöd nappal küldöttünk kegyelmeteknek. Az után is mit újítottanak az Dunán túl, csak tegnap előtt vitték levelünket kegyelmetek után. Az pasával való tractatusnak pariaját, úgy tetszik Korponárol többekkel együtt elfogtuk volt kegyelmetek után küldeni, de ha el nem küldöttük, im annak utána jobb sensussal deákul fordittatván mostan kegyelmeteknek odaküldöttük, abból sem lészen kegyelmeteknek fogyatkozása sem akadály.

Csak igyekezzék kegyelmetek serio eleiben adni ő fölségének, hogy az mint mű sem ide sem amoda nem kapunk, noha volna módunk sokféle practikákban, hanem absque fraude et dolo egy igazsággal tractálunk ő fölségekkel, azonképen ő fölségek is kövessék csak ez igyenes utat, kírít istennek is jobb áldása lészen ügyekezetünkön. Mert ha ez szent szándékunknak ő fölségek eszét akarják veszteni, mű okai nem leszünk semmiféle romlásnak. De bizonyosok legyenek ő fölségek abban, hogy nem fogytunk még ki mi is sem az practikák üzéséből, sőt még csak hozzá sem fogtunk ahhoz és módot is mutat isten abban, hogy mű az mű ügyünknek föltött célját ő szent fölsége segítségéből assequálhatjuk.

Látjuk az herczeg ő fölsége leveléből, mint kívánja Érsek-útvárát vissza kegyelmedtől, kihöz képest kegyelmed is az kegyelmed és Bosnyák uram reversalisit kívánja mi tőlünk, hogy fölküldenők. Úgy vagyon, hogy az mint kegyelmednek magunkat mi is obligáltuk, egy megmondott szónk vagyon, kinek meg nem akaránk fogyatkozni, hogy bona occasione, ha ugyan úgy kell lenni és egyéb nem lehet benne, mi nekünk azt vissza kell adnunk. De most még egy elsőben te kegyelmednek ez dologban, sok akokra kell tekintetinek lenni.

Először hogy hazánknak és nemzetségünknek közönségesen való megmaradására nem jó s nem is illendő az Újvár megadásával az többinek romlására nagy okot szolgáltatni. És arra semmi úton nem jó menni, hogy Pozsony és Nagy-Szombat tája megmaradván, az többinek ide hátra örökké való rómlása legyen az német miatt, mely az mód nélkül való visszaadásból még következhethék.

Más az hogy ez occasioval, mikor ő fölsége azt forgatja jó módja és tágas mezeje lehet kegyelmednek, mikor az kegyelmed

reversalisát előhossa mindazoknak szömökre hányására, az mine-mű utakat mind egy s mind más felé az tractálásban követtenek, melyet sub fide archiducali kezdetünk egymás között, de mint observálták ő fölségek, az mint ez előtt is megírtuk, és ezen levélünkben is attingáltunk, hogy mind törököknél, körösztýéneknél ugyan csak az magyar nemzetség romlását forralták eddig, noha színnel azt mutatják, hogy sincere tractálnak velünk.

Harmad hogy az tractatust mű az minemű sinceritással követjük, ha ő fölségek is hasonlóképen követik, lehetetlen dolognak ítéljük, hogy véghez ne menjen. Hoc posito, minthogy egyik fő árticulus szabadságunk megnyerésére az, hogy minden praesidiumokból egész Magyarországból az németet kivigye, melyet ő fölsége immár fő követe által igen nyilván meg is ígért: mi okon sieti olyan igen az németet Érsekújvárban szállítani, holott az többiből is ígéreti szerént, ki kellenne nem sokára vinni, hanemha mind mi velünk s mind az egész magyar nemzetiséggel, azt akarja elhíttetni, hogy csak ideig és csak színnel akarja ezt az tractatust ő fölsége mi velünk viselni. Alioquin, ha sincere követi is ő fölsége és nekünk hinni akar, nem hogy oda németet szállítana, de az többiből is ki ügyekeznek vinni.

Negyedszer ezt is eleiben adni ő fölségének, mely igen haszontalan dologban fárad az németnek Újvárban való vitelével, mert sem Kolonichot, sem más többet vagy egyebeket az reversalis szerént oda nem bocsáthatni, hanem csak az mennyin ennek előtte benne voltanak, annyi éleést hagyván nekik az mennyi akkor volt, melyeket ha megrekesztetünk újlag, csak azon előbbi koplalásra jutnak, és ő fölségének semmit nem használhatnak, hanem csak az közöttünk való frigynek akadályára lehetnek.

Ötödszer az mi nagyobb, ha ugyan ő fölsége mégis az Újvár megadását summo rigore forgatja, föltaláljuk ezt magunkban, hogy ugyanazon előbbi föltött czélját, melyet Caesar Gál által kezekben kaptunk, mégis azt akarja követni és evvel az töröknél akar bennünket suspitióban hozni: melylyel ő fölsége bizonyos legyen benne, hogy semmit nem használ, mert minket az töröknél avval suspicióban nem hozhat, holott azok ennek okát, módját régen jól értik. És minthogy az alattamban ellenünk való tractálással okot adtak mi nekünk az tergiversálásra (ez lehet kegyelmed szava utoljára), mi is semmiképen annak megadására nem megyünk, hanem ha az extrema necessitas viszen reá, mely annyival inkább excusatussá téssen az töröknél etc., sapienti satis; melyet nem egy szóval, sem nem egy nap két-tőn forgatni kell elméjük előtt, és az extremumra hiszik, hogy ők is későre és nem igen mennek sok tekintetből.

Hogyha pedig úgy kelletik megadnunk, hogy az töröknél excusatusok lehetünk, vagy arra kell menni ennek utána is az dolognak, hogy míg az császár hada kijő, mi nekünk azt visszaadják: vagy annak utána az török nyúl hozzája az egész körösztység romlására és így ugyan azon veremben esnek, az melyet ez ősszel az mi kezünkben való adással elkerültenek. In summa vagy az magyarok kezében hagyja mostan ő fölsége Érsek-Újvárat, vagy az, hogyha oda németet akar szállítani, nagy akadályt szerez mind az magyarnál és töröknél ennek az tractatusnak. Sőt az lészen nagy jele, hogy nem akar ő fölsége velünk végezni az közöttünk való conventiók szerént, kire való tekintetben más gondot tudhatunk mi es idejekorán magunkra viselni.

Hatodszor ha ugyan semmi módja az Újvár megtartásának magyar keznél (quod deus avertat) nem lehetne, és az herczeg semmi jó ratiokat sem persuasiokat nem admittálván (melyen kegyelmednek pro sua prudentia et industria mindeneken által kell menni és Újvárért mindent megkell próbálni) csak summo rigore Újvárat akarja kezéhez venni: legutolszor osztán arra menjen kegyelmed, hogy noha mi Újvárnak ilyen megátalkodással való visszakévánásából nem colligalunk semmit egyebet, hanem ennek az tractatusnak színnel való viselést vagy ugyan fölbomlását is, de ha ugyan annak meg kell lenni, hogy ő fölsége mind töröknél, magyarnál az suspiciot inkább eltávoztathassa és colort adjon az dolognak, hogy az tractatust nem akarja fölbontani, ha ő fölsége Újvárban németet akar szállítani, Váradból vigye ki: tessék az mintha cserében esett volna a dolog, melylyel ő fölségének nem kellene késni sok okokért.

Most anélkül is Várad oly nyavalyás állapotban vagyon és fogyatkozásban, bizonyosan írhatjuk kegyelmednek és ő fölségének is megmondhatjá, hogy Pecz uram is fürhus gyanánt egeret eszik Váradban. Minthogy az ő fölségének a nélkül is de necesse mi kezünkben kell adni, reméljük is, hogy nem sokára, ha szintén ő fölsége nem adná is, kételenek lesznek az benne valók mi kezünkben adni, hiszen jobb s hasznosabb ő fölségének most Újvárért cserében ide adni, hogysen mint semmi nélkül nem sokára mienknek lenni. Így az tractatusnak continuálására is út és mód marad fönn mind töröknek, magyarnak szöme előtt, és fölbomlására is annak ok nem adatik. És az mit ingyen semmi nélkül is elvesztene ő fölsége mint Váradot, cum foenore haszonnal adja ki kezéből és honorificentiusb is úgy megadni, hogy sem különben.

Tudjuk, hogy ő fölsége ennekutána is egyik helynek is ezek közül török kézben való jutását nem akarja, Váradnak pedig sok okokért, tudván az szomszéd végekben az töröknek arra az helyre nagy vágyódását: azért hogyha ő fölsége ugyan

minden úton németet akar Újvárbán szállítani mennél hamarább lehet ő fölsége Váradot adja mingyárost mű kezünkben, és az német praesidiumtól üresítse meg, kivel az magyar nemzetség szívének sokképen eleget teszen és az tractatusnak jó folyását is meg nem háborítja.

Ezeket ennél bővebben való dilatással és több ratiókkal is sollicíte urgeálván minden erejével és tehetségével azon legyen kegyelmek, hogy Újvárat az magyar nemzetségnek kezénél tartsa meg, mindnyájunknak megmaradására, és okot avval ne adjon, ha az kezekben akadna, hogy az miatt az tractatust fölmernék bontani. Sőt annak az várnak kezünkben való létele legyen egyik kételenségek arra, hogy az tractatusnak kívánságunk szerint való véghezvitelére kényszerítettessenek menni, melyet mű az kegyelmek singularis prudentiájára és nemzetéhez való tökéletes szeretetire hagytunk.

Azért mi lészen az kegyelmekre bizatott több követségeknek resolutioja, avagy most mely aránt és miállapotban legyen az legatioban, ennek utána is mi reménységet várhat kegyelmek, azokat érteni mennél hamarább lehet szívünk szerint akarjuk. Erről is az egy vár dolgáról mire menjen az ő fölsége elméje és deliberatiója, hiszszük hogy kegyelmek nem sokára tudásunkra adja. Az mely leveleknek és embernek elküldése felől minket kegyelmed emléköztet, volt gondunk reá és el is bocsátottuk igen jó módjával. Bene valere easdem cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 9. Januarii, anno domini 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus.

P. S. Kegyelmekek szerezzen az herczegtül vagy két salus conductust, kik ennyet ha kiket kellek akár mi rendbeli embereket kegyelmek után küldenem, küldhessek bátorságosan mindenkor; assecuratio is legyen benne sub fide archiducali, holott azokra is oly dolgokat vagy leveleket kell biznunk, hogy hogy igen szükséges, bátorságos és félelem nélkül való járások.

Kicül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy intimo, preventuumque fiscalium regni nostri Hungariae in partibus Cis et Ultradanianis supremo moderatori, et comiti comitatum Liptó et Trincsen; nec non generoso Petro Horváth Mladosovith consiliariis et ad serenissimum dominum Mathiam archiducem legatis nostris etc. Fidelibus sincere nobis dilectis.

Melléklet.

P. S. Pettinger felől minap is írtunk kegyelmednek, hogy immár innét föl vitték, hiszszük hogy eddig kegyelmednek értékére lőtt hol és mint legyen. Mű kegyelmedet most is csak azon kérjük, hogy az ő sarczában, az egy nyakban-vetőt függőstül hat-ezer forintig vegye meg és minékünk hozza meg, ha pedig azt meghaladná is avval ne gondoljon kegyelmed, mű kegyelmedet arról megelégitjük, Az egy bokor kézelőről is ne feledközzék el kegyelmed, azoknak is az kétezer forintot, ha meghaladja az árok, ne gondoljon kegyelmed véle; az ország jövedelméből higgye meg kegyelmed mű ezekre semmit nem költünk, vadnak most is több rabaink is, kik megváltoztanak és sarczoltanak, azoknak adományokból megelégitjük kegyelmedet.

Az két gyűrűket is melyekről kegyelmeddel szóltunk el ne felejtse szeretettel kérjük kegyelmedet, hogy m(ind)ezeket minékünk hozza meg kegyelmed édes apám uram az mi kívánságunk szerént.

I. q. s.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházyo privatim.

XXXVI.

1606. jan. 10.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine fidelis stb. Homonnay Bálint uramnak, generalisunknak és tanácsunknak az mely levelet kegyelmed írt volt, az vitézeknek fizetéseknek végezett napja felől, magunk is láttuk és olvastuk, jól is emléközünk reá ő kglmekkel való minden végezésünkre és az végezett napnak elközelgetése is igen forog szömünk előtt. De hagyhatjuk az kgd jó lelkiismeretire, és minden vitézinkre, valakiket az úristen jó itelettel látogatott, minemü akadályokat szerzettenek ebben az közönséges jóra való szándékunkban az vitézek között némelyek, kik most alájövetelében az egész országot nemcsak feldúlták, kóborlották, hanem ugyan úgy megrablották, hogy semmi török, tatár ellenség inkább meg nem rabolhatta és pusztíthatta volna. Csak ökörnél jó maga írja Szilassy János, hogy három ezernél többet hoztanak el, azon kívül egyébféle marhát, mindent valahol mit kaphattanak, iszonyúságokat, az mit cseleköttének, semmi pogányság szörnyebbet nem cselekedhetett volna. Azok az vármegyék immár nekünk egyáltaljában ugyan megizenték, hogy az ország végezése

szerént való adót ők semmiképpen meg nem adhatják, mert élni nem lehetnének. Azon kívül Beszterczébányáról az réznek Lengyelországban való vitelével és eladásával volt reménységünk az pénzszerzésre, melylyel eddig régen megjöhettenek volna. Azokat az útban találván Szilassy hada, lovokat az szekerek elől egyetlen egyig elvitték, az szekerek mind rezesztől azképpen maradtanak az mezőben és úgy állnak. Nem tagadhatjuk bizony, hogy mind efféle dolgok és szörnyűségek fölötté való bánatódásunkra nem volnának, mert az szegénységnek, kiknek isten után, minden oltalommal tartoznánk, ilyen nagy romlását is szívünk szerént fájlaljuk, sőt annak előtte törökkel, tatárral is csak azért hadakoztunk, hogy azokat efféle romlástól oltalmazzuk. Az magunk útját is pedig, hogy az pénz szerzésben minden felől megfogják, nekünk is gyalázatunkra és az közönséges jónak nagy ártalmára vagyunk, mert ha sem az adót miattok ez országban föl nem szedhetjük, sem egyéb úton, a hol módunk volna benne, pénzt nem hagynak szerzenünk, istenek nem vagyunk, hogy semmiből teremtsünk; hogy hogy lehet módunk benne mondja meg akármely, jó lelkiismeretű ember, hogy mi az mi szónknak és ígérteünknek eleget tehessünk. Melyet annyival nagyobb szívünk fájdalomával szenvedünk, mint hogy az igazmondást, mindenkor szömünk előtt böcsülletesen viseltük és ifjúságunktól fogva minden emberek, míg csak nemes emberek voltunk, igazmondóknak tartottanak és tapasztaltanak bennünket: mostan immár vénségünkre fejedelmi állapotunknak, egynehány ezer embernek, és sok érdemes, jámbor vitéziunknek szónkban és ígérteünkben megfogadtattunk, és kételen s kedvünk ellen fogadásunk ellen vétkeztetnek. Mindazonáltal minket lelkiismeretünk semmiben nem vádolhat, mert isten ő szent fölsége látja szívünket, hogy semminek okai nem vagyunk, éjjel, nappal az közönséges jóért és hogy ő kglmeknek jámbor szolgálatjokért fizetéseket, pénzt szerezhessünk, csak abban munkálkodunk, de ha minden utainkat ő magok elfogják és elmetszik, mit tehetünk róla. Jó volna az vitézeknek az mi szónkról megemlékezni, hogy efféle gyülevész rosákat kiügyekezzenek magok közül hányni, kik csak az nagy dúlásban, fosztásban akarnak elmenni és az érdemes, jámbor vitézeknek, kik sok haszonnal szolgálnak hazájoknak, azoknak tesznek kárt és azoknak veszik el kenyereket; az gonosz hírnevű is pedig közönségesen vagyunk mindnyáján, az emberséges vitéz embereken is, valamig efféle gazságot közöttük tartják, és az konkolyt az buza között nevelik. Kglmedet azért mégis szeretettel intjük, hogy az vitézek szívét mi hozzánk csendesítse és édesítse, mert mű semminek okai nem vagyunk. És legyen azon, hogy Szentiváni Jánossal egyetértvén, az három vármegyéből az szekerek eleiben, kik az rezes vizzik, szerezhessenek elegendő lova-

kat, ahol félelmes volna, kísértesse el kglđ az hajdúság közzül; az szekereseknek megfizeti munkájokat az, az ki az rezet veszi, nem fáradnak héában, csak az közönséges jóért; kglđ ebben legyen segítséggel, mennél hamarébb lehet. Secus non facturi. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 10 mensis Januarij 1606.

Stephanus m. p.

P. S. Az réz dolgát kglđ úgy értse, s az vitézek, hogy most ezt egy elsőben csak próbául viszik volt, mert az háború időn régulta nem vettenek, és jó árát mondják. Kézpénzt hoznak pedig érette; mi nekünk pedig rezünk elég vagyon, csak az uta megnyittassék, akár mi szemünkkel se lássuk az árát, mindjárást az vitézek közikben osztatjuk, azért az ő kglmek közönséges javáért arra legyen gondja kglmednek, hogy mind most, s mind ennek utánna szabadon hordhassák az rezet Lengyelországban.

Külczim: Magn. dom. Ludovico Rákoleczy de Vadász generali exercituum nostrorum Superionis Hungarie Campiductori, arcisque et praef. nostri Kalloviensi supremo capitaneo fideli stb.

Kívül: Exhib. in Prividia 6. Febr.

(Eredetije a M. Tud. Akadémia kéziratárában.)

XXXVII.

1606. jan. 16.

Paria literarum nunciorum Bochkaiianorum ad Aly bassam Budensem locumtenentem. Viennae 16. Januarij.

Tekintetes és ngs úr; ngodnak minden tisztességes dolgokban barátságos szolgálatunkat ajánljuk.

Hiszszük, hogy te nagyságod Mehmet bég uramtól megértette, hogy az felséges Bochkay István király és a mellett való magyarok, minket ketten küldtenek ide Bécsben, az római császártól, hogy az békesség dolgában értekezzünk és minden akaratját megértsük. Azon volnánk, hogy mind az győzhetetlen hatalmas török császárral, mind mivelünk állandó és jó békesség lehetne. Mi semmiképen az hatalmas török császár, és nagyságtok híre nélkül meg nem békéllünk az németekkel és valamit végeztünk velek, nagyságtoknak mindjárást tudására adjuk. És minthogy az felséges Bochkay király és az magyarok ez békesség dolgának jobban való elvégezésének okáért, szintén az portára is akarnak az hatalmas császárhoz küldeni és egyéb szükséges okokért is, úgy végeztük Mátyás herczeggel, az római császár öcscsével és helytartójával, hogy mind két felől az fegyver letéssék és ez jövő szt. Iván napig, azaz juniუსnak 24. napjáig frigy és békesség legyen mindkét felől, mind török, magyar, német

hogy békével legyen, ne csatázzon, ne raboljon, várat ne szálljon, se nyilván, se titkon semmi ellenkedő dolgot ne cselekedjék. És minthogy ez méltó dolog, mi az felséges Bochkay király és az magyarok képében erre reá feleltünk. Azért ezeket tudtára akaruk adni nagyságodnak, hogy nagyságod is értse és hagyja meg a végekben minden felé, hogy ne csatázzanak, ne raboljanak és várost ne szálljanak. Rövid nap tudtára adjuk nagyságodnak minden végezésünket. Isten tartsa meg nagyságodat. Kelt ez levél Bécsben. Bódogasszony havának 16. napján Anno 1606.

Illyésházy István.

Mladossevith Horvát Péter.

(Egykorú mássa a M. N. Muzeum kéziratárában.)

XXXVIII.

1606. jan. 19.

Illésházy István és Mladosevich Horváth Péter Bocskay által Bécsbe küldött követeknek válasza a Mátyás főherczeg biztosai által velek közlött iratra. Ugyanazoknak egy második emlékirata a Bocskay személyére vonatkozó pontok felett. Egy harmadik Thurzó György által irt emlékirat a főúr nézeteit adja elő a Bocskay-féle, Illésházy által bemutatott pontok felett. Mindhárom okmány eredetije a Magyar Tud. Akadémia irattárában. Terjedelmes kivonatban ismertette Fraknói Vilmos a Bécsi békekötés 1606-ban. Győri Füzetek 3-ik k. 246. s köv. l.

XXXIX.

1606. jan. 21.

Stephanus dei gratia sat.

Spectabilis ac magnifice, generose domini fideles nobis honorandi. Salutem stb. Két rendbeli levelét vöttük egyszersmind kegyelmeteknek, melyek fölötté igen jókor és kellette korán érköztenek, mert szintén másodnapon akartuk expediálni az fővezérnek legtitkosabb fővebb tanácsát Urunk Memhet effendit, ki ugyan atyjafia is, és ő közöttök igen böcsületes ember, mint kitől az vezérnek semmi titka nincsen. Császártúl az portáról érköztenek volt négy csauszok, kiktől minékünk hét kaftánt, és maga viselő drága szabljáját küldvén ajándékon, nagy kedvesen és böcsületesen írván, az mellett az csauszokkal együtt ezt az Memhet effendit az fővezér hozzánk úgy küldötte volt, oly credentionalissal, hogy az előttünk álló szükséges dolgokról ugy trak-

táljak és végezzenek véle, mintha önön magával szömtül szömben beszéllenek. Azért az mi illet és ez mostani állapot az mihöz hozzá bocsátott, azokrul bőségesen szóllottunk véle.

Érközvén pedig az kegyelmed levele, az melyben írja az németek kívánságát, hogy az végekből a törökök is bizonyos ideig megtartanak az frigyét, írtunk róla mingyarást az fővezérnek, és szóval is izentünk, mihelt válaszuk lészen felőle, mingyarást megírván kegyelmednek értésére adhatja ő fölségének.

Hogy magokat ott fönn az emberek s ő fölsége is az tengeren túl császárra támadott hadaknak előmenetelivel bíztatják, kik közzé, hogy az tömösvári pasa is általszökött volna, és azok miatt mennyi tartóztatása volna az török erejének etc. azt ő fölségek az előbbi szokások szerént cselekeszik, hogy afféle költött hírekkel legeltetvén magokat és egyéb embereket is az közönséges jóra lassabban és késedelmesben viselnek gondot sőt nagy romlásokra és károokra okot adnak azokkal.

Minthogy azért mü voltaképen és igazán értjük az odafelé való dolgokat, valamint hozzák azt ő fölségeknek azt ők lássák, de különben nincsen. Csak tegnap érközék reggel az fővezértül emberem levelével együtt, kit Korponáról küldöttem vala alá. Ő maga írta az fővezér énnekem post scriptában, mikor immár az derék levél készen volt, hogy akkor érköztek posták Konstantinápolyból és bizonyosan hozták, hogy túl az tengeren Csigalogli két felől vevén az kazul hadát, úgy megverte, hogy minden pasái, békjei ott veszvén csak kevesed magával szaladott el és országának legbelső részében egy erős várában szorult, soha emberek emléközetire, azt írja, hogy még úgy egyszer is meg nem verték az kazult mint most, az victoria alatt pedig Taurisiumot visszavöttek.

Az pártos törökök úgy vagyon, hogy még fönn voltak, azok is békességet kértenek az császártól és hütöt, de nem akart adni, hanem egyebek példájára, hogy afféléket ugyan kitisztítsen országából, ő maga csak azért szömély szörént indult ki Konstantinápolyból, hogy nagyobb hadat bocsáthasson ellenek, de tovább ő maga Bruszánál nem ment az veréseket elbocsájtván az haddal visszajött ismét Konstantinápolyban és most ott vagyon, az pártosak immár csak budosóban vadnak az császár hada előtt. Az tömösvári pasa pedig nem ment sehova most is vesztegségben itt lakik Temesváratt.

Sőt ebben bizonyost és igazságot írok kegyelmeteknek, hogy az fővezérnek most is sokkal nagyobb kedve vagyon az hadakozáshoz, és ezután csak három héttel is megakarja az Dunán túl való hadat újítani, ha én reá bocsátom, és csak az isten tudja mivel kínálnak engemet és mivel ajánlják magokat, ha én ebben az ő alkolmatosságokban előbocsátom őket, nem hogy fogyatko-

zást tennének valamiből ennek utána, de olyra promoveálnának inkább, az kiről most senki nem gondolkodhatnék. Ez pedig nem kereskedésért, vagy magam haszna keresése miatt írom az mint ott fönn gondolkodhatnának fölöle, hanem igazságot írok és sincere az mint az dolog vagyon és az mint lenni értjük hűtöm szerint csak azt írjuk kegyelmeteknek.

De minthogy mi isten előtt is jó lelkiismeretet akarunk viselni és az emberek előtt is, nem kívánjuk az körösztvény verontást és országok pusztulását, inkább akartuk az ő fölségek kegyelmességét minden engödelmességgel venni, hogysem magunk hiú dicsőségének keresésével nagy okot adni az körösztvény országoknak romlására.

Taval is, emlékezhetnek reá ő fölségek, mennyi hosszú ideig vontatám én az portára főkövetimnek küldését, de ő fölségektől semmi reménységet magamnak annyi idő alatt nem veheték. Most is mind az portáról, mind az fővezértől főkövetimnek oda bé való megindításáról fölötte igen szorgalmaztatnak, melyeket semmiképen nem is késleltethetek, hanem meg kellett indítanom, kiknek minthogy igen bizonyos dolgokkal kell oda bé indulniok, és én is az magam jó alkolmatosságát, bizonytalan várakozással el nem mulathatom, nem is illik az ő hatalmassága kegyelmességét, magamnak és nemzetségemnek közönséges javáért s megmaradásáért fejemről leráznom, kegyelmeteket szeretettel kérjük s intjük is, ő fölségeknek adja eleiben, ne kövessék ez mostani tractatusban, az elébbi szokást, üdövtogatást, hanem mennél hamarébb lehet kegyelmeteknek apariálják szívöket és adjanak finális resolutiát. És ha mit akarnak az fővezért és az törököt is találtassák meg igen hamar, és lássák ha végezni akarnak mind művelünk s mind övélek, mert az magunk alkolmatosságát is in suspenso sokáig így nem tarthatjuk s meg is higgyék ő fölségek, hogy az két szék között az földön nem is akarunk maradni.

Ha pedig az portára követimet énnekem meg kellett indítanom bizonyos követségemet föladván nekik, késő léssen annakutána ő fölségeknek az tractatuson kapdosni, és ha mi következik az körösztvény országokra én reám ne vessenek.

Mert ezt csak kegyelmeteknek írjuk, hogy az fővezér mint-hogy ez esztendőben bé nem megyen az üdöt nem akarja heában mulatni, ugyanezen tavaszon idején korán följö szömély szerint, vagy Budára, vagy Kanizsára, hadat nagyot készít és azokat immár szovarkodtatja is az Dunán túl való végekben; bizony más gondot fog érköztetni az embereknek nem sokára, kire hogy mi okot ne láttassunk adni, azért akartuk serio kegyelmetek által ő fölségeket admoneálni, ha fogadják jó intésünket lássák ő fölségek.

Azonban kegyelmetek istentől adatott ajándéka szerint,

az reájok bizatott dologban mennél hasznosabban lehet progrediáljon, és miben leszen az állapot, mennél gyakrabban írhat felőle mi nekünk kegyelmetek, annál kedvesebben és jobb néven vesszük kegyelmetektől. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 21 mensis Januarii anno dom. 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
benevolentissimus

Stephanus.

P. S. Hogy kegyelmetek az oda föl való híreket és állapotokat minékünk értésünkre adja, fölötté kedves dolgot cselekszik és jó néven is vesszük kegyelmetektől. Ennek utána is vagy ugyan ott való, vagy más idegen körösztýén országokbeli híreket és állapotokat érthet mind kicsin nagy dolgokat, hogy értésünkre adjon kegyelmetek szeretettel kérjük kegyelmeteket.

Az Pettinger sarczának fizetése fölől látjuk, mit írjon kegyelmetek. Ezt az morhát az kit küldött kegyelmed és adtanak az négyezer forintért, bizony igen halovány sárga szín mutató és vékony, annyit közel sem ér, mindazonáltal, miért hogy olyan antiquitásnak nevezik, elveszszük az három ezer forintért.

Az sok szép asszonyok leányok töreködése is, ha magunk szöme előtt lehetne, vagy ha közülök közelebb hozzánk jöhetne sokkal nagyobb foganatja volna szavoknak, de hogy messziről is arra tekintetünk legyen, és heában ne hagyjuk intercessiojokat, minthogy mi is udvarban laktunk ezer forintot engedünk el sarczában az ő kegyelmek töreködésére.

Ha penig mind ez gyűrűnek ennyiért való idehagyását s mind az több sarczának letételét Pettinger difficultálná, én most az gyűrűt nem akarám szerencsétetni, hogy visszaküldjem, de isten meghozván kegyelmedet maga kezében adom, ő magát Pettingert ha visszahozza kegyelmed is mi kezünkben, nem gondolunk véle.

De ezenközben az mely vásárlásokra kegyelmedet kértük, ez okon semmit abban hátra ne hagyjon, ha tudjuk, hogy ott fönn kegyelmednek földnek hat, hét, nyolcezer forint ára morhát, és annál sokkal többet is, kegyelmed mind az függőt nyakban vetőtől, és az kézelőket a mint ennek előtte megírtuk, az mi kívánságunk szerént hozza meg. Vadnak bizonyos rabaink, kik annak az árát mingyárust, ha annál több leszen is, fogatkozás nélkül megadják.

Az két gyűrűt is, a mint kértük kegyelmedet, az rubintot és az gyémántot ügyekezzeék kegyelmed az mi kívánságunk szerént megszerzeni és meghozni, ne gondoljon kegyelmed véle, ha három ezer vagy negyedfélezer forintot ad is kegyelmed érettek,

csak legyenek kedvünk szerént valók, nem maradnak adósa véle kegyelmednek.

Az vezér-pasa önnön maga kéretett, hogy császárnak valami szép órákat küldenénk. Kegyelmedet kérjük vagy hármat különb különbféle szép formán valókat nem öregöket, hanem csak igen aprócskákat, kik kezében, vagy nyakában viselni valók legyenek, szép művel és mesterséggel készítteteket, azokat vegyen és hozzon kegyelmed mi nekünk, kiket oda ő hatalmasságának béküldhessek ajándékban. Legyenek olyak, kiken szöm kapjon és császár kezében forogni illendők legyenek.

Az olasz gyümölcsöket az rampholt és piniót fölötte szeretettel és kedvesen vöttem kegyelmedtül. Asszonyomnak ő kegyelmének még megszolgálom hozzám való jó akarátát, hogy rólam el nem feletkezhén maga kezével készített liktariumokat küldött. Kéröm is kegyelmedet, hogy mi szónkkal ő kegyelmét szeretettel köszöntvén, az ő kegyelme kedves ajándékát köszönje meg.

Az mely idefelé való borokat kegyelmed mi tölünk magának kévánt, nagy örömet jó kedvvel és szeretettel adunk kegyelmednek abból. Kegyelmed mi bennünk és annál sokkal nagyobb akármilyen dologból is meg nem fogyatozik semmi üdőben.

Az sziléziai dologról is ne feletkezzék el kegyelmed.

Stephanus.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiesházi stb. nec non generoso domino Petro Mladosovith stb.

P. S. Az mely két gyűrűről, gyémántról és rubintról kegyelmednek szóllottunk vala, kérjük kegyelmedet ne felejtse el, hanem minékünk hozza meg. Pettingert innét elvitték, mely kegyelmednek lehet eddig értésére, nyolcz ezer forint az sarcza, szeretettel kérjük kegyelmedet, hogy az ő sarczából hatezer forintig hozzon minékünk egy nyakba-vetőt függöstül. Az két ezer forintjával pedig viszontag, hozzon egy bokor kézelőt kegyelmed, mely ha kész nem volna is, mondva csináltasson kegyelmed annyi érot, vagy ha valamivel többre menne az ára is, ne gondolkodjék kegyelmed róla, contentáljuk mű kegyelmedet, vadnak több sarczolt rabaink, kik megadják az árát. De kérem kegyelmedet édes apám uram, hogy ez dolog csak kegyelmednél magánál legyen és ügyekezzen e dologban kedvünk szerént cselekedni.

Stephanus.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy privatim.

XL.

1606. febr. 1.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine fidelis stb. Megadá Csomaközy András minekünk az kgd. levelét, és szóval is az kgd. izeneti szerént az vitézeknek minden fogyatkozott állapotját megmondá, jól értjük azt mind, s hiszszük is és amint ennekelőtte is megírtuk vala kegyelmednek, nem kevésbé fáj szívünk rajta, hogy egynehány eszeveszett és szófogadatlan embereknek mód nélkül való cselekedetek miatt az jámboroknak, az érdeemeseknek és kik nemzetünknek sok haszonnal szolgáltanak, azoknak kell megfogyatkoznunk miattok. (így) Mindazonáltal a mint minap is megírók, ha az rajtunk való köntösünket le kell vetnünk, egyszer megmondott szónknak eleget kell tennünk, és mindennap éjjeli s nappali szorgalmatosságunk csak az, hogy annak szerét tévén az ő kgk. hópénzét megadassuk, kiről Csomaközi urammal bőségesben szólván, kgdnek mind az vitézeknek megmondhatja abból jó akarattal való gondviselésünket.

Irtunk vala pedig minap is kgdnek, hogy mindaz közönséges állapotokról oly szükséges és nagy dolgokról való végezésink állanak előttünk, s mind penig oly dolgok is occurráltanak az üdő alatt, kik az kgd. tisztségének megmaradását nézik, melynek oltalmazására minekünk is gondviselésünk vagyon, és leszen; az urakat is penig ezen dolgokért mindenfelől behivatjuk és gyűjtjük, és ugyanakkor az kgd. jelenléte is szükségesképpen kívánatik, sőt nemcsak magát, hanem az egész hadakból holmi okos és eszes hadnagyok főlegények volnának, kik nemcsak az orrokig látnak és itilnek, hanem az kik jövőndőt is meg tudnak gondolni, de olyaké mindazáltal, kik kgdnek régtől fogva avagy ismeretes baráti avagy jobbakarói legyenek, azokkal és affélékkel ugyan számosan ha eddig meg nem indult volna is kgd, mindjárást induljon s jójjön alá, hogy mind egy s mind más szükséges dolgokról kgdel s az vitézekkel bizonyost végezvén hozzassuk jobb rendre mindenekből az közönséges állapotot. Secus non facturus. Datum ex libera civitate nostra Cassovienzi die 1 Februarii 1606.

Stephanus m. p.

P. S. Kgd. ott maga képében hagyjon olyat az had előtt, az kit arra elég embernek ismer.

Simon Péchy m. p.

Külsőim: Magn. dno Ludovico Rakolezy de Vadász stb.

Kívül: Exhibitae 16 die Jan. in Prividia

(Eredetije a Magyar tud. Akadémia kéziratárában.)

XLI.

1606. febr. 1.

Serenissime princeps, domine domine nobis clementissime post fidelium servitiorum nostrorum commendationem.

Bornemisza uramtól írtunk felségednek mindenekről, írtunk azután is, most azt írhatjuk felségednek, hogy az ország kívánságiról immár jó móddal mind megalkudtunk, most az fölséged személyinek contentiójáról traktálunk; minekünk minthogy fölségétől nincs alább tanulságunk, az Tiszán túl való földet kívántuk Tokajjal együtt jó igaz cönditiókkal, kit ők fölötte igen neheztelnek, úgy ösmerem, hogy velünk együtt követet bocsátnak ezért fölségedhez.

Az törek ad partem igen sollicitálja az békességet, tegnap is írt az budai pasa nekünk, hogy ne késtessek, hanem kezdjenek hozzá az tractáláshoz, ő nekik ölegendő plenipontiájok vagyon az törek császártól, és készek az békességet velek elvégezni; ez dologról méltó, hogy fölséged gondolkodjék, nem jó volna, ha alánk öntenék az forrót, nálunk nélkül ha az németekkel megbékülnének: nehéz valóban hinni a töreknek. Itt mi immár sokáig nem fogunk késni elvégezni dolgunkat, elmegyünk innen.

Az hajduság elemésztette az vármegyéket, miérthogy az egész nyáron is rajtok voltak, bizonynyal higye fölséged, hogy minden eleség elfogyott. Az frigyét Szent-Iván napig elvégeztük, de az derekát is jól végeztük úgy, hogy nem fog ez hajduság szükséges lönni, minthogy penig az gyűlésben úgy végezi fölséged velök, hogy egy hópénzt adván nekik, eloszoljanak az puszta faluhelyekre szálljanak, miképen köllene ezeket leszállítani fölséged adjon tanulságot felőle idején, kiről ez előtt is írtunk fölségednek: mert az vármegyék azt mondják, hogy semmit nem adhatnak, elemésztette az hajduság őket. Jó volna fölségednek írni nekük.

Az németek itt semmit nem akarnak az hajdúkra adni, azt mondják, hogy azok pusztították őket, osztán vagyon 12 ezer emberek, kik most csak Ausztrián fekesznek, az kik fizetetlenek, és kírík fizetések, sokkal adóssak nekik, fizetik azért őket az mi pénznek szörít tehetik, de nem érkeznek. Morvában is sok nép vagyon, nem merik még elbocsátani őket, még véghez nem menjen az tractatus; én nem tudom hová köll tenni ez hajdukat, és mind kölljen leszállítani, fölséged adjon tanólságot felőle, és írjon mindenekről tudjuk magunkat mihez tartani.

Petinger még sem érkezett ide, de immár Posonba hozták, írjon ő felőle is fölséged. Annak bizon nincs magának semmije, ha még ezer forint árú gyűrőt vonhatnánk rajta ahoz az kit oda

kültek, bátor meghagyja fölséged rajta, hiszen ő is köröszvény és mi is azok vagyunk. Itt Bécsben semmi jó és szép marha nincs most: mindent elvittek innen az mi fő marha volt, sem nyakbavaló, sem egyéb olyan nincs, gyűrőket kettőt, érte vagyok, hogy jókat vegyek, de pénzünk kevés vagydon hozzá. Ostrigát most még nem hoztak, húsvétra mondják, hogy érkezik, mert azokat Flandriából hozzák, régi csak rossz volt csak az héja maradt volt.

Az grátzi herczeg hétfőn leszen hete, érkezett Bécsben. Itt két nap volt, elment. Én Illésházy István akartam vele szömben lenni, de ő preveniált és maga hivata; fölséged szavával megüdvözlettem, Maximilian fiának és leányának Bátor Zsigmondné asszonyomnak kezeket fogatá velem: ez háborúságnak oka, hogy fölséged nem volna, és mint, hogy esett volna bőven eleibe sajnáltam és mentettem fölségedet. Azt is megbeszélettem neki, hogy kész fölséged az köröszvényesség mellett maradni, noha az törek császár sokat igirne fölségednek; az stiriai ígetés is, hogy nem fölséged akarattjából volna: mondá hogy irt fölséged neki és ő is fölségednek, és ha módja lett volna, nagy örömet szömben lett volna fölségeddel, mert ő nem különben tartotta fölségedet, mintha egy ember gyermeke volt volna fölségeddel; nagy becsületesen és jó szeretettel szólott fölséged felől, mondá azt is, hogy sokat sajnálna rajta, hogy az ő országit fölséged nevével hódoltatta volna Németi Görgel, kit fölségedtől ő nem érdemlett volna, ebből kimentettem fölségedet előtte, hogy hírivel nem volt az fölségednek, mert akkor Erdélyben volt fölséged; sokáig beszélt velem, végre arra végezi, hogy mindeneket megbocsájtott fölségednek, csak hogy Németi Görgelt büntesse meg fölséged, ötöt váltig mentem, de mégis haragszik ő reá. Az többit fölségednek, ha az isten szömben jutott fölségeddel, megbeszéllem, azt is a mit mások által szólottunk, csak az békesség legyen meg és csendes állapotja és békessége lehessen fölségednek. Jó reménységünk vagydon benne. Isten éltesse és tartsa meg. Datum Viennae 1. Febr. 1606.

Fölséged alázatos szolgálja

Illésházy István.

Petrus Horváth Mladosevisch m. p.

Külczim : Serenissimo principi ac domino domino Stefano dei gratia stb.

(Az eredetiről, Révay Vilmos úr által vett másolatról).

XLII.

1606. febr. 3.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine, generose fideles sincere nobis dilecti. Salutem et benevolam nostri commendationem. Elvén Bornemisza Jánostúl az kegyelmetek leveleit és mind az ultrocitroque lött replicatiokat megolvassván, ha ennek az mostani ügyünknek eleitül fogván való folyását, előmenetelit, fundamentomát jól megtekintjük az igaz isten igaz ügyünkben mennyire segített és vezérlett légyen bennünket, hogy az békességnek tractálásáról nem mü találtattuk meg ő fölségeket: hanem ő fölségek nem egyszeri, sem kétszeri untatásokkal találtanak meg bennünket, kihöz képest az minémü kedvöket, hozzánk jó akaratjokat és kegyelmességeket ígírik való ő fölségek akkorban, mostan az minemü kemény szívöket ez írásokból látjuk, sokat különböz és ellenközik igen az mi ő fölségek felől való jó reménységektől.

Oly szókkal és nevezetekkel illetnek bennünket írásokban, és oly dolgokat fognak magunk személyére, kikben az nagy istent hívjuk bizonyságul, hogy ártatlanok vagyunk és igen méltatlan szenvedjük, de az mind hadjárjon, szabad az ő fölsége tanácsinak. Ennek az tractatusnak az elein, minthogy okát adván ez mostani indulatunknak vádolnunk kellett valakiket, idején praemoneáltak vala ő fölségek arról bennünket, hogy császár ő fölsége se az ő fölségek személyét oltalmazzuk attúl, hogy az vádlással ne terheljük és az császári méltóságra böcsületes tekintetünk légyen: mü is pedig heában nevededtünk volna az ő felségek udvarában. hogy ha csak azt sem tanultuk volna meg, hogy de principibus aut nunquam aut modeste loquendum. Melyet követni akarván, inkább akarjuk az vádlásnak terhét az generalisokra fordítani, hogysen mint szömtül szömben ő fölségeket vádolni; most penig hogy az ő fölségek személyét studiose elkerültük vádlásunkkal. melyet az böcsület adásért cselekedtünk, ő fölségek nemcsak ártatlanságokat akarják azzal támogatni, hanem minket azon ratióval akarnak megnyomni. De ha ő fölségek ugyanazt kívánják, hogy directe azt vádoljuk az ki oka lészen az dolognak és szömély válogatás nélkül szóljunk felölök, tudunk s értünk is annyit az ő fölségek dolgaiban, hogy kitudjuk újjal mutogatni, kik mire adtanak legyen okot, de ezt is mind hátra hagyjuk.

Az magunk szömélyének contentálása felől akartuk volna ha kegyelmetek az szerint procedalt volna, az mint az instructio és az közöttünk való végezés tartotta és legelőször arra ne ment volna kegyelmetek, az melyet mü legutolszóra hagytunk volt, holott mind lengyel királynak s mind az imperiumban ma-

gunk és az ország nevével küldött irásink azt tartották. Mű ezekből az irásokból és replicatiókból nem látjuk, hogy sem az elsőről sem az másodikról csak ingyen emlékezett volna is kegyelme-tek, hanem ezeket egyszersmind odaadván, az legutolsó akaratunkban látjuk forogni az controversiát: melyet miért cselekedett legyen kegyelme-tek, okát noha nem értjük, de hiszszük, hogy ok nélkül azt kegyelme-tek nem cselekedte.

Mind arról azért s mind az más dologról, kin akkor az controversia forgott, az végeknek magyar kézben való restituálása felől, itéljük, hogy addig mig az mi levelünk kegyelme-tekhez érkezik kegyelme-teknek netalán finalis resolútiója leszen vagy talán jövő utában is találják kegyelme-tek. Azért valamit mű innét írhatunk vagy mondhatunk mind magunk s mind nemze-
tünk közönséges javára, kegyelme-tek abban szintén olyan tudós mint mű magunk, hiszszük, hogy valamint legjobb leszen minde-
nekről úgy concludál kegyelme-tek. Sőt hogy ezekre az irásokra innét teljességgel replicáljunk sem az üdő nem szenved, sem az előttünk álló szükség nem kívánja.

Az törökkel való frigy felől minap bocsátottam el tőlem Uzun Mehmet effendit főtanácsát az vezérnek; eddig Sándorfe-
jérvárra érkezett, írtam attól s izentem is bőségesen az fővezér-
nek felőle, még válaszem semmi nem jött; várok minden órában,
tudom ők sem késleltetik, akaratjokat értésökre adják.

Csak ott végezessen kegyelme-tek oly bizonyost ő fölségé-
nél, kin mind mű magunk, mind nemzetségünk megnyughassék
és megmaradhasson, mű az törökkel való tractatushoz mingyá-
rast valóban hozzá fogunk és végéhez is ügyeközzük vinni. De
műfelőlünk mind ő fölsége s mind kegyelme-tek csak úgy gondol-
kodják, hogy dolgainkban és állapotunkban securusok akarunk
lenni mindenképen et tutissima quaeque segnemur. Vezérelje az
jó isten az kegyelme-tek elméjét és itéletit minden jóra s nemzet-
ségünk megmaradására és tartsa meg s hozza meg rövid üdön
hozzánk jó egészségben minden örvendetes válaszsza. Datum ex
libera civitate nostra Cassoviensi die 3 Februarii, anno 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
benevolentissimus

Stephanus.

Melléklet.

P. S. Az minemű vásárlásokra, mind szemtől szömben s
mind irásunk által annak utánna kértük kegyelmedet, azt immár
hagytuk az kegyelme-tek jó gondviselésére, az mit talál és az
mint találja, az szerént, ha mit nekünk valónak ismer kegyel-
med, azokat hozzon. Csakhogy az portára való ajándékokat kér-

jük kegyelmedet, hogy semmiképen el ne hagyja, hanem azokat, valamint valahogy lehet, megszerezvén hozza meg.

Az tengeren túl való ellenségit, hogy császár lecsendesítvén Konstantinápolyban jött volna igen bizonyosan hozzák mindenfelől; fölötte jó szerencsésen hadakozott oda is. Sőt csak tegnapelőtt írta az egri pasa, hogy ide ki Lándorfejevárra ki akarna jönni, azért félök rajta. hogy igen megcsalatkoznak az tengeren túl való hírek biztatásával az ő fölsége tanácsai, mert ide az híreket bizony sokkal különbben hozzák.

Az egyik scriptumban az C. alatt avval is láttatnak vádolni bennünket, hogy mi Füleket és Szécsényt az töröknek ígértük volna; mely fölötte méltatlan vádolás, az kegyelmetek replicációjában nem látjuk, hogy arra semmi választ is tött volna kegyelmetek. Azért ha még ott lészen kegyelmetek, és módját találja arról is szükséges elégséges mentségünkre okot adni.

Hogy az mi salvus conductusunk nélkül szabadon írhasanak az kereskedő népek és egyéb rendek onnat feljúl közöttünk, még most módját annak nem ismerjük, ott fönn Nagy-Szombatig vagy meddig keresködhetnek, de ide alább ne járjanak, mert megháborgatják őket és ő fölségek minket vetnének bűnössé miattok. Hanem az ki oly elmulthatatlan okokért alájő, legyen az ő fölsége salvus conductusa nála és mitőlünk vegyen itt salvus conductust, az ki mellett ez országban járhasson.

Az erdélyi dámának örömet odaadjuk Fogarast, ha hamar idejő hozzánk, de hogy ha sokáig késik, bizony mi is másnak adjuk Fogarast.

Magunk felől azt írhatjuk mi itt Kassán jó izüven iszunk néha az jó édes borokban az kegyelmetek egészségiért, igen meg is szottuk s szeretjük is az édes bort, bizony immár az savanyú borra nem szorúlhatunk és nem is szoktathatjuk arra magunkat.

Az rossz házakat is eluntuk, az kassai szép házaktól semmi képen meg nem válhatunk.

Stephanus.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb. nec non generoso Petro Horvát Mladosovith consiliariis etc.

XLIII.

1606. febr. 4.

Serenissime princeps domine! domine nobis clementissime!
Fidelium perpetuorumque seruitiorum stb.

Az fölséged levelét, melyet fölséged az mi levelünkre Pothockytól küldött, vettük és mindjára, az mi arra való volt

az levélben, deákúl fordítottuk és az mellett egy scriptumot csináltunk, kiből protestáltunk, hogyha az választ tovább vontatják és halogatják, fölséged sem isten előtt, sem emberek előtt nem akar oka lenni, ha valami veszedelem, kitől az úristen oltalmazzon, történék. Az mint eszünkben veszük alkalmasint megindultanak az mi irásunkon és ma egymás után háromszor voltunk szemben Mátyás herczeg urunkval. Az religio dolga felől örömet, ha lehetne nem mennének arra, hogy az articulusok között irásban lenne, az, hogy libera religiot engedett volna, de mi semmiképpen nem engedhetjük, hogy kihagyják; reméljük azért hogy az úristen abban is módot ad. Az mi az több articulosokat illeti, azokból alkalmasint megegyeztünk és általán fogva, ez jövő héten az úristen velünk lévén, innét megindulunk. Interim fölséged készétse el az portára való követeket, minekünk igen tetszenék ha fölséged Paczot Sigmondot hivatná és őtet készítené hozzá Czobor Mihály helyett, ha ugyan be kellett küldeni: mert ide az budai pasa untalan ír, és fölötté szorgalmaztatja ezeket, hogy a frigyvel ne késsenek ha valamit akarnak; fölséged azért lássa mert mi attul is tartunk hogy valahogy az törökök titkon ad partem ezekkel ne végezzenek, mert az mint Bosnyák uram írja jú és megyen untalan az levél köztek és hogy az törökök mintha kedvetlenbbek kezdtek hozzánk lenni. Minden leveleiben az pasa azt írja hogy őnekik elegendő pleni potentiájok vagyon az frigy tractálásra, azért fölséged gondolkodják felőle ha kell-i (*kell-e*), szintén az portára beküldeni avagy nem.

Az Csigalogli perzsa ellen való győzedelme felől itt kételkednek, mert ezeknek Velenczéből külömbet irnak és biztatják is őket.

Az hajduság ellen való panaszt mi itt teljességgel eluntuk, az egész földet immár mind elpusztították és semmivé tették, mi csak meg sem tudjuk gondolni, akár mint forduljon is az dolog, mi következhezzék belőle, bizon az úristen is megszánja az sok nyomorúlt községnak sírását és fohászkodását, bizony fölséged az istenért is találjon valami modot benne, és az mennyire lehet szállítsa és osztassa őket. Immár ennyi sok dúlásért, fosztásért, kóborlásért csak az egy Szilasyt bünteti vala meg fölséged, bátor törvén szerint, az minthogy Korponán elvégezték vala, kihez ugyan ő magok is accedáltak vala. Dehogy senkinek semmi büntetése nincs, minden úgy dül az mint szereti. Parancsolja fölséged mind ez mastani, mind penig ez előtt való leveleiben, hogy valami szép nyakban vetőt és szép gyűrűket vennék fölségednek: ez előtt való leveleinkben is megírtuk és ebben sem írhatunk egyebet, hogy mast itt Bécsben semmi fő marhátnem találni. mert minden drága marhával kiköltöztek vala az elmúlt nyáron innét. Az minemű apró órácskákat találunk az fölséged parancsolatja

szerint, veszünk. De olyant itt nem találunk az ki fejedelemnek való volna. Tartsa meg az úristen fölségedet jó egészségben. Datum Viennae 4. Februarii anno 1606.

P. S. Petinger tegnapelőtt jüve ide Bécsben, az hajduk miatt nem jöhetett, semmije nem volt egy lasnyakjánál több, azt is elvonták róla; itt beszélük, hogy igen kegyetlenül tartják az fölséged rabjait, körösztenyek körösztenyhez, főképen az kit megbirt immár, nem illik kegyetlennek lenni. Az gyémánt gyűrűt, kit fölségednek küldtem itt megböcsöltetem: 4000 forintra böcsölték, azt hozzátévén, hogy ha egy kövessé magasbb volna 10,000 forintnál jobb volna. Ezelőtt rabváltságban az marhát nem azba vötték el az mit ér, hanem három annyiban is; immár azért, ha mit vehetek többet, érte leszek. Itt semmi drága marha most nincs, ha frigy lenne öleget hoznak és mindenkor megvétethetem az itt való atyafiak által; órát itt nem találunk fejedelemnek valót, Prágából fognak hozni, egy szolgámot itt hagyom érette, kicsin óra, de 700 forinton tartják, olyan köllene oda török császárnak hogy kedves volna; de talán nem szükség Konstantinápolyban az frigy végett küldeni, az mint ide az budai pasa irogat. Osztrigát im szintén mast hozának és egy tonnával forint 30. vettünk meg belőle és im oda küldtem fölségednek, de ennyi földre nehéz vinni, elapadnak; sóst pedig még nem hoztak, husvétra jü, előbb nem leszen. Ide az váradiak azt irták, hogy resolváltak magokat hogy inkább az töröknek adják Váradot hogy nem magyarnak; azért szükség, hogy fölséged reá vigyáztasson, ne járjunk úgy, mint Lippával.

Fölséged alázatos szolgálái.

Iliésházÿ István mp.

Petrus Horváth Mladosewith mp.

(Az utóírat Illésházy által, az eleje Horváth Péter által van írva.)

Kivül : Ser. principi ac dom. Stephano dei gratia stb.

XLIV.

1606. febr. 6.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice, generose stb. Salutem stb.

Bornemisza János alájövele után, az mely levele kegyelmednek Bécsben 26. Januarii költ, ma 5. Febr. adták itt meg Kassán, melyben mit írjon münékünk kegyelmetek az tractatus állapotja felől jól értjük. Az váraknak és minden praesidiumok-

nak az magyar kézben való restituálását, minthogy országúl kívántuk ő fölségétől, ha ő fölségek hűségét akarják venni az magyar nemzetségnek és az több végvárokon és erősségeken meghiszik őket, nem tudjuk az kettőn is miért akadoznak, azok is az többihez valók és csak magunktól különben arról magunkat nem resolválhatjuk, hanem az miképen közönséges akaratból az ország kívánta.

Az magunk contentálását az mi illeti, noha mű oly engedelmességgel és szelidséggel akarnók mindenben ő fölségekhez viselni magunkat, hogy abban semmi nehézségöt és akadált nem találhatnának. De mű csodálkozunk igen azon, hogy ő fölségek ennyire nehezlik az mű méltó kevéságunkat, és csak az Zsigmond fejedelem állapotjával határozzák, meg nem gondolván azt, nemhogy Zsigmond fejedelemnek, de sem az ifjú, sem az nagy János királynak, azok az földek, tartományok és erősségek kezökben nem voltak, az melyeket isten mi kezünkben adott és engedett. Az hadakozásra pedig, sem annyi számú néppel, sem az török tatárral kötötett frigyekkel, az oláh országok hadaival, és egyébünnet való segítségekkel is felényi módjok sem volt.

Ez ellen viszontag ott fönn ő fölségeknek mind egy s mind másfelé micsoda módjok lehessen az hadindításban, és mit suadeáljon ez mostani motusnak alkalmatossága igen jól látjuk, mert nemcsak egyfelől hozzák meg minékünk is mind az imperiumnak, s mind egyéb körül való szomszéd országoknak ez dologban való elméjeket és szándékokat, sőt azután, hogy kegyelmed elvált tőlünk, oly helyekről és oly dolgokról találtattanak meg nagy emberek bennünket, kit bizony méltán csudálhatni is, és soha meg sem tudná ember gondolni, melyeket csak fülünk mellett teljességgel nem is bocsáthatunk, és isten s az jó alkalmatosság hozzá segítvén magunknak és nemzetünk javának szömlátomást minden ok nélkül meg nem fogyatkozhatunk semmiképen.

Ám meglátják ő fölségek, ha hozzánk kegyelmeddel együtt ezen dolog felől akarnak valakit fárasztani, avagy nem, de ezt bizonyosan ott fönn is eleikben adhatja ő fölségeknek, hogy mihozzánk valami bőbeszédű persuasort csak heában fárasztanak, miért hogy sem az dialectikához, sem az rethorikához nem tudunk, az dolgot ő magát nézzük, csak az mi nemzetünk javát és magunk megmaradását concernálja azonkívül az szók és persuasók minállunk semmit nem fognak.

Az töröknek az tengeren túl való állapotja felől, látjuk mivel biztatják ott fönn magokat; ám lássák az ő fölsége tanácsai, másszor is hallottunk ott fönn afféle biztató híreket. Az bizonyos dolog, hogy ide minékünk egynehány felől sokkal különben hozzák; minékünk jobbnak tetszenék, hogy nem híreken, hanem valóságos dolgokon és ratiókon fundálnának efféle országos dol-

gokat, mert bátor az szintén mind úgy volna is, sokszor volt az töröknek az tengeren túl eddig is hada, de azért ide kifelé is mindenkor elérközött.

Budáról, hogy oda fölírogatnának az kegyelmed írásához képest, noha elhiszszük, de ha szintén cseleköszik is, az egyéb okon nincsen, hanem hogy az mi békességünk felől suspiciosusok micsoda formán tractáljuk, az enynyét akarnának valamint az németektől érteni, az mi ő vélek való concordiánk felől. Az mellett az végvárok felől is, ha valami oly szándékát érthetnék az németnek, kit minékünk szömünkre hányhatnának, keresnék azt is. De az mi az derekas dolog, minthogy ez császároknak és fővezéreknek hütökben jár, ne higye azt kegyelmed soha is el, hogy ők az mi hírünk nélkül megbékéljenek az némettel és császár hűti ellen ezek itt künn valamit merjenek cselekedni.

Sőt ezt minden bizonynyal írhatjuk kegyelmednek, hogy valamint én velem az fővezér az pesti mezőn végezett, akár írjanak valamit Budáról s akár ne írjanak, de egyáltaljában igyenesen minden actioját eddig arra az végezésre dirigálta, azt követte és csak egy punctnyira is attúl el nem távozott semmiben. Csak mü magyarok legyünk egymásnak igazak, egyesek, és kövessük az egyenes utat, meglátja azt kegyelmed, hogy sem mü, sem az magyar nemzetség az töröknek hozzánk való kötelességében és megígirt jó akaratójában meg nem fogyatkozunk.

És noha ott fönn az mint kegyelmed írja, olyan igen kénálják az németet az békességgel, de mind túl az Dunán, mind innét, ugyan éhen várják, csak mü írának nekik; minthogy meg is vagyon parancsolva, mind császártól vezértől, az volna jobb, az ki derekasb segítséggel indulna mingyarást hadaink köziben.

Az tatár is itt fönn vagyon az végekben, az jancsárok is kiket ígírtének, Landorfejevárról is nem fogyatkoznának meg semmiben, holott immár mü számunkra való új hadnak meg is fizetnek.

Hogy Füleket, Szécsényt, Nógrádot és az többit mü az töröknek megígértük volna, heában vádoltatunk azzal, mert abban semmi nincsen. Igaz, hogy kérték erősen tőlünk őket és nagy summát is ígírtének érettök, először ugyan itt Kassán az egri pasa által, annak utána is izentenek felőlök, de abban semmi kedvek nem volt, sőt még csak egy ház jobbágyot is eddig valamely hódolatlan állapotban találtatott, meg nem engedünk hódolni, és oly okossággal oltalmaztuk őket, hogy az hódolt állapotbeliek is sokkal nagyobb csendességgel éltenek és épültenek az mi gondviselésünk alatt.

Arról való levelünket pedig, hogy Caesar Gálnak mutogathatták volna, nem hihetjük, hanem ha az esztergami jószág-

ról és az oda való mostani hódoltságról, mely mind is húsz falut alig téssen, az kit eddig hódoltattanak, de azon kívül soha többet affélét nekik nem adtunk sem irattunk, csak szóval sem ígértünk egy ház jobbágyot is, nemhogy olyan végházakat. Ez ellen, hogy Váradot ő fölsége most is az töröknek ígérte, ha minket az békeségből kirekeszt, ím küldtünk egy falka levelet kegyelmednek felőle és ezeken kívül is igen bizonyosan egynehány felől meghozták, kik látták szömökkel az németeket, az kik ezen dologról mentenek tractálni az török közzé.

Az Erdélyországnak ide való engedésében is látjuk, hogy ő fölségek oly conditiókat akarnak inseralni, az melyeket nem ítéljük sokképen, hogy magunk is admittálhassunk és az országot is nem reméljük, hogy szintén azokra reábízhatók.

Vagy halasztják azért ő fölségek, vagy nem ezekről való ultima resolútiójokat, de minden bizonynyal és kevés szóval mondván, az mi elménket kegyelmed ez dologban így értse és magában tökéletesen elhiggye, kihöz képest az dolgot is ott fönn kegyelmed erre az célra és fundamentomra építse. Az mi életönknek jobb részét mü immár eltöltöttük, az mi hátra vagyon benne az igen rövid, ha mind öröm lenne is az, vagy ha mind keserűség és bánat lenne is, nem sokat tenne. Az mely táská egyszer az mi nyakunkat és az magyar nemzetség nyakát igen megcsiszolta vala, kinek hordozását igen el is úntuk vala, semmiképen nyakunkra azt bizony ismét újlag nem vehetjük, készek vagyunk inkább egy nap s egy órában mindazt, s mind az többit egyszerűsmind az földhöz ütnünk, hogynem újlag azon táskát nyakunkra vennünk.

Az halál csak egy halál és arra a nélkül is reá kell mennünk. Inkább akarjuk pedig ez életünket, oly helyen és oly okokért elfogyatnunk az kivel hűti, nemzete és hazája szerető embernek örök emléközeti megmaradhat, hogysen csak ingyen a nélkül is kimenni ez világból.

Meggondolhatja kegyelmed, mit mondana jövődőben is az posteritas, mü felőlünk, ha az én magyari nemzetemnek ilyen hozzám megmutatott jóakarátját, kire már választattam, istennek ennyi szép áldását, hogy ilyen szép tartományokat és erősségeket kezemben adott, magamról mód nélkül leráznék. És ilyen világ-bíró hatalmas császárságnak hűtellel nékem való kötelességét, hogy dolgaimban előviszen, tőlem elvetvén, micsoda ítéletet tehetnének felőlünk.

Azért hogysen mint ez rövid életünket is szüntelen való rettegésre adjuk és abban töltjük, hogyha csak egy havasalföldi vajdának parancsolnának is mingyárást kihajthasson székünkől, inkább akarjuk még most vagy azon úton, mint eddig magunknak

bátorságot, megmaradást keresnünk, avagy egyáltalában úgy végezni: hogy ő fölségektől teljességgel securusok akarunk valóban lenni; melyet kívánjuk, hogy kegyelmetek mi tőlünk ezért igen értsen, higgyen és ágáljon is. Tartsa meg isten kegyelmeteket jó egészségben. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 6. Februarii anno domini 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Stephanus.

benevolentissimus

P. S. Kegyelmeteket szeretettel kérjük, mutassa oly hűséges és hasznos gondviselését ez dologban, hogy hazánk és nemzetünk javát, mint ilyen nagy ügyben, ügyeközzék minden jó véggel hagyni: kiért nemzete között maradhasson meg örökké az kegyelmetek jó híre, neve és emléközeti. Mi is pedig hazánknak és nemzetünknek javának keresésében való jó ügyeközetünkért és kezdett szándékunkért, sőt eddig nem kicsin haszonnal megmutatott szolgálatunkért is, ne kényszeríttessünk gyalázattal menni koporsónkban, mert isten velünk lévén azt bizony örömet minden tehetségünkkel eltávoztatjuk.

mp.

Az mi az portára való vásárlást illeti, ne halaszsa el kegyelmed, hozza meg magával együtt kegyelmed. Azonképen az többiről is ne feledkőzzék el kegyelmed.

mp.

Az erdélyi dámának mondja szolgálatomat kegyelmed, ha késik kegyelmed, tudja uram, talán nem mind tanács hírével lehet uram az dolog. Megbocsássa kegyelmed édesapám az felett. I.

i. q. s.

Az utolsó 3 sor Bocskay írása.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb. Nec non generoso Petro Horvath Mladossevit consiliariis stb.

XLV.

1606. febr. 9.

Serenissime princeps domine domine mihi clementissime!
Post fidelium servitiorum meorum commendationem.

Azúta, hogy felséged Korponáról elmene, az mi kövés jószágom Trincsen és Liptó, Túrócz vármegyében is vagyon, az hajdúk mind rajta éltek, lovokat, barmokat Szilasi és az többi mind elvittek, magokat házokból kiötték, semmijek nincs, éhel köll meghalnik (*így*) feleségestől, gyermekestől, verik, ölik őket; immár

igen kövés jobbágyom maradott, mind elholtak, elfutottak szegények.

Én nám fölségedet semmivel nem terhelem, sem penig az országot, semmi fizetést sem kérek, sőt az mi kövés költséget Lengyelországból kihoztam vala, azt is az hajdúknak fizetém, jószágomat is érettek is fizetésekért mind másoknak köttem, most ide is magam költségével jöttem, mind ezeknek fölötte éjjel-nappal szolgállok, méltán azért többet érdemlenék fölségedtől, hogy nem Thurzó György vagy Forgács Sigmond; bizonyára mondom, könnyebben vagyon az ő jószágok, hogy nem az enyim; Rákóczi Laos (így) uramnak vagy Rédei Ferencz uramnak akár én meny nyit írjak felőle és utat mutassak is nekik benne, ők abban egyet sem fogadnak meg; kérem azért fölségedet, parancsolja meg fölséged ez kapitányoknak, hogy ne pusztítanak el jószágomat, mennének másova is az én jószágomról. Kopcsa Miklós 350 lóval, Zádori 500-zal az trincseni jószágomon lakik, az Dezsőffi uram hada litavai jószágomat immár teljességgel elpusztította, mind puszták az faluim, ez miatt sem magam, sem jobbágyim nem élhetünk ezután; az várakat sem látom, mint tarthassam el immár. — Rákóczi Laos uramnak én háromszáz forintot adtam, bort is; Nyitra vármegyét addig solicitálta, hogy azok is fl. 600 adtak neki.

Itt az németek az zálogos falukat igen difficultálják, mi azért ki nem megyünk instructiónkból, valamint járok én jószántomban miatta.

Immár az többin jó módon átalmentünk volna; ötödnapja, hogy az religióért veszekednek velünk, az mit azelőtt ultro megengedtek, mast azt nem akarják; az geréczi asszon és az jesuiták elijesztették az herczeget, hogy az pápa excommunicálja őtet, azért ha ezt megengedi; mi ahoz tartjuk magunkat, az miben el vagyunk bocsátva. Nekünk úgy teczenek, hogy ad dominicam letare hivatna fölséged minden vármegyéből egy-egy embert, az közel való urakot is hivatná fölséged, azkorra odaérkeznénk mi is az relatióval, jöllehet én nálam nélkül is referálhatja Péter uram, mert én beteges vagyok, az köszvény is rajtam vagyon, agg is vagyok. Azért könyergek fölségednek, ne fárasztana Kassára most engemet.

Az töröknek írton írnak az németek, az törek is ide; fölséged írjon az budai pasának felőle, hogy ne kételkedjék fölségedben, sem mibennünk: hírek nekül, hogy semmit nem végezzünk.

Az felséged cancelláriája valamint vagyon, de itt mindene ket tudnak, valamint hova ír fölséged, mit jártak most ott az törek követek azt is tudják az németek, ... uram mind megbeszélé énnékem: valaki pápista conscienciás ember vagyon ott fölséged

háta megett, az ki azt cselekeszi, azért szükség, hogy fölséged ótalmazza magát és vigyáztasson utánnok.

Bars, Nógrád, Hont, Zólyom vármegyében semmi nép vagy igen kevés vagyon, azokat az vármegyéket az Rédey uram hadának intéztük volt; az egész nyáron ezren nem volt Újvár alatt, mind Elek Jánossal egyetemben, most immár telelni többen vadnak három ezernél, mindazok s mind az Rákóczi uram alatt való hadak az sovány vármegyékre szállottak, Trincsen, Túrócz, Liptó, Árva vármegyékre, mind az négy sincs annyi, mint Nyitra vármegye. Ez Nyitrát pedig ez nyáron pusztíták el, mégis könnyerek fölségednek, parancsolja meg fölséged, az Deseoffy uram hada menne ki immár Liptó vármegyéből, ne lennének teljességgel semmivé az szegény kösség. Kopja Miklós is menne el az trincseni jószágomról; ha eloszolna az végezés szerint az egy hópénzt vármegyeül adnák neki és oszolna el.

Ezeket megírtam vala, azonban az herczeg hivata, az religió dolgát is megengedi, az többiben is jó véget érünk immár csak holnap is, és azért hinném istent, hogy ez jövő hétfőn megindúlhatunk innen. Immár csak adná isten, hogy az törökkel vehetnénk jó frigyet, adná vissza az mit az békesség szüene alatt elvönni (*igy*) tőlünk. Azután nyugodnék meg fölséged is, és így örök emlékezet is maradhatna ez világon fölségednek. Az jó szerencsét nem jó sokszor megpróbálni, nehezebb is vele bírni, hogy nem az gonosz szerencsével; ha egész Németország fölségedé volna is, de ugyan mindenek elmaradandók az embertől; azért immár fölséged gondolkodjék az békességről, az törökkel is mint lehetne jobb módjával; itt mi hála istennek tűrhető móddal végeztünk, kiről fölségednek két nap múlva bévebben írunk, magunk is hétfőn megindúlunk.

Itt semmi jó marha nincs, rosztat drágán venni vétek. Az itt való atyámfiái által mindenkor megtaláljuk képes áron. Petinger megérkezik az mit elvehetek még rajta, elveszem. Az úristen éltesse és tartsa meg fölségedet. Datum Viennae 9. Febr. 1606.

Fölséged alázatos szolgálja

Iliésházy István mp.

Külczim : Bocskay Istvánnak czimezve.

XLVI.

1606. febr. 11.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice, generose domine sincere nobis dilecte. Salutem et benevolam nostri commendationem. Minapi

levelünkben is megírtuk vala kegyelmednek bizonyosan és hogy abban ne kételkedjék kegyelmed semmit is most is akarok iterrálni, hogy az fővezér, valamint mű velünk az pesti mezőn végezett, eddig is abból csak egy punctnyira is nem aberrált, hanem egyenesen mindenekben arra a célra tendált, most is érkezék levele Landorfejérvárról, kiben igen nyilván jelenti, hogy csak azt az utat követi, és erős hűtellel is confirmálja, hogy ennek utána is ötöt abból más szóban sem más állapotban nem találjuk sem mű, (*sem*) az magyar nemzetség.

Az minemű vélekedések volt ott fönn az töröknek, az tengeren túl való állapotja felől, kire kegyelmed is nem kevésbé láttatik vala fundálni az ahhoz képest is nemzetünknek kegyelmedre bizatott dolgait agálni: annak is jól emléközz rá kegyelmed minden leveleinkben ellene mondottunk; most is azon dolgot ide nem kevesebbítik sőt bizonyosbbnak hirdetik és referálják. Ezért az nekünk és nemzetünknek való kötelességhez képest, minthogy mostan az mű követségünket viseli, hisszük hogy kegyelmed nem az ő persuasiójok sem költött hírek szerént, hanem az mi irásunk és instrutióink szerént forgatja s forgatta lészen eddig is minden ügyünket.

Mert minthogy ezek mind az vezér elméje, akaratja és szándéka s mind az töröknek állapotja igen bizonyosan az mi irásunk szerént, az mint kegyelmednek értésére adtuk, úgy vagyon.

Ha kegyelmed más úton és más ratiókkal, az mint az ő tőlök költetött hírek mutatnak, forgatná az dolgokat és annak utána az eventus ezeket az mi irásunkat bizonyítaná meg, nem az ő szavokat: eszében jutna jövendőben is kegyelmednek, hogy értésére adtunk minden dolgokat és nem mondhatná kegyelmed, hogy »non putarem.«

Ezek azért így levén kétszer avagy háromszor is írtunk felőle kegyelmednek, minthogy nekünk immár az fényes portával bizonyos szövetségünk vagyon az magyar nemzetséggel együtt és onnat várunk isten után minden oltalmat és gyámolítást. Nemzetünknek közönséges java, kinek keresésére kötelesek vagyunk, meg nem szenved, hogy az oda való küldésünket immár sokára halaszszuk, az hova minthogy császárhoz ő hatalmasságához ő magához küldünk igen bizonyos dologgal kell küldenünk. Írtunk azért kegyelmeteknek s most azonképen írtunk, hogy ő fölségeket az extrema resolútió felől szorgalmaztassa és mindenekről mennél hamarébb lehet vegyen bizonyos választ, hogy tudjuk magunkat mihez tartani.

Mert bizonyosak legyenek abban ő fölségek hogyba az portára az legatiót feladjuk, melyet úgyis kell feladnunk, hogy mostani állapotunkhoz képest, az melyben mostan találtatunk,

nemzetünknek s magunknak megmaradására az bátorságosb utakat kell követnünk és keresnünk és annak utána mi velünk az előtt nyilat vissza nem vontathatják.

Az mi nagyobb pedig, minthogy ő fölségekkel való tractatusunknak fundamentuma az assecuratio volna, mint hihessünk ő fölségeknek, hogy az mit mi velünk végeznek megállják, még eddig ebből is csak egy pont végezéseket, sem mód mutatásokat nem látjuk ő fölségeknek, mi pedig az mint ennek előtte is megirtuk teljes életünkre való rettegésre nem adhatjuk magunkat, hanem úgy ügyeközünk végezni ő fölségekkel, hogy valóban securusok legyünk.

Továbbá az fővezért most császár alá hivatja, az mi fő követink küldését igen szorgalmaztatja, hogy véle együtt járjanak. Irt oda föl is hogy az német követeket oda bocsássák, kinn tudjuk hogy rajta kapnak és el is bocsátják, tésziké azt hírre nemé mi nekünk micsoda követségek lészen azoknak nem tudjuk, noha ő fölségek egynehányszor ígérték azt nekünk, hogy nálunk nélkül nem végeznek az törökkel, hanem mi általunk, most mint praestálják azt, megvállik.

De minthogy mi nekünk is oda be el kell bocsátanunk ők is más uton tudjuk, hogy béküldenek, érthetjük-e meg mü mindenekben az ő követségeket avagy nem, nem tudhatni, ha szintén jelentenének is valamit benne, és ugyan instructiójokat palam megmutatnák is a felől vagy más instructiójok is lehet titkon nálok, vagy szóval az főköveteknek más commissiójok is lehet, ha sincere velünk nem akarnak cselekedni.

Mü mindazonáltal isten kegyelmességéből tudjuk mindazt mivel kell oda béküldenünk, ha szintén semmi állapotunk felől onnat feljül bizonyosok nem lehetnénk is: s mind azt micsoda fundamentumra építünk, kiváltképen hogy ha ő fölségétül reménységünk kívül való válaszuk kezd lenni. Mert egy szóval mondván bizony semmi tekintetért az egész magyar nemzetség javát hátra nem hagyjuk. Csak arról gondolkodják kegyelmed, ha még is vontatják így ő fölségek az resolutiót és semmi bizonyost nem concludalnak, mind az ő fölségek követek s mind az mieink oda bé levén külön-különb féle követségekkel, annak utána az kegyelmed ott fönn való lételének vagy actiojának micsoda módja vagy fundamentoma lehessen.

Szükség azért, hogyha akarják ő fölségek minden halogatas nélkül magokat resolválván kegyelmedet késedelem nélkül bocsátsák bizonyos válaszszaal. És az ő fölségek követi ha bé mennek micsoda követséggel és instructióval mennek. És ha más úton külön akarnak járni vagy együtt az mi követünkkel. Az mü magunk és nemzetünk állapotja felől is, lészen-e resolutióink avagy nem, és azok micsodások lesznek, mindezeket serio propo-

nálván értesen minket is az ottfönn való minden állapotokról, bizonyos hírrel. Mert általán fogván, az üdőnek előttünk álló alkalmatosságát, nemzetünk kárára el nem mulathatjuk, és az halogatással, ott a hol most dolgunk jól áll, az töröknél suspiciót magunkra nem hozhatunk és nem is akarunk hozni. Ezekről azért kegyelmetek, mennél hamarébb lehet, értesen minden bizonyos hírrel bennünket. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 11. mensis Februarii anno domini 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
benevolentissimus

Stephanus.

P. S. Értjük uram, hogy az ő fölsége tanácsi, ugyancsak az üdőt akarják velünk vontatni, és avval ezt az kezdett dolgot velünk eluntatni, remélvén azt, hogy efféle halogatással és üdő mulatoztatással vagy az, hogy az magunk erejétől megemésztődünk, avagy hogy egyéb alkalmatosság által megoszlatunk. De fölötte igen megcsalatkoznak afféle gondolatjokban, mert ez az fölindult sokaság nemhogy az vontatással vagy leszállíthatnék vagy megoszlódnék, hanem inkább mihelyt azt eszébe veheti, hogy ő magok emésztik meg az magunk országát, még most azt kezdették mondani, hogy ők bizony oly helyre mennek, a hol találnak mit elvenni. Azért ezeknek leszállítások, vagy megoszlatások más úton nem látjuk, hogy lehessen jobb módjával, hanem ha az fizetéshez ő fölségek hozzá segítenek. És az üdő vontatással meglássák az ő fölségek tanácsi hogy ártalmasb dologra inkább okot ne adjanak, az mit most kevésbé leszállíthatnak, félő hogy sok vérrel és kárral is annak utána helyére nem állathatják. Melyet az kegyelmed tetszésére hagyunk, ha intimálni kell nekik lássa kegyelmed, de mü mind isten s mind emberek előtt jó lelki ismeretet akarván viselni, az következő dolgokról excusatusok akarunk lenni, és ne mondhassák azt, hogy idején korán nem praemoneáltuk volna ő fölségeket és mind az ő fölsége tanácsit ezekről.

mp.

Az portára való vásárlásokra szeretettel kérjük kegyelmedet legyen gondviselése és ha az kegyelmed alájöveteli hamar léssen magával együtt hozza el, ha pedig haladna valami okon, jó gondvisseléssel bizonyos embere által küldje meg. Az többire is legyen gondja kegyelmednek.

mp.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházi, nec non generoso Petro Mladossovitth consiliariis nostris.

XLVII.

1606. febr. 20.

Serenissime princeps domine, domine mihi clementissime!
Post fidelium servitiorum meorum commendationem.

Az úr istentől fölségednek egészséget és minden jót kívánok. Dobai uramtól írtam ma fölségednek; im Mladesovit Péter uram is ugyan ma el mene innen Nagy-Szombatból, itt még én nekem még köll két napot késnem, hogy jó végben hagyjam az ide való végeket; innen Trincsenben megyek, mind oda vadnak az hajdúk, Rákóczi uram is nincsen itt, azokat is jó útban köll hadnom; de Elek János, az kinek fölséged meghagyá Korponán, hogy fölséged után menjen, még ma sem ment el; gaz néppel vagyon, nám fölséged hópénzét is elvivé; hívassa alá fölséged mert erdéliek, és egy hópénzzel oszlassa el őket fölséged. Az én jószágomról Liptóból, kérem fölségedet, vigye ki fölséged az Dözsőffi uram hadát, ne pusztítsák el teljességgel, hagyj érdemjelk többet Turzó Györgynél, fölségednél.

Az ezüst mívet, az kit kaphattam 29. darabot, registromba küldtem fölségednek, két kis órát is küldtem, annál szöbбекet nem talájtam.

Petingeren két ezer forintot vöttem, azon egy gyémánt és egy rubint gyűrőt vöttünk; az kitől vöttük, oda ment Kassára, adóssága vagyon oda, azért is az Petinger atyjafiai kérésére is engedett, és még is nehezen vöttük kész pénzen, két ezer talléron meg; magam megviszem fölségednek.

Az több dolgokról Péter uram mindenekről informálja fölségedet. Itt ez békesség dolgának munkájában híven és nagy szorgalmatossan szolgált fölségednek s mind penig az országnak; tudom, hogy ölég commendatus fölségednél, de én is commendálhatom fölségednek. Az úristen éltesse és tartsa meg fölségedet. Datum Tyrnaviae, 20-a Februarj, 1606.

Fölséged alázatos szolgálja

Iliésházy István mp.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Stephano stb.

Külön íven: Fölséges uram, ez Szilasi ugyan el akar menni, igen betegeknek mondja lönni magát; üdő előtt megtartóztatni erővel talám nem jó, és minthogy csak maga is vagyon most itt, ha fölséged elbocsátja, mind az fejrét s mind az feketéjét eleiben adhatja fölséged; azt is nem ártana megjelenteni neki, hogy sok hírek érkeznek felőlök, és hogy veszteg lögyenek; meg is fenyéteni őket nem fogna ártani; fölséged jó akaratja rajta.

Fölséged alázatos szolgálja

Illyésházi István mp.

Külczim: Ő fölségének az én kegyelmes uramnak adassék.

XLVIII.

1606. febr. 25.

Serenissime princeps domine, domine mihi clementissime!

Post fidelium servitiorum meorum commendationem. — Az úristentől fölségednek egészséget és minden jót kívánok. Az geréczi herczegné írt fölségednek egy levelet, kit ím meg küldöttem fölségednek. Bécsben hogy velem beszéllett, nagy böcsölletessen és jó akarattal emlékezett fölséged felől; fiának, Maximiliánnak, és az leányának, az erdéli asszonnak kezeket fogatta velem. Én ez dolgot jó állapotban hattam, és jó solicitatort is hattam reá, isten után fölségeden fog állani. Az több szó között mondtam neki, hogy nem akar fölséged azon megmaradni az mit Báthori Sigmond bírt, monda, hogy miért? Én felelék: Azért hogy kövés; monda: bizony nem kövés és nagy herczegség, mert én láttam azt az földet; mondám neki: hogy igen megpusztolt etc.

Mladesowit Péter uram még ez elmúlt hétfőn ment fölségedhez, elvitt vele minden oda való dolgokat. Itt az végeket és az ide való állapotot helyén hagyván, magam is elindolok fölségedhez. Tatába, Gesztesben búzát adattam, mert pénzt nem adhatni nekik, az administrator egy pénzt sem ád, azt mondja, hogy nincs; az oláhoknak adott két hópénzt: most circáltatom és számot vetetek tőle. Rákóczi uram én velem nem közli semmi dolgát, az ő feje szerint osztja az hajdukat imide amoda, maga én tudnám itt az föld állapotját nálánál. Isten éltesse és tartsa meg fölségedet. Datum Trincsenben, 25. Februárij 1605.

Fölséged alázatos szolgája

Iliésházi István mp.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Stephano, dei gratia Hungariae Transylvaniae Moldaviaeque principi et Siculorum comiti etc.

Domino mihi clementissimo. Cito cito cito citissime.

XLIX.

1606. apr. 27.

Stephanus dei gratia stb.

Generose fidelis nobis dilecte etc. Az kállai városbeli híveink találának meg minket könyörgésekkel jelentvén, hogy ott az városban volnának ez supplicansoknak valami száraz malmok, melyeken az hajdú-vitézek kapdosnának, el is foglalták volna tőlök, ki ő nekik nagy károkra és fogyatkozásokra volna, melyet ez includált magok supplicatiójokból bővebben megérthet kegyel-

med. Hagyjuk azért, hogy kegyelmed ez megnevezett kállai híveink közzől, az kik kiakarnának onnat menni, mind molnokkal és egyéb minden ingó, bingó marhájjokkal békével és bátorságosan bocsáttassa el. Az molnokon penig az vitézek ne kapdossanak, mert nem emlékezőnk reá, hogy ott valakinek molnot confertunk volna. Nec secus faciat. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi, die 27. Aprilis, anno domini 1606.

Stephanus mp.

Georg. Keresztury mp.

Secretar.

Mellékelve a kállai lakosok kérelme, melyben könyörögenek, hogy ő fölsége »adjon oly privilegiumot, hogy az mü ingó, bingó marhákat, az malmot legyen szabad vinnünk, vagyon penig itt az nyomorúlt helyen tizenkét malom.« Ennek hátára írva az utasítás a levélírássra: »Ex conc. die 8. Apr. 1606« aláírással.

Kivül: Generoso Ludovico Rákóczy de Wadász etc.

(Eredetie a m. k. államlevéltár kincstári osztályában.)

L.

1606. apr. 29.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine stb.

Salutem stb. Lippa állapotja miben fordúlt legyen, hiszszük, hogy kegyelmeteknek rígen vagyon értésére. Itiljük, hogy az szomszéd végbeli passák, bégek, kegyelmedet levelek, vagy emberek által meg fogják találtatni felőle. Azért noha az kegyelmed jó maga mentségében ez dolog felől nem kételkedünk, de hogy az török előtt távul lévén egymástól, egyaránt láttassék szavunk viseltetni és elménk egy helyen járni, mü mingyarást póstán császárnak ő hatalmasságának és az fővezérnek miformán irattunk legyen ez dologról, az páriait kegyelmed kezében küldöttük, hogy azokból megértse és tudja velünk egy értelemről nálok menteni és forgatni az dolgot. Ennek legnagyobb nyeresége az üdövonatás, hogy most hirtelen ne indúltassanak boszúállásra és gyanúságon is hozzánk ne essenek, hanem várjanak az fényes portátúl, császártúl ő hatalmasságátúl, az honnét mi is függünk, várunk etc. Az üdő halasztással mostani boszujokat lassan lassan elfelejtik, és azonban nemzetünk javát mi is megtarthatjuk, holott, ha szintén mü akarnánk is valamit az magyar nemzetség között, csak egy ember vagyunk, efféle dologért nagy gyűlötségben esvén, ki tudja micsodák következhetnének belőlle. Effélékkel kell őket ijeszteni.

Azonban kegyelmed mind tanácsával, és meghitt embere által való izengetéssel legyen azon, hogy azok az helyek mindgyárást jussanak jó állapotra. Most az rácz nem fog idegen lenni az magyar társaságátúl, most az ideje, hogyha lehet, valóban raknák magyarral meg azokat az helyeket, de csak titkon és éjjel szovárkoznának be az várakban, az rácz abban ellene nem tartana; ugyanazoknak, kik most belé szállanak ott lehetne jövődében lakása, fizetése. Az jenei kapitán mind jó gondot viselne ezekre etc. Mű azon leszünk, hogy az portán elkössük az dolgot mindenképpen.

Az mely postát innét bocsátottunk Landorfejérvár felől ez dologról, annak erős tanulságot adtunk, hogy besienssen, az főköveteket is minden késedelem nélkül indítjuk.

Körössy István, kit ez esztendőre kapitihajánknak küldöttünk, Erdélyre s Havasdföldre megyen által, annak úgy kellene sietni sok okokért, hogy az Lippa dolgáért követünknel sokkal elébb ottbenn lenne, igen eleit venné avval, hogy ez törökök nem annyira gyanakodhatnának hozzánk ez esetért. Kegyelmedet felette szeretettel kérjük és intjük, minden dolgát hagyassa hátra, hanem Haller uram, illendőképpen és jó módjával az mint az szükség kívánja, mindgyárást elkészítvén, menten menjen igen sietséggel be az portára. Irtunk mű ő néki effelől Körösinek, hogy úgy tettesse ezt az Lippa esetit, mint ha nem tudta volna, mert az levelek datumja is az kiket viszen, igen elein valók. De azért eleiben adtuk, micsoda ratiokkal kell hozzá szólni és választ tenni ez dologról. Kegyelmed is, ha olykor még ott közel találtatik, az mi leveleink páriái szerént oktassa hozzá, mint forgassa az dolgot.

Itt az gyűlés derekasson tegnap állott be, most rendelnek az hajduságnak füvelő helyeket, kit oda föl Pozsony felé, s kit az Duna mellett való szép tágas rétekre gondoljuk, hogy szállítanák. Az resolútiókat megolvastattuk az ország előtt és kezükben adtuk, nem tetszenek, az mint látjuk senkinek; mire meheszen elméjek az embereknek, most ennél többet kegyelmednek felölle nem írhatunk, de ha mit ezekből általláthat kegyelmed, ahöz képöst szükség ottbenn minden rendeket az állapathoz serkenteni. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Casoviensi die 29. mensis Aprilis anno domini 1606. Ejusdem spectabilis ac magnifice dom. vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rákóczy etc.

(Eredetie a M. T. Akad. kéziratárában.)

LI.

1606. máj. 19.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Akarók többi között ezt is kegyelmednek tudására adni, minthogy bizonyosson írják, hogy német császár ott fönn az ide alá való magyaroknak, mind uraknak főrendeknek és áros embereknek minden felé pénzes javait és marháit nemcsak arestáltatta, hanem immár hozzá is nyúlt; itt is az mostani közönséges szükségért az ország végezte és articulusba iratta, hogy mind Magyarországon s Erdélyben valahol afféle németek marháit, pénzét és adósságát találják, mindenütt arestálják és tizenötöd napra a felét administrator uram kezébe szolgáltatassák; az más félének más terminust paefigálnak; viszontag mikor kívántatik; assecurálván róla azokat, a kik most afféle marhát pénzt és adósságot kiadnak, hogy ha valaha arra menne az dolog, hogy az németeknek azokat vissza kellene téríteni, tehát az ország adajából taxákból defalcáltassanak.

Írtunk azért erről Haller uramnak és minden városokra való leveleket is oda beküldöttünk, kiket bizonyos emberekre bizván, hűt szerént minden városokra el kell küldözni, hogy kiszedjék és a felét marhául vagy pénzül tizenötöd napra administrator uram kezében szolgáltatassák, ha ki penig ennek engedetlen lenne, az maga marháját is mindenestől arestálhassák. Kegyelmednek erre legyen vigyázása és gondviselése, írjon minden felé az városokra, és ha megkezdenék találni is kegyelmedet felőle, adja eleikben az előttünk álló közönséges nagy szükségét, és hogy nem az magokét adják. Az itt künn való magyarországi városink már szedik és napról napra szolgáltatják administrator uram kezében. Azért ebben ők is semmi ellent ne tartsanak, mert egyéb sem lehet benne. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 19 mensis Maji anno domine 1606.

Stephanus mp.

Simon Pechy mp.

Külezim : Spect. ac magn. domino Sigismundo Rákóczy de Felső-Vadász intimo consiliario stb.

(Eredetije a Magyar Akadémia kéziratárában.)

LII.

Ex thermis Trincziniensibus 24. Maij.
Anno 1606.

»Senki szavára ne indóltassék fölséged az én hozzám való kételkedésre, és amaz régi mondást ne vesse meg fölséged: quis et non quid dicit, az állhatatlan beszédű emberektől óltalmazza fölséged magát, mert mind isten előtt s mind ez világ előtt, ha nem egyszer, de másszor ártanak fölségednek. Én is elég bosszúságokat szenvedtem Kassán miattok, maga tudja az isten, látják az emberek is, hogyha lehető volna tőlem, még az konyhájának is az fölségedének örömet gondját viselném, nem-hogy külső nagy dolgainak és birodalmának öregbülésének és megmaradásának. Valjon kim-tett császár nagyobb gyalázatot, nagyobb kárt, mint énrajtam, avagy nem tudomé az ő istentelen és tyrannus birodalmát, és főképen ez szegény magyar nemzeten, kiért ím az úristen megszegyenítette. Másfelől azért, hogy arra is nézéseem vagyon, mit tartson az körösztýén hit és világi tisztesség is, nem méltatlan mívelem; ez világot az nagy isten, az ki teremtette, bírja, senkinek sincsen, az ki anyátúl született, itt megmaradandó várassa, az örök bódogságra kell igyekeznünk. Az törököknek mint pogányoknak fölöttébb ne higyjünk, ugyan ezenre tanítanak minden históriák, és az töröknek minden birodalma nyilvánvaló példánk; arra is kell nézni, hogy méltán az egész körösztýénség ne kiálthasson foldre, se az magyar nemzetre; azt is meggondolhatjuk, micsoda hadunk, erőnk, értékünk vagyon. Ha ím már én mindezekre és effélékre több ratiókra is nézvén, az békesség úthoz szólottam, az mennyire én értetem, én nem láthatom, hogy azzal fölségednek, vagy hazámnak úgy vétettem volna, hogy méltán suspectusnak kellene ítéltetnem; még mikor csak igen ifjú voltam is, tökéletlenségemért meg nem pirúlt az orczám, mast ím már az mikor 65 esztendő korbán vagyok, az én istenem segítségéből elhidje fölséged, hogy inkább nem. Elöttem áll és vagyon fölséged hozzám való jó és kegyelmes akaratja, az hazám java is.«

Emich Gusztáv úr Medullae et Paragraphi czimű gyűjteményéből.

A D A L É K
A
MAGYAR SEBÉSZET TÖRTÉNETÉHEZ.

írta
néhai FEKETE LAJOS tr.

KISUJSZÁLLÁS TISZTI FŐORVOSA.

— A boldogult szerző utolsó műve. —

Valamint az orvosi tudományt, úgy az avval kapcsolatban üzőtt testvértant — a sebészetet is, az Olaszországból Szent-István király által behívott, s közöttünk elsőben Pécsváradon 1015-ben letelepített szerzetesek, a *benések* — benediktinusok, — plántálták át hozzánk, s gyakorolták azt közöttünk legelsőben, az őskori pogány magyar népgyógyászokkal együtt.

De nemcsak e benések, hanem a többi hazánkban későbbben letelepült szerzetesek is, mint a *keresztes gyámbarátok*, — hospitaláriusok, — *tarkabarátok* vagy *czistercziták*, *premontreiek*, *augustinianusok*, *dömések* stb. is foglalkoztak a gyógyászat és vele együtt a sebészettel, sőt véres műtételeket is végeztek, bár több ízben (1131., 1139., 1163., 1215., 1218.) adatott ki menydörgös pápai tilalom a végett, hogy az egyházi renden lévő személyek véres műtétektől tartózkodjanak. A budai zsinat 1279-ben hazánkra vonatkozólag, szinte megtilalmazta »*ne illam partem chirurgiae exerceat clericus, quae ad ustionem, vel in cisionem tendat.*« (Péterfy Carol. S. R. Hung. Concilior. Pars. I. pag. 108. Synodus Budensis. Anno 1279. Canon IX.) E zsinat tilalmai többekkel együtt azt eredményezték, hogy a szerzetesek, a sebészet ápolásával lassanként teljesen fölhagytak, a mikor aztán az kizárólag borbélyok és fürdősök kezébe került, kik semmi vagy legföljebb is igen csekély tudományos készséggel bírtak.

A sebészetnek épen ez lett a legnagyobb szerencsétlensége, hogy ily tudatlan, alsórendű osztály fogta pártfogásába, mely a sebészi ismereteket nem az egyetemeken, iskolákon, — honnan a sebészet, miután az orvostantól elkülönítve lett, azontúl kizárattott, — hanem hagyományok után vagy mesterektől tanulta el. A sebészet ennek következtében, tudományos, művelt emberekhez nem illő, szolgai foglalkozásnemnek, s általában lealacsonyítónak tartatott egész Európában.

A sebészetnek e becstelen állapota századokig tartott, még az iparosok, kézművesek is annyira lenézték és megvetették a sebészettel foglalkozókat, hogy azokat a hóhér és peczérrel helyezték egy rangba; a fürdősek, sebészek — vagyis, hogy e korszak

nyelvén fejezzük ki magunkat — a »borbélyok« gyermekeit magok közé fölvenni, mesterségökre oktatni, semmi szín alatt nem akarták; királyi parancs útján kelle I-ső Lipótnak 1689-ben elrendelni, hogy a fürdősök, borbélyok stb. gyermekei kézművességre vagy bárminő mesterségre fölvétethessenek. (Linzbauer Francisc. Codex sanitar. medicinal. Hungariae Tom. I. pag. 335. Buda 1852.)

Hogy a sebészek iparüzletként gyakorolt mesterségökből megélhessenek, kénytelenek voltak a színészek és bohócok társaságában, bucsúkra, vásárookra eljárogatni, s ott hevenyészett sátrakban, síp-, dob- és trombitaszóval csödüteni öszve a közönséget, tele torokkal, fennen hirdetve tudományukat s ügyességöket, hogy miket képesek véghezvinni műszereikkel; e rögtönzött sátrak alatt köpölyöztek, raktak fel nadályokat, hólyaghúzó flastromokat a betegekre, ott borotváltak, haját nyírtak, fogat húztak, eret vágtak, végeztek tályognyitást és más csekélyebb műtéteteket.

Az ily vándorló, faluról falura kóborló, ambuláns sebészen kívül, kik himpellér, kontár, kuruzsló s más efajta becestelen néven neveztettek, találkoztak olyanok is, kik egyletekbe állva, úgynevezett *czéhet* alkottak, s mint ilyenek, nagyobb becsületben állottak. Az ily *czéhes mesterek műhelyei* — officina — *voltak az iskolák, melyekben a sebészet ápoltatott*; a sebészi pályára lépők az ily műhelyekben sajátíták el mestereiktől a gyakorlati sebészi ismereteket, e műhelyekben a tanulónak inasesztendőket kelle eltöltenie, melynek ideje, a czéh szabályai szerint, legalább is 4 évre volt kiszabva, s csak ez idő lefolyta után szabadult fel az inas és lehetett borbélylegénynyé.

Hogy hazánk, az örökös harczok színhelye, kellő számú sebészekkel (hogy a kor nyelvén szóljunk, a »borbély« kifejezést használjuk) lehetett ellátva, kétséget nem szenved. A budai statutumokban (1244—1421. évig) egy czikk, a 103. §. »Von den Wundärzten« a borbélyokról szóllott. Sajnálni lehet, hogy ezen a hazai sebészet akkori mivoltára fényt deríthetett czikk elveszett, csupán czíme maradt reánk!

Az egri hős, Dobó István 1552-ben Egervárának, a török általi vívása alkalmával várőrizete számára jó eleve gondoskodva,

Egerből és a vár körül eső falvakból, u. m. Felnémetből, Tályából, Maklárból *tizenhárom* borbélyt szállított a várba, kik a sebesülteknek gondját viseljék s azokat gyógyítsák; — s ha tekintjük a vidéket, honnan e számot kiállította a gondos várnagy, azt vagyunk kénytelenek mondani, hogy e szám mai napon azon vidékről aligha kikeríthető volna!

Hazánkban a XIII. században látjuk a czéhek alakulásának első nyomait s nem csalatkozunk: ha állítjuk, hogy ily borbély-czéhek nálunk azonnal, — amint a czéhrendszer köztünk a művelt külföld példájára életbe lépett, — alakultak. Bátran állíthatni, hogy ily »borbélyczéhek« léteztek majd minden nagyobb, legkivált királyi városainkban, mint Budán, Pozsonyban, Nagy-Szombaton, Kassán, Székesfejérvárott, Győrött, Pécsen stb. Tudtomra, — a miről írott emlékek léteznek, — a budai borbélyczéh után legrégibb a debreczeni 1583-ról, melyet Somlyai Bátori Zsigmond, erdélyi fejdelem 1585-ben erősített meg, (1735-ben ismét megújítottak szabadalomlevelei), ezután jó a pápai »*sebgógyítók czéhe*,« melynek czéhlevelét 1613-ban Enyingi Török Bálint adományozta.

Érdekességénél fogva itt közöljük eredetije után — mely a debreczeni ref. főiskola könyvtárában őriztetik — magyar nyelven a »*Debreczeni borbély atyafiságnak vagy czéhnek rendszabását.*«

Mi Somlyai Báthori Zsigmond Erdélyországának vajdája és az székelyek ispánja. — Adjuk emlékeztetire ez levelünknek rendiben, jelentvén mindazoknak az kiknek illik, hogy az egész debreczeni borbélyoknak részéről és személyekben, az tiszteletes borbély András által, ugyanezen borbélyczéhnek czéhmestere által, adattattanak mi kezünkben ugyanezen mi Debreczen nevű városunknak régóta világosan irattatott és pecsétivel megerősített némely levelei, lévén azokban némely articulusok, avagy ezen borbély atyafiúságnak avagy czéhnek leirattatott rendszabási és szerzési. Könyörögvén nekünk alázatosan azon, hogy mi ugyanazon ő leveleket és minden abban valókat, erőseknek és kedveseknek ítvén lenni, újabb kegyelmességünkkel levélben szónként leirattatni, örökre vinni és megerősíteni kegyelmesen méltóztatnánk.

Az mely ő leveleknek rendi ez.

Mi Szabó Miklós főbíró és Debreczen várasának az több polgári, esküdti és tanácsai.

Adjuk emlékezetül azoknak, az kiknek illik, jelentvén ez mi levelünknek rendiben jelenvalóknak és következendőknek, hogy az tiszteletes és eszes férfiak, úgymint borbély Jakab és borbély Ferencz, az mi polgártársaink az ünnön magok és az egész Debreczen várássát lakozó sebgyógyítóknak, avagy mint közönségesen híjuk, borbélyoknak neveken és személyekben, jövőnek az mi személyünk eleiben, kérvén minket méltóságos okokkal azon, hogy mi ő nekik, az több jól rendelt várasoknak dicsíretes és javallott rendtartások szerint, valami atyafiúi öszvegyűlést avagy czéhet, az ű mesterségekben rendelnénk, szerzenénk és megerősítenénk, és az mi várasunknak bizonyos erős pecséti alatt az jó rendtartásoknak okáért, adnánk és engednénk. Az mely ű kéréseknek és kívánságoknak, mint igazaknak és méltóságosoknak engedvén közönséges és megért értelmünk egymás között elsőben lévén az mi bizonyos sententiánk szerint, némely artikulusok szerint leírt regulákat, az megmondott sebgyógyító mesterembereknek és ű utánok egész maradékoknak az ű tovább való hasznokért rendeltünk és adtunk. Az mely mitőlünk nekik adattatott artikulusoknak és bérekesztéseknek rendi ez.

Első articulus.

Hogy az megnevezett sebgyógyító mesterembereknek hatalmok legyen arra, hogy minden esztendőnként az ünnön tagjokból egyet avagy ha az szükség kívánja kettőt czélmesterré választhassanak, az kik ez jelenvaló tisztre szentséges hittel megesküttetvén, az több czéhbeliectől méltó és illendő böcsülettel, erős fenyték és büntetés alatt tiszteltessenek.

Második articulus.

2-dik. Sebesekről való articulus.

Hogyha valamelyiknek az sebgyógyítók közül nehéz, súlyos és halálához közelgető sebesse avvagy betege, az meggyógyításnak okáért tanálkozik lenni, az az mesterember az czélmestert megkeresni és megjelenteni tartozik, és osztán egybenhíván az czélmester az több mesterembereket, az olyan beteget, az több mesteremberekkel együtt, meglássa, eljárja és eszében vegye, és megkérdezze, hogyha az az mesterember jól gyógyítgat-e avagy nem; hogyha illendő és elégséges leszen az dologhoz, gyógyítsa maga; ha peniglen különben tehát az czélmester tisztí társot és segítő tartozik mellé adni, hogy valamiképen az első az ű mesterségében kárt ne valljon; hogyha peniglen valamely beteges az ű mesterit avagy gyógyítóját elhadni és máshoz magát adni teljességesen

akarná: tehát akkor méltó jutalmát az első gyógyító mesternek fáradságának megjutalmaztatván, más mestert keresni és választani legyen hatalma reá. Az fizetésnek félelmétül elijedett betegeket avagy sebéseket peniglen az első gyógyító mestere ellen felfogni, kiki eltávoztassa, az különben cselekedők az czéhnek ládájában két forintot fizessenek és tartozzanak adni. Az mesteremberek peniglen ne többet, hanem csak az ki méltó és igaz az ű munkájokért elég jutalom, akárkitül is vegyenek. Az czéhmesterek eleiben menni és minden szükséges falastrumhoz való eszközöket készen és az magáéból lenni kívántatik és tartozik.

3. Artic. Betegségről való vigyázás.

III. Hogyha valamelyik az mesteremberek közül erős betegségben esik és az mesterembereknek költségek és segítségek nélkül szűkölköndendik, tehát az czéhmester az olyanokhoz nappali vigyázót egyet, éjjelit kettőt állasson és szolgáltatasson, és az ki az parancsolatnak hallója és engedője nem leszen, az olyan mesterember az nappali vigyázásért ötven pénzzel, az étszakaiért huszonöttel büntetessék. Hogyha peniglen az szegénységnek terhétül elnyomattatott mesterember az ű jövait elvesztegetvén az szegénységtül kényszerítettnek, akkor az czéhmester az czéhnek közönséges ládájából megsegíteni és előmozdítani tartozzék. Elébbeni egészségre jutván peniglen az mesterember, azt megadni tartozzék. Avagy peniglen ha meghal, az ű özvegytársa, az ű urának javaiból az czéhet megelégiteni tartozzék; akármely özvegyasszonynak is peniglen, mesterember feleségének legényt az ű tehetsége szerint tartani szabad legyen. Valamely mesterembernek peniglen halotti pompájában minden mesterember és az műhelybeli mesterlegények is egyénként jelen legyenek, az ott nem levő mesterember huszonöt pénzzel, az legény tizenöttel büntetessék. Ugyanazon rend az beteg mesterlegények között is tartattassék meg, tudniillik nappal egy, étszaka peniglen kettő az beteg mellett való vigyázásban és gondviselésben jelen legyenek, mert az kik jelen nem lesznek, az nappali őrzésért huszonöt pénzzel, az étszakaiért tizenöttel megbüntettetnek. Ezeknek is peniglen, ha az szükség kívánja, az czéhmester az közládából segítséget tenni tartozik. Az is peniglen meggyógyulván, megadni tartozik; hogyha meghal penig, az czéh az ű javaiból elégíttessék.

4. Artic. Az czéhben béállásról.

IV. Hogyha valamely széljel bujdosó mesterembernek lakásnak okáért az várasban júni történik, tehát annak előtte az réz medenczét az ű jeliért fel ne emelje, míglen az czéh ösve

nem gyűl, és az ő egész dolgát el nem végezi. Az mely dolgának végezése után az czéhmester az ő mesterségét próbálja, és lássa meg, ha osztán az mesterséghez méltónak tanáltatik lenni, akkor osztán az ő medenczájének felemelésére legyen gondja és hatalma reá.

Az sebgyógyítóknak peniglen mesterségekhez való próbájok ez legyen: I. Az ezüstsínű tajtékot kit közönségesen Gletnek hínak, olajban megfőzni, és abból megfőtt falastrumot készíteni. II. Legyen sárga falastrum. III. Legyen diacorium, azaz érlelő veres falastrum. Ezek az mesteremberektől elvégeztetvén, az czéhnek közládáiban tíz magyar forintokat adni tartozzék, mind addig is peniglen akármely új mesterember is szolgál mesterre maradgyon, míglen más újabb mesterember az mesterségben nem áll. Az főbirónak peniglen az idő eljűvén egy itcze rósavízzel tartozik. Hogy ha peniglen az legény valamely mesterember feleségét elveszi feleségül, az czéh közládájában öt forinttal és egész próbával tartozik. Ha az mesterember fia valamelyik mesterember leányát feleségül veszi, egy pénz fizetés nélkül mesterséghez juthat, de az próbát megfőzni kell és tartozik véle.

5. Artic. Inasok házasságáról.

V. Hogy ha valamely inasnak esztendeje eltelvén, mi közöttünk megházassodik, az czéhnek közládáiban hasonlóképpen tíz forintokat adni, és az egész próbát megfőzni tartozik.

6. Artic. Legények bejövételiről.

VI. Hogy ha valamely legény másunнан tanálkozik jüni az elsőben az legényeknek decánját keresse meg az decán peniglen meglássa, hogyha az az jövevény jó és tisztességes életű legény-e és az inas esztendőt kitöltötte-e, leveleinek és egyéb bizonyság tételinek bizonyságival tudósíttatván, dolgot adhat mestersége szerint neki. Csak egy legény is peniglen az ő gazdáját ha az mi városunkban lakni akar, még az kényszerítésből való időt egy kántort el nem tölti, el ne hagyhassa, ha peniglen teljes szándékával el akar menni azt az ő urának míglen el nem menend, két héttel előtte tartozik megjelenteni.

7. Artic. Inas szegődtetésről.

VII. Senki csak egy mesterember is az inast ennek az mesterségnek megtanulására három esztendő alatt be ne merje fogadni, az melyet kitöltvén és elvégezvén, az inasok hozzájuk illendő ruhákkal az ő érdemek szerint, gazdájoktól megékéssít-

tetvén, esmét, egy ollóval, fűsűvel és két borotvával megajándékoztatván, bocsáttassanak el. Az jövőendő fizetésért peniglen és bérért az inast felfogadni minden eltávoztassa, mert az különben cselekedők az czéh közládájában öt forinttal büntettetnek meg; ha peniglen valamelyik az megirt három esztendő előtt urát el hadná, és az várasból ki menne, és az idő forgása után esmét viszajűne, tehát esztendőös szolgálatja is hejában lévén az első uránál dolgozásra való hatalom az után adassék nekie.

8. Artic. Az legények jövedelmiről.

VIII. Az legényeknek az ország szabása és törvénye szerint az gyógyítástúl és sebkötözéstül negyedrészt, az mosástúl penig avvagy borotvállástúl harmadrész az osztozás után jusson. de italra valót is az adott pénzből ne szabad legyen kivenniük, Ha penig az legényeknek az sebesek jó akaratiok szerint valamit adnának is, azt is az ő gazdájok híre nélkül ládájokban elrejtteni ne merjék.

9. Artic. Sebes-, és szolga elvételről.

IX. Hogy ha valamelyik mesterember az másik mesterember szolgáját avvagy betegét eláztatja, és csalja, azért akkor két forintal büntettessék meg az mesterember.

10. Artic. Az czéh begyülésről.

X. Mindnyájan, mind az mesteremberek, mind az legények minden következő tizenötödnapi, az czéhmesterek által gyűlésben hivattatván, az mesteremberek két pénzt, az legények peniglen egyet adni és vinni tartozzanak.

11. Artic. Míhelyben való kereskedésről.

XI. Hogyha valaki az műhelyben valami jószágot hozand és azt eladni akarja, se az legények, sem peniglen az inasok az ő urok híre nélkül megvenni ne merjék.

12. Artic. Törvénytételről való.

XII. Ha az mesteremberek valamely dolgot, az mely az ő czéhekre tartozik perül felvesznek, két forintig egymást az czéh között reá kereshessék; egyébféle nagyobb és öregebb causákat peniglen az városi székre, az melyre ítilletnek tartozni hadgyuk.

Továbbá az irásunkban azt is jelenteni akarjuk, hogyha az idő szálldogálván, az megmondott és nevezett borbély mesteremberek közzül mind az jelenvalók, tudnia illik mind az következendők, valami vakmerőségből, avvagy magoknak való valami nagy tulajdonításából, ez mi debreczeni városunknak ítéleti szerint az ő szabadsági és méltóságos rendtartási szerint az megírott articulusokat meg ne tartanák, meg nem becsülvén az mi javallásunkat és atyai kegyességünket, avvagy valamely fejedelem kegyelmessége által megöregbíteni, avvagy kissebbíteni avvagy valami fogyatkozást ebben tanálni tanáltattatnak, tehát azután minden szabadságokat és rendtartásokat valamelyeket nekik adtunk teljességgel elhagyattatni és az előbbeni rendeltetésben és zürzavarban fekünni kellessenek és tartozzanak. Az melyeknek erősségeért örökké való fenállásáért, az megírott articulusoknak hiteles bizonyosságáért, az mi tettetes (*azaz előkelő*) jelenvaló levelünket, az mi városunknak örökös pecsétivel megerősítvén, ugyanazon Debreczenvárosbeli borbélymestereknek következendő búséges okosságokért és erősségekéért, adtuk és ergedtük. Költ az mi feljül megmondott várossunkban Debreczenben, huszonnyolczadik napján Pünkösthónak, az mi idvezítőknek születése után nyolczvanháromba, az ezerötszáz felett.

Az újjonnan tétettetett mesterember, az első czéhmesternek egy posoni sőveggel tartozik.

Ez ugyanaz levél aláíratott volt, elolvastatott és megjobbittatott, én általam János Diák notarius által.

Mi is annak okáért alázatos könyörgéseket azon mód szerint melyet feljül jelenténk, kegyelmesen meghallgatván és előnkben vivén, az mi debreczeni várassunknak, és abban levő borbélymesterembereknek és atyafiúságnak az ő rendtartások felől való leveleket, nem elvettetteknek, sem kételkedőknek, sem írásból kitörlötteteknek lenni ítéljük, de sőt inkább minden vétektől és kételkedésektől üressenek lenni, valamelyek ez mi levelünkben szónként beszerkesztettek, berekesztettek, mind az ő articulusoknak continentiája szerint egy sententiáig, egy pontig, az szerint valamint az előtt voltanak, kiszármaztatván, és az ő igazságok jelenvalóvá tétettetett és az megmondott borbélymesterek az ő véle élésével voltak: javaljuk, szeretjük megerősítjük és az egész Debreczen várassában lakozó borbélymesterekért és maradékokért örökkévaló javallásunk által kegyelmesen megerősítjük. Az mely dolognak erősségeért és örökké való állandóságáért ez mi jelenvaló levelünket, ez mi függő és bévett pecsétünknek erősségével megerősítvén, az egész debreczeni borbélyáságnak és maradékinak emlékezetire adjuk és engedgyük.

Költ az mi várassunkban Fejérváratt tizedik napján Pünkösthavának, ezerötszáznyolczvanötben.

Báthori Sidmond.

Kovachóczy Farkas,
cancell.

(pecsét-
hely.)

SZÉKI BORBÉLY MÁTYÁS czéhmester

Jász-Berényi Borbély Simon.

Beregszászi Borbély Sidmond.

Csongrádi Borbély János.

Kassai Borbély István.

Szathmári Borbély Mihály.

Szengróthi Borbély Gergely.*)

Anno 1647.

E szabadalomlevél szerint, mely még tudtommal ismertetve senki által sem volt, melyet azért itt közölni jónak láttam, 1583-ban a debreczeni sebgyógyítóknak czéhmestere volt Borbély Jakab, és Ferencz, 1585-ben Borbély András. Egy ugyanezen szabadalom-levelen létező, de már későbbi 1647-ben írott feljegyzés szerint Debreczenben borbély-czéhmester volt Széky Borbély Mátyás, czéhes mesterek pedig Jász-Berény Borbély Simon, Beregszászi Borbély Sidmond, Csongrádi Borbély János, Kassai Borbély István, Szathmári Borbély Mihály, Szengróthi Borbély Gergely voltak; 1676-ról czéhesmesterek; Thúri Borbély András, Galgóczi Borbély Gergely, Báthori Borbély István, Váradi Borbély Bálint, Ujvárosi Borbély Bálint, Ujfalusi Borbély Márton, Debreczeni Borbély György, Hodaszi Borbély Mihály, Jenei Borbély János, Váradi Borbély Gáspár voltak. A nevek közti Borbély a czéhes mesterség jellegzője volt, oly formán mint az orvosok neve előtt ma a Dr. doctort jelzi. Ugyanez évből dekánok voltak a borbélyczéhnél Debreczenben, egy azonkori feljegyzés szerint: Mádi István, Köveskúti Mihály, Pataki János, Sallai János, Váradi Pál, Segesvári Mihály, Trencsini János.

1662-ben pedig, mint azt Debreczen város régi jegyzőkönyveiből olvassuk, a »borbély atyafiságot« szomorú fátum érte,

*) Ez itt írt nevek későbbi írásra mutatnak, valószínűleg 1647-ben írat-
tak azok.

Hussain pasa ugyanis Debreczent megrohanta, azon okon, mivel azt hitte, hogy a váradi törököket, a debreczeniek támadták volna meg portyázó hadjárataikban Pályi mellett; a pasa hivatja a bírót, tanácsot, tizedeket, s a vásárra beérkezett idegeneket, a támadók megnevezését töllök eskü alatt követelvén, utóbb néhány borbélymester nyakára kötelet hányatott, némelyet közzülök a sorompófájára is fölvonatott, azt okolván, hogy a megsebesítetteket ők kötözték, s gyógyították volna, s csak nagy sarcz fizetés mellett szabadulhatott a város népe.«

Az ily czéheknek kiadott szabadalom-levelekből az derül ki, hogy nálunk az ily czéhes borbélyok mestersége tisztos iparüzletnek tartatott, annyira, hogy szegénysorsú nemesi származásuak is léptek e pályára, mint a pápai borbélyczéh tagjai közt találjuk 1613-ról nemes Szalay János, Pápai Imre, Kolozsvári János neveit; a czéh szabályai megkivánták, hogy az e pályára lépők, tisztességes, jóhírű, nevű, törvényes házasságban élt szülöktől származtak legyen, nemzetségi levéllel tudják igazolni származásukat, felszabadulásuk alkalmával mester-remeket mutassanak elő, mi leginkább tapasztok — flastromok — készítéséből állott; a czéh szabályai megkivánták, hogy a czéh ládjába vagy pörselybe (a pápai czéhlevélen »pörtelj«-be) bizonyos helyi körülményekhez viszonyított összeszeg pénzt fizessenek, a czéhes mestereket megbecsüljék, a tiszteletdíj is meg volt nagyobb részénél szabva, hogy a betegen többet ne követeljenek, mint a mennyiért megszolgáltak.

Igy a pápai borbélyczéh 16. §-sa szerint »ha valamely mester vidékre sebeshez kihívattatik avagy vitetik, egy forint az kimenetele, ha pedig a czéhet kívánják kimenni az sebeshez, négy forint.«

A nagy-váradi borbélyczéh 12. §-sa szerint »anatomizálásért, fővésésért az patiensen, szabad egy aranyat elvenni, ál- és válföltételeért 3 rénes forintokat, egy kristérért, kivált a szegénytől 40 pénz elég legyen, egyebektől pedig discretiót várhat vagy legalább egy tallért praetendálhat.« — 16. §. »Egy böcsületes mesterembernek is szabad nem lészen kutyát, macskát vagy egyéb eféle állatot agyonverni, egy arany büntetésnek alatta, hanem aki valamely expedientiát kívánna rajta tapasztalni, megfogja

lőhetni. Ha ezen nemes vármegyében (Bihar) főképpen ezen városban az elmúlt esztendőben való pestishez (1743.) hasonló üdő feltámadna, és vármegye vagy uraságok parancsolatjára, rendelendő fizetés mellett, két expositust a czéh adni tartozik.»

A XVIII-ik század elején — a mint a sebészet némi kis tudományos tekintélyben kezdett részesülni, — találjuk hazánkban azonnal nyomait annak, hogy borbélyaink nem elégedtek meg többé azon ismeretekkel, melyeket a czéhes mesterektől műhelyeikben elsajátítottak vagy hagyományok után megtanultak, hanem könyvekből és tanintézetekből, egyetemektől is nyerték többen közülök kiképeztetésüket s e czélból fölkeresték, — mert benn a hazában még akkor ily intézet nem létezett, — a bécsi és más külföldi egyetemeiket, ott iskolázták magukat a sebészetben, szülészetben és boncztanban, annakutána pedig kórházakban és a császári kir. katonaság mellett szerezték meg maguknak a gyakorlati ismereteket.

Legtöbbet tett mégis a hazai sebészet lendületére a nagy királynő Mária Terézia, ki nagy-szombati, egyetlen egyetemünket újból szervezvén, abban az orvosi tanszak mellett, mely még nem volt, sebészt, sőt »a borbélyokat a belső nyavalyák orvoslására oktató« tanszéket is állított föl! . . . Ez időpont az, mely hazánkban a sebészet hajnalát jelzi, mert ez idő előtt sebészeink — a borbélyok — még nyilvános egyetemi oktatásban nem részesültek, csak külbetegségekkel, u. m. sebek, fekélyek, tályogok, sérülések, dagok, ficzamok, csonttörések s egyéb apró műtétekkel foglalkoztak, a belbetegségek orvoslásától szigorúan eltiltva valának; a nagy királynő e szabad szellemű intézkedése által most egyszerre a belbetegségek orvoslatahoz is törvényes feljogosítást nyertek!

Nem lehet ki se mondani, hogy e bölcshatározat által a hazai közegésség ügye, különösen pedig a hazai sebészet ügye mennyit nyert! s e tudomány mily szégyenletes járomtól, vak előítéllettől szabadult, s mily gyors fejlődésnek indult hazánkban! . . . hol ezelőtt csak nem régiben is még görög borbélyok, a nép által úgynevezett »görög herélő doktorok« kontárkodtak, *) kiknek Mária Terézia 1759-ben megengedte, hogy sebészi jártasságuk kellő bebizonyítása után, nagyobb műtéteket végezzenek.

*) *Lásd*: A halasi boszorkány-pöriratokat. Fekete Lajos: Jászkunok története. 1861. Debreczen.

Mit a nagy királynő megkezdett, azt folytatja lángeszű fia és utódja II. József, ki 1784-ben a sebészetet az orvostannal egyenrangra emelte, és szabad művészetnek nyilvánította. A már létező pesti egyetemen kívül, Erdélyországban Kolozsvárott, még egy orvossebészi tanintézetet állított föl 1790. okt. 14-én, hol a borbélyok számára legszükségesebb tantárgyak, u. m. boncztan, sebészet, szülészet és belgyógytan adattak elő.

A borbélyok ezek szerint egyetemi iskolázásra királyi parancsok által lévén szorgalmazva, a tandíj fizetése alól is, — mely egy évre 18 váltó forintban volt megállapítva, 1785-ben fölmentve lettek, nehogy e teher őket pályájuk bevégzésében akadályozza; egyúttal elrendeltetett, hogy azon sebészek, kik akár megyéknél, akár községeknél, közzszolgálatra vállalkozni akarnak, a szülészetben és állatgyógyászatban is jártasok legyenek, s az egyetemtől maguknak e tantárgyakbani képesítésükről bizonylatot szerezzenek. Az egyetemi oktatás ideje sebészek számára eleinte két évre volt kiszabva, de ez később 1816-ban 3 évre emeltetett, a tárgyak pedig következőleg voltak beosztva a pesti egyetemen: 1-ső évben: boncztan, általános és különös kórtan, elméleti orvostan; 2-dik évben: sebészet, sebészi műszer, köt- és műtétan elméletileg és gyakorlatilag, szülészet és gyakorlati orvostan betegágyaknál, e célra berendezett külön kórodán és állatgyógyászat.

A sebészetbeni alapos kiképzetésre számított intézkedése volt I-ső Ferencznek az, midőn 1807-ben a bécsi egyetemnél műtőintézetet állított fel.

Mig ezek egy felől történtek, más felől azalatt a kormány minden lehetőt elkövetett az iránt, hogy a hazai sebészek állapota is tetemes javulást nyerjen; hathatósan és több ízben szorgalmazta (1768., 1785., 1788., 1789.) a megyéket az iránt, hogy minden megye kebelében a megyei főorvosi állomás mellett, még egy megyei sebészi állomást is rendszeresítsen, amannak legalább 300 frt, emennek legalább 150 frt évi minimumot szabván, kik aztán a megyei szegények ingyen való orvoslására köteleztettek. Ily módon az ország minden megyéje, sőt a tehetősebb városok is ellátták magokat tisztí sebészekkel, mi által a sebészet helyzete, tekintélye országszerte emelkedett.

RÖDERN MENYHÉRT CSÁSZÁRI TÁBORNAGY
TUDÓSÍTASA
NAGY-VÁRAD 1598-IKI OSTROMOLTATÁSÁRÓL.
Közli Dr. DUDIK BEDA.

A nagy-váradi 1598. oct. 2. nov. 3-ig tartott ostromoltatásról szó szerint közlött részletes jelentés, a kremsieri herceg-püspöki levéltár egy D. I. 12 alatt létező kéziratából van véve mely két, a XVII. századi kézzvonásokra utaló részből áll.

Az első rész német és spanyol nyelven ama csapatok zsoldkimutatását tartalmazza, melyek 1582 körül Németalföldön a spanyol kir. helytartó és hadak főkapitánya szolgálatában állottak; a második rész különféle hadi útасításokat, szabályzatokat és hadi jelentéseket foglal magában. Míg azonban az első rész legfőljebb a különféle spanyol katonai rangfokozatokkal ismertet meg s az ennek következtében kifejtett fényűzésről s pazarlásról tesz tanúságot; a második részben a XVI. század hadi történetéhez, jelesen az 1582—1598 közötti időszakra számos fontos adalékot találunk.

Ez adalékok ily sorrendben következnek:

1. *Breyner János* ezredes udvartartása, istállója, hadi útасítása és cautiója. 1598. jul. 20-án német landsknechtekből álló ezrede fölött, Birnbaumban, Morvában hadiszemlét tartott.

2. *Gr. Lodron Jeromos* ezredes részére kiadott hadi szabályzat, lótartási és zsold kimutatás egy Portugálba toborzott ezredet illetőleg. Kiadja Fülöp spanyol király 1589. decz. 29.

3. II. Rudolf által gr. *Lippay Simon* részére kiadott ezredesi kinevezés 1598. jul. 6-án egy 5000 lovasból álló vértesezredre, kik mindannyian jó, erős lovakkal, jó szablyákkal, vitézrökkal s puskákkal, valamint teljes vértézettel, u. m. sisakkal, kar- és lábsisakkal, hátvérttel s egyáltalán minden szükségessel el legyenek látva, mint az Franciaországban s Németalföldön szokásban van.

4. II. Rudolfnak ugyancsak egy 1597. jun. 4-én kelt ezredesi kinevezése prossniczi és leitomysli Bernstein János részére egy 3000 német landsknechtből álló ezredre. Hasonló ezredesi kinevezés, csakhogь kelet nélkül, *Rayttenau* Hannibal ezredes részére. Akkoron egy gyalog ezred kapitánya havonként 250 frtot, egy zászlótartó 55 frt, a hadnagy 48 frt, az őrmester 35 frt havi fizetést húzott.

5. A bajor kerület előirányzata 2000 emberre, mintegy öt zászlóaljra osztva.

6. Huszár és darabant-hadi czikkelyek s hadi szabályzat latin nyelven.

7. Nehány szükséges rendszabály, miként kell magát a fő ellenség a török ellen nyílt mezőn s ostromok alkalmával viselni. Igen érdekes instructió, mely a török háborúk megítélésére kút-fői fontossággal bír. Az a szokás, hogy háború megkezdése előtt a főparancsnok az alárendelt csapatparancsnokok részére szabályzatot szokott kiadni, a jelenkorig fennmaradt. Ezek az utasítások fontos adatok a hadi történetre, amiért is tapasztalt katonai szakférfiak közül egy sem mulasztja el tanulmányozásukat. A bécsi cs. katonai folyóirat (k. Militärzeitung) máris számos ily utasítást közölt; a szóban forgó azonban még nem látott napvilágot. Jelen utasítás egy általános bevezetésen kezdődik a törökök harczmódjáról; azután a következő kérdéseket tárgyalja: Mit kelljen győzelem esetében tenni? tárgyalja a gyújtó fáklyákat, a városok és várak ostromát, a városok és várak átadását, a városból való elvonulást, a csatában és ostromok alkalmával ejtett zsákmányt, az erősített helyek megszállását és ellátását valamely ostrom előtt.

8. Kivonata és jegyzéke a császár által a végekre fordított költségnek s a török palánkoknak, mennyi az őrség bennök a mienkkel szemben. Akkor Pécs, Temesvár, Pest még török kezben volt.

Mintegy 47000 török őrizte a határokat Magyarország és Stiria ellen. Mindama helyek, hol török őrség volt, elősoroltatnak. E szám magyar történelmi szempontból fontos.

9. Gróf Schwarzenberg Adolf által egy német landsknecht ezred részére kiadott hadi articulusok.

10. Katonai törvényszéki eljárás, a nyílt mezőn s várakban, 9 folio lapon.

11. Röderm Menyhért jelentése Nagy-Váradból Miksa fhg, német rend nagymestere s Magyarország kormányzójához. A várparancsnok 7 folio lapon élénken s vonzóan leírja, mi történt sept. 20. s nov. 3. közt a várban, a török hasztalan kísérleteit, miként kellett eredménytelenül elvonulnia.

12. Rövid $6\frac{1}{2}$ lapra terjedő ily czímű irat: »Ein khurzer Bericht über die recht wahrhafft Contrafactur Türkischer Belagerung der weitberümbden Hauptstatt Wien in Oesterreich im Jahr nach Christi Geburt 1529, wie dieselb anzusehen und zuverstehen sei. Jetztwiederum von Neuem zu sonderlichem Ruhmb, Lob, Ehr und Preysz dem ganzen heiligen römischen Reich in Druckh verfertigt auf $6\frac{1}{2}$ Seiten.« Sajnos, hogy a mellékelt tervrajz hiányzik, melyre az irat minduntalan hivatkozik.

13. Szigetvár ostroma 4 lapon. Bizonyos *Lorscha* Raichard 1598. decz. 9-iki kelettel leírását küldi Miksa főherczegnek, Szigetvárnak a törökök általi bevételéről. Azt állítja, hogy 1566-ban történt, hogy atyja horvát nyelven tett jegyzeteiből meríté leírását, ki az eseménynek szemtanúja vala. Kár, hogy a másoló ez érdekes iratot félbenhagyta.

14. »Wahrhafte und kurze Beschreibung des ganzen Prozesses, was gestalt mit graf Ferdinand von Hardegg, gewesenem General-Obersten zu Raab, und mit Niklaus Perlin de Forli, gewesen Obristwacht- und Baumeister daselbst im Rechten procedirt, dieselben damnirt, und hernach auf Beschehen der röm. kays. Majestät den 15. Juni dieses 1595. Jahrs alhier in Wien vom Leben zum Todt gerichtet worden. 5 Seiten stark.«

Úgy látszik, hogy nyomtatott példányból másoltatott.

Az elősorolt adalékok közül ezennel Rödern jelentését közöljük.

A Rödernek, egy Brandenburgból Austriába szakadt régi nemes családból származnak, melynek ősi fészkeül Krapplitzot, az opolyi herczegségben állítják. E törzsfából ágazott el a két főág: a sléziai s az 1743-ban kihalt ausztriai.

A sléziai főág, melynek czímere egy kék mezőben fekvő nyolcz küllős ezüst kocsikerék, az 1622-ben elhalálozott János Farkas báró, Krapplitz, Žerotitz és Žornitz urának két fia által két alágra szakadt. A krapplitzi öregebb ág ismét két alágra szakadt: a krapplitzi s dobraura. Az első 1759. fonynyadt el, az utóbbi ma is virágzik.

A Rödernek megszakíttatlan nemzékrendje 1419-ben kezdődik Rödern Konczczal, ki Rappersdorfban, nem messze Strehlentől a boroszlói kormánykerületben volt birtokos. Utódai közül

Rödern Frigyes birodalmi báróvá lön. Diplomája 1556. april 17-én kelt. A többiek közt bírta Csehországban a friedlandi és reichenbergi uradalmakat, utóbb cs. tanácsossá s sziléziai udvari kamarai elnökké neveztetett, székhelye: Boroszlóban volt. Frigyes első neje Schönaich Salome volt, másodízben Schlick Katalin, passauni és weiskircheni grófnővel lépett frigyre. Első házasságából származott Menyhért báró, a másodikból Kristóf, ki mint a pfalzi gróf híve, a fehérhegyi csata után Friedland és Reichenberg cseh uradalmait elveszté, melyek Waldsteinnak adományoztattak, ki később friedlandi herczegnek nevezte magát.

Ránk nézve csak Menyhért báró bír fontossággal. Menyhért Boroszlóban született s már kora ifjúsága óta katonai szolgálatra neveltetett. Katonai pályáját Németalföldön kezdte, aztán Lengyelországba ment, hol Báthory István alatt vállalván szolgálatot, az oroszok ellen, kivált 1577-ben Danczka és Weichselminde ostrománál tüntette ki magát.

Eközben 1593. jan. havában a szomorú emlékezetű 80 éves Sinán, esztergomi helytartó harmadízben lett III. Murad sultán nagyvezérévé s egyúttal okozójává egy majdnem 14-évig tartott hadjáratnak, melynek bevezetését Hassan bosniai helytartó sziszeki veresége képezte. Ez alkalommal vitézkedett Rödern Menyhért, 4500 emberével megszalasztván 20,000 törököt s a várat ez által megmenté.

Rödern Menyhért hadi tetteit a következő években, midőn 1595-ben Murad halála után III. Mohamed lépett a trónra s Sinán helyét Ferhad pasa foglalta el, budai pasává pedig a Sinán fia Hasszán neveztetett, nem tartották fenn az általunk a czélból átkutatott cs. k. hadilevéltári akták. Csak 1598-ban fordul elő ismét a tábornok neve, mikor Miksa főhg — már 1590 óta a német rend nagymestere — vette át Mátyás fhg helyett a felső-magyarországi hadak s a dunai hadsereg vezérletét. Bátyja, Rudolf császár-király Básta Györgyöt rendelte melléje.

A magyar hadi történet azt jegyezte föl az 1598-iki évről, hogy majdnem egy és ugyan azon a napon — sept. 29-én — kezdtek a keresztények ostromolni Budát s a törökök a magyar kézben levő Nagy-Váradot s hogy ugyanegy napon nov. 3-án — min-

den előzetes alkudozások nélküli — hagyott fel mindkét fél az ostrommal.

Nagy-Várad parancsnoka, melyet Saturelschi serdár ostromolt, Rödern Menyhért volt. Az előttünk fekvő terjedelmes jelentésben Miksa fihghez intézett számot ad mindarról, ami sept. 29-től nov. 5-ig a várban végbement. 2000 emberrel 14000 török ellenében védelmezte magát. A szerencsés védelem tábornagi rangot s megérdemlett hírnevet szerzett neki. 1599-ben ő, hadnagyával Rebischsel s egy olasz gróffal, kik ez alkalommal kitüntették magokat, lovaggá ültetett. Csakis ekkép szerzett tekintélye következtében küldetett ki a tábornagy 1599. októberben a királyi helytartó és primás Kutasy János, Pálffy Miklós és Pezz Bertalannal a békealkudozások megkezdésére, melyek azonban a törökök túlzott igényei miatt sikertelenek maradtak s így a háború ismét kitört, melyben az idegen zsoldosok gyakran több bajt okoztak, mint néha maga az ellenség. Így 1600-ban a vallonok és francziák Pápán, hátralékos 60,000 ar. zsoldjuk miatt föllázadván, a csekély számú magyar és német katonákat lefegyverezték, parancsnokukat tömlöczbe zárták s a székes-fehérvári pasának megízenték, hogy átadják a várat s a sultán szolgálatába lépnek, ha megfizeti nekik hátralékos zsoldjukat. Ajánlatuk elfogadtatván s midőn ígéretök teljesítését valószínű akarnák, Schwarzenberg tábornagynak, a győri hősnek Pápát valóságos ostrom alá kellett vennie. Sajnos, egy golyó megölte a hősl elkü férfiút, mire Rödern Menyhért folytatá az ostromot, s augusztus 10-én szerencsésen be is fejezte. Éhségtől kínozva aug. 10-én kirohantak a lázadók, keresztül törendők a császáriak sorait. A 2000 közül azonban alig 100 menekülhetett Fehérvárra, a többiek részint elestek, részint elfogatván iszonyú kínok közt kivégeztettek.

Pápa megvétele, Rödern utolsó hadi tette. Már az ostrom alatt megbetegedett, azután Csehországba ment, hol Német-Bródban még ugyanazon 1600. évben végezte be életét. Rödern egy időben udvari hadi tanács tagja is volt. Utódja a magyar hadak vezényletében Nádasdy Ferencz lett.

Herrn von Rödern Relation aus Grosswardein

an den Erzherzog Hoch- und Deutschmeister Maximilian vom
5. November 1598.

Hochwürdigster durchlauchtigster Erzherzog!

Gnädigster Herr. Was sich mit Grosswardein von der Zeit an, als ich dahingelangt, begeben, habe E. F. Durchl. ich vor diesem durch unterschiedliche Schreiben unterthänigst berichtet, darauf ich mich hiemit refferiere und gezogen habe, und hab anfänglichen mit allem Fleiss fürgewendt, damit in die Festung eine deutsche Besatzung gebracht würde, welche auch von dem Obristen daselbst, Király Geörg, bewilligt worden, darauf ich alsbald des Herrn Fürsten und Ständt in Schlesien, Obristen Lieutenans Gottfried von Ribisch, mit dessen unterhabenden Kriegsvolk zu Fuss, ausser denen 150 Knecht, so ich nach Satmayer verordnet, nach Wardein beschieden, derselbe ist ohne einige Verwiderung den 20. September alda angelangt, habe ich zwei Fähnlein alsbald in die Festung, die andern zwei aber in die Stadt, welches sie unangesehen, dass sie den Artiklsbrief von aller Besatzung befreit, willig gethan und geschehen lassen, gelegt.

Mit den Schlesischen 1500 Pferden ist der Herr Fürst und Ständt in Schlesien Obristlieutenant, Melchior von Rottwig auch her zugerückt und sich ein halb Meil wegs von Wardein in ein Dorf Bispegs (Püspöki) gelegt.

Den 24. dieses gedachten Monats zu Nacht, habe ich den Stephan Istvan mit 300 Pferden Deutschen und Hungarn auf einen Streif ausgeschickt, sich des Feinds fürnehmen halber zu erkundigen. Als der Tag anbrochen, seindt sie der Tataren inne worden, welche mit etlich tausend Mann in's Land gefallen, und daselbst auf allen Seiten mit Raub und Brand verderbt, das des armen Landvolk, unverschont auch Weib und Kinder, darnider gehauen, und unsäglich viel Vieh weggetrieben, auf denselben Tag mit Brennen, bis auf eine Meile Wegs an Wardein kommen. Sobald wir nun das Feuer in Wardein wahrgenommen, und auch die Zeitung von den Tataren bekommen, habe ich den Herrn Nyáry Paul mit den übrigen Husaren und drei Fahnen hinaus auf eine halbe Meile Wegs von der Stadt rücken lassen, damit diejenigen, somit dem Stephan István auszogen, auf den Fall, wann sie von den Frieden gedrungen würden, konnten ersetzt werden. Mit der vierten Fahne bin ich was naher an der Stadt halten blieben.

Es haben sich aber etliche unter uns ohne einigen Befehl, fürnemblich der Petschi Ferenz, mehr aus Leichtfertigkeit, dann

Freudigkeit ziemlich weit und fast zwei Meil Wegs von der Stadt begeben, damit ich allerdings nicht zufrieden gewest, dann der andere Hauffe dardurch verursacht worden, damit dieselben nicht von den Feinden niedergehaut würden, auch desto weiter von der Festung hernaher zurücken, daraus dann grosse Gefahr hätte erfolgen mögen, da der Feind mit seiner Macht, die daun vorhanden gewesen, auf sie gedrungen, endlich aber sind sie auf mein Abmahnen wiederum zurückgezogen und etliche Trabanten und Köpf mit sich gebracht.

Den 25. Morgens um 8 Uhr seind die Tartarn wiederumb stark für die Stadt kommen, und die übrigen Dörfer in Brand gesteckt, mit denen haben die schlesischen und ungarischen Pferde den ganzen Tag mit Scharmitzeln zugebracht.

Den 26., 27. und 28. hat sich der Feind des Morgens Früh widerumb an die Stadt gemacht und ist die Zeit mit Scharmitzeln zugebracht worden. Diesen Tag aber, den 28. Morgens seind auch zwei ehrliche französische vom Adel und gute Soldaten, Lakitan Christof und Monsur Danssi, zu mir in die Festung kommen. Den 29. da ist der Feind mit seiner ganzen Macht für die Stadt gerückt und sich mit uns in einen starken Scharmitzel eingelassen, der hat gewehret bis um 5 Uhr Nachmittag, und inmittelst dessen hat er sein Lager dreiviertel Wegs vor der Stadt geschlagen. Unter diesem, dass unsere Reiter mit dem Feinde gescharmitzelt, seind über die 350 Trabanten aus der Festung, so in der Stadt auf den Wachen hin und wieder bestellt, entlaufen, unter denen seiend zwei Hauptleute, Paul Patachhi, Martin und Weyda Ferenc gewesen, die zu den Feind mit fliegenden Fähnlein entlaufen, sowohl auch und der Husare, der Petschi Ferencz.

Weilen auch den 28. des Fegedi Janusch (Fekete János) und des Schorj Paul Monat ausgangen, man denselben Trabanten, so noch von den entlaufenen überblieben, die Bezahlung thun, und ihnen ein Monatsold zu voraus, wie es bräuchig, geben wollen, haben sie eine Meuterei angefangen und die drei Taller monatlichen Sold's wie zuvor nicht annehmen wollen, sondern praetendiert, es wäre von ihrem Obristen ihnen 4 Taller zugesagt und versprochen worden, welches die Obristen gar nicht gestanden, darüber sie zusammen gelaufen und die Obristen darnider schiessen und hauen wollten. Damit nun allerhand Beschwerung und Unrath verhüthet werde, habe ich ihnen diesen Vorschlag gethan, dass sie die drei Taller annehmen sollen, wollte sie auch bei den F. durchl. befürdern, das Ihnen bei der Abdankung ein halber Monat aus Gnaden verehrt würde, was ihnen aber auch nicht annemblich gewesen, sondern haben mit Gewalt auf das Thor zugedrungen und alle sambt davonlaufen wollen, welches

auch geschehen wäre, wann sie nicht von der deutschen Wache wären abgehalten worden. Zu Verhütung grösseren Unraths, habe ich ihnen den vierten Taler geben müssen, doch unter dem Schein, als wenn es aus meinem Beutel geschehen wäre, und sind also gestillt worden.

Wie nun der Feind sein Lager von Miskeken (Mitske), welches eine halbe ungarische Meile Wegs von der Festung gelegen bis oberhalb der Festung ein viertel Meil Wegs gegen den warmen Kadlwarts (sic!) geschlagen, und ich gesehen, dass die Stadt zu erhalten nunmehr unmöglich sein werde, bin ich nicht wenig in Kummer und Sorg gestanden, wie ich die ehrlichen Leuth, die schlesischen Pferd, welche dieselbe ganze fünf Tage männlich und ritterlich vertheidigt, ohne Schaden wiederumb zurückführen liesse, sowol auch, weil ich an Fussvolk eine solche weitschweifige Festung zu vertheidigen sehr schwach, wie demselben zu thun sei, hoch bekümmert. In diesem Mangel aber hab ich mich der Wardannischen Pferd unter des Obristen Király Georg Befehl, deren 500 sein sollten, und nachmals der andere Ihre Kais. May. geworbenen Husarn, welche zum Theil vor drei Tagen Ihr. Kais. May. Geld, ein Monatsoldt, zuvoran heraus empfangen, und dieselben, weil sie schuldig, sich auch willig würden in der Festung finden und gebrauchen lassen, hoch getröstet.

Als ich aber den schlesischen Pferden den Wornamissam Nicolass dieselben mit 200 Husaren zu Begleiten zugeordnet, sein die anderen allesamt (ausser dem lélesti Janusch, Stefan Wornamissam, Stefan Istvan, Nayd (Nagy) Paul und andern wenigen) unbedacht ihres Eides, schändlich davon geritten und die Festung verlassen. Den Ibrahim Kallay und Solimiry, welche sich zu Dobriz und daselbst herum aufgehalten, hab ich sie, unangesehen ich ihrer mit Henken gedroht, nicht her zu bringen können. Diese schändliche That sollen Ihr Kais. May. an denen Personen anderen zum Abschrück und Exempel, an Leib, Ehr und Gut zu strafen nicht unterlassen, wollen sie anders diese und andere Land vor des Feindes Einbrechen erhalten sehen.

Am 30. haben wir in Brand gesteckt die Stadt, und das übrige Landvolk, so darinnen gewesen, fürnemlich aber Mannspersonen in die Festung bringen wollen, haben aber derselben, unangesehen man sie mit Säbel genöthigt, nicht gar hundert Personen hineinbekommen, die andern haben sich lieber vom Feind niederhauen lassen. Nachdem habe ich den Obristlieutenant Gotfriden Ribisch, mit den andern zwei Fähnlein in die Festung geführt, und weil der Feind auch alsbald sich in die Stadt und unverbrannten Häuser zu plündern begeben, haben

wir 150 Heyduken in dieselben fallen lassen, und sein also über die hundert Türken niedergehauet und viel Pferd genommen worden, darunter auch drei Gefangen, welche uns Kundschaft gaben, dass der Feind über zweimal hundert tausend stark sein soll, haben also in Gottes Namen die Thor gesperrt, und den ersten Oktober in der Nacht bedes, zu schanzen und das Wasser aus dem Graben zu nehmen angefangen.

Den 2. Oktober hat der Feind einige Stücke, darunter vier Führnehme, als vier Singerin und entliche Falkaunen und Feldstück aufgebracht, und die zwei Hauptthürme an der Kirchen in der Festung zu beschiessen angefangen.

Diesen Tag hab ich die Wehren austheilen lassen, und ist die erderne Wöhr dem Király Georg Obristen, die Királyfi beim Palatio, dem Herrn Niary Paul und die anderen drei Wöhren als die Tschunke, die Guldene und Venetianerin, Gotfrieden Ribisch Obristlieutenant zu vertheidigen befohlen worden, dessgleichen hab ich die deutsche Knecht fürgefördert, und dieselben mit einem harten theueren Eid verbunden, dass keiner mit dem Feind sprechen oder im wenigsten was verdächtiges fürnehmen, dass auch keiner einiger aufgab der Festung mit keinem Wort gedenken soll, bei Henken, da auch einer etwas dergleichen hören, und nicht alsbald seinem Befehlshaber anzeigen würde und man es in ander Weg erführe, solle derselbig gleich, wie der, den sich solcher Reden vorlauten lassen, aufgehengt werden; hergegen hab ich ihnen widerumb geschworen, Leib und Leben, Gut und Blut bei ihnen zu lassen, so lang wir beisammen in der Festung wären. Folgende den 3. Oktober hat das ungarische Kriegsvolk mir und ich Ihnen geschworen, und hat denselben ganzen Tag der Feind mit Schifflein über dem Graben gesetzt und die Hölzer oder Erdenwehr in Brand gesteckt, ist aber widerumb gelöscht worden.

Den 5. zu Nacht hat der Feind uns dieselbe Wehr nochmals angezündet, ist aber gleichfals gelöscht worden, weilen dann dieselb Wöhr in Banketa mit Erden ausgeschütt um und um gehabt, haben wir in derselben einen Lauffgraben aufgeworfen und etliche hungarische Trabanten zu Verhüthung, damit der Feind sich nicht also zu der Wöhr nahen könnte, hineingelegt; dieselben haben Nacht und Tag dieselbe verwachen müssen.

Den 6. hat uns der Feind das Wasser aus dem Graben bei der Királf, aber durch einen vermauerten Laufgraben, auch das Wasser aus dem Graben, welches von den obern Mühl herunterrinnt, genommen. Diese Nacht hat der Feind auch aus Unnachsichtigkeit unser ungarischen Wach ein Fornell an der Ponta

des Királfi zu machen angefangen. Weilen dann die Schildwachen nicht also versehen worden, wie ichs anbefohlen gehabt, hab ich denselben Hauptmann, so wol den Trabanten, dem es anbefohlen gewesen, iustificiren lassen.

Den 7. haben vier Heiduken sich über die Wöhr gelassen, die haben die Türken aus dem Fornell gejagt, und ihnen die Instrument genommen, welchen ich 100 Teller zur Verehrung geben; es hat aber der Feind bald sich widerumb hineingemacht und in seiner Arbeit fortgefahren.

Den 8. ist einen von unsern Haiduken aus der Festung entsprungen, und bin ich von der deutschen Wache auf der Tschunka berichtet worden, es habe der Feind gleichfals an der Ponta za miniern angefangen, wie ich dann auch des Morgen's am Tag ihrer zwei, so in dem Wassergraben bis an den Hals gestanden arbeiten sehen, und obwol wir mit Hand-Rohren und Stücken aus der Casamata von der hölzernen Wöhr, sowohl von den gulden Bastei auf sie geschossen, auch etlich davon umkamen, sein doch alsbald frische an der Stell gewesen, und in ihr Arbeit fortgefahren, bis so lang sie sich so tief in die Mauer gearbeitet, dass man ihnen mit schiessen nichts hat thun können; wir haben auch wol auf alle Mittel und Weg gedacht, wie man dem Feind sein Fürnehmen wehren könnte, fürnemblich haben wir mit dem Gegenminiern auf der Királfi vermeint, denselben von seinem Intent abzuhalten; weilen aber die Wöhren nicht darzu gebaut, haben wir mit demselben wenig Nutz geschafft, und ihm also seinen Willen lassen müssen.

Den 9. haben wir einen Hungerischen vom Adel mit Briefen zu E. Fürstl. Durchl. abgefertigt, welcher nochmals einen Trabanten, mil Namen Andreas von Säklhüdt (Székelyhid) wieder zurückgeschickt und uns auf gewisse Entsatzung vertröstet, dem hab ich wegen der fröhlichen Zeitung 100 Teller verehren lassen. Wiewol ich für meine Person, weilen ich von ihm berichtet worden, dass das Niederhungerische Lager vor Ofen gerückt sein sollte, wenig Hoffnung darauf gemacht, aber den gemeinen Kriegsleuthen hab ich so viel möglich bei guter Hoffnung erhalten.

Den 10. ist nichts Nambhafte fürgelauffen.

Den 11. hat der Feind unser ungarisch Fussvolk, der ohngefähr 25. gewesen, welches wir an einem Laufgraben, den wir in der Banketa an den hölzern Wöhr gemacht, wie oben gemelt, weilen sie gesehen, dass sie am Mittag geschlafen, mit kleinen Schifflein über den Graben gesetzt und sie unversehens überfallen, deren etliche darnider gehaut, die andern aber durch den Ausfall wieder in die Wöhren zu weichen gedrungen. Auf dieses

hat der Feind alsbald zwei Personen mit Aexten und Hauen vorne an der Spitz in die Banketa auf Schifflein verordnet, die haben beim hellen lichten Tag die Pfähl hinweg gehauen und das Erdreich in den Graben gezogen und sich also gedeckt, dass der Feind nachmals mit etlich und dreissig Mann arbeiten und ihnen einen Weg zum Sturm zu bereiten könne.

Als der Feind das Pulver in die Fornella bei der Wöhr auf den Királfí und Tschunka gebracht und dieselben verbauth, hat er den 12, welches gewest ist der Tag Maximiliani, erstlich die auf der Királfí zwischen 7 und 8 Uhr und die auf der Tschunka zwischen 8 und 9 Uhr angezündet und zersprengen wollen, aber Gott dem Allmächtigen sei Dank, vergeblich; dann das Pulver alles widerumb aus der Fornell-Mundloch mit grosser Gewalt und Brausen zurück herausgeschlagen, welches dann den Feind sehr irre gemacht, der allerdings zum Sturm gefasst gewesen, nicht desto weniger hat er den Tag nicht vergeblich hinbringen wollen, und die hülzern Bastei mit Ernst angelaufen, etlich Stund gestürmt und doch von den Unsern mit Gottes Hilf männlich abgeschlagen worden. Unangesehen dessen, hat der Feind bei Tag und Nacht das Erdreich von derselben in den Graben zu ziehen nicht unterlassen, weilen er auch mit seinen Schanzen, so er trefflich stark und weitschweifig gemacht, und unsäglich arbeit darauf gewandt, verfertigt, hat er drei starke Schanzen auf den nächsten Weniberg aufwerffen lassen, und vier Stücklein von Falkaunen und Falkonetlein hinein gezogen, damit er uns also auf den Wöhren zu schädigen vermeint; der Schaden aber ist gar gering gewesen, den er uns zugefügt, dann der Berg weit abgelegen.

Den 13-ten hat er widerumb neun Fornellen an beide Wöhren, der Tschunka und Királfí, zu machen angefangen, welche wir ihm so wenig als die ersten Wöhren hindern können. Den 17-ten um 8 Uhr zu Morgen hat der Feind die Mina an der Tschunka angezündet, und die Ponta sambt den Flieglen auf 22. Ellen weit von unten auf bis oben aufzersprengt und das Gemäuer, welches in den Graben gefallen, hat denselben also ausgefüllt, dass er mit trocknem Fusse anlaufen können, wie er dann noch im Rauch bei die 13. Fendl hinauf gebracht, und uns mit dem Sturm bis 4 Uhr Nachmittag hart zugesetzt; desgleichen ist er auch mit ganzer Gewalt an der hülzernen Bastei angelaufen, aber entlich durch Gottes Hilf mit grossem Verlust seines Volks und 8 Fendlein, so wir ihnen genommen, abgeschlagen worden. In diesem Sturm ist der Obrist des Hauses, Király Georg, als er etwas besichtigen wollen, aus einem Janitscharen Rohr mit zwei Kugeln durch den Arm und hinten bei der Achsel widerumb heraus geschossen worden. Wei-

len ich Ihm auf sein Begehren Lélesti Janusch zugegeben, ist ihm Lélesti Janusch nochmals diese Wöhr befohlen worden, welcher sie auch ganz ritterlich vertheidigt.

So ist in diesem Sturm, auch ein ungerisch Weib, so etwas deutsch reden können, auf die Tschunka-Basteien kommen, und vorne an der Spitz im Sturm unter die deutschen Knecht getreten, in der einen Hand einen blossen Säbel geführt, mit Steinen auf den Türken unablässig geworfen und sie so ritterlich und männlich vorhalten und gewehret, bis so lang das sie mit einem Janitscharen Rohr durch einen Arm geschossen worden, und sich also abführen lassen.

Folgenden Sonntag, so gewesen ist der achzehndt, ist der Feind abermals an beiden Wöhren stark angelaufen und den Sturm bis um 3 Uhr Nachmittag continuirt.

Den 19. hab ich den Trabanten, Andreas, zum andernmal auf einem Schiffein über über den Graben zu einem Ausfall mit Schreiben an E. F. Durchl. ausgelassen und ihn verbunden mit schwerem Eid widerumb Antwort in die Festung zu bringen, ist aber nicht widerumb zurück kommen.

Den 20. hat der Feind um 10 Uhr die Wöhr bei dem Palatio, Királfí genannt, gesprengt, welche über die massen ein stark Gemäuer gehabt, und ihm dadurch ein Sturmloch von 29 Ellen breit bereitet, weilen er auch mit unglaublicher Arbeit den Graben, welcher in die 16 Ellen breit, und an Wasser ziemlich tief, wie auch bei der hiltzern Bastei mit Weinfässern. Fashinen und langen Tramen überbrückt, Schanzkörb auf dieselben gesetzt und ausgefüllt, den Sturm mit grosser Macht in allen Wöhren angetrieben, und allzeit, mit Abwechslung der Beschädigten, Verwundeten und Matten, solches continuiret, bis um drei Uhr Nachmittag, also das unsere Knecht und Kriegsvolk hart ermüdet und abgemattet, aber nichts desto weniger durch die starke Hilf Gottes des Allmächtigen den Feind ritterlich abgetrieben.

Diese ganze Wochen durchaus von einem Sonnabend zum andern, ausser den Freitag, hat uns der Feind dermassen mit Sturm zugesetzt, dass menschlicher Vernunft nach nicht zu achten gewesen, dass wir so ein kleines geringes Häuflein solche grosse Mühe und Arbeit (weilen wir von Anfang der Belagerung nicht 2000 gesund werhafft Mann in der Festung stark gewesen) würden ausstehen können. Gott aber der Allmächtige hat unsere Herzen also gestärkt, dass auch der wenigste der Aufgeb oder Verliehrung der Festung mit einihem Wort nicht gedacht, sondern alle willig dem Feind Widerstand gethan.

Den 21. als der Feind um 11 Uhr die Tschunka zum andermal gesprengt, und abermals alle drei Wöhren bis Abends

gestürmt, ist auf der Királfí gleich im härtesten Sturm unser Feuerwerk, so wir in der Retirada gehabt, aus Unvorsichtigkeit eines Büchsenmeister's, so darzu verordnet, angangen, und viel fürnehme Leuth von Hungarn und Teutschen, darunter der Graf Johann Marco Isolano, Obristen Zeuglieutenant, ein ehrlicher, tapferer, redlicher, verständiger Mann, welcher zur Erhaltung dieser Festung viel gedient, und neben ihm ein französischer Soldat, Monsur Daussi genannt, der Oberwachmeister von Zetliz und andere mehr, gräulich verbrannt, aber Gott Lob keiner ausser des Büchsenmeisters des Todes sein müssen; das Feuer ist nochmals in unsern Sturm Spitz kommen, und dieselb über die Retirada herüber gestossen, und in die anderen Sturm Häufflein, so über die Retirada an einem sicheren Orte gestanden, gerathen, welche gleichfals angangen, und ist also die halbe Wöhr voller Feuer gewesen, darob der Feind ein grosses Frohlocken gehabt, aber kein grösserer Schaden, dann der vormelt, beschehen, und das Kriegsvolk auch den Muth nicht verloren, und also der Feind mit grossem Schaden und Verlust seines Volkes abgetrieben worden. In diesen und allen andern Stürmen hat sich der Herr Nyáry Paul nicht allein mit dem Rath, sondern auch mit seiner eigenen Faust ganz ritterlich erzeigt, also dass Ihr. Kay: May: so wohl E. F. Durchl. ihm mit allen Gnaden sollen gewogen sein.

Den 22. hat der Feind wie oben gemelt, mit Sturm widerumb stark angehalten.

Den Freitag aber den 23. hat er ihnen und uns Ruhe gelassen. Den 24. hat er widerumb an allen drei Wöhren hart gestürmt, aber auch durch Gottes gnädige Hilf widerumb abgetrieben worden. Denselben Tag gegen Abend um 6 Uhr ist der Obrist Király Georg mit Tod abgangen, welcher mir befohlen und gebethen, bei E. F. Durchl. seine hinterlassene Wittwe und verwaisete Kinder unterthänigst zu erbitten, damit dieselben seiner treuen und redlichen Diensten mit Gnaden möchten geniessen, und sie als verwaisete und fremde unbegüterte Leuth, in diesen Landen mit Gnaden wollten bedenken und versehen.

Den 25. ist das Wasser Körösch sammt dem andern, Betscha genannt, stark angelauffen, also dass die Schanzen und Laufgräben. gegen der Királfí werts, alle voller Wasser gewesen, die Steg und Brücken weggerissen, und die auss dem Lager denen in der Schanz nicht wohl haben können zu Hilf kommen. Da wir damals stärker in der Festung gewesen wären, hätten wir durch einen Ausfall was Namhafts verrichten können, aber die geringe Anzahl der Unserigen, hat solches nicht zulassen wollen, sein also diesen ganzen Tag des Sturmes befreit gewesen.

Den 26. hat der Feind uns abermals an all drei Orten mit grosser Macht bestürmt, aber mit grossem Verlust seines Volks widerumb abgetrieben worden, und sein wir damals dermassen abgemattet und so gering an der Anzahl der frischen Knecht gewesen, dass ich von einer Wöhr, der andern zu Hilf über 12 oder 16 Knecht, welche auch abgemattet, wo es die Noth erfordert, nicht zu Hilf schicken können.

Den 27. hat der Feind nichts fürgenommen, sondern weil er beide Wöhren, sowol die Királfí als die Tschunka, die Királfí in einem, und die Tschunka an zweien Orten zum viertenmal miniert, hat er, bis dieselben verfertigt, geruht.

Den 28. zwischen 4 und 5 Uhr gegen den Morgen hat der Feind das Pulver in die neu gemachte Mina gebracht, in Wilen's dieselb auf den Morgen anzuzünden ausser einem wenigen Rest. Ist unser Schildwach, dass der Feind stark über die Brücken hin und wieder gangen, inne worden, und solches den Kriegsheuten so die Kunde gehabt, angemelt, welche einen deutschen Büchsenmeister mit etlichen Säcklein Pulver herzu gefordert, der hat derselben zwei hinaus geworffen, aber vergeblich, das dritte aber, schickt Gott wunderbarlich, dass er gleich in einen Sack, so zwei Türken getragen, getroffen, und denselben darmit angesteckt, daselb hat die Träger zu Boden gestossen, und weil sie nicht weit vom Fornell gewesen, so hat es auch das eingelegte Pulver begriffen, angezündt, und also mit einem grossen Knall das Gemäuer an der Wöhr unter einem Schwibbogen aufgestossen, dadurch die Mina selbst eröffnet und verderbt, die drei Personen, so im Loch gesteckt und Meister des Untergrabens gewesen, sind verbrannt und verfallen, die hab ich nochmals ausgraben, und ihnen die Köpfe nehmen und auf die Wöhr stecken lassen. Die andern Türken, so zunächst auf der Brücke und in der vordere Schanz gewesen, sein vor zurück schlagendem Feuer in grosser Anzahl verbrannt worden, darob sich in der Schanz ein grosses Lamentiren und Wehklagen erhoben; weil aber der Feind auf der Tschunka noch zwei andere Mina verfertigen lassen, hat er den 29, 30. und 31. still gehalten, und bis dieselben verfertigt, erwartet, inmittelst haben wir in der Festung nicht gefeuert, und weil er alle seine Stück auf unser Retirada gerichtet, haben wir etlich Singerin an bequemen Orten aufgebracht, daraus wir ihm seine Schanz und Stück nehmen können, wie es dann Gott Lob also geschehen, und uns mit seinem Schiessen wenig Schaden mehr thun können.

Den 1. Novembris hat der Feind die beiden Fornell auf der Tschunka anzünden lassen, und ist die Erste an der Seiten

der hiltzern Wöhr zwischen 9 und 10 Uhr angangen, aber wie auch folgens die andern, so gegen der gulden Wöhr, zwischen 11 und 12 Uhr springen gemacht, gar nichts verrichtet, darbei dann Gottes sichtbarer Schutz und Beistand augenscheinlich gewesen, dass, wann das vielfältige Sprengen nach seinem Wunsch angangen wäre, würden wir die Festung schwerlich erhalten haben, wie es ihm dann auf das Miniern, so es ihm angangen wär, einen fürnemen Hauptsturm an all drei Orten zu thun furgenumen, wie man dann in ihren Schanzen gar viel wolgerüstete Türken in ihren vergulden Sturmhauben und Harnischen gesehen, aber auf diesen unverhofften Zufall ist ihm der Muth entfallen, und nichts desto weniger hat er Spots halber an allen dreien Orten Sturm angelauften, fürnemblich aber an der Tschunka, ist aber wie in vorgehenden Sturmen alle Zeit durch das redliche Herz und tapfer Gemüth, Gotfrieden von Ribisch, und seiner untergebenen Kriegsleut, mit Ihrem grossen Rhum und Ehr, und des Feinds merklichen Schaden abgeschlagen worden, und hat uns der Feind also die ganze Zeit über, unangesehen seines grossen angewandten Fleiss und Macht, niemals auf halben Weg an die Retirada kommen mögen.

Als nun der Feind gesehen, dass alle seine Mühe und Arbeit vergebens, sein Kriegsvolk auch dermassen verzagt, dass man sie weder mit Säbeln oder Pusikanen an den Sturm mehr bringen können, hat er ungefähr um 4 Uhr die Häuser, so noch vor der Stadt übrig gewesen, so wohl die Schanzen, aus welchen er zuvor die Stück ausrücken lassen, in Brand gesteckt, und folgens den andern dieses Monat mit Abführung solcher Stück ins Lager zugebracht, welches wir ihm also gutwillig zugelassen. Bei Nacht seind viel gefangene Christen entsprungen, und zu uns in die Festung kommen.

Den 3. ist er ganz Früh in grossem Nebel auf und von dannen gezogen, und wie die Berbegker (sic Beglerbegs?) vermelt, seinen Weg auf Ofen genommen. Weilen uns dann der allmächtig getreue Gott durch seine Stärke und mächtige Hand alle von dieser grossen Menge unserer Feind erobert hat, hab ich beide, das ungerisch und deutsche Kriegsvolk, dessen noch ungefähr nach Abzug des Feindes 700 gesunder Mann gewesen, zum Gebet und Danksagung treulich verwandt, welches auf ihre Knie gefallen und Gott dem Allmächtigen für die erzeugte Wolthat gedankt und die Freudenschuss aus allen Stncken auf der Festung zu thun verordnet; nach Verrichtung dessen hab ich von dem Kriegsvolk mein Urlaub genommen und die Festung dem Herrn Nyáry Paul auf fernern Bescheid befohlen, und also den fünften mich nach Stöklhütten begeben, und von dannen

zum Herrn Georg Basta, bei E. Fürstl. Durchl. Obristen Lieutenant, in's Feld oder Lager kommen. Diess ist also gnädigster Erzherzog, der ganze Verlauf, was sich der Belagerung der fürnemen Festung Wardein begeben.

Thun mich hiemit E. F. Durchl. zu Gnaden ganz unterthänigst befohlen neben unterthänigsten Bitt mich bei der Röm. Kays. Mays. dahin zu befördern, damit meine nunmehr langwierige getreue Dienst, doch ohne Ruhm zu melden, deren einstmals mit Gnaden möchten bedacht und recompensirt werden.

E. F. Durchl.

Melchior von Rödern.

PÉCSY SIMON LEVELEI
THURZÓ IMRÉHEZ.

(1620. decz. 24—1621. máj. 13.)

A GRÓF BATHÁNY JÓZSEF
KÖPCSÉNYI LEVÉLTÁRÁBAN LEVŐ EREDETIEKRŐL
KÖZLI SZ. S.

Pécsy Simon politikai pályája Bocskay alatt kezdődött. Bethlen az ezen fejdelem iskolájában képzett államférfiút bizalmával tisztelte meg, s cancellárjává tette. Midőn 1620 végén a fehérhegyi csata után Bethlen ügyei rosszabbra kezdtek fordúlni s a biztos béke jobbnak tetszett a háború változó kockájánál — Haimburgban megkezdettek az alkudozások. Bethlen s a magyar rendek biztosai közül — kik Forgács Zsigmond nádor, Batthyány Ferencz soproni főispán, Pécsy Simon cancellár, Jakusith András kincstartó és Sándor János voltak — Pécsy birta leginkább fejedelmének bizalmát, neki volt feladata érdekeit képviselni s ellensúlyozni az ellene irányzott törekvéseket. De Pécsi nem felelt, vagy nem felelhetett meg e bizalomnak — s az értekezlet eloszlása után megbukott és fogságba vettetett.

Árulás vagy a viszonyok áldozata lett-e Pécsi? Visszaéltek a benne vetett bizalommal vagy csak kijátszatott? a kérdés nincs eldöntve. E levelek sem tisztázzák azt teljesen, de igen becsecs adalékokat szolgáltatnak hozzá.

S épen ebben áll ezek fontossága, melyeket — 3 kivételével — Pécsi mind sajátkezűleg írt.

I.

1620. decz. 24.

Illustrissime comes, domine mihi summa obseruantia colende!

Úntalan szorgalmaztatván az kegyelmed jámbor szolgálja kegyelmednek való írásra, most sincsen oly újságom derék dologról, kit írhaszak. Illyés deák még Bécsből meg nem jött, sem onnat semmi válasz; talám az 27-ik napra vártatják. Gróf fon Turn uram vala itt tegnap; azon volnának, hogy itt a Morva széljin való passusokban magyar praesidiumokat szállítsanak, kire ő fölsége reá ígírte magát, csak Fonlandát várjuk, ki ma itt leszen, ha valamint előbb érhetnök főképpen Niclespurgot az ellenségnél, de félő, mint az többihez, ehez is későn serkentünk. Prayner túl a Dunán kiindúlt rongyos hadával, azt reménlvén,

mint Kaboldból, Lakompakból, hogy kiszöknének, vagy Kőszegből vagy honnat, de abba meg fog csalatkozni, és ha hirtelen reá gyülekezhetnek, netalám onnat szégyen vallván megyen vissza. Palatinus uram itt benn vagyon, az vármegyék érköznek, és ő fölsége ez alatt lejendő gyűlésöcskéről fogja certificálni a statusokat. Egyéb állapotok in solito cursu. Adja isten kegyelmed felől hallhassunk kedves híreket. Tyrnaviae die 24. Decembris 1620.

Illustrissimae dominationis vestrae servitor addictissimus.

Simon Pechi mp.

Külczim: Illustrissimo comiti domino Emerico Thurzo de Betthlenfalva, perpetuo de Arva, ejusdemque comitatus Arvensis supremo et perpetuo comiti, serenissimae Hungariae regiae maiestatis electae consiliario etc.

Domino mihi semper obseruandissimo.

II.

1620. decz. 28.

Illustrissime comes stb.

Mostani itt forgó állapotokat és híreket akarván kegyelmeddel közleni, a Dunán túl Prayner mint forgódjék, és mely lassan tudjanak ott magokra gondot viselni az emberek, megérti kegyelmed az Batthiániné asszonyom leveléből, melyet ugyan kegyelmednek írt. Morvában is igen foglalják ide fele az passusokat, Gayernél írják, hogy költöző helyet keresnének, Posen ellen is mind titkon nyilván praktikálnak. Fonlandau itt vagyon, micsoda jóra segíthet, ma tractál ő fölsége velle. Starczer Sylesia felől minden jóval jött, de Morva azt bele veszti; császár a particularis tractára reá lépött, de maga ditiójában akarja, hogy legyen, Prukkot nevezték. És csak levéllel való assecuratiót ígért az tractálóknak. Ma leszen ő fölsége az franczúz köyetek szolgáljával szömben, ki erről most a decretumot hozta. És az tracta módjairól való consultatió is kezdetik. Kis karácson napjára ő fölsége gyűlésecskét promulgált, hogy ez mostani állapotokat a statusoknak eleiben adhassa. Nem consentiált császár mostan, de cessatione armorum vel in particulari, azt vetvén okúl, hogy az tracta sub armis megyen jobban s mind hamarébb véghez; most igen kezeken tartván a dolgot, ilyen formán accomodálják az állapotot. Éltesse isten jó egészségben sokáig kegyelmedet. Tyrnaviae die 28. Decembris 1620.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Péchi mp.

Külczim: Mint az első levelen.

III.

1621. febr. 17.

Illustrissime comes stb. Seruitiorum meorum stb.

Eddig való nem írásomnak két kiválképpen oka volt, egyik, hogy haszontalan dolgot nem akarván írni, csak reménség sem affulgeált a békességről, szörnyű nehéz, sőt oly akadályos kívánságok forogván az császár részéről, kivel inkább mutatják, hogy nem akarnak semmi békességet, hogysem fegyver nélkül való componálást; isten ítélje meg az gonosz magyarokat, inkább látatnak belső practicához és factióhoz bízni, hogysem derekas erejekhez. Az ország szabadságát és postulatumit csak látni sem akarták; ennyi ideig nagy despectusokra, gyalázatunkra vagyunk itt a miatt; oda haza sem akartunk hirtelen panaszt tenni az deputatusoknak; azokba is valóban válogatni akarnak. Választott király urunknak sem titulussal való élését, sem egy talpa aljáig Tiszán túl és innét eddig akár mi úton szakasztani nem akarnak. Gravaminák complanatióit gyűlésre jövendőre provocálják, kit a császár promulgál, az előtt, most, hogy az ország renunciáljon aperte választott királyának és redeáljon specialiter ad fidem et devotionem caesaris; mint conplanálná penig az gyűlés osztán az ország gravamináit, ahol jelen lenne az papi rend és sok német, gondolhatja kegyelmed; valamint forgódik ott kegyelmeitek, de itt úgy viselik oly kevélyen és keményen magokat, mintha egy csöpp ellenségek sem volna és mintha Magyarországot régen armis subjugálták volna; ugyanis olyan reménység viseli őket, kevés fáradságokkal per factiones debellálván, haereditariumokká teszik Magyarországot, sublata libera electione et aliis omnibus libertatibus, magis quam regna alia jugo hispanico subjiciant, kire isten ne bocsássa őket. Most ily terminusokban vagyunk, mégis 8 nappal tovább halasztották azt a darab induciát, az mint király urunk resolútiója tartja, én a dolgot nemcsak egy helyen fogtam, mindenünnet vallját (*sic*) veszem, három nap alatt kinek módjai olyak, most pennára nem férnek; ha véghezmenetelinek reménsége leszen, alá kelletik talám ő fölségéhez fáradnom cum spe reditus. Ha úgy nem következik ez, oszlunk annál hamarább cum protestatione, mert sem együnnét, sem másunnét módját eddig az dolognak nem esmerhettem. Ha meg nem békéllünk, kegyelmedtől hadi ajándékot, rabokat és exuvias bellicas várok. Eltesse isten kedves jó szerencsékben sokáig kegyelmedet. Hamburgii die 17. Februarii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Pechi mp.

Külczim : Mint az első levelen.

IV.

1621. febr. 23.

Illustrissime comes stb. Servitorum meorum stb.

Kegyelmednek az itt való állapatról nem az én kívánságom szerint, hanem amint az igazság vagy, azt írhatom, noha mind az mi kegyelmes urunk s mind az ország reménség kívül alázta meg magát e tractára, de soha az nagy reputatio miatt császár részéről semmi igaz accomodatio nem lön. Egy talpa alja vármegyét vagy tractust sem túl a Tiszán, sem innét ő fölségének nem engedtek, titulussa renunciálását és arról nagy assecuratiókat kívántak in perpetuum: igyenessen hogy mingyárt csak Erdélyben bemenjen, kár nélkül resignálván éppen az országot császár számára, az ország gravaminait most ne tractáltassa, ingyen se hagyja emliteni, sőt azok ellen grata officia praestet caesari. Tudom, látta kegyelmed, mint adtuk be az ország postulatumit; abban az religió dolgát a mennyire neheztelik, tíz annyira az generalis amnistiát, gyűlésre azért halasztanák, meg akarnának a nagyjában az embereknek büntetni. Esterház és az érsek teljességgel azon vagy, megtanítsák a magyarokat, többször efféle dolgot ne merjenek próbálni. Ezt én ő fölségének se akartam eddig megírni, várván ha a derék tractában progrediálhatunk, ezt a rút igyeközetet és hosszúállást elhagyathatjuk vélek, de inhaereálván amaz oda fel való gyalázatos és nehéz kívánságokon, már ma csak elbúcsúztunk és válunk egymástól cum protestatione solenni. Istennek hála az mediatorok előtt mi itiltetünk aequiorbagnak az tractatus moderatiójában, kivel mind isten és ez világ előtt igazb ügyünk lévén, ez után is minden jót remélhetünk. Semmi el nem múlt a mi industriánkon is. Éltesse az úristen kegyelmedet kedves jó egészségben sokáig. Hamburgij die 23. Februarii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Pechi mp.

Külczim: Mint az első levelen.*Melléklet.*

Caesaris Ferdinandi propositiones.

1. Titulo electi regis et insignibus regni Hungariae non utatur; regimenque omne statim suis manibus dimittat et Caesari resignet.
2. Arces et confinia cum omni apparatu bellico munitionibus remittat, officialesque et milites juramento ipsi debito obsolvat.

3. Renunciet confoederationibus contra suam Maiestatem Caesarream initis et diplomata in specie exhibeat.

4. Fiat firma assecuratio, imo et sponsiones interveniant, necessum est, quod in posterum noxia contra Maiestatem Caesaream non fovebit.

5. Coronam in locum pristinum Posonium referat.

6. Cameras regias Posoniensem et Scepusiensem cum omnibus literalibus instrumentis fideliter et absque violatione resignet.

7. Omnia tam clerorum quam secularia bona adempta et occupata statim absque ulla pecuniaria solutione et juris strepitu restituantur.

8. Bona item Homonnaiana suis haeredibus, quorum Caesar supremus tutor est assignatus, restituantur.

9. Regnicolas eo dirigat, ut in ista pacificatione particularia postulata non moveant, sed ad futuram diaetam eorum gravamina protrahendo in complanatione illorum grata officia praestet Caesari.

10. Facta pacificatione statim se princeps in Transilvaniam recipiat absque damnorum illatione.

11. Ut captivi omnes tam ex regnicolis quam etiam militibus absque ulla litri pensione dimittantur.

Ezeket sokkal bővebb beszéddel adták írásban a mediatoroknak, de paríáját nem engedték venni, hanem csak a summáját concipíáltatták; nem akarnak semmit egyebet az országon követni, boszúállásnál, ha ő fölségét elszakaszthatnák valami contentatiókkal.

V.

1621. mart. 24.

Illustrissime comes stb. Servitiorum stb.

Aldott órában talált volt kegyelmed engöm atyjává fogadui, noha magam annak mindenkor méltatlannak tartottam, de hogy kegyelmed olyan apellatióval illetett, realiter akartam s akarok annak megfelelni; ha kegyelmed látná s tudná tapasztalhatóképpen az dolgokat, maga is csudálná és revereálná is; király urunk ő fölsége bizony most mind egy s mind másféle rendnek pater patriae leszen, ha ő fölsége által következhetik az maradás, mely most csak egy hajszálon vagy czérnaszálon áll, és mint az vonagó halálra vált embert, tengetik az doctorok; csak isten tudja, máról holnapra mivel haloszhattam a tractát, ő fölsége tudom nem titkolja kegyelmedtől. Én töllem is itt annyira nem titkolnak semmit, elcsudálkoznék igen, sőt álmélnkodnék, mint vagyunk széllal el benne; de isten nagy jó voltából minden jót adhat, és a mikor kegyelmed ez itt való dolgoknak circumstantiáit igazán megérti, akkor tapasztalja meg igaz szolgálatomat, és gondolhatja micsoda háladással tartozzék, kiben eddig nem kételked-

tem. Éltesse isten jó egészségben kegyelmedet. Hamburgij die 24. Martii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Péchi mp.

Külczim : Mint az első levelen.

VI.

1621. mart. 26.

Illustrissime comes stb. Servitiorum stb.

Másszor meghalad vala kegyelmed engemet az levélírásnak frequentiajával, most én mihelt hallám kegyelmedet udvarnál lenni, mingyárást írtam tegnapelőtt kegyelmednek, melyre hogy válaszom nem lőn, ugyan csodálhatom. Mindazáltal az kegyelmed kedves böcsületes atyjafia sógora Illyésházy Gáspár uram itt lévén kegyelmetektől követségben, nem tűrhetem, hogy kegyelmednek (*így; kimaradt* : ne irjak). Az itt való állapotokban mennyi gondnal, fő-töréssel fáradtunk eddig, lehetetlennek itilem, hogy emberi nyelvű declarálhatná, és most az micsoda módjait szent békességünknek isten feladta találnunk, ha abban kegyelmetek valami superflua scrupulósítással akadékot nem szerez, hanem acquiescál, hiszem, hogy rövid nap kegyelmed ő fölségével koronás királyjával szembe is reconciliálódhatik, melyben én a mint legjobban tudhatok, kívánsága szerint szolgállok kegyelmednek. És így édes hazánk-nak is közönséges csendességét, az privata securitást is meglát-hatja kegyelmed. — Tartsa isten sokáig jó egészségben kegyel-medet. Datum Hamburg, die 26. Martii. Anno 1621. Illustrissi-mae d. v.

Servitor addictissimus.

Simon Péchi mp.

Külczim : Mint az első levelen.

VII.

1621. mart. 28.

Illustrissime Comes stb. Servitiorum stb.

Király urunktól bizonyos válaszszaal megjővén Gávay Péter, és kérdvén ha megadta leveletem kegyelmednek, válasz nélkül, ugyan megszorodtam vala, most bőséges, bölcs, eszes, okos és édes hazánkhoz, nemzetségünkhöz buzgó szeretettel teljes válasz-

tételét értvén, örömmel és kedvesen olvastam az kegyelmed levelét; ugyanis mennyi periculumban torkig úsz, és mely szörnyűket követközni általláthat akármely gyöngé itéletű ember, azt bizony sok dolog volna megírni és azzal magát kesergetni szomorodott szívű embernek, mint én vagyok, annélkül is bánatimnak terhes volta duplálatnék; jobb az helyén arra elmémet fordítanom, mint és mi módokkal kerülhetjük azt el mind magunk, s mind egyebekkel mint kerültethetjük. Én az békesség véghezvitelében mint és mi formán fáradjak, eddig Illyésházy uramék kegyelmeteknek referálták, nem panaszlom sem nyughatatlanságomat, sem fáradságomat, sem egyéb búsulásimat, hanem csak azt, hogy noha a kiknek legnagyobb szükségek vagy az megmaradásra, és közelebb forognak a veszödelemhez, mikor attúl óltalmazni és tartóztatni igyeközöm, haragot, búsulást és egyebet is szenvedek, és sokkal nehezebben tractálhatok azokkal, hogysen mint az adversa parssal, kik méltóságos és bizonyos victoriában lévén, mégis engednek, a miben méltónak isméri; másutt nagyobb keménségöt tapasztaltam ezelött, most talám már isten az szűveket mind két felől öszve gyalúlja, lágyítja. Ma mentenek föl Bécsben az mediatorok Megával együtt, ajánlván magokat az békességnek jó véghezvitelére; difficultást a diplomák formájában, a conditiók effectuálásában (mire némelyeknek el is fogott ideje múlni, mint a szomszéd országok confoederatiói) és az amnistiát generaliter nem akarnák, de annak meg kell lenni. Ezen két nap alatt már az diplomák formáját is concipiáltatjuk; ők tudom az szerént esmég alkusznak mennél jobban rajta, annál beljebb való persuasioin ha fognak, azon leszek, mentül jobb állapotra juttathatom az magyar nemzetség dolgát, semmit abban hátra nem hagyok, kit ide meg sem írhatok, jobbat kell isten segítségéből mindenekben reménlenünk. — Elég siralmas hallani minemű rab-ságra vetötte már császár Csehországot, Austriát, Morvát, Prágában 75 urat, főembert, Linczben, Felső-Austriában 22-öt fogtanak meg, több is leszen a többiben. Nagy summákat az várasokon (*így kimaradt: vonsznak*), rosszúl vívának hazájokért, már az hóhérekkel rosszabbúl hadakoznak; itt is látom az mi nemzetségünkben sokak miatt hasonló állapotra követköznénk, de talám az úristen jó eszközök által nem jutatja arra édes nemzetünknek elfogyott és nyomorodott részét; kiben a mint írá, nihil intentatum relinquam, quantum in me fuerit. Ott is az gondviselést kegyelmetek se tágitsa, és ha eddig a sokat elvárta, ez néhány kevés napokat igen patienter elvárja, mert sok éhel holt idegen nép lesi az magyarországi prédát; felejtöttem ő fölségének megírni, császárnak külső segítségi, kiket Bouquoi mellé rendelt ez itt alatt való hadaihoz, Passauiához érköztenek; és secundo Danubio minden lövészszámokkal, apparatusokkal, csak kellessék, 5—6 nap

alatt elérköztetik ; most az elébbi mód szerént ad 5-am Aprilis prorogáltattak az induciák. Ha azért miben tudhatok kegyelmed parancsolatjára mind publice édes nemzetünknek, mind privatum kegyelmednek, most is és mindenkor optato cum eventu szolgálni, igyeközöm és szolgállok, úgy hiszem, hamar való napon örvendetes véggel. Éltesse az úr isten kegyelmedet sok jó áldásban bódogúl.

Hamburgij die 28. Martii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Péchi mp.

Külczim : Mint az első levelen.

VIII.

1621. mart. 29.

Illustrissime comes stb.

Miolta kegyelmedet udvarnál tudtam lenni, nagy szeretettel azért requiráltam levelemmel, és tudósítottam az állapotokról, hogy hozzám való igaz jó akaratjában igen megnyugodtam volt. De erdélyi főember, igaz jóakaróm adá tudásomra, kinek kegyelmed maga beszéllette volna, hogy ezzel a tractával én csak magam hasznára kereskődöm, eddig ha akartam volna, régen véghez vihettem volna, miattam vész el még Magyarország, kiért mint járok üdövel én is, igen fenyegetött. Soha én efféle ítélésit kegyelmednek felöllem nem gondolhattam volna, magam szívem tisztaságát bizonyítom az úristennel, ha offeráltak valahonnat valamit is, lám kegyelmed ajánlotta sokszor magát, de semmit arra nem néztem, egy szót, egy lépést, egy nyomot semmire nem mentem, hanem a mint ő fölsége és kegyelmetek informált ; eddig csak az ő fölsége contentatióján voltunk, hiszem, abban sem engedhettem, sem vehettem erővel. Már ezután az ország dolgai is forognak elő, kiben szabad minden haza fiának fáradni, neköm is keserves bizony efféle ítiletöket és fenyegetéseket viselnem. Ezt a bajos gondot mind hasznával, dicsíretivel, előmenetelivel nagy örömetst arra hagyom, az kire kegyelmetek jovalja. Ezt penig, hogy kegyelmednek megpanaszlom, viszen az én szokott sinceritásom reá, kit kegyelmedhez követtem, és hogy üdövel a jóért ne essék reménytelen dolog rajtam. Éltesse isten kegyelmedet jó egészségben. Hamburgij die 29. Martii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Pechi mp.

Külczim : Mint az első levelen.

IX.

1621. mart. 31.

Illustrissime comes sat. Seruitiorum sat.

Ha magamban eltitkoltam volna szüntelen gyanakodással kegyelmed felől hallott idegenségöt, nem feleltem volna egészen meg uram az köztünk való synceritásnak; hogy nem magamtól volt, hanem onnat felől értöttem, bizonyos jelét mutattam Jakosith uramnak, de nevezni senkit is nem illik, ne merjen illetlen temondádra efféle dolog. Én az kegyelmed igaz jó akaratját, melyet minden nap cselekedetivel experiálok, afféle szómondásoknál bizonyosbnak tartom, és meg is nyugszom benne, sőt kicsin állapotom szerint én bennem is azon leszek, megtapasztalhasa kegyelmed, hogy haszontalan szolgálja kegyelmednek nem leszek, kit hogy sok szóval ne ajánljak, inkább akarom cselekedettel megbizonyítani; se ha az kegyelmed állapotjában ide föl specialiter valamit efficialbatok, mint és mi formán, nem felejttem el, megírom kegyelmednek. Miolta az mediatorok fölmentek, semmit itt az tracta nem újúlt, nem kell sem ő felségének sem a nemes országnak felettébb búsulással lenni, tehetségünk szerint és szántsándékkal bizony vétket nem teszünk, publica salutem cum securitate et libertatum restitutione keressük, onnat is ne bolygassák, változtassák a dolgokat, mert affélében itt is több kárt, hogy sem hasznot vallhatunk; ez minapi legatio által facilitálása egyképpen mostanra ha jobbnak látszanék, jövődöre nagyobb difficultasoktól tarthatnánk belőle. De mindeneket úgy kelleit moderálnunk, hogy az feltött czél pacem tutam et permansionem patriae consequálhassuk, melyben kéröm istenömet, adjon erőt, magamat sem szánom semmi munkátúl, reménlöm, hogy több hasznos effectusokkal munkálkodhatom, s munkálkodom is bizony éjjel nappal szívem szerint, hogysen mint vagy magam itt most írásomban ígürnem, vagy az nagy diffidentiában megregzett elmék szüvek remélhetnék; kinek adja az úr isten, hamar való napon láthassa és érozhesse kegyelmetek és privatim kegyelmed kedves kellemetes jó egészségben. Hanburgy die 31-a Martii, 1621.

Illustrissimae dominationis vestrae servitor addictissimus

Simon Pechi mpr.

Külcztm: Mint az első levelen.

X.

1621. apr. 2.

Illustrissime comes sat. Seruitiorum meorum sat.

Minek előtte most az mediatorok Bécsben indultanak, néhány punctokról lévén velünk disputatiójok, többi között az amnistia formájáról is, utrum reciproce indefiniter generaliter legyen avagy excipiáltassanak valakik, király urunknak elfelejtöttem volt megírni, mivel ő felsége parancsolta volt az előtt, hogy Pázmán Pétert és Balásfit excipiáljuk, az gyűlésig maradnának Bécsben, ha az több clerus haza szállana is. Proponáltam én nekik ezt az exceptiót, de fölötte igen intének minket, most is nehezen fognának menni császár részéről az generalis amnistiára, és ha mi excepiálunk, igen könnyű császárnak azt a két papot accomodálni másuva, és arra könnyen reá is fog menni; de ők is olyakat excipiálnak itt, kiket mi inkább bánhatunk, ha pedig egyszer proponálnók, ők sem engednének regressust abban; ők azért azt svadeálták, hogy utrinque absque ulla exceptione legyen az amnistia, melyet mi félünk, hogy az országnak nagy injuriájára lenne, noha az bécsi végezéskor is két püspök excludáltatott; de most a császár victornak tartja magát, és oly állapottal egészen soha annyit nem ártott Magyarországnak, és úgy meg nem rontották, rontják, mint most, ha akarja; ilyen nagy készülettel lévén és erős correspondentiával az lengyellel, sohul az töröknél több refugiumunk nem maradván, tudja maga, mi is jól tudjuk, hol, mi formán, micsoda hasznunkkal vagy kárunkkal bízhatunk az törökhöz. Forog azért a két pap szömélye felől való excipiálásban ilyen dolog: ha exiliumokat és proscrip-tió-jokat urgeálljuk igen: netalán amazok excipiálnak a kiket akar-nak: mondom, még is ha urgeálljuk, és az császár mellettek ke-ményen fogja, és véghez nem vihetjük felöllök való szándékunkat, jobb-é, illendőbb-é mind az országnak s mind ő fölségének olyat kezdeni, kit véghez ne vihessen, sőt csak irritamentumok nagyob-bak jöjenek ki belőlle. Eddig az mediatorok perpatrált vétkökért afféle papokat püspököket törvény szerént való büntetésre igazí-tották, kiben ha módot ismer országúl kegyelmetek, informáljon felőle; ha abba sincsen mód elegendő, valami nyilván való exces-susát tudják (mert az suspiciókon senki semmit nem ad), consig-nálják, hányják szömére, akár most s akár a gyűlésen, és méltó, illendő feddással kényszerítsék in futuram sui emendationem. Ha pedig ilyen állapotjában az ország azoknak excessusokat csak dissimulálja, látván az állapotot, hogy ne talám ők az amnistiá-ból ki nem rekesztethetnek, ha pedig abba befoglaltatnak, az

után hanem ha újabb vetkőkért újítanak véllek való veszeködéseket, de az császár hozzá való hűségökért inkább oltalmazza őket kétség nélkül, hogy sem mint deserálná. Ilyen országos békességnek az két szömély lehet-é és mint lehessen derekas akadályja, tegnap magunkban eleget discurráltunk; az két gonosz közzül melyik lehet küssebb, könnyű azt is föl találni, de kegyelmed által mind király urunknak ő felségének, s mind a kikkel ezt közleni kívántatik, újabb resolútióját és censuráját örömost érteném, ne követköznék valami ártalmas akadály miatta, kis vagy sok kárral vagy semmiképpen ne állathatnánk helyére. Éltesse az úristen kegyelmedet sokáig jó egészségben. Hamburg die 2-a aprilis 1621.

Illustrmae d. v. servitor addictissimus

Simon Péchi mpr.

Külczim : Mint az első levelen.

XI.

1621. apr. 3.

Illustrissime comes sat. Servitiorum meorum sat.

Tegnap is írtam vala levelet kegyelmednek némely bizonyos dolgokról, de estve felé lehetővén elkészülése, kegyelmed böcsületes levele itt ére. Bizony bús szívvél és elmével hallom a mi magyar hadainknak ilyen igen megunakszott voltát, és szabadsága mellett hadakozni nem kész akarattját, az ellenség mostani magaviseléséhez és rezgelődéséhez képpest. Tegnap jött volt ide Tiffenpach, hajókot hoztak Bécsből és többet is várnak, híre az, hogy Divín alatt akarnák általkötni a Morvát; ő felségének s kegyelmeiteknek nem tudom vadnak ez ilyenre és az ellenség egyéb igyekezetire vigyázó kémjei, kiknek bizonyára igen szükséges jóknak lenni, és untalan menni jöni. Az ellenség hadát jól fel mondják, hogy lassan lassan szállították ide az költöződő hely felé, ők vigyáznak a magok dolgokra. Az mediator urak és commissariusi is az császárnak két három napra kéredzvén fel, ez egy hetet heába mulaták; elsőbe szerdára izenték vala megjövéseket, azután csütörtökre, péntekre, s ezen órában már hét-főre izenék, a mely nap vég vagy az induciákban. Ehez képest ugyan voltaképpen kételkedünk a tractának continuálása felül, mindazáltal inter spem et metum meg kell várnunk, lássuk mi véggel jönnek. Ehez képest a mint király urunk és mikorra írta ő felsége onnan mozdulásra való szándokát, bizonyára igen ár-

talmas és veszedelmes is lehetne, abból valami nagyra vévén az ellenség magyarázatot; hadát is ha kimozdítja ő felsége helyéből, futó neve kelvén, az ellenség helyébe száll, félő, hogy talál az egynehány napig mivel éljen, ha az mieink eléheznek magok és édes hazájok mellől. Melyekről való tetszésemet és az ide való mozgódásokról való híreinket ő felségének is kegyelmed értésére így adhat. Az minemű levelet kegyelmetek és az statuosok deputatusi írtak palatinus uramnak az én dolgocskám felől, arra is ő kegyelmeknek választ tévén, kegyelmed kezéhez küldtem, felette bizodalmoson kérvén kegyelmedet, per occasionem exhibeálja. Az maga dolgát kegyelmednek a mi illeti, securitására való gondviseletét én szükségesnek itélvén, ha Isten ez tractában való progressusunkot megengedi, arra nekem in tempore szorgalmatos vigyázásom lévén, megtapasztalható jó akarattal igyekezem szolgálni kegyelmednek, reménységem lévén, hogy ebben meg nem fogyatkozom kegyelmednek. Éltesse Isten sokáig jó egészségben kegyelmedet. Datum Hamburgi, die 3-a Aprilis, Anno domini 1621.

Illrmae d. v. servitor addictissimus.

Simon Péchi mpr.

Külczim: Mint az első levelem.

XII.

1621. apr. 7.

Illustrissime comes sat. Servitiorum meorum sat.

Tegnapi napon kegyelmed levelét vévén, az amnistia felől mind király uramnak, s mind tanácsi és deputatus urak, főrendek resolútióját értöm, és ahoz is igyeközöm mindenképpen magamat accomodálni. Jókor is érkezött annyiból az resolútio, mert ha valami okon meg nem változtatik, ez estve úgy izenék mind Bethune s mind a császár commissariusi, hogy okvetetlen minnyájan alá jönnek ma ide Bécsből, és úgy az tracta continuálásához hozzá foghatunk isten akaratjából, ha penig jövedelek haladna, kit nem reménlök, és eddig is bizony terhes, nehéz és sok búsulásokkal vagyon itt való mulatásunk, arról ismét tudósítom mind király urunkat ő felségét s mind kegyelmedet, biztatnák ennyi késődelmek után hogy heába nem járnának. Éltesse az úristen kegyelmedet kedves jó egészségben sokáig. Hamburg, die 7-a Aprilis 1621.

Illustrissimae d. vrae servitor addictissimus.

Simon Péchi mpr.

Utóirat : Az kegyelmed dolgára mint megírtam ez előtt, szorgalmatos gondom leszen, úgy hogy abban ha lehet, reménsége fölött való móddal szolgálhassak mind bátorságos állapotjára, s mind előmenetelire.

Külczim : Mint az első levelen.

XIII.

1621. apr. 26.

Illustrissime comes sat. Servitiorum sat.

Siető utamból minap, hogy jámbor szolgája által kegyelmednek nem írhattam, abból kegyelmedtől kedvessen való bocsánatot várok. Miben múlt mostan az tractatusról való eloszlásunk, gondolom Jakosith uram fogta kegyelmedet arról informálni, vagy ha szolgája sietése miatt mind meg nem írhatta volna, mivel szintén abban az órában nyilatkoznak ki és forgattattanak igen nagy dolgok, mikorron mingyarást csak szekerünkre ültünk és úgy indúltunk utunkra Hamburgból, én is akarám kegyelmednek király urunk ő felsége parancsolatjából megírni rövideden. Ott azért uram a tracta difficultása az ő felsége részéről csak az egy resignálásnak terminussán forgott, nem egyebért, hanem az diffidentiaért, kire mikor sok erős okokkal módokkal onszorlottam őket, nagy bizodalmok lévén a németeknek ez mostan támadott scisciókhoz, studio abrumpálák a tractát, úgy hogy eddig való ígíretökre is császár ez után ne legyen köteles. Ez aránt penig, noha ők örömet azt akarnák kihozni az egész tracta cursusából mint ha király urunkon múlnék az szent békességnek véghez nem meneteli, de bizonyára az ország szabadságit nem akarja császár megadni, és az kegyelmetek igen engödelmes replicatiója szerént az harmadik articulusban amaz egyiket nem akarták sem akarják szenvedni az mediatorok, in quibus tempore felicis coronationis imperatoriae maiestatis extiterunt. Neköm az Esterház Miklós fő jezsuitája pater Sz. György igen világosan megmagyarázta, hogy császár ez mostani motussal föl akarja magát szabadítani mind praedecessori által s mind maga idejében lött s következett két féle kötelesség alól, és diplomák alól: ab extortis et majestabilibus. Az extortákon értik a bécsi pacificatiót, kit fegyverrel nyertek az magyarok; az majestalesekön értik a melyeket et tempore electionis fogadtanak, kivel kételenek voltak az majestas elnyeréséjért, hogy adják és fogadják az országnak, és így sem az bécsi végezést, sem az 17. conditiót nem akarná megerősíteni. Ilyen karban tudván lenni én az állapotot, sok szóval mutogattam palatinus

uramnak, hogy császár ez tractán nem adja meg az ország szabadságát; ő nagysága in contrarium magát azzal biztatta, hogy megszorzi, és fogott volt indítani valakik által Bécsben meneteli felől reménségöt, sőt valami szél hírre bizontalanúl az békesség véghez menetelit is hirdette, nem csak köz helyen, hanem császárnak meg fogta volt örömmel írni, kit császár mind az Imperiumban, Olaszországban, Belgiumban megírván, mondják, mely igen búsult, hogy olyan fejedelem ember írása miatt olyanokat hirdetett széllel, mely nem úgy taláztatott in rerum eventu. Mikor azért én az tracta végében király urunkhoz alá készítettem jöni, palatinus uram Bécs felé való menetelre készítette magát, hogy császárnál tractálja még is az békesség dolgát szemtől szömbbe. De jó reggel csötörtökön a császár commissariusi Eszterház által meg izenék ő nagyságának, hogy semmi járása Bécsben nem volna, és ott mi mellett s mit akarna ez uram tractálni, ők azt nem látják, mivel azelőtt, hogy inkább országgyűlésére halaszthassa az ország dolgainak complanálását, ő maga hirdette és vetötte azt a főbb ratiót, hogy nincsen ő nagyságának sem az egész commissariusoknak arra való plenipotentiaja. Azután csak hamar az egész galliai legatio az ő nagysága szállására jöven, mikor az tractatusnak elbomlásának okait egymás között iteráltuk volna, én király urunk részére reménségöt adék jövendőre ez után is, ő felsége úgy accomodálhatja magát, harmad nap alatt Bécsben mind ezeket véghez vihetnök, de kívánám, hogy az ország szabadságának restitutióját, úgy a mint írták, az deputatusok feleljenek rá, hogy megleszen, és úgy adja meg császár a diplomát, kire semmi biztatást akkor sem adtak, hanem csak arra mutattak, menjen véghez előbb az fejedelem dolga. Az után fordíták beszédöket a mediatorok palatinus uramra, és jelenték, úgy értettek volna, ő nagysága Bécsben akarna felmenni, akarják érteni annak okát, ha tractatusra akar-é menni vagy külömb állapattal, az az publico nomine vel privato; si privato, nihil contradicunt, Hungaros enim libenter videt sua maiestas tanquam suos subditos, — si publico nomine et publica legatione, an velit causam regni separare a principe nec ne; ha separálja, vagyon-é külön plenipotentiaja az országtúl, hogy azt tractálhassa neglecta principis contentatione: ha nincsen plenipotentiaja commissiója külön senkitől, hanem mint eddig, úgy ez után is conjunctim és egyszersmind tractáltatik az fejedelem és az ország dolga, ők is három holnaptúl fogva abban laboráltak, és már ha véghez kell menni, jöjjön fel követe az fejedelemnek, s úgy ők is valamit cselekedhetnek, szeretettel fáradnak az véghez vitelében, de ha sem privato nomine sem publico, mivel tractatusra nincsen senkitől plenipotentiaja, nem látják Bécsben való menetelinek okát, császár ő felsége nevével

intik, s hagyják azonképpen az commissariusok nevével, hogy Bécsben nincsen semmi járása, s oda ne menjen. Ilyen nagy confusióban marada akkor ott palatinus uram állapotja; sem vissza ide nem tudta mint jőjjön; hanem (ezt titkon írom kegyelmednek mint király urunk tanácsának) engömet kért azon, hogy ő fölségétül nyerjek assecuratoriát bátorságos haza jövetelire. Ezek mind így levén, noha ő nagyságának semmi oka, módja ott fenn való maradásban nincsen, mert azt megvallá Jakosith uram is ott, hogy separatim és ad partem nem tractálják az ország dolgát, azután valamint forgatta magát, megírá, hogy ugyan fölmegeyen Bécsben és fölment, mert mi akkor minnyájan eloszolván Hamburgban úgy hattuk simpliciter, hogy se egy felé se más felé tractálásra való hatalmok nem maradt. Immár itt alatt mennyire való része nyilatkozott ki palatinus uramnak ez mostan támadott factióban? Bécsbe is minden instructio, plenipotencia nélkül, sőt contra prohibitionem caesaris, mire ment föl? király urunk ő felsége nem akar semmit palatinus uram által ott fenn tractálni, hanem az mediatoroknak, a mennyi reménségöt adtak az tractának regressusára, úgy resolválta tegnap magát Casanoue által; már csak szintén az ország szabadságáról való assecuratiót szerezzék ki az szerént a mint írták és kívánták az deputatusok, maga dolgaiban, állapotjában, semmi difficultást nem akar tartani, így is váljék meg, ha császár meg adja-é és akarja-é adni kegyelmeteknek jó emléközetű Botzkay idejében szerzett és találtatott szabadságát. Az meglévén és sufficiens salvus conductust küldvén az fölmenésre, ő felsége nem szánja ismét arra rendelt követét felküldeni, úgy hogy az üdö alatt császár hadai semmi részében Magyarországnak sem particularis irruptiókkal sem generalis expeditióval be ne jőjjenek; és az után mingyárt et cessatio armorum et pax confirmetur utrinque. Így azért ez előtt elmúlatott occasiót az írásban, mostani bőséges írásommal akarám kipótolni; ha akarja császár, az ország szabadsági megadásával szabadon meglehet a békesség, a nélkül pedig tudom, egy igaz hazafia és igaz magyar sem kívánhatja sem akarhatja jól. Én sem fáradok nyilván olyan ártalmas békéltetésben, kiért koporsómban is szidalmat találnék magamnak. Ezekben pedig mint accomodálja magát ez után palatinus uram, mivel ő felségétül ammoneáltatott ez tractatusból, ez után való üdők fogják azt meg bizonyítani. Kegyelmed neköm parancsoljon igen bízvást, szeretettel szolgálni kegyelmednek kész vagyok. Eltesse Isten nagy jó egészségben kegyelmedet sokáig. Cremnicÿ die 26-a Aprilis 1621.

Illrmae d. v. seruator addictissimus

Simon Péchi mpr.

Külczim: Mint az első levelen.

XIV.

1621. maj. 10.

Illustrissime comes stb. Servitiorum stb.

Kermecz-Bányáról való írásomra kegyelmed választételét örömetst vöttem és bőségesen meg is értöttem mind ez mostani megmaradásáról való obtestatiójával egyetemben. Melyekről tudván, hogy a mi kegyelmes király urunk ő fölsége kegyelmednek bőségesen ír és informálja valóban, engömet azokról való bővebb és sok írással való declaratiónak munkájátúl megkimíl. Mert valami az békességnek eddig véghez nem menetelit nézi, nyilván vagyon kegyelmednél, annak megnyeréseért mennyire megalázta vala magát király urunk császár ő fölsége előtt, és mely közel jártanak az fejedelmek abból egymással való conveniálásból; sőt kétség nélkül conveniáltak is volna, ha ez alattomban palatinus és Széchy uramék által való praktika nem bízatta volna császárt ilyen occasióval, az magyar nemzetséghez és Magyarországhoz való sok nehéz és súlyos (kiket ők igen azoknak tartottak) mind bécsi pacificatió, s mind elektiókban köttetött erős conditióknak igája és terhe alól bátorságosan való felszabadulásával. És hogy ez factió ennyet annál inkább reménlvén az országnak király urunktól való separatióját, könnyebben és hamarébb ejthetnék és keríthetnék az országot az hispaniai igának hálójában. Így szakadván vége a tractának, annak újulása felől azután nem értöttem semmit, és hogy most tovább continuálhassuk annak előmozdítását, semmit annak módja felől egy szót is azután nem értöttem. Istennek adok hálát rajta, hogy én szolgálai kötelességöm szerént király urunk mellé békével visszajöhettem; magamnak privatim szomorú keserves állapotom lévén, jól tudja kegyelmed, szomorúlt pusztá házimat apró árváival kelletik látogatnom, és azoknak gondja viselésére szorgalmatosnak lennem; valami én töllem kívántatott, istent és az ő szent angyalit contestálom, hogy én igen nagy sinceritással, tiszta igazsággal fáradtam és munkálkodtam ez békéltetésnek véghezvitelében; de ha az mi jó s igaz igyeközetünket megelőzte az alattomban való practica, és ha isten az bünökért nem ajándékozta meg, sem akarta ajándékozni meg most az fejedelmeket, sem az országokat békességgel, mit tehetünk róla, nekünk az mindenható istennek szent akaratjához kellött és kell magunkat tartanunk. Elég, ha ennyi csalárdságos practikák között maga tökéletességét és jó lelkiismeretit mind urához és országához, nemzetéhez kiki közölünk jó hírével, nevével egyetemben megtarthassa. — Nem lévén pedig reménységünk most az békességnek megnyeréséhez, valami az haddal való óltalmazását illeti, király urunknak arra oly szorgalmatos gondja

vagyon, hogy annál nagyobb soha bizony nem lehet, sem kíván-
tatik; most az ellenség is a főnek nem létele miatt derekas ere-
jével nem szorgalmatoskodhatik, csak magok ne rémítsék üdő
előtt el magokat az emberek. Kész hadait ő fölsége, hogy ennyi
prédátúl megüresítse, egy kevéssé házokhoz oszlatja és bocsátja,
de nagy kedvek vagyon minnyájoknak csak két hét múlva is ismét
zászlójok alá sietnek és öszvegyűlnek. Az erdélyi fizetett hadak-
ból is nagy sokan valának, haza sem mennek, mind itt maradta-
nak, és mingyárt mezőre kiszállnak az ellenség felé. Idegen segít-
ségek és külsők lám mindenfelől érkezőnek és naponként azok oly
számosan fogják megmutatni magokat, leszen az ellenségnek ki
által megtartóztassék; sőt egy szóval mondván oly módjait keresi
ő felsége most az német ellen való hadakozásának, hogy kétség
nélkül victoriát reményl ellenek, kiben az állhatatosok ő fölségé-
vel azután is együtt örülhetnek; in contrarium, kik különben
cselekösznek, ő fölségétől sem várhatnak semmi jót. Tudom ke-
gyelmed is ő fölségét szüntelen leveleivel érteti, és ha neköm
Erdélyben méltóztatik írni kegyelmed, ott való állapotom és
értelmem szerént is szeretettel választ teszek az kegyelmed leve-
lére. Ajánlván ez mellett jó szűvvel, szeretettel minden üdőbeli
szolgálatomat kegyelmednek. Éltesse isten nagy jó egészségben
sokáig kegyelmedet. Cassoviae die 10. Maii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Péchi mp.

Külczim: Mint az első levelen.

XV.

1621. maj. 13.

Illustrissime comes stb. Servitiorum stb.

Ez mai napon való deliberatióból igen jó és kedves válasz-
szal bocsátja vissza király urunk ő felsége az jagendorfi herczeg
követét és fő strázsamesterét, melyet kegyelmednek valami rész-
szel segíteni kelletik ilyen jó intentióban; de az napok száma
kevés lévén visszatérésére, hogy addig is biztathassa az hercze-
get innet viendő jó válaszszaal, postán elől írt kegyelmednek és
includálta az marchio levelet. Én is az leveleket itt postára com-
mendálván, nem tűrhetem, hogy vagy két szóval ne juttassam
eszében kegyelmednek magamat; holnap az követ is elindúl innét
és fel siet kegyelmedhez. Új dolog egyéb itt nincsen; most hozák
in paribus a diploma formáját, gratiával az amnistiát és az bécsi

pacificatiot s az 17 conditiók praestálását silentiumban hatták, ama regula szerént, quae expresse non ponuntur, illa procul dubio non observantur. Ilyen szép amnistiát és libertatum restitutionem hozott palatinus uram országúl kegyelmeteknek. Maga tudjuk uram, hogy nyilván fegyverre szántanak nemzetestül országotúl, kire isten őket nem bocsátja. Éltesse isten nagy jó egészségben kegyelmedet. Cassoviae die 13. Maii 1621.

Illustrissimae d. v. servitor addictissimus.

Simon Péchi mp.

Külczim : Mint az első levelen.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

I.

Illésházy Istvánnak birtokviszonyait illető följegyzései.

Illésházy István jó módú nemesi családból származott, melynek birtokai Csallóközben voltak. Atyja Tamás alispán volt, ki két nejétől Pogány Annától és Földes Zsófiától hét gyermeket hagyott maga után. Ő maga 1541. született s ha azon körülményből, hogy öcscsével Györggyel 1559-ben osztozott meg, lehet következtetni, atyja is ezen év körül halt meg. Az alább következő Memoriale Illésházy Jánost 1571-ben már meghaltanak írja, de a többi testvérekről: Györgyről, Bosnyák Andrásnéról (Illésházy Kata), Eszterházyról (J. Zsófia), Brigittáról, ki később Thurn Fülöpné lett és Ferenczről emlékezik.

A második Memoriale szerint Illésházy György 1594-ben halt meg.

a)

Memoriale:

Anno 1569. in fine Julii ostoxtam megh Illjeshazy Geor eochemmel, mjnden jngo marhat nekj megh attham, wgjan azkor Bosnjak Andrasnakjs az eo felesége rezetth az peleskej barombol meg attham, wgian ezkor Sterhasnenakis (*értsd: Eszterházy-nénak*) Anno 1571. az jozagboljs kj attham Illjeshazj Georgj rezetth.

Es azkor jwttot egj rezre szenank 18 eol egy kjnnek (*sic; talán: egyiknek; vagy: egy kinyek-könyök-egy sing?*)

Az Illjeshazj Ferencz barmara es az zegen Illjeshazj Janos barmara kjtth az wtthan Illjeshazj Ferencznek, Brigidanak, Catának attam az eo Angyal Janosnal walo marhajokertth keolt elj (-el) ez scena.

Almatt atthak elj f. 9.

Rethett f. 14.

Dio nem termetth.

Ebeol keoltetem Illjeshazj Ferenczre kjltem Becsben nekj ketth wtthban f. 6.

Magának attam én magam f. 3.
 Ittem feleségemmel adatam neki f. 3 aranyjól ata ezt neki.

Anno 1572.

Egy papucsjat kapcsziastól f. 1.
 Egy csizmaért Nagy Péternek d. 50
 Egy sarkantyut kit neki atam, vetem f. 1.
 Zabónak ruhái czináltatástól f. 2.
 Hogy eljzerzeodni kezeole Egge (*Egerre*) árpát lovainak
 vetthem f. 2.
 Zolgáinak egjknek atam az lovasnak f. 1.
 A másíknak egy nyeret vetem f. 1.
 atam annak is pénztth is Cenkeinek.

1571.

Locjot fel adora engetem mind en s mjnd eochem az nagy
 draga ideonek mjattha, adnak zent Geor(gy) napjan k. 5. (?),
 zenth Mihál napianjs 5. 2 mecs (= mérő) bwzat, 2 mecs zaboth
 ez eztendeoben, az haz syksegere es wetthnj attam kj kez penzt
 bwzara f. 250 vagy ennel teobet.

Egj egj kapatjs adnak az locjak.
 Benhenz Imreche (sic) zauara woltth.

Anno 1572.

Kj attam Illjeshazj Ferenchnenek mjnden jngo marhaját,
 aranjat, istyth (= *ezüstjét*) barmath ez eztendeoben Bosniak
 Andras eleott, kjreol vallot Balog mester eleotth.

Holt wyz eleot senackat mjnd kalongjaban in mense Julio
 az arwyz elj wywe, 12 eol senatth kaphatank benne, kys sjgett
 eleotth 5 eoletth.

Alma semj nem terme egjebeot hanem egj keowes az pwsta
 kerben kj jo ha ert f. 3.

Djo js keowes f. 2.

Retth ara f. 12.

Bwzat santlnak Watarol egj holdat, Farkhazarol egjetth,
 Illjeshazarol 4.

Volt az vdwarhoz walo feldekben vetes, az 13 (*sic*); Zol-
 nak megjeben ismeg Zent Peternel egjben, Zegmeljbe volt, de
 az jo nem volt, az barom elj weztete wolt.

1573.

In mense aprillj kjlde fel Ferencz Egerbeol egj zolgajat
 lewelekel, lowa hogj meg santolt volna es keoltsege sem volna,

kjldeotem nekj egj fejer lowath, kjert ennekem f. 35 adnak wala Georet, attam eo nekj pro f. 25. Ismegh kez penzt f. 14.

Ezen eztendeoben santotak az jobagjok egj-egj holdot.

Zelke Mate, Hegedyws Tamas, Zalaj Istok, Kowacz Pal, Cykos Bertalan zabgtth ketth nap. Vatarol Galla Janos egj holdott: Tanhazarol Fejerek egj holdatth,

Jwt fel Egerbeol (*Ferencz*) lowastol solgastol jn octobri.

Attam nekj az paphoz hogj warkonra menth f. 3. Zolgajanak kjt Egre vissa bocjata d. 80. Az lovasnak attam Janosnak d. 40. karachjon napjan.

Posonban wolt egj hetig az doctornal, attam nekj echer d. 60.

Echer az patikariusnak Lucas deak altal eleoser f. 1.

Wettem gjolciott imegre nekj, attam egj vyseleo weores farkasmal swbamott nekj, az fejlendis.

Anno 1574.

Masodsor hogj az doctorhoz feol ment attam nekj f. 12.

Magjarbelre hogj ment magat Zempthen keopeolettetnj s fr. (?) atam neki d. 50,

Egj szaras cyzmat feketet kjt weot Lucas deak Zombatba f. 1. d. 20.

Attam hogj vtolsor kjmenth eo maganak . . . d. 50.

Peter deaktol kjldeottem nekj ez eleot . . . d. 25.

Posonba az patikariusnak fizetem erette . . . f. 5.

Az Janos lowas solgajatt elj bocjatam atam nekj . f. 2.

Egj test syneo landis mentett, ez eleottis atam zolgajanak esenek (*sic.*) egj nadragot kjt maga weot *Ferencz* egj foryn-ton f. 1.

Ismeg ketser d. 80. Az mas laistromba lasd.

Vasnottys vetem Posonba eochemnek, tartotam it ket lowath.

Egj zolgam zolgalt neki.

Az doctornak 16 sapw tizta bwzat az en kochjmon kjltem.

Zeorzeotem meg wele, az eo josagarol arendaban anno 1574. in marcio, adok nekj eztendejgh f. 80. hws wet napian kezdetjk.

Attam nekj hogj hws wet hetfeon feol wyttem az doctorhoz tyz wag f. 12.

Az wtan hogj Somogjwal ot woltam az doctor kerteben vele azkorjs attam nekj.

Az wttan Totth Paltol kjldeottem neki Posonban f. 5.

Egj paplant hozatam Becsbeol nekj f. 2.

Attam Posonba Palkónak f. 1. kiwel nekj wasarlott siweget, giolchott wagj wasznott.

Attam Iwan által neki hogj Magjarbelre mene 30. Junii f. 1.

Attam Bechben hogj feolwytttem nekj egj renes tallert

Hog elj jwtem onnan attam f. 11. in talleris.

Egj scarlatth falseo rwhatth.

Egj pws kajerth Salaj Istoke kj wolth attam f. 2.

Brigidanak attam Beczben egj wontth ezyst soknjath és f. 20.

Attam az nemet germeknek posto dalmanra f. 1.

Beczben kjldeotem az orwos assonjerth kocjt, Lucas deakot, Peter deakot, helteotek f. 1. d. 50. tebbetjs.

Attam eccier f. 1. masor d. 50.

Lucas deaknak attam hogj az nemet assonert ment f. 16, kirol neki samot adot, hogj vissza vitte Cenkey Janos Bechbe f. 1. d. 50.

Bechben fizetem erette Brigida assonnak kjt eo fizet wolt az eo gazdaja f. 9. volt f. 8. d. 40, de nemet penzel teot f. 9.

Ittem vtolsor hogj az nemet azzont az en kochymon hozza ala kjldeottem, hogj haza kjldeotek az assont fogatak Deczkejt neki, f. 1. d. 50.

En attam Bechben nekj Lucas deak által f. 10.

(A köpcsényi levéltárból, lad. 19. fasc. 4.)

b.)

Anno 1594.

29. Decembris szegin megholt Illyesházy György uram marhájának száma, kit ispán uram egy ládában rakott és elvitt, egy fekete bürrel borított kis ládában, ezek vadnak.

Egy ezüst aranyozott medencze mosdóstúl.

Item egy ezüst kupa fedeletlen.

Item egy hólyagos aranyozott ezüst örög kupa fedeletlen.

Item egy sima aranyozott ezüst középszerő kupa fedeletlen.

Item egy ezüst aranyozott csésze.

Item skofiára való ezüst aranyozott tolltok.

Item sivegeljre (*süvegaljra*) ezüst aranyozott hegyes boglár.

Item sivegeljre ezüst aranyozott lapos boglár.

Item egy örög hegyes aranyozott homlokelő lóra való.

Item egy középszerő aranyozott homlokelő, középszerő kővek vadnak benne.

Item egy bokor fekete kócsag toll.

Item egy kis ezüst pohár.

Item egy hoczakban törpe kis pohár és ugyanott két ezüst kalán és négy pár ezüst kapocs, kit Cseterteki Jakab deák vetett volt zálogban f. 8.

Item egy kötésben valami adósságrúl való levelek.

Item egy kicsin feir skatulyában valam sivegeljre való ezüst boglárok teli skatula velek.

Item egy zsákban az kith az kőfalban találtak tallér f. 299. den. 25.

Item aranybúl csinált valami kis alkotmány, abban vannak feir gyémánt, öt kövecskék.

Item egy zacskóban német pénz, felir becse (?) circa f. 6.

Item vagyon abban az zacskóban fékre való ezüst boglárok 14 darab.

Item vagyon abban az zacskóban két török pecsét.

Item vagyon abban az zacskóban dutka f. 22. den. 50.

Item egy skatulában duna arany (*dünn arany* = *lemez arany*) 13 darabban.

Item egy kis fejir mustra erszinybe arany 158.

Item ugyanott egy arany pecsétes gyűrő.

Item az urak czímer level(e).

Item testamentom levél.

Item az szolgák dolgárol való pecsi(te)s könyvecske.

Item Miklós Benedek az szolgája, ki megfojtotta az ki pénzt elvitt volt, abban az ládában vagyon f. 173.

(A köpcsényi levéltárból lad. 19. fasc. 4.)

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

II.

Bocskay Klára végrendelete.

Az alább következő végrendelet, a gr. Andrássyak krasznahorkai levéltárából vétetett. Írója Bocskay Klára. A fejedelemmel egy családból származott ugyan, de nem azon ágból, melyből ez, hanem a II. Gergelyéből.

Anno millesimo Quingentesimo octoagesimo Sexto 28-o January.

En Botzkay Clara az nehaj Cziapi Janos hazas tarsa, ky testemben igen beteg vagiok, de lelkemben io egessegem vagion, illien testamentomot tezek ez zemeliek előtt Thyry Boldisar az Jeczy Predikator előtt es Zaba Istuan előth.

1. Groph Vramot es Maghoczy Vramoth vallom feotutor-nak illien modon, hogj ha az en szegenj arvaimnak haborgatoj lennenek valahonnan, eő Naghok legien minden oltalommal az en szegenj aruaimnak, Cziapi Christoph Vramot es Monaky Janos Vramot es az en Nenemet Botzkay Ilonat ezek utan (tudnj illik) Groph Vram eő naga utan, es Magotzy Vram utan, hagiom es vallom tutorokka az en aruaimnak, miert hogy egj ozlasban vagion az en zegenj arvaimnak iozagok az eő kegmek iozaganal. Attiafiak is eő kegmek az en arvaimnak, eő kegmek oktassa tanczia az en zegenj arvaimoth, es minden oltalommal gondviselessel legien eő kegmek nekiek.

2. Kassan az fekete ladaban vagion tizenhat zaz forint, es huzon eőt hijan hat zaz aranj.

3. Az feyer ladaban vagion negi zaz aranj, es negi zaz forint tallerul, az gazta azzonnak, az melj haznal az ladak vannak egj parta evre attam eötven tallert, az melj ev vgian azon ladaban vagion.

4. Eperiest egj ladaban vagion tizen harom zaz taller egj hijan. Zaz forint fejer penz, egj ewst araniazot mosdo.

5. Az fejer ladaban vagion zaz forint, az masik ladaban somast vagion zaz forint fejer penz, ugian azon ladaban vagion zaz huz forint, tizen ket penzes garassul.

6. Itt Zeczben vagion egj Zekrenben zaz forint lengiel garas.

7. Baso Mihalnenak attam harmintz harom forintot zalogh nekwl.

8. Cziapi Janos iobbagy vannak nalam zalogban huzon-negj forint hijan negj zaz forintban.

9. Paczor Ferencz ados negied fel zaz forintal, semmy szaloga nincsen nalam. Teöbbek is vannak adossok, ky zaz forinttal, kj ket zazzal, ky aztag arraban, es kj egiebbel, de ezekről registromom vagion meg talaliak benne, az mit fel nem irtak volna is, tuggiak az birak.

10. Ezenben az bironal valamj ado penz vagion.

11. Veres dupla barsonj vagion, felet annak hagiom Cziapi Peter fiamnak, felet leaniomnak Cziapi Katanak, Veres kamoka is vagion, annak is felet fiamnak hagiom, felet leaniomnak hagiom. Valami nemő ruhaim nekem vannak, azokat hagiom leaniomnak Cziapi Katanak.

12. Tiz lepedőt es tiz abrozt hagiok Cziapi Peternek az teob feyer ruhat mind leaniomnak hagiom. Valami penzem es ewst morham nekem vagion, felet hagiom Cziapi Peternek, felet Katanak.

13. Leaniomnak zwkseger vasarlanj attam Ketzer Andrasnak mas fel zaz forintot.

14. Zabo Istvan volt ennekem ados huzon negj forintal, tizen ketteit megatta, az tizen ketteit meg engettem nekj.

15. Cziappy Katanak az mi zwksege lezen ruhazattiara az Somossy iozagbol vegienek.

16. Zabo Istvannak hagiok huzon eöt forintot.

17. Kassaynak hagiok huzon eöt forintot, es ha megh gio- giul, bekevel bocziassak valahova akar mennj.

18. Miklósnak es Georgnek egj egj dolmanra, es egj egj mentere valo poztot vegienek, kiknek en meg fizettem, azert cziak io akaratombol hagiom ezt nekik.

19. Az ket Leanj Cziapi Katanal maraggion, es mikoron hazassagot ernek, aggianak negj negj zokniat velek, az kettej veres mohar legien, az kettej zöld legien, az kettej sarga legien, az kettej morvaj pozto, egj egj zöld tafota subat csinaltassanak nekik.

20. Zabo Istven mig el Cziapi Kata mellet legien, egj io ven azzont fogaggianak melle, az ky mind io erkölczre s mind io varrasra taniczia. Ez Cziapi Katat az Somossi haznal tarczias es irasra tanitassak.

21. Eorseknek az kulcziar leannak három forint arra egj zokniat arra egj forint ara barsont. Az Somossj Annanak is három forint arra zokniat, es arra egj forint arra barsont.

22. Eorseknek ket tehenet giermek dedeket (*sic*) boryustul, es ket diznot hagiok.

23. Somossy Annanak negj diznot es ket giermekded feiös tehenet boryustul.

24. Az legenieeknek ha ky telik eztendeyek mind el bocziassak eöket.

25. Az koczisnak mindenestöl megfizessenek es az lovakat elaggiak.

26. Zabo Janosnak három kobol buzat aggianak, Zabo Andrasnak is harmat, Her Istvaunak is harmat.

27. Az azzonnepeknek az kik keorniulem forgottanak, hagiok egj egj forintot, és egj egj köbol buzat.

28. Egj aztagot vÿ fejeben az szegenj iobbagiok köziben ozzanak ky.

29. Az Zeczj praedicatornak Thury Boldisarnak. Ezenben hagiok egj aztagot az felessegenek ket forintot.

30. Az zeczj kaplannak három keobol buzat hagiok.

31. Az zeczj mesternek három keobol buzat, az zeczj deakoknak egj zeczj hordo bort, hogj ky arultassak, es poztot vegienek az araua.

32. Az zerdahelj Praedicatornak hagjok eot forintot az Bezdedj Pradicatornak is eoteot.

33. Az pataky deakoknak hagiok tiz keobol buzat es tiz forintot.

34. Az Somossy mesternek es deakoknak negj köbol buzat hagiok.

35. Az Ezenj polgaroknak es Bezdedieknek egj egj hordo bort hagiok hogj el aggiak es az arranal meg oztozzanak.

36. Az Somossiaknak egy taualy Tarczaly bort hagiok.

Petrus Cziapi mp.
(Pecsét.)

Monaky Janos mp.
(Pecsét.)

Chiapy Christoph mp.
(Pecsét.)

(A kraszna-horkai gr. Andrássy-levéltárból, az eredetiről, Fasc. 57 nro 63. Papiron.)

NB. (Csapi Katalin nemsokára Horvát Menyhért neje, majd magtalan özvegye lett.)

Közli: GÉRESI KÁLMÁN.

III.

Boeskay István erdélyi fejedelem kincseinek összeírása.

Az Fekethebűrrel borított vasas ladában való
Arani keöves Gieongieös Miűnek Arani penzek-
nek es egieb Marhaknak is szama.

Nro Primo vonetekos Iscatulaban.

Ez feier vonetekos fedelw Scatulaban egy iraniu eoregh
arani lancz Negj.

Ittem: Egi kisedel arani Rud.

Nro Secundo vonetekos Scatulaban.

Negi egy iraniu reovid arani eoveoczkek Parisiai Miű
eoregh es apro arani gombokkall es Claris zemekkel fwzcottak
es eoregh gombiai mindeniknek Tizenharom harom, Claris zem
huzon hatt hatt mindenikben, az apro gombjaiis Tizenharom
harom.

Ittem: Egi darab ew vagion azon Parisiai Művel czinaltt
arani gombokkal. Ennek az eoregh gombia Tizen Niolez, az apro

gombia Tiz, ennek az veghin egi eoregh gomb hasonlo az teob gombokhoz.

Egi vas lancz formara csináltt Arani ew, keozben Tizenhett feier, zeold, es zederies zomanczal, folio Oraformara csináltt Arani gombok keozeőtte, az veghin egi mak fw formara csináltt arani gomb, az masik veghin egi horgoczka.

Egi eoregh korda arani ew, az veghin eoregh korda arani gomb, annak az veghin apro Czaffrangok.

Egi három zeghw lancz formara csináltt arani ew, keozben keozben altall lato arani gombok, mellicen pesmás fekethe taphota vagion be czinalva, Tizen három gomb, az egyik veghin egi eoregh gomb, az masik veghin horog vagion. Ez lancznak vagion Tizen eőtt zem hja.

Egi Spanior Mw zomanczos Arani ew meliben vagion harmincz három Boglar kapczoloival egietemben.

Egi arani ew meliben vagion huzon három hoszszu som zemre csinált zomanczos Remek es huzon három Lisymachus arani, az veghin egi arani gomb.

Negi egi forman való eozve kapczolo Niakban veteő Arani lancz.

Egi geombeoliegh arani lancz.

Egi Gem hai toknak való arani Tok apro Rubintal es Teor-kessel sürün rakotth.

Egi fekethe Barsoni hiveliv Jaspis Nielv kes, zomanczos arani boglarokkal csináltt.

Egi Czomoban keottve Toll Tokhoz való Arani szallak.

Nro 3 vonietekos Iscatulaban: egi arantias hoszszu Giüreös Tokban.

Eott Arani Giwrw. Az egyik giwreőnek az teteieben egi eoreg tabla Giemantth.

Az masodiknak az teteieben vagion eott hegies Giemant eozve foglalva, az kereksegeben Negi kis tabla Giemant kett kis tabla Rubinth.

Az harmadik giwreőnek az teteieben egi hegies Giemantth, kett feleol mellette egi egi kis tabla Giemantth, az kerwlethiben Tiz apró Tabla Giemantth.

Negiediknek az teteieben egi hegies Giemantth, az kerwlethiben kett kis hegies Giemantth.

Eoteodik giüreőben kigio forman csináltt az feieben egi ighen kopott kis hegies Giemantth.

Egi Negi zeghw Arantias csak egi Giwreőnek valo Tokban.

Wagion sas keoreom modon valo foglalasban foliomnelkwl egi ighen zep igaz Termes Rubinth.

Egi fwggeo tokban vagion egi arani fwggeő, kiben egi Aszszoni ember kep mellett kett kis giermek kep vagion.

Ugian ebben Negi Tabla Rubintt, Negi Tabla Smaragd, kett keozep zerw gieőngi es egi eoregh fwggeő kerek gieőngj.

Mas fuggeő tokban vagion egi iraniu fuggeő, kiben Geometria avagi Mathematica arzok vadnak egi ferfi es egi Aszszoni ember figuraiaban czinalva. Ennek keozepiben egi eoregh kerekded zep gieőng vagion. Ismett raita fwggeő gieőngieők három eoreghek: Az fwggeőben kett zep kiczin kerekded gieongieőczkek. Mindenesteol huzon eot apro es keozep zerw tabla es zeghes Giemantt benne, Hatt tabla Rubintt kett Tabla Smaragd.

Harmadik fwggeő tokban egi zomanczos Arani lanczoczkan egi eoregh kereztt fwggeo, meliben vagion hatt Tabla Giemantt es sok zegre meczett Negi Giemantt, meli kereztnek az veghin egi fwggeo eoregh gieongi zem.

Negyedik fwggeő tokban vagion egi arani kereztt fwggeő, kin egi feleoll Christus Urunk kepe vagion, feleol Tizenkett apró Tabla Rubintt, eőt apro Tabla Giemantt. Negi apro kerek gieongi zemeczkek, az veghin egi eoregh fwggeő gieőngi zem. Ez kerezteczkén Christus Urunknak minden kenzo zerzami megh vadnak czinalva.

Eottheodik fwggeő tokban, Igen vekoni Arani lanczoczkan Egi puplican madar formara czinalt arani fwggeoczke, kiben vagion Niolcz kiczin tabla Rubintoczka, egi kis tabla Giemantt, egi fwggeő kis gieongi zem raita.

Hatodik fwggeő tokban vagion egi arani fwggeő, kiben vagion giermek kep es huzon három eoregh es apro Tabla Rubintoczka, Negi Tabla Smaragd, egi Tabla Saffir, kett hoszszu zabasu gieőngi zem, az veghin egi fwggeő gieőngi zem.

Hetedik fwggeő tokban, egi arani fwggeoczke, kiben egi hoszszu Tabla Giemant vagion es egi eoregh tabla Smaragd, egi fwggeo eoregh gieongi zem raita.

Nro Negiedik vonetekos Scatulaban.

Egi tizta arani fekemleo lancz.

Egi lapis giwrw tartoban azon scatulaban vagion Tizenkilencz arani Giwrw, eoteben egi egi Teorkes, hatodikban hett apró Teorkes, ketteoben egi egi eoregh Rubint valas. Egiben egi Niolcz zegre meczett Saffir, Egiben valami sárga kű. Egi kis kez fogatos giwrű, kett kiczin Rubintt benne. Niolcz apro arani giwrű, kikben ninczenek keovek.

Ittem: egi arani giwrw, kiben vagion Negi apro Tabla giemantt, Negi kis Rubintt, Negi kis Smaragd.

Egi kopott hoszszu giwrw tokban apro arani giwreók kwnel-
kwl valok, kilencz egi egi ewst giwrw.

Egi ruhaban takarva egy arani Torok zorito zomanczel-
kwl valo, meliben vagion Tizen hatt fodorgatott arani Remek,
Nioczaban vagion kett kett eoregh gieongi zem foglalva, Niol-
czaban kett kett Termes Rubintt.

Egi kis hoszszu Scatulaban hatt fodorgatott Arani Boglar,
harmaban kett kett gieongi zem foglalva, harmaban ismet kett
kett Termes Rubint.

Egi arani szíw.

Egi Gianta szíw.

Egi kerekded lapis zomanczos arani.

Zegen Idveozwt feleseghem peczett niomoia *).

Egi reovid eozve kapczolo panczel zemre valo arani lancz,
egi fekethe iveg gomb az veghin.

Ket kerekded lapis zomanczos Arani Boglar.

Egi fekethe beörrel borított hoszszu tokban.

Egi emberre valo arani kezre valo lancz.

Ismett fel kezre valo arani lancz.

Egi embere valo boglaros zomanczos kesz kapczolo.

Egi taphotara varva fel kezre valo kez kapczolo, kin vagion
hwz zep eoregh kerek gieong zem, eott kiczin Tabla Rubintu es
negi Tabla Smaragdu apro boglarkak.

Ismett egi kerekded tizta arani, kiben egi Termes Rubintt
vagian.

Egi zeles hoszszu zabasu fekethe lapis tokban.

Egi veres barsoni tokban igaz Unicornis szarubol valo Rez.

Ismegh azon veres barsoni tokban Christus Urunk faiabol
valo reszeczkek.

Vagian ismegh zem faiastul valo lapis kew araniban foglalva.

Egi beörrel borított Arantias Tokban.

Egi keoves gieöngieős arani lancz csak zomanczal zoman-
czozva, meliben vagion hattvan arani Remek, az Tizen Negieben
eoregh es keozep zerw tabla Rubintussok vadnak, Az Tizen
eothodikben egi Termes Rubintt, harmaban keozep zerw tabla
Smaragd, Tizenketteiben keozep zerw es apro tabla Giemantok.
Az harminczaban zep eoregh egi iraniu kerek gieong zem egi egi,
ezen ninczen fwggeő.

*) Kitetszik ebből, hogy ezen összeírást maga Bocskay István csináltatta.

Egi kerekded fekethe beorrel borított Aranius Tokban.

Vagion Spanior miv által lato boglar huzon cott, kinek Tizen harma egi forman vagion czinalva, ennek feleben egi egi Tabla Giemant vagion, az hataban egi egi tabla Rubintt, Tizenkettei az Boglarnak Ozlopos forman mind egi arant vagion czinalva. Mindenikben kett kett gieongi zem eoregh foglalva.

Ugian azon tokban vagion eott apro Spanior miv Boglar, araniboll által latosan czinaltt. Ennekis harma egi forman vagion czinalva, Melinek kettein egi egi tabla Rubintt vagion, Harmadikban egi tabla Giemantt, Az kett boglara kwleomb formara czinalt Mindenikben kett kett gieongi zem.

Egi veres beorrel borított Tokban.

Egi bokor fekethe Gemtoll az gombiaiban vagion kett feleol egi egi eoregh Saffir es valami apro keovek.

Veres Barsonira czinalva vagion eott eoregh arani Boglar kiben vagion valami fekethe kew foglalva meliben arani vagion be silliestve es kazdagon Teorkes es Termes Rubintokkal megh rakva, kibeol sokatt ki veottek Hagimassi Miklossal valo oztozatkor *), az Boglarok keozbeis sok apro arani Boglar vagion teórkessel es termes Rubintokkal rakottak.

Egi feier aranius eoregh scatulaban.

Gieöngieős miv keozze czinaltt tarka viola formara czinaltt zomanczos arani Boglar Tizenneg Melinek Niolczaban Rubintok vadnak, hataban Giemantok.

Egi Aranius kiczin Teoreok scatulaban.

Egi gieong lancz melben vagion Zaz Negi eoregh gieongi zem egi iraniuak es zep kerekdedek. Mellien vagion eggik veghin egi arani függeoczke meliben egi eoregh zw modon valo zep termes Rubintt vagion foglalva es egi negi zeghü tabla Giemant egi függeo gieongi raita, Az masik veghin egi kis Rubint Rozaczka.

Ismet egi czoportos gieong lancz, arannial eozve czinalva kiben vagion Negiven Negi Remek egi egi zomanczos arani karika keozeotte.

Egi kis kerekded veres scatulaban.

Vagion harmincz által latos Arani Boglar keoves es zomanczos Spanior miv, melinek Tizeneoteben egi egi kerekded zep

*) Bocskay István neje Hagymási Katalin, az 1583-ban elhalt Varkocs Miklós özvegye volt.

eoregh gieong zem, az Nioleczaban egi egi tabla Smaragd az hataban egi egi tabla Rubint; Ugian ezen fele boglarban egiben sem keü sem gieongi ninczen.

Egi kis himes Scatulaban, egi Betrara valo Arani madaia keoves es zomanczos, Zentt Gieorg kepe vagion raita melben vagion kett keozep zerü tabla Rubintt, ismett hatt apro Giemantt ismett hatt apro Rubintt az Paisaban egi zep eoregh legies giemantt.

Egi hozzu veres scatulaban.

küleomb küleomb formara czinalt Arani lanczoczkak, vagion eott kinek egyiken egi Antiquitas giürü vagion kek keoveczke benne.

Ugian azon lanczon vagion kett gieongi zem folio Ora modon be foglalva, Megint egyiken egi Agnus Dei vagion zaruban be foglalva.

Egi Arantias Teoreok kiczin scatulaban.

Vagion hett Arani giwrw eoteben egi egi tabla Saffir hatodikban sok zeghre meczett magas Saffir hetedikben egi Tabla Rubintt vagion.

Ezen Scatulaban Ruhaban keottve egi peczett Niomo Giwrw Levai Ur familiaia Czimere raita *)

Egi veres keovw giwrw kin az vagion irva: Verbum caro factum est.

Egi beka keoves giwrw.

Egi veres keovü arani giwrw.

Kett arani giwrw egyikhen sarga kw masikban kek kw, mindeniken hollo vagion ki meczve.

Egi Arantias Teoreok scatulaban.

Egi czinalt havas ivegh be czinalva.

Egi kiseded kerekded veres scatulaban.

Eott Saffir araniban foglalva harma Niolecz zegare meczett keltei hoszszu szabasu, de harmadik leg eoreg kerekded, ismett kettei negi zegre meczett.

Ittem: Egi feier zomanczos Arani Madaia kiben egi korso formabol harom zek fü zaal vagion ki czinalva kettei apro

*) Hagymási Katalin nagyatyjának testvére Hagymási János budai várnagy neje Lévai Cseh Dorottya volt. Ez által jutott a férfiágon kihalt Lévai Cseh család címeres pecsétnyomó gyűrűje Hagymási Katalin s férje Bocskai István kincstárába.

Rubintokkal, egyik apro Giemantokkal, rakott kett gieongi zemis benne.

Egi kerekded kichin veres scatulaban.

Tizenharom Lysimachus arani Araniban foglalva ki megh maradott zegeni Idveozwltt felesegem zokniaiatull.

Egi himes kerekded scatulaban.

Harom eonek valo szeoreoz Janoz Bwr, Negiedik szeoreoz Janoz beor ew Araniazott ezwstel csinallt kin Bathori Griseldis Czimere es neve vagion ki meczve.

Ismegh, Negi Janoz keoreom, ismett ruhaban varrott Angvilla hal beorebeol valo harom ew.

Ismett egi fa kerek Scatulaban egi darab Janoz keoreom es egi dupla taphota tünndeokleo vankoska, egy rakott fedelű egi kiczin Scatulaban rezek arani por innia valo, Ismett egi himes ruhaczkaban keottve kett sas keo araniban foglalva harmadik sas keő egi kis Seliembeol keoteott erzenkeben, Eleteodik sas kew ighen eoregh fenies sima kerekded veres duphla taphotaban keoteozve.

Ismett egi darab ruhaban keoteozve ezüstben foglalt lapis termes Christali egi darab Aczel túkeor ezüstben foglalva. Egi veres Jaspis keű ezüstben foglalva, hiuz es Oroszlan keormeok egi egi farkas fogak.

Egi zeold erziniben egi Arani kereztt kiben valami fenies keovek vadnak ismett egi arani es egi ezüst penz kiben Chrisztus Urunk kepei vadnak fel üttve, kikett zegeni Idveozwlt felesegem niakan viseltt.

Egi veres Arantias Barsoni Erzeniben meli cott Rezre vagion.

Vagion az elseő es keozepin valo fiaban egi forman czualtt eoregh arani penz ketteo, kiken Ferdinand kirali kepe lovon fegi-verben fel vagion üttve.

Ismett Bathori Christoph Erdeli Vaida nevere vertt egi iraniu kett eoregh arani penz.

Ismett Isabella Janos kiraline Nevere vertt egi iraniu harom eoregh arani penz.

Ismett egi forman vertt kett eoregh arani penz kiben egi feleol Samson kepei mas feleol Chrisztus Urunk kepe vagion.

Ismett egi forman vertt kett eoregh arani penz kiben egi feleol Ferdinand Czazar kepe mas feleol Maximilian kiralie mind felesegestül.

Ismett egi forman vertt kett keozep zerw arani penz kiben egi feleol Maximilian Czazar kepe vagion mas feleol egi Sas kap ez vilaghoz.

Ismett egi eoregh arani penz kin egi feleol Papa es eor-deog kepe vagion rea üttve, Mas feleol Ga(r)dinal seg bolond kep vagion.

Ismett egi eoregh arani penz Laszlo es Laios kirali kepekre es nevekre verett.

Ismett arani formara vertt harom temerdek arani penz.

Ismett Magiar penz formara vertt arani penz eg', es filler formara vertt Negi arani filler.

Ismett egi fwggeő Arani penz kin Maximilian kirali kepe vagion.

Ismeti egi arani Penz kin Marcus Curtius kepe vagion Masodik fiaban.

(Itt megszakad ; a többi hiányzik).

Az utolsó lap szélére jegyezve XVII. századi kézírással : Ezek az Jok idvözült Bocskai Fejedelem Javai voltak.

Eredetije, ívrét 2 iv papirra írva, az Erd. Muzeum kézirtárában (gr. Kemény József, Erdély történetei eredeti levelekben. II. köt.)

Közli: SZABÓ KÁROLY.

IV.

Rimay János portai vásárlásai.

Vöttem futa szabásó sűrő selymes barázdájó rojtos hat keszkennőt huszonkét-két oszporán, magyar pénzre számlálván harminczhat-hat pénzen. Így az hat keszkenőnek az árra teszen . fl. 2 den. 16

Két hosszú patyolat keszkenőt vettem, kiknek az két végén való rojtok mellett selymes aranyas vörös barazdák vadnak, 66 dutkán, hét-hét oszporára számlálván mindenik dutkát, kiteszen 462 oszporát. Így magyar pénzsámra az két keszkenő árra teszen fl. 6 den. 96

Nyomatott szekfűszín virágó, táblás vánkoshajnak való patyolat végkeszkenőt, kibe tíz darab vagyon, vöttem 120 oszporán, teszen fl. 1 den. 80

Más véget, fekete szín virágot, afféle táblást, kibe vagyon tizenhat darab fl. 2 den. 80

Vörös virágó nyomtatott vég patyolatot .	fl.	3 den. 60
Fekete selymes, sűrő barázdás vég patyolatot	fl.	4 den. 50
Futa szabásó tarka koczkás kék fonaló hosszú keszkenőt	fl.	1 den. 20
Másikot ugyanolyat, annál hosszabbat . .	fl.	1 den. 50
Négy öreg veres selymő, kék fonaló futát hatvanöt-öt oszporán, magyar pénzsámra szám-lálván, egyik-egyik kilenczvenhét-hét pénzen teszen	fl.	3 den. 94
Annál apróbb négy köz futát negyven-negyven oszporán, magyar pénzen hatvan-hatvan pénzen	fl.	2 den. 40
Két hosszú rojtos végő selyem barázdájó keszkenőt 600 oszporán, magyar pénzsámra te-szen	fl.	9
Más annál hosszabb és sűrő selyembaráz-dájó két keszkenőt is 600 oszporán	fl.	9
Egy vég patyolatot az görögtől 448 oszpo-rán, teszen magyar pénzsámra	fl.	6 den. 72
Négy keszkenőt huszonöt-öt oszporán . .	fl.	1 den. 50
Két veres végő barázdás rojtos keszkenőt 80 oszporán, teszen magyar pénzsámra . . .	fl.	1 den. 20
Paplon fölire való virágos futát 200 osz-porán	fl.	3
Táblás veres lineájó keszkenő vég patyola-tot 180 oszporán, magyar pénzsámra teszen . .	fl.	2 den. 70
Másikot 130 oszporán	fl.	1 den. 95
Sárga lineás véget ugyanolyat 248 oszporán teszen magyar pénzsámra	fl.	3 den. 72
Nyolcz, főrevaló rojtos keszkenőköt száz-nyolczvan-nyolczvan oszporán teszen 1440 oszpo-rát, magyar pénzsámra peniglen teszen . . .	fl.	21 den. 60
Két annál hosszabb keszkenőt 450 oszpo-rán, teszen magyar pénzsámra	fl.	6 den. 75
Sárga és vörös selyemsűrő barázdájó kesz-kenőt, kinek az két felől való szélén, széles kanicza vagyon négyféle színselyemből szöve.		
Két veres végő rövid keszkenőt 80 oszporán	fl.	1 den. 20
Négy paplanra való fölit 720 oszporán . .	fl.	10 den. 80
Tarka darab pesskir szabásó gyapot vásznat	fl.	2 den. 70
Veres táblaszövet, kibe vagyon 7 keszkenő	fl.	4 den. 20
Az másikba vagyon 6 keszkenő	fl.	3 den. 60
Az persianerektől asztalra való középszerő tarka keszkenőt 320 oszporán	fl.	4 den. 80
Másikot, öregbet annál 290 oszporán . .	fl.	4 den. 30

Harmadikot is kissebbet, asztalra valót vöttem 110 oszporán, magyar pénzsámra teszen .	fl. 1 den. 65
Királyszin patyolaton nyomtatott virágó darabot vöttem két előkötőre valót 20 oszporán	fl. 3
Hamuszínű darabot vöttem 100 oszporán .	fl. 1 den. 50
Az kissebbik darabot 50 oszporán . . .	fl. — den. 70
Vöttem négy darab tarka pesskirt 62 dutkán, 432 oszporán, ki teszen magyar pénzsámra	fl. 6 den. 48
Hamuszin halhájó pesskirt 12 dutkán, 82 oszporán, teszen magyar pénzsámra	fl. 1 den. 23
Szekfűszin vert köpönyeget 450 oszporán .	fl. 6 den. 75
Olyan két esső ellen való süveget 8 oszporán	fl. 1 den. 20
Zöldet és olyan süveget 40 oszporán . .	den. 60
Vörösset és olyan süveget 80 oszporán . .	fl. 1 den. 20
Két korbácsot 120 oszporán	fl. 1 den. 80
Öt selyem kötött erszént 250 oszporán . .	fl. 3 den. 75
8 darab bezoardot 540 oszporán	fl. 8 den. 10
Karmany zabolát vöttem 120 oszporán . .	fl. 1 den. 80
Két vörös szőr selyem keszkenőt 200 oszporán	fl. 3
Egy szőnyeget vöttem 260 oszporán . . .	fl. 3 den. 90
Egy asztalra való tarka peskirt 110 oszporán	fl. 1 den. 65
Az másikat öregbet annál 290 oszporán .	fl. 4 den. 35
Öreg calcedon általfürt követ 90 oszporán	fl. 1 den. 35
Két általfürt jaspiskövet 40 oszporán . .	den. 60
Négy szem kő általfürt 60 oszporán . . .	den. 90
Apróbb annál tíz, 80 oszporán	fl. 1 den. 20
Két dömöczki kés 250 oszporán	fl. 3 den. 75
Egy hosszú aczám állócska 60 oszporán .	den. 90
3 öregbik skatula 24 oszporán	den. 36
Kettő kissebb 13 oszporán	den. 18
Az késsek hívelyei 20 oszporán	den. 30
Az feगतós csésze 255 oszporán	fl. 3 den. 82
Két örv 28 oszporán	den. 42
Egy szepetecske 60 oszporán	den. 90
Az lakatja 23 oszpóra	den. 34
Az öregbik tarka lakat 25 oszpóra . . .	den. 37
Nyeles réz serpenyő 38 oszpóra	den. 52
Réz kengyel 60 oszpóra	den. 90
Az rezes szepet 240 oszpóra	fl. 3 den. 60
Az másik szepet 130 oszpóra	fl. 1 den. 95
Egy kerekded skatulácska 29 oszpóra . .	den. 43
Az egyik bial csatu poros palaczk 200 oszpóra	fl. 3

Az másik 70 oszpora	fl. 1 den. 5
Megint két palaczk afféle 325.	
Calcedonkő 45.	
Aranyas szepetre való lakatot 50 oszporán	fl. — den. 75
Ezüst végő szélő főre való patyolat keszke-	
nőt 200 oszporán	fl. 3

Jóseftől.

(A szélén).

18 törkés 540.

Topasius 80.

14 törkés 252.

Bezoard 432.

Egy hosszú keskeny ketschét 400 oszporán	fl. 6
Kisebbet annál 300 oszporán	fl. 4 den. 50
Két teve szőr ketsét 1550 oszporán	fl. 23 den. 25
Egy czapragocskát 1100 oszporán	fl. 16 den. 50
Arany fonaló barázdás rojtos keszkenőt 900	
oszporán	fl. 13 den. 50
Egy sörpenyő mértéket 240 oszporán . .	fl. 3 den. 60
Egy övet, kube vagyon 130 dram királyszín	
selyemből csinált, dramja ötödfél oszporán az	
őnek az árra oszpora számra teszen 585 oszporát	fl. 8 den. 77
Más övet testszín selyemből vagyon 155	
dram selyem benne, dramja hat-hat oszporán, te-	
szen 930 oszporát, de fizettem érte 900 oszporát	fl. 13 den. 50
Három vég patyolatot 1450 oszporán . .	fl. 21 den. 75
Két kis teveszőr ketsche 280 oszpora . .	fl. 4 den. 20
Két karmany zabola 220 oszpora	fl. 3 den. 30
Kék száras gombok 600 oszpora	fl. 9
Fekete száras gombok 210 oszpora	fl. 3 den. 15
Egy szablya 1300 oszpora	fl. 19 den. 50
Az gyermek inge 90 oszpora	fl. 1 den. 35
Veres száras gombocskák 260 oszpora . .	fl. 3 den. 90
Egy keszkenő 180.	
Hatvan törkés tizenkét-két oszporán 720.	
3 legyező 300 oszporán.	
Egy öreg törkés 180.	
Vöttem egy teveszőr ketsetskét 240 oszporán	fl. 3 den. 60
Egy porcellánat 155 oszporán	fl. 2 den. 32
Két botot 220 oszporán	fl. 3 den. 30
Három fűriészt 60 oszporán	den. 90
5 fintsankat 38 oszporán.	
3 kék öregb tálkát 36 oszporán.	
8 apróbb kék tálkát 80 oszporán.	

5 fehér tálkát 27 oszporán.
 3 zöld aranyos tálkát 24 oszporán.
 2 szederjes tálka 18 oszporán.
 2 tengerszín tálka 18 oszporán.
 Szürke tál fehér mázos virágó 16 oszporán.
 5 réz tálka 100 oszporán.
 Egy fujó 20 oszporán.
 Egy lámpás 40 oszporán.
 Aranyas tőkőtske 23 oszporán.
 Szító vasacska 14 oszporán.
 Füstülő lapatocska 16 oszporán.
 Három kefécské 15 oszporán.
 Három spondia 32 oszporán.
 Vasfazék alá való hármás lábó háromlábak 38 oszporán.
 Réz fazekak.

Szírmával varrott egyik készkenő 600 osz-
 pora fl. 9
 Másik 400 oszpora fl. 6
 Harmadik 550 oszpora fl. 8 den. 25
 Negyedik 500 oszpora fl. 7 den. 50
 Egy selyemmel varrott 180 oszpora . . . fl. 2 den. 70

.
 XI. Januarii.

Egy pár réz kengyelt vöttem 70 oszporán.
 Két lánczocskát réz vesszőből kötöttet 20.
 Harmadikot 17 oszporán.
 Fűriészecskét 14 oszporán.
 Két poros puska palaczkot bőrrel burítottat 90.
 Fejér pöttögetett szőnyeget 318 oszporán.
 Másikot kissebbet 200 oszporán.
 Szirmas kék selymes ágas virágó készkenő 600.
 Egy kis vertetske köves 130.
 Három korbáts hatvan-hatvan oszporán 180.
 Szepetre való lakat 18 oszpora.

XII. Januarii.

Vöttem két portai nyerget egy lóra való
 aranyas bogláró fékkel, farmotringgal, szügyelő-
 vel, hevederekkel 1890 oszporán fl. 28 den. 35
 Egy szablyát 450 oszporán.
 Kézíjat 220 oszporán.
 Apró réz bogláró szerszámot 250 oszporán.
 Vöttem más kézíjat is 220 oszporán . . . fl. 3 den. 30

Egy keszkenőt 160 oszporán.	
Szepet lakatot	34
Egy hagymánt	130
Nagyobbik könnyü kötésért az másikuva	140
Két kerekded spongyát	50
Harmadik sok rőtöt	30
Egy ollócskát	29
Kengyel ezüstözésért	300
Papiros lámpásért	5
Vöttem festékes 3 vánkös nyomtatott virágó hajat	54
Egyet fejért	45
Két sárgát	44
Egy vereset	20
Ismét hetediket	22
Miskál sípot	40
Egy kosárkát	6
Malosa szőlöt	12
Ráspolyt és reszelöt	45
Harmadikot	16
Az nyelekért	6
Nyomatott darab patyolat, csigás	90
Az másik vörös virágó	80
Az harmadik	87
Tafota táblás keszkenő	70
Kis patsmagotska	18
Virágos kapcza	25
Egy koncz szürke papiros	7
Csiga	12
Táblás keszkenő	50
Fás patyolat	80
Veres virágó	35
Pávás	70
Egy vég gyolcs	160
Más vég gyolcs	200
Sztruczmony	70
Ludmony	4
Sörpenyőcske	10
3 fehér fintsan	90
Két veres végő keszkenő	140
3 kis keszkenő	38
Aranyas halacska	10
Kosárka	10
Famedencze	11
Mosártörő	56
Gyertyatartó	54

Két keffe	12
Föld gyertyatartó	2
Vízi gyöngy olvasó	15
Két fűrészcseke	20
Két spongya	16
Két korbácsocska	30
Fénkő	10
Két olvasócska	21
Két üvegecske	8
3 korsócska	39
Spaga	6
Nyomtatott hosszú keszkenő	80
Két kötött selyem erszény	200
Vöttem egy fűrieszt	60
Egy tepszicskét	32
Szkófiomtartót	60
Késeket	340
Szaru szelenczéket	20
Vánkos hajakot	170
Egy köz keszkenőcskét	20
Károm öreg tepszit	180
4 kláris nyelő kést	700
4 réz tálat	200
Egy rézkorsót	128
Az másik	150
Egy széles dgyikén	200
Keskenbik	160
Annál is keskenyebb	70
Penna csináló kés	200
Ollócska	55
Vérkövek	60
Hajlott dömöczki kés	50
Hályogkő gombok	50
Ezüstös hívely	196
Ezüst aranyas hívelyő késke	140
Oltárra való peskér	190
Imegváltnak való	120
Egy fintján	35
Egy tafota öreg futa	300
Tafota keszkenőcske	135
Egy tarka keszkenőcske	140
Szór selyem keszkenő 2	80
Succinam golyóbiskák	70
Az öreg	40
6 vérkő golyóbis verfelyés	200

Lapos kerekded 6 vérkő.	
Szegletes vérkövek.	
Vérkőgomb.	
Egy hosszú nyelő ollócska	20
Horgas kés	25
Diarbeghi kés	40
Más fekete nyelő kés	18
Három kövecske	12
Aczél	25
Tarka kövő késkötő	60
Crystály kötő	45
Crystály kőgomb	35
Másik	45
Drinápolyba réztepsi	15
Réz fazéktól	10
Nílak	90
Két nádsíp	16
Gyöngyházcsiga	340
Gyertyatartó alá való virágos kerekded bőrök 3 . .	60
Egy bagaria kerekded bőr	24
Solyakot is.	
Papírosból metélt virágok.	
Három famedencze virágos, aranyos	162
Két aranyos bőrcsésze	300
Az én nyergem burítása	700
Az fejér szíjő lószerszám	240
Három jaspisgomb	75
Három rostás mívő aranygomb	300
Három kalaris ág ezüstbe foglalt	
Az egyik	60
Az másik	40
Harmadik	33
Három hagymán posztóval burított	390
Három vízi öreg szem gyöngy	36
Levelek hordozni való két bagaria tassoly	72
Posztódarabokból varrott vánkoshaj	122
Két dömöczki ollócska, egyikért adtam	65
Másikért	27
Az egyik általvert virágos fogatéko ollócska	35
Az másik	70
Az indiai keskeny ollócska	60
Az madárollócska	32
Czapával burított egy kalmáris	80
Az másik	65
Skatula kalmáris egyik	28

Az másik	34
Karmasinnal burított kalmáris	27

(A szélén).

Jaspis maroklat	140
Két gyöngyház karika	12
Öt karmány zabolát is vöttem, hárma százhusz-husz oszporán, az negyedik 100, az ötödik 45.	
Sztruczmonyak egyike	70
Másik	90
Harmadik	145
Ruha sikárlani való apró csigácskák.	
Ruha tisztítani való söprők.	
Kosarkák.	
Pálmafavalevélből csinált kosarkák 4.	
4 mosártörő	122
Losnokok.	
Szepetre való lakatok.	
Három terra sigillata korsó	150
Egy pohár is terra sigillatából	22
Szappanok	9
Három gyertyatartó 62, 72,	134
Egy aranyas hímes skatula	24
Másik ezüstös hóldos hímezett skatula	22
Apró krystály korsócskák.	
Dárdák és balták.	
Két aranyas lakat	124
Az igen öreg	100
Az kicsin aranyas	27
A kicsin sománczos	20
Az ötödik	28
Az hatodik	32
Hetedik	23
Nyolczadik	18

Vöttem egy öreg egybe járó, kívől-belől mezőn aranyozott kupát, kiben mindenestől vagyon 750 dram, dramját adták tizennégy-négy oszporán, amely tizennégy-négy oszpora magyar pénzsámra számlálván teszen huszonegy-eget pénzt. Így ennek ez öreg kupának az árra teszen 157 magyar forintot és 50 pénzt.

Más kupát is vöttem, kívől-belől aranyas, födeles kupa nyom 289 dramot. Az árra teszen 60 forintot, 66 pénzt.

Így ennek az két kupának az árra teszen 218 forintot, 16 pénzt.

Egy fontba vagyon 158 dram.

Fél fontba vagyon 79 dram.	
Harmadfél fontba vagyon 395 dram.	
8 perspectivás kék tálacskák 80 oszporán.	
Öt öregb afféle tálacskák 60 oszporán.	
Két öreg veres divánszőnyeg	36
Három madaras asztalra való szőnyeg	21
Egy hosszú virágos ketsche	7
Két bársony vánkoshaj	28
Vánkoshajnak való szekfűszín nyomtatott virágó táblás keszkenőcske 8	128
Egy hosszú fekete nyomtatott virágó	33
Tarka keszkenő 2, fekete zöld	36
Vörfelyes vérkőből csinált tíz általfűrt gombocska	100
Lapos vérkőből csinált általfűrt kerekded kalácskák	60
Vért módra csinált öt vérkövek	126
Vérkőből csinált gomb	35
Ismét som módra csinált vérkögomb	14
Indiai vérkő általfűrt halgombocska	200
Gyűrőbe való lap, vérkő, kire pecsétet is metszhetni	28
3 jaspis gomb	75
Az öreg golyóbis calcedonkő	90
Az apróbb 6 calcedon	90
Annál is apróbb tíz	100
Egy krystály üvegpohárka alacsony	22
Vöttem egy dömöczki kést, kinek az nyele végén temérdek kaláris 200 oszporán.	

Vöttem négy kis egyformájó dömöczki késecskéket, kiknek nyelek merő kalárisból vadnak csinálva 700 oszporán.

Ismét egy kést, kinek az nyele gyöngyház, az nyele végén penig vérkő 70 oszporán.

Egy kis kést és vidlát, rakott nyelöt, kinek az nyele végén halcsontból való nyelvégek vadnak 120 oszporán.

Vöttem esmét két indiai dömöczki völgyes kést, két habenumfa nyelőveket 250 oszporán.

Hívelyeket ez két késekhez 20 oszporán.

Vöttem egy diarbeki horgas hegyő kést 35 oszporán.

Mást, zöld csontnyelöt 40 oszporán.

Két tekenősbéka nyelő késeket, kiknek az vasokat az nyelekbe hajthatni be borotva módra 56 oszporán.

Négy rakott nyelő egy aranyó késeket 72 oszporán.

Ismét kettőt 36.

Egy hebenumfa nyelő dömöczki kést, a kinek az vasát az nyelébe hajthatni be 50 oszporán.

Egy kis gyöngyháznyelő késkét, kinek az nyele végén kaláris vagyon 20 oszporán.

Más kicsin csontnyelő késkét 16 oszporán.

Egy ezüstös czapa hívelyét két késre valót vöttem 196 oszporán.

Más ezüstös hívelt két dömöczki késkével 100 oszporán.

Egy pennacsináló kést 200 oszporán.

Egy öreg szarunnyelő kést 18 oszporán.

Fekete szarunnyelő két késkét 28 oszporán.

Egy hebanumnyelő, nyelébe járó ezüstvirágó dömöczki horgas kést 50 oszporán.

Csismára való két pár sarkantyúcska.

Három üveget 54.

Vánkosban pamukot 45.

Két öreg hara 4 losuok, mosár is töröstől.

Olasz bőr szederjes zemes két erszény.

Nándorfejérváratt egy vég aczambagaszit 750

Száras veres aranyas gombokot fl. 9 den. 50

Vörfolyes száras gombokot fl. 10 den. 20

Hejuz bőr gerezna fl. 50

Réz fazekak, tálak, asztal.

Egy szablyát is vettem.

Drinápolyba tíz sing granátot 34 forinton.

Fejér virágó megyszín kanabaczot, hat singet 18 forinton. 3 keszkenőt.

Róka torok gerezna fl. 34

4 öreg réztálat, egyike 85, másik 76, harmadik 70, negyedik 68.

Két rézfazekat, egyik 42, másik 31.

Egy tepszicskét 28.

Nílakot és kézijat. Husz nílat vöttem aranyast, tizen-hat-hat oszporán 320, husz fekete nílat ezüstöst tíz-tíz oszporán 200, kézijacskát 110 oszporán.

Baltákat, dárdákat.

Csontos nílakot tizet hat-hat oszporán, tizet . . . 60

Köz nílat tizenkettőt öt-öt oszporán . . . 60

Két selyem ideget kézijra újat . . . 60

Tonka vasó nílakot hatot hat-hat oszporán . . . 36

Szitát bordát is.

Két öreg, széles élő baltát hetven-hetven oszporán 140 . . . fl. 2 den. 10

Két dárdásat is hetven-hetven oszporán . . . 140

Két baltát más formájót negyven-negyven oszporán 80

Egy kis baltácskát 27

Kés hívelyre való gombos sinórtokot	30
Kiseded szabásó két hara, 40 oszporán.	
Halcsontból csinált ludmony keverni való két ka- lánkát	55
Szüldisznó sörteket	20
Képirónak való négy penicellumot	60
Hét szál merő korbácsot, négyet vörösset, hármat feketét	420
Két kötött korbácsocskát	40
Két késnyél végére való calcelont	50
Futa szabásó sűrő selymes barázdájó keszkenő . . .	6
Ismét hasonló ahoz	4
Veres selymes és aranyas barázdájó	2
Veres, zöld, kék selymes végő	2
Sűrő barázdás szederjes selymő	2
Igen hosszú veres szélő	2
Rövidebb annál olyanforma	6
Selyem szélő, végő	2
Az drinápolyi	3
Sárga és veres selymes sűrő barázdájó	1
Veres fonalas végő de rövidek	2
Arany fonalas sűrő barázdájó	1
Ezüstös szélő, végő	1
Sárga selymes végő, szélő	1
Futa szabásu tarka selymes	1
Szofiában vöttem egy lóra való choltart oszporán .	700
Másikot	400
Harmadikot is	400
Vöttem két fejer choltárkát	180
Harmadikát vöttem	120
Egy szepet lakatot	100
Egy veres vég abát	260
Két baltát	120
Ismét kettőt	130
Egy kopácskát	45
Három kamoka vánkoshajat	600
Egy pörölt	40
Fülbevaló függőcskék.	

*Kiül : Portai vásárlás Konstantinápolyba *).*

(A Révay család trebosztói levéltárából.)

Közli IPOLYI ARNOLD.

*) Rimaynak 3 portai követsége ismeretes 1608., 1620. és 1621. Me-
lyikből való ?

VEGYES KÖZLÉSEK.

Árpádkori emlékek külföldi könyvtárakban.

(Első közlemény.)

1. Odo de Diogilo, Itinerarium.

Az első a Br. Museum egy 4° papír-codexéből ered, melyet a XVII. századbeli leíró egy clairvauxi codexből másolt. Írója otto de Diogilo (Devil Seine et Marne départementban) e könyvet jelentés gyanánt küldte haza a francia kormányzónak Sugerius apátnak, midőn VII. Lajos királylyal 1147-ben Konstantinápolyba érkezett. Hét könyvből áll, melyek közül az elsőben a német út, a másodikban nagyrészt a magyar, a többiben a bolgár és görög van elbeszélve. Stílusa egészben véve szép és könnyű, mutatja Sz. Bernát példájának üdvös hatását; elbeszélése valóságában kételkedni nincs semmi okunk.

Nagyon nevezetes ezen forrás azért, mert tartalma több helyütt találkozik hazai kútfőink adataival, másutt ismét kiegészíti azokat. Előfordúl benne, hogy Magyarországon voltak Julius Caesar legelői, (pabula Julii Caesaris), mi megfelel Anonymus (c. 9) és Facto Hungariae Magnae és »Pascua Romanorum«-ának.

Borics történetét eddig egykorú írók közt különösen Kinnamosból és freisingeni Ottóból ismertük. Irónk elbeszélésének legérdekesebb része a trónkövetelővel foglalkozik. Mit ő egyszerűen elbeszél, azt a képes krónika sokféleképp kidiszíti (Schwandtnernél c. 66. I. 146 l.). Alig lehet kételkednünk tehát abban, hogy magyar krónikásunk ezen írot, vagy valami felhasználóját forgatta. A francia klastromok és iskolák a XII. században Európa tudományosságának székhelyét képezték, ezen összefüggés tehát semmikép sem lehet meglepő.

(Br. Mus. 17168. 17. sz. ex manuscripto Clarevallensi).

Otto de Diogilo.

Patavia. — A postremo nominata quinque dietae sunt usque ad novam urbem; ab hac una usque ad portas Hungariae. Quae interjacent nemorosa sunt et nisi deferantur de civitatibus non sufficiunt exercitui victua-

lia ministrare, rivis tamen abundant et fontibus et pratis. Cum transirem regionem istam, aspera mihi montibus videbatur, nunc autem planam judico respectu Romaniae. Hungaria ex hac parte aqua lutosa cingitur; ex alia vero a Bogaria amne lucido separatur. In medio sui fluvium habet Droam, qui stanni more unam ripam proclivem habet, et alteram arduam, unde modica pluvia effluit et adjutus vicinis paludibus etiam aliquanto remota submergit. Audivimus eum multos Alemannorum, qui nos praecesserant subito inundasse; nos autem ubi castra eorum fuerant vix potuimus transvadere. In hoc parvas naves habuimus et paucas. Ideo fuit opus equos natare, qui facilem ingressum et egressum difficilem habentes, cum labore quodam, sed tamen Deo volente sine damno transibant. Caetera omnis aqua terrae hujus, lacus sunt et paludes et fontes, si tamen fontes sunt, quos paululum fossa humo, etiam in aestate faciunt transeuntes, excepto Danubio qui hanc satis in directum praeterfluit et multarum regionum divitias nobili civitati Estrigin navigio invehit.

Terra haec in tantum pabulosa est, ut dicantur in ea pabula Julii Caesaris exstitisse. In hac pro voto nobis fuerunt et forum et concambium. Haec dietas quindecim habet. Deinde Bogaria in ingressu castrum attollit, quod Bellagrava dicitur Bogarensis, respectu cujusdam quae in Hungaria est, ejusdem nominis civitatis. Inde ad unam dietam, interposito quodam fluvio, Brundusium civitatem pauperculam. Quod de illa superest, ut ibi dixerim pratum est nemorosum, vel nemus pabulosum. Bonis abundat quae sponte nascuntur, et caeteris est habilis, si colonos haberet. Non plane jacet, nec montibus asperatur, sed inter colles vincis et segetibus habiles, rivis et fontibus lucidissimis irrigatur. Caret fluviis, sed usque Constantinopolim exinde nobis navibus opus fuit. Haec ad quintam dietam primam sed modicam, ex hoc parte Graeciae civitatem Nis ostendit. Nis, Hesteruit, Philippopolis, Andrinopolis civitates sunt quatuor dietis ab invicem dissidentes, et ab ultima usque Constantinopolim sunt quinque. Quae interjacent plana sunt, villis et castellis omnibusque bonis redundantia. Dextra laevaque montes sunt tam prope ut videatur, ut tam longe ut lata dives et jucunda planities includatur. Hactenus haec etc.

Oportet autem nos ultro citroque reverti et progredi. Multa enim scribenda se offerunt, sed non debet oratio rerum multiplicitate confundi. Collateraliter incedunt causae, sed oportet servari consequentiam in sermone. Ecce enim rex et imperator occurrerunt mihi memoriae pariter Ratisponae. Sed cum rex mihi sit principalis materia, me cogunt tamen de imperatore pauca inserere facta eorum communia. Nostrum regem praecessit Alemannus loco et tempore. Noster processit in Pentecosten, ille in Pascha; noster de B. Dionysio movit pedem, ille de Ratispona, hoc tamen nostro contulit, quod ille praecessit, quia cum in terra illius multi fluvii sint, super ipsos sine proprio labore et sumptu novos pontes invenit. Ut ante verum fatear, valde imperialiter egressus est et navali apparatu et pedestri exercitu. Et bene; habebat enim tunc Hungaros inimicos. Igitur imperator animosus navalis et pedes, habens in navibus copio-

sum militem secum et juxta se per terram equos et populum, sicut et oportuit et decuit principem ingressus est Hungariam. Erat autem quidam, Boricius nomine, qui jus haereditarium in regno illo clamabat et super hoc Stampas regi nostro litteras miserat, plenarie querimoniam exposcentes, et humiliter justitiam postulantes. Hic dum regi nostro veniret obviam litteras suas sequens, ostendit in quo confidere posset imperatorem. Causam igitur suam illi exponit, multa promisit, ino sicut audivimus dedit et ab eo spem sui juris accepit. Rex autem Hungariam, sciens se posse vincere facilius auro quam ferro, multam pecuniam inter Alemannos effudit, et eorum impetum evasit. Boricius autem spe frustratus inani, delitescens arte, qua potuit, regis transitum expectavit, et nescio qua intentione, furtive se Faucis immiscuit. Dicitur tamen hoc duos principes scisse et gratia imperatoris Constantinopolitani, cujus septem habebat, hunc illis satis favorabiliter adhaesisse.

Tali velamine tectus et tutus, procedit cum exercitu per Hungariam. Inter haec rex Hungaricus nostrum timens et venerans, legatis et muneribus ejus gratiam conquirebat: sed interposito Danubio praesentiam devitabat. Optabat autem ejus colloquium, quam fama sibi commendaverat, res monstrabat; sed quum navigare in nostram ripam timeret, humiliter supplicat regi ut ad suam ripam sua dignatione veniret. Rex igitur, cui mos erat dilectione et humilitate facile superari, ductis secum quibusdam episcopis et ducibus, ejus paruit voluntati. Deinde post oscula, post amplexus statuunt pacem, firmant amorem, et ut securi deinceps per Hungariam nostri peregrini transirent. Quo facto rex noster Hungarum laetum dimisit. Prosequuntur eum regia munera, equorum, vasorum, et vestium, et parat adhuc rex Hungarus nostrum et ejus optimates pro posse venerari, cum ecce intellegit inter Francos esse Boricium. Mittit ergo qui regi foedus novum dilectionis et pacis praetenderent et inimicum suam qui latebat in exercitu sibi tradi prece humili, postularent. Hoc totum factum est nocte. Rex autem totius duplicitatis ignatus id penitus non credebat. Sed tandem illis hoc constanter asserentibus et precantibus acquievit. His ergo laeti audacter amplius quam prudenter incedunt, nam ille tumultu quaerentium a lecto excitus nudus evasit. Unde illi confusi redierunt. Fugitivus autem non tamen stupidus dum tendens ad fluvium tentoria, obviam habuit armigerum super optimum equum, cum quo pro equo animose configit. Clamat armiger et resistit et magis superat clamore, quam viribus. Confluunt enim undique qui Boricium sicut latronem capiunt, et verberatum tuto sordidum, nudum exceptis femoralibus, regi adducunt. Omnes eum latronem putabant, ipse vero regi prostatus, licet ignoraret linguam nostram et rex tunc interpretem non haberet, quaedam tamen verba nota, barbaris vocibus inserens, et suum nomen saepius iterans, quis esset aperuit. Mox igitur honeste induitur et in crastinum reservatur. Hungarus autem rex, qui prope nos tentoria fixerat, et Boricium jam expertus metuebat, loco vicinus et timore curiosus, illico scivit, quod gestum sit. Hunc ergo a rege sicut ab amico, et

pro foedere amoris quasi ex debito requirit et insuper ob hoc multa, imo vix credenda promittit. Similiter prece et pretio sollicitat animos procerum, sed non valet extorquere a rege instantia precum et munerum, nisi quod prius iudicasset communi sententia sapientum. Suum hunc fatebatur amicum non tamen propter eum sibi faciendum esse, quod dedeceret peregrinum. Episcopi tandem et alii optimates convocati, discussa ratione iudicaverunt, ut rex regi pacem servaret et viro nobili licet capto vitam servaret, quia scelus esset utrumque, et morti hominem vendere et amici siue ratione foedus rumpere. Ergo rex Hungarus se nostris non credens, sed tristis abscedens, tutiora et remotiora sui regni requirit, noster autem Boricius satis honeste secum habens, de Hungaria educit.

Liber III.

Magyarországból viszik az eleséget Brundusiumba a Dunán. Ropant sok hajó, — de quodam castro Hungaro non longe posito necessaria nostri convehebant. Hic primo cupream monetam et stammas offendimus et pro una earum, denarios et pro XII. solidis marcam tristes dabamus, vel potius perdebamus. A németek prédáltak előttük.

II. Gualterius Mapes, de nugis curialium.

Épen azon körülménynek, hogy magyar emberek is látogatták már akkor a párisi nagy egyetemet, a kereszténység első iskoláját, köszönhetjük ezen tudósítást, mely minden rövidsége mellett rendkívül érdekes és fontos adalék a XII. század második felének oly kevésbé ismert magyar történetéhez. Elbeszéli, hogy Bánffy Lukács, később esztergomi érsek, tudományban és jámborságban egyaránt kitűnő férfiú Párisban tanult, hol a szerzővel megismerkedett.

E szerző Gualterius Mapes, egyike a régibb angol irodalom legérdekesebb, de legismeretlenebb alakjainak. Taine nem is említi az angol irodalom történetében. Életkörülményei felől csak annyit tudok *Stubbs* oxfordi professor szívessége által, hogy 1158 körül Párisban tartózkodott, és hogy neve egy 1176. évi jury névsorában előfordúl. »De nugis curialium« című művének még kiadatlan kéziratát azért néztem át, mert úgy mint Salisbury János hasonló munkájában anyagot véltem benne találhatni a középkori politikai elméletek történetéhez.

E mű rendkívül gazdag és változatos tartalmában. Az udvari élettel foglalkozik, közbe-közbe a szerző szabad folyást enged a papság, különösen a cisterciák ellen ki-kitörő gyűlöletének. Több hasonló han-

gulatú latin költeménye maradt fenn a szerzőnek, melyeket Wright Tamás tett közzé »Political Songs of England« című művében. Mint Blakey (History of Political Doctrines 365. l.) megjegyzi, még a XIII. században is minden hasonló irányú verset Mapesnek tulajdonítanak. De szerzőnk személyéről és egyéb munkásságáról e különben alapos dolgozatban sem találtam semmit.

Kétségtelen ezek szerint, hogy Gualterius határozott oppositóban állott a klerus egész akkor követett rendszerével. Annál meglepőbb, mily jóhiszeműleg és áhítatosan adja elő Lukács érsek csudás jósló tehetőségét. Azt hiszem azonban, e csodák beleszövése nem ront le semmit az általa közölt történeti anyagnak becséből.

El van beszélve, Lukács érsek mint sújtotta kiátkozással a bitorló II. Lászlót, ki az egyház javaira tette kezét és a főpapot bebörtönöztette. Lukács húsvét napján megjövendöli, hogy a király 40 nap előtt meg fog halni, mi meg is történik. Kitűnik ebből, hogy II. László nem halt meg 1162. január 14-ikén, hanem april 8. és május 18. közt. A következő király is nemsokára meghalt. Midőn III. István szintén lefoglalta az egyház javait, Lukács vérző szívvel szintén kiátkozza és megjövendöli halálát. (V. ö. ez adatokat Knauz, Kortan 512—513 l.).

Gualteri Mapes, de Nugis Curialium.

Distinctio II., VII. Bodley Cod. lat. 3578. XII. sz. v.

Vidi Parisiis Lucam Hungarum in schola magistri Girardi Puellae, virum honestum et bene literatum, cujus mensa communis fuit sibi cum pauperibus, ut viderentur invitati convivae non alimoniae quaestores. Nunc vocavit dominus per regem Hungariae, per clerum et populum, ad archiepiscopatum Strigoniae. Hujus mihi vitam et mores post Archiepiscopatum narravit Hugo vir a Cenomanno natus et Acrensis episcopus. Rex Hungarus, de quo prius sermo, decessit, filium modicum, scilicet puerulum, relinquens haeredem. Accessit igitur ad Lucam frater regis, petens ab ipsum in regem inungi et coronari. Corripuit eum Lucas et proditiōis arguit, qui contra jus et morem et fas exhaeredare vellet innocentem, et consentire noluit. Ille regem se fieri ab alio ejusdem regni archiepiscopo, ad quem nihil de coronatione regis pertinebat, obtinuit, quasi dixisset:

Flectere si nequeo superos, Acheronta *) movebo,

et a Luca statim anathemate percussus est; qui e vestigio Lucam de absolutione sua minis terribilibus eus eque nudato ad rationem posuit, et

*) A kéziratban Achonita.

spretus itemque excommunicatus ipsum violenter detrusit in carcerem, et suspensas ecclesias ob interdicto cessare coegit. Cumque diu teneretur in vinculis Lucas, retulit ab Alexandro papa tertio, quidam amicus ejus literas liberationis ejus ad ipsum in carcerem occulte ad regem missas, quibus nullatenus uti voluit Lucas, audito, quod duodecim denariorum constitissent, ut omnes aliae solent ad bullam dicens se nolle per simoniam liberari. Aperuit autem sibi Dominus carcerem die Paschae, dum interesset rex missae solenni. Intravit igitur Lucas capellam cum multa omnium admiratione, altarique nudas nautili, caeterisque projectis ornatibus, coram cruce juxta regem stupidum timidumque sic ait: »Domine Ihesu, cujus resurrectionem nemo praeter Christianos asserit in virtute qua surrexisti, si dignum hunc regem tua visitatione decreveris verte impium ut non sit, sin autem in manu forti et dextera Pharaonis ultrice in his quadraginta diebus sentiat in quem transfixit.« Et gressus apellam, iterum ab iniquis executoribus arctiori deputatus est custodiae, patienter omnia ferens, in orationibus et laude Domini vigil et assiduus. Et factum est, ut ante diem quadragesimum rex moriretur impoenitens. Successit ei frater unicus, violentia aequali priori. Nunc etiam Lucas, datis quadraginta dierum induciis, interfecit spirituoris sui in ipsis, puerumque justum haeredem cum omni solemnitate injunxit, cujus pueritiam Lucas cum summa tranquillitate transegit, ac juventutem non aequae. Rex enim factus juvenis, amplectus altiora quam sustinere valeret, re sua deficiente, possessiones ecclesiasticas dilapidare non horruit. Quem Lucas post multas lacrimosas amonitiones, obstinatissimae pertinaciae videns flendo subiecit anathemati et multis pro eo fuis ad Christum precibus, meruit ei a Deo gratiam ut bona poenitentia ductus ad ecclesiam Strigoniae properaret, satisfactus pro voto Lucae. Cui Lucas cum omni clero et populo solenno processit obvius laetitia, absolutumque suspiciens ducebat. Cantantibus autem aliis, flebat occulte Lucas. Cui rex »Quid est charissime pater, quod inter tot gaudia flere libet?« Tum Lucas, »Gaudere non possum, nam anno revoluto consimili die, cum omnium nostrum confusione et ira hoc eodem loco suscipieris mortuus.« Et ita contigit.

Közli: MARCZALI HENRIK.

Az 1387. évi székesfehérvári országgyűlés czikkelyei.

A Kállay-család nagybecsű levéltárának okmányai között Supplementum ezim alatt őriztetik egy kelet nélküli kézirat, mely hosszúkás papíron, XIV-ik századbéli írással egy Zsigmond király uralkodása elején Székes-Fehérvártt tartott, eddig ismeretlen országgyűlés czikkelyeinek töredékes másolatát nyújtja. — A kézirat szövege a következő:

Ad perpetuam rei memoriam firmitatem (e szó ki van törölve.) — Nouerit presens etas et futura posteritas, Quod nos Prelati, Barones, procures et vniuersi Regni Nobiles pacis comoda prouida tendentes, et contencionum discrimina, que in ipso Regno prho dolor acciderunt seu emeruerunt, cogitantes et nostros animos ad concordie semitas conuercentes, vt in pacis tranquillitate coli possit congruencius et salubrius accio pacis, in Albam Regalem, in qua, iuxta priuilegiatam libertatem regni a sanctis Regibus et eorum successoribus concessa(m), in arduis negociis tractandis et ordinandis solitum est regnicolis conuenire, facta generali proclamacione per omnes Comitatus Regni Hungarie, die octauo festi beati Regis Stephani vniuersaliter congregati, prestito Iuramento, Capite eiusdem sancti Regis altari superposito, cum sumpna reuerencia manu(a)liter tacto, Super eo, quod commodum rei publice et vtilitatem Regni ac sacre Corone communem contra quoslibet vouebimus, eciam si Regia Majestas contra id facere vellet, sibi contradicemus et prohibemus tandem cum effectu, contra extraneamque potentiam nos omnimodo resistendo oponemus pro defensione Regni et suarum tenutarum et confiniorum, nec non eciam contra quemlibet potentem inter nos insultantem et actos potenciariorum exercentem et contra presentis pacis ordinacionem rumpentem totis viribus insurgemus, pro reformatione et bono statu Regnificimus, ordinauimus et promulgauimus vnionem et pacis reformationem, pro(ut) in Capitulis et articulis infrascriptis lucide continetur, perpetue et in violabiliter duraturam:

Item primo si aliquae nouitates vel mociones difficiles in Regno emergi contingerint, tunc Regia majestas prelatis et Baronibus regni ad tractandum et consiliandum de pocioribus Nobilibus regni adjungat et assummat ad ea recuperanda.

Item duos honores Baronatus vna persona obtinere seu tenere non possit; et quod ecclesiastice persone seculares honores nullomodo obtinere possint; Et e conuerso seculares persone ecclesiasticos honores quacunque occasione pretensa tenere vel vsurpari non possint, maxime sedibus, dignitatibus vacantibus.

Item prelati et Barones pro consiliariis deputati jurabunt, quod in consiliis exhibendis et dandis non solum Regie majestatis aut eorum vel suorum propriam querent vtilitatem, sed communem vtilitatem Regni et sacre Corone regie; et e conuerso ipsa regia certitudo promittet bona fide consilia ipsa in violabiliter sequi et obseruare, et si quipiam ex huiusmodi consiliariis regie serenitati falsum et communi bono contrarium swaserint ¹⁾ consilium, ex tunc rescita huius veritatis de medio huiusmodi consiliariorum tanquam falsus turpiter eiiciatur nunquam ad eadem prebenda admittendus.

¹⁾ swaserit helyett.

Item Regie serenitas promittet suo Juramento, quod omnem rancorem, in vidiam conceptum et in iuriam contra quoscunque et cuiusvis condicionis homines ex quibuscunque (h)actenus habuisset causis, et (igy) cordibus suis prorsus euellendo relaxari, nec ipsis seu alicui eorundem, palam vel latenter, per se vel alios ratione preuia quouis tempore quidquam imputabit, similiter et Reginalis maiestas.

Item quod Tezaurum Domus Regie, tam in reliquiis, quam in omnibus aliis, tempore proxime rixe et pugne per Johannem Banum Machouiensem et fratres suos ac Johannem priorum Auranie et ad eosdem pertinentes contra condam Nicolaum de Gara palatinum et suos fratres, fautores et adherentes receptum, Idem Johannes Banus et prior ac eorum fratres mediante ipsorum Juramento, prout plenius possunt, recuperare procurent et domui Regie restituere.

Item omnes Captiuos, quos idem Banus et prior Auranie ac fratres eorum et ad eosdem pertinentes pronunc in ipsorum Captiuitate habent et conseruant, libere abire permittant; et nec ipsos vel ad eosdem pertinentes in possessionibus vel aliis bonis ipsorum impediunt et occupata eisdem remittant.

Item idem Banus et prior et eorum fratres omnia Castra, Ciuitates et fortalicia, opida, villas et possessiones et queuis Jura Regalia vel Reginalia, nec non ceterorum Nobilium, que pronunc occupata tenent, libere illis, ad quos pertinent remittant sine mora.

Item quia premissa rixa non in contemptum vel in Iuriam Reginalis maiestatis, (sed) propter antiquas inimicitias inter predictas partes ortas et habitas commissa et facta extitit, Ideo ipse domine Regine predictis Johanni Bano, Johanni priori Aurane ac suis proximis adherentibus familiaribus et sequacibus eorundem, quod si forte contra honorem regalem seu reginalem commissum extitisset, ut status Regni in melius reformetur, radicitus de ipsorum cordibus euellendo, literas ¹⁾ eciam ipsarum et aliis ad hoc necessarie occurrentibus remediis confirmando ipsos in Curiam Reginalem benigne recipiant, ipsosque secundum decenciam status et condicionis eorum Regalibus, honoribus honorando et sublimando, prout et ceteros Nobiles ac Barones Regni regalis maiestas consuevit condecenter in consiliis et aliis honorare atque sublimare digne.

Et vt omnino radicitus et expresse denotacione via odiis, maleficiis, parcialitatibus, scandalis precludatur et in Regno pacis comoda reformarent, predictae domine Regine et eorum heredes vel soboles ab eisdem procreate aliquam vindictam, afflictionem vel perturbacionem aut quorumcunque animi motionem super facto pugne superius expresse facerent vel fieri permittent vel ad hoc consensum prebebunt ad suggestionem quorumcunque, ita quod si contingerit ipsarum maiestatem aliquorum suggestionibus et induccionibus incitari vel aliqua occasione commoveri, tunc omnes prelati, Barones ac vniuersi Nobiles talem par-

¹⁾ Litteris helyett.

tem nullomodo fouere, ymo expresse contradicere et se retrahere tenebuntur. Nullus eciam omnino hominum super eodem facto ac interfectionibus hominum quorumcunque in ipsa pugna, illatis et quibuscunque euentibus ibi accedentibus, signanter autem heredes, consanguinei, affines, amici et quibuslibet atinentes illarum personarum, qui ibi ocubuerunt, vel quandocunque offensi vel damnificati extiterunt, verbo vel. —

Itt megszakadván a kézirat, e czikkek alkotásának éve, mely a megerősítési záradék után következett, okmányilag nem ismeretes; tartalmuk azonban alig enged kételyt az iránt, hogy 1387-ben hozattak. Az emlékezés Gara nádorról, mint elhunytrol¹⁾; de különösen az, hogy e czikkek folyton királyi felséget emlitenek és csak e mellett szólnak királynékról, kétségtelenné teszik, hogy az azokat alkotott országgyűlés csak 1386. után, midőn Zsigmond már királlyá koronázva volt, tartatott. — Hogy pedig a kérdéses czikkek nem keletkezhettek 1387. után, az eléggé kiderül onnét, hogy azok kiengesztelésről a királynékkal, tehát Máriával és ennek anyjával, az özvegy Erzsébettel, szólnak, 1388. augusztus havában pedig, vagyis több mint egy évvel Máriának Palisnay fogságából való kiszabadulása után, már köztudomásúnak kellett lenni, hogy Erzsébet 1387-ben Novigradban megöletett. Igaz, hogy kútfőink Erzsébet megfojtását az 1387-ik év elejére teszik és így ez okoskodás az 1387-ik év Augustus havára is illenék, de miután egykorú adatok egyszersmind azt is említik, hogy Erzsébet eltemetése Zára egyik monostorában titokban ment véghez²⁾, Mária pedig csak az 1387-ik év nyarán menekült ki Novigradból, nincs kizárva a lehetőség, hogy az országban Erzsébet halálának biztos hírét ez év augusztus havánál később vették.

A fentebb közlött czikkek tartalma, mely sokban megegyez azon föltételekkel, melyek alatt egynehány egymással szövetségre lépett főúr, vagyis egy párt, Zsigmondot 1387. marczius 31-én királlyá koronázta³⁾, gyaníttatni engedi, hogy ezen ugyancsak 1387-ben Szent-István napja körül tartott országgyűlés az említett szövetségnek és vele Zsigmond királlyá ismerésének országos, Károly király magyarországi hivei részéről is, megujtása volt. — Támogatja e nézetet Zsigmondnak egy 1388-ki

¹⁾ Gara nádornak megöletését újabb adatok September havára tezik. V. ö. Horváth. Magyarország tört. II. köt. 193. l. jegyz. és Szalay: M. tört. II. köt. 283. l.

²⁾ Horváth M. i. h. 195. l. 1. jegyz.

³⁾ Közli ezeket Horváth i. h. 198. l. 2. jegyz.

adománylevele is, melyben ő magát az ország minden rendeitől közakarrattal választott fejedelemnek írja, mit tekintettel a mareziusi pártgyűlésre, nem mondhatott volna¹⁾; és támogatja még az is, hogy az itt közlött czikkelyek nem egy királyi végzeménynek, hanem egy a király elé terjesztendő szegődvénynek czikkelyei minőségével bírnak.

Közlő HAJNIK IMRE.

Levéltári böngészet.

Régészeti tekintetben hazánk kárpátalji felföldje vonzó s érdekes vidék, nem csupán mert sűrűbben sorakoznak a vándor elé történelmi reminiscentiák család- és helynevekben, birtokok vagy épületekben, nem csupán mert ezek körül a festői magasb hegyvidék kerete a tájképnek bizonyos ódonabb zamatot kölcsönöz, de még inkább azon becses háttéri részletek által, hogy arrafelé, hol sem a tatárjárás pusztítása nem járt, sem a későbbi török harcok csatározásai nem dúltak, az emberi kéz műalkotásait kevesebbé rombolá, mint másutt az emberi harc, s nagyobbára csak az elemek harca, a századok korhadása végzé a földi enyészet mindenütt kiméletlen hatását. Több tehát ama vidéken a leltűnt korszakok nyomdoka, műveinek fenálló vagy még felismerhető maradványa, hozzájárulván még az, hogy az ott nagyobb számban található kisebb-nagyobb városféle telepek megannyi tanyái voltak hosszú nemzedékeken át a nálunk a kisebb tiers-état osztályát képviselő »hospites« ivadékainak, kik úgy germán jellegük mint polgári conservatív természetüknél fogva, úgy elvből mint szokásból ragaszkodtak »an der alten Väter Weise«, és építkezésekben valamint egyéb tárgyakban kifejezést adtak a közép- s későbbi renaissance eszméinek, úgy hogy ez mainapig is áthangzik és jelentékeny tényezőt képvisel ama vidék színezetében. Kiválóan lehet ezt kiemelni névszerint Szepességről, mellesleg azon modern hozzáadással, hogy az ottani lakosság szerencsésen tudta egyeztetni származása sajátságának kinyomását s fentartását szerzett hazája iránti hű érzelemmel: a szepesiek mind mainapig mindig jó magyar hazafiak voltak.

Örömmel kell constataálni, hogy a nálunk, aviticus nemzetnél, mindig létezett, de csak újabb időben buzgóbb lendületet nyert irány »emlékezzünk régiekről« régészeti, műtörténelmi buvárlat, gyűjtés, is-

¹⁾ Fejér Cod. Dipl. X. i. 456. l.

mertetés tekintetében ezen hálás regioban is tevékeny működésben forr és sikeresen munkál.

Egyebek közt azon fontos, és hazai érdeken szükséges szempontra nézve, hogy a művelt külföld előtt országunk mindinkább szünjék terra incognita lenni, valamint már mindinkább halványul az előítélet, hogy ez terra barbara, — legyen szabad utalni azon díszes és ép oly izlésteljes mint tanulságos-ábra gyűjteményekre, melyeket Akademiánk már megkezdett a külföldnek kiállításokon bemutatni, s ismét készül az azóta összegyűjtött gazdagodást a jövő évi párisi tárlat alkalmával ismertetni. Ezen hazafias szellemű igyekezetnek egyik érdemes főmunkása *Myskovszky* Victor műrégészünk, kinek kutató szeme sok alig megfigyelt részletet mondhatni felfedezett, és gyakorlott kézzel vagy rajzban vagy festésben halomra gyűjti a kincseket, melyeknek értéke szülőföldjük díszére válik, illusztráló ábrázolása pedig az e neműekben elkényeztetett szomszédainkat is ki fogja elégíthetni.

E megelőző észrevételek megjelölik a vidéket, hova egy sajnósan siető rövid látogatás vezetett, melyet azonban mégsem kívántam elmulasztani a nélkül, hogy némi adatokat ne zsákmányolnék, bár ez nem ismertek fölfedezésére nem vezetett.

Késmárk területével határos a Podolin felé vezető országút mentében egy kis helység, kis várkastélylyal, mely ritkítja párját, melyet üsödőtől kezdve Nagy-Eőr-nek hívtak, minthogy eredete telonialis őrtorony volt; ez a szász ejtésben Nehre-re satnyúlt, míg a tótok, a strázsálást lefordítva, maiglan »Strásská«-nak nevezik.

Maga az épület oly érdekes, mondhatni regényszerű, múltja oly gazdag individualis történelemben, hogy megérdemelné monographiai leírását, részint mint műtárgy, építkezési fokozatos alakulásának bizonyítható története, részint mint bő anyagú korrajz, az ott szerepelt személyek, családi vagy politikai események leírása. Azonban ilyen mozaik-kép színezésére szükséges számtalan kövecskét együvé szerezni nem lehetett sem célja, még kevésbé eredménye egy átfutó szárnyalásnak, melynek kedves óráiból java az élő jelen igényeié volt, és csak melleleg juthatott a múltak porainak némi kiszorított pillanat.

Nem is lenne tehát igazolható olyasmiről jelentéssel lépni fel, mit teljesíteni nem lehetett — ha csak azon körülmény nem jutott volna tudomásomra, hogy mindazon alkalmakkal az utóbbi években, midőn a történelmi társulat iniciatívája folytán egyesek vagy bizottsá-

gok vidéki kirándulásokban foglalkoztak levéltári vizsgálásokkal, Nehre soha ezek sorába nem kerülhetett; minthogy lakosai egészségi tekintetből kénytelenek lévén hosszabb éveken át majdnem állandóan enyhébb éghajlalt külföldön időzni, zárva volt a várkastély, s nem volt, ki a hazai tudomány vándorainak vendégszeretetet kínálhatott volna. — Bár tehát alaposan számot adó jelentést nem pótolhat egy futólagos böngészet, de legalább talán kis mécsszikkraül szolgálhat hivatottabb utódnak, mit fog kereshetni, várhatni az ottani anyaghól?

Nehre multjának nyomdokait kiegészíteni csak bővebb apparatus segédeszközeivel lehet, mi végett kútforrási tanultsággal a hazai központús anyagát kellene felhasználni: de ezen két kellék egyike sem állván rendelkezésemre, csupán az elérhetett hézagok adatokra szoritkozom.

Legrégiebbként megnyitja a sort:

1261. Ist das *Nehrer* und Reichenauer Kloster erbauet. Chron. Leutschov. Wagner, Anal. Scep. II. azon megjegyzéssel:

sed cujus ordinis fuerint? obscurum est. Állítólag létezett egy ideig mint cím egy:

»Abbatia de Strásska«, mely egy gallicziai Conventus dependentiája lett volna. Talán a Dunajecz vize melletti Lechnitz (Roths Kloster) lehetett? a következőből ítélve:

1330. sext. fer. pxima post fest. Pentec. Carthusiani Lechnicenses cedunt X. marciis terram a Villa *Eur* separatam magro Rycolpho filio Comitis Rycolphi. Wagner, Anal. Scep. I.

Érdekes, hogy ezen hagyomány átszivárgott az új korig: ugyanis nemrég még keringett a monda a szepességi fuvarosok közt, kik ezen országuton Gallicziába szállitanak, hogy egy gallicziai kolostorban, melyet úti állomásul használni szoktak, állították nekik, miszerint Nehre valamikor ezen zárdához tartozott volna. — Ez azonban csak rövid ideig tarthatott, talán a két Anjou- király alatt, mert Fejér Cod. dipl. a mennyiben kimerítő indexek hiánya keresést enged, efféle nyom nem található, ellenben a XIII. század végéről és a XV. elejéről mutatkozó adatokból következni látszik, hogy Nehre világi birtok volt.

Egy régi papíron, régi irással irt, de mégis a mult század első tizedébe nyuló kevés ivnyi okiratjegyzék elején ezek találhatók: (Nehrén.)

1298. — 18. Kalend. Augusti. Andreae Regis transumptum pro populis de *Eur* emanatum, quo continentur litterae Comitis de Scepus

Balch nominati, quibuscum populus de Eur de censu terragii et servitiis universis conventis exhibetur et eorum immunitates enarrantur. In hoc transumpto sequentes *metae* possessionis Eur designatae sunt stb.

Következik a határok teljes körülírása, melyek kitételei még ma is felismerhetők, tekintve, hogy azóta a terület megcsonkított. Maga az eredeti okmány létezik, és a birtok legrégibb okleveles bizonyítékát képviseli. — A következő:

1307. Caroli Regis donatio pro magro Kokos *) filio Ricolphi qua mediante ob fidel. servit. eidem quandam *regiam possessionem Eur* in Cott. Scep. existentem e consilio Regni Baronum pro haeredibus haerendumque successoribus donat, — cum metis: ab occasu stb.

Ez mutatja, hogy ekkor Nehre mint »regia possessio« papi birtok nem lehetett. Következik egy rakás egyéb hasonló korbeli transumptum, melyek magukban ugyan érdekesek, de névszerint nem tartalmazzák magát Eur-t, azonban közvetve mégis vonatkozással bírnak, a mennyiben oly részek fordulnak elő, melyek későbbben soká a Nehrét birtokba ládók birtokához tartoztak; s pedig:

1317. Transumpt. Capti eccl. Scep. pro Philippo Kastellano de Scepus, magro Much Castellano de Sáros et Arnoldo Iudice de Kassa sequent. litterarum:

1296. 7 Kalend. Oct. Andreae Regis litt. cambiales quibuscum Comit. Arnoldo filio Detrici de Scepus Terram Palocsa ex collatione Steph. Regis possidentis et castro per eum exornatum cambiatum etc.

1282. 10. Kal. Apr. Ladisl. Rex Comiti Arnoldo filio Detrico et Jordani fratri ac Detrico filio Comit. Arnoldi ob servitia et fidelitate maxima in expugnatione castri Jauriensis per Bohemos occupati praestitis — Terram Körtvélyes in Cott. Scep. (ezelőtt Nehrehez tartozott.)

1304. Caroli Regis donatio pro Comite Arnoldo et Jordano filiis Detrici emanata . . . Körtvélyes.

1288. Ladisl. Regis pro Arnoldo super terram Stragor et sylvam fekete erdő (ezek az első 1298-i Nehrei metatióban fordulnak elő) cujus continentiae haec sunt: de 4. Januar 1282. metue designantur — postea Confirmatio Andreae Regis.

Ennyi az, mi az őskorra nézve felfedezhető volt. Alig egy századdal később hasonlóan világi kézen volt a birtok, mert a Sziléziából Szapolyay Imréhez jött Varkocs nyerte adományba, de alig egy századig

*) Ez a »Kakas de Lomnicz,« honnét az illető közeli helység maig, Kakas-Lomnicz nevet visel.

örökitette nemzedékében. Az eddigiek sorában tehát aránylag igen rövid időtartamu hézagok mutatkoznak, melyekbe esetleges papi uralom (Kloster, Abbatia) elhelyezhető lenne: vagy azt kellene feltenni, hogy a birtok (Villa, terra, possessio) külön állott és változott világi földesúr alatt, s ettől külön tán egy ideig csak a residentia, külső birtoktartomány nélkül állott egyházi kötelékben másfelé? — mi ellen azonban a Wagnerből fentidézett 1330-ki okmány szól.

Varkocs utódja a Mohács utáni pártharcz folyamában nota infidelitatis alapján birtokát elvesztette s jószágai confiscáltattak.

Ez által jutott Nehre ujabban adományzás alá, és I. Ferdinand kezéből oly urat nyert, ki történelmünk harcziás lapjain nevezetes helyt foglal, Marcus Horvát Stansith de Gradecz, szigeti várparancsnok, Zrínyi kor- és bajtársa. Ezentul családjában öröklött és fenmaradt e jószág harmadfél századig, míg az utolsó férfi ivadék egyik leánya által az úri név változott, úri jog és a levéltár megmaradt ezen leány fiának most élő egyetlen leányánál. — A levéltár rendezve s lajstromozva van, tartalomjegyzéke egy tekintélyes ivrétnyi kötetben foglaltatik, melyet elejétől végig a családi ügyész irt, s annak főszakaszait befejezésül több-helyütt egy formasierű archivalis hitelességi záradék mellett aláírta, részint: Stráska 1812, részint: Eperjes 1813. nevét pedig különbözőleg jegyzi, majd: Steph. Tomka de Thomkaháza, majd: de Eadem et in Folkusfalva. — A czim ezeket mondja:

Elenchus litteralium instrumentorum Inclutam Familiam Horváth Stansith de Gradecz concernentium, — continet:

1) Personalia, 2) Realia generalia, 3) manipulationem pecun. concern. — Elaboratus per Steph. Tomka, mp.

Paginálva van 1—373. ezek végén ismételés: Synopticus Conspectus Tomi I-i I. Personalia: a) privilegiales super variis titulis armis honoribus ac dignitatibus, a pag. 1—16. — fasc. 41. 42.

b) Marcum Horváth Stansith Capitaneum Szigetiensem concernentia a pag. 21—44. fasc. 10. 15. 20.

c) Tutelam et Curatelam Steph. Kiss de Felső-Orosztony, pag. 45—48. fasc. 40.

d) Matrimon. Barbarae Horv. St. pag. 49—62. fasc. kk.

II. Realia generalia. aa) Universa bona Horváthiana concernentia, quorsum relata sunt Donationes, Statutoriae, ac processus circa radicalitatem juris, pag. 65. seqq. — fasc. 35 et orig.

bb) Controversiae cum Jóianis et Nedeczkyanis és így tovább, magán s családi jogbeliek . . . gg) alosztályig, végül Appendix de pecuniis 1) . . . usq. 8.)

El van pedig helyezve a levéltár okmányilag értékes főrésze egy óriási vasládában, mely maga valódi diszremeke a régi művészies kovács- és lakatosmesterségnek. Készítésének kora nem bizonyos, és évszám (1740) nyilván csak azon időt jelzik, midőn férjhezmenéskor a nő Anna Maria Baronissa a Hellenbach, férje házához hozta az ő res paraphernales választékát ezen vasládában, mely bizonyára már az ő családjában tiszteletes régiségű örökségül szerepelt. A pusztá vassúly üresen is több mázsányi, az igen mesterségesen többfelé csappanó zár a fedél egész belső felületét foglalja el, és diszes czikornyákban kimetszett takaró lemezzel van befedve. Belseje vörösre van ki festve, a szembe eső oldalon a házaspár nevei, czimerei s az évszám. Kívül sűrű kereszt pántozat vaskosan domboros szegfejekkel szabályosan koczkázott felületet képez, melynek mélyedt négyszögmezei megannyi táj- vagy genrefestményt tartalmaztak, a tartók, lakatpajzslapok stb. pedig aranyos festékekkel diszelgtek. Ezen külső pompának azonban most már többé csak nyommaradványai ismerhetők fel.

A Horváth Stansith család levéltár tartalmát illetőleg, egyrészt régiség tekintetében alapítója korán túl visszafelé nem terjed, s tehát nem képes ily irányban palaeographiai ritkaságokat nyújtani, másrészt azonban korrajz, időviszonyok és személyiségek jellemzésére oly változatos bő anyagot tartalmaz, hogy már csupán a lajstrom olvasása képes élénk színezetű vázlatot szem elé varázsolni a XVI. század közepén s azon túl élt nemesség élete s dolgairól.

Horváth Márk valamint időre nézve mint első, úgy történelmi jelentőségre nézve is legkitűnőbb helyet foglal nemzékrendje tagjai közt. Tudunk felőle kimerítően eleget, úgy hogy nincs mit újat felfedezni. Istvánffy ékesen tárgyalja, Lehoczky Stemm. Budai És. Lex. és belőlök Nagy Iván: Magy. Csal. adják a személy és család felőli adatokat. Ezeknek több elemeit illusztrálja a levéltár, azonfelül, hogy természet-szerint számos incidens a napi élet érintkezéseiből bőviti a fenforgó ismeretes tényálladékokat.

Függelékül ez igénytelen sorokhoz mellékeltem egy kis kivonatot sorjegyzék szerint a lajstromkönyvből, a mennyiben Horváth Márkot s idejét közelebb érdekli, mintegy mutatványul, hogy magukból az okmányokból még többféle érdekes részletet meríthetni: de ehhez mint a halásznak idő kell és türelem, s ha az utóbbi nem is hiányzik, de amazal nem rendelkezém.

Látjuk ezekből, hogy Horváth Márk, valószínűleg a fejedelem kitüntetései következtében, lépéseket tett leszármazásának régi nemesége bebizonyítására, valamint Lehoczky Stemm. is felviszi a XIII. sz. közepeig. Hasonlag Rajcsányi Ádám kezemnél létező genealog jegyzetei közt a Horváth-féle nemzékrend felett azon megjegyzés áll: Haec familia incipit 1264, parenthesisben mellette: (si est verum?) — Találjuk továbbá Ferdinand ezimer- és jószág-adományát, ezimerbővítését és bárói rangra emelését, melyet későbbiek helytelenül vontak kétségbe — talán azért, mert ezen főrendi méltóság soha nem érvényesítettett. Ott van azután a felruházás a szigeti kapitánysággal, valamint utóbb az attól kért felmentés, és soká a hősnek halála után bizonyos hadi számadásainak kiegyenlítése. — Többféle levelezés, közbe fejedelmi is, azon villongások kibékítésére, melyek H. Márk s addigi hő barátja Zrinyi közt keletkeztek. — Monitumok a latrones qui se Haramias vocitare solent megfékezése végett. — Violentialis czivakodások Petrus Bakits később Ladislaus Keretsényi ellen. — Horváth Márk temetésének költségei, — hagyatékának (ingóságainak) összeírása s felosztása, — özvegyének, fia gyámságának ügyei. — Istvánffy János kiváltása török fogságból, miért a sarcz fejében jószágát elzálogolja, — utóbb özvegy anyja ezt perennalisálja. — Cziráky Balás bizonyos török paripát lefoglal s kibocsátani igéri, ha követelései kielégítettnek. — Sennyey Ferencz, gyám utiköltség jegyzéke Nagyszombatba H. Márk kiskorú árvája ügyében.

És így tovább, némelyek még Márk fia Gergely felől is, ki Strassburgban járta az egyetemet, hazajövet a mostani plébánia helyén iskolát alapított, sőt abban ideig maga is tanított, utóbb azonban megyéjének jeles alispánja volt.

Végzem azon óhajtással, hogy ha e jegyzetek elég érdeemesek lennének tárgyuk közelebbi megvizsgálása czéljára figyelmet költeni, szerencsésnek éreznem magamat eléggé az által, ha a hazai régészet és történelem mezején buzgólkodó avatott munkások valamelyike indítatva látná magát a jelzett anyagot közelebb megforgatva áttekinteni: mely fáradság alig maradhat valaha s valahol teljesen meddő, mert mindenütt, még a polyva közt is, találkozik jóféle szem, és ha szaporodó igyekezeteink, szaporodó munkaerőink specialisáló monographicus irányoknak neki türköznek, ez csak sikeres eredményre vezethet, valamint másrészt a részletek felderítése, gyűjtése, egybehasonlítása végcél-

jában mégis arra szolgál, az egésznek képét helyesebben, teljesebben felismerni, a kort, a szakot, a tényt élethűségig emelni s színezni, s így tudásunknak s tudományunknak használni.

Közli: BÁRÓ MEDNYÁNSZKY DÉNES.

Mayláth István és társai frigylevele.

A legérdekesebb és legszebb magyar emlékiratok egyike, a Mindszenti Gáboré, (mely az Erdélyország történetei Tára I. k. látott világot) részletesen leírja Mayláth István erdélyi vajdának lázadását János király ellen. De a mozgalom történetét Mindszenti ott kezdi, hol Mayláth lázadásáról Andrássy Menyhért jelentést tett a budai udvarban. De a dolog nem ott kezdődött. Verancsics (összes művei I. k. 70. l.) említést tesz Mayláth és Balassa vajdák s Kendy Ferencz összeesküvéséről, hogy János király halála után »senki az erdélyiek között feje vesztése alatt ne merjen kiváltságra senkit megnevezni, hanem azt, kit ők hárman megneveznének, választanának. Erről levelek is nagy kötél alatt kelt vala.« Ezen frigy-levél megjelent a »Nemzeti Társalkodó« 1836-ki folyamának II. k. 209. s köv. II. Ezen urak azonban másokat is bevontak a lázadásba, s másokkal is kötöttek frigylevelet, melyet minthogy több tekintetben eltérő a 3 lázadó által kiállítottól, egész terjedelmében bemutatunk:

Mÿ Maÿlath Istwan, Balasi Imre, Kendi Ferench, Banfÿ Laslo Banfÿ Mÿklos, Banfÿ Gaspar, Kendi Mihai, Kendi Antal, Warfalwÿ Jacab, Warfalwy Janus, Almadi Balint, Kozarwary Laslo, Banfy Bernaldh, Lazar Janus, Mihalfy Thamas, Bernald Balas, Potak Boldisar, ez mindh assÿok, az kÿk neweÿ az Maÿlath Istwan Waÿda Wrammal valo mas lewelbe, Irwan wannak ez egenessegre mentonk egenlo akarat, az mÿ hassank jawaerth, (1) hogh az Thorwenek ez regi sokassogh ez az kossegh jawanak ellenne semit nem celegedonk, deo Minden Modon ez kesseges ÿoth keresswk; (2) ez ha az feÿedelemnek serencetelensege, s wgh gonosa Tortenÿek, kÿt Isten el Tawastasson, Mÿ egetembe vala kÿth valastandonk az walastassegh, Towaba egink is, mas-sink akaragÿa nekÿwl nem saal vala mÿ sersesegre da valamÿ sersendo lessen egenlo keppen ez egh akaragÿal Mÿ velonk Mindenek assokba (3) Towaba, egink az massink Tistesseget hasnat elo wÿtellet az ew rendihez keppesth mindeniknek mindokor igekessonk elo wÿnnÿ, (4.) Towaba hogÿ egink is, senkÿnek a Tobink ellenn Baragÿa nem lessen, wgh hogÿ ha Tortenÿek hogÿ eginknek vala kÿ Baragÿa lenne az To-

binek kegyk nem, a wagh kegyk cjak eginnek my kywsswlonk az nem lenne Baragya Tahat az kynnek Baragya wolth, asth a wagy az Tobinknek is Barathsagara hossja awagh nyłwan minden Barathsagnak, ellen essenkywwl valo Baragyanak ellenne mondh ez my hossank Ragazkodek, (5) Othewdzer hogy ha vala mellinknek my kywsswlonk vala my keppen holta Tortenendigh Tahat, az Tobink ky megh maradnyk, az megh holth arwaynyaka, minden agyafywy ez Igaz otalommal ez segytseggel kees lessen celekedny ez mwthathny enbersegnek minden Titesseget cyelekedessit, (6) Towaba hogyha jobagink a wagy Zolgaink a wagh athiankfjaj kesseth a wagy my magyank kesseth wala my egenethleghsegh Torthenyek awagh lathtnyek az fogoth emberek által minden halagatas nekyl igassan megh latassegh ez el wegestessek, (7) Wegesethre hogy semmy nemw enbernek eghmasth megh nem hagywk nyomoritan y minden thehetsegiok serenth mindh elton marhank fotaigh ez kedigh megh seghetetlenwl fogagywk megh Tartany az Myhytonk Thistlesegenkre myndh az my eltonkbhe kynnek Bissonsagara athywk eghmasnyak, az my pecetonk ez kessonk irassia alat walo Leveleth, keelth Gyergebe Boythello Wassarnaph wthan walo serdaan, Anno domini 15. 9.

B. Imre manu sua

Ladislaus Banffy manu sua Nicolaus manu sua

Kendy Antal eu kezewel Ladislaus Kozarwary

Bernardus Banffy manu propria

Lazarus Janthaffy Nicolaus Janthaffy manu propria.

A 16. pecsét közül csak 9 van kinyomva, melyek között 6 cmaeás pecsét. Ezen kívül 3 keresztvonás is látható.

(Eredetije a nemz. Múzeum könyvtárának kéziratárában.)

Közli: FEHÉRPATAKY LÁSZLÓ.

Fogott bírák ítélete.

1548-ban.

A fogott bírák intézménye Magyarországon éppen úgy el volt terjedve, mint Erdélyben s némi analogiája van a békebírói intézménnyel. Minthogy a perlekedés az octavalis terminusokon a törvényszékek szervezeténél s a törvények complicatiójánál fogva sem gyors, sem olcsó nem volt; maga a közszükség hozta létre a fogott bírói intézményt. A perlekedő felek megegyeztek bizonyos személyeknek az ítéletében, kik a megjelölt napon összeültek, megvizsgálták az ügyet és hoztak ítéletet. Már a váradi regestumból kitűnik, hogy közszokásban volt az »arbiterek« intézménye. Bartal megjegyzi, hogy nagyon kedveltek s igaz-

ságos ítéleteik miatt keresettek voltak a választott bírák. A három város: Kecskemét, Kőrös és Czegléd területén létezett fogott birói intézményről Kecskemét történetében *Hornyik* János igen érdekes példákat hoz fel, a n.-kőrösi területen e részben történetekről a *Balla*-féle krónika függelékében találunk említést. A *Rima-Szombat* városában convocatus bírák által hozott ítéletről, a »Századok,« 1876. folyamában emlékezik. Egy Erdélyben hozott magyar ítéletet 1548-ból itt mutatunk be olvasóinknak, mely történeti becse mellett nyelvtörténeti szempontból is figyelmet érdemel.

*

Mjw Drakwlja laszlo, Gerendj peter, Robynt Janos, es Gywlay Gaspar, walljwk ez lewelnek zeriben kjknek illjk mindeneknek, hogj mjwnket Bethlen Gergel es apaffj Gergel, foktanak, wgj mjnt fogot birakat, hogj az mjnemw dolgok ew kezthewk wolnanak, mindeneket meg latnaiok thewrwen zerent, Bethlen Gergel wgj mint felperes mindenekben, apaffj Gergel wgj mint alperes, walamjnmew wagdalas ky ezet volna apaffj gergel wtwarbiraia tobiastol, ig lewlthewk, Thobias az apaffi gergel wtwarbiraia, hogj miért Nagj zaroson meg waktha az balas zolgayat, lwkachot, az Bethlen Gergel Zobagyat zebesnek, (ha az keze meg vez, hat hws fl agyon es fizessen lwkachnak) ha kediklen meg nem wez, az keze, hat Jamborok meg lassak az zeremet, es az zerelem zerent fizessen thobias, lwkachnak.

Item. Elekes Istwan az Bethlen Gergel ebesfalwj Ispannja, mjert hogj az apaffj Gergel thylalmas retheben, az kyt Malomzeknek hinak awagy mondak, komlath zedeth, es az komloth zekerere felrakta, es haza wyzj wolt, azt meg latwan az apaffj Gergel wtwarbiraia, wtaban meg fokta, azt ig lewlthewk hogj thette az apaffj gergel wtwarbiraia, mert az wra zolgaytol, es jobagytolys thylalmas wolt, az komlo.

Item. Az egy hold fewld ky ekkes ferencze wolt, kyt Irotwannak mondak, melljet apaffj Gergel zantatot meg, azt wgj lelthewk, hogj Bethlen Gergel, apaffj Gergelnek magwat az az Bwza jat, kyt az fewldbe weteth, meg agja, es az fewld bwzastol Bethlen Gergelnek marathgyon.

Item. Az olagh kapolna dolgath ig hattwk, hogj ezen alapatban maradgyon, mint ez Idejk wolt, miért hogj mostan zem Apaffj Gergelnek, zem Bethlen Gergelnek olj Byzonsagok nychenek, Apaffj Gergel az attyafjakal egyetembe, ez Iewendew zent Gyorg ezten napjan (az) fogoth Byrak elewth, jo byzonsagal mwthassa ky Bethlen Gergelt belewle.

Item. Az felsew lo kerth dolgath js ig hattuk mint az kapolna dolgath. Item az malom dolgatty's ig hatthwk, Item az nemes haz dolgath ig hattwk Item az malomsek dolgath ig hattwk mint az kapolna

dolgot, Item az zegen nep kezewth walamý dolok wagýon, a wagý lenne, falw therwenýe zerent lassak meg, az melly felnek nem thechenek, mennyen ker dewre Zegeswara a mint regý Iwdewtewl fokwan wolt, azon zerent mostýs wgý legýen, walamely fel ezt az mý zerzesewnketh, meg nem allana, keth zas fl kentelen maratgyon, keth reze az perezt, az harmat reze az Býrake, es az berak thehesenek eleget az kewthelrewl, kewlt ez lewel ebesfalwan, apro zentek napyan, czer ewthzas negywen nyolch ezthendwben.

Kivülről egykorú írással: 1549. Quasimodo utan wala zeredan halastatwk ez belewl meghirt dolgokat týzen ewthewt napra ezen kewtel alat amint belewl meg irtwk. Drakwlya laszlo, Gerendý peter, Robint János.

XVII. századbéli írással: Apaffi Gergeli es Bethlen Gergely közt walo holmi aprólékos dolgoknak törven szerent valo eligazítás. Potentia, Vágás és Sebesítés, Földszántás etc. eránt. Ebesfalva.

(Eredetije papíron, négy cameás pecséttel, ezek közül kettő egészen kinyomva, egy félig. A m. k. országos levéltár kincstári osztálya nagyszebeni fiscalis ltárában E. nro 4 alatt.)

Közli: THALLÓCZY LAJOS.

Három rövid magyar levél.

A következő három rövid magyar levél írója Nádasdy Tamás horvát bán, országbíró (1554-ben nádor), s a kihez azokat intézte, az neje, Kanizsay Orsolya, kinek hű karjai közt adta ki lelkét az elaggott államférfi 1562-ben.

A második levél a győri táborból kelt, hol Nádasdy is a magadandárával Móricz szász herezeg sergéhez csatlakozott. Az első levél kelet nélküli, de ugyanazon napokból való, míg a harmadik egy szintén egyidejű, de elveszett levél utóirata lehet. A vajdáné, kiről egy levélben említés tétetik: Báthory Endre erdélyi vajda neje Thurzó Anna, kit rokonság s barátság köteléke kapcsolt Kanizsay Orsolyához.

Nincs semmi fontos dolog e rövid levélkében. De mint a hatalmas főúr, a diplomata, a nádor s hadvezér sajátkezü írása, melyből lelkének egy szép jellemvonása tűnik elő, t. i. igazi benső vonzalma nejehez s a legkisebb dolgokig kiterjedő figyelme annak betegsége alatt — megérdemlik az ismertetést; annál inkább, mert ama durva, erőszakos korszakból, melyben úgy látszik, mintha a hűség és szeretetnek még fogalma is kiveszett volna, kevés ily miniatűr- emlék maradt fenn.

Még csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy mind a három az eredetiről van véve.

I.

Szerelmes orsikam, im ez bekötött levelből megh erti kmed, mit ir az te reghi szolgád Nemeth xpoft (=Kristóf): azert im kültem eg ruhának valo táfotat küld el, es matatasd (sic) be neki en szommal es te szodal, de kerlek hog el ne feled, mert ez is te bűnod hog neha vgan nem kiczin dolgat is el szoktal feledned.

N(ádasdy) manu pr.

II.

Szerelmes orsikam, akar tūriem s akar tagagiam de bizon ighen szorgalmatos es felelmes vag'ok, hog' nincz iol dolgod, mert sok napia immar hog' semmit nem iral. Istenert kerlek ird meg hog' mint vag', mert iollehet nehez az te naual'ad, de ha valami n'aual'ád vag'on kinnebb (*könnyebb*) hog' érczem; en eghességhe vag'ok, de iobb felől mind alol felül fainak az fogaim, de azert ghörzölök velek. Isten tarczoz meg mind waydane aszon'ommal. Datum g'óri 9 1552.

Az te Nadasdyd etc.

Külczim: Ez leuel adassek az en szerelmes orsikamnak.

III.

Im ez saczkoba ket pessaria vagon azaz az szerszam kit az titokhelre kel boczatni, es vagon ezen saczkoba eg' szelencze kenő, mel kenővel az pessariá(-t *ha*) bę boczatod negh kend az kenővel, arra kettő az pessaria hog' hol egiket, hol masikat boczasd bę, mert ha csak eg' volna, hamar kű menne az ereie, es napalis boczasd be eielis napal ket oraigh tarczad nalad, eiel touabb lehet.

Tovabba vg'an azon kenővel az derekadat es az reszet az hasadnak az hol fay (kend meg), mikor le fekszelis, fordeczad*), mikor felkelszis, és az kenes vtann mind az derekadra s mind az hasadra meleg ruhát tetes.

Nehezen írta ezt az te tanczid. **) de nem lehete egeb benne. etc.

Közli: i.

*) Ez figyelmeztetés, hogy neje a lapot fordítsa, e szónál végződvn azon oldalon az írás.

**) Tamásod.

Konstantinápolyi magyar tudósítás a persa és orosz háborúról.

1555.

Hogý K. (kegyelmed) ne mongýa hogý valamý wýsagothes nem Irtham, legýen K. Ezt a mýth Irok, Inkabb akarnam En magham meg bezellenem, hogý nem mýnth meg Irnom, de aztes meeg, meg aggýa az Isten. Azert K. ezt Irhatom, hogý terek Chazar persýaból meg teerth megh ez el mwlt Augustus hawanak az eleýn, ký mýdewn persýaban Ighen be menth wona, Es az Kwzwl bas, wele chak Jaczoth wona ede s towa Eleore menwen, es mýnden naph nepeth weztwen, Eheztetný es nyómorýthani akarwan nepeth neký, nem akarth wýdalth adný, hanem chak harczasokkal es kewlemb, kewlemb fele Eýelý reýa Iuesekkel bantewan es sakmanýossýt kerghetwen, nagy sok kar leth wona nepebe; latwan ezt chazar, nem akara wgýan Jarný, mýnth mý az koczan (Kazianer) taboraba Jarank, hogý mýnd addýg oth wezewdenk, mýgh nem tellesegwel el fogýathkozank, es a mýdewn Inkabb kell wala a neph, akor nem leon, es Ebewl Jarank. Ez nem akartha Tellesegwel rea warný az nyómorwsagoth, Eppen akarth Inkabb ký Jewýný, hogý nem zerenchara nepeth wethný es feýeth, wýzza Terth, kýth kwzwl bas Ewteod napyg mýnd Eýel s mýnd nappal kesserth, a meeg Ew es meg nem wntha, Elegh kartht thewen az Chazar nepebe. Chazar az mý karth Jewebe theheteth, mýnd rablassal s mýnd Egheýéssel, Erthe wolth. Mongýak hogy sokath rablotak es bew az rab kezewttek, ewk azt mongýak; De Ez býzoný hogý nem nyerthes annýath, kýnel kethzeres thewbeth nem weztetthek. Mosth Chazar Ezrembe (Erzerum) woth; az ew Idnepekbe az barýamon, oth Egýnýhaný nap meg nywgatta nepeth, onneth mýndýarasth halappa (Aleppóba) Iw; hatta a hataron wtanna Alý passath az herelteth, a ký tawalý bwdaý passa wala, es Zkender passath a karaemýthý passath, keth negýwen ezer Emberrel, hogý ne haggýanak kwzwl passanak Ede ký a chazar feolden rablasth mýwelný; de a mýnth Erthwk, chak nywgossa kwzwl bas az ew nepeth. Elegh kewes az Ew ellene. Chazar feleol meeg senký nem Twgýa, ha meg Jewe Ide constantýnapolyban, a wagý nem? de Inkabb hýzýk mýndnyayan, hogy meg nem Jew, merth Imar Enneth mynd wtanna hywatta nadarazyth es wadazyth, es azt welyk, hogy oth akarna Essmeg Telelny es wyonnan meg Eppeytheny hadath, Essmeg kykelethre wyonnon reya menny; kyth Enghegyen az wr Isten!

Towabba Ezthes Irhatom The K., hogy mostan az mwzkway herczegh Es az oroz wrak, kyk egymassal zomzedossok Es attýaffýasok, nagy hadath Indýtottak az Tatarokra, kýketh Indýtottak fel az cherkezek es az mongorlýak, kyk az orozokkal es a mwzkwakal hatarosok, Jelesben az mongorlýak Es Thewb keth zaaz ezernel az had, kýknek mýnd hadnagy Es Wezerij Es kalawzý az mongorlý es az cher-

kez wrak ; Es azt fogattak, hogy ha az Eghýez Tatar orzagoth kezekben nem aggyák : fejeketh wegýek. Mondom, ez kýlssew Tatar orzagoth nem, az nagy Tatar kám orzagoth. Es Imar annyara el menthek benne, hogy nagyob rezeth mýnd el eghettek es rablottak, mastes Eyel nappal Eghetýk es rabollýak, Es addýg meg nem akarnak therný, meeg nem wegheth theznek bennewk. Imar es azt mongýak, hogy nem mezze erth az Eley az hadnak kaspához, ký Terek Chazaree, Egy zanchaksagh, ký nem mezze ahoz, a hol az dwna a Tengerben essýk, Es Imar az Eghez Tanaýs wýz melleketh Iweýe tevek ; az oda walo zeghýn kereztýenek Ezt mýwelyk, kýk mýnd racz hýthýn wadnak, mýnd az mwzkwak, mýnd az orozok, mýnd az Ch e r k e z e k, es mýnd az mongorlýok. Es ha oth az Thatarokkal wegheth Thehetnek, haath oztan mýndjarasth modwath, hawasselfeldeth es Altal az dwnan Ede Terek orzagra Jewhethnek. A mýnth Erthem, az zandekýok, ha Isten hozza seghethý Ewketh Es az Thewb kereztýensegheth.

Towabba, The K. Ellyen chodathes Irhatok, kýk eth Terek orzágba Imar Ez mý eth lethewnkbén Thertýnthenek, hogý olly hertelen nagy ár wýzek levenek eth, apró pathakakthwl, mýnth az Erwýscheý pathak wóna, ollýanokthwl, kýk soha Ereкке Thewbe nem arattanak meg, hogý sok falwkath wývenek el, mýnd Thol az Thengeren, s mýnd Enneth. Eth galathan tholýs Egy kýs pathak, ký galathan Eth ellenekben Be az Thengerben Esýk, Ez El mwlth Augustusnak az Eleýn, Egy Eyel olly hertelen, olly nagy aradasth thewth, hogy Egýnehany zaz Emberth Ewlth meg, Es keth falwth Thelleseggel helebwl ký mwsta, Es baromnak sokasagath, zena rakasokath, aztagokath, fakath ewregheketh, Es chak czýganokath, kýk azon Esteunen zallottak woth a pathak melleth, Thewbeth hethwennel, Es Egy papýros chýnaló monothýs, mýnd hazastol, ký mossoth, Egýnehany Ezer forýnth ara karth Theth, Es Ezeketh mýnd Ede az galathay Thengerben hoztha Be, amýra, hogy Egy hethýges az sok dewgh Es holth nep, fauak sokassága, dezkanak, Es keweknek sokassága wgýan el lepte az thengerth. Ezeffele wýz aradassok Ennethes az Thengeren Es Egý nehaný helyen terthentenek.

Towabba Ezt zýnthýn Constantýnapolý feoleth Comótes es mutatta magath, az Ewsthewkes chyllagh, ký nyocz naph mutatta magath mynden Estwe.

Towabba Ellyen chodathes Irhatok The K., hogy Eth masth Terek orzagban olly Ighen nagy Jelensegheg leznek, hogy az Attýa fyath meg Ewlý, Es az fyá, az attýath mýnden ok nelkeöl es haborwsagnal köl. Ez el multh Jwlius hoba Thertýnth, hogy Egy Iffýw Terek, kýnek veen Attýa wóth, kýk Ighyn zerettek Egýmasth, mýnth ffýwnak, Attýanak kel Egýmasth zerethný, mell fyw Egy reggel fel köl, Es mýnd Jarasth meg ewlý az attýath, Es mýnd Jarasth meg fogýak az Iffýwth, Es mondnak neký : gonoz Ember, mýerth Ewlted meg Attýadath ? lam Theged wgy zeretheth, hogy soha annal Inkab nem lehet-

heth; meg holth wóna The erthed, te es Ezenkepen azt mondottad mýndenkoron, hogy zerethed. Azerth, mýerth Ewlted meg? Mond nekýk: wgý wagýon, hogy ewýs zeretheth Enghemeth, Enýs ewtethe, de En arra Ewltem meg, hogy Enghemethes meg ewllenek Erthe, merth ha Ennel nagyob dolgoth mýelhettem wona es, kýerth twttam wóna, hogy meg ewlnek, meg mýelthem wóna: Merth Ezt en ezerth mýelthem: wagýon Imar Egýnehaný hónapya, hogy gýakortha hozzam Jew walamý Ember almomban, Es azt mongýa: Iffýw, Twgýad, hogy Imar el Jewth az Idew, hogy az Terek býrodalomnak El kellessýk weghezny, Es romlaný, de Ez el multh harom Eyel mýnden Eýel Egýmas wtan hozzam Jewe az ember, es azt mondá, hogy Ez Imar az Idew, kýben elromlatthathýk mýnd az terek hýth, es mýnd az býrodalom. Annak okaerth nem akartham, hogy se En, se az En wen attýam Ez gonoz Idewth Erýwk, En Ewteth meg Ewltem, Engemethes Ewllenek megh Erethe, Ezerth mýelthem. Masthes Az Iffýwth fogva Tharthijak Chazar Jewteýgh.

Towabba Ellýen Chodaes Thertýnth, Ez elmulth Juliusnak az Eleýn, a wagý az Elsew hetebe zagaranal egy warasnal, ky máskeppen plawdýnnak es mondathýk, negý awagý Ewth magyar mýelfeölden wagyon, a waras melleth walamý hegyek wadnak, oth az hegyekben leöth Ez dolog, hogy naphkeleth felewl Jewth Egy nagy falka, a wagý kedýg zamlalhatatlan sok kýgyo, Esmeg más falka wagý Theöb annal delról, kýk oth az hegyekben El keztek az wyadalth Egymassal, Es haýnalh tol fogwa wechernýe korygh mýnd wýttak; wegre az délrol walok nyerthek oth az helyen, a hol meg wýttak, Es Thewbeth negywen ezer kýgyonal halwa hagýwan, Es mýndnyayoknak feýeketh zedwen. Az Thewb meg holth kygyo kewzeth, mongyak, hogy wóth Egy nagy kygyo, Týzenketh araz hozzaný, keth Elew araz woth az hat a zele.

* * *

Ennél több nincs, minthogy a kétségtelenül a XVI-ik század közepéről származó, ódon jellegű, de igen gyakorlott kézre mutató sűrű írás, egy egész ívet betöltvén, itt az ív bevégeződik. Lehet, hogy nem is volt folytatása. Maga az egész, valami hivatalos követjelentéshez csatolt magánjellegű utóirat. Mint tartalmából következtethető, minden valószínűség szerint a Kazul basa elleni háborút befejező török év végéről, vagyis időszámításunk szerint 1555. elejéről való, s alkalmasint az I. Ferdinand által a portára küldött követségnek valamelyik magyar tagja (tán Zay Ferencz?) írta. Nagy-Szombat sz. kir. város levéltárában levő eredetiről

Közli: THALY KÁLMÁN.

Rákóczy Zsigmond egy magyar levele 1584-ből.

Rákóczy Zsigmond, a később erdélyi fejedelem történeti szereplése a XVI. század második felében kezdődik s főként ezen idők csatározásaiban tüntette ki magát; de korábbi életének mon lhatni, csak főbb vonalait ismerjük, minden adat róla becses adalék életéhez. Az alábbi sorokban egy magyar levelét mutatjuk be, eddigelő a legrégibbet, mely tőle világot látott.

Zolgalatomat jrom knek (*kegyelmednek*) mint Vramnak Az io Istentul kjvanom knek: mjnden Jovatt io egesseget. Az kmed parancolatjat meghertetem, Janos bizonal Hjge kmed hog Igen terekeozik az pjnzert Az 25 forintanak zerjt tete most It ados leveljt ha el Adhatja nagh karraljs el adga, megis knek: kedvjt keresy ha penig az 25 frt el vezy kmed: azt Mjndgart meg koldj knek:

Monokj petter vram azt veltem hog regen megatta, azert meg Irom hog zerjt tege.

Magam felleol Istenjrt kjrem kdet: hog meg bocason, mert Igen fellete vetkes vagok, de talam az io Isten engemet is rea seget Imar, harom ez(er) frt jreo levelet hoztam kjert az kjral kepetul ha cak ezert kjrhethnkis az teobjt nekj engednjm, ha penig az nem lehetue, jmar hamar napon az vajda valcagaban meg liszeon.

Ma vram Inet Parcan meg akartam keresny de Im ertem hog hon nem liszeon kmed: Hjzem hog Monokra az zvretre alla jv kmed: enis Zerencen el lakom eg jdejgh mert ol dolgomis vagion kdel: kjt meg nem Irhatok. Tarca meg az io Isten kd: mjnd azon(ommal) sep germekei(v)el. Casan hetfun A. 1584.

Servitor Sigismundus Rakocy.

Külczim: Egregio domino Johany Monakj vice Comiti Comitatus aba-
(új)var domino et fratri mihi semper observandissimo.

(Eredetije a gr. Andrássyak krasznahorkai levéltárában fasc. 37.)

Közli: K. Á.

Adalékok a cserkeszek történetéhez.

A török birodalomnak a keresztyén államok ellen oly hosszú időn át viselt harcaiban igen hamar el kellett volna vérzenie, ha egyedül az ozmán nemzetiség viselte volna azokat. A török államférfiak már korán

be is látták ezt. Természetes vala tehát, hogy szét kellett nézniök, mily elemekkel lehetne soraikat kiegészíteniök. Saját keresztyén alattvalóik segélyét igénybe venni félelmesnek, de a török hatalom tetőpontján, megalázónak is tekintvén, a tőlök függő egyéb mohamedán népek haderejére voltak utalva. E népek egyike volt a cserkesz.

A cserkeszek a legkevésbé ismert népek egyike: ha szokásaikról tudunk is egyet-mást, nyelvök hova tartozása még mindig talány a tudós világ előtt, történetük pedig talán még ismeretlenebb. Annyi bizonyos, hogy hajdan nem voltak a jelenlegi honukat képező bércekre szorítva, hanem kiterjedtek a krími félszigetre s az azzal szomszédos lapályokra, honnét a keleti évkönyvek tanúsága szerint a hedra VII-ik századában (a keresztyén időszámítás szerint a XIII-ik vagy XIV-ikben) vándoroltak a Kubán mellékére. Jelenleg aideghn-knak nevezik magokat, hajdan azonban, legalább szomszédaik az oszeták tanúsága szerint, kezek vagy kezakh volt a nevök. Jelen szűkebbre szorított honukban sem voltak soha képesek egységes államot alakítani, hanem törzsek szerint éltek. Ennek következménye kettős függésök lön közvetve a török birodalomtól, közvetlenül a krími tatár khántól. Rendesen ez utóbbi nevezte ki az uralkodó dynastiákból fejedelmeiket, néha azonban maga a főhűbérúr. A tatár khán seregében pedig kötelesek voltak hadi szolgálatokat tenni és pedig úgy külföldi vállalatokban, mint egymás ellen is. Így midőn a XVIII-ik század elején a tatár khán háborút viselt a kabartai cserkesz törzs ellen, serege a következő elemekből állott: 1500 szeghán, a kaffai béglerbég által segélyére vezetett 3000 szipáhi, 5000 *kemürköi cserkesz*, 6000 besszarábiai és 20,000 egyéb nogáj. Mint ilyenek bizonyára gyakran megfordultak hazánkban is s kétség kívül nagy részök volt abban, hogy a tatár khán serege annyiszorta félelmesebb volt a magyar nép előtt a töröknél, ámbár a tatár egyike a legszelídebb népeknek. Mindazáltal irodalmunkban alig találunk rólok említést s a »Török-magyar Államokmántár«-ban is csak egyszer találkozunk a cserkesz szóval, s akkor is mint tulajdon névvel. A Magyar Történelmi Társulat ez évi kirándulása alkalmával két e tárgyra is érdekes okmányra találunk Nagy-Szombat sz. kir. városa levéltárában.

Az alább I. szám alatt közlött okmány Rhédey Ferencznek szerződése Nagy-Szombat városával, melyben a fejedelem nevében kötelezi magát Rhédey, a várost »minden rendbeli hadakozó népek és seregek-

nek« ellene megvédelmezni. A felsorolt tíz nép között a cserkeszek 3-ik helyen, vagyis mindjárt a törökök és tatárok után foglalnak helyet.

De térjünk át a levelekre.

I.

Én Rhédey Ferencz az fölséges Kis-Marjai Bocskay István urunknak, istennek könyörületéből Erdélyországnak fejedelmének, egész Magyarországnak urának, székelyeknek főispánjának, alsó-magyarországi hadának generalis kapitánya. Emlékezetül adom minden rendbeli népeknek és bizonyságul, hogy az nagyszombati várasnak, Magyarországnak szabad városának, az én kegyelmes uramnak erejével és nékem adott hatalommal az jelen levő conditiók szerint minden privilegiumit, szabadságit, melyek az három articulusokban foglaltatnak és ezenkívül is több szabadságuk volna, mindeneket helyen hagyom, confirmálok és erősítem, a mely conditióknak articulusi ezek.

Tractatus conditionum inter magnificum dominum Franciscum Redey serenissimi principis et domini domini Stephani Bocskay dei gratia Transylvaniae principis, totius regni Hungariae domini, siculorum comitis campestris exercitus in inferiori Hungaria generalem capitaneum et civitatem Tyrnaviensem.

Elsőben, hogy urunk ő fölsége ebbe az várasba lakozó népet és mind külső, mind belső nemeseket, nemteleneket és mindenféle nemzeteket és személyeket, kik mostan velünk egyetemben ő fölségének fejet hajtának, magyarokat, németeket, tótokat, olaszokat, kik velünk lakoztanak és lakoznak, egyházi rendeket és szerzeteseket, és az egész közösséget békével megtartsa minden szabadságinkba, külső és belső jószáginkba, és hitünkbe megőltalmazzon, valamint az régi koronás Magyarországnak szent királyi és fejedelmi az országot és szabad városokat tartották. — Másodszor, hogy először ő fölsége és Rédey Ferencz uram ő nagysága, és ő nagysága után következő kapitányok megőltalmazzanak bennünket minden rendbeli hadakozó népeknek és seregeknek: törököknek, tatároknak, c s e r k e s z e k n e k, kozákoknak, lengyeleknek, muszkváknak, oláhoknak, rácoknak, kunoknak, oroszoknak és egyébféle minden nemzeteknek, az magyar vitézeknek is ellene és békével innen őket elvigye az hadakat, minden kára és veszedelme nélkül marhánknak, személyünknek és házunk népének. — Harmadszor, hogy semmiféle nemzetet, sem törököket, sem tatárokat, sem cserkeszeket, sem jancsárokat, sem egyébféle vitézlő népet és hadat ide be az várasba ne hozzon se mostan, se ezután, minthogy ennekelőtte is az szabad városoknak ez volt szabadságok, hogy kapitányok hadakval bele nem szállottanak. Mindezekről penig hitet kívánunk ő nagyságától és levelet, úgy mint Rédey Ferencz urunktól és ő fölségétől, és hogy ő nagysága önön maga és successori nevekkel is, és ő fölsége képébe is, feleljen

ezekre penes suas plenipotentias, és ha mely idegen nemzet mi reánk ellenségül érkeznek, azok ellen is mególtalmazzon bennünket ő folsége és Rédey Ferencz urunk ő nagysága, és ő nagysága után való kapitányok.

Annak okáért azon conditióknak articulust ígéről ígére az jelenvaló levelünkbe beírtam fogadván, hogy az én kegyelmes uram az nagyszombati birót, esküdt tanácsokat és benne lakó polgárokat is közönségesen minden szabadságokba, melyek ez felyül megírott conditiókba írva vadnak és ezenkívül is valaminemő privilegiumokkal és szabadságokkal az magyarországi királyoknak adományokból éltenek, megtartja és hogy én is minden privilegiumokba őket igazán megtartom és mególtalmazom.

Datum Tyrnaviae quinta die mensis Maij anno domini millesimo sexcentesimo quinto.

Franciscus Rédey mp.

II.

Jóakaró uram atyámfia csak nagy hertelenséggel hozának levelet az tatár vitézek, hirtelenségemben meg sem tekintettem, minthogy az tatárok adták kezemben azért kegyelmed én szómmal kövesse az uraimat, mert bizony nem ma kaptattam volna fel; ha eszemben vöttem volna. E. d. v. salvam valere desidero. Megérti kegyelmed az Rédei uram leveléből vadnak két sebes cserkesz vitézek ott az borbélynál, kegyelmed ma éjjel egy szekéren küldje ki, mert Czillagán béknek igen kedves szolgálja, én az tatárokat itt mellettem nem akarom tartóztatni, hacsak jó reggel küld is, mind egész részen zabot küldjön kegyelmed, mert bizony keves vagyon most, zsákmányra sem járhatunk.

Idem qui supra.

Közli: SZALAY B. JÓZSEF.

Rákóczy György és Bethlen Gábor özvegye közti egyezkedés a munkácsi vár s uradalom iránt 1631.

Bethlen Gábor a tettdus, erélyes, történelmünk egyik kiváló férfia 1629. nov. 15-én elhunyván, nejének Brandeburgi Katalinnak hagyta Munkácsot, Tokajt és Fogarast...

1630-ban Rákóczy György, erdélyi fejedelem a többi megyékkel egyetemben Bereget is megszerezvén, Katalinnal a gelsei Baling János munkácsi várkapitány által zárva tartott munkácsi vár átadása iránt alkudozott, ki Fogarason 1631. aprilis 13-án kelt, titkos peesétjével

megerősített nyilatkozatában keresztényi hitére fogadá, hogy a munkácsi várat jószágostúl kivüle senkinek másnak nem adja, sem annak átadása iránt mással érintkezésbe nem bocsátkozik, elvárván a fejedelemtől, miszerint őt e tekintetben illően kárpótlandja. Majd azon évi május hó 26-án *Medgyesen* újabb egyességet kötött Rákóczy Györggyel, mely szerint Katalin nyilvánítja, hogy annak középső fiát Rákóczy Sigmondot örökbe fogadván, halála esetére a munkácsi várat s ahoz tartozó uradalmat reá ruházza, azon esetre pedig, ha férjhez menvén, gyermekei lennének, *Zsigmond* 150 ezer frtot tegyen le azoknak s az uradalmat ő birja; egyszersmind várományosokul Rákóczy legidősb és esetleg legifjabb fiát Ferenczet jelölé ki. A szerződés nagyobb biztossága végett egyszersmind Rákóczy Zsigmondnak a munkácsi uradalom területén 20 jobbágytelket előlegül átadott. Ez egész szövegében itt következik.

Catharina Dei gratia nata Marchionissa Brandeburgica, vidua principis Transilvaniae ac Borussiae, Juliae Clyviae Montium Ducessa. Valást és tudományt teszünk mindenek előtt a kiknek illik ezen levelünknek ereje által. Hogy midőn a tekintetes fejedelem Rákóczy György uram Istennek kegyelméből Erdély országának fejedelme, Magyarország részeinek ura és a székelységnek ispánja Istennek rendeléséből ezen mostani fejedelmi állapotrú emeltetett volna, mi annak hajlandó indulatját, melylyel eddig hozzánk viseltetett és jövendőben is viseltetik, consideraltuk; ne azért háládatlanok tapasztaltatnánk, ily okból magunk szabad akaratjokkal, senkinek ingerléséből az ő kglme középső fiát a nzetes ngos *Rákóczy Zsigmondot* a mi *munkácsi jószágunkba* uraságunkban és minden ahoz tartozandó birodalmunkban *magunk fiának fogadtuk* és örökössé abban tettük, declaraltuk e következő punctumokkal és conditiókkal. Tudniillik, hogy ha mi özvegységünkben megtalálhánk halni, tehát a munkácsi uraság minden hozzátartozandó possessiókkal felülmegnevezett Rákóczy Zsigmondra úgy mint fogadott fiunkra minden igazságával, melylyel mi most birjuk, szálljon, holott pediglen férjhez mennénk és maradékink lennének, tehát tali casu Rákóczy Zsigmond a mi fogadott fiunk maradékinknak másfél százezer magyar forintot akkori kellő pénzül monetául egyszersmind tegyen le, a várat mindennemű jószágaival együtt magának tartván. Mely végezés ilyen módon legyen meg, mivel a munkácsi birodalom avagy uraság nekünk 300,000 forintban inscribáltatott, ha a római császár ő felsége avagy annak engedelméből más valaki mi tőlünk élünkben avagy holtunk után maradékinktól előbb ama jószágot kiváltani akarná, hogysem mint Rákóczy Zsigmond azon 150,000 frtot letehetné, akkor a megnevezett summának fele Rákóczy Zsigmondé legyen, és így mi avagy mi maradékink ezen summának letételével neki tartozzunk. Ha pedig (kit Isten kegyelmessége eltávoztasson) megnevezett Rákóczy Zsigmond maradékok nélkül

meghalna, tehát annak immediate minden okvetetlen Rákóczy György a fejedelemnek legöregebb fia és ha ez is maradékok nélkül meghalna, a harmadik, ugymint Rákóczy Ferencz mindeneken a mint most Rákóczy Zsigmond succedáljon. Mely successionnak erősítésére s acclusiójára mi a mostani kimenetelünkkor Rákóczy Zsigmondnak per manus a mi Munkácsi birodalmunkban husz ház jobbágyot adtunk, kiről legalább hat hét alatt hasonlóképen a leleszi conventben fassiókat beadni sőt még császár urunktól ő fgétől ezen contractusra való concessusnak obtineálásába, megnyerésébe késedlem nélkül is minden tehetségünk szerint fáradozni akarunk, ennek beteljesítésére s véghez való vitelére kötelezzük magunkat fejedelmi szónk és keresztényi hitünk alatt, kinek bizonyságára kiadtuk ezen contractust magunk kezével subscribáltuk és nemzetiünkbeli pecsétünkkel megerősítettük.

(Eredeti a m. k. államlevéltár kam. o. 369. cs. 24. sz.)

E szerződések megtartására, valamint arra, hogy az özvegy fejedelemnőért tántorithatlan hűséggel fognak viseltetni, megesketteté Balling János főkapitányt, Palaghy István alkapitányt, az udvarbirót, porkolábót, hadnagyokat, tizedeseket s az egész őrséget és szolgaszemélyzetet.

A munkácsi vár udvarában sorba állított őrség e letett esküje irásba is foglaltatva így hangzott :

»Mi gelsei Balling János, munkácsi főkapitány, Palaghy István alkapitány, udvarbiró, porkolábok, hadnagyok, tizedesek és minden tisztviselő s szolgaközrendek, kiki a magunk tulajdon neve szerint: Esküszünk az élő mindenható Istenre, ki az atya, fiu s szentlélek, teljes szentháromság, *egy bizony Isten*, hogy az felséges *Katharina* Istennek kegyelmességéből a brandeburgiumi felséges electoralis házból született fejedelem asszonynak, borusziai, Julia Clivia Hegyének herczegasszonyának és a felől praetitulált néhai felséges Gábriel fejedelemnek meghagyott özvegyének, fejének fennállásáig, életünk, marhánk, jószágunk fogytáig, hivek és igazak leszünk, jóakaróinak jóakarói, ellenségeinek ellenségei. És sem a nemes Magyarországbeli, sem egyebütt levő felső, középső és alsó rendekkel senkivel, sem titkon, sem nyilván, sem magunk, sem mások által *Munkácsi Várának* más idegen kézbe adása felül nem tractálunk, hanem minden hozzá tartozó munitiokkal, majorságával, jövedelmével és minden jószágával, munkácsi várat, ugyancsak a megnevezett kegyelmes asszonynak ő felsége számára tartjuk és senkinek instantiájára, sem félelemért, sem adományért, sem semmi okon és tekintetből másnak kezébe nem adjuk ; hanem mint igaz tökeletes jámbor szolgákhoz illik, mind hon a várban s mind ben s mind kin, közel és távollétében ő felségének, ő felsége számára úgy őrizzük, oltalmazzuk, és valamint ő fgének javára e helyeinek ő fge számára való megmaradására hasznosbat és jobbat ítélhetünk, azt követjük, a káros, ártalmas dolgokat eltávoztatjuk

minden tehetségünkkel, ha pedig valami ártalmas híreket hallanánk és értenénk ő felsége ellen, azt is hiven értésére adjuk. In Summa kiki közülünk az ő tiszte, hivatala és rendszerint mindenben magunkat, mint ő felségének a mi Khlmes asszonyunknak igaz hivi úgy viseljük, annak felette pedig a méltóságos, tekintetes és ngos *Rákóczy György* urammal, Isten kegyelmességéből Erdély Országának fejedelmével, Magyarország részének urával és Székelyek ispánjával ő Ngával ő fge ezen mi kglmes asszonyunk ez jelenvaló 1631. esztendőben Szentgyörgy havának 13. napján *Fogarás várában* a minemü végezést tett, minden részeiben megtartjuk, álljuk, sőt azt az végzést is, melyet ő fge *Medgyes* városában ezen esztendőben pünköszt havának 26. napján ő ngával az erdélyi fejedellemmel végezett, megálljuk, tartjuk minden részeiben, punktáiban és az ellen nem cselekedünk. Isten minket úgy segéljen, a mi keresztény hitünk s vallásunk és az Istenünk úgy adja lelkünk üdvösségét! Mely dolognak nagyobb bizonyására és emlékezetes dicsőségére e reversalis hitlevelünket *élő szókkal* kitett juramentumunk után kezünk írásával és pecsétünkkel megerősítve adjuk oda fel praetitulált kglmes asszonyunknak ő fgének megbizhatása végett.¹⁾

E közben Rákóczy György a nikolsburgi és pozsonyi egyességek alapján Munkács várába, melynek kapuját előtte Ballingh ellentállás nélkül feltárta, behelyezkedvén, ezt Brandeburgi Katalin zokon vevé és Csáky Istvánnal a vár és tartozékai iránt alkudozni kezdett, sőt ez iránt egyezményre is léptek. Miről Rákóczy György értesülvén, 1631-ben a leleszi konvent előtt tiltakozást nyújtott be az iránt, hogy a fejedelemné, a köztük fennálló egyességek ellenére Csáky Istvánnak jogszerű ígéretet vagy kötelezést tehessen.²⁾

Nem sokára azonban Rákóczyval, a feléje fordult balsorstól kész-tetve, teljesen kibékülvén, Katalin Balling János főkapitánynak, Paloghy Istvánnak, Huszár Ferencz és Glósz Gergely várbeli tiszteknek engedetlenségökért megbocsáta, Ballingot a Betlentől nyert e hivatalában élettartamára megerősíté, a többi tiszteket Rákóczy György hűségére megesketteté, a Rákóczy és közötté Fogarason létrejött egyességet megtartani ujabban ígérte, Balling Jánosnak Beregmegyében Rákos nevű helységet 4000, Ruszkóczot 4500 és egy szőlőt Beregszászon 1200 forintban ráíratott, a fentebbnevezett vártisztek mindenikének 200 forint-

¹⁾ Budai Kam. levéltár 369. cs. 23. k.

²⁾ U. o. 767. cs. 24.

nyi, hat hét alatt kifizetendő kegyelemdíjt utalványozott s ezek szigorú megtartására valamint a fogarasi vár elhagyására magát a gyulafejervári káptalan előtt kötelező.¹⁾

Közli: LEHOCZKY TIVADAR

Kolos-vármegye 1634-iki lustrája.

Kolosmegye e lustrájának eredetie, mely gyűjteményemből az erdélyi muzeum gyűjteményébe ment át, azon időben készült, mikor a szultán Lengyelország ellen hadra készült, s Rákócziak is megrendelte volt a melléje való felülést. Akkor, mikor a nagyvezér Oláhországban Gyirgyovaránál állott, és Rákóczi, nehogy meglepessék, hadait felülteté.

E másolatban csillaggal megjegyzett sorok, és a »megholt« szavak más kézírása, de egykoru.

Minthogy a lustrában levő két főispány közül az egyiknek, Szentpáli Jánosnak, családjára nézve csak téves ismertetéseket birunk, néhány ismertető adatot ezuttal közölni nem tartom feleslegesnek.

Szentpáli János nem Homoródszentpálról, hanem a kolos-megyei Szentpálról veszi nevét, nem székely, hanem magyar család ivadéka, még pedig azon család ivadéka, mely a Borsa nemzetségből ered. Az itt mint főispány szereplő Szentpáli János ugyancsak Szentpáli Jánosnak a fia. Az ő atyja kapta Báthori Zsigmondtól Alamor és Csanád helységeket, melyeket fiaitól: e lustrában is említett Szentpáli Andrástól és a főispányszkodó Szentpáli Jánostól visszavett I. Rákóczi György. Atyja, ki 1603-ban esett el, azelőtt 1583-ban Szentpáli Anna és Szentpáli Erzsébet nevű testvéreivel, donatiót kapott a Kolosmegyében fekvő Szentpál és Novaj falvakra, és ugyancsak Kolosmegyében fekvő mérai, baldi és csetelki részekre.

A főispányságot viselő Szentpáli János használta is a novaji előnevet, azzal éltek a család ezutáni tagjai is.

E Szentpáli János 1624-ben bizonyos mezei lovasok kapitánya volt, az említett 1624-ik évben junius 27-e után nőül vette Petki Erzsébetet, a maros-szentgyörgyi Toth Mihály özvegyét. Kolosmegyének főispánya hihetőleg haláláig volt. Megholt maradék nélkül 1636 és

¹⁾ U. o. 743. cs. 8. 9. 10. számai.

1637 közt. Ez utóbbi évben neje mint özvegye fordul elő oklevélben. Így hát sem e Szentpáli János sem ennek atyja részesek nem lehettek a Baresai Gáspár elleni harcban és megöletetésében. Hanem részes volt abban a Szentpáli János András nevű testvérének fia: ifjabb Szentpáli János, ugyan az ki 1667-től fogva haláláig 1669 közepéig, Csik, Gyergyó és Kászon főkapitánya volt, és mint a Bornemisza Susa férje, sógora Apafi Mihály fejedelemnek. A novaji előnevet használt ifjabb Szentpáli János is maradék nélkül holt el, úgy szintén testvére is t. i. Szentpáli Ignác. Ez utóbbi azon Szentpáli Ignác, ki testvérétől örökölte az ifjabb Szentpáli János és Bornemisza Susa által Báldon építtetett ama udvarházat, melyet Bánffi Dénes 1674-ben földig rontatott le. E Szentpáli Ignác utolsó fi-ivadéka a novaji Szentpáli családnak, neje Gávai Kata volt, a hol védi hol sófalvi előnévvel élő Gávai Péter és dersi Petki Susa leányja.

C a t a l o g u s.

Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Colosiensis iuxta lustrationem circa castra ad Sabesum posita, die 18. Augusti, Anni 1634. iussu et praesentia Illustri Dom. D. Principis factam, institus; eum seria, tam protunc praesentium et absentium quam servituti et famulatio alieno se se recenter Commissorum annotatione.

Feő Ispán Szentpáli János uram .	Nem mustrált.
Suki Benedek U.	Dobokába mustrál.
Vitéz György U.	Eq. 8.
Gyereőffi Gáspár	Eq. 5.
Gyereőffi István	Eq. 3.
Gyereőffi János	Egy kenyeren vagyon G. Gáspárral.
Bállingh János U.	Munkácsi Capitánja ő Nagyságának.
Csyeréni János	Udvari szolgál.
Tholdalagi Ferencz	Eq. 6.
Mikó Ferencz	Régi szolgája Szentpáli Urk. jelen volt.
Ébeni Gáspár	Egy kenyeren az atyjával E. Sigval a ki Huszti Capitán, de mégis megmustrált. Eq. 4.
Mikó Miklós a)	Kékedi Uram régi szolgája, jelen volt.
Miko István	Eq. 3.

a) oroszfájai Mikók.

Bedeő János	Eq. 1.
Borsai István	Eq. 2.
Némai István	Eq. 1.
Custos Mihály	Veseléni B. régi szolgája, jelen volt.
Mohai András	Eq. 1.
Nagy István	Más ember házában lakik, mustrált. Eq. 1.
Murvai János*	
Mikei János	Más ember házába lakik mustrált. Eq. 1.
Szilagy Thamás	Felesége halálára bocsátatott haza.
Nagy András	Eq. 1.
Balog János	Eq. 1.
Kis János	Eq. 1.
Géczi Istvánné lov.	Eq. 1.
Szilvási István	sebes.
Nyilas Márton	Eq. 1.
Vagias Gáspárné	Özvegy szegény asszony, nem állat- hatott senkit.
Cseh János	Eq. 1.
Cseh András	Eq. 1.
Lippai Péter	Eq. 1.
Vig Tamás	Korságos, ő nga megengedte.
Kovács István	Udvari katona.
Egri István	Szentpáli uram régi szolgája, jelen volt.
Nagy Mihály	Eq. 1.
Tauási Márton	Eq. 1.
Szucsáki István	Eq. 1.
Széplaki Ferencz	Eq. 2.
Kis Széplaki Thamás	Erdélyi U. régi szolgája.
Diák Menhárt	Eq. 1.
Nagy György	Eq. 1. megholt.*
Bene István	Eq. 1.
Kalmár István	Eq. 1.
Mako Miklós	Eq. 1.
Székely Jánosné lov.	Eq. 1.
Havaseli Nagy Péter	Eq. 1.
Macskási Nagy György	Eq. 1.
Nagy Mihály	Eq. 1.
Nagy György	Eq. 1.
Fő Ispán Bánffy Mihály Ur	Eq. 16.
Cassai István U.	Eq. 8.
Bánffi Ferencz	Eq. 6.

Csáki István)	U. Bihar vármegyében mustrálnak.	
Csáki László)		
Bánffy Cristoph		Eq. 7.
Szenttpáli András	Maga beteg, a mustrán állatott	Eq. 3.
Kaproneczai György	Udvari szolga.	
Bornemisza László		Eq. 5.
Bornemisza Ferencz	Egy kenyeren B. Lászlóval.	
Szikszai György		Eq. 1.
Veres Mihály	Dobokába mustrál.	
Sombori Sándor		Eq. 3,
Thordai Ferencz		Eq. 5.
Fekete Lőrincz		Eq. 1.
Havaseli István		Eq. 2.
Kabos Gáspár		Eq. 2.
Ébeni Miklós		Eq. 2.
Ébeni László		Eq. 2.
Frátai András	Beteg de a mustrán ott volt, nincs is semmie mivel szolgálhatna.	
Tholdalagi György	Urunk megengedte.	
Valkai Miklós		Eq. 2.
Vayda János és) Ferencz) egy kenyeren .		Eq. 1.
Mabul János		Eq. 1.
Nagyobb Vajda György		Eq. 2.
Kisebb Vajda György	Nem mustrált in persona, de lovasa volt.	Eq. 1.
Sáfár István	jelen volt, de beteg.	
Zámbo János fia vagy on jelen .		Eq. 1. Bethlen Já- nos régi szolgája.
Tóthcöri Christoph	Bánffy Mihály U. régi szolgája jelen volt.	
Vedani Ferencz		Eq. 1.
Szabó Benedeknek fia	Kemény János U. régi szolgája, jelen volt.	
Székely János	Gyereőffi Gáspár régi szolgája je- len volt, megholt.	
Bikali Sándor		Eq. 1.
Keczeli István Deák		Eq. 1.
Büki István		Eq. 1.
Mohácsi János		Eq. 1.
Sombori Szabó Péter		Eq. 1.
Deák Márton		Eq. 1.
Diák János		Eq. 1.
Tamásfalvi Imre*		

Türy Szabo János	Kassai U. régi szolgája, jelen volt.
Harczoki András	Eq. 1.
Nádasi Pál	Eq. 2. megholt.
Varsolesi István	Eq. 1.
Somai Tamás	Eq. 1.
Sándorházi Benedek	Cassai U. régi szolg. jelen volt.
Pandi István beteg	ő Nga megengedte.
Mikai György	Eq. 1.
Ambrus Péter	Eq. 1.
Dombi Miklós	Eq. 1.
Beke János	Eq. 1.
Dombi Mihály	most szabadult rab, ő nga megen- gedte.
Fenesi Szabó György	gyalui udvarbiró megholt.
Finta Márton	Eq. 1.
Saigo István	Eq. 1.
Kovács István	Eq. 1.
Gyalui Veres Sigmond	Eq. 1.
Nagy Mihály	Eq. 1.
Nadlaci Jakab	B. (Bethlen) István Ur. ő nga régi porkolábja Huszton.
Gyulai György deák	
Székel Imre	Eq. 1.
Herczegh Máthé	gyalui porkoláb.
Budai Nagy István	Eq. 1.
Budai Nagy Lukács	Eq. 1.
Kis Ferencz	Eq. 1.
Hajdu Nagy Miklós	Eq. 1.
Szabó János	Eq. 1.
Hencz András	Eq. 1.
Lázár Péter	Eq. 1.
Pál János	Eq. 1.
Darabos Pál	Eq. 1.
Szucsáki János Deák	Eq. 1.
Szombatheli János Deák fia	Eq. 1.
Ádám Péter	Eq. 1.
Ipo Thamás	Eq. 1.
Macskási Ferencz b)	Vas György régi szolg. jelen volt.
Jezerniczki István	Eq. 1.
Bánffi Péterné lovasi	Eq. 8.
Gyereőffi Jánosné lov.	Eq. 2.
Géeczi Györgyné lov.	Eq. 2.

b) szentmártoni.

Rado Christophné lov.	Eq. 1.
Ugocsai Thamásné lov.	Eq. 1.

Articulus után lött szolgálók.

Székely György	Bánffi Christoph szolgálja, jelen volt
Monostori Gál György	Articulus után lött mezei katona.

Colosváriak lovasi

Colosvár városa	Eq. 2.
Jonás Deák	Eq. 1.
Filstich Lőrincz	ő nga meg engedte.
Csanádi Antal	Eq. 1.
Nagyob Viczei Péter }	Eq. 1.
Kisebb Viczei Péter }	
Bácsi György	Eq. 1.
Szölösi Gabor	Eq. 1.
Radnothi Gergely Deák	Eq. 1.

Absensek.

Mikola Sigmond	
Egeresi János	... iné assz. régi szolgálja
Diák Ferencz	
Pap Marko	megholt
Biró János	Urunk engedte meg a mustrakor Sz. Páli urk.
Kamuti Miklós	U. ő nga, mustra után jött.
Sombori János,	mindjárt a mustra után második nap jött.
Thamásfalvi Imre és Thamásfalvi Mihály	} olykor érkeztek a mustra napján, hogy Urunk szinte még ebédén volt, csak arra nem érkeztek el mikor szolitották ... megholt.
Sáfár János	Kornis Sigmond U. ő nga régi szolg.
Szabo János	megholt.
Sombori Nagy István	Nem nemes ember, Sombori Jánosék szabadosa.
Sándorházi György	
Sándorházi István	
Pataki Miklós megholt	Kamuti Miklós U. régi szolgálja.
Szőcs István	
Gyalui György Deák	
Szucsáki Török Ferencz	semmie nincsen.

Mikó Györgyné lov.	mustra után érkeztek.
Harczoki Ferenczné	} Sombori Jánossal egy kenyeren va- gyon, a mi jóságot bírnak, együtt bírnák, mivel a leánya felesége Som- bori Jánosnak.
Colosvári Filstich Ferencz lov. .	
Almádi Mihály	megholt.
Henter György	
Suki Pálné lov.	
Petr. Horváth Borbára Thoroczka	
Istvánné lov.	
Petr. Horváth Anna lov.	
Nagy Pál a ki mezsei katona volt. Pandi Istvánnét vőtte feleségül.	
Konya Mátyás } Középlakon lakók.	
Bako Ferencz }	

G. Rákóczy m. k.

(P. H.)

Közli: GRÓF LÁZÁR MIKLÓS.

I. Apafi Mihály és az oláh biblia.

Az erdélyi oláh, keleti szert. egyházakban a XVII-ik század végeig az ó-szláv nyelv uralkodott. A hatalmas ipeki pátriárka az Alduna vidékén, majd minden nevezetesebb egyházat szerbekkel töltött be. Ez ügyes, szívós püspökök oly jól vitték dolgukat, hogy a keleti egyház és az ó-szláv liturgia elválaszthatlan fogalomná vált. A török nem törődött vele, bármit csináljanak is vallásukkal hitetlen alattvalói. Az erdélyi fejedelmek felismerték, hogy az oláhokat csak akkor fogják a protestantismusnak megnyerhetni, ha rávehetik, hogy a szláv liturgiába szakítsanak, s kezdve Báthory Gáboron majd mindegyik igyekezett az oláh anyanyelvet hozni be a szertartásokba. Rákóczy György 1644-ben a háború viszontagságai közt is talált időt az új testamentomot oláh nyelvre fordíttatni, s a fordítással megbízott oláh papnak 50 frtot s dolmányának való posztót utalványozott, midőn a munkával készen volt. Legerélyesebben Apafi sürgette a szláv nyelv kiküszöbölését. 1675-ben nyílt parancsot adott ki az oláh nyelv behozatala mellett, melynek azonban *II. Száva Péter*, akkori metropolita nyíltan ellene szegült. Száva, a Brankovics-családból származott és Szerbiából szakadt át

Erdélybe. Kemény és erélyes egyházfő volt, s makacssága miatt fejével is lakolt. 1680. lefejezték Tordán. (Hintz: Geschichte des Bisthums der griech. nicht unirten Glaubensgenossen in Siebenbürgen 1850. 28—29 l.)

Az erdélyi oláh irodalom is java részben a fejedelmek pártfogása által létesült. A szentírás megjelenését a Rákócziak tették lehetővé. (Lásd e tekintetben Ballagit: A könyvnyomdászat történetét Magyarországon 232—240. l.) A XVI. században 20 oláh munka nyomtatott, mind Erdélyben. 57 könyv jelent meg oláhul a XVII. században: 20 ezek közül Erdélyben nyomtatott (Cipariu P. a balásfalvi gymn. 1858. Értésítőjében).

Mindez adatokat érdekesen egészíti ki Apafi Mihálynak kézdivásárhelyi *Matkó* István, a »Bányász-Csákány« híres szerzője részére kiadott commissiója, melynek párja a Bornemisza Anna gazdasági naplójában foglaltatik.

Pávja azon commissiónak, melyet praefectus urunkkal íratott urunk ő nagysága, Kézdivásárhelyi Matkó István úr számára rendelt pénz és victuáló bonumok adásáról, míg az ó-testamentumnak oláh nyelvre fordításában munkálódik a következő tenor szerint:

Michael Apafi etc. Generose fidelis nobis etc. Tiszteletes K. Vásárhelyi Matkó István uram ő kegyelme isten ő felsége dicsőségének terjedésére nézve, közönséges tetszésünkből akarván az ó testamentomi szent könyveknek oláh nyelvre való fordításához fogni, s azon munkálódása alatt mi is ő kegyelmére terjesztenünk kegyelmességünket, ez okáért kegyelmesen és serio parancsoljuk kegyelmednek, arra az időre, míg az említett szent munkában foglalkodtatik, ő kegyelme adasson 40 forintot, 40 veder bort, 12 köből buzát szolgáltatasson ki kegyelmed jó dispositióval, fogytkozás nélkül. Secus non facturi. Datum in arce nostra Fogaras 23. feb. 1681.

P. S. Ha esztendővel többre terjed a munka, vagy annál inkább ha két esztendőt is magában foglal, feljebb megirt kegyelmes rendelésünkből való pénz és victuáló bonumokat ahoz képest kegyelmed szolgáltatassa ki annuáliter, míg a munka tart.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltár kincstári osztályában.)

Közli: TH. LAJOS.

Pekry Lőrincz levele egy jezsuitához 1706-ban.

A Széchenyi országos könyvtárban őrzött Éder féle kéziratgyűjteményben (Adversaria I. 403.) Pekry Lőrincznek II. Rákóczi Ferencz híres tábornokának egy jezsuitához intézett levelének más'ra akadtam. A jezsuita nevét sajnos nem lehetett megtudni; Éder azonban valószínűséggel Baranyi Pált véli alatta. *)

A levél érdekes világot vet úgy az intéző köröknek a jezsuiták elleni boszankodására, hogy t. i. az oláhok nagy részét az unio által a kath. egyházba visszavezették; valamint jellemzi Pekry törhetlen erélyét, melyel ura parancsainak nyomatékot szerezni igyekezett. Pedig hát Pekry előbb a németek pártján volt s kedvökért elhagyta Calvin tanát. Rákóczi pártjára térvén, ismét felcserélte új hitét a régivel. Róla írják a Mémoiresok: »Pekry aiant abandonné les dogmes de Calvin, faisoit commerce de sa Religion pour gagner la faveur des Allemands; car de mon tems il vint de nouveau professeur la première.« (129 — 130. l.)

Az érdekes levél szövege a következő:

Reverende Domine, mihi observande!

Kegyelmed 23 a praesentis Fejérvárról nékem írt igen mérges levelét vettem, melyből látom, hogy szívbéli fájdalommal írja magát érzeni, miképpen én az itt Erdélyben szabad jó akarattya szerint az Catholika Ecclesiával magokat uniált Oláh-Papokat azon vallásnak desertiojára ígérettel és kemény fenyegetésekkel inducálni akarnám, mely is igen solennis hazugság, akár ki mondja; mert én nem bánom, akár ki mit hidgyen, ha borjút imád-is, csak légyen az én kegyelmes Uramnak ő Nagyságának igaz hive, és segítse az ő Nagysága szolgállattját a mint tőlle lehet. Bizony nem adnék egy sült kappant az ő Catholicusságokért, mert csak a contributiotól való immunitas hozta őket az Uniora, nem pedig a Religionak szeretete vagy igazsága: csak annyit tudnak ők ahoz, mint az én rudas lovam. De, utut sit, nem irigylem, Isten engem úgy segéllyen, ha ma mind üdvözül-is, a mennyi Oláh-Pap ez világon vagyon: és szintén azért-is, hogy üdvözülni akar, segítse tehetsége szerint, a mivel tudgya, a mi kegyelmes Urunk ő nagysága fegyverét. Lám a szegény katona, sok el-is kárhozik, még-is ontja vérét, löteti, vágattya magát az Uráért, Országáért.

*) Illia: Ortus et progressus variarum in Dacia gentium et Religionum Claudiopoli 1730. 6. l.

Ezen maga írását kegyelmed *per longum et latum* ugyan oratorice exaggerallja, oly terminusokkal penig, a kik excédállják az emberiségnek reguláit, és a kegyelmed *sphaeráján* kívül valók (de azzal sem jól nem lakik, sem meg nem ruházódik az had). Mert ugyan-is ha kegyelmed magát Theologusnak írja, ne ingerálná magát a *secularis* dolgokba, tanítana, prédikálna, s nem bánom, ha mind ma convertál-is az Oláhság, a jó Theologus nem subtrahálná magát a közön-éges ország és fejedelme jóvának s boldogulásának tehetsége szerint-való elő-mozdításától, contribuálván inkább mind imádságát mind külső javait annak *secundatiojára*, ha igaz ember volna és szeretné nemze'ét s hazáját. De kegyelmed ad normam sociorum in Hungaria degentium el-hiszem inkább a Németnek adna milliókat ez ellen az ügy ellen, a mint hogy a kegyelmed szerzetebéli Collégái örökké-való nyughatatlanságok és ez világi s politikai dolgokban-való magok ingestiójok szerint nem szégyenlik, s nagy theologia mellet nem is tartják véteknék, minden utakon, módokon az mi kegyelmes Urunk Nagysága fegyverének boldogulása ellen titkos praktikával munkálódni, és azért *communibus universorum confoederatorum regni Hungariae votis et suffragiis amandaltattanak* Magyarországból. Hogy nem tudgya kegyelmed magát compescalni! Nem gondolja-e meg, hogy kegyelmednek-is rövid nap el-kei ballagni, mellyet nem mondhat kegyelmetek méltán, hogy *propter fidem* szenvedí, hanem szenvedí, és méltán-is a maga természet szerint való nyughatatlan országot háborító átkozotti veszedelmes munkáiért és istentelenségéért. Miért hogy más Clerus nem nyughatatlankodik ugy mint kegyelmetek, még-is üdvözülni akar?

Írja kegyelmed, hogy ne engedjem *Jura ecclesiastica cum profanis permisceri et perturbari*. Igen-is nem engedem meg-elegyedni; mert ha Theologus kegyelmed, az politianak *administratiojával* és *directiojával* ne terhelje magát, semmi köze nem lévén kegyelmednek az politiához. Tanítsa kegyelmed őket az Üdvösségre; elég nyereség-is az nékik, de ne tanítsa a mi kegyelmes Urunk ő Nagysága ellen való dolgokra, és ne tanítsa, hogy a köz-jót ne segítsék. Talám nem vészem én azt eszemben, hogy noha az Oláh-Püspöknek el-szökés't az ő jóvainál el-prédálásának és ellene-való fenyegetéseknek tulajdonittja: de kegyelmed tettzéséből szökött-el, melyről rövid nap inquiráltak-is, és elhitesse magával, hogy meg-üti kegyelmed az inát. Ha vétke nem lett volna, bizony nem szökött volna az ellenség közé; mert ugyan-is még Erdélyben senkit törvény nélkül nem akasztottak-fel. Ha mástól félt, hozzám kellett volna recurrálni pro subsidio; ha én töllem félt pedig, persuadeálhatta volna kegyelmed, okos Theologus lévén, hogy ha vétke nints, ne féljen. De tapasztalta magában az kegyelmed insibillatiojából cselekedett vétkes dolgait.

Legyen kegyelmeteknek hírével, hogy most az Oláh-Papokra vetetett bizonyos *Contributio*. El-hiszem mind a mi kegyelmes Urunk ő Nagysága hasznos szolgálatyát remoralni és impediálni kívánó ember,

ebben-is fogja magát ingerálni, és nem theologicum sed daemonicum consiliumot fog nékiek adni. De ha az terminusra nem administrálják az reájok vettetett contributiót, ne tartson engem Pekri Lőrincznek, ha kegyelmedre magára nem küldök igen kemény executiót: osztán panaszkodgyék az hol akar, nem gondolok véle. Bizony bona fide merem mondani, ha kegyelmed nem javallotta volna, nem szökött volna el az Oláh-Püspök, melyről lesz bizonyosság suo tempore. Hogy pedig adót vetnek az Oláh-Papokra, az mi kegyelmes Urunk ő Nagysága parantso-lattya. kérdgye-meg kegyelmed ő Nagyságától. A régi Fejedelmek normája szerint akarja ő Nagysága az Országot administrálni. De tudom én, hogy az Rabutin füstje jött az kegyelmed orrában, melyet elfű bizony az Isten boszszuálló ítéletinek szele, nem sokáig inflammálja kegyel-medet. Azért kegyelmed contineálja magát in suis terminis; ne irogas-san nékem affélét, mert még Rabutin ad evincendam compareal, oly éri kegyelmedet addig, az kit Trencsinten se gondolt volna. De reliquo eandem Reverendam Dominationem vestram valere cupio. Medgyes die 27. Octobris 1706.

Pekri mp.

Közli: FABRICIUS KÁROLY.

120- 7/7906

FRÁTER GYÖRGY
LEVELEZÉSE

S EGYÉBB ÖT ILLETŐ IRATOK

A BÉCSI CS. ÉS KIR. ÁLLAMLEVÉLTÁRBÓL.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

KÖZLI

KÁROLYI ÁRPÁD.

I.

1535. decz. 24. Bécs.

Ferdinand Frater Györgyhöz. — Örömmel fogadja ajánlatát, hogy a megkötendő béke ügyében működni akar s kéri is: használja föl befolyását János királynál, hogy ez mind maga megtartsa, mind hívei különösen Majlát István által megtartassa a szebeniek irányában stipulált békességet.

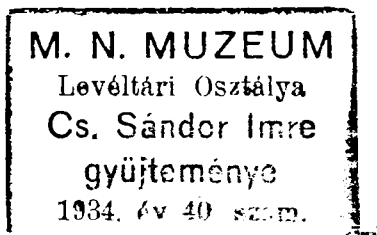
Ferdinandus etc.

Reverende pater religiose sincere dilecte. Recepimus litteras Devotionis Tuae et ex iis intelleximus oblationem quam erga nos fecisti; quam gratiose suscipimus et commendamus nobisque plane persuasum habemus Tuam D^{nem} cum domino suo agere et dehinc etiam acturam de pace per eum amplectenda et conservanda, ad quam nos quoque pro honore tam et beneficio nedum nostro et regni istius nostri verum etiam communis christianitatis semper inclinati fuimus. Hortantes etiam D^{nem} Tuam maiori quo possumus studio, ut cum eodem domino suo tantum agere et efficere velit, quod fidelibus nostris Cibiniensibus pacem et inducias, ut ab eo vel suis consiliariis eius nomine nobiscum firmatae sunt, per se et suos et praecipue Stephanum Maylad observet et eaciat inviolabiliter observari, ne quid inde sequatur eisdem iudiciis aut paci adversum. Caetera vero praesentium latori commissimus Dⁿⁱ Tuae latius referenda, sicut ab eo coram intelliget, cui plenam in eis fidem habeat seque super eis ita gerere velit uti clementer in eam confidimus, quod et nos erga eam oblata occasione benigne recompensabimus et recognoscemus. Datum Viennae 24. decembris 1535.

7-a januarii 1536. Postscripta. Fuerunt similes litterae sub die 24. decembris proxime elapsi expeditae et per errorem alteri nuntio traditae, quare has denuo ad D^{nem} Tuam cum praesentium exhibitore dare volumus. Datum ut supra.

Reverendo patri religioso syncere nobis dilecto Fratri Georgio electo Varadiensi et adversarii nostri consiliario.

Fogalmazvány.

II.

1536. april 18. Róma.

V. Károly császár Frater Györgykhöz. — Ismervén Fr. Györgynek békés hajlamait s nagy befolyását János királynál: meghagyta követségének a lundeni érseknek, hogy az ő (a császár) nevében egyetmást közöljön Fr. Györggyel. Kéri továbbá a barátot hathatós közreműködéseért, biztosítván őt a jutalomról.

Carolus etc.

Reverende sincere nobis dilecte. Intelleximus quo animo et voluntate Devotio Tua erga publicam tranquillitatem affecta sit, quantoque studio rebus istius regni in meliorem et securiorem statum dirigendis incumbat. Unde quum in praesentiarum isthuc mittamus venerabilem devotum nobis dilectum Joannem electum archiepiscopum Lundensem et Roschildensem episcopum consiliarium et oratorem nostrum cum mandatis, ut nostro nomine tractatui pacis inter serenissimum fratrem nostrum Romanorum Hungariae et Bohemiae etc. regem et principem tuum componendae per nos incepto intervenire et negotium concludere finireque debeat, scimusque D^{nem} Tuam apud praedictum tuum principem consilio et auctoritate plurimum posse, idcirco dedimus praedicto oratori nostro in mandatis, ut Dⁿⁱ Tuae nonnulla nostris verbis exponat. Eandem D^{nem} Tuam hortamur omni studio petentes; ut praedicto oratori nostro plenam fidem adhibere velit et causam hanc pro sua parte apud praefatum suum principem ita promovere et iuvare, ut quod a nobis pro publico bono coeptum est, D^{nis} Tuae opera et auxilio optatum finem consequatur: in quo D^{tio} Tua rem deo imprimis gratam, reipublicae christianae, cuius hic causa agitur, debitam ac rebus istius regni congruam factura est, nosque vicissim ad omnia quae ad eius dignitatem tuendam et augendam pertinebunt pronos reddet ac clementer propensos. Datum Romae die 18. aprilis 1536.

Reverendo sincero nobis dilecto Georgio episcopo Waradiensi.

Fogalmazvány.

III.

1537. aug. 2. Nagyváradi.

Frater György a lundeni érsekhez. — Biztosítja békére való hajlandóságáról s arról, hogy János király is a béke mellett van, ha az méltányos föltételek alatt megkötthetik. Panaszkodik a Ferdinándpártiak dúlásai fölött; azokat Lasky Jeromos árulásának tulajdonítja s kijelenti, hogy az elbocsátott erdélyi haderőt — János király birtokát védelmezendő — ismét össze fogja gyűjteni.

Reverendissime domine, domine et amice observandissime, salutem et obsequii mei officiosissimam commendationem. Redditae sunt mihi litterae Dominationis V. rev^{mae} 10. iulii Cremnicae ad me datae, quibus rursum commonefacit me eadem, ut pro viribus pacis tractatum promoverem, optarem equidem Dⁿⁱ V. rev^{mae} persuasum esse in praesentiarum quoque me eiusdem esse voti, quod eidem olim retuleram, nimirum ut dei optimi ex benignitate id temporis diebus vite meae mihi videre liceret ut in conficienda pace finem desideratum attingeremus. Non est igitur quod D^{tio} V. rev^{mae} aliud de me cogitet nisi me omni conatu labore omni denique studio ad ea contendere quae ad promovendam animo stabiliendam pacem fore prospicio; gratias autem deo optimo ago, nam postquam huc redii, animum M^{tis} regiae domini mei clementissimi ad ineundam pacem optime compositum reperi, neque in eius Maiestate ulla erit mora, quo minus pax stabilietur, dummodo D^{tio} V. rev^{mae} ineat modum, ut ipsa pax ita bonis equis ac honestis conditionibus constituatur, quae sit citra iacturam dignitatis M^{tis} domini mei clem^{nti} et ad conservationem huius regni calamitosi.

Novi quicquam Dⁿⁱ V. rev^{mae} scribere non possum, praeter haec quod acceptis litteris D^{nis} V. rev^{mae} quandam spem conceperamus fore ut pax ipsa stabiliretur, ex eaque spe e partibus Cassoviae unacum gentibus M^{tis} domini mei clementissimi discesseramus ac virium Transsylvanensium aliquam partem dimiseramus et cum dominis huc ad M^{tem} regiam adveneramus, interim autem gentes serenissimi regis Romanorum quae ad Eperyes erant in ditionem M^{tis} domini mei clementissimi condescenderant, ubi tanta crudelitate egerunt ut christianae aures vix possunt ferre. Ecclesias et possessiones combusserunt, presbyteros misera nece occiderunt, colonos passim interemerunt, plurimos letalibus affecerunt vulneribus. Sic divina pariter et humana confundendo in nostrates miserum in modum saevierunt. Arbitramurque hec omnia ex furia Hieronymi Lasky prodiisse,

verum si christianis adversum christianos eiusmodi ferina crudelitate abuti liceat, nos contra dicionem regis Romanorum longe acerbius saevire poteramus, sed tamen aliter egimus. Dum enim in dicionem ipsius regis Romanorum penetravimus, nostrates non solum ab hisce nefandis facinoribus verum etiam ab inferendis iniuriis ac dampnis, quae his longe minora sunt coërcuimus, immo eosdem coëgimus ut etiam ea quae ad victum pertinebant pecuniis coëmerent. Nunc quoniam ita agitur, coacti sumus et nos ipsos Transylvanenses revocare et quatenus dei benignitate coadiuvabimur oportet ut ditionem M^{tis} domini mei clementissimi protegamus. In reliquo eandem felicissimam valere cupio. Datum Waradini 2. die mensis augusti anno 1537.

Servitor.

Frater Georgius electus Waradiensis.

Reverendissimo in Christo patri et domino domino Joanni archiepiscopo Lundensi ac sacrae et catholicae caesareae Maiestatis oratori etc. domino et amico observandissimo.

(Egykorú, a lundeni érsek által beküldött másolat).

IV.

1537. nov. 20. Kassa.

Frater György Perényi Péterhez. — Erősen mentegeti magát az ellen, mintha Perényinek nem akarna hinni vagy iránta gyanúval viseltetnék; de nem tartja becsületével megférőnek Kassáról — bár békealkudozások céljából is — távozni, míg János király egyenest hozzá nem küld parancsot és embert, a kinek kezeire bizza a mondott várost.

Spectabilis et magnifice domine observandissime. Servitiorum nostrorum commendationem. Acceptis litteris Dominationis V. spect. et magn. hodie, accepimus dominum praepositum retulisse Dⁿⁱ V. spect. et magn. ea omnia quae nos sincero animo Dⁿⁱ V. spect. et magn. nunciaveramus; ubi D^{tio} V. expostulat nobiscum quod nos verbis eiusdem et informationi, quam regia M^{tas} dominus noster clementissimus medio D^{nis} V. spect. et magn. nobis dederat, fidem non adhiberemus, credat eadem quod nos omnia credimus Dⁿⁱ V. spect. et magn. tanquam tali et tanto domino et amico nostro confidentissimo, sed nos cum primum intelleximus regiam M^{tem} dominum nostrum velle nos in istam pacificationem immiscere, illico missurus (*sic*) ad suam regiam M^{tem} petens et supplicans, ut loco nostri alium qui resideret Cassoviam mittere dignetur et quoniam exeundum nobis sit ex

hac civitate, etiam expeditorias litteras, quod ad manus illius quem sua M^{tas} designavit, civitatem ipsam assignari (*sic*). Responsum haec (*sic*) a M^{te} domini nostri et hominem in horas expectamus ac etiam litteras expeditorias. Nam credat D^{tio} V. spect. et magn. absque istis nos nullo pacto posse salvo honore nostro ex hac civitate exire. Quapropter D^{nem} V. spect. et magn. oro habeat rationem honoris mei, scit enim D^{tio} V. et plane videt in quibus temporibus devenerimus quod si etiam nosmet ipsi aliter ageremus, nihilominus pro ea confidentia quae nobis in D^{ue} V. spect. et magn. est, hoc ipsum consilium expectamus pro commodo autem regni et statu omnium ordinum tantum abest ut hunc laborem fugeremus, ut etiam vitam nostram effundere non dubitarem. Neque opus est ut D^{tio} V. spect. et magn. in hoc quicquam dubitet neque ipsam dubitare existimo cum in hac parte nostrum animum et affectum rectissime noverit mortemque nostram nos nunquam tanti fecisse quanti utilitatem et commodum patriae dumedo (*sic*) illa nobis et regno ex honestate contingere posset; fidei vero domini oratoris et capitanei nos tantum tribuimus quantum decet neque ullam suspicionem de illa habemus. Fyzer vero et Therebis castra D^{nis} V. spect. et magn. non nunc primum coeperunt ad voluntatem nostram esse sed prius etiam semper fuere, postquam necessitudo inter D^{nem} V. spect. et magn. et nos intercessit habereque non solum in hisce rebus sed etiam aliis omnibus certam in D^{ue} V. spect. et magn. spem et confidentiam et licet illa quae nunciavimus aliqua ex parte retinuerunt, sed ista potior et unica causa est, quam scribo. Litteras regiae M^{tis} Dⁿⁱ V. spect. et magn. remisi paratus hominemque nostrum ad dyazbassam expedire. Dominus Emericus Balassa adest existimans D^{nem} V. spect. et magn. hic Cassoviae posse invenire. D^{nem} V. stb. valere optamus. Datum Cassoviae feria quarta post Elisabeth anno 1537.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
thesaurarius et consiliarius regiae Majestatis.

Spectabili et magnifico domino Petro de Peren, comiti perpetuo Abawy-wariensi, superiorum partium regiae Majestatis capitaneo generali, domino nobis observandissimo.

(Egykorú másolat, melyet a lundeni érsek küldött Ferdinandnak).

V.

1538. január 15. Bécs.

Ferdinand Frater Györgyhez. — A lundeni érsek a békekötés ügyében János királyhoz utazván, általa kéri Ferdinand Fr. Györgyöt közreműködéséért a béke végleges megállapításában.

Fratri Georgio.

Reverende, devote, sincere dilecte. Reversus ex Hispaniis a caesarea et catholica M^{te} etc. reverendus pater archiepiscopus Lundensis etc. nunc ad serenissimum principem dominum Joannem regem Hungarie etc. eiusdem caesariae M^{tis} nomine proficiscitur ad finienda perficiendaque ea, quae adhuc restant in negotio pacis, presertim publicatione eiusdem, summa necessitate ita exigente, maturius facienda, quem nos ad Devotionem V. sine litteris nostris venire noluimus, ut quam sciamus sese in eodem negotio bene hactenus gessisse, neque dubitamus quin etiam in eo quod reliquum est, faciet pro nostro utriusque principis bono commodoque, nec non communis istius regni salute, sicuti latius eadem D^{tio} V. a praefato oratore caesareo intelliget. Hortantes proinde D^{uem} V. ut quo coeptum pacis negotium penitus absolvatur eique extrema manus imponatur, pro sua authoritate operam adhibere velit, maxime in eo, ut istiusmodi pacis publicatio incunctanter procedat. Id quod erga eandem D^{uem} V. singulari gratia nostra recognoscemus. Datum Viennae 15. ianuarii 1538.

Fogalmazvány.

VI.

1538. márcz. 7. Nagyváradi.

Frater György Ferdinándhoz. — A béke megkötöttvén, ajánlja a jövőre is jó szolgálatait s kéri Ferdinándot, hogy szolgálatai fejében Tokaj várának felét (miután a másik fele úgy is az övé, t. i. Fr. Györgyé) adományozza neki, különben sem levén abból haszna Ferdinándnak.

Serenissime princeps et domine domine gratiosissime.

Servitiorum meorum commendationem. Cohortata fuerat me M^{tas} V. per reverendissimum in Christo patrem et dominum Joannem archiepiscopum Lundensem sacrae et catholicae caesariae M^{tis} oratorem, ut in concilianda ac stabilienda inter M^{tem} domini mei clementissimi et M^{tem} V. concordia, operam meam interponerem; itidem spectabiles ac magnifici domini Alexius Twrzo locumtenens et Leonardus liber baro in Fels capitaneus M^{tis} V. rogatum me habuerunt. Cum autem ego ex animo opta-

rim semper, ut cum M^{te} domini mei clementissimi M^{tas} V. in gratiam rediret, cum eiusdemque M^{te} amice et fraterne viveret, ut praeterea hominum christianorum mutuae caedes et adflucti regni huius devastatio devitarentur, quantum in me fuit, laboravi diligentissime, id quod M^{tas} V. ex domino reverendissimo oratore manifestius intelligere poterit, et ut ista inter M^{tem} domini mei clementissimi ad V. M^{tem} instituta amicitia non modo conservetur, sed in dies crescat et augmentetur, omnes vires protendam. Caeterum pro parte castrî Tokaÿ, cuius medietas post M^{tem} domini mei clementissimi etiam in praesentiarum prae meis manibus est, medio eiusdem domini reverendissimi oratoris M^{tis} V. supplicavi, idemque dominus reverendissimus de eo a M^{te} V. impetrando semet mihi benivole obtulit, imo et pollicitus est. Quare ob intuitum amicitiae M^{tis} domini mei clementissimi et ratione futuri obsequii mei, M^{tas} V. dignetur de hoc negotio optatam facere relationem. Illud enim certum est, ut castrum Tokaÿ eo modo, sicuti nunc est, M^{ti} V. penitus nihil prodest, quod quidem si diutius in ea ipsa conditione, qua nunc habetur, existat, et castrum ipsum et bona illuc pertinentia desolabuntur. Ac si ego illud habebō, forsā M^{ti} V. illinc uberius commodum subsequetur. Quod reliquum est, deus optimus maximus dignetur M^{tem} V. foelicissimam conservare. Datum Waradini 7. die mensis martii anno domini 1538.

Eiusdem Maiestatis Vestrae

deditissimus servitor

Frater Georgius electus episcopus Varadiensis
serenissimi regis Hungariae thesaurarius et
consiliarius etc.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando dei gratia
Romanorum et Bohemiae regi etc. domino gratiosissimo.

Eredeti.

VII.

1538. márcz. 30. Buda.

Fr. György Várdai Pál esztergomi érsekhez. — Panaszok, hogy a költött békeség ellenére a veszprémi püspök, úgyszintén Bakics, Kápolnay Ferencz és Nyáry Ferencz erőszakoskodást s rablásokat követnek el János király párthivei birtokain.

Reverendissime domine, domine et tanquam pater observandissime. Salutem et obsequii nostri commendationem. Arbitra-

mur D^{nem} V. reverendissimam intellexisse, initis iam induciis in ditionem M^{tis} regiae domini nostri clementissimi, subditi serenissimi Romanorum regis quam acerbe et crudeliter egerint, nuper enim ex Wesprimio per Martinum episcopum, Franciscum Kapolnaÿ atque Bakÿth viginti unius possessionum omnino in ditione M^{tis} domini nostri existentium omnia pecora abacta, omnes denique res in praedam conversae et abductae non ignobiles etiam homines et mercatores capti et abducti sunt, adeo ut aestimatio rerum ablatarum quadraginta millia flor. summam excedat, praeterea Franciscus Nÿarÿ ubi ad Saag condescenderat, quendam servitorem domini Sigismundi Balassa filium egregii Thome Soos ad dominos Forgach expeditum, qui alias etiam apud D^{nem} V. reverendissimam in legatione fuit, studiose in itinere interceptum fustibus adeo verberare fecit, ut semivivum reliquerit, sub idemque tempus piscinam domini Melchioris Balassa expiscari fecit, iam vero nudiustertius ad comprehendendum vicecomitem comitatus Honth servitorem domini Melchioris Balassa, idem Nÿarÿ miserat, qui ubi evasisset, rebus eiusdem in praedam conversis, quinque possessiones, que partim illius vicecomitis, partim vero aliorum nobilium fuerunt, penitus depopulari fecit, prout de his omnibus per egregium Philippum hominem D^{nis} V. reverendissimae copiosius ad eandem nuntiavimus. Si quid iam continget, D^{tio} V. reverendissima intelliget, nostros non sine iusta causa commoveri. Rogamus D^{nem} V. reverendissimam, velit litteras nostras praesentibus adiunctas quamprimum ad dominum Thurzonem transmittere, quam rem simili officio vicissim rependere curabimus, eandemque foelicissimam valere optamus. Datum Budae, sabbato ante dominicam Laetare. Anno domini 1538.

Frater Georgius, electus Waradiensis
thesaurarius et consiliarius regiae
Maiestatis etc.

Külczim : Reverendissimo in Christo patri et domino domino Paulo de Kÿswarda archiepiscopo Strigoniensi, legato nato ac primati regni Hungarie etc. domino et tanquam patri observandissimo. (Sig. impr.).

Eredeti.

VIII.

1538. apr. 8. Buda.

Frater György Thurzó Elekhez. — Mentegeti Török Bálintot s különösen Balassa Menyhértet; szemére veti Thurzónak, hogy a hontiakat a béke ellenére erőszakkal Ferdinand hűségére eskették, míg János a hűségére térni akaró Katzianert s horvát urakat elutasítá a béke értelmében; panaszkodik Serédyre s ajánlja, hogy ha Serédynek Ferdinand nem tud parancsolni, bizza ő reá.

Spectabilis et magnifice domine, amice observandissime. Salutem et nostri officiosam commendationem. Quaecunque D^{tio} V. magnifica per egregium Matiam Angyal servitorem domini reverendissimi Strigoniensis tam de domino Valentino Therek, quam domino Melchiore Balassa nunciavit, abunde intelleximus. Rebus illis per dominum Valentinum perpetratis unde origo et fundamentum iniectum sit, in proximis litteris nostris Dⁿⁱ V. magnificae satis copiose perscripsimus, non equidem ille hisce malis occasionem daturus erat, nisi eum subditi principis D^{nus} V. magnificae intolerabilibus iniuriis et dampnis provocassent, adeo ut quicquid contigerit, ex summa contumelia provenerit. Caeterum de domine Melchiore sicut et antea scripsimus, constat eam partem comitatus Hontensis de qua nunc contenditur, ab ipso domino Balassa veluti ditionem M^{tis} domini nostri administratam et possessam fuisse. Quod autem D^{tio} V. magnifica eam conditionem conquiescendo ab inferendis malis offert, cupiens ut dominus Balassa a vindicta abstineat et postquam domini commissarii mittentur, omnis differentia eorum cognitione peragatur, haec neque nobis neque dominis qui hic sunt placent, imo illi ipsi domini rogatum nos habuerunt, ut sententiam communem ad D^{nem} V. magnificam perscriberemus. Ea autem haec est, ut universae res depredatae, pecuniae exactae, pactationes ultra exactiones illas a miseris colonis evulsae, iisdem a quibus ablatae et exactae sunt, usque festum sancti Georgii martyris ad futuri rectificentur atque exolvantur, alioqui D^{tio} V. magnifica certa sit, ut oppressionem ditionis M^{tis} domini nostri obaudire non possumus. Si enim D^{nus} V. praetendunt, eam partem illius comitatus non esse ditionis M^{tis} domini nostri, quid opus erat nobiles illorum processuum comprehendisse eosdemque iuramento adegisse, ne amplius profiterentur se ditionis M^{tis} domini nostri esse? Si vestri erant, hoc iusiurandum quorsum attinet? Sin autem nostri, qui fit ut vestri induciis non satisfaciunt? Cautum est omnino, ne principes alterius subditos etiam si id sponte facere velint, durantibus induciis acceptent; cum autem isti co-

gantur, D^{tio} V. magnifica viderit, an haec contra inducias aguntur. Ineuntibus his induciis M^{tas} domini nostri noluit Koczjanner et dominos Croatos, qui impense istuc optabant, acceptare, idque ratione induciarum. Quamobrem si D^{tio} V. magnifica pro it iampridem persuasum habemus cupit, ne iniuria iniuriam et vindicta vindictam trahat, res oblatae et pecuniae exactae restituantur, deinde committat eadem seriose domino Nyary et aliis ne quid violenter agant, neve in eam partem comitatus Hontensis ingerant se, vel interea donec domini commissarii venient. Illi demum cognoscant, non solum ista pars, verum integer ille comitatus utrius principis ditionem concernat. Sin autem D^{tio} V. magnifica tam iustae petitioni nostrae morem gessisse noluerit, necesse erit ex his maiora mala suboriri, quae quidem nobis nullo modo placerent, licet intelligamus gentes D^{nīs} V. magnificae, domini reverendissimi Strigoniensis aliorumque ad Saag nunc rursus in subsidium domini Nyary condescendisse, in quem tandem finem, nondum constat; D^{tio} V. magnifica viderit utrum ita egisse consultius sit. Nunc primum a domino Valentino Therek nuntius eiusdem supervenit, qui offert se, ut dummodo res subditorum M^{tis} domini nostri per Kapolnaÿ et alios ablatae restituantur, quae per ipsum ablatae forent paratus esset rectificare. Quapropter D^{tio} V. magnifica velit ita providere, ut res ablatae rectificentur. Plurimum autem optaremus si D^{tio} V. magnifica non solum ea quae per subditos M^{tis} domini nostri committerentur, verum ut etiam illa, quae a principis sui subditis patrantur, intelligeret, ita enim id quod aequum esset decernere liceret, si unius et alterius acta ex aequo cognita perpenderentur. Dominus Valentinus de igne accusatur, sed tamen, sicut D^{tio} V. magnifica praeterea (?) intelliget, vestrates priores quam dominus Valentinus incendia moverunt. Eandem felicem valere optamus. Datum Budae 8. aprilis 1538.

Frater Georgius electus Varadiensis
serenissimi regis Hungariae thesaurarius etc.

Külön lapon : Conscriptis iam et pene obsignatis his litteris dominus Homonnaÿ ex superioribus partibus supervenit, conqueriturque gravissime, inducias a subditis principis D^{nīs} V. magnificae passim violari, ab iisdemque iniurias iniuriis et dampna dampnis accumulari, nulli autem graviores et crebriores iniurias, quam in partibus Cassoviae Seređini ex castris Regeecz Kewesd et Naghÿda inferunt. Quare D^{nem} V. magnificam rogamus plurimum velit principi suo scribere et persuadere ut si inducias observare oportet, subditis suis interminetur ea severitate, ne publicam fidem violasse ausint. Aut si princeps D^{nīs} V. magni-

ficae dominum Seredy coërcere nequit, eius M^{as} dignetur hanc provinciam coërcendam Seredii mihi committere, quem si coërcere non potuero, esto ut dampna quae inferet, auferat impune.

Külczim : Spectabili et magnifico domino comiti Alexio Turzo de Bethlenfalva iudici curiae et locumtenenti serenissimi regis Romanorum etc. domino et amico nobis observandissimo. (*S. impr.*).

Eredeti.

IX.

1538. jan. 16. Boroszló.

Ferdinand Fr. Györgynek köszönetet mond a béke megkötése körül kifejtett buzgaloméért.

Ferdinandus etc.

Reverende, devote *stb.* Ex longo multoque sermone reverendi in Christo patris devoti sincere nobis dilecti Joannis archiepiscopi Lundensis etc. coram nobis habito non sine voluptate audivimus gratioseque intelleximus propensum animum et studium diligentiamque ingentem, quam Devotio V. in negotio pacis transigendae adhibuit, quippe qui opera impulsa et consilio suo non parum iuverit, quo tandem pax inter nos et serenissimum dominum et principem Joannem regem Hungariae etc. sancietur. Et quamvis de Dⁿis Tuae affectione erga gentem christianam nihil dubitavimus, tamen grato animo a se suscipimus, quod tam bene se et laudabiliter in praefato negotio, quod toti reipublicae christianae bono commodoque cessurum confidimus, gessit et ostendit, pro qua re sibi egregie affacimur et alioquin gratiam nostram sibi praeclaram impartiemur, praesertim cum se perseveraturum in tali erga nos officio credamus. Id quod et faciat se hortamur. Datum Wratislaviae 16. iunii 1538.

Az írat élén : Fratri Georgio episcopo Varadiensi consiliario et thesaurario Joannis.

Fogalmazvány.

X.

1538. aug. 13. V á r a d.

Fr. György Várday primáshoz. — Kéri hogy, mivel a török sereg átlépte a Dunát, a segély küldésében járjon jó példával elől s intse a többi főurakat.

Reverendissime in Cristo pater et domine domine observandissime. Salutem ac servitiorum meorum commendationem. Arbitror D^{nem} V. reverendissimam iampridem intellexisse, Turcam contra nos in Moldaviam et Transsylvaniam venire, qui iam per Danubium traicit, licet eius transitus in loco adeo ambiguo sit ut in Moldaviam vel Transsylvaniam malit, deflectere possit. D^{tio} V. reverendissima videt universos patriae afflictæ amantes expeditionem contra Turcam parare. Qua in re convenit sane, ut domini qui praeminentiores sunt, maiorem in apparatu conatum exhibeant. Quamvis autem non ignorem in alendis gentibus D^{tio} V. reverendissima pro commodo huius regni quantopere fuerit sollicita semper, cum tamen D^{tio} V. reverendissima inter dominos et proceres regni huius primum locum obtineat, convenit ut in gentium quoque missione appareat vere primatem regni esse eandem. Cohortetur autem D^{tio} V. reverendissima pro re tam sancta alios etiam amicos et fratres suos. Agitur enim de salute communis patriae. Praecor ut deus optimus D^{nem} V. reverendissimam foelicissimam conservet. Datum Varadini 13. augusti anno domini 1538.

Eiusdem Dominationis Vestrae reverendissimæ

deditissimus servus

Frater Georgius electus Varadiensis
thesaurarius regiae Maistatis etc.

Külczim: Reverendissimo in Cristo patri et domino domino Paulo de Varda archiepiscopo Strigoniensi stb. (Sig. impr.)

Eredeti.

XI.

1538. aug. 16. V á r a d.

Fr. Ggörgy Ferdinándhoz. Tudatja, hogy a szultán Konstantinápolyból 240 ezernyi sereggel s 300 ágyúval megindúlt, legöregebb fiát Ázsiába a fölzendült Kazul basa ellen küldvén. A tudta nélkül kötött béke miatt boszszús szultán célja a két oláh tartomány s Erdély elfoglalása után Magyar- s Németországot elpusztítani. — Ezek miatt Ferdinánd segélyét sürgeti, megjegyezvén, hogy ha gyors segély adatik, akkor az oláhok s rácok is János pártján a török ellen lesznek.

Seremissime princeps et domine domine gratiosissime. Servitutis meae humillimam commendationem. Quemadmodum ex mandato M^{tis} domini mei clementissimi facere institui, quicquid novi a partibus Turcarum cognovero, non praetermittam quin M^{ti} V. e vestigio perscribam. Quare hodie quidam certissimus explorator meus, qui etiam in castris caesaris Turcarum diutius substitit, reversus est, ac de caesaris conatibus haec sequentia refert.

Primo quod caesar e Constantinopoli exivit, sequuti sunt eum ad Adrianopolim viginti millia equitum, sulaconum sexcenti, interquos duo filii caesaris minores natu; ianicherorum, opinione omnium non amplius quam quattuor mille.

Begleerbeg transmarinus, hoc est, summus capitaneus, qui bassis sanchahis et cunctis praefectis universaeque ditioni trans mare in levandis et comparandis viribus praest, magnusque ille bassa de Natulia cum aliis bassis et zanchahis non advenerunt, neque advenire proterunt propter timorum Kazul bassae, qui contra caesarem magna molitur.

Antea inter Kazul bassam et duos bassas Kyszyr et Rychy male conveniebat, impraesentiarum tamen isti cum Kazul concordarunt foedusque pepigerunt, ita ut coadunatis viribus caesaris vires ac dicionem adorianantur.

Caesar ad sustinendam impetum horum bassarum filium suum maiorem natu, cum beglerbeeg bassa de Natulia et aliis reliquit, periculumque capitis filio comminatus est, ni dicionem suam ab impetu illorum bassarum defendat. Nam Kazul intendit civitatem Bagdad quae Babilonia est et cunctas illas partes superioribus annis per Turcam occupatas recuperare, atque item caesaris ditionem devastare.

Turca timet caesarem Carolum et Venetos in mari, et huius rei causa Constantinopoli reliquit unum bassam cum duobus millibus ianicherorum ac viginti millibus equitum.

Caesar ultra sex millia ianicherorum in praesenti expeditione ut fertur, non poterit habere, propterea quod per Kazul et Arnautas multi intercepti ac caesi sunt, plurimi etiam pro custodia civitatum et arcium relictii. Ut igitur ianicherorum numerus suppleretur, in universo caesaris imperiis facta est puerorum conscriptio, inter Graecos Bulgaros Sorbitas Rascianos Valachos cunctosque alios. Quae conscriptio licet alias decimalis fuerit, nunc tamen pro medietate facta est, ita ut ab illis qui duos habebant, ablatus est unus, qui quatuor bini, qui octo quaterni sunt ablati et sic consequenter. Isti pileis ianycheris investiti, partiti sunt in loca eruditionis, ut more Turcarum pro consuetudine ianycherorum erudiantur.

Caesar advexit secum trecenta ingenia, simulcum illis quae anno superiori Memhetbeg obtinuerat ex quibus quinquaginta muralia caetera campestria sint, ad horum conductum et custodiam quinque millium equitum delegata sunt.

Camelorum apud caesarem tantus numerus, quo maior antea fuit nunquam, plurimos enim a Kazul obtinuerat.

Per begleerbegum qui citra mare est, pons ad Syllester, alio nomine Kyllve vocatum, erecta fuit; illic caesar traiecit quem begleerbeg cum quadraginta millibus equitum duabus hebdomadis praecessit.

Caesaris exercitus aestimatus est in summa ducentorum et quadraginta millium hominum, ita ut vix amplius habere poterit.

Caesaris intentio est, ut imprimis Moldaviam aggrediatur, cuius incolae si imperium acceperint, Memheth begum illis in zanchakum praeficiet, deinde Transylvaniam adoriatur, ita ut inprimis Cibinium et Brassoviam, totum denique regnum Transylvanum expugnatum filio tradat, indeque ad impugnandum regnum Hungariae bipartito agmine veniat, quorum unum ad partes Cassoviae, montana qua videlicet fodinae minerarum sunt et Zylagh mittat, alterum vero a partibus Themesvar ad impugnandam, indeque ad devastandam Germaniam secum deducat.

Caesar quod regnum Hungariae invadat, causatur M^{tem} regiam, hoc est regem Joannem sine ipsius scitu et non sui causa cum rege Romanorum concordasse et pactum fecisse.

Turcae spargunt ex omnibus christianis principibus, praeter regem Joannem, paratos ac instructos exercitus nusquam et neminem habere et quod istum facile debellare possunt.

Haec ille. Quare M^{ti} V. obnixè supplico, dignetur de conferendo subsidio mature providere, nisi enim conatus tanti hostis antevertantur, timendum est, ne instantem hyemem in medio Hungariae transigat, sicque brevi totum hoc regnum Turcae subiaceat, sin autem M^{ti} domini mei clementissimi et regno huic tempestiva aderunt subsidia, negotium cristianorum tanto foeli-

cius succedet, quod Moldavus et Transalpinus visis viribus, pro nobis erunt, paratique sunt relictis suis regnis, cum omni familia in Transsylvaniam ad minus cum centum et quinquaginta millibus hominum exire, ita et Rasciani qui fere medietatem Hungariae aequant, in officio erunt, alias isti Thurcae adhaerent et contra nos erunt. Si ergo subsidiorum emissio maturabitur, quanta commoditate fiat, M^{tas} V. videt. Quam ut deus optimus foelicissimam conservare dignetur, exopto. Datum Varadini 16. mensis augusti anno domini 1538.

Maiestatis Vestrae serenissimae
addictissimus servitor

Frater Georgius serenissimi regis
Hungariae thesaurarius etc.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Hátirat. (*Ferdinánd valamelyik tanácsosa kezével*). Dem weissen mönch soll hierauf geschrieben werden, welchermassen ir Maiestät sein schreiben vnd anzeigen des Turggen gewaltigen anzugg halber auf Moldaw vnd Sibenburgen, sambt seiner vermanung vmb hilff verstanden hette. Nun wär ir kk. Maiestät dheines andern gemuetts, dann seinem herrn sovil je möglich alle hilff zuerzaigen; wie dann jr Maiestät jezo 2000 Spanier sambt einer anzahl teutschen auch ainer anzahl bferdt von Alttenburg stragks hinein zezichen verordnet; jr Maiestät wellen auch zur erhaltung vnd rettung Sibenburgens noch nichts so jr Maiestät möglich wär vnderlassen, mit vermanung dasz er mit an seines herrn vnderthanen vnd allen andern so ime möglich wär, auch nichts, so muglich, sparren oder vnderlassen wolle.

Ex consilio regis letzten august 38.

Eredeti.

XII.

1538. aug. 22. Steier.

Ferdinánd Fr. Györgyhöz. — Tudatja, hogy a török ellen adandó segély végett a szomszéd fejedelmeket fölszólította s a Buda védelmére ígért ötezer gyalognak az indulásra parancsot adott, sőt e csapatokon fölül is a menynyt lehet küldeni fog Erdélybe, bár Tót- és Horvátországban magának is résen kell lennie; a lengyel királyt fölszólítja, hogy a moldvai vajdának békét hagyjon. — Végre hosszasan panaszkodik János király némely párthivei ellen.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Allatae sunt nobis Devotionis V. litterae Waradino in vigilia sancti Laurentii martyris ad nos

datae, in quibus nobis significat wayvodam Transalpinensem simul et Moldavum serenissimo regi Joanni nunciasse caesarem Turcarum ab Adrianopoli Moldaviam versus duorum dierum itineris spatio venisse et a Danubio ubi gentes suas habuisset decem dierum iter abfuisse rectaque ad Moldaviam aggredendam processurum, rogando nos serenissimi regis sui nomine ut quicquid virium in subsidium mittere possimus requisitis etiam amicis nostris dies et noctes mittere festinemus. etc. Ea nova cum non sine animi dolore audivimus tum vero quanta pericula immineant regno Hungariae, si Turca occupata Moldavia in Transsylvaniam subinde incurrat, facile consideramus. Quamobrem nuncios illos statim ad vicinos principes litteris nostris perferendos duximus requirentes ipsos, ut cum auxiliis suis in tanti periculi magnitudine praesto esse velint; quod vero ad nos attinet, iam ordinem dedimus ut pro praesidio arcis et civitatis Budensis promissa quinque millia peditum versus Budam una cum tormentis deducantur, quae si fuerit extra periculum, serenissimum regem Joannem quibuscunque possumus auxiliis atque viribus etiam in Transsylvania et ubi opus fuerit adiuvere eumque nullo modo in tali periculo derelinquere statuimus; sicuti Serenitati suae magnificum Hieronymum a Lasco verbis nostris coram iam declarasse arbitramur. Renunciatum autem est nobis fidedignis exploratoribus Turcas in Selavoniam et Croatiam validam impressionem facere decrevisse, cui ut obviam eamus, magno militum numero opus habemus; nihilominus pro possibilitate nostra dicto serenissimo regi Joanni succurrum dare non pretermittimus et externorum etiam principum subsidia omni studio sollicitabimus, ne communi necessitati propulsandae defuisse videamur.

Caeterum cum serenissimo regi Poloniae fratre et affine nostro charissimo per litteras cum proprio nuncio multis ante diebus ad se missas diligenter egimus ut susceptam contra Moldavum expeditionem hoc tempore deponat et ad concordiam ineundam animum inducat et eundem rursus hac de re vehementissime interpellarimus hortatique sumus sicuti D^{no} V. ex incluso litterarum exemplo videbit et quicquid circa hoc negotium una vel alia via agere poterimus non nisi summa cura agemus.

Quod ad castrum Tockay attinet, cum Caspare Seredy ultra priora mandata denuo quam diligentissime et serio quidem tractari faciemus pro restitutione illius ut tandem iuxta voluntatem et desiderium nostrum D^{nis} V. voto in hac re satisfieri queat.

Circa eliberationem Gregorii Lonyay rursus strictissima mandata ad magnificum Thomam Nadasdy Michaellem Bydy et Christophorum Kawassy dedimus, ut illum dimittere debeant,

idque ut apud illos nomine nostro curet, Thomae Lascano firmiter iniunximus, sed ita tamen ut vicissim fideles nostri qui capti sunt, reddantur.

Nolumus enim D^{nem} V. latere nos in dies magis magisque ex omni parte gravissimis fidelium regnicolarum nostrorum querelis interpellari de iniuriis et violentiis quas Valentinus Tereck cum sociis suis nec non Melchior Balassa, Joannes et Raphaël Podmanyczky et alii nonnulli adversae partis sub istis induciis annalibus non sine iurisdictionis nostrae diminutione exercere audent et conantur; conqueritur episcopus Vesprimiensis illiusque ecclesie capitulum ¹⁾ Valentinum Tereck omnes decimas frugum obstulisse conarique et decimas vinorum auferre minitarique sese omnes illorum proventus usurpaturum ac bona occupaturum eo praetextu, quod aliquando ante inducias ea tenuerit et proventus anno superiori diripuerit, quasi liceat ea quae ante inducias male occupata bene amiserat, nunc rursus sub induciis occupare.

Queruntur nobiles comitatus Jauriensis se ad congregationem quandam per Valentinum Tereck vocatos esse inauditaque connumeratione taxarum vexari, eundemque nobilibus in comitatu Somproniensi et vicinis locis mandasse ut tributum una cum certis victualibus conferant; ex multis autem plurimorum querelis intelleximus plerosque esse in quos potestatem ante praesentes inducias serenissimus rex Joannes vel Valentinus nunquam habuit. Queruntur miseri et deplorandi exules Cassovienses se nullibi in istis induciis refugium habere neque ab iis qui in Cassovia sunt, tutos esse, quippe qui eos capitaliter persequi, capere divexareque non cessent, illisque ne in hunc quidem diem permitti ut agros et bona sua circum et extra Cassoviam, sicuti serenissimus rex Joannes consensit, colere possint. Lamentatur fidelis noster Hieronymus Horwath Valentinum Tereck sub generalibus induciis bona sua et fratris depopulatum esse, in quibus plus quam trium millium florenorum damnum intulerit, insuper sex possessiones eorum occupavit occupatasque teneat, variis et intolerabilibus eisdem vexationibus vexet. Deplorant et indignantur regnicolarum nostrorum status exponentes adversam partem conari fideles subditos nostros in comitatibus Castri Ferrei, Jauriensi, Soproniensi, Trinchiniensi, Vesprimiensi, Zaladiensi et Honthensi fere in totum subiicere, dicas violenter exigere et omnem tyrannidem in eisdem comitatibus exercere.

¹⁾ A fogalmazvány itt megszakad, de írója ezt jegyzé meg: prout in litteris ad Brodericum. A Brodericshez intézett e levél aug. 15-diki kelettel fogalmazványban van meg; belőle könnyen kiegészíthettem a Martinuzzihoz írt levél hiányos szövegét, annál inkább, mert ama helyeket, melyek csak Brodericsnak szólnak, a fogalmazó aláhúzással jelölte meg.

Delatum est praeterea ad nos Anthonium Lossonczy fratrem suum qui sub nostra fidelitate, est ex arce Zaláncz contra leges induciarum violenter eiecisse deturbasseque et multis in locis fidelium nostrorum bona ab adversa parte vexari diripique audimus, perinde ac si nullae essent induciae. Quae res et sunt nobis graves et permolestae, ita nisi statim rectificentur et tollantur, prout rectificari et tolli debent, expeditis iuxta induciarum contenta commissariis, necessario nos commovebunt et compellent ad ineundas rationes opportunaque remedia adhibenda quibus et iurisdictionem nostram contra eiusmodi gravamina et inconvenientia manuteneamus et subditos nostros a talibus iniuriis minime ferendis protegamus. Hortamur itaque D^{nem} V. agat nomine nostro apud serenissimum regem Joannem ut induciae integre observentur a suis, bona ecclesiae Wesprimiensis remittantur, ablataeque decimae restituantur per Valentinum Tereck, ditioni nostre nihil detrahatur, subditis nostris nulla tributa imperentur, exules Cassovienses iuxta promissum a rege Joanne factum permittantur agros et bona sua circum et extra Cassoviam colere; Hieronymo Horwath et fratri suo possessiones per Valentinum occupatae restituantur cum illorum damnorum satisfactione; fratri Antonii Lossonczy fidei nostro castrum Zalancz a quo sub induciis deiectus est, reddatur, commissarii sine mora expédiantur; alioquin non videmus cur vel Gregorium Lonyay vel alios liberari jubeamus, quin potius causa erit, quamobrem salvis etiam induciis nostros fideles contra tot iniurias tuendos suscipiamus. Sed haec omnia medio commissariorum utrinque recte rectificari poterunt ut istiusmodi iam tandem controversiae direptionesque sub ipsis principiis decidantur auferanturque, ne maiora forsitan mala et inconvenientia sequantur et invalescant.

Reliquum est ut D^{nem} V. hortemur, velit nobis singula, quae istic de progressu et conatibus Turcarum occurrent, continue celeriterque perscribere, in quo rem nobis gratam, regique suo non inutilem faciet. Datum in oppido nostro Steyr 22. augusti 1538.

Az irat élen : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XIII.

1538. aug. 30. Váradi.

Frater György Ferdinandhoz. — A János király hívei ellen tett hosszas panaszokra válaszolván kéri Ferdinándot, hogy mint János békével tűri a ferdinandiak kihágásait a közveszély idején, úgy tűrje Ferdinand is; majd ha a töröknek közös erővel sikeresen megfelelttek, könnyű lesz biztosok által a viszálykodásokat megszüntetni.

Serenissime princeps et domine domine clementissime. Servitutis meae debitam commendationem. Litteras M^{tis} V. paulo ante ad reverendissimum Vaciensem datas idem d. reverendissimus Vaciensis ad me dederat; indignatur M^{tas} V. contra subditos M^{tis} domini mei clementissimi, magnificum dominum Valentinum Therek, Gabrielemque Podmanýczký ut qui ex bonis subditorum M^{tis} V. dicas peterent et nescio in quas decimas semet ingererent; quod praeterea M^{tas} domini mei iuxta continentiam articulorum suos commissarios mittere non curasset. Ad haec per praesentem occasionem M^{ti} V. respondere volui, nam M^{tas} domini mei eorum quae inter M^{tes} V. conclusa fuerant, non erat immemor, ac proinde suos commissarios statim ineunte mense iulio expediverat; verum ubi de Turcarum contra regnum hoc adventu fama supervenerat, ratioque temporis suaderet, ut quivis pro salute patriae se in expeditionem praesentem praepararet, ita et illi commissarii redierunt; caeterum de iniuriis quas M^{tis} V. subditi retulerunt, existimo equidem M^{tem} V. non mediocriter turbari, praesertim autem quod M^{tas} V. credit suos subditos in officio perseverare; sed tamen M^{tas} V. persuasum habere dignetur, ut si nos subditi M^{tis} domini mei de omnibus iniuriis molestiis et dampnis quae per M^{tis} V. subditos quotidie fere perpetrantur, conqueri et M^{tem} V. obtundere voluissemus, nulla dies a querelis vacua praeteriisset; at nos maluimus pro conditione temporis haec aequo animo sufferre, quam ut M^{tem} V. publico christianitatis bono, defensionique huius regni intentam hisce querelis interturbaremus. Scimus enim quinque aut decem possessionum occupatione vel dicarum exactione aut aliquarum decimarum ablatione M^{tum} V. ditiones non absummi, quod praeterea, ubi dei optimi benignitate haec praesentia negotia foelicem exitum consequuntur, ea omnia inter M^{tes} V. complanari ac debito modo resarciri poterunt. Quare M^{ti} V. tanquam domino meo clementissimo supplico, ne in praesentiarum propter hasce querelas commoveatur, quin potius illis rebus, quae salutem huius regni concernunt prout M^{tas} V. instituit, incumbere

dignetur; neque enim fieri potest, ut eodem tempore cum Turca proelium et iudicia administrantur, posteaquam autem ut dixi, ista graviora dei auxilio absolvantur, facile M^{tes} V. de omnibus istis concordabunt et omnia inter M^{tes} V. non magno negotio rectificabuntur. Precor deum ut V. M^{tem} salvam et incolumem conservare dignetur. Datum Varadini 30. augusti anno domini 1538.

Maiestatis Vestrae

addictissimus servitor

Frater Georgius electus Váradiensis
serenissimi Hungariae regis thesaurarius.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Eredeti.

XIV.

1538. sept. 1. G m u n d e n.

Ferdinand Fr. Györgyhöz. — Tudatja, hogy Erdély felé János segélyére spanyol és német lovas és gyalog csapatokat indított útnak s azonkívül híveit is fölszólítja a török ellen való hadbaszállásra.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Recepimus binas Devotionis V. litteras de 13. et 16. mensis augusti proxime praeteriti ad nos datas, ex quibus ea quae de Turcarum expeditione contra Moldaviam et Transsylvaniam ultra priora latius nobis significavit, diligenter intelleximus et suam illam sane in denunciandis singulis quibuscunque novis de rebus turcicis sedulo adhibitam operam studiumque grato a se animo suscipimus et commendamus. Hortantes eandem ut imposterum quoque hoc scribendi genus continuare velit; pro certo enim sibi D^{tio} V. persuadere debet, nos firmiter statutum habere, ut serenissimum regem Joannem, dominum suum omni quo possumus auxilio iuvemus. Nanque his mille Hispanos simul et mille pedites Germanos nec non equitum laevis armaturae bonum numerum ex Owario recta coelenterque versus Transsylvaniam deduci iam nunc ordinavimus nihilque adeo praetermissuri sumus quod ad defensionem et conservationem Transsylvaniae facere videbitur, etiam atque etiam pro possibilitate virilique nostro curaturi ut regni istius partem haud postremam quoad per nos fieri queat, minime indefensam

relinquamus. Caeterum vehementer monemus et hortamur D^{nem} V. ut in contrahendis ex regis sui subditis undiquaque viribus quam maximam potest operam apponat, nullisque ea in re laboribus seu sumptibus parcat, quandoquidem nos vicissim apud nostros fideles subditos in regno isto Hungariae impense agere non cessamus ut in expeditionem illam coniunctis armis viribusque ocius descendant. Quod D^{nem} V. latere noluimus. Datum in oppido nostro Gmunden prima septembris 1538.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XV.

1538. sept. 4. Lincz.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Dicséri tudósításaiért s újólág biztosítja, hogy a török ellen mindent, a mi gondos keresztyén fejedelemhez illendő, el fog követni.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Accepimus rursus alias D^{nis} V. litteras de 22. et 24. augusti proxime praeteriti datas quibus non est quod respondeamus aliud nisi nos suam in eo scribendi genere operam identidem probare. Nam quod ad subsidia nostra attinet remittimus nos tum ad superiores litteras ad se scriptas tum etiam ad eas quibus magnifici Hieronymi a Lasco literis impraesentiarum respondimus, ubi diffuse rationes omnes nostri auxilii praestandi explicavimus, a quo D^{no} V. singula procul dubio latius intelliget, iterum enim testamur nos pro viribus nostris non defuturos ut in necessitate ista non modo regno nostro Hungariae verum etiam universae christianitati incumbente boni et christiani principis publicaeque salutis studiosi officio munereque fungamur. Datum Lintii 4. septembris 1538.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XVI.

1538. sept. 13. Lincz.

Ferdinand Frater Györgynek. — Szomorúan érti, hogy a szultán már Moldvába tört; ha János király hamarabb értesíti őt a török készülődéseiről, úgy nagyobb sereget küldhet vala segélyül, bár eztán is mindent el fog követni a segélyhadak többítésére. A commissariusok kiküldéséről, míg a török veszély tart, Fr. György kívánságára lemond, de panaszkodik a Podmaniczkyakra stb.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Binas rursus Devotionis V. litteras accepimus quarum ex prioribus non libenter sane cognovimus Turcarum caesarem transmisso Danubio cum copiis suis in Moldaviam pervenisse. Quod igitur D^{to} V. impense rogat ut ne simus in mittendo subsidio nostro tardiores, sciat iam copias nostras tam Hispanorum quam Germanorum ex Owario viam ingressas ad Transsylvaniam recta contendere eoque ut accelerent quoad eius fieri queat vrgebimus et quia summam necessitatem instare, praesentisque temporis rationem summopere expostulare facile consideramus ut sine longiori mora dilationeque progredientes advolant, D^{nis} V. partium erit operam dare ut per ditionem serenissimi regis Joannis compendiosiore via, ocius traducantur, ne forsán alicuius rei ad profectionem eorum maturandam requisitae et indonae defectu diutius impediuntur quam expediat. Etenim si in tempore fuissetus a rege vestro de istis Turcarum motibus admoniti, prout cum reverendo Stephano Broderico locuti fueramus, longe maioribus et efficacioribus auxiliis pro impendentis nimirum periculi magnitudine succurrere potuissemus, id quod nobis ab temporis brevitatem iam facti perdifficillimum esse non ignorat D^{to} V. Nihilominus tamen omnia, que ad conservationem regni istius communis et totius christianitatis salutem spectent, totis viribus agere procurareque haud negligemus sicuti in omnes sane vias rationesque incumbemus ut quod nunc temporis angustia praestari non potest, paulo post amplificatis contractisque ex omni parte viribus ad validiorem expeditionem defensionemque atque communem adeo resistentiam praeparetur, in qua re conficienda toti solícite versamur.

Circa commissarios iuxta continentiam articulorum mittendos tollendasque iniurias quae fidelibus nostris a regis et domini vestri subditis praesertim a Valentino Tereck et Gabriele Podmanycky sub istis induciis inferuntur, visum fuit nobis valde necessarium et expediens esse ut non obstantibus Turcarum im-

pressionibus per commissarios utrinque missos rectificandis violentiis opera daretur idque cum pro conservatione inita pacis et concordiae tum quia per hoc longe plura auxilia a subditis nostris in Hungaria expectanda fuissent, qui nunc aliquanto segniores ad ferendas suppetias se praestant quod ne domi quidem se satistutos putant propter continuas vexationes et depraedationes quae ex adversa parte sine aliqua intermissione fiunt. Unde omnino consultum utileque fuisset ut ad avertendos errores et inconvenientia quae plurima sane inter istas violentias ultroque citroque commissas rapinas emergerunt, commissariis iam dudum negotium rectificandi datum esset, quod per nos non stetit. At vero cum temporis istius urgentissima necessitas cohortetur quenque nunc pro salute patriae suae in expeditionem praesentem se praeparare, permittimus ut donec fluctus isti conquiescant, commissariorum mittendorum negotium differatur, sed ita tamen, ut D^{tio} V. omnibus modis interim curet et efficiet apud serenissimum regem suum, ne eius subditi posthac fideles nostras vel minima in re molestare gravare aut perturbare pergant, sed potius omnes materia et fomes discordiarum tam praeteritarum quam futurarum quibuscunque remediis fieri queat, extinguatur.

Nolumus enim D^{nem} V. ignorare, quod magnates marchionatus nostri Moraviae quottidianis iniuriis a Podmanyczky lacesciti, ut qui eorum homines atque bona tam ferro quam igne infestare haud cesset, palam coram nobis testati sint, se vim vi repulsuros et armis acceptam iniuriam vindicatueros esse, nisi depraedationes istiusmodi apud adversam partem avertere studeamus. Adeo quod veremur eos diutius contineri non posse a nobis, quin non obstantibus induciis armata manu vim propulsent. Praeterea etiam fideles nostri Petrus et Michael Bakyth aulae nostrae familiares denuo ad nos scripserunt per litteras hodie acceptas Valentinianos decimas frugum in comitatu nostro Jauriensi ademisse et ex hominibus illorum quos ad connumerationem emisserant, nonnullos captos tenere ac decimas vinorum similiter auferre conari ipsum Valentinum, cuius contra inducias facinora non possunt nobis non esse permolesta. Nos equidem fidelibus nostris ut ab iniuriis abstineant gravissimis edictis nostris inhibuimus idque ut curaret locumtenens noster nomine nostro tum alias saepe tum etiam nunc mandavimus. Mirum tamen non est si qui ex subditis nostris irritati per adversam partem ad defensionem sui suaeque iniuriae ultionem descendant. Confidimus itaque D^{nem} V. opera admonitioneque sua elaboraturam ut ne nostris ansa occasioque posthac detur ad perpetrandum quidquam quod ab induciis sit alienum, id quod etiam nos apud nostros curabimus, alioquin nullus iniuriarum damnorum-

que futurus est finis. Quod litteris D^{nis} V. rescribendum impraesentiarum duximus. Datum Lintii 13. septembris 1538.

Az irat élén: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XVII.

1538. sept. 15. Lincz.

Hoffman János Frater Györgynek. — Tudatja, hogy Katzianer ügyében (miszerint Katzianer, Ferdinand beleegyezésével János szolgálatába állhason) közbenjárt Ferdinandnál.

Fratri Georgio domini Joannis Hoffman nomine.

Reverendissime domine plurimum observande. Post officiosam mei commendationem. Redditae mihi sunt binae D^{nis} V. reverendissimae litterae in quibus me rogavit ut pro negotio magnifici domini Joannis Catzianer etc. partes meas apud sacratissimam M^{tem} regiam etc. dominum meum clementissimum interponere et instare vellem ut M^{tas} sua gratiosam et optatam super hoc relationem facere dignaretur, quo accedente M^{tis} suae consensu, serenissimo principi et domino domino Joanni regi Hungariae, Dalmatiae, Croatiae inservire hoc tempore posset. Id quod quantum in me fuit non minus diligenter quam libenter egi sollicitarique apud M^{tem} suam, quae quid sibi super ea re visum fuerit respondere, D^{tio} S. reverendissima ex suis litteris cognoscet. Nam aliud opera studioque meo impraesentiarum obtinere a M^{te} sua non potui; quicquid autem adhuc tam in hac re quam in aliis pro servitio D^{nis} V. reverendissimae procurare efficereque queam, non committam, officium meum desiderari a se, ut pote cui rem gratam facere mea sponte propensus sum. Caeterum circa auxilia quemadmodum nunc a M^{te} regia expedita et ex Owar versus Transsylvaniam transmissa sint, non dubito D^{nem} V. reverendissimam satis intellexisse, in quo tam pio et christiano opere quicquid consulendo monendo hortandoque adjuvare potero, ut reipublicae et communi bono prosim et inserviam, ita alacri promptoque animo nunc et imposterum faciam, sicuti et praesentis temporis conditionem et rerum omnium statum summopere requirere plane video. In quod Dⁿⁱ V. reverendissimae de arimi mei ad eiusmodi res procurandas singulari propensione omnino persuasum esse volo. Cui me servitiaque mea studiose offero. Datum Lintii 15. septembris 1538.

Reverendissimo in Christo domino fratri Georgio electo Varadiensi stb.

Fogalmazvány Ferdinand cancellariájából.

XVIII.

1538. sept. 15. Lincz.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Katzianer ügyében határozott választ nem adhat s annak szolgálatba fogadását egészen János királyra bízza. Igéri, hogy a török elleni segély dolgában mindent megtesz. Tokajra nézve Serédynek parancsolt, legjobb lesz azonban ez ügyet is a háború után elintézni. A lengyel királynak kétszer is íratott, hogy Moldva elleni szándékával hagyjon föl.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Tantum binis Devotionis V. litteris responderamus cum aliae nobis ab ea per proprium ipsius servitorem ad nos missum redditae sunt in quibus nos primum rogat, ut quia Joannes Catzianer ad servitia serenissimi regis Joannis domini vestri venire in Transsylvaniam cuperet, illudque Serenitas sua respectu initae pacis et confoederationis absque scitu et voluntate nostra facere nolit, pateremur illum ipsum hoc tempore pernecessario consensu nostro accedente ad servitia praefati serenissimi regis Joannis ire. In quare etsi Serenitatis suae atque D^{nis} V. voto desiderioque libenter gratificaremus, tamen officii nostri partes rationesque in eiusmodi causa, quae variam et diversam nimirum conditionem statumque obtinuit, eiusmodi sunt et in iis plane finibus versantur ut neque liceat nobis in hoc consentire, neque praecise recusare possimus, sed penitus arbitrio ipsius serenissimi regis relinquendum putavimus.

Turcarum tyrannum in Moldavia iam esse non sine dolore audivimus, atqui non dubium est nobis D^{nem} V. iam de auxiliis copiarum nostrarum statum omnem accepisse, id quod per annexas etiam sibi significavimus, nempe quod viam ingressi versus Transsylvaniam propere contendunt. Nam quicquid ulterius pro bono et commodo tam regis et D^{nis} V. quam universae reipublicae christianae et communis istius regni salute conservationeque facere poterimus in eo omnem curam et operam nostram summo studio posaturi sumus, ne christiani principis officio alicubi desimus, sperantes et confidentes serenissimum regem Joannem omnes posibles hactenus provisiones adhibuisse et deinceps adhibiturum ad coërcendos Turcarum conatus quo minus vel Moldaviam occupent vel in Transsylvaniam perrumpant. In quo tam pio et christiano opere ut alacriter nobis coadiuvantibus pergat, non est quod Serenitatem suam impensius cohortemur, utpote qui suapte sponte cum id facit, se et rebus suis et toti christianitati operam navare et consulere non ignorat.

Circa castrum Tockay aliquoties Caspari Seredy seriose mandavimus ut illud sine longiori mora remittere et restituere

debeat, displicetque nobis maiorem in modum ipsum nondum commissioni nostrae saepius repetitae obtemperasse, ex quo autem ob temporis huius difficultatem et pericula, ex Turcarum adventu exorta non admodum convenire videamus arcem istam severioribus litteris a se efflagitare, praesertim cum eum ad ferendum auxilium cum equitibus suis evocaverimus, aequo animo moram hanc D^{tio} V. toleret, oportet; quoad bellum istud crudele depulsum, resque in tranquilliorum statum perductae fuerint, ne gravius scandalum inde oriatur; tunc enim ita cum eodem Seredy agemus omnia quae ad satisfaciendum voluntati et promissioni Dⁿⁱ V. super castro iam dicto factae necessaria idoneaeque fuerint.

Caeterum quod D^{tio} V. scribit se ad nullas litteras suas quas tamen plures ad nos dedisset a nobis hactenus responsum habuisse, id non possumus nisi magnopere admirari ut qui ad omnes suas nos semper rescripsisse optime meminimus et non tam verbis quam factis et opere etiam a nobis responsum esse arbitramur, quandoquidem etiam atque etiam sollicitavimus ut auxilia nostra quam citissime eo destinaremus. Litteras vero nostras quibus Dⁿⁱ V. singulo quoque tempore respondimus, ad spectabilem et magnificum comitem Alexium Thurzo etc. locumtinentem nostrum direximus ad D^{nem} V. deinde perferendas, id quod eum pro solita sua diligentia fideliter curasse non ambigimus.

Porro, quod Dⁿⁱ V. renunciatum sit per serenissimum regem Poloniae Moldaviam igne ferroque vastari ac insuper quoddam castrum ipsius Moldavi impugnari, non libenter certe audivimus, quandoquidem facile consideramus et animadvertimus id indigne et perniciose imo vero cum maximo damno et periculo reipublicae christianae fieri iam nunc, cum Turca nos premat. Equidem his Serenitatem suam litteris nostris per proprios nuncios ad se missos accuratissime admonuimus, ut ab eiusmodi belli contra Moldavum expeditione suscepta supersederet, pro communi nimirum bono, postquam cum Turcis res nobis esset; ad quas priores litteras nobis paucis ante diebus responsum a se allatum est, sicuti D^{tio} V. ab incluso earundem exemplo videbit, quod quidem responsum tale est, ut minime suspicati fuisset, eum contra Moldavum tali modo prout D^{tio} V. sibi relatum esse confirmat progressurum in incepta expeditione sua; ad alteras posteriores, quarum similiter copiam ad D^{nem} V. cum litteris nostris transmisimus in horas responsum expectamus. Et haec sunt quae ad D^{nis} V. litteras respondere opere pretium existimavimus. Datum Lintii 15. septembris 1538.

Az irat élen: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XIX.

a)

1538. sept. 20. Lincz.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Tudatja, hogy az ő (Ferdinand) sürgető kéréseire a lengyel király a moldvai vajdával megbékélt.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Magna nos laetitia affecerunt serenissimi regis Poloniae etc. affinis et fratris nostri charissimi litterae hodie ad nos allatae, in quibus nobis significat inter Serenitatem suam et Moldaviae wayvodam perpetuam concordiam pacemque compositam et constitutam esse, sicuti D^{tio} V. ex earundem exemplo quod impraesentiarum ad se transmittimus latius cognoscet. Et quamvis illa ipsa et serenissimo regi Joanni et Dⁿⁱ V. iam nunc nunciata esse existimemus, tamen id quoque quod nobis a serenissimo rege Poloniae litteris suis ea de re perscriptum est, ad D^{nem} V. propterea dare volumus ut intelligeret tum nos apud regem Poloniae illius negotii causa vehementer laborasse, quo sese ad concordiam daret, tum eam in nostri gratiam et publici commodi causa potissimum fecisse. Quo nomine deo optimo maximo gratias habemus immortales, sperantes omnino pacem istam toti reipublicae christianae profuturam. Datum Lintii 20. sept. 1538.

Az irat élen: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

b)

1538. sept. 26. Lincz.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Ajánlja hozzá küldött titkárát, Bornemisza Pált.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Commisimus egregio Paulo Bornemissa secretario nostro fideli nobis dilecto nonnulla verbis nostris Devotioni V. referenda, sicuti ab eo coram intelliget, hortantes proinde D^{nem} V. singulari studio ut ei in iis que nunc et deinceps nomine nostro expositurus est, plenam et indubitam fidem adhibere seque ita desuper gerere et exhibere velit, prout communis regni necessitas expostulare videtur et nos se facturam

esse plane confidimus. Id quod gratia erga se nostra recognosce-
mus et recompensabimus. Datum Lintii 26. septembris 1538.

Az irat élén : Fratri Georgio.

*Alább ugyanazon kéztől : Insimili mutatis mutandis Petro Pereny
et Stephano Verbewchy. Spectabilis et magnifice nobis dilecte. Vos . . .*

Fogalmazvány.

XX.

1538. oct. 9. Lincz.

*Ferdinand Fr. Györgynek. — Jobb szerette volna, ha a moldvai vajda
nem jő be Mármarosba, hanem Moldvában zárja el a szultán előtt az utat ;
reméli azonban, hogy az egyesült seregek sikeresen ellenállhatnak. A commissa-
riusok küldetése ügyét megbeszélni Bornemisza Pált küldé.*

Ferdinandus etc.

Reverende devote sincere dilecte. Redditae sunt nobis Devo-
tionis V. litterae quibus praeter alia scribit Moldavum se cum
copiis suis versus Maromorusium recepissee, uti praepotentes Tur-
carum vires eo melius evitaret. Id quod etsi eiusmodi est et
optandum fuisset, uti potius in terris ipsius Moldavi Turcis omnis
aditus quoquomodo intercludi potuisset, quam illis latius perrum-
pendi locus daretur, tamen optima nos spes habet, fore si ipse
Moldavus nunc suas gentes cum serenissimi regis Joannis exer-
citu et auxiliis nostris coniunxerit ut aliquod egregium facinus
contra Turcas edant, quo minus id quod in christianitatis per-
niciem animo conceperunt, pio desiderio suo efficere queant. Pro-
cul dubio deum optimum maximum auxiliatorem et protectorem
suorum fidelium habituri sumus, cum videat christianorum non
parvam manum istis totis viribus in tuenda fide religioneque no-
stra adversus christiani nominis hostes elaborare.

Caeterum in negotio commissariorum et violentiarum ultro
citroque sub praesentibus induciis illatorum nos ad secretarii
nostri Pauli Bornemyza, quem ante aliquot dies hinc ad serenis-
simum regem Joannem expeditimus, relationem referimus, a quo
D^{no} V. omnem mentem et voluntatem nostram cognoscet. Imprae-
sentiarum vero ea quae de expeditione confoederatorum contra
Turcas ex Italia accepimus Dⁿⁱ V. transmittenda duximus,
etiamsi non dubitemus dominum suum aliunde quoque istis de
rebus certiolem fieri. Datum Lintii 9. octobris 1538.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XXI.

1538. oct. 23. V á r f a l v a.

Fr. György Ferdinandhoz. — Mentegeti magát, hogy csak ritkán ír s tudatja, hogy a szultán visszafordult.

Serenissime princeps et domine domine gratiosissime. Servitutis meae debitam commendationem. Quod iampridem ad M^{tem} V. scripserim nihil, M^{tas} V. negligentiae meae attribuere ne dignetur. Non enim alia inerat causa, nisi quod sciebam ea omnia quae agerentur, per capitaneos M^{tis} V. qui tunc aderant et praesertim per dominum Laczký, qui unacum illis aderat, M^{ti} V. abunde perscribi et renunciari; ego vero studiose devitavi ne M^{tem} V. superfluis et inanibus scriptis obtunderem. Caesarem Turcarum in praesenti anno, deo optimo sic favente, et M^{te} domini mei clementissimi pro sua innata prudentia adnitente, ab hoc regno avertisse, arbitror M^{tem} V. diu intellexisse; certum autem est ut quarta huius mensis traiecit Danubium. Si quid imposterum emerget, quod M^{tem} V. scire intererit, sedulo ad M^{tem} V. perscribere curabo. Cupio autem ut deus optimus maximus M^{tem} V. foelicissimam conservare dignetur. Datum ex possessione Vaarfalva 23. octobris anno domini 1538.

Maiestatis Vestrae

addictissimus servitor.

Frater Georgius electus Waradiensis.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Eredeti.

XXII.

1538. nov. 22. T o l e d o.

V. Károly császár Fr. Györgyhöz. — Hízelgő szavakban köszöni Fr. György buzgalmát a békesség létrehozása körül, biztosítja kegyeiről s kéri, igyekezzék azon, hogy e béke a két király közt állandó legyen.

Carolus divina favente clementia Romanorum imperator augustus etc.

Reverende in Christo pater sincere nobis dilecte. Salutem et omnis boni augmentum. Accepimus litteras Dilectionis V. quas ex Waradino sub diem septimum mensis martii huius anni ad nos dedit. Quae quum ob singularem prudentiam D^{nis} V.

eiusque erga rempublicam studium et pietatem, quam ex illis cognoveramus, merito nobis essent gratissimae, tum vero longe gratiores illas reddidit venerabilis Joannis archiepiscopi Lundensis et postulati Constanciensis ac Roschildensis episcopi principis consilarii et oratoris nostri devoti dilecti amplissimum testimonium de V. D^{nis} erga nos studio et in negotio tractandae inter serenissimos istos reges concordiae et pacis officio. Intelleximus enim ab eo, quam bonam et singularem curam D^{tio} V. in id negotium impenderit, quodque eius praecipue opera haec pax inter praedictos principes composita sit, neque quicquam ab eadem D^{ne} V. intermissum esse, quod ad eam rem conduceret. Quo sane officio D^{nis} V. in re tam pia et sancta ac reipublicae christianae et istius incliti regni Hungariae conservationi tam salutari et necessaria, nihil est praeclarius, nihil reipublicae utilius ac nobis iocundius. Debent igitur Dⁿⁱ V. non solum praedicti reges et regnum Hungariae, verum etiam res ipsa publica, cui iam tandem huius pacis beneficio bene sperare licet. Nos vero, in cuius gratiam D^{tio} V. in hoc negotio intervenit, hoc nomine privatim gratiam habemus Dⁿⁱ V. Quae sibi vicissim de nobis omnem favorem omnemque assistentiam polliceri potest, ubicunque rei ac dignitatis suae promovendae locus et occasio sese nobis obtulerit. Quod etsi non dubitamus, quin praedictus serenissimus frater noster Romanorum etc. rex (ut est munificus princeps et virtutis atque officiorum studiosus illustrator) hoc idem pro sua quoque parte facturum sit, scribimus tamen Serenitati suae seorsim ea de causa ut D^{nem} V. singulari clementia, omni favore suo prosequatur ut eam in amicitiam et familiaritatem suam recipiat eiusque rei et dignitati amplificandae omni studio, consilio et auctoritate sua adsit; quod idem ipsi quoque nos haud illibenter facturos Dⁿⁱ V. denuo recipimus, si qua in re D^{tio} V. favore et ope nostra uti decreverit: prout haec omnia a praedicto principe et oratore nostro archiepiscopo Lundensi D^{tio} V. diffusius intelliget. Hortamur itaque V. D^{nem} omni studio ut quemadmodum conciliandae et componendae inter praedictos reges pacis huius fuit autor, omnemque operam, curam, diligentiam suam impendit, ita velit adniti ut amicitia haec inter nos et eosdem reges inita perpetuo firmetur et augeatur ut per hoc tandem reipublicae christianae et istius regni Hungariae defensionis saluti et incolumitati communi consilio communibus viribus et armis eo maiori facilitate ac fructu consuli possit. Erit enim hoc virtute et existimatione V. Paternitatis dignum, apud deum et homines laudabile, nobis vero maximopere gratum et iucundum; quod etiam per occasionem omni benevolentia et grati animi significatione cumulate rependemus eidem Dominationi Vestrae. Quae bene valeat. Datum in civitate nostra Toleti

die XXII. mensis novembris anno domini MDXXXVIII. imperii nostri XIX. et regnorum nostrorum XXIII.

Carolus mp.

Obernburger mp.

Külczim: Reverendo in Christo patri ac sincere nobis dilecto fratri Georgio electo episcopo Waradiensi stb.

Eredetiből.

Jegyzet: E levélnek fogalmazványa s eredeti példánya egymás mellett van. Nem küldötték-e el Fr. Györgynek vagy elküldték s megöletése után került vissza? nem tudom. Az előbbi föltevés valószínűbb; minthogy a baráthoz intézett többi levélnek csak fogalmazványai vannak meg.

XXIII.

1539. febr. 6. Bécs.

A lundeni érsek Frater Györgynek. — Tudatja, hogy másnap a német birodalmi gyűlésre Frankfurtba indul, s hogy Ferdinand beleegyezését a (török miatt ki nem hirdetett nagyváradi béke takargatására szolgáló?) fegyverszünetre bizonyos föltételek alatt kinyerte; de jó volna, ha ezen s más ügyek miatt János bizalmas emberét küldené Ferdinandhoz.

Reverendissime in Christo pater et domine tanquam frater observandissime, Salutem stb. Reddo certiore D^{nem} V. reverendissimam, me salvum huc ex Buda advenisse, optareque hoc unice ut frequenter etiam de valetudine eiusdem reverendissimae D^{nis} V. aliquid intelligam. Scribat igitur eo nomine ad me saepe, et quo certius mihi mittantur litterae, dirigat illas ad vicedominum Viennensem, siquidem iam hoc ipsum cum magnifica D^{ne} sua diligenter transegi.

Allatae sunt mihi litterae reverendissimae D^{nis} V. datae 28. ianuarii una cum litteris serenissimi regis Joannis ad sacratissimam caes. M^{tem}, quas nunc cum ista posta expedio, plane persuasum habens easdem M^{ti} suae caes. longe gratissimas futuras.

Heri accepi responsum a principibus Germanis, qui ad diem vigesimum praesentis mensis februarii Frankvordiam convenient, verum ab itineris longinquitatem (distat enim hinc Frankvordia centum magnis miliaribus) cogor denuo per equos dispositos eo iam proficisci, curaturus ea omnia, quae pro bono et commodo praedicti serenissimi regis Joannis et illius inclyti regni futura cognovero atque de toto rerum successu reverendissimam D^{nem} V. nihil prorsus celabo.

Egi cum sacra Romanorum etc. regia M^{te}, de prorogandis induciis ad alium annum et obtinui assensum M^{tis} suae, ita tamen ut iisdem conditionibus et articulis quibus priores concessae fuerant similiter prorogentur, tamen si videbitur pro utriusque M^{tis} commodo et manutentione induciarum atque pacificatione regni aliquid immutandum, id per dictum (?) hominem a serenissimo rege Joanne mittendum cum M^{te} regia Romanorum etc. transigatur et praesens confirmatio pacis constituatur iuxta formam his adiunctae copiae. Curet itaque rev^{ma} D^{tio} V. eo modo illas expediri et mittat huc per certum hominem cui M^{tas} ista Romanorum etc. regia consimiles dabit litteras, quamquam tam conveniet posteriores has confirmationis litteras apud utramque M^{tem} secretas esse et quoniam omnino cras abiturus sum, ideo non ad me, sed memoratam Romanorum regiam M^{tem} (ut supra dixi) eiusmodi induciarum litteras transmittat.

Intelligo commissarios per serenissimum regem Joannem Strigonium missos, revocatos esse, ego vero non aliam ob causam id factum esse existimo, quam ut a M^{te} serenissimi Joannis regis melius instruantur informenturque, alioquin plane ridiculum foret istius Romanorum regiae M^{tis} commissarios seu homines designatos frustra ibidem suspensos teneri. Efficiat igitur reverendissima D^{tio} V. quo illi revocati quamprimum remittantur, vel alii eorum loco subito deputentur, qui iuxta tenorem induciarum efficaciter procedant, curentque ut lites super iurisdictione et limitibus comitatum exortae legitime componantur et si ab una vel altera parte per vim aut quovis eiusmodi modo occupati sint, restituantur.

Quia autem verendum, ne Turca futura hac aestate Hungariam hostiliter invadat, quantumlibet licet cum serenissimo rege Joanne dissimulet, meo quidem iudicio neutiquam ipsi fidentum censeo. Ideo nunc meum esset consilium ut serenissimus dominus rex Joannes fidum secretum et alicuius authoritatis hominem vel homines ad serenissimum dominum Ferdinandum regem etc. emandaret, quo de regni Hungariae tuitione, de nasadistis, de victualibus comportandis deque Budae et aliorum locorum conservatione atque aliis id genus multis tempestive consultari et concludi possit, sicut certe summa necessitas urget et expostulat. Viennae sexta februarii 39. anno.

Hátirat : Exemplum litterarum Lundensis ad fratrem Georgium.

Impurumról.

XXIV.

1539. apr. 16. Br ü n n.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Kéri, hogy egy hívének a török fogságból való kiszabadításában nyújtson segédkezet.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Cum non ignoremus Devotionem V. pro sua in deum pietate in liberandis ex dura servitute Christi fidelibus ultro non minus opem quam operam praestare solere, noluimus praetermittere, quin ex honesta et nobili familia procreati Casparis Rorchstorff qui superiori anno inter caeteros prope Essegk in captivitatem abductus et Adrianopoli detentus pro sui redemptione centum ducatos reddere tenetur, vitam et salutem Dⁿⁱ V. commendaremus, quam utique affectuose hortamur, ut praesentium latori ad redimendum dictum Casparem cum pecuniis emandato omni favore auxilio consilioque adesse et ita melioribus quibus potest viis et rationibus tum pietatis causa tum ob nostri respectum opitulari velit, quo se in rebus iis, quae ad celerem praefati Casparis liberationem securamque profectionem et commodum reditum illius pertinent, singulariter promotum et adiutum esse sentiat. In quo eadem D^{tio} V. rem piam deoque imprimis acceptam, nobisque pergratam factura est, nostra quoque gratia recompensandam. Datum Prunnae 16. aprilis 1539.

Alább: (Ad Georgium de Pestheny in simili mutatis mutandis. Spectabilis et magnifice sincere dilecte. Vos.).

Az irat élén: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XXV.

1540. febr. 8. B u d a.

Fr. György Thurzó Elekhez. — Horváth Ferencz által letartóztatott néhány jánospárti szabadon bocsátása ügyében.

Spectabilis ac magnifice domine observande. Salutem et obsequii nostri oblationem. Ea quae D^{tio} V. magnifica nobis de negotio Francisci Horwath castellani arcis Zarwaskew consanguinei nostri scribit intelleximus, cui nos saepius scripsimus et humanissime admonuimus monemusque ipsum etiam nunc: ne

ratione cuiuscunque exigui negotii vel nacta qualicunque occasione turbationis vel differentiarum causam concitet, ille tamen vicecomitem et iudices nobilium subditos et fideles M^{tis} domini nostri clementissimi interceptit, quem nos rogabamus ut eos dimitteret et tandem negotium eorum coram iudicibus commissariis ab utroque principe delectis in Gewntz iure revideretur. Ille vero respondit se ea de re principem suum requisivisse et informationem habere ne eos dimittat nisi primum iuris revisio ex parte illorum fieret; quod nobis non satis aequum esse videtur, ut illi in captivitate detinerentur [et] ita de illis iudicium administraretur, sed eliberari prius debuerint per eum, quia sine causa capti sunt. Cum itaque dominus Sigismundus Balassa sit comes illius comitatus, agebat pro officio suo ut nobiles ipsos eliberaret, indeque et castelli erectio et aliae differentiae ortae sunt. Cum primum autem M^{tas} domini nostri clementissimi hoc ipsum intellexit, subito erectionem castelli ipsius prohibuit et serio demandavit ne quid adversus inducias facere ausint. Quare rogamus D^{nem} V. spect. et magn. velit et ipsa efficere ut huiusmodi apertissimae hostilitates prohibeantur, ipsique Francisco Horwath demandare, ne diutius vicecomitem iudices nobilium et alios subditos M^{tis} domini nostri in captivitate detineat, sed eos dimittere debeat et causa haec coram iudicibus commissariis revideatur in Gewntz, si illi quicquam contra inducias principum egerunt aut iurisdictionem principis D^{nis} V. magn. molestaverunt, quicquid iure deliberatum fuerit, ita delictorum suorum poenas luant, tantummodo ne ante iudicium captivitate preman-
tur. D^{nem} V. stb. valere optamus. Datum Budae 8. februarii anno 1540.

Fr. Georgius episcopus Waradiensis.

Hátirat : Exemplum litterarum Fratris Georgii ad dominum Thurzonem.

Egykorú másolat.

XXVI.

1540. aug. 10. Bécs.

Ferdinand Fr. Györgynek. — A Budára küldött Salm grófot ajánlja.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Commisimus nobili fideli nobis dilecto Nicolao comiti de Salm et in Neunburg ad Aenum consiliario et supremo camerario nostro Devotioni Tuae nonnulla nostro nomine referenda, quae cum ardua magnique momenti

sint cumque ad D^{nem} quoque Tuam et conservandam augendamque illius dignitatem pertineant, hortamur eam gratiose ut dictis et relatibus eius plenam fidem adhibeat et nostrae de se conceptae opinioni prorsus respondeat, id quod omni gratia recognoscemus. Datum Viennae die decima augusti anno 1540.

Az irat élen : Fratri Georgio.

Alább : In sinuli ad Colocensem. Commisimus venerabili devoto fidei nobis dilecto Nicolao Olaho custodi Albensi consiliario nostro.

Item credentiales ad Valentinum Tereck et fratrem Georgium in personam Pauli Bornemyssa secretarii.

Item credentiales ad Petrum Perenny in personam Olahi.

Fogalmazvány.

XXVII.

1540. sept. 27. Buda.

Fr. György Várday primásnak. — Nem érti, hogy az érsek hozzá (Fr. Györgyhöz) rendelt embere miért nem akar jönni. Kéri az érseket, hogy Bornemisza Pál helyett értelmesebb ember küldessék hozzá a tárgyalások vitelére.

Reverendissime domine, domine et pater nobis observantissime. Salutem et obsequii nostri officiosam commendationem. Superioribus diebus provisor D^{nis} V. rev. egregius Michael Muthnoky scripserat nobis Tomam Borsolo per D^{nem} V. rev. ad nos delegatum, si modo de libero adventu ac reditu per nos assecuraretur, adventurum. Quod nos D^{nis} V. rever. causa haud gravatim fecimus et illum de securitate itineris per litteras assecuraveramus. Sed tamen nescimus quam ob rem venire postea noluit.

Caeterum serenissimus Romanorum rex egregium Paulum Bornemýza iterum ad nos misit, iam enim post decessum M^{tis} domini nostri bis advenit, de cuius quidem integritate tametsi nos bene sentiamus, optaremus tamen alium aliquem consultioris ingenii adesse, quo cum de statu et conservatione adflicti huius regni conferremus. Nam D^{tio} V. reverendissima videt negotia regni in tantas incidisse calamitates, eo usque etiam intricata esse ut vel magnis et rerum experientia exercitatis ingeniis difficillimum sit de eis consultare; hunc vero quantum nos animadvertimus non videmus sic instructum esse ut cum eo commode tractare queamus, prout rei magnitudo postularet. D^{nem} V. rev. stb.

valere optamus. Datum Budae 27. die mensis septembris anno domini 1540.

Frater Georgius episcopus Varadiensis.

Külezim: Reverendissimo in Christo patri et domino Paulo de Kyswarda archiepiscopo Strigoniensi stb.

Eredeti.

XXVIII.

1540. oct. 3. Róma.

III. Pál pápa Fr. Györgyhöz. — Erösen korholja, hogy a nagyváradi béke ellenére János fia részére a török pártfogása kéretik — s pápai tekintélyénél fogva megtilt minden e nemű lépést.

Paulus etc.

Venerabilis frater, Salutem etc. Audito per nos obitu clarissimae memoriae Joannis regis sane praeter dolorem ex morte christiani principis susceptum a nobis non parum etiam perturbati fuimus quod veriti sumus ex proximis istius regni cladibus ne quid ea res non solum vobis sed etiam caeterae christianitati periculi afferret, neve aliqui istic motus in his tantis christianorum perturbationibus orirentur. Id autem eo magis timere cogimur quod intelleximus id quod cupimus omnino esse falsum; profectos iam istinc esse oratores publicos ad Turcarum tyrannum, qui cum eo agant, tributumque polliceantur, ut is relictum filium Joannis regis in suam defensionem suscipiat et in eo statu in quo pater eius fuit remanere sinat, gubernatore regni interim constituto. Qua quidem re nihil potuit nobis accidere acerbius. Cum enim istud regnum ex discordiis vestris antea afflictum et lacerum postea ex pace inter eundem Joannem et charissimum in Christo filium nostrum Ferdinandum Romanorum etc. regem inita recreatum videremus, bonaque spe duceremur eandem pacem omni studio a vobis qui praesertim in ea intervenissetis esse conservandum, cum praecipue sicut a fide dignis relatum nobis est, hic ipse casus in dicta pace fuerit ante praeviusus ac decisis. Quid audiri potuit vestro nomine indignius quam pace turbata spretisque foederibus tum novis tum priscis etiam ab hoste Christi auxilium petere? eidemque hosti viam patientiorem ad caetera christianitatis aperire et Hungariam Turcis facere vectigalem? Sed nos ut diximus falsa haec esse cupimus et speramus, non enim modo de praelato insigni qualis Tua Fraternitas est, sed ne de christiano quidem homine facile credi possunt, cum

impietatem multis modis contineant. Quidvis certe pati ac subire satius fuisset quam ad haec confugere. Licet igitur a Fraternitate Tua nihil expectare debeamus, quod indignum ea sit, tamen cum de istius regni, quod etiam autemurale caeterae christianitatis est, salute tantum simus solliciti, quantum nostri officii ratio nostrorumque praedecessorum consuetudo ac noster erga vos amor postulat, Fraternitatem Tuam omni affectu omnique instantia hortandam duximus et pro bono istius regni omniumque christianorum universali monemus et urgemus ut pro tua virili pacem in isto regno omni tuo studio et opera conservare, pacisque foedera tueri cures, tibi nihilominus in virtute sanctae obedientiae et sub nostra indignationis poena praecipientes ut omne hostium Christi consortium tanto detrimento a vobis expertum ab eodem regno penitus excludas, ne belli causis et seminibus inter vos renatis atque ex vestra, quod deus avertat, discordia nova occasio Turcis praebetur istius regni ad extremum interitum deducendi ac sibi tandem subiiciendi, sicut in Graecia fecerunt, cuius miserabile exemplum ante oculos vobis sit. In hoc Fraternitas Tua rem pietate prudentia ac persona sua dignum et nobis qui nihil aliud quam istius regni salutem et communem securitatem ex hoc petimus, faciet valde gratam. Datum Romae apud sanctum Marcum sub annulo piscatoris die 3. octobris 1540. pontificatus nostri anno sexto.

Alibb : Simile episcopo Agriensi, *episcopo Varadiensi* ¹⁾, episcopo Quinqueecclesiensi, episcopo Transilvanensi. Item tria episcopo in Albis. Item quattuor praclato seu abbati in Albis.

Egykorú irat ²⁾.

XXIX.

1540. oct. 15. Visegrádi tábor.

(*Fels. Lénárt*) *Fr. Györgynek, a brandenburgi őrgróf Joachim által Izabella királynéhez küldött Spiegel Miklós menedéklevele ügyében.*

Reverendissime domine domine et amice colendissime. Salutem et officiorum amicabilium commendationem. Venit in praesenti, hac hora ad castra huc regia nobilis dominus Nikolaus Spiegel illustrissimi principis electoris domini Joachimi marchionis Brandenburgensis in certis negociis ad serenissimam reginam

¹⁾ Mert ez a példány *archiepiscopo Strigoniensi* szól.

²⁾ Tán Ferdinand irodájában készült e pápai breve fogalmazványa.

Hungariae Isabellam dominam mihi colendissimam internuntius destinatus, a sacra regia M^{te} consensum ferens ut illi per me liberum sit ad praelibatam serenissimam reginam Budam usque proficisci. Qua mea licentia habita cupit pari modo a serenissima domina regina vivo ac literario salvo conductu assecurari prout D^{tio} V. rev. ex annexis suis litteris intelligere poterit. Quod cum illi ex parte praefatae serenissimae dominae reginae ac D^{nis} etiam V. reverendissimae minime denegatum fore existimem, D^{nem} itaque V. reverendissimam per praesentes admonere volui, ut numerum suae regiae M^{tis} equitum ad praefatum internuntium conducendi destinandorum ultra quinquaginta aut centum ad summum personarum non extendere, praemissoque uno vel duobus equitibus tantum ad castra nostra hic vel alibi posita nuncio, qui litteras salvi conductus ferant, reliquos omnes ad miliare unum a dictis castris nostris ubilibet existentibus eiusdem adventum praestolari facere iubeat ac curet. Quibus tunc omnibus supra numeratis personis equitibus vel peditibus liberum tutumque iter ad praescriptum locum veniendi ipsiusque internuntii ad eos adventum ibidem expectandi ac tum cum eo Budam usque redeundi eundemque rebus suis isthic peractis ad castra nostra praefata modo quo premittitur reducendi (dummodo conformes se eiusmodi nostro conductui exhibeant) per milites ac subditos nostros obvenire contingereque omnino curabimus eosdemque de eodem praesentium vigore assecuramus. Ita tamen ut nostris vicissim equitibus et familiaribus ipsum internuntium ad serenissimae dominae reginae equites conducentibus indeque revertentem excipientibus similis libertas atque securitas servetur, quod D^{nem} V. rev. curaturam observaturemque non dubito. Cui me plurimum offero. Datum ex castris regiis in Vissegrado die 15. mensis octobris 1540.

Az irat élen : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

Jegyzet : A fogalmazvány Ferdinand cancellariájában készült.

XXX.

1540. oct. 16. Bécs-Újhely.

Ferdinand Fr. Györgyhöz. Tudatja, hogy a békétárgyalások végett Izabellához az esztergomi érseket, Perényi Pétert, Fels Lénártot, Salm Miklóst és Révay Ferenczet küldi.

Ferdinand etc.

Reverende devote stb. Commisimus reverendo in Christo patri devoto Paulo archiepiscopo Strigoniensi ac spectabilibus et

magnificis Petro de Peren perpetuo comiti Abawyvariensi, Leonardo baroni a Vels supremo curiae nostrae magistro ac generali capitaneo nostro nec non Nicolao comiti a Salm et in Neuburg ad Oenum supremo camerario nostro et Francisco de Reva personalis praesentiae nostrae locumtenenti, consiliariis et oratoribus nostris fidelis sincere nobis dilectis Devotioni V. nonnulla verbis nostris exponenda, quae cum de mente voluntateque nostra penitus procedant atque adeo cum regni istius nostri salute coniuncta sint simul et ad D^{nis} V. commodum honoremque haud parum spectent, D^{nem} V. gratiose requirimus et hortamur ut iam dictis oratoribus nostris in his quae nomine nostro ei referent plenam et indubitata fidem adhibere, seque superinde ita tam erga nos quam pro dicti regni istius nostri conservatione gerere et exhibere velit, prout in eam plene confidimus, id quod erga se peculiari gratia liberalitateque nostra per omnem occasionem recognoscemus. Datum in nostra Civitate Nova die XVI. octobris 1540.

Jegyzetek ugyanazon kézzel: Item litteras credentiales ad reginam (mi hagyandó ki s mi teendő e Martinuzzihoz írt levél-formulához.)

In simili mutatis mutandis ad Petrowyth: magnifice sincere nobis dilecte.

Item ternos cum titulo: magnifice sincere nobis dilecte.

Item binos cum titulo: reverende devote sincere nobis dilecte.

Item ternos cum titulo: egregie nobis dilecte.

Az irat élén: Credentiales ad fratrem Georgium.

Fogalmazvány.

XXXI.

1541. nov. 21. Lincz.

*Ferdinand Frater Györgynek teljes bocsánatot ad, méltóságában és javai-
ban megerősíti.*

Ferdinandus etc.

Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium significantes quibus expedit universis quod cum reverendus devotus sincere nobis dilectus Frater Georgios episcopus Waradiensis ad fidelitatem et obedientiam nostram se conferre cupiens nos humiliter requisierit ut quicquid tempore disturbiorum in nos aut nostros quacunque ratione commisisset, eidem gratiose condonare dignaremur; nos considerantes hoc unicum semper nobis studio et curae fuisse ut publicum bonum totius regni salus pro-

moveretur et neglectis posthabitisque etiam privatis nostris offensionibus omnes regnicolae in unum corpus recolligerentur, quo consentientibus nobiscum illorum studiis, tanto facilius regnum a tot calamitatibus erui et in pristinum statum pristinasque vires reduci possit, eundem Fratrem Georgium animo deliberato sanoque consilio et ex singulari clementiae nostrae propensione in gratiam nostram regiam tutelam et defensionem recepimus et acceptavimus eique omnium erratorum et excessuum in nos ac nostros ut praefertur commissorum culpam remisimus et condonavimus, imo etiam pro maiore benignitatis in se nostrae declaratione clementer promisimus et obtulimus nos illum in ea episcopatus sui dignitate et bonis et in officio thesaurarius regni nostri Hungariae quo nunc fungitur clementer conservare illique Cumanos ultra Ticiam existentes usque ad recuperationem Budae ut tanquam thesaurarius noster regat concedere, quin imo in inscriptionibus impignorationibusque super Wacia et Rivula Dominarum quas ipsi a quondam rege Joanne factas esse cognovimus. tueri et manutenere, neque permittere ut antequam summa pecuniarum inscriptionibus expressa restituta ei fuerit, teneatur aut cogatur iure suo cedere, praeterea et arcem Munkach durante vita illius cum omnibus pertinentiis in arendam dare et inscribere ac semper pro suo merito maioribus beneficiis gratiis et ornamentis illum ornare et provehere velle ita ut sensurus sit re vera se in gratiam nostram receptum et omnium praeteritorum memoriam apud nos delatam esse; imo remittimus, condonamus, promittimus, obferimus, tuemur, manutenemus, inscribimus et arendamus per praesentes, mandantes idcirco et praecipientes universis et singulis subditis et personis nostris in regno nostro Hungariae existentibus ac generaliter omnibus, cuiuscunque status ordinis aut conditionis existat, quatenus praenominatum Fratrem Georgium uti verum subditum et fidelem nostrum teneant et recognoscant eumque in ipso regno nostro Hungariae ac ubique in provinciis et dominiis nostris quiete manere, ambulare resque tam nostras quam suas agere absque impedimento et contradictione sinat et permittat neque ipsum in persona, rebus et bonis iuribusque suis molestare, perturbare seu impetere audeat vel praesumat, in quantum indignationem nostram gravissimam evitare voluerit. Harum testimonio litterarum sigilli nostri appensione munitarum mediante. Datum Lyntii die 21. novembris anno 1541.

Az írat élen: Recipitur in gratiam Frater Georgius.

Fogalmazvány.

XXXII.

a)

1541. deczemb. 29.

Frater György Ferdinand irányában hűséget fogad.

(Közölve Szilágyi Sándor által a »Történeti Lapok« második évfolyamában 1154. lapon).

b)

Frater György igéri Serédy Gáspárnak, hogy a Báthory Endre s mások részére kiállított confirmatóriákat csak úgy adja át azoknak, ha azok Ferdinand iránt hűséget fogadnak.

(Közölve Szilágyi Sándor által a »Történeti Lapok« második évfolyamában 1155. lapon).

XXXIII.

1541. decz. vége felé.

Frater Györgynek a gyalúi egyesség alkalmával előterjesztett kíváncsi Ferdinandtól.

(Közölve Szilágyi Sándor által a »Történeti Lapok« második évfolyamában 1121. lapon).

XXXIV.

1542. kelet nélkül¹⁾.*Ferdinand válaszol Frater György kíváncsiainak.*

Responsum sacrae regiae Maiestatis Romanorum, Hungariae Bohemiae etc. ad petitiones reverendi domini Fratris Georgii episcopi Varadiensis et thesaurarii.

Ad primum articulum. M^{tas} regia est contenta dare litteras assecutorias et gratiae in ea forma prout petiit. (*Oldalt ugyanazon irás: Opinio Seredy, quod M^{tas} V. confirmare vult litteras quas magnificus Caspar Seredy tum ipsi thesaurario quam aliis vigore pleni mandati dedit et quod etiam illi quibus non dedit in eadem assecuratione compraeherentur*).Ad secundum articulum. M^{tas} sua similiter omnibus iis per quos Cassovia adempta est expediri faciet litteras assecutorias et gratiae.¹⁾ A levéltárban : Hungarica, ann. 1542, mens. augusto.

Super tertio articulo. Videtur M^{ti} regiae quodammodo absurdum et inconveniens imo et ignominiosum ut ipsa subditos suos dare faciat litteras expeditorias domino Varadiensi pro restitutione Cassoviae, quia M^{tas} sua cum sit rex Hungariae, illi merito debetur restitutio Cassoviae et nemini alteri. — De commeatu vero et aliis rebus quae dominus Varadiensis Cassoviae habet, facile contenta est M^{tas} regia ut educat illinc vel divendat pro suo arbitrio.

Ad quartum. Quaecumque bona rex Joannes iis per quos Cassovia capta est legitime dedit et inscripsit, in his M^{tas} regia ipsos conservabit. (*Oldaljegyzet, ugyanazon irással*: Nota. Petunt etiam ut bona ipsorum si per quoscumque occupata fuissent statim de facto remitti faciat M^{tas} V.)

Ad quintum. Aequum et iustum videtur esse M^{ti} regiae ut et dominis nobilibus Cassoviae existentibus restituantur bona sua per alios illegitime detenta et ut illi similiter restituant bona quae iniuste occuparunt et detinent.

Sextus articulus. M^{ti} regiae admodum gravis esse videtur quod ipsa debeat solvere expensas quae pro conservatione Cassoviae sed in praeiudicium et detrimentum M^{tis} suae factae sunt. (*Oldaljegyzet ugyanazon kéztől*: Nota. Seredy opinio. M^{tas} regia circa hunc articulum tenebit se ad conclusionem cum regina factum).

Ad septimum. M^{tas} regia est contenta reverend. dominum Varadiensem in omni dignitate omnibusque bonis etc. conservare. (*Oldaljegyzet ugyanazon kéztől*: Nota. Si est contenta, ergo det litteras donationales privilegiales super abbatiis Monostor et Pechwaradya. Item super Rivula Dominarum et episcopatu Vacienti. Rivula Dominarum est in X millibus florenorum similiter episcopatus Vacientis in decem millibus oppignorata ipsi domino Varadiensi).

Ad octavum. M^{tas} regia est contenta quod non cogatur reddere rationem super administratione thesaurariatus etc. et desuper litteras expediri faciet.

De expensis factis in Transsylvania. Si expensae, facto computo, introitus excedent, gratiose providebit M^{tas} regia indemnitati domini thesaurarii. (*Oldaljegyzet ugyanazon kéztől* De expensis factis in Transsylvania fiat, sicuti optat, quod facto computo, solvat M^{tas} V. s[ed] computetur ab illo die quo res conclusa fuit cum regina, quas expensas fecit).

De assecuratione et affirmatione per illustrissimum dominum marchionem Brandenburgensem electorem facienda videtur M^{ti} regiae fore ignominiosum si minus ipsi quam subditis suis crederetur. Et praesertim cum marchio Brandenburgensis non habeat auctoritatem aliquid faciendi nomine imperii, nisi nomine

privato duntaxat et cum M^{tas} regia omnino persuadeat sibi dominum episcopum Varadiensem sincere accessisse ad servitia M^{tis} suae; idcirco firmiter credit illum nihil tale postulaturum quod sciat esse contra dignitatem et honestatem M^{tis} suae.

De mercatoribus etc. videtur iustum ut dominus Varadiensis solvat si quid debet mercatoribus et vicissim mercatores quae debent illi. (*Oldaljegyzet ugyanazon kéztől*: Qui ratione tricesimarum debent, ex his reddantur contenti aut ex proventibus regni).

De arce Munkach. M^{tas} regia laborabit illam arcem habere in manibus ut satisfaciat promissioni suae, quia regia M^{tas} non solet semel ceptam gratiam a quoquam temere revocare sed potius in dies magis magisque pro meritis et servitiis unius cuiusque augere et amplificare.

De bonis praepositurae de Mysle nec non Haghmassy M^{tas} regia contenta est ut ii quibus per regem Joannem sicuti asseritur collata sunt, possideant, donec regnum rectificabitur.

Ad ultimum articulum. M^{tas} regia non gravabitur si deus illi in expugnatione Budensi victoriam dederit, Budenses et Pesthienses assecurare, quo in sua propria restituantur. (*Oldaljegyzet ugyanazon kéztől*: Nota de bonis praepositurae Mysle quid? item de Budensibus et Pesthiensibus assecurandis? Si petuntur litterae super iis duobus articulis, an debeant expediri?).

Brouillon, Ferdinand cancellariájából.

XXXV.

1542. apr. 22. Innsbruck.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Dicséri a (gyalui) egyesség alkalmából kimutatott jó indulatáért; tudatja, hogy az elfogadott alkupontok végrehajtására vonatkozólag Serédy fog beszélni vele, végre igéri, hogy azokat ő szentül megtartandja.

Ferdinandus etc.

Reverende devote stb. Ex relatione magnifici Casparis Seredy partium superiorum regni nostri Hungariae capitanei nostri fidelis nobis dilecti multa sane nobis et iucunda et grata de Tuae Devotionis erga nos animi propensione singularique studio et voluntate quam circa tractatus pacis et concordiae pro communi bono afflictique regni istius salute conservatione et consolatione liquidis argumentis indiciisque ostendit et declaravit, intelleximus et istiusmodi sane animum D^{nis} Tuae ad regni praefati incolumitatem publicamque quietem et totius reipublicae

christianae commodum beneficiumque tanto ardore tantaque cura accensum et inflammatum non modo vehementer probamus et commendamus, verum etiam pro ea ac debemus, benigne et clementer suscipimus. Caeterum quod ad initae concordiae conditiones attinet, D^{nem} Tuam scire volumus nos eos et acceptasse et confirmasse, prout haec omnia et alia quoque hanc ipsam concordiam eiusque articulos exequutionemque concernentia eadem Dtio Tua a praefato Caspare Seredy coram vel per litteras latius cognoscet, cui D^{uo} Tua in his, quae sic verbis nostris referet vel scribes plenam et indubitatum fidem, non secus ac si nosmet ipsi ei loqueremur, adhibere velit. Nos in praestandis promissis earum rerum omnium quae ex parte nostra nobis exequenda et adimplenda ratione dictae concordiae tam erga serenissimam dominam Isabellam reginam Hungariae etc. eiusque filium Joannem ducem, quam erga D^{nem} Tuam aliosque incumbunt, nihil penitus aut neglecturos aut posthabitueros fore. Et quia confidimus D^{nem} Tuam pro ea fide qua se nobis mediantibus litteris suis obstrinxit se bonum et fidelem servitorem erga nos exhibituram fore, ideo certa de nobis esse debet, nos omnia, quae dictus Caspar Seredy ei nomine nostro promisit, re ipsa praestare et adimplere curaturos, nec ullo modo de iis dubitet. Id quod Dⁿⁱ Tuae impraesentiarum clementer significandum duximus. Datum Insprug 22. aprilis 1542.

Az irat élen : Fratri Georgio episcopo Waradiensi.

Fogalmazvány.

XXXVI.

1542. apr. 13. Innsbruck.

Ferdinand a némely roszakaratúak sugdosásai miatt kételkedő Frater Györgyöt újólag biztosítja kegyelméről s arról, hogy a mikor tetszik, bátran és szabadon jöhet Ferdinand udvarához.

Ferdinandus etc.

Fatemur et recognoscimus per praesentes litteras nostras quod cum reverendus devotus fidelis nobis dilectus Frater Georgius episcopus Waradiensis et thesaurarius quodammodo de nostra erga se gratia et clementia, de qua eum et per litteras et per magnificum Casparem Seredy regni nostri Hungariae partium superiorum capitaneum nostrum fidelem nobis dilectum certum et securum reddidimus, malevolorum et invidorum hominum instinctu et sinistris suspicionibus subdubitare, ut accepimus, videamur.

tur, eoque minus audeat ad nos curiamque nostram personaliter accedere; ideo nos eundem magis magisque de nostra gratia et clementi voluntate certum indubiumque facere volentes, vigore praesentium assecurandum et certificandum in verbo nostro regio duximus ut possit et valeat quovis tempore sive vocatus sive non vocatus idest quandocumque sibi lubebit ad nos aulamque nostram libere secure et absque alicuius impedimento venire. Si quis autem ex subditis et fidelibus nostris illum in hoc molestare praesumerit, is se gravissimam indignationem et poenam pro delicti qualitate infligendam certo noverit incursum. Imo assecuramus et certificamus harum testimonio litterarum sigilli nostri impressione munitarum. Datum Insprugk. 23. aprilis 1542.

Az irat élen : Assecuratio pro fratre Georgio.

Fogalmazvány.

Ugyane napon kelt, de nem lett kiadva a következő fogalmazvány (v. ö. Buchholtz Gesch. d. Reg. Ferdinand's I. V. k. 173. l.):

Ferdinandus etc. Recognoscimus et tenore praesentium profiteamur quod reverendum devotum fidelem nobis dilectum fratrem Georgium episcopum Waradiensem et thesaurarium certificandum et assecurandum duximus prout in verbo nostro regio certificamus et assecuramus in eo, quod ab illo nullam rationem de praeteritis actionibus, factis, acceptis vel circa officium thesaurariatus vel in aliis quibuscumque rebus a tempore serenissimi quondam principis domini Joannis regis Hungariae ex hucusque per eum administratis seu dispositis aut per nos exigere in perpetuum volumus aut per aliquem alium fidelium nostrorum exigi permittemus, dolo et fraude omnibus postpositis et semotis. Harum testimonio litterarum sigilli nostri impressione munitarum. Datum Insprugk. 23. aprilis 1542.

Az irat élen : Assecuratio pro fratre Georgio.

Ugyanazon kéz jegyzete : Non data, quia non subscripta fuit a rege.

XXXVII.

1542. apr. 22. Innsbruck.

Ferdinand biztosítja Frater Györgyöt az ez által eszközölt sóvágatás költségeinek megtérítéséről, valamint a pécsváradí s kolosmonostori jószágok birtokáról.

Ferdinandus etc.

Fatemur et recognoscimus per praesentes litteras nostras, significantes quorum interest universis quod cum magnificus fide-

lis nobis dilectus Caspar de Sered partium superiorum regni nostri Hungariae capitaneus et mandatarius noster reverendum devotum fidelem nobis sincere dilectum Fratrem Georgium episcopum Waradiensem, thesaurarium, auctoritate pleni mandati eidem Seredy a nobis traditi assecuraverit in eo, quod si nos salibus his qui nunc in promptu sunt, manus nostras admovere voluerimus, extunc nos eidem episcopo Waradiensi de pretio eorum satisfacturi simus; si vero nos sales illos habere noluerimus, idem episcopus Waradiensis quocunque voluerit abducendi facultatem habeat. Si quid vero expensarum deinceps idem episcopus Waradiensis ad salium exactionem faceret, extunc nos de his quoque expensis eundem episcopum Waradiensem gratiose contentaturi sumus. Cumque idem Caspar Seredy vigore et auctoritate praefati mandati nostri dictum episcopum Waradiensem assecuraverit in eo quod nos bona Pechwaradya cum pertinentiis et Kolo(s)-monosthor similiter cum pertinentiis per serenissimum quondam dominum Joannem regem eidem episcopo Waradiensi titulo donationis collata, supra ea bona, de quibus a nobis speciales litteras habet et assecuratus est, apud manus dicti episcopi Waradiensis uti et alia ipsius bona relicturi et illum libere possidere permisuri simus. Nos itaque istiusmodi assecurationes a praememorato Caspares Seredy mandatario nostro, sicut praefertur factas, gratas ratasque habentes easdem clementer per omnia confirmavimus, imo confirmamus. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum *stb.* mediante. Datum Ynsprugg die 22. aprilis 1542.

Az irat elén: Ratificatio et confirmatio de negotio salium et bonorum Pechwaradya et Kolomonosthor (*sic.*).

Fogalmazvány.

XXXVIII.

1542. apr. 23. Innsbruck.

Ferdinand ratificálja azon egyességet, mely az ő részéről Seredy Gáspár által, Izabella özvegy királyné részéről pedig Frater György, Statilius János és Petrovics Péter által a gyalúi alkudozások alapján létrejött ¹⁾.

Ferdinandus etc.

Memoriae commendamus et profiteamur tenore praesentium significantes quorum interest universis quod cum serenissima princeps domina Isabella regina Hungariae etc. vidua, affinis

¹⁾ Szorosan véve ez irat közlése nem tartoznék e gyűjtemény czélja keretébe; mivel azonban még kiadatlan, érdemesnek tartottam közölni.

et consanguinea nostra charissima una cum consiliariis suis reverendis devotis Fratre Georgio episcopo Waradiensi, thesaurario, Joanne Statilio episcopo Albensi Transilvaniensi et spectabili ac magnifico Petro Petrowyth comite Themesiensis medio magnifici fidelis nobis dilecti Casparis de Sered partium superiorum regni nostri Hungariae capitanei nostri, certis quibusdam oblationibus propositis nobiscum concordiae tractatus inire petiisset, nosque ut qui pro bono publico et regni salute omni tempore ad pacis concordiaeque studia propensi fuimus, quo tandem tot tantisque malis dei beneficio, qui almae pacis author est, finis imponeretur, officio nostro et inductioni animi nostri consuetae respondere volentes, deputassemus et constituissemus eundem Casparem Seredy in mandatarium et commissarium nostrum eidemque plenam potestatem fecissemus, ita quod posset iuxta mentem et voluntatem nostram, quam ei aperueramus, cum dicta serenissima regina vidua in negotiis tam ipsam quam filium suum Joannem ducem concernentibus cumque dictis consiliariis non modo ex parte memoratae reginae filiique sui, verum etiam in ipsorum consiliariorum propriis rebus agere tractare *eidemque reginae et filio paternum amorem, favorem, benevolentiam intertentionemque honestam, consiliariis vero gratiam nostram regiam et de praeteritis excessibus in nos vel nostros commissis veniam condonationemque offerre, litteras nostras desuper expeditas tradere, caeterisque omnibus, qui partes alteras sequuti sunt (ab eis accepto tamen fidelitatis homagio) nostro nomine ignoscere et parcere*¹⁾, eaque omnia ratione concordiae cum antefacta regina eiusque filio et praelibatis consiliariis firmandae polliceri promittere et exequi, de quibus illi particularem informationem dederamus, prout haec omnia in litteris nostris pleni mandati, quas quidem eidem Caspari de Sered in oppido nostro Lintio die vigesima secunda mensis novembris anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo primo dedimus, latius et uberius continentur; cumque saepedictus Caspar Seredy vigore litterarum nostrarum plenum mandatum continentium colloquio inter praefatos serenissimae reginae Isabellae viduae etc. consiliarios et commissarios ipsius ac Joannis ducis filii eiusdem ad huiusmodi tractatus ineundae firmandaeque concordiae specialiter ordinatos et constitutos et eundem Casparem Seredy mandatarium et commissarium nostrum interveniente, habitaque utrinque pacis publicae et concordiae fraternae, qua regna firmantur, ratione ad certos pacis conditiones nomine nostro cum illis devenerit. Quarum quidem conditionum tenor hic sequitur et est talis.

Primo quod nos serenissimae dominae Isabellae reginae

¹⁾ A fekvő betűvel szedettek az eredeti fogalmazványban aláhúzásk.

et Joanni duci filio eius arcem Scepusiensem cum omnibus civitatibus, oppidis, villis, vectigalibus, teloniis, fodinis minerarum et pertinentiis quibuslibet ad arcem Scepusiensem de iure et ab antiquo spectantibus ad manus dictae serenissimae dominae Isabellae reginae et Joannis ducis filii quondam serenissimi domini Joannis regis Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. semoto quolibet impedimento inprimis assignemus et singulis annis, quoad concordia finalis finita conclusa et stabilita fuerit, duodecim milia florenorum hungaricalium super certis et oportunis locis exolvendorum statim deputemus. Vicissim autem serenissima domina Isabella regina quaslibet civitates et arces ad coronam regni Hungariae in Hungaria et Transsilvania existentes et pertinentes inque manibus suis fideliumque suorum habitos nobis assignet, restituta tamen prius arce Scepusiensi cum universis pertinentiis eiusdem in manus serenissimae dominae Isabellae reginae et Joannis ducis filii eiusdem, hoc quoque expresse declarato, ne mora aliqua tandem in civitatibus et arcibus ad coronam regni Hungariae pertinentibus reddendis intercurrat.

Coronam autem sacram qua reges Hungariae legitime electi coronari solent, secundum veterem Hungaricae nationis et regni approbatam consuetudinem conservandam potestati nostrae assignet. Praeterea quod nos cum domina Isabella regina et Joanne duce filio eius infra spatium duorum annorum paterne amice benigneque super aliis quoque rebus et negotiis tam ipsam serenissimam dominam reginam quam Joannem ducem filium eius concernentibus remotis exteris arbitris concordiam ineamus, quae si nullo modo intervenire posset, aliquibus causis intervenientibus, tunc negotia omnia, quae inter nos et dominam Isabellam reginam Joannemque ducem filium eius dirimenda sunt, referantur ad invictissimum principem dominum Carolum imperatorem Romanorum etc. semper augustum fratrem et dominum nostrum charissimum ac serenissimum principem dominum Sigismundum regem Poloniae etc. patrem dominae reginae ac fratrem affinem et consanguineum nostrum charissimum, qui quicquid super negotiis controversiis communi iudicio et deliberatione decreverint, tali iudicio et deliberationi tam nos quam Isabella regina et filius eius parere acquiescere et modis omnibus obtemperare debeamus. Sin autem divina providentia imperatoria Maiestas aut serenissimus dominus Sigismundus rex Poloniae lapso biennio aut intra biennium vita defungeretur, eam cum morte mutando, tunc liberum sit tam nobis loco Caroli imperatoris vita defuncti quam Isabellae reginae et Joanni duci filio eius loco Sigismundi regis Poloniae patris sui aliquem quem voluerit eligere qui negotia super quibus concordia intervenire non potuit dirimat et haec quoque contentio infra spatium duo-

rum annorum cessante qualibet exceptione finiatur. Si autem, ut sunt cuncta humana caduca fluxa mortique obnoxia, et nos e vivis excederemus, tunc invictissimus Carolus imperator aut filius noster regno Hungariae succedens praefatum contractum in omni eius parte implere et exequi teneatur et sit obligatus. Nos itaque praefatis tractatibus pro bono publico et regni salute acquiescentes eaque omnia quae dictus Caspar Seredy mandatarius et commissarius noster vigore pleni mandati nostri cum praelibatis serenissimae dominae Isabellae reginae Hungariae etc. viduae commissariis desuper pleno mandato suffultis ratione concordiae ineundae et pacis stabiliendae egit et conclusit, rata grata valida et firma habentes, praememoratas condiciones in omnibus punctis clausulis et articulis suis ratificandas probandas et confirmandas duximus, imo ratificamus probamus et confirmamus per praesentes, promittentes in verbo nostro regio quod quaecunque nobis et nostris in illis ipsis conditionibus initae concordiae aut praestanda aut exequanda incumbunt, ea omnia sincere et integre praestare et exequi, nec contra ea vel eorum aliquod directe vel indirecte, quovis nomine, modo, colore et ingenio agere dicere facere vel venire volumus, dolo et fraude postpositis penitus et semotis. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum sigilli nostri appensione et manus nostrae subscriptione munitarum. Datum Insprugk, die 23. aprilis 1542.

(*Jegyzet ugyanazon kézzel*: Nota, an cum appensione vel impressione sigilli).

Az írat élén: Ratificatio et confirmatio in negotio concordiae per dominum Casparem Seredy tractatae.

Fogalmazvány.

XXXIX.

1542. apr. 29. Linz.

Ferdinand tudatja Frater Györggygel, hogy a német birodalmi rendektől tetemes segílyt nyert, melylyel az országot a töröktől megszabadítani reméli.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Accepimus litteras Devotionis Tuae ex oppido Dees octava martii proxime praeteriti ad nos datas et ex his clementer intelleximus causas, quamobrem reverendus devotus fidelis nobis dilectus Joannes Statilius nondum ad nos, ut inter vos constitutum erat, venire potuerit, ostendens subinde D^{tio} V. se et dictum episcopum Transsylvanensem ut decet

bonos et probos amatores patriae suae nihil omisisse, quicquid ad honorem nostrum et conservationem regni istius pertinere visum est et quod D^{ne} V. hoc etiam in posterum sedulo curaturi sitis. Quod quidem libenter audivimus et a vobis non nisi grato animo eiusmodi studia vestra suscepimus et quia precati estis ut curam habere velimus quo regnum istud conservari et permanere possit, nolumus vos latere nos validum et durabile subsidium a communibus sacri imperii statibus obtinuisse, quo accedentibus nostris et regnorum atque provinciarum nostrorum et denique sacrae caes. M^{tis} et externorum protentatum auxiliis, deo imprimis adiutore expeditionemque nostram promovente, patriam et regnum istud liberare speramus. Quemadmodum haec et alia latius D^{tio} Tua per dictum Casparem Seredy verbis nostris percipiet. Caeterum quod D^{tio} Tua ad praefatum Casparem Seredy scripsit, inter multa quae nos in eliberatione regni istius facere necesse sit, hoc primum et utilius sibi videri ut nos Hungaros in concordiam et unanimatem reducamus. Nos equidem hactenus non destitimus laborare in hoc, prout etiam nunc vehementer laboramus et in tractatu sumus, spem bonam habentes quod aliquam unionem inter eos simus iam tandem conciliaturi, idque tanto magis si D^{tio} Tua nobis opera studioque suo non defuerit quemadmodum eam facturam confidimus. Datum Lintii 29. aprilis 1542.

Az írat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XL.

1542. máj. 29. Déva.

Frater György a lundeni érsekhez. Óhajtaná, hogy az érsek követségbe jönné Magyarországra a fenforgó nehézségek kiegyenlítése céljából ; panaszkodik, hogy az érsek is hitelt adott az ő roszakarói rágalmazásának, mintha Buda vesztének ő lenne oka — s e vádat magáról a Ferdinandpártiakra hárítja.

Reverendissime domine et amice observandissime. Salutem et fraterni amoris continuum incrementum. Quam optassem ex animo si litterae Dominationis V. reverendissimae die Martis post Natalis Domini datae quas ego XII. die maii in oppido Transylvaniae Dewa restitutas accepi, tempestivius mihi redditae fuissent. tum propter rerum hungaricarum explicationem tum vero ut amicitia nostra quae longis intervallis temporis interruptam consuetudinem habuit, per litteras confirmaretur vehementius,

quae licet in multis iam rebus maximo mihi ornamento extitisset, tamen plus suavitatis illa eadem mihi attulit cum studia D^{nis} V. rev. maiora erga salutem honoremque meum esse cognovi, quam erant a me postulanda, cui pro sua ista perpetua erga me voluntate magnas gratias et ago et habeo, quae non solum contra conatus adversariorum, sed etiam contra iniquitatem fortunae pro sua summa benivolentia me tuendum suscepit, ex qua re illud certo mihi persuadere possum quod vitam existimationem fortunas denique omnes ab eius tantum ingenio et industria mihi restitutas fore confidam atque utinam illum ipsum diem videre potuissem quo D^{tio} V. rev. suscepta in Hungariam legatione mecum de rebus regni agere potuisset. Quod si accidisset illud constanter Dⁿⁱ V. rev. affirmare possum, neque Hungariam ab imperio serenissimi domini Romanorum regis nunc alienam esse neque me tantam invidiae flammam sustinere. Longe enim, scio, aliam mentem ex D^{ne} V. rev. quam et salutis reipublicae christianae et augendae conservandaeque dignitatis ipsius serenissimi Romanorum regis studiosissimam cupidissimamque esse cognoveram, fuisset experti, quam in quibusdam aliis qui cum omne ius in armis esse dicerent, bello potius quam aequis conditionibus nobiscum transigere voluerunt, quorum inconsulta temeritate effectum est ut et regia [residentia] et ipsum fere regnum in potestatem infidelissimorum hostium perveniret; quos non alia ratio ad id consilium adduxit quam quod putarunt uno proelio si non totam causam at certe eorum iudicium definire convenire, neque quisquam eorum fuit qui meam sententiam reprehendere potuisset, praeter eos qui arbitrabantur melius esse, tanta est quorundam erga patriam ingratitude, deleri omnino hanc quam imminutam et debilitatam manere. Ego autem cum ex eius interitu nullam spem reliquam esse viderem, ex reliquis autem magnam mihi proponerem, lachrymans per omnia iura religionis christianae, qua iuncti sumus, eos tum publice tum privatim et monere et hortari non destiti, ut communi potius saluti quam privatae cupiditati consulerent; sed tanta erat in illis obstinatio, tanta vindictae cupido quae nulla iniuria erat provocata ut exigua etiam mora ad deliberandum nobis ab illis negaretur, iniquumque bellum quod non ab eventu sed a fortuna iudicabant, aequissimae paci praeponerent; ex quibus ea sunt sequuta ut mirum sit nisi deus his malis prospexisset non deterius longe illa accidisse, quam nos vel divinare tantum potuissemus. Destinemur itaque et divellimur dolore et in causa iusta tam impia suspicione nos offendi vehementer dolemus quod eius consilii, unde haec sequuta sunt, principes nos multi constituent. Qui si rem non ex affectu sed ex aequo et iusto perpenderent, non dubito quin ultro veniam daturi essent, nosque collaudarent maxime, qui reginam viduam eiusque

filium infantem et nostri regis filium, cuius liberalitate ab humili et abiecto loco ad hanc conditionem evecti, tot praeterea beneficiis obruti, non regno sed paternis bonis, cura labore industria periculis restituendos curassemus. Quod si vero iniuriam fuga laboris, neglectio vero eorum ex quibus beneficium accepisti improbitatem coarguit, nimirum haec causa erat eiusmodi quam nec industrius nec officiosius sine summa turpitudine et ingratitude vitio deserere potuissemus. Sed ea est vita hominum ut nemo tam probe tam continenter unquam vivere potuit, quin aliqua suspicionis labe fuisset percultus. Conscii tamen nobiscum essemus, nihil unquam tale a nobis commissum esse quod boni cuiusquam offenderet animum, eo minus credebamus, Dⁿⁱ V. rev. (sic) plurimis atque optimis artibus ornato temere quicquam de nobis persuadere potuisse, praesertim cuius erga nos propensa fuisset et esset benevolentia; quod quando ita esse scimus, respondebimus criminibus, quibus D^{to} V. rev. pro nobis ut par erat eius singulari bonitate et amicitia nostra saepe, quemadmodum eius litterae testantur, restitit; nota enim nobis sunt omnia quae in nos post mortem serenissimi quondam principis nostri multi contulerint; qui etiam hoc nobis vitio dant quod mortem hominis de nobis bene meriti graviter ferremus, cuius iam extincti cadaver cum Lyppam honorificentissime ex Transsylvania efferri curassemus essemusque in itinere Albam Regalem pro peragendis funebribus officiisque quae ad tumulandum regium cadaver pertinere videbantur, profecturi ibi nos primum, nuncii serenissimi domini Romanorum regis conveniebant, per quos eius M^{tas} non solum transactiones cum serenissimo quondam Joanne rege initas, quae nostra etiam opera coaluissent, verum etiam illam animi promptitudinem qua nos eius M^{ti} ad serviendum commodassemus, in memoriam revocabat, hortabaturque ut iuxta vim illarum transactionum cum penes nos, ut nuncii referebant, summa rerum potestas esset, regnum integrum sine tumultu et profusione sumptuum in potestatem eius M^{tis} traderemus; penes quam monitionem minae quoque erant additae ut nisi id faceremus, regnum quod tunc quoque ad eius M^{tem} pertineret etiam bello recuperaturam. Supplices autem etiam tum per eosdem nuncios eius M^{tem} rogare non destitimus, cum status regni non a nobis tantum penderit, ut sepulto cadavere regio facultas nobis, qui eadem fide essemus adstricti, de his rebus colloquendi daretur; neve bello regnum apeteret, quo eius M^{tas} imperatorem quoque Turcarum ad invadendum regnum Hungariae facilius irritaret prius quam ex vi articulorum in transactionibus iuramentis sacrae et catholicae et suae M^{tis} confirmatorum filio quondam Joannis regis de paternis bonis satisfaceret. Quod si vero eius M^{tas} id statim praestare non posset, liceret hoc tantum permissione eius

M^{tis} ut reginalis M^{tas} eiusque filius tamdiu regno potirentur, donec in ius paternorum bonorum in integrum restitui possent; nos autem interim adnixuros, bonaque fide hoc pollicituros, vel prece vel praemio, ne quid detrimenti ditio filii quondam Joannis regis ab ipso imperatore pateretur, nosque illos futuros qui tum postea regnum integrum una cum Transsylvania sine tumultu et sumptibus in potestatem eius M^{tis} essemus tradituri. Nuncii itaque hoc responso dimissi peractisque ad sepulturam regiam funebribus exequiis, ecce litterae eorum quos ipse quondam Joannes rex magno sibi filioque beneficio devinxerat et in quibus summa fides esse debebat, volitabant ubique, quibus animos omnium ad defectionem in qua ipsi erant, sollicitarentur, vixque etiam colligendi nostri nobis facultas erat, cum et commissarii ipsius Romanorum regiae M^{tis} una cum bello illorum ipsorum instinctu adessent, ita nobiscum de conditionibus pacis transacturi ut panem una, altera vero manu lapidem porrigerent, contemtioneque potius quam benevolentia et studio pacis nobiscum agere viderentur. Nos vero, quibus praeter salutem patriae conservationemque reipublicae christianae nihil maiori curae erat, viginti duorum dierum inducias ad deliberandum nobis dari postulabamus, ego et dominus comes Themesiensis in eisdem castris pro maiori securitate fidem oratoribus eius M^{tis} dare parati, satis factis transactionibus, cum ad alias condiciones nos descendere minime tutum esse videretur, et Budam et arcem Themesiensem et reliquam partem regni statim in potestate eius M^{tis} futuram; a quibus parum erat nos exauditos non esse, nisi dux exercitus eius M^{tis} reginalem M^{tcm} filiam regis et regis defuncti uxorem per litteras sollicitaret ut una cum filio statim Buda discederet, mandatumque ab eius principe se habere diceret ut sive in curiam principis sui sive ad serenissimos parentes suos se conferre vellet, id libere et secure facere posset; quae res quantum a decoro illo aliena sit, D^{tio} V. rev. pro sua prudentia diiudicet; nos vero cum non opinione tantum sed etiam re ipsa nos gratos et esse et videri vellemus, nosque omnes causae ad misericordiam et humanitatem vocarent, naturae nostrae consuetudinique omni studio servire voluimus; itaque et quae feci et facio et quae deinceps quoque facturi sumus, cum istarum M^{tum} conservandae dignitatis gratia, tum nos (?) pacis, otii, concordiae, libertatis et salutis reipublicae christianae causa facere clama, — atque testamur, neque quid multi de nobis loquantur cogitamus, sed quid in commodum reipublicae christianae nos facere conveniat imprimis considerare solemus, quae etiam si a paucis modo optimis et prudentissimis, id quod opera D^{nis} V. rev. futurum confidimus, probabuntur, non diffidemus aequiore animo plures deinceps erga nos futuros; qui dominum quoque Casparem Se-

redy, tantum abest ut hosti etiam male voluerimus, libere ante adventum hostium de matura illinc profectione monuerimus, ne belli fortunam cum illis esset tentaturus, qui si consilio monitisque nostris paruisset, non tanta clades christianorum illic fuisset accepta; compositis vero iam dei optimi beneficio etiam rebus Transsylvanicis, nihil nobis potius esse duximus quam has reliquias regni sub tutela christianorum principum sic per nos administrari subditosque sic in officio teneri ut suo tempore reipublicae christianae et ornamento et adiumento esse possint, quo igitur animo bono scilicet et candido tum in rempublicam christianam eramus affecti, cum tanta varietate fortunarum iactaremur, illum eundem nunc quoque cum res et tempus postulaverint, honestaque nostri ratio fuerit habita, iactura non tantum fortunarum sed etiam vitae nos habere profiteamur. Que si principibus Germaniae, ea quibus nos post clementiam domini dei rerum hungaricarum statum foelicem futurum expectamus, D^{tio} V. rev. retulerit, tanta pondera verborum eius esse putamus, ut uno verbo suo cum nostra laude coniuncto omnia nos consequi arbitramur. — Mirandolanus autem ille quem in legatione a sacratissima caes. M^{te} ad nos missum fuisse D^{tio} V. rev. scribit, quis fuerit, plane nescimus, nec visus est nobis unquam, cuius etiam nomen litterae D^{nis} V. rev. nobis reddiderunt. Imperator Turcarum magna praesidia conscribit ex quibus Budam quoque sunt aliqua missa; solus Constantinopoli adhuc haeret, neque aliquid certi de eius exitu auditur, si quid erit curabo primo quoque tempore Dⁿⁱ V. rev. significare. Hunc autem Henricum Philippum eo libentius mecum habui quod intellexeram eum magnam necessitudinem cum D^{ue} V. rev. habuisse; hunc igitur quam ullum alium ad D^{nem} V. rev. mittere volui, qui ea quae hic aguntur ut vidit ita etiam Dⁿⁱ V. rev. referre poterit; doceat itaque me D^{tio} V. rev. ad quid me accommodare debeam. D^{nem} V. rev. bene valere opto. Dewae vigesima nona maii anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo. Frater Georgius episcopus Varadiensis thesaurarius et locumtenens regius.

Külczim: Reverendissimo in Christo patri domino Joanni archiepiscopo Lundensi et Roschildensi, et Constantiensi episcopo, Romani imperii principi, domino et amico observandissimo.

(Az egész levél titkos jeggyekkel van írva).

Hátirat egykorú kéztől: Ain schreiben an herrn von Lunden aus Hungarn in ziffer geschrieben, der handlung mit khunig Hannsen wittib vnd die belegerung Ofen betreffendt.

Eredeti.

XLI.

1542. aug. 16. Nagyvárad.

Fr. György Ferdinandhoz Horváth Gergelyt küldi, aki ura nevében utastást s hat ezer gyalogot kér a török ellen, s egyszersmind tudatja, hogy két hónapig képes szépszóval tartani a törököt.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime.

Fidelis servitutis meae commendationem. Misi ad M^{tem} V. hunc egregium Georgium Horváth curiae episcopatus mei Varadiensis provisorem, qui apud M^{tem} V. nomine meo quaedam relaturus est. Dignetur itaque M^{tas} V. dictis et relatibus ipsius fidem facere, eundemque grata relatione ad me remittere. Deus altissimus conatus M^{tis} V. stb. prosperare dignetur. Datum Varadini 16. die mensis augusti anno domini 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae fidelis

Frater Georgius episcopus Varadiensis.

Külön papírszeleten e levélhez: Quod M^{tas} V. sacra dignetur domino meo thesaurario significare quidnam faciendum sit, deinde bonum esset M^{ti} V. sacr. habere versus illas partes sex milia peditum Hungarorum vel plures, quos ipse dominus thesaurarius bene disponere poterit, dignetur tamen M^{tas} V. sacr. modum solvendi dare, si autem caesar Turcarum in propria persona supervenerit, industria sua poterit idem dominus meus continuis duobus mensibus eum verbis detinere, si modo a M^{te} V. sacr. edoctus erit.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Eredeti.

XLII.

1542. aug. 16. Nagyvárad.

Fr. György Ferdinandhoz. — Tudatja, hogy Ferd. parancsa ellenére fontos okok miatt nem mehet Esztergomhoz.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime.

Fidelis obsequii mei commendationum. Magnificus dominus Caspar Seredy capitaneus M^{tis} V. partium superiorum regni Ungariae aderat adhuc cum litterae M^{tis} V. in quibus nos eadem M^{tas} V. in personis cum gentibus ad reliquas copias Strigonium convenire iubebat, nobis redditae fuerant. Nos quidem mandato M^{tis} V. libenter paruissemus eoque quo M^{tas} V. iussit nos contulissemus, nisi praecipuae causae et quantum nos iudicare potui-

mus, commodum M^{tis} V. bonumque regni concernentes obstitissent, quo mandatis M^{tis} V. per nos nunc satisfieri non potuerit. Quae quales sint M^{tas} V. clarius ab ipso domino Seredy intelliget; nisi enim causae illae intervenissent, nulla fuisset ratio tam gravis quae nos a servitio M^{tis} V. retrahere potuisset. Dicit quaedam M^{ti} V. nomine meo et is egregius Clemens Nagh famulus meus, cuius verbis et relatibus dignetur M^{tas} V. fidem facere. Datum Varadini 16. die mensis augusti anno domini 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae fidelis

Frater Georgius episcopus Varadiensis etc.

Külezim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Eredeti.

XLIII.

1542. aug. 31. V á r a d.

Fr. György Kendy Ferenczet küldetéséből sürgősen visszahívja.

Magnifice domine amice nobis observandissime. Salutem et obsequii nostri commendationem. Specialis homo noster a waivoda Transalpinensi rediit, qui nobis pro certo nuntiavit, sicut et aliunde nobis intelligi datur, caesarem Turcarum hoc anno in persona non exire, nisi begleerbegum citra partes maritimas cum sexaginta millibus hominum exire. Sed tamen nobis longe ponderosius erit quod caesar non exhibet, si enim exiret, omnis intentio in eundem tantummodo esset. Nunc autem gentes liberas et expeditas habet, ad quamvis partem liberam habet excursionem, unde Transsylvaniae et partibus finitimis etiam atque etiam timendum est. Quamobrem D^{tio} V. quoad eius fieri poterit, istic diutius ne remoretur, quin potius adnitatur eadem ut rebus omnibus apud M^{tem} regiam et alias ubilibet ex summa confectis, quamprimum revertatur. D^{tio} autem V. in eo summo opere laboret ut tam in Transsylvaniam quam partes istas finitimas mox aliqua subsidia imponantur, ne depopulentur D^{nem} V. foeliciter valere optamus. Datum Waradini ultima di mensis augusti anno domini 1542.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
thesaurarius etc.

Külezim: Magnifico domino Francisco de Kend etc. domino et amico nobis observandissimo.

Eredeti.

XLIV.

a) 1542. sept. 16. Bécs.

Ferdinand megnyugtató válasza Fr. Gy. aug. 16-diki (?) levelére.

Ferdinandus etc.

Reverende in Christo pater *stb.* Accepimus litteras Devotionis Tuae quas nobis familiaris et nuncius eiusdem proprius attulit et eum in his quae nobis D^{nis} Tuae nomine oretenus exposuit, benigne audivimus a qua nos ea omnia quae nobis per ipsum nuncium suum significavit clementi animo intelleximus. Remittimusque eum in praesentiarum ad D^{nem} Tuam cum relatione illi facienda sicuti ab eo D^{tio} Tua cognoscet, cui ut fidem habeat eam clementer requirimus. Neque dubitamus sed plane confidimus D^{nem} Tuam omnia quae ad tuendum, recuperandum et vindicandum regnum istud a tot miseriis et afflictionibus pertinent, pro viribus et prudentia sua curaturam nihilque in eo neglecturam esse. Id quod nos dante deo erga eandem D^{nem} Tuam omnino gratia et clementia nostra recognoscemus. Datum Viennae die 16. sept. 1542.

Reverendo in Christo patri Fratri Georgio episcopo Waradiensi etc. devoto fideli syncere nobis dilecto.

Sanza cifra.

Fogalmazvány.

b) 1542. sept. 16. Bécs.

Ferdinand Fr. Györgynek válaszol híradásaira, örömet fejezi ki, hogy a barát a moldvai vajdával jó barátságban van s megbízza, hogy igérjen a vajdának F. nevében minden jót.

Ferdinandus etc.

Reverende in Christo pater devote *stb.* Ex litteris Devotionis Tuae ultima mensis Augusti proxime praeteriti et quinta huius ad nos datis cognovimus ea, quae D^{tio} Tua ad nos de rebus et significationibus Turcarum perscripsit. Quam erga nos fidelitatem et in re hac maximi momenti diligentiam nos a D^{ne} Tua perbenigniter suscipimus et commendamus. Eandem omni studio hortantes et requirentes ut cum nostra, regni istius atque totius christianae reipublicae maximopere interesse sciat, certas et continuas habere rerum et successuum hostis explorationes et tanto magis, postquam intelligitur illum adhuc hoc anno in persona propria cum numerosissimo exercitu exiturum, de quo non possumus satis mirari, velit D^{tio} Tua quicquid certi in posterum de istiusmodi Turcae egressu et eius rerum successu habuerit, nobis quamprimum per fidos homines in beneficium reipublicae christianae significare, sicuti pro sua prudentia facere sciet,

Quod ad vaivodam Transalpinensem attinet, nos eius nuncios benigne et clementer in ipsorum relatibus audivimus eosque cum bona et gratiosa relatione dimisimus. Ex quo autem D^{no} Tua a nobis informationem sibi dari petiit, quid eidem vaivodae Transalpincensi respondere debeat, nos libenter intelleximus D^{nem} Tuam illius amicitiam habere et proinde eandem clementer hortamur et requirimus ut ipsum vaivodam perquam diligenter monere et inhortari velit ut in ista sua erga christianitatem propensione, quam nos ab eo omni gratia et clementia suscipimus, memor fidei et religionis christianae, perseverare velit et sese ita gerere ut christianitatis saluti et conservationi prodesse queat. Nos enim omnino confidimus ipseque indubitato sibi polliceri potest, si deo optimo maximo opitulante regnum Hungariae recuperetur et pristino nitori restituatur et in potestatem nostram tanquam christiani regis et principis reducatur, quod ex eo ipsi vaivodae Transalpinensi ipsiusque dominio et subditis non nisi optatum beneficium et commodum proventurum sit. Et nos illum omnis gratiae favoris et clementiae propensione prosequuturos et commendatum habituros esse. Haec sunt quae Dⁿⁱ Tuae in praesentiarum respondenda duximus. Datum Viennae die 16. septembris 1542.

Az írat élen : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

XLV.

1542. sept. 17. Nagyvárad.

Fr. György Ferdinandhoz. — Tudatja, hogy a szultán a Majláthért adott kezeseket visszaköveteli s azt parancsolja, hogy tagadó válasz esetére Fr. György Fogarast ostromolja ; ezért utasítást kér.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime. Humillimam servitutis stb. commendationem.

Hac ista hora supervenit ad me cauz (*csauz*) unus a porta caesaris Turcarum per quem tametsi caesar de adventu suo mihi nec scripserit nec nunciaverit quicquam, hunc tamen cauz acutis circuitionibus examinavi, si quid ab eo extorquere possem ; dicit quidem iste caesarem advenire et vires transmaritimas prope Constantinopolim ad Calib tunc traiecissee dum ipse istinc exivit ; utrum igitur caesar adveniat manifeste, ex isto cognoscere non possum ; habeo tamen, quemadmodum et antea M^{ti} V. perscripsi, ad portam duos fidos homines qui si certius quidpiam attulerint, statim ubi revertentur, M^{ti} V. significare curabo. Is

vero chاوز cum hac legatione missus est, ut obsides, qui loco Maylad in arcem Fogaras dati fuerant emitterentur, sin minus ut arcem ipsam ego mox obsideam, mihi nunciatum est, et si obsidere nollem, caesar et Turcas et Valachos ad eius obsidionem immitteret. Cum itaque ex his faciliter colligi liceat Turcae animum eum esse ut in Transsylvaniam incursionem faciat, hinc quoque quid mihi agendum esset, a M^{te} V. informari cuperem. Varadini 17. septembris 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae fidelis.

Frater Georgius episcopus
Varadiensis etc.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Eredeti ; titkos jegyekkel írva.

XLVI.

1542. oct. 1. Bécs.

Ferdinand Fr. Györgyöt mint kincstartót, a számadás kötelezettsége alól fölmenti.

Ferdinandus etc.

Recognoscimus et tenore praesentium profiteamur quod a reverendo devoto fidei nobis dilecto Fratri Georgio episcopo Varadiensi et thesaurario humiliter requisiti ut eum a reddenda ratione thesaurariatus officii ex quo universae rationes omniaque regesta in ipsa Budensi clade periissent, clementer eximere et pro auctoritate nostra regia liberare dignaremur; nos itaque eundem ex singulari benignitate certificandum et assecurandum duximus prout in verbo nostro regio certificamus et assecuramus per praesentes quod ab illo nullam rationem super administratione dicti thesaurariatus sui tam superstitute serenissimo rege Joanne domino suo quam post eius decessum facta aut per nos exigere imperpetuum volumus aut per aliquem alium fidelium nostrorum exigi permittemus, imo eximimus et liberamus dolo et fraude penitus postpositis et semotis. Harum testimonio litterarum sigilli nostri impressione munitarum. Datum Viennae prima octobris 1542.

Az írat élén : Litterae pro Fratre Georgio, ne cogatur reddere rationem super officio thesaurariatus.

Fogalmazvány.

XIVII.

1542. oct. 3. Bécs.

Ferdinánd Frater Györgyöt biztosítja a várzi püspökség, Nagy-Bánya, a monostori s pécsváradi apátságok birtokáról.

Ferdinandus etc.

Recognoscimus et notum facimus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum reverendus devotus fidelis sincere nobis dilectus Frater Georgius episcopus Variadensis nos humiliter requisiverit ut illum in inscriptionibus impignorationibusque super Wacia et Rivula Dominarum nec non in donationibus super duabus abbatiis Monostor et Pechwaradya una cum pertinentiis earum ipsi a quondam rege Joanne factas, conservare tueri manutenere [simul et nova de super privilegia et litteras, eo quo priores universae Budae periissent, illi dare] dignaremur. Nos itaque cupientes et volentes dicto Fratri Georgio nostram gratiam et liberalitatem eo uberius ostendere, quo magis ad servitia nostra reddatur obstrictus, promptus et alacris, eidem clementer promittendum et recipiendum duximus, quemadmodum in verbo nostro regio per praesentes promittimus et recipimus, quod ipsum in iam dictis inscriptionibus impignorationibusque super episcopatu Waciensi et Rivula Dominarum, necnon in abbatiis Monostor et Pechwaradya una cum pertinentiis eorum conservabimus, tuebimur et defendemus, neque permittemus ut antequam summa decem millium florinorum hungaricalium pro Wacia et totidem pro Rivula Dominarum restituta ei fuerit, teneatur aut cogatur iure suo cedere. Sed et abbatias Monostor et Pechwaradya una cum pertinentiis illi do novo, quatenus opus est, damus conferimus et donamus [eiusque privilegiales et donationales litteras super praemissis omnibus a serenissimo quondam rege Joanne datas et emanatas renovamus et firmiter renovatas esse volumus]. Harum testimonio nostro litterarum stb. mediante. Datum Viennae die tertia octobris 1542.

Az irat élén : Litterae assecuratoriae et donationales pro Fratre Georgio super Wacia et Rivula Dominarum et duabus abbatiis Monostor et Pechwaradya.

Fogalmazvány.

Jegyzet : Ez okirat két fogalmazványban s egy szabályszerűleg kiállított eredetiben van meg s mindahárom ugyanegy keletű. Az eredetiben s az egyik fogalmazványban hiányoznak azon mondatok, melyek itt a szövegben zárjel közé tétettek; valamint a másik fogalmazvány élén »donationales« helyett »promissio« áll írva.

BOCSKAY ISTVÁN ÉS ILLÉSHÁZY ISTVÁN
LEVELEZÉSE

1605 és 1606-ban.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

LEGNAGYOBB RÉSZBEN A KÖPCSÉNYI LEVÉLTÁRBAN LEVŐ EREDETIEKRŐL

KÖZLI

SZILÁGYI SÁNDOR.

LIII.

1606. május 15-én.

Az hazának és az magyar nemzetségnek közönséges megmaradására, mint kell ez esztendőben vigyázni.

Az idő fölötté igen rövid, hogy mind az három részről az békesség véghezvitessék.

Az török pedig nagy erejével csak az ajtónk előtt vagyon.

Lehetséges az is, hogy ezért az köröszttyénséggel való tractálásunkért ő nála gyanúságban estünk, hihető is, hogy oly készüllettel fog kijöni, hogy mind az két félnek, ha úgy történnék, meggyesült erejétől is tartása ne legyen.

Szabados emberek magokkal, és senkitől nem függnék, császárral ő felségével semmi bizonyos napra kötött frigyek nincsen.

Valamely felé indul ellenséget, azaz császár ő felsége erejét és népét keresvén mindenütt Magyarország vagy Horvátország népeit éri és azokat elügyeközik foglalni.

Az azért az kérdés immár, hogy ide fölfelé érkezhén derekas erejekkel, mint és mi okkal tartóztathatni meg őket, vagy ha semmiképen meg nem tartóztathatni, mely felé kell igazítani, mert most is az itt való követe által a landorfehérvári vezér egyáltalában azt kérdi tőlünk, hogy mely felé induljon.

Az németek részéről meg attól kell tartanunk, hogy mostan ők az mi hadainknak az török erejével megegyezésétől tartván, nagy és minden reménséget mutat az békességnek véghezmenetele felől, de ha napról napra való halogatással és időmulatással vontatja az dolgot, csak abban keres módot, hogy ez egész nyáron és őszön való hasznos hadakozásunkat kezünkből kibeszélje. És az töröknek visszatérése után nagyobb erővel meggyülekezhén, mikor mi az derekas segítségtől megleszünk fosztatván, akkor onthassa alánk az forrót.

Azért teljes tehetségünkkel és ügyekezetünkkel azon kell lennünk, hogy az bizonyos és állandó békesség igen hamar, csak ez néhány napokon elvégeztessék közöttünk. Ez az megbékéltetésnek gloriájával, melyet nagy győzelem helyen tartana az fővezér, hadát elbocsátván mind császár ő felsége, s mind az mi követinkkel együtt menne vissza Konstantinápolyban. Kinek hogyha bizonyos reménséget adhatnánk, és mitőlünk ideünkorán

hitelt és bizodalmat vévén az békesség felől, talám valamiképen megtartóztathatnék. De ezt igen el kell távoztatni, hogy valami csalárdsággal meg ne játszodtassuk és hitelünket nála aval el ne vesszessük, mely mind magunknak s mind az egész országnak igen veszedelmes lenne.

Avagy penig, hogy az németnek szándékáról ideütkörán valóban bizonyossá lévén, hazánk megmaradásáért hasznos szolgálattal való gondviselésünket hijában ne mulassuk.

Azért mind az kettő között igen okosan és szorgalmatos vigyázással kell járnunk, és idejénkorán csak erre kell gondot viselnünk, hogy hazánk szabadsága is éppen helyére állattassék és az töröktől is hazánk végházai mególtalmaztassanak.

Mert fölötte nagy gonosz lenne az, és valaki annak oka lenne méltán kárhoztathatnék, ha sem az elsőt, hazánk szabadságát meg nem nyerhetnők, és az utolsót (azaz végházaink veszedelmét) el kellene tűrnünk és szenvednünk.

Úristen, úristen, oltalmazd Magyarországot és igazgasd az mi tanácsinkat az békességnek útára.

Stephanus mp.

Kívül más egykorú kézzel: Instructio privata.

Kelet az 1606-iki második bécsi alkudozások megindulása előtt, tehát 1606. május 15-én, midőn a teljhatalmat Bocskay Illésháznak kiállítá.

LIV.

1606. máj. 25.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Magunk felől írhatjuk kegyelmeteknek, hogy nagy hirtelen az úristennek látogatásából fölötte nagy nyavalya talált vala bennünket, elanyyira, hogy életünknek megmaradása is mind magunknál s mind egyebeknél igen kétséges volt. Mindazonáltal legyen áldott az istennek szent neve, tegnap déltől fogva valamennyire könnyebbülésünket érzettük, és most immár jobb reménységben vagyunk.

Kellenék azért írunk kegyelmednek közönséges állapattunk felől, mint viseljék onnat feljúl ez frigy tractálása alatt hozzánk ő fölségek magokat. Léväban úgy értjük bizonyosan, hogy ennek előtte hatvan németet küldöttek, mostan ismét küldnek volt tizenhatot, kik között egy olaszt is igen practicust. Ez tizenhat eleiben Léväből is kijöttek volt, és hogy bizvásban járhasuak, magyar ruhában mennek volt. Az mieink Újvárból eszekben vöttek, kimentenek rájok, ezt az tizenhatot elfogták és az lévaia-

kat visszahajtották ismét Lévában. Efféle dolgok, magatúl is jól érti kegyelmed, nem az igaz tractatus közibe való volna. Lévát tavali esztendőben is az mű nevünk alatt tartották meg az török ellen, most úgy értjük, hogy igen építik és igen takarják éléssel. Félő, hogy hazánknak és nemzetségünknek nagyobb romlást ne hozzanak véle, ha az török megérti, hogy ismét más részre hajlott.

Ezenkívül is másfelől egynehány okokból értjük és általátjuk, hogy csak az üdö-vontatásban keresnek ellenünk módot, az alatt mindenféle practicákkal, mind alattunk és birodalmunkban levő helyek s emberek által, mind az töröknél, kit jóakarónknak ismérnek, s mind egyéb szomszéd országokban szüntelen ártalmunkra ügyeköznek és ha az alkalmatosság hozzá bocsátná, igen heven akarnák az forrót alánk önteni.

De kegyelmednek mű a mint megmondottuk, hogy az üdö-vontatást és halogatást az állapot sem szenved meg, melyben mostan vagyunk, holott immár az vezér hada szintén fölérközik: magunk is penig hazánknak az magunk hadai miatt ennyire való megemésztődésével az alkalmatosságot heában nem mulathatjuk. Istent hívjuk bizonyságúl, hogy okot semmire az mi nyughatatlanságunkkal nem adunk, nám minden türhető conditiókra reámen-tünk, csak látnók ő fölségekben az hozzánk való jó indulatot és tökéletes szívet és naponként az mennyi sinceritást mutatnak hozzánk, ez tractátusban, ne találánánk minden órában tíz annymesterséges practikákat az hólnok alatt. Mű a mint így néhány-szor szömtül szömben is megmondottuk kegyelmednek egyszeri smind két császárral nem akarunk madarászni, hogy meg ne sújthasson az madár az szárnyával. Az kinek hozzánk jobb akaratját látjuk és oltalmát fejünkön, annak tudjuk mi is micsoda kötelességgel tartozunk.

Azért uram kegyelmedet szeretettel intjük s kérjük nekünk és hazánkuak tartozó hűségéért, szorgalmaztassa ő fölségét az herceget, hogy mennél hamarébb minden méltó kívánságinkra bizonyos resolutiókat adjon és egyáltaljában nyissák meg szívöket hozzánk. Efféle ártalmas practikákkal penig az tractátus színe alatt ne mutogassák akaratjokat, kit a nélkül is eléggé gondolunk, hogy nem szintén jó mi hozzánk, ha ugyan igen dicsírnek is. Mert ki tudja okot adván effélékkel ő fölségek, magunk oltalmára s megmaradásunkra, jobb gondot kezdünk viselni.

Az taxák felől való commissiókat megküldöttük az várasokra, hogy kegyelmed kezében szolgáltassák, legyen érette azért kegyelmed, szedhesse ki mennél hamarébb. Az szombati káptalanra is és Vizkeleti Tamásra az credentiákat megküldöttük kegyelmed kezében. Immár az több oda föl való gondviselés mara-

dott az kegyelmed industriájára. Bene valere cupiens. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 25. Maji anno 1606.

Ejusdem spect. ac. mag. dom. v.

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházi de Illyésháza intimo consiliario nostro, inferioris Hungariae cis et ultra Danubianis gubernatori nec non comiti comitatuum Trinciniensis et Liptovien-sis, ac ad serenissimum Mathiam archiducem legato commissario. Fideli nobis honorando.

LV.

1606. máj. 26.

Tekintetes, nagyságos etc.

Vöttem az nagyságod böcsületes levelét, kiből megértettem, hogy nagyságod ez jövő kedden Esztergamhoz felküldi Zöldfikár békét ő nagyságát az zálog követekkel egyetemben, a kik az mi részünkről ott vadnak, és hogy mi is innen ez részről napot írjunk nagyságodnak, mely nap Komárom és Esztergam között változ-zanak meg az követek. Írja azt is nagyságod, hogy az holdultsá-got is az Sitvatoroknál való végezés szerint meg akarja tartani nagyságod, ír nagyságod az követeknek való hitlevél felől is.

Az mint nagyságodnak ezelőtt is megírtam, innen ez rész-ről higgye nagyságod semmi vétek nem esik, sem az ajándék dol-gába, sem az hitlevelek dolgába, mert mindenek itt vadnak im-már készen Komáromba, de minthogy ezt az szent békességet úgy eleitől fogva a végre és úgy végeztük el, hogy ezután jó és békességes szomszédsággal élhessen az magyar nemzet az török nemzetséggel, az mint erről az hatalmas török császártól is hit-levél vagyon kiadva az magyaroknál, nem jó volna okot avagy akadékot hadnunk benne, hogy az szpahiák az falukért mindkét felől háborognának és veszekednének rajta, s így mindenkor ki-csiny tűzből és szikrából nagyobb-nagyobb tűz támadna, s teljes-séggel az békesség is felbomolhatna miatta, felette szükség azért, hogy nevezve legyenek az faluk, a kik hódultak.

Az Dunántúl való részholdulás is meddig legyen, szükség, hogy mindkét felől tudják s értsék azt is, mind az magyar s mind az török vitézek, és ahhoz tartsák osztán magokat s ne kapdos-son egyik az másik jószágán. Az követeket Esztergam és Komá-rom között változtassuk az végezés szerint meg, de mégis kérem nagyságodat, hogy nagyságod Amhad tihaját és Musztapha

effendit küldje fel ide az faluknak feljegyezésére s eligazítására, minthogy eleitől fogván ezek voltak az dolgoknak tractájába, hogy mind arról s mind erről ez részről mindkét felől bizonyosan érthessék s tudhassák az dolgot, és azután az vitézek is tartassák ahhoz magokat, ezt azt dolgot elvégezvén ugyanazon Amhat tihajával és Musztafia effendivel megindítom innen az követeket is, s együtt beeresztem őket. Erre azért nagyságodtól választ várok.

Ilieshazi Istvan.

(Ez alatt Illyésházy írásával:)

26. maj. ex Comarom.

Kívül Illésházy írásával: 26. maj. az budai passa levelére választot adtam illent.

LVI.

1606. máj 29.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Noha az más levelünkben tanácsunkkal egyenlő értelemről kegyelmednek mindenekről bőségesen irattunk és választ töttünk: de látván kegyelmednek ilyen szeretettel való indulatját hozzánk ez mostani írásában, nem tűrhetjük, hogy külön is mind ezen erőtlén és beteges állapotunkban kegyelmednek ne íránk. Nagy nyilván való jó akaratját és sinceritását tapasztaljuk, azért ebben kegyelmednek hozzánk, hogy mind az maga hitelének fundamentomát nálunk erősíteni akarja s mind penig szeretettel int arra, hogy egyéb oly embereknek szavának helt ne adjunk. Mely dologban való szép intését és jó akaratját azért kegyelmednek nagy böcsülettel véven, azon ügyeközünk, hogy abból mi is kegyelmednek semmiből adóssa ne maradjunk, hanem annak az kegyelmed jó reménysége szerént mindenekér megfeleljünk.

Magunk felől írhatjuk kegyelmednek, hogy az kegyelmed elmeneteli után nagy hirtelen oly kemény nyavalya talált vala bennünket, ki miatt csak egy óráig való életünket is nem reménlettük, kit kegyelmednek, csak magának, igen bízvást írunk. De az úristen nagy jóvoltából könyörűlvén rajtunk, újonan adott ismét ez világra bennünket; most immár életünk megmaradása felől, legyen ő szent fölségének hála, jobb reménységünk vagyon és leszen is naponként.

Továbbá ez tractatusunkban jól tudja azt kegyelmed, hogy semmitől ez ideig úgy nem oltalmaztuk magunkat, mint hogy minden dolgainkat csak annyira és olyképpen nyilatkoztattuk ki az németeknek, hogy azokkal az töröknél minket suspicióban

ne hozzanak, és azoknak gyűlölségekben ne essünk. Mostan pedig csak máris oly hírek futamadtanak közikben, kegyelmed neve alatt, kiért nem kevésbé kezdettek egymás között zsibongani, és gyanakodni mindnyájunkhoz, melyeket úgy hirdetnek, hogy némely emberekkel való tractálás után kegyelmed által értötenek volna. Kegyelmedet azért szeretettel kérjük, legelőször tekintse meg az úristent, annak utána nemzetségünknek közönséges javát és az minékünk való kötelességet is, hogy aféle ártalmas dolgoktól mindnyájunkat oltalmazzon meg. Ne adassék az kegyelmedre bízott dolgokból, kegyelmed által ok arra, hogy se az német minket az töröknél vádolhasson, se pedig az török minékünk kiből olyat vethetne szömünkre, melylyel eddig nálók való hitelünk kétségessé lehetne.

Ugyanazonokra kérjük és kényszerítjük kegyelmedet, hogy az instructiótól is, a mint mü kegyelmednek tanulságot adunk, semmiben ne recedáljon, se az ország kívánságiban, se az magunk állapotjáról való rendelkezésben és senki is kegyelmednek, csak egy czikkelye felől is, azoknak ne persvadeálhassa, hogy azokban valamit oly kicsin dolognak tartson, kit könnyen hátra hagyhatna, csak az többire, kit derekasb dolognak tartana vehetne választ, holott gyakorta az emberek elméje és itéleti oly különbözők egyik az másiktól, hogy a kit egyik igen kicsiny dolognak tartana, más azt fölötte nagynak tartja és viszonttag a kit más nagynak tartana, egyebek kicsinnek tartják; azokban azért kegyelmed mi hírünk nélkül ne remittáljon semmit, mert oly lehetne az netalán, a kit kegyelmed megengedne, hogy mindnyájunknak és egész nemzetül is fölötte káros lenne.

Ezekről kegyelmednek nem úgy írtunk, mi(nt) tanácsunknak vagy mint jóakarónknak, hanem úgy, mint édes atyánknak, kiért kegyelmednek is hozzánk hasonló indulattal való jó akaratját várjuk.

Bocatiust kegyelmed el ne felejtse, törekedjék szíve szerint megszabadulásában, mert mi úgy értjük, hogy ott fön az imperiumban fogták volt meg és császár két kocsiával küldötte érötte az prágai profoszt; igen hamar kellene érni az intercessiónak, és serio is törekedni érötte, szabadúlhatna meg nyavalyás, miért hogy hazánknak közönséges szolgálatja mellett szenvedni nyavalyás ¹⁾).

Annak utána itt is mégis serio intjük kegyelmedet, az ő fölségek finalis resolútióját szorgalmaztassa, ne késsenek véle, ha mit akarnak ő fölségek, jelentsék ki jó akaratjokat sincere, ne halogassanak, ne vontassák az üdőt napról napra és mi nekünk

¹⁾ Ezen két kikezdés külön czédulára van írva, de jeggyel megjelelve, hogy ide tartozik.

karón varjat ne mutogassanak. Mert féltő, hogy akkor kezdik osztán ő fölségek hozzánk kijelenteni jó akaratjokat, a mikor nekünk sem lészen módunk az elvételésben és más gondot tudunk magunk oltalmára viselni. Kiért mind isten s mind emberek előtt szüntelen tudományt teszünk, hogy oka semmiben annakutána való romlásoknak nem leszünk, holott ő fölségek minden jó alkalmatosságokat csak vontatással mulatván, nem akartak semmi igaz és méltó kívánságinkra ideje korán reá menni, melynek siettetését mi az kegyelmed jó industriájára hattuk és kegyelmed által ő fölségeknél igen hamar minden kegyelmes választ vártunk. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 29. Maij 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
benevolentissimus

Stephanus mp.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiészázi stb.

LVII.

1606. jun. 3.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Ennek előtte való két levelünkben egymásután minden akaratunkról bőségesen informáltuk kegyelmedet, kikről most is iteráljuk, hogy kegyelmed magát azokhoz szabván, minden tehetségével több és nagyobb javát szegény nemzetségünknek valamben ismerheti csak azt kövesse, mert most ugyanazon hírek nálunk újlag meg is bizonyíttatnak. Az mi tőlünk adatott instructiótól penig kegyelmed semmiben ne recedáljon és mi hírünk nélkül se kicsint, se nagyot, a mint ennek előtte is megírtuk, abban semmit ne remittáljon.

Mostan akarók ezt kegyelmednek tudtára adnunk, mint-hogy kegyelmedhez mindenekben sincere akarjuk magunkat viselni, és szívünkben simultast kegyelmedhez nem is akarunk tartani, ehez képöst aperte írunk, a miről illik és szükséges kegyelmednek. Nekünk úgy adják értésünkre, hogy kegyelmed oda föl mindenütt az szolgáló rendet felette igen eloszlatta volna, és azt persuadeálván nekik, hogy az mi szolgálatunkra szükségesek ez után nem volnának, teljességgel leszállította volna, kik az mi hozzánk való jó reménységekben magokat megcsalatkoztaknak tartván, fölötte nagy zsibongásban és panaszkodásban volnának magok között, sőt oly dolgokat forralnának s arról protestálnának, hogy az ilyen üdő előtt való leszállítások és oszlatások miatt valóban féltő, nemhogy békességet szerzene kegyelmed, de vagy

volt ez előtt avagy nem, de hazánkban is iszonyú romlásra és az körösztvényiség közt is szörnyű vérontásra féltő, hogy evvel igen nagy és nyilvánvaló okot ne adjunk. Mert tudván, hogy még az némettel semmi bizonyos végezett békességünk nincsen, üdő előtt azt cselekedni, sem efféle *szókat hirdetni* és hinteni semmiképen nem illenék, melyeknek immár jó része a mint értjük, a töröknek is fülében esött, és a mit eddig igen kerültünk, suspicióban kezünk nállok jutni, kinek hogy eleit vehessük és nemzetünket nyilvánvaló romlásban ne ejtsük, meggondolhatja kegyelmed, micsoda gondot kellessék magunk óltalmára viselnünk.

Irogatott is kegyelmed barátinak némely helyekre oly leveleket, kik kézről kézre kelvén nagy okokat adtanak mind török és magyar között azokra az ártalmakra az emberek szívében, az melyeket oda föl iránk, hogy immár senkinek az hadakozásról nem kellene gondolkodni, mely ha igaz volna, azt úgy akarnók nemzetünk javával, hogy máról holnapra nem halasztanók. De hogy üdő előtt, a töröknél nyilvánvaló suspicióban jussunk, kinek azt ígértük, hogy hírek nélkül semmit nem cselekeszünk, magunk hadainkat penig, rég nem levén köztünk az békesség, elosztatjuk és leszállítjuk, azt nem értjük, micsoda okon és micsoda tanácsból cselekedni leend (*így*) kegyelmed.

Azért kegyelmedet mégis, az elébbi írásunk szerént, szeretettel intjük, hogy istent és az nekünk való kötelességét szöme előtt viselvén kegyelmed, azonképen hazájának s nemzetségének nagy jóvát, ügyekezze ez mostani követséget úgy viselni, az ki kegyelmednek is üdvösséges, és örök emléközetire is megmaradandó jó hírére, nevére lehessen. Melyekről kegyelmednek ilyen aperte azért írtunk, hogy ennek előtte való levelében jelentett sinceritásságához képest valamelyek az ellen láttatnak hirdettetni az emberektől, nem akarunk abban semmit is eltitkolnunk kegyelmedtől. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 3. mensis Junii anno 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. v.

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Pechi mp.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiész házy stb.

LVIII.

1606. jun. 3.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Salutem stb.

Kellették kegyelmednek arról is írunk, tudván az pénznek ennyire való szűk voltát, több gondjai között arra is lenne tekinteti kegyelmednek, Baráthy Istvántúl vétetne kegyelmed erős számot, mert mi nekünk úgy adják értésünkre, hogy mindenféle adókat, jövedelmeket fölötte nagy keménységgel és szorgalmatossággal exigál és ugyan jó módon is gyűjtött pénzt kezéhez, melyet sem kegyelmedhez, sem mihozzánk nem szolgáltatott; nem tudjuk mi lehet akarátja és szándéka, kiről szeretettel intjük kegyelmedet, ne halogassa, szedesse és szedje azt is valami még hátra volna az jövedelmekben és contributiókban; azonban a mi készpénz nála volna, mi nekünk adná értésünkre, hogy convertáltatnék vagy ott fönn vagy ide alá az közönséges szükségekre és az tőle való számvételben is járnának el, hadl tudhatnók, mely aránt forgatta légyen eddig és micsoda haszonnal az réabízott gondviselést.

Szentiványi is uram a mint az bányák gondja viselését forgatja és annak hasznát a mint kezünkben szolgáltatja minekünk semmiképen nem tetszik, nem is magyarázhatjuk semmi jóra annak az embernek ott való forgolódását, mert csak a mi állapotban kezében adták volt akkor az bányákat is, és kész várandó hasznót, a kit ugyan kezében adtanak, annak csak az negyed részét is nem szolgáltatta eddig bé, azután való jövedelemről és haszonról penig csak ingyen emléközetet sem téssen, ha vagyon-e valami haszna vagy semmi nincsen, mintha szintén tulajdona volna úgy él véle. És ha mi jövedelmet onnat tőle kívánunk, oly nehezen veszi, mintha az maga sajátját kérnők és vennők el tőle. Ezt is a mire lehetne kegyelmed erőltetné és szorgalmaztatná, látna különben az dologhoz, szolgáltatna olyan kazdag (*így*) bányákról derekasb jövedelmet kezünkben az közönséges szükségre. Ha penig ugyancsak ebben akar előmenni, más vigyázásunknak és gondunknak kell arra az helyre is lenni, hogyha immár ennyi üdőt haszontalanul és károsan így töltetett el velünk. Ennek utána az közönséges jóra való hasznót másképen kell azokból az helyekből kikerestetnünk. Mindenik felől az kegyelmed jó gondviselését és nekünk való irását elvárjuk. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 3. junii 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dominat. vest.

benevolentissimus

Stephanus mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiéházy stb.

LIX.

1606. junius 6.

Stephanus dei gratia stb.

Generose fidelis stb. Salutem stb.

Mivel hogy hazánknak oly nagy és elmúlhatatlan szükséges dolgai vadnak előttünk, melyek semmi késedelmet nem szenvednek, minthogy azért kegyelmeddel is szükség ezeket közlelnünk, az mint ennek előtte is kívántatott az kegyelmed jelenléte, mostan is intjük kegyelmedet szeretettel, hogy ha kegyelmed az közönséges jót és hazájának megmaradását szereti, sem órát, sem napot nem várván, mindjárt jöjtes jöjjön ide Kassára mi hozzánk, hogy hazánknak mostani előttünk való dolgairól, megmaradásunkra és előmenetünkre egyenlő értelemmel minden jót végezhesünk. Secus non facturus. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 6. Junii anno 1606.

Stephanus mp.

Georgius Kereszturi

Secretarius.

Kivül: Generoso Francisco Rákóczy consiliario nostro etc. Fideli nobis dilecto.

Eredetije a Magyar Akadémia levéltárában.

LX.

Viennae 13. Junij 1606.

Privatim az urak, kik velem beszélgetnek, azt beszélék, hogy még az római császárt senki szakállánál fogva nem hurezolta. Azt is mondják, hogy fölséged az Forgáts uramtól fölküldött irásában azt írta nekik, hogy mind Erdély s mind azok az vármegyék, kiket fölségednek engednek, hívséget Magyarországhoz és az magyar királyhoz tartsanak, és ha fölségednek magva szakadna, tehát mind Erdélylyel egyetemben, az magyar koronára szálljanak, most penig, hogy én mást mondanék. Errül én fölségednek Kassán is eleget szólottam, hogy semini nem lehetne veszedelmesb az szegény magyaroknak fölséged holta után, mint ha két szabad electio maradna közöttök. Az erdélieknek azokkal az vármegyékkel, az kiket mast fölségednek engednek, az több része Magyarországnak ismég magán választana fejedelmet magának. Ez miatt veszni kellene ez országnak, magok levágnák egymást, errül fölséged gondolkodjék, és nézzen az szegény nyomorúlt országnak végre való megmaradására és megnyugovására. Ide fölséged hót hírét hozták vala, kitül az úristen óltalmazza, mind fölségedet s mind az szegény magyar nemzetet, bizony-

nyal írhatom fölségednek, hogy mind az herczeg s mind az fő nép bánkódtak rajta, azt mondták, immár ezzel im megbékélhattunk vala, ki tudja az kit utánna fölemelnek, mint járunk azzal. Az mint én aránzom, az úristen ezeket megvakította, hogy megösmertesse magát velek, hogy nincs más isten annál az ki teremttette ez világot. Az császár ugyanazon most is mint azelőtt, semmit hátra benne nem hágy, Fülep belső komornikját most igen megverte, fekszik bele, Slabatat főkomornikját elüzte, az hadakozó tanácsot és fő secretariust Rabust elüzte, Prainernek az hofmarsalnak, ki igen fő és jámbor ember, az udvarát megtiltotta, az kövér Popel megbolondult, Barbitiusnak az fél szeme kiveszett. Itt Bécsben az fő tanácsok nem egyeznek, egyik másakra irígykedik, veszettül vadnak, hadok egyéb nincs semmi, az ráczok és valami balonok etc.

Én nem tagadom, hogy ez ideig és mostan is, az békességet adom tanácsul fölségednek, az körösztýén hitre, az idvösségre nézzen fölséged, és minden tehetségével nagy kárával is azon legyen fölséged, hogy ne legyen oka az ártatlan körösztýének vérontásának, pogánná lételének, mert bizony bánja az úristen, ha penig az németek lesznek okai, bizony megveri az úristen őket érette és bizony jobb az békesség az fegyvernél, nyugodni is kellene immár egyszer fölségednek, nám eleget fáradott immár fölséged. Trauczen uram szállásomra jüvén, herczeg szavával szólla, mondá többi között, hogy Kassát nem adják fölségednek, mert ha azt oda adják, szintén annyi, mintha az Felső-Magyarországot mindenestül fölségednek eresztenék.

P. S. Az istennél semmi nincs lehetetlen, ha fölségedet vinné az úristen oda (az lengyel királságra) bátor föls. mint az franczia király, reá menne az misére, az szegény Magyarországért, mert ha egygyé lehetne Lengyelországgal, sem némettül, sem töröktül nem félne, osztán bízvábban és könnyebben megvárhatnók osztán Rudolphus császár halálát is: most kétfelé nem jó volna szakadni, mert az lengyelek igen czudarok.

(Emich G. úr Medullae című gyűjteményéből).

LXI.

1606. jun. 14.

Minthogy az két világon bíró török és német császárságok között immár tizennégy esztendőktől fogván continuált hadakozásnak sulya az magyar nemzetségen fordúlt meg; mostan penig mind az két felől mind ú magok az hatalmas császárok, s mind az alattok való népek szivök szerint kívánván az békességet; mi penig magyarok a mennyivel az hadaknak sulyosb terhét viseltünk és éreztünk, mindeneknél inkább szomjuhoztunk, és azt ez elmúlt télen lött tractátusból, most immár szinte erőleg viselvin,

elcsudálkoznak azon minden rendek, micsoda nagy okok vitte-
nek minket arra, hogy mi Illésházy uramot megtartóztattuk az
tractátustúl. Azért, hogy afélénknek elméknek, és az egész keresz-
tyénségnek felőlünk való jó reménységének megfeleljünk, így kell
három felé hasítani az dolgot ez mostani követségben.

Először, hogy Illésházy uram elméjének maga személyére
nézendő ratioit proponálja, mi okon tartóztattuk meg ő kegyel-
mét az tractátustúl.

Másodszor, hogy azokról is informálja ő kegyelmit az ide-
gen országbeli követők és minden közönséges emberek előtt, sőt
az kikhez közönségben küldöttünk, azok előtt is mi okot kellessék
adni ű kegyelmének, hogy mi tőlünk az frigy tractálásától meg-
tartoztatott volt.

Harmadszor, mennyiben és mi okáért reformáljuk mostan
az ű kegyelmére bizattatott követséget, — azt adja elejében.

Az mi az Illésházy uram elméjét nézi, tudhatja ő kegyelme
ezt az tractatust, micsoda kötél alatt és mely titkon bízták ő
kegyelmére. — De reménség kívül immár annyiban jutott, hogy
mind töröknél, magyarnál, németnél, nem csak a mivel elbocsát-
tattatott, de mi lehet azoknak következendő eventusa is, immár
kihirdettetett, mind írása, s mind beszéde, annyival inkább csele-
kedeti által.

Írásiról és szavairól ő kegyelme megemlékezhetik, kiknek
a mennyit mi benne értjük, ide nem írjuk, de az mi ítéletünk
szerint azoknak nem kellett volna lenni semmiképen. Cseleke-
detti penig az szolgáló rendnek eloszlatása és leszállítása minde-
neknél nyilván vagyon, mely igen üdő előtt lött, és mi hírünk
nélkül nem kellett volna arra menni. Kiből immár az szolgáló
rendek annyira mentenek, értvén az ő kegyelme tött szavaiból,
hogy urunk ő fölsége Erdélyben megyen és csak az Tiszán tul
való földől megelégedvén, őket ismét az nímet birodalom alá
adja, minthogy ez változásban mindenütt igen offendálták az
németet, félvén az egyszer magokról elvetett igájoktól, és bosszu-
állásoktól, conspiráltak széllyel az végekben egynehány ezeren,
hogynem mint az németnek többé alá adják magokat, inkább
készek török kézben adni az végházokat, és az után mi ellenünk
törökkel együtt hadakoznunk,

Ezeknek azért az ártalmoknak nemzete javájért szükség ő
kegyelmének mindjárást eleit venni, hogy az bizonytalan békes-
séget olyan bizonyosan üdő előtt ne hirdesse, és az vitézlő nép
szívét az szolgálattól ne idegenitse.

Az töröknél is avval bennünket ne hozzon suspicióban, kinek
azt fogadtuk, hogy híre nélkül semmit nem végeznünk, mert ezek-
ből felettébb való zurzavar és mind küvöl, s mind magunk közt
való vérontás következhetik, mely minden romlásoknál siralmasb

és veszedelmesb lenne, és a ki annak oka lenne, Isten előtt is nagy számadással tartoznék.

Másodszor minden országbeli követek közönségesen az herczeg és tanácsi előtt is ilyen okait adja ő kegyelme az tractátustól való megszüntetésünknek. Hogy három ártalmas dolgok adatának értésünkre mostan az tractatus alatt, kik minket attúl igen megidegenítenek, és azokhoz képest hazánk és nemzetünk javáért ennek előtte adott instructiót reformálni akarjuk bizonyos conditiók alatt.

Első az, hogy császár ő fölsége részéről mind eddig is palam et occulte sollicitálták az törököt az nálunk nélkül való békeségre. Palam az mi követünk és az török császár commissariusi előtt is most az esztergomi szigetben, hogy az két császár között legyen meg az békesség, azután mi fussuk az mi dolgunkat; nem is illendő, hogy egy embernek annyi tekinteti legyen, hogy az két világ bíró császár a miatt kincsét és népét fogyassa, úgy mond. Occulte, hogy mind sok kincscsel és nagy ígéretekkel futották az törököt, hogy minket excludáljon az békességből, és ők mi rajtunk bosszujokat megállhassák. Melyet császár ő fölsége velünk eddig való végezése és ígéreti ellen cselekedtek, mert az második conclusio az tractatusban, kit immár verbo suo regio confirmált, azt tartja, hogy mi velünk együtt legyen meg az békesség, és nem külön.

Második ártalmas dolog az, hogy az végházokat, kiket az imperium és sok keresztyén provinciák kincsével az magyar nemzetnek és sok atyánkfiainak vérével szabadítottanak meg, mostan az töröknek visszaigírte. Melyeket az török császár az vele kötött frigyünk szerint, és hűtlevele tartása szerint nálunk hagyott, és hadna, s nem is kívánja tőlünk. De ő fölsége, hogy az törököt nekünk adott hűtétől elhajthassa, és mi reánk való boszúállásra indíthassa, az mi édes hazánknak olyan fő végházait oda ígérni nem szánván, reminséget és ansat adott nekik, hogy ezután immár azokon rajtok kapdossanak.

Kinél hova lehet iszonyubb dolog és illetlenb keresztyén fejedelemhez, hogy az mi vérünk kiontását hazánknak idegen kézben való adásával keresse, hogy azután maga is kedve szerint boszuját állhassa rajtunk, és egyebekkel is ronthasson.

Azoknak pedig az végházoknak elidegenítése, mely káros nemcsak az magyar nemzetségnek, de az egész keresztyénségnek, minden megítilheti.

Harmadikot értjük azt is, hogy fenyegető szókot ejtett, igen nyilván az német commissariusokkal bocsáttatott követ az törökök és az mi követeink előtt, és azt ugyan megmondotta, hogy valamint s valahogy leszen, lehetetlen, hogy római császár ezért az változásért az magyarokon boszút ne álljon.

Sőt az végvároknak is ide való igéreti a fejében fogott lenni, hogy az ennyet ők az törökkel jól maradván, az mi rajtunk való bosszuállásban jobb módjok lehessen.

Ezeknek azért mind az három ártalmas dolgoknak, kikkel az közöttünk való frigyét és egyenes tractátust igen nyilván infringálták, ő fölsége eleit akarván venni, hogy hazánk és nemzetünk romlását eltávoztathassa, és végházait magunknál és körösztyn kéznél maraszthassa, ez okon az tractatust megtartóztatván, a mely instructiót ennek előtte Illiész házy uramnak adott volt, egyéb részeit annak mindenben in suo esse hagyván, ennyiből akarja reformálni.

Hogy noha ennek előtte vétkül nem tulajdonított az németnek, sem ő fölségeknek az törökkel való tractálások vagy commissariusok, vagy levelek által akarták: de immár megtapasztalván, ellenünk ilyen titkos, ártalmas practikákat, kívánja urunk ő fölsége híre nélkül ne tractáljon, hanem a mint császár ő fölsége megígérte egyszer s fogadta, csak urunk ő fölsége által, és nem különben tractálja az törökkel az frigyét, ha ez ellen vét. Minthogy immár vétött is, supplicatioihoz (*hibásan e helyett: suspiciatiót* hoz) eddig való cselekedetihez képest az magyar nemzetség szűvében.

Ismét, minthogy hazánknek nagy romlására az végházokat oda ígérte, és azokat, ha ő fölségek kezekben akadnának, ígéretek szerént meg nem tarthatnák ennek utána az töröktől, hanem vagy ugyanazonokat, vagy mást azok helyett valahol adniok kellene, melynek, félő, hogy ugyan Magyarországból kellene kitelni. Alioquin különben, minthogy egyszer odaigérték, soha meg nem békélhetnének az törökkel. Tehát az első izenetet és követiséget annyiból retractálja ű fölsége, hogy nem mint az miatt idegen kézben essenek Magyarországnak olyan végházai, inkább ű fölsége azokat kezéből semmiképpen ki nem ereszti. Mert az török, minthogy egyszer hűtlen ű fölségének adta, módja nincsen benne, hogy ű fölségétől kívánhassa, sőt csak ingyen sem említi.

De, ha német kézben akadnak, minthogy egyszer odaigérték, mondják viszontak, nincsen ű nekik módjok benne, hogy azokat az török ellen megtarthassák, és így jó részét Magyarországnak elvesztenék az tractálás színe alatt.

Azért az birodalmat ki nem eresztheti kezéből ő fölsége ezen az okon, hogy az töröknek való ígíret miatt ne idegeníttessék el az magyar nemzetségtől.

Ezt is serio meg kell mondani, hogy az instructiónak, kit ez előtt ű kegyelmének adtunk, egy pontjától is ezeken kívül ne recedáljon semmiből, se az ország, sem az ű fölsége kívánságiból, kiváltképpen az palatinusnak szabad electiója és teljes auctho-

ritásának helyre állatása felől. Annak felette az religiónak nevezet szerint expresse megadatott libertása felől.

De mindezeket, s mind egyéb több végezésünket, akár mostan, akár ennek előtte adattanak, úgy ígértük ratificálni, és helyén hadni, hogyha azok az hatalmas, győzhetetlen császárnak, kinek immár isten után oltalma az kegyelmes szárnyai alatt vagyunk, tetszenék, és ű hatalmasságátul helyen és erejében hagyatnak, mert ígéretünk tartja, hogy az ű hatalmassága híre és kegyelmes akarátja nélkül semmit is az némettel nem végezünk. Actum Cassoviae die decima quarta mensis Junij, anno domini millesimo sexcentesimo sexto.

Arra penig az követ köteles legyen hogy ezen instructiot in specie ismét visszahozza és ű felsége kezében adja.

Stephanus mp.

Correcta per me Simonem Pechium
Secretarium in hac ipsa facie, coram
Dnis Consiliarijs et congregatione
frequentissima.

Gabriel Bathory.

Michael Czobor.

Comes Valentinus Drugeth
de Homonna
Generalis.

Paulus Nyary.

Franciscus Magochy
Comes.

Georgius Drugeth de Homonna.

Georgius Szechy de Rima-Szech.

Christophum Thurzo
Comes pp. Scepus.

Georgius Hoffmann.
Barchay János.

Michael Kellemessy
Consiliarius.

Nicolaus Orle.

Joannes Bakos.

Franciscus Serény.

Nicolaus Bornemisza.

Nicolaus Forgacz de Gimes.

Franciscus Marjassy.
S. Pechy.

Ladislaus Vyfalussy
Vice-Comes.

Joann. Berzenczey.

Nagymihály Gothard
V. C. Cottus Zempleniensis.

Sigismundus Melleth

Vice Comes.

Georgius Kekedj.

Lazarus Öedenvi
Comes.

Joannes Lugassy.

Thomas Dosa.

Thomas Somstorfer

Michael Cleumetz

Judex Cassoviensis.

Notar. Leutschoviensis.

Jacobus Klos

Nemethi Gergely

Bartffensis.

kapitány.

Ludovicus Rakoczy

Bosnyak Thomas.

Capitaneus.

Joannes Szilassy

Nicolaus Kwuty

Capitaneus.

Capitaneus.

Fekethe Péter

Capitaneus.

Kívül Illésházy kezével: Deozefj János instructiója, kivel Bécsben bocsátták.

Ugyancsak az instructió elejére Illésházy írásával: Par instructionis Joannis Deozcofj in Julio (tévedés junio helyett) 1606.

Hivatalos másolat.

LXII.

1606. jun. 16.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Hogy ennek előtte való levelünkben, kit kegyelmednek Basodi László által küldöttünk, az békességnek tractálásátúl megszüntettük vala, írtuk s igírtük vala ugyanakkor, hogy kegyelmedet, azt mi okáért cselekedtük légyen Rimay János által certificálnók. De Rimay megbetegedvén, mást kellett helyette felküldenünk kegyelmedhez. Kinek eddig való haladásának oka csak ez volt, minthogy az dolgok kik ez tractálás közben occurráltak fölötté nagyok, ne láttassunk ilyen kiváltképen való dolgokban csak magunktúl előmennünk. Az urakat, vármegyéket, szabad városokat és az vitézlő rendeknek kapitánit igen hamar hozzánk hivatván bizonyos végezést töttenek, melyről Deseőffi uramnak teljes tanulságot adván, szóval izentünk egyenlő akarathól mindenekről kegyelmednek. De minthogy ebben az dologban Deseőffi uram mostan új követ csak kegyelmedhez; és az induciák napja is nem igen messze vagyon, szükségesnek itiljük, hogy kegyelmed egy salus conductust és egy assecuratoriát szerezzen az herczegtől ő fölségétől sub verbo suo principali, hogy mind oda való meneteli s mind onnat valamikor akarja visszavaló jöveteli békességes,

bátorságos és minden bántás nélkül való lehessen. Oda jutván pedig kegyelmedhez és az reábíztatott követséget, mind az mi izenetünkben s mind az ország akaratjából megértvén kegyelmed mind maga szövényében, a kik azt illetik, s mind az kikhez küldetött, ügyeközzék úgy hordozni az reá bízott követséget, hogy az ország és az mi akaratunknak, és kegyelmed felől mindnyájunknak jó reménségének megfeleljen, és ez az kegyelmed mostani követsége istennek először lehessen tisztességére, az egész magyar nemzetségnek, édes hazánknek közönségesen minden maradékira kiterjedendő nagy javára, magának pedig kegyelmednek örök emléközetre megmaradandó jó hírére nevére. Mind-ezekről vagy pedig ennek előtte való írásunkban jelentett dolgokról, ha mi oly bizonyos dolgot érthetett kegyelmed, kinek mi is örvendőzhetnénk, avagy azonkívül is minden egyéb állapotokról kiket értenünk szükségesek és akarnók, vagy kicsin vagy nagy dolgok lesznek azok, kegyelmed vagy írása vagy izeneti által Deseőffi uramtól részeltessen minket is mindenekben. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate Cassoviensi die 16. mensis Junii anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac magni. dom. vestrae.

benevolentissimus

Stephanus mp.

P. S. Kegyelmedet felette szeretettel intjük és kérjük, hogy Deseőffi uramat kegyelmed ott ne késlelje, se mulattassa, hanem mennél hamarább lehet az dolgot kegyelmednek és az követséget eleiben adván, és ha miről kegyelmednek írni vagy izenni kell, azokat expediálván bocsátsa bizonyos dolgokkal igen hamar hozzánk.

Külcím : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiéházi stb.

Kivül Illéházy saját kezével : Deseoffi hozta. Redite 28. Junii Viennae de suscepta legatione.

LXIII.

1606. jun. 19.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Minthogy Rimay János az mint más levelünkben is megírtuk, megbetegedék, szintén induló félben vala Deseőffy János uram az kegyelmedhez küldetett követséggel, hogy érközének Szepesből az kegyelmed leveleivel, melyeket 13. Junii írt Bécsben; látjuk azokban minden szükséges dolgokról bőséges írását kegyelmednek, de az mi ez

mostani előttünk álló szükségnek a velejét nézi, az tractátustól való megtartóztatásnak okait megéri kegyelmed Deseöffi János uramtól. Ez idő alatt az országtól adott instructióban mennyire procedált leszen kegyelmed, azt nem tudhatjuk, noha talán az mi tetszésünk szerént ugyan annak kellett volna teljességgel előljárni.

Az mi írásunk miatt hogy kegyelmed ennyire megbántódott, hogy azokat az alkalmatlanságokat, kik kegyelmed után itt az emberek között követköztenek és *közönségesen minden bizonynyal kik szavai, kik írási által hirdettessenek, semmi gonosz akaratból, sem nehéz indulatból nem cselekedtük, hogy értésére adtuk*, sőt hogy itt az közönséges emberek magunk beteges állapattal lévén először tanácsinkra, annak utána magunkra is afféle hírekkel réánk futottanak és *hogy eleít vegyük* mingyárást obtestáltanak, maga kegyelmed jó itületire támasztjuk, mit kellett legyen ebben egyebet cselekednünk, ha nem hogy kegyelmednek magának értésére adjuk, *más módot és utat* abban nem találhattunk.

Bizonyos volta felől penig azoknak az dolgoknak, a mint *mű értjük és tudásunkra egynehány* felől adták isten meghozván te kegyelmedet, szömtől szömben arról bővebben szólhatunk. De *minthogy itt* mindeneknél úgy hirdettetett és *ártalmas dolognak találtatott*, nemcsak magunk tetszéséből kellett kegyelmedet azokról praemoneálnunk. Inkább kegyelmed ebből magához az mi *sinceritásunkat* tapasztalja, magunkban csak egy szömpillantásig való nehézséget senki szavára kegyelmed felől szívünkben nem akartunk hordozni, hanem tudtára adtuk, hogy *et alteram partem audiremus*.

Abból azért semmi nehézségének sem idegen gondolkodásának nem szükség lenni kegyelmednek, mert mind fejedelmi tisztünk s mind az közöttünk való jó akaratnak állapotja mi tőlünk ez(t) kívánta cselekedni ez dologban és különben sem lehetett. Nízzen inkább kegyelmed az előtte álló közönséges dologra, mely reá bízattatott és ügyeközzék procedálni és bizonyos vallját venni mi lehessen jó vége ez tractátusunknak, melyből immár kegyelmednek mind ennek előtte való s mind ez mostani adott követségből elegendő tanulsága vagyon és leszen, mihöz meddig és mennyire kellessék előmenni kegyelmednek akarmi dologban is.

Magunk felől írhatjuk kegyelmednek, hogy noha az nagy betegség miatt fölöttébb való erőtlenség is szállott testünkre, de legyen istennek hála, immár annyira vagyunk, hogy házunkban magunk erejétől fönn ballaghatunk, és napról napra vastagodásunkat reményljük.

Az portáról most is jött hozzánk egy főkövet, az fővezérnek kapucsi pasája, fölötte szép biztató leveleket hozott, császár

maga keze írásával is erősíti és bizonyítja igen ismét újólág az velünk való confoederatiót. Szablyát igen drágát és szépöt küldött ez előtt valóknál fővebbet, az vasa kiváltképen oly kihez hasonlót, sem magunk, sem egyebek a kik ezt látták ennek elötte nem láttanak, végig az vasa mintha vérrel csöpögették volna meg, szép rubintokkal vagyon megrakva és maga is császár vérontó szablyájának írja, kivel ő az országokat mind verni s mind bírni szokta, a jobb atyja szablyája volt, jó szerencsés hadakozás fejében küldötte, és minthogy az legelőször küldöttök szablyát is ezen török hozta volt és kötötte volt oldalunkra, az minthogy igen szerencsés és igen vágó volt, ennek a mennyivel jobb az szablyája, annál vágóbb, annál szerencsésebb légyen.

Az vezér és szerdár Muráth pasa, ki ez esztendőre erre jó bizony dolog, hogy derekas erővel mar fölközelgett és nemsokára Budára fölérközik. Új udvarunk is támadott, mert a mennyi tatárság ide kifelé már elérközött, mástól senkitől nem akarnak hallgatni, hanem csak mitőlünk, mert azt mondják őket nem másuva és nem más szolgálatjára hanem ide mi mellénk és hozzánk küldötték; az budai és egri pasáknak, ha mi bántások történnék miattok, minket találnak meg felőle, mert az ő írásokon semmit sem akarnak adni. etc.

Értjük Prágában, hogy sok metamorphosis vagyon és leszen az régi szokás szerént; ha ő fölsége régi meghítt igaz szolgálival azokat cseleköszi, isten velünk levén, mü azon leszünk, hogy afféle haragus plágái és cseleködeti ő fölségével, mí rajtunk meg ne eshessék.

Az Bocatius szabadulására és békességes haza jövetelire felette szeretettel kérjük kegyelmedet, mennél hamarébb lehet, legyen gondviselése, maga előtt küldje és bocsátsa alá és adjon módot benne néki, hogy bátorságos hozzánk való jöveteli lehessen.

Az egyéb dolgokra nekünk is valamire elérközünk gondviselésünk leszen ez üdő alatt. Isten penig kegyelmedet meghozván, mindeneket jobb módjával eligazgathatunk egyenlő értelemből. Híreknek és egyéb állapotoknak valaminek kegyelmed végére mehet légyen azon, és minket is azokról tegyen bizonyossá. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 19. Junii 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
benevolentissimus

Az czímermetszetést, a mint írja, ügyeközzék kegyelmed véghez vinni és az Naprádi uramnál való követ is ne felejtse el kegyelmed kivenni, a mint szöllottunk felőle kegyelmeddel.

P. S. Uram, az kassai pataknek vérrel való folyásában, itt semmi nem volt, nincsen itt híre, semmi afféle portentumoknak, ha nem az rubintos szablyát jegyzette volna ez a vér, vagy az értetnék rajta, a kit ide Kassára hoztanak.

Stephanus mp.

Simon Péchi. mp.

Kulczím : Spectabili ac magnifico dno Stephano Illyésházy stb.

LXIV.

1606. junius 26.

Stephanus, dei gratia stb.

Generosi, egregii et nobiles fideles sincere nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Az vitézlő Fülöp deák borosjenei udvarbíránk adá értésünkre könyörgése által, hogy ennek előtte való üdőkben az váradi német kapitán Ulricus Toldy Istvánnak az kis Csáky István jószágával együtt foglalta volt el jószágát Bihar vármegyében, kit annak utána az kapitántúl ez exponens maga költségén és fáradságán vött volt vissza. Melynek megszabadításáért és költségének úgy mint nyolczszáz forintnak refusiójaért az kis Csáky István az váradi káptalanban ez exponensnek kötötte volt saját jószágát. De azon megírt jószágot kis Csáky Istvánnak Székely Mójzes mellé való menéseiért, Nyáry Pál uram viszontag elfoglaltatta volt. Minthogy azért ez exponensnek kis Csáky István jószágában nyolczszáz forintja vagyon, könyörge azon, hogy erről gondviseléssel lennének neki és ne engednők kárban maradni. Ez azért az Nyáry uram információjából is constal, hogy summát adott az jószágra exponens. De miért hogy az Csáky István halála után jószágának egy részével atyafiai megosztotak, hagyjuk kegyelmeteknek, hogy addég az jószágnak osztozatlanul maradt részéhez, mely az atyafiai közt osztatlan, hozzá ne nyuljon, hanem az haeresei tegyék le az summát neki. Secus non facturi. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 26 mensis Junii anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kulczím : Generosis, egregiis et nobilibus vice comitibus et iudicibus nobilium comitatus Bihoriensis etc. fidelibus sincere nobis dilectis.

Más kéztől kívül : A. D. 1606. 14. die Septembris Sergesi Dobsay András által certificáltam Bettlen Istvánnét.

18. die Septembris Sergesi Csorba János által certificáltam Toldy Istvánnét.

18. die Septembris Sergesi Bogyer Gavril által certificáltam Dengelegi Mihálynét.

Eredetije a Magyar Akademia birtokában.

LXV.

1606. jun. 27.

Serenissime princeps domine domine mihi clementissime post fidelium servitiorum meorum commendationem.

Az úristentől fölségednek egészséget és minden jót kívánok. Irta vala fölséged hogy Rimay uramot megvárnám és hogy addig az békesség tractálást vontatnám, és hogy fölséged Basodi uram után másnap mindjárást elinditaná Rimay uramot is. Immár hatod napja hogy várom de még sem jöve el, és minthogy az idő is rövid, és hogy fölséged az maga szömélye contentálása felől ex pleno consilio teljességes instructioval bocsájtott el, azonképen az ország is, szükségesnek itélem lönni, hogy lassan előmenjek az tractatusban. Azért immár istennek szent hírével, az uraimmal együtt az kik velem vadnak, az ország dolgához és szabadsága megadásához hozzá kezdek. Azomban elérkezhetik Rimay uram is.

Nem szükség senkinek azzal biztatni magát, hogy az római császárnak, vagy az németeknek pénzek és népek elfogyott volna. Magyarországbán nyilván nem hagyták az pénzt, sőt az mit ott találtak, azt is mind elhozták; higgye fölséged hogy vagyon mind népek s mind pénzek.

Nekem fejemben nem fér, ha ma kivönné is az császár kezét Magyarországból, mint köllene az tótországi, Dunán túl és innen való végházakat eltartani, az végházak kik most fölséged kezében vadnak, bizonyrágot tesznek róla, mint tarthatjuk el őket. Ez ideig szóval és prédával, szegény emberek könyhullatásával tartottuk, az szép szónak vége leszen, az préda elfogy, és vagy töröké vagy németé lesznek az végházak, mind az kettő nyilván való veszedelme leszen ez szegény hazánknak, mind ezen fölül, hol az nagy istennek haragja, az ki propter iniquitates transfert regna de gente in gentem? Bizony el nem tűrheti sokára, az sok fertelmességet, hamisságot, szegény emberek sirását, az szöpögését, dúlását, fosztását. Ez ideig még senkinek el nem szenvedte, példa előttünk, nem szenvedé el Rudolphus császárnak is.

Mezei hadat is akarunk tartani, miből? az szegény ember siralmából, prédából, igen nehéz az országbelieknek, megtil-

heti fölséged, jobbágyit az kiből neki köllene élni, szeme előtt dúlják, fosztják, pusztítják, erővel hurczolják. Ez világ historiáit olvassák fel, soha ilyen hadat benne nem olvasnak, az hajduk birják, élük és szabadon pusztítják az országot, és még azért fizetést kér és kíván, ki nem látja hogy ezen az úton bátor se törek se német ne bántson bennünket, mi magunk megemésztjük magunkat, senki nem akar szántani, minden pásztor parancsolni, lakni, dúlni, fosztani, gazdálkodni, gazdagolni akar; bizony hogyha nem vetünk, nem is aratunk.

De mind ezeken följlül nincsen-é előttünk, hogy nagy két császár birodalma között vagyunk. Az török természet szerint mind hitünknek s mind magunknak ellensége, szép szót ad-é most, segét is, bizony megveszi üdővel az árát, az tavalyi segítségének is megvevé az árát; oda vagyon Esztergam, sok ezer körösztýén vér és rabok, ártatlan körösztýének, nem vött ő még ez ideig senkinek sem országot, sem várat, ezután sem veszen, bátor senki ahhoz ne bízzék. Az római császárnak is ha ellenségi leszünk, télbe nyárban rajtunk leszen, és bizony meg nem állhatjuk végtére; nem köllene azért ez kövés maradékját hazánkunk ilyen nyilván való nagy veszedelemre hozni. Az végére köllene dolgunknak nézni, nem csak az eleire, főképen ha császár most minden igaz kívánságinkat megadja és engedi, az körösztýének között injustum bellum nunquam fuit fortunatum etc.

De ezeket elhagyom, mert mind az isten előtt, s mind fölséged előtt, s mind hazám előtt tiszta lölkem esméreti vagyon ebből, mert sokszor megmondottam ezeket: és hogy ölég edczig, ha jó móddal meglehet az békesség (az mint im meg is lehet) hogy fölséged békességet szerezzen és végezzen. Az nagy istennek az ki az birodalmat még senkinek ki nem adta kezéből) ha fölséged felől más akarátja és elvégezett tanácsa leszen: senki nem áll eleiben, véghez tudja vinni azt, minthogy ha erre hozhatta fölségedet maga nem kívánsága kívől is: az többit is megmívelheti ha akarja.

Oldalán Illésházy írásával: Paria ad D. Bocskay ex Vienna in Junio.

LXVI.

J u n. 29—30.

Az instructióra való felelet, kivel Deseoffy uram jött.

Az instructiónak az első részében engem Iliesházy Istvánt gyaláznak és szidalmaznak, az közepibe az mi arra való volt kiszöttem és az herczegnek Deseoffy uram beadta; annak is egy

része úgy mint religio, palatinus és az ő fölsége személye contentálása etc. azok miérthogy az előbbi beadott írásban be vadnak írva, most szükségünk nem volt reá. Az utólja ellenkedik minden ez ideig való szónkkal, írásunkkal, munkánkkal mind ő fölségének s mind az országnak és azért arról hallgattunk.

Az hol azt mondja az instructió, hogy kötél alatt és nagy titkon bízták én reám ezt azt tractátust, de reménység kívöl, mind töröknél, s mind magyarnál mind németnél tudva vadnak, sőt még az eventusa is nyilván vadnak, kit én hirdettem ki, mind írásom, s mind beszédem s mind cselekedetem által.

Még gyermek koromban hallottam, hogy az ki bugár után, gyermek és bolond szava után indul nem megyen az jó utra. És minthogy ez följlül megírt szók én nekem gyalázatomra és tisztességem ellen vadnak, kényszeríttetem reá megfelelnem és újjal megmutatnom, hogy hamisat teszen az énnekem, az ki én felőlem ezeket költötte. Követem azért először az ő felsége személyét, azután minden jámbor uramét és barátomét, de valaki az, az ki én felőlem ezféle mód nélkül való hamis híreket költött hazud, áruló szól benne, mert én jámbor vagyok és mind szómmal, írássommal, mind cselekedetemmel megbizonyítottam azt elég béven, hogy én igazán javát kívántam mind ő fölségének s mind hazámnak; nem tagadhatja azt senki meg, hogy az mikor engem ő fölsége és az urak Kassáról felbocsátának ide az német pártra, egy pínzt sem adtak én kezemben, ő fölsége is Erdélyben mene akkor immár Csarlóköz az német pártra hajlott volt, Szakolcsát, Sasint, Holicsot, Berencsét gyalázatosan megadták volt az németeknek, kiszökvén az magok várából az uraim elrémetették az vitézlő rendet is úgy annyira, hogy az Dengölegy uram hada visszafordult és Karsa felé igazodott menni, minthogy Deseoffy uramtól még az előtt egy általjában megizenték volt ő fölségének, táborokat fölgyútván megindultak. Az ellenség az csehországi és morvai had, kik harminczezeren béven voltak, csak három mérföldön levén tőlök, bizonyítom az úristennel. Homonnay Bálint urammal és mindnyájokkal az vitézlő renddel, minemő nagy gonddal, vesződéssel és munkával tartóztattam meg őket, hogy minden fegyver nélkül az ország ismég német kezében nem akada, sem jószágomat, sem pínzemet meg nem kimílvén. Az ellenség pedig, ki sok volt, mert más felől Básta és Kolonics is táborban voltak, azokat is isten után nem ők, hanem az én gondviselésem tartotta meg, hogy előbb es reánk nem jüttek. Azonképen Újvárat is az én gondviselésem tartá meg, hogy te(rek) kezében nem akada. De azután is ő fölségéhez Pest alá mentem, onnan az korponai gyűlésben, vajjon ki vonta ott is az terhet, hogy mind az vármegyék s mind az végházak, az bányák és minden rendek ilyen nagy zűrzavarban csendességben és jó

állapotban maradhattak meg ő fölsége után. Nem tagadhatja senki, hogy abban is én fáradtam másnál többet. — Azután Bécsben küldte ő fölsége és az ország, ott is hét egész hétig nagy főtörődéssel, sok vesződéssel tractáltam az németekkel. Innen Karsára mentem, ott tíz hétig voltam, ott sem öttem hiában meg az kenyeret, hanem az mi dolog volt, szolgáltam ő fölségének és hazánknak.

Onnan ismég ide Bécsbe küldte ő fölsége és az ország, mindnyájan tudják, hogy nem örömet vöttem föl ez követséget, minthogy vén ember is vagyok, ennyi munkát, fáradságot nem is bírok immár, de mégis eljűvék, itt is nem haszontalanol szolgáltam. Annak fölötte oly gondot viseltem az ellenség szomszédságában, hogy mind az ellenség, mind az ide való vármegyék és az vitézlő rend is és az végházak is csendességben voltak és az ő fölsége reájok való gondviselésével és gubernatiójával megölédtek, nem is ment innen ő fölségére sok panasz, bizonyságom lehet ezekből ő fölsége is.

Az rézbányát is, kit funditus elégettek vala, az én gondviselésem épité fel csak semmi költséggel. Mindennyi sok fáradságomért mit kértem vagy mit adtak én nekem? Az saját jószágomat adta ő fölsége meg, az kivel legkisebbik magyarnak is tartozott ő fölsége, azoknak az kik ő fölségével tartottak. — Az szerencsi gyűlésben is, mikor ő fölsége fejedelmünk ké választatott, azzal is az conditióval választatott, de az igazság is azt kívánja, nám ha Turzó György vagy más ki ellenünk volt, mint ez ideig, ha ő fölségéhez hajlana és közünkbe állana, tehát hiszen az magunk végezése szerint, nemde minden jószága méltán megmaradna-e neki? Vagy ha az adományt kellett volna nézmem, nemde többet adtak volna-e nekem az német párton, Hodoliny is jobb háromszor minden magyar jószágomnál. Ne irillye azért senki, ha az mi az atyámtól maradt is, meg nem ittam bolondúl, és el nem vesztettem, hanem sok munkámmal és fáradságommal többet talájtam hozzá; nám senki jószágát nem kértem magamnak, hanem ő fölségéhez és hazámhoz való jóakarattól, szeretetből szolgáltam, fáradtam, költöttem, most is szolgállok.

Az hol penig az instructióban az vagyon írva, hogy nagy titkon bízták volna és nagy kötél alatt én reám ez tractátust, és hogy mind töröknél s mind magyarnál s mind németnél az én írásom beszédem és cselekedetem által kinyilatkozott volna.

Még gyermek valék, hogy hallottam mondani, az mit két ember tud titok lehet, az mit három tud, az nem titok immár, hanem tanács. Az mivel engem ide küldött mind ő fölsége s mind az ország, az publicus actust nyitva és nem titkon sok száz ember tudtára az egész ország tractálta és végezte, minden vármegyékre is írva vitték, sőt sok üdövel az előtt, hogy én Bécsben érkeztem,

egy néhány felől írva fölküldték az herczegnek ugyan ebben az ország írásában, az ő fölsége kívánságát is beírták, azt is hogy Ugocsa és Bereg vármegyék ő fölségének engedtessenek. Nem lehet tehát igaz, hogy én hirdettem volna el, mert nem is köllött ahhoz semmi hírdetés, az kit az egész ország tudott és végezett. És mindeneknél nyilván és tudva volt. Az plenipotentiát is az ország és ő fölsége adta nekem, azt is sokan tudták és sok ember pecsétes kezeírása vagyon rajta, azért az sem lehet titok, nem is köllött penig titoknak lenni. De azt kérdem én attól az bolondtól, az ki én reám ezeket hazudta, ki mondta meg Trautzen uramnak, mivel jű Bécsben Deseoffy uram, két nappal az előtt mind tudták, hogy Bécsben érkezett, az 37 pecsét, az ki Deseoffy uram instructióján vagyon, az írta meg Bécsben; nagy titkon tractálták Bécsben minden articulosokat, mégis az egész város tudta másnap. Így vagyon ám az kit mit nem lát, nem tudja mi üzö.

Az hol azt mondja, hogy írásommal bizonyít, mind addig ároló név maradjon azon az ki én reám azt fogta, míg elő nem hozza az én leveletem, az kiben vagy ő fölsége vagy hazám java és megmaradása ellen írtam volna valamit.

Az hol penig azzal criminálnak, hogy én üdö előtt leszállítottam volna az vitézlő népet: ez is merő hazugság, mert az szükségnek idején is én tartottam és tápláltam, hogy megmaradjanak, sem jószágomat, sem pinzemet, fáradságomat meg nem kimílvén, leszállván penig az hadak, oda fel meg is mutattam szüntelen mi dologban voltam foglalatos és hol jártam én. — Nem tagadom azt, hogy írásim által és izenetim által nem tiltottam volna az hadnagyokat, hogy az telejtetésre ne többséék kész evőkkel hadokat, hogy ne romoljon és ne pusztuljon ilyen mód nélkül. ennél is jobban el országunk, az mint elpusztolt. Annak az áru-lónak, az ki engem beárolt meg köllött volna azt is gondolni, hogy nem fejedelem az, az kinek országa nincs, és hogy nem arat az ki nem vet. Azt is, hogy ő fölsége az országnak megesküdt, nem csak az ország ő fölségének és hogy más dolog országot bírni, más nem (így) falut vagy várat főképen ilyen állapotban az mint mi most vagyunk. Arra is köll gondot viselni, hogy mi magunk egymást ne vágjuk, magunk veszedelmére és ellenségünk kívánsága betelésére, kihez hamar segítség támadhatna az némettől. És egyéb efféle belső nézések, nemcsak külső köll ahhoz az ki országot akar bírni és igazgatni; az fejedelmek az nagy isten szolgálai, azért bízta népét reá, igazságának és az ő szent parancsolatjának sükere legyen, kit ha nem cselekeszik, kezében az ustor, kinek senki ellene nem áll.

Az utolja az instructiónak azt tartja, hogy nem akarjuk az békességet, maga hogy akarjuk mind írtuk, mind izentük, sőt csak engemet kétszer küldött az végett Bécsbe kegyelmetek.

Kivánom azért revideden, hogy azt az ároló maga gondolatlan bolondot nevezze meg kegyelmetek és adja elő mind beszédemet s mind írásomat s mind hamis cselekedetemet és submitálom magamat hazánk törvénye szerint ő fölsége és az ország ítületire és törvényére. Azkor kitetszik, hogy hazudott, mert én jámbor vagyok, tisztességgel aggottam meg, jámboról és jól szolgáltam az én hazámnak az mostani szükségben is, az előtt is. Nevezze azért kegyelmetek ez árolót és küldje nevezet szerint írva mit szoltam én vagy írtam ő fölsége vagy hazám java ellen, küldje mását az én levellemnek és hagyjon ő fölsége törvény napot benne és mingyárust reá megyek az törvényre. Ezt akarám nagy szüvel mind ő fölségének s mind kegyelmeteknek tudtára adnom.

Eredeti fogalmazvány, mely egészen az Illésházy írása.

LXVII.

1606. jul. 2.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Elvevén Basody Lászlótúl az kegyelmed levelét, mit írjon abban megértöttük. Mi lött légyen oka annak az késödelmünknek, hogy Rimay Jánost ígíretünk szerént olyan hirtelen mingyárust Basody után föl nem küldhettük, Deseoffi uram által megírtuk kegyelmednek. Egyik magunk beteges állapotja, mely akkor bennünket fölöttébb megnyomott volt; másik az dolognak nagy volta, melyre csak magunktúl nem akarván választ tenni és újabb tanulságot adni kegyelmednek. Mennél hamarébb lehetett az urakat, mind az szabad városok és vármegyék követit és az kapitányoknak is jó részét, mint azoknak pöcsétjeokról subscribálásokról kegyelmed megesmerheti, öszvehivatván ugy deliberálnak és úgy adtak ex pleno consilio instructiót Deseoffi János uramnak, melyet kegyelmednek eleiben adjon. Rymay János is penig ez üdő alatt megtalálván betegedni, nem ötet, hanem Deseoffi János uramat kellett helyette kegyelmedhez fölküldenünk.

Noha azért az mi megtartóztatásunk szerént kegyelmednek mindaddig is várakozni kellett volna, mig az újabb instructió kegyelmedhez nem érközött és semmit is az előbbi tőlünk s az országtúl adott instructió szerént végezni nem kellett volna: de ha az üdötül nem várakozván kegyelmed a mint ez levélből értjük immár jó rész szerént végezett lészen is ez dologról: Deseoffi uram ezenben kegyelmedhez eddig fölérközött hissük, az dolgot kegyelmed és az újabb instructiót kegyelmed megérti.

Az elébbi tractátus és végezést akar mi volt is, kegyelmednek az szerént reformálni kell, és olyan okait adja az dolognak az melyet mü ott megírtunk. Mert mü immár egy általjában nem az elébbi instructió szerént, sem nem arra való választétel szerént, hanem az mostani Deseoffi uram által fölküldött instructió szerént várunk ő fölségektől kegyelmed által bizonyos resolutiót; és az első instructiót in ea parte a mivel most újjitottuk, cassaltuk, invalidaltuk és reformáltuk. Kegyelmednek is immár ennek utána az szerint kell procedálni.

Az mi nézi az dolognak ő magának mivoltát és az végházaknak oda való igiretit, meghigyje azt minden kétség nélkül kegyelmed, hogy mü azt nem csak onnat a honnat kegyelmed gondolná, hanem ugyanonnat feljül más helyekről is oly bizonyosan értjük, hogy abban senkinek egy csöpp kétsége sem lehet, kit, isten meghozván kegyelmedet bővebben megbizonyítunk és el is hitetünk kegyelmeddel.

Mely így levén minden bizonynyal mü kegyelmedet édes apám uram igaz magyarnak tartjuk és igazán hazája szerető embernek, tudjuk azt hogy az mü nemzetségünknek több hazája ennél soha nem lészen s nincsen is, más mi nekünk az övét nem adja. Kiért az sem volna eltűrhető kárunk, hogy ennyi sok erősségek és ilyen szép tartományok más kézben akadjanak. De ha azt megtekintjük, mi végre cselekedjék és mi okon kedvesködnének ők az mi édes hazánknek elsenkelésével, tudni illik, hogy mi rajtunk kedvük szerént állhassák meg bosszújokat, vérünket, életünket, kit sok üdőtől fogván szomjuhoztak, elfogyaszszák, és nevünket is s egész nemzetségünkkel együtt ez földről kitöröljék, megitílteti akárki ez világon, ha illik ez körösztyén fejedelmekhez, mely dolog nemcsak az mi szegény nemzetségünknek örök romlására, de az egész körösztyénségnek is megmondhatatlan kárára követköznék.

Ez ellen penig az mindenható isten csodálatos gondviseléséből azokat az végházakat nemzetségünknek és az egész körösztyénségnek nagy javára nemcsak simpliciter adta és engedte mü kezünkben, hanem oly frigygyel és oly kötéssel való végezésünk vagyon azokról az török császárral, hogy azokat mi tőlünk nem kívánhatja sem kívánja. Mely kötése, minthogy nem mással, hanem csak tulajdon velünk vagyon, az országnek consensusa accedálván ez dolog mellé, semmiképen az birodalmat kezünk-ből ki nem bocsáthatjuk és nem is bocsátjuk, hogy azt oly kézben ejtsék az ki tőlünk és nemzetségünk-től elidegenítse.

Azért kegyelmedet szeretettel kérjük s intjük is, gondolkodjék kegyelmed istenesen és körösztyénül, mint nemzete és hazája szerető ember ez dologról: kicsinynek ne vélje se ítélje, hanem mindeneknél nagyobbnak, úgy forgassa, és úgy agálja

mind ő fölségével az herczeggel s mind utána való tanácsurakkal, hogy ebben az egész köröszténység javát szömök eleiben vévén, ne ügyeközzenek okot adni arra, hogy szöm látomást hazánk végházait oly kézben ejtsék, kiknek módjok azoknak megtartában soha nem lehetett, mert minthogy odaigérték egyszer, vagy soha az békesség véghez nem megyen, vagy kételen önékik azokat oda kell adniók.

Melyben ha kegyelmed hasznosan munkálkodhatik, méltán az köröszténységnél is nagy emléközetet, nemzete között minden háladatosságra méltó jó hírt nevet, mi tőlünk is penig mint jó akaró fiadtúl minden böcsületes kedvesködéseket méltán várhat.

Írásában mikor többi között számlálja kegyelmed, miket végezett légyen, jelenti azt is, hogy gyűlés előtt az országot kiadná kezéből, de oly homályosan írta azt és ambigue, hogy sem azt kicsoda és micsoda országot, mi okon és mi móddal s mint adna ki kezéből és az üdő alatt mint kellene lenni az állapatnak kegyelmed meg nem magyarázta. Azért azt örömet kívánnók nyilvánban érteni.

Rhédey Ferencz uram hogy Érsek-Újvárbán bement azt kegyelmed semmi idegenségre ne magyarázza se vélje. Mert az füleki állapot felől számtalan sok türhetetlen panaszok egymást kezdték vala érni és Bosnyák uram nem érközyén el mind az két várbeli tisztre maga bucsuzott egyikétül. Úgy bocsátottuk Rhédey uramat csak hirtelen belé ideig, abból semmi gondolkodásának nem szükség lenni kegyelmednek, mert Rhédey szintén úgy mienk, mint Bosnyák uram; mindenik mindenkor atevő léssen valamit parancsolunk és ahhoz is tartják magokat.

Csarlóköz felől is írtunk, hogy módjával cselekedjenek, nem illik azt mingyárust valami más szándékra magyarázni. Szalkát is penig meghattuk, hogy visszaereszszék annak az kinek kegyelmed zálogosította volt, nem ügyeközik kegyelmed ellen véteni Rhédey uram, sőt jól megalkuszik kegyelmeddel.

Meghattuk azt is, hogy Liptóban minden oltalommal legyenek az kegyelmed jószágának, és Árvában szállítsak az sergeket.

Az budai pasának írtunk mü harmadnappal ez előtt úgy a mint illet ez mostani állapotához; kegyelmedet szeretettel intjük, ha szintén kívánná is az pasa kegyelmedtük semmi dolog felől se jót se gonoszat oda nékik ne írjon, hanem az ő akaratjokat is ide mi nekünk adja értésünkre és mi választ írunk néki mindekről valamint az szükség mutatja.

Az végházak odaigérését (minthogy azon forog leginkább a dolog) akár mint tagadják is, kegyelmed annak semmi hitelt ne adjon, mert adott az úristen és mutatott idegen nemzetből is én nekem és a magyar nemzetségnek oly jóakaróit, kik bizonyosan még az belső tanács titkos dolgait is jól értik és mi nekünk

is tudtunkra adják. Azért kegyelmed egy általjában csak az utolsó instructióhoz tartsa magát. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 2. Julii 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Küldzím : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiesházi. stb.

LVXIII.

1606. jul. 4.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice. stb. Salutem stb. Hogy kegyelmednek mindenekben az Deseoffi uramtúl fölküldött instructióinkhoz kelljen magát tartani, megérti ennek előtte való levelünből. Pograny uram az mely levelét hozta kegyelmednek noha abból valamennyire nyilvánban értjük az dolgot, de mégis ugyan arra mutatják kegyelmedet, hogy attúl mint olyan bizonyos és nyilván való dologtúl el ne távozzék kegyelmed. Az frigynek Sz. Jakab napjáig bizonyosan való megállására nem kötelezzük magunkat, mert az török császár ereje, ki már fönn vagyon és napról napra közelget nincsen mü hatalmunkban. Más az hogy az tatárt most is fölötté sok kárunkkal tartjuk az szomszédságban, ki ha innét távozik nem felelhetünk felőle; mü azért az üdő alatt is illendőképen viseljük magunkat, de nyilván való kötelesség alá nem adjuk magunkat, hogy ha mi véletlen dolog történék, ne vádoltathassunk méltán az frigy fölbontásával. Ezen sensussal írtunk arról az budai pasának is, mind az herczegnek ő fölségének, kérvén az alatt felette igen, hogy ő fölsége az dolgot siesse késedelem nélkül véghez vinni.

Az több végezéseknek némely czikkelyit noha jól látjuk, de az mi nagyobb az assecurationak módjáról csak egy szóval sem emlékezik kegyelmed, az ki feje volna az dolognak és anélkül ha az elegendőképen meg nem lészen csak rá sem tekinthetünk az többire. Más az, hogy annyi urakat magunk mellől mü Bécsben föl nem küldhetünk, sem *üdő előtt hópénzt* az mü kezeinkben levő várakban onnat s avval együtt onnat függő tisztviselőket sem bocsáthatunk, mig más jobb fundamentomát nem látjuk az magyar nemzetség szabadságának restituálásának, sem az magunk hadait, sem az mellénk jövő segítséget nem szállíthatjuk addig le, mig jobb fundamentumát nem látjuk az mi szabadságunk megadatásának. Mert hogy először fegyverünket oldalunkról letegyük,

mellénk jövő segítségünket leszállítsuk és elidegenítsük, az uraknak az nagyját oda föl küldjük, az végvárat elhagyjuk foglalni, nekünk úgy tetszik, hogy nem ezek az előljáró dolgok, ha jó fundamentummal akarjuk helyire állatni dolgunkat.

Hanem hogy sufficiens assecuratiónk meg legyen, országunk szabadsága, régi törvénye szerint bizonyosan helyire állattassék minden részében, hűtünknek azonképen és mikor az épen megleszen abból következhetnek amazok, hogy mind magunk letegyük az fegyvert s mind mással letetessük. Az gyűlést az urak menetelit vagy egyfelé vagy másfelé könnyű elrendelnünk és az után bátorságosan előmehetünk minden dolgunkban.

Azért ha kegyelmed az mi interditiónk után valamit olyat végezett is tudjuk az Deseőffi uram fölmenetelivel azt reformálja és az választ s mind az leveleket az szerint ügyközik meghozni és íratni, akkor tudjuk mind ezeket jobban meglátni és megítélni micsoda fundamentumokkal jó kegyelmed meg hozzánk.

Azonban minthogy látjuk az ide való tartományoknak ennyire való fogyatkozását, nem tudjuk ha megóhatjuk, hogy az hadak lassan-lassan elébb ne mozogjanak, nem semmi gonosz szándékból, sőt az mi határinkból ki sem mennek, de mind az töröknek, kinek immár ereje közel vagyon, tekintetiért s mind az szegénységnek kiket ide éléttenek könnyebségeiért, kiért ő fölségét kegyelmed fölötte igen szorgalmazhassa: mennél hamarébb lehet láthassuk jó végét az dolognak. Mert az minemű útát az kegyelmed leveléből látjuk az végezésnek, abban semmi bátor-ságos előmenetelt nem ismerünk, hanem mind félelmet és rakva lehet suspitióval az alja etc.

Hogy kegyelmednek az mi szegény két árva atyánkfiára olyan jó szívvel való gondviselése vagyon felette szeretettel és igen kedvesen vesszük kegyelmedtől, sőt isten életünket hosszab-bitván meglátja azt kegyelmed, hogy háladóképen meg is akarunk felőle emléközni. Azokhoz való atyai indulatját Horváth György elhittük, hogy kegyelmednek meg sem tudja illendőképen soha köszönni, sem szolgálni. De azt kegyelmed ne tekintse, hanem minket és az árvákhoz való kegyességet, ezután is minden ügyeközetivel és tanácsjával legyen azon, ne menjen elő efféle megátalkodott szándékjában, mert nem tagadjuk igen bántódtunk bizony miatta és ne messemeg az szegény árváknak torkokat, hanem az mint immár az herczegtől ő fölségétől kegyelmed megszerzette vagy Palocsára, ha lehet, küldje oda, vagy penig, ha kegyelmed maga kezéhez veszi is őket és Trincsenben viteti, azt is az kegyelmed jó gondviselésére hagytuk, csak hogy mennél hamarébb lehet, minket is kegyelmed értessen bizonyos hírrel felőlök.

Az törököknek nem szükség lőtt volna kegyelmednek semmit is írni az békesség dolga felől, sőt ugyan meg is mondtuk vala kegyelmednek, hogy oda semmit ne írjon, hanem valamit végez csak magunknak jelentse meg, azok mindent értésünkre adnak mi nekünk és az mi tetszésünket eddig által sem hágták; de megítélhetjük magunkat előttök, ha mű másképen informáljuk őket az dolog felől. Ezután azért attúl megtartózhassa kegyelmed magát. Kérjük is penig azon igen szeretettel siesse az dolgokat ott igen hamar véghez vinni és hozzánk megjönni, mert addig minden állapotok bizontalanul csak függőben állnak és egyfelé sem tudunk ezekben előmozdulni, míg kegyelmed jelen nem leszen és mindeneket voltaképen előnkbe nem adhat.

Az magunk állapotja felől, hogy kegyelmed el nem feledközt jó néven vesszük kegyelmedtől, de attúl félünk édes apám uram, hogy abban csak heában munkálkodik, mert fölötte igen betegessé válánk, sőt ha hamar nem bánik kegyelmed az dologgal attúl félünk édes apám uram, hogy egy nap csak fiú nélkül marad kegyelmed; mindazonáltal az jó akarat minálunk igen böcsületes és kedves. Az mely több új hírekben is reszeltetett kegyelmed azokat is akarjuk ezután is a mit olyat ért adja tudunkra kegyelmed. Itt semmi egyéb új hírünk nincsen, hanem hogy az fővezér mi jó akaró barátunk Memhet pasa, ki túl ment volt az perzsákra az tengeren az elmúlt pünkösd hazának 16-ik napján megholt; és Dervis pasát, igen kedves emberét, nekünk felette jó akarónkat, ki kertész pasája elsőben, most az tengeren vízi erejének kapitánya volt, az (így) tötte császár helyette fővezérré; Muráth pasa szintén fölérközik Landorfejérvárra nem kicsin erővel. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 4. Julii 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae.

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

P. S. Az gyűlés felől és az uraknak Bécsbe való fölmeneteli felől se napot, se helyet, semmit is bizonyosan kegyelmed ne végezen, mert az előtt is nehezlették, hogy praecise üdő előtt jövendött dolgokról végzett kegyelmed, hanem először hozza alá kegyelmed az végezéseket és hadd lássák, ha megalkhatnak rajta, innét annak utána könnyű lészen mind az gyűlés napjáról és helyéről végezni s mind annak módjáról, kiknek hova kellessék menni és micsoda helyén lehessen az országnak kézhez adása, mindeneket megirhatunk oda föl valamint szintén kívántatják.

Az hajdúságnak való hópénz felől se feledközzék el az üdő alatt kegyelmed.

Külön lapon.

P. S. Farkas Gergelre bízuk uram, hogy mi nekünk egy igen fő és szép termés rubintot keressen ott fönn; mennél jobbnak és szebbnek, öregnek szerét teheti, kit nem az ékességért keresünk, hanem mind az doctorok és egyéb körülünk való tudós emberek adják tanácsul ez nyavajánk ellen, a kiből vagyunk, hogy annak testünkön való viselése karunkon vagy másutt igen hasznos volna. Kegyelmedet is szeretettel kérjük legyen segítségel mellette, mennél jobbat és szebbet találhat, szerezzon olyat, az árával ne gondoljon kegyelmed, hat kétezzer, három, négy ötezzer forint érő lenne is megadatjuk örömet csak találjanak olyant igaz termést, öreget, ki ugyan fő legyen és azt az pénzt megérje. Igen kedvesen vesszük ebbeli munkálkodását is kegyelmednek többi között.

Az mely pöcsét nyomó gyűrűkre kértük vala kegyelmedet, hogy kimetszesse, kérjük kegyelmedet ne legyen feledékenységekben, készüljenek el és hozza meg kegyelmed magával együtt.

Bocskay kezével: mp.

Naprági uramtul is kegyelmed ne felejtse édes apám uram az gyűrűt kiserzeni, de meglássa, hogy azon gyűrű legyen, mert az mely dolgot kegyelmed indított, az is efféléhez való volna, noha ha az úristen azt véghez adná vinnünk, jobbat keresnénk akkorra annál, de azért az is jó volna a többi között.

A fejedelem ehhez sajátkezüleg még a következőket írta:

Apa uram ha hamar gondot nem visel kegyelmed az egy fiára, bizon félek riája, hogy egy csepp fiad sem fog maradni kegyelmednek. Asszonyomnak ő kegyelmének ajánlja szeretettel való szolgálatomat kegyelmed, kérem kegyelmedet.

mp.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiesházy.

Kívül Illésházy kezével: 11. Julij p. De lapide Rubinth deque annulo Dni Napragi.

LXIX.

1606. jul. 4.

Ego Stephanus de Illieshaza, comes comitatum Trinchinensis et Liptoviensis. Memoriae commendo, imo fateor et recognosco per praesentes has literas meas significans, quibus expedit, universis. Quod cum ad serenissimum principem ac dominum

Matthiam Archiducem Austriae etc. pro sapiendis et componendis in regno Hungariae annis praeteritis exortis tumultibus, ab illustrissimo principe domino Stephano Bochkay, et sibi adhaerentibus regnicolis e congregatione Cassoviensi in mense Maio 1606. habita cum sufficientibus mandatis et plenipotentibus datis et attributis cum potestate et auctoritate de omnibus et singulis, quae super tractatu sub initio huius anni praesentis habito, difficultates praebuerant, plenarie concludendi et definiendi missus fuerim, et nunc omnes illae difficultates per me cum sua serenitate sint compositae et conclusae, iuxta transactionem desuper factam, a me quoque subscriptam, et sigillo meo roboratam, quae nunc ab utraque parte confirmari debet.

Ego itaque Stephanus Illiesházy nomine et auctoritati mihi in parte delegata, interea dum confirmatio suae celsitudinis domini Bochkay et regnicolarum sibi adhaerentium, subsequatur, omnia ea et singula quaecunque cum sua serenitate, vigore articulorum hic Viennae die vigesima tertia huius mensis Junii a me determinata et conclusa fuerunt pro firmiori assecuratione et maiori, evidentiorique huius rei documento, hisce meis literis peculiaribus, vigore plenipotentiae mihi attributae omnimode rectifico et confirmo. Promittens, quod ea omnia et singula etiam sua celsitudo dominus Bochkay, sic et regnicolae sibi adhaerentes firmiter et inviolabiliter observaturi sunt, et per alios quoque sibi subjectos observari facient.

In cuius rei firmitatem ego cum reliquis mihi adiunctis nobilibus, videlicet Thoma Vizkelethi de eadem, Andrea Oztro-sith de Giletingh et Paulo Aponi de Nagy Apon hasce literas subscriptione et sigilli nostri appressionem munitas serenitati suae dandas et concedendas duxi. Actum Viennae Austriae, quarta die mensis Julii, anno millesimo sexcentesimo sexto.

Kívül : Tales dedi literas assecuratorias suae serenitati Viennae.

Fogalmazvány Ipolyi Árnold püspök úr családi levéltárából.

LXX.

1606. jul. 16.

Serenissime princeps et dom. dom. mihi semper clementissime.

Serviciorum meorum stb. Kegyelmes uram hiszem, hogy fölséged kegyelmesen emlékezik rá, Kassán létemben engemet az minémű erős hittel magához kötelezett vala, mely hitemhez én mind ez óráig tartottam, ezután is tartom magamat, és noha

hallottam azt, hogy az német fejedelemmel az békesség felségtek között véghezment, de én mindazáltal tudván felségedet igaz magyarnak lenni, örömesben akarom fölségedet szolgálnom, ha felségednek az én szolgálatom kedves lészen és valami oly tiszttel meglátogat, kiben mint istenemnek, hazámnak és felségednek szolgálhatok és mellette ha valami oly jószágot ad felséged birtokában, kiből házam népivel élélhessek; melyet ingyen nem is kívánok felségedtől, miért hogy én még semmit nem szolgáltam felségednek, hanem ha oly helyen ad felséged, ki nekem is tetszeni fog, úgy hogy tisztességesen felséged azon élélhessek, kész vagyok egy jó summa pénzt felségednek letennem, és így mind gyermekestől felséged hívségében maradnom; melyről felségedtől kegyelmes választ várok, tudjam magam mihez tartanom, és hogyha felségednek az én szolgálatom nem szükséges, ilyen conditióval a mint feljúl megírtam, tudjam én is magamat mihez tartanom; könyörgök azért felségednek, hogy mingyárast az felséged én hozzám való akaratját jelentse meg, hogy tudjak én is magamra gondot viselni. Ez mellett az felséges istennek gondviselésiben ajánlom felségedet. Datum ex arce mea Felsőlindva 16. Julij anno domini 1606.

Eiusdem serenitatis vestrae

humilis servitor

Tomas Zechj mp.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Stephano principi Hungariae et Transilvaniae et Siculorum comiti etc. Domino domino mihi semper clementissimo.

Exhibite die 12. Augusti 1606.

(Révay Vilmos úr trebosztói levéltárából.)

LXXI.

1606. julius 18.

Az szent isten nagyságodat sokáig éltesse. Az nagyságod levelét Ornai Tamás uram Komáromba megadta volt.

Mi harmadnapig Budán voltunk, az nagyságod izenetét az basának megmondottam, hogy nagyságod az magyaroknak szabadságát és törvényét Bécsbe elvégezte, és méltó immár, hogy az frigy meglegyen és az fegyver letétessék, de úgy, hogy mind az hatalmas török császár és római császár, és az fölséges Bocskay uram fejedelemnek követi az három részről öszvegyüljen és egyenlő akaratból elvégeztessék, kire az basa kész.

Meg is kérdettem az basát az fő legények előtt, akarták-e az német uraim az magyar nemzetet az békességből kirekeszteni, az basa feleleti ez volt: »azelőtt sok szó volt, de felejtsük el és szóljunk az mostani dologról, mert én Caesar uramba ez dolog felől semmi hamisságot nem találtam; az várok dolgát az basa ő maga hozta elő, ha német kezéhez adatnak, megkéri tőlök, ha pedig magyaroknál marad, azokval szólhatunk és megalkosunk.

Ismég harminczkét nap frigyét adtak ily okval, ha az magyarok megtartják, ha pedig az magyarok megindúlnak, ők is megindúlnak az németre.

Az frigy dolgában mi végeztetett, írva nagyságodnak megküldtük, az minemő súlyos három articulus vagyon hátra, azt is írva megküldtük nagyságodnak, és Ornai Tamás uramtúl szóval is izentem nagyságodnak, tőlök nagyságod minden dolgot bőségesen megérti, mert mindenütt velünk voltak és minden tractálást értettek; az basának megmondottam nagyságod szavával, hogy nagyságod azért küldötte, mindent érthessenek és hallhassanak.

Az basa is választ írt nagyságodnak; az basa okos ember és nem idegen hozzánk. Evvel nagyságodat az szent istennek ajánlom mind az én kegyelmes asszonyommal egyetembe. Datum Comarom 18. Julii anno 1606.

Dominationis vestrae

servitor devotissimus

Hannes Illésy

Römischer Majestät Hofdiener.

P. S. Az magam dolgomat megszolgálom nagyságodnak, im fölmegek, mi állapotba vagyon, meglátom; én nagyságodé vagyok, lássa nagyságod; valamint akarja nagyságod, reám gondot viselhet etc.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino domino Stephano Illésházy stb.

LXXII.

1606. j u l. 24.

Spectabilis ac magnifice stb.

Áldja meg isten kegyelmedet kívánsága szerint való sok jókkal. Beteges állapotunk felől kegyelmednek azt írhatjuk: istennek jó voltából naponként könnyebségünket ösmerjük. Az kegyelmed levelét Trencsinből, kit 19. julii nekünk írt, 21. adták

meg. Szeretettel olvastuk, értvén az kegyelmed előbbeni jó egészségét és hozzánk közelebben jövését. Miért hogy isten kegyelmedet közelbben hozta hozzánk ez mostani időnek sok súlyos és veszedelmes állapotjában, fölöttébb igen kívántatik, hogy mentől hamarabb lehetne egymással szemben lennénk, kinek halasztása veszedelmes és ártalmas. Kegyelmedet fölöttébb igen szeretettel kérjük, hazájához való szeretetiért, közel levén hozzánk kegyelmed siessen alá hozzánk, nagy és szükséges dolgokról beszélvén egymással. Én az én hitemre kegyelmedet azontúl más- vagy harmadnap, ha el akar kegyelmed menni, békével elbocsátom.

Ez mostani időnek állapotja nem is szenved kegyelmedet itt sokáig tartóztassuk.

Az magunk személyéhez való jó akaratját kegyelmednek értők, kegyelmedtől nagy jó neven vettük: kegyelmed el nem feledkezett, noha most beteges állapotban vagyok, arról is kellene egymással beszélgetnünk és Mátyás herczegnek megköszönnünk hozzánk való jó akaratját.

Az előbbeni levelekben kegyelmed egynehány dologról emlékezik, Rédei és egyéb dolgokról, coram mind elvégezhetjük, kegyelmedet mégis szeretettel kérjük, siessen alá hozzánk.

Éltesse isten kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum ex civitate nostra Cassoviensi anno 1606. 28. Julii.

A fejedelem sajátkezűleg még a következőket írta hozzá:

Felette szeretettel kérem kegyelmedet, jőjjön el hamar kegyelmed, bizonyos legyen kegyelmed benne, hogy kegyelmed akaratja ellen egy óraiglan is itt nem tartóztatom kegyelmedet. Méltó, hogy az apa az fiát betegségében meglátogassa.

mp.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illieshaza, comitatum Trincsimiensis et Liptoviensis comiti, regni Hungariae inferioris gubernatori et consiliario nostro etc. Fideli sinc. nob. honorandissimo.

LXXIII.

1606. j u l i u s 25.

Először, hogy az tekéntetes nagyságos vezér úr és az nagyságos Ali basa, meghagyják újonnan az tatároknak, hogy semmi nemő kárt az mi részünknek ne cselekedjenek, de ha cselekednének, tehát szabad legyen mi nekünk az mi vitézinkkel utánok mennünk és minden módon nekik ártanunk.

Másodszor, hogy az fegyvernek letétele valóságosképen mind az három részről, elkezdetvén mai naptól fogva számlálni, harminczkét napig megtartassék, és erről egyik az másiknak hitlevelet adjon, úgy, hogyha az fölséges István király akarja.

Harmadszor az hadnak megtartóztatása felől azt mondá az nagyságos Ali pasa, hogy ő meg nem tartóztathatja, hanem fogadja, hogy ő nem sollicitálja az nagyságos Murát szerdárt, hogy följöjjön és azt is fogadja az ő igaz hitire, hogy ha szintén Budára érkeznek is az had, tehát békességben megmarad mind az fegyvernek letétele (avagy az frigynek) kitelése napjáig.

Negyedszer, hogy mindennemő akadéki ez szent békességnek eltávoztassanak, tehát az kívántatik és szükség, hogy az tekéntetes nagyságos Ernestus és János a Molart s Adolphus ab Althan urak ez szent békességnek megerősítése napján jelen legyenek. Mert az ő levelek által lett az első budai végezés, és ők kezdték el az dolognak minden fundamentomát.

5. Hogy minden fél kívánsága szerint az elrontott várakat az ő előbbeni heleken megépíthesse; de mikor az határok osztán elintéztetnek, szabad legyen mindenik fejedelemnek az ő határában ujonnan várakat építeni.

6. Hatodszor, hogy mikor az követek mind az két császárhoz elérkeznek, egyik az másikat apjává, az másik pedig az másikat fiává fogadja.

7. Hetedszer, hogy mind levelekben, mind írásokban, mind pedig meglátogatásokban tisztességesen procedáltassék és egyik az másikat császárnak mondja avagy írja.

8-or. Hogy az tatárok is az békességben befoglalva legyenek és az békesség idejében semmi mi országunk részének kárt ne tegyenek.

9-er. Hogy az békesség mennyi esztendeig tartassék, az mint szokás volt az előbbeni császárok között és az utolsó esztendőben az frigynek továbbra való megerősítése tractáltathassék.

10-er. Hogy békesség legyen az két nagy fejedelem között minden helekben, országokban, tartományokban és provinciákban, és includáltassanak az ausztriai házhoz tartozandó avagy hallgató minden országok. És ha az spanyor király is akar békeséget szörzeni, abban sem tartunk ellent.

11-er. Hogy minden csaták megszűnjenek és ne legyenek, és ha valami részről latrok s tolvajok lopni mennének, megfogathassanak, és az ő fogságok felől irattassék s törvény szerint vélek procedáltassék, és az elvett dolgok visszaadattassanak.

12-er. Hogy az várakra ütni és megvenni se nyilván, se lopva ne szabad legyen, és egyik részről is emberek rabságra ne vitessenek semminemő practicával.

13-or. Hogy ha valami áros ember az ő részekről mihoz-
zánk kereskedésnek kedvéért akar jönni, tehát kérjen szabad
útilevelet az mi végbeli kapitányinktól, és hasonlóképen, ha az
mieink az ő részekre akarnak menni, kérjenek szabad útilevelet
az ő végbeli kapitányoktól, és mikor az határok elintéztetnek,
választassanak osztán két vagy három helek, ahol négyszer
avagy ötször sokadalmak szolgáltassanak esztendőnként.

14-er. Hogy az győri főkapitánynak és budai pasának
hatalma legyen avagy adassék minden végbeli jövendő kötődése-
ket, veszekedéseket s botránkozásokat leszállítani.

15-ör. Hogy az rabok mindkét felől visszaadattassanak.

16-or. Hogy mikor az mi követink Nándorfejérvárra érke-
znek, tehát az nagyságos szerdár küldje az mi fölséges herczeg
urunkhoz az ő követit valami dologgal avagy ajándékokskával
szeretetnek okáért; és mikor osztán az mi követink az ajándé-
kokkal az portára érkeznek, onnan Konstantinápolból küldessék
az ő császároktól követek valami ajándékkal, úgy mint lovakkal,
szablyákkal és hasonlókkal az mi fölséges császáruunkhoz.

Actum 25. die Julii anno 1606. Budae.

LXXIV.

1606. július 30.

Szolgálatomat ajánlom uram kegyelmednek. Írtam tegnap
is kegyelmednek: én ide Surányra érkezvén, itt az mint látom,
nehezen költözhetem által, igen nagy az víz, az híd elszakadt, az
Fátrára szekér nem mehet; az mint lehet érte leszek, hogy át-
almehessek. Itt találtam Hajdú Gergöl hadát, az kik az bányák
között háborúságot indítottak volt, Rédei uram patens-levele
nálok, és az fejedelem Bocskay uramé, hogy Árvába menjenek;
azért oda mennek, de ott higgye kegyelmed, hogy senkinek sem
barmát, sem marháját el nem veszik, adjanak önnik egy kevés
ideig. Im ha aláérkezem Kassára, kiigazítottam onnan őket,
megírhatja herczeg Mátyás urunknak is kegyelmed, hogy eljöt-
tek az bányák közül, meg is harczoltak ott az selmeczi német
gyaloggal, azért ő fölsége higgye, nihil inimici tentabitur a
parte ista.

Írja meg azt is kegyelmed, hogy adja ő fölsége tudtunkra,
ha császár urunk confirmálta-e az mi bécsi végezésünket vagy
nem, mert addig jól tudom, semmire nem vihetem őket; egyéb-
ként reméllem, hogy megállják az végezést: azok, kik magok
hasznájért nem akarnák az békességet, azok forgódnak és engem
is fenyegetnek, de velem levén az én istenem, nem félek tőlek.
odamegyek, minden nap írok inkább azért nekik és váltig eleik-

ben rakom mind hűtöket, megmaradásokat, veszedelmeket; az szentlélek isten, hiszem, jó útba hozza őket: de ad 15. Augusti lehetetlen Bécsben érkezni. Írok én ismég hamar, miben lészen az dolog. Tartsa meg az isten kegyelmedet. Ex Surány 30. Julii 1606.

Servitor et compater deditissimus
Stephanus Iliésházy.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Georgio Turzó de Betlenfalva comiti comitatus Árvensis, sacratissimae caesarcae majestatis consiliario et dapiferorum regalum in Hungaria magistro etc. domino et compatri observandissimo.

Eredetije a Nemzeti Muzeumban.

LXXV.

1606. jul. 31.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Hogy kegyelmed Trincsenből közelebb jött ide hozzánk Likovára, az üdőnek rövid voltához és az előttünk álló szükséghez képest, hogy hamarébb érközhessék alá kegyelmed, fölötte igen akarjuk. Az dolgok igen nagyok, sőt ilyen terminusok még előttünk nem állottanak, ha valaha nemzetségünknek közönséges javára egyenlő értelemből kellett valami jót végeznünk, szintén most az vagyon és lészen előttünk, melyre elmúlhatlan okok is siettetnek bennünket: az hadaknak mindenfelől való megindulása, az töröknek jelen létele. Az urak is mindenfelől hozzánk már bégyűltenek és itt nálunk jelen vadnak, remélnjük, hogy ez előtt való írásunkra is kegyelmed megfogott indulni és talám jövő útban is találják kegyelmedet. De ha még nem indult lészen, annyival inkább intjük, kérjük nagy szeretettel kegyelmedet, se órát, se napot ne mulasson, siessen hozzánk és közinkben érközni, végezhesünk minden bizonyost ez előttünk álló nagy dolgokról, ne láttassuk mind az két császár elmejét csak függőben sokáig hordoznunk és tartanunk, mindenekfelé adhassunk categorice bizonyos választ. Melyben való követség-hordozásban minthogy eddig kegyelmed fáradott és anélkül is fő membruma lévén hazánknak, szükségesképen az kegyelmed jelenlétele és köztünk való voxá kívántatik. Bizonyos lévén abban, hogy két-három napon isten segítségéből ez dolgokról minden jót végezvén, mindgyárást szép isteni áldomással ismét visszabocsátjuk kegyelmedet úgy, hogy közönséges jónkra az mi gondviselés még hátra vagyon

abban kegyelmeddel egyenlő értelemből előmehessünk. Azért minden okvetlen és haladék nélkül kegyelmedet hozzánk várjuk. Nec secus fieri volumus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die ultima mensis Julii anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Pechi mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illiészáza stb.

LXXVI.

1606. augst. 19.

Generális kapitán urunk ő nagysága bocsátott minket, tudniillik: Csery Mihályt, Szegedy Gáspárt, Ormé Tamást, Szele Ambrust, Bálint deákot és Thely Jánost, thefter thihajához és az kincstartozóhoz az több vélek való fő-fő vitézeknek szállásokra, itt Ujvárbán megértekezni és tudakozni az holdoltság felől, mi legyen akarataik és kívánságok.

Kikkel tisztességgel (és szeretettel) való beszélésünk után, mikoron az ő nagysága kívánságát és izenetit megjelentették volna, azt felelték minekünk.

Az hatalmas császár után az nagyságos Ali pasának, szandcsák békeknek, agáknak, vajdáknak és ispánoknak kívánságok ez, hogy valamennyi falvak, városok, jobbágyságok, kiknek még az nevek is be vagy on írva az hatalmas császár könyvében szultán Szolimán idejétől fogván, azaz miultától fogván Esztergam elsőben az magyarok kezétől török kézben költ volt, és az törököktől Esztergam várának megvétele előtt is holdoltak voltak, fizetnek, szolgáltanak: mindazok mostan is behódoljanak etc. — Kit sok szapora szóval előnkben adván az törökök.

Mi azt feleltük: mi mellett kíván az nagyságos pasa és kegyelmetek ilyen nagy dolgot, és ha az mi fölséges fejedelmünktől, királunktól vagy on-e ez kívánságra való engedelem és valami levél, mert mi örömet látnánk, mert úgy arányzunk, hogy kapitán urunk ő nagysága ez dolgot ennyire nem értette és nem is tudja. Kit hallván tőlünk, urunk ő fölségének hozák egy levelét elő, kinek datumja ultima januarii 1606 volt. Melyet megolvastván, az levélnek teljes contentia az, hogy mostan az holdoltságot semmivel ne bántsák, mert látják, hogy mostan az hadak is mind reátok kelnek, hanem várakodjanak az békességnek az németek-

kel való véghezmenetelire (vagy ha az nem lenne, az hadakozásnak vége mire válnék).

Ez levelet megolvassván, akartuk az ő fölsége irásának continentiájához ökök és értelmére, s annak megtartására venni, de azt felelték, hogy más levél vagyon, ki ennél utolban költ; mely otthon maradott, de érette küldenek és meghozatják. Mi az idő alatt eszünkben vévén, hogy az levélnek érette való küldése felől beszélnének és egyáltalában megértettük volna, hogy föl akarnak hozatni:

Azt kérdeink tőlök, ha akarják-e, hogy ő nagyságának kapitány urunknak az ő kegyelme kívánságát megjelentsük, mert azt az ő kegyelme kívánságát ő nagysága bizonyosan nem így értette; netalántán ő nagysága urunk ő fölsége híre nélkül ilyen nagy dolognak véghezvitelét és tractálását magára nem veteti; minthogy az ő fölsége előadott levele sem tartja, ő nagyságának is pedig ennyire parancsolatja nincsen. Mely dolog és kérdésünk nekik is tetszett. És úgy kettőt közölünk, Ormé Tamás uramat és Bálint deák uramat küldöttük ő nagyságához; és ő nagyságának az megírt kívánságokat tudtára adván, ő nagysága azt izente (szép beszédekkel megkövetvén őket): hogy ím most értem az ő kegyelmek kívánságát mi legyen; de gondolja meg ő kegyelmek, hogy én az én kegyelmes uramnak fejedelmeknek egy szolgája és kapitánya lévén, híre nélkül mint vihessek ilyen nagy dolgot véghez; hanem, minthogy mostan az magyar nagyságos urakat, fő-fő nemes rendeket, vármegyéket ő fölsége Kassára gyűlésre hívatott be, és az németekkel való tractálást adatja Illésházy urammal ő nagyságoknak eleiben megértésre, ott vannak az hatalmas császár és az nagyságos vezér pasa követi is, én is az dolgot ő fölségének póstán, az ő kegyelmes kívánságát oda-küldöm, és ő fölsége valamit parancsolt, abban maradok.

Mink így, ha szintén én valamit végeznék is, netalántán urunk ő fölségének nem fogna tetszeni, és úgyis az végezés állandó nem lenne, vagy az országnak is ellene lenne; de hiszem, hogy ha az németekkel való frigy véghezmenend, tehát az hatalmas császárral való szövetsége is urunk ő fölségének az magyar nemzettel megerősejtetik, és ugyanakkor (ezt tartom) minden vég-lázakhoz és várakhoz, valamelyek Magyarországbán vannak, tartozandó holdoltságok felől állandó és megmaradandó végezést tesznek, ki sokkal jobb és hasznosabb leszen mind az szegénységnek, mind pedig az vitézeknek.¹ És ők is ezt jóváhagyván, így váltunk el egymástól etc.

LXXVII.

1606. aug. 24.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Hogy kegyelmed az ide való állapotunkat szüntelen értse. az portára való követünket az vén csauszszal együtt, ki onnat jött volt, ma bocsátottuk el, minden állapotokról voltaképen való tanúságot adván nekik. Magunk felől írhatjuk kegyelmednek, legyen istennek hála, jobb állapattal vagyok és könnyebben sokkal, hogysen mint az mint kegyelmed elhagyott; jó reménységünk is vagyon, hogy ő szent istenségének kegyelmességéből naponként való könnyebbülésre és gyógyulásra fordúlunk. Az zsidó doktor emlöget valami mannilla nevű orvosságot, Bécsben mondják, hogy bőven; Széchy György uram fog póstán érötte menni etc.

Uram, az mely dologban kegyelmed elindult és munkálkodik, szeretettel kérjük ne halogassa és ne mulasson véle, ügyeközzék mennél hamarébb jól véghez vinni, mert a mint látja kegyelmed az üdő igen bėjött és eltölt és a mint annak utána hallottuk, nem is úgy fogjuk találni az török erejét a mint mü gondolnánk; mind az két szerencsére készön vagyon, itt penig az szomszédságban most is minden órában halhatatlan sok kárt teszen az tatár, amazok sem nyugosznak ha följébb érköznek, mind az mi lelkünk terhelődik immár véle valami kár késődelem miatt esik az hazában; lám mü rajtunk semmi is az dologban nem mult, sem nem múlik ezután is. Ha mi hírei érköztenek ez üdő alatt onnat feljül kegyelmednek, adja értésünkre. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 24. mensis Augusztii 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae.

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Külön lapon.

P. S. Az titkon való assecuratiórol ne feledközzék el kegyelmed a mind szóllottunk róla kegyelmeddel; ügyeközzék mennél hamarébb megszörzeni legyen kezünkben.

Az kassai generalisra is, ki jövendőben lészen oly mandatumot mely nálunk álljon, hogy valamikor én megtalálandom, ad requisitionem meam tartozzék mindgyárust mind lovaggal gyaloggal, és alatta levő fizetött és fizetetlen hadakkal én mellém jönni és a hol az szükség kevánja ott segítségül lenni, non obstante diuturnitatem literarum.

Farkas Gergely ha meghozatta lészen az követ arra is legyen gondja kegyelmednek. Az gyűrűk csináltatására is mind az

erdélyi s mind magyarországi czímerre, a mint szólottunk kegyelmeddel.

Tudakozzék kegyelmed ott fönn és szerezzén baráti által, mi számunkra két igen öreg szép szilindekeket, török császárnál halljuk hogy kedves ajándék volna, oda küldenők, többi között szeretettel kérjük kegyelmedet ne neheztelje se röstellje ezt is megszörzeni, hadd kedvesködnénk neki a mivel kedvesködhetnénk.

Kegyelmedet erre is kérjük ne felejtse el ez legyen kiválképen való punkt az Tokaj dolgában, minthogy ő fölsége császár neköm Tokajt jure haereditario adta és jus regiummal cum omnibus pertinentiis ab antiquo ad eandem spectantibus, tehát valamely jószágok Tokajhoz valók Tarczalon és Keresztúron kívül is, kiket ő fölsége vált meg, de azon kívül valókat is, kik zálogosok volnának szabad legyen és jussom legyen nekem hozzá, hogy magam pénzén azokat is megválthassam, ugyan oda írassa ezt kegyelmed az articulushoz és az diplomában is, kiről bővebben izentünk kegyelmednek Hoffman uramtúl.

Stephanus mp.

Külcím: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiéházi stb.

LXXVIII.

1606. auguszt. 28.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Ennek előtte való levelünknek is, melyet Hoffman uram által küldöttünk volt, csak az volt a summája, hogy kegyelmetek a reája bízott dologgal semmit se késsék, se múlasson, miért hogy az idő ennyire beforgott. Mit írt legyen most mi nekünk az budai pasa, in specie az maga levelét oda küldöttük kegyelmeteknek. Az szerdár a mint ő computálta, ha az augustus noviluniumjától fogván számlálván 15 napon volt Mohácson, és onnat nyolczad napra Budára érkezik, szintén tegnapi napon azaz 27. augusti szállott Budához, holott annyi haddal az fönn levén, kit bizonynyal higgyen kegyelmetek, hogy nem az mi gondolatunk szerint vagyon, noha mindenképen szép szót ad a békességre, de félő hogy megveszi a jargaló pénzt valakin lehet és messzönnen való fáradságát heában nem hagyja.

Most is ide alá felé az tatárok egyben kaptak az mieinkkel és kár is esött az hajdúknak, valamily felé fordulnak Magyarországot élők, azt rabolják és abban tesznek kárt, ha csak két napot és két órát halad is a dolog, mindennap Magyarország és

az mi nemzetünk fogy, károsodik véle. Mü rajtunk lám semmi el nem múlt s nem múlik ez után is, ha mi történnék kár, rablás vagy egyéb eset, mely mind Magyarországon, nem máson történhetik, mü okai semminek nem lennénk, az kegyelmetek vagy az ő fölségek késődelmessége lenne oka minden kárnak.

Mü azért protestálunk idején korán, tudjuk az török szokását és természetit az rablás ő néki közönségesen az várvételnél is hasznosban esik, noha birodalma véle nem terjed, ha ennyire immár feljött félő hogy hirtelen el ne csapjon valamely felé, most senki nem lészen ki eleiben álljon, az kárt is megvalljuk és úgyis arra kell mennünk a mire e nélkül mennénk. Evvel a szerdárral török is bőven vagyon elhigye kegyelmetek, de csak tatárja is könnyen vagyon hat vagy nyolcz ezer, most sem császár, sem fővezér előttők itt kinn nincsen, hanem csak szerdár kivel ők kevesebbet gondolnak. Király fia idejében császár ő maga itt kinn levén az mely tatárok és törökök segítségére küldettenek volt, kedvük ebben nagy rablást tevén Magyarországhban meg kellett vinni az prédáért az segítségőkre küldetett tatárokkal, melyben most micsoda módunk lehessen, jól látja kegyelmetek, hanem távol kellene azt kerülnök, hogy módot és alkalmatosságot ő nekik arra ne adnánk és távol az maguk birodalmában tarthatnók őket. De látja azt kegyelmetek, hogy ez is az budai pasa csak mezőt emlöget és hogy az mezőben valék meg ha mü az némöt mellé vagy ő melléjük állunk inkább.

Mindezek arra valók és azért írjuk bő beszéddel meg kegyelmeteknek, hogy az előttünk álló dolgot ne vontattassa, siesen véghez vinni és ő fölségöket szorgalmaztassa, szánják meg az elpusztult és megromlott Magyarországot, ne essék valami véletlen veszély az idén is rajta ha pedig mi történnék, kit isten távoztasson, magát és minket is mindenekben igen szorgalmatosan mentse meg kegyelmetek, hogy okai mü semminek nem lészünk, hanem az ő felségek üdő vontatása.

Tokaj felől noha tudjuk azt, hogy a mint egyszer császár ő fölsége cum omnibus pertinentiis ab antiquo ad eandem arcem spectantibus nekünk adta, de hogy jövőendőben is valami különkülönbféle magyarázatok abból ne következessenek, az mely faluk vagy városok most meg nem volnának nevezve, kik Tokajhoz valók voltak régen és zálogban vadnak vetvén, azt az clausulát igen expresse és oly értelemmel írassa oda kegyelmetek, hogy valamely jószágok régtől fogván oda valók voltak és most elzálogosítván volnának, akár túl az Tiszán, s akár innét valók legyenek és akár mi rendbéli és hova való embereknek inscribáltattak volna, azoknak megváltása is nem mást hanem minket illessen az mostani ő fölsége adományából. Tarczalt és Keresztúrt azért neveztük meg, hogy olyan derekas summában

levén azok inscribáltatván, azokat ő fölsége váltsa meg mi nékünk, az többinek pedig megváltására való igazságot és szabadságot mi nékünk adja ő fölsége. Kit noha tudjuk, hogy ő fölsége most is úgy értött és eo sensu adott mi nékünk cum omnibus pertinentiis antiquis, de mégis, hogy jövődöben az ő fölsége ide való generalis prefectusi és tisztviselői azon ne akadálkodhassanak, kívántatik hogy expresse légyen kiírva, hogy valamikor azokért való summát letehetnök, nos vel successores nostri legitimi, tehát mox et de facto absque omni tergiversatione, mindgyárást az summa letétele után hozzá nyulhassunk. Hiszem ha megakarjuk váltani és megválthatjuk ő fölségének nem injuria, amaz is pedig az kinél volna pénzét el nem veszti, de azt kívánjuk hogy minden igazságával és régtől fogván hozzá tartozókkal épen adja ő fölsége mi nékünk Tokajt.

Melyre ez okon is kell ügyeköznünk, az vár jól tudja kegyelmetek jószág nélkül semmi, az mi jószág pedig Tokajhoz volt, azt az országnak közönséges tetszéséből az hajdúságnak kellett adnunk az korponai gyűlésön, mely immár oda vagy, enélkül is pedig az nyilván való igazságban senkinek semmi injuriája nem lehet.

Írjon idejénkorán arról is kegyelmetek mi nékünk, hogy mikorra végezheti mind az három részről és az törökkel való tractátusra való menetelt. Ha annak előtte alájöhet kegyelmed Illyésházy uram hozzánk vagy csak innét bocsássunk oda kegyelmed mellé. És onnét feljül kik lesznek az ő fölségök részéről comisariusok, mert ha csak Althan leszen a mint az pasa írja, a nem sok; úgy vesszünk eszünkben igen elfogytanak ott is az emberek, ha pedig több társai lesznek írja meg kegyelmed, hadd tudjuk azokat is, mi innét nem késleltetjük valakiket föl kell bocsátanunk, csak az végezött napot érthessük, fölküldünk reá hadd tudhassanak Nyáry uramék is idején korán az naphoz és úthoz hozzá tartani. Írjon azért kegyelmetek minden szükséges dolgokról, bővön és nyilvánvaló képen. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 28. mensis Augusti; anno domini 1606. Spectabilium ac magnificorum dominationum vestrarum

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Spectabilibus, magnificis et generoris Stephano de Illyésháza intimo, Francisco Magocsi; Georgio Druget de Homonna, Sebastiano Teökeöly, Georgio Hoffman, et Petro Mladosovit consiliaris et ad serenissimum principem ac dominum Mathiam Austriae archiducem, legatis et commissariis nostris et fidelibus nobis honorandis.

Cito.

LXXIX

1606. aug. 29.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Magunk állapotja felől írhatjuk kegyelmednek, legyen istennek hála, könnyebben és jobban vagyunk annál, hogy nem mint kegyelmed elhagyott bennünket; naponként az orvosok a mivel tudhatják, mindezzel könnyebbítik nyavalyánkat, de minthogy az nyavalya természet szerint, az orvost és az gyógyulást igen kívánja, az mely orvos ember oda föl vagyon, kiről szóllottunk is vala kegyelmeddel, még eddig alá nem jöve és nem is érthetjük hogy jönne; szeretettel kérjük kegyelmedet legyen gondviselése reá, küldje és hozzák alá mennél hamarébb lehet, vehetnök ki abból is kétségünket; fölötte kedvesen és jó neven vesszük kegyelmedtől.

Az mely két lovat oda föl való emberektől magunk számára alá kérettünk és hozatunk, arra is szeretettel kérjük kegyelmedet, elégítse úgy meg őket, hogy mi reánk nem hogy panaszkodások lehetne érötte, de inkább vehessék jó neven.

Az gyűrűket mind az hármat, a magunk, az erdélyi és magyarországi címereket metszesse ki, csináltassa és készíttesse el kegyelmed, az erdélyi címerből noha azt kimetszették volt, de nem volt egészen, mert az fél sast, az csillagot és az holdot ki hatták volt belőle, azért kegyelmed arra is vigyázzon reá legyen éppen kimetszve.

Az erdélyi várasok adosságát ez előtt alá hozott conclusiokban megígérték expresse ő fölségök, de az mostani replicatiokban nem tudjuk, ha lött emléközet felőle avagy nem; kegyelmedet szeretettel kérjük legyen arra is gondja és vigyázása, ha szintén nem replicáltunk volna felőle is, az elébbi ígíret szerint legyenek benne azok is az conclusiokban. Mind ezekben az kegyelmed kedvünk szerint való munkáját és fáradságát megügyeközzük szolgálni kegyelmednek. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 29. Augusti 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae.

benevolentissimus.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Melléklet külön lapon.

P. S. Az mi titulusunkat im két formában is leíratuk az mint mű kívánjuk, az első úgy hogy minden tehetsége szerint, ha mi nekünk hasznos és kedves dolgot akar cselekedni, kegyel-

med tehát az szerént hozza és szörözze meg és oly serio instáljon érötte, hogy az másodikat ingyen se említse, mintha nem volna és totis viribus azon legyen, hogy azt hozza meg mi nekünk, kin reménljük, hogy ők igen sokat nem veszeködnek.

Ha pedig semmiképen nem lehetne, hogy nem mint ilyen nagy dolognak csak azon esze vesszön, az másodikra úgy lepjék kegyelmetek és annál különben osztán ugyan ne is legyen semmiképen.

Az első, kiért instálni kell, ilyen legyen: Stephanus dei gratia Transylvaniae, partiumque regni Hungariae ac sacri Romani imperii princeps et Siculorum comes etc.

Ha az első nem lehetne, ennél különben semmiképen ne legyen: Stephanus dei gratia Transylvaniae ac sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus hereditarius et Siculorum comes etc.

Illésházy erre a következő megjegyzést teszi a jelen papirosra: Magyarorszában princeps soha nem volt egyéb, hanem az királyok fiai.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza intimo consiliario, partiumque regni Hungariae cis et ultra Danubianarum gubernatori, comiti comitatum Trinesiniensis et Liptoviensis, ac ad serenissimum principem et dominum Mathiam archiducem legato et commissario nostro etc. Fideli nobis honorando.

LXXX.

1606. augusztus 30.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Az vitézlő Somogyi György adá értésünkre, hogy az ő kapitánsága alatt való vitézekkel küldötte volna kegyelmetek az nográdi németek keresésére és az alatt míg oda jártak, az több rendbeli hadainknak kegyelmed megfizetett volna, annak utána pedig az Rákos mezejére kellett magunk személye mellett indulniok és úgy maradt volna hátra fizetések. Könyörgenek nekünk, hogy akkori hópénzeket, mivel hogy az több vitézekkel egyaránt szolgáltak volna megadatnók (így). Így lévén azért az dolog kegyelmed emlékezhetik rá, hogy az vitézeknek akkori fizetését magára vette volt. Kegyelmedet azért intjük szeretettel, hogy az mely hópénzek, Somogyi Györgynek az ő kapitánsága alatt való vitézekkel, hátra maradtott volna az meguevezett szolgálat mia, az exponenseket is elégítse meg erről kegyelmed. Tartsa meg isten kegyelmedet. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi 30. die mensis Augusti anno 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
Stephanus mp.

amicus benevolus.

Georgius Keresztúri.
secretarius.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiéházi consiliario
nostro intimo et inferioris regni Hungariae bonorum nostrorum fiscalium
supremo administratori, stb.

LXXXI.

Ex Trinczen 3. Septembris 1606.

Az mi az derék dolgot illeti, az úristent segítségül híván az fölséged commissariusival egyetemben azon leszünk, hogy mindeneket jól elvégezzünk, csak fölséged és országunk maradhatna meg. Arra kellene néznünk, mert az szabadság semmire nem kelletik, ha elvesztjük országunkat. Én Kassán létemben is eleget kiálték, hogy ne késtessenek és hazánk megmaradására nézzünk, ne akadozzunk pókhálóban, mert ezután is az idő, statuta publica et leges, az mint ezelőtt való időkben is, azonképen ezután való idők is változtathatják, de némely uraimnak, inkább ad privata comoda quam bonum publicum vagyón nézések; ha mi rablás esik, adjanak mind ez világon, s mind az más világon az ártatlanak veszedelméről okot, azok az kik okai ez sok disputálásnak és késelelemnek, bizony igen féltő, hogy semmi nélkül eloszoljon az török had.

Illésházy Bocskaynak. Emich Gusztáv úr Medullae et Paragraphi című gyűjteményéből.

LXXXII.

Anno domini 1606. 4. septembris.

Első szóbeszéd Althám és az pasa között az volt, miért hogy immár az magyaroknak állapotja az békességből az némettel végben vagyón, ez szükség, hogy immár az mi részünkről is végezzünk az hátramaradott dolgokról; ezt az pasa mondotta. Erre azt felelte Altham: akarom, hogy nagyságod tudja azt és megértötte az magyaroktól, hogy már mivelünk megbékéltek és megegyesödtünk, az úgy vagyón, különben sincsen penig, de az mi részünkről úgy vagyón tudva, hogy az mint Caesar Gál uram Budán végezett, az szerint az hatalmas császár részére is immár kész az békesség s megmarad nagyságtok is azon. Az hatalmas császár részéről azért az elfizettetött ajándék, mind az hatalmas

császár ő fölségének s mind az vezéreknek készen vagyon s megadjuk. Annak felötte ezután is, ha az hatalmas császár vagy esztendőnkint, vagy három esztendőben küldend ajándékot az mi császáruknak, mi is készek leszünk, hasonlóképen küldenünk. adnunk, de mi mostani derekas ajándékunkat, úgy ígértük ennyi nagy summával, hogy az semel pro semper legyen. Erre az pasa azt felelte, hogy soha arrúl szó nem volt, hogy ez egyszeri ajándék által értessék az, hogy ezután többé ne adjanak adót, sem az, hogy az hatalmas császár részéről illendő (*kitörölve* igyenlő) ajándékot adna az német császárnak, mert az soha nem hallatott s nem is leszen, meg sem gondoljátok azt, mert az ti uraitok pohárt, kupát, mosdókat, órákat szokott adni az hatalmas császárnak. Viszont az mi hatalmas császáruknak, kaftánt, lovat, köves szablyát küldött Bocskainak, de hogy hasonlókat tartozzék ő valakinek adni, az minémőtt neki adna az nem leszen. Hanem nevezzétek meg ti, mit ígértetek adni esztendőnként az hatalmas császárnak, és soha ne gondoljátok azt, hogy az hatalmas császár oly értetlen legyen vagy szegény, hogy viszontag emberséggel és illendő jóval ne legyen érette, de hogy ez az atnáméba be lenne írva, hogy ő is az hatalmas császár egyenlőt tartoznék adni, azt nem is köll megemlíteni, mert új dolgot nem köll szabni. Azt is mondá lám az hatalmas császár, naponkint küldtön küld sok szép drága ajándékokat az felséges Bocskay királynak, most is küldött, kit még meg nem adtam neki, noha nincsen közöttük semmi végezés.

Végre tovább disputálván egymással és mink is hozzászólván, monda az pasa: sommája ez három, a dolog erre kívánja az választ, miért hogy te, az te császárod személyét viseled most, nem Althamét, sem herczeg Mátyásét — én sem Ali pasa, sem Murát pasa képét, hanem az hatalmas császáráét viselem, azon szót szóllom és úgy végezek, mint az császár maga szömélye szerint, azért adott is hatalmat, hogy ez mostani ajándékot éppen bekívánjam, ha az végházakat az német császár kezéhez veszi, az magyarok megadják neki, azokat mind visszakívánom és ezután esztendőnkint az summa mi legyen, kit beküldötök, annak az nevét megkívánom tudnom tőled. Erre azért választ várok. Ha penig az végházak az magyaroknál maradnak, azokkal én végezek felőle. Erre Altham azt felelé, mind igaz az nagyságos pasa szava, hogy az két császár szömélyét és képét viseljük, és azért nem volna jó olyant végeznünk, az ki nem illenék hozzánk, mert az mi ez mostani ajándékot illeti, miért hogy megígértük, ez végre ígértünk ilyen sokat, hogy ezután immár többet ne kívánjatok, hanem, ha meglátogatunk és mi tisztességes ajándékot küldünk az ti hatalmas császártoknak, kívánjuk, hogy hatalmas császár részéről is küldjenek az mi császáruknak. Ami penig az végházakat illeti, azokat az mi császáruknak számára megígérték az

magyarok, és az úgy vagyon, de miért hogy még az mi császáruk kezében nincsenek, azokról nem tudok semmit, nem tudok végeznem, hanem az mikor mindnyájan együtt leszünk. És Illyésházy uram is akkor ott leszen, azon is megalkhatunk hamar. Az esztendőnkint való summát penig én nem ígérem, mert ennyi sok esztendeig való hadakozás is azért nyújtózott ilyen hosszan, hogy erre nem akartunk menni, és mostan is nem mehetek, hanem, ha küldünk mi, ti is küldjete, ha ti nem küldete, mi sem küldünk. Monda erre az pasa: Hát miért jöttünk ide, ha én ezt tudtam volna, hogy csak ezért jöttél ide, én nem hogy ide jöttem volna, de csak erre sem tekintettem volna, többé ide immár soha nem jövök, ezt úgy értsed, lássák az magyarok, ha ők elállanak melőlünk, nálunk hitek s hűtlevelek. Mi is erre felelünk, hogy attól nem szükség az török nemzetségnek mi felőlünk gondolkodni. Erre meg azt felelé Altham, hogy ő semmi egyebet nem mondhat, mert minden szive titkát kinyitotta és többre sincsen tanosága, hanem az mint megmondotta, az szerint kész végezni, de ha ezen meg nem elégszik, tehát hagyjon napot neki, ez közben hírré teszi odaföl is. Ez alatt Illyésházy uram is megtér és akkor legyen vég mindenben.

Arra azt mondá az pasa, nevez bizonyos napot neki, mikor, mely nap leszen az. Azt felelé Altham, nem lehet, mert azt nem tudom én, mikor expedíálják Bécsben. És ha bizonyos napot neveznék és meg nem lönné, én maradnék gyalázatba. Mondá ismét az pasa: no ezt míveljük, az mostani summának egy részét bocsássuk be és az többit tartsuk meg az jövődő esztendőre. És ím együtt ha leszünk, végezzük az esztendőnkint való adóról, bátor együtt mindnyájan. Arra Altham meg azt felelé, hogy ő ezt nem mívelheti, mert azt futotta ez ideig mind, mert ha ő azt mívelné, az császár méltósága osztán semmi lönné. Hát mit kell mívelni? az békesség véghez nem ment, mondá az pasa. Felele arra Altham, no hagyjuk arra, az mikor mindnyájan mindenfelől együtt leszünk. Mondá az pasa, mi haszna annak, most kellene elvégezni, azkor osztán csak confirmálnók, mert immár mi ezzel nem késünk, úgy az mint az magyarokkal tractáltatok, végeztők. Ezután szemben levén mindnyájan kézre jöttök. Mi is ehhez hozzászólánk, hogy még az mi dolgunkban is, nincsen szintén vég, jó azért, hogy együtt levén az tracta, együtt végezzenek osztán és úgy adnunk egy köz alkalmas írást erről.

Kívül Illésházy kezével: Altham mit tractált az törökkel.

Minuta a Magyar Nemzeti Muzeumi birtokában.

LXXXIII.

1606. szept. 5.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Mihöz kellessék magát kegyelmednek tartani az tractatus dolgában, az derék és közönségesen írt levélből kegyelmed megértheti, privatim is akarók inteni kegyelmedet, hogy mind azokra legyen szorgalmatos gondja, mind az leveleknek megszőrzése legyen meg s mind az várakból az németeknek kivitele, kiváltképen az ide való földekről és Váradból, minthogy az annyira az törököknek torkában vagyon és mikor módjok lehet benne, nem szűnnek meg az belé való practikálástúl etc.

Az Tokajhoz való jószág, hogy mindenestül cum antiquis pertinentiis irattassék az diplomában, és hogy annak megváltásához minekünk legyen igazságunk, azt a mi kívánságunk szerint, hisszük kegyelmed megszerzi.

Az erdélyi adósságokat is az előbbeni ígéret szerint nem hagyja ki az conclusiókból.

Az titulusnak is megszerzésében az mi kívánságunk szerint munkálkodik, hogy az első formára szörözze meg, melyet immár oda küldöttünk kegyelmednek.

Törekedjék abban is kegyelmed, minthogy közönségesen egész nemzetünknek hasznára és bátorságos állapotjára való dolog és ugyan ne is engedje különben lenni, hanem Homonnay Bálint uramnak az itt való kassai generálisságot rendeltesse kegyelmed, ne szálljon ide más idegen, kivel közönségesen netalán nem alkatnának meg az embörök kedvök szerint.

Legyen gondja kegyelmednek az titkon való assecuratiónak is idején korán való kiszőrzésére, hogy az lehessen kezünkben. És az kassai generálisra való mandatumnak olyan formán kivételére, hogy minden tiszti alatt levő fizetett és fizetetlen hadakkal, valamikor mi kívánnók segítségünkre jöjjön, minden üdőben non obstante literarum diuturnitate.

Több gondja között az gyűrűk metszését is ne felejtse el kegyelmed és az Erdély czímeréből ne hagyják ki az fél sast, az holdat és csillagot.

Az derék dolgokat mikorra végezheti kegyelmed, idején korán írja meg minékünk és mikorra gondolhatja, hogy napot végezhet mind az három részről való öszvegyülésnek, melyre innét is az kiket akarnánk, akkorra oda fölbocsáthatnánk és tudnánk minden dologhoz hozzá tartozni.

Althan uramat kegyelmed intse meg idején korán, óva tractáljon az törökökkel és az végvárok dolgához semmi közit ne

avassa, in genere szólljon, hogy az magyarokkal mindenképen megbékélnek, és az végvárat se mondja expresse, hogy mű az némötöknek adnók kezökben, hanem, hogy az magyarok kezénél maradnak és lesznek, mert ha affélét emlöget, hogy visszaadatnának az némötnek, újabb controversiára adna okot; járjon minden feleleti csak in universalibus, ne szálljon ad particularia és ne magyarázzon semmit, azonképen az mellette való Caesar Gált is erről kegyelmed intse meg, hogy az is csak generaliter forgassa, hogy az magyarokkal császár ő fölsége minden kívánságok szerént megbékéllött, semmi particularét ne emlögessön az végvárak felől.

Arról pedig gondja legyen kegyelmednek, hogy maga szömélye szerént jelen lehessen az tractátuson, mikor mind az három részről véghez kell menni az békességnek, melyről minket tegyen bizonyossá kegyelmed idején korán. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 5. Septembris 1606. Spect. ac magn. dom. vestrae.

benevolentissimus

Stephanus mp.

P. S. Legyen azon kegyelmed minden tehetségével, hogy az itt való generálisság mellé az judex curiaeságnak tisztit is szerezzé Homonnay Bálint uramnak, minthogy annak elviselésében, ide alá másnak olyan módja, sem arra való autoritása nincsen.

I. qui spra.

Küül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illiéháza intimo consiliario stb.

LXXXIV.

1606. szept. 7.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Trincsenből az mely levelet 31. augusti írt kegyelmed, tegnap 6. augusti (így) adtak itt meg, fölötte kedvesen és igen jó neven vöttük kegyelmedtől, hogy az orvosasszonynak ide küldésében kegyelmed munkálkodott, és el is küldötte.

Úgy ismerjük, hogy még efféle orvosok közül eddig ennél tudósabb hozzánk nem akadott, magunkat is igen bíztat szemtől szömben, hogy minden kétség nélkül meggyógyít. Istentől kívánjuk, hogy nyújtsa áldását orvoslására és cseleködhessék minden jót velünk, nem hagyjuk mi fáradságát és velünk való bajlódását

heában. Az öcsénktől is penig az Székely Jákobtól kedvesen és háladással vesszük, hogy érottünk házának megnemösítését írte, kiért reménljük is, hogy sokkal jobb szível ügyeközik gondot viselni gyógyulásunkra. Allapatunk felől írhatjuk kegyelmednek, az kegyelmed elmeneteli után noha könnyebben is voltunk néha, de viszontag néha erőtlenebbül is voltunk. De legyen istennek hála, sok az ideje, hogy reggel is jobban és csendesben nem nyugottunk, mint ez elmúlt két északa, és egyébként is ugyan sokkal jobban és könnyebben érezzük magunkat mindenképen, melyet isten engedjen ennekutána ennél is sokkal jobbra és naponként való gyógyulásunkra.

Az successor felől való gondolkodásunk nem hogy megszűnt volna, de sőt minden javát és az két hatalmas császárok között az elfogyott magyar nemzetségnek megmaradását csak abban helyhözhetjük, hogy ha az mely fundamentumot most fölvetöttünk és arra építettünk, az magyar fejedelomséget örökösön föntarthatjuk és föllállathatjuk nemzetségünk között. Kire, mint hazánkknak legnagyobb javára olyan gondviselésünk vagyon, a mint szóllottunk kegyelmeddel felőle, most is mi azon emberek vagyunk, és abban állhatatosan megmaradunk. Ingadozó nádszálla abból kegyelmed mi reánk nem talált, melyről noha eddig is kegyelmed ismér bennünket, de naponként való cselekedetünkéből ennekutána jobban megismér, hogy mi bennünk abból változást nem tapasztal.

Tudjuk, hogy az oly dolog, hogy mindeneknek előtte áll az nagy istennek hatalmas és megváltozhatatlan rendelésében, mert az országok állapotját ő szent fölsége igazgatja és az fejedelomségeket osztogatja valakinek akarja. De emberi okosság szerint valaminemű gondviseléssel is ehez kívántatik, hazánkhoz és nemzetünkhez való szeretetünkéből (kinek isten után minden állapotunkat valamiben vagyunk, háladóképen köszönjük), mindenképen ebből is oly szorgalmatosak leszünk, hogyha eddig való fáradságunk és hazánk javára való munkálkodásunk, sok szerencsepróbálásunk, jónak, dicsíretesnek és emléközetre méltó dolgoknak találtatnak: ennekutána is ezekben az föltalált jókban örökös megmaradására való gondviselésünk azokhoz hasonlóknak találtassanak, azon ügyeközzük.

Hogy körülünk némelyek oly szókat hintnek fülünkben kegyelmed felől, ki más gondolatot hozna szívünkben, arról kegyelmednek ne legyen semmi idegen vélekedése, mi azt tartjuk kegyelmed felől, hogy jórésztint immár ismér bennünket, és ahozképest mindenkor securus kegyelmed mi felőlünk való gondolkodásban és kegyelmedhez való synceritásunkban, melyben ha mi még hátra volna, az üdőre támasztjuk bízvást, hogy az mi kegyelmedhez való jó akaratusunkban soha hibát nem talál és meg is nyugszik kedve szerint velünk való barátságos ismeretségében,

és mi is csak hasonló igazságot, tiszta szívet várunk hozzánk kegyelmedtől, mint mi viselünk és tartunk minden időben kegyelmedhez.

Székely Jakab felől a mint ír kegyelmed, im mindgyárást elküldünk Patakra, hogy az leveleknek, kiket ír kegyelmed szükségösöknek, mássát vegyék és az kegyelmed írása szerint fölküldjük azután kegyelmednek, maga kívánsága penig és az kegyelmed intése szerint is, csak az úristen adja jó végét ez előttünk álló békességszerzésnek, mindenképen úgy cselekedünk velle, mind jószága dolgából s mind egyébből, hogy minket jóakarójának ismér és annak is tapasztal, mind óltalomból, a mire elegend leszünk, s mind egyéb reája való gondviselésből.

Egyéb dolgokra való gondviselésöket az más levelekből megérti kegyelmed, csak ott vihesse jól végre kegyelmed, az melyek kívántatnak és napját érthessük az törökkel való tractatusnak, Nyári uramat fölbocsátjuk kegyelmed mellé és végezzen úgy mindeneket kegyelmedek, valami egész nemzetünk javára legjobbnak tetszik.

De az Tokaj dolgára legyen oly szorgalmatos gondja kegyelmednek, ne találtassék valami akadály benne, legyen épen mienk, minden régtől fogván hozzá tartozó jószággal, és letévén pénzőket az kiknél most zálagban vadnak némely hozzávaló jószágok, igazságunk legyen az megváltásához etc. Ezenben tudjuk minden szükséges dologról ír kegyelmed minékünk, és viszonttag ha mi oly dolog idefelé történnék, mi is tudtára adjuk kegyelmednek, hogy egyenlő értelemből lehessen mindenekre gondviselésünk. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 7. mensis Septembris 1606.

Eiusdem spect. ac m. d. v.

benevolentissimus

Stephanus mp.

P. S. Kegyelmed emléközhetik reá, mit értött legyen ennek-előtte Káthay Mihálynak sok különb-különbféle ártalmas praktikai felől és az mi mostani nyavalyánknak nagy részint, hogy fő-autorának vagy köz-társnak találtatott, mű örömet amint eddig tünnök mégis tovább várakozunk vala, de oly hallhatatlan iszonyú dolgainak mentünk annak utána is végére, kit tudnak az körülöttünk lévő tanácsurak, hogy tovább nem állhaták, sem szenvedheték annyi sok gonoszságait, hanem mind az öcscsével és több ahhoz való, egyértelemben való czinkosaival megtartóztaták és most fogva vadnak. Fogsága után is számtalan iszonyú dolog, a mennyi sok aféle ártalmas kötések és praestigiumokat találtak; naponként nevekődött is volna cselekedni, de immár így fogva nyilván és kézben levén az kegyelmed értelmét is akar-

juk felőle érteni, mit kellessék véle cselekedni és mint menjünk tovább ellene való dolgunkban. A mellett, minthogy tudjuk, az ő fogságának híre kimegyen, nevezzen kegyelmed minket mind az fejedelmeknél s mind egyéb rendeknél, hogy mi nem fogattuk meg magunktól, de az tanácsurak értvén és látván nyilvánvaló gonosz cselekedeteit és szánakodván nyavalyánkon, azok fogatták meg. Mit kellessék pedig véle immár cselekednünk, tetszését kegyelmed írja meg. Maga kezeírását, az mely Szuhaynál volt, igen akarnók, ha kegyelmed magához vehetné és minékünk alá-küldené.

(*Bocskay kezével* :) mp.

Simon Péchi mp.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illiészháza, intimo consiliario nostro et inferioris Hungariae gubernatori stb.

LXXXV.

1606. szept. 14.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Nyári uramat az kegyelmed kívánsága szerént nem késettettük, ma bocsáttuk el, hisszük, hogy jókorra fölérközik Ér-sökújvárra, kegyelmeddel megegyezhet mindenből. Az mint ennek-előtte is megírtuk az derék tractatuson, az egész magyar nemzetség Magyar- és Erdélyországok képében szükség jelleu lenni kegyelmeteknek; mi úgy ítéltek négyen kegyelmetek elegen leszen, kegyelmed mellett Nyári uram, Czobor uram és Hoffman uram. Mi amit itt föltalálhattunk, mindenekről hasznos instructiót íratunk, kit Nyári uram megmutat kegyelmednek. Fölötte szeretettel kérvén kegyelmedet, hogy mindazokban munkálkodjék jó szívvel, mert megmaradásunkat és az szent békeesség állandóságát ez három dologban tapasztaljuk, kik ott egynehány ratiókkal bővebb beszéddel írattnak. Az magyar nemzetségnek örökösön való megegyesődésében, kit noha mindenik császár banni fog: de minekünk az fundatoma megmaradásunknak, hogy egyik magyart az másikkal ne rágassák, etessék, és ezt az mostani confederationunkat ennél is inkább isten velünk levén egymás között megerősítsük etc.

Másik az Erdély fejedelemségnek nevelése és öregbítése, melyben ha mód lehet, mennél nagyobbá nevelhetni, annál nagyobb s bizonyosabb erősségére leszen az mi nemzetségünknek. Harmadik, hogy amit most császár nekünk szakaszt, arra jó fundamentummal léphessünk, az országtól is confirmáltassunk, és

az török császártól is, mindenek confirmáltatván, olykor bocsásuk ezeket igen jó módjával kezünkben, a miket mostan bírunk, mikor mindeneknek bódog exitusát és kevánságunk szerint való confirmálását látjuk mind az két császártól, mely áll az üdőnek, mind ezeknek véghezmenetelire való határozásában, kit az instructióból kegyelmed nyilvánban megérthet.

Az mi kevánságinknak pedig véghezvitelére, ami nézi az török dolgát, nagyobb és jobb eszközt nem tudunk, mint az budai pasát, minthogy ő ez mostani szerdárnak veji, minden tehető nála, az tractatusra pedig plenipotentarius is. Az ő kedvök pedig igen jár az ajándékkal is, azért ha arra valami alkolmatosság kevántatik, megmondottuk Nyári uramnak, nem messze Bécs, gyorsan hozathat kegyelmetek ezer forint ára ajándokot néki. Azonkívül, ha ugyan jó reménségöt ad az derék dolgokra, leszön tanúsága Nyáry uramnak az ígíret felől.

Ha kegyelmedet az levelünk Bécsben ottfönn éri, kérjük szeretettel, fogja szüvből pártjokat mindenben azoknak, valakik mü mellettünk szabadságunk megkereséseieért híven és jámborúl szolgáltanak, ne nyomattassanak mások lába alá és ne fogyatkozzanak meg igazságokban. Tessék meg, hogy igaz ügyünk mellett kellött minékünk vétenünk, az kiknek vétöttünk. És ő fölségök is avval bizonyítsák meg, hogy sincere békélnek velünk, ha szömélyválogatás nélkül, ezekhez is, kik mü pártjaink voltak, nagyobb vagy egyenlő kegyelmességöket mutatják és az egész magyar nemzetséget ismét az ő fölségek hűségéhez édösítik. Alioquin tudó dolog, hogyha azt nem cselekdik, ők is állapotjokhoz képöst, ahol bíznak, oda vonsznak. Nevezet szerént az Homonnay György uram és Czobor Mihály és Rhédey Ferencz uramék dolgát hátra ne hagyja kegyelmed, mindenik talált meg bennünket könyörgések által, valamiben javok, hasznok, előmenetek ismertetik, promoteálja kegyelmed dolgokat.

Az több szükséges dolgokról tanúsága és memorialéja vagyon Nyáry uramnak, mindeneket közöl kegyelmeddel egyenlő értelemről, hisszük minden jót végez kegyelmetek, kire isten segítse szent fiaért kegyelmeteket. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 14. mensis Septembris 1606.

Spect. ac magn. dom. vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Külön lapon.

P. S. Az athnamé levélnek pariáját kevánta kegyelmed, hogy ott fönn lött volna az tractatuson. De azt úgy írták, mint

török: igen nagy az maga hasznok nízése benne mind az végváarak félől s mind az jövődő hadakozás félől, nem igen fundálhatni abból semmit ellenek, hanem ezek az puntok hasznosbak benne:

Mü hírünk és akaratumk nélkül az némöttel meg ne békéljenek:

Valamit mü az némöttül fegyverünkkel vagy szép szónkkal megvehetünk, az mind miénk légyen, abban nem hogy megháborgatna, de sőt inkább megöltalmaz.

Valaminemü állapotban én az földet kivöttem az némöt kezéből, ezután is azonban maradjon; valamely falu, város és tartomány, akkor holdolt állapotban találtatott, ezután is béholdoljon. Az ki akkor holdolatlan volt, ha szintén valaha török birodalma volt volna is, ugyan holdolatlan állapotban tartassék, kit szükség az esztergomi tartományban eligazítani.

P. S. Az hajdúság állapotját kegyelmetekre úgy bízzuk, hogy valameddig az magunk dolgainak ő fölségöknél jó végét nem érjük, addig senkit is azokban kegyelmetök mü tőlünk el ne szakasszon és az ő fölségök hűségére ne kötelezzen, sem penig az végházakban ne rendeljen, se szállítson, mert sem az végházakat, sem az mezei hadakat addig semmiképen kezünkől ki nem bocsátjuk, míg az ő fölségökkel való végezésink épen nem confirmáltatnak.

Az pénzt is penig és posztót, miért hogy mü töreködtünk abban ő fölségöknél, hogy hadainknak szörözzük, mü hírünk nélkül nem akarjuk, hogy kiosztassék közikben, hanem járjon az magunk dolga elől és annak utána mindenek szép renddel ugyan az magunk gondviselése által véghez mehetnek. Münekünk abban egy pénz sem kell, csak hogy azt akarjuk, hogy köszönje münekünk azt az hajdúság, nem másnak, és ismerje meg azt, hogy mü szörzöttük azt nekik, az mi gondviselésünkkel, nem császár adja kegyelmességéből.

Az vezérnek mü azért ez dologról csak annyira írtunk, hogy valami homályos igik találtattanak az császár hűtlelevelében, kit világosb magyarázattal kívánunk kiíratatni, de semmi új kívánságunk nincsen ő fölségöktől, ki akadály lehetne az közönseges békességnek.

Stephanus mp.

Külczim: Spect. ac magn. dom. Stephano de Illésháza stb.

Kívül Illésházy kezével: Az athname levelek mása: De donatico Turcis dando in valore fl. 1000.

LXXXVI.

1606. szeptember 16.

Stephanus dei gratia.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Bécsben fölmenő utában kegyelmed emléközött volt Rhédey Ferencz uramnak az neki inscribált nyitrai jószágának állapotja felől, kinek visszaadása felől kegyelmed mű nekünk is írt vala, tudni illik, hogy az negyven ezer forintért az nyitrai jószágban levő egy darab tartományt Vislicze nevűt inscribáltatna, az várat az több jószággal visszaeresztené az papoknak. Alájövéen azért Nyitráról hozzánk ezen dolog felől, adá előnkben annak az Vislicze tartományának fölötté pusztá és haszontalan állapotját, és hogy netalán azt az pénzt soha meg sem érné. Neköm pedig, és az egész magyar nemzetségnek, (ha valami hasznos dolgot viszünk véghöz, ez változással megmaradásunkra) menyinyit szolgált legyen Rhédey Ferencz, nem szükség kegyelmed előtt számlálnunk, de mű azokat igen soknak, nagyoknak és hasznosoknak tartjuk, és olyaknak, kikről háládatlanok semmi üdőben nem akarunk lenni. Azért, ha valaha valami bizonyos dologban mi nekünk kegyelmed akart kedveskedni, most egyszer ebben mutassa meg, hogy az Rhédey uram dolgát kegyelmed mindkét kézzel és valóban keményen fogja, és nem hogy erőtlenné tevén az mi inscriptionkat, csak valami pusztá jószágra igazítaná, kit könnyű szerrel, elmével ugyan nem is szenvedhetnénk meg: hanem az ő dolgában egy általjában ez kettőnek egyikét efficiálja kegyelmed, hogy várasztul Nyitra minden hozzá tartozó jószággal és jövedelmével éppen az mi inscriptionk szerént maradjon mind addig Rhédey Ferencz kezénél, míg az negyven ezer forintot készen érötte leteszik és bírja mind addig békességesen; vagy ha az 40 ezer forintnak egyszersmind való letétele súlyos levén, Nyitra nélkül ugyan nem akarnak lenni, tehát az negyven ezernek felét, tudni illik az húsz ezeret most egy elsőben tegyék le, Vislicze tartományát pedig az más húsz ezeréért inscribálják neki úgy, hogy mikor azt is leteszik, tartozzék kezéből kibocsátani. Ennél külömben kegyelmed az Rhédey uram dolgát kérjük szeretettel az mi tekintetünkért ne hagyja, mert sok szolgálatjáért semmiképen háládatlanok neki nem akarunk lenni, sőt ezen kívül is valamivel segíthetjük, az magunkéból is mű ötöt nem hagyjuk, örömet segítjük. Ebben pedig ő hozzája mi éröttünk kegyelmednek minden jó gondviselését várjuk. Nec secus ullo modo facturus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 16. mensis Septembris 1606. Spect. ac magn. dom. vestrae.

benevolentissimus.

Stephanus mp.

vül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy.

LXXXVII.

1606. szeptember 18.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabiles ac magnifici stb. Salutem stb. Csak tegnap reggel is az minémű levelünket küldöttük kegyelmeteknek, minden ide való szükségös dolgokat és az közönséges jónak elővitelére való akaratomkat bőségesen tudtára adtuk kegyelmeteknek. Ezen órában érkeznek az budai Ali pasa levelével, kinek sensusa, hogy magunknak ne kellessék magyaráznunk, és kegyelmed is voltaképen érthesse, minemű végzésök lött légyen az törökkel Altham uramnak és Caesar Gálnak mindjárt az pasa levelének ígéről ígére mássát vétettük és kegyelmeteknek ezen levelünkben includeduk, abból nyilvánban megért mindeneket kegyelmetek; üdöt noha igen rövidet hattak és engettek, és protestálnak is az hadaknak nem tartóztatása felől, de mű rajtunk semmi eddig is el nem múlt. Nyári uram immár utban vagyon, míg ez levelünk kegyelmetekhez érkezik, addig ott fönn jelen leszen, valahol kívántatik. Caesar Gál nem tudjuk mi okon halasztott szabású (*így*) az kegyelmed betegességére Illyésházy uram, melyben mű eddig semmit is nem értöttünk, de ha szintén volna is kegyelmednek valami kevésbé betegössége, azt ne nézze, ebben akadált és fogyatkozást az közönséges jónak ne tegyen, hanem erre az három részről való tractátusra rá érkezővén, ügyeközzék jelen lenni, kiben az mi tetszésünket mint viselje kegyelmed magát ez előtt való leveleinkben megírtuk. Ha penig mindezekben nem mű rajtunk, sem kegyelmeteken: hanem ő fölségökön mulnék valami el, érti kegyelmetek az török protestálását mű is mostan mint ezelőtt hasonlóképpen protestálunk, hogy okai semmi következendő dolgoknak sem isten sem emberek előtt nem akarunk lenni; mindazonáltal az siettetés miatt kegyelmetek meglássa és igen rávigyázzon, hogy se az magunk szömélyére nízendő dolgokban se az országnak s hütünknek szabadságára valóokban semmit is olyat hátra ne hagyjon, és károsson vagy ártalmasson ne végezzen, kire üdövel is az posteritas méltán mű reánk vethessen, és azoknak méltó panaszok vagy átkok mű ránk háromlanék; most áll minden dolog előttünk, és kegyelmetek kezében biztuk, ha most jól kötünk mind magunk s mind az utánunk valók nyughatnak érjette; ha penig vagy szabadságunk vagy magunk romlására valami utat hagy fönn kegyelmetek, az is mű számodásunk ne légyen, mert a mint ezelőtt is, mindenkor és minden helyen protestáltunk, semmiből addig kegyelmetek mellől hátra nem állunk, sőt minden szerencségeket fölvenni készek vagyunk, míg éppen és fogyatkozás nélkül egész nemzetségünknek elvesztött régi szabadságát

éppen szintén az föltött czélig helyére nem állatjuk. Azért mü immár, mely aránt legyen kegyelmetek az ott fönn való végezésekben és minden állapotokban, minden órában kegyelmetöktül várunk, melyeket idején korán érteni is kívánunk. Secus non facturi. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Casoviensi die 18. mensis Septembris anno dni 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

P. S. Az fölirott czéltól, a mint az előtt is megirtuk vala kegyelmeteknek, semmiképen kegyelmetek el ne távozzék, ne hagyjuk praecipitálni mü az mü dolgainkat, elől jártassuk és abban semmit hátra ne hagyjunk, hanem az bátorságosbik felet kövessük: tudni illik, hogy minden várakból az németeket mindjárást szömnük láttára vitessék ki; az diplomát a mi kívánságunk szerént, az kezes országok assecuratióit, és az conclusioknak, kik utolban replicáltattak, confirmátióját elsőben kezünkben adván és tevén: annak utána bizvást és bátorságosan reá bocsájtathatjuk az törökkel való végezésre, de különben nem. És kegyelmetök is ez szerént procedálva az herceget ő fölségét is mind császárt, ha kívántatik az szerént sollicitáljon felölle. Mü nekünk penig írjon szüntelen kegyelmetek. Datum ut in litteris.

Stephanus mp.

Micsoda választ íratunk legyen az budai pasának, annak is mássát oda küldöttük kegyelmeteknek.

Külön lapon.

P. S. Ne legyen feledékeny az magunk dolgairól is kegyelmed, Tokaj minden régtől fogván való hozzá tartozó jószágival éppen legyen mienk, és a melyek azokban zálogban vadnak, legyen igazságunk az megváltásához. — Továbbá kegyelmed gondolkodjék még is mélyebben az vezérnek amaz kezdéséről, melyet az Nyáry uram leveléből megértött, micsoda móddal adassék ez az Tiszáig való birodalom mü kezünkben, és holtunk után, ha maradékkal isten nem látogatna, hova leszen annak szakadása. Kegyelmed emléközik rá az első fölbocsátásán kegyelmednek, s mind az másodikon mint kívántuk mi azt, hogy örökösen szakadjon az erdélyi fejedelemséghez: de kegyelmednek az első postulatum beadása is ugy volt, hogy holtunk után ha magvunk szakadna, visszaszálljon az koronára, maga avval ha örökben Erdélyhöz maradott volna is, szakadás Magyarországbán nem lett volna, holott most immár Erdély és Magyarország között elbomolhatatlan confoederatio leszen fönn. Nem is új dolog penig annak oda való szakadása ugyan külön való fejedelomség alá, mert János

király fiának is úgy engedtetött volt, kinek az német is consentiált akkor, most is hasonlóképpen meg lehetött volna. És ha ezt most is akkori mód szerént az török autoritásával helyére állathatnók, úgy láthatnám örökös és állandóbb békességét az magyar nemzetségnek az két császár között. De ha az némötnek latens jussa fönn marad ebben az successió, jövendölök felölle, ha mű nem érjük is, hogy szintén ezen úton bomol föl üdövel is ez mostan köttetött frigy és az elébbi vissza vonásra jut nemzetségünk, hogy az mi holtunk után a némöt successióját fogja ott keresni, az török pedig nem engedi neki, és félő, hogy akkor szakasztják ketté Magyarországot, mert csak azon leszen az szer ez után; minthogy a mint oda föl írok, most is azt álmadozta és és kérdözte az vezér, kiről, bizonyos legyen kegyelmed benne, mű ő nekik semmit egy szót sem irtunk sem izentünk, de mint emberek ők is föltalálják az ratiójukat, mert jövendőt tudnak gondolni. Azért most is azt mondják, fegyverre visszavonásra való okot és utolsó romlására nem kellene adnunk nemzetségünknek, hanem most, mikor módunk vagyon benne, végeznénk úgy a mint legállandóbb lehetne, mert így mű magunk nyitunk és tisztítunk utat nekik az összeveszésre, kiben, a mint írok kegyelmednek, most az törökkel való tractátus enyett még igen jó módja lehetne. Melyet ha kegyelmed elmulat, s könnyen hagyja, mű mind isten s mind ez világ előtt az hazának és posteritásunknak jövendő romlásától, azoknak ártatlan vérontásoktól és reánk való átkoktól mentséget veszünk magunknak, hogy okai semminek mű nem leszünk, mert ki nem látja ezt, mihelt valami változás történik, hogy az török az ő dominiumját ezeken az földeken nem engedné. Az némöt pedig successiót keresvén összevesznék és utolsó romlása következik nemzetségünknek az össze való viadallal. De ha az némöt kivészi abból jus successionis, oka soha nem leszen az rajta való kapdosásán, és így az erdélyi fejedelemség, mely legerősebb paizsa az mi nemzetségünk megmaradásának ha örökös lehet ő magában és nem szaggathatják idestova, abból várhatjuk örökös megmaradását egész nemzetségünknek nem különben; kiről tovább és mélyebben való gondolkodást és annak állandóképen való helyére állatását hagytuk az kegyelmed jó lelki ismerettel való ítéletire. Datum ut in litteris.

Stephanus mp.

Kegyelmed emléközzék arra, hogy megmondottuk vala ezelőtt is, hogy sok ártalmas dolgok jöhetnek ki ebből, im most is igen futjuk az békességöt, de meglátja kegyelmed, hogy csak ezen az egy puncton is úgy lehet, hogy fölbomol az egész békes-

ség, és véghez nem megyen, ha különben nem gondolkodnak felölle.

Simon Péchi mp.

Másik melléklet.

Ali pasának való feleletnek mása.

Tekintetes és nagyságos pasa, nekem mindenben jó akaró úr barátom és atyámfia! isten az nagyságod szerencsáját, jó igyekezetiben nevelje s megáldja és egy napját ez földön sok ezerré tegye.

Megértvén az nagyságod leveléből, mely szorgalmatossággal és egy igyenes igazsággal adja értésemre mire ment legyen vége ez mostani Althammal és Caesar Gállal való tractátusa, igen nagy böcsülettel és szeretettel vöttem nagyságodtól, megtapasztalom ebből, hogy az közöttünk való igaz barátságos atyafiúságnak tisztinek, nagyságod mindenben eleget teszen, és engemet magához teljes életemben való köteles barátságra ugyan adóssá teszen: kiről isten életemet hosszabbítván, soha feledékeny nem is akarok lenni. Igen jóvallom azért, hogy az szerdár ő nagysága, csak olyan rövid üdőt hagyott az németeknek, tized napot, mind az mi velünk s mind ő hatalmasságával és nagyságtokkal való dolgoknak véghez vitelére és elvégezésére, mert ki tudja előbbi szokások szerint, az üdő vontatást ők ne talám mostan is nyereségnek tartanak. De nagyságod az dolgot volta képen és igazság szerint úgy értse, minthogy az hatalmas, győzhetetlen császárnak, az én kegyelmes uramnak nekünk adott hűtinek tartása szerint, ebben az békéllés dolgában az magyar nemzetségnek és az mi állapotunknak is módjával és erős kötés alatt való véghez vitelének elől kell járni. Az mi fő követink, jól tudja nagyságod, most Bécsben oda vannak, mit vittének eddig veghez velek s mit nem vittének, még abban semmi bizonyost nem tudunk, egy néhány napja vagyon, hogy levelököt nem vöttük. Mi rajtunk innét semmi dolog el nem múlik, az tekintetes és nagyságos Nyári Pált, fő tanácsunkat mi ismét oda nagyságtokhoz és az nímetekhez teljes tanusággal felbocsátottuk. De eddeg az nagyságtokkal és ő hatalmasságával való végezésre semmiképen *mi az mi részünkről* az nímeteket nem bocsát-hatjuk, míg nem az mi velünk való megbékélléseknek bizonyos ereje és kötése nyilván és mindeneknek szeme láttára kezünkben leszen.

Először, hogy az nímet király levele, kit hittel erősítvén ad mind én nekem s mind az egész magyar nemzetségnek, azt először kezünkben adják; azután hogy az mi kívánságinkban, hogy hitünkben és minden *szabadságinkban megtart*, s meg nem

háborít, arról való pecsétetes hitlevelét kiadja az országnak; az kezes országok is Magyarországnak és énnekem az mostan kötött frigről kezes leveleket kezünkben adják.

De mind ezeknek előtte minden várakból Magyarországból, most ugyan az nagyságtok szeme láttára és az szerdár ő nagysága itt fenn s jelen létében az nímeket vigyék ki; melyek valameddeg meg nem lesznek eddig az békellésre, mű semmiképen bátorságosan reá nem mehetünk, nagyságtokat is az ő hatalmasága hűti tartása szerint reá nem bocsáthatjuk. Sőt mint ennek előtte való levelünkben, most is nagyságtokat mind az szerdárral ő nagyságával egyetemben, felette szeretettel kérjük, az nímeket ezeknek véghez vitelére szorgalmaztassa és intse igen erősen, eleikben adván, hogy különben az békesség semmiképen véghez nem mehet.

Mikor peniglen ezeknek minden bizonyosan jó végét látjuk, kit reméllünk is, hogy ők is netalám nem halogatnak, azután mingyárust az szent istennek áldomásából, mind az három részről könnyen véghez vihetjük az szent békességet.

Továbbá mi okon mondotta Caesar Gál, hogy Illyésházy István nem érkezhethék oda alá az békességnek tractálására, mű azt nem értjük, nem is hallottuk most semmi oly beteges állapotját, ki miatt alá nem mehetne; de megírtuk most mindazáltal neki, hogy kevés betegeskedéssel ne gondoljon, hanem reá ügyeközzék menni; ha szintén penig az történnék, kit semmiképen nem reméllünk, hogy jelen nem lehetne, nem mulnék azon semmi dolog el, hogy a mi részünkről oda akkorra teljes tanússággal elegendő fő követinket nem bocsátanók.

Ez üdő alatt Nyári Pál uram nagyságoddal szembe fog lenni, kitől nagyságod minden szükséges és derék dolgokat ez mostani állapothoz valamelyek kívántatnak, mindeneket megérthet. Kiről felette szeretettel és nagy barátságoson kérjük nagyságodat, hogyha valaha én hozzám és az magyar nemzetséghez jó akaratját teljesen megmutatta, most is azokban mutassa meg, az melyeket Nyári uramtól megérthet; mely cselekedetivel nagyságod az köztünk való hasznos barátságot és atyafiúságot nem csak örökössé, hanem minden üdőben gyümölcstermővé is teszi, kiben soha semmi üdőben meg sem csalatkozik. Ha mi oly hírei lesznek nagyságodnak ez állapot felől ez után is szüntelen írjon nagyságod mi nekünk. Tartsa meg isten nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 18. Septembris anno 1606.

Nagyságodnak mindenben jó akaró barátja és atyjafia.

Kívül: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano Illiészázy intimo Francisco Magoczi, Sebastiano Theokeoly, Georgio Druget de Homonna, Georgio Hoffman et Petro Mladsovith consiliariis ac ad serenissimum principem dominum Mathiam archiducem Austriae legatis commissariis nostris etc. Nobis honorandis.

LXXXVIII.

1606. szept. 26.

Stephanus dei gratia Hungariae Transylvaniaeque princeps et Siculorum comes.

Spectabiles ac magnifici domini, fideles nobis honorandi. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Minemő dologról találtak meg bennünket, közönséges akarathól a Dunántúl való vitézek, ez levelünkben beincludált supplicatióból megértheti kegyelmetek. Szóval is az mint arról az dologról velünk szemtől szembe szóllottanak, kellették kegyelmetek ez levelünk által serio praemoneálnunk kicsin dolognak ne tartsa se vélje, ezután is jövendő háboruságra mostani végezésével okot ne adjon kegyelmetek, kiváltképen az Bottyani uram állapotjáról legyen oly gondja kegyelmeteknek és igyekezzék oly generálist az Dunántúl rendelni, kivel az mi hűségünk alatt szolgált magyar vitézink megnyughassanak, mert ha különben leszen, félő hogy csak visszavonásra és hazánknak nagyobb romlására nyitnak utat velle.

Mely dologban való hű gondviselést hagyunk az kegyelmetek jó itiletire és hazájához szeretetből való industriájára; hisszük is, hogy annak csendes állapotjának helyre hozására legfővebb gondja leszen kegyelmeteknek. Nec secus faciant. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi, die 26. Septembris anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano de Illyészáza intimo, Francisco Magochy, Sebastiano Teökeölj, Georgio Drugett de Homonna, Georgio Hoffman et Petro Mladesovith consiliariis et ad serenissimum principem dominum Mathiam archiducem Austriae etc. legatis et commissariis nostris etc. Fidelibus nobis honorandis.

LXXXIX.

1606. októb. 1.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb. Basodi által az mely levelet írt kegyelmed mi nekünk, szeretettel vöttük, örüljünk is, hogy kegyelmednek nyavalyájából napról napra való könnyebbülését értjük. Az mostani ott fönn való végezést, hogy látjuk az közönségössen írt levélből, mü nekünk immár ahhoz magunktól kevés vagy semmi szónk nem lehet; ha kegyelmeteknek egyenlő értelemről az tetszett, hogy úgy leszen nemzetségünknek nyugolmas megmaradása, és régi szabadságának helyére állatása, ellent abban nem illik tartanunk. Mü az mi hivatalunknak, ugy tetszik, fogyatkozás nélkül megfeleltünk, mert sokszor megírtuk protestatioval, hogy semmi ártalmas végezésökre kegyelmetek ne menjen, mert minden szerencsét készök leszünk inkább fölvenni, hogy sem mint elkezdött jó ügyeközetünkből hátrább állanánk. Ha azért ez mindenekben jó végezésnek tetszett kegyelmeteknek mindenekben a mint most concludált, és a mi hátra maradott benne ezután is helyére ügyeközik hozni, istentől s mi töllünk mindenek tartassanak azonban, sőt ő szent fölségét kérjük, hogy szent áldása által mindnyájunknak javára tegye állandóvá és örökkössé.

Előttünk immár mostan csak az áll, a mint kegyelmed is írja, hogy mind az magunk hadait, s mind az idegen nemzetségek fegyverét hazánkból leszállítsuk; ne is gondolkodjék kegyelmed mi felöllünk különben, mert az békességöt és hazánk csendességét bizony minden kincsnél fölebb böcsüljük, és a mennyire lehet, annak véghez vitelét egyik óráról másikra nem halasztjuk, noha eddig is mü rajtunk semmi el nem múlt. Nyári uram régen ott fönn vagyon, minden akaratunkról ő kegyelmét bőségesen informáltuk, legyen azon kegyelmetek, hogy az törökkel is, mennél jobb módjával lehet, végezzen, és annak hadát szállítsa le. Azután az hajdúság leszállítására is gondunk lehet, az üdő alatt, hogy csendesen és jámborúl viseljék magokat s meg is fenyítsék az kapitányok az alattok valókat, mi mindgyárást minden kapitánságokra erős parancsolatokat, kemény fenyítéssel irattunk; onnat kegyelmetök írhat rájuk, de biztatást nem kell adni senkinek, ne indítson a másik ellen valamit, mert abból semmi is nem következnek. Mü nekünk ez üdő alatt mégis írjon kegyelmed minden dolgokról. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 1. mensis Octobris 1606. Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Stephanus mp.

benevölentissimus

Simon Péchi mp.

Külön lapon.

P. S. Az mi az kegyelmed fölöttébb való kedvetlenségét nézi, némely embereknek nyughatlan elméjük miatt, arról most sem írhatunk egyebet annál, a mit ennek előtte írtunk volt, mindeneknek száját be nem dughatjuk; magunk felől penig ha mind estig üz kerget kegyelmed bennünket is, semmit egyebet bennünk nem talál, a mint szömtől szömbe is megmondottuk kegyelmednek, megnyugodtunk mü az kegyelmed hozzánk jó akarattal való hívségében, kegyelmed is viszontag megnyughatik mindenkor az mi kegyelmedhez való tökéletes jó akaratumkban.

Kedvesen és háladó nevén vesszük kegyelmedtől, hogy az tokaji jószág állapotjában is így töreködött, és megváltását mi számunkra véghöz vitte, de immár, ha mindenekben ilyen jó vég lett, akarnók igen, ha nem halogatnák azoknak megváltását, a mit ő fölségöknek kell megváltaniok; Tarczának és Keresztturnak az szürete im szintén előttünk vagyon, ha löhetne, azelőtt véghöz kellene vinni. Tököly uram lám most maga ott fönn vagyon, fölvehetné ugyanott Keresztturnak a summáját; kegyelmed mi nekünk íratna egy levelet, hogy foglalhatnók mi számunkra Tarczalt, azután ismét mennél hamarább megváltanók; az többire magunknak is gondunk lenne.

Az kőnek metszését is kérjük kegyelmedet szeretettel, ne felejtse szorgalmaztatni. Asszonyomnak ő kegyelmének, az én jóakaró bízott asszonyomnak kegyelmed én szómmal mondja szolgálatomat.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza, intimo consiliario et inferioris Hungariae gubernatori, comiti comitatum Liptó et Trincsin, ac ad serenissimum principem dominum Mathiam, archiducem Austriae etc. legato et comissario nostro.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

•

V.

A czéhek XVI. századbeli pecsétjeihez.

A *Ferenczy József* által küldött czehalis iratokból közöljük a következő érdekest.

Zolgalatunkot Irjuk Ngnak mint nekunk mindenkoron kegyelmes Vrunknak Istentol kiuanok Ngnak minden lelki es testi Egesseget es bekeseget es Hozzu Eletet mind az Ngod Vdvara nepeuel Egietemben. Touaba az mi mostani Irasunk semmi nem Egieb. N. Hanem az Jasay kowacziok Jottenek Vala mi Elonkbe Kassay kowacz mesterek Eleibe Ngod Engedelmebol es akarrattialbol, Hogj mi az mi biranknak es eges Tanacinknak Engedelmebol hogi az Jazay kouaciok az mi mestersegunknek rendi es Cehunknek rendy serent akarnak Eok es az eo mestersegeket meg Eoriszni es rendit megtartani, Hogi az Eo Tanitvanioknak miis az mi kiralj Varasunkban mivet aggiunk (anna)k felette minden helien valamel keritet Varosban mennek es Cehes Helre mennek, mindenut miue lezen. Annak felette mijs az mi biranknak es Egez Tanacunknak Engedelmebol az mi Zomzed Vrainknak Vrainkual es baratinkual meg Egenessettunk hogi eokis az mi Cehunknek rendit es moggiat mindenekbol meg akariak Tartani es Eorizni es semmibol Eok es Ellenunk nem akarnak Jarni ha penigh valamibol Ellenunk valamellik akarna jarni mijs Annak moggiat (az, kitörölve) ez utan nagsagodnak Aggiuk aggiuk (sic) bunteteset es mogiat az mi Cehunk serent meg Iattiuk es nagnak hirre aggiuk hogj az mi El vegezet dolgunkban az ki az eo Vakmerosegebol es auag keulsegebol Ellenonk es e Vegeseket fel akarna bontani.

Annak felette mi es kassay kowacz mesterek koniorgunk ezen nagodnak hogi N. az Jazay kouaciokat Ebben az mi Vegeszunkben es az eo Ceh leveleknek rende serent legien nagod mindenekbol oltalmok, Tarcia meg Nagod abban Eokot abban mi es semmibol Eokot nem akariuk az Eo Ceh leuekleknek (sic) rendi kiul se haborgatni semmiben hanem meg mi es az mi tehetségunk serent es akaratumk serent mindenbol akariuk Eorizni es oltalmazni.

Annak felette az mester Remeket es az mint az mi Varasunk Toruenie es Cehunknek rendi serent valamely mesterre akarna lenni az hat Elsoben bizonicza meg az Eo ket kezeuel az

Eo mesterseget es az Eo Engedelmesseget az eo Cehi mesterenek, es az eo mesterseget meg Engedik es Zabadon miellhet, ha Eo az Cehnek es az mi Cehunknek rendi serent minden Igassagat le tesi sinten ollian mester lezen mint az Teobi azert Vgian Taitozik zolgalmi az Elebi mestereknek mind addeg mig mas Iffiü mester lezen Vtanna azoknak es sinten vgi zolgallion mint Igaz nagnak Isten Eltesse ngdat mind Vdvara nepeuel Egietemben Datum Cassouie prima die Augusti Anno 1580.

Ez negezes lott (az kitörölve) az kassai biro az ki akkor biro volt keoteles Marton kassai biro Ideieben Feo Ceh mester volt Pani fiu Giorg Kovacz masodik magas varosi giorgi Kovacz 3 sestay Gal Kovacz 4 sepsi Janos Kovacz etc. Ezekuel Egietemben az Eges kassaÿ Ceh mind kicentol foguan nagiglan meg Egenessettunk 1580.

Kár, hogy a fődött pecsétnek csak közepe van tisztán lenyomva, külső kerülete 33 mmnyi átmérőjű, középett a homoroldalú, alul kihasasodó paizsban egy nagy patkó áll, ennek belterületén egy szeg van. A mezőben a paizs körül vésőlapátka, fogó, kalapács, szegek egy s más szerszámok vannak elhelyezve. A körirat, ha jól olvastam: A MAG'AR KOVA'oK CoMVNNI-TASA E3 PECETET 1536. (?).

A kecskeméti szabó-czéh egy 1841-diki »Tanuló levelén,« melyen szokolai Hartó János rajza nyomán Karacstól metszve Kecskemét városának képe is látható, vörös viaszba nyomva a czéh XVI-ik századbéli, vagy inkább annak későbbi utanzású, magyar köriratú pecsét látható. A pecsét átmérője 33 mm. Paizs helyett szolgál a czéhtábla, átfűrt fogantyúval, rajta a nyitott olló tűnik fel, melynek felső nyílása közt . . . alakban négy golyó foglaltatik; mellette: 15—85-dik évszám áll és a mezőn három rózsza szolgál díszéül. A tábla fölött balra nézve a város címere foglal helyet, előtte I. V. betűk láthatók. A körzetet képezi a tekeredett végű mondatszalg ezen szókkal: KECZKE-METI ZA—BOK. CEH PECZETI.

Vajjon, létezik-e még valahol e pecsétnyomó, melyet még 1841-ben használtak?

VI.

Tihanyi szerszámok.

Regestum Inuentarÿ fortalicÿ Tihan per Michaelem Thakaro Manibus Ladislai Gÿwlaflÿ in festo Beati Georgÿ Martyris assignati 1560.

Vas Taraczk	III.
Sÿska Taraczk	I.

Pragaÿ zakalos	XLVII.
Chetnekÿ zakalos Eop ¹⁾	VIII.
» » t̃eret	III.
Was Lapat Jo Eop	VIII.
» » t̃eret	III.
Fa lapat	XVI.
Seregh bonto kÿ negÿ glyobost wet	I.
Was horogh kÿn az Laptat kÿ wettÿk	V.
Nÿas gherel	V.
Darda	III.
Kezbelÿ pwska	XV.
Pwska es zakalos por Neghel	XXX IIII = 34.
On zakalos glyobos	^m II ^c I XX VII = 2127.
Was zakalos glyobos	^c III = 300.
Taraczk on glyobos	^c VI XX III = 623.
Mysse mondo zeold rwha	I.
Mysse mondo feÿer kamwka rwha	I.
Mysse mondo gÿolch rwha	I.
Oltarra wallo gÿorthÿatarto	VIII.
Osthÿa sÿthew was	II.
Oltar Eolteze rwha hÿtwan	X.
Temÿen fazekal	I.
Feketheo on Massa	VIII.
Zakalos forma	VII.
Taraczk forma	III.
Pwska forma	X.
Aztalra wallo rez gÿorthÿa tarto	II.
Fa Taal.	III.
Fa kanna Eregh	III.
Fa pynt.	II.
Fa jtcze.	II.
Eregh jwegh	III.
Harom forÿnt arra Eregh k̃etel	I.
Was gÿorthÿa tarto	I.
Fa gÿorthÿa tarto	I.
Kÿnÿer sythew es Egebfele Tekene	V.
Fa Tanÿer.	XIII.
Feold fazek	VIII.
Feold korso	II.
Tÿzes lapta	X.
Tÿzes nÿl	III.

¹⁾ Ép.

Lada	II.
Feold hordo Taljchka	VIII.
Ires Boros hordo	LXXIII.
Eregh kad	II.
Zekryn	III.
Eot foryntara Lancz	I.
Egy foryntara fyryz	I.
Negywen penzara feyze	II.
Fegywereos Koppya	VI.
Wyż hordo cheber	III.
Zytha	II.
Rosta	I.
Lampas	III.
Saytar	III.
Cheplet zorot Bwza cb.	III LXXXI.
Bwza lyzt cb.	XII.
Ismegh kyt az Commissariussok syetekben fel nem jrtak ket hordo Bwza lyzt kykben wagyon cb.	XXIII.
Ismegh malmokban Bwza lyzt cb.	I.
Cheplet arpa cb.	XXV.
Zallanna	V.
Hay	II.
Pyrhythot hws font	LX.
Pyrhythot harthya	I.
Keserew hagyma és foghagymakert	I.
Eregh Boryzwo (így) tehen	II.
Tyno	I.
Tyk	X.
Lwd	II.
Eregh es apro dyzno Barom	XIII.
Zamar	I.
Wettet Bwza és Ros gabona hod	LXXXVIII.
Arpa- es Zab-hod	XXVII.
Eczet eot hordowal	
1. hordo tart chebret	XXVIII.
2. tart chebret	XXVII.
3. tart chebret	XIII.
4. tart chebret	V.
5. tart chebret	III.

Az captalam dezmaja fele ky ew felseghe zamarra vagyon
Tyż hordo Bort.

1. hordo tart chebret	XV.	4. hordo tart chebret	XX VII.
2. tart chebret	XXIII.	5. tart chebret	XX VIII.
3. tart chebret	XX VII.	6. tart chebret	XX VIII.

7. hordo tart chebret XVIII. 9. hordo tart chebret XX IIII.
 8. tart chebret XX III. 10. tart chebret XX I.
 Minden cheberben wagyon harmÿncz pent.

Ezen érdekes kézirat eredetije megvan a nemzeti Muzeum könyvtárában a nyelvelmékek közt.

Közli: NAGY GYULA.

VII.

Ugocsa, Szathmár és Máramaros vármegye adó-lajstroma 1564-ből.

A Tordán 1564. június 4—11-dikén tartott részletes országgyűlés János Zsigmondnak az erdélyi urak és nemesek részéről minden jobbágy portától 99 dénár, a magyarországi részekből 100 dénár, azaz egy forint adót, ezenkívül a hadsereg tartására minden jobbágy portától 40 denárt szavazott meg, oly feltétellel, hogy az illető vármegyék az adópénzt Péter és Pál napjára (jun. 29-re), a hadsereg tartására megajánlott 40 dénárt pedig Péter és Pál napja után huszadnapra tartozzanak Tordára a királyi számvevő kezéhez szolgáltatni ¹⁾.

Az Ugocsa, Szathmár és Máramaros vármegyék ezen 1 forint és 40 dénár adójáról szóló lajstrom, mely eredetiben az erd. Muzeum kéziratтарыban van, több tekintetben érdekes, az illető vármegyék monographusára nézve pedig igen fontos oklevél.

Ugocsa vármegyére nézve, melynek akkori főurait és előkelő birtokosait ez oklevélből név szerint megismerhetjük, látjuk, hogy ezen vármegye határai éjszakra, keletre és délre ugyanazok voltak, mint a legújabb időben, csak nyugot felé terjedt tovább a határ; a mennyiben a szathmár-vármegyei Becs (Tisza-Becs) és Uszka, valamint a bereg-vármegyei orosz 1564-ben Ugocsa vármegyében esett. Tapasztaljuk továbbá ez összeírásból, hogy Ugocsa vármegyének 1564 óta egyetlen helysége sem pusztult el; ellenben nincsenek felsorolva az összeírásban Farkasfalva, Péterfalva, Csoma, Hetény, Fancsika, Kis-Kupány és Honok-Ujfalu helységek, Andrásfalva, Csatóháza és Öszödfalva mai puszták, bizonyosan nem azért, mert akkor nem léteztek, hanem azért, mert bennök adófizető jobbágyság nem létezett.

Szathmár vármegyéből, — miután Balassa Menyhért árulása 1562-ben Szathmárt, Erdődöt, Nagy-Bányát I. Ferdinand kezére játszotta, — ez időben csak igen csekély rész tartozott János Zsigmond birodalmához. Az összeírás szerint csak Milota, Cseése, Tisza-Kórod, Cseke, Kölcse, Fülesd, Sonkád, Magosliget,

¹⁾ Erdélyi országgyűlési emlékek. II. köt. 230. l.

Nagy-Palád, Kis-Palád, Bot-Palád helységek, tehát Szathmár vármegyének a Tisza és Túr folyó közt fekvő s Ugocsával és Bereggel szomszédos részecskéje, fizetett János Zsigmondnak adóf, s a Máramarossal szomszéd Avasság részéről, melynek portái sincsenek feljegyezve, Doda János szolgáltatott be 8 forintnyi csekély összeget. Szathmár vármegye, e csekély részeken kívül, 1564-ben egészen I. Ferdinand birodalmához tartozott s az ő részére adózott.

Máramaros vármegyére nézve látjuk, hogy portáinak száma, az 5 városon kívül, csak $477\frac{1}{2}$, és így kevesebb volt mint az 526 portáról adózó Ugocsának. Az 5 város közt Visk áll legelől 92 portával; míg az újabb időben a vármegye székhelyévé s legelső városává emelkedett, de a csekély határú Szigeth csak 16 portától adózik.

Az összeírás szerint a kivetett adó pontosan be lett hajtva; csupán Máramaros Remete nevű helysége maradt 6 portával hátralékban; a behajtott adó pedig még azon évben, az utolsó kis részlet decz. 14-dikén, az utolsó dénárig be lett a kincstárba szolgáltatva. Az akkori zivataros időben, az akkori igen csekély számú tiszti személyzet mellett valóban meglepő eredmény!

Dica Regnicolarum Thordae in Comitjys Petri Pauli Apostolorum diebus Anno 1564 celebratis oblata Regie Maiestati floreni unius denariorum quadraginta.

Comitatus Wgochia.

W y h e l.

Andreae Joannis Wýhelý . . .	porte	2	
Relictę Joannis Wýhelý . . .	porte	$4\frac{1}{2}$	
Sigismundi gabrielis Wýhelý . . .	porte	4	
Relictę Thome Wýhelý . . .	porte	2	
			fl. 17 d. 50

K e r e z t w r.

Andreae Joannis Wýhelý . . .	porte	$4\frac{1}{2}$	
Relictę Thome Wýhelý . . .	porte	$4\frac{1}{2}$	
Jacobi Wýhelý	porte	$4\frac{1}{2}$	
Sigismundi gabrielis	porte	2	
Michaelis Akos	porte	1	
			fl. 23 d. 10

Z e o l e o s s.

Francisci Priný	porte	20	
Pro vino fl. 25 dati			fl. 3
Joannis Priný	porte	33	
			fl. 46 d. 20

M a g ŷ f a l u a.

Ludouici Zirmaŷ	porte	4	
Francisci chŷappŷ	porte	1	
Michaelis Bŷdŷ	porte	1	
Michaelis Akos	porte	1 ¹ / ₂	fl. 9 d. 10

P a t h a k.

Dominici Kwn	porte	8	
Emerici Kwn	porte	1	
Joannis Kwn	porte	2	fl. 15 d. 40

Z e o l e o s A r d o.

Judex de	porte	15	fl. 21

W z k a.

Judex de	porte	6	fl. 8 d. 40
	porte	120 ¹ / ₂	fl. 143 d. 70

(2-dik lap).

W ŷ l a k.

	porte	12	fl. 16 d. 80

K a r a c h f a l u a.

	porte	3	fl. 4 d. 20

B e c h.

Emerici Kwn	porte	5	
Nicolai Kwn	porte	3	
Dominici Kwn	porte	8	fl. 22 d. 40

O r o z ŷ.

	porte	3	fl. 4 d. 20

E o l ŷ w e s s.

Francisci Prinŷ	porte	1	
Joannis Prinŷ	porte	2	fl. 4 d. 2

K e t t S a r o d.

Francisci Prinŷ	porte	1	
14. Joannis Prinŷ	porte	2	fl. 4 d. 20

K e t t C h ŷ o n g o w a.

Francisci Prinŷ		porte	2	
Joannis Prinŷ		porte	2	
				fl. 5 d. 60

W e r b e o c z.

porte	5	
		fl. 7

S z ŷ r m a.

porte	2 ¹ / ₂	
		fl. 3 d. 50

R a k a z.

14. Judex de portis		porte	3	
				fl. 4 d. 20

C h e p p e.

14. Judex de eadem		porte	2	
				fl. 2 d. 80

42 den.		porte	56 ¹ / ₂	fl. 79 d. 10

(3-dik lap).

S a a s w a r.

14. Joannis Prinŷ		porte	3	
Francisci tŷbaŷ		porte	1	
Joannis Wŷhelyŷ		porte	1 ¹ / ₂	
Kŷs Watŷne		porte	1 ¹ / ₂	
Joannis Egressŷ		porte	1	
14. Joannis Chŷomakeozŷ et Ste-				
phani Horwath		porte	2	
				fl. 11 d. 20

S a l á n k.

14. Dominici Kwn		porte	27	
14. Emerici Kwn		porte	8 ¹ / ₂	
14. Joannis Kwn		porte	3 ¹ / ₂	
14. Nicolai Kwn		porte	6	
				fl. 63 d. —

B e o l e n ŷ.

14. Ludouici Szŷrmaŷ		porte	6 ¹ / ₂	
Joannis Wŷhelyŷ		porte	1 ¹ / ₂	
Francisci Ibranŷ		porte	2	
Francisci tŷbaŷ.		porte	2	
Laurentŷ theteŷ		porte	2	
Demetri forgolanŷ.		porte	2	
				fl. 22 d. 40

Egress.

14. Joannis Prinÿ	porte	3
14. Francisci Prinÿ	porte	2

fl. 7

Veresmart.

14. Francisci Prinÿ	porte	2
14. Joannis Prinÿ	porte	4

fl. 8 d. 40

Forgoland.

Nobilium eiusdem	porte	2

fl. 2 d. 80

168 den. (4-dik lap).	porte	82

fl. 114 d. 80

Komÿat vterque Karazlo.

14. Dominci Kwn	porte	12
14. Nicolai Kwn	porte	2
14. Joannis Kwn	porte	2
15. Emerici Kwn	porte	2

fl. 25 d. 20

Kÿrwa.

14. Joannis Prinÿ	porte	2

fl. 2 d. 80

Thekehaza.

14. Joannis Prinÿ	porte	5

fl. 7

Zaazfalua.

14. Joannis Prinÿ	porte	15

fl. 21

Feketteardo.

14. Joannis Prinÿ	porte	22

fl. 30 d. 80

Gÿwla.

14. Joannis Prinÿ	porte	14

fl. 19 d. 60

Werezke.

14. Joannis Prinÿ	porte	6

fl. 8 d. 46

Tharna wydeke ¹⁾.

14. Joannis Prinÿ	porte	6
14. Francisci Prinÿ	porte	3 ¹ / ₂

fl. 13 d. 30

¹⁾ *Tharna vidéke* név alatt a következő helységek vannak összefoglalva: *Nagy-Tarna*, *Kis-Tarna*, *Batares*, *Komlós*, *Szárazpatak*, *Bocskó*, *Gödénháza*, *Sós-Ujfalu* és *Csarnató*, melyek a két Tarnát félkörben kerítik s ezen adólajstromban külön nincsenek megemlítve.

K ý r a l ý h a z a.

14. Joannis Priný porte 2 fl. 2 d. 80

B a t h a a r.

14. Wetsiensium porte 10 fl. 14

196 den. porte 103¹/₂ fl. 144 d. 90
(5-dik lap).

14. R a h o l c h.

porte 3 fl. 4 d. 20

14. C z e d d r e g h.

porte 15 fl. 21

14. G e e r c z ý e.

porte 3 fl. 4 d. 20

14. T h a m a s w a r a l l y a.

porte 9 fl. 12 d. 60

14. T h e r e b e s s.

porte 35 fl. 49

24. T h w r c z.

porte 4 fl. 5 d. 60

14. H a l m ý.

porte 25 fl. 35

14. D o b o c z.

porte 1 fl. 1 d. 40

14. W e l e t h e.

porte 10 fl. 14

K e o k e n ý e s d.

14. Joannis Swraný porte 7

14. Nicolai porte 4

14. Artandý porte 4

14. Chýomperdý porte 7 fl. 30 d. 80

14. A l m a s.

porte 3 fl. 4 d. 20

14. A k l ŷ .
 porte 16
 fl. 22 d. 40

B a b o n ŷ .
 14. Joannis Swranŷ porte 2
 14. Nicolaj porte 2
 14. Pauli Artandŷ porte 1
 fl. 7

D ŷ a k f a l u a ¹⁾.
 14. Melchior Balassa porte 5
 14. Blasŷ Teoreok porte 1
 georgŷ chŷoma porte 2
 Elie Lena porte 1
 georgŷ Akos porte 1
 Matthie gŷakfalwŷ porte 1
 fl. 15 d. 40

290 den. porte 162 fl. 226 d. 80
 (6-dik lap).

T h ŷ w a d a r .
 porte 1¹/₂
 fl. 2 d. 10

porte 526 fl. 736 d. 40
 Baltasari fanchŷkaŷ Judicinobilium dedi in
 Salarium fl. 8
 Pro vino Zeollossiensi fl. 25
 Mea perceptio facit fl. 703 d. 40
 Judicas pro Schedis fl. 6 d. 96
 d. 14

(7-dik lap).

1564.

Comitatus Zathmar.

M ŷ l o t h a } porte 1
 14. C h e c h ŷ e } Joannis Prinŷ porte 1
 K o r o d } porte 1
 fl. 7

M ŷ l o t t a C h ŷ e c h e .
 14. Mathei Martini Kende porte 2
 fl. 2 d. 80

K o r o d .
 Mathei Martini Kende porte 4
 Andreae dolgos porte 1
 fl. 7

¹⁾ Eredeti néven *Gyakfalva*, ma *Nevellenfalva*.

Mylotta.

14.	Francisci Keolchÿeÿ	porte	8
	Joannis Keolchÿeÿ	perle	2

fl. 14

Korod Isthwandÿ Keolchÿe fÿlesd Mylotta
Cheeke.

14.	Michaelis Kende	porte	3

fl. 4 d. 20

Magaslÿghett.

14.	Ludouici Deÿak	porte	2

fl. 2 d. 80

Sonkad.

14.	Francisci Chaholÿ	porte	9
14.	Francisci Swllyok	porte	3
14.	georgÿ Mÿllÿtt	porte	3
14.	Ladislai Zekel	porte	5

fl. 28

Bott-Palad.

	Francisci Swllyok	porte	1
14.	Francisci Chÿaholÿ	porte	9
	georgÿ Mÿllÿtt	porte	3
14.	Nicolai Kwn	porte	2
	Ladislai Zekel	porte	1

fl. 22 d. 40

154 den.	porte	63	fl. 83 d. 20

(8-dik lap).

Keolchÿe.

14.	Gregorÿ Ezehÿ	porte	2
14.	Gÿakfalwÿ	porte	2

fl. 5 d. 60

Keolchÿe, Isthwandÿ, fÿlesd.

14.	Francisci Keolchÿeÿ	porte	10

fl. 14

Cheeke.

14.	Francisci Keolchÿeÿ	porte	9
14.	georbedÿ	porte	2
	Nicolai Bathorÿ	porte	1
	Mathei Martini Kende	porte	4

fl. 22 d. 40

Nagÿ-Palad cum Kÿs-Palad.

14.	Francisci Swllyok	porte	3
14.	Francisci Chaholÿ	porte	4

fl. 9 d. 80

Nagÿ-Palad tantum.

	Ladislai Zekel	porte	1
14.	Dominici Kwn	porte	4
14.	Nicolai Kwn	porte	2
	Joannis Kwn	porte	1
14.	Emerici Kwn	porte	3
14.	georgÿ Mÿllÿtt	porte	2

fl. 18 d. 20

Kÿs-Palad.

14.	georgÿ Mÿllÿtth	porte	2
	Nicolai Kwn	porte	1
	Ladislai Zekel	porte	2

fl. 7

Awassagh.

	Joannes Doda dedit	fl.	8
182 den.		porte	55
		fl.	85
(9-dik lap).		fl.	8

Nÿargalo pÿnz 1564.

	Bott Palad dedit	fl.	12
	Cheddregh dedit	fl.	12

Keokenÿesd.

	Pars Chÿompeordÿ	fl.	3
	Swranÿ Janoss	fl.	3

Decima frugum.

	Mÿlotta dedit	fl.	24
	Chÿeche	fl.	12
	Bott Palad	fl.	34 d. 50
	Kÿs Palad	fl.	32 d. 50
	Sonkad dedit	fl.	62 d. 81
	Nagÿ Palad	fl.	44 d. 96
(10-dik lap).		fl.	240 d. 77

1564.

Comitatus Maromaruss.

Comitatus Maromarus iuxta priorem connumerationem facit portas 477¹/₂, quarum portarum 6 in Remete restant exigendae, de portis autem 471¹/₂ per florenum vnum et denarios 40 exacti sunt floreni 660 den. 10, de quibus meis manibus sunt presentati

fl. 632 d. 10

quattuor Judicibus Nobilium in Salarium

fl. 16

vicecomes in Salarium

fl. 12

fl. 632 d. 10

(11-dik lap).

Zygheth	porte	16	fl. 22 d. 40
Wyssk	porte	92	fl. 122 d. 19
pro vlnis telarum	29 fl. 5 d. 65		
zablonak vlnę	17	d. 51	
Kochyßs Mýhalý	15	d. 45	
Theecheo	porte	50	fl. 70
Hozzumezeo	porte	25	fl. 35
Hwzth	porte	50	fl. 70
			fl. 319 d. 59

fl. 2079 den. 38

14

(12-dik lap).

Maro (Maromarus) Domino presentati . .	fl. 800 d. 97
Wgochia } presentati	fl. 961 d. 88
Szathmar }	
14. decembris presentati	fl. 316 d. 67

Eredetije 3 ív ívrét hajtott papíron, az *erd. Múzeum kéziratárában*
(*Dr. Eötvös Ágoston hagyatékából*).

Közli: SZABÓ KÁROLY.

VIII.

Temetkezési költségek a XVII. századból.

1.

Processus Exequiarum Funerarium

Spect. ac Magn. Dni Andreae Zay Anno 1634.

Elseő

Az Deakok keresztel, Utannok a Predicatorok, Utannok
mindgyárt Az szolgál es kez Rend szerint

Utannok feő es Vri Rend

Utannok fegyverbe Ölteözeöt Louass

Az Utan Barsonban Ölteözeő Ló

Az Utan Posztoban Ölteözött Ló

Az Utan mingyárt és Czimeres Iratos Zaszlo

Utanna Uisznak az Gyaz Zaszlo

Utanna az Gyazban léuén Attiafiak

Utannok Zay Lorincz és Sigmund Uramik ő Nasag:

Utannok Zay Ferencz Uram es Zay Janos Laslo Urfiak

Hop Mester

Utannok az Test, ahoz Nevek Neuesztessi(k) (t. i. a test
mellé rendelendő nevek) No 8

Az Test keről ualo hatt fehér szetnekes (szövétnekes) Inas feketetebe

Az Test Utan Aszoniom előtt ualo Hop Mester

Egri Janos Uram

Az Aszony az Szikben ueueő Uastagh 4. Ember

Az Aszony mell. ket Feo Ember. NB.

Utanna Az Gyazban keltezeo Attiafiak es Aszon.

Azok melle Feő Emberek. NB.

Utannok Gyazban leueő Leani Fraucimerek

Utannok az Feő Renden ualo Aszoniok

Utannok az kez és Parast Aszon

Paraszi Rend Menienek a koporso melle ket fele (felől)

Az Szentegyhaz Aytayan allo ket emberseges ember.

(Más írással.)

Pinczeben bor kyado Emberek Harman

Item Ayton Allok is 2.

Eles auagy Saffar hazban Leuo emberek az kik kyagyak egy mas szukseghes dolgokat, ott is legyen kett trabant

Talak Ghonduisseleoj: Kostyk Mykolass

Howocha Gyuro Czylawy Mikolass

Howocha Jano Czylawy Gyeyk

Gaspar Gyeorgj Zozalka

Kostyk Mykolass Kmetka Myhal

Test ueueok:

Tuchinsky Ondrey

Aszoniom Eo Naghat Vyszyk az Szekben

Az Négy Lengyel

Az Saffár Hazban leueok

Zay Janos Vram eo Nagha Jambor zolghaj

Egrj Janos V. Hop Mester

Horvat Istvan V. Az Arantias zasz-(16)

Az Latkovy András az gyász zaslo

Az lovakhoz

Fegyuerben Samokj Gyeorgy

Barsonban Eolteozeo lowat Andras

Az Poszto: Balasowych Jano

Poharnokok:

Az Felseo Palaban (így)
(palotában)

Herczegh Istvan

Hradistay Gyeorgy

Azon Palataban Valo

Bor Hordok:

Lovaszy Gyeorgy

Kyszelycza Istvan

Baby Ferencz

Szatianj Gyuris:

Azon Palota Ajtajan

Allo Drabant

Hynt Jano

Laczko Ondrey

Marcis Janos

Az Aszoniok Palotaja-
hoz Valok
Poharnokok:
Petko Boldisar

Horuat Gyeorgy
Hordok: Gazo Mysso,
Babi Gyeorgy, Puskas Janos,
Kyszelycza Márton.

2.

Memoriale — Diuini (Divényi)

Az helirul hol temettessék.

Az naprul.

Postok, Diuintul fogua, az utton az kik iol gondot uiselenek.

Az uttak idejin el rendeltessenek, az sallasokon konicha,
mindennemő konicha eskösökel, legkiuálkepen fassek ellegedendő,
uas fasek niars, es tot fasek

Vago barom, eökö, borgiu, barani. tik, lud etc.

Hordos borok sör idejin miden salasra

Vtti konicha mester 2 es sáfár 2

Sallana (szalonna) elegedendő

Ketrendbenikoczi, sakacok alla, sakacis az szerint ket rendbeli

Tal tanier abros, keskeniok: mosdo, ellegedendő legen az
tarsekereken azon tar sekereken, uad es madar az meni lechet,
eczet, hordoual.

Mindennem fasersam egi bisonios hiw ember, fa olaj (?) az
egis utton, mes uaj es soo

Egi bissonios ember rendeltessék az utton, aki ellőliaroban
minden uarason, falun az harangokat meg uoniasa, megis ellegi-
cze azokat

Szeginieknék is pinst osson egi bissonios ember az egis uton

Diakok alla koczik 3.

Pappok alla koczik 4.

Minden sallason senat seressenek

Az szerint abrak is elleg legen

Az test ala seker fekette postoual be uot io erő s uassas

6 loo fekette Postoual be uont

Az ket koczis feketteben

2 Catlos az seker melle fekette.

Memoriale Besterczeji.

Azhiuattalossoknak samat idein megkulje az Assonicő Naga

Az attiafiakot diuinben hijiak az kikel az testet el kissirthik

Az idegeneket N. N. hetffore 7 orara

12 kolusra (koldusra) cuklias fegette rucha

4 Trombitas egi res dobas, azokat idejin meg kel serseni

Louas giasban No. (a szám ki van hagyva)

Egi sines saslo legen kissen

Elegedendő souetnek, az uri rendert fejer 20, fő rendert
sarga 25, köz rendert 150.

Fejer uias gerttia eöreg az oltara 6, aprob gerttia 12 fejer,
az proccessiora fejer eöreg gerttia 12

Azokban egi egi taller kel, maga az asoni az kit uissen egi
arani, aprob 8, aban fel fel taler

Az arantias sarkanitut az ki uissi feketteben leuen, egi da-
rab postoban

Az arantias Pallos is az serint feketteben, egi darab postoban
Bottot is az serint

Az arantias fa sissakot is az serint

Az fa cimert az kik uisik fegetteben legenek 6

Fegiuerbzen fel eöltösöt arantias sersamos feő lo egi sep bot
az kessiben, idejin gondot kel ra uiselni honet legen

Az Fekette arantias saslot az ki uisi fekette köntösben legen

2 lo giasban öltösöt, egik Barsonban, az masik postoban,
az kik uisik fekette köntösök legen

1 Fekette taffota gias saslo az is feketteben legen

Az Testet uige feketteben No 24

Az eöreg oltart es predicalo seket barsonial be uoni

Ha tob oltar ha uan fekette postoual

Az sanctuariomot fekette postoual Voniatasek be koru
egi selben

Az sekeket az test korul az kik kössel lesnek az serint
fekette posioual

Mindeneknek ellöte Missa mondast es pap predikalasat ha
meg engedik az attiaffiak

Az oltaron barson, postot, felöltösöt louakot, az predicator
es az attiaffiak az assoni akarattia szerint engedie disponalni

Az genealogiarul idejin informalni az ki predicallani fog

Az temettő boltot meg kel latni idein ha be tér e? es mellik-
ben tettessik, miuel kettő az bot

Tik No 200

Barani No 30

Lud No 100

Borgiu No 10

Vago marcha No 12

Sallanna No 3

Vaje icze 100

Niul No 40

Mez icze 20

Saruas No 2

Tikmoni 1500

Os No 10.

Töredék a Bossányi család levéltárából.

Közli: SZERÉMI.

3.

1654. aug. 13.

Memoriale.

Bánfy Nagy Mihály Gábor uram Vinnay Kristóf temeté-
sére adott kezemhez ötszáz 29 forintot, kit hova és mire, és kinek
adtam benne, rend szerint így következik:

adtam elsőben is képirónak	fl. 36
adtam másodszor is képirónak	fl. 36
adtam harmadszor képirónak egy hordó bort	fl. 29
adtam utólszor képirónak	fl. 1, 16, 80
adtam ötvösnek ezüst vételére	fl. 1, 22, 40
adtam ugyan ötvösnek szögek aranyazására	fl. 50, d. 40
adtam ugyan ötvösnek az munkájáért . .	fl. 46
adtam gombkötőnek és zászlóra való selyem- rojtért	fl. 26
adtam szabónak, zászló varrásáért, fekete posztóért	fl. 3, d. 60
adtam ujjban szabónak az selyemszél fel- varrásáért	fl. 3, d. 60
adtam az kopja csinálásért asztalosnak . .	fl. 3, d. 50
adtam kopja végire való fáért és két gomb- ért zászlóra	fl. 2, d. 50
adtam az versek írásáért német papnak . .	fl. 3, d. 60
adtam Dánielnek puskák váltására és más szükségére is	fl. 7, d. 20
adtam az két kert adajában az városnak .	fl. 4, d. 50
adtam az lovak mellett levő kocsisnak egy- szer is, másszor is kocsipínt	fl. 8
adtam az bodnárnak Vinnay uram adóssá- gáért	fl. 14, d. 40
adtam az kovácsnak Vinnay uram adóssá- gáért	fl. 9, d. 20
adtam sóra az disznók leveretésire	fl. 1, d. 50
adtam mészárosoknak, disznók leveréséért .	fl. 2, d. 50
adtam kocsisnak csuporra	fl. 2, d. 24
adtam Mokcsai uramnak vereshagymára, patkókra	fl. 3

Latus facit in summa fl. 500, 30, d. 94

Immár computálom ez summát, vesse meg akárki, mennyi-
vel maradok adósa, kész leszek megadnya etc. (*Oldalt, más
írással*). Volt az Sennyei uram kezéhez adott pénz fl. 532,
restál fl. 1.06.

Az előbbi írás: Proverbium. Valóságnak és időnek előtte
nem jó az embert mocskolni. P. Sennyei mp.

Kivül: Sándor uram árvája temetésére kütöttem pénzt fl. 14, azonkívül
bort, a sót és egyéb konyhára való eszközöket fel kell írni. — Anno
1654. 13. Augusti disznópásztornak adtam d. 50.

Más írással: 1654. Vinnay Kristóf temetésére való költés.
In summa fl. 532.

Eredetije a m. k. kam. levéltárban.

Közli: Sz. S.

IX.

A magyar árak történetéhez.

a)

Anno 1651. die 10. januarii.

Mi porumbáki udvarbíró, Raduly ispán és ugyan porumbáki asszonyunk ő nagysága számtartója teszünk bizonytságot, hogy fogarasi udvarbíró Alvinczy Pál deák uram az mely marhákat az szebeni sokadalomkor asszonyunk ő nagysága számára vásárlott mindenütt jelen voltunk és ez szerint vásárlotta az mint következik rend szerint:

Tornavári Kis Kozma görögtül és fejevári Absolon sidótül.	
15 nitra selymet nitráját	R. 5/25
vevén facit	R. 78/75
Egy vég fehér sűrű patyolatot	R. 31
Egy vég ritka szenyesebb patyolatot	R. 25
Huszonkét öreg vég bagariát R. 3 vevén végit,	
facit	R. 66
Egy veres selyem övet 92 dramost	R. 7
Egy nyitra veres fejtől	R. 1
Az melyről testálunk fide nostra modienti, Anno et die ut supra notato.	

Idem qui supra,

mamu propria
Görög és zsidó aláírás.

Eredetije a magy. kir. kam. levéltárban.

b)

Török partékának igaz árúja.

Egy tigris bőr, szép	100	—
Egy párducz bőr, szép	50	—
Egy Diván-Szőnyeg, szép	50	—
Egy skárlát-szőnyeg	10	—
Egy közönséges szőnyeg	15	—
Egy vont arany paplan	10	—
Egy atlacz paplan	4	—
Egy közönséges paplan, dupla	3	—
Egy Csótár, vörös	—	4
Egy vég aba, jó	—	2 ¹ / ₂
Egy pár csizma, jó	—	4
Egy tarka kecze, jó	20	—
Egy teveszőr kecze, ágyra való	6	—

Egy teveször kecze, lóra való	6	—
Egy kötés karmasin, sárga és vörös	—	12 ¹ / ₂
Egy kötés karmasin, szederjes	—	12 ¹ / ₂
és narancs színű	10	—
Egy kötés szattyán	4	—
Egy vég jancsár-patyolat	—	12
Egy vég bersa-patyolat	—	12
Egy nitra selyem	—	8
Egy sulyok pamuk	—	4
Egy beslia-nyereg, szerszámostúl	4	—
Egy beslia-fék	1	—
Egy sebesi pakrócz	3	—
Egy nemez, közönséges	1—1 ¹ / ₂	—
Egy kósó	—	1
Egy pár kar-vas	3	—
Egy pánczér sisak	2	—
Egy vég török vászony	2	—
Egy vég török gyolcs	—	2
Egy közönséges zubbony	—	3 ¹ / ₂
Egy hosszú újú zubbony	3	—
Egy egész bagariabőr, szerszámnak való	3	—
Egy egész czizma talpbőr	2	—
Egy kötőfék	—	60
Egy pár kengyelvas szíjastúl	1	—
Egy kerek sátor	20	—
Két árboczfára való udvaros hosszú sátor	50	—
Egy rókatorok béllés	30	—
Egy rókahát béllése	—	12
Egy rókamálly béllés	—	14
Egy rókaláb béllés	4	—
Egy nyest béllés	40	—
Egy heúz-málly béllés	50	—
Egy heúz-hát béllés	25	—
Egy heúz-láb béllés	20	—
Egy fekete bárány béllés	2	—
Egy fejtér bárány béllés	—	2
Egy vég vörös bagazia	3	—
Egy vég kék bagazia	—	4
Egy varrott nemez	10	—
Egy bársony nemez, virágos	12	—
Egy posztós állásbeli kötőfék	1	—
Egy nyest kalpak	2	—
Egy varrott pánczir imeg	3	—
Egy paraszt pánczir imeg	2	—
Egy oka kana	—	50

Egy oka bőrson	1	—
Egy oka rizkása	—	12
Egy terhellő szij.	—	60
Egy heveder	—	75
Egy szép, fejjér darútoll	1	—

Eredetije gr. Batthyány József köpcsényi levéltárában.

Közli: zS.

X.

Egy hajdani jelmezes társaság.

Egy félívnyi avúlt papírszelet, rajta egy személysorozat, alig bírna érdekel vagy értelemmel, ha az írónak utólag nem jött volna eszébe feljegyezni magyarázó címet: s ezzel most e minuta jegyzék számunkra életet nyer, vele szemünk elé varázsolván egy ragyogó álomképet őseink társas vigadásából, mely századok árnyain át hozzánk átszivárog, mint egy begyepesedett omladék körésein át gyenge fényszál lebeg. Sajnos, hogy sem év, sem hely nyoma nem található, pótolnunk kell azt sejdítésünkkel, következtetve az egybegyűlt társaság elemeiből, melyeket nagybárá rokonsági viszony bizalmasban összefűz, s kevés kivétellel úgyszólván személyesen ismerőseink. Feltehetjük tehát, hogy a XVII. sz. második felének közepe táján Nógrádban a forgáchi várkastélyok valamelyikében a fény- és vendégszerető háziuraság kedélyes és egyszersmind pompás farsangi vígságot tartott, s hogy az festői külsejű alakot is nyerjen, egy a magyar életből merített jelenet előadása választatott. — A háziúr, gr. Forgách Ádám, 1670. országbíró, harmadik neje szül. gr. Rechberg Anna Katalin és két (akkor még hajadon) leánya vitték a főszerepeket, az anya neve magyarázza, hogy Rechberg úrfi s kisasszony is házbeliak voltak. Nadányi »úrfi« tehát nőtlen, valószínűleg Miklós nógrádi főispánnak fia Mihály, ki akkortájtban lévai kapitánynya lett, és mint ifju dalia s egy harcziás név örököse vonzólag képviselhette vőlegényi szerepét — de csak szerepét, mert habár gyakran ily játékból utóbb valóság sarjad fel, nem találjuk a családfákon, hogy ezen »ludimus effigiem belli« alakoskodásból valamely hymen köteléke fonódott volna, mert az nem bírhat vonatkozással ide, hogy utóbb Nadányinak sokkal ifjabb testvérhuga Kata férjhez ment az itt volt Pyberék István fiához. Ki legyen a »Gene-

ralis úr?« kétes gyanítani, tán csak nem Rottal? — Orbán Pál akkor ítélőmester volt, tehát e néven is természetes, hogy neje a Judex Curiae házi társaságában helyét leli. Feltűnő, hogy a kor szokásához képest rang- s czímezést szorgosan mérő lajstromíró, ki a főrendi asszonyságokat mind »nagyságolja,« ezt elhagyja Zichy Istvánnénál, holott férje bár csak 1676. lett gróf, de már 1655 óta báró s méltóságokat viselő főúr volt. — Esterházy Zsigmond verebélyi kapitány, neje szül. Balassa, tehát szinte vidékbeliek, elhozták magukkal Dániel fiokat. Erdődy György tárnokmester, neje szül. Batthyányi, Kristóf neje, Pálffy születésű. Koháry Farkas vitéz ember, honthi szomszéd, csak utóbb (1685.) lett gróffá, ami itt tehát időjelző. Koháry Gábor testvéröccse volt Farkasnak — midőn pedig ez utóbbiról olvassuk, hogy az itt előforduló Rechberg Ludovicát nőül vette, Gábor pedig sz.-ferenczi baráttá lett, önkénytelen feldereng egy kis regényszerű ötlet. Képzeltetjük, hogy az idősebb, hiresebb, a birtokot tartó Farkasnak jutott nejéül Ludovica, vagy a családnak, vagy saját határozata által, ellenben az ifjabb Gábor részén, vagy egyoldaluan, vagy kölcsönösen viszonzva, mindenesetre reménytelenül égett a szerelem lángja, mely azután végzetén kétségbeesve, az ifju rajongót a világról való lemondásra ragadta, s élve temetkezett zárda szigora alá? Íme kész a regény, csillogó színhely, fényes szereptársak, és a peripetia szító alkalma: ezen ünnepély? — Végül Lipthay András is a szomszéd barátokhoz tartozott, mint lévai, hol atyja várkapitány volt. Fényes társaság volt tehát itt együtt, nem csupán hangzatos nevek, de ezeknek oly képviselői, kik a hazai közélet ösmeretes szereplői valának. — A lajstromban előforduló törlések bizonyítani látszanak, hogy eme lengő levelke valóban egyidejű program, melybe, mint ilyenkor megesik, a végső pillanat még némi módosítást hozott.

Lista :

Polgárok Biráia	Vő Legény
Judex Curiae Ur eő Nga	Nadany Urfi
Polgárok Attya	Vő Fély
Eszterhas Sigmond Ur eő Nga	Viczaj Adam Urfi
Polgár Fiai	Kérő
Rechperg Urfi	S Gáspár

Gazda	Italmár
Gralis Ur eő Nga	Kohárj Farkas Ur
Kaprall avagy Tizedes	Vártás
Erdődi György Ur eő Nga	Amadj Lénárt Ur

Papp

Lipptaj András Ur

Polgár Biróné

Gróff Judex Curiae Aszonyom eő Nga

Polgárok Annya

Ziczi Istvanné Aszonyom

Polgar Leany

Gróff Forgác Dorothea Kis Asz.

Meny Aszony

Gróff Forgác Sand. l. Kis Aszony

Noszolyo Leany

Hölgy Klára Kis Aszony

Noszolyo Aszony

Gróff Erdődj Kristofné Asz eő Nga

Gazda Aszony

Gróff Erdődj Györgyné Asz eő Nga

Polgari Szolgalok

Esterhas Sigmondné Aszonyom eő Nga

Révaj Elekné Aszonyom eő Nga

Révaj Pálné Aszonyom eő Nga

Orbán Pálné Aszonyom

Rehpergh Ludovika Kis Aszony

Szeczenine Aszonyom

Piber Ferenczné Aszonyom

Haidukok avagy Darabantok

1. Ur eő Nga

2. Révaj Elek Ur

3. Révaj Pál Ur

4. Ziczi István Ur

5. Esterhas Daniel Ur

6. Szegedj András Ur

7. Okmár György Ur

8. Niczki György

Szolgák

1. Kohárj Gábor Ur

2. Ruttkaj Ferencz Ur

3. Piber Ferencz Ur

Forgác Adam Farsangos Lakodalmában levő Personák.

Közli: b. MEDNYÁNSZKY DÉNES.

XI.

Művelődéstörténelmi egyveleg.

1) Orvostörténeti adatok.

1577. nov. 30. *Forgách Imre* Bicséről ír a nagy-szombati városi tanácsnak, hogy az eltávozott *Niphus Fábián* városi orvos helyébe tud egy másikat. Ez időben — úgymond — mindenfelé dühöng a *pestis* »quae poena peccati est«, nem tanácsos tehát orvos nélkül lenni. Ajánlja *Dudics András* oppelni orvost, kinek kitűnő bizonyítványai vannak *Mercurialis Jeromostól*, Olaszország legkitűnőbb orvosától, azután tótul jól tud — ez már ekkor is »commendat hominem« N.-Szombatban. Feltételei szerények s minthogy ő (*Forgách*) magánügyeiben szintén *Oppelube* megy, megegyezik vele s elhozza magával.

1578. június 5. *Fogács Imre* Bicséről ír a városi tanácsnak, — mely ajánlatára nem hajolt — gondolja meg a nagy vészt s a számos pusztító betegséget: *Burkircher* és *Nicasius* híres pozsonyi orvosok meghaltak, *Niphus* féltében elhagyta Magyarországot. Ismételve ajánlja nekik az oppelni doctort.

1578. jul. 15. *Sporichius János*, kit *Zsámboki (Sambucus)* consiliarius és történetíró pártfogolt, *Olmüczből* ír N.-Szombat városának, — mely úgy látszik meghívta — hogy adja tudtára föltételeit, ha előnyös elfogadja, s rögtön indul.

1579. jan. 21. *Gr. Salm Gyula* Bécsből ír a városi tanácsnak, s *Gova* nevezetű orvost ajánl, ki »igen vallásos« és »honestus« férfiú.

1579. dec. 2. *Alsó-lindvai Bánffy László* Beczkó várából írja a városi tanácsnak, hogy *Tamás* városi sebész és borbély, kit szívességből hozzá eresztettek, szerencsésen meggyógyította nejét s ezért a tanácsnak legmélyebb háláját fejezi ki. (*Minde levelek eredetiei N.-Szombat sz. k. város levéltárában.*)

1678. dec. 7. Érdekes *Scholez Keresztély* lőcsei gyógyszerész számlája *Ketzer András* részére. Érdekesekek a gyógyszerek az akkori gyógymód szempontjából is. A számla így szól:

Generosus Dominus Andareas Ketzer debet et data sunt sequentia Medicamenta.			fl. den
Anno 1678.	Pulvis ad partum pro duabus vicibus	.	— 90
die 9. Martý	Oleum Amygdolarium Dulceum	. . .	— 6
» 25. dto	Cinammomum		— 12
die 4. Aprill	P. G. dno Rotulae Pectorales et Cordiales		1 80
18. dto	Pro filiola Pulverum Hyacinthinum	. .	— 6
	Julabium Bezoarticum		— 30
	Pulverem antepilepticum pro duabus vicibus		— 12

21. dto	Syrupum pectoralem	— 30
die 1. May	<i>Pro filiola</i> Tres pulveres refrigerandes pro potum	— 18
	<i>Pro altera filia</i> Tres pulveres pro potu Syrupum pectoralem	— 27 — 36
die 3. Juny	no 2: trochis eos Vomitorios	— 24
7. Jully	<i>pro Ancilla</i> Salem Antesebrilem	— 24
29. dto	Dna Syrupum Pectoralem	— 21
die 4. Aug.	Dno Rotulas Capitales antea datas	2 —
30. dto	Accepit domina Czicseriana Mannam Calubrinone	— 72
27. 7-bris	<i>Ancilla</i> Trochisorum Vomitorium	— 12
		fl. den
7. 8-bris	<i>Pro filia</i> No 2. Emplastra contra Febrim ad pulsos	— 48
	Summa	8 fl. 48

1678. d. 2. X-bris. Ist dieser Ausszug bezahlt mit sieben Gulden vndt zwanzig Pfennig.

Christianus Scholtz,
Pharmacopola.

Kivülről 1678: Patikarius Scholtz György Uram Quietantiája.

(Eredetije a mk. orsz. levéltár kincst. oszt. »Vegyesek« című gyűjteményében.)

2) Erdélyi pénzverés.

Bornemisza Anna fejedelemasszony gazdasági naplójában (Mk. orsz. levéltár, n.-szebeni kincst. lt.) egy fejezet az »arany s tallérverésnek, azoknak additíoji s fizetéseknek rendi«-ről szól. E szerint:

»A választott arany additíója, egy girához (44 nehezék) fél fél nehezék additio, mely additiónak két részének finom ezüstnek kell lenni, az harmadik részinek veres réznek. S egy gira additios aranyból, ha az bányai girával leszen mérve, kell bevárni vert aranyat hetvenkettőt: 72.«

E szerint egy gira aranyban volt 43·5 nehezék arany, $\frac{1}{3}$ -neh. ezüst s $\frac{1}{6}$ veres réz. A Comp. Const. P. v. Ed. XXXVII. szerint egy arany 4 frtot ért, 72 \ddagger lévén egy girában egy gira 288 frtot tenne. *Szilágyi* Sándor szerint egy erdélyi forint abszolút értéke 40 kr. o. é. volt, e szerint egy gira 115 frtot és 20 krt. tesz ki. Ez az abszolút érték, de minthogy az arany-érték arányát nem tudjuk, a mai becsű bajosan állapítható meg. Erdélyben a XVI—XVII. században még divatozott a régi *magyar* pénzláb, melyet még C. Mátyás idejében is ráróvással váltottak be az

olasz bankok, de Apafi idejében már csökkent az érték, számításim alapján az arany és ezüst aránya összevetve az árakkal, s a termeléssel úgy állott, mint 1 : 13—15.

*

»Az finum ezüsthez kell veres réz additio egy girához, hogy jó legyen, hatod fél nehezék réz.

Így be kell várni az bányai girából, egybül kilenczedfél tallért, de hogy mivel minden egy gira több szokott lenni kilenczedfél tallérnál, egy nehezékkal büen, ha sok ezüstöt adnak ki, azzal is többül az tallérszám.«

Egy ezüst girában volt tehát $39\frac{1}{2}$ neh. ezüst, s $5\frac{1}{2}$ réz ennél fogva a girában az ezüst és réz aránya körülbelül úgy állott, mint 1 : 12—13. Ha $8\frac{1}{2}$ tallért vertek ki egy girából ez (ugyancsak a XXXVII. edictum szerint) 17 frtot, az az absolut véve 5 frt 80 krt tenne ki.

3) Magyar adótörténeti töredékek.

Az úgynevezett »Lucrum Camerae« porta adó történetére adatokat gyűjtögetve, a volt mk. udv. kamara levéltárában, (most az orsz. ltárral egyesítve) a felosztatott Pálos-szerzet irományai közt egész halmazára akadtam az adómentességi leveleknek, melyeket királyaink kezdve Róbert Károlyon, ez adó behozóján (1341.) Rudolf királyig (1591. a midőn is megszűnt) a Margitszigeti apácák birtokai ügyében kibocsátottak. Majdnem minden oklevél hátán magyar a kivonat s XV. századi írással van írva. Érdekesnek tartjuk, a »Lucrum camerae« magyar terminus technicusának megállapíthatása céljából is közölni e kivonatokat.

*

1341. Strigony. »kamara haznaról eretelen levél (mentes), stragomi érseké 1341.«

1342. Dömös. »kamara haznaol ualo« (Így többön is.)

1350. István hg. »hogh ez eghaz Jobagj Camarahaznal egyebnek fyzethnij nem tartoznak.«

1450. Bude. »hwnjadj János gubernator engette, hogy az zigetjeken kamara haznat ne vegienek.«

1462. »Ez leuel kamarahaznarol ualo Mathyas keral Engedelme.«

Közli: THALLÓCZY LAJOS.

VEGYES KÖZLÉSEK.

Árpádkori emlékek külföldi könyvtárakban.

(Második közlemény).

III. Ének a tatárjárásról.

Boroszlón átutaztamban az ottani könyvtár kéziratai közt az I. 262. számú ragadta meg leginkább figyelmemet, mely tarka, részben világtörténeti, részben scholastikai és theologiai tartalma mellett egy »*Planctus destructionis regni Ungariae per Tartaros*« című költeményt is foglal magában. Futólagos áttekintés után is meggyőződtem becséről és egykorúságáról, noha az illető manuscriptumot 1400. körül írták. *Wattenbach* professor úr szívésségének, ki a codexet számomra Berlinbe hozatta, köszönhetem, hogy itt tüzetesen átvizsgálhattam.

Szinte *Wattenbach* már két költeményt tett közé a tatárjárásról, az egyiket, mely csak megcsönkítva maradt fenn, az »*Archiv für österreichische Geschichte*« 42. kötetében 520—522. l., a másikat a »*Forschungen zur deutschen Geschichte*« 12. kötetében 645—648. l., melynek textusa szintén több helyen corumpálva van. Az első különösen a tatár sereg felosztása miatt érdekes (4 csapatról szól, míg többi forrásunk csak 3 hadoszlopot említ), a másik a tatárok leírása miatt, mely sok helyen szószeriut megegyez Tamás spalatói archidiaconus elbeszélésével ¹⁾. Költeményünk, mint látni fogjuk, kevés pozitív adattal gazdagítja ismeretünket e szomorú időszakról, de költői becsére nézve messze túlhaladja mindkettőt és szerkesztése mindkettőnél régibb időbe esik.

Egy alapeszmén nyugszik az egész: a barbarok betörése szörnyű büntetés, melyet Isten, bűnei miatt rótt a hajdan oly hatalmas magyar nemzetre. Ugyane felfogást találjuk *Guillaume de Nangis*nál ²⁾, spalatói

¹⁾ Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*. III. 608—609.

²⁾ Bouquet: *Historiens de la France* XX. 342. Vie de St. Louis. *Tartari per unum de principibus suis vastaverunt Poloniam et Hungariam. — Cum autem Hungaros timentes responsum quaererent a daemonibus, immolantes, utrum in Hungariam transire deberent, responsum est eis: ite securi, quia spiritus discordiae et incredulitatis vos praecedent, quibus turbati, Hungari vobis non praevalerunt.*

Tamásnál ¹⁾ és Béla király néhány oklevele mintegy hivatalos elismerésre tesz szert ²⁾. És hol a hajdani dicsőségről szól, összehasonlítva azt a mai romlással és az üdvözítő oltalmába ajánlja a nemzetet, valóságos lelkesedést találunk benne és érzése áttöri a középkori szerzetesek latin-ságának szűk korlátait. Talán Kölcsey »Hymnus«-ának hangulata az, mely leginkább megfelel a XIII. századbeli költő magasztaltságának.

A költemény alakja meglehetősen mesterséges. Rímeinek schémája 1—1, 2—2, 3, 4—4, 5—5, 3. A sorok az ötödik és 10-ik sornak kivételével, melyek 7 szótagúak, 8 szótagnyi hosszúak. A szótagok kvantitásával nem sokat törődött a szerző, mit az akkori poétáktól nem is igen várhatunk, annál nagyobb gondot fordított a rhythmusra, melyet az egyes sorok közepén erős caesura is támogat. Gyakori az alliteratio.

Isten felhívásával kezdődik a költemény, ki igazságában bűnösöket ily nagy vészszel sújtotta, majd keserű panaszra fakad a természet ellen, (1—6), mely a kegyetlen nép létrejöttét megengedte (7—9), a zsoldárt követve, alig érez erőt a gyász siratására (10) és erre az egyházat, Jeruzsálemet szólítja fel (11—14). Leírja a nagy csatát és vereséget, (15—22), melynek oka gyanánt felsorolja a magyarok hűtlenségét, zsarolását és kéjelgését (23—26). Majd az egyház gyászára tér át, melyet hívei elhagytak, a templomok lerontását, a szentségek megfertőztetését, a klastromok elpusztulását, a nép futását festi (27—36), és a vele együtt járó nyomort, éhséget, emberevést, rabságot sötét színekben tünteti fel, (37—44), ellentétbe állítva vele a haza hajdani fényét és gazdagságát, melyet most minden szomszédja legyőz (45—49). Ujra az éhség rémképeit tárja fel, mely a szülőket gyermekeik, a gyermekeket szülők gyilkolására bírja (50—57). Az egésznek a Krisztushoz és a Magyarországon különös tiszteletben álló boldogságos szűzhöz forduló ima megmentésért, vigasztaló, engesztelő befejezést ad. Általában minden költői szabadság mellett, egészben véve híven követi a chronologiai fona-

¹⁾ Ezen egykorú író (i. h. 602) másféle bűnöket vet a nemzet szemére, mint szerzőnk, különösen bujaságot és elpuhultságot. A 608. lapon 3 püspök kicsapongását mondja a nagy csapás okának, melyet isteni látvány által tudott meg egy jámbor.

²⁾ Codex Diplom. Arpadianus Cont. 2. 126. Béla levele Konrád német királyhoz: Nam ipso, cuius nutu singula diriguntur, *propter peccata hominum*, ut firmiter credimus, permittente, barbare natines, que se Tartaror. appellant, — Regnum nostrum — occuparunt. Hasonlóan a Pago sziget lakóinak adott szabadságlevélben (u. o. 149. l.).

lat, és hogy épen a szenvedések rajzához fordul annyiszor, egész alap-hangulatából magyarázható meg, noha árt az egész költői szépségének.

A mi a benne rejlő történeti tényeket illeti, a legfontosabb tán az, hogy Rogerius carmen miserabiléjának egy adatát erősíti, hogy t. i. a tatárok vasárnapon felgyújtottak egy egyházat és sok hívő veszett el benne (Váczott) ¹⁾. A mit később ír hasonló esetről ²⁾, tán Tamás megfelelő elbeszélésével vethetjük egybe. Ugy látszik előadásából, mintha a nagy csata a Sajó mellett a rák hónapjában történt volna ³⁾.

A költemény szerkesztése az 1242-iki év első részébe esik, midőn a tatárok elfoglalva tartották még Magyarországot. Korábbra nem tehetjük, mivel már a tél szenvedéseiről is megemlékezik.

A szerző személyét illetőleg, nem merek coniecturát kockáztatni. Nyelvezetében nincs semmi idegenszerű, néhány olaszos szón kívül (insontes, suspirium stb). Mély megilletődése, melylyel a klastromok elárulását énekli, a szerzetest, a mythologiában mutatkozó nagy jártassága az iskolázott embert, mély érzése, melylyel »Nostra Pannonia« dicsőségét és romlását zengi, a magyart mutatja. E költeményben tehát a magyarországi költészet legrégibb ismert művét bírjuk ⁴⁾.

Az olvasó itt a szöveget néhány szükséges javítással veszi, melyet a leíró tudatlansága tett elkerülhetetlenné; az eredeti olvasásmód a jegyzetekben található.

Planctus destructionis regni Ungarie per Tartaros.

1 Tu qui deus es cunctorum	2 Peccaverunt nostri patres
iustus iudex meritorum,	tibi nos et nostri fratres,
bonis reddens bona multa,	mala nostra succreverunt,
mala nulla fers inulta,	que nos nimis invenerunt
equa lance iusticie.	in diebus angustie.

¹⁾ 29. versszak: — dei domum ignis urit, — tempus transit lucis feste, non honeste sed moleste — cum tanta mesticia. V. ö. Roger. ed Endl. p. 269, 22. cz.

²⁾ Persequentis timeus manus, intrat templum christianus, matris sperans auxilium, matrem simul et filium, consumit incendium. — Tamás (l. c. 608. l.) elbeszéli, hogy a pesti lakosság nagy részét a dominikánusok templomában érte e szomorú sors.

³⁾ Erre mutat: qui sub cancro latuerunt, post in Jano perierunt.

⁴⁾ Sz. László dicsőénekének idejét nem határozhatjuk meg. Alakja némileg hasonlít a mienkéhez.

- 3 Cuncti sumus neci dati,
sunt populi captivati,
sunt milites gladiati,
ad quid ergo sumus nati,
tanta mala cernere.
- 4 Fluit sanguis feminarum,
pallet decor puellarum,
puerorum turba tacet,
senex anus ense iacet
nephario funere.
- 5 Domum Saul Phylistei,
gentem Jacob Canopei
gregem iusti Job Sabei
cum insontes oves dei
tanta cede sternitis.
- 6 Trucidatis matronarum
turbam simul puellarum,
neque clerum videntes
neque senum miserentes
nec parvulis parcitis.
- 7 Que vos terra, qui parentes,
genuerunt tales gentes,
tam crudeles, tam feroces
ad nocendum tam veloces
et sub armis vivere.
- 8 O natura nimis dura
quare tibi fuit cura
saevam gentem Tartharorum
ad flagellum ¹⁾ populorum
in hanc lucem ducere.
- 9 Cur non matres conclusisti,
cur conceptum concessisti,
nequam proles cur creatur,
per quam mundus conturbatur
cultor Christi moritur.
- 10 Heu quis aquas capitibus, ²⁾
nec non nostris luminibus
lacrimarum dabit munus
ad plangendum tantum funus,
quod nobis ingeritur.
- 11 Jerusalem mater plange,
celi forum planctu tange,
mitte sursum suspirium,
vestem sume cilicium,
caput sparge cinere.
- 12 Grandis tibi venit dolor
omnis a te fugit color,
funde fontem lacrimarum,
planctum tibi fac amarum,
diro lesa vulnera.
- 13 Universi tui nati,
probi, pulcri delicati
sunt ab hoste iugulati
vulnerati, vinculati,
per ingens obprobrium.
- 14 Interfecti sepultura,
vulnerati carent cura,
vinculati solutore,
fugitivi profectore,
pro timore gentium.
- 15 Arma duces acceperunt,
viri fortes convenerunt,
hostis ³⁾, terga percussuri,
vel ab hoste ruituri
cuncti pari prelio,
- 16 Set cum belli lux illuxit,
hostem Martem mox instruxit,
Hungarorum cor expavit,
castra timor perturbavit,
fugit mens et ratio.
- 17 Regnum nutat et corona
Mars desaevit et Bellona,
vibrat hastas, tela iacit
et inmemsam ⁴⁾ cedem facit
fusa iacent corpora.
- 18 Pontifices et primates ⁵⁾
una cadunt, almi vates ⁶⁾
prosternuntur, viri fortes
disperguntur et cohortes,
instant dura tempora.

¹⁾ A kéziratban flagellorum áll.

²⁾ L. Sulpicius Severus Sz.-Márton haláláról.

³⁾ hosti.

⁴⁾ immensem.

⁵⁾ primatos.

⁶⁾ nates (sic).

- 19 Summa nescit occisorum
meta ¹⁾ claudi numerorum
Parcae(?)²⁾ bine que venerunt,
cum sorore vix ruperunt
morientum licia.
- 20 Hungarorum provincia ³⁾
celum stupet pro ruina
chaos ferri mundi rebus,
crederetur his diebus,
hac visa miseria.
- 21 Est completum davitico
quod cantatur in cantico
nullus fuit magnatorum
carnes sive clericorum
qui telluri ⁴⁾ traderet.
- 22 Tabescentes ⁵⁾ putruerunt,
aves celi comederunt,
dentes canum consumpserunt,
ossa lupi disperserunt,
nemo qui repelleret.
- 23 Non est mirum quod sunt victi,
quod sic morti sunt addicti.
Nam maiores et minores,
corrumpentes bonos moros,
sectabantur vicia.
- 24 Erant enim viri duri
repugnantes omni iuri
falsi testes et periuri,
mechi, fures, Epicuri,
quorum Deus dolia ;
- 25 Oppressores advenarum,
vastatores viduarum,
exactores egenorum,
et predones pupillorum,
repulsa iusticia.
- 26 In vestitu sumptuosi,
in ornatu studiosi,
compti, docti superbire,
curiosi lascivire ⁶⁾,
proluentes mendacia,
- 27 Plorans plorat Rachel pia,
non admittens solacia,
Tartharorum ⁷⁾ malicia ⁸⁾
filiorum tot milia
cessa brevi spacio.
- 28 Nata ⁹⁾ Syon luget via,
venit ad se nemo quia
nec filius nec filia
matris agunt ¹⁰⁾ solempnia
pacis in naufragio.
- 29 Truculentus hostis furit
dei domum ignis urit
tempus transit lucis feste
non honeste sed moleste
cum multa mesticia.
- 30 Non salutis officium,
pro salute fidelium
in hac vita vivencium
nec a carne migrancium
aguntur obsequia.
- 31 Blasphemantur sancti dei,
sacra tractant viri rei,
violantur ornamenta,
temerantur sacramenta,
hostili nequicia.
- 32 Libri ¹¹⁾ vite lacerantur
sacerdotes trucidantur,
crux et calix confiscantur,
vasa templi prophanantur,
cessant ministeria.

¹⁾ mera.

²⁾ A szövegben det bine áll, mi érthetetlen.

³⁾ pro ruina.

⁴⁾ telbari.

⁵⁾ labesce.

⁶⁾ lascivici.

⁷⁾ Tartharo.

⁸⁾ solacia corr. malicia.

⁹⁾ illata.

¹⁰⁾ agens.

¹¹⁾ liber.

- 33 Disturbantur heremite,
dissolvuntur cenobite,
loca pacis sine lite,
frequentantur a milite
nulla viget regula.
- 34 Vacant laudes matutine
silent voces vespertine,
nulla sonat psalmodia,
nec auditur melodia
claustra fiunt stabula.
- 35 Cuncti fuge consulentes,
se salvare cupientes,
aurum linquunt et argentum,
servos, equos et armentum,
cara fiunt vilia.
- 36 Mulieres delicate,
que vix ibant subtentate,
metu mortis perturbate,
currunt pedes longe late,
per terrarum spacia.
- 37 Inter artam constitutam,
defensore destitutam
gentem sprexit Hungarorum,
cetus omnis amicorum,
in cuncta vicinia.
- 38 Qui paganos evaserunt,
scavi captos abduxerunt,
res praeclaras nobilium
rapuerunt, flebilium
detraxerunt spolia.
- 39 Candit honor et honestas,
perit robur et potestas.
Jura, leges abrogantur,
possessores spoliantur,
rerum patrimonio.
- 40 Languit fides et tabescit ¹⁾,
spes ²⁾, caritas refrigescit,
pudor castus crubescit
et incestus invalescit
pudor cedit vicio.
- 41 Contra pium ius nature,
sunt infantes nimis dure,
per parentes interfecti
flammis aquis vel abiecti
quod est nefas dicere.
- 42 Olym Nilus et Judea
puerorum nece rea,
nunc et nostra Pannonia
superavit hec omnia,
pari madens scelere.
- 43 Persequentis timens manus,
intrat templum christianus,
matris sperans auxilium
matrem simul et filium
consumit incendium.
- 44 Hostis ensis quos subtraxit
captivatos secum traxit.
Clara natos genitura,
servitutis ligant iura,
Miles fit mancipium.
- 45 Olym dives Hungaria
dum fulgeres in gloria,
firma cincta ³⁾ potencia
regna vincens felicia
rerum affluencia.
- 46 Regnum tibi latitudo,
regum ⁴⁾ clara celsitudo
pugnatorum fortitudo,
populorum multitudo
paxque per confinia.
- 47 Per te regna sunt vastata,
sed tu nunquam superata,
fama, laude dilatata,
paradiso comparata,
cum bonorum copia.
- 48 Nunc in seva ⁵⁾ tempestate
te confusam vastitate,
rerum pressam paupertate,
pre virorum paucitate
regna vincunt omnia.

¹⁾ et elmaradt.

²⁾ et elmaradását itt a versmérték indokolja.

³⁾ tincta.

⁴⁾ rerum.

⁵⁾ sena.

- 49 Tibi venit hic eventus,
tanta peste turbulentus
ob peccata que fecisti
..... messuisti ²⁾
meritorum premia.
- 50 Perdidisti fame florem,
grandem nomen et honorem,
sancta tua sunt polluta;
sacra tua destituta
tua pro malicia.
- 51 Dives marcet egestate
trabeatque unditate,
fame, gelu fatigati
micas rogant delicati
pro panis penuria.
- 52 Qui sub cancro latuerunt
post in Jano perierunt.
Hastas, arcus qui fugerunt
elementa perimerunt
illos clade varia.
- 53 In croceis enutriti
fuge longe via triti
tanta pena sunt puniti
quod vixerunt sed inviti,
canum cadaveribus.
- 54 Ira dei non quievit,
his patratis ymo crevit.
Nam fit fames, nigrabatur
os mandorum, quod cibatur
humanis corporibus.
- 55 Multi facti sunt Therei
et Thereo magis rei,
dum parentes replent nati,
sua perse ingulati
viscera visceribus.
- 56 Famis malo nemo tutus,
fratrem frater persecutus,
et amicus amicorum
et ignotus ignotorum
vescitur ²⁾ de carnibus.
- 57 Visu pulcra perierunt,
preciosa viluerunt,
ordo, sexus, etas ruit
qui iuvaret nemo fuit
in hac pestilencia.
- 58 Surge Christe rex virtutis,
fuga rei spes salutis,
arma, scutum apprehende,
et in hostes manum tende,
regali potencia.
59. Salva nostram Ungariam,
gravem passam angariam
quam gens lesit Thartarina
tua sana medicina
per celestem graciam.
- 60 Virgo mater roga natum!
et peccatis irritatum
tua prece fac placatum,
nostrum solvat ut reatum,
et pellat mesticiam.
- 61 Perdat hostem furibundum,
reddat regnum letabundum,
hastas, arcus, tela terat,
veram nobis pacem ferat
post tantas ²⁾ miserias.
- 63 Nostram Deus sume precem,
hanc a nobis aufer necem
et fecisti quam lugere
cesso luctu fac gaudere
populi reliquias. Finis.

¹⁾ 4 szótag hiányzik, tán excidium vagy perniciem.

²⁾ a szövegben nigrantur, mi ellene van a rimnek.

³⁾ nascitur.

⁴⁾ tantarum.

*IV. Quos Bela rex Hungarorum, velut dominus papa nunti
ad Thartharos misit?*

A luxemburgi könyvtár egy XIII. sz.-beli codexe kiválóan a kelet-európai népek történetével foglalkozik. Plan Carpin útleírásán és Attila életrajzán (l. V. a.) kívül fontos e kis jelentés ¹⁾.

Látjuk belőle, hogy 1246-ban újra várták a mongol betörést. Ez ellen IV. Béla a még független kunokban keresett szövetségeseket, mely szövetséget István királyfi menyegzője a kún királyleánynyal pecsételte be. (Ld. közlő Anonymus Belae Regis Notariusát a Philologiai Közlöny 1877. nov. füzetében.

Codex Luxemburg fol. 22. XIII. századból fol. 187^a—187^b.

Quos Bela rex Hungarorum velut dominus papa nuntios ad Thartharos direxit. (Vörös betűkkel). o o o

Anno dominice incarnationis MCCXLVI Bela rex Hungarie audiens nuntios domini pape sibi per omnia manifestantes vitam et mores ut superius dictum et Thartarorum ²⁾. Nec mora et ecce nuntii sui aulam intrantes, quos ad eosdem Thartaros direxerat, eorum gesta et secreta scrutando. Qui per omnia, ut frater Johannes regi nuntiaverat, emulgaverunt in hunc modum. Tempore illo, quando Tartari, qui malleus orbis a pluribus nuncupantur, Polloniam et Hungariam debellarunt, Occoday can ipsorum eorum in terra sua 187^b a sorore sua male potionatus interfectus est. Habebat enim illa filium quem regnare cupiebat, et ob hanc causam ad eorum partes redire sunt compulsi, et sic sine imperatore per annos, fere decem remanserunt. Completo vero termino et die electionis assignato convenerunt ad eligendum imperatorem omnes principes, et magnates eorum, et facta electione elegerunt in imperatorem filium Occoday imperatis defuncti, qui Cuyuccan nominatur. Quem cum in solio ponere voluissent, VIII. Kalend. Augusti, cecidit grando mixta pluvie in tanta quantitate, quod ex ejus subita resolutione decem Thartharorum cum multitudine pecorum, mortui ceciderunt, et ideo inthronisationem ipsius usque ad assumptionem beatae virginis (september 8.) distulerunt. Quo inthronisato in die iam dicto statim fuit vexillum erectus et expeditio edicta per XIX. annos contra occidentales populos. Bellatores autem sunt electi ita, quod de decem hominibus tres fortiores cum uxoribus et pueris, et pecoribus et omni substantia debent ire. Rex autem Bela his rumoribus auditis motus et perterritus filium suum in regem electum dedit filie regis Comanorum nuptieque noviter in Hungaria sunt celebrate. In his autem nuptiis X. Comanorum convenerunt iurantes super canem gladio bipartitum, iuxta eorum consuetudinem, quod terram Hungarorum tanquam regis fideles contra Thartharos et barbaras nationes obtinebunt.

Közli: DR. MARCZALI HENRIK.

¹⁾ L. Zeitschrift für deutsche Literatur XVII. 224. 2.

²⁾ Ugyanazon kézirat f. 175^a, 187^a Plan Carpin útleírásának egy részét adja.

Bihar vármegye Főispánjai ¹⁾.

1102—1791.

1. Saul 1102., 1106., 1111—1113. években. 2. Ackud 1136. év. 3. Fousol 1137., 1138. év. Comes curialis egyszersmind és Bihar vár várnagya. 4. Ezau 1183., 1186. 5. Both 1189., 1193. 6. Péter 1197. 7. Micha 1198. 8. Nika 1199. Talán egy ugyanaz Michával? Írja Miller J. Ferd. 9. Mike 1200. év. Akit Michával és Nikával ugyanazon egynek véli lenni Miller J. F. — 10. Mike. Egyszersmind nádorispán is volt 1201. — 11. Benedek 1203. Egyszersmind nádorispán is volt. 12. Mochó 1206. Egyszersmind nádorispán is volt. 13. Moch 1207. 14. Bank 1209., 1210. Egyszersmind a királyné udvarnoka (Curialis Comes). 15. Mihály 1211. A fennebbi Bankkal ugyanazon egynek tartja Katona István történész. 16. Myka 1212., 1214. 17. Micha 1215. 18. Nancsa vagy Neuca 1217. Egyszersmind erdélyi vajda. 19. Mika 1219. 20. Mycha 1221. 21. Heliás 1222. 22. Pous 1223. 23. Miklós 1228. Az Ugrin rokona (frater). Az erdélyi losonezi Bánffy család levéltárából 1770-ben kiadta Fridvalszky jezsuita II. András király diplomájából. 24. István Comes de Byhor. 1233., 1234., 1235., 1236. Nádorispán is volt. 25. Lőrincz 1238. 26. Bacs. 1241-ben Bihari főispán. Benedek váradi püspökkel együtt elmaradtak a Sajói ütközetről ²⁾. 27. Dausa mester 1317. Zabolch vármegyei főispán is volt egyszersmind. És Zathmár, Zolnok s Kraszna vármegyékben a király személye alképviselőjeül különösen kinevezve. 28. Demeter 1333. év. Tárnokmester is volt. 29. Báthory János 1343. ³⁾. 30. Miklós a Sydow István fija. Temes, Bihar, Kraszna és Közép-Szolnok vármegyék főispánja. 31. Csáky Miklós 1397. Temes és Bihar vármegyék főispánja. A fennebbi »Sydow« név Csáky Istvánt jelent és ugyanaz. Csáky István mester az atya, és Csáky György és Péter testvérek, a Keresztsegghi várhoz tartozott Csepha falut ezer arany-forinton kiváltják 1397-ben. 32. Csáky László 1426. Egyszersmind Közép-Szolnok vármegyei főispán. 33. Csáky Ferencz 1455., 1461. Az ország főrendei III. Calixtus római pápához Budáról julius

¹⁾ Kútfő: Comites Bihorienses fide diplomatica eruti, a Jac. Ferd. de Miller. Incl. Comit. Bihar. Tab. Iud. Assess. In Regia Acad. M. Varad. Statist. P. P. O. Et Libror. Revisore Regio. — Magno Varadini MDCCXCI.

²⁾ »Századok« 1877. évi III. f. 253. l.

³⁾ Kútfő: Nagy I. Magyarország családai. I. 219. l.

21-én egy okmányt küldöttek. Ezen okmányt neve aláírásával megerősítette. 34. Vitéz János 1464. Váradi püspök egyszersmind. 35. Kinisy Pál 1489., 1493. Egyszersmind Temes vármegye főispánja. 36. Somy Józsa 1494. Temes vármegyének is főispánja. 37. Farkas Bálint 1495. Váradi püspök. 38. Peréni Ferencz 1523. Örökös főispán. Váradi püspök is. 39. Zaberdin Mátyás 1554. királyi tanácsos. Váradi püspök. 40. Ghymesi Forgách Ferencz 1556. Váradi püspök. Egy évig csak főispán. 41. Nickazó vagy Nyakozó Antal 1557. Váradi várkapitány ¹⁾. 42. Somlyai Báthory István 1562. Váradi várkapitány 1571-ig. 43. Báthory Kristóf 1571—1578. körül. 44. Géczy János 1577. 45. 1581—1599-ig Bánffy Dénes (1606-ban is) és Veres Gáspár ²⁾. 46. Sibrik György 1585. 47. Báthory István, a Báthory Boldizsár bátyja 1589. Önként lemondott. 48. Kis-marjai Bocskay István 1592. Váradi várkapitány. 1595-ben a II. Rudolf császár és Báthory Zsigmond erdélyi vajda (?) között Prágában kötött szerződési tanácskozmányban jelen volt. 49. Bedeghi Bárány Pál 1601-ben. Váradi várkapitány és Kraszna s Közép-Szolnok vármegyék főispánja. 50. Kisrhédei Rhédey Ferencz 1614. Egyszersmind Máramaros vármegye főispánja. 51. Bethlen István 1630. Váradi kapitány. 52. II. Rákóczy György 1633. Váradi kapitány és a hajdúk tábornoka (generalis). 53. Ruszkai Kornis Zsigmond 1636., 1643. Nagyságos ruszkai Kornis Zsigmond, arany-sarkantyus vitéz és Bihar vármegye főispánja, s gálospetri Rácz István azon vármegye alispánja közbenjárásukra, említett Rácz István szolgája éradoni Pécsi Istvánnak Éradon helységben, Bihar vármegyében, egy lakházat, egy száraz malmot s bizonyos szőlőhegyet adományozott II. Rákóczy György fejdelem. 54. Széki Teleky János 1651. Nagyváradi

¹⁾ Veszprémy: Biographia, Medicorum Hungariae Cent. II. pag. 56. Ember Pál. — (Millernél: erdélyi anonymus) kézírata után, a Nyakazó név alatt, Kendy Antalt véli értetni. Magyarország családai VIII. l. 181. pedig olvassuk: »Némelyek e Nyakazó Antalt Kendy Antallal egy személynek tartják.« Buday Fer. Polg. Lex. II. 745. Mindezen öt kútfő határozatlanul a valóságra, gyanítja: hogy Nyakazó Antal név alatt Kendy Antalt higgyünk értetni. Közlő mindezeket nem építve, Kendy Antalt merőben kihagyja a bihar-vármegyei főispánok sorából. Avagy Erdély nevezetesebb családai. Irta Kövály László. Kolozsvártt 1854, 110. §. Kendy család † XVII. század. l. l. 154, 155, 156. Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Irta Nagy Iván. Pest, 1860. 198—202. lapokon, Kendy II. Antalt, mint »Bihar vármegyei főispánt« kihagyták volna — e jeles munkájukból?

²⁾ Ezen, egyszerre két főispánra vonatkozólag, kútfő: »Báthory Zsigmond idejében (1581—1599 között) való ország cathalogusa, az Erdélyi kir. gubernium archivumában.« »Descriptio B. Volfgangus Bánffy de Losoncz. A. 1774. — 17. Decembris.«

kerületi főkapitány. Mint ilyen Gyulay Ferencz alkapitánynyal együtt a váradiaknak jogot és törvényt szolgáltatott. Egyszersmind Zarándi főispán és jenői kapitány is volt. 55. Haller Gábor 1659. Váradi kapitány. Már 1660-ban megszűnt főispánsága, miután a törökök Váradot és körvidékét meghódították. 1660—1688-ig nincs Bihar vármegyének főispánja. Miller szerint. 56. Benkovich Ágoston. Remete Szent-Pál rendi barát 1688. Miután Bihar vármegyének nagyobb része a törököktől vissza lett foglalva, 1688-ban Augusztus 30-kán Szent-Jobbon a főispánságba felavattatott. Egyszersmind püspök is lévén. A mindenkép híres és törvényes megye gyűlésén a vármegye tisztségét szabad szózatolási választással megalkotta. Az ekkor megválasztott megyei tisztek névsora következő: Buday István és Baranyi Mihály alispányok 200 magyar forint évdíjjal (salarium). Hitelt főjegyző Lázár János 150 m. forint évdíjjal. Rác Ferencz, Thorday Ferencz, Komáromy János, Fodor György, Böleskey Miklós szolgabírák, egyenként 80 m. forint évdíjjal. Dobozy István, Komáromy György, Szöllősy György, Virágos György és Nagy István táblabírák (jurassores) 12 m. forint évi díjjal egyenként. Moranichi Horváth János, Szent-Jobbi várkapitány, Tar János, Nádassy András, Eödföffy János, Bagossy Pál, Bernárd János, Erős György, Ács György, Nagy Ferencz, Rác Miklós és György törvényszék bírái (Assessores Tab. Jud.). 1697-ben I. Leopold királytól a váradi örökös főispánságot a catholicus klérus részire kinyerte. Birta a klérus a fényes és magas széket 1697—1787-ig. 57. Keresztszeghi gróf Csáky Imre 1703-ban. Bibornok, Kalocsai és Bácsi érsek stb. Bács és Bihar vármegyék örökös főispánja. 58. Báró Lusinski István, Nagy-váradi püspök. Felavattatott július 28-án 1733. évben. 59. Okolicsnai Okolicsány János 1735. Nagy-váradi püspök, királyi tanácsos. Felavattatott jun. 21-én. 60. Keresztszeghi gróf Csáky Miklós 1738. Nagy-váradi püspök. Örökös főispán. Utóbb kalocsai érsek. 61. Ghymes gr. Forgách Pál, Váradi püspök 1758-ban. Felavattatott Márczius 21-én, volt főispán két évig. 62. Zajezdei báró Patatich Ádám 1760—1776-ig. Május 13-án a megye K. K. és R. R. előtt a törvényes hitet letette. Volt váradi püspök 1776—1787-ig, sem egyházi, sem világi rendből nem volt főispán Miller szerint. 63. Csíkszentkirályi és Krasznahorkai gróf Andrássy István királyi kamarás és bihar-vármegyei főispáni helytartó. 1787-ben Április 29-től két évig. Ekkor innen Borsod vármegyei főispáni székre távozott. 64. Korompai gróf Brunsvik Antal. 1779. Május 18-án

avattatott fel, Nagy-Károlyi gróf Károlyi Antal Szathmár vármegyei főispán által. Meghalt e főispán 1780. decz. 14-én. 65. Gönczruszkai gróf Kornis Mihály 1781. Egyszersmind volt Erdélyi kincstári elnök is. Mielőtt a főispáni székbe beült volna, meghalt Pesten 1782. Február 16-án. 66. Ürményi Ürményi József 1782-ben Jan. 13-án királyi rendeletre gróf Károlyi Antal által avattatott fel. 67. Római szentbirodalmi gróf széki Teleky Sámuel 1785-ben. Egyszersmind Arad, Békés, Csanád, Csongrád és Szabolcs vármegyék és hajdúvárosok főispáni helytartója. 1785. Jun. 16-án kezdette hivatalát viselni. Alig két évig ezúttal. Mert 1787 elején az Erdélyi udvari alkanczellári díszes székre tétetett által Bécsben. 68. Hallerkeői gróf Haller József 1787-ben Bihar vármegyében főispán, Arad és Szabolcs, valamint az egyesített Békés, Csanád és Csongrád vármegyék főispáni helytartója. Márczius 20-án lépett be Váradra s az igazgatáshoz fogott rögtön. Midőn mindenkit megnyerni igyekezett, Mármaros vármegyébe áttétetett, ott is mint főispán. 69. Korompai gr. Brunsvick József 1790-ben. A K. K. és R. R. előtt, a megye közgyűlésén decz. 15-én tette le a hitet. Általános megelégedést aratott minden rendűektől. Innen külföldi követnek nevezte ki a királyi felség. 70. R. Sz. Bir. gróf széki Teleky Sámuel, a 67. sz. alatti. 1791-ben Jul. 5-én lépett a főispáni hivatalba, melyet haláláig, u. m. 1822. aug. 7-ig, tehát 31 évig viselt ¹⁾.

Közli: HODOR KÁROLY.

A Cilleyek sírja Cilliben.

Valahányszor eddigi utaimban szerét tehettem, mindanuyiszor kedvtelve fordultam be a szomszéd kis Stájerhon mosolygó, üde légű völgyeibe.

A múlt nyáron is innen indultam kitűzött nagyobb útam vonalára, meg-megpihenve az útban eső magaslatok jutalmazó kilátást nyújtó több pontjain.

¹⁾ A gróf Teleky Sámuel emléke megörökítve következő nyomtatott művekben olvasható: 1. Öt halotti beszéd, melyek Zilahon, Kolozsvártt, N.-Enyeden, M.-Vásárhelytt és Udvarhelytt mondattak 1823. évben. 2. A hajdan Garázda, ma már széki gróf Teleky-ház elágozása. Írta Kazinczy Ferencz 1831. Kassán. 13—16. l. l. 3. Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. Írta Nagy Iván. Pest, 1865. A 98. és 99. lapokon. XI. kötet.

Ezek legutolsója, tágas völgy panorámájába enged elragadó képével tekintetet vetni, a háttérben Stájerország és Karinthia határán örökint emelkedő Sulzbach havassal — míg a tágas völgy egy részét a gyors Sann folyó futja át, mely Cilli város alatt elvonulva, délnek veszi irányát, kanyarulatában Cilli vára romával ékeskedő meredek hegy alját locsolva babjaival, s jobb partján egy másik hegy búbján emelt kápolna képével búcsúzva a regényes vidéktől, a Tüffer- és Römerbad felé nyíló völgyben tűnve el szem elől.

E regényes völgy kis városában, Cilliben vágytam pihenni néhány órát, mielőtt a vaspálya további útam ismeretlen tájai felé vezetne, — itt hittem némi nyomát felfedezni azon reánk nézve komoly arczú múltnak, mely történelmünk lapjaira is beírta szomorú hagyományú emlékét — a XV-ik század első feléből.

A kis, de itt-ott élénkséget mutató város falai közt töltöttem azon tudatban egy-két órát, hogy a Claudius római császár által alapított Claudia-Celleia régészeti, minket magyarokat pedig történetünkben érdeklő, emlékeket rejtend ódon falai közt felkeresendő rejtekeiben.

E hitben vándoroltam először is az utamba esett legközelebbi templomba, mely éppen most állott szerencsés kivitelűnek látszó javítás alatt, s mely az itteni szlovén ajku lakosság imahelyéül szolgál.

A templom ó-német (góth) stílusú, észak és kelet felőli oldalaiba a város különféle részeiben elszórva talált számos római emlékeket, — muzeumkint tartalmaz. — Felettük egy márványtábláról azt olvashattam le: hogy ezen régiségeket a Cillei grófok, mint e város egykori urai óvták meg az enyészettől.

Nevezetesebb érdekű ennél reánk magyarokra nézve a városka nyugati része felé eső német vagy »Mariahilf« egyház, mely az itt látott jelekből következtetve — az egykor hatalmas Cillei grófok temetkezési helyéül szolgálhatott. Ezt jelezik legalább a főoltár háttérében lévő üvegablakok alatt őrzött — két sorban, soronként 9-ével elhelyezett — és így együttesen 18 koponya. Ezek egyike a felső koponyasort zárja be (jobbra), rajta papír lap, melyről következő latin feliratot jegyztettem tárczámba:

»Ultimus ex illustri Familia Comitum de Cillei.«

»Ulricus Comes de Cillei occisus per Ladislaum Hunyadi Belgradii 26. Martii 1456.«

Ezen üvegablakoktól balfelé, szintén az oltár hátsó részén elhelyezett márványlapon pedig következők olvashatók :

»Celejensium Comitum, ac Principum olim potentium, omnibus fortunis abundantium paucae reliquiae hic acquiescunt. Ludovicus imperator 1341. Fridericum liberum a Sanegg primum Celejensem Comitem creavit, cujus Stirps anno 1456. interfecto Ulrico comite interiit.«

E két iratban helyes az év, hely, és módosítva a személyek megnevezése; a napi ellenben hibás, mert Hunyady Jánosnak 1456. év tavaszán még II-ik Mohameddel volt leszámolni valója, júliusban pedig volt véle döntő csatája Belgrád alatt, — mely után s csakis ezután, ősz felé halt meg. — A hibás feljegyzés tehát nem ad fényes bizonyítékot a Cilli városiak történelmi ismeretei felől; — a Hunyady László személyének — barátaiéval összetévesztése pedig tán szándékos. — A márványlapon említett Lajos német császár az e néven IV-ik, vagyis bajor házból származott, ki 1347. évben VI-ik Kelemen pápa által a kath. egyházból kiátkozva — és elvesztve császári trónját — meghalt.

A Cillei grófok egykori hatalmas, több hegycsúcsokra terjedett s az alatta terülő völgyet és Cilli várost uralgó vára ma is meredek szikláról tekint a Sann gyönyörű völgyére romjaiban. Véletlen akarta-e vagy a jelenkor pénztelensége, avagy a Cilleiek nevéhez tapadt tiszteletlenség, minek legkétségbevonhatlanabb jele: hogy temetkezési helyükön is csupán koponyáik s vagy 4 kar- és lábszárcsontjaik őriztettek meg az enyészettől, — Isten tudja, hány helyről összehordatva — nem tudható, de midőn a Stájer nemesi rend árúba bocsátotta Cilli vár romjait szűk területével — senki sem jelentkezett, kinek szándoka lett volna e még megmenthető történeti romokat fentartani, míg végre a Stájer rendek megszánva a romban heverő várat, maguknak tarták fenn azt. — A városban azonban a Cillei grófok által bírt két palota maig fenáll; ezek egyike jelenleg kaszárnya, előtte a Burgplatz-czal, másika hivatali helyiségeknek használtatik, mindkettő a Sann partján fekszik, utóbbi különösen építészeti tekintetben érdekes kivitelű.

E szerint Cilley Ulrik nem 1456. évi márczius, hanem november hóban öletett meg Nándorfehérvárt, mint minden történetiróink egyhangúlag állítják; csupán a nap meghatározásánál térnek el nagy részben, mert míg Fessler, Horváth Mihály, Kerékgyártó Árpád a megöletést november 10-re — Fraknoi 11-re — de mindannyi mégis Mártonnapjára teszi, azalatt Szalay László az e tekintetben leghitelesb történelmi

adatokra hivatkozó Palacky Ferencz cseh történetíróval tart, s azt november 9-re határozza meg, azon okmányra hivatkozással, mely a lipcei egyetem könyvtárában őriztetik, s leghitelesb forrásnak tartható.

Ez okmány (V.) László királynak Nándorfehérvárt Mártonnapján kelt levele, következő tartalommal:

»Nándor albae die beati Martini (Regn. ann. 17. et 4.) Nándor albam octava die praesentis mensis (novembris) incolumes applicuimus, ubi *die sequenti* accessum nostrum rixa quadam inter illustrem olim Ulricum Comitem Ciliae etc. exorta, Ulricus ipse vita functus est« ¹⁾.

Tartatott pedig ugyanazon cseh történetíró szerint Márton napja Csehországban november 11-kén, honunkban pedig 10-kén. Minthogy pedig a király ez időtájt Magyarországon tartózkodott, a Mártonnapot nem a cseh — hanem a magyar idő szerint kell értelmeznünk.

Innen eredhet a nap meghatározása körül fenforgó különbség.

Közli: KÁMÁNHÁZY BÉLA.

Bornemisza Péter és a Postillák.

Az alább következő levél *Bornemisza* Péter életéhez s annak nagy hatást tett postilláihoz nyújt érdekes adalékokat.

E levélnek kivált a hazai nyomdászat történetére való fontosságát igen érdekesen fejtegeti *Ballagi* Aladár a maga »magyar nyomdászat történelmi fejlődése« című becses művében; (56—58. ll.), mi ez alkalommal Bornemisza működésének keretébe illesztve közöljük, ezt az, mondhatjuk epochalis missilist.

Bornemisza régi nemes család sarja. Könyvein »Pestifi«nek írja magát. Atyja a híres budai Bornemisza-családból való, s Péternek is volt egynémely jussa a Buda körüli helységekre, mint ez a kincstári levéltár irataiból kitűnik (Eccl). Korán vesztve el szüleit, árván sok felé hányódott. Mindamellettszorgalmából tartva fenn magát, Kassán végezte tanulmányait. Nyolcz forinttal zsebében — írja Bod Péter ²⁾ — indult világgá, az egyetemekre. Akkori szokás szerint Abstemius nevet vett föl. Volt Bécsben, hol szállásán, az összegyűlt népnek magya-

¹⁾ Franz Palacky Geschichte von Böhmen IV. Band, I. Abtheilung. — Die Zeit von 1439 bis zu K. Ladislaus Tode 1457. — 401. lapon.

²⁾ Bod P. Magyar Athenás 49—50. l. Horányi Memoria hungarorum I. 321.

rázgatta a szentirást, ezért Oláh Miklós, akkori egri püspök váll alá is fogta. E miatt peregrinált Olaszországba, bejárta Német- és Franciaországot, míg végre — már mint kész hittudós visszajött a hazába, tudományokban gazdagon, de pénzzel csak annyival, mint a mennyivel elindult.

Hazajövele a 60-as évek vége felé történhetett meg; itt a hazában számos pártfogója akadt, első sorban Balasi János, kinek zólyomi várában prédikátorkodott.

Bornemisza működése inkább hazánk nyugati része felé volt irányozva. Pozsony, Nyitra, Vas megyék majdnem egészen átállottak az új hitre. Részből Rudolf király kormányának indolentiája, részint a hittérítők buzgósága hozta létre ezt az eredményt. A 900. protestans anyaközségből ¹⁾, mely hazánkban ekkor létezett, a javarész nyugatra esett. Pozsony, N.-Szombat, Sopronnak lutheranus már lakossága.

Bornemisza igen helyes módját követte a térítésnek. Kevesebbet beszélt, de sokat és a nép eszéhez mért könyveket írt. Jól látta, hogy a könyvnyomtatás az emberiségbe egy új gyöngét oltott, t. i. akkor is inkább hittek a nyomtatott betűnek, és pedig annyival inkább, mert a könyv vajmi ritka jószág volt.

A hetvenes évek elején fogalmazott meg az eszme benne, hogy minden ünnepnapra való predicationokat írjon »a keresztyeneknek idősseges tanúságokra«, és pedig oly nyelven» »hogy akár mel falubeli parasztság is könnyen megértheti.«

A vállalatot azonban oly alapon tervezte, melyhez tetemes segély szükségeltetett. E végből a hitújításhoz ekkor már jobbra állott városok tanácsaihoz leveleket írt, melyekben felkéri őket, hogy támogassák vállalatát. A levél, melyet ezúttal bemutatunk is ilyenféle, s Nagy-Szombat városa tanácsához van intézve, s ugyancsak a városi l.-tárban őriztetik, annak gazdag levél-gyűjteménye között. Szövege így hangzik:

Az úristennek kedvet, kegyelmet, szerelmet és örök békességet, az ő egyetlen egy szent fiának az mi urunk Jézus Christusunknak általa, kívánom és kérem naponként ti kegyelmeteknek.

Tisztelendő nemes es bizodalmas Vrain. Lattia kegyelmetek mení sok uarasokban es falukban szükiült meg az ur istennek igeinek hírdetése, es lattia azt is kegyelmetek mení alnoc mesterseget allot elönkben

¹⁾ Borbis: Die evang.-luth. Kirche Ungarns. 36., 37. l.

az pokolbeli ördög hog sok helieken ne lenne szabad csak emlitenýs. De mierthogi az mi urunc Jesus Christus megrontotta az ördögnek feiet, akar mint szepelkediék is, erőtlen az ő dereka az fü nekül.

Azert naponkent az ő fölseges hatalmából es bölcsesegéből eleit uezsi minden alnoksaganak is, es uagi imig, uag amúg, meg az kereszt alatt is mind elfoltattia az ő szent igeiet.

Irtam enis egy postillat, kibe az szokott Euangeliomokat nagi büen es olý niluan meg magiaraztam hogi akar mel falubeli parasztesag is könien meg ertheti, kit azert is mielttem hog csak egy giermek oluasasara is sokan tanúlhassanac. Tudom kedig hogi ot kegielmetec közt is sokan uadnac, kic az fele tanuságokat ehezne. De mierthogi közönseges iora közönseges segitseget keuan az úr isten sok jamborok aianlot-tac magokat nem csak az urac közzül, de az nemesseg közzül is, nimel ötuen forintal is. Az könnec kedig ki niomtatasa többre menne ezer forint-nal, mert közel harom szaz arcuson uagion.

Annac okaert adac tanacsúl hogi tý kegielmeteknek is köniörge-nec ualami segitseget.

Gondollia meg azert kegielmetek imez harom dolgot.

Először, hogi a mint az predikátoroktól keuania ő fölsége farat-csagokat, azonkeppen tý kegielmetektől is keuan ilý io dolgokra ualo segitseget.

Masodszor gondollia meg igeretet is ő fölsegenek ty kegielmetek, hogi ugy igerete aldomasat mind uetesünknek, borunknac, mind kereske-desunknac ha az ő tisztessege neukedesere is io safarok leszünk.

Harmadczor, gondollia meg kegielmetek az sok egieb lelki ehező-
ket is, kik megköszönik, es imatsagokal nagi büen megis halalliak ti kegielmeteknec minden io tetet.

Az köniü ith uelem uagion Posonba, Latta Marthom uram is, az kegielmetek attiafia, rövid nap oda megiek Zombatba, ot meg latthat-tia ti kegielmetek is. Most csak azert irok ideien hog midön oda kegiel-metekhez menendek, azkorra meg ne kezelne kegielmetek, mert ot semmit nem keshetem. Ezzel az ur istennek aianlom mind feienkent tü kegielmeteket, ký az ő szent lelkence általa igazgatassa az öröc életnek bodogsagara ti kegielmeteket mind az egész haz nepel egyetemben. Amen. Datum Posony. 20. Septembris. Anno d. 1569.

Bornemisza Peter

Zoliomba Balassi Janos

predikatora.

Külczim: Az ur istentől megaldatot tisztelendő nemes uraimnak, az Nagi Szombati birónac es polgar Vraimnak. Ennekem szerelmes és bizo-dalmas Vraimnak Adassek.

E levélnek, melyben önmaga jellemzi vállalatát, lehetett némi sikere, mert az odavaló prot. egyház monographusa Stelzer úr adatai szerint, a prot. hit követői ekkor ott hangadó szerepet játsztak ¹⁾.

Négy év telt le azonban e levél iratása után, míg a Postillák első kötete megjelenhetett. 460. 4-rétű levélre terjed ez, egy részét Huszár Gál komjáti nyomdája, másikat a semptei nyomda állította ki. Ajánlva van gr. Salm Gyulának, — ki melleleg mondva, mint a n.-szombati l.-tárból kiderül, nagy chirurgus volt, — s nejének Bethlenfalvi Thurzó Erzsébetnek van ajánlva. Úgy látszik tehát, hogy a főúri pár tette lehetővé az I. kötet megjelenhetését. 1574-ben adta ki Semptén a második kötetet 718. levelen, ezt A.-Lindvai Bánfi Lászlónak és Somi Borbálának ajánlotta. A harmadik kötet 965 levelet tesz ki, ajánlva van Balassi András nógrádi főispánnak s nejének Márai Annának. A IV. kötet, mely 4 részből áll, 930 levelen egy részben Balassi Menyhért úrfinak, Balassi István és Zrínyi Ilona fiának, egy részben pedig Ungnad Anna Mária asszonynak, Ungnad Kristóf és Losonczy Anna leányának van ajánlva. A III. 1577. és IV. kötet Semptén. 1578. nyomtatott. Végre az utolsó és igen ritka V. kötet 1579-ben. 679 levelen, fele részben Semptén nyomtatott, de Bornemisza elüldöztetése miatt másik fele Detrekőben a Balassiak sasfészkében nyomattathatott ki. Ajánlva van Ungnad Kristófnak s Losonczy Annának ²⁾.

Így a munka összesen 3152 levelen jelent meg ; ily óriás terjedelmű művet, csakis oly dúsgazdag pártfogók földözhetek, milyenek a Bornemiszaé voltak. Azt hiszem, Bornemisza nem tervezte ily nagyra, de látván a hatást s a pártfogást, folytatta vállalatát.

A szép magyarsággal, éles ítélettel, népszerű modorban írott gyűjtemény csakhamar megtette hatását. 1577-ben, a nagynevű *Thelegdy* pécsi püspök, ellenpostillákat írt, ezek Szabó Károly szerint elvesztek ³⁾.

E munkássága közben folyton emelkedett. 1576. szeredi pap és superintendens, 1581. rárboki lelkész volt ⁴⁾. 1578-ban a Postillák IV-ik részéből, mint Szabó K. állítja, kiválasztotta az ördögkísértésekről írott munkáját s külön kiadta. Ezért *Thelegdy* nagyon

¹⁾ Stelzer : Die Schicksale der evang. Kirche zu Tyrnau. 1870. 6—7. l.

²⁾ Köszönetemet fejezem ki Szabó Károly tanár úrnak, ki sajtó alatt lévő becses műve szemle-íveit rendelkezésemre bocsátotta.

³⁾ Szabó K. sajtó alatt lévő bibliographiája 75. l.

⁴⁾ Fabó Mon. Ev. Conf. I. 83—84. l.

hevesen támadta meg ¹⁾). Egyébként hitfelei még 1570. táján calvinissal vádolták. Bornemisza igazán s teljes hévvel a Luther pártján volt, csakhogy írásaiban engesztelő irányt követett. Polemiáiban pedig épen gyöngé. Sikerült azonban kitisztáznia magát. Mikor *Bejthe* István sopronyi predicator 1574-ben kalvinissal vádolta a városi tanács, őt kérték föl bírónak. Tanuskodott is hite mellett ²⁾).

Bornemisza ezután is folytatta irodalmi működését s térítgetését, mignem nyoma 1585-ön túl teljesen elvész.

Elszánt, vakmerő harczosa volt hitének, igazi typus: megmutatta az ellenfélnek, hogyan kell hitet terjeszteni. S az ellenfél volt oly ügyes, hogy belássa a helyes harczmódot, elfogadta s — győzött.

—Y L.

Pálffy Miklós Győr vára bevételéről.

A XVI. század lenyugovóján Győr várának bevétele fényes mozzanatot képez. Hadi jelentőségét kétszeressé fokozta az a bátorság, melyet e győzelem a királyi hadakba öntött. 1598. márczius 28. és 29-ike közti éjjel lepte meg a »keves vitézlő nép« a gondtalan török őrseget, mely az alább közlendő levél szerint 2500 főből állott, ezekből 2000-t a támadók vágtak le, »ötszázig elevenen fogták« el a többit. A vár parancsnoka elesett, de elszánt védelem után. E levél élénk közvetlenségével s az eddigi előadásokat (*Horváth* M.: IV. 42. l. *Szalay* III. 251. *Nagy* Iván 7. 42. l. *Kerekgyártó* Hazánk Évl. 438. l.) egyben-másban helyreigazító adataival rendkívül becses adalék e fontos esemény történetéhez.

*

Generose ac Magce domine et amice mihi obserme. Post seruitiorum meorum paratissimorum debitam comendationem. Az minemő jókval mastansággal a mi jó istenünk ide ez földre meglátogatott legyen, akarám kegyelmedet tudóssá tenni felőle. Mentünk vala ez napokban, úgymint 27. Martý Comaromból Swarczenburg urammal a keves vitézlő néppel, melyet ő fölsége itt hagyott volt telelni és egynehány végbeli-ekkel Győr felé, hogy az istennek segítsége és áldása velünk lévén, szerencsét próbálnánk, kýre reá segélvén és vezérelvén isten ő szent fölsége az ő voltából ismég kezünkben adá az mi Gyerünket nem kevés keresztiennek vére hullásával és halálával, de az pogánság, úgymint 2500, kik benne voltak, sok főfő nemzetes és híres vitéz törökökkel egyetem-

¹⁾ Ribini Memorab. ecc. Aug. con. 1787. 252. l.

²⁾ Müller M.: A soproni ev. főtanoda története 21. l. V. ö. Garády jeles adalékát a Tudom. Értekező 1862. é. 243—4. l.

ben az passával és janicsár agával levágattanak, rettenetes vérontással, úgy hogy a mienkben is por vettetéstől és kard miatt veszett három avagy négy százig, sebes is vagyon talám öt százig, igazán megmutatták, hogy vitézek lattak (laktak) benne. Az Alaybéget, Gyulaÿ Agát Gsýebesÿ csorbasiát, egynehány fő törökökkel, a kik egyetemben vadtak öt százig elevenen fogtuk meg. Az úristen ő szent fölsége így adá ismét Gyórt 29. Martÿ a keresztiének kezéhez, a kiért az úristennek neve dícsértessék.

Azonkívül nagy sok öreg szép áldgyúkat és taraczkokat találtunk benne, kik mind ottben maradtak volt, és a mellett török császár áldgyúiban is sokat találtunk ottben, sok jó lovakkal, szép szerszámokkal és nagy gazdagsággal istennek jó voltából járánk. Isten éltesse kegyelmedet jó egészségben. Datum in Vöreskö. 3. Aprilis. 1598.

Eiusdem G. et Mgc. Do. V.

Seruator et frater addictissimus

Nicolaus Pálffy.

NB. Álgút épet 130. találtunk, tebbet 30. löszert.

Külczim: Generoso ac Magneo domino Sigismundo Rákoczÿ, Comitatum Abauÿuariensis et Thornensis Comiti ac Sac. Caes. et Regiae Matris Consiliario. Domino et amico mihi plurimum obseruandissimo.

(Eredetije a mk. orsz. levéltár »Magyar Történelmi Emlékek« című gyűjteményében).

Közli: TH. —s.

Három uralkodói levélke.

I.

Az 1602-iki országgyűlésen Illésházy István ellen felségsértési per indíttatott. A per Sz.-György és Bazin miatt támadt, melyeket Illésházy, neje Pálffy Kata jogán bírt s melyektől az nem akart megválni. Rudolf ez ügyben személyenként; de írásban szavaztatta meg a birákat s ezek ítélete épen nem volt összhangzó. Az 1603-iki országgyűlésen újra szőnyegre került a dolog, de a rendkívüli törvényszék biróinak ítélete ismét elágazó volt. Istvánffy, a nádori helytartó Prágába hívatott, hogy a birák többségének véleménye alapján mondja ki az ítéletet Illésházy ellen. Istvánffy nem tette, mert mint indokolá, magyar ellen külföldön érvényes ítélet nem hozható.

De Rudolf kormánya el volt tökéelve Magyarország ellen rendszabályokat léptetni életbe. Azt hitte, hogy terrorizmus által a megfélemlített rendeket vallásos és politikai kérdésekben engedelkenységre

birandja s elhatározta Illésházyt üldözőbe venni. Egy szívélyes és bízalmas hangon írt levéllel Rudolf Prágába hívta Illésházyt azon gondolattal, hogy elfogatja.

Illésházy Bécsben értesült, hogy mi készül ellene s Prága helyett Lengyelországba menekült. Szerencséjére, mert távozása után Rudolf kimutatta valódi czélját s jószágait elkoboztatta.

A levél, melylyel őt Bécsbe hívta, itt következik:

Rudolphus Secundus dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. rex etc.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Quum ob certas rationabiles et arduas causas tua nunc praesentia et opera plurimum indigeamus, teque primo quoque tempore hic in aula nostra caesarea conspicere et tecum nonnulla agere et tractare velimus: ideo fidelitatem tuam benigne hortamur tibi que clementer ac firmiter committimus et mandamus, ut ubi primum has nostras litteras acceperis, te confestim itineri accingere, et res tuas domesticas ita ordinare et disponere velis, ac debeas, ut sine ulla difficultate, dilatione, renitentia et excusatione, quibus nullus dari locus poterit, ad proxime venturum festum beati Viti martyris hoc est decimumquintum diem futuri mensis Junij, non expectato ulteriori mandato nostro, hic apud nos te sistere ac comparere possis et valeas, intellecturus postea, quorum negotiorum causa, te huc evocari fecerimus, tuaque fideli opera impresentiarum uti voluerimus. Executuri in eo benignam et omnimodam voluntatem nostram, nec secus ulla ratione feceris. Datum ex arce nostra regia Pragensi, ultima die mensis Aprilis, Anno Domini millesimo sexcentesimo tercio.

Rudolphus mp.

J. Himelreich mp.

Külczim: Magnifico Stephano Illeshazy Comitatuum Trenchiniensis et Lipthoviensis Comiti, curiae nostrae regiae in Hungaria Magistro et consiliario nostro etc. fideli nobis dilecto. (*Alatta nyolcz cito és két citissime*).

Von Pressburg aus.

Alatta Illésházy kezével. Ezzel hívott Prágában császár, hogy ott megfogjon.

(*Eredeti ívrét a császár közép-pecsétjével ellátva, gróf Batthyány József köpcsényi levéltárában.*)

II.

Egészen ellentéte az előbbeni levélnek Mátyás főherczeg alább következő levélkéje, mely hasonlóképp Illésházyhoz szólt.

Mint tudva van, Rudolf megerősítette ugyan 1606. decz. 9-én a zsitvatoroki békét, de nem oly szándékkal, hogy azt életbe léptesse. A hábo-

rút akarta folytatni s ezért meghagyta Mátyásnak, hogy az általa aláírt példányt ne adja ki kezéből. Már későn; a példányt Mátyás, mielőtt e levelet vette volna, már elküldte a budai basának. Rudolf különben is gyanakodott Mátyásra s ezért még boszúsabbá lett. Hosszas halogatás után 1607. jul. 15-én hirdetett ugyan országgyűlést jul. 25-ére, de habár a rendek szép számmal összegyűltek is, nem adta meg a felhatalmazást Mátyásnak annak megnyitására. Szept. 7-ig maradtak együtt a rendek — ez nap végre a pozsonyi káptalannál protestatiót tettek le (megvan a köpcsényi levéltárban. Lad. I. fas. 13.) s eloszlottak. Most már világossá lett, hogy Rudolf meg akarja gátolni a bécsi béke életbeléptetését, s az elkeseredés nagygyá lett országszerte. A hajdúk, bujtogatva a törökök által is, oct. végén feltámadtak. Homonnay Bálint körül kezdtek gyülekezni s valószínű volt, hogy a fölkelés még nagyobb mérvű lesz, miut Bocskayé volt.

Egyetlen mód volt csak meggátolni ezt: a törvényes állapotokat utógondolatok nélkül s ha szükség volna, Rudolf megbuktatásával is helyreállítani. E végből szövetkezett Mátyás főherczeg Illésházyval. Az alább következő levél volt erre az első lépés. A nyílt férfias szózat Illésházytól, ki különben is benső ragaszkodással esüngött a főherczegen, viszhangra talált — s a szövetkezés létrejött, mely a főherczegnek királyi koronát s Illésházynek nádorságot szerzett.

A levél, melyet facsimileben is közlünk, így hangzik:

Dilecte Illieshazi; per latorem prensentium (*így*) intellexi summam animi tui erga me sinceritatem et affectionem, de qua benevole tibi gratias ago, et offero nunquam tam propensae erga me voluntatis immemorem me fore, sed omni tempore ut optime de me meritum singulari gratitudine amplexurum; idemque toti nostrae Hungaricae nationi promitto, de qua ut ab attavis meis originem duco ita etiam patriam meam esse agnosco, cui nullo unquam tempore defuturus sum, immo extrema in conservatione ejus attentare non recusabo, ut fusius de his et aliis ex praesentium exhibitore, cui concedere poteris, intelliges. De reliquo te bene valere opto. Datum Viennae 13. Novembris 1607.

Mathias mp.

Külczim: Magnifico Stephano Illiéshazy et Illieshaza Comiti Comitatus Trencseniensis et Liptoviensis Curiae Regiae in Vngaria Magistro et Sacrae Caes. ac Reg. Majestatis Consiliario sincere nobis dilecto.

Egészen Mátyás főherczeg írása: csak a külczim készült az irodában. Az akkori szokás szerint, 8-ba törve, vékony papírszalaggal átfonták, aztán a közepén selyemzsinórt húztak keresztül s úgy ütötték rá a főherczeg gyűrűpecsétjét. — Eredetije gróf Batthyány József köpcsényi levéltárában.

III.

1644-ben Rákóczy György háborút folytatott III. Ferdinánd ellen. Eleinte a fejedelemnek kedvezett a szerencse, de a koczka megfordult s a nyár derekán Rákóczy nagy veszteségeket szenvedett, s hadserge Nyitra megyéből kénytelen volt visszavonulni a Tiszáig. A magyarországi intézkedések szelleme, lelke, vezére Esterházy nádor volt: ki Lengyelországból — hova Csáky és Homonnay mentek toborzani, — várt hadakat, Morvaországból pedig segélyt. De mind kettőben csalatkozott — s a mily gyorsan előnyomult, oly gyorsan kénytelen volt visszavonulni. Betegen s a csalatkozás miatt elkedvetlenedve, elhatározta visszavonulni s jun. 25-én bejelenté Ferdinándnak lemondását.

A király jól tudta, hogy mit fog veszteni Esterházyban s egy legfelsőbb levelkével, mely az uralkodói kegynek és ragaszkodásnak legfényesebb bizonyítéka, szándéka megmásítására kérte fel.

Mind Ferdinánd levele, mind a nádornak arra adott válasza itt következik:

a)

Dilecte Palatine. Ad Partes Regni Cisdanubianas valetudinis curandae gratia transeundi desiderium vestrum ex litteris de vigesima quinta labentis mensis exaratis, benigne intellexi. Cujus quidem diligentem curam haberi, nec in ea recuperanda ac conservanda quicquam praetermitti cupio. Quia tamen per similem recessum vestrum nonnisi majores difficultates rerum, progressusque armorum ac Tractatum impedimenta emergere posse non immerito judicari potest, desiderarem usum acidularum hoc rerum statu a vobis Semptaviae continuari, prout a fideli meo Comite a Tieffenbach uberius intelligetis Gratia Caesarica et Regia vobis in reliquo benigne propensus maneo. Datum in Castro Eberstorff, die ultima mensis Julii. Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quarto.

III. Ferdinánd saját kezével: Ego confido tantum vestrae personae, ut exercitum meum sine vestra praesentia conservari posse non credam, ideo spero quod vos nullo modo absentabitis, sed ulterius sicuti hucusque continuabitis, quod non intermittam omni gratia Caesareae et Regiae erga vos recognoscere.

Ferdinandus mp.

Külczim: Spectabili et Magnifico Comiti Nicolao Eszterhazy de Galantha stb. Fideli nobis syncere dilecto.

(*Eredetiye a kis-martoni levéltárban. Actorum Palatini liber quartus.*)

b)

Sacra Majestas.

Ultima Julii directum ad me mandatum Majestatis Vestrae humilime accepi; servus sum, feci, quod potui, faciam, quod possum, etiam sine omni stimulo vel praemio et de facto in conservatione Exercitus Majestatis Vrae non est dies vel hora, quin non laborem, nec patiar ut in aliquas notabiles difficultates incidat, praesertim si petita necessaria ipsis administrentur, nimirum tormenta, munitiones et miles tam eo destinatus, tam levis armaturae, quam germanus, quantocius adsint, alias clementissime Domine, diu subsistere non possunt, timendumque est, nisi quantocitius ipsis praemissis requisitis subveniatur, ne intra breve tempus tam per se, quam per hostes et ipsos rusticos ruinentur, cum ingenti damno Majestatis Vrae, sed nec hae difficultates tantae sunt, quae superari non possint, modo manus et animum ministri ad id destinati opponant rei, in celeritate enim jam omnia posita sunt, habemus occasionem etiam ad manus, et si quanto citius praemissae expeditiones fiant, statim utilia et magna servitia poterimus facere pro Majestate Vestra; alias nec praesentia mea in Castris Vrae Majestatis utilis erit, etiamsi cum periculo vitae eo ivero; militem quidem hungaram conduco, sed non habeo unde exolvam totum me consummendo, sine quibus nullo modo consistemus, etiamsi Polonus aliquis miles adveniat, sub mittendi itaque essent ad minimum jam sex millia florenorum celerrime, per quod medium intra sex dies haberem sexingentos hungaros, quorum opera statim uti possemus. Interim ita mandante Majestate Vestra, potum Acidularum hic incipiam et continuabo, juxtaque vires meas quae pro servitio Majestatis Vestrae facere potero, nihil intermittam; utinam vires et facultates tantae mihi essent, quantus est animus ad serviendum Majestati Vestrae. His eandem Majestatem Vram diu feliciterque valere animitus exopto. Raptim 4. Augusti 1644. in Sempte.

Majestatis Vrae sacratissimae.

(Minuta, mely a kis-martoni levéltárban őriztetik. Actorum Palatini liber quartus).

Sz. S.

Hanvaÿ Péter és Pászthóÿ Máté követségi tudósítása 1640-ből.

A felső-magyarországi tizenhárom vármegye 1639. év őszén Kassán gyűlést tartván, vallási s egyéb sérelmeik orvoslását sürgetendő, Hanvaÿ Pétert és Pászthóÿ Mátét küldé a király és nádorhoz. Követeik megbízatásukban pontosan s lelkiismeretesen járván el, annak eredményéről Abaúj vármegyéhez a következő tudósítást nyújtották be:

Illustrissimi, Reverendissimi, spectabiles, magnifici, Generosi, Egregii et Nobiles Domini, Domini Patroni et Fautores nobis gratiosissimi atque observandissimi.

Deditissimorum servitiorum nostrorum obsequentissimam semper commendationem! Nyilván lévén nagyságtoknak 's kegyelmeteknek, miképpen az felföldi tizenhárom nemes vármegyék delegáltak vala legyen minket az mi kegyelmes urunkhoz ő fölségéhez és gróf palatinus urunkhoz ő nagyságához ez elmúlt őszi kassai consultationak alkalmatosságával, annak circumstantiáit, hogy nagyságtok és kegyelmetek előtt redeclarálnók, szükségesnek lenni nem véljük. Hanem mivel kassai consultationak terminusán jelen lévő nemes vármegyék böcsületes követi egygyező tetszésből semmi bizonyos conceptust praelibalt delegációnk felől nem formálván, azon nemes vármegyéktől nekünk assignált instructiojoknak collatiójából és consideratiójából magunknak kellett utunkban, ő Fölségének alázatosan praesentálandó suplicatiot concipiálnunk, az melyet hogy nagyságtok és kegyelmetek mindeneknek előtte érczen, annak tenorat in verissimis copiis praesentibus includálván ¹⁾, akartuk nagyságtok és kegyelmeteknek megküldeni.

Megindulván annak okáért egyikünk 29. Decembris 's mind ketten penig azután 4. Januarii házunktól, Istennek segítségével nagyságtok és kegyelmetek tetszéséből, az időnek alkalmatlanságának és utunknak nehézségének nem szemlélésével, instructiónk rendi szerént elsőben is gróf palatinus urunkkal ő nagyságával die 20. praesentis mensis Januarii Nagy-Szombatban szembe löttünk és credentionalis leveleinket ő nagyságának praesentalván principalis uraink, nagyságtok és kegyelmetek nevével böcsülettel köszöntöttük és idvözlöttük 's legationknak punctatioit ő nagyságának bőségesen detegálván, alázatosan kértük ő nagyságát, hogy mindazokhoz és azokban, nemcsak jóvallását adni, de sőt az mi kegyelmes urunk koronás királyunk ő fölsége előtt is principalis uraink, nagyságtok és kegyelmetek votomit, hatható authoritásával promotealni méltóztatott volna.

Mely ő nagysága előtt levő követségünknek relatioját ő nagysága czendessen meghalgatván, az szerént azon Principalis uraink, nagyságtok és kegyelmetek általunk való köszöntését és idvözlését megköszönvén, követségünknek meritomát renddel assummálta ő nagysága és harmadnapig ugyan Nagy-Szombatban való várakozásunkkal bizonyos órák szerént, azok felől való tetszését és discursusit ő nagysága bő beszéddel (nem resolutorie mindazonáltal) ő nagysága minékünk megjelenteni nem unalmazta, úgy hogy azoknak hathatóságáért esztergomi érsek uram ő nagysága személyének is concurrálását jelenlétünkben ő nagysága el nem mulatta. Egy szóval nem jovalván ő nagyságok említett nemes vármegyék, nagyságtok és kegyelmetek mi általunk való követségének és alázatos instantiájának mind kezdetit 's mind folyamását, kegyelmes urunk ő fölsége mostani szorgalmatos distractióira nézve.

Az mely ő nagyságok böcs tetszésének és mélységes discursusinak (melyeknek megjelentési közönségesen nem szükségesek) megérté-

¹⁾ Ezen utasításnak nem akadhattam nyomába. Közlő.

seért, mi úgy mind privata personak magunk facilitásaért is tovább ezekben procedalni megszünhattunk volna, de Principalis uraink, nagyságtok és kegyelmetek instructioit considerálván, akartunk inkább magunknak megfogyatkozni és többet is szenyvedni, hogy nem mint böcsületlenségünkkel instructionk meritomától recedalni, és felőlünk való várakozásnak meg nem felelni. — Mely illetén harmadnapi nagy-szombati várakozásunk után ő nagyságok displicentiájokkal megindulván és utunkat tovább követvén 24. die dicti mensis Januarii mentünk be Bécsbe, az holott egygyikünk súlyos betegsége miatt doctor kezébe esvén, másikunknak kellett az dologban fáradozni.

Elsőben is azért cancellarius urunkat ő nagyságát conveniálván, ő nagysága szorgalmazásunkra beérkezésünket (mivel már az dolog értésben volt) ő fölségének megjelentette és audientiát is ő fölségénél szerezni ő nagysága magát nagy készséggel ajánlván, azt ő fölségétől ottan hamar obtineálta is ő nagysága, csak hogy mégis audentiánknek órája előbb nem succedált, hanem negyed nappal be érkezésünk után, úgy mint 28. repetiti mensis Januarii, délután négy órákorban.

Az mely hagyott órára cancellarius urammal ő nagyságával udvarhoz menvén kiczin várakozás után, ugyan cancellarius uram ő nagysága által eleiben hivatni, és nagy atyai kegyelmességgel látván, királyi kezit loco majestatis kézfogásra nyújtani kegyelmesen méltóztatott. Ezek után principalis uraink nagyságtok és kegyelmetek nevével rövid oratio által való köszöntésünket és idvözlésünket ő fölsége kegyelmesen meghalgotta 's fogadta is az szerént ő fölsége. És következés szerént ő fölségének szöllő credentionalis leveleinket, ez includált párbeli supplicationk originaljával együtt ő fölségének alázatosan exhibeálván, ő fölsége maga kegyelmesen recipiálta, melyeket ugyanakkor ő fölsége ki jövetelem után mingyárást cancellarius uram ő nagysága kezéhez assignált, az egy supplication kívül, az melyet másnap az szerént ő fölsége ugyan cancellarius uramnak assignálván, az több instructionk szerént való supplicatiókkal együtt azon másnap ő nagysága cancellarius uram transmittálta ad consilium gróf palatinus urunkhoz ő nagyságához, az holott jó ideig lévén küldetett fel Bécsbe 8. die Februarii, az mely felérkezés után Bécsben is consiliumra fordulván, tandem cancellarius uram ő nagysága mindazokat proponálta ő fölségének 11. februarii. — Melyeknek véghez meneteli után cancellarius uram ő nagysága, másod nap úgy mint 12. hujus, mindkettőnket házához hívatván ő fölségétől nekünk tött kegyelmes resolutioját substitutus cancellarius Bosnyák uram ő nagysága és secretarius Oroszy uramék előtt és jelenlétekben verbaliter megmondotta ő nagysága, tudniillik: Nem jovalván ő fölsége, hogy az mely convocatoria kegyelmes annuentiáját adta volt ő fölsége gróf generalis urunknak ő nagyságának az törökök excursioi ellen való provisioért és consultatioért, hogy azt az nemes vármegyék más végre is fordítván, egyéb dolog felől is legatitot instituáltanak ő fölségéhez. Azt is nem jovalván ő fölsége hogy az religionak dolgában rész szerint való gravament

közönséges nevezés alatt találni kívánnak. Harmadszor contrarietást is ismervén ő fölsége az supplicatióban, egy felől oltalmat, provisiot és segítséget, más felől az idegen vitézek kivitelét szorgalmazván azon nemes vármegyék; mindazonáltal ő fölsége szokott atyai gondviselését közönséges megmaradásunk felől rész szerént már in opere, rész szerént penig in fieri lenni jelentvén, azon kegyelmes gondviseléséről ő fölsége maga akarja missilis levelei által azon nemes vármegyéket külön külön csak hamar kegyelmesen tudósítani és azon nemes vármegyék neve alatt alázatosan beadott supplicationkra, az szerént resolvalni.

Az honnét Bécsből die 13. praesentis megtérvén és viszont Gróf Palatinus urunkkal ő nagysága parancsolatja szerént szemben lévén, találtak semptén ő nagyságát die 17. praesentis. Mely szembenlétünkör ő nagysága több egyéb beszédi között jelentette azt is ő nagysága, hogy az idő alatt, míg mi Bécsben voltunk volna, Budára az új vezérhez bizonyos legatitot instituálván, az vezér úgy resolválta volna magát, hogy ötöt az győzhetetlen császár azért küldötte volna tisztibe, hogy az két hatalmas császár között az békességet megtartaná, de az mi ezelőtt az ő tiszti előtt mi történt, ő arról nem tehetne.

És így nagyságtok és kegyelmetek általunk való legatiójának resolutioja meritorie illetén lévén, hogy az religionak dolgában instructiónk szerént való pleniorb (igy) specificatiot supplicationkba nem töttünk, ezt értse lenni okának nagyságtok és kegyelmetek, hogy mivel azok egész ország előtt forogván és némelyek már commissiokra is fordulván, nem akartunk mostani exaggeratiókkal, azoknak jövőendő közönséges promotiojoknak és complanalásoknak valamint akadált szerzeni.

Mindezeknek értése és illetén relatioja után nemes vármegye ¹⁾ noha mi teljes tehetségünkkel gyenge állapotunk szerént azon voltunk volna hogy nagyságtok és kegyelmetek commissiojából álló alázatos supplicationkra realiter et litteratorie magunk hozhattunk volna nagyságtok és kegyelmetek várakozása szerint örvendetes választ, mindazonáltal ő fölsége kegyelmes resolutioja szerént, az is nem késvén, mi ugyan ily téli időn 's mind uti alkalmatlanságokat és sanyaruságot szenyvedtünk 's mind limitált uti költségünket elköltvén, marhánkban is utunkban kárt, házi oeconomiánkban ennyi idő alatt, mint nagyságtok és kegyelmetek könnyen considerálhatja fogyatkozást szenyvedtünk. Ez okból nagyságtokat és kegyelmeteket bizodalmasan kérjük ez illetén állapotinkat jól considerálván hogy egyebek is nagyságtok és kegyelmetek szolgálatjára ennek utána is készebbek találtnának, az mint hogy ugyan offerálták vala is, nagyságtok és kegyelmetek megjelentett consultatióban jelen lévő böcsületes követ attyok fiai jó akaratjával és patrocinióval azon fogyatkozásinkat recompensálni ne neheztelje.

¹⁾ Abaúj vármegye. Mutatja ezt nemcsak az, hogy ezen jelentés Kasán kelt, hanem az is, hogy az egyik követ Hanvay Péter 1634—1646. több ízben volt alispánja és követe nevezett vármegyének. (Nagy Iván. Magyarország Családai. Pótkötet. 269. l.).

Ezek után erre Nagyságtokkal és kegyelmetektől jó választ vár-
ván az úristen éltesse és tartsa nagyságtokat és kegyelmeteket közönsé-
gesen és egygyen egygyen kedves jó egészségben sok esztendeig. Datum
Cassoviae die 28. Februarii. Anno Domini 1640.

Illustrissimarum Reverendissimarum Spectabilium magnificarum
Generosarum Egregiarum et Nobilium Dominationum vestrarum.

Servitores obsequentissimi atque deditissimi.

Petrus Hanvaý mp.

et

Mattheus Pászthóý mp.

(Eredetije a bold. szerző gyűjteményében).

Közli: HATOS GUSZTÁV.

Gr. Koháry István naptári jegyzeteiből.

Koháry Istvánnak, az állhatatos jellemről ismert államférfiúnak, tábornoknak, országbírónak és nevezetes tanköltőnek, utódai: a Koburg-Koháry hercegek szent-antali kastélyában, már bővebben s többszörösen ismertetett gazdag levéltára mellett, számos *naptárai* is maradtak fenn. Legnagyobb részt a Bréwer-féle löcsei kalendariumok ezek, de van egy-kettő nagy-szombati és komáromi is. Legrégibb az 1672-ik évre szóló löcsei naptár, azonban ebben semmi följegyzés nincs. 1672-től 1704-ig nem maradt fenn István úrnak kalendáriuma, legalább nekem, a levéltár szekrényeinek rendetlen halmazában, többszöri átkutatás daczára, ilyet föltalálnom nem sikerült. De 1704-től egész 1728-ig majdnem minden évről van, 1711-ről kettő is. Tehát az eseménydús kuruczvilág, melyben Kohárynak is jutott némi szerep, úgyszólván teljesen képviselve van.

A naptárakat tudvalevően, a notitiák számára beléjük kötött üres lapokra írt bejegyzések teszik történelmileg becsesekké. Koháry naptárainak ebbeli becsök azonban nagyon különböző; míg ugyanis némelyikben érdekes történelmi följegyzések fordulnak elő: addig másokban vagy pen semmi, vagy csak holni sovány, utazási, törvénykezési, gazdasági, számadási stb. jegyzetek lelhetők. Az utóbbi félétet mellőzve, közöljük íme, a történelmi becsüket, megjegyezvén, hogy ilyenek legkivált az 1704-iki s az 1706-iki kalendariumokban foglaltatnak, mint a mely évek közül az elsőben Koháry, mint I. Lipót császár és király egyik békebiztos, s a másodikban mint gr. Starhemberg Guido es. tábornagy mellé adott magyar tábornok működött.

Meg kell még jegyeznünk, hogy miután az 1690-es években, Eger ostromzárlatánál Kohárynak jobb kezét egy török golyó elnyomorította: ezen naptári jegyzetek a hősnek természetesen nem saját, hanem levelezéseinél is használt bizalmas titkárának kezével írvák.

Az 1704-iki naptárból.

4. 8-bris. Indultunk Bécsből, (t. i. a kir. békebizottság tagjai), érkez-
tünk Hamburgra szállásra, és ott háltunk azon nap.
5. » Hamburgról Pozsonban bémentünk, délután indulván Ham-
burgról. Ott mulattunk pedig usque ad decimam ejusdem.
9. » Az passusokat meghozta (Bercsényitől) Okolicsány Pál uram.
13. » Pozsonból megindulván, ebédre Szenczre mentünk, s onnand
délután Diószegre érkeztünk.
14. » Diószegről megindulván, ebédre Mocsonokra mentünk, s
onnand délután Ürménre érkeztünk.
15. » Ürménről megindulván, ebédre Verebélyre mentünk, s onnand
délután Lévára érkeztünk.
16. » Léváról 9 órakor megindulván, azon nap csak Bátban
érkezhén, ott megháltunk.
17. » Bátból megindulván, délután két órakor Selmeczre érkeztünk.
20. » Voltunk Seilern uramnál commissióban, s ugyanazon nap
ment ki Vihnyére (Rákóczihoz) az hollandiai követ;
honnan jött be másnap.
24. » Kalocsai érsek uram ő Nagyságánál volt commissio, s ugyan-
azon nap az armistitium punctumit adtuk az hollandiai
követnek.
27. » Jött be az angliai követ; másnap ment Vihnyére.
29. » Jött be.
30. » Sailern uramnál lévén commissió, tett járásáról relatiót.
31. » Kalocsai érsek uram ő Nagyságánál volt az commissió, s
ugyanonnan azon nap az anglus és hollandus követek-
nél voltunk.

Et speramus hac occasione fundamentum structurae pacis sub-
stratum iri.

*

Georgius Szécsény Archiepiscopus Strigoniensis, Anno 1625. aeta-
tis suae Annorum 19. ingressus est Collegium Pazmanianum; obijt autem
Anno 1695. aetatis suae Annorum 89. Fundavit Collegia Societatis
Jesu Ginsy, Jauriny, Strigony, Budae, Quinque Ecclesys et Agriae.

Egyéb jegyzet a fentebbieknél az 1704-iki naptárban nincs, kivé-
vén egy csomó latin chronosticont.

Az 1706-iki naptárból.

Az rövid armistitium 16. Aprilis, az hosszú armistitium pedig
26. Maj publicáltatott itten Budán.

27. 8-bris. Onnand mentünk Bucsánra.
 28., 29., 30. és 31., az meddig tudnyillik Leopoldot jól megproviantírozták, naplottunk s rosztokoltunk Bucsánban.
 1. 9-bris. Indúltunk onnand mise után, és mentünk Czifferre.
 2. » Onnand mentünk Cseklészre.
 3. » Onnand mentünk Püspökihez.
 4., 5. és 6. 9-bris. Ott rosztokoltunk. 5. ment el tőlünk az Feldmarschalk (Sarhemberg) Bécsben.
 7. 9-bris. Onnand mentünk Vajkához.
 8. » Onnand mentünk megint az Söprúsnél lévő hídon által, az hol az pagázsiával megint megégyeztünk, s masírozunk azon nap együtt Kimlíhez.

Az 1709-iki naptárból.

E naptárban történelmi följegyzés nem foglaltatik, hanem annál több saját latin chronosticonját, olvasmányi szemelvényeit és emlékezetes verseket iratott föl bele Koháry. Itt találjuk pl. I. Leopold sírversét, Savoyai Eugène és Marleboroughra írt dicsverseket, — továbbá a Sáros-Patakon 1708. december 18-kán hadi-széki ítélet folytán, árulás bűne miatt lefejezett híres vitéz kurucz vezér *Bezerédy Imre* költött síriratát, a naptárnak az augusztus hónál levő levelére írva. Ez tehát Bezerédy sírversének eddig ismert *legrégibb*, csaknem egykorú följegyzése; sőt a vers szelleménél s Kohárynak az ilyes latin emlékversek s chronosticonok készítésében gyönyörködő poétaságánál fogva, épen nem valószínűtlen, hogy azt maga Koháry István szerzé. Így hangzik:

»Siste Viator!

Qui quondam vanas volvebam vertice technas,
 Hic jaceo, parvi corporis umbra mei.
 Et qui millenas scivi contemnere mortes:
 Carnificis tandem turpius ense cado.
 Dum potui, nunquam volui, sed quando volebam,
 Non potui fidem reddere, cui decuit;
 Dum letho sapui, me mors (proh dura!) Týranni,
 Cui fidus fueram, projicit ante pedes.
 Sic fit, qui Regem spernit, servitque Rebelli,
 Sic inconstantis vindicat acta Deus!

Vade Viator

et

Dum satis stupuisti, memento
 Quod jussu Rakocziano detruncatus jacet

hic

EMerICVs BezerIDI.«

A későbbi naptárakból.

Az 1710-iki kalendáriumban csupán jelentéktelen tartalmú és értékű latin chrosticonok vannak. Ezek egyikéből kiderül, hogy Koháry

István a jószágait lefoglalt kuruczok elől, a gr. Nádasdy Ferencz lefejeztetése óta hg. Eszterházy Pált uraló Léka várába visszavonulva éldelgett 1709. és 1710-ben, a nádor kegyéből, és az utóbbi évnek Szent-István napján szerzé ott ez érintett versecskét.

Az 1711-iki naptárban e följegyzés áll I. József császárról s Eleonora császárnéről :

»Augustissimus Imperator Josephus, coronationis suae in Regem Hungariae Anno 24., in Regem Romanorum 22., in Regem Bohemiae 7., aetatis vero suae 32., mense octavo et a duabus diebus vixit; obijt autem Viennae, Anno 1711. die 17. mensis Aprilis, decimam ante meridiem.

Eleonora MagDaLena Teresia, Soproni Coronata Regni Hungariae Regina, reDVCat paCeM HVngariae.«

Továbbá e följegyzés, id. gr. Koháry István özvegyének b. Balassa Judithnak haláláról :

»29. Martý Asszonyom Anyám ő Kegyelme ez árnyékvilágból kimúlt.«

Az 1712-iki kalendáriumba e családi jegyzeteket iratta István úr, édes anyjára, Balassa Judithra, magára és testvéreire vonatkozva :

»Anno 1648. die 15., 16. Januarij volt lakadalma Bicsén. Anno 1649. die 12. Martý ¹⁾ lett Istvány, 1650. die 27. Aprilis lett Judith, 1652. die 10. Maý lett Imre, 1654. die 3. Aprilis lett Farkas, 1657. die 13. Juný lett János, 1659. die 10. Januarij lett Gábor.«

A következő naptárakban legtöbbnyire Koháry országbírói működésére vonatkozó följegyzések, u. m. törvénytárási határidők stb. olvashatók, előre, emlékeztetőül papírra téve. Az 1718-ikiban van még ezen családi jegyzet :

»Anno Domini 1718. dje 9. Maý holt meg Barkóczy Györgyné húgomasszony, Koháry Judith, kinck is Isten irgalmazzon és vigye bé lelkét maga szent országában! Volt születése 1650. dje 27. Aprilis».

Ugyanitt e régi emlékvers :

»Tres superant urbes toto loca coetera mundo :

Buda jugo, Venete pelago, Florencia campo.«

Végre az 1723-iki naptár egy jegyzetében az »apezi földesurak« soroltatnak elő, köztük Sötér Tamás és Vajda András, Rákóczi korában híres kurucz ezredek.

Közi: THALY KÁLMÁN.

¹⁾ Tehát nem márczius 11-kén, mint Toldy Ferencz Koháry életrajzaiban írja.

Dilecte. Sic Hassi per calorem praesentium intellexi, summam
animi tui erga me sinceritatem et affectionem, de qua benevole
tibi gratias ago, et offero, nunquam tam propensa tua erga me us-
suetudinis immemorem me fore sed omni tempore ut optime de
me meritum singulari gratitudine amplexurum, Idemque toti
nostrae Hungaricae nationi promitto. de qua ut ab antecursoribus
meis originem ducō, ita etiam patriam meam esse agnosco,
cui nullo unquam tempore defuturus sum, immo extrema in con-
servatione eius attentare non recusabo, ut fusius de his et
alijs ex praesentium exhibitore, cui concedere poteris intelliges,
de reliquo te benevalere opto. Data Vienna, 13 Novemb. 1607

Matthias

Magnifico Stephano Mierhazy
de Brezhaia Comiti Comitatus
Trenchinien et Liptovien Curia
Regia in Hungaria Magistro,
et Sacro Caesario ac Regio
Maestatis Consiliario, sincere
notis dilecto.

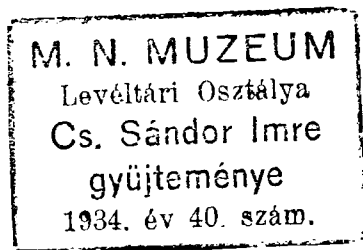
1200 8/7906

R E G E S T Á K
A KÜLFÖLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

KÖZLI :

Dr MARCZALI HENRIK.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

1371. apr. 13. Szövetség N.-Lajos és a salzburgi érsek közt.

Nos Ludovicus etc. Notum facimus omnibus ut nos prae-habita deliberatione matura et accedente praelatorum et Baronum nostrorum previo consilio« Pilgrin salzburgi érsekkel szerződésre léptünk. Kötelesek vagyunk az érseket minden támadás ellen megvédni. Az érsek nem köt békét részvétünk nélkül s a nélkül, hogy beléfoglalna. Ha védelmében várakat, vagy foglyokat, nyerünk az a mi tulajdonunk lesz. A mit közösen nyertünk, azon osztozunk méltányosan. A netán népeink közt támadt viszályokat a 2 párthoz tartozó kapitányok egyenlítsék ki. Kivesszük Rupert palotagrófot és testvéreit. »Date In Nona In Dalmat die dominica proxima post festum pasce Anno dom. 1371.« *Drezdai ltár, másolat.*

1393. dec. 14. 1. Eynung kunig Sigmunds, Hercog Albert von Ostrich, Marggraven Jost von Mehren und Marggraven Wilhelm von Misen.

»Wir Sigmund — wir Albrecht, wir Jost — und wir Wilhelm. — Bekennen und thun kunt offenlichen in diesem Briefe, das wir dorch fride und gemach unsers selbis unser lande und lute und auch mit angeborne fruntschafft und liebe die czwischen uns ist un noch guter vorbetrachtunge und rate. unser Dinstman rete und lieben getruwin in enandir vorpflichtet, geeynet vorbundin und enandir in gute trawin, globt haben und vorpflichten, verbinden uns ouch und globen wissentlich, mit disem genutigen briefe, das wir sullin und wullin fruntlich und getrewlich enandir geraten boestendig und beholffin sin wider allermeniglich, usgenomen dem heiligen Romischen Riche, in sulcher wise und also als hirnach geschriben stehet.« 1. Támadás esetén egyikük ellen felszólalnak mind elégtételért. Ha ez nem adatik, kérelem nélkül segítünk, mindaddig míg mind a négyen előbbi birtokunkat vissza nem nyerjük. 2. Támadó háboruban nem köteles a segély. »Gegeben in Znoym am Doners-tage nach Sand Lucie tage. Noch Cristus geburt« 1393. (Jost, Albr. és Zsigmond pecsétjével.) *Drezdai levéltár.*

1426. aug. 29. György Esztergomi érsek vámmmentességét enged a szász választónak.

Georgius, miseracione divina Archiepiscopus ecclesie Strigoniensis, Locique eiusdem Comes perpetuus, Primas et

apostolicae sedis legatus natus. Uniuersis et singulis tributariis et loca tributorum tenentibus mea in iurisdictione tam in terra quam super aquis ubilibet constitutis et existentibus. Salutem etc. Cum illustris princeps dominus Fridericus Dux, Saxonie et Marchio Misnensis nonnulla Stamina pannorum huc in Regnum Hungarie, pro emendis equis Curie sue necessariis mittere et afferri facere habeat et intendat, agitur vestre et cuiuslibet vestrum dilectioni firmissime praecipimus et mandamus, quod de staminibus pannorum huc ut praemittitur, mittendorum et equis hic emendis ac praefato domino Friderico illustri ab hinc deferendis, dum cum eisdem delatores et adductores ipsorum ad vos et Loca tributorum vestrorum praedictorum sub confidentia peruenerit a delatoribusque eorundem et adductoribus praenotatis nullum tributi solucionem et exactionem petere seu exigere. petique seu exigi facere praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. Secus prout mandatorum nostrorum transgressores, effici forundare facere non ausuri in praemissis praesentesque per literas semper reddi iubemus praesentanti. Datum Bude primo die festi decollationis Beati Joannis Bapt. Anno 1426. aug. 29. (kis pecsét.)
Drezdai levéltár.

1454. ? Jó-Fülöp burgundi herczeg terve a törökök ellen.

Y semble que le st. voyage qui se fera se dieu plait, que la reue par Hongrie soit trop difficile tant pour la longueur du chemin comme pour les estranges gens qui fauldra passe et comme impossible d'y mener l'artillerie la quelle y sera nécessaire.

Et quant tout seroit bien conduit jusqués a la, vous vous prendrez aux branches et non pas a la racine, car pour conquerre le pais vous assiegerez villes et chasteaulx lesquelles y sont bien espessé, et quant l'une ara tenu 8 jours les autres pou plus pou moins, avant que soyez avant audit pais beaucoup de temps sera passé. — A visszavonulás nehéz, az ellátás majdnem lehetetlen, betegség fog pusztítani. — Notre conquête sera tantost reconquise.

Ha legyőzzük is a törököt, és szétverjük seregét, nyitva van az ut és segítséget kap a szerecsen földről. Ha bevesszük Rumélia (Rumili) minden városát — a gyökér, Konstantinápoly és Gallipoli megmarad. — La quelle racine pour avoir le but de la conquête fault tout premierément conquerer et pour les conquerre semble aussy :

Que paix ou longues trêves soient entre les princes Chrestiens, non pas seulement pour demeurer votre pais en seureté lmais pour avoir aide d'eulx, car Jules Cezar, quant il alla com-

battre Pompée en Thessalie ne fit pas plus grant entreprise que ceste séra si dieu plait. — Ezt a pápának kell kieszközölni.

Ezután minden keresztény hajót össze kell gyűjteni Cataloniától Apuliáig a kikötőkben és legalább 2 évre ellátni. Et de la aller assiéger ledit Guaripoly, (Gallipolis) auquel lieu de tous les chrestiens peuvent venir vivres et pour battre ladite place toutes artilleries se peuvent charger a l'escluze et amener ledit chasteau. puis assieger Constantinoble.

Ces deux villes prises vous avez achevez lesdits Turcs, que de nulle part ne luy vient secors, vous avez gaignée tous ces navires, car il n'a nuls autres ports esquelz il puisse garder navire. — Et ossy vous tenez tous les aultres princes sarrasins en grande doubte.

Considérez que ledit Turc fait son effort a la maryne, et que d'avoir en Hongrie petite compagnie, la mectrés en dangier d'avoir grant domaige ou des honneur. Car come scavez, les Hongres reliquent legierement, et liqueroient come depuis pou de temps y plusieurs fois est veu.

Párizs. Bibliothèque Nationale Ms. lat. 1278. 148. (Burgundi herczeg könyvtárából.)

1468. oct. 8. *Mátyás király Albert szász herczeghez, György pozsonyi prépostot és az egyetem alkanczellárját küldi. Datum Histropoli octava die octobris 1468. Eredeti a drezdai archivumban.*

1470. jan. 24. *Ernst és Albrecht szász herczegek kérik Mátyás királyt, fogadja kegyébe Reszenberg Bodót; Dresden den T. St. Thymothei Ao. LXX. minutája ugyanott.*

1470. márc. 16. *Gravenegk Ulrich báró írja Ernst és Albrecht herczegeknek, hogy Mátyás király Invocavit vasárnapon Bécsben volt a császárnál és több találkozás után visszatért Pozsonyba. Az eredmény még nem ismeretes. »Dat. Trautmansdorf Freitag nach Invocavit. 1470.« Ered. ugyanott.*

1470. febr. és márc. *A császár és Mátyás király közti személyes tanácskozás Bécsben.*

A király az esztergomi érseket, a boldogúlt Lamberget és kanczellárját küldte a császárhoz uti levélért. A király vasárnap Scolastica után jött Bécsbe, és Csupor vajdával együtt mindent maga rendezett. A császár elébe ment. A kíséret nem volt fegyverben. A találkozás nagyon barátságos volt. A magyar urak, részben sváb részben magyar módon jártak, de többnyire sváb módon. Együtt mentek a Szt.-István templomába. Azután

szívesen tanácskoztak. Sokat szánkáztak. Éjjel tánczoltak a várbán. A tanácsban örökké csókóloztak »als ob sye mitenander buleten.«

Nyolcz nap múlva a király el akart utazni. Az esztergomi érsek, a sternbergi apát és a legatus tartóztatták. A király az egri, vagy váradi püspökre és Baumkirchnerre rótta e tanácsot. Végre itt maradt.

Baumkirchen az nap Korneuburgba menekült. »Also wart durch Matiesch Krall erlangt und geschafft das des Pawnkircher uff Sunnabent des andern tages wider gen Wienn kam. Farsangban nem sokat tanácskoztak, inkább mulattak. Der konig tantzte dem keyser vor.« Azután az esztergomi érsek megbetegedett, az egri vette át az alkudozást »der hat es also weysslich angriffen und gut gemacht, das der konig uff Suntag Invocavit nestvergangen ane endt undt ane urlaub vom keyser geschieden ist, und uff der Tonaw heimgefahren.«

A h a r c z j á t é k o k j e g y z é k e. Dornstag nach Mathei — der konig und der Schupper. Montag vastnacht — der konig und Gr. Raphael Polak haben wol troffen und sein beide besessen, doch mocht der krell schir gefallen seyn (s. d.)

1470. jul. 25. *Minckwitz Hans* írja *Ernst és Albrecht* hercegeknek, hogy Mátyás király Sz.-Margit napján (jul. 13.) nagy győzelmet nyert Thobicsaunál, 618 foglyot ejtett és több száz ellenség elesett. Mult szombaton (jul. 21.) a király a freinieket s geispitzieket győzte le. Falkenberg Kristóf a király és az urak előtt mondogatta, hogy Nagyságtok szolgálknak megengedik a csehek részére állani, de nem a magyarokhoz. »Geben bei Brünn im Veld An Sand Jacobstag 1470.«

1471. jan. 22. *György leisnigi gróf levele a szász hercegekhez.*

Kázmér magának igényli Magyarországot és Mátyást nem is czimezi királynak, 16 ezer emberrel ment be az országba, egyenesen Buda felé, Hírét vettük Budán, hogy Nyitra várát elfoglalta. Nyitránál volt egy kis csetepaté, a lengyelek megadták magukat. A király az érseknek visszaadta a várát, — »der mit seyne gnaden gantz gericht unde geeynt ist.« Schönberg Sz.-Vincent. 1471.

1471. sept. 15. *Monhaupt N. levele Ernst és Albrecht hercegekhez.*

A boroszlóiak követséget küldtek a lengyel királyhoz. A magyar király és az urak viszályban vannak. Az esztergomi püspök a gyűlésen az urak nevében mondta, hogy nem segítik a

csehek ellen. Erre a király, miután hiába kért jobb feleletet, számára ütött a püspöknek. Ezért a lengyel királyhoz fordultak az urak. János herceget várják. 1471. Szt.-Kereszt napján.

1471. jun. 20. Albrecht hg. okmánya.

Midőn sereggel mentünk Csehországba, kiegyeztünk Mátyás királylyal. 1. Kivonulunk Csehországból. 2. Ha a császár és a pápa Mátyást elismerik, bátyánkat Ernestet is reá bírjuk az elismerésre. Hübéreinket meg fogja ujítani. »Kollen an der Elbe 1471. Dornstag nach Viti.«

1471. aug. 17. Ernst választó okmánya.

Az előbbi okmány értelmében késznek nyilatkozik elismerni Mátyást. Regensburg 1471. Mária menybemenetel utáni kedden.

1471. okt. 17. János sagani herceg a szász hercegekhez.

A magyar és cseh király nagyon szívesen fogadott és néhány 1000 forintot adott. Az egyetértés a rendekkel helyre áll. Fridrik ligniczi herceget és János bazíni grófot küldte velünk. »Pribus am tage Hedwigk 1471.«

1471. dec. 21. Mátyás király a szász hercegekhez.

Hallottuk, hogy Plauen és Rabenstein urak ellen panaszkodtok. Mindkettőt személyesen megintettük, úgy hogy békében maradnak. »In Gran an Sannd Thomas tag des heiligen czwelffboten. 1471.

1472. febr. 7. Mátyás király a szász hercegekhez.

Szívesen állunk reá ajánlástokra, egy bizonyos napon tanakodni, de most a soproni e császárral leendő találkozásnál szükségünk lesz tanácsosainkra. »Raab am Fritag nach Allerheilligntag 1472.«

Benisch egy várnagyhoz.

Tudósítja, hogy a magyarok Kázmért választották királyukül és már egy sereg be is tört — »und dy walachn lign ym auch in Sibenburgen«. Kázmér Sz.-Mihályra megy át. Datum nélkül.

1472. apr. Mátyás király a szász hercegekhez.

Ismeretes az esztergomi érsek és a pécsi püspök hűtlensége. Sokat lehetne erről írni. »Tun eur lieb ze wissen, daz uns

angelanngt is, wie derselb von Funffkirchen im Weil' sein Untrew villeicht durch euer lieb furstenthumb und gebiet uns und unserm kunigrich zu schaden betrachten und veint auf uns fuern wolde. Darumb bitten wir auf das hochst und wir kunnen und nun gen ewr lieb, dieselb welle uberall in denselben ewrn Furstentumben und gebieten betreffen lassen wo man denselben von Funffkirchen betretten mocht, dasz man daz dann als ein solchen verreter zu hannden neme und uns den zu schickhen welln. — Ofen am Fritag nach Palmsontag 1472.

Mátyás, Kázmér és Ulászló békealkuja szász közvetítés alatt. (Év nélkül.)

Mária menybemenetele napján összegyűljön Oppaviában (Troppau) 28 tanácsos, 8 magyar és 6 cseh Mátyás részéről, 8 lengyel és 6 cseh Kázmér és Ulászló részéről. Az alkudozás alatt Mátyás Olmüczben vagy környékén, Kázmér Ausebiczban, Ulászló Chloczban vagy Choronzallban. 1. Mostantól pünkösdig ki kell jelölni e tanácsosokat. 2. Ezeket, mielőtt összegyűltek, változtathatjuk. 3. Teljhatalommal legyenek ellátva minden peres ügyben. 5. Ha 40 nap alatt nem egyeznek meg a cseh ügyben, válasszanak bírót. 6. Ez esetre a lengyel király, Károly burgundi herceget és Albrecht brandenburgi választót jelöli ki, kik közül Mátyás válasszon. 7. Ha a kitűzött bíró meghal, vagy nem mondja ki az ítéletet, mindkét párt a francia királyhoz forduljon. 8. A többi peres ügyet is, a magyar király által kijelölt bíró döntse el. 9. A bírót a 40 nap lefolyása után 6 hónap alatt fel kell szólítani. 11. Gyűlés legyen Beneschauban május 12-én, melyen a két cseh párt igérje, alávetni magát a birónak.

18. Mihely a magyar király kijelölte a bírót, a 2 rész foglyait szabadon bocsátja.

19. Perényi Miklós bünbocsánatot nyer. Datum nélkül a *drezdai levéltár*.

Instructio a szász hercegek követei részére Mátyás királynál.

»Und ir Gnaden das vornemen hetten sie gerne und weren dess hoch erfrewet.

Furder haben meine gn. Hern mir bevolen ewr kon. gn. forczubringen, das ir Gnaden herczogen Hannsen vom Sagan Prebus und Nimburg mit allem was darzu gehört, nichts ausgeschlossen — recht und redelichen — also sulicks gescheen und mein g. hern das ingenomen haben, ist in der Slezie unnd den Sechslanden ein gerucht entstanden, wie ewr kon. Gnade ein ungunst czu herczog Haussen haben sult. Darumb hetten ire Gnaden dem genanten Herczog Hansse dieselbige seine herschafft czu gut ingenomen in eynen scheyne, das es ir gnadu

ewig und erblich sein sult und das doch nicht, sundern dem genannten Herczog Haunsen durch ir Gnaden czugut enthalden wurde, und das ir Gnaden davon wider Euer kon. Gn. etc — das Marggraffthumb czu Lusitz und ander die sich Eur. ko. Gn. Belehnen sein wuldenn.«

Mind ez nem igaz, azok találták ki, kik királyi kegyelmedet uraimmal egyenetlenségbe akarják hozni, mint Rabenstein, Risenburg stb.

»Und euer kon. Gnaden sal in Warheit wissen, dass mein gn. herrn di genante herschafft von herczoge Hausen, — redelich ewig und erblichen gekoufft haben.« — De ezzel semmi kárt sem akartak okozni Felségednek, vagy az országnak. Uraim nagyon jól tudják, miben egyezett meg Felséged Albrecht herczeg tanácsosaival Iglauban, mit Ernest herczeg Regensburgban elfogadott. Ha nem bíznának Felséged barátságába, uraim nem is vették volna meg Sagant.

Nagyon sajnálnák uraim, ha János herczeg csakugyan megérdemelte Felségednél a kegyvesztést. »So wer es iren Gnaden ein getrauret leit und gunstens seiner gnaden nicht — und nemen sich seiner sachen nichts an.« Datum nélkül, ugyanott.

1473. sept. 13. Mátyás király Vilmos szász herczeghez.

Visszakéri a vele és Albrecht brandenburgi választóval kötött szövetség-levelet, minthogy úgy sem tartják magukat ahhoz. »Ofen am Montage vor des heil. Kreuzes im Herbst (Erhöhung.)« 1473.

1473. oct. 9. Vilmos herczeg, Ernst és Albrecht nyilatkozatát kéri, hogy küldjön-e követeket Boroszlóba? : Sonnabend Dionysii 1473.

1473. nov. 11. Ernst, Vilmos és Albrecht Mátyás királyhoz.

Az idő rövidsége miatt nem küldhették tanácsosaikat Szt.-Pál napjára (okt. 16.), hanem halasztást kérnek Sz.-Borbála napjáig. (dec. 4.) Leipczigk am Donerstag Martini 1473. Minuta u. o.

1473. nov. 13. Gravenegk Ulrich báró Ernst és Albrecht herczegeknek.

Nagyságtok véleményét Rabenstein urat és Risenberg várát illetőleg tudtára adtam a királynak (Mátyás). Reménylem, hogy lesz eredménye. Szintűgy a sagani ügyről is értesítettem, »Trautmanstorf am Sambstag Sand Mertentag 1473.«

1473. decz. 11. Abrede zwischen dem kunige von Ungern und Behem etc. an cinem, herczogen Ernsten, herczogen Wilhelmen und herczogen Albrecht von Sachsen auss andern.

1. A herczegek a császári levél értelmében Mátyást elismerik cseh királynak »unnd ihn durch herczogen Ernsten in die kurfürsten Eyynunge auffgenomen haben.«

2. Azt, mit a herczegek az iglói és regensburgi szerződések óta szereztek, a király nem keresi rajtuk.

3. Ha másnak van követelése, keresse azt jogos úton.

4. A király Sagant, Prebist és Newenburgot Albrecht herczegnek adja hűbérül, oly feltétellel, mint a többi siléziai herczeg bírja hűbérét.

5. A herczeg és utódjai és örökösei hűbéresei maradnak a királynak.

6. Szerződés jöjjön létre, hogy egyik rész ne bántsa soha a másikat.

7. A mult egyenetlenségek okait elfeledik.

8. Ezen egyességet mindkét rész tanácsosai közöljék uraikkal, úgy hogy jövő gyertyaszentelőre a boroszlói püspökhöz vigyék az eredményt.

9. A király az egyesség esetére a három herczeget Boroszlóba fogja hívatni.

»So sulch abrede Baydenteiln wie vor gefallen, nemen Herr kunig und fursten samentlichen und sunderlichen aus unserm heyiligen vater den babst und den Romischen kayser.

So nympt der kunig in sunderheit auss den herczogh von Burgundien.

Und die herczogn von Sachsen all Marggraven von Brandenburg auch all Landgraven von Hessen.«

Ezen egyességet, tegnap a mult Szt.-Borbála napján kitűzött napon Rudolf boroszlói püspök és Stain György a király részéről, Weyssenbach, Schaller és Schönberg a herczegek részéről kötötték. Szombaton Szt.-Lucza előtt 1473. (5 pecséttel.)

1474. jun. 11. Ernst és Albrecht, Vilmos herczeghez a Mátyáshoz küldendő követség ügyében. Sonnabend nach Trinita. 1464. (sic.) 1474 helyett. Minuta u. o.

1474. jul. 22. Ernst és Albrecht Mátyás királyhoz.

Felséged békére lépett a cseh és lengyel királyokkal, minek csak az eretnekek örülnek. Félünk attól, hogy ellenünk van intézve, 1474.

1474. sept. 8. *Miltitz Henrik levele Ernst és Albrecht hercegekhez.*

Mátyás király nemsokára Boroszlóba érkezik. Tudatom ezt Nagyságtokkal, mert értesültem, hogy találkozni óhajtanak vele. Nativitát Marie 1474.

1474. sept. 28. *Ernst választó Albrecht hercegnek.*

Szombaton (sept. 24.) érkeztünk ide, a püspök és az erdélyi vajda 1 $\frac{1}{2}$ m. f.-nyire jött elénk. Aztán a város tanácsa, végre a király az erdélyi püspökkel és 300 lovassal. Mindössze csak 400 lovasa van itt, a többi Neisze körül van, mindössze csak 6000 katonával rendelkezik. A cseh királynak is több van, a lengyelnek kétszer annyi. A lengyel király ellenségévé tette Miklós oppelni herceget, ki Mátyást segélyre kéri. »Wir vorstehen, dass der konig von Hungarn wol geleyden mocht, das czwischin ym und dem konig vom Behmen uff etzliche jar ein bestendiger fride gemacht wurde, man saget unns sie nemens uff allen teyln gern an.« A boroszlói püspököt tönkre teszik a magyarok. Az egész országban is nagy az elégedetlenség a királylyal. Azt is halljuk, hogy a magyar urak rosszúl állnak a királylyal, és hogy ez nagyon megijedt azon hirre, hogy otthon országgyűlést tartanak. Nem tudom, igaz-e. Vasárnap ígértem a királynak, hogy mindnyájunk nevében megerősítem az eddigi szerződés.

Hétfőn a mieinket az alku végett az udvarhoz küldtük. Eleinte nagyon bajos volt az egyesség.

A fehér herczeggel ma vagy holnap lesz meg a szerződés. 35 ezer rajnai tallérban egyeztünk meg.

Ma vagy holnap hír jó a cseh és lengyel királytól. Bresslaw am Mittwoch Wentzeslai 1474. V. ö. *Palacky Böhm. Gesch.* 5. l. 112.

1474. oct. 6. *Verbundniss des kuniges in Hungern Herrn Mathias und Herrn Ernsth und Albrecht, herczogen in Sachsen.*

Mi Mátyás, Erneszt, Vilmos és Albrecht: következő szerződésre léptünk. Az iglói és regensburgi szerződés érvényben marad. Mi Albrecht elismerjük, hogy Sagant etc. hűbérül nyertük a királytól. Halálunk után a három szász törzs törvényes fiai örököljenek. Ne legyen köztünk egyenetlenség soha, ha vita támad forduljunk az illetékes bíróhoz. Kivesszük a római pápát és császárt, a király a burgundi herceget, a szász hercegek Brandenburgot és Hesszent. Datum Bresslau am Fincztag nach Sand Franciscey tag 1474.

Kunig Mathias in Behmen Belehnet Herczog Albrechten in Sachsen mit den Furstenthumb Sagan. (U. azon datum.)

1474. okt. 8. Albrecht és Vilmos herczegek Fridrik császárhoz.

Az öreg Sternberg esküdött Mátyás király előtt, hogy Kázmér több, mint 50,000 embert hoz ellene. Csak 8—10 m. f. nyire van Boroszlótól. »Meyenberg Sonabend nach Francisci.« 74. Minuta.

1474. okt. 9. Vilmos hennebergi gróf, Schleinitz P., Schönberg D. és Scheibe kancellár jelentése Ernst választóhoz.

A lengyel király feleletét és menedék levelét küldjük be. Nagyságodtól függ, hozzá utazzunk-e. »Bresslaw am Sontag Dyonissy 1474.«

1474. okt. 15. Ugyanazok jelentése.

Kedden fogadott a lengyel király Brieg előtt. Kívánságunkról, fiával a cseh királylyal akar szólni. Másnap a magyar király az etetésnél akarta meglepni a sereget, de ez a kapitányok ügyetlensége miatt nem sikerült. A király nem adott más feleletet minthogy: béke nem lesz, míg Mátyás Csehországról és a hozzá tartozó országokról le nem mond. Serege nem oly nagy, mint mondták. Nincs 20,000 lovasa sem. »Bresslau Sonnabend nach Calixti 1474.«

1474. okt. 17. Kázmér király a szász követekhez.

Megtudván fiunk, Ulászló király véleményét, tudatjuk, hogy készek vagyunk a békére. A módokról tanakodjatok a magyar királylyal. Brieg 1474.

Vilmos herczeg Ernst választóhoz.

A sagani hűbér érdekében jó volna követet küldeni a császárhoz, Frankfurtba. Weimar okt. 17. 1474.

1474. okt. 17. Ugyanaz, ugyanazt Albrecht herczegnek.

A szász követek Ernst választóhoz.

Jelentést tesznek a békealkuról. Mátyás nagyon szeretné a békét a két királylyal, de lehetetlen engednie. Boroszló 1474. okt. 17.

1474. okt. 18. Ugyanazok Ugyanannak.

A lengyel király megmarad feltételeinél. Kérünk új utasítást az alku ügyében. A magyar király egy tó körül ütött tábort, és 1200 lovast küldött Lengyelországot pusztítani. Mondják, tegnap egyesültek a csehek a lengyelekkel. Boroszló »Dinstag Luce Evangeliste. 1474.

1174. nov. 27. Mátyás király Ernst választóhoz.

»Euer Schreiben uns gechon, auch die reversal Euer lieb und Unser lieben — Hern Wilhalm und Albrechts — haben wir mit guten willen emphanen. Und senden euer lieb hiemit ainen brieff der Verstandniss. — Bresslau Sontag nach L. Kathreintag. 1474.«

»Wir senden auch euer lieb hiemit dy verschreibung So uns euer lieb — Herzog Albrechts halben gegeben hat.«

1474. decz. 2. Ugyanaz ugyanannak.

Küldje rögtön Schleinitzot hozzánk — »von der haimlichen sachen wegen. So wir vormals durch Georgen Stain mit Euer-Lieb gehandelt haben. — Bresslau Freitag vor Barbara« 1474.

1474. decz. 2. Márton apát levele Ernst és Albrecht hercegekhez.

Már békés fordulatot vett az ügy a királyok közt. A hadi dolgokról a marsallnak írok. Freitag vor Barbara. Boroszló 1474.

1474. decz. 2. Stein György Ernst választóhoz.

Mellékelve küldöm a király leveleit. Sok fogoly van itt, ki sok vizet és kevés kenyeret kap. Szerdán Sz.-Katalin előtt (nov. 23.) 2500 lengyelt vágtak le. Békét kötnek pünkösdtől kezdve 2 évre. Die Bechem ziechen eylend heim und ist der Frid noch nit beschlossen. Die Polen sterben sere und sein uber 2000 tot. — Bechem und Polen ziechen ain tag so weyt haim als sy in fünfen herauf gezogen sein. Am ersten tag december ein fride geschlossen worden. — Bresslau am freytag nach Sand Andree (dec. 2.)

1474. decz. 4. Márton archidiuconus Schleinitz udvari marsallhoz.

Szombaton Clemens előtt (nov. 23.) nem a magyar és lengyel király és fia, hanem tanácsosaik alkudoztak. Hétfőn (nov. 21.) Boroszlóba jöttek. »Ist sogethaner langer handel am Abend Katherine anstössig worden.« Másnap ismét összejöttek és szombaton jött létre a béke (nov. 26.) »Bresslau Am Sonnabende am abende Barbare 1474.«

Töredék.

Urunk a király a sléziai fejedelmeket Sz.-Lucia utáni csütörtökre összehívta. A mi királyunk kijelölte a burgundiai herceget, a passauai és heilsbergi püspököket, a gláci herceget és Eger városát, a lengyel király a gláci herceget, a ratibori, jägerndorfi, ribenigi és zatori hercegeket, a többi új (Sveidniczi ember.) Datum nélkül.

Töredék.

Szombaton Szt. Kelemen előtt (dec. 19.) a csehek felgyűjtötták táborukat, onnan elharapódzott a lengyel táborra is, és 4000 szekér mindenestől odaégett. Hagen Ferencz a csehek sok társzekerét elvette és kedden legyőzte őket Strehlennel, Tetta-
wernek is sok a foglya. Itt több mint 3000 fogoly van, minden-
nap sok elhal az ellenség közt, a csatán kívül is. Cecilia nap-
ján (nov. 22.) a király egy csapatot küldött a lengyel határra,
mely nov. 25-én legyőzte a lengyeleket.

Miltitz Henrik jelentése.

A 3 király találkozott és tanácskozott. Három évre békét kötöttek. — 74.

1475. ján. 13. Mátyás király Ernstnél és Albrechtnél.

Közbenjár Gremint boroszlói polgár érdekében, kinek két freibergi polgár adósa. Wratislavia in octava Epiphaniae 1475.

1475. febr. 3. Fridrik császár Rudolf boroszlói püspökhöz.

Nem vádolhat senki azért, mert szövetségre léptünk a len-
gyel és cseh királylyal Mátyás iránt mindeddig mily kegyesen
viseltettünk, nekünk köszönheti a magyar trónt. Ő titkon lese-
kedett ellenünk, Baumkircher az ő embere volt. Nem akar tud-
nia békéről, hogy együtt állhassunk ellen a töröknek, inkább en-
gedi, hogy a törökök becsapjanak országunkba. Pedig nagyon
szeretnők, ha mind a 4-en állandó békének örvendhetnénk. An-
dernach am Freitag nach unserer liben frau tage 1475.

1475. febr. 8. Schleinitz és Weyssenbach követek jelentése Ernst választóhoz.

A Fehér herczeg ügyében nem történt semmi, minek a
farsang az oka »der konig — vil czyt tag und nacht mit Tantzen
czubracht«. Minden nap újra halaszt. A velencei követ vasár-
nap az egyházban a királyt házassága alkalmából üdvözölte.
Kedden táncz volt. »Demselbigen Venediger ist ein hoffe
weysse zu Ofen von einer Frawen wegen gescheen der er wol wir-
dig ist und darnach mit eyner andern Frawen eine solche Bul-
lerey getrybenn das grulich davon zu reden.« Ezt a király be-
szélte el. A király jó okból szeretne véget vetni a fehér herczeg
ügyének. »Bresslau an der Mitwochen nach esto michi.« 1475.

1475. eleje. A cseh és lengyel párthoz tartozó sléziai urak névsora.

A münsterbergi, ratibori, jegerndorffi, tosti, zatori hercze-
gek. Rochlitz János, Schellendorff János, Czetterer János, Czet-

terer György, Streit Miklós, Schellendorf Miklós, Petersdorff Miklós, Pozsold János.

1476. márc. 5. Zápolya János sléziai kapitány Ernst és Albrecht hercegekhez.

Panaszkodik, hogy ura ellenségeit Szászországban befogadják. A követség Hugwitzot Bischoffswerdában találta. Tudja, hogy ez a hercegek tudta nélkül történik és várja a sérelem javítását. Budissin finstag post Invocavit 1476.

1476. márc. 1. Ernst és Albrecht Zápolyához.

Járjon közbe a királynál, hogy Kulik Axel kapja meg a neki járó zsoldot. Dresden 1476.

1476. márc. 6. Felelet.

Kulik Axel minden ok nélkül harczolt a király ellen. Mittwoch nach Invocavit 1476.

1476. márc. 14. A szász hercegek Zápolyához.

Hugwitz a boroszlói püspök nevében volt Bischoffswerdában. A többi ellensége a királynak is tudtunk nélkül tartózkodott országunkban. Dresda mart.

1476. apr. 4. Ugyanazok ugyanannak.

Dolen, Zsckassnicz, és Kertzsch zsoldjáért járjon közbe a királynál. Drezda 1476.

1476. sept. 23. Ernst választó Milnitz Henriknek.

Küld egy csatot »Hefftel«, melyet ajándékban adjon át Mátyás kir. nejének. »Dresden Montag nach Mauritii.« 1476.

1476. okt. 2. Mátyás király Vilmos herceghez.

Tudja mindenki a fegyverszünet alatt is mennyit szenvednek sléziai alattvalóink a cseh alattvalóktól és ismételt felszólalásunk a királynál nem használt semmit. Csak békeszerető természetünk tart vissza a háborútól. »Uns beweget auch gar ser dorczu, das uns alzo angeboren ist wider die Turcken und ungetrewe finde des cristen glaubens zu striten.« Mégis vádolnak, hogy nem teszünk eleget a török ellen, pedig mindjárt a békekötés után gyorsan ellene siettünk és Sabáczt elfoglaltuk. »Und so wir die gemeynen Ding verlassen und unser eygen Ding umbfahen werden, hoffen wir das noch eins yeglichen recht gerichte, nicht wir, sondern die: die uns von solchenn nutzen und und verdinstlicher erbeit verhindern und widerrufen strefflich sullen vermerckt werden.« A sagani herceg hívünk volt és ha-

lálós ágyán is hűségre intette alattvalóit. A lengyel király első fia özvegyét elvette és az alattvalókat hódolásra bírta, mi ellene van a békének. Ezt nem fogjuk tűrni. »Offen am andern tage des Monden október.« 1476.

1476. nov. 15. Mátyás király Ernst választóhoz.

Leírja a török háborút, mely szerencsés volt, most a török császár roppant hadat gyűjt ellene. A pápa és az olasz fejedelmek segílyt ígértek. »Nos igitur, qui nihil aliud magis in hoc mundo desideramus, quam ut christiana religio ab ipsorum immanissimorum infidelium insultu et crudelissima inpetitione liberare.« Nagyságod működjék ez ügyben közre a császárnál és a rendeknél. Ez annál szükségesebb, mert a császár nem kényyszeríti a fegyverszünet tartására a cseh királyt. »Et quod siquid contigerit, quod ipsi Cesari non placeat, sibi et non nobis quos invitos cogit merito imputare debeat.« Buda 1476. nov. 15.

1477. jan. 24. A három szász herczeg Mátyás királyhoz.

Ígérlik, hogy levelét Fridrik császár ügyében annak kezéhez fogják juttatni. Donnerstag nach Vincentius mris 1477. Lipczk.

1477. febr. 24. Ernst és Albrecht ugyanahhoz.

Felkérlik, ne kedvezzen annyira a plaueni grófnak, ki ellenségük. Drezda. »Donnerstag nach Invocavit 1477.«

1477. apr. 16. Mátyás király Ernst választóhoz.

Fridrik császár annyi béke és fegyverszünet daczára a pártfogásunk alatt álló főurakat megtámadta, sőt birodalmunkba is betört, míg mi a törökök ellen nagy bajjal védtük a keresztény vallást. Ezért ne minket okozzanak, ha megboszuljuk szám-talan sérelmünket, mert mindig készek voltunk a méltányos egyességre. »Civitate Budensi feria quarta proxima post dominicam Quasimodo.« 1477.

*1477. máj. 27. Ugyanaz, Ugyanazt Albrecht herczegnek.
Ernst és Albrecht felelete (külön-külön.)*

A király utolsó levelét beküldték a császárnak. Dresda die Sabasi in Festivitatibus Penthecostes.

1477. jun. 4. Ugyanazok ugyanannak.

A római császárral való rossz viszonyát nagyon sajnálják, mert az egész kereszténység kárára van. Igyekezni fognak véget vetni e bajnak. Dresden Sonntag Trinitat. 1477.

1477. jun. 13. Mátyás király Ernst és Albrecht hercegeknek.

Mióta törvényesen megválasztattunk magyar királylyá, a császár mindig igyekezett nehézségeket támaszta. A római pápa több ízben akart békíteni, a császár sohasem volt hajlandó. »Desshalben wir seiner k. wird. und allem seiner erblichen land, auss den uns dan solch beswarung beschicht veindt nach inhalt der eingeflossen worden sein, in guter hoffnung, wir wellen uns sein und der ketzer zu den er sich wider kristeliche Ordnung — verbunden hat erwerben.« Különösen sértő, hogy a regaliákat, ígérete és a jog ellen, Ulászlóra ruházta. Ofen am Freitag vor Sand Veit 1477.

1477. aug. 5. Ernst és Albrecht, Mátyás királyhoz.

Készek közben járni, közte és a császár közt a jelen egyenetlenségben, »Dinstag nach inventionis Stephani.« (Minuta.)

1477. aug. 11. Mátyás király a szász hercegekhez.

Brandenburgi János örgróf minden ok nélkül megtámadta János sagani herceget. Kéri, ne segítsék őt a sagáni herceg ellen semmi módon. »Im Feld vor Trautmansdorf am Montag nach S.-Lorenzen T.« (aug. 11.) 1477.

1477. okt. 7. Sixtus pápa Ernest választóhoz.

A hívők Csehországban a magyar királyt választották királyukká. Ezt kell ott törvényes urnak elismerni. A hit nagy kárára van, hogy a császár az eretnekekkel egyetért és a lengyel király fiának adta a regaliákat. Intse meg őt e tekintetben Róma, 1477. okt. 7.

1477. nov. 14. Ernst és Albrecht megbízó levele Minkwitz Henrik részére Beatrix magyar és cseh királynénál: Freitag nach Martin 1477.

(Ugyanaz Mátyás kir.-hoz).

1477. dec. 2. Fridrik császár Albrecht hercegnek.

Felszólítja, hogy cseh hűbéreit vegye át Mátyás magyar királytól, kit elismert cseh királynak és választónak. Gmunden 1477. Másolat.

1477. dec. 13. Mátyás király oklevele.

Mínthogy a császár felruházta őt a cseh királysággal járó tiszteletekkel, viszont hűbéresküt tesz le. »Salvis semper omnibus et singulis libertatibus Regum et Regni Hungarie, qui ab

ipso sacro Imperio prorsus exempti semper exstiterunt et existunt. Newenburga Forensi in festo beate Lucie virginis 1477. (Ugyanaz németül.)

1478. jan. 5. *Rekreditiv Miltitz Henrik részére Beatrixtól.*

»Korneuburg an der heylign dreye Kunig Abend« 1478.

1478. jan. 7. *Mátyás király Albrecht hercegnek.*

Felszólítja hűbéresküre. Korneuburg 3 király után csütörtökön.

1478. jun. 25. *Kristóf rajnai palotagróf Albrecht és Ernest herceghez.*

A király (Mátyás) a bizonyos ügyben külön követséget fog küldeni kegyelmedhez. Ofen am Pfincztag nach S.-Johann-Bapt. 1478.

1478. nov. 5. *Mátyás király Miltitz H. által meghivatja a szász hercegeket Olmüczbe. Buda 1478. csütörtök minden szentek után 1478. (nov. 5.)*

Megbízó levél, részére.

Felelet, Albrecht igéri eljövetelét. Weymar 1478. dec. 9.

1478. okt. 30. *Mátyás király, Albrecht és Ernest herceghez.*

Albrecht brandenburgi választó és 2 fia háborút indított ellenünk a hajdani Freistati herceg leánya jogai miatt, minden jog ellen. A mi az örgrófjogait Saganra illeti, hajlandók lettünk volna méltányos egyességre. Buda okt. 30. 1478. (német).

1478. okt. 30. *Ugyanaz.* Felszólítja őket hűbéri kötelességük-nél fogva, hogy vegyenek részt a háboruban Brandenburg ellen: (ugyanazon datum).

1478. nov. 5. *Ugyanaz Miltitz Henrikhez.*

A cseh királylyal kiegyeztünk. E békéről tudósítod a Szász hercegeket. Mondd Albrecht hercegnek jöjjön el a jövő olmücsi gyűlésre gyertyaszentelőre »alda hatten wir mit seiner lieb auf vil genottigen und trefflichen Sachen zu reden.« Buda nov. 5. 1478.

Megbízó levél a szász hercegekhez Miltitz részére. (U. a. datum).

1478. dec. 26. *A hercegek Mátyás királynak.*

Beküldik Albrecht választó feleletét az ellene emelt panaszokra. Dresden. Sonnabend Scti Stephani prothomart. 78.

1479. jan. 10. A magyarországi pápai legatus a meiszeni püspökhöz.

Tegnap este jött a hír, hogy Albrecht herceg eljő Olmüczbe, a király nagyon örült rajta és rendeletet adott őt Sziléziában illően fogadni. »Cassovie decimo die Januarij.« 1479.

1479. jan. 12. Mátyás levele a két herceghez. Köszöni Albrècht szándékát Olmüczbe jönni és biztosító levelét küld. »Zu Kascha am Montag nach heyl. drey konig tag 1479.

1479. jan. 25. Ugyanaz ugyanazoknak.

A brandenburgi viszály ügyében, kéri, ne adják meg Albrechtnek a tőlük ellene kért segélyt. »Im Alten Sole an Sand Paulstag Conversionis.« 1479.

1479. jan. 30. Ernst ét Albrecht levele Vilmos hghez.

Albrecht elmegy Olmüczbe. Zápolya István fejedelmi gyűlést irt ki Boroszlóba. Igyekezünk egyességet hozni létre a király és Brandenburg közt. Dresden Sonnabend nach Pauli conversion 1479.

1479. febr. 6. Albrecht hg. Mátyás királylyal tudatja, hogy Sz. Zsigmond napjára Olmüczbe megy. Dresden, Sonnabend St. Dorotheae 1479.

1479. márcz. 1. Feletet.

A cseh királylyal megegyeztünk, hogy a gyűlést Sz. Zsigmond napján halasztás nélkül megtartjuk. Ne mulassza el eljönni. Ofen am Montag nach Invocavit in der Vasten. 1479.

1479. márcz. 16. Mátyás király a 2 herceghez.

Otto bajor herceg kész tanácsosokat küldeni Nagyságtokhoz, kik a köztünk és Albrecht választó közt fennforgó viszályt egyenlitsék ki. Ofen am Fritag nach dem Sontag Oculi in der Vasten.

1479. apr. 5. Ernest választó Zápolya Istvánhoz.

Jó forrásból hallottuk, hogy Ulászló király Sz.-Zsigmond napjára, nem megy el Olmüczbe. Nem tudjuk ez esetben Mátyás elmegy e mégis, különben mi is elmaradunk. Kérjük tudósítását. Dressden am Montag nach Palmarum 1479. Minuta.

1479. apr. 5. Mátyás király Albrecht herceghez.

Ulászló az olmücsi gyűlést menybemenetel napjára halasztotta, midőn már mind utba voltunk oda. Weitmühli Benes hozta

ezen hirt. Krisztus menybemenetele napján (máj. 20.) minden esetre megtartjuk. Ofen am Montag nach dem Heiligen Palm-tag 1479.

1479. apr. 25. *Albrecht herceg* felszólítja Zápolya Istvánt, hogy a király rendelete szerint várja meg Budissin és Bischofswerda közt és kísérje el Olmüczbe. Dresden Misericordie domini vasárnapján 1479.

Mátyás megerősíti Biberstein János szerződését a szász hercegekkel Sorau, Beeskov és Storkov ügyében. Buda, szerdán Szt.-Pál előtt 1478.

Mátyás Albrecht herceget tudósítja, hogy a gyűlést Sz.-Zsigmond napjára halasztották. Buda, hétfő invocavit után 1479.

— *Ugyanaz* — a gyűlés a cseh király kívánságára ascensio dominire halasztatott, Buda, hétfőn virág-vasárnap után 1479.

— *Utlevél* Albrecht részére, Kassa 1479. hétfő 3 király után 1479.

1479. apr. 26. *Albrecht választó Mátyás királyhoz.*

Kifejti leánya jogát Glogau herczegsége. Leánya kész a római császár ítéletére bízni az ügyet. Felhivja erre a királyt is. »Coln an der Spree am Montag nach misericordia domini« (apr. 26.) 1479. Minuta.

1479. apr. 26. *Ugyanaz Ernst és Albrecht hercegekhez.*

A magyar kir. tanácsosaival nem végezhetett, nem volt teljhatalmuk. Most a császár ítéletére szeretné bízni az ügyet. Sz.-Iván napjáig fegyverszünet van.

1479. apr. 26. *Zápolya István Albrecht herceghez.*

A gyűlést, mint most hallom, máj. 20-ára halasztották. Várom követségemet a királytól és ezért tartoztattam Nagyságod követeit. Wratislavia am Montag nach Sand Marcus tag 1479.

1479. apr. 27. *Lindner Márton káplán Ernst választóhoz.*

Zápolya nem vett hírt a királytól. csak legújabbán más uraktól és ezért nem felelhetett előbb. A Sz.-Vid napjára hirdetett gyűlést elnapolták. Dinstag nach Misericordia domini.

Ugyanaz ugyanazt Albrecht hercegnek. Freitag vor Jubilate (apr. 30)

1479. apr. 30. Zápolya Albrecht hercegnek.

Fontos, a királyt érdeklő ügyek miatt most nem mehet elébe kívánsága szerint küld más méltó embereket. Wratislavia feria sexta Philippi et Jacobi apostolorum 1479. (A levél német).

1479. máj. 15. Albrecht herceg Römer Mártonnak meghagyja 1200 magyar forint kifizetését, melyeket kölcsön vett, Nurembergben, hogy ne veszítsen sokat a rajnai pénzen. Bresslau am Sonnabend nach Cantate.

1479. máj. 31. Mátyás király Albrecht hercegnek.

Az olmüci gyűlés elhalasztását, nem mi okoztuk, hanem Ulászló. Kétségtelen, hogy 4 nap alatt elindulunk. Ofen am Montag in den heyligen Pfingsfeyrtagn.

1479. jun. 1. Albrecht herceg Ernst választónak.

Nagyon lassan mentünk Boroszlóból Olmüczbe, mert halottuk, hogy a magyar király nincs ott. Troppauban 10 nap maradtunk Viktorinnál. Olmüczben a legatus, a váradi és boroszlói püspökök fogadtak. A váradi püspök felajánlotta, hogy a király költségén ellát mindennel, »was wir nach etzlicker were, do wir dovor gehapt angenomen.« Mátyás egy hét múlva itt lesz. Egy doctor ki Budán volt beszéli, hogy a király, Brandenburg és János herceg közt helyre állott a béke egy évre, a mi és a bajor herceg közbenjárása által.

1479. jun. 5. Balthazar de Piscia pápai legatus patense.

Wethel János doctort és Rotemberg Jánost Albert választó követeit, Mátyás király közbenjárására feloldja az egyházi átok alól, melylyel az uruk és a király közt kiütött háboru miatt sujtattak. Ez csak az olmüci gyűlésre és 6 napra azután érvényes. »Olomucz. Sub nostri parvi et rotundi sigilli impressione. Anno 1479. die vero Quinta mensis Junii.«

1479. jun. 17. Albrecht herceg Ernst választóhoz.

A magyar király több ízben értesített már minket, Otto bajor herceget és a bambergi püspök tanácsosait jövő elindulása felől Budáról, de mindeddig ott van. A cseh király holnap jó Neustadtba, 3 m. f.-re innen. »Olmütz am Dornstag nach Viti 1479.

1479. jun. 24. Gr. Hardegk Mihály magdeburgi várnagy Albrecht herceghez.

Kéri, hogy járjon közbe Mátyásnál, bizonyos a király által ismert ügyekben. »Wien, am phinztag Johannis Baptisti 1479.

1479. jun. 27. Ugyanaz Otto bajor herczegnek és Wolframstor Györgynek, ugyanazt (jun. 27.)

1479. jun. 27. Mátyás király Albrecht herczegnek.

Késedelmünk okát megmondjuk szóval, most bocsánatot kérünk. Köszönjük, hogy megjelent a gyűlésen. Holnap indulunk innen. »Prespurg am Sondag nach Sand Johanstag« (junius 27.) 1479.

1479. jun. 29. Albrecht herczeg Ernst választónak.

A cseh király elutazott Neustadtból. Mátyás jövetelét szombatra hirdetik, de nem hiszszük, hogy egy hét előtt itt legyen. Olmütz am Dinstag Petri und Pauli 1479.

1479. jul. 6. Ugyanaz ugyanannak.

Mátyás király, kit Weitmili Benes Pozsonyban felkeresett, nagy sietve jött ide mult pénteken éjjél után 1 órakor. A király kocsijában, csak ő, Tropitzsch és Lusitzki ült. Szombaton reggel Zápolyát küldte a cseh királyhoz. Az nap nyugodott. Vasárnap a váradi püspököt, a ligniczi herceget, Zápolyát, Bazini Péter grófot és Schirrhove Watzlavot küldte hozzánk. Szívesen fogadott, megköszöntük a fogadtatást, melyet Sziléziában szerzett nekünk és kértük, vegye elő Albrecht választó és János herczeg ügyét. Szívesen hallgatott reánk, megköszönte jövetelünket. Délután a király tanácsosaival és Otto herczeggel megbeszéltük az ügyet, tegnap is.

»Wir besorgen, wir werden der Sachen nicht richten.«

Azután a cseh urak jöttek. Ezek holnapra akarták kitüzni a találkozást, a király csütörtökre. A király nagyon szépen és jól bánt velük. Azután hozzánk jöttek. A cseh király szombaton jó ide és 3—4 napig marad itt. A királyné holnap érkezik meg. Reméljük, nemsokára elutazhatunk. »Olmücz am Dinstag nach Visitatio Marie Virginis.« 1479.

1479. jul. 11. Ugyanaz ugyanannak.

A nürnbergi gyűlés felől mi is hallottunk valamit. A császár követséget akart küldeni Mátyáshoz, mely őt Pozsonyba találja, de ezek csak a királynéval tanácskozhattak. Ezen követség kérte a királyt, hogy jőjjön el ama gyűlésre. »Und als die kunigen hat fragen lasen, wenn der Tag sein sult, hette die keiserlich Bottschaft sie des nicht zu berichten wissen, das den kunig und kunigin schimpfflich beducht.«

Ezért abból a gyűlésből nem lesz semmi. A királyné bevonulása nagyon pompás volt. Oly diszt, minőt a magyar urak

mutattak, soha se láttunk. Az asztalnál a királyokkal csak mi és Otto herczeg ültünk. A bosnyák király fia botjával megvert egy csehet, ezért őt Mátyás a cseh királyhoz küldte, hogy büntesse meg. Ez visszaküldte és kegyelmet kért érte, de Mátyás ismét a cseh királyra bízta a büntetést, noha ez a leghatalmasabb főúr Magyarországon. A brandenburgi és sagani ügy elintézéséhez van valami kevés reményünk. Olmütz am Sontag nach kiliani 1479.

(Melléklet:) »So man schreibt 990 Jar do ist das konigreich zu Ungern zu eym konigreich zu Ungern aufgesaczt.

Do man schreib 1001 Jar do ist konig Steffan der erst konig zu Ungern zu konige gekront wurden, den man ym konigreich vor heilig heldett.«

1479. jul. 19. Ugyanaz ugyanannak.

Kedden jul. 13. jött ide a cseh király 1500 lovaggal. Mátyás a mezőre elébe nyargalt és az egész papságot processióban eléje küldötte. A templomban cseh nyelven énekeltek. Szerdán Mátyás velünk és más urakkal a cseh király szállására ment. Délután Ulászló ezt viszonzta. Olmütz am Montag nach Alexy 1479.

1479. aug. 3. Ugyanaz ugyanannak.

Augustus 12-én Melnikre szándékozunk érní, aug 14., v. 15-én Drezdába. Olmütz am Dinstag nach Petri vinc. 1479.

1479. aug. 7. János meissenzi püspök és Miltitz Henrik Albrecht herczegnek.

Beküldik Mátyás kir, feleletét Albrecht választó ügyében. Nagy bajjal és fáradsággal eszközölhatték ki ma éjjel 1 órakor. »Olmütz am Sonnabend nach Marie Niv.« 1479.

1479. aug. 22. Ernst és Albrecht herczegek Mátyás királynál közbenjártnak Schenk György ügyében a zossen uradalom 4-ed részeért, mely őt illeti, mint felesége hozománya. Dresden Sontag octavas Assumptionis Marie (aug. 22.) 1479.

Ugyanazok közbenjártnak Schörberg Gáspár freibergi polgárért, kinek javait Budinban lefoglalták. (U. a. dat.)

Ugyanazok, felkérlik a kalocsai érseket segítse elő Ileburg, Schenk és Schönberg ügyét a királynál.

1479. sept. 3. György érsek felelete.

Beküldi a király szíves válaszát. Ma vagy holnap a császárhoz megy követségben, »Brünn am Pfintzttag nach Sand Egidientag.« 1479.

1479. sept. 20. *Mátyás király megbízó levele. János váradi püspök részére a szász hercegeknél.* »Prespurg am Sand Matheus des Zwelfboten und Evangelisten Obende 1479. Megujitva »Chasma am Sundag nach Sand Dioniszen tag (okt. 12, 1479,)

1479. okt. 25. *János püspök kiment magát a hercegeknél késése miatt, nehéz betegség tartoztatja.* »Sweidnitz am Montag vor Symonis und Jude 1479.

Johannes von gottes gnaden
Erwellter und Bestelter zu Wardein.

1479. nov. 11. *Ugyanaz ugyanazokkal tudatja, hogy felépült. Ha személyesen nem fogadhatnák Drezdában, küldjenek elébe tanácsosokat különösen a meiszeni püspököt, Bautzenbe, kikkel megvitathassa az ügyeket. Am Tage des heiligin Bischoffs S. Martini. Anno Dom. 1479.*

1479. nov. 12. *Szász hercegek írják a brandenburgi választónak, hogy a magyar királyhoz menő követét, a berlini prépostot, Sighardt von Teylisch elfogta. Am Dinstag nach Martini. Berlin Archivum.*

1479. nov. 22. *A szász hercegek Mátyás királynak.*

Szerencsét kívánnak a törökök fölött kivívott győzelemhez. »Scimus autem eciam satis intelligi possumus, quod expectata occasio christiano populo sub hac victoria Vestra data sit persequendi Thurcas et reducendi se in statum pristinum.« Dresden die 22 mensis Novembris anno 1479.

1479. dec. 21. *János váradi püspök értesíti a hercegeket, hogy karácsony estére Drezdába szándékozik érni.* »Bawdyssein am Tage Thome des heyligen czwelfbotenn.« (dec. 21.) 1479.

A hercegek tudósítják a püspököt, hogy nemsokára hazatérnek és akkor fogadják (Lipcse).

1479. vége. *Jegyzetek egy alkudozás felől, Mátyás és Albrecht választó közt.*

»Item nach dem di bede konig sich verricht haben, unns dieselb richtigung zugeschickt ist, die unnder andern innheldt, das der koniglichen wird zu Hungern zugepurret, da die vermechnuss und lannd Innen ligen unser Dochter zugestenn.« Ha a király elismeri őt, tegye le a hűség esküt, mint sziléziai hercegnő.

2. János herceggel is készek vagyunk méltányosan meg egyezni.

3. Ha az egyesség nem sikerül, csak vallási ügyben ismerjük el bírónak a pápát, különben a római császárt, a pártunkon levő választókat, a dán, cseh és lengyel királyokat, a bajor, braunsveigi, mecklenburgi és szász hercegeket, a badeni és württembergi urakat, a magdeburgi, salczburgi, bambergi, eysteti, augsburgi főpapokat.

Ha a király tovább is erőszakkal áll ellene leányunk jogának, az egész kereszténység előtt felszólalunk, hogy nem rajtunk mult a béke. Berlini archivum, (datum nélkül.)

1480. jan. 2. Mátyás király a szász hercegeknek.

A császár a szerződés ellenére, noha újra felszólítottuk, nem csak nem fizeti a köteles 100,000 forintot, hanem alattvalóinak is eltiltotta, hogy fizessék. Bizonyosan, szokása szerint, már panaszkodott és ellenünk, Minderről értesítjük »ob wir etwas wider in thun wurden, das wir czu solhen von wegen Unnser Gerechtigkeitt gedrunge werden.« — Ofen am Sonntag nach Newjarstag (jan. 2.) 1480.

1480. febr. 7., — márc. 3. János váradi püspök közbenjár Scherwerlein és Sauermann, boroszlói polgárok javainak visszaadásaért, melyeket lefoglaltak, mert a fuvarosok tilos uton jártak. »Breslaw am Montag nach S. Dorotheen tag« (febr. 7.) 1480. — *Ugyanaz* más kereskedőkért, »Donestag in Vigilia St. Mathie.« 1480. (febr. 24.) *Felelet.* Albrecht hg. igyekezni fog kézre keríteni a rablókat, márc. 3.

1480. márc. 22. Fridrik császár Albrecht herceghez.

Köszöni, hogy beküldte neki Mátyás levelét. A magyar király azért harczolt ellene, mert a cseh regaliákat Ulászlónak adta. A 100,000 forintból már 50,000 ki van fizetve. Mi és az osztrák rendek halasztást kértünk, de azt nem adta meg. Maga a király az oka, hogy nem fizethettünk, ő tette tönkre az országot. Egész télen át országunkban hagyta seregét, mely sok kárt okoz. A hűtlen salczburgi érseket védelmébe fogadta. Azon népével, mely állítólag a török ellen készül, várainkat foglaltatja el. Másként áll tehát a dolog, mintsem a király írta, ő az igazságtalan. Wienn 22 tag des monats martij 1480.

1480. márc. 23. Ugyanaz, Albrecht rajnai palotagrófnak meg-hagyja, hogy rövid idő alatt, pünkösdig, minél nagyobb lovas és gyalogsereget hozzon segélyére a magyar király ellen, ki jogtalanul megtámadta. Wienn 23 Martij 1480. Másolat,

1480. márc. 29. Mátyás király megbízó levele Steinhauß János részére Albrecht, hercegnél. »Ofen an den heiligen Antlas abennt. 1480.

1480. apr. 8. Ugyanaz Ernst és Albrecht hercegekhez.

Megfelel a császár által ujabban ellene intézett vádakra. Ofen 8 April 1480. Fordítás.

1480. apr. 27. Ernst és Albrecht Mátyás királyhoz.

Nagyon sajnálják, hogy nem felelhetnek meg kívánságának: 400 lovast küldeni János sagani herceg ellen, de saját ügyeikkel vannak elfoglalva. »Dresden Dornstag post Jubilate.« 1480.

1480. máj. 17. Mátyás király Ottó bajor herceghez.

Hallottuk, hogy a császár a birodalom fejedelmeihez intézett leveleiben, hűtlenséggel vádol; mi által méltósága ellen vét. Bánfi Miklós pozsonyi ispánnal elküldtük a feleletet. Reméljük, mindenütt belátják ügyünk igazságát. »Totes am Mittwoch vor dem heiligen Pfingstag (máj. 17.) 1480. (Másolat.)

1480. sept. 11. Beatrix Albrecht herceget tudósítja, hogy felhívására írt férjének, a szász udvarmester által Lusaciában vásárolt falvak ügyében. »Strigonij XI° Septembris« 1480.

1480. sept. 16. Albrecht herceg Mátyás királyhoz.

Kérdezi, hogy nála vagy Ulászlónál, kell e hűbérül venni a Szászországban fekvő cseh hűbéreket, a Mátyás és Ulászló közt kötött szerződések értelmében. »Meiszen am Freitag nach Exaltation Sancte Crucis« 1480.

1480. oct. 8. Felelet.

E tekintetben nincs szükség további értesítésre, mert beküldték neki az olmüci békeokmányt. »Agram am Sambstag nach Sand Franciscen tag« 1480.

1480. dec. 18. Mátyás király Ernst és Albrecht hercegekhez.

Megfelel a császár által levelek és követek által a birodalomban ellene emelt vádakra. Kéri a hercegeket, ne higgyenek a császárnak és ne engedjenek kívánságának, hanem inkább igyekezzenek őt békére bírni a kereszténység javára. »Zagrabie decima octava die decembris« 1480.

1481. febr. 11. Ernst és Albrecht Mátyás királyhoz.

Szerencsét kívánnak a törökök felett aratott győzelméhez, melyről irt. Nem rajtuk mult, hogy a császárral nem állott helyre a béke, melyre a nürnbergi országgyűlésen nagyon igyekeztek, hogy a császár többé el ne vonja őt a szent ügytől. »Dressden dominica post Scholastice 1481.

1481. márc. 3. Fridrik császár Albrecht herceget meghívja a nürnbergi gyűlésre, melyet Reminiscere vasárnapra (apr. 18.) hívott össze, hogy a Mátyás király elleni hadjáratról intézkedjen. Wienn am Sambstag vor Esto mihi 1481.

1481. márc. 9. Albrecht herczeg János esztergomi érsekhez.

A római császár iránt való barátságunknál fogva, mindenben azon leszünk, hogy a birodalom nagy segílyt adjon a törökök ellen. Drezda 1481.

1481. apr. 2. Ernst és Albrecht felhatalmazzák Zedtwitz Sitticht, hogy menjen a császár segélyére 100 lovassal és 218 gyaloggal. Drezda apr. 2. 1481.

1481. aug. 20. Vilmos eichstetti püspök a váradi püspökhöz.

Hiában igyekeztünk, számára úti levelet eszközölni ki a gyűlésre. Nurembergae Die Lunae ante festum S. Bartholomei. P. S. A gyűlésen nem határoznak másról, mint a hitetlenek elleni háborúról és a római birodalom fenntartásáról. (Másolat.)

1481. aug. 26. Margraffe Albrechts briff den kunig in Hungern belangend.

Ernst és Albrecht szász hercegekhez. »Ewer schreiben uns jezund getan der bewarung und aufnemens halber der eynung als mit einem konig von Beheim, die königlichen wurde zu Hungern antreffend haben wir verlesen und vor zukunfft ewers brives der vehde halber statlich nach gedacht sovil unser torheit begreifen mag.« Harczra nincs semmi szükség, csak a császári levél kihirdetésére. Mindegy János herczeg vagy más örököl e Magyarországbán. Ha a király nem enged, kötelességünk lesz a császárnak segílyt küldeni. Ha megtámad minket, meg van engedve a védelem. De őt megtámadni, arról nem felelhetnénk. Cadoltzpurg Montag nach Bartholomei 1481. (aug. 26.) — Minuta Berlinben.

1481. sept. 18. Albrecht brandenburgi választó a szász hercegekhez.

»Alls ir uns geschriben habt des Ratslages halben, in den Sachen den khonig von Ungeren antreffendt, haben wir vernomen, und solchen Ratslag — aus trewen — gethan.« Köszöni, hogy őt és a császárt a szerződésben kivette, és mindig kész lesz viszonzszolgálatra. »Newenhove Dinstag nach Crucis Exaltationis.« Minuta, Berlinben.

1481. okt. 12. A szász hercegek meghagyják Zedwitz Sittichnek, hogy tudósítsa őket a toborzás eredményéről és a császár és magyar király közti háborúról. »Dressden am Freitage nacht S. Dyonisii.« 1481.

1481. okt. 24. Felelet. 355 lovast és 338 gyalogot toborzott a császár részére a törökök és a király ellen, Bécs okt. 24. 1481.

1481. nov. 8. Ugyanaz, ugyanazoknak.

A császár 3000 zsoldossal ma elindult Laxenburghól a Duna felé. Az a hír, hogy a császár Mauternt veszi ostrom alá, hol Tschernawo Dobusten ur van. A császárnak nincs használható serege, pénz hián. A király Budán beteg. Zellene Köpcsény és Pozsony közt táboroz 2000 emberrel. Hétfőn a ráczokat legyőztem, 24-et elfogtam, 16 elesett. »Laxenpurg am Donerstag nechst vor Sand Mertentag.« 1481.

Bécsben és Ujhelyett nagy a halálozás.

1481. datum nélkül. Ugyanaz ugyanazoknak.

A császár nagy bajban van a zsoldosokkal. kiket már rég nem fizet. Wiltsto Watzlaw kibékült a királylyal és 2000 emberrel a Morvamezőn táboroz, a császár 40,000 rajnai forinttal adósa. Tullennál 3000 ember táboroz, kik szinte nem akarnak szolgálni, míg a császár nem fizet. A tartománybeliek sem segítik a császárt. Zellene, vasárnap Szt.-Mihály után (sept. 30.) Bécs alatt járt, aztán Ybs és Steyer felé ment pusztítva és hódítva. Most már, hír szerint visszajő ellenállás nélkül. A király beteg, csak Zelleni hadinépével rendelkezik. A császár megengedte, hogy a határvárosok meghódolnak. (Datum nélkül.)

1481. dec. 10. Ugyanaz ugyanazoknak.

Szombaton Bécsben voltam. Azután a birodalmi csapatokkal Sopronon alól Tschappern és Stamenang felé indultam és sok helységet elégettem. A király katonasága nem harczol, míg

több pénzt nem kap. A király Lichtenstein Jánost a császárhoz küldte békealku miatt. A salzburgi érsek kibékült az esztergomival, ki átveszi az érsekséget. A királynak még sok őrsege van Ausztriában. Népem karácsony hétfőig van szerződve. Bécs dec. 10. 1481.

1481. dec. 16. Sixtus pápa bullája (Albrecht?) örgrófhhoz.

Hallottuk, hogy a nürnbergi gyűlés elhatározta részt venni a császár és a magyar és cseh király közt folyó háborúban. Ez annál kárhozatosabb, mert a keresztény vére annyi szükség van a hitetlenek ellen. Ha létrejönne az egyesség, könnyű volna kiűzni a törököt Európából. Erre törekszünk, erre törekedjétek ti is. Datum Rome apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die 18. decembris 1481. Berlinben.

A hercegek Einsiedel Henriknek. Datum nélkül.

Siessen gróf Hanggal megbeszélni a magyar ügyeket. Tudakolja meg, mi történik a nürnbergi gyűlést illetőleg.

1482. jan. 2. Zedtwitz Sittich jelentése.

A császár ketté osztotta seregünket, egy rész Klosterneuburg, a másik Königstetten felé működik. A császár Lichtenstein Henriket visszaküldte Budára a királyhoz. Csak Újhely nem békült még ki a magyarokkal. Wien Mittwoch nach Neujahr. (jan. 2.)

1482. jan. 8. Albrecht választó Ernst és Albrecht hercegekhez.

Mátyás király bizonyos ajánlatokat tett fiunknak Jánosnak. Minthogy közösen érdekel az ügy, jó volna, ha tanácsosaink együtt vitatnák meg, hogy mily feleletet adjunk. »Onolczpach am Dinstag nach dem heiligen Oberstag 1482. Minuta Berlinben.

P. S. »Uns ist angelangt von Beheim, das der koniglichn wurde zu Hungern durch die Crone zu Beheim kein durchzug uff die deutschen furstn gestatt werd.«

1482. jan. 21. Felelet.

Készek alkalmas helyre küldeni tanácsosaikat. A magyar király szinte felszólította őket, hasonlóan mint János örgrófot. »Dresden Montag S. Agnetis 1482.

A cseh átvonulást illető hírt hiteles forrásból mi is vettük. Berlinben.

1482. jan. 22. A hercegek Zedtwitznek.

Nem jó, hogy a császár így megosztja a seregeket. Szívesen halljuk, hogy most béke van a magyar királylyal, mert az osztrák háznak legjobb barátságban kellene állani Magyarországgal. Dressden Dinstag S. Vincentii 1481.

1482. jan. 31. Zedtwitz a hercegeknek.

Lichtensteint és egy pápai követet várják Bécsben. A magyar seregek még birják Sz.-Pöltent, Mauternt és Wilhelmsburgot. Sok kárt tesznek, nem áll ellen senki. Wien am Phintztag vor Lichtmess. 1482.

1482. febr. 12. János örgróf a szász hercegekhez.

A magyar király ügyében Schleiczban ajánl találkozást. Köln an der Sprew Dinstag nach Scolastice virginis 1482. Berlini levéltár.

1482. febr. 21. Mátyás király közbenjár a hercegeknél Plessi Koppricz Neymicz ügyében, kit Kitscher Miklós jogtalanul elfogott. »Ofen am Pfincztag vor Invocavit Anno 1482.«

1482. febr. 23. Zedtwitz: az a hír Bécsben, hogy a király Pozsonyba jő. Febr. 23. 1482.

1482. márcz. 12. Fridrik császár a meiszeni püspökhöz.

A nürnbergi országgyűlés határozatai értelmében a levél vétele után 45 napra állítsa ki a magyar király elleni segélyt. »Wyen am 12 tag Martij 1482.« Másolat Drezdában.

1482. márcz. 13. Zedtwitz jelentése.

Hétfőn oculi után (mart. 11.) megtámadtuk és megleptük az ellenséget Karlaburnnál és 800-at elfogtunk. Pruck am Mit-tigen vor Mittfasten.

P. S. Nekünk is nagy volt a veszteségünk.

1482. márc. 24. A császár felkéri Ernst választót, hasson a mainczi és magdeburgi érsekeknél oda, hogy küldjék a megállapított segélyt a magyar király ellen. Bécs márc. 24. 1482.

1482. apr. 12. Zedtwitz jelentése.

Kedden Laetare után Gatterndorffnál legyőztük az ellenséget. »Der Chunig ist nvch zu Ofen und als man sagt, so be-

sambt er sich starckh, wo er sich hinwenden wirt.« Kristóf bajorhg, a császárhoz jött. Wienn Fritag vor dem Suntag Quasi modogeniti 1482.

1482. apr. 15. Ernest választó és Albrecht herczeg megparancsolják :

Dem Rat zu Kemnitz wegen des bevorstehenden Angriffes des Königs von Ungarn und Böhmen sich Kriegsbereit zu halten. Dresden 1482 apr. 15. (Drezd. Regest. 288.)

1482. apr. 10., apr. 22. Beatrix királyné megbízó levelei János esztergomi érseknél. 1. György esztergomi kántor részére. Am Slusse zu Ofen am zehenden tage des Monden Aprilis 1482. 2. Hessel János frisachi esperes részére. Tathe apr. 22. 1472. (Másolatok.)

1482. apr. 25. Zedtwitz jelentése.

A magyar király apr. 22-én Győrbe ért, tekintélyes csapattal. Embereim elszélednek. 1482,

1482. apr. 27. Ugyanaz.

A király Sz.-Györgyre Pozsonyba ment. Sopronban ezer lovasa van. Mi most Merkensteint ostromoljuk. Apr. 27.

1482. máj. 10. Ugyanaz.

A császár a birodalmi csapatokat Bécsbe rendelte. Máig Merkensteint ostromoltuk. A magyar király nagy sereget gyűjtött, maga is ott van, az a hír, hogy felkeres. 1482.

1481. máj. 18. Ugyanaz.

Leírja a május 17-iki ütközetet Perchtoldsdorff és Medling körül. A magyarok vereséget szenvedtek. Ennek hírére a király mindjárt tábort ütött. A vezér István gróf volt.

1482. máj. 20. Felelet. János érsektől Beatrixnak.

Követséget küldött a császárhoz, kieszközölni a békét. a kereszténység javára. Salczburg máj. 20. 1482.

1482. jun. 10. Beatrix Vitzthum Gebhardnak.

Frisaghban meghagyja, hogy az esztergomi érseknek szabad járás kelést biztosítson, ki az üdvös béke létrehozása miatt a császárhoz ígért fáradni. »Presburg am zehenden tage des Brachmonat.« 1482.

1482. jun. 17. Vicztumb Penscher Gebhart Beatrix királynénak.

A császár beleegyezett az esztergomi érsek közbenjárásába. Beküldi a levelet ez iránt. Bécs junius 17. 1482.

1482. jun. 19. Ugyanaz ugyanannak.

György pozsonyi prépost elhozta az úti levelet az érsek részére, melyet a császárnak bemutatam és már el is küldtem. Bécs jun. 19. 1482.

1482. jun. 22. Zedtwitz jelentése.

»Ein offen ware rede alhie aufgeth, das yeder man guten trost hat, die sach sullt kurtzlich gericht werden.« A király Pozsonyból Budára ment, de nem sokára visszajő. Bécs junius 22. 1482.

1482. aug. 18. Parancs Zedtwitzhez, hogy a császártól vegyen bucsut, mert a kitűzött szolgálati idő elmúlt. Dresda augusztus 18. 1482.

1482. sept. 20. Schönbergk Gáspár a hercegeknek írja, hogy mindjárt utána jár, igaz e azon véleményük, hogy a magyar király meghalt. Vasárnap Sz. Móricz napján. Evszám nélkül.

1482. okt. 22. Mátyás király János brandenburgi örgrófhhoz.

Hivatkozik arra, hogy eddig is csak ő és népe tartotta vissza a törököt. Ennélfogva a császárnak ellene emelt vádjai igaztalanok. »Unnser konigreich Hungern ist allweg frey gewesen und kein gemeinschaft mit dem Romischen Reich gehabt, wi wol wir den Kayser der wirdigkeit halben fur den obern halten.« De hatalmától nem fél. A fejedelmek azt írják, hogy a török ellen küldenek segílyt, hisz ez az egész királyság óhajtása. A salczburgi érsekséget sem akarta elszakítani a birodalomtól, csak főellenségét, kit a császár erőszakkal helyezett oda, megbüntetni. Legjobb volna birodalmi gyűlést hirdetni, hova a mi követeink is elmehetnének, mely ügyünket eldöntse. »Ofen am Fritag nach S. Ursuln tag.« 1482. Berliini levéltár.

1482. A hercegek Mátyás királyhoz.

Szerencsét kívánnak a törökök felett kivívott győzelméhez és remélik, végre helyre áll a béke közte és a császár közt. (Datum nélkül.)

Hessl János licentiatús követsége az esztergomi érsekhez Salczburgban.

Az érsek, a saját és a kereszténység érdekében, igyekezék a császár és a király közti egyenetlenségnek, mely csak a töröknek válik hasznára, véget vetni. Ez esetben a király ismét kegyelmébe fogadná. A királyné Pozsonyba vagy Regedésbe is elmenne elébe. Nagy dicsőség volna, ott végezni valamit, hol annyi előkelő ember fáradott hiában. »Was sie also handeln, das wurde der konig als stete und unzubrochen halten, dann die konigin wolt nit handeln, denn was des kunigs ere wer, sie wurde auch bewegt sich solches anzunemen, damit der konig den Turcken mereren und statlichern widerstand mucht than. (Dat. nélkül.)

1482. apr. 27. *A birodalmi rendek segélye a magyar király ellen.*

1112 lovas 1057 gyalog.

1482. dat. nélkül. *Responsio data in consilio per sacram Regiam Marestatem Hungaria Bohemie etc. Oratoribus Imperialis Celsitudinis et Reverendissimorum ac Illustrissimorum Principum Maguntinensis, Trevirensis ac Marchionis Brandenburgensis Electorum nec non Illustris ducis Albreerti de Monaco.*

A király a török háborút személyes fáradsággal is viselte. Az osztrák zavarok előidézése sem az ő hibája. A király, mint-hogy az ágostai gyűlésre meghívták, elő akarja adni a török ügyet. Konstantinápoly elfoglalása után, mihelyt királylyá lett, oly győztes hadjáratot vitt Mátyás ellenük, hogy a császár is megbámulta, de midőn a török uralom belsejébe akart hatolni, a császár által előidézett lázadás visszahívta. Azóta is mindig küzdött, de osztrák részről elfoglalva nem akadályozhatta, hogy a török el ne foglalja Rácországot. De koronázása előtt még egyszer legyőzte a török hatalmat. Etc. Még sem kételkedett volna a törököt átüzni a tengeren, ha a császár az eretnekekkel együtt nem tartoztatja. »Caesar Turcos ipsos excepit.« A császár tartományainak megtámadása más keresztény hatalom által nem érdekli a birodalmat. Mégis a király mindig békét akart, a császár iránti szeretetből és saját országa javára. A cseh háboruban csak a királynak volt köszönhető, hogy Ausztria nem került eretnek kézre.

Kénytelen volt hívei védelmére betörni Ausztriába és itt a legnagyobb veszélynek, háboruban és dögvészben kitenni magát.

Reméljük, eloszlatjuk kegyelmetek gyanuját. Mégis, ha kitalálnak valamit, mi becsületünknek eleget tesz, készek vagyunk, nagy kárunk és költségünk daczára méltányos békére lépni, de a császár tartsa meg mit ígért.

Responsio secunda.

A császár is jól tudja, hogy nem ő volt Magyarország jogos örököse, »cum in Regno isto, nullus succedere possit, nisi

masculus, et qui filius, vel recta linea descendente procreatus non autem a latere, etiam quantumcumque propinquus, tum quia Regnum istud, deficiente vero et legitimo herede et masculo, semper per electionem principum prelatorum etc. — ab eo tempore, quo non exstat incolarum memoria consuevit fieri.«

A király 6000 embert állított ki Velence és a császár védelmére a török ellen, nem 2 ezeret, mint a gróf mondja. A stajerek és osztrákok sokat ígértek a királynak, ha nem segíti a császárt az eretnekek ellen.

A mi Pawmkirchert illeti, a császár megtörte menedék-levelét. A király ekkor megmutatta ragaszkodását a császárhoz. A lengyeleket még a 2. országgyűlésen is elébe tette a császár követeknek. Regensburgban nem is fogadta Rozgonyi Jánost etc. Nagyon hosszú. Így a király jó feleletet remélhet.

Werbunge deren die von den Churfürsten und fürsten zu dem konig von Hungarn geschickt werden sollen.

A császár már Regensburgban is rendelkezett a török elleni ügyben, most aug. 15-ére új gyűlést hirdetett Augsburgba, hol legatus is meg fog jelenni. A király maga jöjjön el, vagy küldjön követséget. Minthogy hallottuk Augsburgban a pécsi préposttól, hogy a császár és a király közt az osztrák őrsegek miatt egyenetlenség uralkodik, kérjük a királyt, adja vissza e várakat, és ne védje a császár hűtlen alattvalóit. Itt a gyűlésen igyekezni fogunk, hogy állandó béke jöjjön létre a kereszténység javára. Mi nem hagyhatjuk el a császárt, de barátjai maradunk a királynak.

Ha a király kész visszaadni a várakat, ha a császár napot tűz ki, melyen reá ruházza a cseh regaliákat, azt kell felelni, hogy a legatusnál vannak az ezen napot meghatározó levelek és hogy nem kell elmúlt dolgokra visszatérni. Datum nélkül.

Instructio Wyssbach doctor és Schönberg Káspár részére. Boroszlóban.

Meg voltunk lepetve Felséged azon állításán, hogy Sagan és Prebus nem illet joggal minket, mert János hercegnek sincs joga az uradalomhoz gonosztettei miatt.

Nem akartunk e vétel által egyenetlenségbe jönni Felségeddel és hozzátartozóival. Leginkább azért vettük meg az uradalmat, mert Felséged barátságába bízunk és nem tudtuk, hogy János herceg nem jogosan adta el birtokát. Datum nélkül.

Mátyás király okmánya.

Levelet kaptunk Nürnbergből, hogy a választók és rendek jövő május 1-ére segílyt ígértek a császárnak a török ellen. Köszönjük e segítséget, de a császár inkább ellenünk, mint a török ellen fogja fordítani. Követeinktől megtagadták az utlevelet tehát

nem is hallgattak meg. »Solt aber dem Romischen kayser solche hulff wider uns zugeschickt werden, bezeugen wir uns yecz hy mit das uns Unrecht geschait,« mert nem vétettünk a birodalom ellen. A szent széknél, a német és olasz tartományokban és Francziaországban vádat emelünk e jogtörés ellen. Datum nélkül.

¶1483. jan. 12. Mátyás kir. Ernst választóhoz.

Négy év előtt az eichstedti püspöknek és a többi római bir. követnek kijelentettük készségünket békét kötni, kedvetekért akkor lemondtunk a biztos győzelemről. A császár megcsalt. Később mégis tudatta nőnkkel, hogy békét szeretne, minek örültünk. Az egész idő alatt a török ellen is folyt a harcz. Egész Szerbiát bejárták a mieink és 200,000 embert elhoztak onnan. A királyné követeit a császár Lachsenburgnál elfogatta. Mi ellenben ellenségünknek, az esztergomi érseknek sem bántottuk követeit. A meddig a császár így sért, mi sem szününk megvédni magunkat. Sopponij duodecima die Januarij 1483.

1483. apr. 21. Mathias d. gr. R. — Magnifico, Georgio de Lapide Domino in Zcossen locumtenenti nostro in Slesia.

Kérdezted, mily viszonyban akarunk lenni a szász hercegekkel. Szeretnők, ha mindent elfeledhetnénk és készek vagyunk reá, de részükről is barátságot várunk. Legjobb volna, ha a bizonyos ügyben követeket küldenének. Bude 21. Aprilis 1483.

1483. apr. 25. Mátyás kir. Stein Györgynek.

Minthogy a szász hercegek szóbeli tanácskozást akarnak, küldjenek követeket.

Tudósíts mindenről érkeztek előtt. Bude fer. 2. proxima post Dominicam palmarum. 1483.

1483. okt. 21. Keyserlich Schrifft die von Magdeburg. Auch die Hilff wider den kunig von Hungern berürend. A császár Ernst és Albrecht hercegekhez.

Azon háboru miatt, melyet a magyar király kereszténytelen módon visel ellenünk, szánakozzatok rajtunk, és tanakodjatok segély miatt. Eleinte a király tudatta velünk, hogy békét szeretne. De ezalatt mindenkit elpártolásra hí fel, mitől óvakodjatok. Gogkeritz Miklós végre irt Budáról, hogy minden törekvése füstbe ment. A török követséggel szerződött a király és az országai ellen törő török hadat, Stajer és Karintia ellen vezeti. Kérjük segélyteket és ne engedjétek, hogy elűzenek országaimból, melyek a szent birodalom paizsát képezik. »Gracz an der 11,000 Junck frawen tag« (okt. 21.) 1483.

1483. nov. 10. Mátyás a hercegekhez.

Felel a császár által ellene emelt vádakra Prespur am Mitwochen vor Martin 1484.

1483. dec. 6. *Ernst választó felelete.*

Minden módon igyekezni fogunk létrehozni a békét királyi méltóságod és a császár közt, különösen a kitűzött frankfurti gyűlésen. Koburg dec. 6. 1484.

Ma szerdán Misericord. dom. (apr. 28.) 1 90. jöttek Kolovrat Albert és Vithumb György a cseh királytól György herceghez ilyen követséggel. Megbizólevél Prága apr. 22. 1490.

A király azon országokat, melyeket az elhunyt magyar király Csehországtól elvett vissza szerezne, mire nézve a herceg segélyét kéri, minthogy atyja Albrecht nincs otthon. 4 hét alatt kellő sereggel tartsa készen magát.

Junius 6-án a cseh király felszólítása érkezett a Táborban gyűlő seregnél, mely Sz.-Vid napjára van hirdetve, megjelenni. Prága máj. 30. 1490.

A herceg e segélyt megígéri. de nem Sz.-Vid napjára, az idő rövidsége miatt. Egyébiránt minden tekintetben a szerződések szerint fog eljárni.

1525. *Was Wir hernach benannten nemlich von wegen Kon. Mt. in Polen Nicolaus Niptschitz von Bartsch. und von wegen fürstl. Durchl. von Osterreich Hanus Lamparter von Greiffenstein Ritter, Max Beck von Leupolstorff Doctor und Steffan von Bemflingen. Als oratores — bey der köng. Majestat zu Ungern unnd Irer Mt. Rethen, in Sachen Her Jacoben Fugger — betreffendt anbracht und gehandelt haben.*

En Niptschitz nov. 19-én, az osztrákok nov. 21-én este értek Budára.

Nov. 22-kén összehasonlítottuk instructióinkat. Mindkét részről a Fugger ház védelme: »Wie dann von Kay. Mt. Regiment, fürstl. Durchl. Churfürsten, Fürsten und Hauptleiten des Punds zu Schwaben irer Mt erzelt und geschrieben, die Fugger alwegs zu Friden zu stellen« volt kötelelességünk ké téve. »Darauf wir uns veraint, dass wir Audienz durch den von Gran sollicitiren wollten. Unnd wiewol wir vilmals bey dem von Gran angesucht, haben wir doch kain audientz byss auf 23. nov. bekommen mugen.«

23-án az érsek elfogadta megbízó leveleinket. A nádor (Grossgraf) távollétével mentegetődzött, de már küldött érte követet és mára vagy holnapra várja. Mindent ígért uraink kedvére tenni, mi nincs ellenére urának és az országnak.

Nov. 24-én a király engem Nipschitzet fogadott, szívesen vette királyom tanácsát, de azt mondta, ha ő Felsége tudná, mely okból cselekedett Fugger ellen, nem roszálná.

Ugyanaz nap, mi osztrák követek a nádornál voltunk, ki éppen úgy nyilatkozott mint az érsek.

Nov. 25-én a király és a királyné a császár követét gróf Eberstein Vilmost fogadta és mindnyájunkat kihallgatott. Először a császári követ szólalt fel Fugger restitúciója érdekében, aztán én (a lengyel) tekintetbe véve a Fugger által Uramnak tett szolgálatot. Aztán mi (osztrákok) instructiónk szerint. Végre a pápai nuncius kelt fel, emlékeztetve a Fuggerek jó viszonyára a szent székhöz és különösen rokonságukra a Medici házzal. Aztán Johann Heroldt adta át Lajos palota gróf, Fridrik (szász) választó. Vilmos és Lajos bajor hercegek és a sváb szövetség leveleit, melyeket jelenlétünkben felolvastak. Szinte Fugger restitúcióját kívánták, kit meg nem hallgatva ítéltek el, és kinek szolgáit akarata ellenére birták szerződésre. A király nevében az esztergomi válaszolt: hogy írásban adjuk át kívánságunkat, ő Felsége szinte írásban fog felelni. Megbeszélés után vele egyeztünk. Én, lengyel követ, nem akartam velük tartani, instructióm miatt. A többi nov. 26-án adta át az érseknek a kívánságokat.

Nov. 28-án hallottuk, hogy a magyarok »der entlichen Maynung seiyen, Uns mit ainer stumpfen Antwort ab zu fertigen.« Azt mondják, hogy Fugger megsértette a királyt, a király joggal járt el ellene. Más okot nem adtak. Erre 29-én, mi osztrákok a nádorhoz mentünk és közbenjárását kértük, kedvező válasz megnyerésére, vagy legalább adják elő a király eljárásának okát. Megígérte, hogy az érsekkel szól ez iránt, mert e kívánságunk helyes. Azután a királynénál voltunk, ki minden jót ígért. Az egri érseket is felkértük, ki szinte kedvező választ adott.

December 2-án mi mind a nunciussal az érsekhez mentünk. A nuncius előadta, hogy Fugger mandataria nevében felvilágosítást kérünk. Az érsek azt felelte, hogy Fugger követelése »zu hart und unleidentlich sey.« Ha okokat kérünk, úgy teszünk mintha ő Felsége bírái volnánk. Azt feleltük, hogy ezt nem igényeljük, csak közben akarunk járni a birodalom érdekében, ha tudjuk ő Felsége okait, jobb szerrel téríthetjük el Fugger megbízottját követelésétől. Mi osztrákok ugyanazt mondtuk a nádornak, ki helyeselte.

December 3-án a nuncius az érsek nevében értesített, hogy kívánságunk teljesítése lehetetlen. Ő Felsége Fuggerrel semmi alkuba nem bocsátkozik, »es were dann sach, das die Fugger den vertrag so herr Alexey Thurso, Hanns Alver, Contzmayr und Jacob Heult gemacht haben, volzugen unnd die bezallung zuvor thetten.«

Ezután beláttuk, hogy még csa mk egyődja van, hogy szégyennel ne kelljen haza mennünk, a császári követtel együtt a nuncius által izentük az érseknek, hogy a király nevezzen ki valakit, kivel alkudozhassunk a per elintézése végett.

Dec. 4-én a nuncius értesített, hogy a király az egri püspököt, Corlatzki Pétert és Serentzki Imrét nevezte ki e célra.

Ugyanaznap elmentünk az egri püspök házába és ezen czédulát adtuk át:

Dieweil Ko. Mt. den Fuggera das Berckwerck in Maynung gross Nutz davon zu haben, genomen, das dan Ir. Ko. Mt. von her Hampo solich Berckwerck zu sich brachte und das Ir. Mt. bemelter Fuger wass an Vorrath vorhanth und Im Soll und Im Handel Ime genomen ist, widerumb anstelle, und seines gefallen verarbeiten lassen. Oder sich mit Ime darumb vergleichen wulle.

Und das man sich mit Fugger vertrug auf ain Kupfferkauf, das Ir Mt. Ime und sunst nyemands, alle Kupffer verfolgen liess. Und das Fugger alweg das halb gelt erleget und das Ander halb gelt an des Fuggers schuld abgienng. Also wan man Fuggern zwen Zentner Kupffer geb, das er ainen zalet das ander an der schuld abgieng.

Dessgleichen das man auch Fuggern ein müliche gewynung für sein und seiner mitverwante gerechtigkeit³ des Berckwerckhs die Zeit so es in von Her Hampo verschriben ist gebe, und sich vertryeg.«

Erre a megbizottak azt felelték, hogy a király nem akar elállani Thurzó és a Fugger szolgálai szerződésétől.

Ezen véleményről semmi módon nem lehetett őket eltéríteni. Csak abban egyeztünk meg, hogy ők a királylyal, mi Fuggerrel tudatjuk a javaslatokat. Ha jobbat tudnak, értesítsenek róla.

Dec. 6-án a megbizottak a nunciusnak azt mondták, hogy javaslatunkat csak úgy adhatják át a királynak, ha Fugger embere kellő meghatalmazással ellátva, ratificálja a szerződést.

Erre Ribisch Henrikkel, Fugger mandataribusával beszéltünk, ki azt mondta, hogy csak a restitutio követelésére van hatalma. Kész azonban illő javaslatokat ura tudtára hozni.

A király eztán is véleménye mellett maradt. Új módot ajánlottunk: Hogy a Fuggerek megnézdhessék, mily kárt szenvedtek a bányákban és ezt fizessék meg idővel.

Dec. 7-én a megbizottak ezt válaszolták:

»Non videtur conveniens, ut de fodinis reddendis vel non reddendis aliquid tractetur. Interim donec non fuerit a Fuggeris de concordia et obligationibus satis factum, si fodinas cupiunt forte poterunt inveniri condiciones, quibus eis fodinae concedantur. Quae ipsis non ideo sunt ademptae, quia Fuggeri vocantur, sed quia Regi et Regine maximum damnum ex fodinis intulerunt, neque nunc cessant illud facere. Quatenus possunt circa illas illud certissimum est, et fodinae post hac nec ipsis nec aliis suis

publica utilitate concedentur. Quae hucusque per multos annos nulla fuit. Sed quid autem de his omnibus tractare volunt, posthabitis ambagibus ingeniis proferant in medium ne tempus frustra labatur et non intendunt Regem invitum ad eorum vota trahere, quia non vult cogi.«

További tanácskozások, felszólítások, királyi levelek 1526. apr. 24-ig.

1525. júl. 6. *Fugger Jakab, György szász herceghez.*

A magyar királyné, hamis jelentések után ítélve, már rég el akarta venni tőlünk és Thurzótól a rézbányákat, noha biz nincsen oly nyereségünk, mint hirdették, és királyi szabadalmaink és okleveleink biztosítottak. Nem rég levelem jött Budáról, hogy szolgámat Alber Jánost az urak magához hívták és ottani házamból mindent elvitettek, noha csak a pápa részére volt ott nagyobb pénzösszeg. Félnem kell, hogy bányáimat is megtámadták, noha ezt még nem tudom. Idáig is sok veszteségem volt ott, ezüstöt küldtem le és rossz pénzt kaptam, a király is 50,000 magyar forinttal adósam. »Unnd über alle guthait so Ich dem König und dem gantzen Lannd mit meinem merklichen Schaden gethan, ist kain auffhorn gewesst. Desshalben Ich mermalen selbst der Meinung gewesst bin, die Perckwerkn frey zu lassen, Ee Ich alda mit solcher Wagkniss sorg und Schaden arbeiten wolle.

Ich darff nicht so lauter schreiben, Wann: dem König, als ich mich vermut, were not ainer guten Regierung. Es ist ain Müntz gemacht worden, Dardurch das land merklich geschätzt ist. Aber wer den genoss hat, das waisst got, der Konig ist arm. So Es dann auf dem Rackusch möcht dispuittirt werden, So sucht man villeicht, sich durch annder, so vermaint haben das pösst gethan, schon zu machen,«

Kegyelmed tanácsát kérem, mert ha elveszik is mindeneimet, a király és az ország többet vesz mint nyer, mert a rézbányák tönkre mennek és velük a selmeczi s körmöczi ezüst- és arany-bányák is, mind örökre.

1525. júl. 20. *Ugyanaz ugyanannak.*

Mult levelem óta hallottam, hogy a Rákoson szóba jött a rossz pénz is »Darumb die Landschafft unnd nicht unbillig geschrien hat, man soll sehen wo die Nutzung derselben Muntz einkommen sey. — Wann mich hat bedeuht, das der Konig und Schatzmaister mancherlay. Freyhaiten geben haben. Also das vil Herrn auss Gnaden und andern den der Konig schuldig ist gewesst, erlaubt worden, ainem sovil Marckh, dem andern sovil auss gnaden und von wegen Irer schulden zu Muntzen,

Wo auch die gantz Nutzung der Muntz hinkommen mag sein, wer rechnung darumb gehalten hat. Das weisst got wol.

A Rákoson egy keresztelt zsidó fellépett ellenem, hogy én vagyok oka mindennek; mindenki most velem takarózik.

Házamból 42,000 frtot vittek el, mely mint a király is tudja, a pápáé, azonfelül körülbelől 1750 arany-forintot és 159 márkányi ezüst szereket. Pesten 1000 mázsa rezet, Esztergomon 800 mázsát foglaltak le s Beszterczebányán is mindent lefoglaltak. Embereimet el akarták fogni, de ezt a munkások nem engedték. Azóta a munka megszűnt. Tesenbe, Horvátországba, Boroszlóba is küldtek, hogy mindenemet lefoglalják. El akarják venni azt min Turzóval együtt 30 éve munkáltunk és javítottunk. Az egész országnak javára szolgált. A királynak többször kölcsönöztem kamat nélkül, selmeczi s körmöczi bányái munkálását is előmozdítottuk, noha mindennap több adót kellett fizetnünk, és néhány éven át oly veszteségünk volt, hogy abban akartuk hagyni.

Ferdinand főherczeget és a birodalmi kormányt már segélyre kértem, nem szöktem volna el, ha előbb kihallgatnak is. »Sind ya gross Sachen das man ainem also das sein nemen soll: mit ainem solchen gewalt.«

Minthogy ezen javaimat bizonyára el fogjuk adni és a bányákra tán más vállalkozik, oly birodalmi rendeletet akarok ki-
eszközölni, hogy senki ne vásárolhasson azokból. Bizonyára kü-
lömben Fenséged országában volna legtöbb vevő. Mellékelve:

*Vermerkt das Bekantnis so Serentsch Emerich gethan hat zu Hat-
vayn im Rackusch. Lásd a következőt.*

*Ain klaine verantwortung uff Emerich Jüden angeben, Laut ains Zetel
hieneben.*

A mi azon állítást illeti, hogy évenként 15,600 márka ezüstöt vittünk ki az országból. Harmincz év előtt csak 12,000 mázsa réz került ki a bányákból, most 30,000 mázsa. A magyar rezet nem tisztítottuk (»gesaigert«) mert az ezüst előhozása nem volt jövedelmező, minthogy egy mázsa csak 5—5½ lat ezüstöt rejt. E fölött nem lehet vita. Ezt a királylyal tudattuk, ki megengedte a tisztítást. Így mindenestől egy mázsából 4 latot nyertünk, (mert 1½ lat a rézben marad.) Ha 30,000 mázsát számítottunk is, ez csak 7500 márka évenként »das ligt am Tag dass nit anderst ist. A mázsa tisztítása pedig 2 forintba kerül, tehát nincs nagy nyereség.

A mi azt illeti, hogy Pál egri püspöknek 50,000 frtotadtunk, azt ő tudja, nem mi.

Arról sem tudok semmit, hogy 33 év óta évenként 100,000

frt áru aranyat vittünk ki az országból. Ellenkezőleg, kimutathatom, hogy sok éven át a sléziai reichensteini bányából évenként 200 márkát vitettünk a körmöczi pénzverőbe.

Azt állítja, hogy mióta az új pénzt verik, a Fuggereknek 800,000 forint jutott osztály részüln. »Ist das gellt so wolfaill gewesen in Ungern, da weiss ich wahrlich nicht von.« Ha szolgálaim ezüstömet a pénzverőbe vitték, azért úgy fizettek nekik mint másoknak. Ha idegen ezüstöt vitettem az országba, rossz pénzt kaptam érte, melyből 2 frtot alig vesznek el 1 frt gyanánt. Hitemre, inkább vesztettem mint nyertem rajta.

Végre ami azt illeti, hogy évenként 53,600 márka ezüstöt és 5000 arany forintot nyertünk. ezt ő álmodta.

»Das sind die wunderperliche sachen mit Dem die Ungern bedeneken Ire Rechenschaffe wo der Gewin der Muntz Hin Kommen sey.«

György herczeg Fugger Jakabnak aug. 5. 1525.

Azt tanácsolja forduljon brandenburgi Györgyhez és a magyar és lengyel királyokhoz kérelmével. A tilalmat illetőleg, nem tehet eleget.

Fugger Raimund, Antoni és Jeronimus György herczeghez 1526. máj. 24.

Tudatják, hogy sok álok felhozása után a magyarok mikor látták, hogy komolylyá lesz a dolog, egyességre léptek. Ennélfogva épen úgy szállíthatják a rezet, mint eddig.

1526. Von der schlacht so der Türck mit königlicher Durchlauchtigkeit in Behem und Ungern gehalten und was obsieg der Türck errungen.

Die schlacht — ist geschehen ann S. Johannes enthaup-tung, oder am 28. augusti morgens fru umb 6 angehoben und hat gewert bis un drej uf den abent und is auff bejden seithen viel volcks todt plibenn.

Item: Der Turck hat dem Konigh in Ungern mehr denn 80 grosse Buckssen genommen.

Item: mehr denn 5000 hakenbuckssen.

Item: zehntaussent hantbuckssen.

Item: mehr dan 4000 Wagen.

Item: auch etlich hundert kleine schiff auf dem Wasser.

Item: funff tausent grosse wolbeschlagen schiffe darin viel volcks gevesen ist.

Item: eczlich tausent man inden schiffen die alle erschlagen sint.

Item: der Turck hat uber 80 tausent bose christen bey Im, dann die Venediger, der Bapst und die Franzoss haben dem

Turcken mehr denn 4000 knecht zugeschickt, die ym gebirge haben gelegen bey den schwarzen pauren auch der pauren sindt viel zu dem Turcken gezogen die bey den knechten waren zu Salczburgh.

Item: die Knechte und pawren die umb Wirzburgk lagen sein viel widerumb auff und sein eczlich hundert auff dem Wasser Dunaw zu der Turckey gefaren.

Item: viel verlaufen Pfaffen und Moncheziehen czu den Turckenn.

Item: der Turck zieht eczlich meylen lang.

(Később a törökök beveszik Budát, a polgárok megölik az őrséget, a török boszúból kiirtja őket és török lakosokat küld oda.)

Pozsony 1100 szüzet küldött eléje, ezeken erőszakot követett el, vagy megölte őket. Azután a várost is elfoglalta.

Ha azonban a készülő angolok, németek s francziák mind eljönnek, maga a szultán sem állhat majd ellen.

1527. jun. 11. *Jakab boroszlói püspök, Turzó Elek, Harrach Leonhart és Doctor Widman levele Károly herczeghez.*

Az eddigi alkudozások János szepesi gróffal nem vezettek semmire. Junius hó végeig folytatják a tárgyalást, de remény nélkül. Olmütz jun. 11. 1527.

1527. jun. 19. *Nechern Seifridt Sagan kapitány levele György szász herczeghez.*

A münsterbergi herczeghez érkező levelek szerint a háboru kiütése Magyarországbán nem sokára várható. Kérdi, mihez tartsa magát. Sagan, szombat, jun. 24. 1527.

Károly münsterbergi herczeg György herczeghez, a sagan fejeledelemséget állitsa hadi lábra a kitörendő háboru miatt. Franckstein 1527. jun. 20.

1530. *Was Dietrich von Wertern und Christoff von Karlovitz aus bephel Hertzog Georgen zu Sachsen mit Königl. wurde zu Polen gehandelt.*

A király fia, a koronázott király, és Ferdinand király legidősebb leánya közti házasság létrejött volt főczélunk. A krakói püspökkel és Schidloviczczel tanácskoztunk Krakóban, kik a barátságot a két király közt szükségesnek tartották, de a dolog halasztása mellett voltak a herczeg és a királyleány fiatalsága miatt. A békét illetőleg tudniok kell, Ferdinand akarja-e azt valóban, ez esetben királyuk irna az ellenpárthoz. Mi csak azt mondtuk, hogy ez hosszú ideig tart és azalatt sok baj támadhat, azért jó volna a két dolgot egyszerre tárgyalni. Kérdeztük továbbá, a király biztos-e abban, hogy a vajda békét akar és nem adta-e magát egészen át a töröknek? Erről nem tudtak semmit,

mert a király a vajdának nem írhatott, mielőtt Ferdinand békés szándékát nem tudta. A királyt kértük, jelölje meg a békéhez vezető módokat. A tanácsosok azt felelték, nem tehet a király semmit, mert Ferdinand az egész királyságot akarja, a vajda tanácsosai pedig azt irták, hogy uruk csak »salvo regno et honore suo alkudhatik.« Azt feleltük, hogy hallottuk, Ferdinand kész a békére, »Wenn der Weiwode sich einen erblichen Gubernator zu Ungern schreibe, und Ihr (der Kön. Majestät) einen Jährlichen tribut davon reichete und daneben Mehren und Schlesie folgen liesse.« Ezt mondanunk kellett, különben nem hittek volna semmit. Erre azt ajánlottuk, hogy a pártok, a lengyel király és Fenséged jövő Sz.-Iván napra küldjék követeiket Boroszlóba és egyuttal jőjjön létre fegyverszünet.

Midőn azt mondtuk, hogy félő hogy a vajda a török miatt nem fog alkudozhatni vállvonitva feleltek, hogy ők is félnek ettől, de ez az ő dolga.

Szombaton hallottuk, hogy a király előtte való nap követséget küldött a vajdához, melyben tudósította, hogy egy jó baráttól (nem Ferdinand királytól) hallotta, hogy Ferdinand nem tagadná meg a békét és ezért legyen fegyverszünet. A vajda tanácsosai már mondták, hogy uruk nem egyezhet semmibe a török nélkül. Ezért a király Sz. Iván napja után akarja halasztatni az alkudozást. Judica vasárnap 1530.

1530. Acta et conclusa inter Seren. D. Regem Poloniae et oratores Illmi principis Georgii ducis Saxonie ultima die martii 1530 aláírva Péter krakói püspök tartalom egyenlő.

Zsigmond lengyel király György herceget tudósítja, hogy az ellenpárthoz küldött követet a béke ügyében. Czenstochov, 1530. apr. 30.

Ugyanaz, ugyanannak.

Követünk, kit Magyarországba küldtünk, azon hirt hozta, hogy János király kész a békére és örvend az alkalomnak; követeket küld, de nem Boroszlóba vagy más Ferdinand párti helyre, hanem birodalmunkba bár hova. Csak időt kért hogy a török császárt értesíthesse, ezért Sz.-Jakabot kéri kitüzetni. Fegyverszünetet most nem fogad el.

Birja reá Fenséged Ferdinand királyt, hogy küldje Sz.-Jakabra szinte követeit birodalmunkba bárhova. Krakó, május 29. 1530. (Megérkezett Ágostába, jun. 29.)

Instructio Karlowitz és Wertern követek részére.

Nemrég Schönberg Jánost küldtük a királyhoz, megtudni véleményét a Magyarországbán dúló harcz felől és beláttuk, hogy mennyire szeretné ő is ott a békét. Ezért szükségesnek

tartjuk, barátságos viszonyt hozni létre Ferdinand és a lengyel király közt, mi iránt szolgálatunkat ajánljuk fel. Most nyilván nem jó a viszony, különben nem segíti vala annyi lengyel a vajdát. Ezért házasság ajánlandó (erről Ferdinandnak még nem szólottunk).

Ha a kancellár azt mondaná, hogy Ferdinand adja nővérét nőül Jánoshoz és vele Magyarországot és vegye Morvát és Sziléziát, ki kell emelni, hogy Mária Jánost gyűlöli, mint férje halála egyik fő okát, mert ő elhagyta. Dresda, márc. 13. 1530.

György herczeg a lengyel királyhoz.

Ferdinand nem fogadja el a fegyverszünetet. Sz.-Jakabra küldene követeit Boroszlóba a béke és barátság ügyében. Ynsprug, 1530. máj. 23.

Felelet.

A király köszöni a herczeg fáradozását. Nagyon örvendene a rokonságnak. Örvedetes a két ellenfél megegyezése Sz.-Jakab napját és a fegyverszünet megtagadását illetőleg. Helyül Posent ajánlja. Krakó, jun. 11. 1530.

Zsigmond király György herczeghez.

Birja reá Ferdinandt, hogy ne Boroszlóba, hanem Posenbe küldje követeit. Nyepolamicze, jul. 16. 1530.

Felelet.

Ferdinand király írta, hogy a házasság ügyében kész akárhova küldeni követeit. Ez alkalommal a béke is kerülhet szóba, akár Boroszlóban, akár Posenben. Ez iránt megteszünk mindent. Ágosta, 1530. aug. 6.

Zsigmond király György herczeghez.

Nem kételkedik, hogy Ferdinand mégis küldi követeit Posenbe. »Nam quod ad nos attinet, cum rege Joanne ita constituemus, ne in illius oratorum mandato quid desiderari possit. Krakó, 1530. aug. 21.

Felelet.

Ferdinand követei bizonyára Sz.-Mihályra Posenbe mennek, és így jó siker várható. Ágosta, 1530. sept. 10.

Zsigmond kir. tudósítója György herczeget, hogy követei már Posenben vannak, Jánoséi útban vannak, siettesse az övéit. Krakó, sept. 24. 1530.

György herczeg a meiszeni püspököt küldi Boroszlóba aug. 15.-ére béketárgyalásra. Ágosta, jul. 24.

Pistoris szász követ Posenben írja, hogy Ferdinand követei panaszkodnak a vajdapártiak elmaradása miatt. Okt. 6.

P. S. A vajda megnyerte a török jóakarátát s nem marad soká békében.

Ferdinand György herczegnek.

Felhatalmazást adtunk követeinknek Posenben a béke kötésre, de lehetetlen volt elfogadni a vajda feltételeit. Augspurg, 1530 nov. 20.

Ugyanaz. Nogarol grófot küldi György hűghez a poseni alkudozások ügyében. Ehingen, 1530 nov. 25.

György herczeg a cseh és magyar királyi tanácsosokhoz Bécsben. (l. Katona 20. 658. Más levél ugyanazokhoz, hogy hagyják abban a háborút. Nem küldetett el. Dresden, Am tag Dec.)

Minthogy a vajda a kir. Felség által ajánlott egy évi fegyverszünetet elvetette, készüljenek a háborúra. Drezda dec. 5. 1530.

Ferdinand király György herczeghez.

Ő és a lengyel király eszközjenek ki a töröktől utilevelet az ő és János követi részére, megjegyzendő, hogy követeit külön küldi.

1531. Lasky Jeromos, György herczegnek.

Januarius 15-én Roggendorffal történt tárgyalások után, a király felhatalmazott, hogy békét kössék. Hosszu fegyverszünetet nem köthet, míg a török szerződés fennáll. Ha évi fegyverszünet jő létre Ferdinand Esztergomot és Visegrádot, János Egert és Késmárkot adná át a lengyel királynak — küldjön Fenséged követeket apr. 21-ére a lengyel királyhoz, kik ez ügyben egyességet hozzanak létre. Visegrad, 1531 jan. 21.

Lasky Jeromos Rogendorfhöz. (Más.)

Felszólítja: működjék a béke érdekében, míg Gritti itt van, ki egyedül segíthet gyökeresen. Buda, jan. 1. 1531.

Ugyanaz. Ugyanannak.

Kész jan. 15-ére a visegrádi parthoz menni tanácskozni és utilevelet kér. Buda, jan. 13. 1531.

Ugyanaz.

Nem az ő hibája, hogy királya nem adhatott egy évi fegyverszünetet. Ujra kér találkozást. (jan. 15. 17. 18.)

Articuli Induciarum trium Mensium a die 21. Januaris susceptarum.

1. Mindkét rész leteszi a fegyvert.
2. A kereskedés és közlekedés szabad.

3. Mindkét párt megfenyíti a rablókat.
4. Ha az egyik fél alattvalója garázdálkodik, a másik fél megbüntetheti, miután a bűnös fejedelmét értesítette.
5. A két párt mai birtokában marad.
6. Épen úgy az egyes alattvalók.
7. Az adókat a 2 párt beszedheti a maga területén.
8. Az örökösödési és egyéb régi perekben ne hozzanak ítéletet. Az új pereket, ha a két párt emberei közt vannak 2 a 2 párthoz tartozó főispán intézze el.
9. Ha kétes, melyik párthoz tartozik egyik-másik hely adó ügyében, a megye küldjön ki 2 vagy 4 embert azt eldönteni.
10. Egyik párt sem fogadja el az idő alatt a másik párt hiveit. — Datum in Curia Vissegradiensi die 21. mens. Januarii Anni 1531.

A fegyverszünetről Rogendorf tudósítja György herceget. Esztergom, jan. 27. 1531.

Zsigmond király értesíti György herceget, hogy János királyt újra felszólíttatta az évi fegyverszünet elfogadására, de eredmény nélkül.

A királyi tanácsosok tudósítják György herceget, hogy ez évben török betörés várható. Bécs, jan. 13. 1531.

Febr. 11. *György hg. levelei a császárhoz és a lengyel királyhoz, mi módon lehetne tartós békét létrehozni? Gritti Lajos és Lasky Jeromos »non videntur multum ab apostatarum officio abesse.«* Dresda, febr. 11. 1531.

Ferdinand György herceghez.

A fegyverszünet értelmében, neki és a lengyel királynak adják át a 4 várat (l. fönn.) ha a török hosszabb fegyverszünetbe beleegyezik. Lintz 1531. febr. 2.

György herceg Zsigmond királynak.

Örvend, hogy ennyire ért a dolog és tartós béke remélhető Gritti Lajos ellenére is. A 4 vár átvételének feltételeit kéri. Drežda, febr. 20. 1531.

Felelet.

A feleletekről nem tud még semmit. Hajlandó azonban elfogadni a sequestert. A Boroszlóba küldendő követségek felől János még nem írt, de remélhetőleg nem tart sokáig halasztása.

Zsigmond király Ferdinandhoz. (Más.)

Vettük Felséged apr. 27-iki levelét, melyben értesít, hogy Laszko tudósítása szerint a török császár is hajlandó a békére, és hogy Felséged Rogendorft, Dietrichsteint, Talberget, Felset

és Herbersteint elküldte már alkudozni Laszkóval és társaival. A török császár nekünk is megírta beleegyezését az egy évi fegyverszünetbe (beküldi a levél fordítását.) Krakó 1531. maj. 18.

Ferdinand király György herczegnek.

Kiköti magának, hogy mig Esztergom és Visegrád a közbenjárók kezében van, megis erősíthesse a várakat és láthassa el német és spanyol őrséggel a kereszténység javára. Ez ügyekben két hó alatt gyűlést tűz ki. Prága, 1531. maj. 25.

György herczeg Ferdinándnak.

Bár mennyire szíven fekszik a béke, a várak megszállását nem vállalhatja el a távolság és költség miatt. Drezda, 1531. maj. 30.

Felelet.

A költséget illetőleg a közbenjárókat ki fogjuk elégíteni. Most nem lehet már változtatni a dolgon, mert a török elfogadta a fegyverszünetet. Kéri tehát, ne emeljen több nehézséget. Prága, jun. 3. 1531.

Felelet.

György hg. elfogadja a megszállást. Drezda, 1531. jun. 7.

Ferdinand felszólítja a *herczeget*, küldjön jul. 27-ikére követeket Esztergomba, kik egyelőre a többi 3 rész követeivel együtt, átvegyék Esztergomot és Visegrádot. Laszkó már is protestált a késedelem ellen. Prága, 1531. jun. 29.

György hg. Zsigmond királyt értesíti, hogy két követet küld Esztergomba és felkéri, hogy működjék szinte a béke ügyében. Drezda, 1531. jul. 2.

(Ugyanaz nap megbízó levelet Brandt Gáspár és Schöenberg Farkas részére.)

Zsigmond király György herczeget értesíti, hogy vele együtt elvállalja a 4 vár átvételét és mindenben ez alkudozást illetőleg vele egyetértésben fog eljárni. Niepolomice, 1531. jul. 17.

Maczijevsky, Jasztrozembzky, Brandt és Schenberg kapitányok György herczeghez.

Panaszkodnak, hogy Ferdinand király és biztosai a czikkek ellenére mai nap sem tettek semmit a várak őrségének fizetésére. A várakhoz tartozó parasztoktól Baksics Pál nem rég 200 ökröt vett el. A szebeni polgármestert Váradon elfogták, mi nem jó jel. Esztergom, okt. 25. 1531.

György hg. ez iránt panaszkodik *Ferdinándnál* 1531. nov. 13.

János király Erneszt lüneburgi herceghez (más.)

Panaszkodik Ferdinand ellen, kit csak hivei hűtlensége tett hatalmassá. Ő, Ferdinand kész békét kötni a törökkel, sőt adót ígér neki. Más, részt mindig ígéreteket tesz a magyaroknak, csak hogy Konstantinápolyt nem ígérte. Speierbe küldtünk követeket, ha elfogadják feltételeinket, lesz béke, különben elleneink bukása következik be.

Nem fizetünk a töröknek semmi adót. Sőt kérelmünkre a hatalmas császár megígérte, hogy barátja lesz minden barátunknak.

Ferdinand György hercegnek.

Az esztergomi és visegrádi őrségek zavarognak, csillapítsa őket Fenséged, mi később mindenben kielégítjük. Innsprugh, 1531. dec. 3.

Károly császár György herceget felhívja, küldjön 1532. jan. 6-ára követeket Passauba a magyar ügyben, Tournay, dec. 8. 1531

Ferdinand Pernsteint, Turzó Eleket, Dietrichsteint, Herbersteint és Vidmant nevezi ki követeiül Passauba. Insbruk 1532. jan. 5.

György herceg Kommerstat és Pflugkot küldi. (Dr. 1532. jan. 6.)

A szász követek panaszkodnak, hogy János és a lengyel követei még nem jelentek meg. Passau, 1532. jan. 21.

A kenesei gyűlés a morva rendekhez. (Más.)

Királyságunk mindig előfala volt a kereszténységnek: »Nunc negligentia et impotentia principum nostrorum ferimur«, mert annyi idő óta hiába kérünk segílyt a keresztény államoktól. Ezért jövő Gergely napra általános dietát hirdetünk Biremhidába veszprémmegyében. Küldjenek oda követeket. Kenese in festo Epiphaniarum domini (jan. 6. 1532.

Praelati, Barones, proceres, Nobiles Regnicolae omnium ordinum Regni hungariae in Kenese congregati.

A szász követek Passanban a szász tanácsosokhoz.

»Dieweil es nun dovor zu halten, so die Hungern mit Hulff von dem Reich verlassen, das sie sich allenthalben an den Türken schlagen werden, wie ihnen denn auch ohne rettung und hulff sich des Turkh auffzuhalten ganz schwer fallen wollte, Achten wir aus Unsrem Eynfalt es solle keineswegs zu unterlassen sein, die Hungern auf Irem Rakusch zu beschickhen, und Sie hulff und Rate zu getrosten, sonderlich von den Stenden des

Reiches.« A császár csak később jó az országgyűlésre, ezért az egyes kerületek tanácskozzanak ez ügyben.

György herczeg tanácsosaihoz.

A kereszténység érdekében állana, ha mint János, mint Ferdinand a lengyel király javára lemondanának a magyar koronáról. Ezen indítványt adják elő kellő időben. 1532. febr. 4.

Ugyanaz ugyanazoknak.

Adjuk tudtára Ferdinandnak, hogy Minkwitz Miklós akaratára ellenére megy a vajda táborába. Febr. 4.

Ugyanaz ugyanazoknak.

Ha e levél érkezéig a vajdától és a lengyel királytól nem jó követség, jöjjenek haza. Drezda, febr. 7.

Laszký Jeromos, Pistorius János szász kancellárnak.

Jöjjön el György herczeg a lengyel királyhoz a béke érdekében. Lasko 1532. márcz. 1.

Károly császár Zsigmond királynak.

Lasky és ura eddig okozhatott minket, hogy halasszuk a békét, most Passauba gyűlést hirdettünk, és ime a pápa és kereszténység szégyenére az ellen párt elmarad, pedig semmi jó okot nem hozhat fel Passau vagy más német város ellen. Ujra hívjuk a követeket, és megígérjük, hogy öcsénk »honestas pacis condiciones accepturum.« Szólítsa fel tehát Felséged e gyűlésre követség küldésére az ellenpártot. Regensburg, 1532. márczius 17-én.

Schidlovitz lengyel kancellár Pistorius szász kancellárnak.

A király nemsokára követet küld a herczeghez a magyar ügyben. 1532. nov. 2.

János király megbízó levele Schreiber Farkas részére. György herczegnél. 1538. apr. 3. Buda.

1537. Cöln an der Spree 1537. Dinstag nach Cantate, máj. 1. Joakim brandenburgi választó levele János királyhoz.

Funck Fábian berlini prépostot és Schulenburg Ditriket küldi hozzá követekül és ajánlja őket. Ugyanazon napról külön, Hedvig választó fejedelelemnő.

1537. máj. 31. Berlinben Ferdinand király levele Joákim választóhoz.

Megkapta a választó és mainzi érsek levelét a János vajdával fenforgó viszály ügyében. A római császár a lundeni érseket nevezte ki követévé. A vajda pártjával összebeszéltek, hogy Magyarországon találkozzanak, mi az egész kereszténységnek javára lesz. A lengyel király, a mainzi érsek, a szász herceg is közre akar működni. (Ugyanott.)

1537. máj. 2. Cöln an der Spree 1537. Mittwoch nach Cantate. Hedvig választó fejedelemtől levele a váradi püspökhöz (német).

A béke létrejövése az egész kereszténység hasznára lesz, érdekében férjem a lengyel királynál, a mainzi érseknél és György szász hercegnél megtett minden lépést. Tegyen meg mindent, hogy az egyesség létre jöjjön és fogadja szívesen köveit. Datum nélkül.

Ablegatio et commissionis Instructio, quam Nos Joachim Marchio Brandenburg ac Sacri Romani Imperii Elector coram Regia Celsitudine Hungarie Affine Nostro Nostris Legatis Consiliariis exponendam mandavimus.

Mióta rokonságban állunk a magyar királylyal, minden tekintetben igyekeztünk előmozdítani javát. A lengyel királylyal, a mainzi választóval és György szász herceggel együtt békét törekedtünk létrehozni közte és a kir. Felség (Regia Majestas-Ferdinand) közt és ezt vele levéllel tudattunk. János ezt szívesen vette. Fájdalommal vettük hírét, hogy a császár közbenjárása nem vitt célhoz. János vegye tekintetbe, hogy a háború csak a töröknek használ. Most ugyan úgy tesz, mintha barátja volna, de mihelyt győzött, ellene fog fordulni. »Poterant Regie suae Celsitudini eius facinoris memoriam, vicinorum Bosnorum discordie ac clades ingerere.« Később lehetetlen lesz lerázni az igát. Ez ellen csak a béke segíthet, legalább hosszú időre fegyverszünetet kell kötni. »Si pax ante Reges erit, exiguo Romani imperii auxilio adhibito Turcam facile propulsandum et si temerario ausu arruperit profligatum iri.« Ellenkező esetben borzasztó sors vár a kereszténységre.

»Quapropter summo opere cum obsequio Regiam Celsitudinem Vram rogamus — ut in hoc nobis obsecundare velit et una Reverendiss. Cardinali Maguntinen. charissimo patruo nostro reliquis nobis adjunctis principibus. Ut in hoc arduo negotio arbitros non dedignetur, quod et a Regia Rom. Imp. Majestate assecuturos nos confidimus ad quam et legatos nostros in hoc misimus obnixte rogantes, Ut sua Mts. ad statum rerum agen-

darum diem nempe Michaelis Posnanie consentire velit.« Ott szövetségeseinkkel meg fogunk jelenni, ha nem akadályoz fontos ügy. Ez esetben főurainkat és főpapjainkat küldjük oda. (Datum nélkül.)

Instructio Maltzahn részére.

Ha János azt mondaná, hogy késő a közbenjárás, mind-hogy ismét folyik a háború, azt kell felelni, hogy a választó már rég akart fellépni, de tudta, hogy a császár alkudozik és minden jót várt tőle. Csak néhány nap előtt tudta meg a kedvezőtlen eredményt, és azért több választóval és fejedelemmel együtt mindjárt felajánlja közbenjárását.

Ha a király a feltételeket kérdezi, felelet, hogy most még nincs erre utasítás, de ha János és Ferdinand elfogadták a közbenjárást, a választó és szövetségesei minden törekvésüket oda fogják irányozni, hogy méltányos, állandó béke jőjjön létre. Datum nélkül.

Instructio Funck et Schulenburg részére a lengyel királynál.

A mainzi érsekkel és György szász herczeggel együtt elhatároztuk, közbenjárásunk által véget vetni a keresztény vér ontásának Magyarországon. A király is küldjön tanácsosokat Jánoshoz. A török előnyomulása Lengyelországot is fenyegeti. »Und auch zum Teyl seiner Kön. Mt. geliebten Tochter unser Hochligsten freuntlichen Gemahlin Erbgerechtigkeit halber, der Ire und unser beiden Erben, nach dem Todfall Ires Herrn und Vettern König Johannes zu gewarten hätten.«

Instructio Maltzahn részére Ferdinandnál.

Már előbb küldötte Troxl Adámot és Schulenburg Mátyást a maga és a mainzi választó nevében a békét közvetíteni. Most a lengyel király és a szász herczeg is hozzájárul. Legjobb lenne folytatni a császár által kezdett alkudozásokat. Boroszlót vagy Krakót ajánlja helyül, hova János vajda is elmenne. Jó volna, ha ő Felsége (Ferdinand) is megjeleennék személyesen.

1538. febr. 20. A lengyel király. *Ad ea quae proposita sunt per Dno. Joachimum Maltzahn, — Mtis Regie nomine in hanc sententiam est responsa.*

1. Ő Felsége elfogadja a választó tanácsát a királyok közti fegyverszünet ügyében, mely Jubilate vasárnapig terjedjen.

2. Ő Felsége virágvasárnap előtt tudni akarja.

1) A békefeltételeket, hogy alávetetheti-e magát azoknak.

2) »R. M. Cupit cognoscere, num utraque pars consensura

sit, ut ipsa una cum reliquis Germaniae principibus ad eam rem designatis, in hanc se pacificationem interponat; neque enim vellet Mtas R. hanc sibi tam arduam provinciam ipsa sumere, nisi utriusque Mtis summa cum voluntate sibi delata esset.» Ha minden bizonyos már, ő Felsége szeretné tudni, mily reményt lehet kötni a béke létrejövéséhez. Csak ha jók a kilátások, kész viselni az alkuval járó költséget. Maga a király szeretne részt venni, ha lehetetlen, senatorokat és főurakat fog küldeni teljhatalommal. A béke helyreállítása legnagyobb örömmel töltené el. Petrokaw, 1538. febr. 20.

Maltzahn jelentése a választóhoz.

A király nagyon szeretné a béke létrejöttét, az urak jobbjára Jánoshoz szítanak.

1538 vége. Jodkim választó által Wintzer Gáspár lovagnak, János kir. követének adott felelet.

A létrejött béke az egész kereszténység javára lesz. Az, hogy János nem hirdeti még ki, nagyon észszerű. A török egész erejével megboszná. Remélhető, hogy a római király ezért várni fog még. Ha János addig míg háborúra elkészült, jó viszonyban marad a szultánnal, az csak használhat országának és a kereszténységnek.

Nemsokára a római birodalom rendjeitől nagy segély várható. A császár nemsokára maga is megérkezik. Mi a római császárt és királyt erősíteni fogjuk János iránti jó szándékukban.

Gy.-Fehérvár 1548. jan. 25.

Izabella levele Jodkim választóhoz.

Mindig Fenségedben, rokonunkban volt fő bizalmunk. Prágából írta Kanitz Gotfried, Fenséged követe, hogy Sz.-Bertalan napjára a császár kívánságára is hozzánk jó, ki azonban csak karácsony hetében érkezett meg. »Nuncios autem nostros, cum metuerimus, ne interim Comitia dissolverentur, (1547. nov. fehérvári gyűlés) ex Consiliariorum meorum consilio, iam ante ejus adventum fere uno mense, hoc est dec. 7. dimiseramus.« Írtunk szülőinknek, hogy követjük csatlakozzék a mienkhez, mit meg is ígértek. Legyen Fenséged kegyelmes követeink és ügyünk iránt. Fődolog megtudni, ő Felségeik mit határoztak felőlem és fiam felől.

1551. aug. 27. *Ferdinand császár Joákim választóhoz.*

A múlt évben a budai basa Erdély elfoglalására készült. György váradi püspök figyelmeztetett a veszélyre és a német birodalmi rendek nagy segílyt ajánlottak fel. Seregünket Erdélybe küldtük, de Izabellának békét ajánlottunk. Meg is egyeztünk. Ezt az erdélyi rendek is helybenhagyták. A török ezt megakartá akadályozni. A beglerbég Becskerekig jött. Félő a háborúra. Kéri a »Gemeine Pfennig« adó megadását. (Berlin.)

1552. okt. 15. *Nicolo Babola a szász választóhoz (Móricz).* (Olasz.)

Nagyon fontos ügyben jár itt néhány kereskedő. Küldjön ide egy olaszúl és latinúl értő embert, mert azok nem tudnak németül. Ferrara, okt. 15. 1552.

1553. jan. 22. *Heimlicher Vorschlag, so des Königreichs Ungarn und Siebenbürgen halven von den Türken an beide Kurfürsten zu Sachsen gelangt.*

Idáig másképp adtam elő a dolgot, mint valóban áll, ne hogy leveleim zavart támasszanak.

1) Fenségednek mindenekelőtt kész vagyok szolgálni. Nem tudom az Isten, vagy a planéták, vagy Fenséged hős tettei okozzák.

2) A császár és a francziák közti háború, mely eddig az utóbbiak előnyére folyt, jó alkalom. Olaszországban és Németországban a lázadás kiütni készül, a római királynak a törökkel nagyon meggyűl baja, mert bátyja most nem segítheti.

3) Bizonyos, hogy a szent vallás most nagyon el van nyomva.

Jó oka van tehát Fenségednek, megboszulni magát titkos ellenségein: a római császáron és királyon, kik nem fogják elfeledni a tavalyi kudarcot soha.

Minthogy a töröknek sok okból, különösen pedig »wegen der Menge seiner Kinder« nehézre esik oly messze földön viselni hadat, szeretne egy tributariust, kinek Magyarországot és Erdélyt átadhatná. Egész hatalmával segítené őt a császár és hívei tönkre tevésében, hogy neki (a töröknek) ne kelljen e részről tartania, ha Perzsia ellen visel háborút.

Ha Fenséged beleegyez, hatalmamban áll a törököt reábirni, hogy még ez évben átruházza Erdélyt és Magyarországot és Fenségedet Ausztria és Csehország elfoglalásában is segítse. A mit a török elfoglalt ott, azt is visszaadná és saját alattvalói ellen is mindig védné Fenségedet. Azonkívül a kereszténység körül is nagy érdemet szerez »denn E. F. G. weyss bey eygnem

Gewissen, das pemelte vermeinte Christen (kik most ott uralkodnak) wol sso im grossen irrthumb sein als wann si unnder dem Türcken weren.« Az igaz vallás terjesztését a török nem gátolná.

A mi a jogot illeti, Ferdinandnak is csak annyi van mint Fenségednek.

A mi a törökbe való bizalmat illeti: ennek főérdeke a császár megalázása. Továbbá, a magyar várak visszaadása elzárja az útját és Pál apostol nem tiltja el szövetséget kötni a hitetlenekkel. A francia király is joggal bízik a törökbe.

Gondoljon meg mindent jól Fenséged. Ha jónak találja e tervet, marcziusban küldjön követet a szultánhoz. Ferrara jan. 22. 1553.

1553. febr. 10. Jobst Bufler Gleytsman, Móricz választóhoz.

Tudatja vele, hogy visszajött Ferrarából és kéri, folytatassa az ottani fontos ügyet, de ne őt küldje vissza. febr. 10. 1553. Eilenburg.

1553. aug. 5. Babola Buflerhez.

Bírja reá az új választót, kövesse azon tervet, mely elődjének annyira tetszett. (Pridie nonas Augusti.)

1553. aug. 6. Franciscus de Franchis Ágost választóhoz.

Folytassa bátyja terveit és küldje hozzá Buflert ismét. Ferrara nonas Augusti. (Minden tekintetben klasszikus latínság.)

Bufler a választóhoz.

A szükség mégis úgy kívánja, hogy továbbá is én vigyem a ferrarai alkudozást. De Fenséged tudom véget akar vetni az ügynek, mely csak veszélyt hozhat. Eilenburg aug. 13. 1553.

(Francisco de Franchis még 6 új levelet intéz a választóhoz. 1554. máj. 11-ikéig, de eredmény nélkül.)

1560. jun. 18. Csáky M. és Hagymási Kristóf levele Joakim választóhoz.

Preys Kristóf, tudós magyar születésű férfiú kegyelmed megbízottja szólott velünk és e levelet azért küldjük, mert tudjuk, hogy kegyelmed urunknak, Jánosnak rokona. »De quo laeta et plausibilia adhuc Deo duce hactenus dinunciare possumus, vivit enim et rectissime valet, cuius studia sunt paci ac

conservationi reliquiarum regni Hungariae consulere. Non aliter quam — Parens eius — satagebat, sed de successu nihil hactenus iudicare possumus. Nam hactenus responsum a Caes. M.-te non accepimus.» Segítse Kegyelmed az árvát befolyásával a császárnál. »Princeps noster-ea est indole vere Regia, et virtutibus amplissimis ornatus, ut benevolentiam et curam D. V. Illustr. cumulate gratificaturus sit, si vivere Deo duce licebit dintius.

Aláírva.

Michael Chaky Cancellár. Chroph
Hagymás, praef. Maromorus seus.
Consiliarii et Oratores Electae
Mtiś Reg. S. Hungariae.

1560. *Joannes Secundus Dei gratia Electus, Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.*

Illustrissime Princeps, domine Amice nobis syncere grateque dilecte, salutem et faelitium quorumque optatum successum. Cum fideles nostri Domini Regnicolae execrandum Sacramentarium dogma, in regnum nostrum irrepsisse, et quotidie multorum animos labéfactare cepisse animadvertissent, impetraverunt a Nobis, ut purae Religionis professoribus et Sacramentariis Synodus tempestive indiceretur, ubi collata utriusque partis assertionem quod verum esset palam elucesceret, ac unitati et concordiae optatae imprimis consuleretur. Quae quidem Synodus licet iam in civitate nra Megyes celebrata sit, et assertio utriusque partis proposita et sententiarum collatio facta sit, tamen cum nulla pax, nulla concordia subnasci potuerit, Postularunt a Nobis domini Regnicolae assertionem utriusque partis ad celebres Academias, sub Ducatu D. Vestrae Illustrissime florentes dijudicandam transmitti, ubi viri, doctrina et pietate celebres, censuram suam serio adicerent, dijudicarent, et quid iuxta sacras literas, ac patrum firmam sententiam amplectendum esset, palam praescriberent et Regnicolis nostris in scripto remitterent. Qua in re maturius conficienda postea quod non ignoremus Auctoritatem Ill.-me D. vrae non parum momenti optimo iure obtinere Rogamus illam benevole, non gravetur Academiis sub potestate sua florentibus committere, ut causam hanc Caenae Dominicae maturare, et quid super ea sentiant, pertractatum et diligentius perpensum utuis remittere debeant. Ut pio et prudenti iuditio tantorum virorum Regnicolae quoque nostri confirmati in vero et sincero sensu Ecclesiae Catholicae consistere possint. Officium D. Vrae Illustrissimae erit Deo gratissimum,

publicae tranquillitati Regni nostri utilissimum. Nos quoque benevolentiae illius erga nos, auspice Christo nro, peroccasionem amanter recordari studebimus. Quam etiam rectissime et diutissime valere optamus. Datae in civitate nostra Alba Julia die vigesima Mensis Septembris. Anno Salutis Millesimo Quingentesimo Sexagesimo primo.

(A választó ezt beküldi a vittenbergi Superintendensnek, Torgau nov. 29.)

(Sajátk.)

D. V. Ill.^{me} Bonus Amicus
Joannes Electus Rex. ff.

(Hátul.) Ill.^{me} Principi domino Augusto Dei gratia Duci Saxoniae, Sacri Romani Impery Electori, et Archimarschalco, Marchioni Turingiae, Burgravio Magdeburgen etc. Misniae et Amico Nobis sincere grateque dilecto.

Pozsony, 1563. sept. 17. Zasius Ulrich levelei Ágost szász választóhoz.

Leírja a koronázást és az esküt. »Als ko. Mt. damalls bey den Stellen und mit der Zierlichkeit, wie die Beschreibung Nr. 3 ausweist, den contextum und die formalia des juraments dem Ertzbischofe von Graan, so dieselben von gelesen, nachsprechen sollen, und aber darunter an zwei orten, am Anfang und Beschlus — Auch de Beata Virgine Maria et omnibus Sanctis, solche Meldung geschehen, das ermellt jurament zugleich auff yetz bestimbte heiligen darzu Im Beschlus aff Ire hilff, Gleichwol von alterhers gericht gewesst, da haben Ir ko. Mt. allweeg und wolmerklichen verstantlich Wort »Beatam Virginem Mariam et omnes Sanctos« gantz und gar umbgangen und anstatt dess das Wort Evangelium mit lauter Stimm gesagt.« Midőn az érsek e miatt megnézte, a király élesen reá kiáltott »Pergite.« min az öreg nagyon megijedt.

(Melléklet az ünnepélyek bő leírása, és mi sept. 18—30. közt történt.)

Pozsony 1563. nov. 6. Ugyanaz.

Hosszú itt maradásunk oka: »dass die Ungern vermeinen Alle die unziemlichen und unzulässigen Anlangen, so Sy bey Zeiten der gantzen konigl. Regierung unsres frommen kaisers niemalen erlangen mögen, Yetzo nach der Coronation — durch s. ko. Mt. Milde und Fürwendung suchen.«

Ezek közt sok van, mit ő Felsége nem fogadhat el, sőt elleneznie kell.

(Mell.)

Az országgyűlés a sok mellékes dolog miatt nem halad. A rendek folyvást panaszkodnak egymás ellen. A fontos dolgok elhanyagolása miatt általános a roszalás. Különben az adó tárgyában kellő ajánlásokat tettek.

A császár 3 évre akarta kiterjeszteni a dicat. A két Felség 2 év alatt új Rákos tartását ígérte. Azon kívánságra, hogy Mátyás főherceget neveljék Pozsonyban, nem egyeztek belé. Sok más oktan kívánság is okoz késedelmet, különösen az igazság szolgálat ügyében.

Idáig a viták már ő Felsége Triplikájáig terjedtek, melyet okt. 30-án adtak be.

Az adók ügyében igazuk volt a magyaroknak, és a császár engedett is.

A végvárok ügyét még nem intézték el, noha a Felségek legtöbb súlyt erre helyeznek, különösen, hogy a sok kis végház helyett, néhány nagy várat tartsanak jó karban.

A főnehézség az, hogy a magyarok mind azt követelik, hogy csak belföldieket szabadjon magas hivatalokra kinevezni. »Welches aber der kay. Mt. zu willigen und einzufiren, nit allein bedenklich, sondern auch allerding's unthunlich, hochgefährlich und gantz nachtheilig.« Hisz az örökös tartományok egész erejüket Magyarország védelmére fordítják. Ezeket nem lehet magyar parancs alá tenni.

A végházak őrségének ügye is sok bajt okoz. »Und dess destomehr, weil dise Leuthen in irer groben Unbescheidenheit glauben, sich davon nit abweisen zu lassen.«

A pénzrendszer tárgyalásánál kiderült, hogy ehhez a magyarok semmit, vagy nagyon keveset értenek. Jövő gyűlésig néhány majd valahogy informálja magát.

Még rosszabb volt azon kívánság, hogy a konfiskatiókkal hagyjanak fel. Olyan engedetlen ezen nemzet, hogy a lázadást nem is tartja már bűnnek.

A morva-osztrák és lengyel határkérdés is szóba jött. Indigenatusok.

1564. apr. 4. Ugyanaz.

Beküldi az ifjabb király levelét az erdélyi vajdához, mely mutatja: mily nagy a török veszély. Bécs 1564. apr. 4.

(Mell.)

Nem tudjuk jól, mit akar kedveltséged, mert idáig inkább zavart támasztott mintsem békét kívánt — kérjük ezért: »ut-

Comitatibus Beregh, Wgocha, Zathmar, Zabolch et Zolnock mediocri ultra dimidiam oblati subsidii partem nihil solvendum imponat.« Hogy vezérei betöréseinek vessen véget és ne bírja a császári Felség híveit partütésre, hanem a fegyverszünet alatt elpártoltakat utasítsa vissza és ne kössön a magyar birodalomra nézve káros szerződéseket. Ezen levélre gyors feleletet kérünk. Bécs, márcz. 24. 1564.

1564. márcz. 20. Aus Raab vom Grafen zu Salm Obrist.

Egy kém Budáról azon hírt hozta, hogy ott az őrség ropant zendülést támasztott, mert már 17 hónap óta nem kapott zsoldot. Épen úgy Hatvanban és Füleken. Ezért rombolnak most mindenfelé a török őrségek.

1564. jun. 5. Zasius levele.

A budai basa követet küldött ide, de ő Felsége nem fogadta, mert a törökök újabban ismét nagyon garázdálkodtak a bánya-városok körül. Bécs, jun. 5. 1564.

1564. jun. 22. Ugyanaz.

A pécsi püspök és Pethő alkudoztak a császár nevében Hasszan béggel. Most követség megy Konstantinápolyba. Bécs 1564. jun. 22.

1564. sept. 21. Ugyanaz.

Azon meglepő hír érkezett, hogy Szatmár vára árulás által az ifju vajda kezére került, ki Balassa Menyhértet családotól fogolylyá tette. A gyanu eleinte Balassa ellen volt, ki már régóta egy követ fűtt az erdélyiekkel és ifjuságától késő vénségeig állhatatlan volt. A várban 500 huszár és 200 német volt.

11-én új hír jött. Zay kassai kapitány és Balassa, Báthori István és Hagymási ellen indultak 1500 emberrel. A lázadók meglepték Szatmárt, a huszárok elfutottak, a németek nagy részt levágattak. Ez sept. 1. éjjelén történt. Balassa kincsét is elvitték és legjobb embereit levágták. Báthori mindjárt követet küldött Balassához, hogy adja át Kővárt és Zynirt, ha nejét és gyermekét akarja. 1564. sept. 21. (Mell.)

1564. aug. A török császár Miksa császárhoz. (Ném. ford.)

Fenn akarja-e tartani atyja barátságos indulatát, békét vagy háborút óhajt-e? Augustus első harmada 1564.

1564. sept. 25. *Zasius levele.*

János vajda egyre unszolja a török császárt háborúra. »Mancipium«-ának nevezi magát. A lázadók Rivulj Dominart is ostromolják.

A számos itt levő magyar tanácsos szinte háborút akar. Ha fejük szerint menne, már rég kész volna a baj.

A török császárhoz követet küldünk, hogy rabszolgája, az erdélyi adja vissza Szatmárt.

Ő Felsége nem akar elhamarkodni: »und sehen, wess sich dieser filius perditionis der Transylvanus mit seinen Zuchtmaistern den Hungarischen Rebellen weiter ansteen wolle.« Nem akarja hiába kihívni a törököt. Különben készül már a háborúra. Bécs, september 25, 1564.

1564. okt. 3. *Ugyanaz.*

»Die kay. Mt. hat den alten gleichwol von Podagra also verschrumpften Hungerischen Grafen, dass er sich stattys in ain Sessel (wie Antonio de Leyva) tragen lassen muss, Herren Bathori Andreasch (so noch von den alten und woledlen Herren Stand in Hungern an Reichthumb und Reputation der fürnemlichst geblieben) vermöget dass er sich in die Zips und gen Kaschaw stracks begibt und des Obristen Kriegs-Kommissarij Bevehl auf sich genommen hat. Weil er unter allen Hungern der ansehnlichste, auch eines grossen anhangs, darneben verstendig geschickt und Kriegserfaren, und sonderlich alle Gelegenheit mit den Rebellen, und Siebenbürgern aus langen Übung wol kundig.« Maga is 2000 parasztot vesztett Szatmár elveszte által. Remélhető, hogy használni fog »weyl er bei dem Hungerischen Gesindel hochs und nidern stands zuvor den Glauben, die Autorität und das Gehör hat.« A császár minden parancsnokot a vidéken alája rendelt. Báthori nagyon reményteljesen vett búcsút a császártól 400 jó gyalog és némi lovasság és puskások kísérik. Bécs, okt. 3. 1564.

1564. okt. 11. *Ugyanaz.*

Zay Ferencz írja, hogy Rivuli Dominarum őrsége, ha Sz. Mihályig nem jó segély, eleség hián megadja magát. Báthori még nem volt akkor Kassán, A császár még 200 lovast és 200 magyar hajdut adott vele. Zernovitz követsége fogja eldönteni, béke lesz-e vagy háború, Bécs, okt. 11. 1564.

1564. okt. 11. *Ugyanaz.*

Rivuli Dominarum elveszett, de az ellenség egy jelentéktelen homokos vár előtt vereséget szenvedett. Tán vége dicsőségének. Kis-Várda remélhetőleg erősen védi magát. Ecsed majdnem bevehetetlen.

A császár Svendi Lázárt akarja leküldeni. Bécs okt. 15.

(Mell.)

(A császár levele Szuleimanhoz 1564. sept. 25.)

1564. nov. 2. *Ugyanaz.*

Az ifjú vajda maga is elment a háborúba és Báthor várát árulás által bevette. Tatánál a mieink a dúló törököket levágták. Különbösen rossz hírek jönnek. Remélhetőleg megfordul nemsokára a kocka, de ehhez sok pénz kell, mi most nincs. Bécs, 1564. nov. 2.

(Mellék.)

Zeittungen.

Serédi István elpártolt, midőn ezt hűbérese Paksy Job hallotta, maga lerontotta várát Walkovárt és a császári hadhoz menekült

A vajda okt. 12-én Németi tokaji kapitányt Ecsed ellen küldte. Ez később Kis-Várda ellen ment, a vajda pedig Báthor ellen, hol 14-ikén a temesvári basa csatlakozott hozzá. Két sikeres roham után bevették a várt. A vajda az őrséget szabadon bocsátotta, a törökök mind levágták.

Kisvárdában, a parancsnok Várdai István, minden szükség nélkül kapitulációt ajánlott. Maga azt állítja, hogy csak fegyverszünetet akart 3 királyig. Losonczy özvegyének kastélya Merten is megadta magát, úgy hogy Tiszán túl csak Ecsed áll még. Bécs okt. 31. 1564.

1564. nov. 13. *Császári ítélet.*

Gersei Pethő János soproni és komáromi főispán vádló és Robles Menyhért vádlott ügyében. Az utóbbi Petőt erőszakosan megtámadta. Halál és jószágvesztés (contumacia). 1564. nov. 13.

1564. decz. 16. *Zasius levele.*

A császár Báthori A. mellé Schvendit rendelte; 4000 német, és nem csekély külön magyar csapat lesz vele, Ecsed alól a

vajda népe elvonúlt. A vajda Szatmáron van, ha kemény lesz a tél, tán sikerül őt elfogni. Bécs, decz. 16. 1564.

(Mell.)

Pethö János kéri a választót, hogy a Robles elleni ítéletet publicáltassa. Bécs, 1564. decz. 5.

1565. febr. 3. *Zasius levele.*

Schvendi Lázár jan. 26-ikai levele Kassából előadja, mily bajos Magyarországon a hadviselés, mennyi ellenállást talál ő és Báthori. Tokaj ostromához sok vártörő ágyút hozat, melyek megérkezését 3—4 nap múlva reméli. Az ostrom nem tart soká, aztán Szatmár ellen megy. Az őrség Némethi F. és Baranyai Ján. alatt, csak néhány 100, de válogatott ember. Az ellenség Tokajon felül 2 mfl-nyire új várat épített, de ezt is nem sokára bevesszük. Szatmár őrsége 1000-nyi volt, Varkocs még 100 huszárt küldött a várba. Nagyon kevés az éleségük. A vajdának alig van hadi népe. A temesvári basától kér segílyt.

P. S. A tokaji várnagy Erdélybe menekült. Schvendi nagyon jól van ellátva mindennel, Szatmár nagyon fontos és erős, mert mindenfelől viz védi. Bécs febr. 3. 1565.

(Mell.)

Guidobaldus de Rovere, urbinói herczeg alattvalóinak nagy büntetés alatt eltiltja az erdélyi vajda szolgálatába állani 1564. decz.

1565. febr. 16. *Zasius levele.*

Schvendi febr. 1-én Gönczbe ért. 3-án indult Szántóba. A sereg egy része Tállyába ment, a magyarok Mádba. 4-ikén Bodrogkereszturt elhagyta őrsége és Szerencsbe ment. A tokajaknak nem sikerült Keresztur felgyújtása, sőt nagy veszteséget szenvedtek a kísérletnél. Még az éjjel kezdődött a sánczolás a Bodrog mellett és 3 vártörőt felállítottak. Másnap több ágyút állítottak már fel. 7-én a Bodrog és Tisza közt elkészült a sáncz, 4 ágyúval. A Tiszán túl Balassa Menyhért sánczolta el magát, de csak két kis ágyúja van.

»Es hat auch der Herr Feldobrist das Hungerisch Gesindt lieber weitt als nahe beisich, aus Ursachen, wie zu erachten.« A hadinép nagyon jó kedvű.

10-ére rendelte Schwendi a rohamot egy bástyára a Bodrog mellett, melyet aláásatott. Az első rohamot visszaverték, a második előkészítésénél Némethy alkudozni kezdett, kérve Schwendit, küldjön hozzá 2 nemest, ő is kiküld kettőt. Erre Schwendi nem állott reá. Némethy fegyverszünetet kért legalább

egy napra és egy éjjelre magyar szokás szerint, Schvendi ezt megtagadta, végre csak kis időt engedett. A várbeliek este 4 órakor háromszor lőttek, erre Schvendi az előbbi bástyát elfoglalta, mire a megmaradtak futásnak indultak a főtorony felé, mely azonban szinte nem soká tarthatja magát élelem hiányában. A helységben annyi élelmet találtak, különösen bort, »dass die Knecht nach erobertem Sturm sich dermassen überflüssig abgetrunken, dass der Obrist und die Hauptleuth nicht Knebel, Spiess genug bekommen mögen, sy von den Fässern weg zu schleppen.« Magyar nem vett részt a rohamban. Bécs, febr. 16. 1565.

1565. febr. 19. Ugyanaz.

Még 10-én este agyonlőtték lövészeink Némethyt, midőn embereit bátorította a toronyban. Másnap az őrség ezt kiizente és az ifjú Serédy és Némethy javaival el akart vonulni, de csak saját elvonulásokat engedték meg. Tán harmadrészük sebesült volt. A vár tele volt halottal. Némethy két tisztét Szerencsbe küldték, a várt feladásra hívni fel. — A tokaji őrség nagy része császári szolgálatba állt, jó katonák, csak hívek maradjanak. Bécs, febr. 19. 1565.

1565. febr. 22. Ugyanaz.

Szerencs kapituláció által megadta magát. Bécs, febr. 22.

1565. márcz. 1. Ugyanaz.

A császár erősítéseket küld Schvendihez. Szatmár után Munkácsra és Husztra kerül a sor. Perényi Gábor faltörőit Szatmár ellen küldték. Szerencsen Villei János, egy ifjúsága óta az országban tartózkodó burgundi maradt magyar hajdúkkal. Ő Felsége tán lerontja. A szatmári kapitány elhatározta szinte elhagyni a várat, de azt előbb feldúlni. Ezt már meg is tették, hanem azért elfoglaljuk a helyet és újra megerősítjük. A sereg febr. 22-én Helmezből Mándokba indult, a Tiszán sekély vizs át. A vajda beteg és egész Erdély a mienk, ha a császár akarja, pedig csak 10,000-nyi a tábor. Bécs, márcz. 1. 1565.

1565. márcz. 13. Ugyanaz.

Már két hét óta nincs hír Magyarországból, a vizek okozák, vagy tán a szolnoki törökök. A budai basa kész és kijelentette, hogy ha a vajdát megtámadják országában, 17,000 emberrel segélyére megy. A bégek tiltakoztak, mert nem volt parancsa a császártól. Nem is tehetné, nincs annyi embere. A császár

még is megparancsolta Schvendinek, ne támadja meg Erdélyt. De azalatt Schvendi már elfoglalta Szatmárt. Bécs, márcz. 13.

1565. márcz. 14. Ugyanaz.

Múlt éjjel 4 futár jött a táborból. Konstantinápolyból is jött hír jan. 24-kéről, hogy a szultán tán azért késik fogadni a császári követeket, hogy tudatlansággal menthesse magát, ha a basák a vajdát segíteni találnák. Mások szerint haragszik a vajdára, mert ok nélkül kezdte e háborút. Bizonyos, hogy a vajda segélyt kért.

Erdődről, márcz. 2-ről írják: A sereg febr. 26-án vonúlt Szatmárba, mely sok helytt még égett. Az ágyukat Báthori István Somlyóba vitte el. Erdődöt 3 nap múlva alkudozás által bevettük, mi Báthori András érdeme. Györgyöt majdnem elfogtuk, ki azóta már hűséget esküdött a császárnak. Ezáltal Kővár is hatalmunkba kerül.

Báthori István a vajda nevében jó békét kérni. Somlyó vára nem tarthatná magát. A vajda már egészséges, Gyaluban 4000 ember fölött tartott szemlét, mint írják. A szolnoki, hatvani és sz.-miklósi törökök félnek és erősítik a várakat. Nem tudjuk innen hova fordulunk. Erdőd vára nagyon szép, valódi paradicsom: »Darumben destoweniger zu verwundern dass die Unngern vor lauter Wollust und guten leben nit gewüsst, was sy solten.« Bécs, márcz. 14.

1565. márcz. 29. Ugyanaz.

A török mind jobban fenyeget. Márcz. 5-én Báthori István fegyverszünetet kért a vajda nevében, mit Schvendi megtagadott, épen úgy a császárhoz fordulást. Végre 8 napi időt nyert, urától elfogadható békefeltételeket hozni. Különben Báthori megnyerte a vezérek jó akaratát. Ugyanaznap Rivuli dominarum városa meghódolt, a vár ellen egy csapatot küldtek. A vezérek és Balassa szeretnének Erdélybe nyomulni, és a vajda már készült Lengyelországba. De a császár eltiltotta. A konstantinápolyi követek relatiójára, mely az ottani hadikészületekről tudósított, már kész volt a felszólalás a zultánhoz és a budai basához, midőn 24-kén új hír jött a táborból. Rivuli dominarum várát az őrség felgyújtotta, a mieink bevették. Márcz. 14-én Báthori István egy lengyel urral visszajött. A béke nem sokára várható. Báthori István meghódolt. 16-kán elutaztak az urak. — Bécs, márcz. 29. 1565.

1565. apr. 6. *Ugyanaz.*

A vajda követei felől még nem hallik semmi. Ellenben a török basák kitartásra szólították őt fel és csak a vizek miatt nem indultak meg. Svendi erősíti Szatmárt, egy helga erősség (Neuhedin) mintája szerint. Ha a vajda szöszező lesz, az egyik vagy másik császár megbünteti. De mi nem tűrhetjük a törököt Erdélyben. Bécs, apr. 6.

1565. apr. 8. *Ugyanaz.*

Jó hír jött, a vajda seregét elbocsátotta és a moldvai vajdának izente, hogy ne készüljön segélyére. Báthori Istvánt márcz. 31-én a táborba várták. A törökök árulónak nevezik a vajdát. Féltő, hogy a török most betör Erdélybe. A vajdát alattvalói is gyűlölik. A béke elfogadható volna, de a török, ki erősen gyűjti hadát, nem hagyja soká. He a török megtámadja a vajdát, a császár segíti. Remélhető azonban, hogy az erdélyiek jó szóval és pénzzel kilábolnak. Bécs, apr. 8.

1565. apr. 14. *Ugyanaz.*

Báthori István apr. 2-án Szatmárba ért, onnan még az este elindult. Csak Munkács és Huszt átengedése miatt lesz nehézség. A vajda húzta-halasztotta a dolgot, míg Schvendi reá nem ijesztett. — A török csausz levelére a magyar főkanczellár készíti a választ. A csausz erdélyi születésű. A temesvári törökök mozognak. Kerecsényi Lászlóval meggyűl a bajuk. Bécs, apr. 14.

1565. apr. 25. *Ugyanaz.*

Svendi apr. 8-án hírét vette, hogy Haszán bég 2000 emberrel megszállotta Sz.-Miklóst. A temesvári basát és még más segélyt vár, hogy Szatmárt lehessen megtámadni. Mégis azt hiszem, háromszor meggondolják, mielőtt megszegik a békét. Schvendi gyanakszik Báthori Istvánra, azért mert útjában 5 nap egy rossz faluban Tokaj előtt beteg volt. Kénre Kolmann, ki 9-ikén írt ide, nem találta betegen és tovább utazásra bírta. Tokajon túl a vajda futárja érte el levelekkel, melyek vétele után jobban siet már. A vajda béke után sóvárog és a törököket is visszatartja. Ezért a törökök folyton csúfolják. E héten pénzt, fegyvereket és ágyukat küldtek Schvendinek. Szatmár jun. 24-re elkészül és legerősebb vára lesz az országnak. Bécs, apr. 25-én 1565. P. S. Bogdán, ki a régi vajdák utódja, 17-én nagy csapattal Moldvába készül, Sándor vajda elűzésére. Sándor való-

ságos Nero. Bogdán már régi viszonyban áll a császári udvarral. Csak magyarul és oláhul tud. A császár holnap követet küld a szultánhoz. Báthori István tegnap este megérkezett, holnap délelőtt fogadja a császár. Vigyáznak, hogy ne érintkezzék a török csauszszal. (Később nem jól fogadta a nép.) Apr. 26.

1565. máj. 7. Ugyanaz.

Báthorit Pető vezette a császárhoz, nagy néptömeg várta. A császár szívesen fogadta. Bátori saját és ura nevében bocsánatot kért. Erre a császár némi szemrehányás után késznek nyilatkozott őt meghallgatni. Báthori a lengyel követ részvétét is kívánta. Apr. 28-án volt tanács, 30-án a császár személyesen felelt kérelmére. A császár nem engedett Huszt és Munkács ügyében. Így a követ máj. 1-én elutazott. (Schvendit tanítóhoz hasonlítja, ki szelidíti az ifjakat.) Schvendi nagyon jól rendezett mindent. A budai basa is mondta: »es wunderte ihn gar nicht dass dieser Lazar Nagy sovil glücklicher Volge in seinem Thun hatte, weyl er ein so steiffe gewaltige justicien hielt.« A török csendes. Bécs, máj. 7.

1565. máj. 9. Ugyanaz.

Úgy látszik most, hogy a vajda kétszínű és a török szultánt, míg velünk alkudozott, ellenünk ingerelte. De ha egy csöpp esze van, még belátja, hogy így Erdély török kézre jő és csak a császár segíthet. — Egy Bebek három év előtt, árulás által török kézre került. Noha az előbbi és mostani császár közbenjártak érte és kieszközltek szabadon bocsátását, azóta mindig áskálódott a vajdánál ellenünk. Szolgáival együtt török öltönyt visel. A vajda oktan, hogy magához fogadta, mert a vége az lesz, hogy Bebek török segélyvel lefejezteti és ura lesz országának. Schvendi május 3-án írta, hogy bizonyos híreket vett a török ellenséges indulata és a közeli háború felől. A temesvári basa Lipppa felé indult, a görög beglerbeg Sophiánál ütött tábort. A budai basa Gyula ellen megy. A vajda nem akarja Husztot és Munkácsot átadni, sőt egyre élelmet küld oda. A lengyel király e tekintetben felszólalt a császárnál. Bécs, máj. 9. 1565.

1565. máj. 13. Ugyanaz.

Tán még sem oly nagy a veszély. A budai basa barátságos levelet írt ide. De a görög beglerbeg erős tábort gyűjtött és így a vajda még sem csatlakozik ő Felségéhez, noha ezt egész országa kívánná. A török főczélja Erdély meghódítása. Ő Felsége Csehországban már kezdi a hadi készületet. Schvendi a vajdának

egy magyar úr által felajánlotta segélyét szükség esetén. Múlt hétfőn a császár Báthori Istvánnak és a lengyel királynak előadta a vajdára háruló veszélyt, ha hűtlen lenne. Tegnap új, biztos hírek érkeztek a temesvári basa szándéka felől. Ez máj. 2-án megrohanta Pankotát, a mieink visszaverték. Három napi ostrom után elvonult, de nagyobb erővel visszatért. Az elfoglalás után Jenő és Dessig várak ellen menne, végre Gyulát ostromolná. A szolnoki törökök Túrnál táboroznak és Debreczenen át Váradnak indulnak vagy a temesváriakkal egyesülnek. — Bécs május 13. 1565.

(Mell.)

*Ex literis domini Ladislai Keretschini — in Giula de 27. Aprilis
Anni 1565.*

Arszlán bég 2 béggel Szerémbe érkezik és Budába siet. A görög beglerbeg követi. Más kémem azon hírt hozza, hogy a temesvári basa Pankota ellen megy. Félő, hogy ő Felsége csatlakozik, ha a török békébe bízik. Kész ágyukra van szükség.

Bebek úgy szabadult meg, hogy Selim, a török császár fia és a vajda jótállott érte, oly feltétellel, hogy soha sem pártol a császárhoz. A vajda utódja lesz, ugyanoly viszonyban a törökhöz, mint ő.

(Mell.)

1565. máj. 2. Ugyanaz Srendihez.

A temesvári basa 5000 emberrel, 2 faltörővel és 8 falkonnettel átment a Maroson. Arszlán bég 9—10 nap alatt Gyula alatt lesz és ott kastélyt épít, míg a beglerbég megjő.

(Mell.)

Ex literis Pauli Cluaky 6 May Anni 1565. (Magyarból.)

A temesvári basát Betlen Gergely vezeti a karán-sebesi és lugosi katonákkal. Radnánál van táboruk. A basa Aradon várja az oláhokat. Aztán Várad ellen megy. Ez Betlen leveleiből tűnik ki.

A szolnoki Bég Várkony és Verseny közt van 2000 emberrel.

Mihelyt a moldvai sereg megjő, a Vajda is Váradnak indul. Nagy készüléteket tesz. Barkóczi, Ártándy és Baranyai szinte oda mennek. A vajda Balogh Ferenczet küldte a portá-hoz. A török sereg Debreczenből a Tisza felé fog menni, hogy Szatmárt elvágja.

1565. máj. 26. *Zasius levele.*

A temesvári basa elfoglalta Pankotát. A vajda mindeddig húzta, halasztotta a dolgot és a lengyel követ, Krasniczky Kalisi esperes segítette. Kár volt elmulasztani a jó alkalmat, melynek megragadását Svendi és az astrologusok ajánlották. Báthori oly utasításokat kapott, melyek minden egyességet megdöntenek. A vajda a Tiszát akarja határul, azonkívül Tokajt. A császár vasárnap Báthorit röviden értesítette, hogy egy betűt sem enged, het. Másnapra már határozott feleletet követelt. Erre soká beszélt velem, mentegetve magát. Szemrehányásokkal feleltem mire elhatároztuk, hogy ő Felsége még egyszer fogadja. Így 17 napnyi időt nyert, hogy urát tudósíthassa. Bécs május 26. 1565.

P. S. Svendi Lázár 2000 lovast és 10 dandár zsoldost kér. Pénteken és hétfőn jött futár. E tekintetben a császár csak a 17 nap után fog határozni.

1565. jun. 2. *Ugyanaz.*

A török Tokaj és a többi foglalás visszaadását követeli. A vajda előadatta, hogy az Erdélylyel kötött béke ellene volna irányozva, Arszlán hég előre indul, a vajda az oláhokat is felzavarta, így a császár is kénytelen készülni. Csak volna már Szatmárban a segély, melyet Svendi annyira kér. Zernovitzet újra a portához akarták küldeni, de maga sem akart, eredmény sem várható igen. Bécs jun. 2. 1565.

1565. jun. 6. *Ugyanaz.*

Vasárnap megjött a vajda válasza. Báthori előre ellátott mindent, hogy mindjárt előadásuk után távozhassék, azonban elküldött szolgálait a császár elfogatta. Hétfőn volt az audiencia; a vajda a török unszolására Huszton és Munkácson kívül Tokajt is kéri. Ez esetre a törököt elvonulásra bírná. Báthori mentegette magát, hogy nem oka semminek. A császár aztán titkos tanácsosaival majd a magyarokkal is tanácskozott és az álnok Báthorit elfogatta. Ugyanaznap Svenditől porta jött, hogy a török és a vajda nyilván együtt működnek. Ő meg akarja támadni a törököt, de a császár nem engedi, hogy ne is lássék békeszegőnek. A sereg nagyon kitűnő. 13 dandár zsoldosból, 2500 hajduból, 1200 német és 200 burgundi lovashól és háromezer huszárból áll, kiknek száma naponként növekszik. Bécs jun. 6.

(Mell.)

Klemens erdélyi deák Báthori Miklóshoz. (Máj. 27.)

A török nincs már Derecskénél, hanem Hevesnél. Nem mer a német ellen indulni, hanem pusztítani vagy várat emelni fog.

(Mell.)

Lipthay György levele Zay Ferenczhez. (Máj. 22.)

A vajda törököket szállásol Kolosvározt. Népe a Szamos két partján van Szászfenesnél. A vajda Kolosmonostoron táboroz a többi főlázáddal.

(Mell.)

Debreczeni titkos, hű jelentés.

Tegnap a temesvári basa és a szolnoki bég titkon együtt voltak. Roppant pusztítást végeznek. Számos szekerek van tele lánczczal, a fogoly keresztények számára.

(Mell.)

Kém a török táborban máj. 30.

A basának 7000 embere van, 400 jancsár, a többi rác és török harcziatlan köznép. A szolnoki bég táborát emettől egy ágyúlövésnyire van.

(Mell.)

Szatmár máj. 28.

A törökök a legelőkelőbb debreczeni tanácsost lefejeztették. A debreczeniek és váradiak a töröktől félve, a vajdához fordultak, ki azt felelte, hogy a császár kedvező felelete esetén nincs mit félniök. — Csak azt kívánjuk, hogy a császár engedje meg a csapat szétverését.

Máj. 31. A törökök Létáról Tamáshidára mentek.

(Mell.)

Zeitung.

A császár Bebek György neje kérelmére, Szendrő várába 200 magyart és egy dandár németet küldött. Ezeket be nem eresztették. Svendi, ismerve Bebek hűtlenségét, megparancsolta kapitányaiknak, hogy szerezzék meg a várat. Egy lakatos napokint bement a várba.

Junius 4-ikén a német kapitány követte. A Bebek pártiak künn voltak, a lakatos bezárta a belső kaput előlük. Erre a közelben elrejtett lövészek megrohanták a kapukat. Egy ember sem veszett el, a vár a mienk.

1565. jun. 9. Zasius levele.

A császár megengedte Svendinek, hogy, nagyon kedvező alkalommal, megtámadhatja az ellent. Szatmárból 4-ikén írják hogy bizonyos, hogy a vajda és török pogányúl megcsalt. Bebek, 800 lovassal a török táborban van, a vajda nemsokára követi. — Május 30-án a tokaji és egri kapitányok nagy török csapatot megsemmisítettek. Bécs jun. 9.

(Mell.)

Zeitung.

Május 22-én Haszan bég és gróf Zrínyi Sziget előtt csatát rendeztek. Két magán viadal, a másodikban a mienk győz. Zrínyi nem engedi a török fejét leváogatni. Harmad ízben a mienk esett el. A 4-ik eredménytelen. Azután általános kópjatörés.

1565. jun. 24. Zasius levele.

Svendi értesít, hogy a vajda (Natterngezicht minden levélben) jun. 17-ikén 20,000 emberrel Váradból Szatmárba indult. A futár, a több mint 120 mfl-nyi útat, több kerülővel, 2 nap és 2¹/₂ éjjel alatt végezte, jun. 15. estétől jun. 17. éjjelig. A vajda már kezdi Svendi magyarjait elcsábítani. A magyar urak Svendit nem szeretik, mert a császár teljes bizalmat vet belé. Azt vélik: *nolumus hunc regnare super nos.*

Magócsi, Kerecsényi és Székely Antal teljesen megbízhatók. Szatmár jól el van látva, csak a takarmány kevés, ha nem sokára nem mentik fel. Az ellenség tán előbb Erdődöt támadja meg. Minthogy Szatmár még nem igen erős, Svendi csatába bízik leginkább. Bécs jun. 24. 1565.

1565. jun. 25. Ugyanaz.

A török éget és pusztít mindenütt, a vajda népei még rosszabbak. Svendinek bajába kerül az őrséget a kitöréstől visszatartani. Arszlán bég sok kósza néppel Buda előtt táboroz. Stajerben és Krajnban általános felkelést hirdették. Bécs jun. 25.

(Mell.)

Svendi levele jul. 1.

A törökök 8 napja ágyúzzák Erdődöt siker nélkül. Szeretnők őket felmenteni, de sokat koczkáztatunk. 10,000 moldvai

indúlt meg, a vajda követet küldött a portához még több segélyért.

(Mell.)

Gyula jul. 17.

A gyulai őrség kirohan s a törököket egy hídnál legyőzi. Kár, hogy mi és a szatmáriak együtt nem zúzhatjuk őket szét.

(Mell.)

Szatmár jul. 19.

Kétszáz emberünk az ellenen át bejutott Erdődbe. Az ellenségnek kevés a munitiója. A beglerbeg útban van ide. Kevés az elesége. A vajda emberei szöknek. A mármarosiak a Tiszához jönnek a mieink ellen, de nem mennek majd semmire.

1565. aug. 20. Zasius levele.

A küldött lovasok e hét folytán Svendihez jutnak. Svendi kimenekült Szatmárból. A vár ezért meg fogja védhetni magát. A vajda és a török osztoztok az erdődi foglyokban. A császár e napokban ismét leküld ezer lovas, a hó végeig 2000 lovas és 5000 gyalog áll készen a magyar felkelésen felül. Ezen sereg valami dunai vár ellen fog működni. A vajda titkárát elfogták. Bécs aug. 20. 1565.

(Mell.)

Aus Szatmár vom 6. Augusti.

3-án Erdőd elveszett, tovább semmi esetre nem tarthatta volna magát. A kapituláció ellenére elfogták őket, a betegeket és sebesülteket leölték. Minden hír szerint az ellenség ide jó most, várva a beglerbéget és a budai basát. Embereink csaknem betegek, mert nem rohanhatnak ki.

Kisér, aug. 15. 1565.

Erdőd bevétele után 5 napig tanakodtunk, kimenjünk-e, vagy megvárjuk-e az ellent? Elhatároztuk, hogy a várt jó karba helyezzük és kivonuljunk ide, hol hidat vertünk, hogy az ide siető segélylyel egyesülhessünk. Svendi beteg, nem vehetett részt. Németiben tábort ütöttünk 10-ikéig. Éjjel elvonúltunk, híre jött, hogy az ellenség nyílt mezőn meg akar támadni.

11-én ide értünk nagy bajjal. Sok a beteg, tán a fél tábor. Itt tán jobban leszünk. Az ellen Szatmárnál hidat üt a Szamoson.

1565. sept. 22. *Zasins levele.*

Zernvitz a szultánnal úgy egyezett meg, hogy mindkét sereg vonúljon vissza. A törökök azon felől Rivuli dominarumot (Nagy-Bánya) és Tokajt követelik, de ez későbbi értekezésre halasztható. A budai basa hozná ezt az ellenséges sereg tudtára. A császár meggondolta, mily bajos a háború folytatása. »Mainem konigreich und bei einer Nation, da man sich bei vilen hier mehr untrew und widerwertigkeit als waarer Trew und guether-tzigen beystandt zu ersehen.«

Azonkívül a birodalmi gyűlést is meg akarja várni, hogy új veszély idejére erélyesen határozzon. Egyelőre Svendi hada együtt marad. Csak a vajda és a temesvári basa teljes visszavonulása esetére jőne át a Tiszán. Bécs sept. 22.

(Mell.)

Hírek a kiséri táborból sept. 10—15. alkudozások a basával a visszavonulási ügyében.

(A levelezés a basa részéről magyarul folyt.)

Ex Castris Cesareis in Kischär sept. 17.

Kövár kitarthat erős ágyúzást is. Oláhország és Moldva határán nagy sereg áll, várva, halad-e a béke alku? Ettől függ közelednek-e vagy sem?

»Ecce vero quam syncerum praestet se affinem nostris Principibus Polonis, ut qui wayvodae tacite auxiliares equitam turmas mittat, atque ipsius partes juvet Sarmata perfidus, adulter et libidine Sardanapali diffluens. Sed Deus vindex flagellabit ipsum.«

A basa tán csak azért unszol annyira, mert a tábor elhagyásakor meg akar támadni.

Aus Kischär vom 20. september.

A basa hírül adta a tábornoknak, hogy elvonul, ugyanazt várva mi tőlünk is. Kövár ostroma még folyik. Ezt és Nagy-Bányát felmenthetnék.

Aus dem Khais. Veldtlager zu Tywadar.

A mieink Rivuli dominarum magyar Újvárosát bevették. ő Felsége bányászokat küldhetne oda.

A vajda éjjel nappal fárad, hogy bírhatná a törököt békekötésre. A temesvári basa 2200 embert, a szolnoki bég 800-at vesztett.

1565. nov. 25. Zasius levele.

A vajda 100 kocsival a szultánhoz készült. Az országtól, mely ellene van minden török barátságnak, 200,000 aranyat erőszakolt ki. De betegsége és a török tilalma visszatartották. A vajda Bebekkel is rossz lábon állott, néhány jószág miatt. Bebek már kész volt átpártolni, de nov. 10-én a vajda elfogatta. Onnan vették észre szökési tervét, hogy a nemesektől és székelyektől csellel és erővel elragadta a legjobb lovakat. Nem tudják, fejét vették e már. — Különben a császár nem bánja, egész családja bűnös volt. Javait a korona fogja nyerni. Más magyarok is hódolni készülnek és ő Felsége kegyesen fogadja őket. Erdődöt és a Drágfi jószágokat Szatmár megyéhez csatolták. Bécs, nov. 25. 1565.

(Mell.)

Konstantinopel vom 6. januar 1566.

A török császár legközelebb személyesen megy Magyarországra nagy sereggel. Mindenünnen gyűjti már a hadakat. (L. Sebottendorf jelentéseit.)

1566. jun. 18. Zasius levele.

Palotából Turi György egy testvére kitört. Hírül hozta, hogy a török 6—10-ig sok ezer ágyúgolyót lőtt a várba. Egy torony is beomlott. De ő utolsó csepp vérig tartja magát, csak tudni akarja, remélhet e segílyt. A császár Salmnak és Helffensteinnek parancsolta meg a felmentést. De a basa azon hírre hogy a császár sereggel megérkezett úgy megijedt, hogy visszament Fehérvárra. A mieink a 2 parasztházon kívül sok szalma kazalt is meggyújtottak, az ellenség ijesztésére.

Igy pénteken vége volt az ostromnak, csak 500 emberből állott az őrség. Bécs, jun. 18. 1566.

1566. jun. 25. Ugyanaz.

A török tán újra Palota ostromához fog. Gyakori a kopjatorés az őrséggel. A győri tábor Tatát akarja elfoglalni. Török Ferencz pápai várnagy 5000 emberrel és Pető János szinte Győrré mentek. Tata felé indultak, de rögtön Fehérvárnak tértek el. A török tábort akarják meglepni.

Úgy számítunk, hogy a szultán jul. közepén lesz Belgrádon és jul. végén Budán. Bécs, jun. 25.

1566. jul. 2. Ugyanaz.

A mieink Palotánál vannak. A budai basa kikerülte a csatát és Buda közelében elsánczolta magát. Turi György tanácsára a grófok (Salm, Schellendorff és a magyar urak) Veszprém ellen fordultak; gyorsan ostromoltak és jun. 30-án rohamot intéztek. A törökök oly vitézül védték magukat, hogy a roham 13 óra hosszat tartott és több mint 300 emberünk veszett el. Este 8 órakor bevették a várt. Egy fogoly sem volt. Sok ágyút és eleséget nyertek. Bécs, jul. 2. 1566.

1566. jul. 9. Ugyanaz.

A szultán már Péter-Váradon innen van 150,000 emberrel. Tatár és oláh nincs közte. A felső vidék és Erdély ellen fog tartani. Erdélyben vesz téli szállást. A császár Svendihez sok gyalogot akar küldeni, kinek minden hada a várakban van. A szultán a vajdát nem akarta Belgrádban fogadni. Erdély hatalmat ad neki Magyarország és a határvidékek fölött. Bár csak törnek ott ki a nyaka. Bécs, jul. 9. 1566.

1567. jun. 29. Ugyanaz.

Perényi Gábor 40 éves korában meghalt. Javai legnagyobb részt a császárra szállanak. Minden veszély és kísértés daczára mindig hű maradt, nem hasonlított atyjához. Félholtan ide hozatta magát, hogy mutassa hűségét: »Rara avis in istis terris«. Báthori András, az öreg Batthiani és gr. Zrínyi is elhaltak. Néhány nap előtt a derék Keglevics is elesett Sziget és Kanizsa közt. Az utolsó derék nagy úr, Ország, is halálosan beteg.

»Also geen die Reliquiae hujus Regni, nicht nur an Landen und Leutten, sondern auch an den besten Personen inn und ausserhalb des Regiments, und den treffenlichen Geschlechtern zu aynzig immer zu Grund.«

A magyar országgyűlés felelt tegnap a propositióra és eleget ajánlott fel, de a császár nem elégli. Holnap kapják a replicát. — Roppant panaszokat hallatnak a katonák, különösen a fekete lovasok ellen a Felső vidéken. (Zips.)

A vajda halálos beteg volt, és Svendi és a török már készültek. A »filius perditionis« mégis oly kőszívű maradt, hogy híveit intette, inkább a töröknek mint a németnek hatalmába juttassák Erdélyt.

A gyulai basa Várad, a temesvári a határ felé indult Svendinek is kész volt a terve, gyorsan elfoglalni az országot. De tegnap híre jött, hogy a gaz vajda jobban van. Holnap megy a török követség. Az egri püspökkel 24 magyar nemes van gyönyörű öltözetben. Pozsony, 1567. jun. 29.

1567. jul. 23. Ugyanaz.

Követeinket Budán nagyon jól fogadták. 13 naszád kíséri őket, a török költségén élnek. Pozsony, jul. 13. 1567.

(Mell.)

Gr. Stollberg császári követ jelentése Londonból.

A királynő nagyon szívesen fogadott és latin beszédében késznek nyilatkozott a török ellen erélyesen fellépni, de a dolog meggondolást kíván. Az ország szeretné házasságát Károly főherczeggel, és mint sokan mondják, a királynő sincs ellene, különösen a spanyol követ iránt nyilatkozott így. London, jun. 5. 1567.

Zasius levele.

A magyar rendek ma megajánlották a pénzt, nagyrészt ő Felsége kívánsága szerint. De a mellett sok haszontalan dolgot is kívántak, mit ő Felsége egyenesen megtagadott. Pozsony, 1567. jul. 18.

1567. aug. 16. Ugyanaz.

Folytonos a hír, hogy az ördögi vajda semmi esetre sem éli túl a telet. Én azt hiszem, ifjúsága fenntartja. Isten változtassa meg a szívét. Nagy a vizsály közte és a rendek közt, a köznép pedig nem tud hová lenni. A vajda már Lengyelországba küldte kincseit, sőt Békésnek mondta, hogy maga sem maradhat már. A török 3 részről készül már betörni. A császár megujítja a beteg sereget.

A határon folytonos a portyázás. A mieink nem engednek a töröknek. Az erdélyiekkel még nagyobb a baj. A szatmári kapitány folyvást harczol Horvát János ellen. De legkiválóbb Forgács Simon, ki majd mindennap veri a gyulai törököket. — Bécs, aug. 16. 1567.

1567. sept. 7. Ugyanaz.

A császár aug. 17-én fogadta a török követet. Csak »complimentos«-okat mondott a basa részéről és panaszokat Forgács

ellen. Gróf Salmmal személyesen akarná megbeszélni a fegyverszünetet. A császár épen így az ő portyázásuk ellen panaszkodott. Ajándékok kicserélése. A vajda a basát folyton tüzeli. Kanizsa mellett a minap megrohantak egy várt, de az ifjú Zrínyi visszaverte őket. A császár elrendelte, hogy Forgács engedje meg a salétrom szállítását. A követ kísérete éjjel-nappal leitta magát. Az angolok szintúgy tesznek. A vajda jobban van, tán ez előnyösebb ő Felségére nézve, mert különben újra háború van. A vajda és hívei minden módon véget akarnak vetni a fegyverszünetnek, de ő Felsége megparancsolta Schvendinek és a többi vezérnek, hogy egyelőre békén legyenek. Mindenünnen panaszkodnak a vajda pártiak ellen. Szüretkor bizonyára lesz összeütközés. Bécs, sept. 7.

(Mell.)

A szatmári várnagy jelentése aug. 17.

Ferencz deák jelenti, hogy a vajda néhány nap előtt szinte halott volt, de felüdült. A rendek nagy része Báthori Istvánt jelölte ki utódul, de már hallgatnak vele.

Ugyanaz aug. 31.

A vajda emberei Erdélybe viszik az aratás 10-ét. Radák liába menti magát. 2000 lovasa és 1800 gyalogja van. Nem használ semmi felszólalás. Ez nem fegyverszünet. A vajda sept. 8-án gyűlést tart. A békére nem is gondol.

Relata Georgii Horváth et Ladislai Weres — qui nunc ex Transylvania Cassoviam venerunt. (Aug. 5.)

A vajda halálát mindennap várják. Csak Békést és Gyronicho nevű olaszt bocsátja magához. Mondják, hogy Békést jelölte ki utódjául. Oly nagy a zavar, hogy a vajda halála után nem lehet megmaradni Erdélyben. A törökök, oláhok és németek bizonyosan betörnek. Ha ez nem is történnék, a főurak kölcsönösen megölnék egymást. Békés, Hagymási, Bebek és Csáki már az egész országot lekenyerezték maguknak. Csak a szászok akarják a császárt. A nemesség legjobban Báthori Istvánhoz hajlik. Ha a török beütne, a főurak menekülnének, csak a szászok állanának ellen. Három idegen lovas és 2500 gyalog katonára van az országban. Mindenhol beszélnek, hogy a török az egész nemességet ki fogja irtani.

A nagy-bányai bíró levele a szatmári kapitányhoz aug. 2 és 3. Biztos hírek szerint a vajda legfőlebb levélhullásig él.

A szatmári kapitány levele aug. 29 és 30. (ném.) Radach a vajda testőreivel és 1000 lovassal Zsibóba ért, 4 kis ágyúja is van. Bornemisza Udvarhelyen áll 1800 emberrel. Még várak, míg támadás történik. Úgy látszik, hódoltatni akarnak. Ezt nem szabad megengedni.

Zay Ferencz kassai kapitány levele (aug. 18.)

A vajda és Nisolsky Békést akarták a vajda utódjául, a lakosok Báthorit. Hagymási Bebek és Békés a maguk részére működtek titkon, nyilvánosan Török Bálintot ajánlották.

*Hulgaj András és Salgay Bálint levele Mager szatmári kapitányhoz.
Udvarhely, aug. 17.*

Bornemisza hada naponkint növekszik. A tizedet akarják beszedni. Mi Zsibóba mentünk a tizedért, de a vajdapártiak nem engedték. Végre összeütközés volt, 150-et elfogtunk. Az éjjelre Radákot várták s a vajda egész udvarát, Mihály ráczot, Bornemiszát és 200 testőrt. Csécsen várjuk az ellent.

A jileki bég (Szinán) Schvendihez (aug. 2.)

A somoskői várnagy megtörte a fegyverszünetet, épen úgy a gedőiek és dívényiek. Ezt én tovább nem tűrhetem.

1567. sept. 21. Zasius levele.

A vajda még kevésbbé marad nyugton mint a török. A budai basa és vajda most »limitatio metarum«-ot tartanak — magyar latinsággal mondva. Leonina partitio lesz belőle. — Schvendi a táborban marad, hogy az ellenség szüretkor ne zavarhassa Tokajt és a Perényi javakat. A szolnoki bég a hajdani Bebek-féle várt Zabakát felépítette magyar és török módon. Schvendi meg akarta őt támadni, de a császár csak panaszt emelt. A gyulai törökök az egri várnagyot, derék öreg magyar urat a vadászaton elfogták. Ez Forgácsot és a többit még jobban felingerelte.

A gaz Bebek e napokban titkon Schvendihez fordúlt, hogy a császár kegyelmét szerezze meg számára. Azért tette, mert nincs már reménye az erdélyi vajdaságra, melyért annyit tett kockára. A császár nem igen hajlandó őt visszafogadni. Bécs, sept. 21. 1567.

(Mell.)

Bánffy Bálint levele (Szatmár sept. 1.)

A váradiak nagyon félnek, mert a törökök már Debreczenben vannak. A vajda Bethlen Gergelyt a budai basához küldte. A határ-kérdésnél a vajda azon állapotot akarja, melyben országa Lengyelországból jöveletekor volt.

Relata Gaspari Paharnok, qui nuper Waradino a Christophoro Hagymasy redierat (sept. 7.)

A vajda még életében négy kormányzót akar kineveztetni. Békésnek és Nysoczkinak kedvez. A rendek ellene vannak, csak halála után akarnak gondoskodni. A török udvarból visszatért Balogh Ferencz egy csauszot hozott magával a határok kitűzésére. Az erdélyiek félnek ettől. Különösen 80 helység elszedésétől tartanak. Balogh többé nem megy a portához. A vajda halála hírére, elfogták. Bizonyos, hogy ez esetre a török magának veszi az országot.

Forgács Simon levele Schrendihez. Eger, sept. 10.

A vajda Békésnek Fogaras várát adta, hír szerint Báthori István lesz váradi kapitány. A törökök az aethiopokkal való béke helyreállítására »omnem movent lapidem.« A mi fegyverszünetünk is csak addig tart. A szultán Pettaut akarja elfoglalni, a többi pedig Kassát támadná meg. Mindezt Baký Páltól és Balogh Ferencztől hallotta egy vitézem, Horváth Gáspár, őrizni kell tehát a határt. Onodon Bethlen Gergelyt megölték.

1570. Zasius levele.

Hála isten, a pápa és császár közt ki fog törni nyiltan az egyenetlenség, mert a pápa a flórenczi herceget megkoronázta. A császár már előbb számba sem vette a legatust és megtagadta 1568. nov.-ben kérelmét, az ágostai hitvallást megsemmisíteni. Nagy a harag a titkos tanácsosok ellen, különösen ellenem.

1566. jun. 11. Sebottendorf Tamás, császári pénztárnok jelentései Ágost szász választóhoz a magyar háborúról. ¹⁾

A birodalom nevében 8000 lovast kell fizetnem. Ezek közül 1500 Pozsonyon át Balassa vára segélyére megy, melyet a budai basa ostromol. Ugyanoda küldik Helffenstain Györgyöt

¹⁾ Említi őt Istvánfi: Historia Hungarici Regni 22. könyv.

5000 emberrel, hogy Turi Györgyöt, kinek csak 500 embere van a várban, felmentse.

A florenczi herczeg 3000 embert, a pápa 2000-et, a savojai herczeg 400 embert küld segélyül. Retz jun. 11. 1566.

(Mell.)

Zeitung.

A budai basa jun. 15-én futva elvonúlt Balassa vára alól. A várnagy Turi György 2 lovast küldött Bécsbe a császárhoz felmentés végett és megparancsolta nekik, hogy visszajövet, jelelül égessenek fel egy házat. Ezt tenni akarták, de a parasztok tűzveszély miatt nem engedték, hanem a helyett több boglya szalmát gyujtottak fel, mit a törökök tábortűznek véelve, elvonúltak, sátraikat elhagyva. A vár össze volt löve és nem állhatott volna ellen rohamnak.

1566. jul. 1. Schönaich Fábán a választóhoz.

A császár Lengyelországba küld, hogy a katonáknak, kiknek előbb csak 6 frtot akartak adni, 8—10—12 frtot ígérjek; mert nagy a veszély. Fenségedtől is várnak néhány ezer lovast. Bécs, 1566. jul. 1.

1566. jun. 28. Sebottendorf levele.

Győr felé eddig 15,000 ember ment. Palotát le akarják rontani és az ellenség elé menni. A császár Lengyelországból még 4000 könnyű lovast akar. Havonkint 300,000 frt. kiadásra kell számítanom. Brünn, 1566. jun. 28.

(Mell.)

Grundel János ungrári deák levele Sebottendorfhöz.

A török Gyulát fogja ostromolni, hova Kerecseni csak e hó elsején érkezett meg. Egyelőre csak a temesvári basa viszi az ostromot. A vajda hittagadó jancsár módon öltözött 400 emberrel megy eléje a török császárnak. Bebek »perniciēs patriae« a budai basával Szepes ellen készül. Nem sokára mi is táborba szállunk. Unghvár, jun. 8. 1566.

Litterae Imperatoris Turcarum ad dominos Hungaros.

Ki szereti birtokát, életét és rokonait, csatlakozzék István (sic) királyhoz. Datae ex praetio Vruztan Chyrlebe apr. 29.

János Zsigm. hasonló levele 1566. máj. 26. Alba Juliae.

1566. aug. 12. Sebottendorf levele.

A császár ma indúlt el 3500 emberrel Győr felé. »Got der Almechtige gebe, das man nicht aldso wie zuvor mit so stadlichen Kriegsvolck ligen bleibe.« Bécs, aug. 12.

1566. aug. 23. Ugyanaz.

Még nem tudják a császár Fehérvár vagy Esztergom ellen fordúl-e? 10,000 lovasa van az örökös tartományokból, én is fizetek 9000-et. A török császár a budai basát felakasztatta.

Sziget nagyon jól védi magát. A beglerbégnek rohamát visszaverte, ki a legjobb katonákat vezette. Mindössze 5600 török veszett el. A roham 20 óráig tartott. Bécs, aug. 23.

1566. aug. 29. Ugyanaz.

A ferrarai herczeg tegnap megérkezett. 3—4 nap mulva 2400 katonája jő.

Sziget már 7 rohamot állott ki, 7000 török és 100 várbeli veszett el. A császár még nem mozdúl el Győrből. Az eleség nagyon drága, zab alig kapható.

Svendi a füleki, salánki és szécséni törököket megsemmisítette. Bécs, aug. 29.

P. S. Fehérvár alatt 29 magyar 70 törököt vágott le. Sok török fogoly a császár szolgálatába akar állani. A táborban 18,000 lovas van. Nem tudják még mikor indulnak.

1566. sept. 5. Ugyanaz.

A jancsárok újra megrohanták Szigetet, de 1000-en elesetek és nagy zászlójukat is elvették.

A török császár azt mondta, hogy Sziget alól nem megy el, még ha Esztergomot és Budát kockáztatja is.

A császár sept. 2-án 2 mfl-nyi útat tett Komárom felé. Nem tudom miért nem ostromolják még Esztergomot. A ferrarai herczeg 1000 lovassal tegnap a táborba ment. Egész csapata mindenestől sem volt 2500-nyi. Bécs, sept. 5. 1566.

1566. sept. 18. Ugyanaz.

A császár a komáromi csapatot, mely egyedül is bevehette volna Esztergomot, visszahívatta. Itt tábort üt, hogy a török ne nyomulhasson előre. Félek, hogy az idén a támadásból nem lesz semmi, tán csak télen fogjuk Gyulát és Szigetet vissza foglalni.

A budai basa gr. Salm győri kapitánynak elküldte Zrínyi fejét, hogy temettesse el becsületesen, mint ő a testet. A huszárok Komáromból áthozták. »An Sieget ist ein Fürstenthumb verloren, und der Turck hat Freien Pass nach Steier und Kärnten.« Mint Szigeten, mint Gyulán magyarok voltak, a gyulai három kapitányt ismertem. »Gerecschin ist kurz vor der Belagerung gestorben.« Győr, sept. 18.

1566. sept. 30. Ugyanaz.

Fehérvár alatt csatát lehetett várni a törökkel, de nem lett semmi. »Und obwol der Dur Georg mit seinen Hussern bis vor Weisenburg geruckt, di andern im Hinderhalt bleiben lassen, und die Turcken mit Inen Copi zu brechen herausgefordert, hat sich doch nicht ein einziger Türck aus dem Vorteil begeben wollen.« Nagy hideg uralkodik. Győr, sept. 30.

1566. okt. 5. Ugyanaz.

Még nem hiszik a török császár halálát. Azt mondta, hogy csak Győr és Komárom átadása, a foglyok elbocsátása és évi adó megadása esetén fogad el békét. Győr, okt. 5.

P. S. A törökök Sopron felől Stájerba akartak törni. A szorosok meg vannak védve. Azt mondják, a török császár 80.000 embert akar hagyni Budán, Esztergomban és Fehérvárott. Ha meghalt, vagy visszament, várható csak valami vállalat Sziget ellen. De úgy látszik, itt maradunk végig. Dur György és Dur Ferencz sept. 28-án Kanizsa körül 300 törököt lekasabolt, másnap ismét 500-at egy mocsárban.

Schvendi népe, Krasznahorkát, Bebek várát bevette. A magyarok fegyveresen elvonúlhattak.

Október elsején Győr városa majdnem egészen elégett, csak tén 40 ház maradt meg a váron kívül.

Némelyek a török kémeket, mások az olaszokat okozzák. A táborban is meggyuladtak a huszárok sátrai szikrák által.

1566. oct. 11. Ugyanaz.

A vajda Tokajt 2000 tatárral, 5000 törökkel és saját népével ostromolja. Aztán Szatmárra kerül a sor, mely nem igen fogja tarthatni magát. Tokaj elveszte az egész Felsővidéket kockáztatná, a vajda egész Morvát és Sziléziát pusztíthatná, a lengyelek nem fognák akadályozni, sőt mint barátjai segíyezni.

Schvendi 2000 lovast kért Tokaj felmentésére. A most Sziléziából jövő csapatokat egyenesen oda kellene rendelni. Tán október utolsó napján feloszlik már a tábor. Győr, okt. 11.

(Mell.)

— A birodalmi hadseregnek a birodalom okt. utolsó napjáig 625,649 frt 25 kr.-jával lesz adósa. A táborban 31,409 ló, azonfelül 33,000 gyalog és lovas van, köztük 4000 huszár, 3000 cseh. Lasky Schvendi segélyére 4000 lengyelt hozott. Gyalog van 23,200, azonfelül 1500 hajdu és 3000 sánczoló. Mindössze a sereg 92,104 emberből áll, a hajósokon kívül.

1566. oct. 23. *Ugyanaz.*

Fehérvárott tán 60,000 török van. A sereg nagy részét elbocsátják. »Schadet dem Reich uber 100,000 Thaler, das die Zalung nicht in Hungern geschieht, dan an jedem Taler 7 kreuzer gewonnen werden.« A katonák közül igen sokan elhaltak. A császár holnap jó Óvárra, onnan 3—4 nap múlva Bécsbe. — Óvár, okt. 23.

P. S. »Den 14. okt. 66, haben die Khay. Mt. als Ich aufewartet nach der Malzeit, mich zu sich erfordert und gesagt: Sebottendorf es ist grosse Schelmerey bey den Knechthaubtleuten. Ich glaub, dass Sy wol den dritten teil der Pesoldung gestolen haben. Es sind vil Knecht umkhomben, noch sind die musterregister vol. Und wolen darum nit, wann man Sy brauchen will, fortziehen. Sie haben Iugist bey 7 Wochen zu Komorn sich des Sturmsoldts halver, gegen Tottes und Vesprim ausserhalten und nit fortziehen wollen.

»Weil dis mein Erst ist, muss Ich etwas durch die Finger sehn.«

Schwendi Kassára vonúlt vissza, katonaság hiányában, ha küldtek volna neki, bevehette volna Gyulát. Az a hír, hogy a török Magyarországbán marad télen át.

1566. nov. 10. *Ugyanaz.*

Még folyton sok baj van a zsoldosok kifizetésével. A törökök téli szállásba széledtek, mi nagyon rossz reánk nézve. A császár halála után lázonganak.

Turi György a Balaton körül nagy zsákmányt nyert. — Ráró, 1566. nov. 10.

(Mell.)

A császár *Schwarzburgi Günternek* megparancsolja, hogy minden katonaságát Győrbe vonja össze, melyet a törökök megtámadhatnak. Bécs, okt. 31.

1566. nov. 29. A császár *felszólítja a szász választót*, hogy a Drezdában összegyűlt birodalmi segélypénzt küldje el minél előbb Bécs, nov. 29.

FRÁTER GYÖRGY
LEVELEZÉSE
S EGYÉBB ŐT ILLETŐ IRATOK

A BÉCSI CS. ÉS KIR. ÁLLAMLEVÉLTÁRBÓL.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

KÖZLI:

KÁROLYI ÁRPÁD.

XLVIII.

1542. oct. 6. Nagyvárad.

Frater György Ferdinándhoz. — Tudatja, hogy az előrenyomuló török hadak már Péterváradnál hidat vertek, hogy egyidejűleg Péter a moldvai vajda is indul s pedig titkos szándékokkal. Mind ez okok miatt segélyt sürget; annál inkább, mert ha Péter a székelyek közé megy, ezekre sem lehet többé számítani.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime. Humillimam servitutis *stb.* commendationem. Scripseram M^{ti} V. a porta imperatoris Turcarum Murath chaux ad me venisse, quem ego per occasionem ad beglerbegum fido homine meo illi adiuncto demiseram, ille hodie reversus retulit ad Peterwaragya pontem navalem absolutum esse, super quem et ipse reversus transivit. Memhet beg iam citra Danubium ad partes Colociae versatur, Beglerbeg adhuc trans Danubium est. Quapropter M^{tas} V. de statu exercitus et conservatione huius terrae mature prospicere dignetur. Vereor enim magnopere ut Memhet beg mox in Zegedinum condescendat et si beglerbeg transierit, cum haec terra nunc sine regimine fluctuet; incipient munitiones finitimas, ut sunt Beche, Bechkereke, Mako, Chanad et aliae quam plurimae statim occupare, quas si occupaverint, timeo quod omnino hic incipient hyemare et alioquin difficillimum erit M^{ti} V. eos illinc expellere. Sin autem munitiones in M^{tis} V. manibus erunt, etiam si terram hanc depopulabuntur, nihilominus munitiones et terra ipsa M^{tis} V. erunt. Deus optimus ex sua benignitate dignetur M^{tem} V. foelicissimam conservare. Datum Varadini 6. octobris anno 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae

fidelis

Frater Georgius
episcopus Varadiensis etc.

Külön papírszeleteken:

1. [Rác]kewienses (?) quotquot sunt, quod ego pro certo rescivi, Turcis explorant, M^{tas} itaque V. provideat et castra ab illis custodiantur.

2. M^{ti} V. supplico ut cum novi quicquam scribo, ne constet praesertim aemulis meis Hungaris per me scriptum esse, timeo

enim non tam mihi quam huic terrae, quod per eos ipsos apud Turcam trador, hancque terram citius sperato depopulabuntur et homines, quos inter ipsos habeo mox interficient.

3. Scriptis iam litteris venerunt litterae a iudice Brasso-
viensi in quibus scribit Petrum vaivodam Moldavum in armis
esse, expectasseque eum Turcas et viam quae in Transsylvaniam
per Oytoz ducit iam purgatam fuisse, indicia exitus illius dicit
ad Brassoviam vel Cibinium vel autem Fogaras tendere, itinere
unius diei e Moldavia faciliter in medium Siculorum descendere
poterit, qui sine dubio ad eum deficient, per quem prius occupa-
buntur. Caesarem Adrianopolim venisse scribit, Petrus autem
Moldavus sub eo praetextu intendit in Transsylvaniam tanquam
ad beglerbegum conferendi subsidii causa Budae festinat; sub
hoc tamen praetextu opinor eum longe aliud moliri. Itaque M^{tas}
V. ob amorem dei providere dignetur, ne haec terra et regnum
Transsylvaniae a M^{tis} V. ditione et a christiana republica pereat.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando *stb. stb.*

Eredeti, titkos jegyekkel írva.

XLIX.

1542. oct. 7. V á r a d.

*Frater György Serédy Gáspárnak. — Tudatja Péter moldvai vajda készü-
lődését s azt, hogy többen csudálkoznak azon, mért nem hagyja el Ferdi-
nandot s mért nem szegődik a lengyel király párthíveihez.*

Magnifice domine amice et frater observandissime. Servi-
tutis meae commendationem. Nova haec sunt. Pons ad Pether-
waragya iam perfectus est et homo meus per eum transiit. Petrus
vaivoda Moldavus cum suis omnibus gentibus in armis paratus
sub montibus est, iamque viam per Oytoz purgare fecit, expectat
tantummodo Turcarum adventum. Ego hic desideo, cum enim
istinc nihil intelligam, ignoro quid faciam, Dominatio nanque
Vestra neque venire neque certi quicquam mihi significare vult.
Caeterum (?) quidem specialis homo cuius nunc nomen ex indu-
stria subticeo, ad me miserat, qui mihi nuntiaverat, negotium
magnifici Petri Pereny per . . . chýbalýbek, quem pro fratre
adoptivo habet, apud caesarem Turcarum ordinatum esse, cuius
iudicium brevi appareret; praeterea nuntiavit se vehementer
demirari ego quitnam agerem, quod videlicet in eo loco spem
collocarem ubi me neque audire neque acceptare vellent, illuc
autem non declinarem videlicet ad regem Poloniae ubi me gra-
tissimo animo et acceptarent et audirent. Haec ideo volui latine

perscribere, ut sola D^{tio} V. intelligeret, hominem vero ubi deo dante convenerimus, Dⁿⁱ V. significabo. Rem perscribere volui ut ea intellecta si opus fuerit eam cum M^{te} regia D^{tio} V. communicare possit. Sin autem non erit necesse rem hanc cum eius M^{te} communicare, transeat. D^{nem} V. foelicissimam valere exopto. Datum Varadini 7. die mensis octobris anno domini 1542.

Frater Georgius episcopus Varadiensis etc.

Külcztm: Magnifico domino Caspari Seredy partium superiorum serenissimi regis Romanorum etc. capitaneo generali domino et fratri nobis observandissimo.

Eredeti.

L.

1542. oct. 12. Bécs.

Ferdinand Frater Györgynek. — Dicséri intézkedéseit s kegyelméről újólág biztosítja.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb*. Redditae sunt nobis litterae Devotionis Tuae, ex quibus atque etiam ex relatione hominum qui ad nos venerunt, omnia quae D^{tio} Tua tam de Turcae adventu quam de rebus Transsylvaniae ad nos perferri curavit, abunde intelleximus. Et sane in hoc rerum regni et christianitatis discrimine ad quod avertendum et propulsandum nihil curae laboris et diligentiae praetermissuri sumus, nobis D^{nis} Tuae cogitationes studia et voluntas magnam voluptatem attulerunt; itaque illam ea de re atque cura sincere amamus, plurimeque facimus dabimusque operam ut eam nunquam instituti et propositi sui poeniteat, neve laborem hunc frustra sumpsisse dolere possit. Remisimus autem iam D^{nis} Tuae nuncios, brevi etiam eos, qui ex Transsylvania adsunt et magnificum Casparem Seredy expediemus, a quibus D^{tio} Tua res et negocia omnia diffuse cognoscet. Reliquum est ut eadem persuasum habeat et se et res suos omnes nobis magnae curae esse ac semper fore. Datum Viennae die 12. octobris 1542.

Az irat élén: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LI.

1542. oct. 12. Nagy-Várad.

Frater György Ferdinandnak. — Tudatja, hogy az érkezett hírek szerint, hacsak maga a szultán nem jön, nem kell sokat tartani a török haderőtől. Tanácsolja továbbá, hogy ő felsége hadi készülődéseit oly módon intézze, nehogy az emberek azokba helyezett reménye és bizalma lehűtessék.

Sacra regia Maiestas domine mihi clementissime. Humilimam servitutis meae stb. commendationem.

Saepius iam M^{ti} V. scripsi ut quicquid intelligerem novi ita pure sicut ad me affertur, M^{ti} V. significare curarem. Hodie itaque a iudice Brassoviensi litterae supervenerunt, quas in specie praesentibus adiunctas M^{ti} V. misi; ea enim scripsit, quae ab Andrea Magochi nunc primum a porta imperatoris Turcarum reverso intellexit; cum eodem ipso habui et ego hominem meum fidum, qui ubi primum ad me pervenerit, si certius aliquid praeter haec, quae in litteris iudicis Brassoviensis referuntur, attulerit, e vestigio ad M^{tem} V. perscribam. Sin autem haec ipsa tantummodo narraverit, nolo eadem apud M^{tem} V. frustra repetere. Caeterum hominem meum qui nuper a beglerbeg redierat ut ea quae viderat, M^{ti} V. coram referret, ad V. miseram M^{tem}, et is qui retulerat pontem navalem absolutum esse, id quod ego M^{ti} V. perscripseram; pari modo referebat, Turcas hoc tempore non habere tantas vires, praesertim si imperator Turcarum in persona non adveniret, quae his M^{tis} V. viribus Deo eas coadiuvante, nocere vel saltem eas tentare praesumeret. Nuper cum egregius Balthasar Bornemissa a me ad M^{tem} V. proficisceretur, cum de hac tum vero aliis de rebus perarduis M^{ti} V. et domino illustrissimo capitaneo generali perinde atque M^{ti} V. prout mihi videbatur, abunde nunciaveram, quae cum non dubitem per Bornemissam M^{ti} V. relata esse, nolo eadem iterum repetere et quamvis ego facile animadvertam non esse conveniens, ut ego ad statum rerum M^{tis} V. sententiam meam proferam, compertum enim habeo apud M^{tem} V. omnia consilio prudentissimo tractari, cum tamen ego M^{ti} V. perpetua fidelitate obstrictus esse velim, si quid etiam minus consulte obtulero, M^{tas} V. aequi bonique consulere dignetur. Habita ergo matura et prudenti deliberatione meo iudicio huius belli status eo consilio eaque ratiocinatione esset dirigendus, ne quo pacto existimatio et opinio hominum ex apparatu huius M^{tis} V. exercitus concepta frigeretur. Caeterum litteras comitatum M^{ti} V. misi, ex quibus quid mihi scribant, M^{tas} V. intelligat. Deus optimus stb. dignetur Maiestatem Vestram stb.

conservare. Datum Varadini 12. die mensis octobris anno domini 1542.

Eiusdem Maiestatis Vestrae serenissimae

fidelis

Frater Georgius episcopus Varadiensis etc.

Külczim : Serenissimo principi domino domino Ferdinando stb. stb.

Eredeti, titkos jegyekkel írva.

LII.

1542. oct. 13. Brassó.

A brassói biró Frater Györgynek. — Tudatja a moldvai vajda ellenséges szándokait, terveit s az okot, a mért a vajda Fr. Györgyre haragszik ; értesíti Radul vajda mozdulatairól ; végre kéri, hogy Fr. György úgy a maga személyére, mint az ország ügyeire vigyázzon.

Reverendissime domine domine gratiosissime observandissime. Post servitiorum *stb.* diligentem commendationem. Octo dies sunt elapsi quod Petrus vaivoda Moldaviensis et litteris et nuncio nos rogavit ut unum nostrum barbitonsorem ad se mitteremus, haberet enim eo opus ; ego itaque lactus tantam opportunitatem ad ipsum mittendi mihi esse oblatam, non diuturna mora interiecta, tonsorem ordinavi ut illuc iret, adiuncto ei homine nostro et fido et Petro vaivodae ab aliquot annis optime noto, qui illum suae Magnificentiae commendaret ac ea quae ex me in commissis habuit per omnem opportunitatem efficere posset. Ille homo noster hesterno vesperi ad nos reversus, haec subscripta mihi retulit, quae sub iuramento taciturnitatis a suo optimo amico habuit, nemini praeterquam mihi uni referenda. Primo itaque dixit imperatorem Turcarum novem nuncios unum post alium ad Petrum vaivodam ut se huc emoveret misisse. Estque Petri vaivodae mens ut civitatem Megyes accipiat. Ex Megyes vero velit arcem Kekylewar expugnare inque suam potestatem redigere et Fogaras quoque bello infestare, totamque illam terram Fogaras in cineres ac favillas redigere. Secundo vellet totam Transsylvaniam secundum suam voluntatem dicare seu taxare. Tertio interrogasset Petrus vaivoda, an thesaurarius, inquires (V. rev^{mam} D^{nem} putans) ullum exercitum haberet; non enim (dixit ille homo) diligit ipsum, propterea quod V. rev^{ma} D^{tio} accusasset ipsum penes imperatorem Turcarum quod multas desolationes hic fecisset ; ideoque imperator ipsi sub capitis sui periculo commisisset ut nullam domum in hac Transsylvania debeat ausus esse succendere. Quarto retulit quod Petrus vaivoda quosdam occultos

tractatus habeat cum Baltasare Bamfy et cum Christophoro Kawai. Quinto dixit unum legatum esse ibi penes Petrum vaivodam a rege Ferdinando illuc missum, quem etiam secum huc educit. Haec sunt gratiosissime domine quae ex nobis benevolenti homine habui, quae V. rev^{mae} Dⁿⁱ scibere necessarium duxi ut eadem ex his et similibus rumoribus quod in bonum omnium nostrum cedere debeat, eo commodius elicere possit. Nunciavit insuper mihi Petrus vaivoda ut ad Fogaras mitterem quo captivi emitteretur. Sed ego illud non faciam.

Radul vaivoda ad Zlatyna descendit ad Russawa iturus, quod versus Zöryn tendit. Unde confido quod nullum impedimentum ab eo hoc anno habebimus. De hac quoque re mihi avisatio facta est ut caveremus nobis ac nullis iuramentis aut promissis fidere-mus, nam quod anno proximo superiori factum fuisset, id etiam hoc anno simili specie forent attentaturi, perfidiam domino Maÿ-latho exhibitam innuendo (?). Proinde domine reverendissime observandissimeque quum tot undique mala non solum huic patriae nostrae Transsylvaniae in communi sed etiam personae propriae V. gratiosissimae D^{nis} privatum immineantur, rogo quam diligentissime ut quod fieri potest diligentem curam adhibere dignetur ut neque personae V. rev^{mae} D^{nis} nec etiam huic regno deinde aliqua nociva molestia accidat. Deus servet V. rev^{nam} D^{nem} stb. Ex Brassovia feria sexta proxima ante festum beati Galli confessoris anno domini 1542.

Eiusdem vestrae reverendissimae dominationis
deditissimus

Joannes Fux iudex Brassoviensis

Külczim : Reverendissimo dom̃ino domino Georgio ecclesiae Waradiensi
episcopo stb. stb.

Eredeti.

LIII.

1542. oct. 15—17. Bécs.

a)

Ferdinand utasítása Frater Györgyhöz, Báthory Endréhez és Bajoni Ben-czéhez küldött biztosai: Révay Ferencz és Bornemisza Pál számára az erdélyi helytartóság, az erdélyiek által kívánt hadisegély stb. tárgyában; továbbá, hogy a barát s Báthory Endre megnyugtassanak Perényi Péter elfogatása felől.

Ferdinandus etc.

Instructio de iis rebus quas res magnificus Franciscus de Rewa personalis praesentiae nostrae in iudiciis in regno nostro

Hungariae locumtenens et consiliarius noster nec non egregius Paulus Bornemissa secretarius et oratores nostri fideles nobis dilecti tum apud reverendum devotum Fratrem Georgium episcopum Varadiensem etc. tum apud magnificum Andream de Bathor, fideles nobis dilectos nostro nomine coniunctim vel divisim agere et tractare debent.

In primis recta se ad ipsum Andream Bathory ubi-ubi fuerit conferant, exhibitisque litteris nostris credentitiis illi gratiam nostram regiam et omne bonum exponant.

Deinde vero referant nos de illius virtute, animi nobilitate, bonitate, fortitudine et ingenii dexteritate magnam iamdudum spem et fiduciam concepissee valdeque in eum animatos et propensos esse ad ornandum et amplificandum illum tum officiis tum omnibus aliis honoribus, non dubitantes quin in eo bonum et utilem servitorem simus experturi, quandoquidem compertum habentes quam bene et fideliter nobis et regno nostro maiores sui viri praeclari et magnanimi servierint, ideo facile adductos esse nos ut credamus illum quoque suorum maiorum vestigia imitaturum, praesertim cum luculentis testimoniis etiam nunc edocti simus, quam egregie et fideliter in ista expeditione nostra contra Turcas sese gesserit, adeo ut de eiusmodi sui strenuitate et probitate nobis quasi omnia audacter polliceri posse existimemus.

Itaque nos tum ob iam dictas causas tum quod personam illius prae aliis elegissemus, cuius fide et opera in rebus maximis uteremur, id consilii cepisse ut ex quo praefatum reverendum Fratrem Georgium episcopum Varadiensem in locumtenentem nostrum in regno nostro Transsylvaniae constituere in animo habemus, hunc ipsum Andream Bathory ceu alterum collegam et locumtenentem adiungeremus.

Quocirca praefati oratores nostri illum verbis nostris etiam atque etiam vehementer adhortari debent ut suscepta istiusmodi provincia ad episcopum Varadiensem se conferre, unaque cum ipso in Transsylvaniam pro curandis et disponendis iis rebus, quas ad conservationem et defensionem istius regni pro praesenti statu temporis utiles et necessarias fore ambo cognoscent, ocius proficisci velit, assumptis secum quingentis equitibus et totidem peditibus, si modo tantum numerum ad manum et in promptu habere poterit. Quandoquidem ipsum Bathory non minorem gentium numerum quam fratrem Georgium illius nimirum collegam futurum ad eiusmodi officium conducere et levare optemus et id sane eundem Andream Bathory commode facere posse nihil dubitemus.

Unde vero dictis gentibus ita levandis et conducendis stipendia curari debeant, hoc partim ex dicis, partim eo modo ut

infra sequitur vtriusque industria tam Fratris Georgii quam Andreae Bathory recte effectum reddi posse nos indubitato credere.

His autem apud memoratum Andream de Bathor ex animi nostri sententia confectis et conclusis praefati oratores nostri inde ad reverendum episcopum Varadiensem iter suum accelerent, cui post redditas litteras nostras credentiales similiter gratiam nostram et omne bonum referant.

Deinde vero exponant, nos intellecta sinceritate atque fide qua ipsum ad servitia et obedientiam nostram accessisse firmiter credimus et cognoscentes denique praesentem necessitatem regni nostri Transsylvaniae optantis scilicet a nobis certum gentium numerum quo illis opem et auxilium feramus, neminem ex omnibus magis idoneum et aptum ad hanc rem fore iudicasse, quam suam Devotionem, cui hoc muneris nomine nostro obeundum demandaremus. Quare ipsum omni studio requirendum duxissemus ut veluti locumtenens noster dictum regnum intrare ibique ea omnia et singula quae ad ipsius regni et universorum regnicolarum commodum et salutem nec non defensionem eliberationemque eorundem pertinere videbit, diligenter proque virili sua et ea singulari prudentia qua praeditus est, gerendarumque rerum dexteritate agere et procurare velit, ex omni scilicet parte praecavendo ut ne vaivodae illud regnum hostiliter invadunt, neve seditio aliqua in eo excitetur, quin potius illi qui iussis et mandatis ipsius contraire et repugnare conabuntur, omnibus melioribus viis et rationibus quibus fieri queat per eum ad obedientiam reducantur et in debito quique officio contineatur; confirmando illi, quod hoc tempore non possit nobis magis gratum servitium impendere, quam si istam provinciam subeundo nobis in iam dictis rebus operam studiumque suum accommodet; quod ut ipsum facturum nobis pro certo persuadeamus, ita etiam singulari gratia et beneficentia nostra per omnem occasionem erga illum tale servitium recognoscere haud praetermissuri sumus.

Et quia compertum habeamus magnificum fidelem sincere nobis dilectum Andream de Bathor illi esse valde gratum, dilectum et acceptum, ut quem loco filii et vicissim ipse suam Devotionem loco patris habere soleat, ideo non abs re nos facturos existimasse, quod dictum Andream tum propter maiorum suorum merita et servitia fidelissima, tum etiam ob suam ipsius virtutem, probitatem et praeclaras animi dotes, quarum multa documenta vel in praesenti expeditione nostra dedit, uti alterum collegam et locumtenentem nostrum in Transsylvania Devotioni suae adiungeremus, non dubitantes quin bene inter se concordabunt, illudque munus, coniunctis animis atque studiis fideliter gerent.

Caeterum postquam a regnicolis Transsylvaniae numerus

gentium ad minus circiter mille pedites et mille equites pronunc petitus sit per nos in Transsylvaniam mittendus; idcirco dicti oratores nostri cum ipso episcopo Varadiensi nomine nostro diligenter agere et tractare debent ut sine omni mora quinquecentum equites, totidem pedites sub stipendiis nostris assumere et conducere curet, prout etiam magnifico Andreae Bathory imposuissemus ut is quoque tantundem equitum et peditum allaturus dictisque gentibus ipsius episcopi Varadiensis associaturus cum iis simul congregatis secum quamprimum Transsylvaniam ingrederetur. Si vero magnificus Andreas Bathory non posset habere eum numerum gentium praesertim peditum, tunc id quod deerit ad completionem mille peditum et mille equitum ipsi episcopo Varadiensi attribuendum erit et conducat. Pro conductione autem eiusmodi gentium, solvendisque stipendiis, quibus sustineantur, donec in regno futuris aliter ipsis de certa solutione provideri queat et pacta ex taxis et proventibus introitibus que regni (*sic*), cogitavimus interim parandae pecuniae eum modum ad manum esse posse ut de capitulo Varadiensi quanta haberi queat summa, necnon a magnifico Benedicto Bayoni similiter de pecunia illa quam penes se habet, recipiatur, reliquum vero quod opus erit ad levationem et conductionem dictarum gentium vel ex dicis in comitatibus ultra Tibiscum imponendis et exigendis vel alio quocunque modo, prout ipsi episcopo Varadiensi et Andreae Bathory melius et consultius videbitur, colligatur. Quocirca dicti oratores nostri communicato super hoc consilio nostro tam cum episcopo Varadiensi quam cum Andrea de Bathor diligenter cum ambobus agere et tractare debent, ut tantum pecuniam pro levandis et intertenendis iam dictis gentibus praescripto modo parare et adventum ingressumque suum in Transsylvaniam cum praefato gentium numero quantocius maturare curent.

Porro cum circa redditus et proventus nostros regios in Transsylvania ut pote de salibus, de vigesimis, quinquagesimis, cemento, taxa Saxonum, subsidio nobilium, adustione bouum idque genus aliis valde operae pretium fore existimemus aliquem bonum ordinem colligendi exigendique illos instituere, cumque ad eam rem non nisi persona matura, grata populo et idonea requiratur et ideo magnificum Benedictum Bayony in receptorem et administratorem istiusmodi proventuum et reddituum nostrorum in ipso regno Transsylvaniae eligendum et deputandum illique hoc ipsum officium propter suam fidem, probitatem et virtutem de qua nobis valde commendatus est, committere et concedere decreverimus; quare iidem oratores nostri hac de re illi voluntatem et deliberationem nostram patefacere nostroque nomine a se petere debent, ut assumpto hoc officio, illud diligen-

ter et fideliter gerere et administrare studeat, requirendo semper si opus fuerit, in administratione et collectione eorundem proventuum nostrorum auxilium, opem, consilium et assistentiam dictorum locumtenentium nostrorum et praesertim respectum et recursum suum in iis ipsis rebus ad Fratrem Georgium habeat.

Praeterea debent praefati oratores nostri cum dicto episcopo Varadiensi nomine nostro agere, uti nobis dicas sive taxas pro exercitus nostri intertentione dari solitas debitis et opportunis modis pronunc procurare laboret.

Et haec sunt quae praefatos oratores nostros vel communiter vel separatim apud dictos fratrem Georgium et Andream Bathory summa diligentia quaque possunt solertia agere et tractare oportet. Nostram in praemissis expressam et omnimodam exequenturi voluntatem. Datum Viennae 15. octobris 1542.

Postscripta. Cum intellexerimus illum ipsum Andream de Bathor et nonnullos alios ex eo, quod Petrum Perenny et capi et in custodia teneri iussimus, ex castris nostris quasi metu quodam impulsos proximis diebus discessisse; debent dicti oratores nostri hoc sibi nomine nostro confidenter declarare, quod licet dictum Petrum Perenny et arrestari et captivari fecerimus, idque propterea quod confoederationem quandam tum contra nos uti legitimum regem Hungariae tum in perniciem ipsius regni et consequenter totius christianitatis inire et multa alia manifesta crimina contra officium suum et debitum fidelitatis suae, prout fidedigna relatione accepimus, perpetrare et machinare ausus sit; tamen nunquam in animo habuisse et ne cogitasse quidem praeter hunc solum aliquem alium ob eam causam captivari facere. Et quamvis ipsum quoque Andream Bathory de istiusmodi confoederatione intelligentiam aliquam habuisse perlatum sit ad nos; tamen hoc e diverso nobis exploratissimum esse, quod non nisi invitatus et illibenti prorsus animo ei se conspiracy immisceri passus sit atque adeo desiderasse ut illum per litteras nostras ab hac confoederatione revocarem, in quam non nisi sub falso quodam praetextu boni publici et commodi nostri per dictum Petrum Pereny inductus fuerat. Itaque non esse cur vel tantulum eo nomine timeat, quin potius hoc de nobis sibi persuasissimum habeat, nos ut supra dictum est cupere opera et fide sua in maximis rebus uti et tantum abesse ut nos de eius persona indignationem aut inclementiam aliquam suscepisse vereri debeat ut ipsum vel tunc etiam cum iam de iam dicta liga aures nostrae perstrepuissent, ad hoc officium deputare omnino decreveramus et quo magis magisque sciat nostram illi gratiam cumulate expositam et confirmatam esse, hinc pro maiori securitate personae suae adiunctas litteras expediri mandasse, quas iidem oratores nostri, postquam ipse Andreas praefatus locumtenentis munus

sibi per nos gratiose oblatis se assumere et cum praefatis gentibus in Transsylvaniam mox proficisci velle polliciturus fuerit, ad manus illius dare et consignare debebunt.

Ubi autem venerint ad episcopum Varadiensem, tunc illi quoque confidenter verbis nostris ostendant causam illam, quam obrem Petrum Pereny et capiendum et in custodia tenendum curaverimus, ut ne suspicetur nos immerito ad hoc factum condescendisse, ad quod nos ipsa atrocitas rei et plurima illius Pereny facinora perpulissent.

Datum Viennae 17. octobris 1542.

Fogalmazvány.

b)

Ferdinand megbízó levele Fr. Györgyhöz Révay F. és Bornemisza Pál számára.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Commisimus magnifico Francisco de Rewa personalis praesentiae nostrae in iudiciis locumtenenti et consiliario nostro nec non egregio Paulo Bornemissa secretario et oratoribus nostris fidelibus nobis dilectis nonnulla Devotioni Tuae verbis nostris exponenda, sicuti ab eis vel altero eorum intelliget. Quae cum de mera voluntate menteque nostra procedant, D^{uem} Tuam gratiose requirimus ut eis confunctim vel divisim in his quae ita nomine nostro referent, plenam et indubitatam fidem adhibeat, seque superinde sic pro communi salute regnique istius conservatione gerat et exhibeat, uti eam facturam esse indubitato confidimus. Id quod singulari gratia ad quamvis occasionem erga D^{uem} Tuam recognoscemus. Datum Viennae 17. Octobris 1542.

In simili mutatis mutandis ad Andream de Bathor, item ad magnificum Benedictum Bayony fideles nobis dilectos.

Az irat élén: Credentiales ad Fratrem Georgium.

Fogalmazvány.

LIV.

a)

1542. oct. 16. Szeged.

A szegedi bíró Frater Györgynek. — Tudósítja a törököknek Szeged körül való mozdulatairól s mivel parancsra a beglerbéghez kell mennie, az esetre ha baj érne, ajánlja családját a barát kegyelmébe.

Reverendissime domine domine mihi gratiose. Post fidelium servitiorum *stb.* commendationem.

mus hucusque etiam V. rev^{mae} Dⁿⁱ fideliter rescripsimus. Nunc vero talibus novitatibus utimur, ut feria quinta proxime praeterita ipse bassa beglerbek cum omnibus gentibus suis super pontem ante Waradinum Petri ad istam partem Danubii venit et nunc simulcum Memhetbek sunt prope Baya penes Danubium et nunciavit nobis ut ad Pesth ire conatur et nunc misimus victualia super aliquot currus.

Scimus autem V. rev^{mam} D^{nem} intellexisse ut Germani de obsidione civitatis Pesthiensis versus Strigonium ascenderunt, nescimus autem causam discessus illorum et nos iam eo magis astuciam Turcarum formidamus.

Dixit autem idem beglerbek homini nostro ut vaivoda etiam Moldaviensis hic prope nos in Kanisa vult Tisciam traicere et nunciavit nobis ut eo tunc naves istius civitatis ad Kani- sam dimitemus.

Itaque eidem V. rev^{mae} Dⁿⁱ praesentibus supplicamus quatinus det nobis V. rev^{ma} D^{tio} informationem, quid nobis iam faciendam sit. Quia post deum omnipotentem in V. rev^{ma} D^{ne} specialem habemus confidentiam. Ex Zegedino, feria secunda proxima ante festum beati Lucae evangelistae anno 1542.

Eiusdem V. rev^{mae} D^{nis}.

clientuli

Judex et iurati cives civitatis
Zegediensis.

Külczim: Reverendissimo domino domino Fratri Georgio episcopo ecclesiae Varadiensi *stb.* domini nobis gratioso.

Eredeti.

LV.

a)

1542. oct. 16. Hely nélkül.

Andrássy Márton Frater Györgynek. — Számot ad a moldvai vajdához való követségéről s tudósítja a havasalföldi vajda mozdulatairól.

Nagyságos és énnekem kegyelmes uram, szolgálatomat ajánlom te nagyságodnak, miképen kegyelmes uramnak.

Ez elmúlt napokban választattunk vala ez országtól több ur[a]jmmal egyetemben moldvai vajdához.

Mikor az vajdával szembe lőnk és az kevétséget neki megmondók, az kevétség csak könyergés vala hogy ez országba ne

jőne, ne pusztottatnék ez ország ő nagysága miatt, mert ez elmúlt esztendőben es sok pusztaság esék ez országban, inkább óltalmazná ez országot ő nagysága. Ezféle kevetségünk vala etc.

Mikor választ tőn, revid szókkal mondá azt hogy el kell jőni mert az császár parancsolatja az; de nem akar senkit bántani: ha szabat akaraton volna, sok arany forintért ki nem jőne, de nem szabad akaraton vagyon; de azt kívánja hogy valami éléssel megsegédtsük. Továbbá hogy Fogarasba ez ország keveteket válaszszon és az bojérekért törekedjenek szabodolásokért etc. Továbbá az kijövést igen nyilván mondja azon óton, kin ez elmúlt esztendőben kijött vala.

Az ország népet községet nem indított vala az koron, de ő maga hadakozóképen Románvásártt vala udvarháznépével.

Az ki álgyúi vannak, azok valának Tathos városban, holon-nat egy napon Kézdi földében lehet mind hadakozóképpen. Élést sokat takartatott lisztet oda az városba.

Továbbá az havasői vajdához keveteket bocsátott vala ez ország ezen kevetséggel. Azok es hagyták vajdát útban, ez elmúlt cseterteken kültezett által az Olton, Kalathnán; mondják az kevetek hogy sok néppel ment el; de igen hitvány lovok volt, jóllehet az ország népének az színe-jova volt: de igen hitvány szerrel voltak.

Ezeket írhatom te nagyságodnak. Minket igen biztat az moldvai vajda, hogy nem bánt senkit, hanem inkább óltalmazni akar ha mi azt műveljük az ő akaratját. De inkább azt értem minden embertől hogy őt senki jó akarattal meg nem várná, az kinek marhája vagyon, az hova lehet, örömet eltakarítjok előtte. ezeket írhatom te nagyságodnak. Továbbá miben tudok szolgálni te nagyságodnak, kész vagyok mindenben. Az úristen tartsa meg te nagyságodat. Ez levél költ Szent Gál napján 1542.

Andrassý Marthon
te nagyságod szolgálja.

Külczim nincs.

b)

Pótlék az elébbi levélhez.

Kegyelmes uram. Továbbá mikor választ adott volna ez ország dolgáról moldvai vajda hivata engemet hozzá, sok szóval szóla az te nagyságod dolga felől és az ő várai felől és az te nagyságoddal való egyesség felől etc. Kegyelmes uram, higgyen te kegyelmed, hogy az mit tudék szólni te kegyelmed felől jobbat, ki az te nagyságod méltóságához illendő volt, eleget szóltam néki minden dologról, kit meg nem írhatok mostan te kegyelmednek.

Kére emgemet azon hogy én te nagyságoddal szemben lennék és te nagyságodnak szólnék az várak felől és az te nagyságoddal való egyesség felől kit akarna és kívánna te nagyságoddal lenni. Minden hittel fogadással az mivel te nagyságod akarná, az ő várai meglevén, kész mindenre te nagyságodval egyet érteni minden dologban és olyan hitet tenni, kivel te nagyságoddal egyet érthetne és tarthatna, etc.

Aznak okáért, kegyelmes uram, bizony az, hogyha te nagyságod itt Erdélyben voltát tudhatom vala, minden késedelem nélkül te nagyságodhoz megyek vala, de miért az te nagyságod messze volta lőn, költségem annyira nem lőn és egészségem.

Továbbá kegyelmes uram te nagyságodnak könyvergek mind ezekből, hogy mit kelljen énnekem tennem, te nagyságod adjon énnekem tanúságot minden dologból, mert az miben tudok szolgálni te nagyságodnak, arra mindenbe kész vagyok etc. Azt es értem hogy az ország es te nagyságodhoz bocsátott ezen dologért, Kwacz (*t. i. Kovács*) László[ér]t és az Fogarasban ki foglyok vadnak az szabadulásáért könyvereknek (*sic*). Ezeket adhatom és írhatom te nagyságodnak tudtára lenni. Az úristen tartsa te nagyságodat minden jóval. Ez levél kült szent Gál napján ezer V száz 42,

Andrassy Marthon
te nagyságod szolgája.

Külczim : Reverendissimo domino et domino Fratri Georgio episcopo Varadiensi *stb.* domino nobis semper elementissimo.

Mind a két darab eredeti.

c)

1524. oct. 16. Csikszék.

Sándor Mihály Frater Györgynek. — Andrassy Márton levele alapján sürgetve hívja a barátot Erdélybe s tudatja, hogy a székeltek általános felkelést rendelték el.

Nagyságos kegyelmes uram, szolgálatom ajánlásának utána etc. ezt írhatom te nagyságodnak, mikoron Kolosváratt te nagyságod engem elbocsáta, hagyá te nagyságod, hogy Andrasi Márton bemenne Moldvába te nagyságod nevébe; az te nagyságod credentiáját nekem ott adák, sem azután nem hozták; de mind országúl ez székelység küldtük vala be moldvai vajdához kit nyilván megért te nagyságod az ő leveléből; moldovai vajda ő maga emlékezik az te nagyságodval való egyenesülésről, — hogy kész

volna te nagyságodval megegyenesülni és minden hitvel magát te nagyságodnak kötelezni. Kéri volt ezen Andrási Márton, hogy te nagyságodval szembe lenne és te nagyságodot megértené az egyenesség dolgából; de nekünk nem tetszék semmiképpen, mig-nem te nagyságodtól akaránk tanolni, mi legyen az nagyságod akaratja.

Továbbá az vajda kijüvése mennyiben vagyon, nagyságod megérti ez Andrási Márton leveléből; könyergünk te nagyságodnak, ez istenért hogy te nagyságod jöjjön be, mert ha te nagyságod közinkbe nem jó, nekünk csak veszedelem minden dolgunk.

Toábbá ezt írhatom te nagyságodnak hogy meghagytuk nagy erősséggel, minél nagyobbval tudtuk, hogy mindjártást felkeljünk; ha egy házban X ember volna es, mind felkeljenek fejek vesztesége alatt. Toábbá te nagyságodat tartsa meg az isten nagy jó egészséggel. [Költ] ez levél Csikba Szent-Mihályon, szent Gál napján 1542.

Eiusdem V. rev^{mae} D^{nis}.

Servitor Michael Sandor.

Külön lapon ugyancsak Sándor M. kezével: Továbbá te nagyságod mind ennyi sok háború időben ne feledkezzék rólunk te nagyságod; adjon tanóságot, értelmet, mihez tudjuk magunkat tartanunk; mert mindenben te nagyságodtól akarunk tanólni és te nagyságod tanósága szerént akarjuk magunkat tartani,

Toábbá érdemljük ezt te nagyságodtól szolgálatunkért, minemü sok rendbéli híreket hoznak közinkbe, te nagyságod bizonyosítson meg kiknek hinnünk kelljen hogy mü es tudjunk te nagyságodnak szolgálni.

Eredeti.

LVI.

1542. oct. 16. Torda.

Mikola László Frater Györgynek. — Úgy érti, hogy a székelek Fr. Gy. jelenléte nélkül nem akarnak a többi erdélyiekkel tartani, hanem Péter moldvai vajda mellett kelnek föl.

Reverendissime domine domine mihi gratiosissime. Post perpetuorum meorum servitorum commendationem. Nunciavi mihi D^{no} V. rev^{ma} per dominum praepositum {Ilmire ut eandem certis rumoribus tenere deberem. Hucusque quotquod huius (?) Dⁿⁱ V. rev^{mae} et nunciavimus et rescripsimus. Nunc autem his servitor Brassoviensis quitquid attulit, eidem quoque Dⁿⁱ V. rev^{mae}

eandem (*sic.*) portare spero. Igitur supplico Dⁿⁱ V. rev^{mae} velit curam omnium nostrum pro amore dei habere, nam intelligo ab uno fratre meo ut Siculi sine praesentia D^{nis} V. rev^{mae} nihil nobiscum movere vel intelligere volunt; timendum, nisi subsidium D^{nis} V. rev^{mae} videant, penes Petrum vaivodam insurgunt. Omnes suotquod sumus, saltem omnem spem nostram in D^{nem} V. rev^{nam} qosuimus. Altissimus eandem *stb.* conservare dignetur, et nobis omnibus succurrere eadem dignetur. Ex oppido Thordensi feria oecunda ante Lucae evangelistae. Anno domini 1542.

Eiusdem V. rev^{mae} D^{nis}.

servitor

Ladislaus Mýkola
manu sua.

Külczim : Reverendissimo domino domino Fratri Georgio episcopo Varadiensi *stb.* domino mihi gratiosissimo.

Eredeti,

LVII.

1542. oct. 17. Bécs.

Ferdinánd meghagyja Frater Györgynek, hogy Szeben városa aranyhitelesítési jogát ne korlátolja.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Visum est nobis ex rationabilibus causis ad hoc adductis auri caementum civitati nostrae Cibiniensi ex quo tantopere a nobis eo nomine institerunt, restituere, ut ibi iuxta antiquam consuetudinem servetur. Quia vero caementum illud in manibus Devotionis Tuae iam nunc positum esse atque id quoque intelligimus eandem D^{nem} Tuam quasi sua sponte cogitasse caementi usum in dictam civitatem nostram Cibiniensem reducere; D^{nem} Tuam gratiose requirimus et hortamur, ut quod in hac re tam benemeritae civitati nostrae non quidem de novo sed pro veteri more concessimus, id Tuae quoquae D^{nis} favore et adiumento cum effectum gaudere possint. Nostram in eo benegratam exequutura voluntatem. Datum Viennae 17. octobris 1542.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LVIII.

1542. oct. 17. Bonyha.

Betlen Farkas Frater Györgynek. — Tudósítja a moldvai vajda nyilatkozatairól és biztatásairól s kéri, hogy jöjjön közibük, mert ők nem tudnak megegyezni abban, mit kelljen tenniük.

Reverendissime domine et tamquam pater nobis observantissime. Praemissa stb. commendatione. Ex quo hactenus V. rev^{mae} Dⁿⁱ non scripsimus haec fuit causa una: quod ex quo audivimus V. rev^{mam} D^{nem} aliis continue (*scribere?*) nobis vero nichil, opinati fuimus in eo, quod nos apud V. rev^{mam} D^{nem} pro nichilo reputarem (*így*); tamen hesterra die egregius Nicolaus de Harangláb adduxit nobis litteras V. rev^{mae} D^{nis} tritas et destructas cum suo sigillo, quas rursus V. rev^{mae} Dⁿⁱ remisimus in specie ea causa ut eadem, quam turpiter et quam tarde deferuntur cum destructis sigillis, cognoscat, quia litteras V. rev^{mae} D^{nis} honorificentius et celerius deberent offerre. Alia causa fuit: quod homo noster de Moldiva nondum redierat; iam rediit et litteras per dominum vaidam Moldaviensem nobis missas in specie V. rev^{mae} Dⁿⁱ misimus. Nunciat nobis sua D^{io} quod aliud nequaquam potest facere sed cogitur ad hoc regnum exire, licet sponte non veniret et etiam boyarones sui valde obstarent, ut ne veniret. Dicit etiam servitor noster quod in alpibus magnus lutus est et via maxime mala; tamen adhuc neque Turci neque Tartari fuerunt secum et dicit quod cum Turcis et cum vaivoda Transalpinensi prope Brasso confoederabunt et uniuntur et nunciant quod nos in hoc regno contra eos ne insurgamus, sed dum ipsi ad medium istius regni pervenerint, tunc nos cum specialioribus nobilibus dominis huius regni coram ipsos accedamus et de unanimi voluntate dietam cum ipsis faciamus et singulariter de negotio huius regni unanimiter concludamus. Nunciant etiam quod si nos vinum et avenam mitteremus sibi sub alpes, tunc bona nostra depraedare non permittent. Bonum esset igitur si rev^{ma} T^{tio} V. ad hanc congregationem in Megies die dominico nunc affuturo fiendam intraret et de praemissis omnibus concludere. Nam si intelligerent nos quoque hic paratos fore, speramus quod non intrarent; sunt etiam aliqui in hoc regno, qui pulveres sibi apromptuant (?), sunt etiam alii qui ab eo requirunt. Bonum esset V. rev^{mae} Dⁿⁱ talia intelligere, si enim Siculos ipsi prius perveniunt, timendum est ne et ipsi prope eos starent. Item dicit etiam oratorem regis Ferdinandi apud ipsum fore et libenter cuperet de christianis ali-quod verum et bonum rumorem audire. Sed tamen non est nobis tutum sibi credere, quia fraudulenter agit nobiscum.

Quare rogamus atque iterum rogamus V. rev^{mam} D^{nem} quod veniat quam citissime ad hoc regnum, quia sine praesentia V. rev^{mae} D^{nis} nihil boni scimus facere, quia unus quisque secundum suam intelligentiam trahit. Caeterum in eo quam maxime rogo V. rev^{mam} D^{nem} ut has praesentes meas litteras nemini communit; quoniam si ad aures ipsius vaivodae pervenerit, quod nos talia scribimus V. rev^{mae} Dⁿⁱ non erit amplius nobis via, qualiter ab eo aliquid intelligamus. V. rev^{mam} D^{nem} deus *stb.* conservet. Ex Bohnya (Bonyha in crastino festi beati Galli confessoris anno domino 1542.

Wolffangus de Bethlen etc.

Külczim: Reverendissimo domino Fratri Georgio episcopo Waradiensi
stb. domino et tanquam patri nobis observandissimo,

Eredeti.

LIX.

1542. oct. 18. Bécs.

Ferdinand patens-levele Frater Gy. és Serédy G. számára Izabella királynénak Szepesvárába való kísérése tárgyában.

Ferdinandus etc.

Fidelibus nostris universis et singulis, reverendis, venerabilibus, spectabilibus, magnificis, egregiis, nobilibus, archiepiscopis, praelatis, locumtenentibus dominis, baronibus, comitibus, vicecomitibus, castellanis, praefectis, magistratibus, consulibus, iudicibus, iuratis, caeterisque civibus, officialibus personis et hominibus nobis subditis, cuiuscunque dignitatis, status gradus, ordinis et conditionis fuerint, per regnum nostrum Hungariae et alias ubilibet constitutis, quibus praesentes nostrae litterae praesentabuntur, salutem et gratiam nostram regiam et omne bonum. Quoniam deputavimus in mandatarios et commissarios nostros reverendum in Christo patrem Fratrem Georgium episcopum Varadiensem etc. ac magnificum Casparem Seredy partium superiorum regni nostri Hungariae capitaneum nostrum fideles nobis dilectos traducendi scilicet serenissimam reginam Isabellam viduam iuxta contractum concordiae proximis mensibus inter nos et ipsam serenissimam reginam initum ex partibus regni Transsylvaniae ad arcem Scepusiensem; ideo vobis omnibus et singulis et vestrum cuiuslibet fidelitati tenore praesentium firmissime praecipientes mandamus ut quotiescunque a praefatis Fratre Georgio et Caspare Seredy simul vel separatim nomine nostro de quovis auxilii genere seu ope atque opera praestenda

ad huiusmodi praefatae serenissimae reginae Isabellae traductionem necessaria requisiti et interpellati fueritis, eisdem in his ipsorum iussis et requisitionibus diligenter obtemperare, vosque in omnibus pro unius cuiusque fidelitate erga nos debita promptos et paratos sine aliqua difficultate et contradictione praestare et exhibere debeatis et secus sub obtentu gratiae nostrae facere non praesumatis. Harum testimonio litterarum sigilli nostri impressione munitarum mediante. Datum Viennae die 18. octobris 1542.

Az irat élen: Patentes pro Fratre Georgio et Caspare Seredy super educatione reginae.

Fogalmazvány.

LX.

1542. okt. 19. Bécs.

Ferdinánd Fr. Györgynek. — Tudatja vele, hogy a tiszántúli részek védelmére Batthyáni Orbánt és Bornemissza Boldizsárt, magához a baráthoz pedig Bornemissza Pált küldte, kiket holnap Serédy fog követni.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Accepimus rursus alias litteras Devotionis Tuae, quibus nos de rerum Turcicarum occurrentiis diligenter admonet et subinde hortatur ut mature de conservatione istius terrae prospiciamus. Utrumque nobis gratum est, et diligentia D^{nis} Tuae in admonendo de iis, quae nostra interest scire et fides sedulitasque eiusdem in adhortando. Quare non possumus non summo opere laudare et commendare istiusmodi D^{nis} Tuae studium, quo erga rempublicam christianam et regni istius salutem afficitur. Et quamvis nihil opus esse videamus currentem quod aiunt incitare, attamen D^{nem} Tuam hortamur ut hoc scribendi ad nos officium, quemadmodum coepit, continuare velit. In quo rem nobis factura est magnopere gratam et ad praesentem rerum statum providendum valde utilem. Nolumus autem eandem D^{nem} ignorare, quod ad defensionem et tuitionem istarum partium Urbanum Batthyani et Balthasarem Bornemissa superioribus diebus expeditimus; hodie vero egregium Paulum Bornemissa secretarium nostrum ad D^{nem} Tuam cum instructione emandavimus; cras autem et magnificus Caspar Seredy hinc a nobis de omnibus rebus instructus discedet; quem citius dimittere vix potuimus. Interim petimus ut D^{tio} Tua pro nostra in se fiducia curam hebeat istius patriae et maxime

Transsylvaniae; nos enim non deerimus pro virili succurrere et nunc quidem nihil aliud agimus, quam ut de eliberando uniendoque afflicto isto regno dies noctesque cogitemus, sperantes deum optimum maximum cogitationes et actiones nostras aliquando tandem prosperaturum. Datum Viennae 19. octobris 1542,

Az irat élen : Fratri Georgio etc.

Fogalmazvány.

LXI.

1542. október 20. Brassó.

A brassai bíró Fr. Györgynek. — Közli vele a hozzá Moldvából és Havasalföldről beérkezett híreket, különösen Péter moldvai vajdának Erdély ellen való titkos szándékait illetőleg.

Reverendissime domine, domine gratiosissime stb. Litteras V. gratiosissimae D^{nis} proxime ad me datas die beati Lucae evangelistae accepi, agoque diligentissimas gratias V. rev. Dⁿⁱ ob novitates mihi scriptas. Ubi vero eadem de censu imperatoris Turcarum mittendo (scribit), quicquid in nostram partem venit solvendum, nullus defectus penes me erit et cuicumque V. gratiosissima D^{tio} eam pecuniam deputaverit levandam, ei eam dabo.

Feria quinta postridie festi divi Lucae evangelistae venit quidam nuncius ad me et iuratos cives cum litteris Petri vaivodae, in quibus nos rogavit ut cum suo nuncio nostrum hominem mitteremus in Transalpinam ad Radul vajvodam, ut et ille cum suis gentibus huc in terram Barcha veniret. Sed vaivoda Transalpinensis fluvio (valacho) Olth transito, versus Russava profectus est. Confidimus ergo in deo quod nos non impediet.

Deinde noverit V. rev. D^{tio} quod Petrus vajvoda feria secunda ante festum beati Lucae evangelistae una cum suis gentibus in oppidum Tatthrus venit et hac hodierna feria sexta tam bombardas quam et ceterum apparatus bellicum cum curribus ac commeatu (quem copiosum habere fertur) hac emovebit, ipse vero in propria sua persona cum omni suo populo ac etiam pedibus ad dominicam iam affuturam subsequetur ita ut ad quartam feriam proxime venturam hic in terra Barcha constitui vult; quod suo proprio ore nobis nunciavit per suum famulum, non habet secum Thurcos ultra sedecim; cuius propositum haud aliud esse intelligere possum, quam (ut etiam antehac V. rev. Dⁿⁱ significavi) quam quod Megyes capiendum attentare vult et demum totam hanc Transsylvaniam artare. Ceterum est quod ex eo nuncio Petri vaivodae intellexi, quod sacra regia Maiestas et dominus dominus Ferdinandus rex etc. unum suum legatum ad

Petrum vaivodam misisset quem oratorem Petrus vaivoda dedisset in manus Thurcarum in oppido Romanwasar dicto.

Gentes ac ianicheri quos imperator antehac Adrionopolim miserat per Sophia profecti ad beglerbegh vadunt Budae ac Pesth subventuri. Imperator Constantinopoli est facitque ubique in suis terris proclamare ut unusquisque sese paret ut ad veris ingressum promptus sit. Venitque mihi hodierna die nuncius a Dreztor civitate Turciae, qui praesens stetit dum haec in Dreztor proclamarentur. Quod si etiam decem essent in una domo, tamen omnes deberent insurgere cum mandatum imperatoris foret venturum.

Ex talibus Petri vaivodae operibus et actis possim intelligere ipsum non esse boni propositi; rogo itaque V. gratiosissimam D^{nem} ab amore dei ut dignam nostri et huius regni curam (prout etiam hactenus fecit) gerat. Nos enim post deum ipsum omnem fiduciam nostram in V. rev. D^{ne} collocavimus. Quam idem deus *stb.* conservet *stb.* Datum Brassoviae xx die mensis octobris anno 1542.

Eidem V. rev. D^{nis}.

obsequentissimus
Joannes Fux iudex Brassoviensis.

Külczim : Reverendissimo domino Fratri Georgio episcopo Waradiensi *stb.*

Eredeti.

LXII.

1542. okt. 22. Bécs.

Ferdinand Fr. Györgynek. — Tudtára adja, mi módon intézkedett Erdély védelméről s hogy a többi között Serédyt 600 lovassal már Erdélynek indította; továbbá reményét fejezi ki, hogy a török ellen való, siker nélkül föloszlott expeditiót a jövő tavasszal nagyobb készüléttel lehetend folytatni.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Jam rursus alias a Devotione Tua accepimus litteras de 12. huius ad nos una cum iudicis Brassoviensis scriptis datas. Quae quidem litterae cum summam D^{nis} Tuae diligentiam minimeque fucatam in nos fidem arguant, non immerito ea ipsa sedulitate et continuatione qua D^{tio} Tua in scribendo ad nos utitur, delectari debemus et certe ita est, perplacet nobis eiusmodi studium illius et a se non nisi grato animo suscepimus. Ceterum quod de vaivodae Moldavensis conatibus scribitur, optaremus quidem meliora nobis afferri sed tamen eam fiduciam spemque singularem in D^{nis} Tuae prudentia et consilio collocatam habemus ut credamus illam omnes vias

rationesque inituram esse quibus dicti vaivodae proposita infringi debilitarique possint. Etenim sicuti heri scripsimus, committere volumus quin secretarium nostrum egregium Paulum Borne-missa ad D^{nem} Tuam cum mandatis nostris expediremus, quem prope diem apud D^{nem} Tuam futurum speramus. Ab eo facile intelliget D^{tio} Tua, quantum eitribuendum putaverimus. Hodie consequutus est magnificus fidelis nobis dilectus Caspar Seredy, qui cum sexingentis ad minus equis Transsylvaniam petet, cuius quidem et suorum equitum praesentiam ad res fortius atque foelicitius gerendas magnum quoque adiumentum afferre posse existimamus. Accedit ad hoc quod haud negleximus tum magnificis Petro Petrowyth et Dragffy nec non egregiis Michaeli Bydi et Christophoro Kawassy fidelibus nobis dilectis per litteras nostras iniungere uti urgente necessitate quam possunt validissime gentibus suis praesto sint, omnemque opem ad defensionem istarum partium impendant. Sperantes procul dubio illos ipsos pro sua in nos fidelitate mandatis nostris accurate obtemperaturus fore.

Porro postquam ita praeter spem et expectationem tam nostram quam multorum aliorum evenerit, uti Romani imperii duces atque milites re infecta obsidionem Pesthiensem deseruerint et inde retrocesserint, nihil certe prius nobis habendum duximus, quam de eo iam nunc agere et tractare ut maiori exercitus nostri parte in hibernis deducta et collocata, potiora subinde loca necessariis undiquaque praesidiis firmemus et muniamus; daturi praeterea operam ut tum apud sanctissimum dominum nostrum et sacram caesaream Maiestatem fratrem et dominum nostrum charissimum, tum apud reliquos principes et potentatus christianos ac praesertim imperii status coeptae huius expeditionis perpetuo cursu continuandae tam necessarium ac pium opus promoveamus; ita sane ut opitulante deo optimo maximo id quod hoc praesenti anno vel cessatum vel neglectum est, sub proximum ver multo auctioribus quam unquam antea viribus resarciatur et restauretur. Et in eo sane prudens D^{nis} Tuae consilium non possumus non vehementer approbare. Quocirca eandem hortamur ut quid sibi circa expeditionem illam nostram in omnem partem faciendum esse videatur, ad nos simul cum omnibus rerum occurrentiis crebro indesinenterque perscibere velit; quo nihil nobis acceptius erit et id quoque erga se singulari gratia recognoscere studebimus. Datum Viennae 22. octobris 1542.

Az irat élen : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXIII.

1542. októb. 23. Nagy-Várad.

Fráter György Serédy Gáspárnak. — Sürgetve kéri, hogy vagy maga is jöjjön, vagy csak seregeit küldje Fr. Gy. után Erdélybe, segítségül a moldvai vajda ellen, a ki Ferdinánd küldöttét is a török kezéhez szolgáltatá.

Magnifice domine amice et frater observandissime. Salutem *stb.* In adventu suo D^{tio} V. tantam moram fecit et eousque venit ut regnum hoc mox perdemus. Petrus vaivoda Moldavus iam in Transsylvaniam advenit. Et quamvis quid mihi esset faciendum a M^{te} regia informationem expectabam, cum tamen extremum iam pene periculum impendeat, secus fieri non potait; nisi ut quatenus dei optimi benignitas faverit, rebus regni prospiciamus. Opportet itaque ut ego cum meis gentibus mox in Transsylvaniam ingrediar et licet sciam per M^{tem} regiam Dⁿⁱ V. mandatum non esse, nihilominus D^{nem} V. magnopere rogo, velit gentes suas mihi et post me in subsidium mittere; aut si ipsamet venire poterit, adducat secum etiam dominum Balassa Simond (*sic*) ut unanimiter M^{ti} regiae et regno huic inserviamus. Ceterum quantum ego intelligo et prout mihi a iudice Brasso- viensi intelligi datur, Petrus vaivoda Thomam Kamarai nuntium M^{tis} regiae ad manuo Thurcarum dedit. Quare si quid subsidii D^{tio} V. mittere voluerit, ne tardet eadem, sed mittat quamprimum obsecro. D^{nem} V. foelicissime valere exopto. Datum Waradini in festo beatorum Simonis et Judae apostolorum 1542.

Frater Georgius episcopus Waradiensis etc.

*Külczim: Magnifico domino Caspari Seredy partium superiorum capite-
taneo etc. domino amico et fratri observandissimo.*

Eredeti.

LXIV.

1542. októb. 29. — Nagyvárad.

*Frater György Ferdinándnak. — Festi Erdély veszélyes helyzetét s azt hogy másrésről a törökök közt a német birodalmi hadak expeditiója, melynek föl-
oszlása még ismeretlen előttük, mily zavart okozott. Tudatja továbbá, hogy az
oláh vajdát mikkel biztatá, s hogy Perényi elfogatása nagy elkeseredést szült
mindenfelé. —*

Serenissime princeps et domine mihi clementissime. Hu-
millimam servitutis *stb.* subiectionem.

Quaecunque nova hactenus intelligere potui, M^{ti} V. singula quam rectissime significare curavi; ego vero vel ex litteris M^{tis} V. ad me datis vel ex hominibus meis qui a M^{te} V. reversi sunt hucusque certum aliquod documentum nondum accepi, unde quid mihi esset faciendum intellexissem, sicut et antea M^{ti} V. scripseram. Impraesentiarum in regnum Transsylvaniae quale periculum supervenerit M^{tas} V. ex litteris iudicis Brassoviensis ¹⁾ et regnicolarum quas praesentibus adiunxi intelligere poterit. Quamvis autem mea facultas ad defensionem regni huius tamque validum hostem propulsandum perquam exigua imo nulla sit; ne tamen videar me in tam arduo casu a M^{tis} V. servitute retrahere, quantulascunque tandem potero vires colligere, licet quales sint illi, in quorum medium profecturus sum, M^{ti} V. et antea significaveram et ex praesentibus litteris aperte pateat. Cum his in Transsylvaniam sum ingressurus, equidem illic eatenus possum M^{ti} V. servire quatenus divina favebit et annuere dignabitur clementia. Sed quemadmodum alias saepe numero, ita et nunc M^{ti} V. uti domino meo clementissimo humillime supplico, dignetur de regno Transsylvaniae deque hac terra prospicere, ne a M^{te} V. et christiana republica pereant; haec enim calami [tati]s principia sunt; periculorum quis exitus sequatur, solus deus novit. Ego M^{tis} V. fideles subditos in his partibus existentes per litteras et homines meos requisivi; videbo deo volente si quis ad instantia M^{tis} V. servitia venire non recusabit et prout quisque magis strenue egerit, si deus volet, M^{ti} V. id quoque significaturus sum ad extremum. M^{ti} V^{rae} humillime supplico, dignetur hominem meum praeter moram remittere; res enim ista moram minime patitur. Deus benignissimus dignetur M^{tem} V. *stb.* conservare. Datum Varadini 29. die mensis octobris anno domini 1542.

Eiusdem M^{tis} V. serenissimae

fidelis

Frater Geor[gius episcopus
Varadiensis.]

Postscripta. A porta imperatoris Turcarum specialis homo meus rediit, qui refert totam Turciam a facie expeditionis M^{tis} V. vehementer conterritam fuisse eamque ob rem imperator a partibus transmaritimis validum traduxerat exercitum, qui iam tum, dum is exiret, Andrinopolim attigerat, cui Huzreph bassa inter alios quatuor bassas infimus praefectus fuerat; nondum pervenerat eo fama expeditionem M^{tis} V. dilapsam esse, ac proinde incertum est adhuc, utrum is exercitus recta exeat vel autem ad propria dimittatur. Si revertetur, bene quidem et

¹⁾ Ez valószínűleg a brassai bíró októb. 20-diki levele. LXI. sz.

nobis salus; sin minus, nos in solius dei clementissimi manu erimus. Is mihi bassa, tametsi antea in omnibus meis negotiis admodum et contrarius et iniurius fuerit, blandis et adulatoriis verbis nunciavit, se et suam amicitiam etiam atque etiam offerens atque ubi primum adveniret mecum libenter se velle convenire meque omni genere officiosae fraternitatis prosequi; sed tamen vereor imo et scio magnopere ut sub his blanditiis virus et dolus insignis latet. Habeo adhuc illic fidum hominem meum, mittam mox et alterum atque interea donec animadvertent me de facto ipsis hostem esse, M^{ti} V. paratus sum ex animo inservire.

Ulterius vaivoda Transalpinus quoniam a porta continuo ut exeat sollicitatur, adeo ut unum chاوز alter subsequatur, per occasionem misit ad me unum boieronem suum, nam ipsemet cum exercitu in regno suo vestigia celaturus, nolens exire, oberrat, consultat a me quid sibi faciendum censeam et an aliqua spes adhuc supersit; ipse enim ad quaevis paratus esset, dummodo cuius respectu sciret quid facere. Ego illum prout melius scivi, magnopere animavi, M^{tis} V. expeditionem ineunte statim vere triplo auctiorem fore; cumque per catholicam caesaream M^{tem} rex Galliae tribus iam vicibus profligatus sit, nullo impedimento illius quoque M^{tem} caesaream remorari, ideoque personaliter ad futuram expeditionem adventuram deinceps clementissimo auxilio christianam libertatem iam tandem a barbaris liberatum iri. His et similibus adhortationibus boieronem dimisi speroque omnino nullum illinc nocumentum nobis hoc anno inferri. Moldavus autem hactenus ut intelligo in Transsylvania nullam depopulationem neque combustionem facit; dicit se ad Fogaras pro eliberandis obsidibus iturum atque inde ad beglerbegum. Jam ego sicut promisi intrabo et sicut deus optimus me iuvare dignabitur M^{ti} V. servire enitar.

Postremo superioribus diebus beglerbeg iudicem Zegediensem cum aliquot civibus ad se accersiverat; quos ego non sperabam ullo unquam tempore redituros. Iudex tamen multis muneribus et promissionibus effecit ut remitterentur. Habent libertatem ad tres menses ut interea temporis Turcae Zegedinum non condescendent. Is est nunc status Zeged. Battiani cum Bornemyza nomine M^{tis} V. Zegedinum profecturi diverterant ad me, quibus ex pecuniis huius comitatus pecuniam ad unum mensem dari curavi sicque abierunt. — Castra Turcarum etiam nunc ad Baya sunt.

Meminit, ut opinor, M^{tas} V. cum foelicis memoriae Maiestas domini mei clementissimi Artandinos iuxta demerita ipsorum poena capitis mulctaverat ea punitione omnium dominorum animi quantopere ab eius M^{tate} abalienati fuerant, vix omni ad-

hibita industria mitigari potuerant, quilibet enim idem periculum in caput suum expectabat. Nunc ob captivitatem Petri Perrenny simile quiddam accidisse video, et nescio quid coeperunt inter se mussitare; incidit et haec vox: aliter, inquit, facere non possumus, nisi ut Turcae fiamus. Itaque salvo M^{tis} V. prudenti consilio, forsitan bonum esset ad complacandos istos motus aliquem veluti interpositam personam adhibere. M^{tas} V. mihi ignoscere dignetur si quid inconsultius scripsero; nam licet sciam inconueniens esse ut ego ad statum rerum M^{tis} V. sententiam meam feram, cum istic omnia prudentissimo consilio administrantur; sed tamen, domine clementissime, quamdiu M^{tas} V. dei clementia superstes erit, sive boni sive mali erimus, necesse erit ut nobiscum perseveret ac e diverso nos cum M^{te} V. Certus sum M^{tem} V. ex suo prudentissimo consilio facillime modum in ea re excogitaturam, sed fortassis non erit ab re, si quo modo possibile foret Franciscum Dobo¹⁾ ex captivitate praesenti eliberare; eius fratres et affines venerant ad me, qui semet ad omnem fidelitatem et servitum M^{tis} V. obnixe commendant; meque rogarunt ut pro illius liberatione apud M^{tem} V. supplicarem et laborarem; profecti sunt iam illi ad M^{tem} V. quorum desiderium si istic M^{tas} V. ad finem non remiserit et si M^{tas} V. ex sua clementia permittere dignaretur, ego hic cum eis ne forte iuxta M^{tis} V. informationem, bono modo possem concludere; haec fortassis ratio, salvo ut praemisi M^{tis} V. prudenti consilio non aliena esset ab hoc instituto.

Domine clementissime, ob amorem dei supplico ut si quid scripsero, quo M^{tas} V. offenderetur, mihi ignoscere dignetur; studiose enim nihil scribo penitus quod M^{tis} V. erga me clementiam refrigeret. Sed tamen mei officii esse puto ea quae ad commodum rerum M^{tis} V. spectare animadverto, M^{ti} V. proponere; erit autem in arbitrio M^{tis} V. num quid ex meis scriptis admitendum et acceptandum sit.

Három külön papírszeleten (a legnagyobb valószínűséggel e levélhez tartozókon) a következők vannak:

1) Scriptis iam et obsignatis litteris iterum alius servitor iudicis Brassoviensis supervenit, qui nunciat Petrum vaivodam ad Brassoviam in castris fuisse iamque illinc ad viscera regni penetrasse. M^{ti} itaque V. pro certo possum scribere eum intra regnum Transsylvaniae esse, mihi armigeris ducentis vel ad summum trecentis summopere necessarium esset, quos si M^{tas} V. mittere dignebitur, dei auxilio ausim promittere ut ego custodiam.

2) Mandaverit mihi M^{tas} V. ut hic generalem condicerem congregationem proque subsidio praestando laborarem; ad do-

¹⁾ (Igy és nem Bodó.)

minicam igitur instantem, quae est quinta novembris congregationem indixi; videbo si qui comparebunt et in quibuscunque potero, M^{ti} V. ex animo obsequar; nunc tamen omnium animi in confusione et perturbatione sunt.

3) Quemadmodum intelligo dominus Nadasdy commisit ut si Turci vel Valachi ad pertinentias castri Fogaras irent, obsides illico decapitarentur; quod si fiet, opinor ut in regno Transsylvaniae interim donec ingredientur, insigne inferretur damnum.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando *stb. stb.*

Eredeti, egészen titkos jegyekkel írva.

LXV.

1542. nov. 21. Pozsony.

Ferdinánd Frater Györgynek. — Fölszólítja, hogy Pemphlinger Jánosnak, ki érdemén kívül fosztatott meg javaitól, azok visszaszerzésében segélyére legyen.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Supplicatum est nobis pro parte fidelis nostri Joannis Pemphlinger quemadmodum Devotio Tua ab his incluso supplici libello intelliget. Cum itaque illius petitionem tum iustam tum omni aequitati consonam esse videamus, et alioqui nostra sponte nec non propter parentis quondam sui diuturna fidelique servitia, quae nobis et sacrae coronae Hungariae multifariam praestitit, admodum gratiose propensi simus ei de oportuno remedio providere, quo ad paternorum bonorum suorum, quibus praeter meritum exutus est, primo quoque tempore pervenire possit; D^{nem} Tuam singulari studio hortamur ut in ea re omnem operam et authoritatem suam adhibere, omnesque denique vias et rationes inire, sicque dicti Joannis Pemphlinger conquassatas fortunas commendatas habere velit, ut si ullo modo fieri queat, is D^{nis} Tuae ope et auxilio adiutus paternorum et aliorum bonorum suorum, quibus immerito privatus est, celerem atque iustam restitutionem possessionemque consequatur et ab omnibus violentis occupatoribus defendatur. Factura est in hoc D^{tio} Tua rem tum piam tum nobis apprime gratam, quandoquidem magnopere cupimus et volumus ut praefatus Joannes Pemphlinger has litteras sibi apud D^{nem} Tuam in recuperandis bonis suis paternis non nisi plurimum profuisse sentiet; eoque magis quod D^{tio} Tua non ignoret, quantum divis et

humanis legibus oppressorum orphanorum miseriae et calamitates sublevari et adiuvari debeant. Datum in arce Posoniensi 21. novembris 1542.

Az írat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXVI.

1542. novemb. 24. Bécs.

Ferdinánd Fr. Györgynek. — Oktat adja, hogy mért halasztá válaszát a barát leveleire.

Ferdinandus etc.

Reverende devote *stb.* Redditae sunt nobis paucis ante diebus unae litterae a Dⁿ Tua 17. septembris proxime elapsi ex Varadino scriptae, a qua et antea aliquot litteras accepimus, ex quibus pergratum nobis fuit cognoscere, quantam diligentiam D^{uo} Tua [in] explorandis significandisque nobis iis rebus quas nos praesertim de Turcarum propositis et conatibus hoc tempore vel maxime scire oportet: pro sua in nos fide adhibere soleat. Quare non possumus non vehementer eiusmodi illius stadium probare. Ceterum quod hactenus ad plures eiusdem Dⁿs Tuae litteras respondere distulimus nulla alia de causa intermissum fuit, quam quod cum eius internuncius egregius Georgius Horwath ad nos venisset, illum iamdudum cum certa et gratiosa relatione ad D^{nem} Tuam remittere et expedire sicque ad litteras quoque eiusdem Dⁿs Tuae rescribere in animo habueramus; quemadmodum nunc tandem fecimus. Intelliget autem D^{uo} Tua ex ipso internuncio suo rerum praesentium statum apud nos et condiciones satis superque. Quod superest, D^{nem} Tuam omni studio clementerque requirimus et adhortamur ut istic circa omnia quae necessitas et regni salus requirunt nobis sua cura diligentia servitiis et officiis denique sedulo et fideliter praesto esse et de Turcarum conatibus caeptas explorationes continuare et ad nos primo quoque tempore perscribere velit. Quod omni gratia erga D^{nem} Tuam recognoscemus idque eam peraccurate facturam esse minime dubitamus. Datum Viennae 24. novembris 1542.

Az írat élén : 24. novembris. 42. Fratri Georgio episcopo Varadiensi.

Fogalmazvány.

LXVII.

1542. nov. 30. Besztercze melletti tábor.

Frater György Ferdinándnak. — Tudósítja, hogy Péter moldvai vajdát Erdélyből küldte s mivel az a híre, hogy a vajda némely erdélyiek behívására tört be, a három nemzetnek országgyűlést hirdetett.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime. Humillimam servitutis meae commendationem. De negotio Petri vaivodae Moldaviensis antea aliquoties ad V. M^{tem} scripsi, qui adiunctis secum Turcis et Tartaris in regnum hoc hostiliter ingressus erat. Quod ubi intellexi, pro meis viribus statim in hoc regnum ingressus sum eumque usque ad alpes insequutus sum ac e regno expuli, quem tamen assequi non potui. Nihilominus currus omnes, excepto uno, et bubalos resque nonnullas adeptus sum. Bombardas intelligo defossas in alpibus sed locum investigare nondum potui. V. M^{ti} quantum in me fuit in hac quoque re libenter inservivi et in aliis similiter paratus sum omni fidelitate inservire. Rumor est fuisse quosdam hic in regno, qui istiusmodi pollicitationibus ipsum invitassent, ut si saltem aliquem munitiorem locum sibi acquirere posset, totum regnum in suam veniret potestatem; ideoque iam castrum Kewkewllew adductis secum octo bombardis obsederat; sed ubi nostrum adventum intellexit, viminibus succensis ac combustis, collecto exercitu celeriter ante nos dies noctesque abiit. Magna itaque inter tres nationes de ea re nunc est controversia; quamobrem indiximus eis conventum quem celebraturi erimus ante decimum diem nativitatis domini, ubi animum singulorum diligentius cognoscere et perspicere studebimus. Quamvis autem concluseramus cum egregiis dominis nobilibus comitatum regni Hungariae, nos ad festum beatae Luciae in congregatione adfuturos; tamen rogabimus eos ut eam congregationem ad diem epiphaniarum domini differre velint. Ad fideles vero M^{ts} V. scripseramus ut in auxilium regni aliquod subsidium mitterent; nemo tamen misit. Magnificus dominus Caspar Seredy nondum etiam intravit; nobis ita videtur, ut negotium hoc etiam nunc longius dilatum sit, quam oportabat; itaque M^{tas} V. dignetur hanc rem iam tandem finire. Miseramus ad V. M^{tem} egregium Georgium Horwath, cuius medio V. M^{ti} de omnibus rebus nunciaveramus. M^{ti} itaque V. humilime supplicamus, quatenus M^{tas} V. dignetur ipsum cum benigna et clementi relatione quamprimum remittere. Reliqua V. M^{tas} ex praesentium exhibitare egregio Jacobo Pokay, familiare nostro intelliget, cuius verbis M^{tas} V. fidem creditivam ad-

hibere dignetur. Datis ex castris prope Byztricium in festo beati Andreae apostoli, anno domini MDXLII.

Eiusdem Vestrae Maiestatis

fidelis perpetuus

Frater Georgius
episcopus Waradiensis etc.

Külczim : Serenissimo principi Ferdinando *stb.*

Eredeti.

LXVIII.

1542. deczemb. 7. Bécs.

a)

Ferdinand megbízó levele a Fr. Györgyhez küldött Bornemissza Pál részére.

Credenciales ad Fratrem Georgium

Ferdinandus etc. Magnifice fidelis dilecte (*sic*). Commisimus egregio Paulo Bornemyssa secretario consiliario et internuntio nostro fideli nobis dilecto nonnulla Devotioni Tuae nomine nostro referenda; prout ab eo coram intelliget. Requirentes ob id D^{nem} Tuam omni studio, ut ei plenum et indubitatum fidem in his, quae verbis nostris exposuerit adhibere velit, prout in eam clementer confidimus *stb.* Viennae 7. decembris 1542.

Insimili mutatis mutandis:

Ad Casparem Seredy

Ad Balthasarem Bornemyssa

Ad Benedictum Bayony

Ad Andream de Bathor alterum locum-
tenentem nostrum in regno Transsylvaniae.

Magnifice
fidelis
dilecte

Fogalmazvány.

b)

Ferdinand instructiója a Fr. Györgyhez küldött Bornemissza Pál számára Bajoni Benedek perceptorsága, Báthory Endre helytartósága s a tiszántúli részek részleges országgyűlése tárgyában.

Ferdinandus etc.

Instructio de iis, quae egregius Paulus Bornemyssa secretarius, consiliarius et internuntius noster, fidelis nobis dilectus apud reverendum devotum Fratrem Georgium, episcopum Va-

radiensem ac regni nostri Hungariae thesaurarium etc. fidele sincere nobis dilectum nomine nostro agere et tractare debet.

Inprimis post exhibitas litteras nostras credentiales ei salutem gratiam nostram regiam et omne bonum exponat.

Deinde vero dicat nos ex relatione ipsius Pauli Bornemyssa inter alia abunde intellexisse id quod etiam antea ex pluribus D^{nis} suae litteris didicimus, quam tota accensa et animata sit nobis et regno illi nostro, omni fide, studio et labore inserviendi, summanque adeo fidelitatem suam nobis in utraque fortuna declarandi. Quae quidem eius propensissima et obedientiae tam plena voluntas nobis non solum accepta et per grata verum etiam iucundissima existat, adeo ut de nobis pro certo sibi hoc persuadere possit et debeat, quod nos eiusmodi obsequentem illius animum et flagrantissima sinceraque servitia, quae nobis ab eo tempore, quo ad fidelitatem nostram sese contulit, hactenus praestitit, et in futurum ut non dubitamus praestitura est, omni liberalitatis et beneficiorum genere prosequi et recognoscere velimus.

Caeterum quod idem reverendus episcopus Varadiensis ordinem illum quem in negociis regni Transsylvaniae instituere decreveramus laudavit quidem et approbavit, ostendendo tamen, quod nunc in tanto discurbio non possit habere locum talis ordinatio; ad hoc dictus internuntius noster Dⁿⁱ suae aptis et congruentibus verbis demonstrare debet, nempe quod quantum ad thesaurariatus officium proventusque regias recipiendos attinet nunquam sane mens et intentio nostra fuerit a D^{ne} sua munus illud auferre; sed quia ab eius internuntio, quem superioribus mensibus ad nos miserat, intellexeramus D^{nem} suam cupere sese ultro ab thesaurariatus officio abdicare et permittere nobis ut de eo pro voluntate et arbitrio nostro statueremus, et insuper cogitaremus eandem D^{nem} suam postquam scilicet locumtenentis provinciam susciperet, cum eo ipso munere tantum agere habituram ut simul recipiendorum proventuum curam gerere ei onerosum et difficile forsitan foret; igitur his nos de causis adductos fuisse quod existimaverimus interim aliquem veluti receptorem proventuum constituendum, qui nimirum D^{nem} suam onere et cura ista sublevaret ut tanto liberiori et magis vacuo animo ad negotia regni uti locumtenens noster attendere et invigilare posset et inde etiam factum sit, quod ei magnificum Andream Bathory veluti collegam adiungendum putaverimus, quo omnia utriusque consociato consilio operaque eo rectius in negotiis regni istius nostri dirigerentur, dedisse autem expressam commissionem ad magnificum Benedictum Bayoni ut acceptando ad petitionem et requisitionem nostram receptoris proventuum officium, illud plane ex voluntate et consilio D^{nis} suae gereret et

in omnibus circa huiusmodi administrationem ad D^{nem} suam respectum et recursum haberet, tanquam ad thesaurarium cuius sub manu et potestate quodammodo futurus esset. Quod si vero D^{tio} sua pro qualitate et conditione rerum praesentium hanc ipsam ordinationem nostram non valde expedire aut idoneum esse censeat, nos non difficulter illius consilio et opinioni acquiescere et sive velit dictum magnificum Benedictum Bayoni esse tanquam receptorem proventuum et quari adiuvam, sive per se solam unacum locumtenentiae officio proventuum curam gerere, nobis utrumque placere idem internuntius noster Dⁿⁱ suae asseveranter affirmet; quandoquidem non dubitemus, quin tam in hoc quam in aliis rebus omnibus commodum tum nostrum tum regni istius concernantibus, sincera prorsus fide et fidelitate sit curaturus et in universum utilitati nostrae prospecturus.

Quo vero ad id quod magnificum Andream de Bathor existimavimus Dⁿⁱ suae tanquam collegam adhibendum, dicat praefatus internuntius noster nos sperare et confidere, quod D^{tio} sua facile possit pro sua prudentia animadvertere, quod hoc ipsum haud alio consilio fieri decrevimus, quam ut tanto maior gentium numerus per utrumque conflari et conduci posset, quibus regni Transsilvaniensis statum negotiaque ibidem nostra ad bonum et optatum finem queant perducere; tum etiam quorumcunque hostium tam externorum quam internorum insultus violentosque conatus arcere possent. Quamobrem nos denuo D^{nem} suam gratiose requirere et hortari ut ne gravetur dictum Andream Bathory in concollegam suum et alterum locumtenentem regni nostri Transsylvaniae assummere et simul cum ipso ita per omnia convenire concordare et transigere ut facta mutua intelligentia, consonatisque tum animis tum viribus eorum pro praesentium rerum exigentia in regno isto nostro, ambo simul vel separatim quibuscunque in locis opus fuerit, omnem curam, studium operam et sedulitatem adhibeant. Id quod D^{nem} suam cognita hac voluntate et deliberatione nostra non nisi alacriter facturam esse nihil ambigamus.

Porro ex quo D^{tio} sua propter certas causas ut nobis scripsit diaetam proxime iussu nostro indictam ad festum beatae Luciae propediem futurum prorogavit, petere nos a D^{no} sua etiam atque etiam vehementer ut in futuro conventu omnia bono modo iuxta conclusionem diaetae Posoniensis nuper habitae transigere laboret, ita ut competens pecuniarum subsidium a comitatibus et caeteris regnicolis obtineatur; nos enim daturos operam ut in casu necessitatis circiter trecentos vel quadringentos equites gravis armaturae ex istius modi contributione alendos et intertenendos istuc expediamus. Et in his Dⁿⁱ suae verbis nostris disertis et competenti modo exponendis dictus internuntius noster

expressam nostram exequuturus est voluntatem. Datum Viennae 7. decembris 1542.

Az írat élén : Instructio ad Fratrem Georgium pro Paulo Bornemissa.

Fogalmazvány.

LXIX.

1542. decz. 23. Bécs.

Ferdinánd Fr. Györgynek. — Üdvözlí a moldvai vajda elleni sikeres hadjáratért s biztosítja, hogy míg egyrészt a már elküldött Serédy által Izabella királyné ügyét minél hamarabb tisztázni fogja, másrészt saját maga Nürnbergbe siet, hogy a német rendektől jövő tavaszra a török ellen segílyt eszközöljön ki.

Ferdinandus etc.

Reverende in Christo pater, devote stb. Et egregium Jacobum Pokay familiarem Devotionis Tuae perlibenter audivimus in iis quae nobis eiusdem nomine verbisque exposuit et litteras ipsius, quas ille nobis reddidit, non nisi gratas et iucundas habuimus, tum propter foelicem successum expeditionis suae contra Moldavum pro defensione istius regni susceptae, tum quia ex iis clare cognovimus D^{ncm} Tuam omni se parte laborare ut suam nobis fidem operam diligentiam assiduitatemque in dies magis magisque probatiorem et illustriorem reddat nostramque de se praeclare quidem conceptam opinionem suisque servitiis egregie hactenus excitatam fiduciam quodammodo superet. Quamobrem cum illam de eiusmodi vigilantia et afflicti regni nostri necessitatibus et consilio et opere inserviendi succurrendique promptitudine sua non possumus non vehementer laudare, tum etiam memoriae nostrae uti benignus rex et dominus arctius imprimendum putamus ut et priora D^{nis} Tuae servitia quae non nobis solum sed et istius regni afflictis rebus erigendis stabiliendisque praestitit et futura quoque obsequia quae ab ea expectamus nobisque perclementer pollicemur, omni gratia beneficiorumque genere, quamcunque nacti occasionem rependamus; pergat modo, quemadmodum cepit D^{tio} Tua in omnem partem elaborare deque communi regni istius nostri salute incolumnitatemque conservanda pro singulari sua prudentia gerendarumque rerum dexterritate sedulo dies noctesque cogitare. Id quod D^{nem} Tuam alacri prorsus animo facturam confidimus minimeque dubitamus.

Ceterum quod D^{io} Tua diligentius nos admonet ut de negotio reginalis Maiestatis curam aliquam habere dignemur;

iam antea eadem D^{tio} Tua intellexit nos in hoc magnificum Casparem Seredy cum sufficienti et necessaria instructione istuc ad serenissimam reginam et D^{nem} Tuam iamdudum expeditisse, neque aliter cogitare aut sperare possumus quam quod nunc eo pervenerit, istique rei perficiendae et ad debitum finem perducendae pro eo atque a nobis in mandatis accepit, attendere coeperit; quemadmodum se id facturum esse aliquot ante diebus ad nos scripsit. Porro quae nobis egregius Georgius Horvath D^{nis} Tuae nomine superioribus diebus exposuit, non nisi benignis auribus intelleximus, a quo simul et ab egregio Paulo Bornemyssa secretario et consiliario nostro quem rursus ad D^{nem} Tuam remittendum duximus, tum omnem mentem et deliberationem nostram, tum quo in statu horum partium negotia versantur, abunde percipiet. Quod reliquum est D^{nem} Tuam latere nolumus, nos intra octo aut decem ad summum dies hinc recta ad comitia imperialia Nurembergam properare constituisse, ubi quod tum in rem praesentem erit, tum ad defensionem istius regni nostri adversus communem hostem pertinere videbitur, totis viribus agere procurareque haud negligemus, praesertim uti generalis expeditio primo quoque tempore progressum suum habeat. Interim vero loca et fortalitia potiora in Hungaria, quae quidem in manibus et potestate nostra sunt, ita et praesidiis et rebus necessariis quotidie munire curamus ut speremus illa satis ab hostium insultu tuta et provisa fore, quoad in ver proximum maioribus copiarum militumque supplementis illis ipsis prospicere possimus. Et cum haec ita sint, D^{nem} Tuam clementer requirimus ut diligentiam illam suam tam in scribendo quam in aliis rebus quae provisione curaque aliqua pro temporis huius necessitate indigent, porro continuare velit; quod omni gratia erga se recognoscemus. Datum Viennae 23. decembris 1542.

Az irat élen: Fratri Georgio episcopo Varadiensi.

Fogalmazvány.

LXX.

a)

Gyalu, 1542. decz. 27.

Frater Gy. Feledy Lestárnak. Kéri, hogy bizonyos nagy fontosságú ügy megértése végett Nagy-Váradra jőjjön.

Egregie domine et frater nobis charissime. Salutem et nostri commendationem. Rogamus V. D^{nem} veluti fratrem nobis

charissimum ut velit ad nos in congregationem ad festum epiphaniarum domini venire Varadinum. Est grave et arduum nobis cum D^{ne} V. negocium quod neque litteris nec nuncio credere possumus. Quare D^{no} V. ne gravetur hoc onus itineris pro nostra amicitia subire, quod eandem facturam non dubitamus. Eandem in reliquo valere foelicissimum optamus. Datum ex Gyalw in festo beati Joannis apostoli anno 1542.

Frater Georgius episcopus Waradiensis
ac thesaurarius etc.

Külczim : Egregio domino Eustachio Feledy etc. amico et fratri nobis
charissimo.

Eredeti.

b)

N a g y-V á r a d, 1 5 4 2. d e c z. 3 1.

Fr. György Feledy Lestárnak. A főnebbi kérést sürgetően ismétli.

Egregie domine amice nobis honorande. Salutem *stb*. Scripseramus Dⁿⁱ V. prius quoque litteras ex Transsylvania, in quibus rogaveramus eandem ut ad festum epiphaniarum domini proxime venturum eadem huc Varadinum ad nos veniret; quare iterum atque iterum rogamus D^{ncm} V. eadem posthabitis omnibus aliis negociis ad ipsum festum epiphaniarum domini aut si ad eum non poterit, etiam post eum huc ad nos veniat; nam eandem non tantum causa congregationis ipsius vocamus, sed habemus cum D^{ne} V. etiam alia negocia, tam ardua quae cum nullo possumus communicare, nisi cum sola D^{no} V., igitur eandem magnopere rogamus ut secus non faciat. Eandem bene valere cupimus. Datum Varadini die dominico ante festum circumcisionis domini anno 1542.

Frater Georgius episcopus Varadiensis
ac thesaurarius etc.

Külczim : mint a) alatt.

Eredeti.

LXXI.

(Nagyvárad) 1542. (október?)

Töredék ¹⁾

Frater György a kalocsai érsekhez. — Kéri, hogy Ferdinándnál a török elleni nagy expeditio ügyében szorgalmasan működjék; mert ha az expeditio csakugyan eredmény nélkül oszlik el, továbbá ha Ferdinánd Izabellával tisztába nem hozza ügyét, félő hogy Erdély Magyarországtól elválva Moldva és Havasalfölde példájára a töröknek hódol.

Ulterius intelligo praesentem expeditionem magnam et praecipuam esse eamque M^{ti} regiae multis discursionibus (*sic*) infinitisque sumptibus constare. Quoniam vero certum est bellum fama et exploratione constare (?!) D^{nem} V. ob amorem dei rogo proponat et suggerat eius M^{ti} ut diligenti ac prudente praehabita deliberatione, huius praesentis expeditionis status ita gubernetur, ne hominum existimatio hinc concepta frigescere incipiat. Arbitror omnino iam dudum D^{nem} V. intelligere, ad Pest quid acciderit. Id cuius vicio sit factum, mihi nondum constat. Praestaret meo iudicio in publica huiusmodi expeditione tales conatus qui commode ad effectum deduci per insufficientiam non possunt, per dissimulationem differri et non facere, quam ubi auspiceretur re infecta illinc discedere. Sed quemadmodum ego divino, in nobis Hungaris insita illa pristina natura etiam nunc insidet; aut enim nullius prorsus volumus imperium subire aut vero universi perire volumus; quae duo, si salvi permanere velimus, omnino extirpanda essent. Ego D^{nem} V. iterum atque iterum rogo, laboret apud M^{tem} regiam ut negotium M^{tis} reginalis deducatur ad finem, habeatque locum, quo hinc emigret, ut M^{tas} regia integrum regnum et munitiones universas tam Transsilvaniae quam harum partium pure in manus suas accipere queat, quae ubi prae manibus habuerit, eius M^{tas} postea faciliter poterit homines idoneos designare qui eius administrationis curam habeant. Hac vero in re non deberet longa procrastinatio fieri; nam D^{tio} V. rev. optime scit universas Transsilvanos inconstantes latrones esse et ex omnibus illis ne unicum quidem esse probum. Scit D^{tio} V. rever. iam ab antiquo Transsilvanos in ea fuisse intentione ut ab hoc regno Hungariae segregati instar Moldaviae ac Transalpiniae se Turcae subderent; quod si itaque

¹⁾ Ez, egyes jellemző mondásaiért igen érdekes irat, eddiggelédechifirozatlan, eredetiben lett beküldve a kalocsai érsek által s talán egészen, elejével együtt; most azonban e levéltárban csak e töredék található,

animadverterint praesentem expeditionem retrocessisse, timeo vehementer ne conentur statim sese Turcae subicere. Ego et hactenus ut M^{ti} regiae et regno huic inservirem, cum maximis impensis et fatigiis meis ideo tenui eos nomine caesaris Turcarum ut interea donec M^{tas} regia regnum illud in manus acciperet, facilius in officio continerentur. Nunc quoque quoad eius fieri poterit atque ab eius M^{te} informabor itidem facere volo. Praeterea de hac quoque terra ut M^{tas} regia curam habere dignetur D^{tio} V. rever. efficiat, rogo; nam Michael Siomliaii (*sic*) prius quam ascenderet, satis stulte quosdam haidones convocarat, quibus decem aut amplius florenos dederat eosque animaverat contra Turcas; imo publice praedicarat tempus acceptabile advenisse, in quo iugum Turcae abiciendum esset! illi itaque pauperculi ad quinquaginta vel circiter convenerant et aliquos Turcas mercatores interceperant; Turcae vero eos adorti ad unum usque enecarunt capitaneumque vinctum abduxerunt; nunc autem toti huic terrae depopulationem comminantur. Cumque dominus Petrouith apud M^{tem} reginalem sit, opinor enim cum ex industria illic desiderare, nemo est ad quem haec terra respectum habeat. Me quoque Transsilvanenses saepius iam ut intrarem rogarunt et necesse est ut ingrediar; expecto tantummodo reditum legatorum. Quamobrem D^{nem} V. rever. pro amore communis patriae haec omnia ex suo prudenti consilio M^{ti} regiae suggerere velit, atque inprimis ut eius M^{tas} negocium reginalis M^{tis} absolvat; alioquin procerto M^{tas} sua integro regno Transsilvaniae nullo modo potietur. Huius praeterea terrae dignetur eius M^{tas} curam habere, ne pereat.

Külön papírszeleten nem titk. jegyekkel: Haec ideo scripsi in ciffris ne quispiam alius praeter D^{nem} V. rever. intelligat; exemplum autem ciffrarum apud M^{tem} regiam est, unte D^{tio} Vres. petere potest.

Hátírat vagy (külczím): Domino reverendissimo Colocensi.

Eredeti, titkos jegyekkel, dechiffrirozatlan.

Jegyzet: A levél valószínűleg Nagy-Váradról kelt. V. ö. Fr. Gy. 1542. oct. 12-kén kelt levelével.

LXXII.

a)

1542.

Kötelező levél formulája, melyben Frater György Ferdinándnak örökös hűséget ígér s fogadja, hogy egyedül Ferdinándot ismeri Magyarország természetes urául s törvényes királyául.

Ego Frater Georgius etc. fateor et recognosco per praesentes litteras meas quod ego omnem sinistram dubitationem et

suspicionem de me, persona factisque meis apud serenissimum principem et dominum, dominum Ferdinandum regem Romanorum, Hungariae, Bohemiae etc. semper augustum vel aemulorum vel invidorum meorum calumniis et delationibus vel aliquocunque modo et quibuscunque de causis excitatam penitus remove cupiens, de novo sub obligatione fidei honoris et humanitatis meae sancte promisi et recepi, imo permitto et recipio quod ego vita mea comite posthac in omnium rerum et temporum eventu praefatum dominum dominum Ferdinandum regem pro vero et naturali domino et principe meo regeque Hungariae legitimo et coronato tenebo et observabo, ac tam contra hostem communem quam alias adversarios, aemulos et rebelles suae M^{tis} internos et externos omnibus viribus meis meorumque penes M^{tem} suam assistam, ac eius M^{tem} perpetua et constanti fidelitate et obedientia recognoscam, illique in omnem casum praetermissa omni allegatione occasione et praetextu qualicunque perpetuo fideliterque cum meis omnibus quibus praesum servire volo et debeo ac omnia denique quae in rem et utilitatem M^{tis} suae et regni Hungariae fore cognovero, pro virili meo uti verum et honestum fidelem et subditum decet, praestare curabo. Omni dolo et fraude cessantibus et penitus postpositis. Harum mearum litterarum sigillo manusque meae subscriptione munitarum vigore et testimonio mediante. Datum etc.

Fogalmazvány, mely Ferdinánd cancellariájában készült.

b)

Ferdinánd igéri Frater Györgynek, hogy miután Fr. Gy. örökös hűséget fogadott, ő Ferdinand is a barát minden eddigi nem annyira ellenséges indulatból, mint inkább emberi hibából származott tettét nemcsak elfeledi s megbocsátja, de bárki gyanúsításra is a barátot sem el nem fogatja, sem irányában a hazai törvények ellenére nem jár el.

Nos Ferdinandus etc. Fatemur et recognoscimus tenore praesentium, quod cum reverendus devotus fidelis ac sincere nobis dilectus Frater Georgius episcopus Varadiensis, regni nostri Hungariae thesaurarius ac partium eiusdem Transsylvanarum locumtenens noster veritus quodammodo, ne quorundam malevolorum et invidorum hominum calumniis et delationibus apud nos accusatus sit, perinde quasi ab eo tempore quo se ad fidelitatem et obedientiam nostram iampridem contulit, secus quam vel oporteat vel eius officio convenire potuerit, egerit, sese proinde de novo per speciales litteras suas obtulerit et obstrinxerit quod a modo in futurum in omnem casum et eventum se nobis fidelem praestaturus nec non praetermissa omni allegatione, occasione

et praetextu qualicunque perpetuo fideliterque M^{ti} nostrae cum suis omnibus quibus praeest serviturus sit; nos itaque illum ab omni sinistra malaque suspicione, in quam se forsan propter actiones suas tam veteres quam recentes quacunque ratione apud nos incidisse et a nonnullis indigne et immerito notatum esse timet, liberare atque adeo de nostra in se clementia et gratia ultra priores litteras amplissimae assecurationis nostrae sibi datas, ut beneficium et clementem decet principem, magis magisque tutum et securum reddere volentes, cuncta ea quae antehac per ipsum Fratrem Georgium, fide sua serenissimo Joanni quondam regi praestita sic cogente, perpetrata essent, quae nobis quoquomodo molesta, damnosa aut iniuriosa fuissent, quaeve post obitum dicti regis Joannis in hodiernum usque diem adversum nos a dicto Fratre Georgio eiusque adhaerentibus universis humano protius errore quam zelo malo seu qualitercunque acta sint, promittimus et spondemus in verbo ac fide nostra regia e memoria nostra perpetuo evulsa aeternae oblivioni tradere et cum effectu ipsi Fratri Georgio suisque omnibus ut praefertur condonare, eique erratorum et excessuum in nos subditosque nostros, regna item et dominia nostra, quacunque ratione commissorum culpam remittimus, nec vindictam ullam de anteactis rebus et factis vel suis vel ipsius subditorum aliquo modo, via, colore, rerum eventibus casibusque quovis modo occurrentibus iure vel iniuria, directe vel indirecte, verbis aut factis nostris, per nos aut per alios, in rebus aut persona sua suorumque unquam sumere tentabimus aut exigemus. Malevolorum autem suorum omnes conatus qui verbis, factis, alioque modo quocunque contra honorem commodum et successum suum progredi temere conarentur, omni nostro posse, auctoritate regia et si opus fuerit viribus etiam nostris contundemus et eum defendemus, quin imo ad nullius hominis in mundo suggestionem ipsum captivari faciemus aut aliqua alia oppressione opprimemus; quod si casu aliquo contingeret ipsum Fratrem Georgium ob adhaerentiam nobis factam aut quacunque alia de causa per aliquos principes aut alios quoscunque insimulari seu quovis colore aut quibus cunque practicis apud nos accusari, nos nullo modo contra iura et processus legum regni nostri Hungariae id attentare pollicemur, neque ullo modo extra hoc primaria auctoritate contra eum procedemus. Haec omnia ita nos observaturos ut promissimus ita rursum promittimus. Harum nostrarum litterarum et manus nostrae subscriptione sigillique nostri munimine mediante. Datum etc.

Az irat élen : Assecuratio.

Fogalmazvány.

LXXIII.

N a g y v á r a d, 1 5 4 3. j a n. 1 8.

Frater György Ferdinandhoz Feledy Lestárt küldi erdélyi ügyekben.

Serenissime princeps *stb.* Humillimam servitutis *stb.* commendationem.

Misi ad M^{tem} V. seremissimam hunc egregium Eustachium Feledy, medio cuius de omni statu rerum Transsylvanorum atque harum partium M^{ti} V. serenissimae copiose nuntiavi. Dignetur itaque M^{tas} V. serenissima commemorato Eustachio Feledy gratiosam audientiam dare eiusque dictis et relatibus benigne fidem facere atque eundem clementi relatione remittere. Deus benignissimus M^{tem} V. *stb.* dignetur conservare. Datum Varadini 18. die mensis ianuarii anno domini 1543.

Eiusdem M^{tis} V. serenissimae

fidelis

Frater Georgius episcopus Varadiensis.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando *stb.**Hátirat* : Credentiales Fratris Georgii. 18. ianuarii 1543.

Eredeti.

LXXIV.

N a g y - V á r a d, 1 5 4 3. f e b r. 9.

Frater György Ferdinandnak. — Kéri, hogy fivérét (?) Gáspárt a Tomori Lajos halála folytán üresedésbe jött fejérvári főesperességre s kanonokságra nevezze ki.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime.

Fidelium servitiorum *stb.* commendationem. Nisi singularem fiduciam in clementia M^{tis} V. serenissimae mihi collocassem, non auderem M^{tem} V. maximis curis reipublicae christianae occupatissimam toties importunitate mearum litterarum offendere; fretus tamen gratia M^{tis} V. serenissimae quam erga me non mediocrem exhibuit, non veritus sum etiam hac vice M^{ti} V. in ea supplicare, quam me ex liberalitate M^{tis} V. adepturum confiderem. Hactenus igitur cum aliorum causam apud M^{tem} V. egissem, nunc etiam meorum partes coram M^{te} V. tuendas

suscepi. Habeo hic mecum unum fratrem meum Casparem litteratum, bonum virum et quantum ad litteras attinet satis eruditum. Qui cum nunc quoque hic M^{ti} V. fideliter serviat, non diffido quin deinceps magis etiam utilem servitorum hunc esse M^{tas} V. comperiat. Supplico itaque M^{tis} V. serenissimae tanquam domino et principi meo clementissimo, ut archidiaconatum Albensem cum canonicatu nunc in ecclesia Albensi Transsilvaniae per mortem et decessum egregii et venerabilis quondam Ludovici de Thomor legitime vacantem M^{tas} V. serenissima ipsi fratri meo conferre dignetur. Quicquid autem boni M^{tas} V. hac in re cum ipso fratre meo fecerit, mihi id totum factum esse reputabo. Deus optimus maximus M^{tem} V. *stb.* conservet. Datum Varadini nona die februarii anno domini MDXLIII.

Eiusdem M^{tis} V. serenissimae

fidelis seruator
Frater Georgius.

(*Oldalt a referens kezével: Supplicat ut uni fratri suo Caspari litterato archidiaconatus Albensis concedatur. — Jam antea alteri promisit [t. i. ő fölsége].*)

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb. stb
Eredeti.

LXXV.

Nagyvárad. — 1543. febr. 14.

Frater György Ferdinandnak. — Tudatja, hogy a legutóbbi nagyváradk országgyűlésen megajánlott, de a megyék által behajtatni nem engedett taksá- ügyében Gyulán a környékbeli előkelőkkel értekezett, még pedig a nagyszám- ban ott tartózkodó török kereskedők s ráczok tekintetéből nem Ferdinand, ha- nem a török császár nevében. — Továbbá a török által tönkretett testvérei részére némi jószágadományt, az elpusztult Nagybánya érdekében a taksa el- engedését kéri — s végre tudatja a török szándékát Eger ellen.

Serenissime princeps, domine domine mihi clementissime. Servitiorum meorum *stb.* commendationem. De omnibus quae hic agerentur per egregium Eustachium Feledy feci M^{tem} V. certio- rem et dominus quoque Paulus Bornemyssa secretarius M^{tis} V. multa de statu huius terrae M^{ti} V. et ex se et mea quoque in- formatione referre potest. Negocium vero taxae pro qua ordi- nanda huc Varadinum comitia proxime indicta erant, ut animus divinabat, quod a plerisque multa impedimenta illa habitura es- set, ita accidit, nam excepto isto comitatu Bihariensi ubi omnia

meo arbitrato acta sunt, in coeteris comitatibus ne hominem quidem ad censendam illam mittere voluerunt; ut igitur ista disparitas animorum in unionem reduci possit, contuleram me his diebus Giulam ad dominum Franciscum Patochi, convocatisque certis ex praecipuis nobilibus egi coram illis causam hanc, non nomine M^{te} V. cum id tum propter mercatores turcicos, qui in vicinis civitatibus et oppidis istius terrae sunt, tum vero propter Rascianos minime tutum erat; sed sub persona imperatoris Turcarum; quibus iniurias oppressionesque et alias violentias quae et inter nobiles et miseram plebem fierent recensui; mutuum itaque fidem inter se dederunt, quibus et ego sacramento obstrictus sum, deinceps non passuros ut pro suo quilibet arbitrato ad proventus regni se inmittat aut quod eas oppressiones perferant quas hactenus iniustissimas acceperant; apud quos perfeci hoc quoque ut ad meam requisitionem vel unius vel plurium comitatum voluero parati erunt una cum colonis insurgere pro tuendis proventibus regni. Dabo autem operam ut Rascianos similiter adiungam qui alieni quodammodo esse videntur; licet id sine sumptibus et assecuratione quae nomine M^{tis} V. illis facienda erit, fieri non possit; in qua re cupio a M^{te} V. edoceri, quid mihi agendum praecipiat. Unde cum Varadinum rediissem allatae sunt eo die litterae ex Transsylvania et diversis locis ex quibus illic quoque per absentiam immutata esse accepi omnia. Saepius autem antea quoque M^{tem} V. hortatus sum, ut de Transsylvania M^{tas} V. cogitaret; quisque enim ut ingenium M^{tas} V. novit rebus novis studet et bonis alienis ita inhiat ut quilibet rem tantummodo suam et praeterea nihil agit: quibus per litteras ut particularibus comitiis in Gialu ad dominicam Reminiscere interessent [*iniungebam.*] Eo igitur statim me pro componendis eiusmodi rebus conferam, faciamque omnia quantum in me erit, quae ad quietum statum regni bonamque hominum inter se diversissimorum concordiam pertinebunt. Haec sunt de quibus M^{tem} V. in praesentia certam reddere volui. Deinceps quoque quicquid erit, curabo diligentissime ut hoc quoque ex me primum M^{tas} V. intelligat.

Praeterea supplicaveram M^{ti} V. serenissimae per Georgium Horvat de bonis egregii quondam Ioannis Jaxith de Naglak quae trecentos fere colonos complectuntur; quae tamen ego maiora esse putaveram. Tamen Georgius Horvat accepta relatione iam a M^{te} V. discesserat cum litterae meae ei redditae fuerant; pro quibus nunc quoque M^{ti} V. supplico tanquam domino et principi meo dementissimo ut universa bona et quaelibet iura possessionaria ipsius quondam Joannis Jaxith per defectum seminis eiusdem M^{tas} V. ex sua singulari clementia mihi donare dignetur ut illis fratres meos miseros qui domo per Turcam

pulsi, bonisque omnibus exuti hic mecum sunt, eiusmodi M^{tis} V. munificentia iuvare possem, quam gratiam M^{tis} V. serenissimae non in illis tantum quantum bona illa essent, sed in multo maioribus M^{ti} V. omni fide et obedientia servire studebo.

Praeterea Rivuli Dominarum semper civitas libera fuit, neque census aut aliquam taxam hactenus solvit. Dicatores vero qui hic nomine M^{tis} V. nunc census exigunt, depraedationem civibus inferre conantur, qui cum nunc primum ex ultima paupertate emergere et aedificationi civitatis incumbere incipiant, est enim admodum deserta, supplico M^{ti} V. serenissimae dignetur M^{tas} V. miseris civibus litteras dare ut eos et dicatores et alii in antiquis eorum libertatibus conservare debeant. Deus optimus maximus M^{tem} V. ad foelices quosque successus conservet diutissime. Datum Varadini decima quarta februarii anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo tertio. Eiusdem M^{tis} V. serenissimae fidelis servitor

Fr. Georgius.

Külön papírszeleteken:

1) Scriptis iam litteris a fido homine Buda mihi nunciatum est Turcos eius esse animi ut cum primum glacies in Danubio dissoluta fuerit, praesidiumque quod expectant ad eos venerit, neque portum ingressuri forent, sed statim Agriam essent petiuri. Agria vero valde inordinate relicta est, tum munitione tum aliis rebus. Bonum igitur esset ut in tempore M^{tas} V. de Agria cogitaret. Idem autem homo, qui ista mihi nunciavit, hoc quoque mihi referri iussit, magnam copiam lignorum undique Budam importari, quibus in monte S. Georgii castellum essent erecturi. Tempestive igitur gentes in Hungariam M^{tas} V. mitteret; ne eiusmodi confidentia hostes omnia oportuna loca munitionibus occuparent.

2) Quod vero reginalis M^{tas} hactenus M^{ti} V. non scripsit M^{tas} V. ignoscere dignetur. Nulla enim negligentia hoc accidit sed temporis conditione, qua cogimur eiusmodi praetextu uti.

3) Quibus vero verbis nobiles iuramentum inter se praestiterint, modum huiusmodi iuramenti una cum articulis M^{ti} V. misi.

4) Promitto fide et humanitate mea, quod quicquid in articulis constitutum est quod in bonum, conservationem et libertatem regni est et quod contra principem non fuerit, me servatum.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Hátirat egykoru kéztől: Frater Georgius 14. Februarii 1543.

Eredeti. Egészen, még a külczim is, titkos írással.

LXXVI.

Nürnberg, 1543. apr. 3.

Ferdinánd tudatja Fr. Györggyel, hogy őt a tiszáninneri megyék kértére a Pozsonyban tartandó személyes-jelenléti törvényüléshez a nevezett kerület részére bírónak nevezte ki.

Ferdinandus etc.

Reverende fidelis stb. Supplicavit novis universitas nobilium comitatum citra Tibiscum ut circa administrationem iuris per personalem praesentiam nostram Posonii fiendam Devotionem Tuam in iudicem eligere dignaremur, qui inter eos causas ad personalem praesentiam nostram vel prorogandas vel de facto deferendas illic cognosceret et diiudicaret. Id quod nos tum ob eos rationes, quas ipsi exposuerunt nobis, tum etiam propter singularem fidem, industriam dexteritatem, prudentiam animique integritatem et vigilantiam eiusdem Dⁿis Tuae, de qua praecipuam fiduciam gerimus, non nisi clementer annuimus. Quare D^{nem} Tuam gratiose requirimus et hortamur ut provinciam illam administrandi istic iuris ex aequo et bono pro hoc tempore nomine nostro suscipiat et prout necessitas exegerit, rerumque status postulaverit, ita exercendis iudiciis convenientem modum adhibere studeat. Nostram in eo bene gratam exequentura voluntatem. Datum Nurembergae tertia aprilis 1543.

Fratri Georgio.

Fiat copia.

Fogalmazvány.

LXXVII.

a)

Nürnberg, 1543. apr. 4.

Ferdinand Fráter Györgynek. — Tudatja, hogy Aranyos bányát 4000 magyar forint erejéig Toroczkoí Antal részére inscribáltatá.

Ferdinandus etc.

Reverende fidelis stb. Quamdiu et quam fideliter nobis servierit egregius Anthonius de Thoroczko fidelis nobis dilectus, Devotioni Tuae probe constare non dubitamus. Huic itaque in recompensam aliquam et refusionem damnorum suorum in servitiis nostris accessorum adipsius humiles preces oppidum Ofonbanya cum tribus suis possessionibus pro summa quatuor millium florenorum hungaricalium gratiose pronunc inscribendum duximus, ita ut illud tamdiu in manibus suis inscriptionis titulo

tenere debeat, donec idem oppidum a se vel paratis pecuniis vel aliquibus bonis possessionariis redimere et eliberare possimus. Et quoniam accepimus dictum Antonium de Thoroczko propter suam virtutem et probitatem Dⁿⁱ Tuae valde gratum et charum esse; idcirco eidem Dⁿⁱ Tuae per has nostras commitendum putavimus ut si qua occasio sese obtulerit, qua putet a nobis ipsi Antonio de Thoroczko de aliquibus bonis vel paratis pecuniis pro redemptione antenominati oppidi provideri posse, nos de eo admonere et memoratum Antonium cum omnibus rebus et negociis suis hortatu nostro egregie promotum adiutum et commendatum habere velit. Nostram in eo benegratam exequutura voluntatem. Datum Nurembergae quarta aprilis 1543.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

b)

Nürnberg, 1543. apr. 4.

Ferdinand megbizta Fr. Györgyöt, hogy a Vas Istrán nagyrádi és Sisak János pesti lakos kereskedők között fenforgó egyenetlenséget igazítsa el.

Ferdinandus etc.

Reverende fidelis stb. Ad humilem supplicationem fidelis nostri providi Stephani Was civis Pesthiensis nunc autem inhabitatoris Waradiensis et praesertim propter causas et rationes quas nobis exponi fecit, visum est nobis controversiam et differentiam illam suam, quam adversus Joannem Sysak Pesthiensem ratione indebitae cuiusdam arestationis sibi in rebus suis in oppido Saag factae habere praetendit, maxime ex eo quod dictum Joannem Sysak ob male coram nobis expositam causam suam certas litteras contra se impetrasse asserit, Dⁿⁱ Tuae tanquam iudici per nos in hac parte constituto committere; mandantes proinde et praecipientes eidem Dⁿⁱ Tuae uti dictam controversiam inter praefatos duos negociatores ad se legitime et competentem Sermino citandos, visisque et auditis utriusque eorum rationibus et allegationibus, imprimis amicabiliter componere et concordare studeat; si vero tentata concordia apud alterutrum nullum prorsus locum habere possit, tunc iure mediante eorundem differentiam secundum iustitiae aequitatem inter praefatos duos negociatores cognoscere, iudicare et determinare quamprimum curet. Nostram in eo omnimodam exequutura voluntatem. Datum Norimbergae 4-ta aprilis 1543.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXXVIII.

Nürnberg, 1543. apr. 4.

Ferdinand megbizza Fr. Györgyöt, hogy a kassai kapitány és Lócse, Bártfa, Eperjes és Szeben városok, továbbá Sós Ferencz és Eperjes városa, ugyszintén az említett kassai kapitány és a kir. adószedők közt főnforgó ügyet egyenlítse ki.

Ferdinandus etc.

Reverende fidelis stb. Conquesti sunt nobis fideles nostri iudices iurati ac universi cives civitatum nostrarum Leucha, Bartpha, Eperyes et Zebyn proprio in hoc ad nos nuncio misso, quemadmodum Capitaneus Cassoviensis Cassoviae et Varanoviae iniustam tricesimam a civibus dictarum civitatum exigi faceret contra antiquos earundem libertates in appressionem et desolationem civitatum nostrarum; praeterea quod sese in negotium bonorum ad castrum Sowar pertinentium pro Francisco Soos contra civitatem Eperyes potenter ingereret et eundem Franciscum Sos in illis bonis contra voluntatem nostram tueri et defendere niteretur necnon ad levissimi cuiusvis hominis vanas querelas et instantiam permetteret statim homines innoxios detineri et indignis modis vexari; denique quod quavis de causa ubilibet soleat civitatibus inimicitias denuntiare et omni hostilitatis genere minitari; supplicando ob haec nobis perquam humiliter uti eis super istiusmodi gravaminibus eorum de convenienti et opportuno remedio clementer providere dignaremur. Quapropter ad Devotionem Tuam illa ipsa gravamina deferenda putavimus, ab ea firmiter petentes ut capitaneo Cassoviensi serio committat quo ab illa iniusta tricesimarum in dictis locis exactione cives civitatum nostrarum liberos et exemptos habeat iuxta antiquos eorum libertates neque deinceps ad aliquam iniquam solutionem compellat; deinde ut idem capitaneus se in negotium bonorum Francisci Sos praeter voluntatem nostram nullo pacto ingerat, sed ab illis prorsus abstineat, neque cives de Eperyes ullo modo in illis turbare audeat atque ut per omnia bonam vicinitatem cum dictis civitatibus observare curet, ita ut non habeant deinceps de talibus iniuriis ipsius capitanei Cassoviensis apud nos ulterius conquerendi causam; faciet in hoc D^{no} Tua rem omni aequitati consonam et sua in nos fidelitate dignissimam; neque adeo dubitamus quin in hac re eadem D^{no} Tua tum ad publicam tranquillitatem conservandam tum ad commodum nostrum debitum respectum habitura sit; idque ut faciat a se quidem vehementer postulamus et requirimus.

Insuper quoniam alias Dⁿⁱ Tuae scripsimus uti captae per fraudem arcis Lypolcz et interfecti in ea castellani authores

iuxta meritum tanti facinoris puniendos, bonaque per vim adempta una cum arce iis quibus debentur restituenda curaret, D^{em} Tuam rursus petimus ut si nondum factum est, quantocius voluntati nostrae pro rei nimirum aequitate circa hoc satisfacere velit.

Praeterea intelleximus etiam praefatum capitaneum Cassoviensem prohibuisse dicatores nostros dicam in comitatu Abawywariensi exigere, atque se illis opponere ausum fuisse, tum etiam Cassovienses non solum in Abawywariensi sed et in Saros et Zemplyn comitatibus bonam dicae partem sibi usurpare in maximum authoritatis nostrae derogamen. Hortamur itaque D^{em} Tuam ut omnibus modis provideat ne talibus innovationibus et insolitis gravaminibus publica turbetur pax et tranquillitas, nostram in eo bene gratam exequentura voluntatem. Datum Nurembergae quarta aprilis 1543.

Az irat élén : Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXXIX.

Nürnberg, 1543. apr. 4.

Ferdinand Frater Györgynek. Tudatja vele, hogy a birodalmi gyűlésen a török ellen készülő segély ügyében erősen munkálkodik s reméli, hogy addig, míg e segély megérkezik, Fr. Gy. gondoskodni fog, mert tud gondoskodni, a rábizott országrész megőrzéséről. A Komáromba rendelt dunai naszádosok fizetését s rácz lovas és gyalog csapatok szegődtetését szívére köti.

Ferdinandus etc.

Reverende fidelis etc. Intelleximus ea omnia quae Devotio Tua tum per peculiarem nuncium suum fidelem nostrum egregium Eustachium Feledy iamdudum, tum per litteras et scripta sua non solum per eundem Feledy verum etiam per alium quendam familiarem et ministrum suum nobis exhibita, tum postea etiam per egregium Paulum Bornemyssa secretarium et consiliarium nostrum qui paucis ante diebus ad nos reversus est, tam de publicis quam de privatis rebus plurimis non minus prudenter et fideliter quam libere et ingenue nobis significavit; quae sane cuncta et diligenter consideravimus et a D^{ne} Tua clementi prorsus animo suscepimus. Videtur enim nobis D^{tio} Tua pro praesentium rerum statu et conditione non nisi sapienter consulere et in omnibus actionibus suis tam periculosi et difficillimi temporis huius rationem ita habuisse ut cuncta bonis ac tutis modis ad salutem et conservationem regni ac nostram denique utilitatem

dirigeret; id quod nobis non potest non probari. Caeterum diu multumque expectavimus dicti secretarii nostri reditum et ob eam causam D^{nis} Tuae nuncios antedictos apud nos retinere volumus tantisper donec ipse Paulus Bornemyssa ad nos veniret ut tanto maturius et exactius super omnibus, intellectis etiam iis quae ipse Paulus Bornemyssa ad nos a D^{ne} Tua afferret, deliberare et concludere possemus.

Et quia iudicio quidem nostro res illae de quibus scribit et consulit D^{tio} Tua magni sunt momenti et summae considerationis, praememoratus autem Paulus aliquanto tardius ad nos, et sub id prorsus tempus venit, quo si unquam alias nunc vel maxime occupati et distenti sumus tum magnis tum arduis gravibusque negociis huius diaetae, non potuimus aliter facere, nisi deliberationem et responsum nostrum ad singulos articulos litterarum et nunciatorum D^{nis} Tuae impraesentiarum differre, quoad nobis de iis consultandi et decernendi commodius temporis spatium detur, quod tamen quamprimum fieri potest cupide arripiemus. Et interim visum fuit nobis nuncios D^{nis} Tuae cum hisce litteris nostris ad se remittere, eidem etiam atque etiam confirmantes quod post finitam diaetam hanc, quam quidem ad bonum et optatum exitum propediem perductum iri speramus et maxime post absoluta negocia in conventu regnicolarum nostrorum Bohemiae, cui personaliter interesse statuimus habitosque tractatus cum provincialibus et subditis patriarum nostrarum haereditariarum tum bona informatione ad omnia Dⁿⁱ Tuae respondere volumus et nos tali prorsus modo resolvemus uti D^{tio} Tua merito de eiusmodi resolutione et deliberatione nostra contenta et satisfacta esse possit. Nuncvero nihil prius aut antiquius habemus, quam ut omni studio generalem expeditionem tum apud omnes sacri imperii Status atque Ordines, tum etiam apud externos principes et potentatus maxime vero apud summum pontificem ac caesaream M^{tem}, quae quidem ante finem maii proxime futuri deo favente personaliter in Germania aderit, contra adventantis Turcarum imperatoris potentiam promoveamus et in hoc sane dies noctesque laboramus ut contrahendis regnorum et dominiorum nostrorum omnium viribus, obtentisque dictorum principum atque imperii auxiliis et ad exercitus nostros adiunctis copiis dicti christiani nominis hostis conatus non retardemus solum, verum etiam prohibeamus atque adeo irritos deo authore faciamus; interim et hoc sedulo omnique studio et solitudine ententes uti arces et civitates nostrae in Hungaria undiquaque necessariis muniantur firmanturque praesidiis. Nam hoc Dⁿⁱ Tuae persuasissimum de nobis esse volumus, nos omnes nostras cogitationes, omnia studia, omnes labores vigiliasque huc convertisse, uti regno isti in tantis periculis succurramus pro omni

sane possibilitate viribusque nostris. Hortantes proinde D^{nem} Tuam etiam atque etiam vehementer ut pro sua in nos constantia fideique indubitatae sinceritate proque communi regni istius salute et defensione ea in istis rerum discriminibus agat, ea meditetur, provideat et constituat, quae ipsa pro sua prudentia summaque adeo experientia in istis partibus agenda providenda et constituenda esse iudicaverit. Scimus enim D^{nem} Tuam id ipsum non solum velle sed posse etiam facere et non nisi summa cura labore et integritate animi facturam esse; nec est quod D^{nis} Tuae consilium improbemus, quantum quidem ad educationem serenissimae reginae Isabellae attinet, praestolantes tamen a dicta regina certam resolutionem et responsum ad ea quae praefatus secretarius et consiliarius noster Paulus Bornemissa Serenitati suae verbis nostris proposuerat ad quam quidem legationem Serenitas sua se cum omnibus dominis et consiliariis suis deliberaturam et per proprium nuntium responsum nobis missuram esse dixit; prout idem Paulus Bornemissa ex sermone illius nobis retulit. Confidimus autem et speramus firmiter in D^{ne} Tua, quod istarum partium rem publicam et negocia interea temporis ita gubernabit pro praesenti rerum statu et sic denique Transsylvaniae defendendae et conservandae curam quam diligentissimam habebit ut possit istud regnum sine magno discrimine tum sacri imperii auxilia tum nostras quoque copias expectare, quas ut supra diximus quanta maxima possumus celeritate maturabimus.

Praeterea eandem D^{nem} Tuam perquam gratiose requirimus et petimus ut quia omnino decrevimus classem nostram in Danubio ut citius ac melius possumus instructam reddere, velit circiter mille et quingentos vel ad minimum mille nazadystas strenuos et idoneos in istis partibus quamprimum ad stipendia et servitia nostra meliori quo fieri potest modo atque via conduci facere eosque ad Comarium una cum aliquibus capitaneis adducendos curare ita ut ad finem huius mensis aprilis in dicto loco adesse possint. Interim autem singulis stipendium unius mensis quo ad deputatum locum sine omni mora pervenire queant, ordinari et ex dica istorum comitatum vel regnicolarum subsidio et contributione, sive alio meliori fieri potest modo nomine nostro persolvi faciat. Quod ei vero ex dica comitatum vel regnicolarum subsidio non esset modus providendi de unius saltem mensis stipendio, tunc D^{to} Tua pro sua in nos fide tantum mutuo vel det ipsa vel aliunde accipiat, quo in hoc desiderio nostro certo satis faciat; et nos de eo, quod mutuo dabit vel accipiet in solutionem dictis nasadistis pro stipendio unius mensis fiendam non nisi gratiose contentandam D^{nem} Tuam curabimus. Ubi vero dictus numerus ad praefatum terminum Comarium pervenerit, illico

ordinem dabimus, ut certam solutionem stipendiorum suorum singulo quoque tempore habeant. Caeterum D^{tio} Tua statim nobis rescribat, quo tempore et in quanto numero illos ipsos nazaristas ad Comarium mittere possit, uti navalium copiarum nostrarum rationes tanto melius dirigere et constituere queamus.

Insuper eandem D^{nem} Tuam etiam atque etiam hortamur ut per se interim quantum maximum potest numerum gentium ex omni genere praesertim Rascianorum tam equitum quam peditum et aliorum quoruncunque in omnem eventum ad servitia nostra assecurare et conducere nec non cum iis sese apparere velit ita ut perducto exercitu nostro in Hungariam una nobis cum insurgere et vires suas quascunque potest cum copiis nostris, cum primum de hoc a nobis admonita fuerit, coniungere queat; faciemus autem D^{nem} Tuam singulo quoque tempore de animo et consilio nostro in administranda expeditione ista contra tam validum et potentem hostem certiore ut mente nimirum et voluntate nostra cognita et ipsa quoque prout sese omni dexteritate industria et fidelitate facturam esse pollicetur et offert, quid ratio temporis, quid rerum gerendarum occasio quid regni denique status suadere videbuntur, ad hoc se pro communi regni defensione eliberationeque accommodare sciat.

Extremum illud est ut D^{tio} Tua de omnibus occurrentiis et explorationibus rerum turcicarum suam ad nos scribendi diligentiam nec non coeptam obsequiorum et studiorum suorum sedulitatem ad promovenda scilicet negocia nostra prosecui et continuare, simul et quid sibi circa praesentem expeditionem in omnem partem faciendum esse videatur, crebro indesinenterque nobis significare velit, quandoquidem magnam fidutiam in D^{nis} Tuae prudentia et consilio iam dudum collocavimus. Idque erga se omni liberalitate et beneficentia nostra cum effectu recognoscemus. Datum Nurenbergae die quarta mensis aprilis 1543.

Az irat élen: Fratri Georgio.

Fogalmazvány.

LXXX

a)

Gyula-Fejérvár, 1543. máj. 8.

Frater György Ferdinandnak. Tudatja, hogy a török császár csauza járt náda adót és hadi népet sürgetvén; tanácsot kér, mitévő legyen, annyival inkább, mert a konstantinápolyi francia követ üzenete szerint ő ismét gyanúban van a török előtt.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime, fidelium servitiorum stb. commendationem. Quinque iam

fere menses sunt quod Eustachium Feledi ad M^{tem} V. misi cuius reditum cum propter cognitionem earum rerum quae a M^{te} V. scire cupiebam avidissime expectarem, secunda die maii aderat iuvenis novissime ad M^{tem} V. missus qui licet adventum ipsius Eustachii brevi mihi futurum promitteret, diceretque nomine M^{tis} V. me omnia ab ipso Feledi cogniturum, tamen cum eius hanc moram ferre non possem, continere non potui, quin has litteras ad M^{tem} V. darem maxime cum viderem adesse iam tempus illud, quo scire deberem quid M^{tas} V. apud se fieri statuisset. Imperator enim iam se movit apparatu certe satis magno hocque ita esse M^{tas} V. certo sibi persuadeat; et si qui aliter rem hanc M^{ti} V. retulerint, mihi potius quam aliis M^{tas} V. credat, qui certius ista ex verissima meorum relatione novi; licet transmari- nas copias nondum traduxerat et quantum coniecere possum neque est traducturus; verum cum plures ex meis nunc in expectatione sint, faciam brevi M^{tem} V. certiore. Praeterea chاوز unus quarta die maii ab imperatore Turcarum ad nos venit, census a nobis et gentes ad expeditionem ac victualia postulans, a quoquo modo liberi esse possimus, Deus ipse novit; qui solus nos pro sua misericordia servare potest et quamvis res pernecessariae fuissent, de quibus dudum M^{tem} V. per litteras convenire debuissim, nonnulli tamen ex meis ad M^{tem} V. profecturi aut intercepti sunt aut in carcerem detrusi vel alio aliquo impedimento affecti, quemadmodum Michaeli Veseni homini nobili et nomine regni ad M^{tem} V. in legatione dimisso Posonii contigit ut libertas nunciorum etiam contra iura gentium in ipso cum summa contumelia violaretur; imo ne mercatoribus quidem Varadiensibus tutum iter in ditione M^{tis} V. serenissimae patet, qui ter iam omnium rerum iacturam a praedonibus acciperunt, qui cum hostium insidias salvi evasissent ibi a praedonibus sunt circumventi ubi se maxime tutos esse fuissent arbitrati; quae impedimenta si non toties obstitissent, nulla habita ratione expensarum saepius M^{tem} V. fecissem de omnibus certiore. Nuncius oratoris regis Franciae referebat hic aliis me apud imperatorem Turcarum propter M^{tem} V. valde esse suspectum, tamen cum semel statuerim me ne latum quidem unguem a christianis principibus discedere, facile possum eiusmodi de me sermones contemnere: et licet anno quoque praeterito per egregium Balthasarem Bornemizza quid ipse de modo expeditionis sentirem, M^{ti} V. significaveram, non quod me in dando M^{ti} V. consilio dignum iudicarem, sum enim ad hanc rem plane non idoneus, tamen ut integritatem animi mei erga M^{tem} V. declararem, illa eadem apud M^{tem} V. nunci terum me repetere non pignit supplicoque M^{ti} V. ut mihi quoque in hac re fidem habere dignetur, qui et M^{tem} V. aequè ut alii diligo et reipublicae christianae ita faveo

ut vitam mihi illa chariorem esse non iudicem. Deus optimus M^{tem} V. stb. conservet. Datis Albae Juliae octava die mensis maii, anno domini MDXLIII.

Közbeszúrva: M^{tas} V. huic nuncio fidem habere dignetur.

Eiusdem V. serenissimae M^{tis}

fidelis servitor

Fr. Georgius.

Külczim: Serenissimo principi et domino domino Ferdinando stb.

Eredeti, titkos jegyekkel írva.

b)

Az előbbeni levélben említett nuncius jelentése Ferdinánd előtt a török készülődéséről s arról, hogy Fr. Gy. táncsa szerint, mi módon állhat leghathatósabbán a töröknek ellent Ferdinánd.

Serenissime princeps, domine clementissime.

Dominus mens thesaurarius nunciat M^{ti} V. fidelissima servitia sua, uti domino suo clementissimo.

Et dicit quintum iam mensem esse, quod expediverit erga M^{tem} V. Ewstachium Feledy qui ab eo tempore non sit reversus, tametsi vehementer expectatus, nec scire se in quam partem interpretari debeat tam diuturnam cessationem nuncii de cuius mora fuerit satis anxius. Optasset enim ex illo cognoscere voluntatem M^{tis} V. et magnopere veretur, si diutius cunctetur nuncius, ne tum maxime servire M^{ti} V. nequeat, cum vellet eo modo inservire, quo est M^{ti} V. sacrae obstrictus.

Causa tantae sollicitudinis haec est, quod Turcarum caesar iam procul dubio se movit apparatu bellico ingenti, quo maiore raro se instruxit, quanquam vires et copias transmarinas hoc est Natoliae nondum secum habeat, necdum dominus meus exacte intelligit, an et illas copias secum Turca ducere intendat vel non. Nec dicitur autem Turca recta Viennam petiturus. Sed iuxta opinionem suam arbitratur dominus meus quod imprimis Quinqueecclesias hostis obsidebit, deinde Albam Regalem et Strigonium. Sed etiamsi Quinqueecclesiis ille potiatur, credit Albam Regalem et Strigonium non obtenturum, modo M^{tas} V. dignetur bene provideri locis illis et numero militum et com-
meatu. Quod si tamen contingeret Turcam illa quoque loca bene munita impetere et eis quod deus avertat potiri, tantum proficiet et proderit ea optime munita esse ut in eorum locorum expugnatione magnam partem aestatis absumat; interim autem M^{tas} V. poterit bonas rationes ferendi auxilii excogitare.

Nuncius autem caesaris et modo apud dominum meum est,

qui petit instanter commeatum milites et tributum. Et deus novit quomodo immunis esse possit omnis ea regio, cuius incolae vehementer sunt exterriti. Adeo ut nisi domini mei praesentia illos continuisset, iam pridem sese illi hosti submisissent, tantum momentum est apud eos terror hostilis. Interim autem nisi solidas vires M^{tis} V. in eorum defensionem paratas videant, movere provinciales nullo modo sese audent.

Propterea supplicat dominus meus M^{ti} V. uti domino suo clementissimo, dignetur M^{tas} V. illi consilium et informationem [dare] eam, cui se possit accommodare. Id vero cito, plurimum enim veretur, ne id quod hucusque placidis verbis et persuasionem efficere potuisset, deinde si res diutius extrahatur: magna pecunia quoque vix praestare queat.

Rediit sub meam huc profectionem certus servitor domini mei ex Constantinopoli. Is pro certe affirmat, copias illas caesaris Turcarum in defensionem et subsidium regis Gallorum promissas nondum movisse.

Restitit ad reliquam rerum cognitionem Constantinopoli alter servitor domini mei, quo redeunte, curabit dominus meus M^{tem} V. de reliquis quoque reddere certiore.

Ea vero quae circa negocia praesentia domino meo visa sunt, descripsit M^{ti} V. Dignetur ea pro suo sapienti iudicio cognoscere et decernere, quae sibi probantur, nam ea et non alia domino meo quoque probabuntur.

Domine clementissime, supplicat M^{ti} V. dominus meus, ut quantocius fieri potest, gratioso et celeri responso me remittat, ut cognita mente M^{tis} V. posset dominus meus servitiis ac rebus M^{tis} V. sese accommodare.

Eredeti.

LXXXI.

G y u l a f e j é r v á r, 1 5 4 3. m á j. 2 5.

Frater György Ferdinandnak. Rácz csapatokat a török közelgése miatt már nem szegődtethet; ezt márcziusban kellett volna ő flgének parancsolnia. Kéri, hogy Izabellával való ügyét egyenlítse ki; mert ha a nélkül távoznék az özvegy királyné, féltő hogy az egész országrész a töröknek hódol, mint ezt Fr. Gy. előtt több előkelő ki is jelenté, — s az esetre Erdélyben is csak a szokásban bízhat Ferdinand. — Vác és Pécsvárad ügyében is sürgetve kér intézkedést s Magyarországot, mint oly állást, a melyből egyedül lehet a törökkel birni, ismételve Ferd. gondjaiba ajánlja.

Serenissime princeps et domine domine mihi clementissime. Fidelium servitiorum . . . stb. . . commendationem. Ea quae scitu

digna erant per Stephanum Vas et scripsi et nunciavi omnia M^{ti} V. diligenter, volui tamen de illis quoque rebus quae post illius discessum contigerunt M^{tem} V. facere certiozem. Imperator Turcarum in festo Sancti Georgii Adrinopoli se movit Sophiamque venit, ibi omnes copias suas coacturus; naves vero commeatu et bombardis onustas infinitas ex Danubio praemisit; ex quibus colligere licet, subito aliquid illum facere velle statuisset. Quapropter supplico M^{ti} V. ut mature Strigonium et Albam Regalem quibus potissimum ille locis intentus est, firmioribus quibus potest praesidiis et commeatibus M^{tas} V. munire dignetur, cum beglerbey in eum finem imperator praemisit ut et a praesidio et a commeatu civitates illas prohibeat. Quid autem ipse de modo istius belli sentiam, hoc quoque M^{ti} V. per Stephanum Vas perscripsi. Mandaverat praeterea mihi M^{tas} V. ut gentes ex Rascianis ad usum navalis belli conducerem qui ad finem mensis aprilis ad Comarum esse deberent. Paruissem certe mandatis M^{tis} V. et deinceps quoque omnem curam et diligentiam adhibebo ut voluntati M^{tis} V. satisfiat, sed iam impossibile esse puto propter adventum imperatoris quem omnes iam se movisse sciunt, huc delectum militum fieri posse, cum nemo iam domum uxoremque et liberos relinquat, sed salutis suorum quisque quantum potest prospicere studet. In martio vero commodius res ista agi potuisset. Feledy autem vigesima secunda maii ad me venit. Mentem itaque M^{tis} V. tum ipso Feledy tum ex litteris eiusdem M^{tis} V. intellexi ad eaque me conferam, quae M^{tem} V. velle cognovero. De conducendis vero aliis gentibus curam habebo diligentem ut ad aliud mandatum M^{tis} V. paratus esse possim; sed quemadmodum in omnibus fere litteris M^{ti} V. serenissimae de constituenda honesta reginalis M^{tis} eiusque serenissimi filii conditione supplicavi ita nunc quoque eo quo possum humiliter supplico ut singularem curam M^{tas} V. de istis Maiestatibus habeat, quo et ego liberius M^{ti} V. servire possim. Turca quidem bona verba dat, fides tamen nulla est ei adhibenda, propterea quod eiusmodi splendidis verbis multa iam regna in exitium pertraxit. In manifesto itaque periculo reginalem M^{tem} relinquere non possum, sed necesse est ut hinc ad tutum aliquem locum conferam. Si vero reginalis M^{tas} negocio cum M^{te} V. nondum bene concluso ex hoc regno discesserit, timeo vehementer ne totum hoc regnum statim ad Turcam deficiat. Hoc autem ita futurum soli nobiles qui heri ad me convenerant aperte coram testati sunt, quod post discessum reginae statim ad imperatorem Turcarum pro petendo eis aliquo principe nuncium essent dimisuri; propterea M^{tas} V. nihil, neque regno, neque rebus suis, consultius quidquam agere potest, quam si de conditione istarum M^{tum} cito, cito prospexerit ut post deductionem reginalis M^{tis} to-

tum hoc regnum M^{tas} V. per eum quem huic rei praeficere volet in potestatem suam una cum arcibus recipere possit, sine quibus regnicolas istos M^{tas} V. in officio tenere non potest. De fidelitate quidem Saxonum quibuscum mihi intelligentia est promittere possum, aliis tamen duabus nationibus fidere non licet. Si vero moram aliquam in hac re M^{tas} V. fecerit, aliud in tanta rerum necessitate facere non possum, quam ut reginalem M^{tem}, si alius refugii locus non erit, Cassoviam unacum eius filio deducam. In hoc igitur M^{tas} V. summum consilium totamque deliberationem conservandi huius patriae sitam esse sibi persuadeat. Hominem quidem in Turcia habeo, priusquam tamen ille rediisset, rumore ad nos hodie allata sunt, civitates Nandoralbam, Sarno, Zalonkemen et aliam in Bozna Novum Montem quam vocant conflagratas esse.

Quemadmodum autem vita nihil neque charius neque iucundius esse potest, ita certe nihil libentius in vita mihi contingere optarem quam ut M^{tem} V. convenire coramque de rebus ad conservationem regni pertinentibus colloqui possem, inprimis propter negocia M^{tis} V. quae sive ignorance rerum nostrarum sive defectu alterius rei, video tamen ire omnia sine ordine, quod causa M^{tis} V. quam totam in salute reipublicae christianae versari conspicio, quantopere doleam, litteris consequi non possum. De mea autem ad M^{tem} V. veniendi securitate ea M^{tas} V. mihi et scripsit et nunciavit ut nihil unquam tam persuasum habeam, quamvis multi aliter de me hoc apud M^{tem} V. interpretati sint, quam illam singularem M^{tis} V. erga me clementiam in quam totius vitae meae et quietem et solacium collocavi; nec unquam quidque mihi in mentem venit, quod me a gratia M^{tis} V. in diversum hactenus ducere potuisset; modum[†] tamen veniendi non video cum propter infinitas curas quibus in conservatione huius terrae distineor, de una arce in aliam ire mihi non licet; immo vero si Turca me ad M^{tem} V. profectum esse animadverteret, quod certe celari nunquam posset, nulla maior occasio invadendi regni illi posset offerri. Caeterum si M^{tas} V. pro sua prudentia modum aliquem reperiret quo sine iactura regni id fieri posse cognoverit, id faciam quod M^{tas} V. regno utile et in rem suam esse iudicabit.

Quamvis autem prius quoque M^{ti} V. supplicavi de arce Vaciensi et Pechwaradiensi ut illas M^{tas} V. ad manus suas reciperet, nunc itaque iterum M^{ti} V. supplico ut Pechvaradinum vel Emerico Verbecy vel episcopo Quinqueecclesiensi, antequam Turca illam eripiat, reddere iubeat, pro cuius restitutione cum iam litteris quoque imperatoris monitus essem, unica hac ratione illos repuli, me adventum imperatoris expectare, arcemque illam

ad manus solius imperatoris me dare constituisse. Illam enim quae a me longissime distat et ad quam per medias Turcas itur, mihi tueri et difficile et impossibile est, quae si a Turcis fuerit occupata, Quinqueecclesiae diu durare non possunt et Vacia quoque ingentem cladem superioribus partibus regni Hungariae in eo casu adferret procul dubio. Tam de Vaciensi igitur quam Pechvaradiensi quas hactenus meis sumptibus servavi, curet obsecro M^{tas} V. ne turcica manus illas occupet. Scripsi autem ad sacratissimam quoque et catholicam caes. M^{tem} de modo belli, quem M^{ti} V. perscripseram. Per misericordiam igitur dei, per salutem totius reipublicae christianae, per lachrimas innocentium et viduarum, per alta suspiria senum, per trepidationem miseri vulgi M^{ti} V. supplico, dignetur sacr. caes. M^{tem} hortari, ne regnum hoc multo sanguine maiorum nostrorum conservatum et pro propugnaculo totius reipublicae christianae omnium opinione habitum ad manus perfidissimorum hostium cum summa christianorum iactura venire patiatur; nunc enim ea defendendi regni huius occasio M^{tibus} V. oblata est, qua nulla nec maior nec utilior esse potest; tanta autem ratio huius regni apud M^{tes} V. esse debet, ut ea occasione neglecta, hostis ex solo hoc regno facile imperium totius reipublicae christianae sibi vindicare potest. Contra si tempestive salus huius regni M^{tibus} V. curae fuerit, promittere possum, dei auxilio infra spatium quatuor annorum continui belli exagitatione et Constantinopolim et maiorem partem Turciae penes M^{tes} V. futuram.

Cum vero quotidie deinceps eiusmodi res emergant, quas statim scire M^{tem} V. necesse erit; supplico M^{ti} V. ut homines meos quumprimum expedire dignetur ut et M^{ti} V. ad eius praescriptum inservire sciam et me rebus necessariis M^{tem} V. facere certiolem. Deus optimus maximus M^{tem} V. . . . stb conservet. Datis Albae Juliae vigesima quinta die maii, anno domini MDXLIII.

Quidquid vero iste Michael literatus M^{ti} V. meo nomine dixerit, fidem M^{tas} V. eius dictis adhibere dignetur.

Eiusdem M^{tis} serenissimae

fidelis servitor
Fr. Georgius.

Külczim : Serenissimo principi et domino domino Ferdinando . . . stb. stb.

Eredeti, titkos jegyekkel írva.

LXXXII.

1543. május.

Frater György üzenete Ferdinandhoz a török elleni intézkedések, erdélyi dolgok, Izabella királyné ügye, Vác és Pécsváradsja tárgyában — névtelen küldöttje által Ferdinánd udvarában előadva.

Fratris Georgii legationes de rebus Hungariae ad regiam Maiestatem, dominum nostrum clementissimum.

Ut sua M^{tas} certo sciat imperatorem Turcarum prima die mensis huius iunii cum omni sua vi ac potestate bellica ex terra Sophiarum venire cepisse.

Ut sua M^{tas} certo intelligat conatum et voluntatem Turcarum imperatoris esse beglerbekum praemittere ut Strigonium et Albam Regiam statim obsideat: ne praesidiarios milites et victualia sua Maiestas intromittere possit.

Imperatorum Turcarum validissimo exercitu venire, quali antea nunquam in Ungariam venit: omnesque bombardas quas ab initio cepit in Ungaria, nunc in Alba Gracca ad currus ordinasse: et adventum beglerbekii expectare, qui simul et venerit, illas omnes bombardas ad expugnandas arces munitiores Hungariae mittere. Ideo:

Supplicat suae M^{ti} Frater Georgius ut sua M^{tas} habeat vigilem rerum curam, fortificet et communiat arces commeatibus, victualibus ac praesidiis, antequam hostis veniat.

Imperatoris Turcarum nuncios apud Fratrem Georgium esse, per quos iubet tributum Hungariae administrari et ipse Frater Georgius tributum iam propter pacis praetextum ac simulationem illi administratri fecit.

Per eosdem nuncios optat et iubet imperator Turcarum ut quam maximo exercitu potest, se ad bellum Frater Georgius paret et visis primis litteris ad Danubium illi obviam eat. Pro hac autem re misit Frater Georgius nuncios ad ipsum imperatorem cum tali informatione, ut aliquantisper factionibus ac simulationibus ipsum remorentur et teneant, quousque M^{ti} regiae rursum vel litteras vel nuncium mittere possit.

Oratoris regis Franciae ad imperatorem Turcarum servus unus venerat in Transsylvaniam, ut rumores famamque illic venaretur et discordiam etiam ac defectionem a sua M^{te} suscitar. Quem Frater Georgius ita excepit, ita cum eo tractavit, ita demum a se dimisit, ut nullum ex eo sit periculum, nec suam M^{tem} hac causa sollicitam esse debere.

Nobiles existentes in Transsylvania et Siculos etiam ita

esse inconstantes ut nisi Frater Georgius cum reginale M^{te} inter eos habitarent, iamdudum vaivodae de Moldova adhaesisent. Propterea suae M^{ti} Frater Georgius supplicat ut sua M^{tas} provideat ne si ad M^{tis} suae mandata Frater Georgius illinc fuerit egressus, illi a M^{te} sua deficiant.

Supplicat suae M^{ti} Frater Georgius ut M^{tas} sua habeat curam reginalis M^{ts}, nam audiens adventum imperatoris Turcarum adeo territa est, ut nusquam ab eo remanere audeat, ob eamque ipsum Fratrem Georgium in servitiis suae M^{tis} multum impediri. Quare sua M^{tas} ad eam scribat et locum aliquem munitum assignet, ubi audeat remanere, Nam si ipse Frater Georgius ad mandata suae M^{tis} venire cogetur, velit nolit, si non in alio loco, saltem Cassoviae eam oportet relinquere.

Sua M^{tas} per egregium Lestar de Feled nunciaverat ut Frater Georgius ad nazados gentes conduceret, ipse vero quamvis diligentissimam dederit operam, conducere non potuit. Nam adventu imperatoris Turcarum ita omnes esse perterritos ut solum curent: ubi et quo se cum liberis, uxoribus, ac rebus defendant. Nihilominus statim ad mandata suae M^{tis} vaivodas nazadum vocari fecit omniumque eorum pro fidelitate suae M^{tis} ivramentum accepit, commisitque ut ubicunque invenientur, sex, decem, viginti, triginta secreto conducerentur et ad servitia suae M^{tis} in Danubium mitterentur.

Certos et fidedignos viros cum litteris ad dominum nostrum clementissimum Carolum imperatorem Frater Georgius misit, supplicans ut regnum afflictum adiuvet. Illos vero homines propterea per suam M^{tem} non misisse, ne se sua M^{tas} suspicionem sinistram conciperet; sed sua M^{tas} certo credat, nihil aliud nunciasset, nisi pro auxilio implorando.

Frater Georgius tam a rege Franciae quam etiam ab aliis multis per litteras hactenus est sollicitatus ac ad defectionem a sua M^{te} adhortatus: supplicat tamen suae M^{ti} ut nullam de eo dubitationem habeat; :am ab eo tempore quo se suae M^{ti} commendavit, semper omni fidelitate fuisse et nunc se in tota vita suae M^{ti} cum sanguinis effusione promittit servitutum.

Frater Georgius multoties ab imperatore Turcarum est sollicitatus: ut Vaciam et Pech Waraddia det in manus eius; ipse tamen spe inani ipsum hactenus fovit et tractavit. Et ipse Frater Georgius scripsit aliquoties domine reverendissimo Strigoniensi ut Vaciam militibus muniat, scripsit etiam domino reverendissimo Quinqueecclesiensi ut et ipse muniat Pech Waraddia, sed abistis in hunc diem nullum accepit responsum. Nunc suae M^{ti} supplicat: habeat eorum locorum, nam iam Turcarum imperatore adveniente, se nescire quo praetextu, qua simu-

latione tenere possit, si imperator a se rogare ceperit. In utrisque tamen locis servos ivramento adegit, ne usquam ad morteni in manus Turcicas arces dent, si etiam ipsemet Frater Georgius mille litteras ad ipsos scriberet

In provinciis Chamad et Themeswar sicut sea M^{tas} iusserat, taxam Frater Georgius pronunciaverat et omnium nobilium ivramentum pro fidelitate scae M^{tis} acceperat. Verum postquam seroum oratoris Franciae regis in Transilvaniam venisse intellexisset, illis provinciis relictis, statim in Transsylvaniam ire est coactus. Sicque illi in hunc usque diem taxam solvere neglexerunt. Haec etiam voluit ne sua M^{tas} ignoraret.

Egykorú írat.

BERNÁRDFY JÁNOS
K R I M I A I K Ö V E T S É G E.

1598-ban.

A BÉCSI CS. K. ÁLLAMLEVÉLTÁRBAN
LEVŐ EREDETIEKRŐL

KÖZLI :

K. Á.

Bernárdffy követségéről Krimiában történetírásunk igen keveset tud. Istvánffy s a Trausch-féle krónika, valamint Szamosközy is csak néhány szóval tesznek róla említést, s körülbelől nem mondanak többet, mint hogy 1598 elején küldte ki Báthory Zsigmond fejedelem Krimiába, hogy a tatár chámot a törököktől elvonja, s ezt el is érte; de mikor már visszatért, Zsigmond nem volt fejedelem, országát átadta Rudolfnak, s az ez által Erdélybe küldött biztosok folytatták a megkezdett alkut a Bernárdffyyékkal jött tatár követekkel. Ennyi az mindössze, a mit történetírásunk ezen követjárásról tud. Az alább következő kilencz levél Bernárdffy krimi útjához s egész követjárásához igen érdekes adalékot szolgáltat.

Ami magát Bernárdffyt illeti, egyike volt a Báthoryak által keleti követségekre használt diplomatáknak. Óváryval, Tormával, Budayval, stb. azon kor ismertebb és ügyesebb diplomatái közé tartozott. Rácz György, követtársa, Mihály vajda embere volt, különben magyar diplomata, milyenekkel a Mihály udvara telve volt.

I.

1598. apr. 3.

Illustrissime princeps, domine gratiosissime, seruitiorum meorum humillimorum *stb.* commendationem.

Nagyságodnak ezt akarók értésére adni, hogy istennek kegyelmességéből mi az tatár chámmal ő nagyságával szembe voltunk és minden jó válaszungk vagyon tőle, légyen hála az úristennek, immár szinte eddig jöttünk vala Takuchig, de Jeremias vajdához ő nagyságához kelletett ismét innen mennünk, hiszszük, hogy ő nagysága is ott sokáig nem tartóztat bennünket, mint hogy siető az dolog. Az tatár chám főemberét küldötte velünk nagyságodhoz és urunkhoz, kik velünk vannak. Hazon agát, Der-vis béget, és Amhat aga is az cham vezére egy főszolgáját küldötte nagyságodhoz. Hogy pedig ennyi smkaualo tt unk, az oka ez, hogy az tengeren mindjáraást gályát nm találtunk az ki Tatarországra ment volna, minthogy tudja nagyságod, hogy az tengeren télbe nem jár az hajó, hanem háromszáz tallérért fogad-

tunk volt egy gályát Kylliénél s azon mentünk volt által az tengeren, igen nagy szerencsén voltunk, nagy szélvész támadott az tengeren és egyszer ismét visszavert bennünket szinte oda a honnan elindultunk volt. Mi igen akarnók ugyan, hogy az jó választ mind Erdélybe s mind nagyságodnak megvihetnők. Nagyságodat kérjük, nagyságod is küldjön postán mindjárt Jeremias vajdához, hogy ne késleljen bennünket. Adja hírré nagyságod sietséggel Erdélybe is. Ex Takuch 3. die aprilis. Anno 1598.

Nagyságod szegény szolgái
Bernardffy János és Rác
György, az követek.

Külczim: Illustrissimo principi domino domino Michaeli dei gratia vavoda, domino vero et perpetuo haeredi regni Transalpinensis stb.

Eredeti.

II.

1598. máj. 7.

Illustris et magnifice domine amice observandissime. Salutem et nostri benevolam commendationem.

Istentől nagyságodnak kívánok sok jókat és jó egészséget megadatni. Ezt akarám nagyságodnak értésére adnom, hogy ma hozák énnekem Bernárdffy János erdélyi követ és Rác György mi szolgánk levelét, kiket ez elmúlt napokban az tatár chámhoz követségbe küldtünk volt, júnek, békével jártak, az chámnak főemberi vannak vele, Moldovába vannak most Jeremiás vajdánál, bizonyos emberemet küldöttem oda eleikbe, mihelyen emberem megjű tőlök és mi válaszsza jár, sietséggel értésére adom nagyságtoknak. Az mely levelet penig énnekem küldtenek, azt is im elküldtem s abból nagyságod voltaképen megérti. Istennek legyen hála, semmi gonosz hireink nincsenek, mindenféle emberim vannak, ha mi olyas hírt hoznak, kit szükségesnek ítélem nagyságodnak megírnom, ottan én megirom. Tartsa meg isten nagyságodat. Datum in oppido nostro Tergovista. 7. maii, anno domini 1598.

Illustris ac magnificae dominationis vestrae

amicus

Michael vajvoda regni

Transalpini mpr.

Joannes Rác secretarius mpr.

Külczim: Illustri ac magnifico domino Bartholomaeo Pezzen sacr. caes. reg. Maiestatis consiliario etc. et legato eiusdem in Transsylvaniam misso. etc. domino amico observandissimo.

Eredeti.

III.

1598. apr. 21.

Illustrissime domine, domine mihi gratiose, servitia mea humillima dominationi vestrae magnificae etc. lubens defero. Istentül nagyságodnak asszonyommal ő nagyságával és nagyságodhoz tartozókkal egyetemben jó egészséget *stb.* kívánok.

Nagyságos és énnekem jóakaró uram, tudom nagyságod is csudálkozott talám és gondolkodott felőle, mi legyen az oka ennyi ideig való mulatságunknak; de mi azt csudáljuk inkább, hogy a mint mostan az idő forog, békével visszajűhettünk Tatárországból. Azért legyen hála az úristennek az tatár chám minket urunk ű felsége tekéntetéért jó szemmel szeretettel látott, fogadott és nagy becsületbe tartott és jó válaszsza is bocsátott el bennünket, ki az keresztyénségnek, kiváltképen pedig az megromlott Magyarországnak, Erdélynek és Havasalföldének javára és hasznára lenne, ha valami summa pénzt küldhetnének mostan az tatár chámnek: mi mindenképen azon voltunk, hogy űket az török mellől elvonjuk és az keresztyénekhez kapcsoljuk, s a mint látom attól nem idegenek volnának, ha sok pénzünk volna, mert űk is megunták immár az török barátságot és igen szegények. Az tatár chámnak fű követi vannak velünk, kik Moldvába hallván az urunk ű felsége elmenetelit igen megháborodtának rajta és ugyan onnan vissza akartak térni mindjárást, de mi mindaddig szoltunk nekik és biztattuk, hogy nagy nehezen ide Mihály vajdához hozhattuk el űket. Immár innen nem tudom ha szükséges-e oda Erdélybe menniek vagy nem: de azt mondják, hogy addig semmiképen oda nem mernek menni nagyságtokhoz, míg Mihály vajda űket nem biztatja. Azért nagyságtok lássa, adja eleibe asszonyunknak ű felségének hogy ha oda kell az tatárokat vinnünk, tahát írjon ű felsége Mihály vajdának felőle, hogy ne idegenítse űket, vagy ha csak Mihály vajdának ű magának kellessék-e expediálni és micsoda válaszsza az követeiket, azt is írja meg nagyságtok. Énnekem nagyságos uram bizony elég költségemben esék az ide való farsangolás; az urunk ű felsége nevéért és becsületeért az tatár chám udvarában való fű embereknek én magamtul kinek paripát, kinek órát s kinek egyéb szerszámot, szép vaskesztyűket, mit adtam. Immár nem tudom, nagyságos uram, ki fizeti meg énnekem azokat, és kitül várjam jutalmát az én jámbor hív szolgálatomnak, volt bizodal-mam az mi kegyelmes urunk ű felsége kegyelmességébe, hogy régi szolgálatomra valami tekéntet leszen, ajánlotta is vala magát ű felsége hogy valami jószágocska nélkül nem hagy, de im-

már nem tudom, énnekem isten után minden bizodalmam csak nagyságtokban vagyom; im látja nagyságod, hogy én magamat nem kémélettem ű felsége szolgálatjába és az keresztyénségnek javáért nagy szerencséken, sok veszedelmes helyeken forgódtunk. Erdélybe sok ember vagyom, a ki mind egész Erdélyért sem próbálta volna azt meg a kit mostan én. Nagyságodnak azért könyörgök mint jóakaró uramnak, hogy nagyságod legyen minden jó akarattal hozzám mind asszonyunk ű felsége előtt s mind egyebütt a hol illik, kiért én is teljes életembe szolgállok nagyságodnak. Tartsa meg isten nagyságodat *stb.* Költ Görgiczén 21. die maii anni 1598.

Immár Moldvába jöttünkbe értettük, hogy az török császár az chámságot elvette az mostani tatár chámától és másnak ígerte: ki ha úgy leszen, annál inkább megvetik az tatárok az török barátságát és bosszúságába valamit próbál az mostani tatár chám az török ellen, bizon dolog, hogy urunkhoz ű felségéhez igen jó szívvel és jó akarattal volna az chám és ugyan örökös atyafiúságot, szövetséget és barátságot akar vala vele vetni, kire nagy erősen megesküött mi előttünk és hitlevelet is küldött, ki itt az ű maga emberinél Hazon agánál vagyom.

Nagyságod szegín szolgálja

Jo. Bernardffy mpr.

Külczim: Illustrissimo domino Caspari Kornis de Ruszka sacr. caes. reg. Maiestatis consiliario *stb.*

Eredeti.

Jegyzet: Egykorú kéz az eredeti margójára német nyelven kivonatot irt.

IV.

1598. máj. 19.

Reverende ac magnifici domini, amici observandi. Salutem et servitii commendationem.

Bernárdffy János mind pedig az tatár chám főkövetekkel (sic) immáron országomban beérkezének. azért miben álljon az dolog, ő felségének asszonyunknak bőségesen megírtam és az követek levelét is, kit énnekem köldettenek, oda köldettem, azért mind abból az levélből mind penig az ő felsége leveléből, nagyságtok az dolgot megérti: ez mi szolgánk által penig nagyságtoknak szóval izentünk bőségesen; valamit azért mi szónkkal mond, nagyságtok szavát meghiggye és mindenekről engemet hamarsággal tegyen bizonyossá. Tartsa meg isten jó egészség-

ben nagyságtokat. Datum ex oppido nostro Tergovista 19. Maji. 1598.

Rev. ac magn. dom. vestrae

amicus paratissimus
Michael vaivoda regni
Transalpinaes impr.

Külczim: Reverendo ac magnificis dominis Stephano Szuhay *stb.* Nicolao Istvánffi *stb.* dominis amicis observandis.

Eredeti.

V.

1598. máj. 21.

Reverendissime atque illustrissimi domini, domini mihi gratiosissimi, servitorum *stb.* ablationem.

Imnár ím hat hólnapja leszen, hogy engemet az én kegyelmes uram az Mihály vajda szolgájával Rác György urammal Tatárországba az tatár chámhoz küldött vala követségbe, bizonyos és fő dolgok végett. Mikoron azért post Ulysseos errores et discrimina multa az chámhoz jutottunk volna, tisztességgel fogadott, jó szemmel látott és jó válaszsza is bocsátott el bennünket, sőt ő maga is fő követit bocsátta velünk urunkhoz ő felségéhez. De az tatár követek értvén urunknak elmenetelit igen megháborodtanak rajta és ugyan az útból vissza akarnak vala térni: mindazonáltal mi sok biztatással és persuasiókkal arra vittük őket, hogyha szinte Erdélybe nem akarnak jünni is, ottan csak Mihály vajdához jűjjenek először. Mostan azért immár ide Havasalföldébe az vajdához érkezünk vele Görgiczére; itt ismét nem tágitottuk az dolgot hanem minden úton azon voltunk, hogy nagyságtokhoz vihessük őket, de azt mondják, hogy semmiképen a mi szónkra el nem mernek velünk jünni, hanem ha Mihály vajda assecurálja őket, hogy Erdélybe semmi bántások és tartóztatások nem leszen. Azért értvén azt, hogy császár ő felsége a mi kegyelmes urunk nagyságtokat delegálta oda Erdélybe helytartónak és commissariusoknak asszonyunk ő felsége mellé bizonyos ideig, nagyságtoknak kellett írnom felőle; azonképen asszonyunknak is írtunk. Nagyságtokat kérem, nagyságtok adja eleibe ő felségének az dolgot és az ő felsége akaratját értvén, annak felette egyebekkel is a kikkel illik comunicálván, mentül hamarébb lehet, írjon ő felsége és nagyságtok is Mihály vajdának, hogy ne idegenítse őket, hanem jó szót adván nekik, legyen azon, jűjjenek el velünk Erdélybe; vagy ha nem szükséges ottlétek, hanem csak Mihály vajda expediálja ugyan innen

üket, és minemű válaszsza! bocsássa, azt is írja meg nagyságtok, engemet pedig sokáig itt ne tartóztasson, mert volnának oly dolgok, kiket oretenus kellene ű felségének és nagyságtoknak referálnom, sőt az tatár chám ű maga azt mondá, megmondjuk urunknak ű felségének, hogy az császárhoz ű felségéhez is mindjárást emberit bocsássa Prágába és ű felségének is értésére adja az-dolgot, miérthogy az egészkeresztységnek javát nézi. Plura chartis committere non licet, vereor enim ne litterae a malevolis quibusdam intercipientur. Tartsa meg isten nagyságtokat *stb.* Datum ex oppido Görgicze Transalpinensi. 21. die maii, anno 1598.

Ha ű felségének és nagyságtoknak az leszen akaratja, hogy az tatárok Erdélybe jűjjenek velünk, tahát nagyságtokat kérjük, nagyságtok szerezzon úti levelet és küldje előnkbe Brassóba, hogy mindenütt gazdálkodjanak, mert nekünk urunk ű felsége tekintetiért minden tisztességgel voltak.

Nagyságtok szegin szolgálja

Jo. Bernardffy alias secretarius serenissimi principis mpr.

Post scripta.

Immár mind asszonyunknak ű felségének s mind pedig nagyságtoknak írtam vala levelet és készen tartottam: azonba érkezék oportune az brassai bíró embere az nagyságtok levelével, kiben a mit nagyságtok ír, megértettem és ha szinte nagyságtok semmit nem írt volna is, minden szándékom, igyekezetem az volt, hogy ide Mihály vajdához jutván azon órában levéllel értessem mind asszonyunkat ű felségét, s mind nagyságtokat, csak hogy semmi oly bizonyos embert nem kaphattam. A mi ez mostani erdélyi változást és állapotot nézi, értettük vala Jeremiás vajdátúl is Moldvába: kit hiszünk, hogy nem egyébtől hanem istentől vagyon, mert ű kezébe vannak minden birodalmok és ű szentsége szokta rendelni és igazgatni az fejedelmeket, a mint ű szentségének kedves kellemetes akaratja, mindennek úgy kell lenni. Én miképen hogy ennek előtte az én kegyelmes uram után császárhoz ű felségéhez és az ű felsége atyjafiaihoz hívséggel voltam és az én erőm szerint örömet és jó kedvvel igyekeztem per occasiones szolgálni, ezután is ahoz tartom magamat, hiszem azt hogy ű felségeknek az én régi jámbor hív szolgálatomra illendő tekéntetek leszen: holott csak ez mostani periculosa legatiót is, a kibe engemet az én kegyelmes uram elbocsátott volt, nem sok ember vette volna fel ugyan nagy sok adományért is; nem tudom, leszen-e valami jutalmam érette, noha ez az én szolgálatom mind az egész keresztységnek használt.

Jóllehet vagyon bizodalمام isten után nagyságtokban is, tudom hogy ha az én kegyelmes uramat honn érhettem volna, nem lőtt volna héába az én szolgálatom, fáradságom és költségem; mindazonáltal nagyságtoknak könyörgök, nagyságtok ne feledkezzék el rólam, hanem commendáljon nagyságtok mind császárnak ű felségének s mind Maximilian urunknak és egyebeknek is, kit teljes életemben szolgálhassak meg nagyságtoknak; az isten is minden jót ad nagyságtoknak érette.

Az tatárok felől nagyságtoknak azt írhatom hogy az én kegyelmes uram engemet az Mihály vajda szolgájával egyetembe két dologért bocsátott vala az tatár chámhoz. Egyik az volt hogy az török császárnál így törekedjék a hám az békesség felől, hogy Temesvárat és Gyulát Erdélyhez engedje és az két folyóvíz a Duna és Tisza legyen az erdélyi birodalomnak határa a mint szultán Szulimán megígérte volt János király fiának; melyre az tatár chám kész lűn és azt mondá, hogy azon leszen, hogy valamint szultán Szulimán császár idejében volt, most is úgy legyen. Másik és fű dolog és minden követségünknek scopusa ez volt, hogy az tatár chám és az mi kegyelmes urunk között uniót, szövetséget és köteleiséget szerezzünk az török ellen; kiről sokat és nagy diligenter tractáltunk és beszélgettünk titkon csak ű magával és semmit hátra nem hagyunk benne, valamit az keresztyénségnek javára íteltünk lenni. S a mint eszünkbe vettük minden jó akarattal vagyon az tatár chám és mind az több tatárok is az keresztyénséghez, csakhogy az kívántatnék hozzá hogy valami summa pénzt küldenének mostan neki, mert az bizony dolog hogy ők is nem szeretik az törököt és megunták barátságokat; ezeket mostan könnyen elvonhatnák az török mellől, hogyha az keresztyén fejedelmek nem fösvénykednének. Kiről én nagyságtoknak aztán szóval bővebben szólok, ha isten Erdélybe viszen. Immár ezek az tatár követek azért jüttek volt velünk urunkhoz ű felségéhez és Mihály vajdához, hogy az uniót és az szövetséget tractálják és módjával véghez is vigyék; az fű követnél vagyon mind urunknak s mind Mihály vajdának szóló hitlevele az chámnak. És hogy az békesség felől is értekezzenek mind urunktul s mind Mihály vajdátul, hogy ha akarják-e vagy csak szóval tartják az törököt. Ezek így lévén, minthogy urunkat ű felségét az isten más állapotra vitte, egyéb módját nem látom a dolognak, hanem mind császárnak s mind Maximilián urunknak ű felségeknek Mihály vajdára kellene azt bízni, hogy az tatárokkal tractálna, mert ű jól érti s tudja az dolognak kezdetit, fundamentomát és mind töröknek tatárnak módját, állapotját. Ű felségek küldenének valami kevés pénzt az ű magok embere gondviselése alatt Mihály vajdához, kit az tatár chámnak küldene és kedvet találna vele. Mert ű maga az chám nekem

nagy bizonynyal mondá, nem lehet egyéb benne, úgymond, hanem most még ez egyszer meg kell indulnom harmadfélszázezer tatárral az török császár sok kérésére és ígéretire, de azért úgymond sem Moldvára, sem Havaselföldre, sem Erdélyre nem megyek, nem is igyekezem, hanem minden hadammal az török birodalmára Toborcsára tartok és ott leszek táborba. De ha azt megérti, hogy urunk elment, elhiggye nagyságtok hogy megbúsul rajta egy először, azt gondolja, hogy megjátszodtattak és ki tudja mit gondol; hanem Mihály vajdának volna abban jó módja, a mint ő maga is mondja és kész is hozzá, hogy complacálná őket, csak hogy küldenének valami pénzt kezébe, kit császár és Maximilian urunk ő felségek nevével az chámnek küldene hogy elől találják véle. Mert nem adom tanácsul hogy mostan immár az ő felségek követe oda az chámhoz menjen, hanemha ezután más időben. Ezeket az tatár követeket! hanem ha Mihály vajda biztatja, vagy pediglen megköti őket s úgy viszik el, de különben el nem vihetjük Erdélybe. De igen szükséges volna és kívánatnék hogy ő felségével asszonyunkkal és nagyságtokkal oretenus beszélgetnénk, mert volnának oly dolgok, kit az mi kegyelmes urunknak ő felségének is császárnak mindjártást értésére kellene adni.

Nagyságtok szegén szolgája

Jo. Bernardffy mpr.

Cancellarius uramnak ő nagyságának is örömetst irok vala, de nekem azt mondák hogy Váraddá ment ő nagysága.

Külczim: Reverendissimo atque illustrissimis dominis Stephano Szuhay episcopo Waciensi, praefecto camerae hungaricae, ac Nicolao Istvánffy officii palatinalis locumtenenti *stb. stb.* dominis mihi gratiosissimis.

(Eredeti, melynek egykoru német fordítása is meg van.

VI.

1598. máj. 22.

Illustrissime domine, domine mihi gratiose, post servitorum meorum in favorem Serenitatis vestrae humillimam commendationem. Istentől nagyságodnak *stb.* hosszú ideiglen való életet kívánok.

Nagyságos, és énnekem jóakaró kegyelmes uram, bizony mi elég nagy szerencséken és sok költséggel, fáradsággal jártunk Tatárországba: legyen hála az úristennek, hogy onnan kijűhettünk; mert ha az urunk ő felsége elmenetelinek a hire ott ért volna bennünket, nem vélem, hogy soha egyik is közülünk Er-

délyt látta volna. Mindazonáltal istennek neve dicsírtessék, jó válaszszal jártunk. Az tatár kámnak is fűköveti vannak velünk, kiket urunkhoz ú felségéhez küldött volt, de mikor Moldvába jutottunk volna velek, megértvén az ú felsége országából kimozdulását, igen megháborodtak rajta és ugyan onnan mindjárt vissza akarnak vala térni, de mi sok szép szókkal és sok biztatással ide hoztuk őket Mihály vajdához nehezen. Innen immár semmiképen Erdélybe nem akarnak menni, hanem ha Mihály vajda leszen kezes érettek. Azért nagyságtok lássa, adja eleibe nagyságtok asszonyunknak ő felségének és nagyságtok minket mentül hamarébb lehet informáljon felőle, mihez tartsuk magunkat; azonképen Mihály vajdának is írjon ú felsége felőle, mert ezeket sokáig itt nem jó volna tartóztatni. Nagyságodnak pedig bizonynyal írhatom, hogy az tatár chám igen jó akarattal volna az keresztyénséghez, ha az keresztyének is nem fösvénykednének, sőt ugyan mostan is csak valami kevés pénzt vihetünk vala neki is semmiképen helyéből ki nem mozdulna, noha az török császár igen sollicitálja és nógatja, de ú a mint eszünkbe vettük, avval keveset gondolna, csak táplálhatnók pénzzel őket. Tartsa meg isten nagyságodat *stb.* Datum ex Görgicze 22. die maii Anno 1598.

Im látja nagyságod, hogy én magamat nem kémélhettem, és nem szántam sem költségemet, sem fáradságomat az keresztyénségért és az én kegyelmes uram szolgálatjába, sőt egynehányszor az halálhoz is közel voltam: tudom bizony, hogy Erdélybe nem sok ember vette volna fel ezt az követséget: immár nem tudom, nagyságos uram, mi leszen jutalmam érette, énnekem minden bizodalom csak nagyságtokban nagyon. Nagyságodnak könyörgök, nagyságod legyen jó akarattal hozzám és commendáljon nagyságod mind asszonyunk ú felsége előtt s mind egyebütt a hol illik: énnekem az én kegyelmes uram minden kegyelmességgel ajánlotta vala magát, hogy jószág nélkül nem hágy; hiszen azt, hogy ha nagyságtok akarja, mind császárnak és mind Maximilian urunknak ú felségeknek tekéntetek leszen az én régi jámbor szolgálatomra.

Nagyságod szegín alázatos szolgálja

Jo. Bernardffy mpr.

Külczim: Illustrissimo Domino domino Stephano Bocskay de Kis-Marja
Sacr. caes. regiaeque Maiestatis summo consiliarie. Domino mihi gratiosissimo.

(Eredeti melynek margójára egykorú kéz német kivonatot tett.)

VII.

1598. máj. 23.

Szolgálatom ajánlásának utána isten nagyságodat hozzátartozókkal egyetemben éltesse jó egészségben kedves bódog életben.

Tekucsról Moldvából izentem vala nagyságodnak egy bras-sai embertől, nem tudom ha volt-e nagyságoddal szembe vagy nem; akkor el nem bocsátának bennünket egyenesen Havaselföldére, hanem az moldvai vajda Szucsavára vitetett vala, de praeter opinionem jó szemmel láta bennünket és harmadnapnál tovább ott nem tartóztatott, hanem embereket adván mellénk elkésértetett és gazdálkodtatott. Az tatár követek kik velünk vannak és az urunk elmenetelit értvén, meg akarnak vala térni Szucsaváról, azokat biztatta a vajda, hogy eljöjjenek velünk, nagy nehezen, sok biztatással hozhattuk ide Mihály vajdához őket, innen immár nem ítélem, hogy Erdélybe híhassuk, hanem ha megkötozzük s úgy visszük el. Mindazáltal ha Mihály vajda ű nagysága biztatná őket, eljünnének és ha nagyságtok ott sokáig nem tartóztatná, hanem megajándékozván visszabocsátának hamar, nem ártanánk hanem igen használnánk vele. Mert az tatár chám megértvén az urunk elmenetelit, igen megbúsul rajta és ki tudja mit gondol: noha mi arra vettük vala, hogy az keresztyénségnek romlására azután ne igyekezzék; hanem minden jó akarattal leszen hozzánk, csak pénzzel étethetnők. Mihály vajdára ű nagyságára kellene bizni az vele való tractálást holott ű neki nagyon jó módja benne. Azért nagyságtok lássa, ezt nem kellene tréfára venni, mert nem lehet egyéb benne, az tatár chámnak minden ereivel meg kell indulni az török császár sok sollicitálására, kérésére és ígéretire.

Immár nagyságodnak az én magam dolgáról kell írnom; elég nagy szerencséken jártunk, az volt híre, hogy urunk az tatár chámnak huszonöt ezer arany forintot küldött tőlünk, az tengeren való tolvajoknak, gyalog kozákoknak hírével lőtt és két százan lestek bennünket ott az torokba a hol a Duna a tengerbe szakad, de legyen hála az úristennek reánk nem találtak, hanem valami törökökre találtak s azokat vitték el mind hajóstúl. Visszajövet is az Neszter vizénél vártak bennünket és akkor is más gályát vertek fel az mienknek állítván. Az tengeren is oly nagy háború és szélvész talált vala bennünket, hogy immár mindnyájan elajánlottuk volt magunkat és a mit két nap s két éjjel az tengeren mentünk volt, azt ismét egynehány óráig mind visszajöttük és az szél szinte oda vert ismét bennünket a honnan elindultunk volt. Im mostan is ha az urunk elmenetelinek a híre ott ért volna bennünket Tatárországba vagy az török birodalomba,

soha egyink is onnan ki nem jött volna; de legyen hála az úristennek hogy kiszaladhatánk közülök: ha az félszememet és féikezemet ott hagytam volna is, én uram bizony érte nem mennék.

Továbbá nagyságos és énnekem bizodalmasjó akaró uram, immár im fél egész esztendeje vagyon, hogy otthon nem voltam, a mi kevés aprólékom vagyon, nem tudom, mint s hogy legyen: tudja nagyságod azt is minemű dolog vagyon előttem, kibennagyságod volt jó szerző, isten nagyságodat éltesse s adja isten hogy meg-szolgálhassam nagyságodnak, nagyságodnak könyörgök mint bizodalmas jóakaró uramnak, nagyságod szóljon asszonyunknak és az commissarius uraknak, írjanak Mihály vajdának, hogy engemet itt ne tartóztasson (immár egy hete vagyon hogy itt Györgyiczén várakozom), hanem mindjárt bocsátana nagyságtokhoz: mert volnának oly dolgok, kiket szóval kellene megmondanom és ű felségének, császárnak is hirrre kellene adni. Más az hogy énnekem is gondot kellene viselnem dolgaimra, értvén ez mostani ott való változásokat. Jóllehet a mi kegyelmes urunk ű felsége elmeneteli után ugyancsak olyan királyt és fejedelmet kellett volna nekünk istentől kívánnunk, mint Maximilian urunk ű felsége, mert a mint szent Dávid mondja: melius est incidere in manus dei quam in manus hominum. Tartsa meg isten nagyságodat *stb.* Datum in Görgicze 23. die maii anno 1598.

Kowacsóczy uramnak irtam egy levelecskét, nagyságodat kérem, nagyságod iktassa neki, meg-szolgálom nagyságodnak.

Cancellarius uramnak is irtam volna, de azt mondák hogy ű nagysága Váraddá ment.

Nagyságod szegin szolgája

Jo. Bernardffy mpr.

Külhím: Illustrissimo et magnifico domino Pancratio Senniey magistro curiae, et consiliario sacr. caes. Maiestatis in Transsylvania, comiti comitatus de Kikellő, capitaneo arcis Várhegy ac judici regio sedium Siculicalium Sepsy, Kézdi, Orbai, etc. Domino mihi semper observandissimo.

Jegyzet. Az eredeti levél margójára egykorú kéz német kivonatot írt.
Eredeti.

VIII.

1598. máj. 23.

Reverendissime atque illustrissimi domini domini nobis gratiosi. Post servitiorum nostrorum humillimam commendationem. Éltesse isten nagyságtokat kedves bódog életben és jó egészségben.

Nagyságtok parancsolta vala levelébe, hogy én magam emberét küldeném nagyságtokhoz, azért Jósika Istvánnak egy jámbor ifju legény szolgálja volt velünk, ki látásnak hallásnak okáért kéredzett volt el Tatárországba: azt bocsátjuk vissza oda Fejérvárra az asszonyunk levelével, kitől nagyságtoknak szóval is izentünk: nagyságtoknak könyörgünk, nagyságtok legyen jó akarattal hozzá, mert jó ifju legény és az útban is jól viselte magát, Bihari Gáspár neve. Mivel penig hogy az mint halljuk, az Jósika István szolgálainak mindeniknek az urok pénzéből megadák hópénzeket, nagyságtoknak könyörgünk, nagyságtok adassa meg az ura pénzéből az mi hátra vagyon szolgálatjában, mert ilyen helyen lévén velünk együtt, ha az többinek megfizettek, ő annál inkább megérdemli, jámbor szolgálatjára tekintet legyen és az mivel neki tartoznak, megadják. Mi is nagyságtoknak meg-szolgáljuk György urammal egyetemben, az mi jót vele cselekszik nagyságtok. Tartsa meg isten nagyságtokat jó egészségben. Datum ex oppido Gergicze 23. die Maij Anno domini 1598.

Nagyságtoknak alázatos szegény szolgálai

Bernárdeffy János és mpr.

Rácz György Zalonkeményi mpr.

Külczim: Reverendissimo atque illustrissimis dominis Stephano Zuhay episcopo Vacienti praefecto camere hungarice ac Nicolao Istwanffy officii palatinalis in Hungaria locumtenenti *stb.*

Eredeti.

IX.

1598. jun. 1.

Reverendissime atque illustrissimi domini. domini gratiosi, humillima mea servitia *stb.*

Kakuchy Illyés az Mihály vajda ú nagysága postája, ki Fejérváratt nagyságtoknál volt, akkor még az vajdához vissza nem jött vala Görgiczére, mikor immár ú nagysága onnan engemet elbocsátott vala nagyságtokhoz, és ide Tergovistyére jöttem vala, azonba érkezék az nagyságtok levele hogy nagyságtok ide be akarna jünni ú nagyságához, s úgy tartóztata meg ismét, hogy itt várjam meg nagyságtokat. Vagyon immár hatod napja hogy itt várakozom, költségem is teljességgel elfogyott. A mely levelet nagyságtok mostan útolszor ismét az brassai szolgátul küldött: Görgiczére az vajdához ment volt vele, azt tudta hogy én is ott vagyok és negyednapig várakozott ott, mert az én levelemet is az vajda kezébe adta volt: hanem ez mai nap, úgy-mint 1. die junii adá meg énnekem az nagyságtok levelét, mint-

egy 8 óra tájba. Megértettem amit nagyságtok parancsol: azért ezekről kellett volna nagyságtoknál szólanom, hogy mikor az tatár hánnal privatim beszéltem, a többi között azt is mondá: megmondjad, úgymond, az erdélyi fejedelemnek az én atyámfának, hogy az római császárhoz is mindjárt emberét bocsássa és intse a békességre, mert nagy készülettel és haddal akar menni az török Esztergom alá: énnekem is pedig, úgymond, minden hadammal meg kell most indulnom, egyéb nem lehet benne, holott nagy kétség vagyok hozzám, hogy az keresztyénekkal szövetséget szerzettem, de azért úgymond Havasalfölde határán nem viszem hadamat, hanem az török földére szállítom táborba az Dunán túl Drestor váránál, és ott várom meg mi csoda válaszsza bocsátjátok, úgymond, vissza az én követimet. Azt is megbeszéljed, úgymond, hogy engemet hazugságba ne hagyjanak, hanem ugyan megizenjék egyáltaljába ha akarnak-e békélleni vagy nem, hogy én is tudhassam mihez magamat szabni. Ezen is kérjed, úgymond, őket mind az erdélyi fejedelmet s mind Mihály vajdát sőt az római császárt is, hogy énnekem valami pénzbeli segítséggel legyenek, mert tudjátok hogy énnekem kénccsem nincsen. Az török pedig énnekem sem igen barátom és reájok is kell vigyáznom. Ezeket egy először mondá, de aztán én is elébb-elébb menvén az dologban és sok ratiókkal számlálván eleibe az töröknek az új állhatatlan barátságát és hogy semmiképen nekik nem kell hinni, végre új is megmondá a mi szívébe vala: akar csak, úgymond, két vagy három esztendeig szerezhethénk valami frígyet az törökkel, hogy én is itt az én országomba valami erősséget épejthetnék ez alatt, bátor bizvást hadakoznám oztán az török ellen. Végre az szablyára tette az jobb kezét és nagy erős hittel mind az egy élő istenre s mind az szentekre megesküvék, hogy az erdélyi fejedelemnek, Mihály vajdának és az keresztyénségnek igaz atyjafia akar lenni, kiről az minemő titok levelet írt az fejedelemnek, azt az Mihály vajda törökkül tudó deákjával [megfordíttatá] ¹⁾ . . . és itt vagyok [értse: itt vagyok a tatár követek kezében.] Ezek után új maga is az törököt kezdé gyalázní és szidalmazni. Mondá azt is, hogy mennyit szolgált új is az török császároknak: mindazáltal avval nem gondoltak, hanem az új országát is másnak ígérték volt; de ezután új sem hihet nekik, hanem új is atyafiat és barátot szerez magának, a kikkel együtt az töröknek ellene

¹⁾ Az ívrétű levél második oldala alól a »deákjával« szón végződik, a harmadik oldal e szókkal kezdődik: »és itt vagyok.« Tehát vagy csak a zárjelbe tett egy szó lön kihagyva, vagy pedig egy egész lap hiányzik. Mivel az elbeszélés menete akadálytalanul folyik, az előbbi hypothesis elfogadható.

állhasson. In summa én csak ezt írhatom nagyságtoknak hogy a mint az ú maga szava járásából és az több fő tatárok beszédéből és magok viseléséből értettem, ezek mienk volnának, ha sok pénzünk volna, kit nagyságtok megért az tatár követektől is ú magoktól, kiket üres kézzel nem kellene visszabocsátani, hanem nám Brassóban találtnak mindenkor kupák és egyéb ezüst miv, valami középszerű kupát kellene adni az fő követnek és a többinek aprószerűt, mert hárman vannak; valami kevés úti költséget is kellene nekiek adni. Nagyságtok soha nem hinní minemű nagy szeretettel fogadtak mindnyájan bennünket és mint akarnák ha véghez mehetne az keresztyénekkal való szövetségek. Mostan is ha egynehány ezer forintot vittünk volna a hámnak, a mint értettem, megmaraszthattuk volna őket, hogy ki nem jüttek volna: mert mihelyen oda jutottunk az ú birodalmába, mindjárást megtudakoztatta, ha vittünk-e valami pénzt neki. Azért nagyságtok lássa, sietséggel értésére kellene mindeket adni ú felségének császárnak, hogy ilyen nagy és fő dologra lenne illendű gondviselése ú felségének. Mert tegnap jüttek valami török posták ide, az vajdához, azt mondják, hogy immár az tatár chám négyszázezer emberrel megindúlt, az török is Bodonnál gyülekezik táborba és Erdélyre akarnak jünni. Ú nagyságának is Mihály vajdának írtak hogy ú is készen legyen velek együtt. De azért az török nem tudja azt hogy az isten az tatár chám szivét hozzánk fordította, gondolom hogy az reménység meg kezdi őket csalni, csakhogy hamarsággal tehetnénk valami pénznek szerít. Tartsa meg isten nagyságtokat. Ex Tergovistya 1. die iunii 9 órakor anno 1598.

Reverend. ac illustriss. dominationum vestrarum

Servitor humillimus ad omnia paratus

Jo. Bernardffy mpr.

Külczim: Reverendissimo atque illustrissimis dominis Stephano Szuhay
stb. ac Nicolao Istvánffy stb.

Eredeti.

BOCSKAY ISTVÁN ÉS ILLÉSHÁZY ISTVÁN LEVELEZÉSE

1605 és 1606-ban.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

LEGNAGYOBB RÉSZBEN A KÖPCSÉNYI LEVÉLTÁRBAN LEVŐ EREDETIEKRŐL

KÖZLI

SZILÁGYI SÁNDOR.

XC.

1606. októb. 2.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Megírtuk vala kegyelmednek ez előttünk való levelünkben, hogy az hajdúságnak valami részét oda felbocsátjuk kegyelmedhez, minthogy semmi bizonyost nem hallhatunk vala az németekkel való békesség felől. Adák értésünkre, hogy sok panasz vagy on reájok, az szegénységet nyomorgatnák. Írtam nekik, hogy semmiképen azt ne cselekednék, hanem képes szerint adjanak élelnek. És kinek az mássát mi kegyelmednek megküldöttük, kegyelmed is parancsolja meg nekik, hogy ehhez tartsák magokat, és az mellik megérdemli, meg is büntesse kegyelmed. Megértöttük azt is, hogy az úristen immár az németekkel való békességnek jó végét adta, kiért hála legyen az úristennek; szükség azért, hogy immár az törökkel is kegyelmetek elvégezze az békességet hazánknak jóvára, nám azok is készek a békességnek. Ez hajduságot le köll szállítani, s az végházakban köll azokat rendelni, kik arra valóknak lesznek benne, az mint kegyelmednek ezelőtt való levelünkben is bőségesen írtunk erről az dologról; az pénzt s az posztót, az kit adott az német fejedelem az hajduk fizetésére kegyelmed mennél hamarébb lehet, küldje Kassára alá, itt mi többet is szörzünk hozzá, és közikbe osztjuk. Értessen minket kegyelmed gyakorta való írásával. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 2. Octobris 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae.

benevolentissimus.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kíül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy.

XCI.

1606. októb. 2.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Czobor Mihály uramnak ő kegyelmének megtekintvén az vezér mellett való forgolódását, szolgálatját és maga költségét,

a felettjóságának elpusztulását és fogyatkozott állapotját, Baráti István uram által rendeltünk ő kegyelmének az fellül megírt dolgokban tölt költségeért három száz forintot, két száz vetni való kassai köből buzát és az komjáti f. kéri processusoknak ez idei bor dézmáját. Intjük azért kegyelmedet szeretettel, hogy kegyelmed az fellül megírt három száz forintot, két száz köből buzát és az megnevezett processusokbeli ez idei bor dézmát Czobor uramnak Barátival fogyatkozás nélkül adassa meg. Bene valeat. Datum ez libera civitate nostra Cassoviensi die 2. Octobris anno domini 1606.

Spect. ac magn. dom. v.

Stephanus mp.

benevolentissimus

Simon Péchi mp.

Kívül : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy de Illésháza stb.

XCII.

1606. október 9.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Noha az atyáknak intés és késés nélkül is gondjoknak kellene lenni természet szerént az fioknak állapotjára, de sok gondjai között félvén, hogy kegyelmed rólunk vagy feletközük, vagy halasztja reánk való gondviselését, az szükség kényszerít tudására adnunk kegyelmednek, hogy az kegyelmed fiának most költségből fölötte nagy szüksége vagyon, ki miatt kényszerítettik emléköztetni arra kegyelmedet, hogy fogyatkozására való gondviselését eszében juttassa, kiről mü kegyelmednek szóval Hoffman György uramtúl izenvén, szeretettel kérjük, hogy kegyelmed az ő kegyelme szavának mindenben adjon hitelt.

Vannak oda föl való szükségös és elmúlhatatlan vásárlásink, kiről bizony tudjuk, hogy nem kegyelmedet kellene megtalálnunk, sem afféle dolgokkal terhelnünk, de hogy ugyan meggyónjuk, nekünk más oda felé mostan nincsen, kit arról megtalálhassunk. Azért kegyelmedet kérjük, mint édes apánk urunkat szeretettel, ha kicsin dolog is, ne neheztelje ebben való gondviselését érottunk fölvenni.

Vétessen kegyelmed minékünk Bécsben két vég öreg virágú veres kamukát, mind színe és virága, ha lehet, egyszínű és egyformájú legyen.

Ismét sárga kamukát is két véget, öreg és hasonló szabású virágút az vereshez.

Azonképen kék kamukát is két véget, öreg és hasonló szabású virágút az vereshez és az sárgához.

Vörös bársonst is jót két véget. Lám ez esztendei mind dézma, adó és egyéb jövedelem oda vagyon kegyelmetek kezében és az kegyelmed alatt való tisztviselőknél, módot talál kegyelmed benne, hogy ugyan ott fön azoknak az árát megadatja, és bizonyos embertül münékünk megküldheti, hogy evvel kell kegyelmedet bántanunk, csak bocsánatot kérünk rólla, mert más által szintén most nincsen, hogy véghöz vihessük. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 9. Octobris 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

P. S. Ha kegyelmednek jó tetszése, talám jobb volna Hoffman uramat ő magát az diplomának jobb módjával való elkészítésiért és ha valami jó ratiókkal való persuasio is kívántatnék az dologhoz, Bécsben az herczeghez ő magát fölküldeni, kire az ott való alkalmatosság tanítja meg kegyelmedet és mű azt hagyjuk az kegyelmed jó ítéletére.

mp.

Simon Péchy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiéházy stb.

XCIII.

1606. október 11.

Spectabilis ac magnifice domine et amice nobis observandissime; salute et officii nostri commendatione praemissa.

Elvettük az kegyelmed levelét, és hogy Nyáry Pál és Czobor Mihály uramék az vezér pasától megjöttek legyen, megértettük, de ott mit végeztenek, kegyelmed nem adta tudtunkra. Holott kegyelmed egyet közölök, avagy valami oly meghitt embert oda kíván. Mi azt ítéltük gyümölcsösebbnek és hasznosnak lenni s kérjük is kegyelmedet, minthogy az dolog ily nagy és akárkire, avagy ugyan senkire inkább nem bízhatjuk, hogy az bécsi végezés szerint kegyelmed maga idejönne, itt minden dologokról egymással bőségesen beszélgetni. Azon is kérjük kegyelmedet, hogy Nyáry Pál és Czobor Mihály uramékat hozza ide, vele hadd érthessük tőlök szemben az dolognak minden állapotját. Im az törökök ismég újonnan ide költék, és erősen sollicitálják az

együvé való jövetelt, de mi kegyelmed nélkül, minthogy egyek vagyunk, semmit nem cselekeszünk, hanem csak Caesar Gál által, minthogy ő neki írtak, adatunk választ nekik. Kegyelmedet azért mentül hamarébb ide várjuk, és im emberönket is küldöttük, ki által jöveteléről és egyről-másról nekünk írhat, hogy az mikor kegyelmed akar indulni, küldhessünk sajkákat kegyelmed eleiben. Az mi Caesar Gált illeti, ő az mi hírünk nélkül semmit az törököknek nem ír, és az mit ír is, elhigye kegyelmed, hogy csak az ő levelekre teszen választ. Isten éltesen kegyelmedet. Datum Comarony 11. Octobris anno 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

servitores et amici

Joannes a Molart

Comes Georgius Thurzó de Árva mp.

N. Istvánffy

S. a Kolonitsch

Christophorus Erdeödy comes mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb. domino et amico observandissimo.

Cito, citissimo.

Ujvárium.

XCIV.

1606. október 12.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabiles ac magnifici stb. Salutem stb.

Szintén induló félben vala az pasa, hogy értésünkre lön, hogy kegyelmetök most ott fön Bécsben in fine finali olyan végezést tött volna, hogyha valamiképen az törökkel való békesség ártalmas kívánságok miatt véghöz nem mehetne, tehát mi is magyarok fölbontván az velök való frigyünket [reája támadjunk, melyre minthogy azoknak, kik mi tőlünk és az országtúl oda Bécsben küldettenek, semmi instructiójuk arról nem volt; ingyen csak kérdést sem köllött volna arról tenni, nem hogy concludálni. Mü akaratumkból nyilván azt az végzést nem tötték és hírünkkel sem levén nem consentiálhatunk neki. Mert mü a kinek egyszer oltalma alá adtuk magunkat és isten után ilyen ügyünkben gyámolunk volt arczúl arra semmiképen nem támadhatunk, támadni sem akarunk.

Azért akarók kegyelmeteknek egyenlőképen egyszersmind értésére adni, hogy az mostani békességről való végzésben, úgy

viselje kegyelmetek magát, és az némöt commissáriusoknak is eleikben adja, hogy arra az mostan Bécsben lött conclusiora való bíztokban az törökkel semmi képtelen módon ne tractáljanak és eszét az jó békességnek ne vesszessék, mert mü abban velök nem consentiálunk és az törökkel való frigyünk mellől el nem állunk, holott eddig is minden gyűlésön az ország consensusa azon egyezett, hogy semmiképen az török mellől el ne szakadjunk. Maga is azért kegyelmetek viselje úgy magát hozzájok és az commissarius urakat is arra intse, keménségöt arra való bíztokban ne mutassanak, mert mü abban egyet velök nem akarunk érteni és úgy tarthatunk jó békességöt ő fölségökkal, ha az törökkel ő fölségök megbékélnek; melyben mü tiszta szüüből való fáradságunkat és munkálkodásunkat nem szánjuk, és ha valami türhetetlen akadályja lenne is, kit nem reménlünk, annak leszállításában is szeretettel munkálkodunk, mind addig, mig jó végre vihetjük. Szükségös volna-e vagy nem ez az mü írásunk az alkalmatosság ott mutatja meg kegyelmetöknek, de mü, hogy hallók az dolgot, nem türhetők, hogy az mü tetszésünket meg ne írnök kegyelmetöknek. És ha kívántatik történet szerint: szükség, hogy kegyelmetek ez mi akaratuinkhoz és írásunkhoz tartsa ebből magát. Secus non facturum. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 12. Octobris 1606.

Stephanus mp.

Simon Pechi mp.

Külcsm: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano Illiéházi, Paulo Nyári intimis, Michaeli Czobor et Georgio Hoffman consiliariis ad tractationem Turcicam legatis et commissariis nostris etc. nobis honorandis.

XCV.

1606. októ. 12.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb.

Hoffman uramtúl ő magátúl és ugyan akkor írt levelünk-ből hisszük, hogy kegyelmed eddig minden akaratuinkat megértette. Mi immár csak abból (v)árunk kívánságunk szerint való resolutiot, mert az törökkel azt hisszük, hogy kegyelmetek könnyen és jó módjával véghez viheti a békességet.

Akarók most kegyelmedet Czobor Mihály uram állapotja felől megtalálni. Jól tudja kegyelmed ez változásban mennyi kárvallásban esett az öcsce miatt, szeretettel kérjük kegyelmedet, hogy az mü tekintetünkért, mind az herczegnél való törekedésével, ha kívántatik s mind egyéb gondviselésével segítse hozzá,

hogy kárvallási forduljanak meg holott mi nekünk és hazánknak nem keveset, és hasznosat is szolgált.

Az szegény Bocatiusnak is megszabadítása felől ne felelkezzék kegyelmed, írtunk mi is az herczegnek felőle, kegyelmedet is kérjük, hogy szorgalmaztassa, ne kellessék más gondviselésünknek lenni megszabadulására, mert magátúl kegyelmed ugyan megírhatja az herczegnek, hogy mi is addig innét Mica-tius püspököt el nem bocsáthatjuk, míg onnét Bocatiust meg nem szabadítják.

Csúthy Gáspár talált meg minket könyörgése által, Séllyén inscribáltunk volt ez mi nap egy házat neki öt száz forintba, most mint hogy kegyelmed Séllyét magának foglalja, fél azon, hogy kegyelmed az egy házba megháborítaná, kegyelmed annál is az mi tekintetünkért cselekedjék minden jót, és az mi adományunkban tartsa meg, tudom azt maga is megtudja kegyelmednek szolgálni és mi is jó néven vesszük. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 12. Octobris anno 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül : Spectabilis ac magnifico domino Stephano Illyésházy, de Illyésház.

XCVI.

1606. okt. 15.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Buczy Benedek által írt volt Érsekújvárból kegyelmed egy néhány dolgokról levelet mű nekünk, melyeket megértvén igen akarjuk, örülnénk is néki, hogy kegyelmed az oda fel való állapotokat és az embereknek szándékokat elméjeket bőségesen mű nekünk is tudásunkra adja. Az török állapotját, hogy oly veszettnek tartják, semmi egyéb nagyobb csuda nem lehet olyan főmonarcha mint az római császár tanácsiban, hogy ők afféle olasz híreken olyan igen kapnak, mert ha olyan igen veszettül vagyon az töröknek állapotja, az mint nekik az olaszok persuadeálják, miért kell ő nekik is félniek tehát az török ereitől és miért nehezlik az mi velek való békességünket? De ők ámbár legeltessék magokat efféle hírekkel, nacta occasione kegyelmed, visszahitesse azt vélek és nézzünk csak az feltött célra, az békességnek véghez vitelére, mert az mi hazánknak és nemzetségünknek megma-

radása csak abban vagyon, hogy most ennyi romlásból és hosszú ideig való hadakozásból pihenhessék meg és vehessen valami épületet magának, hiszem az következő üdők is magokra gondot fognak viselni.

Az imperiumi gyűlésben, hogy császár ő maga személye szerint felmenjen, azt mi is azokkal tartjuk, az kik nem hiszik, hogy megcselekedje, hogy ennek életében más császárról gondolkodnának az electorok, azok is nem fogják azt cselekedni, mert abból sok zűrzavar és háborúság következne az keresztyénségre, az embereknek élete s mind az birodalmoknak osztogatása isten kezében vagyon, annak és akkor adja a kinek és az mikor akarja. Ha mit ért kegyelmed ez után is oda felé való állapotokról, kedvesen vesszük, ha nekünk is tudtunkra adja.

Az lengyelek is mégis veszekedésben vannak az királyokkal, most hasonlós esett azok közt, kik ez előtt király ellen az respublica pártját tartották; az krakkai vajda Radzivillal együtt behagyták Stadniczkit, némelyek azt mondják, hogy tractálásnak okáért, zálogul mentek volna az királyhoz, ki nem igen hihető, de az bizonyos dolog, hogy mind az kettő királynál volt és most is ott fognak lenni. Stadniczky házához ment Lanczutra az mi magyar hadaink kijöttek onnan, az respublicat még is azt mondják némelyek, hogy gyülekezik, minthogy ad 12. Octobris volt convocatiójok, nem tudjuk, hacsak ebben hagyják ezután dolgokat, avagy újítanak valamit; mi úgy viseljük hozzájuk magunkat, hogy az jó szomszédságnak felháborodására semmi okot nem is adunk és az kik az respublica javára jó akarattal megtaláltatnak bennünket, el nem taszítjuk, sem idegenítjük tőlünk.

Az hajdúságnak oda felmeneteli felől, egy néhány rendbeli panaszkodását láttuk kegyelmednek; mind azokra, mit írunk, magunk sem gondolhatjuk, Isten látja semminek okai nem vagyunk, mert ha lehetne az egész hajdúságot csak az magunk kebelében vagy markunkban szoritanunk, hogy senkinek terhére ne volnának, de ilyen változás közönségesen soha kár nélkül nem lehet; ha oly jó szél találkozott volna valahonnan, az ki hírünk nélkül az német császár erejét kifűtta volna Magyarországból, talám úgy kár nélkül helyére tudtuk volna hűtünknek és nemzetségünknek szabadságát állatni, de hogy haddal kellett azokat innen kivenünk, az kik minket rontottanak, kárral kellett annak meglenni, kit az következő jóért el kell mindnyájan szenvednünk. Eddig ha módunk lehetett volna ezeknek leszállításában és nemzetségünknek állapotja az két hatalmas császár ereje között ilyen bizonytalanul nem lött volna az leszállításokban is, vagy könnyen vagy nehezen gondunknak kellett volna reája lenni. De ha szintén módunk lött volna az leszállításokban is, bizontalan

állapotunkhoz képest, nem mondhattuk volna bátorságosnak, mert amazoknak mind kettőnek kész hada és ereje fenlétén és alkalmazhatósága adatván reá, az két tar közül, ki tudja melyik kapott volna üstökében az magyar nemzetségnek. De ugyan az leszállításban is jól tudja kegyelmed, hogy eddig semmi módunk nem volt, mert az fizetésre és hópénzeknek adására elégtelenek voltunk. Számok ő nékik ez alatt fölötte megsokasodott: hogy vérrel és harczczal szállítottuk volna le őket az sem bátorságos, sem az körül való nemzetségekért tisztességes nem lőtt volna: ők is pedig valameddig azt látták, hogy kívül ellenségünk vagyon, és szolgálatjok nélkül nem lehetünk, mint efféle szabad bátorságoson gyülekezett, gazság szokott természetiben semmit hátra nem hagyott, nekünk sem volt módunk benne, hogy az zabolát szájakban megránthassuk.

Következett tehát, hogy ez jövőendő jókért, ezt mindnyájunknak csak elkellett tűrnünk; most vagyon immár előttünk, az békesség véghez menvén, minden elménket arra fordítjuk, hogy ezeket szép csendesén és jó módjával leszállítsuk, öszve való biztatással sem az községet, sem az hajdúságot nem jó biztatni, sem boszontani, mert annak isten tudja mi lehetne az vége, akár melyik fél nyerne vagy vesztené, mindenik kárára lenne nemzetségünknek és ha eddig az sokat eltűrtük, kicsin tűrhetetlenségünkkel ne veszítsük eszét eddig való jó ügyekezettünknek és mostan helyére állott jó hírünknek, nevünknek.

Irtunk mü mostan is oda fel kemény fenyítéssel, minden kapitánoknak, hogy az alattok valokat megfenyítsék és zabolán hordozzák. Azonképen az vármegyéknek is, hogy ez egy néhány napig való éles adásokat, míg kegyelmetektől bizonyos válasz jöhet az békesség felől, ne nehezelljék, mihelt az békességnek jó végét érthetjük kegyelmetekkel egyenlő értelemből, mingyárost azon legyünk, hogy ezekben az javát ki szolgálatra való leszen, az végvárakban és egyéb tisztességes állapatra rendeljük. Az kik pedig nem arra valóok lesznek azokat is leszállítsuk. Most immár csak minden órában kegyelmetektől várunk, mit írjon az békességnek véghez vitele felől, kiről istentől kívánjuk, hogy hallhassunk kívánságunk szerént való jó híreket kegyelmetek által. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Casoviensi die 15. Octobris anno domini 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiésháza stb.

XCVII.

1606. okt. 15.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice domine, fidelis nobis honorande.
Salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

Zekely (Székely) Jakab mellett az kegyelmed törekedő levelét elvöttük, és felőle való kegyes intését is megértöttük, hogy mű az árvának gonosz akarói nem vagyunk, avval is megbizonyítottuk. hogy az levelek mását az szükség korán meg nem tartottuk, az originalokat pedig most is azon jó gondviselés és örözet alatt tartatjuk, mikor annak az üdeje lészen azokat is épen kezében adjuk. Ez jószágnak pediglen épen kezében való bocsátásában, még az békességnek véghezmenetelit és jó végét nem látjuk, módunk abban addig nem lehet, kiváltképen úgy az mint kegyelmed írja; immár az német mostoha atyja Colonicz akarna rajta kapdosni és magának Patakon részt foglalni; mikor abban jó módunkat ismerhetjük és mind ezeknek isten jó végét adja látnunk, megmutatjuk azt, hogy mű az árvának nem gonosz, hanem jó akarói vagyunk és leszünk. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 15. Octobris anno domini 1606.

Spect. ac magn. dom. v.

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illiéháza stb.

XCVIII.

1606. október. 16.

Spectabiles ac magnifici domini et amici nobis observandissimi, salutem et servitiorum nostrorum paratissimum commendationem.

Kegyelmeteknek jelenteni akarjuk, hogy Pogránji uram megjövén, az minemő követséggel bocsáttatott, nekünk megbeszélé, mi is azért ismég ugyan ő kegyelme által akarván választ adni, mi viszontag oda bocsátattuk kegyelmetekhez, kérvén kegyelmeteket, hogy kegyelmeteknek legyen oly gondja ő kegyelmére, hogy útjában valakiktől meg ne háborgattassék, hanem ő kegyelme minden bántás nélkül végezhesse el útját, kit mi kegyel-

meteknek megszolgálunk. Isten éltesse kegyelmeteket sokáig jó
egészségben. Datum Comáromi 16-mo Octobris anno 1606.

servitores et amici

Joannes a Molart

Adolph ab Althan L. B. mp.

Comes Georgius Thurzó mp.

N. Istvánffy

S. a. Kolonitsch mp.

Franciscus de Batthány mp.

Christophorus de Erdőd comes mp.

Külczim: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano de Illésháza et
Paulo Nyáry de Bedegh, nec non Michaeli Czobor de Czobor-Szent-
Mihály sacrissimae caesareae regiae majestatis consiliariis etc. dominis
et amicis nobis observandissimis.

A boriték az aláírók pecsétjével lepecsételve.

XCIX.

1606. október 16.

Spectabiles ac magnifici domini stb.

Tudjuk azt bizonyosan, hogy eddig kegyelmeteknek külön-
különb hamis híreket vittének az tegnapi zűrzavar felől, az mely
itt némely személyektől történt, részeg korokban. Abban azért
bizonyos legyen kegyelmetek, hogy minekünk sem hírünk, sem
tanácsunk nem volt az cselekedetben, kit azzal bizonyítjuk meg,
hogy nem gondolván azoknak személyekkel, az kik perptrálták
az dolgot, arrestáltuk őket és Mátyás herczeg urunkat ő fölségét
minden semmire kellő cselekedetek felől informáltuk; bizonyos
is legyen kegyelmetek benne, hogy ő fölsége büntetés nélkül nem
hagyja őket, minthogy ő fölségök mindenekből az végezésekhez
tartván magokat nem akarják, hogy az ő fölségök alattok valói
is azok ellen cselekedjenek. Kiről és egyebekről is kegyelmetek-
nek bővebben izentünk Pograni Benedek urunktól, kinek hogy
szavát meghigyje kegyelmetek, kérjük kegyelmeteket. Isten tartsa
meg kegyelmeteket jó egészségben. Datum Comaromi 16. die
Octobris anno 1606.

Spect. ac magn. dom. vestrarum

servitores et amici

Joannes a Molart

Adolph ab Althan L. B.

Comes Georgius Thurzó de Arva

N. Istvánffy

S. a. Kolonitsch

Franciscus de Batthány manu pp.

Erdődy Christóff mp.

Kívül: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano Illésházy Paulo
Nyáry et Michaeli Czobor.

Ujvárium.

A boriték az aláírók pecsétjével lepecsételve.

C.

1606. október 17.

Spectabiles ac magnifici domini stb. Salutem stb.

Megértettük az kegyelmetek levelét, kit Pográni uramtól kegyelmetek írt nekünk. És az mi Kam uram és Puchon dolgát illeti, mi sem dicsírhetjük dolgát, mert nem kellett volna lenni, de az mint immár kegyelmetek megérthette Pogránji uramtól, tartóztatásra vadnak és ő felségének megírtuk az dolgot és az ő felsége akarátjára és arbitriumjára hattuk és hiszszük, hogy ő felsége semmiképen el nem hallgatja. Mi a jó barátság és békeség kedvéért cselekedtük ezt is és ezért is, hogy megbizonyítanók, hogy nem mi hírünkkel lött, hanem csak az két ember insolentiajából. De ha mindent előszámlálnánk, tudja kegyelmetek, mi jött onnat kegyelmetek felől a frigy ellen. Buczi Benedek Csarlóközre szállott, Hagymásy penig Egerszeget és Kapuvárat loppa meg akarta venni és sok egyéb ellenkező dolgok estenek, de annak mi most békét hagyunk, mert nem kell az publikumot valami particularis dolgokkal elegyíteni és megbontani. Ez alatt hozzájuk levelet írt ez itt való polgároknak és szolgáló népnek onnat Újvárból Rédei uram és az több hadnagyok, kinek mását küldöttük kegyelmeteknek, kiben fenyegetnek fegyverrel bennünket, kit nem vártunk volna tőlök, nem is tudjuk, volt-e kegyelmeteknek hírével vagy nem. Ez barátságához és frigyhez nem illik és nem is tudjuk mire vélni. Azért szükség, hogy kegyelmetek minket bizonyossá tegyen, ha barátink-e és kellett-e tőlök tartanunk vagy nem. Mert mi nem tudunk ilyen dologban mit vélni, ha kegyelmetek felől ellenkezés támad, kiről kegyelmetektől választ várunk és megérteni akarjuk, ha felel-e kegyelmetek az hajdúság felől, hogy ez tractatus állván csendességben maradnak. Az kegyelmetek emberével mi is elküldünk Budára az hitlevélért. Isten tartsa meg kegyelmeteket. Komáromban 17. Octobris anno 1606.

Spect. ac magn. dom. v.

servitores et amici

Joannes a Molart

Comes Georgius Thurzó mp.

N. Istvánffy

S. a Kolonitsch mp.

Franciscus de Bathyán manu pp.

Christophorus Erdődi

comes.

Kulczím: Spectabilibus ac magnificis dominis domino Stephano Illýsházy comiti comitatum Trinciniensis et Liptoviensis, Paulo Nyári et Michaeli Czobor stb.

Cito.

Ujvárium.

A boriték az aláírók pecsétjével lepecsételve.

CI.

1606. október 17.

Stephanus dei gratia Hungariae Transylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Spectabilis ac magnifice domine fílelis sincere nobis honorande. Salutem et benevolentiam nostram. Az Bachy Benedek kapitánysága alatt való vitézink találának meg minket, könyörögvén azon, hogy hópénzekköl őket megelégténők, azért mivel-hogy országunknak fogyatkozott és az üdőnek mostani állapotjához képest ez ideig egy hópénzt sem adhattunk nekik. Intjük szeretettel kegyelmedet, hogy mikor az németektől az pénzt exigálhatja, legyen ezekre is oly gondja kegyelmednek, hogy az neköl ne maradjanak, hanem adjon egy hópénzt nekik. Et bene valeat. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 17. Octobris anno 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiészházy, intimo consiliario ac inferioris regni Hungariae gubernatori, et comitatum Liptó ac Trincsin comiti etc. Nobis honorando.

CII.

1606. október 18.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnificae domine, stb. Salutem stb.

Az minemű írással és követséggel most az passák hozzánk küldöttek volt, kinek mását az közönségesen írt levélben includáltuk kegyelmeteknek, noha abban semmit úgy lenni nem reménlünk, de az mi hivatalunk és az üdőnek állapotja azt kívánta, hogy kegyelmetöknek értésére adjuk. Az mellett az hajduságnak állapotja felől is, akaránk írni kegyelmednek, minthogy még minden dolog ilyen kétségesen és üszögében vagon, magunk neve

és keze alól ilyen hirtelen azokat el nem szakaszthatjuk, ki sem bocsáthatjuk az birodalmat kezünkől, hogy azokat némöt császár számára az végekben hagyjuk szállítani, mig mind az magunk s mind az ország dolgának jobb módjával való véghöz menetelit nem láthatjuk. Lám csak minap ugyan kegyelmetök is azt írónnat feljül, hogy az végezés úgy lött volna, hogy elébb az ő fölségök részéről legyenek meg minden executiók, valamelyek az békességhöz való. Annak utána legyen mű tőlünk az remittálás, mely minthogy igen bátorságos mind magunknak s mind nemzetségünknek, mű is igen javallottuk és ahoz is akarjuk tartani magunkat. Most azért üdő előtt nem hogy afféle rendelésre és végekben az német császár számára való osztatásra mingyárost szabadságot engedhessünk: sőt inkább intjük kegyelmedet szeretettel, ha szintén onnat feljül az megígirt summa pénzt és posztót kegyelmed kiveheti és szerözheti is senkinek mí hírünk nélkül osztani ne kezdje, hanem elsőben kiket hova akar rendelni és íratni az hadakban mű nekünk registrom szerint leirván adja tudásunkra, és minthogy ebben az pénz szörzésben mi is munkálkodtunk kegyelmed által, reájok való gondviselésünket hogy megtapasztalhassák, lehessen bizonyos emberünk és commissariusunk jelen az pénzek kiosztásában, tudhassuk azt is ott fönn kiknek és micsoda állapotokat fognak rendelni. Kévánjuk azért érteni az pénznek megadása felől mikorra vagyon végezése kegyelmednek és ha aláhozzák adja értésünkre kegyelmed, lehessen az ki osztására magunknak is illendő vigyázásunk.

Adják azt is értésünkre, hogy immár az commissariusok készen és jövő utban volnának, kik mint Kassáról kibeszélvén bennünket, az mi erdélyi birodalmunkban belé mutatnának, de a mint oda föl is írók, az itt күn való executiókat elébb meg kell várnunk és néznünk, mint mennek jól véghöz az ő fölségök ígreti. Más az, hogy ez végezések felől az erdélyieknek és mi kezünkhöz szakadó Magyarországnak egy gyűlésöcskét is kellene ez üdő alatt hírdettetnünk: látnók azoknak elméjük is, mint nyugszik meg ezen az mostani végezésekön. Harmad, hogy mindenkor azt mondotta kegyelmed, hogy az koronás király magától olyan részét az országnak el nem adhatja, sem szakaszthatja, hanem az ország gyűlésében kell azt confirmálni, mely gyűlést tehát mi nekünk bizonyos okokért és annak exitusát kételen meg kell várnunk. Azért ha eljönnek is ilyen idején az jó commissarius urak, de meg fognik examinálni micsoda okokkal indítanak meg most minket mingyárost Kassáról míg ezeknek jó és kívánságunk szerint való végét nem láthatjuk; kiknek szükség, hogy kegyelmed eleikben adja gondolkodjanak vagy az dolog felől, hogy az mi állapotunknak módja járhasson elől és jó rend-

del bátorságosan menjünk elő minden dologban, mert mű semmi kétséges dologra nem örömet mennénk.

Vagyon ez is benne, hogy ennyi szolgálatunkért hiszem még ez országnak is lészen valami emlékezeti felőlünk hitők és törvényök szabadságának helyire állatásakat és iga alól való megszabadulásokat, nem csak szóval, hanem ugyan ajándékkal is megköszönik; bizony édes apám uram ugyan paraszt dolognak látszanék ilyen nemös országtúl, ha ennyi szolgálatunkra valami méltó és illendő tekintet nem lenne. Az kegyelmed hozzánk való apai szeretetihöz sem illendő, hogy ilyen állapotból, csak olyan könnyen mutasson útat az fiának, de mindezek, hogy szép renddel és móddal lehessenek, az kegyelmed jó gondviselésére támasztjuk nagyobb részét, tudjuk hogy onnat feljúl, mind az ő fölségök akarátját és egyéb emberek szándékát is szüntelen ideje korán mi nekünk értésünkre adja. Tartsa meg isten kegyelmedet. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 18. ostobris 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae

Stephanus mp.

benevolentissimus

Simon Péchi mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb.

CIII.

1606. október. 18.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabiles ac magnifici stb. Salutem stb.

Nagy hirtelen érkeztek tegnap az vezértől Amhát aga, mind az maga s mind az budai Ali pasa levelével. Mit írt legyen magyarul az budai pasa, az mását kegyelmeteknek includáltuk, és oda küldöttük, hogy nyilvánban érthesse az dologot, lehet-e ebben az ő vélekedésekben valami, és kell-e csalárdságtúl tartanunk, kegyelmetek ott közelebb levén, nagy dolog volna, ha igazán nem értené, és minekünk is tudtunkra nem adná. Mű azt hiszszük, hogy eddig kegyelmetek az törökkel való tractatushoz is hozzá fogott, és minden dolog reménységünk szerént és rendben viseltetik: De ha történnek, hogy mégis csak az üdöt akarnák tölteni és vontatni az törökkel, jól látja kegyelmetek, mit irjanak az pasák, mű okai semminek nem leszünk, de módunk abban nincsen, sőt azt senki meg se gondolja, hogy mű az török hűsége mellől elszakadnánk, és aval nemzetségünknek

utolsó romlására okot adnánk, ha most az német nemzetséget az törökkel való megbékélléstől az olaszországi hazug hírekkel elidegenítenék, kit semmiképen nem remélnünk, sem hiszünk, mi egyáltalában megírtuk igen nyilván az pasáknak is, hogy mű az hatalmas császár hűsége mellől el nem állunk, hanem inkább, mint eddig, ezután is ellenségeknek ellenségi, barátjoknak barátjok leszünk. Az török állapotjának mű is végére mentünk, az század részére sincsen úgy, az mint szörnyítik, sőt sokkal különben és jobban vagyon. De ha szinte valami szerencsétlenség forgana rajtok is, nem egy napra, sem kettőre való olyan hatalmas monarcha birodalmának elfordulása; az mű hazánknak peniglen és nemzetségünknek megmaradását, úgy az törökkel való békességünkben ismerjük, mert ha többször őket megjátszódtatják, soha az magyar nemzetnek semmi hitele ő nálok nem lenne. Azért, ha az szükség mutatja és kívántatik, kegyelmetek ismerheti azt ott meg, minthogy most innét az állapotot szinte által nem láthatjuk. Írathat kegyelmetek serio az herczegnek ez dolog felől, sőt az pasa levelének mását is, ha kelletik, felküldheti. Az szerdár is törökül még anuál is keményebben és sokkal nyilvánban írt, hogy tovább semmit nem várakozik, az csalárdságért maga életét félti; az igen bizonyos, hogy ha hadakozniok kellek, megparancsolta császár maga kezeírásával nekik, hogy csak egy is az egész hadból feje vesztése alatt se lovag, se gyalog vissza ne térjen, az szerdár is személy szerént itt fön teleg, minket erősen ínt, hogy mindjárást hadainkat indítsuk; ha ő felségeknek az jó szent békességhez kedvek s akarattjok vagyon ne mulassák el az jó alkalmatosságot, lám mű rajtunk semmi el nem múlt, az töröknél is mindenben örömet interponáljuk magunkat, és véghez ügyekezünk vinni az békességet; ha penig ő felségeknek ehhez akarattjok nem lészen, ne mondhassák annak utána, hogy mű leszünk okai az keresztyén vérontásnak, és az szomszéd országok romlásának, mű ebből várjuk csak az kegyelmetek ott fön való vigyázását és jó gondviselését, és hogy valamely felé forduljon az állapot, mű nekünk is idején korán adja értésünkre. Secus non facturi. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 18. Octobris anno 1606.

Stephanus mp.

Mellékelve Ali basának levele Bocskayhoz.

Laus Deo semper et ab omnibus laudetur.

Fölséges király nekem bizony böcsületes uram, barátom és szerelmes atyámfia, isten az felséged jó szerencsáját naponként nevelje, és minden jóra való igyekezetiben elővigye.

Azelőtt küldött leveleiben felséged mindenkoron azt írta, hogy ti az németekhez közelebb vagytok, úgy mond, és hogy min-

den híreket szépen megérthettek, úgy mond, s valamit érthették, hallhattok, úgy mond, de mindazokat minekünk tudásunkra adjátok, úgy mond. Ennek előtte az frigy dolgában az nímetekkel valamit beszélgettünk, de mindeneket tudtára adtunk fígnék, hogy azokban az tíz napokban, és az nímetekkel tíz napot rendeltünk vala, azelőtt az békességhez tartozó dolgokat felséged és az mi részenkről véghez vivén megeskettük vala nagy ezzel (*sic* erős helyett) hittel fogadván, hogy ők ezt mind szépen véghez viszik. De még az időbe nem telvén, s annak utána is mindenszer, az mikor felségedtől levelek jöven, Bécsben küldöttem úgy mond Illésházyt, és több urakat is, azoktól levelek jöven, mind az két részre való békességre néző ajándék, és az követek és egyebek is mind ennyiek készen levén semmi kétség ne legyen, úgy mond, immár. És hogy ha az hagyott nap után egy néhány nap telik is benne, semmi nemű gonoszra való dolgot ne indíttassunk, hanem az hadat igen szépen megtartóztassuk, Nímetországnak és várainak semmi gonoszt ne tegyünk, hogy az békesség mindenestől meg löttnek láttatván és véghezmehetése bizonyos levén, az hadat meg nem tartóztatván, az Nímetországnak kártétel nélkül az békességnek elbontására okok ne legyenek, úgy mond. Ilyen erősen való írásával felségednek mi is az mi hadainkat igen megtartóztattuk. Amaz elrendeltetett nap után, egy holnapja lött, hogy az had megtartóztatás nélkül is az mi nagyságos, kegyelmes szerdárunk az török haddal Buda alatt levén, az tatár hadat s mind pedig egyéb hadakat csendességgel levén, sok költséggel és adomány-nyal vagyunk, és az nímetek részéről az csaták naponként az utakra kijöven, sok károkat töttenek lévén, elhallgattuk az felséged szavára és írásra való képest, hogy az békességnek elbomlására mi okot ne adjunk. Egy felé is még nem indúltunk s mozdúltunk.

Mostani időben immár, hogy az hagyott nap eltölt, harmincz napjánál több vagyon, mindenkor az nímet commissariusoktól küldött levelekben Illésházy úr ő nagysága barátommal mentögették magokat, hogy penig immár Illésházy úr barátunk Újvárba jött, 15 napjánál, annak is több napja vagyon. És az nímet commissarius urak is, hogy alájöttek, ki Győrré s ki Komáromban, annak is vagyon immár tíz napja s több is.

És az felséged főfő emberi közzül is, úgy mint Nyáry Pál és Czobor Mihály úr barátim hozzám jöven és velünk szemben lévén az nagyságos szerdárunk előtt, az felséged részére, az egész magyar nemzetségnek jóvára szükséges leendő békességnek dolgát kérdezkedésünkben.

Kévánságunk szerint hát országnak kezességén, menedék levelekre vöttünk, úgy mond, és az nímet királynak erős hittel, fogadással tött hit-menedék leveleit vevén és Eperjesből, Várad-

ból, Murányból az nímeketet kivinni, emberek menjen, minden mi akaratumk szerint az békesség véghez menne.

Hanem ez mostani időben az kívántatik, hogy az nímetekkel az ti békességtek meglevén, ismét minden dolgainkot előttelek ismét erőssen megerősítvén, és veletek az nímetek között az adandó és veendő hitlevelekben az mi dolgaink erőssen megíratván és megköttetvén, arra maradhat; és az nímetek részéről csak két napra sem haladna, hanem mihozzánk emberi jönnének követi, és hogy ti kegyelmeteket felhíjlak, úgy mond, három vagy négy napig mind az három részről együvé jövé, az istennek segítségéből minden dolgok, hogy egy felé lesznek az(t) mondották vala.

Azokkal az barátinkkal együvé jövé, miolta az tractálásunk volt, 10 napjánál több múlt el, miolta semmi hír nem jövé, az mi emberünköt Omer vajdát Komáromban küldvén, és ott az commissariusokkal szemben levén, és velek beszélgetvén, levelet is hozott tőlök.

Az levelekben és nyelvvel való hírekben, ennél egyéb semmi nincsen, az magyar nemzetséggel esmét az előbbi mód szerint egygyé lévén, minden békességet elvégeztek az mondattak. És hogy némely urak vadnak, úgy mond, alá jövendők, s azok eljövén, veletek is az együvé való jövéért levelét küldünk, úgy mond. Egy igaz választ nem írván, csak ez hírünk; az mi értelmünk és tudásunk szerint, az mulatással az időt akarják eltölteni és annak utána még indulnak.

És az táborokba is meghítt bizott emberinket küldöttük volt, oda menvén és látván egynehányszor igaz hírt hoztak Olaszországból és az római pápától nagy népe jövé, Óvár mellé, és az győri szigetbe két helybe levén táborba elődeden zsoldjokat megadván, több emberekre írtak erős hadakozásra és harczolásra és vár vételre álgyúkat és egyéb szükséges dolgokért, keményen készülnek.

És csatájok az utakat járván és károkat tevén, s 10 helyen most is országunkban vadnak. Felséges királyi atyámfia, az kik jót s békességet kívannak, miért, hogy csendességgel nem maradnak? Olyan harczra való szükséges dolgokat miért készítenek? és hadra miért igyekeznek? kérem flegedet, hogy ez dologra igen vigyázzon és ennek utána felségednek mint leszen készületi, és ezeknek mesterségekre tekintvén vesztegetösségbe maradjunk?

És az felséged végbeli kapitányinak vagyon hitelünk? és az mi hallottunk hírekbe felségednek vagyon híre és felségednek mi gondolatja s mire vagyon készületi szép renddel ide hamarsággal megírván, mi is ahoz képest készen találtatván, az hatalmas győzhetetlen császárnak parancsolatja szerint lássunk dolgunkhoz.

Ennek utána azok hazugságának hinni nem illik, hanem egy akarathból s egy tanácsból valamely felé az megindulást mál-

többnek s jobbnak látja fígd, egy tanácsból az istennek segítségével meginduljunk. Az felségednek menendő kéncs is Lándor-Fejérvárra érkezett, hírünk jött felőle, abból felséged semmit ne vélekedjék, mert felérkezvén, oda küldetik.

Az oda ment emberünknek tött szó parancsoltatván meg, s azokat igen szépen megkérdezze tőle felséged azonért, mert ezek az hírek ugyan igen igazán együnnet jöttek, hanem azon felette igen igen kérem felségedet, hogy az oda ment emberünköt minden bizonyos, jó és igaz egy általjában való hírrel szivességgel ide küldje felséged. Mert ezután állani szavunkat megtartóztatni semmi képen sem lehetséges. Az hatalmas császárunknak parancsolatja szerint nem levén, azután mi is fejünket féltjük.

En édes szerelmes fígs atyámfia ez is nyilván vagy on kegyelmednél, hogy ez esztendőben az hatalmas császárnak akár az Kazulj basára, akár az tengerre, s akár az Duna mellyékire és az ide kellemetes leendő hadak, minden felé való menetelek nyilván volt.

Mostan az nagyságos kegyelmes szerdárunknak, az hatalmas császárunknak parancsolati jöttek az ő hatalmassága kezétől írott Haddihumaihuma pecsétí alatt úgy, hogy ha az békeség meg nem leszen, hát so hul senkit, se pasákat, se bégeket, se lovast, se gyalogat alá ne bocsássunk hanem, hogy mind az végekben teleljenek igen erősen megparancsolja ő hatalmassága.

Szerelmes és felséges atyámfia, hogyha ezek az békességbe ilyen módon való dolgokat követnek, hát felséged is immár ennek utánna semmit egy cseppet is ne mulasson meginduljon; hiszem istent, hogy igaz elég hadunk vagy on, csak egész télen választig hadakozzunk.

Az mi nagyságos szerdárunk ő nagysága immár csak azt várja, hogy az mikorra valóba megírja felséged az indulást, azonnal megindul ő nagysága is, igazán csak megírja felséged.

Amhat agát pedig 3 óránál tovább esmeg ne késlelje felséged, felette igen kérjük édes atyám fia. Isten tartsa jó egészségben felségedet. Datum Budae die 3. Octobris anno 1606.

Ali pasa az hatalmas császárnak fő helytartója és gondviselője Budán.

Felséged jó akaró atyafia.

Kívül: Spectabilibus ac magnificis Stephano de Illésháza, Paulo Nyáry de Bereg, intimis et Michaéli Czobor et Georgio Hoffmann consiliariis et inter Romanorum Turcarumque imperatores pacem concludendi legatis et commissariis et fidelibus nobis honorandis.

CIV.

1606. oct. 18.

Serenissime princeps domine domine mihi clementissime.

Post fidelium seruitorum, meorum commendat.

Az úristentől fölségednek egésséget és minden jót kívánok, Hoffman uram megadá énnékem az fölséged leveleit; ír fölséged, egyikben az diploma levél reformatiójáról és mintha engem büntetne fölséged, hogy véték volna benne, ha szüntén véték volna is benne (kit én nem vallok) én vétkem nem volna, mert fölséged én reám absolute et libere, soha egyik följevetelembe is Bécsben, semmi dolgát nem hitte, hanem mindenkor sub stricta limitatione; írva atta és hatta. Az utolsó följevésemmkor is mind instructiót adott fölséged, s mind penig írva atta fölséged az diploma és Erdélyről, az több vármegyékről is micsodás levelet szörözzünk fölségednek. Lássa meg fölséged az instructióba, kit pecsét alatt adott nekem, mikor Bécsben bocsátott, tertium et quintum articulum. Lássa meg fölséged az mássát az diplomának is én kezemben subscriptió alatt adott minemő legyen, hogy jobban hoztam alá, hogy nem fölséged írva atta énnékem, de hami véték volna benne is (az ki nincs), én bűnem nem volna, ad impossibilia nemo obligatur. Az úristen kigyelmessége tartá meg, hogy életemvel nem fizetém meg ez nagy kemény és nehéz dolognak terhe hordozását. Olvassa meg fölséged az Magyarország decretomát az tripartitomba parte i. titulo 5 és egyéb részeiben is, de bonis per se inuentis quilibet libere disponit, et de latenti jure regio in bonis universorum baronum et nobilium, megtalálni ott, hogyha énnékem az király jószágot ad perennali jure, ha maradékom nem lészen, és ha éltemben liberum et perennale illud jus meum senkinek el nem adnám, tehát az én holtom után az koronára szállana, de ha éltemben eladom az kinek adom, annak ha gyermeki lesznek, vagy másnak eladja tanquam bona ipse inventa, szabad vele, de azért mindenek jószágával vele jár az jus regium, mint az halál az emberekkel, valakin deficiál az jószág arról immediate az koronára száll.

De én nem győzek ölöget rajta csudálkozni, hogy fölséged most ilyen betegségében, ezféle nem szükséges dolgokkal bántja és terheli magát, csak az úristen megtartsa fölségedet. Azt is megszorozhatem isten segítségével, hogy szép leányt is adnak fölségednek, és minden esztendőben száz ezer forintot, hogy fölséged onnan Magyarországot mególtalmazza, ne legyen fölséged kicsin hűtő, hagyjon fölséged az úristenre is benne: tuggyja az úristen mi végre indította föl fölségedet. Csak várna csendes és alázatos szível fölséged az istentől, hidje fölséged, ez is javára

és üdvességére vagyon fölségednek, hogy mast az lábára békót vetett fölségednek, mert eddig nyilván valamelyfelé ellépett volna fölséged. Szállítsa le fölséged ez hajdúságot, ne kiáltsanak az istenre az szegény kösség, azután szépen meggyógyól fölséged, kit engedjen meg az mindenható úristen. Ezt az fölséged diplomáját szépen arannyal írassuk, sub duplici sigillo azkor oda írathatjuk az ígíket is, kiket fölséged kíván, de bizon supervacaneum, csak az úristen gyógyítsa meg fölségedet és adjon bíkeséget, minden jó leszen.

Az németek megbízták magokat, az persiai királynak követe jü, Prágában igen öremest módot keresnének benne, hogy fölbontanák az békességet, vagyon alkalmas hadok, mind fegyveres s mind gyalog. Ma bocsátjuk innen el az törek követeket, Memhet tihaját, ők kétségesek voltak hozzánk, hogy mi is reájok támadunk, ugyan azkor Pogrányi Benedek is érkezék az német commissariusoktól, ott két ítju német vagyon, Molar és Altham, az többi magyarok Batianj, Turzo, Istvánfi, Erdődy, egyebek is commissariusok, immár azért együtt végeztünk mind az 3 részről, ez jüvő szombaton egy helyt hattunk, az hol egyben gyűlünk, és az úristen segítségével azon leszünk, hogy elvégezzük az bíkeséget, mert immár bizonyosan végére mentünk annak, hogy vagy békéllünk meg mi vagy nem, de bizon dolog az, hogy az törek megbékéllik. Az hajdúknak iszonyú utálatos sok gonoszságok, az szegény népnek keserű kenyhullotások, szöpögések, bizony átalhatották az egeket, és el nem szenvedí az isten, az után valakin esik meg, de hamar megleszen immár: fölséged csak azt sem hatta meg nekik, hogyha nem én hozzám, mégis valakihez hallgattak volna fölséged után, mindazáltal traktáltam velek, itt fenn marad jó része, azokat az várakba fogjuk elosztani, vissza akarnak menni Balay Pál és Kevy Miklós. Az többit azon leszek, hogy itt az végekben elosztom és fizetések leszen; mast ideje, hogy fölséged ott is leszállítsa azokat és eloszlassa, dupla, tripla hópénzeket vötték meg az országon; az erdélyi hadat is bocsássa vissza fölséged, ne terhelje velek az szegény országot, nem jó, csak annyit hadjon fölséged ez hajdúknak mellette, az mennyi szükséges; az békességnek meg köll lönni, hidje fölséged, hogy az törek nem sok itt, és bizony nálunk nélkül is megbékélnek, csak az németek akarják, az két tar között el is veszhetünk mi hajások. Kapitány Somogyi Györgynek fölséged egy parancsolatot adott, hogy én egy hópénzt adjak az ő népének, én örömet megadnám, ha volna honnan, de az vármegyék az ravást lehetetlen, hogy megadhassák, most is látja isten az magamét költem, kit fölséged meglát az én számadásomból, az én jószágomra szállott Somogyi és nem akar onnan kimenni, míg az egy hópénzt meg nem adom neki, immár minden jószágom pusztá, hogy szolgálám

fölségedet, ítélje az igaz isten meg, ha én ezt érdemlem fölségedtől, nám soha nem voltam terhes fölségednek kérésimvel ; sokszor megmondtam fölségednek, hogy tavaly az had ide elpusztította az földet, mast immár ugyan semmivé lesznek miattok, távoztassa el az úristen, hogy ezeknek istentelensége az úristent haragra ne indítsák fölséged ellen. Könyvergek azért fölségednek, hogy parancsolja meg Somogyinak, ne erőltesse hópénzéirt az én jószágomat, várjon arra, mikor az többinek adnak, nám immár ő neki adtak egy hópénzt, az ide valóknak egyet sem attak ; elhídje fölséged, hogy az ide való föld teljességgel elromlott és nem adhat semmit ; most ezek az hajdúk azon vadnak, hogy alámenet ugyan megrabolják ezt az földet, nem szabadság ez, hanem veszedelem és nagy romlás, Liptóban is minden jószágom pusztá immár, azon ezeren vagyon Fizi István kopcsia hada.

Belovári mit ír az bányák elromlása és pusztulása felől, im oda küldtem fölségednek ; az üstöt elküldte fölségednek. Parancsol fölséged, hogy Bécsben vásárlassak fölségednek kamokákat : az mint megírtam oda följobb fölségednek, hogy ravast sem az bányákról én kezemben semmi nem jühet, mindazáltal meghozatom Bécsből, gondom leszen reá, és megküldöm fölségednek. Az úristen az ő nagy jóvoltából gyógyítsa meg fölségedet, és tartsa meg minnyájunk szerencsiére. Datum Ujvarban 18. Octobr. 1606.

Im fölségednek küldtem egy skatula citromot. Az kristaly-ivegeket is megvetettem, azt is megküldöm Nyári uramtól ; az kamokát is, az én számadásomat is megküldöm, magam is alá megyek fölségedhez, ha az úristen annyi erőt ad, és ez iszonyú istentelenségét az hajdúkat leszállíthatjuk, kihez fölöttébb szükség, hogy fölséged az hajdú kapitányokra egy general parancsolatot külgyen mingyárást, hogy megfogadják szómat.

Fölséged

alázatos szolgája
Iliesházi István mp.

Külczim: Serenissimo principi ac domino domino Stephano dei gratia regnorum Hungariae Transilvaniaeque principi et siculorum comiti, domino mihi clementissimo.

Emich Gusztáv úr gyűjteményéből, XVII-ik századi másolatról.

CV.

1606. october 19.

Spectabilis ac magnifice domine amice et compater observande, salute praemissa servitiorum meorum addictissimam

commendationem. Minthogy fölötte igen szükséges, hogy te kegyelmeddel mindenben egymást értsük, akarám ezt te kegyelmednek tudására adni. Ő fölségének Mátyás herczeg urunknak érkezék levele, melyet im in specie kegyelmednek küldöttem, mind az commissarius urak akaratjából, megérti kegyelmed az ő fölsége leveléből, hogy az törökkel való békességnak meglétét minemő okokkal és móddal kívánja és akarja; megolvastván, és abból megértvén mindeneket, ahhoz képest kegyelmed is tudja magát mihez alkalmaztatni, mert méltó, hogy az dolognak jó véghez viteléért dolgainkot egymással közöljük és egymás tetszését meg is értsük; mely ő fölsége levelét megolvastván, ismég küldjön vissza kegyelmed, kérem kegyelmedet. Ezt is akarám te kegyelmednek megírnia, az budai Ali pasától hoztanak mostan Althan uramnak, ki most itthonn nincsen, hanem az táborban ment, levelet, mi mindazáltal megolvastatván, írja az budai pasa, hogy ő ma Esztergamban leszen, azért kívánja Althan uramtól, hogy az előbbi közöttök való tractálás szerént, melyet Althan uram Bécsben halasztott volt, hogy az ő fölsége akaratját szólván ott fön, írva alá hozzá, neki megküldené, hogy ő is értené az ő fölsége szándékát; mi azért Ali pasának megírtuk, hogy Althan uram Bécsben ő fölségénél semmit nem végezett, azért semmi írást nem is hozott, holott ő fölsége minket commissariusokat azért bocsátott, hogy az békességről tractáljunk, s ő fölsége nekünk mindenről tanoságot is adott; azért Althan uramtól semmi felől való írást ne várjon, hanem az hagyott napra, az rendölt helyre jőjenek el, akkor megérthet mindeneket, és jó conditiókkal az békességről végezhet is velünk. Mindazonáltal, hogyha az budai pasához Esztergamban alá kölletik bocsátani, kegyelmednek tudtára adjuk, bocsásson kegyelmed is embert, és vele mi is, hogy együtt legyenek, és egymás akaratjából cselekedjenek mindent. Most ezeket akarám kegyelmednek megjelenteni, hogy ezeket értvén, tudja kegyelmed is mindenhez magát jobban rendelni. Isten éltesse kegyelmedet. Datum Komaroni 19. Octobris 1606.

Spect. ac magn. d. vrae.

Servitor et compater deditissimus

Comes Georgius Thurzó mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésháza stb.

CVI.

1606. október. 21.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Írt vala nekünk levelében te kegyelmed, hogy az tizezer hajdúnak fizetések felől ő fölségét sollicitálnánk. Emlékezhetik

kegyelmed reá, hogy Bécsben ő fölsége hatezer hajdút végezett volt, hogy fogadjanak, s azoknak egy hóra való fizetéseket pénzül és posztóul ő fölsége meg is rendelte volt, mert ő fölsége annál az hatezernél többet nem akar fogadni; az többi oszoljanak el helyekre; hanem ha az rendelt pénz és posztó nem volna elég az hatezernek egy hóra való fizetésekre. Kegyelmedet azért kérjük, adja tudtunkra kegyelmed, hogy az hatezernek rendelt egy hóra való pénz és posztó mennyi heával volna, és mennyi kívántatnék hozzá. Isten éltesse kegyelmedet. Datum Comáromi 21. Octobris 1606.

Dominationis vest. spect. ac magn.

Servitores et amici

(*Thurzó kezével*). Postscripta: Felnemő, kit Budára kiltönk volt, mast juta meg. Azon mi kegyelmedhez kildettük Illyés Jánost, kegyelmed hidje meg szavát, és megszolgáljuk kegyelmednek, legyen jó akarattal, tanácscsal.

Joannes a Molart

Adolph ab Althan L. B. mp.

Cómes Georgius Thurzó mp.

— N. Istvánffy

S. a Kollonitsch mp.

Franciscus de Batthyány manu pp.

Christophorus Erdődy comes mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza stb.

Az aláírók pecsétjével lepecsételve.

CVII.

1606. októb. 21.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Bereg, Szatmár és Bihar vármegyékben levő hadaink mind az mi bordézmánknak, mind peniglen azokban levő nemességnek, mely nagy fogyatkozására legyenek főképen most az szüretnek idején, kegyelmed maga is meggondolhatja, holott az szegénység a honnan el nem futott, ugyan nem akarja szőlőit megszedni azt gondolván, jobb hogy inkább az tövén elveszsen, hogysem mint az hordójában torka verve, nagy boszuságára igyák meg kezéből. Kihez képest Fekete Péternek, Szilasy Jánosnak és Török Istvánnak megparancsoltuk, hogy az felől megmondott vármegyékből halogatás nélkül az kegyelmedtől rendelt helekre hadastól kimenének és egy ideig ott is éljenek, (így) hogy inkább az szegény-

ség szőlőit beszedhesse; el is hisszük, hogy abban különben cselekedni nem mernek, hanem megindulnak. Hagyjuk azért kegyelmednek, hogy ez levelönk látván, mentől hamarébb helet rendeljen nekik, ha szintén magok nem akarnák is, de vigye őket az megnevezett helyekből másuvá s mivel hogy Blénesi (így) vidéken szintén olyan káros lehet az had, mint akkor hol másutt Bihar vármegyében. Az Török István hadát kegyelmed másuva rendelje ugyanott Bihar vármegyébe, az Erdőhátságra Sarkad felé szállítsa alá, hogy vigyázhassanak az tatárokra, mert ha ott maradnak, a hol vadnak, egy csöpp bor sem kezd maradni s ez mostani Várad állapotjának is és tractálására többet kezd ártani, hogy sem mint használni közel való lételek. Secus non facturus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 21. Octobris anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kivül: Magnifico domino Ludovico Rákóczy de Felső-Vadász universitatis militum nostrorum campestrium generali capitaneo etc. fideli nobis honorando.

Eredetije a Magyar Tud. Akadémia birtokában.

CVIII.

1606. octób. 21.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine. Salutem stb.

Úgy vagyon, hogy hívtuk vala kegyelmedet ennek előtte bizonyos elmulthatatlan nagy dolgoknak értéséért, de azután az kegyelmed levele érkeztén, hasznosbbnak ítéltük kegyelmedet az hajdúság közé küldenünk és az mely hadak felől immár írtunk kegyelmednek, azokat más helyekben rendelje. Azért ím Keme-czey Ferenczet mi udvari szolgánkat kegyelmed mellé küldöttük, kegyelmed valamit mi szónkkal mond szavát elhívén, az cselekedő legyen. Az hadakat penig úgy rendelje, hegy valamint s valahogy lehet de Belényes vidékére ne érjenek, mert Váradhoz annál több jószág, tudja kegyelmed, immár nincsen, mindenütt pusztá: ha az is elpusztúl, ugyan semmi nem marad azután az váradi házhoz, de azt az kegyelmed jó industriájára hattuk, semmit ne késsék, hanem utából megtérven, ha immár felindúlt volna is, siessen közikben, mert az panasz szüntelen ér bennünket. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 21. Octobris anno 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kivül: Magnifico domino Ludovico Rákóczy de Felső-Vadász stb.

Eredetije ugyanott.

CIX.

1606. október 23.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Hoffman uramtúl megértvén kegyelmed az diplomában való difficultásokat, minemű választ írt legyen rá, megértöttük. Az kegyelmed tetszése és ítéleti szerént, noha azok superfluumnak látszanak, de mű minthogy sok experientiaból ismerjük és tudjuk az oda föl való állapotot, hogy az tiszta úton is akadályt keresnek, mentől inkább, a hol mód és alkalmatosság adatik, kivel adversariusán kapdoshasson, olyanon főképen, a kit most torka verve vesznek el tőle, ki persuadealhatná azt én nekem, hogy nem csak magyarázattal, ha csak azon állana, hanem különben is el nem ügyeköznék venni. Azért édes apám uram az mi igaz ratiókat erről az közönségesen írt levélből megérti, ki mellől semmiképen el sem állhatunk, sem senki azt mi nekünk vissza nem persvadeálhatja, mert ismerjük őket; hanem ha ezt most az mi kívánságunk szerént, ki csak nyilván való igazság, és egyszer immár megadták, nem akarják reformálni, tudjuk, hogy az többi-höz sem leszen akarójok, és mi is haszontalannak tartanók minden transactionkat.

Hogy maga kegyelmed ennek véghözvitelére jó akarattal igéri, nagy szeretettel vesszük kegyelmedtől, de kegyelmednek is mentségösb leszen üdövel, és tudjuk, azoknak is minden akaratjok, szándékok nem lehet szintén mind kegyelmed kezében, és több sok okokért is jobb, hogy most ott az commissarius urakat reá feleltesse az reformáltatásra.

Írtunk az előtt is kegyelmednek az hajdúk felől, hogy kedvünk ellen vagyon ennyi sok kóborlások, és oda föl is nem mű rendelésünkből mentenek, kiváltképen az kegyelmed jószágára, mert ha lehetne, az markunkban tartanók és szorítanók őket; de mit tehetünk róla, ezt az üdő így hozta volt magával és egyéb sem lehetött benne. — Im azért írtunk s el is küldöttük minden kapitányságra az leveleket, hogy kegyelmetöktől, kik oda az békesség tractálására rendeltetett követünk, hallgassanak ezután, és valamit kegyelmetek eleiben ad, ahhoz tartsák magokat. Csak hogy szeretettel intjük kegyelmedet, az onnat feljül adandó pénzt és posztót úgy ügyeközzék osztani, hogy mind azokra, kik ott fön maradnak, s mind az ide alá valókra jusson egyaránt, szállíthassuk egyszersmind le őket. — Az török állapotja felől látjuk mégis micsoda hűtben legyen kegyelmetek, itt mű nálunk különben bíztatják magokat, mint ezelőtt, az budai pasa levele másából kegyelmed megérthette, hírt is sokkal külömbet hírdetnek

magok felől oda bévalót, de az ám járjon, mű nézzünk csak az békességre, hazánk és nemzetünk közönségös megmaradására.

Czobor Mihály uramnak ennyi sok fáradságát, költségét és fogyatkozott állapotját megtekintvén, deputáltunk vala ott főn neki vetni való buzát, bordézsát és pénzt is, eddig, a mint értjük, meg nem adták. Szeretettel intjük kegyelmedet és kérjük fölötte igen, az mi deputatiónk szerént ne hagyassa, hanem adasson meg mindeneket ő kegyelmének, duplával megszolgált s megszolgálja ezután is hazánknak és nemzetségünknek.

Magunk gyógyulását, legyen istennek hála, naponként érezzük, az békó is ódozódik lábunkról, kívánjuk csak, hogy ott főn kegyelmetek minden dologban jó véget érven, egészségben és örömmel láthatnók kegyelmeteket. Ez üdő alatt szeretettel intvén, hogy az hazának belső állapotjára, és az végezés szerént való executiókra vigyázzon, úgy használhasson közönségesen egész nemzetünknek. Az mi szolgálatunkról is háladóképen való gondolkodásra okot adni az embereknek, tudjuk, el nem felejt kegyelmed. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 23. Octobris anno d. 1606. Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Stephanus mp.

benevolentissimus

Simon Péchi mp.

Melléklet.

P. S. Uram a mely leánt sok pénzzel együtt emlőget kegyelmed mű nekünk, nem érthetjük, azért annak nyilvánban való magyarázatját kívánjuk kegyelmedtől; hogy penig abból is jó akaratját hozzánk megtartván, rólunk el nem feletközött, fölötte kedvesen és háladó néven vöttük kegyelmedtől.

Ide felé uram annyira savanyú borok teremnek, hogy az egész fő bortermő hegyeket mindenütt bejártatván, sohul édes borokat nem találhatnak, most Bihar vármegyében küldöttünk, ha onnat hozhatnának; szeretettel kérjük azért kegyelmedet, ha találhatnának Bécsben, nem úgy mint mű számunkra, hanem mint csak maga számára kegyelmed, hozatna két tonna piniót és két tonnácska rampholt, kit kegyelmedtől, mint jó akaró apánktól ilyen állapotunkban vehetnénk kedvesen. Az mely vásárlásokról penig ennek előtte is írtunk volt kegyelmednek, hogy azokra gondja vagyon, igen jó néven vesszük kegyelmedtől, bocsánatot is kérünk róla, hogy mind kicsiny és nagy dologgal így kell kegyelmedet terhelni; most oda föl való emberünk senki oly nincsen, ki által efféléket véghöz vihetnénk, ez okon kell mindekért kegyelmedet bántanunk és busítanunk, kikről, mi is üdövel háladóképen meg ügyeköznünk emléközni és felelni kegyelmednek.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiesháza.

CX.

1606. október. 23.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice. stb. Salutem stb.

Érsek-Ujvárból 18. Octobris, az mely választ írt kegyelme-
tek, az Hoffman uram által való kívánságunkra külön-külön, miért
hogy most kegyelmeteket mind négyen együtt fogják találni, az
levelünkkel együtt akaránk választ is írni. Az diplomában talált
difficultasokat látjuk, hogy superfluumnak tartja Illésházy uram,
ki ha oly casus volna, hogy ennek utána is decretumból igazod-
hatnék el, és mindenkor mindenben csak ezen egy koronának
törvényétől igazgattatnék, mint egy nemes embernek maga szol-
gálatjával talált jószága: mégis valamennyire türhető lehetne;
noha affélének is az ki singularis és defectui proximans persona
volna, vallása és dispositiója király consensusa nélkül ugyan
szűkölködnék, és így is szabadok lennének vele, ha confirmálnak
afféle hagyományokat.

De minthogy ez más és sokkal különb dolog, ki frigykötés-
ben jár és az két császár között egy országos fejedelemségnek
most vettetik föl fundamentoma, nem kellene oly czikkelyt hadni
az végezés között, ki miatt ennek utána is az török az némötte
összvekaphatnának. Mert az török nem értvén az decretumhoz, az
kit most végezésből Erdélyhöz szakasztanak, ha valaha az némöt
azon rajta kapdos, ismét fölbomol az szép békesség közöttök. Ez
okon kívántuk az előtt is, de csak elő sem adatott ott fön az az
kívánságunk, hogy az az rész, kit most oda engedtek, épen sza-
kadjon örökben az erdélyi fejedelemség alá. És most is, a mi
akkor elmúlt, ez okon adtuk instructiójában Nyáry Pál uramnak,
hogy, ha lehet az török auctoritása által most véghöz vigye, hogy
mi okai semmiképen ne legyünk az következő ártalmaknak,
ha penig most immár késő azt véghöz vinni, úgyis másra, nem
mi reánk, háromlik annak ok adása; sőt hogy abban az Nyáry
uramnak adott instructiónkban most is mindnyáján munkálkod-
jék kegyelmelek, szeretettel intjük kegyelmeleket, mely, ha vég-
höz mehetne, úgy volna sokkal jobb.

Ha penig az nem lehet, lám most semmi új dolgot ő fölsé-
göktől nem kívánunk, hanem csak a mit egyszer ide adtanak,
hogy annak olyan formán való ide adását, a mint mind ő magok
értik, és mi is úgy tudjuk, nyilván való igíkkal magyarázzák meg,
kiről annak utána is véleködés és visszavonás ne lehessen. Mert
a mint mostan vagyon, az koronának successorium jussát nyil-
ván vagyon, hogy benne hagyták. És noha névvel absolutus prin-
cepsnek mondanak abban az részben, de az titulusban csak domi-

nus earum partium hadtanak, és mostani állapotunkban singularis persona lévén, szabad volna annak utána ezeket mint magyarázná, kiváltképen holott az jus perennale csak az magunk fiára nízzen; az jus fisci pedig ex corona az kit kívánunk, hogy ő fölségek az üdő alatt teljességgel mi reánk transfundálják, az az absolutus principatussághoz való, mely hogy expresse mienk legyen, csak ez az kívánságunk.

Nem tagadjuk pedig, hogy immár ez dologról az szerdarnak is íratunk, mert semmiképen ezt szenvedhető fogyatkozásnak nem ismerjük, helyén sem hagyhatjuk, holott sok experientiából magunk ismerjük az ő fölségek dolgait, és tanácsit, efféle homályos szókban, ha csak mi is akadályokat találunk, mentül inkább üdövel azok ezt kedvünk ellen magyaráznák. És ha ezt most ő fölségek nem reformálják az mi kívánságunk szerint, abból tetszik meg, hogy az több végezésekhez is igen kedvetlenek, és mi is minden eddig való transactionkat héába valónak és erőtlennek tartjuk.

Azért noha írásában és kegyelmetek előtt is Illésházy uram magára vállalja az diplomának kívánságunk szerint való reformálását, de minthogy ő kegyelme inkább mi pártunk, ez dologban, jó igazsággal kívánjuk (ha szintén ugy nem reformáltatnak is, az mint Nyári uramnak instructiojában adtuk), hogy ad ultimum reá feleltesse kegyelmetek az ő fölségek részéről való commissarius urakat ugyan ott az az pasák előtt, hogy annyi részből, a mint most kívántuk, az diplomát reformáltatják, hogy az korona és fiscus igazságát teljességgel mi reánk transfundálják, és valamit azokban eldonálnánk, az állandó legyen örökben, mint absolutus princeps donációja, melyet egy általában ugyan bizonyosan megvárunk kegyelmetektől.

Az hajduság állapotjáról megírtuk ennek előtte is, hogy mi okai nem vagyunk ennyi prédálásoknak, oda föl is, hogy fel kellett öket bocsátani, az mostani állapot kívánta, ha lehetne, mind magunk kebelében tartanók öket. De immár ám megírtuk nekik, hogy kegyelmetöktől hallgassanak mindenben, csak hogy mikor arra kezd jutni kegyelmetek, hogy rendelni és szállítani kezdené öket, az előtt mi nekünk is adja tudásunkra, kit hová akar igazítani, és az onnat följül adandó pénzt, posztót ne csak azoknak osztassa kegyelmetek, kik ott fön maradnak, hanem azokra is egyaránt jusson, az kik ide alá lesznek, szállíthassuk egyszersmind jobb módjával le öket. Secus non facturus. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 23. octobris anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kivül: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano de Illésháza, Paulo Nyári de Bedeg intimis, Michaeli Czobor et Georgio Hoffman consiliariis, et ad pacem concludendam inter Romanorum et Turcarum imperatorem legatis et commissariis nostris etc. fidelibus nobis honorandis.

CXI.

1606. október 23.

Spectabiles ac magnifici stb. Salutem stb.

Megértettük az kegyelmetek levelét, és az budai pasa levelét is, kinek mását küldette kegyelmetek. Im látja nyilván kegyelmetek, hogy miképen fortélyoz ez az Ali pasa, és ugyan kijelenti, hogy noha hitlevelet kildett nekünk, mind ő s mind az szerdár és az mi hitlevelünket is elvette, de mindazáltal az tractátusra sem jött, és inkább azt írja, hogy kegyelmetek is indítsa hadát, és mielje azt, az mit kell mielniök, ki mind arra néz, hogy hitit nem tartja meg. Mi, az mint írtuk volt mind neki, s mind kegyelmeteknek, mai nap oda az Zsitva Torokra mentünk volt, és készek voltunk úgy szólván minden, jót végezni, de ők nem jövének el, és az dolog ő rajtok mulék el. És Turzó György uram intésére, kérésére ott hattuk az sátrinkat, és német gyalogot, de látván az terek tökéletlenségét, az gyalogot hátra hívtuk, hogy valami kárt ne valljunk, és ugyan nincs szándékunk, hogy az terek után járjunk; mindazáltal ha tudnók, hogy nem czigánykodnának, és kegyelmetek biztatna, még ott hadnók az sátrakat, és ha ők is reá jönnének, nem restellenők még hónap után oda az helyre mennünk, és valami jót végezni. Isten tartsa meg kegyelmeteket. Comaronj 23. Octobris 1606.

Spect. ac magn. dominationis vestrae

servitores et amici

Joannes a Molart

Adolph ab Althan L. B.

Comes Georgius Thurzó mp.

N. Istvánffy

S. a. Kolonitsch mp.

Franciscus de Batthyány manu pp.

Christophorus Erdődy comes mp.

Kivül: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano Illésházy, Paulo Nyáry, Michaeli Czobor et Georgio Hoffmann stb.

Az aláírók pecsétjével lepecsételve.

CXII.

1606. október. 23.

Stephanus, dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Tudhatja kegyelmed is azt, hogy Ugocsa vármegyében, mely kicsin vármegye is, az mely hadainkat rendeltük vala, az felett az székely tábor is felette szorosan rajta vagyon. Mostan pedig itt Tokaj körül való falukon, az mint értjük, az mely Csomaközy kapitánsága alatt levő rész hadunk volt, azokból az falukból felkelvén Ugocsa vármegyében, nemcsak az paraszt emberekre, hanem az fő emberek házára is, egyaránt reá oszlottanak volna, kik miatt felette sok méltó panaszokkal naponként bántódunk. Nem akarván azért az kis vármegyét szinte ennyi hadunkkal megterhelni, intjük kegyelmedet szeretettel, hogy kegyelmed mindjárt, ez rész hadunkat előbbi helire Ugocsából kiindítván, szállítsa vissza, az többire is penig legyen oly gondja kegyelmednek, az nemes emberek házáról szálljanak el s ne düljanak, mert átalán fogva ennyi méltó panaszokat immár tovább el nem szenvedhetjük, hanem valakik lesznek az prédálók, kedvezés nélkül megbüntetjük. Secus non facturus. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 23. mensis Octobris anno 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívil: Magnifico domino Ludovico Rákóczi de Felső-Vadász stb.

Eredetije a M. T. Akadémia birtokában.

CXIII.

1606. október. 24.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Ma harmad napja mentenek vala főért túl az Dunán az Sitva-felé császár urunk ő fölsége csallóközi katonái, kiket az mastani üdőnek szükséges voltáért, ide hívtunk és midőn az hídhöz érkeztenek volna az füvel, találták elől őket kegyelmetekhez tartozó hajduk, kik innen ez várasból mentenek ki és ugyan ez az híd előtt az csallóközi katonákat igen megverték és lovakat elvitték; tegnapi napon ismét az nímet vitézeknek quartiromából szolga rendek szekereken általmentenek ugyanazon hídon főért, és azokra is rá vették; az szolgákat igen megvertik és tizennégy lovakat vitték el, azok között Petinger uramnak is négy

szekeres lovakat vitték el; efféle hatalmasságokat, nem tudjuk mire vélni, holott kegyelmed nekünk arra felelt, hogy az oda való hajdúktól senkinek semmi bántása nem leszen. Kérjük annak okáért kegyelmedet, hogy vegye ennek eleit kegyelmed és azokat az elvett lovakot kerestesse ki közülök kegyelmed és adassa vissza, az latrokat pedig, kik ilyen nagy gonoszságot cselekedtenek, egyebeknek példájára büntettesse meg, hogy efféle gonosz emberek vitkek miatt nagyobb dolog ne történjék, mert ha mi az kegyelmed biztatásához nem tartottuk volna magunkat, ezektől meg is óltalmazták volna az ő fölsége szolgálai ma(go)kat és lovakat. Isten éltesse kegyelmedet jó egészségben. Comaronji 24. Octobris 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

servitores et amici

Joannes a Molart

Adolph ab Althan L. B.

Comes Georgius Thurzó mp.

N. Istvánffy

S. a. Kolonitsch.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb.

CXIV.

1606. október. 25.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Immár az mostani derék végezés felől az üdőnek rövid voltához képöst semmi új információt nem írhatunk; tegnap előtt mindeneket bőségsen megírtunk kegyelmednek, tudjuk is, hogy kegyelmed ahhoz ügyeközik magát tartani, és szöme előtt viseli azt, hogy nem mindennap adatik ilyen nagy dologban való alkalmatosság eleiben, kiben jó hírrel-névvel való emléközetit hagyassa kegyelmed az posteritásnak. Intjük is nagy szeretettel kegyelmedet, ügyeközzék úgy végezni, hogy ne csak egy részének, hanem bokrosan legyen jóvára egész nemzetségünknek, és nem csak ideig napokig, hanem örökösen mondhassanak jót utánunk az következő emberek etc.

Az mi nyavalyás állapotunk szüntelen sokképen változódik, magunk felől kegyelmeiteket nem biztathatjuk isten tudja, meddig határozta életünket, kegyelmeddel minden órában igen örömet beszélhetnénk, talám az mostani állapotnak elrendelésének és az hadak leszállításának is jobb és könnyebb módját találhatnók egyenlő értelemből. Szeretettel kérjük azért kegyelmedet,

hogy ott fön jó móddal és renddel helyben hagyván minden állapotot, mennél hamarébb ügyeközzék alájönni kegyelmed hozzánk. Az nagyszombati vagy pozsonyi doktort is, kiről ott fön emléközött kegyelmetek, ügyeközzék aláküldeni, vagy esztendőre kevánja szegődségét, avagy különben, mü úgy megelégitjük, jámbor szolgálatjáról, hogy nem bánja meg mellettünk való állapotját, de ugyan örökösen kívánnók, hogy adná magát az mi szolgálatunkra a doktorsággal; ha maga kegyelmed késni fogna is valamennyit azt küldje alá, lehessen és szolgálhasson mellettünk.

Minémő nagy fogvatkozásban jutott legyen Czobor Mihály uram az közönséges szolgálat mellett, maga is kegyelmed jól érti. Innen egynehányszor írtunk kegyelmednek felölle, nem adatott még meg néki az minapi, segítségére rendelt deputatiónk, mégis szeretettel intjük kegyelmedet, hagyja meg Baráti Istvánnak, hogy mind az pénzt, az bor dézsmát és a buzát a mi commissiόνk szerént adassa meg Czobor uramnak.

Ide alá hogy mind igen savanyú borok löttek mind az tokaji és tarcali hegyen, írók az előtt is kegyelmednek, most is szeretettel kérjük, onnat feljúl ne hagyasson kegyelmed valami édes italok nélkül, ramphol és pinio nélkül, de ne úgy hozassa kegyelmed, mint mi számunkra, hanem mint csak maga számára, az kegyelmed fiára való atyai jó gondviselése eszünkbe jut, valamennyiszer iszunk benne. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 25. Octobris anno domini 1606. Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésháza intimo stb.

CXV.

1606. október. 27.

Spectabiles ac magnifici stb. Salutem stb.

Megértettük az kegyelmetek levelét, az mi az öszvegyűlést illeti. higye kegyelmetek, hogy mi rajtunk eddig sem múlt el, mert ez elmúlt hetfén is az hagyott helyen voltunk, de látván, hogy senki ott nincs, úgy tértünk meg. Mast sem múlék mi rajtunk, mert isten segítségével hónap idején azon az helen leszünk; kegyelmeteket is kérjük, hogy ugyanazon legyen kegyelmetek is, hogy hozzánk jöjjenek az terekek, miért sok oka vagyon, kiért úgy kell lenni, kit megért kegyelmetek tölönk, ha isten akarattjáb-

ból szembe lehetünk. Kegyelmetek is tudja, hogy az mi resolúciónkat nem jó volna megváltoztatni. Az mi az élés dolgát illeti, meghagytuk Althan uramnak, hogy kegyelmeteknek küldjön, de itt sem igen hévesek vagyunk vele, miért hogy nem tudtuk, hogy ennyi ideig kellessék itt késnünk, az áros embereknek is meghattuk, hogy vigyenek mindent alá.

Isten tartsa meg kegyelmeteket. Comarony 27. Octobris 1606.

Servitores et amici

Joannes a Molart

Adolph ab Althan L. B. mp.

Comes Georgius Thurzó mp.

N. Istvánffy

S. a. Kolonitsch mp.

Franciscus de Batthyán manu pp.

Christophorus Erdődi comes mp.

Kívül: Spectabilibus magnificis dominis Stephano Illyésházy, Paulo Nyáry, Michaeli Czobor et Georgio Hoffman.

CXVI.

1606. oct. 28.

Illustris et magnifice domine mihi semper confidentissime; seruiturum meorum paratissimam oblationem. Minden javát egészséges életét kívánom az úr istentől nagyságodnak.

Fölötte kemény írása és levele érkezők nagyságodnak tegnap ide ő fölségéhez, kit én soha nem reménylhettem, sem gondoltam volna, nem is látom micsoda okok vitték arra nagyságodat, hogy az ő fölsége szerencséjének gyalázatos fölfordulásával és országának s jámbor fő hiveinek reá támadásával fenyegetődjék, melyet ő fölsége az én ítéletöm szerint sem nagyságodtól sem országától nem érdemel.

Nagyságodtól azért nem: mert ha szalmája szénája elkél is ideig az nagyságod jobbágyinak, ugyan jobb azért mégis, hogy nagyságod Magyarországbán lakhatik, és parancsol immár most nemcsak maga jobbágyinak, hanem ő fölsége után sok fővebb rendeknek is.

Az országtól azért nem: mert minden marhánál, szénánál drágábbnak tartatott minden nemzetségeknek életöknök törvényeknek szabadsága, ezelőtt magok életét nem szánják vala letenni érötte, most immár csak kicsinyt is nem akarnak szenvedni, a kit ezen két nap igen szépen leszállíthat nagyságtok.

Ha abususra ment az hajdúság szabadsága, gyilkosság, parázñaság esik-e miattok imitt-amott? hanem ha historiát nem olvasott volna nagyságod, hol lehetett valaha valamely had annélkül, kiváltképen victor exercitus; hogy pedig egy általjában ő fölségének ascribálja ezennek insolentiáját, ha nagyságodat az úr isten olyan kegyes indulattal szerette, ne véljen most is olyan igen lelkiismeret nélkül valóknak, hogy ilyen kegyetlenségekre körösztýén ember, a ki az Krisztus széki eleiben akar állani az ítélet napjára, hogy erre okot adna. De hazánk javára szólván, hogy lehetett volna módja eddig ezeknek leszállításának, holott mindenféle ellenség, némöt és török talpokon állanak hazánkban, hanem ha mind az kettőnek prédájává töttük volna magunkat, úgy köllött volna kebelünkben dugni az kezünköt. Nagyságod ha idejében véghöz viheti vala az békességet könnyebben meg lehetett volna, mit tehetünk róla, hogy ennyire haladott; ha pedig ezelőtt el nem végezhetette, most bizony csak el kell tűrni és egy ártatlan embert is nem illik ok nélkül érötte gyalázni, szidalmazni; kiváltképen a ki annélkül is istennek fogságában lévén ennyi nyavalyákkal, gondokkal terheltetik naponként. Az én kicsin tetszésem szerént fölötte eszesen és kegyesen cselekedének az tanácsurak, hogy evvel az búsulással ő fölségét nem terhelék, lám nagyságod is mindenkor arra intött minket is, hogy oltalmazzuk busulástúl ő fölségét, más az hogy immár az békeségnek is isten jó végét megadván, minden órában leszállíthatni ezeket, ha eddig ez nagyját eltúrték, egy kicsiny ideig nagy dolog ha el nem tűrhetik. Az ország pedig ha olyan háladatossággal fizetné meg ő fölsége velök való tettét és szolgálatját, a mivel nagyságod fenyögeti, bizony az sem isten sem ez világ előtt jó látat nem volna, nem is vélöm, hogy consentiálnának abból az ide felé való emberek, és csak az magyar nemzetséget akarná az az ember öszvevitatni, a ki arról gondolkodnék, s nem is tudom micsodás vége lehetne annak az dolognak egyéb nagy rút gyaláztatnál, akármelyik fél nyerné; mely oly iszonyú dolog, hogy csak az gondolatjáért is kétség nélkül megbünteti az isten az embert, nem hogy az cselekedetét szenvedné el.

Nagyságodat inkább én böcsülettel és szeretettel kéröm, a mivel lehet ügyeközzék az ő fölsége gondját könnyebbíteni, lám az hajdúk dolgát is negyen (?) bírta ő fölsége nagyságtokra, mindenek igen jó módjával eligazodhatnak, hamarébb pedig sokkal, ha nagyságod ide ő fölsége mellé jövéen egyenlő értelemből igazgat mindeneket, az emberek sem veszthetik eszeket olyan könnyen az jó végezésnek. Az orvos doctornak ide alá való küldésében is munkálkodják nagyságod, mennél hamarébb jöhet annál jobb, és örökösen ő felsége doktora lehet böcsületes állapattal, mert az zsidó doktort elbocsátja ő fölsége, nem tartóztatja itt.

Egyéb új hírünk nincsen, az moldvai követ vagyon itt és az tatár hámtúl is vagyon levele követségre, igen ajánlja magát, hogy ha kelletik ezen télen is valamennyi tatárt kíván ő fölsége szintén annyit küld. Azok az tavali prédának az szagára most is igen örömet rá tartanának, minthogy az lengyellel megcsendesedtek; nem nyugodnának otthon sokáig. Higyje nagyságod, hogy a micsoda sensussal ír, talám hivatlan kedvünk ellen is ki fognak jönni, mű csak jó hírt várnánk az békesség felől. Tartsa meg az úr isten nagyságodat jó egészségben.

Cassouiae die 28. Octobris 1606.

Illustris ac magnificae Dominationis Vestrae

seruitor addictissimus

Simon Péchy mp.

P. S. Uram az istenért nagyságod ügyeközzék szép csendesen ezután is forgatni ilyen nagy dolgokat, ha eddig eszesen és dicsíretesen viselte, ezután is legyen olyan és feleljen meg az vége is mind közepinek s mind kezdetinek, mert ha tűréssel és csendesen nem cseleköszik, meglátja nagyságod, hogy mikor mindennek jó végét látjuk is, mégis sok bajlódás leszen az hajdúságnak leszállításával, nem hogy eddig az bizonytalan állapotokban lehetett volna jó módja.

Külczim: Illustri ac magnifico domino Stephano de Illieshaza etc.

CXVII.

1606. oct. 30.

Serenissime princeps domine domine benignissime, humilium servitiorum stb.

Kivánunk az úr istentől felségednek stb.

Hogy ritkán írunk felségednek, véteknek minekünk felséged ne tulajdonítsa, hanem annak hogy az dolognak mind ez ideig semmi oly progressusa nem lehetett, kit méltó lett volna felségednek megírnunk. Az mig Újváratt voltunk is, csak arrúl volt inkább az két császár követi közt az vetekedés, hogy mikor és micsoda helyen gyűljenek öszve. Írásunk és követünk által nagy nehezen arra bírtuk őket, hogy az passa Esztergomon felül három mérföldön jűjön és túl szálljon az Dunán, az német úrak minthogy alább nem akartak jűni, Komáromom alúl egy mérfölddel jűjjenek, mi közben legyünk az Dunán innendt. Ez volt az Újvárbán levő dolgoknak summája. Immár egy hete, hogy mi ide szállottunk helyünkre, itt az mezőn vagyunk sátor alatt nagy hideg-

ben. Az bassa vagyon ötöd napja, hogy helyére feljött, az németek harmad napja, hogy ők is kijüttek, vagyon csak egy kis mértföld köztek. Itt az Duna parton és táborban létünkben csak az volt még eddig dolgunk, hogy egyben hozzuk őket, magunk is jártuk őket, az német urakat soha reá nem vehettük, hogy az passához jűjenek, forgatták főképen az reputatiót, és hogy egyébha is efféle dolgokban ő hozzájuk ment az török. Az passa sem akart felljebb jűni, mondván azt, hogy az vezirtül nem volt tanúsága, hogy felljebb jűjön Ujfalunál, ki két mérfölddel vagyon Esztergamon felül, de ő annál is felljebb jűtt egy mérfölddel, ha ő három mérföldig feljűtt, méltó, úgy mond, hogy az német urak is két mérfölddel alább jűjjenek hozzá. Külte vala utólljára igen fő követit az németekhez Habil effendit, az ki társa ebben az commissio dolgában és Amhat tihaiat több fő törekekkel együtt, közölünk is Nyári uram velek együtt elment vala, ott ő kegyelmek az passa szavával és Nyári uram az mienkkel igen voltak rajta, hogy persuadeállják nekik, hogy az két mérfölddel alább és az passához jűjenek, De soha reá nem vehették őket, hanem azon török követek visszajűvén és hozzáuk betérvén, mondák azt, hogy ha mi hárman hitűnkre arra felelünk, hogy az passának bántása nem leszen az németektül, hogy ők reá veszik az passát, hogy ő az hatalmas császár reputiójával nem gondolván, feljűjön, az német urakhoz. Mi tudván, hogy az németektül semmi csalárdság rajtok nem leszen, hitűnkre feleltünk, hogy békességes jűvése járása leszen, így birta reá magát az passa, hogy feljűjön hozzájuk, az német urakhoz.

Azért tegnap hadát elhagyván 23 sajkával jűtt fel sok fő török urakkal együtt, előbb mi hozzáuk tért, ebédet nálunk ött, kiknek az mint lehetett, szeretettel gazdálkottunk. Ebéd után egy sajkában bele ülén, mi is elmentünk velek együtt az német urakhoz. Az partot sok nép fogta volt el, azon kívül az Duna partjátul fogván az urak sátoraig két felül gyalog és fegyveres németek sűrűn állottak rendet. Az Dunáig kettőt az úrfiak közzül több fő népekkel kültek eleiben, Erdődi Kristófot és Dóczi Andrást, az német urak közzül is Teuffelt, az kit az portára követnek rendelték, ő magok az sátoron kívül jűttek eleiben. Az sátorban leülvén az két német úr Molard, Altham és az magyar urak Thurzó György uram, Istvánfi uram, Golonicz uram, Bottiani Ferencz uram és Erdődi Kristof uram, másfelül az bassa, Habil effendivel és háta megett több fő törökökkel, mi is azon renden az passával.

Kivánák azt először az törökök, hogy legelőszer is azokat olvassák el az articulosokat, az kirül ezelőtt volt immár az végezés, tudni illik: hogy mindenik fél az ő földén ha akar erősséget csinálhasson: török császár az német császárt apjának, és ez amazt fiának fogadja. Az császári titulust az német császárnak, mint-

hogy az, megadja. Esztendőnkint egymásnak tisztességes ajándékokat külgyenek. Csaták és várak vételi egyfelől se legyenek. Ha az kereskedésnek lenni kell, az áros népek uti levelekkel járjanak, ha mi egyenetlenség esik vagy egyfelől vagy másfelől, legyen egy egy bizonyosúr mindkét felől rendeltetvén, az ki megértvén az dolgot, az igazság szerint eligazítsák köztök. Az békességben az német császárnak és hozzá valóknak birtokai befoglaltassanak, az török császár részéről is az tatárok. Kivánák az törökök, hogy az hispániai királ is beirattassék, arra azt monták az német urak, hogy ezelőtt nem volt emlékezetben, más az, az magán való királ és hatalmas fejedelem, ötet az német császár nem kényszeritheti, szabad magával.

Ezek így lévén, fogának azokhoz az dolgokhoz, az kik ezelőtt való tractátusban csügőben marattak volt, és legelészer is az ajándék dolgában kívánták azt az törökök, hogy most beküldvén az kétszázezer forintot, három esztendeig bár semmit ne adjanak, hanem eltelvén az három esztendő, akkor végezzenek róla, minden esztendőben mennit adjanak. Akarák állatni azt, hogy immár ez is Altham által és Caesar Gall által meg volt volna ígírve. De ezek bizonyos ratiókkal megmutatták, hogy arról nem volt semmi végezés, hogy eltelvén az három esztendő, tartozzék az császár minden esztendőben summát küldeni, azt találák, hogy erről kell most egyrül szólni és az esztendőkről. Kivánta azt az passa, hogy eltelvén az három esztendő, minden esztendőben a szerint legyen az pinz és ajándék-küldés, az mint azelőtt való üdőkben volt. Erre az német commissárius urak semmiképen nem mentek, mondván azt, hogy heában hadakozott volna 14. esztendőül fogván az császár, hogy ha ugyan annak kellene lenni, más az, méltatlannak is mondák az kívánságot, hogy az német császár köteles legyen az esztendőnkint való adásra, az török császár pedig ne; hanem azt vitatták, ha az német császár nevezet szerint ad esztendőnkint, köteles legyen az török császár arra, hogy ő is szintén annit adjon. Ha pedig azt nem akarják, hogy az török császár köteles legyen reá, tehát ne kívánnják azt, hogy az német császár is köteles legyen, hanem mindkét felől az két császárnak legyen szabadsága arra egymásnak ki mit küld. Kire az törökök nem akarának állani, az németek is különben nem akarák. És így csak az egy dolgon is megakadván, tegnap úgy váltak vala el egymástúl, hogy minden tractátusnak békét hadgyanak, protestálván mind egyik, mind másik fél mind isten előtt, mind ez világ előtt, hogy következő vérontásnak okai nem akarnak lenni. Tegnap úgy váltak el egymástúl.

Mi ezt látván, hogy így semmi békességre nem megyen az dolog, azon sajkán az passával vissza jüvén, interponáltuk magunkat az passánál, hogy az tractátustúl mégis ne fusson, hanem ma

ismég feljűjön. Az német úrakkal is megírták, hogy az tractátusra reá jűjenek, immár ma megvállik ismég mit efficiálhatunk köztek.

Továbbá im értjük az felséged leveléből mind az kit közenségesen minnyájunknak, mind az kiket külömb-külobb írt, az diplomának megjobbítása felöl in ea parte, hogy de libera dispositione nilván szölljon, azokban is az részekben, az kik jövendőben per defectum seminis (kit isten ne adgyon) az koronára vissza szállandók volnának. Mely dolog felöl ezelőtt való levelünkben bőségesen írtunk felségednek, kire azután is nagy gondunk volt, de még ekkoráig nem volt módunk benne, hogy az német úrakkal tractálhattunk volna felöle, távol egymástól lévén, hanem immár közelebb jűvén egymáshoz és az tractátushoz kezdvén, minden tehetségünkkel azon törekeshünk nállok, hogy reá feleltessünk velek az levélnek megjobbítására De im látja felséged, az legnagyobb dolgokon is mely keményen viselik magokat.

Azt igen veszük eszünkben, hogy az németek nagy bizakodásban vadnak, az töröknek oda be való állapotját, az pápának, olaszoknak és egyéb keresztyéneknek az hadnak continuálására kétanni segítségnek mind egyébha volt ígíretit és egyéb afféle több dolgokat, kikkel magokat biztattják, magok közt igen forgattják. Az tractatusnak helyén négy vagy ötezer ember vagyon velek fegyveres és gyalog. Az derék tábor Győrnél vagyon, azt is ki többnek, ki kevesebbnek mondja. Mi velünk talám vagyon ezer ember. Az németek azt is beszéllik, ha az törökkel az békesség véghez nem megyen, tehát azt az pínzt, kit az töröknek rendelték volt, az hajdúságnak adják és hitegeték is alattomban, ezekhez igen mi nem bízhatunk. Tartsa meg isten felségedet sok esztendeig jó egészségben. Datum in castris in ripa Danubii ad Sitva positis, die 30. Octobris anno 1606.

Serenitatis Vestrae

fideles et humiles servitores

Stephanus Iliesházy

Paulus Niary

Michael Czobor

Georgius Hoffman

Kivül: Serenissimo domino domino Stephano, dei gratia Hungariae, Transsylvaniaeque principi ac siculorum comiti etc. Domino nobis benignissimo. Cassoviae.

Cito. Citissime.

Eredetije Ipolyi Arnold püspök úr családi levéltárában.

CXVIII.

1630. oct. 30.

A dominum Simonem Pecz (*Pécsi*) et Castris apud Sytwatorok positis.

Az vármegyék semmit sem adhatnak, és ha magamnak nem volna pénzem, eddig másképen volna az dolog; költök, fáradok, végét érven az dolognak, akkor mindeneket írva adok ő fölsíginék, akkor megesmeri ő fölsíge, hogy szolgáltam neki; én nem érdemlettem ezt, az mit velem cselekszik, minden jószágomat elpusztítottatta, egy felől levelet adott énnékem, hogy ott valék, reá ne szálljanak az én jószágomra, más felől levelet adott az hajdúknak sine exceptione, úgy osztotta az vármegyéket nekik, justo iudicio dei et hominum, bizony nem azt érdemlöttem volna ő fölségetül, hanem inkább remuneratiót, de az közönséges jóért, békével kell szenvednem, tudja az isten, minemű nehezen ülök itt az déren az sátor alatt ilyen beteges állapattal. Az hajdúknak iszonyú istentelen sok panaszát hallanom, kirül nem tehetek, elszenvedhesse ezt, abominationem desolutionis.

Emich G. úr Medullae című gyűjteményéből.

CXIX.

1606. novemb. 1.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Az mostani üdőnek állapotjához képöst és az mely dolgok onnat Erdélyből is adatnak értésünkre, egynehány dolgokról kellett írunk kegyelmednek.

Mondják, hogy az drágasághoz képöst az tolvajok és latrok fölötte igen megsokasodtanak volna az országban és ha eleit nem vennők igen hamar annál is inkább megsokasodnának, csak már is zászlóval seregestül is kezdöttenek volna járni imitt amott.

Tetszett azért, hogy kegyelmed az tanácsurakkal, kik ott közelebb találtatnak, szólván végezzen egy bizonyos napot, a melyre írjon és parancsoljon erősen minden vármegyére, hogy semmi úton el ne mulassák, hanem egyszersmind az egész országban minden vármegyéken kergessék az latrokat és tolvajokat, és egymást értsék az ispánok, hogy ha egyik vármegyéből a másikban szaladna, ott is mindjárást rajtok legyenek és kedvezés nélkül nem bírsággal, hanem a ki megérdömli s nyilván való tolvaj halállal, törvénye szerint az országnak, megbüntettessék, mert ha ki kedvezni találtatik és az ő tisztai alatt marad meg az tolvaj tudva, nem szenvedjük el néki.

Azonképen szükség, hogy ugyan akkor és egy üdőben kergessék mind az székelységen és szászságon valahol afféle latrokat érthetnek. Pettky János uramnak mi is írtunk felőle, kegyelmed is adja eleiben, tisztí szerint legyen gondja reá valóban, hogy minden székökön a királybírák kergessék büntessék őket, mert ha valaki tisztí alatt efféle hallattatik ezután, mü annak el nem szenvedjük.

Értünk pedig ott Udvarhely székön nevezet szerint főnemes embereket, kik az latrokat hátok mögött tartván, oltalmazák őket és részt is vesznek magoknak az prédában, melyre eddig is vigyázásnak kellett volna lenni, kiknek cselekedetöket, hogy nyilvánban tudhassuk, kegyelmed bizonyos meghítt főnemes embert, ki ide külljebb lakván azokhoz se atyafiságos, sem barátságos ne lehessen, bocsásson oda bé Udvarhelyszékre, vallasson felöllök személy válogatás nélkül minden rendeket nemeseket, lófejeket, papokat és szabad székelyeket, nem csak ezekről pedig, hanem ha ezeknek több társokat, akár kit érthetnének is ne gondoljanak véle. Münekünk ezeket nevezik: András Gerébet, Benedekfi János, Ugron Pált, Balás Istvánt, és jelentik, hogy ezeknek több társok is volna. Az kérdözés azért úgy legyen, hogy ezeket kérdjék és ha ezeken kívül többeket tudnának hasonló cselekedetben. Az ki czirkálja őket, az is hűt szerint járjon el az dologban és az vallatásnak mását mü nekünk is kiküldvén, annak utána ha oly módon végére mehetünk bünöknek, törvényre kell őket czitáltatnunk, ne lehessen hátok mögök maradása az latroknak.

Látván pedig mind belől az országban egynehány várakban s mind kívül az végházakban fölöttéb való nagy fogyatkozást és fizetlenséget gondolkodunk vala közönséges gyűléséről is az országnak, melyről akartuk elsőben az kegyelmed jó tetszését is venni; a mennyiben immár az állapot vagyon, akár békességre s akár hadakozásra menjen az dolog, nem sokára elválík és nyilván lészen annak ideje mikorra és helye is hol kellene lenni; és hogy az előttünk álló jövődő állapatról való végezésünk jobb módjával lehetne, ennek az Tiszáig és Beregvármegyéig való földnek, hogy Erdélylyel egyszersmind s egy helyen lehetne gyűlése, gondolkodnék kegyelmed róla és szállana az ott ben való tanácsurakkal is. Az üdő alatt elválnék itt künn is bizonyosan, ha békességre vagy hadra kelletik menni az dolognak; és valamelyik lenne, ahhoz képöst mindenik állapatról igen nyilván végezhetnénk; lesznek is nem kicsin dolgok, kiről végezniök kellene ő kegyelmeknek. Melyekről mi az kegyelmed jó tetszését mennél hamarébb látni kívánjuk és az ott fön megíratott dolgokra is hasznos gondviselését; írtassanak ki hazánkából az latrok és az utak minden rendeknek lehessenek bátorságosak. Bene valere

cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 1. mensis Novembris anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rákóczy consiliario nostro intimo et per regnum Transylvaniae locumtenenti ac gubernatori, nec non comiti comitatus Borsodiensis etc. fideli nobis honorando.

Eredetije a M. T. Akad. birtokában.

CXX.

1606. november 5.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Mivel hogy immár istennek kegyelmességéből az váradi németekkel való tractátusunk, hogy Váradból ennek az hónapnak 22-ik napján kijűjjenek, elvégeződött, a magok kívánságok szerint nagyobb bátorságnak okáért kegyelmedet rendeltük egyik késérőnek commissariusúl melléjük, hogy ez országból kikésérje őket. Az Tiszáig azért Bánffy Dienes uram öcsénk, Imreffy János és Segnyey Miklós úram lesznek mellettek kegyelmeddel. Innen pedig az Tiszán viszontag más rendbeli urakat adunk kegyelmed mellé. Intjük azért kegyelmedet szeretettel, hogy minden órában kegyelmed oly készen legyen, hogy a megnevezett napon a váradi németeket, a felljűl megmondott comissariusinkkal, mentől jobb módjával lehet megindíthassa.

Az alatta való ötszáz gyalog székel kegyelmeddel leszen mind addeg, valameddeg az szükség kívánja és kimehetnek, száz kék gyalog puskást is küldünk kegyelmed mellé. Azok közül is ugyanott kegyelmed valamentől több emberségesb vitéz embereket, nem hajdúkat (kik borittas korokban, vagy egyéb üdőben is szállás avagy egyéb dolgok végett zürzavart indítanak) vehet melléje, mert minthogy vitéz emberek ezek és mi is zálogúl hitünket nekik attuk, ha lehetne, akarnók, hogy oly békével mehetnének, hogy még csak hajok szálok is el ne esnék az mieink miatt; kegyelmednek felette igen illik, fő gondviselésének lenni reájok, hogy valami részében az mi nekik adott hitünk meg ne bántódhassék. Bene valeat. Datum ex libera civitae nostra Cassoviensis die 5 mensis Novembris anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Magnifico domino Ludovico Rákóczy Felső-Vadász.

Eredetije a M. T. Akadémia birtokában.

CXXI.

1606. nov. 6.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Az miképen ennek előtte is meghattuk volt kegyelmednek, hogy az Fekete Péter hadát nem egyébbövé, hanem előbbi helyére, az honnan Beregvármegyébe feljöttek volt, visszaszállítaná, értetjük, hogy mostan nem hogy oda mentenek volna, az hun az szolgálatjuknak helye lehetne, hanem felfelé Krasznavármegyére, bátorságos helyre, a hul se tatártól se egyébféle nemzetségtől tartások nem lehet, felszállottanak, s mivel hogy az Dely Kozma hada az egész esztendőben, mint olyan gyülevész nemzetség, Krasznavármegyében az szegénységnek felette nagy romlásaival élt, megakarván egy ideig őket az hadaktúl kéméllení, nem azért hoztuk el onnan nagy nehezen Dely Kozmát, hogy Fekete Péter mindjáraást helyébe szálljon. Intjük azért kegyelmedet felette szeretettel, hogy kegyelmed mindjáraást ez levelünk látván, tovább Fekete Pétert Kraszna vármegyében ne szenvedje, hanem előbbi helyére, az hová parancsoltuk volt visszaszállítsa; megírtuk ő magának is, hogy ahhoz tartsa magát és onnan mindjáraást ki menjen. Mert ha különben cselekedik, és az mi parancsolatunkhoz magát nem akarja tartani, ennyi szófogadatlságát el nem szenvedjük, hanem méltó büntetésünknek kell reá lenni érette. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 6. Novembris anno domini 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Kivül: Magnifico domino Ludovico Rákóczy de Felső-Vadász.

Eredetije a M. T. Akadémia birtokában.

CXXII.

1606. novemb. 8.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Az miképen ennek előtte is megírtuk volt kegyelmednek, hogy Váradnak megadását 22. napjára ennek ez hónapnak istennek kegyelmességéből a nímetekkel elvigezván kezünkben adják, kegyelmed az körül való hajduságot útjokból valahova elszállí-

taná. Ez szép végházunknak kézhez vételének mostani jó alkalmatosságát nem akarván valamiképen elmulatni, ugyan hitünket is zálogúl nekik adtuk, hogy őket békével elbocsátván az országból kikisírtetjük és az útjokban levő hajdúságot is elszállíttatjuk s minthogy addég az várból semmiképen ki nem akarnának jöni, ha szinte egynehány rendbeli számos hadunkat adnók melléjük is, míg Biharvármegyében érzik az hajdúságot: megírtuk Zilasy-nak, Fekete Péternek és Török Istvánnak, hogy se órát, se napot nem várván, sem semmi okot abba nem vetvén, hitünket valami részben meg nem háborítván, az kegyelmedtől rendelt helyekre Bihar vármegyéből kiszállván mentest elmenjenek. Kegyelmedet azért szeretettel intjük s hagyjuk is, hogy kegyelmed hazánknek javát, megmaradását és ilyen szép végházunk kézbe vitelére való alkalmatosságát és az mi hitünknek is illendő becsületit szeme előtt viselvén, ne szánja semmi fáradságát, hanem éjjel nappal munkálkodjék abban, hogy ezeket az hadakat Bihar vármegyéből valahova szállítsa el, hogy a hagyott napon az nímetek minden okvetetlen a várból kijöhetnének; ebbe kíssedelem, mint-hogy az üdő rövid, nem lehet, hanem mentül hamarébb azon legyen kegyelmed, hogy elszállítsa; most kegyelmed házajának hasznoson s nekünk is felette kedvesen szolgálhat. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 8. mensis Novembris anno 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Magnifico domino Ludovico Rákóczy de Vadász stb.

Eredetije a M. T. Akadémia birtokában.

CXXIII.

1606. november 9.

Stephanus dei gratia stb.

Magnifice domine stb. Salutem stb.

Az minemű dolog Várad felől mostan előttünk legyen, elhittük kegyelmednek küldött levelünkből eddeg megértette, Commissariusinkat immár elbocsátottuk s útban vannak. Mivel hogy az dolog semmiképen késedelmet nem szenvedhet, intjük kegyelmedet szeretettel, hagyjuk is kegyelmednek, hogy mindjárást menten menjen Várad felé az mi commissáriusink után, még Váradig megérheti kegyelmed őket. Az mit mi szónkkal kegyelmed eleiben adnak, mind kegyelmed s mind pedig Török István tartsa ahhoz magát. Az ott való dolog istennek kegyelmességé-

ből elvégezödvén, mind az kegyelmed kevénságira, s mind az Török Istvánéra illendő gondviselésünk leszen. Secus non facturus. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 9. mensis Novembris anno 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Magnifico domino Ludovico Rákóczy de Felső-Vadász stb.

Eredetije a M. T. Akadémia birtokában.

CXXIV.

1606. november 11.

Spectabiles ac magnifici stb. Salutem stb.

Az minemő dolgok és articulusok felől írt nekünk ma, megértöttük. Minekünk úgy tetszik, hogy ezek, az kikről kegyelme-tek ír, oly dolgok, hogy nehéz levéllel róla végezni, hanem szik-ség, hogy szembe legyönk. Aznak okáért kérjök és intjök kegyel-meteket, hogy hónap estvére jönné ide hozzánk és azokról vala-mit végezzönk. Az levelekkel való végezés ugyan helyen maradhat ezek nélkül is. Isten tartsa meg kegyelmeteket. Datum Comaro-nii 11. Novembris 1606.

Spectabilium ac magnificarum dominationum vestrarum

amici et servitores

Johannes a Molart

Adolf ab Althan L. B. mp.

Comes Georgius Thurzó mp.

N. Istvánffy

S. a. Kolonitsch mp.

Franciscus de Batthyán manu pp

Christophorus Erdődy comes mp.

Kívül: Spectabilibus ac magnificis dominis Stephano Illyésházy, Paulo Nyáry, Michaeli Czobor et Georgio Hoffman commissariis ac dominis et amicis nobis observandissimis.

Az aláírók pecsétjével lepecsételve.

CXXV.

1606. november 13.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Meghozván Vathay István az kegyelmetök leveleit, az trac-tatus állapotját megértöttük az közönségösen írt levélből. Azon-

kívül privatim egynéhány szükségös dolgokról az kegyelmed persuasióit. Az tractatus dolgában a több czikkelyek mind törhetőképén viseltettnék, de hogy az Tiszán innét való részét Magyarországnak és az magyar nemzetségnek olyan nyilvánvaló elszakadását mondották az török őltaima alól, münénkünk az semmiképen nem tetszik, egyért, hogy az ország végezésével mind Korponán s mind Kassán, azután az kegyelmed Bécsben ment követségivel, és az mostani mitőlünk adatott instructiónkkal teljességgel ellenközik; másikért, hogy ilyen állapotjában, a mily úton most az magyar nemzetség hűtinek és törvényének szabadságát az török patrociniumjával kereste, ha meg akar abban, a mit immár isten kegyelmességéből megtalált, maradni, nem tartjuk bátorságosnak, ha elrázza magáról az török patrociniumát, holott nem küsebb gond azt mególtalmazni, a mit talált, mint szintén az keresése volt, melynek minthogy az keresésére magát túl elégtelen volt, az megtartására is elégtelen leszen. Csak most is látjuk s értjük is mü immár, mind hűtőkben, s mind szabadságokban és szömélyekben mennyire kezdötték ottfönn, ahol módját ejthetik, megháborítani az embereket és az mi nemzetségünkéből valókat. Az penig természeti az némötnek, kit soha el sem hagy, akármely hosszú üdőre el sem felejt, hogy az boszúállásra való alkalmatosságát el nem mulasztja, melyben hogyha ő neki zabolát nem vetnek az szájában és útát meg nem gátolják, bizony szabadosan jár el sokkal az ő természetiben. Lerázván penig az török patrociniumját, ki enyett most az törvéntelenségből megszabadúltunk volt, annyit téssen, mintha az előbbi törvéntelenségre nyitottunk volna kaput az némötnek, és ismét ugyanazon inség, rabság és elviselhetetlen iga alá adtuk volna nemzetségünk nyakát, a mely alól ezelőtt sok vérrel, kárral, gonddal és munkával kikiszabadítottuk vala, melyből bizony mü kevés jót remélhetünk; adja isten mindnyájunknak megmaradására kívánságunk szerint való jó végét, hogy az utánunk való emberek is jót mondván áldhassák koporsónkat is holtunk után. — Az végvárat, hogy üdő előtt, míg az ő fölségökkel lött conventiónknak executióit nem látjuk, hogy kezünkéből kibocsáthassuk, arra semmiképen nem mehetünk. Lám kegyelmed is arra tanácslott ennekelötte bennünket, hogy semmit is addig kezünkéből ki ne bocsássunk, mígnem az ő fölségeik részéről is az megígért executiókat meglátjuk. Más az, hogy kötelesek vagyunk arra az országnak is, hogy hírek nélkül ilyen állapotjokban mindaddig is el nem hagyjuk, míg mindeneknek jó végét nem látjuk. Resignálni penig az végházakat annyit tenne, mint ha az birodalmat ország híre nélkül eresztenők ki kezünkéből, kiről egynéhány felől in contrarium obtestáltanak is immár bennünket, hogy üdő előtt ne cselekedjük. Harmadszor jól tudja azt

kegyelmed, hogy az végházakbéli tisztöket is az ország gyűlésében kellett elosztani; ez okon is addig módunk nem lehetne az resignálásban, hogy promoteáltassanak egyaránt mindnyájan, az kik hazánknak szolgáltanak mű mellettünk is. Fizetetlen állapotokat úgy vagyon mi is jól tudjuk az végbelieknek, de az magyar szolgáló rendnek némöt idejében csak felényi állapotja és fizetése sem volt, mint mostan vagyon; mű nekünk is vagyon vigyázásunk reájok, legyen istennek hála, most oly szívvel és oly állapottal ismerjük őket, úgy tetszik, nem lehet tartásunk attúl, hogy az nekünk adott köteles hívségek ellen, most üdő előtt sem töröknek, sem németnek adnák kezeikben az mi akaratunk ellen az házakat.

Hogy az hajdúság rablással akarnának alájönni onnan feljúl, nem tudjuk, micsoda költött hír lehet, csaknem mindennap vadnak onnat feljúlról mind az vármegyékből, hajdúságból követők előttünk, nem ismernők egyik félnek arra való szándékát, csak véletlenül ok ne adassék arra nekik. Bizony az nemes országtúl és nemes vármegyéktúl nem érdemeljük s nem is reméljük semmi úton, hogy cselekedjék maguk hírének, nevének gyalázatjával, hogy szénájokért, szalmájokért és egynehány tehenökért, hütökért és törvények szabadságaért vivó hadakra arczúl támadjanak, mely nem az igaz háladatosságnak neme volna.

Mű mindazonáltal most is íratunk minden kapitányoknak, hogy az alattok valókat fenyítékben tartván, mind nemességgel, községgel jól alkudjanak, és minthogy kegyelmetök egymástúl megoszol, kegyelmed az hév vízben, Nyári uramnak penig alá kellett hozzánk jóni, Rhédey Ferencz uramtúl hagytuk, hogy hallgassanak ez üdő alatt minden oda föl való hadaink; most, hogy onnat alájöhessenek, ugyan az fölül megírt okokért sem lehet, de ide is az föld mind pusztá és rakva hadakkal, az kegyelmed jószága felül penig különben írunk Somogyi Györgynek és az több rajta levő kapitányoknak. Odaföl való tisztit és gondviselését, hogy kegyelmed mostan resignálja, mikor még szintén az közepén vagyunk az dolognak és semminek végét nem látjuk, semmiképen nem lehet. Más az, hogy ország consensusából választatott kegyelmed arra az állapatra, magunktúl nem resolválhatjuk magunkat róla. És minthogy ez békességszerzésben fő intercessor kegyelmed volt, minden executiókat és ígéreteket kegyelmed ért, és kegyelmed által töttenek, egész nemzetünknek nagy kárára, sőt minden eddig való végezésünknek (ki tudja) fölfordulására lehetne, ha most kegyelmed ebből magát kivonná, sőt az örök emléközetre megmaradandó hírnevének sem használna, ha ez jó és szent ügyközetöt félben hagyván, a mint kezdötte, olyan dicséretesen véghez nem vinné kegyelmed, Nyári uramat penig, amint írók, oda föl nem hagyhatjuk, ilyen beteges

állapotunkban mellettünk kell lenni ő kegyelmének. Az nagyszombati doktort, hogy kegyelmed az mi szolgálatunkra rábírta, akarjuk; isten kegyelméből reméljük, hogy nem kell azelőtt való doktorok negligentiájátul tartani, meggyógyúlunk ez nyavalyánkból; annyival inkább ne késsék, talám az lábra való bocsátásunkban ő is segíthetne valamit, mert az zsidó doktort immár hazabocsátottuk.

Az kamukákat és bársonyokat, azonképen az olasz borokat a mikorra meghozzák Bécsben, maga igéreti szerént ne felejtse el kegyelmed őket, mert másnak nincsen kinek írunk felőlük. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra die 13. mensis Novembris 1606. Eiusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Pechi mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza stb.

CXXVI.

1606. november 22.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Adák értésünkre, hogy az mi kijövetelünk (*kimaradt*: után) Erdélyből Csanád nevű falut, ki az monorai jószág-hoz tartozott Szentpály Jánosné asszonyomnak kegyelmed kezében bocsátotta volna, ilyen okon, hogy az asszony kegyelmedhez egy supplicatiót vitt volna, melyre az volt volna írva, hogy az jószág ő néki vissza adassék, de az supplicatiója mellett magunk commissioja és missilis levelünk nem lőtt volna. Mü pedig tudván annak az jószágnak állapotját, nem volt szándékunk, sem akaratunk annak visszabocsátása felől, sőt az asszonynak immár válasza is olyan volt mütőlünk. Úgy értjük mindazonáltal, hogy kegyelmed azt a supplicatiót, kire nízve megadta az asszonynak a falut, megfogta tartani maga mentségére és kegyelmednél vagyon. Intjük azért szeretettel kegyelmedet, hogy azt az supplicatiót fölkerestetvén, bizonyos ember által maga pöcséti alatt mü kezünkben küldje ki, szükségünk oly vagyon reá, hogy nem csak Csanádban jár, hanem nagyobbban annál. Ne is halaszsa pedig kegyelmed annak kiküldését.

Magunk állapotja felől írhatjuk kegyelmednek, még ágyban fekvő beteg emberek vagyunk és igen erőtlenséggel is, de jó reménységünk vagyon istenünkben, hogy ez nyavalyákból napról napra meggyógyítván, megadja egészségünket; nem tagadhatjuk

bizony úram, elég sok lator ember forgódott körülünk, kik életünket el akarták fogyni és isten reánk bocsátotta volt őket, kiknek alattomban való cselekedetek napról napra az nap fényére kinyilatkozik és az egész világnál nyilván kell lenni.

Az kegyelmed állapotja felől is nem vagyunk feledékenységekben, arra nagy gondunk vagyunk, de sem Illyésházy uram, sem senki is az commissarius urak közül még alá nem jöttek, hogy minden állapotokról voltaképen való rendelést tehetnénk; nem késnek immár sokat semmi úton és kegyelmednek minden dolgokat tudtára adván azt kövessük mindenekben, valamit az alkalmaztatóság legjobbnak, illendőbbnek és dicsíretesebbnek előnkben mutat. Ezalatt szeretettel kérjük kegyelmedet, ez kicsin üdöt várja és türje kegyelmed csendesesen. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 22. mensis Novembris anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rákóczy.

Eredetije a M. T. Akadémia birtokában.

CXXVII.

1606. november 25.

a)

Paria literarum ad capitaneos sonantium.

Stephanus dei gratia stb.

Generosi ¹⁾ egregii et nobiles fideles sincere nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram. Emlékezhetik jól reá kegyelmetek, ez elmúlt tavaszi itt Kassán való gyűlésünkben, országúl mit végezett legyen az békességnek véghezvitele felől, kire való tekintetiben, kétszeri vagy háromszori replicatiónk után, Bécsben mind ország szabadságának helyére állatása felől; s mind az magunk személyének contentálásárúl; mit végeztenek legyen, annakutána ennyi hadakozások után, az két császár között való békességnek véghezvitelében is interponálván magunkat, minthogy mind az két félnek alkuvása minekünk hazánkban, bőrünkben és megmaradásunkban jár, fölötte szükségesnek ismerjük most mindezeknek végét látván és követünk mind egy felől, s mind más felől megérkeztén, hogy az miképen ekkéig ktek az országnak és

¹⁾ Ez a szó hiányzik a Muzeum példányában.

nemességnek tagja lévén, minden tractatusinkat értett és tudott : ez mostani utolsó tractatusunknak végét és egyéb dolgokat is voltaképen érthesse és tudja. ¹⁾ Tetszett azért, hogy ide Kassára egy rövid gyűlést hirdetnénk, melynek napját az üdőnek rövid voltához képest hadtuk ez jövőendő szent Lucza asszony napját, azaz deczembernek tizenharmadik napját. Hagyjuk és parancsoljuk, annak okáért, hogy az levelünk látván egy bizonyos meghitt főhadnagyát serege eleibe rendelvén, ki az hadat az üdő alatt fenytékbe és félelembe tartsa, azonkívül egy avagy két hadnagyát és főlegényit melléje vévén az megnevezett napra és helyre oly teljes tanúsággal jőjön, hogy az gyűlés ugyanakkor mindjárást elkezdődthessék és mentől hamarább végezvén az állapotról, késedelem nélkül viszont serege közé megtérhessen. ²⁾ Secus sub poena decreti non facturi. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 25. Novembris anno 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

A Múzeum példányán az aláírások hiányoznak.

b)

Paria litterarum ad magnificum dominum Nicolaum Thurzó scriptarum.

Stephanus dei gratia et Magnifice domine fidelis nobis honorande. Salutem et gratiam nostram. Emlékezhetik jól rá kegyelmed, ez elmúlt tavaszi itt Kassán való gyűlésünkben mit végeztünk legyen az békességnek véghez vitele felől, kire való tekintetben kétszer vagy háromszori replicatiónk után Bécsben mind az ország szabadságának helyre állatása felől s mind a magunk személyének contentálásáról, mit végeztenek legyen ; annak utána ennyi hadakozások után az két császár között való békességnek véghez vitelében interponálván magunkot, minthogy mind az két félnek alkuvása mi nekünk hazánkban. bőrünkben és megmaradásunkban járt, felette szükségesnek esmerjük, most mind ezeknek végét látván, és követünk mind egyfelől s mind másfelől megérkezvén, hogy régi jó szokásunk és rendtartásunk szerint, immár kegyelmednek minden dolgokat voltaképen értésére adhasuk és az követektől követség járárok szerint mindeneket érthes-

¹⁾ Ezen pont helyett a vármegyékhez írott példányban ugyanazon pont van, mely alább a b) alatt következő pontban olvasható.

²⁾ A vármegyékhez írott meghívóban ezen pont úgy hangzik, mint a b) alatt közlött levélben, csak hogy »kegyelmed« helyett ez áll: »az kegyelmek vármegyéből bizonyos atyjuk fiait teljes tanúsággal.«

sen, hogy annak utána mind az lött végezeknek executiójáról s mind azután következő országos gyűlésben lejendő végezésekről (minthogy nagy részének az végezeknek ott kell eligazodni és confirmáltatni) jobb fundamentummal gondolkodhassék, tetsze, hogy ezelőtt közönségesen egymás értelmének megvételeiért ide Kassára egy rövid gyűlést hírdetnénk, melynek napját az üdőnek rövid voltához képest hattuk az jövőendő Szent-Lucza asszony napját azaz deczembernek 13-ik napját. Hagyjuk azért kegyelmednek, hogy kegyelmed az megnevezett napra és helyre minden okvetlen jelen legyen, hogy az gyűlés ugyanakkor elkezdehessék és mentől hamarébb végezván az állapotról, késedelem nélkül viszont házához kegyelmed megtérhessen. Secus sub poena decreti non facturus. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 25. Novembris anno 1606.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Spectabilis ac magnifice comes, domine et frater mihi carissime observandissimeque ; salutis precatione praemissa, servitiorum meorum devinctissimam semper commendationem. Ezen órában hozánakegynehányrendbeli parancsolatokat Kassáról, kiket mindjárt hová illendők voltanak expediáltam paráját, kit az hajdúk kapitányoknak és én nekem írt ő fölsége, ugyanezen félárkus papirosra leíratván, kegyelmednek megküldöttem. Si deus non providet, rosúl leszen dolgunk. Ezzel ajánlván magamat és szolgálatomat kegyelmednek. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben. Raptim Bajmóczio 3. Decembris 1606. 5. hora vespertina.

P. S. Trencsinvármegyének szóló levelet Dubnicsára küldöttem.

Külczim : Spectabili ac magnifico comiti Georgio Thurzó perpetuo de Arva, sacrae caesareae regiaeque majestatis consiliario ac dapiferorum regalum magistro domino et fratri charissimo ac observandissimo.

Jegyzet. Ezen egykorú másolatok levélalakba összehajtvá, selyemmel keresztül kötve s czímezve küldettek el. Az a) alattinak megvan egy egykorú másolata az Akadémiában. A b) alattinak Thurzó Szaniszlóhoz intézett eredeti példánya meg van az Országos ltban »Acta Publica.«

Egykorú példány a Nemzeti Muzeum birtokában.

CXXVIII.

1606. november 27.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Két rendbeli levelét is vöttük egymás után kegyelmednek, ugyanazon egy dologról iratottakat, egyiket Nyári uramtúl Ujvár-

ból 16., másikat Nagyszombatból 20. Novembris adotttakat. Az mi nézi az resignatio dolgát és az végeknek ő fölségek számára visszaadását, mi szándékunk abból, az herczegnek ő fölségének íratott levelünk parájából, melyet ide includáltunk, kegyelmed nyilván megértheti. Mü minden ő fölségökkel való végezésüknek idején korán eleget akarunk tenni és az mostani állapot szerént, mig palatinus nem választatik, minthogy ország számára kellek az végházakat kézben bocsátanunk, úgymint kinek gubernálásából most császár minden közit kivotte. Azért a mi részünkről mind túl az Dunán s mind innét mü deputátusokat rendeltünk, kik ország nevével kezökhöz vegyék és igazgassák az üdő alatt az végek állapotját. Ő fölségöktől is hasonlóképen várjuk, hogy nevezzenek igaz magyarokat haza fiait és a conclusio szerént nem adoptivus vagy adsciticius magyarokat mind túl az Dunán s mind innét. Az Fátrán innét magunk resignáljuk ő fölségének ezeket az ide való helyeket minden kétölködés nélkül. Mihelt penig azt megérthetjük bizonyosan kik lesznek az ő fölségök részéről való deputatusok, a mieinket mindjára kibocsátjuk az resignatióra.

Csak hogy ez üdő alatt szükségesképen kell ü fölségöket megtalálnunk s kegyelmedet is kérjük, hogy szorgalmaztassa a mi még hátra vagy az ő fölségök részéről való praestálásokban, ne halogassák mint az diplomának reformálását, annak fölötté Tarczának és Keresztúrnak kiváltását, a mi részünkről meglátják ő fölségök sőt az egész világ, hogy semmi fogyatkozás nem leszen az dologban és instáltunk ő fölségeknél, ne halogassák se késleljék ezeknek véghezvitelét sok egyéb okokért és az mi beteges állapotunkért is.

Az hajdúság leszállítása felől itt is sokat gondolkodtunk, vagy lehet annak módja, vagy nem, hogy mind az végházakban szállítassanak, mégis mindazonáltal minthogy hélt kívánnak mutatni, hova szállhassanak, mü sem találjuk más helyét hanem az végházakat, szállnak-é oda vagy nem és maradnak-é ott meg vagy arra nem szükséges gondunknak lenni, csak oszolniának meg most. Abban azért módot ilyent látunk, az kiket kegyelmed az oda föl való végházakban rendelt azokat kezdje el szállítani, az kik ide alá valók lesznek ne siesse egy kevéssé most ránk bocsátani, mi is elküldünk az Tiszán túl valókhöz. De az némötöktől szerzött pénzt kegyelmed most ossza két felé mind az posztóval együtt. Az újvári fizetés szerént ha több jut mi reánk azokban ide alá a kiknek egy hópénzt kell adnunk, azután megintézvén az residuumját is megküldheti. Itt alatt Szylasy, Chyomaközy, Szénásy, Fekete Pétör, Chyatóry János, Kovács Albert hada vagy, olyak, kik az registumban föl vadnak írva. Fizetetlen had, kinek eddig semmit nem adtunk az Török Istváné és Deli Kozmáé leszen, kit most alá hívatunk. Az több fizetett kapitán-

ságokat jól tudja kegyelmed, kik vadnak oda föl, azoknak ott fön kellé megadni hópénzeket posztójokat, vagy itt alatt, kegyelmed tetszését örömet halljuk felőle, de mindenütt azt kívánjuk, hogy ez az egy hópénz mü nevünkkel osztassék az hajdúságnak. És ha azoknak mint Kévi Miklós, Palai Pál, Somogyi György, Füzi István, Nagy Mátyás, Hajdu Gergely etc. több afféléknek itt alatt kell fizetni, az kegyelmed kezénél való pénzt és posztót ahhoz képöst kell aláküldeni, a mint az Újvári Regestrom tartja de evvel nem kellene késni, akár csak az ezer forint készpénzt és még annyi erő posztót küldene most előljáróban kegyelmed, melylyel az Tiszántúl valókat leszállíthatnók; azután bátorságosban várhatnók az többit ide alá, a kinek hova kellene helt mutatnunk és rendelnünk, egy-egy seregenként oda menne és azt cselekedné valamit parancsolnánk. Ezekről mi várjuk minden órában az kegyelmed resolútióját, magát pedig a mint az regálissal hivatuk az gyűlésre ide alá minden bizonynyal, hogy az következő *generalis* gyűlés állapotjáról végeznének ugyan itt bizonyos fundamentommal, mert ha jó idején egymást nem értik és úgy mennek föl arra, nem remélhetjük olyan jó exitusát eddig való végezésinknek. Nagy és igen szükségös hasznos dologok is vadnak hátra megmaradásunkra valók, melyeket azon az gyűlésön kellene az nap fényére előhozni és végezni felőlök, kinek hogyha előbb itt meg *nem kötik* az végét, nem várhatjuk jó előmenetelit is.

Mit irtanak az doctorok nyavalyánk felől in genere, most fölviszik kegyelmednek, lássa ha valamit concludáltathat Bécsben felőle és azután hasznos orvosságokkal alájöhet, legyen azon kegyelmed, ne vonja meg magát az mi szolgálatunktól és ne féljen úgy nyavalyánktúl, nem olyan vesződelmes közel is, az mi körnüllünk való forgolódása a mint elaltattak némely emberek.

Az bécsi vásárlásokat, olasz borokat, prima occasione, ha meghozathatja kegyelmed, kedvesen vesszük. De az szeléndeket mindjárást haladék nélkül akarnók, hogy az portára küldendő követünk, kit nem sokára el kell indítanunk, ne menne el azok nélkül, felette kérjük kegyelmedet azokat siesse megküldeni. Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 27. Novembris anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illyésháza stb.

CXXIX.

1606. november. 29.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Az tataik találták volt meg Rhédey Ferencz uramat levelek által fogyatkozott állapotjuk felől, mely levelet Rhédey uram mi nekünk in specie alá küldötte. Az mi comissariusink úgy adják előnkbe, hogy ott fen létében kegyelmed kétszáz mércze buzát rendelt volt táplálásokra, de nem emlékeznek arra, hogy kegyelmed Komáromba akarta volna azt, hogy nekik megadják; s mivel annak utána kegyelmed Komáromba igazította őket, ahol nekik semmit is nem adtanak, intjük kegyelmedet szeretettel, minthogy mostan kezdjük resignálni az végházakat, kegyelmed ezeket el ne mulassa, hanem az kétszáz mércz buzát Baráti István újvári udvarbiránk által adassa meg kegyelmed nekik, ne fogyatkozzanak el ennél is inkább. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 29. Novembris anno domini 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésháza stb.

CXXX.

1606. december. 2.

Spectabilis ac magnifice stb. Servitiorum nostrorum stb.

Értjük mit végezett legyen kegyelmed Nyáry Pál urammal, hogy az oda fel való hadaknak jobb részének leszállítását magára felvállalta, melyet igenis jóvállunk, ide alá mi is hozzá kezdtünk és immár három kapitánságot le is szállítottunk, az többit is azon leszünk, hogy istennek kegyelmességéből napról napra leszállíthassuk. Csakhogy még ide alá Kovács Albert, Szénássy Mátyás, Szilassy János, Fekete Péter, Csatáry János és Csomaközy András kapitánsága alatt való hadak fenn vannak; az pénzből igen ki fogytunk, semmiképen szerit nem tehetjük, az mely adóknak restantiáit arra rendeltük volt, ebből is immár kifogytunk, ő fölségének csak annyi is nem maradt, mivel táplálhatná naponként magát. Kérjük azért kegyelmedet felette szere-

tettel, kegyelmed annak a pénznek és a posztónak is felét, melyet a hadaknak leszállítására adott a nímet, a mint ő fölsége is megírta volt kegyelmednek, az ide alá való hadaknak fizetésére küldené alá. Aranyúl könnyebben és kisebb helyen is elhozhatnák s meg ide alá az arany két forintba mind elkelne. Az mely ide alá való kapitányságok ott fen vadnak, ha lehet, azokat szállítsa ott le kegyelmed, ne bocsássa alá, ha hul pedig még nem szállíthatná, kegyelmed az oda föl való hadaknak, kiket ott oszt el széllal, fizetéseket egy ideig halasztaná és az ott fenn felvetett adónak restanciáit rendelné azoknak. holott mi is az ide alá való hadaknak mind az Korpunán és itt a kassai felvetett adóknak restanciáiból fizettünk, ezek mnthogy nyakasbak is most az készpénzzel és posztóval ezeket kellene elsőbe leszállítani, Kevi Miklós, Palai Pál, Farkas Mihály, Nagy Mátyás és talán többen is ott fön meg nem maradnak, kiknek leszállításokra való fizetéseket, ha ott fenn adhatná meg kegyelmed, mi igen akarnók, ha penig itt alatt kell minekünk azoknak is megfizetnünk, megintézvén azok számára való pénzt is úgy kegyelmednek felénél többet kellett aláküldeni az készpénzben és posztóban, szállíthassuk ezeket le először is, az kik így dúlással, pusztítással zászlóstól alá- és feljárnak az országban. Az Rédey és Dunántúl való hadaknak, kiknek eddig semmit nem adtak, minthogy azok otthon helyekbe maradnak, és leszállítások sokkal könnyebb, azokkal még vártathatná kegyelmed az contributiónak kiszedését. Mihelt az ide alá való hadaktól megszabadúlnának a vármegyék, mingyarást könnyen kiszedhetné kegyelmed rajtok az adót, és azután megfizethetné az ott fennmaradó hadaknak. De elsőbe kegyelmed az pénzt és az posztót igyekezzék aláküldeni (ha az megnevezett ott fenn levő hadaknak kegyelmed ugyan még nem akar fizetni), azok számára való pénzt és posztót is és külön az itt alatt való hadak számára valót is, a mint az újvári registrom szerint felvadnak írva. Ez késődelmet csak egy óráig is nem szenved, halogatása minden órában káros az országnak, ha most itt volna az pénz és az posztó a kevántatnék, minden órában szabadítanók az országot az hadak inségétől. Kegyelmed meg éjjel nappal valamit ide rendel, siesse aláküldeni, szállíthassuk mennél hamarébb le őket, ott fen is pedig minden órában szállítsa kegyelmed az kiket hova szállíthat. Írjon is minekünk bizonyost minden akaratja felől. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum ex Cassoviae die 2. mensis Decembris anno 1606.

Eiusdem spect. ac magn. dom. vestrae

servitores et amici benevolentissimi.

Comes Valentinus Druget de Homonna

Cap. mp.

Paulus Nyáry mp.

Sebastianus Teököli mp.

Michael Czobor mp.

Thomas Nádasdy mp.

Georgius Hoffman mp.

Nicolaus Orlé mp.

Petrus Horváth Mladosevics.

P. S. Mi itt Kovács János hadát, Deseőffi János ezerét, Török István ezerét szállítottuk le, lovagnak négy-négy forintot adattunk és gyalognak hármat, az többire is óránként gondunk vagyon, csak az pénzt ne késleltesse kegyelmed.

Kívil: Spectabili ac magnifico domino Stephano Ilyésházy stb.

Az aláírók pecsétjével lepecsételve.

CXXXI.

1606. decz. 3.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Az úristen kegyelmedet stb.

Az hajdúság leszállítása felől csak szintén tegnap írtunk kegyelmednek közönségesen egy levelet, melyből minden állapokat búségesen megérthet. Kérjük mégis kegyelmedet felette igen, ha az ide alá való, most ott fenn levő hadaknak kegyelmed meg nem fizet, mind pénznek, posztónak többit felénél, a mennyi mind az mostan itt alattvalókra s mind az alátérítőkre elégséges lehet, mentől hamarább küldje alá. A mint istennek kegyelmes-ségéből immár elkezdettük óránként szállíthatnók az hadakat.

Az ott fenn következő országos gyűlés, hogy jobb fundamentommal végeződhetnék és az hadakat is jobb módjával szállíthatnók, ő fölségével egyenlő akaratból rendeltünk azoknak az atyafiaknak, kik ő fölségével eleitől fogván egyet értettünk ez jövőendő Szent-Lucza asszony napjára az az decembernek 13-ik napjára egy rövid gyűlést ide Kassára, a mely nap és helyen, hogy minden dolgot jó módjával kezdethtetnék és hazánknak javára, jövőendőbeli megmaradására alkalmasan végeződhetnének, az kegyelmed köztünk való jelenléte felette igen kívántatik, annyival inkább, hogy ű felsége beteges állapotja és nyavalyája is, hol újul, hol könnyebbedik. Igen szükséges felette mindnyájunknak megmaradására együtt

levén az közönséges állapotról egyenlő értelemből végeznünk. Kérjük azért mindnyájan kegyelmedet felette szeretettel, ez kevés fáradságtól magát meg nem vonván, ha lehetséges még az gyűlésnek napja előtt jőjön alá, hogy istennek kegyelmességéből hazánknak közönséges javára minden jót végezvén, annak utána tarthatnók ahhoz magunkat. Mégis felette szeretettel kérjük kegyelmedet ebben egyebet ne cselekedjék, hanem mennél hamarabb jőjön közinkben. Bene valeat. Datum Cassoviae die 3. Decembris anno 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

servitores et amici benevolentissimi

Valentinus Drugett de Homonna
comes mp.

Paulus Niary manu p.

Sebastianus Tököly mp.

Thomas Nádasdy mpria

Georgius Hoffman mp.

Petrus Horváth Mladosevith mp.

Michael Kellemesy mp.

Barczay János mp.

Nicolaus Orllé mp.

(*Homonnai kezével.*) P. S. Uram az levelet immár megírtuk vala, hogy érkezék az kegyelmed levele, melyet írt kegyelmed Pestyénbe 28. Novembris mind urunknak ő fölségének és énnekem Nyáry Pálnak, kiből kegyelmednek ennihan rendbeli panaszolkodását megértette ő fölsége, azonképen mi is. Ezelőtt való napokban mindenekről bőségesen írt ű felsége kegyelmednek, főképen az hajdúknak leszállításárúl és az végházaknak kézhez való adatásárúl, mindenekben kész ű felsége az végezéshez magát tartani, amint-hogy az commissariusokat is elrendelé ű felsége és Mátyás herczeg urunknak megírta, kívánván azt, hogy ű felsége elrendelje azokat, az kik kézhez vegyék és ide megírja ű felsége, így immár innend semmi fogyatkozás nem leszen az házaknak megeresztésébe és egyéb dolgokban is.

A mi az egyéb dolgokat illeti, a kik felől kegyelmed ír, ű felsége és mi is ezt akkorra halasztjuk, a mikor kegyelmedet isten ide hozza az gyűlésre, akkor mindenekről beszélgethetünk egymással, kegyelmedet mégis kérjük az ide való jövést ne halaszsa kegyelmed; azonképen az pénzküldést is az hajdúkra, mert mi itt immár hozzákezdünk az szállításhoz és kívántatik csak az pénznek jelenléte és az posztónak.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb.

Az aláírók pecsétjével lepecsételve.

CXXXII.

Ex arce Trinczin 9. die Decemb. 1606.

Magyarországban az palatinus soha sem volt király, hanem az királynak szolgálja volt, fő tisztei ezek voltak, az mint az decretomba be vadnak írva; mikor az király Magyarországbán jelen nem volt, hát ő király képében volt, mindenféle törvényeknek appellatiói ő előtte végezöttek el, ha pedig az király az országba volt etc. Vide in Dec.

Irt fölsíged arról is, hogy az mi hátra volna az végezésben, hogy az császár beteljesítené, úgy mint az diplomát és Tokajt reformálná, Tarczalt és Keresztúrt kiváltaná; énnékem igazat kell mondanom fölsígednek, mert azzal tartozom. Megemlékezhetik fölsíged róla, hogy sokszor szóllott fölsíged énvélem ezekről, de az mostani időnek állapotját megtekintvén, Rudolphus császárnak maradékja nem lévén, mind az császárság, mind az csehországi királyság, s mind az magyarországi királyság libera electio alatt lévén: soha nem tetszett énnékem és most sem tetszik, hogy ez megmaradott darab országot két felé szakasszuk két birodalom alá, és azzal ennél is erőtlenebbé tegyük az mint most vagyon, mert az királyok meghalnak, de megmarad az ország; ha Magyarországra két libera electio marad, Erdély hozzá való tartományival egy királyt válasszon, az ide való része meg mást, akkor vész el Magyarország ennél is jobban; ki nem láthatja azt, hogy Rudolphus császár immár sokat nem élhet, és csak az ajtó előtt vagyon az változás, nem kellene azért így megszaggatnunk hazánkot. Most is azt mondom, hogy az magyarországi koronának és az posteritásnak semmit ártalmasbát nem cselekedhetik fölsíged, mind ezt, hogy két felé szakasztja az országot, meszebbre is és jövőre is nézzen fölsíged ne csak az előttünk való kicsin haszonra.

Emich Gusztáv úr gyűjteményéből.

CXXXIII.

1606. december 11.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Megadta Székely Jakab műnekünk az kegyelmed levelét, melynek minden részét megértöttük. Maga dolgát ami illeti, az állapotoknak minden circumstantiáját kegyelmed jól érti, a (mint) ennekelötte is megmondottuk, mindenekben azt akarjuk követni, valamit az közönséges igazság és az egymás között való atyafiúi szeretet kíván.

Az szeléndek meg szerzésére, hogy kegyelmednek gondja volt és az bársonyok, kamukák meghozatására, gondja viselését ígéri, jó neven és szeretettel vöttük kegyelmedtől, ugyanis most édes apámuram senki oda föl nekünk oly emberünk nincsen, ki által efféle dolgainkat véghözvihessék, mert megtudnók gondolni, hogy nagyobb gondjai között ilyen aprólék dolgokkal nem kellene kegyelmedet terhelnünk, viszontag mi is idefelé való dolgaiban sem kicsinben, sem nagyban nem fogyatozunk meg kegyelmednek.

Az hajdúságot azon volnánk minden órában, hogy leszállítanók, de az pénz nélkül jól tudja kegyelmed, hogy nem lehet, immár itt minden restantiákból kifottanak, csak az három kapitánságra is elébb kellett volna az pénznek és posztónak itt alatt lenni, ilyen beteges állapotunkban mégis kevesebb gonddal férünk volna az leszállításához: immár ha eddig haladott, most minden óra az egész országnak megmondhatatlan káros; szeretettel kérjük kegyelmedet fölötte igen, ne késleltesse mind az pénzt s mind az posztót aláküldeni. Minthogy penig egészen az újvári registrom szerint fizetendő hadakat épen mind ide aláküldötte kegyelmed, immár az pénzt és posztót mindenestül alá kell küldeni kegyelmednek. Az mi penig az ott fönn való fizetetlen hadakat nézi, kiknek az ígíret szerint egy hópénzt kell adni, eljövén az hadak az vármegyékről az ott fönn való adókból és restancziákból, és egyéb jövedelmekből is igen könnyen kideputálhatja azokat és megeléghítheti, hogy mind ott fönn s mind itt alatt essék egyenlő terehviselés az országon, mert ezek is hasonlóképen tartottanak minden hadakat, de az fölvetött adót ugyan megadták: kegyelmed azért az pénznek és posztónak aláküldését semmiképen ne késlelje, mert az egész hazának lészen nagy kára annak halasztása miatt.

Postscriptában a mit kegyelmed írt az (czéd)ulában szeretettel vesszük édes apámuram kegyelmedtől, (hogy) az mi szegény atyánkfainak javára való gondolkodását nem szánja, ebből ismérjük, hogy az apaságnak tisztit épen követi kegyelmed. Azért mi ugyanezen levelünkkel Basody Lászlót, régi meghitt szolgánkat küldöttük kegyelmedhez, valamit szóval akar kegyelmed izenni, tőle bizvást izenhet, mert ugyan megesküdtettük, hogy ezt az követségöt igazán hordozza; ha penig valamit olyat meg nem merne neki jelenteni, írja meg, ő általa az levél bátor-ságosan hozzánk jó, fejedelmi szónkra assecuráljuk kegyelmedet, hogy ha úgy kívánja kegyelmed mitőlünk, ugyanazon írást viszontag in specie meghitt emberünk által és bátor-ságosan visszaküldjük kegyelmednek. Azért ebből minden jó akaratját várjuk kegyelmednek, jól lehet ha egészsége szenved, mint ilyen országos nagy dologban erre az gyűlésre is magát alávárjuk kegyelmedet.

Bene valere cupientes. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 11. mensis Decembris anno domini 1606.

Ejusdem spect. ac magn. dom. vestrae
benevolentissimus

Stephanus mp.

Simon Péchy mp.

Kívül : Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illiészáza stb.

CXXXIV.

1606. december 13.

Stephanus dei gratia stb.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Irtunk volt azelőtt is kegyelmednek, hogy az hadaknak oda fel megfizetvén, abból az pénzből, melyet Bécsben az vitézlő rendnek leszállítására rendeltenek, mind az itt alatt levő kapitányságoknak, s mind, pedig, kik onnan feljül fizetetlen alájönnek, fizetésekre pénzt küldene alá kegyelmed. Azért mint-hogy sem meg nem fizetett kegyelmed az hadaknak, sem pedig pénzt alá nem küld, hanem a fizetetlen hadat ilyenest alá reánk bocsátotta, az ide való szegénységnek, kik ez néhány üdőkbe az hadaktól semmit nem nyughattanak, felette nehéz és káros is a hadaknak rajtok létek. Intjük azért mégis kegyelmedet szeretettel, kegyelmed ne késlelje az pénzt se az posztót, hanem mentől hamarabb lehet küldje alá, a mint elkezdjük, szállíthassuk a hadakat. Az hul pedig kegyelmed írja, hogy az Rédey uram kapitánsága alatt való vitézinknek hópénzekre is kellene, ha mi pénz volna; tudja kegyelmed a Fátrán túl való vármegyéknek restantiái mind hátra vadnak, a hadak, mihelt rólok alájönnek, azon kegyelmed mindjárt felszedheti a restantiákat, és meg is fizethet abból, hamarébb is felveheti rajtok, csak hogy deputálja a hadaknak a restantiát, holott inkább megfizetnék, hogysem mint a hadakat tartsák; mi ide alá azt cselekedtük, de abból is immár kifogytunk, kegyelmed is azt cselekedje, holott az közönséges jóért az országnak minden részeinek egyenlő terhet kell viselni. Ezen dolog felől szóval Bornemisza Miklós uramtól tanácsunktól bővebben izentünk kegyelmednek, valamit azért mi szónkkal mond, kegyelmed szavát elhívén, az cselekedő legyen. Bene valeat. Datum ex libera civitate nostra Cassoviensi die 13. mensis Decembris 1606.

Ejusdem spectabilis ac magnifice dominationis vestrae
benevolentissimus.

Stephanus mp.

Simon Péchi mp.

Kívül : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illészázy.

CXXXV.

1606. decz. 27.

Stephanus dei gratia Hungariae Transsylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Spectabilis ac magnifice domine etc. Mi hívünknek Potoczky Kristófnak megtekintvén érdemes szolgálatják, és ez változásban való sok kárvallását, rendeltünk kegyelmed által háromszáz forintot táplálására. Szeretettel intjük azért kegyelmedet, ez levelünk látván, ez megnevezett Potoczky Kristófnak, az tőlünk neki rendeltetett háromszáz forintot adgya meg. Bene valeat. Praesentibus pro sui expeditione reseruatis. Datnm ex libera civitate nostra Cassoviensi. 27. Decembris 1606.

Eiusdem s. ac magcae dominationis vestrae

beneuolmus

Ad mandatum suae
serenitatis proprium.

Paul Niary mp.

Simon Péchy mp.

Kívül: Spectabili et magnifico Stephano Illjeshaza de Illiëshaza intimo consiliario etc.

Illësházy kezével: Potoczkynek deputáltak f. 300.

Jegyzet. Ehez van mellékelve Potocky Kristófnak folyamodása, melyben sok kárvallásáért 500 frtot kér. Kívül Nyáry kezével Fiat mp. 27. deczemb.

CXXXVI.

1606. decz. 30.

Spectabilis ac magnifice domine etc. Minthogy az várak resignálásának mindenestül is meg kelletik lenni, Érsek-Újvárnak kegyelmed kezében való bocsátását ím mü az ő fölsége neve s pöcséti alatt megírattuk, több dolgokról is minnyájan oly mód-dal írtanak Rhédey uramnak felölle, hogy nem leszen fogyatkozás a dologban, kegyelmednek kezében adgyák a várat, csakhogy mind isten, s mind ez világ előtt hazánkknak közönséges javáért, ugyan ő fölsége a mi kegyelmes urunk nevével obtestáljuk és kényszerítjük kegyelmedet, ebben viselje úgy magát, írjon serio mind

az herczegnek ő fölségének, s mind császárnak, ha szükségös, hogy ilyen conditióval nem különben bocsátják kegyelmed kezében azt az erősségöt, hanem azt kívánjuk, hogy hazája szerető igaz magyarnak olynak adassék az ott való kapitánság, a ki ebben az ügyében nemzetségünknek ide az mi kegyelmes urunk részére való volt. Többi között kegyelmednek commendáljuk Czobor Mihály uramat vagy Turzó Szaniszló uramat. Ebben kegyelmed mutassa meg hazájához való igaz szeretetét és igaz magyar voltát, ne vethessen üdövel is az ország ebből kegyelmedre; ő fölségének persvadeálja mutassák evvel meg, hogy jó szível vadnak az magyar nemzetséghez, és minden gyűlölségöt letöntenek. Azért immár kegyelmed isten áldomásával járjon el az dologban. Az több resignálások is consequenter meglesznek, csak az ide felé való egy időcskéig haladjon bizonyos okokért. Az pénznek és posztónak aláküldését ne halaszsa kegyelmed Bornemisza Miklós uram által, mert fölötte káros az országnak és valami romlás a miatt vagyon, mind kegyelmedre vetnek érötte.

Utólszor szüvünk szerint kívántuk volna, ha az mi kegyelmes urunk fejedelmünk felől kegyelmednek más hírt írhattunk volna, de fölötte kérjük kegyedet, legyen a mig illik, csak magánál titokban. Tegnap péntekre viradólag öt órakor vötte ki az úristen, ő fölségét ez világból. Testamentamot, mindenekről igen szépen tött, mint bölcs fejedelem successort hagyott utánna és mindeneket jó módjával hagyott. Temetését Erdélyben Gyula-Fejérváratt rendelte ki, hogy tisztességesen lehessen, nekünk arra gondunk leszen. És minthogy minden rendelése ő fölségének niz csak az közönségös jóra szép egyes megmaradásra, kérnök' kegyelmedet felette szeretettel, legyen ebben minekünk onnat feljúl is mindenképpen promotorunk és a miben kívántatik, nemzetünk javaért segítsen hozzá. Mü innét szüntelen minden állapotokat értésére adunk kegyelmednek, kegyelmed is írjon szüntelen és éltesen jó tanácsival bennünket, az oda föl való állapotokról, és ügyeközzék az embereknek szüvét csendességben tartani, mert mü az egyszer elvégezett dolgok ellen semmiben is cselekedni nem ügyeközünk. Éltesse isten kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum Cassouie die 30. Decembris 1606.

Eiusdem spect. ac magn. dnis. vrae

Drugeth de Homonna mp.

servitores et amici

Comes Valentinus mp.

Paul Niarÿ mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illieshazy intimo S. P. consiliario etc.

A két aláíró pecsétjével lepecsételve.

CXXXVII.

1606. jan. 2.

Splis ac magce domine et compater observandissime etc. Ez új esztendőben kívánok k., mind komám asszonnyal egyetemben egészséget és minden jó szerencsét.

En még is nem állhatok az lábomra és semmire köllőül vagyok nem annyira az közvény miatt, mint az bécsi betegség miatt, ki ismég felújúlt bennem.

Az kassai tanácsnak teljességgel eszek veszött, maga Bocskai uram halálos betegségben vagyon, most esmerik meg, hogy nagyot vétettek abba, hogy az én tanácsomat meg nem fogadák; tavaly aprilisben végeztük el az békességet, minden ok nélkül egynehány vak bolondnak disputálására és opiniójára, én velem mindaddig disputálának, vetekedének ott Kassán, hat egész hétig ültettek ott, végre is azért ugyan meg kellett állani az igazságon, mert hűtlevelek volt nálam, mind az országé s mind Bocskai uramé, azután fő uraktól hűtleveleket felküldék, az császárt aláhozók. Ez üdő alatt száma nélkül mind írtam, mind mondtam feddöttem is velek, ha nem az többit, tehát az Tiszántúl való hadakat leszállítsák, főképen, hogy látták, hogy az török felöttebb is solicitálja az békességet; de ők ezt nem fogadák minden okosság kivől megvakulván, az lengyel királyságot várván-e, kiről sokszor megfeddöttem Bocskai uramot, mert Lengyelországnak koronás királya volt, nem illett az ellen támadni, de ő az hízelködőknek fogadván inkább szovokat, mind fön tartá az Tiszántúl az hadakat, sői az erdéli hadat is kihozatta oda, kivel azt a földet is elpusztította, most immár látván az hajdúk, hogy halálas betegségben vagyon, noha egy részének megfizetött, leszállította őket, de másfelől ismég összeütötték magokat az hajdúk, többen hat-ezernél. És az Tiszántúl szállottak ezek, innen az kik Elek János, Kövi Miklos, és az többi az kik innen elmentek, azok Gömör-vármegyében vadnak, írt nekik Bocskay uram, hogy ide vissza jűjenek, és én hópinzt adjak nekik, de ők azzal nem gondolnak, úgy értöm, hogy ezek is oda akarnak menni, az minthogy ahoz vagyon közelb, ha holta történik. Ezek ismég új háborúságot indétnak, és az ő sok fertelmes gonosságokért az úristen egyiket az másikkal vágatja le. Az Tündérország is, Erdély mindgyárást új fejedelmet választ.

Ez hajdúkat le kell szállítanunk, de fegyverrel, ha lehetne, nem köllene meglenni, ne csudálnának az szegény magyar nemziten az szomszéd országok; immár utoljára fél hópinzzel mind leszálléthanók őket, és az ő felsége hűségére fogadhatnók őket,

csak felét adnák meg az posztónak, s az pénznek, az kit ígérték, nem várnék én abból Bocskay uramtól, le tudnám őket szállétani. Az végházakat is kézben adnám, im most felkülfentem, hogy adnák meg, jó volna, hogy kegyelmed is írna, hogy mívelnék meg, kérem kegyelmedet, hogy k. viceispán uramnak s az én emberimnek, legyen k. segítséggel. Magam pinzéből külfentem ezt is oda, mert, ez egész nyáron az vármegyék semmit nem adhattak, ha adhattak volna is, elkölt volna Bécsben az követségekre. Lykovai jószágomat teljességgel elpusztították az hajdúk, azonképen az turóczi jószágomat is. Hodolint pedig még meg nem attak, csak az egy trinchini jószágból köll élnem és költenem minfelé. Hanem maradt volna régi keresményemből, eddig jószágomban küldett volna zálogban vetnöm. Isten tartsa meg kegyelmedet. Datum in arce Trinchin. 2. Januarii. 1607.

Splis ac mag. do. vrae.

Stor et compater deditissimus

Stephanus Ilieshazy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Forgacz de Gyimes comiti comitatus Nogradiensis sacrae caes. Mattis consiliario et pincernarum regaliū in Hungaria magistro etc. dno et compatri obseruandissimo.

CXXXVIII.

1607. jan. 3.

Spectabilis ac magnifice domine amice nobis observande, servitiorum paratissimam commendationem. Áldja meg a szent isten kegyelmedet ez új esztendőben és mind az következőkben kívánsága szerint való sok jókkal.

Szívünk szerint kívántuk volna az mindenható úristentől, hogy kegyelmeiteknek az mi kegyelmes urunk fejedelmünk felől öröndetesb hírt írhattunk volna. De mit tehetünk, mi mindnyájan az halálnak igája alá lévén vettetvén, ű felsége is abból istentől rendeltetett határát, óráját által nem hághatta: ez elmúlt péntekre virradólag öt órakor, azaz 29. decz. ez árnyék világból kivitetett s mivel hogy ő fölsége még élteben maga nyelvével is nekünk szemtől szemben meghagyta, azonképen testamentomában is megíratta, hogy az ű felsége becsületes testének takartása Erdélyben kedves hazájában az régi üdvözült fejedelmek szokások szerint székes-helyében Gyula-Fejérváratt legyen. Tetszett azért nekünk, hogy ez mikor reá készülhetünk az ő fölsége becsü-

letes testével innen Kassáról az jövődő februáriusnak első napján megindulnánk. Azért megtekintve mindazt, hogy ő fölsége nekünk választott fejedelmünk volt s mind penig az ő fölsége hazánk és nemzetünk mellett való sok hasznos szolgálatját, intjük kegyelmedet szeretettel s kérjük is, hogy az mint kegyelmeitek ő fölségének életében jó igyekezeteiben mindenkor jelen volt, azonképen mostan utolsó tisztességében meg ne fogyatkozzék, hanem maga személyében az ő felsége temetésén jelen legyen, vagy ha mi elmulthatatlan dolgai és betegsége miatt el nem érkezhetnék készítse bizonyos emberit, kit ennek az hónap, úgy mint januariusnak utolsó napjára bocsásson ide Kassára oly állapattal, hogy innen az ő fölsége testével prima februarii velünk együtt megindulván, egész Fejérvárig kísérhesse, a honnan az ő felsége tisztességes temetése után isten áldomásából kegyelmedhez innét megtérhessen. Bene valeat. Datum Cassoviae die 3. Januarij anno dni 1606(hibásan 1607 helyett).

Ejusdem spectabilis ac magnificae dominationis. vestrae

servitores et amici

Paulus Nyáry mp.

Georgius Széchy mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illyésházy stb.

Melléklet.

P. S. Értjük immár azt, hogy ú felsége bizonyos commissariusokat rendelt az végházaknak kézhezvételére, kit mi is igen akarunk resignálni, az mint meg is írtuk kegyelmednek. Azért istennek szent áldomásával kezdjen hozzá és resignálja az oda fel való házakat, miért hogy az casus így esett, rendelje kegyelmed az commissariusoknál úgy, hogy ad primum februarii érkezzenek ide, hogy mi is addig az urunk holt testét becsületesen elkészíthessük és innét elindíthassuk, mert ugyan nem is lehetne az resignálás úgy, hogy az holt test is itt lenne, hanem ezt el kell innét előszer indítanunk.

FÜGGELÉK. ¹⁾

I.

1605. febr. 2.

Stephanus Bochkay de Kys-Maria divina miseratione Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Egregij, nobiles ac strenui fideles stb. Hogy értjük kegyelmeteknek, szegény nemzetünkhez, hazánkhoz és mi hozzánk is ilyen jó indulatját, hogy annak régi szép szabadságának és eltemetődött jó hírének, nevének megkeresésire és helyére állatására velünk egy értelemből jó szűvel akar szolgálni, azt szűvünk szerént örüljük, kívánván istenünktől, hogy velünk egyetemben ez elkezdett jó szándékban adjon kívánságunk szerént való előmenetelt. Meglátja azt kegyelmetek, hogy ha isten életünket az kegyelmetek jó szerencséjére hosszabbítja: feledékenyek az kegyelmetek mostani szolgálatjáról és hozzánk mutatott jó akaratjáról háladatlanok nem leszünk, intvén kegyelmeteket, hogy immár ott az helyben úgy viselje magát, a mint illik nemzetete és hazája szerető vitéz emberekhez. Mostan pedig Rákolczy Lajos uramat, kegyelmetek kapitányát hozzánk felhívatván mindannak az helynek állapotjáról, s mind az kegyelmetek szükségiről beszélván és végezvén ő kegyelmével ismét nem késleljük, hanem mindgyarást visszabocsátjuk kegyelmetek köziben, az üdő alatt pedig legyen oly vigyázásban kegyelmetek, hogy az ott való állapotban fogyatkozás ne legyen. Secus non facturi.

¹⁾ Az itt közlött II—IV. levelet Ipolyi Árnold püspök úr szíves-ségéből közöljük, a köpcsényi levéltárban levő eredetiekről általa vett másolat után. Az I. számú, a m. k. államlevéltár kincstári osztályából került elő. Az V. és VI. számú okmány a levelekben említett tények felvilágosítására szolgál.

Datum ex arce nra Sárospatak, die 2. mensis Februarij Anno domini 1605.

Stephanus Bochkay mp.

St. Káthay mp.
Cancellarius.

Külczim : Egregj's nobilibus ac strenuis vniuersitati militum praesidiorum in arce nostra Lyppensi constitutorum, fidelibus syncere nobis dilectis.

(Eredetije pecséttel, az orsz. levéltár kincstári osztályában.)

II.

1605. jun. 28.

Stephanus dei gratia Hungariae, Transsylvaniaeque princeps et Siculorum comes. etc.

Spectabilis et magnifice domine, amice nobis honorandissime. Post salutem et fauoris nostri incrementum. Minden írásában és levelében tapasztalhatóképen érezteti mi velünk kegyelmed, hogy kegyelmed az mi szerencsénknek örülője és nemzetségének szeretője, s hogy kegyelmed az mi jövőndőben való szerencsénknek elővitelére és állapotunknak nevelésére is minden jó értelmét és hiv tanácsát fáradságos írásával sem nehezli mi előnkbe adni, barátságos szívvel vészsűk és fogadjuk ezt az dicsíretes nemzetségéhez viselt jó kedvét kegyelmednek. Adja az úristen, hogy az mi jó reménységünkől váró jövőndőbeli jó állapotunk örvendeztethesse kegyelmedet s jusson bő része is boldogságából kegyelmednek. Szívünk szerint akarjuk peniglen azt is, hogy nemcsak az mi írásunkban előszámlált okok, de az maga jó ítéleti is megtartóztatta te kegyelmedet az Bécsben való menéstől, mert minthogy esmérjük jól az németeket s értjük régulatától való practicájokat is, az mi szívünk méltán rettegettete velünk az kegyelmed felmenő szándékát, kár is volna igen ez mostani szükségében priváltatni az kegyelmed hazájának attól az tanácsbeli haszontól, a kit az kegyelmed elméjéből és okosságából mint egy jó forrásból meríthet magának. Im szintén ez máinapon indítjuk el oda be Lengyelországba Káthay uramot az mi követünket, kérvén kegyelmedet, kegyelmed szemben levén ő kegyelmével Krakkoba az egymással való beszélgetés által minden állapotunk felől vegyen derék értelmet kegyelmed, a mint meghadtuk ő kegyelmének is, hogy mindeneket te kegyelmeddel értesen, s igazgassa tanácsával úgy is az ottbenn való dolgainkba te kegyelmed, hogy mehessen jó véghez is az ott való dolgunk. Annak utána valamikor kegyelmednek kedves akarátja jőjjen ki is közinkbe kegyelmed, hogy itt minden dolgok értelméből jövőndő

megmaradásunkra s ígyünket jól forgatásra gyakrabban tanácsot tarthassunk. Szentivány Jánost is ez mai nap bocsátottuk haza tőlünk, tanuságot adván csak magának bévséges szónkkal is arról, hogy mindenben az kegyelmed akaratjához tartsa és szabja magát. Az úristennek az neve dicsértessék, még ez ideiglen az ellenség ellen, mindenütt győzedelmesen viselte az mi hadunk magát. Németi Gergely, a ki az Dunán általment volt Sopron felé, nem szintén három ezren, annyira meggyülekezett oda által, s annyi úr s fő ember is állott az egy Bottianytól megválva hivségünkre, hogy egész Geréczig és Németujhelyen belől négy mélyföldre ming, megholdultatta, s a hol szükséges volt, el is rablatta az földet. Írja, hogy immár az fejevári, koppányi, szigeti bék is véle vagyon, s várja melléje minden órában az kanizsai basát is, kit tíz ezren ír hogy vagyon, és hogy azokkal mindent próbál, a mit oda által az német nemzetségen próbálni kell; küldött követeket Stiriába, Carinthiába és Carniolába, hogy megholduljanak, ha nem, azokra akar menni. Mint ostromlotta legyen meg az soproni hóstádot is, ott sok fegyveres s gyalog németeket is vágatván le, Káthay uram minden egyéb hírekkel megbeszélheti kegyelmednek. Azon kell uram lennünk, hogy az hadnak az abusuit is reformáljuk, hogy az isten ne ingereltessék haragra általok, mely dolgról im mostan is adunk tanúságot Bosnyák Tamás és Fánchy Ferencz uramék által (kik mind egy nap találkoztak ide jönni hozzánk) az oda fel való hadnagyoknak, míg Homonnaý uram fel kezd, az szegény megholt asszonyom háza népe temetése után menni, kinek ez jövő vasárnapon leszen temetése. Akarjuk, hogy kegyelmed az ott fenn való értett dolgokat is tudásunkra adta, megértsük ha elmondják az követséget, micsoda fundamentoma leszen mind ajánlásoknak s mind kívánságoknak, mi semmit gondolatlan az közönséges jónak ellene nagyobb romlásunkkal tőlök el nem veszünk és fogadunk; mert megesmértették még mikor híven szolgáltunk is nekik, micsoda szívet viselnek hozzánk, s mint tartották is meg az ő plenipotentiájok mellett tett fogadásokat is nekünk, s ki hihetne most, mód nélkül megbántattak levén tőlök, nekik, a kik mostan sem hihetik, hogy fájhatott az mi ő tőlök adatott sok fájdalomunk nekünk; de ezekről coram pluribus, mikor az úristen szemtől szembe való beszélgetésre juttat bennünket, kit adjon ő szent istensége rövid napokban kívánságunk szerint megérhetnünk egészségbe. Datae ex libera civitate nostra Cassouiensi, XXVIII. Juny. Anno 1605.

Kegyelmed jó akarója

Stephanus mp.

Külczim : Spectabili et magnifico domino Stephano de Illiészázacomitatum Trinchiniensis et Liptouiensis comiti etc. amico nobis honorandissimo.

Az egész levél Rimay írása.

III.

1605. jul. 10.

Stephanus dei gratia Hungariae Transsylvaniaeque princeps, et Siculorum comes etc.

Spectabilis et magnifice domine, fidelis nobis honorandissime. Post salutem et favoris nostri incrementum. Az minemő sok rendbeli nagy dolgok állonak előttünk, kihez tökéletes és okos tanácscsal kellene hazánk megmaradására és minnyájunknak javára igazgatnunk és köztünk forgatnunk, kívántatnék igen az kegyelmed személyének közöttünk való létele. Miért hogy pedig Erdélybe is kell okvetetlen sok okokért mennünk, kegyelmedet kérjük, ne várja kegyelmed cancellarius uramnak indulatját, kiváltképpen ha várakozni kelletik ott ő kegyelmének, hanem mennél hamarb lehet, jőjjen ki hozzánk kegyelmed, hadd vehessünk kegyelmedtől is értelmet az előttünk álló szükséges dolgunkban. Trinchént az úristen kézbe adta, s egyéb egynehány helyeket is Tatával egyetemben, miolta bement cancellarius uram, úgy igyekezzék azért kegyelmed kijönni hozzánk, hogy itt érhessen bennünket, a vagy ha szintén megindulnánk is, két vagy három napi járó földön elérhessen kegyelmed bennünket, mert az kegyelmeddel való beszélgetésünkre nagy szükségünk vagyon. Tartsa meg az Isten, s hozza hozzánk is jó egészségbe hamar napon kegyelmedet. Datae ex civitate nostra libera Cassoniensi, 10. die Julij. Anno 1605. Holnaptól egy hétre az az 18. Julij minden okvetetlen megindulunk.

Kegyelmed jó akarója¹⁾

Stephanus mp.

Külczim : Spectabili et Magnifico Domino Stephano de Illiésháza, comiti comitatum Trinchiniensis et Liptouiensis etc. Fideli nobis syncere dilecto.

(ito
ito
itoque
itius

Az egész levél Rimay János írása.

IV.

1605. oct. 24.

Stephanus dei gratia Hungariae, Transsylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

¹⁾ E szavak a fejedelem írása.

Spectabilis et magnifice domine, amice nobis honorande, Salutem et favoris nostri incrementum. Az úristentől kegyelmednek jó egészséget, és hosszú ideiglen való szerencsés életet kívánunk. Tegnap eresztők el tőlünk az vezérnek fő titkos deákját és igen meghitt emberét, mely embere által az török császárnak derék athnem levelét is megküldé minekünk fölötté való szorgalmaztatásával kéretvén bennünket az felmenetelre, és az magával való szembe lételünkre. Azért bizonyosan el vagyunk nálunk végezve és tökéelve, hogy hadainknak sem várván minden felől való egybe érkezését, menten menjek magam személyiben fel, és meg is indulok az isten segítségével holnap. Kérem azért kegyelmedet, hogy kegyelmed írjon mindenfelé, s adja tudására azon az földön lakó főnépeknek, hogy minden felől mellénk siessenek s kegyelmed maga is valahol arányozhatja hogy hamarban lehet velünk szembe, keressen alkalmas módot az hozzánk való jövésre, hogy minden dolgokról beszélgethessek bőséggel kegyelmeddel, a kik szükségesek lesznek igyünknek s állapotunknak elővitelére. Az vármegyéknek külön-külön irattam magam is az én felmenetelemről, és hogy mellém is jöjjenek; kegyelmetek az leveleket iktassa meg nekik, de kegyelmed idején előmbe siessen, hogy minek előtte az vezérrel szembe lennék, mindenekről beszélhessek kegyelmeddel.

Az vezér csodálatos a mint mindennel ajánlja magát s az minemő szívvvel várja és kívánja az magával való szembe lételemet. Mivel pedig az egész nemzetünknek javára néz, hogy szembe kell vele lennem, jó szívvvel rá megyek, mert illik is, hogy beszéljek kívánsága szerint véle. De minek előtte az a beszélgetés lenne, értvén Homonnay urammal egymást kegyelmetek adja értésére oda fel a kiknek illik, hogy én keresztyén ember vagyok, s keresztyénnek akarnám ez után is az keresztyén országokkal mind magamat, mind pediglen nemzetemet esmertetnem. Lássá azért ő felségek, mint akarnak velem az ő javokra s hasznokra, s megmaradásokra is az török nemzet előtt szolgáltatni, s mi jóval is akar ő felségek az magyar nemzetnek és nekem is lenni. Mert e bizony dolog, a mint ez mostani fő követétől is nekem üzente az vezér, hogy ha én akarom és ha közönségesen az magyar nemzetnek vagy az magyar urak tanácsának is úgy tetszik hasznosbna, avagy hogy ha abban függ az magyar nemzetnek megmaradása s előmenetele: kész leszen az német nemzetséggel való békességre. De hogyha én nem akarom s nem akarja velem egyetemben az magyar tanács is, hát ő nem békéllik. Sőt hogy kegyelmetek értse, ugyan tanácsol is engemet az vezér, hogy ne legyen meg még az németekkel való békéllésünk. Azért most az ideje ha ő felségek meghiszen rajta, s oly bizonyos módot mutat az magyar nemzet eleibe, a kin velem egyetemben az én

nemzetségem megnyughatik, megmutatom, hogy mint keresztyén ember, keresztyénül is szolgállok az keresztyénségnek, csak hogy ő felségek simpliciter, nyilván és egy általjába tractáljon s végezzen velünk, megjelentvén rövideden egyáltaljába való akaratját, mind az magyar nemzetséghez, mind peniglen az én személyemhez s adja ő felségek azt is értésemre, minek előtte szembe lennék az vezérrel, micsoda okkal s móddal kezdjek az békesség tractájához az török nemzettel, mert nem elég az hozzá, hogy csak elkezdjem az békesség-tractálást, de akaratjokot ne értsem és kívánságokat, mint menjen véghez az dolog, és minemő fundamentomon építsek; így és ez formára írván kegyelmelek míg én felérkezem, és míg az vezérrel is szembe lehetek, talán választ vehet olyat tőlök kegyelmelek, kiből értelmet vehetünk, mihez kelljen jövendőben magunkat tartanunk; mert egyáltaljába írom kegyelmednek, hogy engemet ők csak szóval tartsanak s karón mutassanak varjat, kiből nemzetségemnek fogyatkozást hozzak, semmi occasiomot hátra nem hagyom és el nem mulatom, kiből ha mi ellenek való dolog következik, isten és emberek előtt ők adjanak számot róla. Újvárat az úristen hogy kezünkbe adta, dicsírtessék szent neve érette, a mely várra és helyre kérem kegyelmedet, legyen szorgalmatos gondviselése kegyelmednek, takartassa mindenféle éléssel úgy meg kegyelmelek, mintha holnap megakarnáják szállani. Mi azt az dolgot az kegyelmed kiváltképen való providentiájára bizzuk isten után, hogy valami szükségét arányozhatja, industriájával helyére állassa kegyelmed. Az jó isten tartsa kedves egészségbe sokáig meg kegyelmedet. Datae ex arce nostra Sarospatak. 24. Octobris Anno 1605.

Stephanus mp.

Felette igen szorgalmatosan kérem kegyelmedet, hogy kegyelmed jöjjön idején előmbé, megszolgálom kegyelmednek.

A levél Rimay írása, az utóirat a *fejedelem* sajátkezű írása.

Írva Illésházyhoz.

V.

1606. jul. 3.

Nos Matthias dei gratia archidux Austriae et dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae et Würtembergae, comes Habsburgi et Tyrolis etc. Recognoscimus et fatemur per praesentes has literas nostras, quod quia magn. Ste-

phanus Illiesházy ablegatus et nuncius in negotio pacificationis per spect. ac. magn. dominum Stephanum Bochkay ad nos missus metuendum censet, ne forte de decimis Agriensibus et redemptione duorum oppidorum Tarczal et Keörestur vocatorum conclusioni illi in articulis pacificationum expressae, ipse d. Bochkay consentire non posset, ob hasque difficultates, praedictos articulos quoquomodo confirmare vellet: ob commune itaque bonum reipublicae christianae et vigore plenipotentiae hac in parte nobis a sua caes. regiaeque matte attributae, ipsi Stephano Illieshazy, ad partem concedimus, ut si illa pars decimarum Agriensium, quae ultra Tybiscum sunt, mediam partem decimarum Agriensium non attingat, ex tunc ex decimis intra Tybiscum existentibus, supleat et studeat, ut si commode fieri poterit, ut superaddicio haec fiat, in dicione illa, quae iam intra Tybiscum d. Bochkay cessa est, ut dicio suae caes. regiaeque matti integra maneat. Quod si etiam summam redemptionis praedictorum duorum oppidorum totalem in se recipere nollet; extunc nos vigore plenipotentiae nostrae tertiam partem redemptionis summae huius in suam caes. mattem recipimus duas tercias ipse dominus Bochkay et regnicolae exsoluant. Quae omnia suae mattis nomine nos rata, grata et firma sumus habituri. In cuius rei firmitatem has nostras literas manu nostra subscripsimus et sigilli nostri impressione munivimus. Datae in civitate Vienna, die tertia mensis Julij, Anno Millesimo sexcentesimo sexto.

Matthias mp.

(Mátyás nagy pecsétje.)

Kivül: Illésházy írásával: nem attam Bochkay eleiben ezt. Privata concessio.

VI.

1606. jun. 23.

Nos Matthias dei gratia archidux Austriae, dux Burgundiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae et Wierttembergae etc. comes Tyrolis Habsburgi et Goritiae etc. Fatemur et recognoscimus, quod S. C. Rque Maiestas, dominus et frater noster observandissimus, tum ex paterno amore, quo erga regnum suum Hungariae afficitur, tum vero ad intercessionem nostram ad tumultus illos, qui superioribus annis in hoc regno Hungariae exorti fuerant, omni mode sapiendos, nobis sufficientem plenipotentiam

concesserit. Et quoniam propter hos tumultus regnum ipsum Hungariae in maximam vastitatem sit deuolutum, confinia quoque regni quasi penitus exhausta et deuastata. Volentes itaque nos hac quoque in parte bono et conservationi regni Hungariae providere et consulere, promittimus, quod statim postquam dom. Bochkaÿ conclusos articulos pacificationis obsignaverit, et tam suo, quam regnicolarum nomine confirmauerit, in manus magnifici Stephani Illieshazy de Illieshaza, comitatum Trenchiniensis et Lyptouiensis comitis, quinquaginta quinque millia tallerorum, daturi sumus: ita nimirum, ut in panno bono triginta quinque millia, eo valore, quo a mercatoribus euismodi pannus leuabitur: in paratis vero pecunijs viginti millia tallerorum numerabuntur. In cuius rei firmitatem hasce literas nostras manus subscriptione sigillique impressione, memorato Stephano Illieshazy dandas duximus et concedendas. Actum Viennae Austriae die vigesima tertia mensis Junij. Anno domini millesimo sexcentesimo sextio.

Matthias mp.

P. Nag'mihály mp.

VII.

Egykorú levél Bocskay temetéséről.

Közli: IPOLYI ARNOLD.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jó akaró uramnak, istentől kívánok kegyelmednek minden kívánsága szerint való jó szerencsés egészséget megadatni kegyelmednek mindenkor jó akaróival.

Kegyelmedet csak ezért kölleték megtalálnom irásomval, hogy az szegény megholt fejedelmünknek testét Fejérváratt eltemettük, és onnan indúltam el ma 15. napja; hireket mostan kegyelmednek egyebet kegyelmednek nem írhatok, hanem az fejedelem testével Goroszlónál megszállánk, és Rákóczi Zsigmond uram sok levelében bízatta Homonnaÿ uramat, hogy bemenjen és Erdélyt kezében adja, azon közben regvel érközének az erdélyi követek, Kamoti Farkas úgymint hatod magával és az követéség ez lött, hogy ha Homonnay uram az testvel úgy megyön be, az mint testvel szoktanak bemenni, tehát azt jó néven veszik, de ha úgy megyön, hogy hadval megyön, azt nem veszik jó néven, mert ő nekik vagyon választott fejedelmek. Homonnay uram

ezen igen megbúsula, és az urakval tanácsot tartá, és azt mondá nekik, hogy menjetek el és vigyétek be, mert én nem megyek oda be, nem akarok úgy járni, mint Maximilián jára Lengyelországban, hanem ha megyek, úgy megyek, hogy nem félek Rákóczi Zsigmond-túl; azér az fejedelemnek mindenit visszahozta, koronát, társzekerét, 70 lovait és kincsit; mi onnan elindulván Karikára menénk hálni; Homonnay uram bízta vala pedeg Nyári Pál uramra az dolgot, és Nyári Pál uram is regvel felkele és Magyarország felé mene; mi onnan elindulánk Erdélyre, és az ország hada, mintegy 3. ezer gyalog és lovas jött előnkben Kolosvárig, és attúl fogva mind késértettenek bennünket, és másutt is az hadak mind készen voltak. Kolosvárra beérénk az fejedelem testével s az templomban bevívén az fejedelem testét, és ott volt Rákóczi Zsigmond is, kit annak előtte harmad nappal megesküdtettenek az erdélyiek, és volt harmadnapig az templomban, kit mind az harmadnapig oráltanak az feje fölött, miképen követte meg Magyarországot és Erdélyországot. Annak fölött az egész városi nép mind véne és ifja, mind az harmadnapig siratták és megszabadító fejedelmeknek siratták onnan kiindulván az testvel, 3. egész hold hosszan az egész városi nép siratván kísértették, és mind megszabadító fejedelmeknek siratták; onnan mentönk Tordára és onnan is előnkbe kijüttenek és ott is azon módon siratták megszabadító fejedelmeknek; onnan mentünk Enyedre, és ott is megháltunk vele, és ott is azon szerént megváltó fejedelmeknek siratták. Az erdélyiek választott fejedelme Rákóczi Zsigmond minde-nütt az test előtt járt szekérével.

Fejérvárra hogy bevittük, az fejedelem palotájában vittük és ott csináltak helyt neki s harmadnapig ott állott, onnan az templomban negyednapjára vittük és ott eltemettük János király fia mellé.

Havasalföldi és moldvai követek is voltak, és császár csaussi is voltak az temetésen; onnan Szécsi György felkelvén dobot üttetett, és az fejedelem hada ki volt, és ifjai voltak, azok is mind kijüttenek Szécsi Györggyel Homonnay uram után Husztban; tartóztatta Rákóczi Zsigmond is az hadat, de csak száz sem maradott ott benne, az közönséges nép mostan is mind Homonnay uramat kiáltja, mert csak valami 3. avagy 4. úr választotta Rákóczit az fejedelemségre. Azonközben érközék az császár kapuczi basája Temesvár felől, kik Homonnay uramnak hoztanak volna ajándékot az császártúl, de nem találták Homonnay uramat Erdélyben, hanem az erdélyi urak mondták az kapuczi basának, hogy ők Rákóczi Zsigmondot választották fejedelmeknek; hozott volt pedig ajándékot úgymint egy zászlót, botot és pallost, széket és lovat, kit adott az urak beszéde által Rákóczi Zsigmondnak, mely dolgon az kapuczi basának nagy

félelme vagyon az császártúl ; Rákóczi Zsigmond adott ajándékot ezer aranyat az kapuczi basának, és egynehány szép aranyas kupákat és pohárokat, az temetésről mi megtérvén jöttünk Szent Jobbra az úrral ő nagyságával, és hagytam Szent Jobbon ő nagyságát jó egészségben. Várad felől pedig kegyelmednek ezt írhatom, hogy sem Magyarországhoz, sem Erdélyországhoz az pozsonyi gyűlésig nem esküszik. Annak fölötté Szakmárban be nem bocsátták az commissariusokat, azok is az pozsonyi gyűlésre halasztottanak. Huszt pedig Homonnay uram számára vagyon. Az erdélyiek fölötté igen félnek Homonnay uramtól, hogy bemegyén reájok, de bizonyosan nem tudom, ha megyön-e, avagy nem. Az fejedelem derék testamentomát föl nem hagyták szakasztani. Több hírt ennél mostan kegyelmednek nem írhatok. Ezzel isten éltesse kegyelmedet jó egészségben. Datum Arce Nitria, 17. martý.

Kegyelmednek jó akaratból szolgál

Marcus István mp.

Külczim : Adassék ez levél az nemes és vitézlő főembernek Basniák Tamásnak, fileki főkapitánynak, nekem mindenben jó akaró uramnak kezében.

Surányban.

Eredetije a gr. Batthyányi-féle köpcsényi ltárban. Lad. 1. fasc. 14.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

XI.

Illésházy Mátyás végrendelete.

In nomine domini amen. Anno nativitatis eiusdem millesimo quingentesimo nono, vigesimo nono mensis Junii, indicione duodecima, pontificatus sanctissimi siquidem domini et domini Julii divina providencia pape secundi, anno eius sexto. In mei notarii publice et testium infrascriptorum presencia. Reverendus dominus Mathias Ilÿes de Ilyeshaza archidiaconus de Ozth in ecclesia cathedrali sancti Michaelis archangeli in Alba Gÿwla Transilvanensi olim praepositus in lecto egritudinis in domo sua nobilitari in villa Ilÿeshaza recumbens, corpore quamvis eger, ut divine placuit voluntati, mente tamen per omnia sanus, tale fecit testamentum. Imprimis animam suam commendavit deo altissimo suo creatori eiusque genitricis (*így*) Marie virgini intemperate, deinde ex rebus temporalibus a deo altissimo sibi gratiose collatis hanc testamentariam fecit dispositionem.

Item in ecclesia parochiali sancti Petri elegit sibi ipsi sepulturam coram cancello, ubi divinum sevatur corpus, commisitque de suis bonis, executoribus suis, ex lateribus constuere seu fundare unum sepulcrum et desuper fieri ac fabricari unum lapidem marmoreensem et placuit eidem testatori ut sepulcrum suum tam ab intra quam ab extra in vulgo fekethe bakachÿnnal involvere seu cooperire sui executores de suis bonis faciant.

Item pro una casula emenda ad eandem ecclesiam sancti Petri testavit XXV. flor. ungaricales. Si quod illi floreni XXV. non sufficerent, extunc executores de suis rebus suppleant defectum.

Item idem dominus testans ad ecclesiam parochialem sancte crucis in villa Magiar fundatam pro una cruce fienda aut pro monstranciis fiendis testavit duas marcas argenti, prout autem executoribus videbitur melius et salubrius eo modo disponere faciant, commisitque idem testator ut talis monstrancia debeat deaurari et pulcre fabricari ex bonis eiusdem testantis per suos executores ubi opus fuerit, sicut eisdem executoribus videbitur

Item ad ecclesiam parochialem sancti Johannis baptizte in villa Ilka fundatam, pro fabrica eiusdem testavit duos florenos vngaricales.

Item pro fabrica ecclesie sancte crucis in villa Magyar fundate testavit similiter idem dominus testans duos florenos.

Item plebano parochialis ecclesie in villa Leopoldi pro tricesimis duabus idem dominus qui supra testavit duos florenos.

Idem dominus testans, plebano parochiali sancte crucis in villa Magyar testavit pro tricesima una unum florenum.

Item plebano ecclesie parochialis sancti Petri idem testavit pro tricesima florenum unum.

Item plebano ecclesie similiter parochialis sancti Johannis baptizte in villa Ilka testavit unum florenum pro tricesima.

Item pro fabrica ecclesie sancti Andree in villa Eghazfalwa testavit florenum unum.

Item domine Elizabet sue materne consorti condam nobilis Benedicti Zakal testavit XXV. flor. ungaricales, sex coclearia de argento et unum [cr]aterum argenteum.

Item eidem domine Elizabet testavit unam subam mardurinam cum hernacz nigro subductam.

Item tribus feliabus eiusdem domine Elizabet videlicet (H)elene, Margarethe et Anne testavit pro tunica emenda octo florenos.

Item pro filia maiori prefate domine Elizabet videlicet puelle Elene testavit unam tunicam propriam, coloris brunatici pro veste superiori.

Item puelle Elene filie condam Pauli Chyorba pro maritacione eiusdem octo florenos testavit.

Item domine Barbare relictæ condam Pauli Chiorba testavit VI. florenos.

Item ad hospitale in oppido Pewzingh idem dominus testans legavit duos florenos.

Item ad hospitale sancti regis Ladislai in suburbio civitatis Poseniensis fundato testavit duos florenos.

Item ad hospitale sancti Anthoni similiter in suburbis Poseniensi fundato testavit duos florenos.

Item nobilis Johannes Konde de Pókatecke eidem domino testatori impignoraveret unam cuppam argenteam pro XX florenis, quam cuppam posteaquam idem Johannes redimere voluerit, illos viginti florenos idem testator testavit nobili Benedicto Zazý.

Item idem dominus testans commisit fratri suo carnali nobili Georgio Ilýes, quod si familiares sui venirent, qui debitum aliquod eiusdem testatoris peterent, extunc id Georgius iusticia requirendus teneatur unicuique satisfacere. Item reliqua bona dixit habere aput nobilem Georgium Ilýes fratrem suum uteri-

mum tam pecunias quam etiam vestes et alias res, de quibus, quamdiu vixerit, commisit eidem ne animam eiusdem obliviscatur.

Item, idem dominus testans suos executores elegit et nominavit nobiles Georgium Ilÿes de Ilÿeshaza et Petrum Thedy de Ilka vigore et testimonia harum literarum mediante. Item, idem dominus testans omnia debita si que heberet ac alia omnia et singula testavit et commisit praefato fratri suo carnali Georgio Ilÿes exigere et pro refrigerio anime sue exponere. Acta sunt hac et facta anno indicione die mense loco et pontificatu quibus supra, praesentibus ibidem nobilibus Benedicto de Zaz, Thome (*így*) de Teed, Petro Tedi ac dominabus Elizabet et Agatha consorte nobilis Georgii Zÿwlew, Emerico Hegi, Benedicto de Chenke, Johanne Korlath et alÿs quampluribus ad praemissa vocatis et requisitis.

Et ego Petrus Zÿlasi sacris papali ac imperiali auctoritatibus notarius publicus quia predictae testamentarie dispositioni praesens interfui eaque omnia et singula dum sic ut praemittitur fierent et agerentur, praesens interfui eaque omnia et singula sic fieri et vidi et audivi, ideo me subscripsi.

Hátírat: Testamentum reverendi domini Matthÿe Ilyes olim praepositi in ecclesia cathedrali sancti Michaelis archangeli in Alba Gyula.

A köpcsényi levéltárból. Lad. 1. fasc. 1. nro. 5.

Közli: K. A.

XII.

Ukkon pohara.

Kevéssel az után, hogy érdemes tudósunk Hunfalvy Pál az »ugor-magyar-finn mythologia köréből« nagy érdekű felolvasásait befejezte, jelent meg az »Ellenőr« múlt évi 89-ik számában egy igen sok figyelemre méltó rövid kis czikk Révész Imrétől, mely jóformán kétségessé teszi a Hegyallyán, szöllők adás-vevésekor a XVII-ik században még divatozott *Ukkon poharának* mythologiai értékét, midőn annak egészen concret értelmet tulajdonítva, benne nem a *finn Ukko istent*, hanem a latin »*poculum usucapionis*«, összerántva »*uconis*« kifejezést keresi. A kis czikk nagy tudományú írója azonban korántsem akarja ezzel a kérdést eldönteni, elmés és tagadhatatlanul találó fejtegetéseivel még csak támadást sem indít a Hunfalvy felfogása ellen, csupán figyelmeztetni kívánja szaktudósainkat arra, hogy az *Ukkonpo-*

hara felmutatásának jogi jelentőségét is tüzetes vizsgálat alá vetve, igyekezzenek e valóban nagyfontosságú tárgyat tisztába hozni.

Nagyfontosságú e tárgy, mert egy felől arról van szó, hogy elveszett nemzeti mythologiánknek egy érdekes töredékét bírassuk, más felől meg arról, hogy az igazság rovására magunkat csalódásban ne ringassuk, s az olvasó közönség méltán csodálkozhatnék rajta, hogy a mióta Révész Imre a kérdésben — immár esztendeje múlt — utoljára felszólalt, azóta mélyen hallgat a tudomány. E hallgatás azonban teljesen érthető lesz azok előtt, a kik tudják, hogy 1596-tól 1660-ig mindössze öt oly okiratot bírnak, melyben az Ukkon poharáról emlékezet vagyon.¹⁾ Öt csekély adat, a mely egy talán igen messze időkbe visszanyúló kérdésre nézve ily késő korban, majdnem kizárólag ugyanazon az egy helyen, mindig hasonló ügyben, hasonló körülmények közt és hasonló alakban jelenik meg, nem nyújthat elegendő alapot oly részletes, beható és sok oldalú vizsgálódásnak, a minőt a tárgy fontossága kíván és megérdemel. A kérdés alkalmasint még sokáig eldöntetlen marad, s egyelőre alig tehetünk egyebet, mint hogy híven számba vesszünk minden talált emléket, mely Ukkon poharáról szól, szorgalmasan följegyezzük a legcsekélyebb adatot is, mely bármely oldalról a kérdés tisztázásához hozzájárulhat.

Egy fölötte érdekes ítéletre akadtam a kincstári levéltár lymbusában 1581-ből, melyet bizonyos körtvélyesi szőlő eladása miatt támadt perben Kelemen Imre udvarnoki lakos ellen Balázs György kraszna-horkai lakos javára a szepesi kamara hozott. Az ítélet latin nyelven szól ugyan, de a pörös felek előadása s a kihallgatott tanuk vallomása magyarul van bele fölvéve. Az egyik tanu, Dia Bálint, hiti után ezt vallotta: »az áldomás ital lött Körtvélest az bírák és polgárok előtt, ott volt mind az két fél, Kelemen Imre és Balázs Miklós, és *Kelemen Imre kérésére én mutattam föl az Vrkon pohárt* és letötte Kelemen Imre az 84 frtot, és másnap föl vette Miklós az pénzt; *én nem hallottam, hogy senki ellenzette volna.*«

Különösen három oknál fogva érdekes ez az adat az Ukkon poharára vonatkozólag: először, megtudjuk belőle, hogy nem

¹⁾ Lásd: Hunfalvy, Magyarország Ethnographiája, 243 — 244. ll.

csak a Hegyallyán, hanem Gömör- és Torna vármegyében is szokás volt szőlők adás-vevésekor, áldomás ital után, az Ukkon poharát felmutatni; másodszer, az a körülmény, hogy a kihallgatáskor a fölpörös tanúja rá hivatkozik, arra látszik mutatni, hogy a pohár felmutatása nem pusztán csak szokás volt, hanem annak jogi következményei is lehettek; harmadszor, kiváló érdekűnek s főképen nyelvészeink figyelmére méltó dolognak tartom azt, hogy az *Ukkon* nevet itt *Urkon*-nak találjuk írva, a mi bizonyára nem tollhiba, hanem hű leírása a szó kiejtésének.

Az előre bocsátottak után nincs egyéb hátra, mint magát a becses okiratot egész terjedelmében — csupán a kevésbbé érdekes latin szöveget rövidítve meg itt ott, — bemutatnom; sorakozzék hatodiknak ahhoz az öthöz, melyet mint megannyi nemzeti ereklét őriz a m. t. Akademia könyvtára.

»Johannes Paczot Praefectus et Ceteri Consiliary Camerae Scepusiensis — — — damus pro memoria quod cum — — — controversiam inter providum Emericum Kelemen de Wdwar-nok colonum Mgfei Dni Casparis Magoczy — — — et providum Nicolaum Balash de Hozzureth colonum suae Mttis ad Kraznahorka pertinentem ratione vineae cuiusdam in promontorio Körthwelessiensi exntis habitae — — — motam — — — haec Camera jure reuidere — — — teneretur — — — — — partes in Camera comparuissent — Laurencius Morycz in persona — — Emerici Kelemen — — tanquam actoris ita proposuit:

»Balázs Miklós atta el szőlőjét Kelemen Imrének, árru szerint Szent János napba ez el mult 1580. esztendőbe, az körtvé-lőssi hegyön, 124 frton, melly szőlőt mingyarást kézbe adott, áldomást itt Kelemen Imrével, Kelemen Imre az szőlőt bírta, meg karózta, meg kötözte, meg szűrte, borait pinczébe rakta azután lőrét csinált, azon pinczébe rakta az lőrét. Ennek utánna Andrassy Pé-tör uram akarattyából drabantok rejá mentek Krasznahorkából, borait föl rakatá Andrassy Pé-tör uram, ez penig az Balázs bíró lő-rét horta el hatalmasúl; mely el adást és áldomás italt köztök let-tet most sem tagaggya az Balázs bíró, consentiál neki, azért mi az mi szőlőnket, borunkat, lőréinket vissza kíványnyuk, si juris est; az hatalomról is törvént várunk, hogy penig ez így legyen, meg bizonyéttuk.

»Ad quam actoris propositionem prouidus Osvaldus Bacho de Hozzureth nomine et in persona pueri Georgy Balash fratris carnalis supradicti Nicolai Balash, tanquam in causam attracti — — ita respondit:

»Én úgy mint vér, ellent tartottam ez előtt is, most is el-

lent tartok az szőlő el adásba, nem is akarok el állani mellőle, kit ez előtt is tiltottam, kirúl bizonságom vagyon.

»Facta hac propositione et responsione partium, testes — — — exauditi sunt — — —

»Az fölpöresnek első tanuja: Beke Gergel körtvélessi, Szádvárához tartozó, hiti szerint ezt vallyá, így vagyon az dolog: Eleitül fogva én voltam közbejáró köztük, Kelemen Imre kívánta az szőlőt meg venni Balázs Miklóstúl; Balázs Miklós először az apja az után az annya akarattyábúl és felesége hírével, árossá tötte Imrének, végre alkottak meg 124 frtba, Szent Jakab nap után való szombaton lött az áru közöttök Hosszúréten; az felesége hírével volt az eladás, és egyebet nem mondott, hanem azt, hogy im az gyermek Balázs György sem haggya el anni az szőlőt, tiltya; mond az gyermek: én nem tiltom, bár eddig is el attátok volna; mongya azt is az asszony, noha az szőlőt el aggyátok, de kurvannyok, el nem horgya belőle az körtvélt. Az után az áldomás italra rejá mentek Körtvélessé, ott meg lött az áldomás ital, és senki nem ellenzötte, sem tiltotta; az szőlő árrának is részét, ugy mint 84 frtját föl vötte Miklós, és az Miklós az szőlőnek birodalmát kezébe attá Kelemen Imrének; Imre karózta, kötözte, azután meg szedette az szőlőt, és az borát hordóba töltötte, és lőréket is csinált. Egykor hát meg hozták az pínzt az körtvélossi bírának, de úk nem akarták az pínzt fölvenni, azt monták, hogy únekik nincs semmi közik hozzá, hanem az szádvári kapitánnak atták, szüretig ott állott; szüret után krasznahorkai drabantok rejá jüttek az pinczére, mely ugyan ott vagyon az szőlőnél, és erővel hatalomúl el vitték az bort, mely négy hordóval, és egy átalaggal volt; Miklós is el vitette az lőréket; énnekem nincs tuttomra, hogy valaki tiltotta volna; az bornak el vitele penig az pínz letétele előtt lött egy nappal. — Második tanu, Dia Bálint hiti után ezt vallotta; az áldomás ital lött Körtvélest az bírák és polgárok előtt, ott volt mind az két fél, Kelemen Imre és Balázs Miklós, és *Kelemen Imre kérésére én mutattam föl az Vrkon pohárt*, és le tötte Kelemen Imre az 84 frtot, és másnap föl vette Miklós az pínzt, *én nem hallottam, hogy senki ellenzette volna*. — Antal Ambros harmadik és Szabó Albert negyedik tanu, Udvarnokon lakozók, hitök után ezt vallották, hogy úk az áldomás italba ott nem voltanak, de tuggyák azért hogy meg lött az áldomás ital, az ellenzésbe sem tudnak semmit, ha lött-e avagy nem lött az áldomás italkor, de az törvémbé úk is ott voltanak Körtvélest, mikor az szőlőt mind hasznostúl az vérnek, Balázs Miklós attyafiának meg ítéltük illen okkal, hogy az derék pínzt, az 84 frtot le tegye és 10 frtot aggyon az vér azon nap Imrének az szőlőre való költségejért és fáradságajért; ugyan azon nap estve rejá jüttek krasznahorkai drabantok az pinczére

és erővel hatalomval el vitték az bort az pinczéből mindenestül, egy nappal az előtt, hogy az pínzt le kellett volna tenni. — Koysza Benedek 5-ik tanú, körtvélessi, hiti után ezt vallyá az mit az legelső tanu. — Az alpörös pedig ilyen tanukat állatott elő. Első tanu, Dia Lőrincz körtvélessi, hiti után ezt vallyá, hogy tudom, hogy Andrássy Pétörné asszonyom az áldomás italkor énnekem akkorbeli bírónak meg izente, hogy ű mind az ű maga, az ura, és az vérnek képébe tiltotta; én meg mondám Mátyás deáknak az dézsmásnak, ű meg izente Balog János által az áldomás ivóknak, és ű ellenzötte az vérnek képébe és Rueber uram ű Nga képébe, az áldomás italkor, mert én Mátyás deáknak gazdálkottam és mi ott nem voltunk az áldomás italba. — Második tanu Simon Jakab, körtvélessi bíró, hiti után ezt vallyá, hogy hallotta, hogy Andrássy Pétörné tiltotta az ű előtt való bíró előtt az szőlőt az ű maga, és ura nevével és az vér képébe, de az áldomáskor ű nem tuggya, hogy senki tiltotta volna, hanem azután jó üdővel az asszony meg hozta az 84 frtot, kit Balázs Miklós az szőlő árába föl vött Kelemen Imrétül, és 10 frtot az szőlőre való kölcségejért le tegyön az vér Kelemen Imrének és az szőlő hasznostul az véré legyön. — Harmadik tanu Bernalt János, körtvélessi, hiti után ezt vallyá, hogy az áldomás italkor nem ellenzötték hanem az előtt és az után, és hogy Kelemen Imrének monták, hogy nem haggyák benne az szőlőbe; azt monta, hogy ű az után is föl veszi az ű pínzét ha meg nem haggyák az szőlőbe.

»Nos igitur auditis ambarum partium propositionibus responsionibus ac testimonys — — — — tale — — — fecimus iudicium, quod — — — vinea — — — Georgio Balash restitui et fructuum quoque siue prouentuum eius vineae — — — medietas eidem Georgio Balash et altera medietas saepefato Emerico Kelemen cedere debeat, ita tamen — — — — stb. Actum Cassouiae die vigesima octaua Junj. Anno dni Mmo Quingentesimo octuagesimo primo. Joannes Paczoth.« (p. h.)

Eredetijét az országos levéltár kincstári osztálya örzi: Lymbus, 1581.

Közli: NAGY GYULA.

XIII.

Ingóságok 1549-ből.

Feledi Ewstachius és a felesége, Losonczi Antalt és a feleségét bizonyos ingó javak felől, melyek egykor a Móré Györgyéi voltak, nyugtatják. 1549. mart. 30-án.

N o m i n a R e r u m :

Put a quatuor patere, wlgo *kwppa*, simulcum coperterys, in quarum prima marce quinque et pisete novem, in altera marce

sex et pisete duodecim, in tercia marce quatuor et pisete due, in quarta marce octo cum media minus pisetis sex continentur. Vnus nodulus wlgo *gomb* cum vno cocleari, in quibus marca media et pisete due continentur, item vna antena cum aculeo argenteo non mensurato, aculeus wlgo dicitur *horogh*; similiter vnus pugio wlgo *Bychak* cuius manubrium ex crystallo vagina vero ex argenteo artificiose facta, qui mensuratus vnacum ferro et crystallo ac vagina ponderat marcas quatuor et pisetas decem octo, item vnum wlgo *paplon* ex purpura rubea deaurata factum, circumdatum cum daffota veneciaca coloris vnum tapete magnum, vnum *chapragh* ex purpura rubea factum cum *yslogh* argenteo deaurato fulcitum seu decoratum, aliud similiter *chapragh* ex *nigra purpura* deaurata factum, tertium similiter *chapragh* serico ornatum quasi *olah gwba* . . . (több nines).

(Töredék. Orsz. Ltár, kincst. oszt. Lymbus.)

Közli: N. Gy.

XIV.

Ezüst művek 1558-ból.

Regestum Argenteorum Dominici Dobo cum annotatione defectuum eorumdem.

1558. Az ewczem Dobo Domonkos ladaiat kewldettem wgian az kor Viglesbe kÿbe ennÿ ezewsth mÿwet thalaltam, kÿt az en fogsagomba Zelemiri Laszlo nitot wolt fel:

Egy wiragos kwppa

Masodÿk wiragos kwppa

Egi fedeles kwppa

Masÿk fedeles kwppa

Harmadÿk fedeles kwppa

Egi meren ¹⁾ araniazot ewregh pohar.

Egi arantias kanna

Ewth schleit²⁾ pohar (szélről megjegyvezve: heet pohar wolth.)

Egi ewreg nyakba wewe ³⁾ mind gombostwl (kÿnek egi hÿa wagion.)

¹⁾ Merön.

²⁾ Schlecht, selejtes.

³⁾ Vevő, mint vető.

Egi ezewsth fikre walo kewtet lancz gombostwl (ezth sem talaltwk megh).

Egi arantias romlot medencze.

Egi rakot korszo *Matias kiral czimere raita*, kýt en Dobo Istwan tewttem ezek felette.

Ezeknek az massat en Dobo Istwan nalam hattam. Datum in Castro Zerednye 7-a mensis maj.

(Orsz. ltár, kincst. oszt. Lymbus.)

Közli: Gy. Gy.

XV.

Szinyér vára leltára 1559-ből.

Az Szijner waraban walo Marhanak Szama. 1559.

Az zab wagion weka	VI.
Lenczie wagion weka	III.
Lýzt wagion weka	V.
Szakalos wagion	VI.
Egý tele tonna por	
Egý korso por.	
Egý fazek Salýetrom.	
Egý koetesben kýnkeo (kénkő).	
Egý darab ón.	
Szalonna	III.
Soldor wagion	XVII.
Haý wagion	III.
Egý holdban walo Borso.	
Két was Nyas.	
Egý Serpenýw.	
Keet altalagh Mýllie.	
Egý hordoban mýnt egý harmad resze wolna,	
Anný kapozta.	
Hordo Bor wagion mind Apostol . . .	XX.
Egý fel Altalagh teolteleknek walo.	
Hold Bwza	VII.
Gherghel deak Bora	II.
Az eggýket hatta az warosnak az Szeoleo	
Araban.	
Egý fel hordo Bor wagion gherghel deake,	
aszt Abrakban azzak (oszsák).	
Egý Noszolýa.	

Egö Aztat.

Keet hoszszw was Rwd.

Egö Aýtora walo keet eoregh was Sarok.

Apro dryb darab was XXVII.

Harom Aýtora walo pleh.

Egö fel Ist.

Keolies wacion weka VIII.

Parlaghy Byronal wacion keolies weka . . . III.

Az Gherghel Deak Marhajanak Szama. 1559.

Egö feyer Ladaban wacion egö Szelenceben egö Aran
Gywrw.

Egö prwsszyäy garas.

Neegö oo pynz.

Es wagö tysz Slogh.

Egö ewst pohar, melynek feneke, keozepö es Aýaka Aranýas.

Egö Boglaros Beor Iweczke.

Keet kyczyn on talaczka.

Egö Aranýas gallér.

Ismet egö Aranýas Slogos gallér.

Keet paraszt eleo keoteo.

Gherghel deaknak egö gyölc Inghe.

Az Aszonnak Ismet eggö Inghe.

Harom apro Aranýas feodél.

Az Aszonnak egö Sarýa.

Egy keonw Lanthoz walo.

Egö Bibilia kyt az Szent egyhazanak mondanak.

Egö Syteo tekeneo.

Keet kys tekeneo.

Egö kys fél kez fyryzeczke.

Egö Szyta kenyer Syteo.

Ismet egö Cypo Syteo Szyta.

Egö hayas feowalj.

Negö hayatlan feowalj.

Egö derekal hayatlan.

Egö hyttwan giergiatarto.

Eott fa taal.

Harom kyczyn fwro.

Egö Nyeles kapa.

Mas Nyelnekwł walo.

Keet hyttwan kengiel was.

Egö hyttwan Lampasoczka.

Egö koppya was.

Keet keozepszerw on kanna.

Koczynak walo harom marok was.

Eggÿ paÿs.
 Eggÿ weka.
 Eggÿ Beolczeo.
 Eggÿ szappanoszo tekeneo.
 Tÿz falka fonal.
 Eggÿ Swba Istannet weres, Mallal Beleott.
 Keet Serpenÿw, eggÿket Baxanak attam az hazhoz.
 Egy Nÿeregh Mÿnden szerszamawal Czÿak hog' hewedere
 Nÿncz, Melÿ Szekel Mihal'nal wacion zalagban.
 Eggÿ szwnÿegh, mellÿ az Aztalon wacion.
 Eggÿ hÿttwan ladaczka, Melÿben valamÿ hÿttwan lewelek
 wannak.

Egy lant tokostol.

Egÿ fekeo Szekrÿnbe.

Egÿ weres szoknÿa pwrgannal, kÿn három Bokor kapocz
 Aranÿas wacion ezwt

Lepedeo	VI.
Abrosz	V.
Keszkeneo	II.
Derekal' haÿ	I.
Egÿ weegh waszon, kÿek fonallal szÿtt, parna haÿnak walo, Mellÿben wacion eolÿ	XI.
Keet darab waszon Abrosznak walo, Meliek- ben wacion tÿz eolÿ.	

Egÿ ablakra walo was Rostelÿ.

Egÿ wasas wÿder.

Egÿ weres tarka pokroc, mellÿ az agion wacion,

Egÿ hát Suba zeold Istannet.

Sÿsak hegies	II.
Paÿs	I.
Paplan	I.
Lo	III.
Nieregh	II.
Borÿas tehen	IIII.
Szablÿa	I.
Zab weka	VI.

Eredetije az erd. Muzeum kéziratárában (Eötvös Ágoston hagyatékából.)

XVI.

A boros-jenei várőrségbeli lovasság hópénze 1599.
junius és julius havára.

*Az Jenei Kantoros szolgáltnak Hoo számrá kezdetett fizetések az Komornik
Vram írása szerint a prima die Junij anni 1599. facta.*

G. D. C. Michaeli Veer,	Eq. 25. ad personam	
fl. 50 dando facit		fl. 137/50
Michaeli Chiokasý	Eq. 10. ad personam	
fl. 16/60 dando		fl. 51/66
Demetrio Zeody	Eq. 6. ad personam	
fl. 10 dando		fl. 31/—
Stephano Karoly	Eq. 6. ad personam	
fl. 8/33 dando		fl. 29/33
Ladislao Harsý	Eq. 6. ad personam	
fl. 6/25. dando		fl. 27/25
Georgio Szentandrasi	Eq. 6. ad personam	
fl. 6/25. dando		fl. 27/25
Michaeli Moreh	Eq. 6. ad personam	
fl. 5. dando		fl. 26/—
Valentino Kesereó	Eq. 6. ad personam	
fl. 5. dando		fl. 26/—
Volphango Vaida	Eq. 5. ad personam	
fl. 3/33. dando		fl. 20/83
Benedicto Erpalý	Eq. 4. ad personam	
fl. 1/66. dando		fl. 15/66

Tota Summa Solutionis Equitum nonnullorum Jeneien-
sium pro prima die Junij factę efficit florenos Nro . fl. 392/48

*Solutio Dominorum praescriptorum in Arce Jeneo existentium
pro prima die Julij anni 1599. facta.*

D. C. Michaeli Veer,	Eq. 25. ad personam	
fl. 50 dando dati		fl. 137/50
Michaeli Chiokasi	Eq. 16. ad personam	
fl. 16/66 dando		fl. 72/66

(Oldalt írva: Kapitan Vram hagianabol kellett tizenhat
lóra fizetnő.)

Demetrio Zeody	Eq. 6. ad personam	
fl. 10/— dando dati		fl. 31/—
Stephano Karoly	Eq. 6. ad personam	
fl. 8/33 dando		fl. 29/33

Ladislao Harsy	Ep. 6. ad personam	
fl. 6/25 dando		fl. 27/25
Georgio Zentandras	Eq. 6. ad personam	
fl. 6/25 dando		fl. 27/25
Michaeli Moreh	Eq. 6. ad personam	
fl. 5/— dando		fl. 26/—
Valentino Kesereo	Eq. 6. ad personam	
fl. 5/— dando		fl. 26/—
Volphango Vaida	Eq. 5. ad personam	
fl. (3/33) dando		fl. 20/83
Benedicto Erpali	Eq. 4. ad personam	
fl. 1/66 dando		fl. 15/66 ¹⁾
Tota Summa Solutionis Equitum prescriptorum		
Jeneiensium pro prima die Julij anni 1599 factę		
eff(icit)		
		fl. 413/48
Vtraque Summa Solutionis Equitum nonnullorum		
in Jeneö existentium pro prima die Junij et Julij		
videlicet duorum Mensium anni 1599 factę efficit		
		fl. 805/96.
Ebben fizetett megh Zlatary Matias deak		
Vram es Istuan deak Vram Kapitan Vramnak eő		
kegjelmenek		
		fl. 170/—
Kesereö Balinttnak Coloswaratt Komornik		
Vram eő kegjelme fizetett megh in paratis . .		
		fl. 10/—
Ezen kiweöl az radott penzbeol ez feleol		
megh irt Vraim fizetesekre ment egi summaban .		
		fl. 625/96
Eredetije egy iv papíron az erd. Muzeum kéziratárában (Dr Eötvös		
Agoston hagyatékából.)		

Közli: SZABÓ KÁROLY.

XVII.

Adalékok a szepesi bányászat történetéhez a XVII-ik század elején.

A szepességi kamara Kassáról 1611 évi december 24-én kelt s II. Mátyás királyhoz címezett jelentésével egy bizottságnak jegyzőkönyvét terjesztette fel, mely a nádor meghagyása következtében a szepességi bányák és az ércztermelés megvizsgálására kiküldve volt.

Egyszersmind jelenti a kamara, hogy tudomására jutott, hogy Roll Antal, a szepességi bányák jelen bérlője, valamint az előbbeni bérlők a bányáktól sok oly hasznót és nyereséget élveztek, mely nem magán egyéneket, hanem inkább ő felsé-

¹⁾ E számadás szerint egy lovas hópénze 3 frt 50 dénárt tett.

gét a királyt és az országot illette volna meg továbbá, hogy a bizottságnak meghagyatott, hogy a forgalomban lévő hamis pénzek dolgára is terjeszsen fel véleményyt, hogy ő felsége és az ország javára intézkedni lehessen.

Az jegyzőkönyvnek tartalma következő :

Geölnicz.

Freitags András hegymester, két társával egy bányát művel vulgo auf der Zeig, mely rezet, de aranyat és ezüstöt nem tartalmaz.

Az előbbi években 180—200 mázsa rezet lehetett olvasztani (destillari), a múlt évben alig 100 mázsát.

A fekete réz Holl Antalnak szolgáltatik ki.

Vannak itt más ezüstabányák is, de azok 12 év óta nem műveltetnek, azokból hetenkint 25—30 gira (Marca) arany nyeretett.

Sierer Márton egy bányát művel, mely rézérczet tartalmaz.

A múlt években körülbelöl 200 mázsa rezet lehetett termelni, ez évben pedig csak 70-et.

Starekh Gáspár rézbányát művel, melyből a múlt évben 10, a közel múltban 9 mázsa rezet olvasztott.

Suchvender András bányát művel, mely ezüstérczet tartalmaz.

Nem olvaszt, az érczet Rollnak szolgáltatja ki, mennyit kaphat onnét, azt nem tudja.

Sax János Melezer Valentian társával 2 bányát művel.

A múlt évben 24, a megelőző évben 18 mázsa rezet készített, s Rollnak adta át.

Starek János új bányát művel s abból érczet még nem nyert.

11 év előtt más bányát művelt, melyből évenként vagy 60 mázsa rezet nyerhetett s melyben az ezüst külön fordúlt elő, minden mázsa rézből körülbelül 6, 7, 8 vagy 9 uncia ezüstöt nyert.

Láng Gáspár új bányát művelt, s abból még semmiféle érczet nem olvasztott, de az ércz ezüstöt tartalmaz.

Három év előtt bányát művel, melyből évenként 30 mázsa rezet és 3 vagy 4 gira ezüstöt nyerhetett, és Rollnak kiszolgáltatta.

Göllnitzbányán mint bányavám (Urbura) a 13-ik rész adatik, s a réz, részben Löcsére (Leuchovia), részben Palochára és onnét Roll által Lengyelországba szokott szállíttatni.

A rezet mázsánként 10 frtjával fehér lengyel pénzben fizette, Roll hasonlókép valamennyi bányásznak hetenkint jutalmakat (stipendia) fizet.

Szomolnok.

Schirger Frigyes, *Zettenpfennigs* András, *Schmidt* Dániel Roll Antal bányagondnokai.

Roll Antal e helyt 6 bányát bír, melyekben ez időben rézércz vájatik.

Az ércz ezüstöt tartalmaz és az mielőtt beolvasztatnék, elkülönítettik.

Elkerülhetlen, hogy az ezüsből a rézben valami ne maradjon. Az az ércz pedig, mely kevés ezüstöt tartalmaz, másféle érczczel: (vulgo kysz) rézkovanddal vegyítve olvasztatik.

Mennyi ezüst és réz termeltetik, nem tudja.

Az előbbeni évben ezüst nem olvasztatott.

A Roll Antal által művelt bányákból hetenkint körülbelül 10 szekér rézércz szállítatik, a melyből ugyanannyi mázsa réz készíthető.

Walter András, az olvasztómű gondnoka.

Az egész éven át az ezüst a réztől nem választatott el, de minden rézércz, mely úgy Roll Antal saját bányáiból, mint másokéból termeltetett, az ezüsttel együtt olvasztatik, kovácsoltatik és Lengyelországba szállítatik.

A megelőző években, midőn az ezüst a réztől elkülönítettetett, minden mázsa rézből körülbelül 5—6 uncia ezüst nyeretett.

Kivétetik az a réz, mely vasból vagyis rézejtés (Cementatio) által termeltetik, mert ez ezüstöt nem tartalmaz. Léteznek t. i. oly bányák, melyekből külön géppel oly víz emeltetik, mely a vasat rézzé átváltoztatja. Ez évben abba körülbelül 4000 mázsa vas tétetett be, a negyedik része elveszett, három része pedig rézzé lett átváltoztatva.

Gáll Márton, rézmester.

A rezet, műhelyébe már olvasztva kapja, hetenkint körülbelül 30 mázsa kovácsoltatik.

Minden mázsa réz kovácsolásáért — frt 15 denár fizettetik, a mélyítésért 90 denár.

Roll Antal a kovácsolt réznek mázsáját 23 frttal, a mélyítettnek mázsáját 25 frttal adja el.

(Egy magyar forint 100 denárra osztatott).

Kessul Mihály, Szomolnok városának hegymestere, két társával bányát művel vulgo auf den Berg, melynek ércze ezüstöt tartalmaz, évenkint körülbelül 26 mázsa rezet termel és azt elválasztlanul Roll Antalnak szolgáltatja át.

Vannak még más külön arany- és ezüsbányák, melyek ez időben műveletlenül hevernek.

A réz elválasztlanul Lengyelországba szállítatik. Neki Roll új lengyel pénzzel fizet. Bányavámra a 12-ik részt engedi. Azelőtt itt gálicz is főzetett s annak fontját 6 denárral lehetett eladni. Rézkovand (metalli kisz) bányát, egyedül Roll művelt. Egy mértékért vulgo Baar fizet a bányászoknak 10 denárt.

Schlosser Tamás népképviselő (Tribunus plebis) négy társával új bányát művel, eddig érczet még nem nyert. Máshelyt ezüsbányát is

müvel, a honnan a múlt évben $1\frac{1}{2}$ girát termelt, de azt pénzszüke miatt tovább üzni nem képes.

Vannak aranybányák is, melyek azonban haszonnal nem művelhetők és ezüstabányák, a honnan hajdan annyi ezüst termeltetett, hogy az pénzverésre is elegendő volt. Régi időben a 16-ik rész adatott bányavámkiint, most a 12-ik rész.

Azelőtt itt prefectus nem volt, hanem a polgárok és tanácsosok (jurati) tetszésük s kedvük szerint műveltek rézbányákat és a rezet szabadságukban állott akárkinek is eladhatni.

Az ezüstabányák ő felsége tulajdonául tekintettek.

Schmied Márton esküdt, *Raab* János, *Schmied* Miklós, ezek együtt két bányát művelnek, vulgo auf den Berg, az ércz ezüstöt tartalmaz és egy év alatt körülbelül 40 mázsa rezet termelnek. A bányaművelők az érczet a rézolvasztó műhelynek gondnoka és írnoke által kémleltetik, mert ők az érczet kémlelni nem tudják, azok minden mázsa réz után 8 uncia ezüstartalmat számítanak.

A tiszta rezet, melyet »Spleisskupfer«-nek neveznek, 10 magyar forintjával fizeti Roll.

A tisztátalan vagy fekete rezet pedig, melyet »Stolenkupfer«-nek híják és czüsttel van vegyítve, 9 frttal és kevesebbel, mert több költséggel és munkával jár, míg a réz az ezüsttől elválasztatik.

Tribely hajdantól egész mostanáig a kémletartalom szerint fizette a bányaművelőknek a rézben foglalt ezüstöt külön, most elkülönítetlenül veszi át és egyenlő árban fizettetik, még pedig az egész, új fehér lengyel garasokban, melyek nagyobb részt hamisak.

Plaver János, *Wasserbauch* Mihály és *Kreissel* Mátyás, ezek együtt egy bányát művelnek s abból évente 5 mázsa rezet termelnek.

Landsmann János, bányát művel auf Rottenburg, ércze ezüsttel vegyített s évenként körülbelül 12 mázsa rezet termel.

Crettenpfennigs András, *Crettenpfennigs* Mátyás, ezek együtt két bányát művelnek vulgo auf den Berg, de érczet mostanáig nem termeltek. Más bányát művelnek vulgo die alte Striben, melyből ércz nyeretik.

Ezt a bányát azelőtt ketten tartották, a mélységben hosszú ezüster fordul elő, melyet ott Roll Antal fedezett föl, midőn a bányát bejárta. Roll az ezüstöt egyedül saját részére nyeri, ők pedig csak a rezet tartották meg.

E bányából körülbelül 14 mázsa rezet nyernek, Roll pedig az előbbeni években hetenkiint 20—25 mérőt, vulgo Baaren ezüstérczet kapott, most pedig 7—8-at, mely mázsáukint az elválasztás után 10, 12 vagy 15 uncia ezüstöt tartalmazott.

Haster Benjamin, bányát hajt vulgo auf den Berg, az ércz ezüstöt tartalmaz és minden szekér érczből 1 mázsa réz olvasztatik, egy év alatt körülbelül 10 mázsa rezet termel.

Hecker Jakab egy bányát művel vulgo auf der Binger, melynek

érce arannyal gyéren van vegyítve, egy év alatt körülbelül 10 mázsa rezet készít.

Krausz Lajos, Wasserbauch Mihály és János, ezek együtt egy rézbányát művelnek vulgo auf Ibescher Schacht, hetenkint termelnek 9—12—15-nél több vagy kevesebb mérő vulgo Baaren érczet, az érczet olvasztatlanul és elválasztatlanul Rollnak adják el, mérőnkint 38 denárért, melyből bányavám fejében 3 denárt levon. N. B. 15 mérő vulgo Baaren teszen egy szekeret vulgo Hüllen, egy szekérből készül $\frac{3}{4}$ mázsa réz.

Hack Boldizsár négy társával egy bányát művel, vulgo auf den Haydelberg, kevés ezüstöt tartalmaz, hetenkint termel körülbelül 16 mérő vulgo Baaren érczet, az olvasztatlan érczet Rollnak adja el mászánkint 30 denárért.

Haster János bányát művel vulgo bei Kriechehn, a bányában hosszú ezüst ér van, hetenkint körülbelül 3 mérő érczet ad el.

Az elválasztatlan és olvasztatlan érczet Roll veszi meg, mérőjét 44 denárral, melyből mint bányavámot $3\frac{1}{2}$ denárt levon.

Remethe.

Schleiffer György, bíró, három társával két év óta egy bányát hajt, auf dem Bleigang, melynek érce ezüstöt is tartalmaz, ez évben termelt két mázsa rezen kívül többet nem olvasztottak.

Az ezüstöt a réztől ők választják el, mai napig semmi sem lett kiolvasztva (?) Az olvasztottat csakis Rollnak adhatják el.

Létezik már 6 év óta elhagyott aranybánya is, vulgo in Schwelenseiffer.

Rosnyóbánya.

Unger Mihály Roll Antal bányagondnoka; Roll Antal itt egy bányát művel vulgo in Pfaffenstollen, ezüstöt nem termel, hetenkint körülbelül 19 cubutus érczet kíváj. N. B. 8 cubutus teszen egy szekeret, egy szekér érczből $\frac{1}{2}$ mázsa réz termeltetik.

Mivelt itt 2 év előtt ezüstbányát is vulgo die Kunst, melynek művelésére Roll 1500 frtnál többet fordított, de a víznek elárasztatása miatt itt eredményre nem juthatván, annak a művelését jelenleg abbahagyta.

Németh János, bíró; vannak itt reményteljes ezüstbányák, melyekből hetenkint 40 vagy 50 gira aranyat lehet készíteni. Ez időben azonban egy sem műveltetik, mert az ólom igen megdrágulván, az érczet olvasztani nem lehet.

(N. B.) A Századok 1877. évi füzetében közölt rosnyai régi városi könyvnek vázlataiból kivehető, hogy a bányászat Rosnyón a XVI-ik század elején még igen virágzó állapotban lehetett, de már a XVI-ik század első harmadának vége felé rohamos hanyatlásnak indult, s a bányászattal foglalkozó családok sorra tönkre mentek s íme a

XVII-ik század elején máris csak az idegen Roll Antal művel Rosnyón bányát.

A városi tanács adományozta akkor a város területén a bányákat, ügyelt a bányaművelésre, a bányák értékét megbecsülte s a bányák örökösödési jogát odaítélte.

Másod folyamodású bíróság volt a 7 szepességi bányaváros tanácsa.

A városi könyvben következő bányák soroltatnak elő:

1521-ben. Über der Stadt bei der Hütte auf dem neuen Gang. A védfal. Szent-Anna-, Szt.-Jánostárna.

1523-ban. A városontúli telken fekvő »Drecker« telérén volt az »öreg bánya« a következő tárnákkal: az isten nevében, az öregtárna, a magas tárna.

Említetik továbbá az Orlbergbánya a hadi-, Dániel- és irígytárnával.

1525-ben. A Zuczern felül fekvő »Pfaffenbánya,« az isten nevében, Szt.-Anna-, Szt.-Katalin-tárnával.

A Dananay bánya, Singer-, Langeslied- és Springer-tárnával.

A pénzverők (Münzer) új- és adjon isten mit akar-tárnákkal.

1534-ben Nyrescher Stollwand.

1540-ben. A felső Nyresch mellett az Alsó- említetik.

Másféle, mint ezüstércz-termelésről említés nem tétetik.

A bányaművelésben a város legelőkelőbb családjai vettek részt.

Mint bányabirtokos neveztetik:

1521-ben Hermann György, bíró, társával Ulrich Mihály, Seedt Tamás és Monhard Benedek tanács urak.

1523-ban Csákán Ambrus tanácsúr, Péter, rosnyai lelkész, Perselt Pál tanács úr s Thebes (Tobiás) Hutmann társaival.

1525-ben Hermann György, Panhalm Farkas, Thebes és Sloszer János tanács urakkal.

Gál Gergely tanácsos úr társaival, Czákán Ambrus és Perzselt Pál tanács urakkal.

1540-ben a tanács két egymásba szakadt bánya ügyében Sect Tamás bíró és társai Schlosser János és Lobsgern Jakab tanácsos úr egy felől, és más felől Wolf Lénárt és társa Ulrich János közt támadott viszályt egyenlíti ki.

1525-ben Kuckneprech Mihály kassai bíró nyer bányát.

A bányaművelés nemcsak saját bányákban, hanem béreltekben is üzetett. 1534-ben Heinrich Adorján Ganda Lénárdtól 8 évre bérel egy bányát.

Schwedler.

Miklós Gáspár bíró, Lamator Jakabbal, a Pater noster nevű bányát műveli, a nyers ércz: ezüstöt tartalmaz. A múlt évben 200 mázsa

rezet készítettek, ez évben kéthetenkint körülbelül 9 vagy 10 mázsát. Az ezüst az olvasztás előtt a réztől elválasztatik. Egy szekér rézéreczből egy mázsa réz, egy szekér ezüstéreczből 2 gira ezüst kerül.

Az előbbeni években ezüstbányák is műveltettek s azokból egy év alatt 100 szekér ércz vájatott és szekerenkint 6 gira ezüst olvasztatott.

18 év előtt aranybányák is műveltettek s azokból hetenkint $1\frac{1}{2}$ uncia arany nyeretett.

Valamennyi itteni bányából a réz elválasztatlanul Roll Antalnak szolgáltatott át, ki azt új lengyel pénzzel fizette. Mint bányavám itt a 12-ik rész fizettetik.

János János hegymester, *Cracher* Jánossal, *Miller* Lénárddal és *Kracher* Józseffel egy bányát művel, der Malis-Schacht am Stulpen, melyből hetenkint egy szekér vulgo Hülen érczet termel és Rollnak 4 frtnyi árban adja el, Roll abból 12 denár bányavámost von le. Egy szekérből készülhet $\frac{3}{4}$ mázsa (réz) és egy márka ezüst.

Más bányát művel három társával vulgo auf Wasche Pabel, onnan kívájnak hetenkint három mérő vulgo Baaren érczet, és annak mindegyikét Rollnak egy forintnyi árban adják el.

A bányának van hosszú ezüst ere, melynek érczét a rézzel vegyítve szolgáltatja át.

Hajdan még más bányát vulgo die Kunst művelt, melyből évenként körülbelül 300 mázsa rezet és 600 gira ezüstöt nyert. A múlt évben ismét 4 gira ezüstje volt, ez idén körülbelül 20 szekérrel ezüst- és rézérczet vegyesen adott el Rollnak, a melyekből az körülbelül 8 mázsa rezet és ugyanannyi gira ezüstöt készíthetett.

Krupiczter Gáspár egy bányát művel s abból a múlt évben 2, a jelen évben 1 mázsa rézérczet nyert s azt Rollnak adta el.

Az előbbeni években más bányát művelt, melyből 2 hetenkint egy szekér érczet nyerhetett. Most az a bánya elhagyva hever.

Hetscher Urbán és *Wolf* Jakab, együtt egy bányát művelnek vulgo zum Thurn, az ércz ezüstöt tartalmaz, két hetenkint körülbelül $2\frac{1}{2}$ vagy 3 mázsa rezet készítenek.

Az ezüst a rézből, az ércznek olvasztatlan állapotában választatik el, két szekér érczből $2\frac{1}{2}$ —3 mázsa réz készíthető. Egy szekér ezüstéreczből körülbelül 2 gira. Az ezüstércz most nem olvasztatik, az ólomnak magas ára miatt készletben van azonban nála ezen érczből körülbelül 4 szekérrel.

Julip Mátyás *Fleischer* Jánossal együtt egy bányát művel vulgo zum Spielen, kevés ezüstöt tartalmaz, ez idén 2 mázsa rezet készített és azt elválasztatlanul Rollnak szolgáltatatta át.

Bader Valentin egy bányát művel vulgo zum Spielen, az ércz ezüstöt tartalmaz, az egész éven át 2 mázsa rezet készített és azt Rollnak elválasztatlanul adta el; az előbbeni években körülbelül 36 mázsa rezet és 7 gira ezüstöt adott el.

Schirmer Mihály egy rézbányát művel vulgo zum Pfalm, évenként két mázsa rezet készít és azt Rollnak kiszolgáltatja.

Czelder Péter egy év óta bányát művel vulgo auf Bartt, hosszú ezüst ere is van s két hetenként egy szekér vulgo Hülen érezet nyer, mely majdnem félig ezüsttel telt (?), melyet Rollnak ad el, szekerenként 3 frt 80 denárért. Egy szekérből egy mázsa réz és egy 3 gira ezüst készül.

Löcse.

Langh Kristóf, *Roll* Antal a Löcsén lévő raktárba gyéren szállítja a rezet, gyakran Palocka vagy Stropko felé küldi. Bár Löcsén nem mázsáltatik, a harminczadot mégis ott fizeti.

Létezik bizonyos N. József, hajdan Löcsén orgonás, ki néhány év óta aranyozott ezüst serlegeket és másféle ezüstöt összevásárol és azokat Lengyelországba szokta szállítani.

Pintér Jakab, mérőmester; *Roll* Antal rezet gyéren küld Löcsére és ha érkezik is, az nem mázsáltatik, ha csak vásárlásra lengyelek nem érkeznek.

Fiekler Mihály, löcsei polgár, *Guttschmitt* Zacharias késmárki bíró és Sebestyén testvére Lengyelországba bort és eleséget szállítanak bizonyos Kromorofszky nevű egyénhez, ki hamis pénzt és hamis új garasokat veret s azok az árúk fejében olyan pénzt az országba szándékosan hoznak.

Sontags Lajos, iglói polgár, ugyanavval a Komorofszkyval szerződésre lépett, melynélfogva köteles Lengyelországba rezet mázsánként 40 frtéért szállítani, melyért Komorofszkytól kapott 400 frt hamis pénzt.

Pladek János, löcsei polgár, midőn Polamisky Menyhért, Pabst Frigyes löcsei polgár szolgálásával Szileziába utaztunk, s utunk Komorofszky úr birtokára és lakhelyére Scubusszra vezetett, a hol említett Menyhértnak Komorofszkyval értekezése volt pénzfelváltás iránt, és bár Menyhért jó pénzt (justae ligae) hozott magával, mégis minden 100 frtéért 15 frt felölfizetést kapott s 3000 frtot váltott fel oly módon.

Menyhért ezt a pénzt az országba nem hozta be, hanem Morvaországba vitte posztóvásárlásra.

Holczoschuh Márton rozsnjóbányai jegyző.

Az 1611-ik évben a Ferenczre következő 4-ik ünnepnapon istennek tartozó hűségére hivatkozván vallott:

E héten Eperjesre menvén Guttschmidt Zachariás ottani polgár és esküthöz tért, hogy az eperjesi vásárt megtartsa, jelenlévő Rott Jánost megkérvén, hogy mikor küldi Stenczel Jakab szolgáját Komorofszkyhoz Lengyelországba pénzfelváltás végett és ígérte, hogy oly pénzzel borbevásárlás végett elindul, a mint Stenczel Jakab megérkezett, intette őt, hogy azt ne tegye, és oly hamis pénzt ne hozzon be. Erre felelt, hogy ő mégis megteszi, s hogy Komorofszky minden 100 frt igaz pénzre

15 frt új pénzt felölfizeteskép ad. Egyszersmind dicsekedett, hogy már sok haszna volt az eféle pénzből.

Tischler Lőrincz, késmárki polgár, *Schreiber* Gergely és Sink Ádám Komorofszkynak rezet szállítottak, s annak ára új lengyel garasokban lett nekik kifizetve, ezek többeket rábeszéltek, hogy bár miféle árút, u. m. rezet, eleséget vagy bort szállítsanak, mert jó haszonnal fognak visszatérni. Ennek folytán *Pultsmittel* Zacharias Sebestyén testvérével eleséget és bort szállított Komorofszkyhoz. — Van ugyan Komorofszkynak bizonyos Rott Gáspár nevű késmárki szolgája, ki minálunk többekkel kereskedik és a hamisított pénzt itt az országban terjeszti.

Aláírták a jegyzőkönyvet Melcher János, Thuri István, Pirner Pál.

Bár a jegyzőkönyvből nyert felvilágosítások nem mindég kielégítőek, a válaszok nem eléggé szabatosak, s a termelésre vonatkozó adatok sem látszanak tökéletesen megbízhatóknak, mert feltehető, hogy a bányatulajdonosok a bizottság ellen gyanúpörrel élvén, a termelést a valónál csekélyebbnek igyekeztek kimutatni, a jegyzőkönyv maga még is élénk világot vet a szepességi bányászatra, s a mint reménylem annak közlését szaktársaim érdekekkel olvasták.

A mennyire a jegyzőkönyv adatai nyomán ítélni lehet, a szepességi bányászat a XVII-ik század elején szomorú állapotban volt, a réz-ércz termelés csökkent, sok bánya felhagyva, az' ezüst termelés az ólomnak megdrágulása folytán majdnem egészen megszűnt annyira, hogy már az sem olvasztott ezüst érczet, a kinek abból már is a bányából kiszállított készlete volt.

Az igazgatósági irattárnak adatai szerint került Krakóról Besztercebányára szállítva egy mázsa ólom :

1583-ban 3 frtra magyar pénzben.
 1603 » 2 frt 90 den. magyar pénzben.
 1610-ben 6 frt 25 » » »
 és 6 frt 50 » » »

Legtöbb bányát bírt a szepességben Roll Antal, kinek Szomolnokon olvasztója és rézpörölydéje volt s több tisztviselőt tartott s a vassal való rézejtést nagyban és igen jó eredménnyel űzte.

Ez vásárolta össze a többi bányaművelőktől az érczet vagy fekete rezet és az ezüstöt, s a mint feltehető, a lehető lecsigázott áron, a bánya művelőktől ő szedte a bányavámost, s a termelőknek beváltott érczek és fémek árát hamisított lengyel pénzzel fizette.

Roll a nyert fémeket Lengyelországba szállította, és valószínű, hogy a kincstárnak a harminczadot és a bányászoktól beszedett vámokat nem fizette.

A szepesi kamara által felterjesztett jelentés az ahhoz csatolt jegyzőkönyvvel az alsó ausztriai kamara által Blauenstein

Mátyás selmeczbányai fő kamara-grófnak adatott ki véleményes jelentés végett.

Ennek 1612. évi márczius 14. Beszterczebányán kelt jelentéséből kiderül, hogy ő nem tartja kimerítőnek a bizottság jelentését, mert az egyebet nem tett, mint hogy a tulajdonosokat a bányák állapotára, az ércz minőségére és a bányaüzem mibenállására nézve kikérdezte, s miután elősorolja, hogy a bizottságnak mire kellett volna mindenre ügyelnie, kijelenti, hogy az kedvezőbb eredményre nem is juthatott, mert kebelében a bányászatban, kohászatban és a számvitelben jártas szakférfiak közre nem működtek.

Az ő nézete szerint, miután a bányák minden irányban megvizsgáltattak, Roll Antal könyvei lettek volna bekövetelendőek s azok a felek vallomásaival összeegyeztetendőek s meg kellett volna állapítani, hogy egy bizonyos idő óta mi volt a termelés.

Tekintettel, hogy ő felsége, az ország és a lakosság javára szolgálna, ha a bányászat ismét felvirágoznék, ajánlja, hogy egy terjedelmes utasítással és kellő felhatalmazással ellátott szakértő bizottság küldessék ki újból.

A hamis lengyel két krajczárosok (zwei Kreuzer) terjesztői bezárandók és a törvény egész szigorával büntetendőek lennének annál inkább, mert az országban már is hamisított magyar fillérek kerültek forgalomba. Blauenstein a szepesi bányászatra vonatkozó márczius 14. én kelt jelentésére Selmeczbányáról e tárgyban 1612. ápril 18-án ismét tett jelentést, melyből látszik, hogy a bécsi kamara az aranynak és ezüstnek Lengyelországba való szállítását, melyet Roll Antal és más bányapolgárok (Waldburger) bevallanak és termelnek betiltotta, rendelve, hogy az arany és ezüst a körmöczi kamaránál váltassék be, továbbá, hogy a termelt réz után a harminczad megkésztessék vagy háromszoroztassék.

Ezen meghagyás következtében Blauenstein egy szakférfiakból álló bizottságnak kiküldetését újból sürgetvén jelenti, hogy a szepességi kamara által felvetett azon kérdésre nézve: vajon a bányatulajdonosok kötelesek-e az aranyat és ezüstöt a pénzverdehez szállítani vagy nem, a kiküldendő szakférfiak fognak vélelmenyt mondani. Ő abban a nézetben van, hogy a termelt arany és ezüst Körmöczön, vagy mert Kassán is van pénzverde, ott váltassék be, és az elszállítás Lengyelországba betiltassék.

A harminczad emelésére nézve is az a véleménye, hogy eziránt is előbb a szakférfiak jelentése hallgattassék meg.

Az 1612. június 23. án kelt jelentésében Blauenstein főkamara gróf a bécsi kamarának megnevezi a szepesi bányákat újból vizsgálendő bizottsági tagok neveit.

A bécsi kamara 1612. évi július 22-én erre kelt válaszában figyelmeztette a bánya-grófot, hogy tekintve azt, hogy előre nem látható minő eredménnyel fog eljárni a kiküldendő bizottság, és mert az út hosszú és a tárgyalás sok időt fog igényelni, nem tanácsos az ajánlatba hozott sok személyből álló bizottságot kiküldeni, s elegendő, hogy ha a szepesi kamara részéről *Hoffmann* György tanácsos, továbbá a főbányagróf mint biztos küldet ki s melléjük rendeltetik a bécsi kamarától *Lielcher* Lőrincz azután *Beyer* Miklós körmöczi bányagondnok és a selmeczi kamarától két számvevő (*Überreiter*) u. m. *Tailler* Boldizsár és *Vichster* Pál, az úrvölgyi bányától egy altiszt, kik mindnyájan a kellő utasítással ellátandók.

Az úti költség, tekintettel, hogy valamennyi kiküldött kincstári szolgálatban áll, a körmöczi kamara által fedezendő és kellően elszámolandó.

Blauenstein e tárgyra vonatkozólag Bécsből 1612. július 6-án ismételve tesz jelentést, melyben a bizottságnak fontosságát újból kiemelvén, ajánlja, hogy úti költség fejében egy tanácsos havonként 200 frtot kapjon, hogy a körmöczi kamaragróf, kivel eziránt beszélt, alig fogja beérni 125 forinttal havonként, mert saját kocsiját és háta lovát kénytelen magával vinni, hogy a szepességi uraknak adassék havonként 100 frt, a többiek pedig számítsák fel a költséget, *Hoffmann* pedig a szepesi kamara által fizettesse meg költségeit. Végre, hogy a bizottság nemcsak a kellő szerszámokkal, hanem egy cs. kir. nyílt parancscsal is láttassék el, hogy azzal a nemes emberek, *Roll* Antal, a bánya polgárok vagy mások által támasztandó akadályokat legyőzhessék.

Az ausztriai udvari kamara 1612. szeptember 20-án kelt rendeletében felszólítja Blauenstein főbányagrófot, hogy a bizottságnak kiadandó utasítást szakférfiak által készíttesse el, és azt a kamarának saját véleményével terjessze fel. A sok tárgyalás után már is reményleni lehetne, hogy a bizottság végre megalakult és szerencsésen útnak is indult.

Azonban egy új akadály merült fel, mely abból állott, hogy ezen bizottságnak működését egy más bizottság működésével, mely egészen idegen természetű dolgok kiegyenlítésével volt megbízva, egybekapcsolni törekedtek.

Egy Bécsből 1612. szeptember 27. kelt jelentéskől kiderült. i. hogy a murányi és lipcsei uradalom zálog birtokosok és a breznóbányai város között már 50—60 év óta határ-villongások folynak, s hogy azok a határos erdőket a beszterczebányai bányászat legnagyobb kárára pusztítják, melyek megszüntetésére bizottság kiküldetése javasoltatott, még pedig a bécsi kamara részéről *Leinthal* Miklós és *Unterholczer* János, a magyar kamara részé-

ről Báró Révay Péter, és Huszár Péter thuróczi alispán, megjegyezvén, hogy Benitzky Márton erre nem való, mert ő részre hajlónak és sokban gyanúsnak bizonyult.

Minthogy ezen bizottságnak feladata összeesik a szepességi bányadalom állapotát megvizsgálandó bizottság működésével ajánltatott, hogy ez a két bizottság egyesítessék és ahhoz még Teibl Gáspár a lipcsei uradalomnak zálogbirtokosa és unokaöccse Teibl György rendeltessék, mert Teibl Gáspár évek előtt Roll Antal gondnoka volt s e szerint sokról van tudomása.

Valjon ezen bizottság nem akadna-e akadályokra, a szomszédos urak és nemesek, nevezetesen pedig Thurzó szepesi örökös gróf részéről, ezt előre meg kellene tudni, s szükséges, hogy e végre az udvar részéről Thurzóhoz levél intéztessék, annál is inkább, mert a szepességi városok, a bánya-polgárok és a szepességi kamara állítják, hogy az ottani bányászok a termelt aranyat, ezüstöt és rezet Lengyelországba vagy máshova külön kir. privilegium folytán szabadon eladni jogosítva vannak, s e részben őket a bányatörvény nem kötelezi.

Tekintettel, hogy a rossz idő nem sokára beáll, ajánltatik végre, hogy a két bizottságnak kiküldése a jövő tavaszig halasztassék el, a meddig a szükséges előintézkedéseket meg lehet tenni.

Ezzel a kérdéses ügynek megoldása szerencsésen elodáztatott s valjon megkezdette-e a bizottság működését egyáltalján s minő sikerrel végezte azt, annak az itteni bánya igazgatósági irattárban nyomára jutni nem lehet, s az egészből csak azt a tanúságot meritjük, hogy harmadfél száz év előtti is oly nehezen lehetett valamely megkezdett dolognak végére járni, mint jelenleg.

DIVALD JÓZSEF.

XVIII.

Bethlen Gábor portai ajándéokra szánt vásárlásai 1620-ból.

1.

Memoriale rerum pro muneribus Pragae comparandarum ad portam Ottomanicam.

1. Száz kupát külön-különféle formájút, némelyik legyen 6 girás, némelyik 5, némelyik 7 etc. ¹⁾. De úgy, hogy minde-

¹⁾ A fejedelem sajátkezű oldaljegyzése: némelyik 8, némelyik tíz girás is.

nik mentől tettetésb lehet, úgy legyen csinálva. Az giraszám extendáltassék No 600 girára.

2. Hatvan kupát, azok is modo praemisso, külön-különféle formájúk legyenek, summa gira No 250.
3. Tizennégy kupát giraszám Nr. 50.
4. Gyümölcsnek 24 csészét, egyformán valókat, mentől tette-
tesbeket kaphatni.
5. Két mosdó-medencze 20-húsz girás, in summa gira No 40.

NB. Igen reá kell vigyázni, hogy szép formájú, új inve-
ntió, úgymint gálya, ember, vad, halformán való kupák
legyenek No 20.

Gabriel mp.

A gr. Batthyányi-féle köpcsényi ltárban.

Jegyzet. Ugyanennek német jegyzéke is megvan következő aláírással :
Hans Warnberger silberhandler hat sich erbotten dieses silber zu lifern.

2.

Eeÿn tobei (?) becher wicht	M. 29 lodt	5—
Eeÿn tobei becher wicht	M. 3 lodt	10 ² / ₃
Eeÿn becher wicht . .	M. 12 lot	3—
Eeÿn becher wicht . .	M. 8 lot	14 ¹ / ₂
	M. 54 lot	1

Marcam unam R. 23 in toto summa R. 1242 facit.

Comes Emericus Thurzo mp.

Thurzó Imre írása. Eredetije a gr. Batthyányi-féle köpcsényi ltárban.

Közli: FEHÉRPATAKY LÁSZLÓ.

XIX.

Haller János följegyzései 1685—1687-ről.

A háromszéki Cserey-muzeum birtokában van a München-
ben 4-rét nyomtatott Calendarium Tyrnaviense ad A. Christi
M.DC.LXXXVI. egy példánya, osztrák címerrel diszített fede-
lére nyomtatott ezen fölirattal: »Schreib Kalender Auff das Jahr
1686.«, mely Haller János erdélyi főúr, a »Hármas Historia«
írója, tulajdona volt, kit Apafi Mihály 1685 végén Inczéd

Mihálylyal, Pernyeszi Zsigmonddal és Miles Mátyással Bécsbe küldött az I. Leopolddal kötendő egyesség ügyében. Ezen naptár telve van Hallernek nagy részben saját kezével írt, kisebb részben írnoka által íratott följegyzéseivel, melyek az 1685-diki december havára, az egész 1686-dik évre s 1687. évi január havára terjednek.

Haller János ezen jegyzetei leginkább az általa bécsi időzése alatt tett vásárlásokra, Bécsben és vidékén szerzett tapasztalataira, s fiának, az iskolát csak akkor végzett s atyjával Bécsben tartózkodott Józsefnek ügyére vonatkoznak, ki mint meg gondolatlan könnyelmű fiatal ember, azt híresztelte, hogy az erdélyi követek a császár tanácsosainak és minisztereinek megvesztegetésére bizonyos összeg aranyat hoztak Bécsbe, Hermann bádeni örgróf ellen pedig becsületét sértő nyilatkozatokat terjesztett, melyeket állítása szerint a császár, ki őt valósággal kihallgatásra méltatta, előtte tett volna. Az ifjú Hallert ennek következtében 1686. július 5-én I. Leopold elzáratta s az akkortáiban Erdélybe visszatérni készülő atyja s követtársai három rendbeli folyamodására sem bocsátotta szabadon. Hogy azonban az ifjú, — ki később Tököly Imrével kibújdosott, de ennek élete ellen is ármánykodván, Tököly parancsára Tergovisten 1691-ben föbe lövetett — már 1686-ban visszanyerte szabadságát, bizonyos atyja följegyzéseiből, melyek szerint őt 1686-ban Nürnbergbe küldte, s számára ekkor s később 1687 elején is, pénzt, paripákat, nyeregszerszámokat s posztót küldött.

Haller ezen naptárában vannak még némi följegyzések, mint egy tudós doktor tanácsa az véneknek, néhány betegség ellen való orvosság, eczetkészítést, borkezelést illető jegyzetek, az akkori osztrák miniszterek, tanácsosok, úgy osztrák mint magyar egyházi s világi főméltóságok, és katonai főparancsnokok latin címzései, valamint Erdély 6 vármegyéjében fekvő birtokainak rövid összeírása, melyeket azonban mint kevésbbé érdekese ket mellőzendőknek tartottam.

Vásárlásról való.

A négy öreg ezüstitálban vagyon 27 gira, hét lott és közel egy fertály ló ezüst. Giráját vettem tizennyolczadfél forinton

Bécsben. Így megyen az négy ezüstitál 480 forintra s egynéhány krajczárra, német forintra, magyar forintot teszen fl. 576.

Vettem 20 finum angliai óntálat is, tizenkettőnek tizenhárom garason vettem fontját, nyolcz kisebbnek tizennégy garason; mindenestől fogvást az húsz tál nyom tángyérostól fontot Nro 66 és teszen fl. 44 d. 35. Mindenik tángyér egyegy fontot nyom. Az húsz tál 54 fontot.

Vettem 12 finum angliai óntángyért is, annak is fontját 13 garason, és teszen fl. 9 d. 36, mert 12 font vagyon benne az bécsi font szerint.

Az magam számára való aranyas cséjszét vettem fl. R. 16.

Két ezüst gyertyatartócskát fl. Ren. 25.

Egy tokban járó aranyas kalánt, késestől villástól, sőtartóval, kiben más kicsid kalán is, tall. 11.

Egy asztalra való tisztességes órát, négy szegeletűt, 33 talléron s egy felen, az ki 40 tallért megérne.

Más kis nyakban hordozó mutató órácskát 15 talléron.

Egy bársonynyal borított magyar katonanyerget készíttettem Bécsben, és készült 19 magyar forintban, pénzben d. 65.

Valami kárpitokat íratam vászonra ugyan Bécsben, kinek réfit fél talléron írták vízfestéssel.

Ismég két ezüst gyertyatartócskát vettem csak simákat Ren. for. 23.

Az ezüst markának lotját, ha aranyas, 27 császár garassán, ha csak fejér, kinek 18 garason, kinek 22, kinek 25.

Az arany fonalnak fontját vettem 30 magyar forinton, az ezüst fonalnak fontját 27 forinton d. 60.

Egy kis ezüst sőtartót, kiben három lot vagyon, lotját 25 császár garassán; egy nehezék híján vagyon három lot benne.

Az angliai ónnak fontját 9 császár garassán, darabjában vettem 20 fontot.

Egy egész bagaria bőrt, kiben hat font volt, vettem magyar pinzre tudván fl. 4 d. 20.

A fogasban való rézszegnek tuccinját, kiben 12 vagyon, 1 forinton 20 pinzen.

Két réz trombitát fl. ung. 9 d. 60.

Strucztollakat Nr. 12 fl. 15.

Egy edény lemonét, kiben száz sós czitromnak kell lenni, egy talléron és 3 garason.

Egy hegedűt fl. 5 d. 20 ung.

A selyem galonnak végít egy német forinton, vettem 3 véget, zöldet, vereset, kéket.

A norimbergai szőnyegnek, melyek szép tarkák, 6 magyar forinton. De ez barátságosan esett.

Képiró aranyat egy könyvvvel magyar forinton härman és harmincz pinzen. Ezüstöt egy forinton.

Egy üvegtáblát, mintegy fél árkusnyi hosszat és szélest, 10 póturán.

Az veres skárlátnak réfit 10 Renes forinton.

Két bojtos bársony és egy töltött materia süeget vettem fl. 4.

Szürke strucz tollat kalapos süveg körül valót M. fl. 3 d. 30.

Kalapot harmadfél talléron.

Két virágszálon álló sötartót, kikben vagyon tizenegyedfél lot ezüst, vettem 25 magyar forintokon, lotját 28 császár garasán, az aranyat negyedfél forintban vétén el töllem.

Egy ezüst koppantót vettem, kiben 4 lot és 2 nehezék ezüst vagyon, fl. Ren. 5 d. 75.

Egy hévért négy német forinton.

Egy materiával czifrázott fűsütököt másfél talléron.

Két süeg nádmézet magyar pinzen fl. 3 d. 60.

Egy legyezőnek való fekete strucz tollakat 3 német forinton.

A sáfránnak fontját 27 Renes forinton vettem 2 fontot, a jóféle szerecsendió-virágnak fontját R. fl. 6, a székfűnek fontját R. fl. 3 d. 50.

1685. karácsonhavának 14. napján vette ki isten e világból szeginy édes leányomat Haller Kristinát, Bécsben létemben.

1686. Bódogasszony havának 6. napján vette ki isten e világból szeginy jó vőmet, Petki Jánost; ilyen hamar költöztek el egymás után az más világra, 26 nap alatt történnén mindeniknek reménségem szerint boldog halálok sz.-páli házomnál; ugyanott is temették el mindketten egy sírban, kiknek adjon isten boldog feltámodást.

Csillagnéző Alfonsus spanyor király szokta volt mondani, hogyha jelen lött volna az világ teremptésekor, az istennek tanácsot adott volna.

Fraknó várában láttam egy hordót, igen jó borral teli, kinek a magossága 15 orosz volt, az hossza 17 orosz, 16 három újnyi vashevederrel lévén megabroncsolva. Azon pinczében volt egy hordó, kiben volt

Vettem a császártól Leopoldustól ő felségétől tizenegy ízben Bécsben kocsihámra és lovaim tartására imperialis tallérokot Nro 1330.

Ezenkívül szállásomért is ő felsége fizetett.

Ismég tall. Nr. 120. Is. tall. 240. Is. tall. 120. Is. tall. 100. Ismég tall. Nr. 360. Teszen tall. 2270.

1686. pünkösdhónak 1. voltam Clastrum Neoburgumban, ott az nevezett klastromban Augustanus regularis kanonikusok laknak, fejer köntösben járnak klastromjokban, azonfeljül gyolcs

öltözetek vagyon; ha kimennek klastromjokból, feketében öltöznek. Azoknak templomjokban láthatni sok ereklyét. Szent Leopold több szentekkel együtt ott fekszenek. Ott vagyon az arany korona, melylyel Ausztriának fényes herczegi koronáztatnak. Grifmadárnak körme is vagyon ott, melynek hosszasa másfél orosz, sz. Lukács evangyelistának kezkenője, Üdvezítőnknek tövises koronájából való két tövis, az vesszőknek is, kikkel vesszőzték Christus urunkat, egy kis kiesett darabja.

Ez a városocska két mély föld Bécsből.

Pünkösdhónak 10-én voltam Bécsben az kapuczinusok barátok klastromában, az holott egy bótban sok szépséget láttam, régi szentek és martirok tetemit, fejeket, az apró szentek közül való gyermekeknek, kinek egész testét, kinek lábát, szent Atanasius kezét, keresztelő sz. János fejének egy darabját; de az mi nagyobb, Üdvezítőnknek keresztiből való darabocska fát, koronájából való töviset és vérit egy kis edénykében.

Bátyám Haller Pál uram számára egy mosdó medenczét, sáhosan aranyozottat, és két öreg ezüstpalaczkot vettem csak cserében, azon az ezüsten, a kit ő kigyelme kezemben adott, és az egyben járó belől aranyozott 12 vagy 13 pohárokat; de azokat toldanom kellett; 12 ezüst cséjszéket is vettem ő kigyelme számára, azok mellé kellett adnom száz negyvenkilencz aranyakat. A toldás az bátyámuram aranyából tölt ki; egyik arany, aki kettősnek láttatott, csak másfél aranyat nyomott, három tallért ért. Nyom az egybenjáró pohár 14 girát, 4 nehezéket, a 12 cséjsze 10 girát, 6 nehezéket. Két gyertyatartót is vettem és 4 kalánt 22 aranyon s egy talléron; vagyon a két gyertyatartóban gira 3 és 10 nehezék.

Szegény Petki uram ezüstin is csináltattam egyben járó pohárokat, belől aranyasokat; adnom kellett a mellé 136 tallérokat. Szegény feleségének lévén 5 aranya nállam, hármát oda kellett adnom, mert 130 talléra volt Petki uramnak nállam. Nyomnak azok a pohárok 20 girát, 3 nehezéket.

Az imperialis tallérokat 35 garasban vették el, az keresztéseket 33-ban.

Ismég vettem bátyám uram számára egy koppantót ezüsből, azon az aranyon, az ki másfél aranyat nyomott, és tizenöt garast töttem hozzá; így az bátyámuram pénzében nem maradott több meg egy rossz tallérnál és három ezüst pénzénél, kikben lehet 1 forint 25 pénz.

Vettem egy darab ezüst vékony lánczot, kiben nem sok híja két tallér nincsen, két singnél kevésbé nagyobb lehet, Ren. for. 3 és 8 garason, császár garassán. Magamé.

Vettem egy jóféle gyöngyös nyakravalót, aranyban foglalva, Ren. for. 135. Magamé.

Hat ezüst szaglócskát, egyiket egy egy forinton, üresen. Töltötték meg szaglóval egyet d. 50.

Adtam el az vércse paripámat Rénes forintokon Nro 150.

Vettem jóféle materiából való kalapos süveget hatodfél talléron. Magamé.

Vettem 6 ezüst, kívül-belől aranyas czápa pohárokat fl. Ren. 73 és 12 garason; 4 gira vagyon benne, lotja esett 23 császár garassán. Magamé.

Vettem két darab aranyban foglalt gyöngyös nyakravalót, kikben 36 jóféle gyöngy vagyon, Ren. for. 40. Magamé.

Vettem egy habosan varrott színes selyemszőnyeget, öreg asztalra valót, Ren. for. 36.

Az igen keskeny aranyas vagy ezüstös pántlikának végít 5 császár garassán. Vettem 40 véggel színes pántlikát.

Vettem a császár és császárné képit Ren. fl. 8., vászonra íratlak; pappiros képet színest hatodfél garason; a bécsi viadalt kinyomtatva egy Ren. forinton.

Vettem egy pár gyöngyös és smaragdusos fülben valót, és ugyan gyöngyös nyakravalót is, kiben vagyon jóféle gyöngy 49. Az kettőt vettem 225 Renes forinton, egyarányú lévén az árrok. Ez is magamé.

Egy könyvet készíttettem el, melyet hínak Mausoleum Regum Hungariae, Révaÿ Péter istoriájával együtt 6 magyar forintban.

A zöld nyakravaló tafotának réfit d. 75. Vettem 3 réfet.

Az fejér viaszgyertyának fontját 10 garason.

Vettem egy új forma compastrumot 12 Renes forinton.

Egy kalapot egész kásztort Ren. fl. 15.

Az csont edénykében két forint érő szagló vagyon, gutta-ütés ellen használ.

Hirem nélkül vett fel kölcsön pínzt Jósef Bécsben magyar for, 115 d. 20., melyet megfizettem. Szilágyi Mihálytól az bejárótól 7 egész tallérokat, Horencki uramtól fl. 3 d. 60, ismég fl. 1 d. 20., ismég fl. 4 d. 20.

1686. Pünkösöd hónap 16. jártam el az Római császár ő felsége tárházát Bécsben, az hol sok drága marhákat láttam, de mindenek felett egy vas szeget, lehetett egy orosznyi, melylyel az kereszt fához szegezték volt az úr Jezus Christust, és ugyan azon mi édes Üdvezitőnknek egy csep vérit, koronájából való tövisset. Ezeken kívül elé nem számlálható sok szép kincseket, elefánt csontból kimetszett nagy öreg pohárokat igen nagy mesterséggel; kit egyik császár, kit másik készített ki maga kezével esztergárból, vagy császárnék. Nagy gyémántokkal rakott arany koronákat, és egy császári botot, mely kétszáz ezer tallért ért

volna. Nagy gyémántokat is láttam, kinek egyike negyven ezer tallért ért. Olyan aranyat is, kit ezen mostani császárnak Ignatius Leopoldusnak első felesége ada, a spanyor királynak leánya, melyben 22 font arany volt. Egy igen nagy tábla aranyat is láttam, kin volt mit emelni egy embernek, melyet ezüstből változtatott volt aranynyá egyik császár kimika mesterséggel. Unikornisok szarvait, kinek 22 orosz volt az hossza, rinoceros szarvat, fogat; drága termés követ, mint egy nagy medence, kin betűk is termettek volt, az mindenek felett becsüllették.

A. 1686. die 6. Julij. Viennae apud aureum cervum.

Heri attonitus intellexi vesperi, qualem calamitatem tibi ipsi acquisuisti propter inordinatos gestus tuos, propter quos non tantum in tua persona meritas sustines poenas, verumetiam meam senectutem inhonorasti et tristissimam effecisti.

Sed iam si haec per te tam male peracta sunt, meo consilio quam citius justissime revelabis, quis te incitavit aut persvasit tibi, ut contra Celsissimum Principem Badensem nomine Augustissimi Imperatoris ea proferres, quae protulisti, sicut testantur tua scripta. Secundo, Unde accepisti, quod Legati Transylvanici certum numerum aureorum tulissent huc, ad corrumpendos Consiliarios Suae Maiestatis aut quosdam Ministros? utpote Dominum Badensem, Dominum Sapanara, vel quoscunque alios. Si haec genuine fateberis secundum Christianam fidem tuam sive mendaciter a te prolata, sive ab aliquo instigante dicta, spero, imo certus sum, quod Caesarea Sua Maiestas pro sua clementia omne delictum tibi condonabit et libertatem concedet. Deus etiam, quod summum est, ita benedicet. etc.

Supplicatio ad Suam Maiestatem ¹⁾).

Tristis intellexi, quod per mei filij Josephi gestus inordinatos et imprudentes Sacr. Caesarea Sua Maiestas nimium laesa sit, licet indignae meae personae etiam habuit respectum, propterea benignam ordinavit ei detentionem; verum tamen, cum delictum ipsius hoc postulavit, ut impunitus ne abeat penitus, propterea custodiae est traditus. Cujus ego facta excusare non praesumo. Quando quidem Deum testor, quod me inscio et absque meo consilio immiscuit se istis facinoribus. Sed clementiae Suae Maiestatis firmiter adhaereo, ut et ipsius culpam dignetur condonare, et meae senectuti misereri, ne familiam meam obruat tanta contumelia. Siquidem quaecumque in suis scriptis, ad puram conscientiam juro, quod ista sine fundamento et ratione produ-

¹⁾ Ezen, valamint a két következő folyamodás, nem Haller János hanem írnoka egykorú írása.

xit puerili modo, qui nunc primum eductus e scholae limitibus qua ratione inductus sit ad talia, penitus ignoro, et si in suspicionem versabor ante aliquos, quod puer a parente suo hauserit illa documenta vel materiam talem, Deus sit mihi testis.

Rogo itaque submisissime Caesaream suam Maiestatem, mihi imputare nolit istos excessus, quia non hoc fine agressus sum Aulam suae Maiestatis, ut repussam merear propter ingratitude, sed ut secundum meum posse inserviando gratiam Suae Maiestatis recipiam.

Supplicatio Secundaria.

Augustissime imperator domine domine mihi clementissime !

Extrema senectutis meae tristitia urgente ad Thronum Maiestatis Vestrae Sacratissimae omni clementia plenum humillimus confugio; siquidem ex magna malitia puerilique suo ingenio maledice prolata imprudentia filius meus tam sacratissimam suam maiestatem, quam Inclytam et Splendidam Suam Aulam offenderit, meque et totam meam familiam in abyssum luctus et tristitiae ignominiose depresserit. Suplex tamen et humilis per Deum omnipotentem, per vulnera Jesu Christi, per Deiparam Virginem et per omnes Sanctos Dei oro et obsecro Suam Maiestatem Sacratissimam, erga delictos suos subditos solita et innata Suâ clementiâ, senectuti meae decrepitae, familiaeque meae misereri, delictaque illius in consulti ac dementis pueri benigne per immensam suam clementiam condonare et remittere dignetur. Possit ex singulari Suae Maiestatis benignitate eliberari, ac nobiscum in patriam nostram jam a longo tempore desideratam suum iter assumere, ne sine illo debeam cum ineffabili animi tristiâ remeando meum iter continuare, pro qua Maiestatis Vestrae clementia toto vitae meae tempore maneo.

Humillimus et perpetuus Servus et Cliens
Joannes Haller Legatus Transylv.

Supplicatio 3-a.

Magna cum animi tristitia detrimentoque honoris fatemur Sacratissima Maiestas, falsitatem illius pueri in Augustissima Suae Maiestatis Aula, et etiam coram Sua Maiestate, ex animi sui simplicitate ac imprudentia nefarie motam et patratam, quo facto tam Deum Omnipotentem quam Sacratissimam Suam Maiestatem laesit, et Illustrissimam ejus familiam Hallerianam offendit, optimique genitoris sui senectutem usque ad sepulcrum tristissimam effecit, nos etiam universos

in publico bono occupatos suis mendaciis diffamavit et obscuravit. Nihilominus tamen, cum nihil hic habeat notitiam, nullamque familiam jure naturae genitorem eius monente a nobis etiam christianitatem et charitatem postulante, requirente et exigente.

Suplices et humiles suam Maiestatem sacratissimam per Deum misericordem et sangvinem Jesu Christi submitte oramus, cum hominum, eo magis puerorum sit errare, ex ea benigna Sua Clementia, qua delictis suis subditis veniam impertiri solet, emineat etiam hac in parte benigna Vestrae Maiestatis Clementia, et suppuret delicta illius dementis pueri inconsulta patrata, digne-
turque Vestra Maiestas Sacratissima sua clementia nunquam moritura illius facinora benigne condonare, ut liber nobiscum in patriam nostram redire possit. Pro qua Maiestatis Suae clementia manemus.

Servi humillimi ac perpetui clientes
Legati Transylv.

M. I. ¹⁾ ő az valóságos követ, árnyékok a többi, ő tudja csak mit bíztak rája. Az pinzt is, kit tréfában mondott P. Dnak ²⁾

Litterae ad filium Josephum, ³⁾

Fiam, én búsulásim között sok írásra nem érkezhetem, de ha sokat írnék is, jobb tanácsot nem adhatnék benne, mint azt hogy: istenedet féljed, tőle ne távozzál semminemű állapotodban. Ha most megestél is, felel meg még ő szent felsége, csak légy igaz és tökéletes ő benne.

A te régi eleidnek, nemzetednek az isten jó voltából olyan természetet adott volt, hogy azok soha az igazság mellől el nem távoztak; a nagyatyádtól értettem, hogy soha az édes atyja tréfából sem hazudott, annak az atyja felől is azt értette. Noha némelyek előtt ez az igazságnak és tökéletességnek ajándékja nem sokat fontol, de én nagy jószágos cselekedetnek tartom. Te magad pedig másoknak is példája lehetsz, ki nagyot vesztettél, mivel az igazságtól távoztál, és azon hazug léleknek adtál szivedben szállást s avval társalkodtál. Valaki azért ebben a nyavalyában kerített, nem tartozol titokban tartani, ha ugyan hittel kötelezett is tégedet: mert valaminthoz a rossz fundamentumon nem állhat meg az épület, úgy az isten ellen való szövetséget nem tartozik senki megtartani.

Mód nélkül rabságodon ne törődjél, mert ebből megszabadulsz, hanem békeséges türéssel enyhítsd nyavalyádat. Gondold

¹⁾ Az az: Michael Inczédi.

²⁾ Az az: Pater Dunodnak. — E két sor Haller János keze írása.

³⁾ Haller irnokának írása.

meg, isten mely irgalmason cselekedett ebben is veled, jó idején zabolát vetvén indulatidnak, hogy a gonoszságban elé ne mehess.

Kérlek az istenért, az kölcsön pénz kérésnek hagyj békét, mert ha azt elköveted, mint eddig is cselekedtél, magadnak szerzes veszedelmet vele, és ha a császár ő felsége elbocsátana is, megtartoztatnak az adósid; most 132 forintot fizettem azoknak az adósidnak, kiktől pénzt kértél fel hírem nélkül; bár mostani szükségedre hagyhattam volna azt a pénzt.

Emlékezzél rája, mint intettelek én tégedet, hogy viseljed magadat, midőn megértettem, hogy a császárnak is ismeretségében vagy, hogy elsőben is istennek adj hálákat érte, gyónásokkal és szent communióval élvén, mert ezer között sem adatik egynek: de az én intésemet könnyen mulattad.

Költségemben megfogyatkozván nem is hagyhatok pénzt szükségedre, hanem Popratiz Ferencz uramot kérem, mikor elbocsátanak, adjon útra való költséget, kivel bújohass hazádban.

Az mi néhány zsebbeli pénzt hagytam, azt se költsed haszontalanságra, hanem végy papirossat, pennát, tentát, és istenes mulatságokkal töltsed idődet; mert én is afféle dolgokkal töltöttem időmöt, mikor hasonló állapotban voltam. Az inged is lerothad rólad, ha nem mosogatnak rád, az olyanra tartóztasd kevés költségedet.

Én tégedet a te édes mennyei atyádnak godviselése alá ajánlottalak, mert nekem már el kelletik mennem innét. Ha pedig itt mulatnék is, neked semmi hasznodra nem lehetnék; hanem azon lések, hogy Erdélyből is segíthessem szabadulásodat. Bizzál istenben, nem hágy el.

1686. Norimbergában küldvén Jósef fiamat, 186 tallért költöttem csak utazására. Mikor lejött Bécsből, adtam 60 tallért és 206 zlotot. Kölcsön az bécsi kalmároktól vett fel és más emberektől másfélszáz forintot, melyet én megfizettem.

Küldöttem Szebeni Jánostól 12 ¹⁾ kész pinzt fl. 146, úti költséggel együtt, három jó paripát, két lovász paripát nyereggel, és egyéb illendő szerszámmal küldöttem az nyergeket, egy gyermek lovat. Az hugom is adott fl. 41. Jósefnek, melyet én az bátyám Haller Pál uramnak megadtam.

1687. Boldog Asszony havában kiküldvén Jósef után Szebeni Jánost, akkor vettem Palugyai Mihálytól egy paripát fl. 110, Szebeni Jánostól mást vettem fl. 55. Ugyan akkor Szebeni Jánostól küldöttem fl. 40. Posztót is küldöttem, melyet vettem fl. 60

Anno 1686, Erdélyből mikor az római császárhoz mentem volna követségben, akkor az fő generalisságot a török ellen a

¹⁾ Itt hihetőleg a hónap neve maradt ki.

Bavarus és Lotharingus herczegek viselték, kiknek isten győzedelmet is adott, mert Budát csudálatosképpen kezekbe adta a keresztyéneknek, és több erősségeket is. Az tractán való conferentiarius császár ő felsége ministeri Detristian fejedelem udvari hopmester, és Badensis fejedelem, a ki praeses consilii bellici volt, és Strakman Theodorus volt, az ki udvari cancellarius volt a császárnak. A praeses camerae Rosonberg és Rabatta grófok voltak, azok viseltek gondot a német hadak élésére. Az német hadak előtt fő generalisok Magyarországon Kaprára és Carafa uramék voltak. Az magyarországi érsek Széchényi György, palatinus Eszterházi Pál voltak, érsek mellett való secretarius Moholáni János, posoni kamarás Szalai Jakab volt ¹⁾.

Marchisio fő strásamester magyarországi római császár német táborán másodszor is jött követségben Erdélyben.

Gyulai Ferencz uram követségében rendeltettek Bécsben a császártól conferentiás urak Marchio Badensis, Detristian Rosumberk, Strakman udvari cancellarius, Keniszeg csehországi cancellarius, Storumber, Rabbata, Dors.

Egy emberséges norinburgai kereskedő embert hinak Zakarias Krajnernek, kinek nagy emberségével éltem Bécsben, bótjában kereskedő szolgája Kornelius.

A császár fia a kis herczeg gondviselője a Salmensis fejedelem.

Erdélyi vásárlások.

Egy nadrágra való 20 bokor kapcsot készíttettem finum ezüsből, 3 gréczi tallér vagyon benne, az ötvesnek adtam munkájától fl. 2.

A saja posztónak akár micsoda színűnek singit fl. 7 vagy nyolczadfél.

Az angliainak singit fl. ötödfél.

Fejér abának végit fl. 3 d. 11.

Egy karmasint, akár sárgát, akár vereset, fl. 3 d. 30.

Egy portai kardot zománczoson készíttettem pro fl. 26. Vagyon ezüst benne két gira, harmadfél nehézék, aranyozásán három egyes arany, készült fél finum ezüstön kívül és sinórán

Hat lóra való hámot vereseket. illendő nyomtatással, kiknek farmatringjai is megvagynak, vettem fl. 35.

Magam nyergében való kétszeres töccőt (tűzött) ónós csatú farmatringot egyet-egyet d. 40

A fekete remeknek singit fl. 2

¹⁾ Haller írnoka kézírása.

A köz perpetának singit	d. 70
Egy öreg gyéként	d. 48
A timsónak fontját	d. 24
Gáliczkőnek fontját	d. 66
Miniumnak fontját	d. 44
A szalamiának fontját vettem zsidótúl	d. 83
Az gáliczkőnek fontját	d. 48
Fekete halomból hozattam négy abrnyos lapos fa-palacz-	
kokat, a szájokat megónozza, kiknek egyike ejteles, hárma hat-	
hét ejtelesek, az négyért adtam fl. 1 d. 80.	

Közli: Sz. KÁROLY.

VEGYES KÖZLÉSEK.

Erdély ítélőmesterei.

1365—1848.

XI. század. Chygula Pál (czeglédi) vajdai ítélőmester. Elője már a században a tordai határ-igazító oklevélben. *XIV. század.* Benedek 1365 év. kútfő: A gróf Lázár család lap 10. *XV. század.* 1. Felpestesi Mihály 1434. februárius 13-án kelt beigtatási jelentése szerint, Drági László, Jakab, Zsigmond és Osváld — úgy Zsombory Gergely, Tamás, a Zs. János fiai, a galponyai és kendermezei egész falvak birtokába általa beigtatódtak. 2. Bodó Gáspár 1462. *XVI. század.* 1. Czirjék Mihály 1500 körül: Regni notarius 2. Verbőczy István 1514, 15. — Kútfő: Antonii Szereday: Notitia veteris et novi capituli Albensis in Transsylv. pag 130. »A. D. 1514. Lecta, correcta per me Magistrum Verbőczy.« — 1515. aperta per me Magistrum Stephanum Verbőczy Protonotarium Transsylvan. 3. Földvály Bálint 1558—1568. 4. Micskey László 1560. — Articulo in Kolozsvár Anno 1560 lato: Magister Ladislaus Micskey protonotarius. 5. Vesselényi Miklós 1564—1584. 6. Szigethi Pál 1568. 7. Kereszturi Dobay István 1579. márczius 31. Kútfő: Nos Cristophorus Báthori de Somlyó vajvoda Transsylvania et Siculorum comes etc. Memoria commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis: quod egregius Magister Stephanus Dobay de Keresztur Prothonotarius hujus regni Transylvaniae pro se personaliter, pro generosis Dominabus Magdalena Joanne Romocsaházi de Mihályfalva, Anna Petri Zénás de Bályog-k egregiorum consortibus, ac Sophia primo Joannis Dobai alias Banga de Ilosva, nunc vero Stephani Horváth Lisinczky de eadem Ilosva egregiorum quondam relictis sororibus videlicet carnalibus etc. — Datum Albae Julyae feria sexta proxima Dominica Oculi A. D. 1579 (L. S.) Lecta et extrad. per Mag. Nicolaum de Vesselényi protonotar. 8. Borsoló János 1581—1599 között. 9. Zsombory László 1575. 10., Angyalosy János de Egrestő. — 1581—1610 ben szept. 6-án, 1599-ben márczius 29-kén. 1621. május 16-án, 11. Márton Deák (Literatus) 12. Kapy István. 13. Bortakúti Miklós 1599-en: Principalis Tabulae Magister. — *XVII. század.* 1. Fráter

István 1612. április 20-án — 1629-ig 2. Kovassóczy István 1628. 3. Cseffey László 1634—1656. 4. Kiss Ambró 1649. 5. Veres Ambró 1649. octob. 29-én. 6. Alvinczi Péter 1681—1701-ig. 7. Mikes Kelemen 1682—1686. január 20-ig. Zabolai Mikes Kelemen ítélőmester kezeibe fizette le Adámovics Pál jezsuita, kolozs-monostori plebános a 33,000 magyar forintot Kolozs-Monostorért 1682. évben. 8. Sárpataki Márton 1660—1677. 9. Sárosy János 1691—1696. 10. Gencsy László 1638. 11. Toldalagi János (nagyiklodi) 1638. 12. Kassay István 1619—1635-ig. Kutfő: Magyarország családai VI. l. 114. 13. Kassay Ferencz (?) 1630. 14. Apor Lázár 1682. Kineveztetett; de nem bírta. 15. Lázár György (szárhegyi) 1643—1660-ig. 16. Lugosy Ferencz 1680. május 28-án az igeni Biró-család armálisában mint »secretarius« írást alá. 17. Nadányi Mihály, 1658-ban Fogarason feje vétetett. *XVIII. század*. 1. Herter Ferencz 1700-ban január 15-én avattatott fel a fejevári országgyűlésen. 2. Bartha András. II-dik Rákóczi Ferencz ítélőmestere 1707. 3. Sándor Gergely 1713—1717. 4. Olasz Mihály 1717. 5. Kun Zsigmond (csapói) 1737—1742. 6. Inczédi József 1737—1744-en jun. 30-án mint ítélőmester a monostori uradalom iránt a szebeni országgyűléshez beadott kérvényére az adományos jezsuitáknak, aláírta a kedvező választ. 7. Domokos Antal 1763—1771-ig. 1763-ban Aranylábú Tusonból (a hol birtoka volt) adott ki egy idéző parancsolatot (Compulsorium mandatum.) 8. Székely Dávid 1744—1777. 9. Szombatfalvy László 1762—1771. 10. Gróf Nemes Ádám 1762. előtt. 11. Endes Miklós 1744. előtt. 12. Báró Henter Dávid 1737. 13. Cserey Mihály 1771—1780. 14. 15. Türy László. Első 1771. 1783 — főkormányshéki titoknok, 1790—1791-ben ítélő mester második. 16. Zeyk Dániel 1768—1771. 17. Csernátoni Ferencz 1780—1796. 1785-ben a Csernátoni Ferencz ítélőmester cancelláriáján következő hitelt jegyzők voltak: pávai Vajna Antal ítélőmesteri protocollista 1784. év május 1-jéről. Ekkor 24 éves korú. — Anyanyelvén kívül bírta a latin, német, francia, olasz, és oláh nyelveket. Nőtlen. Catholicus. — Nagy Miklós a cancellaria rendes igazgatója. Papp András aligazgató. Szász Pál a cancellaria jegyzője. — Katonay József, Pálffy Elek, Ferenczy István, Trincseni Sámuel, Kelemen József, Rancz József, Menasági János, Stolecz Péter, Biró József, Helvigh Sámuel, Balogh György, Csipkés János, Taar Sándor, Balogh Ferencz, Demiény Gábor, Csongvay Pál, Bene Antal, Csegezy János, Nagy Zsigmond, Barabás Sándor, Toroczka Ferencz, Debreczeni Mihály, Szentiványi György, Séra László, Lukácsffy Elek, Balázs Miklós, Stenczel Zsigmond, Tompa András. Eredeti kútfő, u. m. Conspectus status et qualitatum scribar. ac Jurator. Tab. Real in Trannia Judriae notariorum ad latus Magri Protonot. Franc. Csernátoni de. A-Csernáton, constitutor. pro ao 1785. 18. Kőszeghy Antal 1785. 19. Cserey János 1790—1796. 20. Sala Mihály 1796—1810. 21. Szentpály Elek 1796—1810. 22. Br. Szentkereszti András. 1712. 23. Klasz Mihály 1713. — *XIX. század* 1.

Cserey Farkas 1802—1818. 2. Pávai Vajna Elek 1810—1828. 3. Székely Mihály 1817. 4. Gál Tamás (kövendi) 1820. 5. Gál László (hilibi) 1827. 6. Barcsay János 1831. 7. Augusztinovics Pál, 1829—1832. 8. Szőcs Albert 1831. 9. Sala Sámuel 1834—1835. 10. Báró Apor Lázár 1823—1824. 11. Horváth Ferencz 1833—1835. 12. Földvály Farkas 1834—1843. 13. Donáth Sándor 1837—1843. 14. Gálfalvy Imre 1843—1848. 15. Henter János 1846—1848. 16. Kabós Dániel 1846—1848.

Közli: HODOR KÁROLY.

Ugocsa vármegye alispánjai.

Az 1874. évi »Századok« deczember havi füzetében, »Ugocsa vármegye főispánjai«-t közöltem, most annak mintegy kiegészítőseül az alispánokat teszem közzé, jóllehet e megye főispánjaira már a XIII-ik század elején találunk, — s így feltehető, hogy ezekkel egyidejűleg alispánok is voltak már, de oly okiratok, melyek alapján ezeket személyenként ki tudnók mutatni, egyáltalában nem állanak rendelkezésünkre, sőt évről évre szakadatlan sorban a feltüntetett alispánok névsorát sem bírjuk, mincképp egyedüli okát az okleveleknek még mindég lappangásában kell keresnünk.

Azonban reméljük, hogy mentül közlékenyebbek lesznek családaink, — s ez úton mentül több okmány jön nyilvánosságra, annál teljesebbé lesz e sorozat idővel.

1337.	Sándor Mester, Edelényi László fia.
1349.	Vas Tamás.
1351.	Tamás mester, (bizonyosan az előbbi).
1401.	Fancsikai János.
1413.	Asguthi István, Borsai Mihály.
1416.	Sásvári Illés, Hetényi Mihály.
1417.	Mátyfalvi Illés.
1419.	Fancsikai Domokos.
1423.	Fancsikai Lázár.
1428.	Bökényi Benedek.
1429.	Fancsikai János.
1442.	Sásvári Lengyel Jakab, Nagy László.
1445.	Kölcei Bornemisza János.
1447.	Eőri Dachó László, Csomai Mátyás.
1459.	Sásvári Panaszi Balázs.

1462. Tobolya János, Nagy Pál.
 » Csepefalvi Miklós, Nagy Gergely.
 1478. Hatvani Nagy Mihály mester.
 1486. Chernavodai Egyed.
 1487. Fancsikai Bernát, Nagy Benedek.
 1494. Péterfalvi Kalós Péter.
 1495. Fancsikai Lázár.
 1505. Szirmai Szirmay Bernát, Fancsikai Bernát.
 1506. Ujhelyi János, Eöszödfalvi Geöde Pál.
 1509. Tivadarfalvi Veres György.
 1510—20. Péterfalvi Nagy Albert, mint nem nemes embert
 tette alispánná Perényi Gábor főispán, a miért a me-
 gye nemessége panasszal járult a királyhoz. A király
 úgy intézte el ez ügyet, hogy Nagy Albertnek ne-
 mességet adott. Ennek szépunokája volt a híres ka-
 landor Nagy Geezi, a ki a XVII. század végén, mint
 ál Károlyi István szerepelt.
 1524. Hetényi Fejes László és Nagy Albert.
 1526. Szirmai Dénes, Fejes László.
 1529. Fejes László.
 1541. Ujhelyi János.
 1543—50. Csepei Zóltán Miklós.
 1552. Zóltán Miklós. Ujhelyi János.
 1570. Forgolányi Turgulan Demeter.
 1572. Ujhelyi János (idősb), Eöszödfalvi Göde Pál.
 1576. Göde Pál, Salgai Bálint.
 1581—86. Göde Pál, Ujhelyi János (idősb).
 1590. Göde Pál.
 1591. Csepei Ákos János, Göde Pál.
 1597. Fancsikai Biki Ferencz, Almási Nagy János.
 1599. Mátyfalvi Zoárdffy László, Sásvári János.
 1601. Csepei Zóltán László, Fancsikai Ferencz.
 1602. T.-Ujhelyi Ujhelyi Ferencz.
 1603—4. Zóltán Pál, Fancsikai Lázár Lázár.
 1607. Zóltán Máté.
 1608. Zóltán Pál, Lázár Lázár.
 1614. Zóltán Pál, Ujhelyi András.
 1615. Zóltán Pál, Nagy János.
 1619. Zóltán László, Fancsikai Nagy János.
 1624. Fancsikai Lázár Tamás ifj.
 1629—34. Ujhelyi János, Csamai János.
 1636—41. Fancsikai Lázár Tamás, Almási Zohon Péter.
 1644. Egressi István.
 1648. Eöszödfalvi Geöde László.
 1649—50. Ujhelyi Ferencz, Göde Péter.

1651. Ujhelyi Ferencz, Bökényi Tétei Boldizsár.
 1652—53. Ujhelyi János, Tétei Boldizsár.
 1655. Fancsikai Zsigmond, Gúlácsi Hartyányi János.
 1657. Petri Gáspár, Fancsikai Ferencz.
 1660—64. Vasmegyeri Megyeri Ferencz, idősb Lázár Tamás.
 1665. Hartyányi János, Ilosvai Ilosvai István.
 1667—69. Fancsikai Zsigmond, Hartyányi János.
 1670. Hartyányi János.
 1671. Ilosvai István.
 1675. Hartyányi János.
 1678—83. Hartyányi János, Bicskei István.
 1685—88. Bicskei István, Fancsikai Lázár Tamás.
 1690. Lázár Tamás.
 1691. Lázár Tamás, Bicskei István.
 1693—96. Bicskei István, Lázár György.
 1697. Megyeri János, Fügei Csató Gáspár.
 1698. Megyeri János,
 1699. Sárközüzlaki Ujlaky István.
 1700. Gyulay Mihály.
 1701. Megyeri János, Ujlaky István.
 1705. Ujlaky István, de ez idő közben lemondván lett, helyette Megyeri János.
 1706. Ujhelyi Sándor, Ujhelyi László.
 1707. Ujlaky István, Csató Gáspár.
 1708. Ujlaky István, ez idő közben elhalván, helyette lett Ilosvay György, Csató Gáspár.
 1709. Ugyanazok.
 1712. Ráthy György, Gyulai János.
 1714—15. Gyulay János, Bölcsei Buday Zsigmond.
 1716—17. Ilosvay György, Ujhelyi Sándor.
 1718. Ujhelyi Sándor.
 1719—22. Ujhelyi Sanyi János.
 1726. Ujhelyi Sándor, Pelsőczy György.
 1728. Pelsőczy György.
 1733. Buday Zsigmond, Bogárdy György.
 1736. Ujhelyi László, Bogárdy György.
 1741—43. Bogárdy György.
 1748. Sötér Josef.
 1750. Hagara Pál, Bogárdy György.
 1756. Hagara Pál.
 1761. Komjáthy Elek Zsigmond.
 1764. Hagara Pál kir. tanácsos, a ki országgyűlési követé választatván, helyében Morvay András tétetett.
 1767. Komjáthy E. Zsigmond.
 1770—77. Béla falvi Gál Ferencz.

1783. Vasmegyeri Megyery László.
 1786—90-ig Beregmegyével egyesítettvén Ugocsa, cz idő alatt
 1786—88-ig Megyery László, 1788—90-ig Hein-
 brucher Károly.
 1790. Báró Perényi István, Draskóczi Morvay József.
 1793. » Perényi István.
 1800—5. Morvay József, Magosligeti Hagara Pál.
 1805—10. Hagara Pál, Csebi Pogány János.
 1810—23. Pogány János, Bessenyei Bessenyei Lajos.
 1823—28. Szirmai Kalós Bertalan, Bessenyei Lajos.
 1828—32. Báró Perényi Gábor, Ujhelyi Sándor.
 1832—41. Ujhelyi Sándor, Nagyenyedi Egry János.
 1841—49. Egry János a reform eszmék barátja, az 1848—49-ki
 forradalom tevékeny részese és Cselei Ferenczy
 Ignác.
 1849. Május elején Egry János elhalván, az első alispáni
 hivatal Ferenczy Ignácra bízott, a ki azt a forra-
 dalom bukásaig vezette.
 1861. Az alkotmány visszaállításával megválasztottak
 Lator Gábor és báró Perényi Károly.
 1862—63. Ujhelyi József, Ujhelyi László.
 1863—66. Ujhelyi László, Rom Ferencz.
 1866—70. Egri Károly, Ujhelyi János.
 1870. A kir. törvényszékek felállításával a 2-od alispáni
 hivatal megszűnván, az óta az alispáni széken Egry
 Károly ül.

Közli: DOBY ANTAL.

Katzianer megöletésének történetéhez.

Katzianer megöletésének történetére vonatkozó adatokat összeál-
 litá Salamon Ferencz az Első Zrinyiek I. k. 288. s köv. ll. Igen érdekes
 adalék az alább következő leirat, mely az ő felfogásának ad igazat.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper au-
 gustus ac Germaniae Hungariae *stb. rex. stb. stb.* Recognovimus et notum
 facimus tenore praesentium universis, quod cum magnificus Nicolaus co-
 mes de Zrinio fidelis nobis dilectus humiliter nobis exposuerit, ad aures
 et notitiam suam pervenisse plerosque esse qui de ipso ob mortem quon-
 dam Joannis Catzianer causam facti fortasse ignorantes male et sentiant
 et loquantur, a nobisque subiectissime petierit ut sibi de oportuno secu-
 ritatis suae remedio providere dignaremur, nos autem non semel sed
 pluries a diversis fidedignis et probatis personis intellexerimus, quemad-
 modum dictus quondam Joannes Catzianer posteaquam in indignationem

nostram inciderat in animum suum omnino induxisset sese simul et arces Zomzed ac Sthwbycza quas ex mera gratia et liberalitate nostra possidebat, arcem denique et civitatem Kozthanijeza regni nostri Croatiae finitimam, quam cum iam in indignationem nostram regiam ipse Kaczianer inciderat, utcunque acquisiverat, christiani nominis et fidei hosti perpetuo Turcae ob hanc causam dedere velle ut contra nos, regna, dominia, provincias ac subditos et fideles nostros omne possibile consilium et auxilium illi praestaret, et ad huius pessimae et abominandae voluntatis suae executionem sese et vestitu turcico et aliis rebus plane iam paratum et accinctum reddidisset, prout id tum praefato comiti Nicolao sicuti nobis exposuit, tunc ipsius fratri germano tam in scriptis quam oretenus palam fecisset, sollicitando et conando comitem Nicolaum inducere ut tanti sceleris socius esset et unacum ipso in Turciam ad tyrannum illum proficisceretur, quod cum comes Nicolaus facere detrectavisset, occasionem dictus Kaczianer quaesierit ducendi cum captivum ad ipsum Turcarum tyrannum; quibus omnibus ab eodem comite Nicolao cognitis, eum permotum et impulsum fuisse non ullo odio, invidia, ambitione, malevolentia aut inimicitia sed solo zelo et amore fidei et religionis christianae et in conservationem patriae suae ac regnorum et dominiorum nostrorum proque beneficio totius christianitatis dictum Catzianer e medio tollere, pro ut sustulerit et interfecerit, quoniam si ipse Catzianer propositum suum ad effectum perduxisset, procul dubio regnis, dominiis, subditis et fidelibus nostris, totique christianitati gravissima et innumera mala afferre potuisset. Cum itaque ex supramemoratis clare constet, dictum comitem non solum nihil contra honorem, famam et nomen boni viri propterea admisisse, sed potius nobis tanquam regi, principi et domino suo clementissimo et toti christianitati gratum simul et utile servitium praestitisse; adeo ut nos dictum ipsius comitis factum non tantum improbare non possimus verum omni gratia et clementia nostra prosecui debeamus; id circo non errore ducti aut mala informatione circumventi sed animo bene deliberato et ex certa nostra scientia deque regia potestatis nostrae plenitudine eundem Nicolaum comitem de Zrinio firmiter assecuravimus et sub alas protectionis nostrae assumpsimus, prout praesentium per tenorem assecuramus et assumimus ac pro sufficienter assecurato et in protectionem nostram assumpto et posito haberi volumus. Itaque nemo hominum cuiuscunque dignitatis, status, gradus, ordinis aut conditionis fuerit praefato comiti aut personis et hominibus suis facti praedicti auxiliatoribus id quoquomodo improbare aut in obrobrium (*sic*) obiiicere aut verbis dictis vel factis quicquam propterea contra eum vel eos attentare audeat vel praesumat, sed perpetuo assecuratum et in protectionem nostram assumptum permittere omnino debeat. Decernimus enim et firmissime statuimus, tenore praesentium deliberatione scientia et auctoritate praedictis praefatum Nicolaum comitem hoc facto suo nihil tale commisisse, quod famam honorem et nomen boni viri denigrare aut laedere quoquo modo possit vel debeat;

mandantes proinde expresse scripsitque iniungentes universis et singulis principibus tam ecclesiasticis quam secularibus, archiepiscopis, episcopis, ducibus, marchionibus, comitibus, baronibus, militibus, clientibus, capitaneis, viccedominis, praefectis civium magistris, iudicibus magistratibus, communitatibus et denique omnibus nostris et sacri Romani imperii ac quorumcunque regnorum, dominiorum et provinciarum nostrarum subditis et fidelibus dilectis nemine prorsus excepto, ut praefatam assecurationem et in protectionem nostram susceptionem praefati Nicolai comitis de Zrinio atque non laesi honoris et bonae famae suae decretum nostrum plane et inviolabiliter observent et ab aliis observari curent et faciant et nullatenus infringi permittant, in quantum gravissimam indignationis nostrae poenam evitare voluerint. Harum testimonio litterarum sigilli nostri impressione et manus nostrae subscriptione munitarum mediante. Datum in civitate nostra Vienna die octava mensis Septembris anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, regnorum nostrorum romani duodecimo aliorum vero decimo sexto.

Ad mandatum sacr. regiae Maiestatis proprium

Jo. Jordanus mpr.

(A királyi aláírás és pecsét hiányozván, valószínűleg más példány
lőn kiállítva s ez fogalmazvány helyett,
a cancellariában visszatartva.)

Közli—d.

Az 1604-iki országgyűlés óvása.

Az 1604-iki pozsonyi országgyűlés Rudolfra nézve végzetessé lett. Mint tudva van, az ez évben hozott 21 törvényczikkhez csatolta ő a XXII-iket, de már 3 héttel azután, hogy a rendek eloszlottak. A válaszos sérelmeket ezen országgyűlés sem orvosolta; az evangelicus rendek hasztalan várták a király válaszát ez ügyben hozzá beadott folyamodásukra. Mielőtt tehát szétszlottak, ápril 8-án Istvánffy Miklós nádori helytartónál óvást adtak be, melyről ez következő bizonyítványt adott ki:

Nicolaus Istwanffy de Kysazzonfalva, locumtenens officii palatinalis regni Hungariae ac sacratissimi principis et domini domini Rudolphi secundi, Dei gratia, electi Romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. regis, archiducis Austriae, ducis Burgundiae etc. ianitorum regalium magister et consiliarius. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod postquam praefata sacra caesarea regiaeque Maiestas, dominus noster clementissimus, vniuersis statibus et ordinibus regni Hungariae ad tertium diem mensis februarii proximi euoluti generalem dietam Poso-

nium indixisset et publicasset, ad quam peragendam iuxta continentiam mandati vniuersi status nuntios seu legatos suos legitimos cum plena instructione praesertim de statu religionis tractans expediuerunt, iidem itaque legati seu pars potior huius regni Hungariae solenni protestatione, contradictione et inhibitione praehabita, nostri in praesentiam uenerunt, significarunt et detegerunt nobis in hunc modum. Quod licet ipsi in suis instructionibus a fratribus principalibus suis domi relictis hoc expresse in commissis et instructionibus habuissent, ut in hac praesenti diaeta primum et antea omnia causam religionis quam hactenus quiete et pacifice exercuissent, proponerent, efficerentque, ut priusquam ad alia progressum esset, sufficiens assecuratio nomine praefatae sacrae caesariae regiaeque Maiestatis sibi ac vniuersis statibus et ordinibus huius regni fieret, quod nemo in exercitio religionis quouis modo vel praetextu, siue in bonis siue in persona tam pro se, quam pro suis concionatoribus exministris etiam quo ad ecclesias et prouentus ad easdem pertinentes turbari vel molestari deberet, innouationesque penitus nullae hac in parte attentarentur, sed pax et tranquillitas regni publica prouti antea ita etiam in posterum conseruaretur. Ideoque ita per maiorem et potio rem regni partem, collectis suffragiis statutum et conclusum fuisset. Tamen ad suae Serenitatis elementem requisitionem cum protestatione ad tractatum propositionum sese accinxissent, eoque testatum fuissent, se nihil aliud quam pacem et tranquillitatem publicam salutemque patriae afflictatae querere, neque velle, ut hostis immanissimus circum circa in omnes occasiones intentissimus viam aliquam reperiret, euertendi has reliquias regni Hungariae. Nihilominus duplici scripto illud ipsum suae Serenitati humillime exposuissent, ut eadem suas interponeret partes, et ad suam Maiestatem supplicationes suas transmitteret. Verum hactenus eiusmodi ipsorum humiles supplicationes et petitiones obaudita fuissent. Et quia vererentur et formidarent, ne deinceps usque ad in futurum promulgandam et celebrandam publicam dietam, aut postea per quempiam tentata innouatione aliqua in statu religionis, intestina dissidia et pericula excitarentur. Ob hoc iidem protestantes, suo ac quorum supra nominibus facta super praemissis solenni protestatione, omnibus quocunque modo et praetextu inchoandis innouationibus circa hactenus consuetam religionis exercitium, molestationibusque quibusuis, tam personarum quam rerum scriptis verbisque iniurioris affectionibus invasionibusque templorum, detentionibus proventuum, necnon qualibuscunque ea propter in statutis citationibus fulminationibus excommunicationibus, sententiisque coram nobis, qui sese ex annuentia dictae sacrae caesariae regiaeque Maiestatis in iudiciis officio palatinali plenaria fungimur auctoritate, penitus et in toto contradixissent et reclamassent, asseruissentque, si quid contrarium siue per mandata qualitercunque impetrata, siue alio quouis modo, per quoscunque attentatum fuerit, sese iuribus suis uti et deffendere velle, et quicquid periculi inde in defensionem eorum emersurum esset, id omne in nouatoribus, illis dissidia et intes-

tina odia serentibus et querentibus, non autem protestantibus tranquillitatem et pacem unice optantibus imputandum esse. Unde facta per praefatam certam partem statuum et ordinum regni Hungariae super praemissis omnibus solenni protestatione, contradictioneque et inhibitione, spectabilis et magnificus dominus Georgius Thurzó de Betthlemfalva, comes comitatus Aruensis, partium dicti regni Hungariae Cisdanubianarum generalis capitaneus, dapiferorum regaliū magister et consiliarius praefatae sacrae caesareae et regiae Maiestatis super praemissa sua ac dictae certae partis statuum et ordinum regni huius Hungariae protestatione, contradictioneque et inhibitione, sibi literas nostras testimoniales per nos authentice extradari postulavit. Quas nos eidem domino Georgio Thurzó ad legitimam eius petitionem et requisitionem pro futura iurium suorum cautela extra dari duximus et concedendas. Comuni suadente iustitia. Datum in praedicta ciuitate regni Posoniensi feria quinta proxima post dominicam Judica. Anno domini millesimo, sexcentesimo quarto.

N. Istuanffy
manu propria.

L. S.

Eredetije gróf Batthyány József köpesényi levéltárában.

Közli: Sz. S.

Egy levél Balassa Andrástól.

1642. apr. 24.

Illustrissimi ac Reverendissimi, Spectabiles et Magnifici, Generosi atque Egregij domini, Fautores et Amici mihi confidentissimi. Servitorum meorum addictissimam commendationem.

Mely nagy injuriám estenek legyen ennekem egynehány esztendőktől fogvást az incestuosus Balassa Ferencztől, kétség nélkül elhittem, hogy nélván vagy on nagyságtoknál és ti kegyelmeteknél; kiért mind személem szerint s mind panaszkodó leveleim és követeim által sokszor requiraltam palatinus uramot ő nagyságát, kérvén azon, hogy oly hallhatatlan istentelen cselekedetért megbüntettetett volna. Noha ajánlotta is ő nagysága magát, mindazonáltal ennyire miért halasztotta nem tudhatom, interea justus patitur. Azon halasztással pedig oly bátorságot vett, hogy az előbbi latorságának nyilván czígerét is kitette, midőn azon megholt Bakos Máriának fiát Bálintot, ki nyilván tudta s talán látta is anyjával való latorságos közösölését, magához kapcsolván, éjjeli ödön (időn) Kékkő várunkból az bástyámon kieresztette in absentia mea és magához hasonló lator szolgái által éjjel lovan elküldette, maga is utánok menvén, látván hogy nem kezd jól lenni az dolog, elámította az

rosz Bálintot, vitte Nagyszombatba, jesuiták közeli adván. Minden haladék nélkül, hogy értettem ez esetet, requiráltam egynéhány ízben palatinus uram ő nagyságát s esztergomi érsek uram ő nagyságát is, de hogy az latrokat börtetés alá nem vették, miért azt nem tudhatom; sőt most is azon incestuosus által cum intolerabilibus violentijs persequatatom sribuláltatom, contra manifestissimam libertatem nobilitarem. Jószágomat mind hatalmasul foglalják, jobbágyimot mint nyilván való törököket fogtatják, ispányomat vaszták, minden marhájokat akar mi neven nevezendőket elveszik és hajtatták, magam jövedelmimet elvitetik s ki nagyobb, az rossz Bálint és incestuosus Balassa Ferencz, magistratusunk nevével, per judicem nobilium comitatus Nogradiensis azt merték özeni, hogy meg vagy on parancsolva, hogy magamot is megfogják s megkö- tözzik és úgy vegyenek fel ő nagyságához s még ha megölnek is, ma- gamnak adscribáljam. Engem pedig ő nagysága sem divisioval még nem compellált volt, sem pedig citáltattam sem certificáltattam, s mégis de simplici mindjárt ellenem, tanquam contra sententiatam personam és oppositorem libertatis nobilitaris, protectiót is mind végbeli kapitányokra mind pedig fő és viceispánokra s vármegyékre adott. Ebből mit kell remélni s mit várni nagyságtok és kegyelmetek feltalálhatja. Certe agitur de communi libertate. Nagyságtokat és kegyelmeteket alázatosan kérem, méltóztassék nagyságtok és kegyelmetek instructióba adni az kö- veteinek (mivel ő fölsége országgyűlését promulgáltatni méltóztatott) hogy midőn az nemes országnak de injuria mihi illata panaszt teszek, legyenek ez igaz igyemben oltalmazóim s minden jó akaratjokat nagy- ságtok és kegyelmetek és szabadságunkban defensiót nyújtani nekem ne praetermittáljanak, nam si hodie mihi, cras alteri accidere potest. Mely hozzám való jóakaratért s igazságomban való oltalomért az úristen meg fogja áldani nagyságtokat és kegyelmeteket s én is teljes életemben igyekezem nagyságtokat és kegyelmeteket alázatosan szolgálni. Jó és kegyes választ várván s szolgálatimat recommendálom nagyságtoknak és kegyelmeteknek s az úristennek szent oltalma alá ajánlván nagyság- tokat és kegyelmeteket. Dabam Precziný die 24. aprilis anno 1642.

Illustrissimarum ac Reverendissimarum Spectabilium et Magni-
ficarum Generosarum atque Egregiarum Dominationum Vestrarum.

Servitor addictissimus

Andreás Balassa mpr.

Külczim: Illustrissimis stb. Dominis supremo ac vicecomiti nec non
Universitati Magnatum et nobilium Comitatus Gömöriensis etc. Dominis
fautoribus et amicis mihi confidentissimis.

(Gömör-vármegye levéltárában levő eredetiről.)

Közli: K. Á.

A cigányok szervezete történetéhez 1661.

Az alább közlött kiváltság-level tanúsága szerint az Ung-vármegyei cigányok György vajda alatt külön, saját vajdájuk által kormányzott szervezettel bírtak. Igazságot a vajda szolgáltatott, s fölöttük bizonyos fennhatósági jogokat gyakorolt. Jellemző, hogy e faj ismert erényei ellen a második pont azt az óvintézkedést tartalmazza, »lopásra és kártételre« — vajdájok — »őket ne bocsássa.« A kiváltság levelet Homonnai Drugeth György gróf adta ki 1661. december 7-én. Szolgáljon ez azon becses közléseknek pótlékául, melyek újabban a cigány-kérdés tisztázására napvilágot láttak. (»Századok« 1877. 454. l. Csontos J. és Típray Tivadar. Magyar könyvszemle 1877. 372—385. l.)

Mi gróf Drugeth Homonnay György, Ungnak örökös ura, és azon vármegyének örökös és főispánja etc. Adgyuk tudtára mindeneknek, az kiknek illik ez levelünk rendében, hogy mi tekéntvén ungvári jószágunkban lévő György vajdarak, jó emlékezetű urunk atyánktól adatott igazságát, és az ő rendek s módjok szerint való jámbor szolgálatját és tisztében való serény magaviselését. Erre nézve unghvári jószágunkban lévő cigányoknak, kik az Márton vajdaságán kívül valók, azoknak vajdaságát neki attuk, és conferáltuk ilyen okon: *Elsőben* az ő vajdasága alatt levő cigányokat törvényekben és szokásokban megtartsa, ha valakik ez ideig alóla elidegenettek és elmentek, azokat visszahozza. *Másodszor.* Lopásra és kártételre őket ne bocsássa, semmi mód nélkül való dolgot, boszút, háborúságot és kártételt közöttök ne indítson, hogy ehez képest meg ne kevesedjenek, hanem szaporodjanak és sokasúljanak, az alatta levő cigányok pedig mindenekben hozzája engedelmessek legyenek s tüle fügjenek, alóla más vajdaság alá ne menjenek. Mivel azért ez a nemzetség életit mestersége által keresi és ez végre szillem fáradozniok szüntelen kelletik, hogy mint elébb mehessenek dolgokban és mesterségeket gyakorolhassák, kérünk ez okáért barátságosan minden rendbeli embereket, hogy mindakkor, midőn vajdájokkal együtt, avagy pedig ez kívül mikor valahova szakasztón mennek, minden háborgatás, tartóztatás nélkül bocsássák és bocsáttassák őket békével, ha kinek mi kárt tennének, vagy vétenének akármi módon, az káros ember keresse meg az vajdát, elsőben szokás szerint igazságát neki megadván, úgymint egy pint bort, ő is azontúl tartozzék igazát az káros embernek szolgáltatni, történet szerint pedig, ha az kár annyira való volna, kirúl megnevezett György vajda igazat nem tehetne, az káros fél azontúl az magyar fővajdákat találja meg felőle, az kik tartozzanak mindenekben törvény szerint igazat az káros félnek szolgáltatni. Ennek nagyobb erősségére adtuk ez kezünk írásával megerősített pecsétetes levelünket. Datum in Arce nostra Unghváriensi, die septima mensis Decembris, Anno domini

millesimo sexcentesimo sexagesimo primo. Comes Georgius Drugeth mp.

Eredetije papíron, rányomott ostya-pecséttel, a mk. országos levéltár kincstári osztályának diversái között.

Közli: TH. L.

A szathmári csizmadia-czéh régi jegyzőkönyvéből.

Ezerhatszáz ötvenhétben folyván, Ötvenhétben Irák (sic) ez versekben, hogy emlékezetben Maradjon fel ebben: Irok ilyen rendben.

1660. 25. april. Tofeus uram (Dobos Mihály, később erdélyi ref. püspök stb) elbucszott tőlünk.

1658. II. Rákóczy György erdélyi fejedelem a török ellen indulván, akkor a Tiszáninnen levő kerület püspöke Tornai által maj. 22. napján szerdára ünnepet hirdetett, hogy háromszor lenne könyörgés minden szerdán.

1658. 13. sept. A tatárok kijöven Erdély felől a Szilágyságot, az Érmellyékét mind elrablották és elégették és mind Kállóig benyargalták, számtalan rabot elvittének, és sok embert, apró gyermeket levágtanak és utfélen hánytának, a rabnak számát senki meg nem tudja mondani.

1660. 6. jun. holt meg délben 12 és 1 óraközt urunk II. Rákócz György stb.

1. Magyarok ezt látván
Csak elálmélkodván,
Táborba szállának
Rendelék hadokat,
Kiszíték magokat
Véllek viaskodni.

2. Csalárd mesterségű
Tatár khám követi
Érkezik táborra;
Esküsznek Alláhra
Dühös árulói.

3. Az urakat kérék,
Alkuvásra vitték
Békesség színével.
Békével bocsátják
Hazájokba, — mondják
Kajáni lélekkel.

4. Az fü generálist
Ama vitéz Kornist,
Táborba kicsalák.
Tatár khám hivatta
Békesség traktára, —
Erősen állatja.

5. Tatárok táborán,
Hordozzák sok számán
Alá s fel azokat;
Ámításba csábitják,
Hazugsággal tartják
A kicsalt urakat.

6. Tatár khám sátorát
Elérék hajlékát,
Hát csak az hült helye.
Mint álnok kigyónak,
Csalárd viperának,
Olyan neki szive.

7. Magyarok táborát,
Már vágatja hadát
Szörnyü ordítással;
Kit fogdosnak ölnek,
Üznek és kergetnek
Nagy bő vérontással.

8. Nincsen vigasztalúd.
Szomoru ügyedben;
Ellenséged hallja,
Nem bánkodik rajta
Te veszedelmeden.

9. A seregek ura,
Itélő királya
Forditsa rá orezádra
Ruháinak allját,
Minden undokságát
Tagaidra hányja.

10. Óh irgalmasságnak
És vigasztalásnak
Istene és atyja!
Szomoru hadaknak
Nem latorságunknak
Légy vigasztalója!

Ezen Kemény János és hadai veszedelmére vonatkozó s egykorú éneket a fentebbiekkel együtt Sarkadi Nagy Mihály, — egykor szatmári polgármester jegyezte ki a szatmári ezimadia ezél jegyzőkönyvéből, s azt a debreczeni ref. főiskolai könyvtárban levő több, nagy kötetet képező »Sarkadi Nagy Mihály féle gyűjteményből«, a hol »különböző korbóli egyvelgek« ezim alatt áll,

Közli: KISS KÁLMÁN.

Az oláh-reformáció történetéhez,

Tudva van, hogy I. Apafi Mihály alatt a reformáció az oláhok között is tért foglalt, s hogy a fejedelem épen ennek terjesztése czéljából az oláh liturgiát igyekezett behozni az oláh egyházba (Lásd Történelmi Tár I. 204. l.) Az erélyes görög püspökök részéről azonban nem egyszer élénk ellenállásra találtak intézkedései. Az alább közölt levél is ily sérelmi felirata a reformatus oláhoknak, melyben a görög püspök ellen tesznek panaszt. A levél kelet nélküli, azonban minden körülmény arra mutat, hogy az 1680—86-iki időszakból való, a mikor is legkitartóbban folyt a harc a fonok Szára Demeter, s Apafi terítési igyekezetei között. A *typographiára* s a *scholára* tett vonatkozások is figye'met érdemelnek e levélben.

Az erdélyi oláh ecclésiáknak esperestinek és pappjainak közönségesen alázasatos törekedések az Nagyságod méltóságos személye előtt, bölcs tanács úr híveivel együtt.

Kegyelmes urunk sok siralmas keserves Nagyságodhoz való folyamodásunk után, Nagyságod tekintvén siralmas nyomorúlt ügye-fogyott állapotunkat, ennek orvoslására rendelt volt Personalisát, úgy mint Hencz praefectus uramat és T. Topheus Mihály, méltóságos püspök urat

több becsülletes, igaz, ahoz értő törvénytudókkal, kiknek eleiben terjesztvén nyavalyánkat, ő kegyelmek igaz jó lelki isméretek szerint deliberáltak, maga az görög püspök is látván az ő dolgát, elbúcsúzott, püspökségét is letötte ő kegyelmek előtt és mi előttünk. Nagyságodnak is hírével volt, úgy tudjuk, már mi okokra nézve, minket ujobban kényszerít és conturbál, s püspökségét sollicitálja s maga authoritásából *oláh* deákokat ordinál generalisunk híre nélkül s másutt pedig titkon, holott vallásunk continentiaja szerint itt az Monesteriában generalis consensusából kellene ordinálni, Kolosvár mellett contra jura regni görög templomot is szentelvén fel, nagyságod és az ország híre nélkül, mely eddig nem volt.

Nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak alázatosan könyörögünk, mivelhogy nagyságod parancsolatjából az *typographiát* elkezdettük, *scholát* is akarunk erigálni, tehetségünk szerint minden jóra igyekeztvén, vegyen nagyságod bennünket kegyelmes védő szárnyai alá, hogy az idegen nemzet ne háborgasson jó igyekezetünkben, tartsa magát deliberatiójához, ne legyen mótely közöttünk s konkoly, hadd épülhessen a reformatio közöttünk, melyért az Isten megáldja nagyságodat, nagyságod kegyelmes ígéreti is azt tarván. Isten édes hazájában meghozván, nagyságod eligazítja velle való dolgunkat, addig legyünk esendőségben. Istenért reménykedünk nagyságodnak, atyai szemével tekintve nyavalyánkat és református híveivel, annyi istenes igazításban dolgunkat, kiért isten méltóságos házával éltesse nagyságodat.

H. K. V. V.

(Eredetije — papír, a görvényi víznyomattal — a felosztatott erd. Főkormányshék levéltárában, az Apafi-collectióban.)

Közli: THALLÓCZY LAJOS.

Sándor Gáspár leveleiből.

I.

Édes feleségem, szívem Örzsicském!

Markez Doria alkalmatosságával örömmel értettem egítségedet, de jobban vigasztalódtam volna meg, ha egy kis levelecskédet is olvashattam volna. Én is ez óráig élek friss egítségben, kívánván továbbá is kis fiammal együtt istentül, édes szívecském nektek is friss egítséget. Elhiszem az méltóságos fejedelemasszony, az mi nagy jó kegyelmes asszonyunk maga kegyelmességében meg nem fogyatkoztat . . . udvarold ő nagyságát és alkalmaztasd magadat mindenekben az ő nagysága kegyelmes parancsolatihoz. Kérlek édes Örzsicském, légy jó reménységben, isten maholnap megvigasztal, csak kövessed jó kegyelmes asszo-

nyunkat. Az Imriskót neveljed keményen és isteni félelemben, elhiszem az nímet szót gyakoroltatod véle. Istenre is kérlek, édes szívecskím, ne kínyeztesd és szabad akaratján ne neveljed. Rendelt isten oly atyát neki, ha szintén bujdosóban vagy is, az kinek gondja vagy is reája és isten kegyelmességibül s rendelésibül jó kegyelmes ura alkalmatosságával s kegyelmességével többet szerez s hágy nekie, mintsem nekünk ke-restek az mi atyáink, édes Örzsicskím, ez neked is vigasztalásodra lehet. Ezzel ajánlván magamat az te megismért hívségedben és szeretettedben, marad holta napjáig tégedet igazán szerető.

Konstantinápoly, 15. Decembris 1690.

tiéd

Sándor Gáspár m. k.

Külczim: Az én kedves feleségemnek Kézsmárki Thököli Örzsíbetnek szeretettel adassék.

Eredetije a bécsi állami levéltárban.

II.

Méltóságos fejedelem —

nagy jó kegyelmes asszonyom.

Nagyságod éltit értvén, egészen megvigasztalódtam, tudván aztat Munkács várában vett kegyelmes ajánlása szerint, nyavalyás feleségemtől meg nem vonta szokott anyai nagy kegyelmességit nagyságod. Az mint továbbá is ragaszkodván nagyságod kegyelmességihez, ajánlom mindenkben az én árva Örzsicskímet az nagyságod nagy kegyelmességiben és szárnyai alá. Az mint az szolga jó kegyelmes urát, elhiszem az szolgáló is el nem fogja mulatni követni jó kegyelmes asszonyát. Ezzel istennek oltalma alá ajánlván nagyságodat, magamat pedig megcsalhatatlan nagy kegyelmességiben, mint nagy jó kegyelmes asszonyomnak, maradok

Nagyságodnak

Konstantinápolyban 15. Dec. 1690.

alázatos szolgálja

SÁNDOR GÁSPÁR m. k.

Külczim: Méltóságos fejedelem Zrini Ilona nagy jó kegyelmes asszonyomnak ő nagyságának alázatosan irám.

Eredetije a bécsi cs. áll. levéltárban.

A püspök-ladányi Rákóczy-harang.

P.-Ladány helv. hitvallású lakói büszkén emlegetik egyik szép hangú harangjokat, mint egykori földes uroktól I. Rákóczy Györgytől

nyert s a mai napig hiven megőrzött történelmi nevezetességü örökséget. Mindszenti György p.-ladányi predikátor (1749 — 1762). hátrahagyott kézírata annak történetét következőleg adja :

»A nagyobbik harang mintegy 5. mázsás, a melynek felső részén találtatnak némely régi és nehéz olvasású öntött betűk, melyeknek valóságos és igaz értelme ez : S. MATHEUS. S. JOANNES. S. LUCAS. S. MARCUS. ezenkívül semmi írás vagy esztendő szám nincsen.

Ezen haragnak fátumi :

Öreg Rác András 92. esztendő ember, Nádházi István 79. esztendő jó lelki esmérettel vallják : még ifjú korokban *számtalanul* hallották az akkori öreg emberektől, hogy ezen nagy harangot ezen helységnek akkori Földesura néhai fejedelem Rákóczy György fő felséghe, midőn ezen határban gulyát kezdett szerezni, adta ezen P.-Ladányi reformata szent ekklesia számára összeválogatott egyszerű és természetű 30 szemők tehenekért. — E harangot a *nagy rác háborúban* félvén a lakosok, levették a haranglábból, a nagy érben (mely a nagy szárazság miatt egészen kiszáradott) a nagy sűrű kórába eldugták, de ott is az ellenség reá találván Nagy Jánosnak a mostani Nagy Mihály nagyatyjának szekerére tette s ugyan annak 6 ökrén elvitte a Körösig. Minthogy pedig a szekér igen nagy vasas és nehéz volt (melyet 70 forintokon készítettett) azt azért a Körösben hagyván, a harangot tette a maga szekerére (az ellenség), de az ökröket elhajtotta Aradra. Abban az időben n. Baranyi uréknak nagy esmeretségök lévén tekintetes nemzeti vezető Komáromi György urnál, ki nemes szabad királyi Debreczen városának Főbírója, és tekintetes nemes Bihar vármegyének Vice-Ispánja volt, ezen titulált ur Baranyi István urnak instántiájára nagy méltóságú gróf és commandirozó Generalis Pálffy János ur fő excellentiájától parancsolatot vett a haragnak kiadatása felől Thökölyi Generalishoz Debreczenben, hol azon télen quártélyját tartotta fő excellentiája. Azon parancsolattal mentek el Nagy András, ki esküdt ember volt és Csák János, ki a rác nyelvet jól értette Thökölyi Generalishoz Aradra, de akkor összeváromolván embereinket üresen bocsátotta. Ujra ismét erős parancsolatot adva Generalis fő excellentiája Tökölyihez melylyel együtt sárga csizmákat, karmasint csujtárt vittének ajándékban : de Tökölyi azokat is embereinknek *fejekhez verte*, és addig a harangot eldugták a dudva közé egy jégverembe, és valamely rác legényke sugta meg, hogy a harang ott légyen. A parancsolatot pedig el nem hallgathatván, kínálták embereinket más kisebb harangokkal, ugymint az asszonyszállással mely zálogban volt P.-Ladányiaknál ezen háboru előtt, hasznával is élt P.-Ladány, sőt a Harmadik tanú harangozott véle. A másik harangoeska szentai volt, a harmadik árpádi lehetett : de a mi nagy haragunkat kívánták és el is hozták ezúttal Aradról.

Azon háborúban égették fel templomunkat is a rácok.»

Közli : KISZELÁK SÁNDOR.

Kálnai Bornemisza György.

Nagy Iván Magyarorsz. családai II-ik kötetében 176—177. l. a Dobó István fővezérsége alatt, Eger hősi védelmében kitűnt *Bornemisza Gergely Deák*, később egri főkapitányról írván, mondja:

»*Ila Lehoczkynek* (Stemmatographia, II. 64.) *hitelt adhatunk*, Bornemisza Gergelynek *György* fia is volt, ki Bartoson temettetett el.«

Mire nézve megjegyezzük, hogy Lehoczky jelen állítását — csakugyan igazolni lehet, mint a valóságnak megfelelőt.

Ugyanis e Kálnai Bornemisza Györgynek Eperjest, 1602. szeptember 28-kán kelt végrendelete megvan a Bernáthfalvi *Bernáth*-család Ungh vármegyei, tarnóczi levéltárában, egykorú másolatban s így kezdődik:

»*Én Bornemisza György, Kálnai, az néhai Gergely Deák fia, ki egri kapitány volt*, és Ferdinánd király idejében esett volt Egernél a kapitányságból török rabságban, és Konstantinápolyban vitetett és ott öletett meg az fejedelem és hazája hűsége mellett 1554. esztendőben« stb.

Íme, ezen sorok tökéletesen igazat adnak Lehoczkynek, valamint a család »*Kálnai*« előneve iránt sem hagynak fönn kétséget.

Közli: VALENTINUS BUJDOSÓ.

Pótlék és igazítás.

I.

A Történelmi Tár első füzeté 190-ik lapján azon gyanításomat ejezém ki, hogy az ott általam közlött 1555-iki konstantinápolyi magyar tudósítás talán *Zay Ferencz* tollából eredt? Utólag jöttem reá egy körülményből, melyre egy felvidéki történetbúvár barátom figyelmeztetett, hogy gyanításom annyira alapos vala, miszerint az érintett nagy-érdekű tudósítás írójául *Zay Ferencz bátran tekinthető*. Ugyanis a 189-ik lapon, a galatai árvíz leírásánál, összehasonlításképen az »*Erwüstheij*« patak említettik: már pedig *Eörvistye* egyike a *Zay-család* legrégiebb felvidéki jószágainak. Ezen adat tehát nyilván, a tudósítás keltekor Konstantinápolyban követségben járt *Zay Ferencz* kassai főkapitányra vall.

Alkalmilag megjegyzem még, hogy ugyanazon füzet 143-ik lapján, az Illyésházy Györgyféle drágasági leltár egyik kifejezését, annak közlője, Károlyi Árpád úr, hibásan magyarázza. A kérdéses sor így hangzik:

»Item egy skatulában *duna-arany*, 13 darabban.« *Duna-arany*==

dünn-arany, lemez arany, teszi hozzá Károlyi úr, fölötte hibásan; mert biz az nem egyéb, mint *Duna-arany*, vagyis a Dunából mosott arany. Köztudomású dolog ugyanis, hogy a Duna ott, hol leglassabban folyik, t. i. a Csallóköznek épen az Illyésházy birtokokat képezett partjain, a zátonyok homoktorlataiban aranyszemeket is rakogat le, melyeket még ma is kimosnak az »aranymosók« (legtöbbszörre czigányok.) Ma már ez iparág nem igen jövedelmes, azért elhanyagolt, hanem hajdan jobban virágzott, s tán innét származik *Aranyos* csallóközi helység neve is. Tehát nem dünnarany, hanem magyarán: *Duna-arany*, a hogy a jó Illyésházy írta!

II.

A Történelmi Tár II-ik füzete 361—363. lapjain „*Egy hajdani jelmezes társaság*” cím alatt nagyérdekű társadalmi és családi képet tár elénk b. *Mednyánszky Dénes*, gr. Forgách Ádám országbíró és környezete életéből. Legyen szabad e becses közleményhez némely fölvilágosító megjegyzésekkel járúlnom.

A mi az időkort illeti: a leírt »farsangos lakodalom« véleményem szerint 1678—1680. között és pedig minden valószínűséghez képest *Pozsonyban* tartatott. 1680-t azért emlitem határvül, mert a 80 éves országbíró már a következő 1681-ik esztendőben meghalt; 1678-at viszont azért, mert Forgách leánya Dóra (1684-ben férjezett gr. Gvadányi Sándorné) a programmban már mint felnőtt kisasszony szerepel, a ki pedig 1675. előtt még igen gyermek vala, születvén 1667, legfőlebb 1666-ban. A »menyasszony«-t u. l. Dórának néne Forgách *Anna* k. a. személyesíté, a „*Sand.*“ (?) név tehát rosztól olvastatott.

A helyszínrre nézve azért vagyunk kénytelenek a t. közlő véleményének ellent mondani, hogy a Forgáchok *nógrádi* várai: Szécsény, Hollókő, sőt Gács is koránt sem valának még akkoriban — Buda visszavétele előtt — annyira biztosított helyek az örökösen portyázó törököktől, hogy ott ily nagy és előkelő társaság oly bátorsággal farsangolhasson. Hanem mivel gr. Forgách Ádám országbíró a mondott években leginkább *Pozsonyban* tartózkodott, kivált télen át és ugyan e városba szokott volt egybegyűlni a farsang mulatságaira a magyar aristocratia, — nagyon valószínű, hogy a kérdéses jelmezes-farsangi ábrázolat is *Forgáchok pozsonyi palotájában* mene végbe.

Még csak egy más helyszín volna föltehető; az országbírónak Nyitra-megyei Galgócz vára, mely nem is fekszik messze, s képes is oly számos vendég befogadására. De, ha a mulatság itt tartatik vala: akkor az országbírónak a szomszéd Nagy-Szombatban tanuló növendékei: *Ádám* és *Simon*, továbbá ugyanott tanuló unokatestvérük *ifj. gr. Bercsényi Miklós* is bizonyára hazahozattak volna a fényes családi mulatságra, s valami ifjoncz vagy gyermek-szerep nekik is fogott volna jutni, — a minek azonban nincs semmi nyoma.

A „gazda“-t személyesítő „*Generális uram ő Nga*“ szerintünk nem lehetett más, mint az országbíró sógora: *id. gr. Bercsényi Miklós, bányaidei tábornok*; mert, ha a háziúrhoz nem ily közeli rokonságban s barátságban álló, hanem valami *más tábornok* lett volna a »gazda«: neve bizonynyal kitétetik. Míg így, a Forgáchék körében egyszerűen, név nélkül csak „*generalis uram*“-nak nevezett egyén alatt alig gondolható más, mint a sógor-tábornok. Különben is az egész ünnepély, mint a szereplők nevéből látszik, szorosan rokoni és baráti jellegű vala. Innét odakövetkeztetünk, hogy a »hajdúk« között kipontozott nevű »uram ő Nga« is, ha az eredeti kéziratot megtekinthetnők, az talán a Forgáchékkal a Révayak révén rokon s barát b. *Jakussith* nevét fogná mutatni? Azonban, ez csak hozzávetés.

Helyesen fejti ki a t. közlő: mily viszony esatolá Orbán Pált az országbíróhoz, melynek folytán Orbánnak neje is Forgáchék fényes társaságában helyét lelé. E magyarázatot mi kiterjesztjük az egyik nyoszolyóleányt személyesítő, nem „*Hölgy*“, hanem *Heölgy* (azaz Hölgyi) Klára kisasszonyra is, a ki *Heölgy Gáspár kir. személynöknek* volt leánya, s mint ilyen, természetes, hogy otthonos lehetett az országbíró termeiben.

A két Koháry-testvérről a 362-ik lapon a t. közlő által elképzelt regényes epizód körülményeire nézve megjegyezzük, hogy a szegény 1704-ben bujdosás közben elhalt, s maga után sok apró gyermeket hátrahagyott *Koháry Farkas* nem volt se „*híres*“, se „*birtoktartó*“, mert mind e két tulajdonságot a család dísze, a legidősb testvér: *István úr* öröklé; a kitől Farkas és többi öcsesei valódi meghunyászkodó engedelmességgel függöttek. Szegény „*Farkaskó*“ jó, szelid, jámbor gyermek és ifjú volt; nem daliás, nem vitéz, nem eszes, nem híres, a harczos István úrnak a birtokokban csak mintegy kezelő gazdája, s megházasodván, egy csomó gyermeknek jámbor apja, mely magzatokat azután István úr vevé pártfogása alá. Farkashoz tehát regényes motívumok nem igen fének, ha *István* volna, — ahhoz akármennyi!

Végre a 362-ik lap utolsó sorában kipontozott nevű »S Gáspár«-ról kérnök a t. közlő urat, ha az eredeti kéziratot még egyszer megnézni szíves volna: valjon az nem *Sándor Gáspár*-e? a később báróvá lett szlavniczai nemes? avagy gr. *Szúnyogh Gáspár*? a budatini, ekkor épen ifjú dalia, tehát alkalmas „*kérő*“. Így aztán az egész személyzetet összeállíthatnánk.

THALY KÁLMÁN.

OKIRATOK ÉS LEVELEK
A NAGYVÁRADI BÉKE TÖRTÉNETÉHEZ
1536–1538.

KÖZLI :

KÁROLYI ÁRPÁD.

Hazánk tizenhatodik századbéli történetében, eltekintve a mohácsi véstől, tán a legfontosb politikai esemény az 1538. év kora tavaszán létrejött nagyváradi béke, mely által a két ellenkirály I. Ferdinánd és János kiengesztelődve békejobbot nyújtanak egymásnak. E nevezetes actus, mely a Habsburgokat János lemondása által az ország birtokában vetélytárs nélkül valókká tévé, még nincs a maga fejlődésében kellőkép ismerve. — Buchholtz »Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten« című művének utolsó, okleveles kötete, Lanz »Correspondenz des Kaisers Karl V.« című becses gyűjteménye s Hatvani (Horváth) Mihály szerfölkött értékes Brüsseli Okmánytára, illetőleg az ezekben fölhalmozott iratkincsek összevéve a diplomáciai alkudozásokat csak azon időpontig kísérik figyelemmel, midőn a közbenjáró császári követ Veeze János lundí érsek az 1536. évi sikeretlen nagyváradi tárgyalások után János udvarát a mondott év őszén odahagyja. Ez időtől kezdve a béke megkötéséig, tehát másfél éven keresztül, teljes homályban van előttünk minden ez ügybe vágó mozgalom. Nem tudjuk: tartattak-e újabb tárgyalások (mert az a jegyzet, melyet Horváth Mihály Frater György életiratában s Magyarország Történelmében — legújabb kiad. IV. kötet — Ferdinánd egy leveléből erre vonatkozólag közöl, gyanításnál és sejtelenmnél nem egyéb), s ha tartattak: hány ízben, hol, mikor, kik által s micsoda körülmények közt, mért szakadtak félbe, vagy mért újítottak meg stb.? S miután e rövid idő története, Katzianer 1537. őszi nagy vereségét kivéve, szintén nincs eléggé megvilágítva: azt hiszem, közlése által a következő leveleknek, melyek a fölvetett kérdések mindegyikére válaszolnak, a mennyire előmozdítom történelmi tudásunkat, annyira hasznos dolgot cselekszem mindazoknak, kik akár ha-

zánkban, akár a monarchia másik felében, sőt azontúl is ez időszakból tanulmányokat tesznek. Ez utóbbi tekintetben elég, ha a gyűjteményben közlött francia nyelvű levelekre, V. Károly és I. Ferdinánd kiadatlan levelezésének töredékeire mutatok; ékesen szóló tanúi ezek amaz általános európai érdeknek, mely a váradai béke tárgyalásához fűződött.

A gyűjteménybe fölvetett iratok eddigelé teljesen ismeretlenek. Egy darabot közölök — a spanyol nyelvűt — a simancasi spanyol államlevéltárban lévő eredetiről a M. T. Akademia által vétetett másolat után közlök. A francziák a bécsi cs. és kir. titkos államlevéltár úgynevezett »Belgisches Archiv« osztályából valók, míg a többiek eredetijét ugyane levéltár Hungaricái rejtik magokban.

Kedves kötelességet vélek teljesíteni, midőn a levéltár igazgatóságának, az iratok közölhetése körül irányomban tanúsított eljárásukért hálás köszönetemet nyilvánítom.

Bécs, 1878. szeptember hó.

KÁROLYI ÁRPÁD.

I.

1536. december 15—16.

Egykorú kivonat I. Ferdinándnak V. Károlyhoz intézett leveléből, melyben a király Kassa elestéről, János elleni terveiről, különösen Erdély ellen szándékolt támadásáról tudósítja bátyját, az ő hozzá szító Jánospárti magyar urak részére biztosító levelet kér s a lundi érsek jövetelét sürgeti.

Relacion de las cartas del rey de Romanos de XV. diciembre 1536.

— — — — —
Que V. M^d haura entendido los negocios de Vngria y los terminos que ha usado el vayvoda, que despues llego el arçobispo de Lunden que escribe a V. M^d largo.

Que despues de hauer largamente debatido el negocio en su consejo, halla que en caso que el Turco descienda, el señor rey sera costreñido de hazer de dos cosas, la una es a saber o echar al vayvoda de todo lo que el tiene en Vngria, o hazer con el un concierto muy dañoso por el qual no solamente perderia el dicho señor rey lo que le pertenesce, mas daria ocasion a los que tienen su parte en Vngria para que le fecessen contrarios, lo qual se deve pesar juntamente con los gastos que ya ha hecho y haura de hazer.

— — — — —
Que el verdadero medio para resistir al Turco y celebrar al concilio seria poderse peruenir a la paz.

Que ha hauido nuevas que el vayvoda por un su capitan ha hecho tomar a traycion la ciudad de Cassovia, que es la principal que el dicho rey tenia en Ungria y ha hecho rrequirir las otras quatro ciudades para que se le den; por donde puede V. M^d ver, como guarda las treguas hechas ultimamente con el arçobispo de Lunden; por la qual el dicho señor rey sera forçado de hazer lo mejor que podra, y ha hallado ser lo mas conuiniente hazer su empresa contra el reyno de Transsylvania y por medio de dos personas, es a saber el baron Emeric Balle-sir ¹⁾ y un otro llamado Muchiel Frosserete; ²⁾ los quales y otros del dicho reyno querrian assistirle con tanto que V. M^d embie sus letras patentes, por las quales prometa que el dicho

¹⁾ és ²⁾ Balassa Imre és Serédy Gáspár vagy Keserű Mihály; ez utolsó a valószínűbb.

señor rey les perdonara las offensas que le han antes de agora hecho y que V. M^a y el dicho señor rey los ternan a ellos y a sus h̄yos en buena recomendacion; seria tambien necessario que por otras letras V. M^a prometiesse a todos los barones y nobles del dicho reyno que viniendo a quel a la subjection del dicho señor rey que vos y el los defenderiades contra el Turco y los conservariades en suas antiguos privilegios.

Que las dichas personas y nobles de Transylvania para effectuar esta empresa dessean mucho, que el arçobispo de Lunden se juntasse con ellos, y paresce al dicho señor rey, que con buena color V. M^a puede embiar al dicho de Lunden mayormente que todos saben que a instancia del dicho vayvoda V. M^a condescendio de embiarlo a el, que no ha guardado nada a V. M^a antes ha contravenido a las treguas que prometio al dicho de Lunden, suplicando a V. M^a que escriua al dicho arçobispo que se emplee en esto y en otras cosas agora, sea para tractar con los nobles o de otra manera.

Que procediendo desta manera el dicho vayvoda mudara proposito y entendera en algunas honestas condiciones a las quales no verna jamas syno forçado, lo qual sus commissarios han otras vezes confessado al dicho señor rey.

Que la presencia del dicho de Lunden seria muy propicia para yntervenir en caso de tractado por parte de V. M^a en lo qual el dicho señor rey se metera en tudo buen dever syempre que pudiere tomar alguna seguridad, y esta deliberado entender en esto antes del verano.

A borítékon: Lo que escribe el señor rey de Romanos a XV., XVI. de deziembre 1536.

(A simancasi spanyol államlevéltárból. Estado Alemania. Leg^o 637, f. 23. — Másolat a Magy. Tud. Akademia kéziratárában.)

II.

1537. febr. 15. Valladolid.

V. Károly Ferdinándnak. — Igen kéri, hogy úgy a saját maga, mint a császár helyzetét tekintetbe véve, fogadja el Zápolya föltételeit, békéljen meg azzal, mert a conditiók tűrhetők s hagyjon fel az Erdély ellen intézendő hadjárat tervével. Tudatja végre, hogy a Ferdinánd által kért, a magyar urakat érdeklő patenslevelet kiállítá.¹⁾

Tudván hogy a török fenyegetései miatt Ferdinánd nagy veszélyben van et tant plus ayant regard aux termes ou

¹⁾ Fogalmazványát lásd a lundi érsekhez címezve u. e. datum alatt III. sz.

vous retrouuez avec le vayvoda . . . il me deplait grandement de vous venir en ce traueil et dangier et que je ne vous y puis aÿder et assister pour estre tant empeche a pourveoir ou couste dudict Naples es Secille, comme pouez bien penser avec les termes ou je me retreuve avec ledict roy¹) . . .

Et actendu et pese tout ce que dessus en ÿ contoignant les termes ou vous retrouuez avec ledict vayvoda et ce qu'en escript l'archevesque de Lunden et comme il a vse jusques a oÿres et aussi les propoz que ledict vayvoda luy a tenu sur son partement et les ouuertes moyens et assurances qu'il a mis en auant pour final traicte d'entre vous deux ; plus je pense en ceste votre necessite et termes ou vous retrouuez et disposition de mes affaires, plus il me semble qu'il vous empourte et conviendrait d'austant ou d'auentaige que jamais d'entendre dudict appointement, pour lequel en fin aprez auoir le tout debattu examine et consulte : semble que lesdictes conditions et moyens de traicte (si vous n'avez autres raisons et considerations que je ne scaÿ de si long) sont apparemment tollerables et les assurances, qu'il offre, bonnes, avec lesquelles le roÿaulme dudict Hongrie seroit certain pour vous et les vostres par son deces et cependant vous mectriez a repos et descharge des grans et insupportables fraiz que sans prouffict auez desia longuement supporte pour ledict roÿaulme et que tousjours de temps a autre ÿ auez plustost erre que gaigne ; aussi que par aduenture ce pourroit estre moyen d'empecher la venue dudict Turc, selon mesmes que dict ledict vayvoda et ÿ a apparance et en tous aduenemens seriez moins empeche du couste dudict Hongrie. Et vous prie austant affectueusement que je puis d'ÿ vouloir auoir bon regard et considerant que quant nous partismes ensemble de Vÿenne, vous condescendiez a plus legieres conditions. Et je ne voys qu'il empourte moins maintenant, mais plutot d'auentaige.

Et touchant de l'armee que vous auez delibere faire pour aller occuper la Transilvanie, certes je doubte grandement que l'emprinse soit tres difficile et que comme les autres emprinses passees ont succede peu prosperement, que ceste ne suÿve de mesmes, actendu la reputation et faueur que ledict vayvoda aura acquis par la prinse de la Cassovie. Et que comme denotent vosdictes lettres, les Turcz s'enclinent de son couste et d'auentaige qu'il a gaigne aucuns des principaulx de vostre party et qu'il ÿ a peu de fiance es gens dudict roÿaulme. Et vous eschauffant la guerre vous estant empeche la, sera baille tant plus d'occasion audict Turc d'occuper et retenir pour toujours ledict roÿaulme

¹) Ferencz franczia királyt érte.

entièrement. Et combien que vous estant plus pres et sur le lieu, pouuez mieulx scauoir et entendre le tout et mesmes l'effect que pourra faire votre dict armée; dont en fin je me remectz a ce qu'il vous en semblera le mieulx, toutesfois ne puis je delaisser de, avec les raisons et considerations susdict vouloir bien et meurement considerer ce que vous plus conviendra.

Et en somme si vous determinez de faire ladicte emprinse, je suis bien content que ledict archevesque y assiste et entende a l'appoinctement et toutes les fois et selon que le moyen se pourra adonner et escriptz les lettres fauorables que desirez pour asseurer ceulx qui se voudront rendre de vostre part y que oblirez tout le passe. Et aussi de les fauoriser contre le Turc, comme verrez. Mais d'en remectre expressement de les deffendre contre le Turc, ce seroit chose douteuse de complir.

A levél elején jegyzet: Receu le 7. aüril a^o 37., 1^{du} le 12.

(Egykorú másoló-könyvből, mely V. Károlynak I. Ferdinándhoz intézett levelei másolatát tartalmazza; fol. 128^b s 129^a Bécsi titkos levéltár, belga állomány (nem belgicai.)

III.

1537. febr. 15. Valladolid.

V. Károly patenslevele János lundí érsekhez, melyben ezt fölhatalmazza, hogy a Ferdinánd hűségére áttérni akarókat Magyarországbán, úgy a császár mint a császár nevében Ferdinánd kegyelméről biztosítsa s minden jót ígérjen.

Carolus etc. Venerabili devoto nobis dilecto Joanni electo archiepiscopo Lundensi et Roschildensi episcopo, consiliario et oratori nostro. Gratiam nostram caesaream et omne bonum. Venerabilis devote dilecte. Cum intellexerimus in regno Hungariae esse complures tam ecclesiastici quam saecularis status, qui ad serenissimi principis domini Ferdinandi Romanorum, Hungariae et Bohemiae regis etc. fratris nostri charissimi devotionem, fidem et obedientiam reverti cupiant, si modo praeteritarum rerum gratiam et impunitatem possent consequi et de nostra voluntate certi essent; nos considerantes quantum ea res ad ipsius regni pacem et tranquillitatem (cuius promovendae imprimis sumus studiosi) conducere possit, praesertim hoc tempore, quo maxime convenit regnum istud pacatum et unitum esse propter pericula ab hostibus fidei nostrae imminencia, cum sciamus praefatum se-

renissimum fratrem nostrum ea humanitate praeditum ut merito omnia clementis principis officia de sua Serenitate promittere non dubitemus. Idcirco iniungimus Devotioni Tuae, ut nostro nomine praedictis regni Hungariae subditis tam ecclesiasticis quam saecularibus in quacunque dignitate constitutis tam praelatis, proceribus, magnatibus et nobilibus, quam universitatibus, comitatibus et particularibus personis quibuscunque, qui ad praefati serenissimi fratris nostri Romanorum, Hungariae et Bohemiae etc. regis, eorum domini devotionem, fidem et obedientiam redire voluerint, tam generaliter quam particulariter nostram voluntatem significes ac proponas et promittas, quod nos nedum apud eundem serenissimum fratrem nostrum procurabimus cum effectu ut sua Serenitas ipsis et eorum cuilibet omnes et quascunque inobedientiae, rebellionis et aliarum rerum, quas contra suam Serenitatem hactenus commisere causas et poenas, quas ea occasione incurrissent, gratiose remittet ipsosque in gratiam suam recipiet ac more aliorum fidelium subditorum suorum benigne tractabit: verum etiam nos ipsi pro nostra parte eos ipsorumque res omnes in bona commendatione semper habebimus et ab iniuriis et violentiis exterorum, quantum in nobis erit, efficaciter protegemus, omnique benevolentia et favore prosequemur, non secus quam si nostri proprii subditi et vassalli essent. Et in eo D^{no} Tua voluntatem nostram factura est. Harum testimonio litterarum manu nostrae subscriptarum et sigilli nostri impressione munitarum. Datum in oppido nostro Vallisoleti die XV. mensis februarii, anno domini millesimo quingentesimo trigesimo septimo; Imperii nostri decimo septimo et regnorum nostrorum vigesimo secundo.

Az írat élen: Electus Lundensis.

A csász. cancelláriában készült fogalmazvány.

IV.

1537. febr. 15. Valladolid.

V. Károly császár két levele a lundi érsekhez, melyekben azt a béke körül kifejtett buzgalmaért dicséri s megbízza, hogy minden erejéből igyekezzék, ha Magyarországra foy érni, a béke megkötésén.

a)

Carolus etc.

Venerabilis sincere dilecte. Salutem et omne bonum. Accipimus litteras Devotionis Tuae quas ad nos ex Patavio dedisti

et saepe antea fuimus admoniti per magnificum nostrum et imperii sacri fidelem dilectum Nicolaum Perrenotum dominum de Granvelles, secretum consiliarium nostrum et supremum reguestarum praefectum eorum quae D^{tio} Tua de rebus alias non minus prudenter quam docte scripsit, ex quibus omnibus deprehendimus D^{nis} Tuae consilia et conatus non alio quam in beneficium reipublicae christianae tendere, tam in procuranda eius pace et tranquillitate, quam de remedio contra Turcas et alios illius hostes adhibendo. Qui quidem animus D^{nis} Tuae eius virtute et erga rempublicam officio dignus nobis plurimum probatur. Sed quod ad has D^{nis} Tuae litteras attinet, quibus recensentur pericula Hungariae et aliis vicinis locis imminencia; utinam esset tam in nostra potestate rempublicam pacare et eximere e periculo, quam in aliorum arbitrio saepe res in summum discrimen adducere. Quod si pax subsequuta fuisset, iuxta provinciam Dⁿⁱ Tuae et eius collegae ab illustri Scepusiensi principe demandatam et non contraventum his, quae Neapoli et Romae pacta fuerant, res fortassis alio loco essent, nec in tantum discrimen adducerentur. Quae cum D^{tio} Tua pro singulari sua prudentia facile cognoscat, erit eius officii, cumprimum ad praefatum principem Scepusiensem pervenerit, hoc agere, in hoc vires suas impendere ut pax absque ulteriori mora stabiliatur. Quod si ab illo praestitum fuerit, ea sibi de nostra benevolentia et amicitia merito polliceri poterit, quae D^{tio} Tua alias a nobis coram intellexit, posthabitis et obliteratis omnibus illis, quae hactenus fuerunt attentata. At si secus quam vellemus acciderit, quis non videat, uter nedum regnum Hungariae verum etiam totam rempublicam christianam in tantum discrimen adduxerit? Erit autem non difficile iudicare, nos in eum eventum non posse aliud facere, quam id, quod nostrarum partium erit, quodque et imperiali nostrae auctoritati et erga serenissimum fratrem nostrum officio conveniet. Quae omnia Dⁿⁱ Tuae, cuius valetudinem deus optimus foelicitet, duximus confidenter significanda. Datum etc. Vallisoleti die XV. Februarii 1537, imperii nostri XVII. et regnorum nostrorum XXII.

Az írat élén: Negocia hungarica ex Patavio avisata. *Alább:* non de aliis litteris signetur.

A csász. cancellariában készült fogalmazvány.

IV.

b)

Carolus etc.

Venerabilis devote dilecte. Ex litteris Tuae Devotionis intelleximus, quo in statu res Hungaricae versantur, neque potest nobis non displicere, quod negotium istud hactenus non fuerit compositum, id quod Scepusiensis princeps tum per litteras tum per oratores suos se facturum declaraverat. At nedum id hactenus non esse praestitum, verum etiam inducias violatas et fractas ab illa parte eo magis dolemus, quo propius imminens ex ea re periculum reipublicae christianae prospicimus. Esset vero tempus declarandi animi et propensae voluntatis erga pacem et concordiam, quam praedictus princeps Scepusiensis nostro interventu fieri voluisse prae se ferebat. Eo enim res processere ut negotium concordiae diutius moram ferre non possit absque discrimine. Sed quaecumque sit praeteritorum ratio, si praefatus Sepusiensis eo erga pacem animo est, quem promittit, res absque magno labore poterit expediri; praesertim quum per serenissimum fratrem nostrum Romanorum, Hungariae et Bohemiae regem, quem etiam super hoc serio admonemus, etiamsi id minus opus esse arbitremur, minus stabit et D^{tio} Tua a nobis amplissimum habeat mandatum, quod si res uti speramus, foeliciter componatur, nobis gratissimus erit adventus oratorum praefati illustrissimi principis Sepusiensis. Pacis vero nos non modo conservatores et protectores erimus, eidemque conservandae modis omnibus incumbemus: verum etiam dabimus operam ut idem illustrissimus princeps pronum erga se animum nostrum ita cognoscat, ut intelligat nihil esse, quod sibi de nobis non debeat polliceri; quemadmodum etiam suis oratoribus qui nos Neapoli convenere, promisimus. At, quod nolimus, si secus fiat, facile potest colligi, nos neque officio nostro, neque fraternae necessitudinis vinculo erga praefatum serenissimum fratrem nostrum deesse posse. Faciet autem Tua D^{tio} rem nobis plurimum gratam, si in isto negotio componendo, omnes vires impenderit. Datum in oppido nostro Vallasoleti die XV. mensis februarii, anno domini MDXXXVII. imperii nostri XVII. et regnorum nostrorum XXII.

Az irat élen: Lundensi. Hungaricum.

A csász. cancelláriában készült fogalmazvány.

V.

1537. april 12. Prága.

I. Ferdinánd V. Károlynak. — Biztosítja bátyját békés hajlamairól, de tudatja, hogy Zápolyában semmit nem bizik s kifejti egyszersmind az okokat, melyek miatt ellene háborút viselni kénytelen.

— — — — —
Du fait de Hongrie j'aÿ monseigneur bien entendu tout ce que m'en auez escript, mesmes votre aduis pour venir a appointement avec le vayvoda. Et dieu scait que c'est la chose de ce monde que plus je desire, car il ne seroit venir tant peu d'apparence et selhurte que je la voulsisse refuser. Mais monseigneur, l'exemple du passe, des tromperies dudict vayvoda qu'il a use du passe, me font auoir bonne experience de ses dissimulations et malignitez. Car toutes les fois qu'il a envoye et fait pourchasse pour appointement, et mesmes quant il envoya dernièrement d'enuers vous et qu'il fit depuis aller ledict de Lunden d'enuers luy, ont toujours este choses vaynes et dissimulations et sans bon vouloir quelconque de venir audict appointement; mais bien pour tirer et assentir de moy et des myens tout ce qu'il pourroit pour en faire son prouffict, ainsi qu'il a fait jusques a present. Parquoy me suis (et non sans grand fondement et occasion) depporte de non luy declairer mon intention, car il ne desire aultre chose que de attirer le fond de mon vouloir et dicte intention pour apres en faire son prouffict et en declairant et reuelant le tout a ceulx tenans mon party et aultrex, me faire par ce moyen perdre leur deuotion et les gagner a la sienne; comme en semblable pratique il a desia fait d'aulcuns; a cause de quoy ne voy qu'il puist porter aucun fruit, mais encoires plus groz dommaige et inconvenient de luy declairer madicte intention. Mais en ce cas qu'il envoie quelcun enuers ledict sieur de Lunden votre ambassadeur avec souffisant et ample pouuoir pour conclure, je ne desire biens plus que de pouuoir venir a vne bonne fin.

Et touchant de l'armee que je fais, vous assure monseigneur que je suis de ce este contrainct pour deffendre la reste de mes susgets, sans quoy eusse sans nulle faulte perdue iceulx et aussi pour le (*Zápolyát*) contraindre a venir a quelque raisonnable appointement et ou cas que a icelluy ne voulsist venir, faire mon prouffict le mieulx que pourray. Aussi, monseigneur, vous pouez penser que les incursions que font journellement lesdicts Turcs en mes pays, m'est besoing auoir bonne armee pour soy deffendre et aussi pour regarder si l'on pourra recouurer

aucuns fors par eulx nouuellement gaignez. Car sans ce l'on ne peult estre a sehurte, voire pourroit (s'on n'y mettroit bonne provision) causer non seulement la perdition totale de ce que je tiens audict Hongrie et confins desdicts Turcs, mais aussi de mes propres paÿs patrimonialux.

Et treuue apres toutes choses et considerations qu'il n'y a aultre remede ny moÿen pour induÿre et faire venir ledict vayvoda a la raison (ce que mesmes ont dict et afferme aucuns de ses propres conseillers, qui sceuent et entendent tous ses affaires) que de le contraindre par la force et que par aultre voÿe l'on ne le fera venir a appointement, dont desia suis par ce et par les bons moyens qu'a tenu ledict de Lunden, en espoir, que brief enuoyera aucuns pour traicter dudict appointement. Vous merciant monseigneur des lettres fauorables que pour cest effect m' auez enuoye, des quelles en cas qu'il ne enuoye d'enuers ledict de Lunden je vseray ainsi qu'il sera besoing. Et aussi l'employeray selon la necessité que avec son aduis sera aduise pour le mieulx. — — — — — Datum Praghe le XIIe d'auril 1537.

(Egykorú másoló-könyvből, mely Ferdinánd bátyjához intézett levelei mását tartalmazza, I. 250. lap, belga állomány (nem belgica.)

VI.

1537. máj. 19. Prága.

Ferdinánd Vels Lénárdnak. — Tudatja vele, hogy a lundli érsek Körmöczbánydra megyen s június 5-kén Brodarics váczai püspökkel megkezdí a békealkudozást. Vels tartsa ezt titokban s igyekezzék hadaival úgy viselni magát, hogy Zápolyát megfélemlítvén, a békére hajlandóvá tegye.

Ferdinandus etc.

Nobilis fidelis dilecte. Per has nostras litteras tibi significandum duximus, ita tamen ut intra te solum quam secretissime teneas ac cum nemine altero communices, dominum Lundensem oratorem caesareum etc. in brevi ad Hungariam venturum causa tractandae pacis et concordiae cum vaivoda ad instantiam ipsius. Deputatus est vero locus Cremnitium, ubi ad diem 5um mensis iunii proxime futuri et Lundensis et Brodericus ac simul cum eo forte alius collega convenient. Quae cum ita sint, facile ex eo perspicere potes nostram plurimum interesse, ut interim pro virili contendas in omnem partem incumbere, graviterque conari copiasque tuas omnes adhibere, summamque belli ita administrare studere, uti tuae actiones bellicae acrius vehementiusque inten-

sae, trepidationem timoremque ipsi vaivodae suisque primoribus incutere possint ad arripienda et amplectenda tanto facilius honestae pacis ineundae media conditionesque. In qua re non est quod tibi multa praescribamus, cum non dubitemus te omnia pro rerum praesentium statu, qualitate, necessitateque facturum, quae ad promovendum illud negotium eo magis facere videbuntur, quo magis rebus nostris profuerit, te nunc vel imprimis tentare ac prae te ferre quasi summo conatu bellum sis prosecuturus. Praeterea si tuis vel consilio vel opera, adiumentoque praefato Lundensi opus erit, isque te interpellaverit, volumus uti ei omnem quam potes opem auxiliumque impartias secumque bonam intelligentiam correspondentiamque tenere cures ut tractatus istiusmodi tanto melius faciliusque speratum effectum sortiri queat. Insuper tibi pecuniam mittendam ordinabimus, sicuti per alias nostras intelliges. In suprascriptis vero nostram expressam et omnimodam executurus es voluntatem. Datum Pragae 19. maii 1537.

Az írat élén: Leonardo a Velsz.

Fogalmazvány.

VII.

1537. máj. 28. Prága.

Ferdinánd a lundi érseknek. — Instruálja, hogy Zápolya biztosairal szemben az alkudozások módját illetőleg eleintén keményen tartsa magát s fokontként mint engedjen.

Ferdinandus etc.

Reverende pater devote sincere dilecte. Salutem. Cum Devotio Vestra pro sua ipsius prudentia facile considerare possit, post superiorem tractationem de pace cum vaivoda a se factam ea consecuta mox esse tempora, ut non solum multa mutata videantur, verum etiam longe alia rerum facies subiisse appareat, quaeque tranquilla et quasi composita antea erant, nunc in diversum statum abiisse conspiciantur, laud inconsultum visum est nobis Duem V. statim a principio cum in deputato loco cum Joannis adversariis (*sic*) congressa fuerit, huc tendere ut se eo profectum esse assecuranter affirmet, propterea uti quas nunc novas pacis et concordiae conditiones sive media excogitassent et quemadmodum iam, inversis et mutatis scilicet prioribus, agere statuissent, ab eis audiret; quae si essent pro dispositione praesentis temporis, ex quo nos ad bellicam expeditionem esse-

mus instructi et accincti, acceptabilia, vellet de iis cum eis tractare. Si vero ipsi uti facile credendum est, statim responsuri sunt, se non habere quidquam novi, sed quae diu antea proposita tractataque fuere, de iis cupere concōdari, sicuti vaivodae animum et deliberationem percepisset D^{tio} V.; tum se plurimum mirari eorum praesumptionem et incogitantiam dicat, quippe qui non expendissent magna ex parte inversam esse totius causae substantiam capitaque potiora, postquam fractis a vaivoda induciis, nobis atque fidelibus subditis nostris non pauca loca et per proditionem et armorum vi pluribusque alioquin fraudibus erepta essent; quae nisi redderentur, non esse causam cur de veteribus pacis conditionibus ulla mentio fiat. Nostrum enim apparatus, sumptusque factos totque iniuriarum a proximo tractatu subsecutarum indignitatem, bonorumque nostrorum amissionem aliam et novam plane disputationem expostulare; a nobis equidem non expectari antiqua, ut qui impulsus scilicet fuerimus de bello consilium capere, nosque ita iam nunc instruxerimus, ut nisi valde honesta et pro conditione temporis tolerabilia media afferantur, hoc curaturi sumus et nihilominus ius nostrum, uti par est, persequamur et fortasse facilius meliusque obtineamus, quam si per concordiae tractatum fiat. Proinde alia incedendum esse omnino via, ne ludatur opera. Et propterea sine cunctatione in medium proferrent, quae haberent. Quod si ne his quidem argumentis induci poterunt ut domini sui propositum explicent, sed tantummodo pristinis mediis insistent, replicabit D^{tio} V. satius fuisse, se non venisse in Hungariam, ex quo videret nihil fieri posse. Nam priora illa potuisse eos vel per litteras iamdudum significare. Omnino nimirum et nostram et D^{nis} V. spem et expectationem fuisse, quod nova proponerent; quod cum non fieret, necesse esse D^{nem} V. rursus infecta re abire, quod ipsum quam sit utile futurum eorum domino et sibi ipsis, se paucio tempore experturos. Et tali modo arbitramur eos recte moveri posse, ut quicquid habent, effundant et explicent. Juxta quorum deinde sermonem se D^{tio} V. sapienter accommodare studebit. Quod si penitus eidem cautioni de praeteritis inhaerent et ab ea nequaquam dimoveri possent, tum demum paulatim quasi invita ad causam iuxta instructionem nostram, quam cum hisce litteris nostris accepit, sese demittere et tractatum dextro Marte auspicandum curabit, quemadmodum in se plane confidimus. Datum Pragae 28. maii 1537.

Postscripta. Accepimus litteras a marchione Brandenburgensi super eodem negotio concordiae, sicuti D^{tio} V. interfuit, responsivas; quarum exemplum et eorum quae rescripseramus ei, Dⁿⁱ V. per proximam postam transmittemus, ut videre possit

nos statutum habere, ut D^{tio} V. sola hanc causam nomine nostro tractet. Datum ut supra.

Az irat élén: Lundensi.

Fogalmazvány.

VIII.

1537. máj. 29. Prága.

Ferdinánd az esztergomi érsekhez. Tudatja vele, hogy ő a békére hajlandó tisztességes föltételek alatt s megbízza, hogy igyekezzék Brodaricstól Zápolyának végleges föltételeit kitudni.

Ferdinandus etc.

Reverende pater, devote, fidelis et sincere dilecte. Legimus litteras Devotionis Tuae die XVIII. huius ex Posonio ad nos datas. . . . De Stephani Broderici vero cura et sollicitudine circa pacem, quemadmodum nobis scripsit D^{tio} V. non est, quod replicemus aliud, nunquam certe eam abhorruimus, neque detrectavimus et adhuc tractari de ea sustineremus, si modo liceret nos sperare illam ipsam aliquo pacto ex dignitate nostra componi posse. Per quem autem steterit, quo minus in hunc diem ea secuta sit, D^{nem} Tuam non latet, neque etiam ignorare potest nos iam tandem tot maximis iniuriis adversarii nostri impulsos expectationeque nostra in tam multis tractatibus frustratos, ad bellum gerendum pro regni nostri defensione consilium cepisse, quibus sumptibus facile carere voluissemus, si unquam ad honestas pacis conditiones vaivoda animum applicasset. *Ceterum poterit D^{tio} V. operam dare ut cuiusmodi media concordiae proponant, examussim intelligat et nos de iis primo quoque tempore admonere, ut quid nobis super iis statuendum sit, consultare possimus*¹⁾; tolerabilem enim et regno saluti commodoque futuram pacem nunquam recusavimus ac ne nunc quidem recusaremus, quantumvis armis instructi. Quae Dⁿⁱ V. rescribenda duximus. Datum Praeae 29. maii 1537.

Az irat élén: Strigoniensi.

Fogalmazvány.

¹⁾ Lásd a lundeni érsek 1537. június 13-ki levelénél, a jegyzetet.

IX.

1537. jun. 10. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundí érsék jelenti Ferdinándnak, hogy a rá várakozó Brodericssal megkezdte az alkudozásokat s hogy ez bizonyos pontok tudakolása végett (Mindszenty) Tamás egri kanonokot Zápolyához küldi. Nehány békepontra kér továbbá a lundí fölvilágosítást.

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Veneris octavo die istius mensis ante meridiem huc saluus perveni; venissem citius, modo milites qui ad conducendum me per dominum locumtenentem ordinati, diligentiores fuissent, quos a consuetis dietis propellere non potui. Expectaverat me hic triduo dominus Brodericus, qui peracto prandio me visitavit. Ita dies illa salutationibus domini sui et aliorum amicorum absumpta est. Designavi illi horam sextam hesternae diei ante meridiem in hospitio meo, ubi comparuit et quisque nostrum causam adventus sui exposuit. Verum cum Brodericus intellexisset me venisse cum pleno mandato tractatum pacis continuandi, ea tamen lege, ut Cassovia et alia sub induciis intercepta ante omnia restituantur, respondit se ad hoc non habere mandatum; nempe ipsum non fuisse praesentem cum domino suo in ista sua expeditione, sed Waciae accepisse mandatum unacum instructione manu domini Colocensi scripta, quam a longe ostendit, in qua de Cassoviae et aliorum restitutione nulla fieret mentio. Licet et ipsi Broderico honestum videbatur ut restitutio fieret et similia multa. Tandem dixit sperare se posse inducere dominum suum ut assentiat; tamen id polliceri ausus non fuit. Et ideo secretarium domini sui Thomam custodem Agriensem M^{ti} V. cognitum cras ad suum dominum remittit. Interim cogimur in otio subsistere, donec ille revertatur. Et quantum intelligere possim a domino Broderico, nihil magis negotium pacis conficiendae promovebit, quam ut M^{tis} V. exercitus procedat et nusquam immoretur. Id etiam ipse Brodericus exoptat. Erat etiam in ipsa sua instructione articulus unus in quo ultra omnia quae possidet vaivoda, repetit et patrimonium suum nunc sibi etiam consignari. Et ideo ego petii Transsilvaniam. Ego nihil aliud considero quam homines isti solito more tractare incipiant, ut videant belli eventum; et ideo quantum fieri poterit esset accelerandum. Quia et ipse Brodericus fatetur Turcam ob Persarum principis et Georgianorum irruptiones in ipsius dominiis novissime factas coactum esse omnes suos milites quos in Hungariam designaverat, revocare.

Reperi hic dominum Wilhelmum a Zelkyng, serenissimae

reginalis M^{tis} consiliarium; hic me admonuit de iis, quae reginalis illius M^{tas} novissime de neutralitate tractari desiderabat et cum etiam de ea re ad me scripserat, respondi me huc pro aliis rebus tractandis pervenisse. Nichilominus consului ut M^{tem} V. accederet atque ab eadem ad me litteras impetraret, ut si mihi videatur conveniens, ex parte caes. M^{tis} cum Broderico super neutralitate impetranda tractarem. Modo dignabitur M^{tas} V. mihi suam voluntatem indicare ut si in pacis negotio nihil conclusum fuerit, an liceat ex parte caes. M^{tis} aliquid de neutralitate tractare, ne reginalis M^{tas} in eventum quo res suae non votive successerint, culpam aliquam aut in rebus suis negligentiam mihi tandem imponat.

In M^{tis} V. instructione positus est articulus unus, quod Rachus sit per solam M^{tem} V. in toto regno proclamandus et indicendus. Vereor ne hoc nunc impetrari possit, si tanta regni pars permansura sit in manibus Joannis; tentabo nihilominus extrema. Sed hoc mihi videretur medium, modo aliter fieri non poterit, quod quisque suos subditos vocaret aut quod palatinus regni, qui a regni proceribus et nobilibus utriusque partis eligi debet, nomine et mandato utriusque regis huiusmodi Rachus indiceret. Feto super hoc articulo M^{tis} V. declarationem.

Praeterea consideravi illum articulum in instructione contentum, ubi obligabit se vaivoda, ne cum aliquo confoederationem aut intelligentiam cum quovis in mundo contrahere, neque etiam legationes aut nuntios ad externos principes seu potentatus absque M^{tas} V. consensu mittere possit.

Timeo ne potius inficiat hoc pacis negotium, quam illud promoveat. Solent enim similia a captivis vix emungi. Nichilominus si ita iubeat M^{tis} V., tentabo extrema.

De articulo qui de Agria tractat, cum sit in manibus adversarii, nunc nihil respondeo, quia in se contrariatur aliis articulis, nec est quod mea privata immisceantur publicis.

— — — — —
Reditum Thomae custodis et secretarii vix ante dies XII exspecto. Interim quae mihi expensae hic subeundae sint, nemo est, qui melius sentiat, quam Lundensis et illius camera. Cum primum tamen ille redierit, existimo omnino, me intellecturum subito, quid de isto tractatu sperandum sit et totis viribus innitar, quo ea, quae fieri possint, quam celerrime fiant. *stb. stb.* Datum Cremnitiae die dominica decima mensis iunii anno domini XVe XXXVII°.

Hodie post meridiem denuo ad me venit Brodericus et anteaquam expediretur Thomas de diversis loquuti sumus et inter alia ostendit mihi partem instructionis suae; in qua continentur haec duo, videlicet, quod vaivoda petit ex nunc denuo

erigi patrimonium suum in ducatum, ita ut decedente ipso et habito filio, non esset tunc primum ad caes. M^{tem} pro huius modi erectione recurrendum. Alterum quod in eventum quo caes. M^{tas} et similiter M^{tas} V. regia decesserint et etiam utriusque M^{tum} V. filii masculi defecerint (quem casum clementissimus deus avertat) quod tunc ipse vaivoda et filii sui succederent in hoc regno et sint reges Hungariae. Ad ista quoque duo dignabitur M^{tas} V. respondere.

Eiusdem Vestrae sacrae regiae Maiestatis

humillimus servus

Joannes Lundensis mp.

Külczim : Sacrae Romanorum stb. regiae Maiestati stb.

Eredeti, a lundeni érsek írása.

Jegyzet. E levél két eredetiben van meg; egyiket Zelkyug, másikat posta útján küldé el a lundeni érsek, mint maga mondja.

X.

1537. j u n. 20.

Ferdinánd a lundi érseknek. Megfelel az érsek által kért pontokra : a Zápolya s Ferdinánd által közösen egybehívandó országgyűlést, a Habsburgok férfi örökös nélkül való kimulása esetére János örökösödését stb. illetőleg s egyszersmind biztosítja a lundit, hogy a hadviselésre is gondot fordítand s ez által Zápolyát a békére hajlandóvá teendő.

Ferdinandus.

Reverende pater devote sincere dilecte. Salutem. Redditae sunt nobis Devotionis Vestrae literae decima huius ex Cremnicia datae, ex quibus libenter intelleximus se salvam eo pervenisse, quodque eadem Broderico articulum unum, in quo vaivoda ultra omnia, quae possidet, repetit patrimonium suum nunc sibi etiam conservari iuxta instructionem suam proponenti vicissim Transsylvaniam nomine nostro postulavit; in eo se quoque bene prudenterque fecisse agnoscimus. De eo vero quod D^{tio} V. scribit Brodericum ad Cassoviam et alia sub induciis intercepta nobis restituenda a domino suo non habere mandatum et propterea misisse secretarium Thomam custodem Agriensem ad vaivodam pro habendo pleniori mandato voluntatis suae: id nobis non solum mirum videtur, quippe cum sciamus ipsius vaivodae consiliarios omnes simul apud cum congregatos fuisse, adeo quod satis temporis habuisset dicto Broderico de singulis determinatam instruc-

tionem dare; verum etiam non parva suspitio suboritur eos ad pristinum ingenium malamque fraudem ac dolos, quibus antea usi sunt, redire statuisse. Ad quod etiam illud pertinere arbitramur, quod idem Brodericus dixit Turcam ob Persarum principis et Gorgianorum irruptiones in ipsius dominiis nouissime factas coactum esse omnes suos milites quos in Hungariam designaverat revocare. Quod non tam verisimile quam ab ipso astute confictum esse credimus, ut eo scilicet commento cogitationes nostrae a bellica expeditione tanto magis abducerentur. Utcumque tamen sese res habeat, ita parati sumus, ut quamvis ab honesta pace non abhorreamus, tamen quae ad bellum spectent, rebusque nostris in Hungaria promovendis usui futura sunt, dies noctesque urgere instruereque non negligamus et in hoc omnes nervos nostros intendere est animus ut exercitum nostrum indies magis magisque auctum minime feriari sinamus; sed uti praesentis temporis ratio postulat, in hostium agros progressum facere sollicitemus, ne rei bene gerendae occasionem amittere ullo modo videamur.

De responso quod D^{mo} V. Guillelmo a Zelkyng super neutralitate dedit, laudamus prudentiam suam, quae recte sane egit illum ad nos reicere, quem pro qualitate rei et temporis convenienti responso retinebimus, verentes scilicet non esse ad propositum, ut per hunc hominem statim ab initio eiusmodi tractari debeant, quae potius negotium totum perturbatura essent. Si tamen nulla spes esset pacis, non obstat quin D^{mo} V. id agat pro serenissima regina Maria nomine caes. M^{tis}, quod ex re sua esse videbitur. Licet vaivodam, si viribus eius nos superari contingeret, quod deus avertat, non minus eiusdem reginae bonis, etiamsi de neutralitate transigeretur, quam nobis inhiaturum pro certo credendum est.

Quod ad Rachus per nos solos in toto regno proclamandum et indicendum attinet, poterit D^{mo} V. extrema tentare, quod si nullo modo obtineri possit placet nobis medium D^{nis} V. in quo non est quod quidquam aliud ei praescribamus, cum sciamus se pro commodo et utilitate nostra haec et alia consideraturam et acturam esse.

Quantum vero ad petitionem nostram ut vaivoda se obligare teneatur ne cum aliquo confoederationem in mundo contrahat neve legationes ad externos principes absque consensu nostro mittat, equidem haud absurdum neque inconveniens esse arbitramur hoc ipsum postulare ut scilicet cum nemine se coniungat aut practicet contra nos; quomodo enim aliter regnum in pace et quiete retineri posset, nisi unanimes et consentientes inter nos sumus? Unde de eo nulla iusta ratione postulata nostra denegare poterit, si modo fidem servare et omnes actiones sive practicas in

nostrum damnum praeiudiciumque tendentes caveri voluerit. Quantum enim ei sit confidendum, superiora gesta sua nobis sunt argumento, ita ut non immerito talia nobis petenda veniant; quae tamen per nos licebit ut D^{tio} V. debitis ac honestis modis, prout consultius videbitur, quasi limitando agat et perficiat.

De Agria sciēt D^{tio} V. id quod poterit agere; nos vero promissi nostri iuxta instructionem nostram non erimus immemores, utcunque res cadat.

Quod D^{tio} V. Laurentium Saurer ad Leonardum a Vels cum litteris et ciffera sicuti scribit, miserit, probamus.

Reditum Thomae custodis et secretarii vix ante duodecim dies futurum, etsi graviter molesteque ferimus, cogitantes non nisi meras esse technas, temporisque perditionem absque ullo fructu, tamen expectandum esse putamus quoad redeat, uti subito intelligi possit, quidnam de tractatu isto sperandum sit.

De erigendo vaivodae patrimonio in ducatum nulla erit difficultas, postquam res ad concordiam pervenerit.

Alterum vero quod petit ut in eventu, quo caes. M^{tas} et nos, simul et nostrum masculi haeredes (quod omen deus prohibeat) morerentur, ipse vaivoda et filii sui in regno isto succederent; non licet nobis ut conthorali nostrae charissimae ius optimum, quod ei ad regnum istud successionis nomine ex veteri instituto multisque hactenus observatis legibus deque pristino coronae more competere liquido constat, abscindamus, neque id facere possumus, quinimo etiamsi velimus, tamen caes. M^{tem} ad hoc minime assensuram fore quivis facile considerare queat. Quare ab eo postulato tam iniquo ut retrahatur vaivoda, plane necesse est; vel si tentatis omnibus in eo persisteret, poterit haec res ad arbitrium caes. M^{tis} referri, quam certo scimus repugnaturam fore huic petitioni, tanquam impudenti et rationi haud consonae.

Caeterum salvum conductum pro Troylo de Frangepanibus a D^{ne} V. petatum, in gratiam ipsius his annexum transmittimus.

Quod reliquum est, D^{nem} V. latere nolumus, nos heri a Leonardo a Vels accepisse litteras, in quibus scribit Ulmensium milites revocatos recessisse, esseque penuriam pecuniae ad solvenda stipendia, vaivodamque copiarum suarum vires coaugmentare, se vero arcem Machowitza oppugnare, non absque spe quod eam sit occupaturus. Quare cum in expeditione illa non minima pars fortunarum nostrarum consistat nostraque plurimum intersit, iam omni maxime invigilare, ut bellum ex sententia nostra administretur, non intermissimus satis ingentem pro re nata summam pecuniarum ad dictum Leonardum a Vels per duas vias deferendam destinare, quibus copiis nostris satis fieri queat caedemque retineri simul possint.

Praeterea non obstantibus omnibus difficultatibus, quibus impraesentiarum premimur, constituimus etiam numerum exercitus nostri, quoad eius fieri queat, in dies magis magisque augere, ordinarimusque ut Hieronymus a Lasko etc. sese cum dicto Leonardo á Vels sine mora coniungat, qui ex Silesia illinc circiter 1200 (?) equitum tam gravis quam levis armaturae adducturus est. Insuper ex Austria nostra Inferiori non contemnendum numerum et equitum gravis armaturae et peditum ordinavimus; nihilominus omnem moturi lapidem uti contra Turcas pari modo in Sclavonia gentibus nostris robur addamus; id quod Dⁿⁱ V. idcirco significare opere pretium duximus ut sciet nos usquequaque curaturos, ne in nobis quidquam diligentiae, laboris, solitudinis ad erigendas sublevandasque fortunarum nostrarum rationes defuisse videre possit.

Porro quoniam idem Leonardus a Vels ad nos in dictis litteris scripsit Petrum Perenny et Franciscum Bebeck non solum rebus nostris non favere aut assistere, verum etiam inobedientes et suspiciosi videri, sciamusque D^{nem} V. antea cum utroque tractasse ut in officio suo permanerent, cumque eius operam et auctoritatem pro praesenti rerum statu plurimum conducere posse non ignoremus, uti ambo quo minus noceant vel obsint sed partes potius nostras sequantur, persuadeantur: hortamur D^{nem} V. velit cum utroque omnibus quibus potest melioribus viis atque modis agere ut sese in ista expeditione fideles obediennesque erga nos gerere et exhibere studeant, qui quidem id in eos singulari qua possumus gratia simus recognituri.

Et quia Hieronymus a Lasko eisdem non vulgari amicitia familiaritateque iunctus est, confidimus ipsum quoque opera sua non parum posse prodesse huic negotio, ut illi duo in fide retineantur; ad quod cum D^{tio} V., uti diligenter faciat, cum ad ista loca advenerit, cohortabitur, curabitque quantum potest, ut inter Leonardum a Vels et ipsum Laskum de gerendi belli ratione convenient (*sic*) mutuaque coniunctione animorum devinciuntur. Quo nihil potest esse melius et utilius. Et quicquid ita rebus nostris, usui et commodo fore perspexerit, hoc omne pro suo in nos studio agendum providendumque consilio et prudentia sua iuvet, sicuti in se plane confidimus. Nam si exclusa omni spe pacis, rem bello administrandam esse senserit D^{tio} V., non dubitamus profecto quin ipsa tum omnibus ingenii sui viribus eximiaeque prudentiae praestantia elaborabit in medium afferre, consultare proponereque, quae ad proseguendam expeditionem nostram quam optime quadrare et necessaria esse videbuntur; praesertim cum D^{tio} V. aliquandiu in Hungaria versata, eius gentis et naturam moresque et locorum situs, multaue longo rerum usu et experientia ita didicerit, ut facile quid facta opus

sit, iudicare possit. Eam enim in se fidutiam prorsus collocavimus ut nihil in hoc consulendi genere praetermissura sit, quod ad dirigenda negotia, remque nostram militarem promovendam easque practicas continuendas et exercendas, de quibus secum hic communicavimus, pertinebit. In quo certe Leonardo a Vels accurate iniunximus ut in omnibus sese consilio et opinioni D^{nis} V. accomodet ac quemadmodum ei consultum videbitur, ita faciendum curet ut ne tot impensae annique tempus opportunissimum frustra consumantur. Etenim D^{nem} V. hortamur et rogamus ut simulatque viderit istorum tractatus esse inanes et agi tantummodo solita astutia malaque fraude per eos, sicuti hactenus fecerunt, velit provinciam suscipere dirigendarum rerum nostrarum omnium, quas sane eidem sincere et confidenter committimus et ordinandas et disponendas, quemadmodum necessitas ipsa postulaverit, ut extremam tandem manum huic operi imponere possimus: in quo ei neque modum neque ordinem ullum praescribimus, tribuentes nimirum omnia suae exactae prudentiae et vehementi erga nos amori, quo certe fiet ut quasi esset propria causa, in ea sit operam suam positura. Ita enim decrevimus et constituimus extrema tentare, nullisque quantumvis magnis laboribus impendiisque parcere, quo speratum huius belli exitum consequi valeamus. Et quicquid diligentiae, operae, studii, consilii in hanc rem D^{tio} V. contulerit, id erga se singulari gratia nostra rependere studebimus. Quae bene valeat. 20. iunii 1537.

Fogalmazvány (melyben a chiffre-rel irandók aláhúzza vannak.)

XI.

1537. jun. 13. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundí érsek Ferdinándhoz. — Tudatja vele Brodarics érintkezéseit az esztergomi érsekkel s ez utóbbinak levelezését Frater Györggyel s nagyon kéri Ferdinándot, hogy ha már rábízta a béketárgyalásokat, mást, különösen magyart ne engedjen belevatkozni.

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Hodie reverendissimus dominus archiepiscopus Strigiensis nobilem quendam servitorem suum misit ad rev. d. Steffanum Brodericum episcopum Vaciensem cum litteris credentiae, cum annexa etiam copia litterarum M^{tis} V. 1) quam praesentibus remitto. Quid autem nuntius ille litterarum credentiae virtute exposuit, mihi incognitum est. Illud tamen scio,

quod dominus Brodericus statim hominem suum ad Joannem vaivodam cum simili copia misit, motus propter ea verba in dicta copia contenta, quae ego linea quadam subsignavi.²⁾ Quare autem id fecerit, M^{tas} V. pro sua prudentia longe melius quam ego perpendere potest. Brodericus ex inadvertentia hoc unicum mihi dixit, archiepiscopum nunciasse sibi, ut liberius cum ipso ageret et quaecunque media quibus pax ista conficienda erit, illi significet; ipsum velle omnia cum domino Turzone communicare, non obstante illa differentia, quae inter eos esset suborta, quam facile componere possunt, modo in hoc negotio admittantur. Cras hinc recedit dictus nuntius archiepiscopi et revertitur ad dominum suum. Quid autem Brodericus cum eo renuntiaverit, ignoro.

Praeterea, serenissime rex, dictus nuntius expedit hinc statim, postquam a domino Broderico responsum habuit, alium hominem dicti archiepiscopi cum litteris domini sui ad fratrem Georgium episcopum Varadiensem; causam tamen expeditionis ignoro. Licet archiepiscopus pro forma ad me scribit, rogans ut Fratri Georgio pro eo supplicem, ne eum in quibusdam decimis impediatur; tamen quod ad Brodericum scripserit, nullam apud me facit mentionem. Ego scio quod propter ea quae a me fieri desiderat, hominem suum non miserit. Residuum relinquo arbitrio M^{tis} V. cogitandum.

Michi videretur, serenissime rex, (salva tamen gratia M^{tis} V.), postquam negotium hoc mihi nunc ad tractandum commissum sit, ut aliis, praesertim Hungaris non committeretur quicquam in hoc tractatu tentandum; quia facile inducendus erit per huiusmodi modum M^{tis} V. adversarius, ut existimet M^{tem} V. pacem hanc quibuscunque etiam mediis ambire. Desinat obsecro, M^{tas} V. ab istis et similibus per modici temporis spatium et sinat me agere. Postea si res minus foeliciter successerit, mihi culpam imponat, si modo mereor. Et amore dei etiam atque etiam M^{ti} V. supplico, ut omnino abstineat. Quantum enim noceant similia rebus iis mihi commissis, ego scio, et multa de iis scribere possim, quae modestiae causa omitto. Hoc unum tamen pro certo habeat M^{tas} V., summa fide et diligentia me negotium hoc tractaturum et nihil ommissurum penitus intentatum. Plura polliceri non possum. Interea tamen modis omnibus consulo, ut quantum fieri poterit, cum militum copiis ad hoc regnum accelerari iubeat. Ea res tractatus hos mirum in modum

¹⁾ és ²⁾ Lásd Ferdinánd 1537. máj. 29-diki levelét, (mely azonban az eredeti fogalmazványról van másolva.) A dült betűkkel szedettek e máj. 29-ki levélben azon helyek, melyeket a lundeni érsek az ő általa vett másolatban aláhúzott.

promovebit. — — — *Stb. stb.* — — — Datum Cremniciae die Mercurii XIII. mensis iunii anno domini XVCXXXVII.

Eiusdem Vestrae sacr. regiae M^{tis}.

humillimus servus
Joannes Lundensis mp.

Külczim: Romanorum Hungariae Bohemiae regiae M^{ti} etc. *stb.*

Eredeti, a lundi érsek írása.

XII.

1537. jun. 30. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundi érsek Ferdinándnak. Tudatja, hogy az esztergomi érsek, Turzó Elek helytartó és Gerendy erdélyi püspök a béketárgyalások menetét érteni óhajtják; Vels hadainak állapotát leírja s Perényi Péterrel és Bebek Ferenczcel folyt alkudozásokról híreket közöl.

Sacra regia Maiestas, domine domine clementissime.

Vigesima quarto die mensis istius redditae mihi sunt V. sacrae regia M^{tis} litterae datae Pragae XV. iunii, unacum inclusis exemplaribus eorum, quae ill^{mus} Joachim marchio Brandenburgensis elector ad M^{tem} V. in hoc negotio hungarico scripsit, simulquae M^{tas} V. illi responderit.

Dominus Joannes Statilius qui se episcopum Transsilvaniensem nominat, iis diebus apud me suis litteris instantissime egit, ut apud M^{tem} V. instantiam faciam pro impetrandis litteris salvi conductus pro sua persona, servitoribus quibusdam et impedimentis in forma consueta transeundi per dominia M^{tis} V. in Italiam. Causam enim istius profectionis suae hanc esse affirmat cum Buda obsidione premebatur, se interfuisse dixit et ob timorem votis se astrinxit ad divam virginem de Laureto, sanctum Nicolaum de Barÿ et limina beatorum Petri et Pauli apostolorum almae urbis; nunc denuo pro huiusmodi litteris instat; verum ego pro his litteris apud V. M^{tem} non insteti, quoniam hominis illius ingenium atque mores michi satis cogniti sunt. Sed ob inopportunitatem illius instantiam praetermittere non potui quin petitionem ipsius V. sacrae M^{ti} indicarem. Quae tamen et ipsum Statilium iamdudum novit et scit, an magis conveniat ipsum a suo domino et regno absentem esse, ne res bonas apud illum impediat, sive quod maneat in regno, ne aliunde venerum submittat aut sisaneam seminet. Cupio nihilominus de V. M^{tis} voluntate certior fieri.

Archiepiscopus Strigoniensis praeteritis iis diebus apud dominum Brodericum cum instantia egit, ne gravetur ire in abbatia (*sic*) s. Benedicti de iuxta Gron, eo et ipse archiepiscopus esset venturus, ubi a Broderico intelligere desideravit modos et media componendae pacis huiusmodi, cui Brodericus respondit, se hinc recedere non posse, neque de conditionibus pacis quicquam rescire posse, donec a suo rege aliter fuerit informatus ad quem eius secretarium Thomam custodem Agriensem misit.

Dominus Turzo in singulos dies apud Brodericum et me instat ut resciat similia, cui ab utroque bene ad propositum respondetur. Non obstante differentia inter dominum Turzonem et archiepiscopum idem Turzo instetit apud dominum Brodericum iampridem antequam Strigoniensis Brodericum urgeret, quo se ad monasterium s. Benedicti conferret, ut si archiepiscopus desideraret illius praesentiam, omnino non recusaret illum accedere. Quae res mihi videbatur admiranda, postquam vidi litteras et petitionem Strigoniensis, quibus Brodericum rogabat, ne se ad s. Benedictum veniendi gravare vellet.

Episcopus Transsilvaniae Gerendi similiter instat apud dominum Brodericum vehementer ut istius tractatus seriem intelligat. Minatur mirum in modum, etiamsi per nos duos pax ista sic concludatur, necesse tamen esse, ut per Hungaros omnes utriusque partis confirmetur; qui hoc nunquam sint facturi, nisi conditiones eiusdem prius intellexerint. Allegat praeterea pericula multa Broderico eventura, si se ad istius pacis conclusionem solus intromiserit et talia multa. In summa offert se venturum ad hunc locum ut amice semper his cum domino Broderico conferre possit. Dominus Brodericus illi etiam satis bene respondet, quod non opus est ut veniat, quia ab ipso nihil de iis conditionibus intelligere poterit. Nam in singulos dies suus dominus immutaret opiniones suas. Ideo nihil recti respondere posse, et propter ea frustra huc accederet.

Thomas ille custos Agriensis de quo dudum scripseram, nondum rediit; illum tamen de die in diem expectamus. Cumprimum venerit, intelligam ea quae sui domini voluntas et propositum fuerit et ad V. M^{tem} quam diligentissime perscribam.

Die vigesima septima huius ad M^{tem} V. misi fasciculum litterarum per medium vicedomini Viennensis, quem dominus Leonardus a Vels ad me miserat. Hic instantissime me rogat ut apud M^{tem} V. accuratissimam instantiam faciam, quo illius exercitus augmentetur. Et certe serenissime rex, M^{tas} V. praesens a me intellexit saepius vaivodam nihil magis timere quam ut exercitus in superioribus partibus adaugeatur, et ideo omnem suam potentiam ad ea loca contra dominum Leonardum misit. Quod autem Valentinum Terek ultra Danubium misit profecto ob

nullam aliam causam fecit, nisi ut M^{tem} V. diverteret ad diversa loca et interturbaret, quo minus in superioribus partibus progredetur dominus Leonardus; quia Transsilvania et partes illae ultra Tibiscum ab ipso deficerent, modo M^{tas} V. copias suas aliquas misisset in subsidium domini Leonardi. Et certe dominus Leonardus non modo prudenter sed et strenue se gessit in hunc usque diem. Et omnino non esset eo modo negligendus bonus ille vir, ob multas rationes. Quia si deseritur ipse, quis erit unquam qui subsidium aliquod a V. M^{te} posset expectare aut sperare? Praeterea hostes nichil aliud praedicant, nisi quod M^{tas} V. suos semper deserit. Etiam si ille occubuerit (quod deus avertat) arces omnes hucusque interceptae deperderentur et nihil certius quam [quod] civitates istae omnes montanae una cum mineris alteri parti adhaerent, posteaquam strenue Turzo et Franciscus de Rewa a se gererent una cum archiepiscopo. Vereor ne M^{tas} V. maximo suo incommodo experietur. Itaque si M^{tas} V. vult bonam pacem cum adversario suo, corroboret vires Leonardi et taliter ut progrediatur. Hoc est consilium eorum, qui ex affectuotissimo corde fortunis M^{tis} V. favent, similiter et eorum qui eiusdem M^{tis} V. hosti addictissimi sunt. Et eo modo existimamus finem huic negotio imponi posse et alia nulla ratione.

Cum ista scriberem allatae michi sunt M^{tis} V. litterae datae Praegae die XX^{ma} iunii, quibus particulariter meis responderi voluit, quos sub data X. istius miseram. Gratissimum enim mihi fuit ad singula particulariter M^{tis} V. mandatum et voluntatem intellexisse; cum primum Thomas custos Agriensis redierit (quem in horas expectamus) quaecunque ab homine tentari possint, et ego movebo, quo celerius vaivodae animum intelligam, quae habeat ad pacem stabiliendam, vel more solito suis technis et dolis rem prorogandam. Et quae intellexero, diligentissimo studio ad M^{tem} V. perscribam. Verum si ad tractatus continuandos deventum fuerit iuxta tenorem instructionis et posteriorum istorum litterarum M^{tis} V. eo studio et diligentia procedam, quemadmodum M^{tas} V. id me facturum non diffidit et de eorum successu eandem dietim faciam certiore.

Petrus Perrenj interim, quo hic sum, ad dominum Turzonem frequenter misit et scripsit. Turzo etiam quae eidem nunciaverat et scripserat, mecum communicavit omnia (uti dixit) et nihil omisi tum apud Turzonem, tum etiam Petrum, quo dictum Petrum in devotionem M^{tis} V. inducerem a quo sciebam Franciscum Bebeck dependere. Sed ut M^{ti} V. verum fatear, ego istos tractatus et consilia inter Petrum et Turzonem non satis intelligere potui, etiamsi mihi videatur intellexisse aliquid, tamen non convenit tempori praesenti ut ipsi de me talia suspicentur; quemadmodum cum praesens apud M^{tem} V. pervenero, oretenus commo-

dus sum relaturus. Scripsi Petro ea quae scribenda erant, sed nichil respondit unquam. Tandem ipse et Bebeck publice defecerunt seque M^{ti} V. publicos hostes futuros publicaverunt; sicuti non dubio ex litteris domini Leonardi a Vels iamdudum intellexisse potuit.

Quantum ego cognoscere possum, ista Petri et Bebeck defectio maturo et longo consilio praehabito facta extitit. Ideo quod Hungari utriusque partis nollent pacem inter M^{tem} V. et vaivodam; verum cum nunc videant, M^{tis} V. vires tales futuras ut si dicti Petrus et Franciscus ad devotionem vestram (*sic*) venissent, actum fuisset de Johanne Scepusiensi, vel talis inter M^{tem} V. et vaivodam facta fuisset concordia, quae eos ad debitam obedientiam reduxisset, quod iugum videlicet obedientiae illis gravissimum est, eo quod a tot saeculis non assueverunt illud ferre; dicant quicquid velint quotquot sunt Hungari (de maioribus dico) hoc est quod verentur maxime ut eos oporteat aliquando sub legibus vivere; quod quantum possunt, totis viribus impedire conantur, nullam habentes ad patriam, ad rempublicam christianam neque eorum posteros rationem.

Praeterea scio quod adverso animo tulerunt Perrenni et Bebeck, quod M^{tas} V. Casparem Seredi eos praeferret in dignitate. De his et aliis quoque satis praesens locutus sum; sed frustra. Nunc autem, cum viderint arces Regetz et Talia in suis manibus consignari, deliberarunt et ipsi de rebus suis statuendis. Et si M^{ti} V. peiora ex eo proveniant, nemini nisi sibi ipsi imputet. Impossibile est deum permissurum ut ubi Seredi praefuerit, res M^{tis} V. foelicem assequaturum finem et effectum; tantum vidi oculis meis; sed adulatoribus potius quam mihi sinceriter admonenti concreditum est; licet ipse omnium istorum malorum occasio est; quod me probaturum etiam sub poena talionis obtuli et in praesentiarum offero.

Postremo ubi M^{tas} V. me hortatur, in eventum quo ego cognoverim adversam partem tractatus istos solita astutia et mala fraude protrahere velle et conari, quotunc provinciam dirigendarum rerum suarum omnium in me suscipere non gravaret (*sic pro: gravarer*) omnesque corporis et animi vires extendere, quo semel finis optatus imponatur etc. Sacra regia M^{tas}, domine clementissime, non dubito quin M^{tas} V. in recenti memoria teneat ea, ad quae aliquando me obtulerim ultro. Eius eiusdem animi nunc quoque sum. Restat modo duntaxat ut M^{tas} V. per primam postam mihi indicari iubeat, ubinam locorum me esse velit, et si apud dominum Leonardum me velit, possim hinc ad ipsum proficisci. In unum tamen hoc supplico ut inprimis sacratissimae caes. M^{tis} domini mei clementissimi in hac re dignus respectus et tandem honoris mei quoque habeatur ratio. Praeterea ut ex

Vienna tentorium et paucula arma defensiva mittantur una cum mandato ad dominum thesaurarium exercitus ut de victus tantummodo necessitate provideat. Paratus sum ex hoc loco certo me exercitui Leonardi a Vels coniungere, ubi (licet servus inutilis sum) nihil omittam quod ad promovendas res V. M^{tis} pertinere videatur, neque in eum eventum dubitandum erit ut inter dominum Leonardum et Lascum dissensio oriatur et si eum exercitum domini Leonardi auxerit ad numerum, de quo saepius M^{tis} V. dixi, non ambigo quin practicam illam M^{ti} V. notissimam ad effectum deducemus aut saltem pacem bonam et stabilem faciemus. Ad hoc negotium bene exequendum plurimum prodessent pixidarii Itali et aliquod catefracti Germani et Germani pedites adhuc pauci. Et hoc pro certissimo habeat M^{tas} V. quod ego (praeter iactantiam dixerim) omnino spero me penitus inutilem non futurum, praeterea in fide et diligentia nullus admittetur error. Plura de me polliceri nec licitum est neque possum. — *Stb. stb.* Datum Cremnitiae die ultima mensis iunii anno domini XV^c XXXVII.

Eiusdem Vestrae sacrae regiae M^{tis}

humillimus servus
Jo. Lundensis mp.

Eredeti. Nagyrészt chiffre.

XIII.

1537. (jun. vége. — jul. eleje.) jul. 4. (?) ¹⁾

Ferdinánd Károlynak. — Tudósítja, hogy a béketárgyalások folyása kedvezőtlen; ezért ő — bár a békére hajlik — hadainak Vels alatt előrenyomulást parancsolt. Némi híreket is közöl a török felől.

Et quant aux affaires de Hongrie vous aurez monseigneur par mes precedentes amplement entendu l'estat ou ilz se retreuvent pour lors de, l'euesque Brodrico a icy envoÿe d'enuers ledict archeuesque de Lunden, luÿ priant par ses lettres se vouloir trouuer en vne des villes de montaigne appartenant a la reyne regente madame notre bonne soeur et ce pour entrer en communications sur l'establissement de paix avec le vaÿuoda son

¹⁾ A másoló könyvben e levél után következő jul. 8-ki levél így kezdődik: Ainsi que mes aultres lettres du 4e de ce mois *stb.* Valószínű hogy erre utal. A mit Ferd. tudósít, ez egyaránt illik június végére és július elejére.

maitre, luy donnant bon espoir d'y parvenir. Quoÿ voyant ledict de Lunden et apres m' auoir communique et par ensemble consulte tout ce qu' auons veu, pouuoir duÿre ou cest endroit, s' est party d'icÿ avec instruction et pouoir souffisant que luy ici fait depescher. Toutesfois a ce que ledict de Lunden m'a depuis escript les choses n'estoyent encoires tant aduances qu'on y pouoit prendre quelque resolution et mesmes sur aulcuns articles dont les commissaires dúdict vayvoda n'auoient assez ample pouuoir de traiter. Neautmoings que l'on ne deust pourtant aucunement laisser de auancer non armee et donner audict vayvoda toute la presse possible, ainsi que ces commissaires mesmes le sollicitoient; disans (comme aussi cÿdevant ont fait ses aultres commis) cestuy estre le vraÿ moyen pour le faire venir a la raison. Je ne puis monseigneur encoires juger quelle en sera la fin mais quoÿquil en adviengne soit le fait ou le failly, j'espere que V. M^{te} cognoistra cÿ apres par lesdict instructions le plus que tout debuoire en quoÿ je me mettz et qu'il ne tient a moy comme aussi n' a jamais tenu, les choses ne viennent a bonne yssue. Et faitz toujours aduancer le sieur von Velz mon grant mareschal et capitain general de ladicte armee, lequel a desia gaigne sept ou huit bons chasteaux et la pluspart par force et batteries et est desia bien auant et pres des ennemÿs, lesquels neautmoings comme j'ay entendu, se sont fortiffiez, parquoÿ y envoie tousjours le plus de gens que puis recouurer pour de tant plus renforcer l'armee au reboutement des ennemÿs. Il ne peult, monseigneur, tarder que bientost j'en aÿe quelques nouvelles. Je supplie a dieu, qu'elles soyent telles que V. M^{te} et moy en puissions recepuoir plaisir et resjoÿsment. Car a la verite si (que dieu par sa grace ne veuille) quelque chose mesaduenoit a la dicte armee, il me serait, monseigneur, impossible redresser aultres forces que mettroit tous affaires quant audict Hongrie en euidet et perpetuel desespoir.

Et quant aux Turcs il se monstrent journellement ou couste de la Selavonie, mais poinct en grand nombre, comme le bruict courroit, combien qu' il ne se peult scauoir s'ily a aultre suÿte. Esperant au plaisir de dieu puisque par la mer ilz se trouueront assez empechez contre les forces de votredicte M^{te}, avec l'ordre aussi que j'aÿ baille pour la resistance y aiant envoie Katzianer avec bon nombre de gens, qu' ilz ne paruiendront du tout a leur mauuaise intencion. Si quelque chose m'en survient d'auantaige tant du couste de Hongrie que aussi de Sclauonie, je ne fauldray mouseigneur vous en aduertir. Dieu en aide auquel je prÿe. etc.

Egykorú másoló könyvből I. 255. Bécsi titk. ltár. Belga állomány.

XIV.

a)

1537. jul. 7. Kőrmöczbánya.

A lundi Ferdinándnak. — A kalocsai érsek megérkezéséről tudósítja, a minnek azonban semmi haszna nincs. Azt hiszi, legjobb lenne, ha ő Vels táborába utaznék s Zápolydt onnét szólitná föl békére vagy háborúra.

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Hac hora allatae mihi sunt inclusae a magnifico domino Leonardo a Vels, quas ad M^{tis} V. manus quam celerrime transmitti optauit. Ad me per cyffras scribit quemadmodum M^{tas} V. ex inclusa copia clarius videbit. Ego totiens per litteras negotium hoc promovi, sed nihil promoveo, quoniam nihil ad ea respondetur, quod dicto Leonardo conveniat, quo hostes a se pellere possit. Miror quod M^{tas} V. bonum illum virum ita deserit, cum summa rerum omnium in illius exercitu consistat. Nam Joannes vaivoda omnes vires suas in illum convertit; quod si illum superaverit, extrema M^{tis} V. subditis imminet. Satis de iis superioribus diebus scripsi. — — — — —

Dominus Colocensis nihil aliud adfert quam prorogationem, verba et nugas, si ita dicere liceat; excusat se, sua culpa id non fieri, sed videt dominum suum nihil facturum ultro, sed impellendum esse. Idem sentit Brodericus. Et si permetteretur eis, haec supplices et genibus complicatis supplicarent M^{ti} V., quia cognoscunt eorum dominum nihil ex sua bonitate neque pro regni neque pro christianitatis commodo unquam boni facturum, sed compellendus esset aliquantisper.

Ego naturam vaivodae etiam in parte novi, rem ita se habere. Et ideo satis aperte haec aliquando dixi M^{ti} V. Scio etiam alia via illum ad nullum bonum induci posse. Quid modo videbitur M^{ti} V. convenire, id faciat.

Conveniret meo iudicio ut ego hinc ad dominum Leonardum irem et vaivodae nuntiarem, utrumque gladium et belli et pacis habet itaque illi liberum existere quid . . . se amplecti velit. Velim tamen ire cum dignitate caes. M^{tis} et non cum ignominia mei ipsius. Non dubitarem quin negotium aliter deduceretur, quam isto modo. Sed velim ut et exercitus augeretur ad 8 milia hominum bonorum.

De tractatibus nostris istis nihil conclusimus hodie et cras existimo faciemus id quod fieri poterit. — — — Sed hoc nunc sciat [M^{tas} V.] nos hic nihil conclusuros; saltem intertenebo negotium, donec M^{tas} V. sacrae responsum et voluntatem intel-

lexero. — — Cremnitiae die 7. iulii hora 4. post meridiem anno domini XV^c XXXVII.

Eiusdem Vestrae sacrae Maiestatis

humillimus servus
Jo. Lundensis mp.

Külczim : Sacrae Romanorum etc. regiae Maiestati *stl.*

Eredeti, a lundeni írása.

XIV.

b)

1537. jul. 7. Eperjesi tábor.

Vels Lénárd a lundi érseknek. — Kéri hogy maradjon helyben s várjon az alkalmas időre, midőn a békét kedvező föltételek alatt megkötheti; továbbá tudósítja hadai állásáról s ígéri, hogy ha segélyt nyer Ferdinándtól, Zápolyát kényszeríteni fogja a békére, sőt kiűzi az országból.

Reverendissime in Christo pater et domine, domine observandissime. Salutem *stb.*

R. D^{nis} V. litteras — — — accepi. — — — Quod vero tantopere adversariorum in tractanda pace cunctationem accusat, indignaturque atque adeo prorsus discedere statuit, sane perturbato animo tuli ferroque. Verum quoniam (hostes) sua spe frustrati sunt, sperabant enim me facile aut superari aut turpiter in fugam cogi posse, prorsus arbitror ut et ipsa r. D^{to} V. coniectare potest aliam responsionem brevi datuos, nec gravatim ad pacis conditiones accessuros esse; quam ob rem r. D^{aem} V. affectuosissime rogo, ut animum mutet, neque obitum praecipitet, immo ne in animum inducat, re infecta discedere. Voluerunt prius aleam belli mecum experiri, partim Petri Peren et Francisci Bebeck defectione, partim vero copiis suis numerosissimis animati arbitratique tum demum tempus fore ineundae concordiae, atque ob id studio Thomam custodem Agriensem retinuerunt, optatissimum nimirum belli eventum sibi pollicentes. Sed deus, licet pauci et hostibus undiquaque septi essemus, non passus est tantam illorum audaciam vim et potentiam crudeliter saevire aut vel minimo nobis esse incommodo; quin imo id effecit potius ut multo alacriores maiorique animo hostem persequi statuerimus quod protinus ipso actu manuque praestabimus, cum plures copias regia Maiestas destinaverit; nam ita quicquam attentare sine maximo et nostro et regni periculo non possum. Nam quod

scribit r. D^{tio} V. hostes in spem erectos, ut me minimo negotio profligant aut saltem incommodent, satis manifestum est, quid hactenus iactantia eiusmodi dignum designarint. Ego vero contrarium promittere non verebor, multis evidentissimis timiditatis et inconstantiae maximeque apertissimorum studiorum quibus inter se flagrant argumentis inductus. Nec vero me fugam cepisse quisque vere dixerit. Hactenus enim firmo fixoque pede restiti, nihil ducens optabilius, quam ut armis mecum viribusque contenderent. Ea enim diligentia castra muniveram valloque clausuram militibus undiquaque fulcito, erectis insuper certis aliquot propugnaculis, quo expeditius ex omni loco machinis quoque hostem quemvis premerem, adeo ut si impetum facere conati fuissent, nusquam non gravissimam repulsam, accepta haud contemnenda clade, ferre cogerentur. Porro de recuperandis arcibus Regecz, Talya, Nagida et expugnandis Munkacz et Dyosgevr frustra gloriantur sibi que placent; alios enim homines quam ipsi sunt, arcibus illis praefeci; quos etsi obsideri contingat, fortiter tamen adventum meum expectare ad extremum non desinent; quamquam castro Talya secus accidere aliquid possit ob com meatu penuriam. Sed et hic facile auxilio futuri sumus, modo regia M^{tas} quam festinantissime reliqua auxilia miserit, quod ut cottidianis litteris r. D^{tio} V. sollicitet, etiam atque etiam rogo et dei amore obtestor. Dabo enim r. Dⁿⁱ V. talem concludendae pacis occasionem, quae non modo regiae M^{ti} nobisque omnibus summo honori futura sit, sed toti christianitati salutaris et exoptabilis. Mira autem et incredibili laetitia exercitum Boemorum adventare Viennam intellexi; quia si totus huc dimissus fuerit, confisus dei misericordia periculo capitis mei promittere r. Dⁿⁱ V. non dubitabo, me vaivodam regno penitus eiecturum, parta publicae quietis gratissima fruitione, nec vero existimare possum aliter quam iusta atque tempestiva auxilia ventura esse, modo r. D^{tio} V. regiam M^{tem} subinde et instanter urgere non desistat.

De discordia gubernatorum reginalis M^{tis} iam antea satis intellexeram, neque ea de re M^{tem} regiam admonere praetermisi, quod si idem r. D^{tio} V. et apud reginalem M^{tem} fecerit vehementer erit conducibile. Tempestive enim, ne huiusmodi mala longius serpant, occurrendum est.

Nova non sunt alia, nisi quod accepi Moldavum ingenti manu in Transsilvaniam irruere velle, omnes ibi in magna trepidatione versari, Mayladt revocatum esse eumque nunc creditum parare. Petrum Perenny cras ad vaivodam proficisci et ut ego intelligo instaturum ut pacem faciat, videt enim res suas frivole procedere. Breviter hoc addam adversarios inter se mirifice tumultuari, dissentire, exercitumque eorum in dies debilitari minuique. Unde plane confido cum vires nostrae brevi

sunt firmandae, magnum illis incommodum afferri posse. Spectabilis etiam dominus a Lasko cras in Kesmark veniet, unde omnino in biduo simul constituimur. — — — — —

Ex castris prope Eperyes 7ma iulii anno 1537.

Egykorú, a lundeni érsek által beküldött másolat.

XV.

1537. jul. 11. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundi érsek jelentése Ferdinándhoz a Körmöczre megérkezett kalocsai érsek Frangepán Ferenczcel és Brogaricssal folytatott alkudozásokról — s arról, hogy a kalocsai miként szeretne Ferdinánd szolgálatába lépni.

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Septimo die istius mensis brevissime M^{ti} V. regiae scripsi quid mihi ex iis nostris tractatibus sperandum videbatur. Postea, ne aliquid omitteretur per me, quin omnia tentarem, reperi dominum rev. archiepiscopum Colocensem huc missum solum ut hoc negotium suspenderet et prorogaret, sperans fortassis vaivoda res suas contra dominum Leonardum feliciorum habituras successum. Ego satis acriter ipsum eundem archiepiscopum increpavi, illum videlicet non debuisse vacuis manibus venisse, nam satis et plus satis fuisse caes. M^{tem} dominum meum clementissimum per ipsum ac dominum Brodaricum deceptam fuisse; postea ipsos ambos scire quomodo et ego Waradini habitus, quid etiam ibidem mecum transactum fuisset et quod ex istis tractatibus nihil aliud viderem, nisi quod eorum dominus similiter et ipsi nihil magis cordi haberent quam dolis et nugis negotium hoc cum caes. M^{te} et illius oratore ita agere et continuare ut toti orbi manifestum sit vaivodam caes. suam M^{tem} non modo non sprevisse sed etiam ludibrio habuisse. Et ideo dixi me hinc intra triduum solvere velle, ne amplius eis atque aliis fabula sim. Ipsi vero denuo se ut solent excusarunt multis verbis non absque uramenti confirmatione; maxime dominus Colocensis inquit invitum se huc venisse ita vacuum, sed quod ausus non erat recusare, cum iam apud suum dominum suspectus habeatur quod caesareae et V. M^{ti} plus afficiatur quam ipsi vaivodae et similia. Rogantes me propter dei amorem ac totius reipublicae bonum, ne gravarer immorari, donec et quousque denuo ad eorum dominum mitterent et ab eodem extrema tentarent, quod nisi se alium gesserit quam hucusque, non velle se eidem amplius inservire, sed a regno discedere.

Replicavi, frustra me hanc expectationem facere, quia Thomas custos Agriensis prius ad vaivodam profectus erat pro resolutione quorundam articulorum et non video ipsum nec archiepiscopum desuper aliquam resolutionem retulisse; sic etiam futurum erit postea. Sed si omnino vellent me hic immorari, quod tunc ipsi ambo vel saltem eorum alter ad eorum dominum proficisceretur et illum de totius tractatus istius nostri serie de verbo ad verbum informaret, quod si ille conspexerit vaivodam non velle ad honesta accedere, aut reverteretur aut litteris suis hoc mihi renunciaret, ne hoc modo diutius ad vaivodae libidinem hic tempus absque fructu terere cogeremur. Ad hoc responderunt non esse bonum ut ambo aut eorum alter ad ipsum proficiscatur, nosce suam naturam talem ut si hoc fieret, existimaret subito, ad meas preces illud fuisse factum, ut per hoc eum inducerent ad consentiendum in iis quae ego cuperem. Sed si per Thomam illi simpliciter nunciatum fuerit, et illa electio detur: an pacem velit conditionibus inter nos disceptatis, quod hoc nunc faciat; alioquin quod ego aperte dixissem, nunquam me in hiis tractatibus intromittere velle; aut quod dicat, se nihil eisdem conditionibus concludere velle; istud ita magis convenire dicebant. Ambo isti episcopi de malo eorum domini animo ad perdendum regnum deque ipsius perfidia et desperatione apertissime multa dixerunt et ex corde, quia per mediam horam lachrymantes, quemadmodum mulieres solunt, haec mihi cum dolore retulerunt, rogantes denuo ob Christi passionem, ne hinc recederem, sed admitterem ut Thomas mitteretur et illius reditum expectarem. Ego tandem annui, serenissime rex, istam ob causam, quod prius volui V. regiam M^{tem} de omnibus, quae egerim superficialiter, reddere certior.

Ante omnia insteti ut si pax ista caes. M^{tis} medio componeretur, quod vaivoda se statim declarare hostem futurum hostium omnium M^{tis} V. gentesque suas contra Turcam (si necessitas expostularet) mitteret, quod nisi fecerit, non posse ad pacem concludendam procedere. — Ad hoc Thomas dixit, suum dominum ridendo respondisse et aliquantulum se excusasse, donec generalis expeditio contra Turcam fiet, tunc prius velle pro omnibus suis viribus apertum hostem se Turcis declarare. Ad hoc cum oratoribus egi diligenter, mihi non videri illud honestum ut M^{tas} V. debeat suis maximis impensis regnum tueri seque extremo periculo exponere; vaivoda vero qui maiorem partem regni haberet, viveret cum Turca in pace et interim sibi thesaurum colligeret medio Fratris Georgii; et eo modo uti incoeptum est, habere etiam me a caes. M^{te} expresse in mandatis ne quicquam tractarem aut concluderem, nisi eorum dominus hunc articulum prius admiserit. — Oratores adversae partis dicebant hanc pe-

tionem esse iustam, quam si eorum dominus non admitteret, nec ipsi consulere possent ut pax ista componatur; dicentes nihilominus, postquam ista aestate non potest aliquid tractari de generali expeditione aliqua, vel tuitione istius regni et cum eorum dominus habeat intelligentiam talem qualem cum Turca, melius esse ut se expresse hostem Turcis non exhiberet; sed si ad hoc induci possit ut facta ista pace milites suos se dimisisse simulet, tamen quod se non iussu suo aperte sed tanquam ex se ipsis iungant exercitui M^{tis} V., interim tamen ut a vaivoda illis stipendia exolvantur; ego nolui de hac re aliquid concludere absque M^{tis} V. voluntate, quae citissime de ea re me reddere dignabitur certiore.

2°. Similiter insteti ut ante omnes alios tractatus nostros Cassovia, Tockai et alia per Valentinum occupata cum bonis Cassoviensibus restituta sint. — Ex multis verbis et tractatibus his nostris consideravi vaivodam Cassoviam velle restituere, sed Tockay retinere, quia patrimonium nec aliter induci posse. De Valentino nullam audivi difficultatem fieri.

3°. De patrimonio restituendo egerunt ipsi mecum. Ego in eo firmus mansi ut ea pars quae a M^{te} V. alienata est, restitui debeat suis liberis masculis (si quos habuerit) post eius obitum et illa liberari et redimi debet ex dicis et contributione regni; quemadmodum ipse vaivoda illud a me apud caes. M^{tem} sollicitari optavit. — Colocensis dixit ad hoc, dominum suum dixisse quod me tunc rogaverat ut statim patrimonium suum illi restitueretur et non post obitum. — Ego respondi domino Colocensi, quod dominus suus potest dicere quaecunque velit, sed ego dicere veritatem et si ad hoc suus dominus velit respondere et dicere me mendacium dixisse, tunc illi responsurus sum ut decet; interim rogavi ut eorum dominum melius informet et ut melius recordetur verborum suorum. Praeterea dixi, si Buda, Temesvar, Transsilvania et alia quae occupat, illi remanerent cum patrimonio, nihil viderem regiam V. M^{tem} in toto regno reservare quam solum Posonium, neque fuisse me anno superiore tamquam negligentem, neque rerum hungaricarum tam immemorem, ut similem petitionem ab eorum domino acceptassem. — Illi vicissim replicarunt, modo M^{tas} V. assecuraverit (?) optime de successione post obitum eorum domini, non obsesset illi in aliquo, modo patrimonium liberaretur a provincialibus et vaivodae restitueretur. Ego autem in hac re nihil conclusi, peto resolutionem M^{tis} V.

Permansi firmus in priori mea petitione circa Transsilvaniam propter praecedentes tres articulos; ipsi respondent eorum dominum Transsilvaniam nunquam dimissurum in manibus M^{tis} V.; sed ego omnia tentabo quae possum, ut Transsilvania veniat

ex manibus vaivodae, quoniam illa esset maior assecuratio, quae pro usu M^{tis} V. fieri posset in regno pro illius assecuratione et ideo si non possum eo modo aliquid impetrare, tentabo ut caes. M^{ti} detur et quod redditus pro regni tuitione expendantur, vel quod regimen sit apud V. aut caes. M^{tem} et quod vaivodae daretur pensio aliquot milium florenorum annue, vel medietas fructuum et proventuum illius regni, defalcato salario vaivodae Transilvanensis et aliorum officialium. — In hac petitione mea haesi firmiter, quia ipsi nullam habebant resolutionem de tribus articulis, maxime de Tockai et de, declaratione hostili vaivodae contra Turcam, ut dixi; feci etiam ob id ut si domino Leonardo a Fels subsidium mitteretur, possem etiam eo commodius in hac mea petitione haerere. Si tamen in aliis non fecerint difficultatem, scio quid mihi a M^{te} V. commissum sit, tentabo tamen omnia quae pro commodo M^{tis} V. esse cognovero futura. — Verum si hoc modo Transsilvania pro M^{te} V. obtineri possit, scio ipsos repetituros Maremarusium cum Huzt et Munkacz, cum salibus. Videretur convenire ut M^{tas} V. suam sententiam etiam de hac re indicari iubeat, quia anno praeterito ista, cum essemus Neapolis a caes. M^{te} petierunt.

Reddunt se difficiles isti oratores quod vaivoda non posset libere de suo patrimonio testari, rogantes me ne in eo aliquam faciam difficultatem, sed quod totum illud disponere poterit pro sua voluntate. — Respondi me non parum de illis admirari, quoniam ipsi duo anno superiori nomine eorum domini et virtute pleni mandati obtulerunt caes. M^{ti} medietatem patrimonii ex legato; ita restat illi dumtaxat facultas de residua medietate testandi, ideo ut aliqua summa nominetur, de qua testari debeat. Interim arces patrimonii non reddentur, donec illis quos legatum concernit, solutum fuerit. Timent eorum dominum istud non admissurum; ideo quid mihi finaliter faciendum sit, M^{tas} V. citissime me admoneri iubeat.

Agriam non petii, primum quia archiepiscopus interest iis tractatibus, ne propter privata publica impedianur. Secundo si Agria a domino Leonardo ante compositionem istius pacis non expugnatur, videtur iniustum esse post pacis conclusionem bona illa episcopatus quae nunc subsunt M^{ti} V. de novo ab episcopatu separare.

De Pest maximam difficultatem faciunt, tamen nomine caes. M^{tis} multis persuasionibus in ea petenda inhaesi.

Ad ista principaliora cum vaivoda finaliter tractandum et eius extremam voluntatem expiscandum missus est heri dictus Thomas custos Agriensis, cuius reditum intra dies XV aut XVI expectamus. Interim M^{tas} V. dignabitur me de sua bonavolun-

tate praemonere. Ego omnia pro iussu et desiderio eiusdem quantum in viribus meis fuerit fideliter et diligentissime tractabo.

Dominus Colocensis timet Agriam perdere; rogavit me enixe ut M^{ti} V. scriberem secreto, tamen ipsum in regno non velle permanere si pax ista nunc non concludatur. Si itaque M^{ti} V. visum est ut sua absentia illi prodesse possit in aliquo vellet a rege suo per litteras licentiam petere et a regno discedere, desiderat nihilominus á caes. et V. M^{te} pensionem aliquam aut beneficium ut se sustentare posset interea qua Joannes vaivoda moreretur. Ego ab illo interrogavi quid de Agria facere vellet. Respondit se domino suo libere restituere velle. Interrogavi quo modo M^{tus} V. inservire velit; respondit in omnibus licitis et honestis praeterquam contra Joannem vaivodam servire non posset eo vivente; sed in eventum mortis ipsius posse M^{ti} V. in hoc regno multum inservire. Subiunxit etiam ut si videbitur V. M^{ti} ipsum in regno hoc ad tempus persistere, quo pacis istius tractatus eo melius promoverentur, hoc se quoque facturum pollicetur, modo M^{tas} V. domino Leonardo a Fels supremo capitaneo iniungat ne Agriam impediat aut capiat, ita ut milites suos quos nunc maximis impensis alere cogitur, dimittere possit et se ab expensis alleviare; tunc vicissim ipse per litteras et fidem suam obligabit, se ne quicquam ex Agria contra subditos et fideles M^{tis} V. attentari debeat. Petit ad ista inprimis M^{tis} V. resolutionem et gratiosam relationem intelligere.

Cuperem ego domini Leonhardi exercitum augeri et cum eo constitui atque tractatus istos ibidem in exercitu finire, non dubito quicquam quin ibidem honorificentius ad finem reducerentur, quam hic Cremnitiae.

Cum ista scriberem, allatae mihi sunt litterae domini Leonardi a Fels, quibus me urget ut rem suam sed potius M^{tis} V., sollicitem et promoveam; scribit de militibus ex Vienna ad eum mittendis, de quibus verbum intelligere non potui. Utinam missi essent aut mitterentur, alia esset expectanda pax.

— — — — —
Nunc ad litteras M^{tis} V. redeo quae datae sunt Pragae XXVI. Junii, quas hic recepi septimo die istius mensis, ex quibus intelligo praestare ut obticeam et sinam ut alii rerum successum aulico colora depingant, quam quod ego aperto calamo quae occurrunt, quaeve sunt timenda fidelissime perscribam. Utcumque tamen a me cupiatur, id faciam quod officio meo convenire videatur, interpretentur caeteri quomodocumque velint. Ex lectione earundem litterarum intellexi omnia pro augendo exercitu domini Leonardi optime esse provisum; ideo amplius non ero sollicitus.

 Datum Cremnitiae die XI. mensis iulii anno domino
 XDXXXVII°

Eiusdem Vestrae sacrae regiae M^{tis}

humillimus servus
 Jo. Lundensis mp.

Külczim : Sacrae Romanorum stb. stb. regiae Maiestati stb.

Eredeti. Nagy részben chiffre.

XVI.

1537. júl. 14. K ö r m ö c z b á n y a.

*A lundí érsek Ferdinándhoz. Tudatja vele azt, mily föltételek alatt hajlandó
 Zápolya két békebiztosa, Brodarics és Frangepán, ura szolgálatát elhagyni s
 Ferdinánd hűségére térni. Továbbá Laszky sergei megérkezését jelenti.*

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Nudiustertius reverendissimi domini archiepiscopus Colocensis et episcopus Vaciensis me convenerunt rogantes me plurimum ut quae mecum tractaturi essent, velim amice ab illis intelligere ac demum apud sacram M^{tem} V. eos et eorum negotia commendare, denique ut cum alio nemine praeterquam cum M^{te} V. communicare, atque eandem devotissime rogarem quo eorum petitionem in secreto tenere dignaretur, attento quod non solum de facultatibus sed et eorum vita ageretur, quemadmodum ipsi ambo dicebant, se nihil penitus de me dubitare. Ego respondi ut libere dicerent, promittens me rem istam soli M^{ti} V. communicaturum.

Exorsus est Brodericus nomine utriusque longo quodam sermone, videre se in quo periculo regni istius status in praesentiarum consistat, eos iam per aliquot annos nihil aliud in animo habuisse, neque intentos fuisse, quam ut eorum dominum ad pacem amplectendam inducerent, quod licet prorogatum sit in hunc usque diem, id eorum culpa minime factum extitisse, affirmantes neque in hodiernum diem cognoscerent eorum dominum ad hanc pacem stabiliendam valde affectum; verum cum ante biennium obtulissent se ambo (in eventum quo tunc pax non subsequeretur ex tractatibus illis) regnum exituros et Joanni vaivodae amplius non inservituros, eiusdem animi nunc quoque existerent; solum quod medio mei cupiunt a V. M^{te} intelligere quid eidem magis consultum videatur, vel quod dimissis Agria

et Vacia in manibus Johannis (quia aliter salvo eorum honore facere non liceat) regnum exeant, seque M^{tis} V. servitio subiiciant, vel quod in regno in eorum dignitatibus permanerent et interim eorum dominum semper ad pacem amplectendam hortentur atque alios amicos ad hoc, ut idem consulant, inducant ac etiam in eventum mortis vaivodae tales sint, qui unacum amicis et confoederatis id efficiant, ne aliquis alius in locum vaivodae rex eligatur aut M^{ti} V. minimum impedimentum fiat, quo ad regni huius totalem administrationem et possessionem assequatur; offerentes ex nunc secreto iuramento M^{ti} V. se obligaturos, ut ea omnia quae ad dictam regni successionem pertinere videbuntur, fideliter exequantur. — Interrogavi ego ad primam eorum oblationem, quomodo M^{ti} V. inservire velint; responderunt, in omnibus licitis et [honestis] inservire velle, praeterquam contra regem Johannem eorum dominum nihil secreta vel aperte moliri posse aut velle, eo vivente, quo tum mortuo, omnia ea in regno subire velle et extra, quae a M^{te} V. illis committerentur, modo eis de honesta vitae necessitate per M^{tem} V. provideatur.

Ad secundam eorum oblationem praedictam dicunt existimare se M^{ti} V. futuros longe utiliores ut in regno permaneant, sed quia uterque eorum nunc cogitur alere magnum militum numerum pro arcium et munitionum eorum tuitione et ideo cupiunt ante eorum iuramentum M^{ti} V., ut supra, praestandum, ut assecuratio illis fiat talis quod M^{tis} V. generalis capitaneus pro tempore in regno Hungariae futurus commissionem habeat ipsos nec eorum arces aut bona in minimo laedendum aut offendendum, econverso et ipsi obligati erunt, quod ex eis, eorumque arcibus Mis V. fidelibus nullum damnum inferre debent. Secundo petunt ut M^{tas} V. ex nunc scribat et committat suo apud sanctissimum dominum nostrum papam oratori, ut ibidem assensum praestet, quo ambo isti unus in Agriensem alter in Vaciensem episcopum confirmetur, sub hoc praetextu, quod isti ambo essent et fuissent semper pacis promovendae solliciti. Tertio petunt ut si M^{tis} V. iussu in regno permanere debeant et interim per Turcas regnum totum, potissime partes istae, quibus ipsi praesunt, occuparentur, in eum casum M^{tas} V. eis polliceatur se illis de vitae necessitate etiam provisuram. — Haec fuit istorum dominorum petitio, quam per me ad M^{tis} V. notitiam secretissime nunciari desideraverunt, rogantes me affectuosissime ut a M^{te} V. gratiosum responsum quam citissime impetrare et eis illud indicare velim. Dignabitur itaque M^{tas} V. de sua bona voluntate aliquid scribere, ut videant me promissioni meae fecisse satis. Uterque timet vehementissime se episcopatum perditurum; ideo velint ab utraque parte utcunque res succederent, securi permanere.

Intelligo exercitum vaivodae dissolutum esse; quidam dicunt ex eo quod Moldavorum vaivoda Transsilvaniam ingredi voluit; alii dicunt quod nullam ipsi solutionem habeant; alii dicunt propter Laskj adventum. Quae tamen veritas sit, ignoro.
— — — — — Datum Cremnitiae die XIV. iulii anno dni XVe XXXVII.

Venit ad me familiaris domini Jeronimi Laski cum litteris suis, quibus idem Laskus scribit se die Jovis proxime praeterita venisse Keesmark cum militibus levis armaturae; die sequenti autem equites gravis armaturae eo similiter essent ingressuri. Et quod per litteras publicas diffidatorias nunciasset Joanni vaivodae se venturum ut hostem, statuisse se in Keesmark cum militibus immoraturum usque ad diem lunae proximam. Ut interim de comaeatu exercitui necessario et havena provideret. Tunc autem deo duce felicibusque auspiciis ad dominum Leonardum proficisci velle, nihilque omittere, quod pro servitio et commodo M^{tis} V. futurum cognoverit.

Scripsit etiam vaivodae exercitum solutum et dispersum esse. Bebeck rediisse domum. Similiter Perennj. Mayladt propter Moldavi timorem ne Transsilvaniam invadat, etiam ad suam provinciam rediisse. Fratrem Georgium consulem Cassoviae agere. — — — — — Datum ut supra.

Eiusdem Vestrae sacrae regiae Maiestatis

humillimus servus

Jo. Lundensis mp.

Külön levél ugyancsak júl. 14-kéröl, titkos jegyekkel:

Si vaivoda induci poterit ut Transsilvaniam M^{ti} V. dimitteret et ipse loco salium Transsilvanensium optaret Munkatz et Husth, sicuti anno superiore fecerit, dignabitur me admoneri facere, quid in eo casu mihi faciendum sit.

Külczim: Sacrae Romanorum stb. regiae Maiestati stb.

Eredeti. Legnagyobb részben chiffre.

XVII.

1537. júl. 21. Prága.

Ferdinánd a lundi érsekhez. Tudatja vele hadi készületeit, melyek által Zápolyát kedvezőbb conditiókra reméli birni s egyenként megfelel a lundi júl. 11-ki levelében foglalt tárgyalás alatt levő békefeltételekre; végre azt javasolja a türelmetlen lundinak, hogy inkább várjon még Körmöczön, mint Vels táborába siessen.

Ferdinandus etc.

Reverende pater, devôte stb. Accepimus rursus binas litteras Devotionis Vestrae de VII. et XI. huius una cum annexis

exemplis litterarum Leonardi a Vels ad se scriptarum. Et primo quod ad mittendum a nobis subsidium praefato Leonardo attinet, per proximas litteras nostras Dⁿⁱ V. ostendimus, quemadmodum in augendis exercitus illius nostri copiis omnem operam pro virili adhibere conaremur, quippe qui ex provincialibus auxiliis ad Turcarum conatus reprimendos destinatis non parum virium huc convertere deliberaverimus adeo ut non obstantibus difficultatibus et causis quae nos remorari videntur, quominus ex omni parte urgenti rerum necessitati hactenus pro desiderio nostro respondere potuerimus, omnino statutum habeamus ipsum Leonardum, quo operae pretium aliquod facere queat, debitis praesidiis fulcire, confidentes sperantesque dictum Leonardum postquam sibi decretum a nobis robur, supplementumque accesserit et pro dexteritate sua et dei optimi maximi auxilio egregium quippiam contra hostes effecturum, praesertim cum ex litteris suis 5ta et 8va huius perceperimus, hostes incensis castris versus Cassoviam iter direxisse, Hieronymumque Lascum iam suo cum equitatu ad eum pervenisse, unde minus commissuri sumus ne, quod ad istiusmodi bellum commodius gerendum requiritur, a nobis posthac vehementius desiderari possit. Nam et de pecunia, tormentis, pulveribusque ac pontibus factitiis ad traiciendas naves idoneis idque genus aliis iamdudum ordinem dedimus ut ne in his ullus defectus apparere possit. Praeterea si verum esset, quod nobis de vaivodae Moldaviensis impressione in Transsilvaniam nunciatur, licet de eo nondum satis nobis constet, facile in spem erigi possemus, adversarium nostrum ad tolerabiliores pacis conditiones amplectendas animum adiecturum fore, utpote cum verisimile esset Stephanum Maylad impulsum iri ad revertendum cum suo equitum numero ad Trassilvaniam. Etenim non dissentimus a D^{nis} V. opinione, ut credamus istiusmodi tractatus protrahi non nisi eam ob causam, ut quemadmodum belli eventus succedat, ita de pace suscipienda statuatur adversarius noster. Quapropter D^{tio} etiam V. pro sua singulari prudentia iuxta successum qualitatemque rerum bellicarum concordiae negotium moderabitur ita, ut utilius meliusque fore videbitur, quandoquidem nihil potest in his tam clare et expresse praescribi, quin aliter atque aliter secundum dispositionem rerum vel mutari vel minui vel in meliorem formam reponi queat. In quo cum plenam de D^{ne} V. fidutiam et peculiarem confidentiam geramus, non dubitamus eam prout hactenus sapienter fecit, pro commodo non solum nostro verum etiam regni istius nostri salute conservationeque sese in hoc toto negotio gesturam. Nam ut breviter respondeamus ad litteras D^{nis} V., perplacuit nobis quod Colocensi tali modo respondere non dubitavit, cum vacuis scilicet manibus ad protrahendum negotium venisset;

nihil enim verius neque aptius istis hominibus dici potuisset. Sed hoc non possumus non vehementer admirari, illos ipsos ceterosque multos tam pertinaciter istius [értsd: Joannis] imperio cupiditatisque obsequi, auctoritatemque adstruere, cum inde fieri facile videant ut eorum patriam in maximam ruinam desolationemque pertrahant. Quod si, ut deberent, relicto illo, patriae suae saluti consulere satius duxissent, quam nos legitimum regem adspernari, iam olim pace optima in regno isto nostro perfrui eis licuisset. In quo nos nolumus latius extendere, sed omnia recte prudenterque disputata agnoscemus a D^{no} V. illisque replicata, nec est quod impraesentiarum eisdem addere velimus.

Et ut ad articulos pacis, de quibus mentio et propositio a D^{no} V. facta est deveniamus, cum principale certe sit et caput totius rei, ut vaivoda (si modo concordiam nobiscum inire velit) se declaret hostem futurum omnium hostium nostrorum, gentesque suos contra Turcam mittat, probamus maiorem in modum D^{nem} V. ita instetisse, nequaquam enim aliter pax semel inita consistere posset, nisi vellemus non solum regnum istud nostrum sed universas patrias et provincias nostras in apertum periculum exponere, liquere enim omnibus debet, nos totius reipublicae christianae bonum, nedum regnorum dominiorumque nostrorum quietem conservationemque in componenda istiusmodi pace querere studere; alioquin si aliter super isto principali articulo, in quo totum fundamentum consistit, ratio iniretur, non minus posthac de Turca timere haberemus, quam semper habuimus, idest vaivodae pararemus pacem apud Turcam et nos nostrosque in discrimen coniiceremus. Quoniam vero in hoc omnia alia dependent, nequaquam ab illius articuli tenore vel latum unguem discedendum iudicamus, sed imprimis curandum et adnitendum ut in eo optime assecureremur. Nam sicuti nos ad defendendum regnum istud nostrum post initam pacem totis viribus feremur, ita vicissim oportebit vaivodam huic curae una nobiscum incumbere suoque auxilio praesto adesse; non patitur enim ullam disputationem hic articulus, qui nimirum fundamentum est, super quo reliquae partes construi debent, ut pax vera succedat et regno isti eiusque regnicolis consulatur. Nam hoc adempto, coronae Hungariae nihil stabile, nihilque firmum parari posset, quin potius omnes illius status atque ordines discordia dividerentur, minimeque concessuri essent quamlibet pacem absque huius articuli corroboracione.

Quo ad secundum et tertium articulum de Cassovia, Tokay et aliis simul et de patrimonio restituendo, sapientissime sane D^{tio} V. contendit et in his omnibus non opus est finem ullum aut modum Dⁿⁱ V. praescribere; sciet enim pro successu rerum bellicarum, sicuti supra scripsimus, cum illis agere ex quibus totius

tractatus resolutio pendet. Quod si eveniret ut nos superiores bello essemus, tunc certe cum Cretensibus cretisandum esset et res eorum exemplo ad nos reiicienda, postquam calliditate illa erga nos uti non erubescunt.

Laudamus etiam quae obiecit illis de Transsilvania et inpraesentiarum eisdem inhaerentes nihil replicamus aliud, quam ut secundum belli progressum totum negotium istud dirigat et moderetur, de quo antea satis a nobis instructa existit.

De Pest obtinendo omnem lapidem moveri cupimus ut vavoda ad hoc quocunque modo inducatur.

Quod ad Colocensis petitionem attinet circa Agriam, non videmus causam cur ei morem geramus, cum nihil unquam de nobis benemeritus sit, neque sperare debet nos Leonardo a Vels prohibituos esse, quominus si possit, Agriam occupet. Si vero in hac pace aliquid utile, frugiferumque pro nobis cum effectu a se actum iri sentiremus, adduci possemus ut eum gratia aliqua pro merito suo afficeremus. Tanto autem magis instare velit D^{tio} V. de Agria, quanto eam vehementius ob D^{nis} V. commodum cupimus, cui profecto vel hoc vel alio modo benigne facere propensissimi sumus.

Ceterum quod D^{tio} V. cuperet cum Leonardo constitui, postquam ipse belli actiones a nobis suscepit, D^{tio} autem V. de pacis mediis iamdiu tractare ceperit, videtur nobis consultius ut D^{tio} V. in his tractatibus illic perseveret tantisper, donec quo res tendat, perspicui possit. Nam etiamsi in vanum abiret iste tractatus, tamen uix suadere possemus ut D^{tio} V. sese ad exercitum conferret, quam potius recta ad nos proficisci vellemus, ut de omnibus secum coram maturius deliberare consultareque liceret; id quod multis rationibus melius convenientiusque fore videbitur. Interim vero D^{tio} V. pro solita sua diligentia et in nos affectione omnia agere procurareque velit, quae ad promovendas res nostras pertinere putabit. — —

Probamus etiam valde quod D^{tio} V. ad se capitaneos illos¹⁾ vocarit ut cum eis coram tractet, quae pro servitio nostro esse videntur. Et haec ad litteras D^{nis} V. rescribere volumus, quae bene valeat. Datum Praegae 21. iulii 1537.

Az irat élen : domino Lundensi.

Fogalmazvány.

¹⁾ Mária özvegy királyné czivódó kapitányait a bányavárosokból érte itt Ferdinánd.

XVIII.

a)

1537. jul. 26. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundí Ferdinándnak. Tudatja, hogy Frangepán és Brodarics Zápolya parancsából Vácra fognak utazni, azon szin alatt, hogy ott az időközben oda érkezendő János-párti tanácsosokkal a békeügyét megbeszéljék. Ő (a lundí) ezt csak ürügynek tartván, kiméletlenül szemére hányta a biztosoknak csalárdságukat.

Sacra regia Maiestas stb.

— — — — —

— — — — —

Hesterno die Thomas custos Agriensis, qui fuerat ad vaivodam missus, scribit ex Agria se colica passione graviter laborare et ideo non posse rev^{mos} istas dominos commissarios adire; sed iussu domini sui eos hortatur ut e vestigio Waciam profiscantur, ubi et alios vaivodae consiliarios adfuturos nunciat, quemadmodum M^{tas} V. ex duobus exemplaribus litterarum ipsius vaivodae et Thomae, quas praesentibus annexas mitto¹⁾, abunde satis videre poterit. Praefati autem domini commissarii iuramento apud me confirmarunt se nullas alias litteras aut intelligentiam aliam quam in istis duabus litteris contineatur, accepisse; tamen per amicorum litteras se admonitos esse, Fratrem Georgium et Petrum Peren Varadinum per currus descendisse; commissarii autem isti nihil magis verentur quam quod dictus Petrus Peren tractatibus istis iungatur, nimirum scientes illum nihil nisi omne malum moliturum. Colocensis autem mihi seorsum dixit Petrum ideo ivisse Varadinum, ut res suas cum vaivoda finaliter expediret, videlicet de successione in regem post obitum vaivodae.

Supervenerunt et hodie litterae vaivodae ad istos suos commissarios, quas mihi quoque ostenderunt, quibus indicat Franciscum Baciensem secretarium suum, quem ad Turcam miserat, salvum rediisse, qui ad omnia pro voto per Turcam expeditus gratissimam fecerit relationem et dixerit M^{tis} V. oratorem apud Turcam multas quaerelas deposuisse contra vaivodam et praesertim de intercepta Cassovia; ad quod Turcam interrogasse, Cassovia in Hungaria esset an in Germania; cumque orator M^{tis} V. respondisset in Hungaria esse, Turcam subiunxisse: M^{tem} V. nullam ob hoc habere occasionem conquerendi, cum regnum

¹⁾ L. e levél után b) alatt János levelét.

hoc Joanni regi gubernandum commisisset; addidit etiam vaivoda oratorem M^{ts} V. a Turca fuisse expeditum, sed postea in Cervia retentum et arestatum. Ego respondi his commissariis me ista omnia perquam optime intelligere, quodque eorum dominus ad ipsos nihil aliud scriberet, quam quod mihi volebat esse manifestum, veritatem autem nequaquam vel ipsis vel mihi esse declaraturum.

Verum serenissime rex, pridie huius diei Colocensis et Vaciensis affectuosissime inter alia colloquia me praemonuerunt, se ex certissimo loco accepisse Sigismundum et Melchiorum Balassa domi esse, Mathiam Bozo et Sigismundum Pathochy ex exercitu Joannis rediisse et exercitum alium collegisse, ea intentione ut arcem Pothmaniczky vulgo Bethudin dictam a dominis Turzone, Francisco Rewaj et aliis obsessam ab obsidione liberarent, brevi per ista dominia et loca transituros. Ego similiter prius per alios admonitus fui, quemadmodum isti novas copias conscribant, maxime a quodam nobile praemonitus; qualiter Melchior Balassa illi obtulisset centum florenos et nonnulla alia bona, ut ecclesiam sive munitionem civitatis Carponae dolo in manus Melchioris traderet aut consilium daret, quo eam posset occupare.

Hodie cum praefati domini commissarii et ego conveniremus super litteris hesterno die allatis deliberaverant cras iuxta tenorem litterarum principis ipsorum Vaciam versus proficisci, rogantes me nomine eorum domini ne reditum ipsorum hic gravarer expectare, aut tantisper in hoc loco immorari, donec resolutionem eorum quam cum caeteris consiliariis vaivodae essent Vaciae facturi, intelligerem. Respondi eos merito meminisse debere quae hesterno die confidenter mihi dixerant, videlicet Balassa et aliorum in istas partes adventu, ideoque me nihil aliud suspicari posse quam quod eorum dominum maximo dolo et fraude Vaciam eos revocasse, ne si isti provinciales in aliquo laederentur, inconveniens ipsis aliquot accideret; adauget hanc suspicionem simulata Thomae custodis Agriensis infirmitas, praeterea quod idem Thomas vel per cifras vel lingua croatica quam optime callet, nihil secreto ipsis nunciaverit; huc etiam facit quod ipsi ingenue fateantur, se nec ex principe suo nec ex Thoma scire quinam sint illi commissarii Vaciam nunc denuo destinati; his accedit etiam quod Thomas supramemoratus qui XX^a die iulii Varadino discessit, in suis litteris testatur praefatos commissarios eo ipso quoque die a Varadino Vaciam versus profecturos et tamen neminem eorum nominat, cum verisimile omnino sit illum illorum commissariorum nomina si qui destinati fuissent, nec ignoraturum nec non scripturum fuisse; haec omnia

me movere ut nihil praeter dolum fraudem et insignem imposturam possem ex ista ipsorum revocatione coniicere; ideo deliberrasse omnino me quoque die crastina abiturum.

Hi autem commissarii quantum potuerunt, dominum suum excusarunt, affirmantes nec fraudem nec dolum subesse, sed se potius in culpa esse, quoniam novissime per Thomam domino suo nunciaverant ut si has pacis conditiones, quas ipsi ei proposuerant vellet amplecti vel omnino reiicere, ne hoc faceret solo consilio istorum duorum, sed quoscunque fideles commissarios sibi ascisset et bene perpenderet, quid sibi, quid regno, quid reipublicae conveniret, quoniam ipsi non possent in istis tractatibus huc illuc frustra amplius discurrere, nec soli isti duo laudem si bene, nec vituperium si male res succederet, expetere. His ego replicavi, quod ipsi huiusmodi verbis non possent ex amino meo suspicionem hanc delere, quippe quae nimis esset aperta et manifesta; verum si me hic permansurum desiderarent, statim hominem aliquem suum Vaciam expedirent, cum litteris ad ipsos commissarios, quibus diuturniorem moram excusarent, hoc pacto nimirum, se heri litteras domini sui recepisse, quibus Vaciam proficisci iubentur, sed cum equos curriferos Vaciam remisissent, sine quibus nec Colocensis valetudinarius nec Vacien-
ensis claudicans commode redire possent, ideoque mittere nunc pro curribus qui cum huc deducti fuerint, se illico Vaciam venturos; dixi etiam ipsos posse per eundem hominem exacte investigare, si qui commissarii eo venissent aut expectarentur venturi et quinam illi futuri essent, quo comperto possem et ego maturius deliberare, quid mihi faciendum esset. Nempe si isti cras recederent, interim hostes in has partes irruerent, minimeque tutum esset me vel hic morari vel Viennam redire. Nolim itaque illos ab omni metu et periculo vacuos esse, me autem solum in luto relinqui. Haec ego serenissime rex, non ipsis proposui quasi aliquid mihi metuam, sed ut ipsi cognoscant me ab eis nolle illudi, ut scilicet ipsi Vaciam eant, milites huc immittant et ego frustra gratiam illorum ex Vacia expectem; quamvis alia subest causa magis urgens, cur ego abitum ipsorum sum remoratus, nimirum ut interim istae provinciae sese muniant ac ita praeparent, ne incauti obruantur et etiam quo interea dominum Turzonem, Franciscum Rewaj et alios commodius, ut se hostium conatibus opponant et praeparent, admonerem. Libere etiam dixi praefatis commissariis me illos non dimissurum pro ipsorum arbitrio, sed pro meo et quando mihi visum fuerit. Cumque illi responderent se habere saluum conductum et non posse vi retineri, obieci illis me Varadini anno superiori non obstante salvo conductu, invitum detentum fuisse totos tres menses, ideoque me vice-versa velle nunc hic regnare nec me dimissurum illos,

nisi mihi prius bene et tuto de sufficienti satellitio provisum fuerit. His verbis induxi ipsos ad mittendum provisorem Vaciensem Vaciam versus, inquisitum quidnam sit de istis commissariis, nobisque confestim rei veritatem significet. Interea tamen hic immorabuntur. — — — — —

Datum Cremniciae XXVI. mensis iulii anno M. D. XXXVII.

Eiusdem Vestrae Sacrae regiae Maiestatis

humillimus servus

Jo. Lundensis.

Külön lapon a lundeni irása : Hac hora venit unus ad me ex castris vaivodae, hic dicit arcem Talia die 18. huius ab hostibus denuo esse occupatam. Idem ad me scribit uxor quondam Steffani Pemfflinger ex Dyosgeur. Datum ut in litteris.

Jo. Lundensis mp.

Eredeti.

b)

Melléklet.

Zápolya mandatum a Frangepán és Brodaricshoz.

Joannes dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc.

Reverendissimi in Christo patres fideles nobis sincere dilecti. Qua instructione Thomas custos Agriensis a D^{bus} V. ad nos venit, intelleximus. Intellegebamus dominum oratorem nova instructione venisse; si tamen ea fuerit nova instructio, ut nonnulla etiam alia, quae antea in tractatibus non fuerunt, innovarentur, operae precium esse existimamus ut consilio quoque D^{num} V. in tantis rebus transigendis utamur. Hortamur itaque D^{nes} V. eisdemque committimus ut saltem Vaciam usque descendant, ubi etiam alii consiliarii nostri de omnibus his rebus tanquam personaliter interessemus, cum eisdem agere possint. Nam et laborum D^{num} V. hoc praesertim tempore, maxime autem vestri, domine archiepiscopo, quem valetudinarium intelleximus, rationem habemus, quandoquidem si D^{nes} V. huc ad nos descenderent ex longinquitate itineris et magnam subirent fatigam et negocia tanti itineris tempore prolongarentur; poterit autem interea dominus orator in loco sibi commodo stare.

Joannes rex
manu pria.

Reverendissimis in Christo patribus dominis Francisco de Frangepanibus archiepiscopo Colocensi ac electo Agriensi et Stephano Brodarico Vaciensi episcopis et consiliariis nostris fidelibus nostris dilectis.

A lundeni érsek által vett másolat.

XIX.

1537. jul. 27. Praga.

Töredék Ferdinándnak a lundíhoz írott leveléből, melyben békehajlamairól szól s arról, hogy Frangepán és Brodarics felől micsoda véleményt táplál továbbá a moldvai vajda felől mi hírei érkeztek.

Ferdinandus etc.

Reverende pater stb. — — — — —

Quod Colocensis ob timorem quem de perdenda Agria concepit, impense cupere videtur ut Thomas custos Agriensis velociter a vaivoda istuc revertatur, id facile credendum est. Neque tamen nobis ingratum esset ut quamprimum rediret, expeditus a domino suo cum conditionibus honestae firmaeque pacis, a qua minime alieni sumus ob publicum reipublicae christianae bonum. Nam etiamsi nobis res bellica longe magis quam sperari posset, ex sententia prospereque eveniret, tamen salutarem stabilemque pacem nunquam detrectare proposuimus, si sese adversarius noster ad eam accommodet.

Quod ad proximas D^{nis} V. litteras in quibus nobis Colocensis ac Brodarici petitiones exposuit, attinet, ex eorum profecto postulatis facile depraehendimus, sese res et fortunas suas maximopere tutos reddere cupere, ita ut, quocunque tandem belli eventus caderet, in portu navigare possent. Sed cum oblationes eorundem econtra consideramus, nonvidemus quidquam in iis inesse, quod nobis hoc tempore magnum fructum offerre aut plus commodare queat, aut propter quas nos merito deberemus illorum desiderio satisfacere; haud abs re igitur istorum postulationes ad maturiorem deliberationem nostram suspendendas duximus; nam nisi aliter sese erga nos ostendant, quam uti hactenus fecerunt, non est profecto, cur Leonardo a Vels iniungere velimus ut ab occupandis invadendisque bonis istorum se contineat, persuadentes nobis D^{uem} quoque V. haud dissimilis fore sententiae nobiscum, cuius equidem opinionem super hac re maiorem in modum requirimus. Interim eos, quibus potest verbis, dexteritate

sua intertenere studebit, ne omnino desperantes, pessima quaeque consilia contra nos arripiant.

Nolumus etiam D^{nem} V. latere nos ex Cracovia de vaivodae Moldaviae impressione in Transsylvaniam per oratores nostros certiores factos esse. Scribunt enim, eis ab episcopo Cracoviensi significatum esse, dictum vaivodem nedum in Transsylvaniam irruisse, verum etiam inibi sex aut septem arces cepisse et occupasse.

Porro quod D^{tio} V. admoneri a nobis cupit, ut si vaivoda induci posset ad dimittendam nobis Transsylvaniam, tamen loco salium Transsylvanensium Munkacz et Huszth peteret, quid sibi in eo casu faciendum esset, sciat D^{tio} V. nobis id gratissimum fore, si modo ad hoc induci posset vaivoda. Nos enim libenter concederemus quandoquidem nihil ex eo amittere videremur. Datum Pragae 27. iulii 1537.

Az irat élen : Lundensi.

Fogalmazvány.

XX.

1537. aug. 4. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundí Ferdinándhoz. — Tudósítja a Zápolyapárti biztosok eltávoztáról s a főlsőmagyarországi aggasztó állapotokról.

Sacra ragia Maiestas domine clementissime.

Quod autem ad eum articulum attinet, de quo ad M^{tem} V. ipse prius perscripseram et quem M^{tas} V. adeo laudat et tam necessarium esse iudicat, ut sine illo existimet nullam stabilem pacem concludi posse, ideoque suadet ne vel latum digitum ab illo discedam, M^{tas} V. velim ita sibi persuadeat, me nihil praetermissurum ad tuto et firmiter roborandum istam pacem cum omni emolumento, commodo et dignitate M^{tis} V. quantum quidem mea industria, diligentia et sagacitate fieri poterit.

De Colocensi et Agriensi intellexi sententiam M^{tis} V., ideoque secundum illam studebo me accomodare.

Porro quod M^{tas} V. adeo omnino meam operam in rebus bellicis sibi usui esse posse non existimet, ut malit me in omnem eventum ad se redire, quam ad exercitum proficisci, ego sane gaudeo non mediocriter, negotia M^{tis} V. tam secunde geri ut mea opera nullam habeat locum. Caeterum quae de hac re scrip-

seram, non eo tendebat, quasi aliqua militaris vitae voluptate ad hoc traherer; sed partim quia potius credebam me ibi non prorsus inutilem fore, partim etiam ut M^{tas} V. animi mei alacritatem in obeundis suis negotiis eo plenius cognosceret. Verum cum M^{tas} V. hanc meam sedulitatem tanquam supervacaneam reiiciat, non est, cur ego amplius instem, quandoquidem videor mihi satis superque promptam animi mei voluntatem declarasse, nec per me stetisse, quominus M^{ti} V. extrema etiam servitia impenderim.

Reverendissimi domini Colocensis et Vaciensis vaivodae commissarii ultima die mensis modo elapsi post meridiem Vaciam versus abierunt, mihi vero polliciti sunt sese cum primum eo pervenerint perscripturos ad me, utrum aliqui commissarii Vaciam missi sint, an mittendi, nec ne, quidve sit de pacis tractatibus sperandum; quos si animadvertero consuetis fraudibus et subdolis procrastinationibus insistere et quaecunque ad me perscripserint M^{ti} V. illico significabo. Si autem a Vacia recesserint aut de pacis tractatibus nihil amplius sperandum esse intellexero, statui et ego Viennam protinus reverti, nisi M^{tas} V. opera mea hic aut alibi uti voluerit; quod ipsum mihi dignabitur per postas quamcitissime significare.

Vigesima sexta mensis iulii admonui Alexium Turzonem de evocatione commissariorum et de adventu ac consilio Sigismundi et Melchioris Balassa ac Matthiae Boso, Sigismundi Patochi et Joannis Podmaniczky et me ex huiusmodi revocatione nihil posse boni suspicari praeter fraudum et impostoriarum involucra, commonui etiam diligenter praefatum dominum Alexium, me praefatos dominos commissarios studio hic aliquantisper detinere, donec ipse posset in tempore adversariorum conatibus occurrere. Singulis etiam pene diebus reddidi illum certiorum, quidnam agerent hortens, ubi locorum essent, quid captarent consilii; verum parum aut nihil hac mea diligentia promovi, nam video Turzonem valde frigidum in hoc negotio procedere, quemadmodum M^{tas} V. ex exemplaribus litterarum hodie ad me missarum his annexis plenius cognoscere poterit. Quapropter proculdubio futurum video ut hostes omnia in ista provincia pro sua libidine depopulentur et agant quaecunque voluerint, nisi M^{tas} V. ocissime ordinem dederit ut milites sui Tyrnaviae existentes hostium conatibus sese opponant.

Datum Cremniciae quarta augusti anno MDXXXVII.

Eiusdem V. s. regiae M^{tis}

humillimus Servus
Jo. Lundensis mp.

Eredeti. — Részben chiffre.

XXI.

1537. aug. 5. Vácza.

Frangepán és Brodarics a lundi érseknek. A tárgyalások megszakadtáról s arról tudósítják, hogy urok, Zápolya egy tanácsost sem küldött Vácra s így ők is kijátszottak.

Reverendissime domine, domine et amice stb.

Nudiustertius huc Vaciam pervenimus ubi Thomam praepositum reperimus, ex quo intelleximus eum M^{ti} regiae domino nostro clementissimo exposuisse ea quae sua M^{ti} nunciaveramus. Affirmat Thomas M^{tem} regiam multum fuisse admiratam quod V. D^{tio} ita secum agat, quasi velit eum de toto regno excludere, Transsylvaniam etiam quam ipse possideat totam ei adimendo. D^{tio} V. scit quae de his rebus cum D^{ne} V. simus locuti et quae sit nostra sententia. Videmus rem eo esse deductam ut impossibile sit pacem fieri, nisi ad alias conditiones veniatur, longe diversas ab ipsis de quibus est actum, maxime quod non videmus vos tales habere vires, quas nostri extimescere debeant.

De exercitibus prope Cassoviam hic intelleximus longe contraria illis, quae Cremniciae audieramus, scribunt nobis amici vestros spoliatos aliquot oppidis et villis rursus rediisse, nescimus quo.

Vaciae in die nivis sanctae virginis 1537.

Servitores et deditissimi fratres
Vaciensis et Franciscus de Frangepanibus.

Haec erant scripta in scheda:

Consiliarii, intelleximus, non venient et sic tam Vos quam nos delusi sumus. Joannes rex publice dicit, se habere litteras a Turcarum imperatore, eum esse contentum habere pro rege quemcunque regnum elegerit et defendere in regno, solo Ferdinando rege excepto. Quaecunque per Thomam regi Joanni significaveramus, ea rex Joannes manifestavit palam omnibus. Lundensis faciat nos certiores de nostris negotiis.

Reverendissimo Joanni archiepiscopo Lundensi stb.
Cremniciae.

A lundeni által vett másolatról.

XXII.

1537. aug. 9. V á c z.

Frangepán Ferencz Turzó Elekhez. — Igen találóan fejtegeti azon okokat, amelyek miatt Ferdinándnak már eddig is a békére kellett volna hajolnia; utal különösen az osztrák alattvalók s a német birodalmi rendek érzelmeire.¹⁾

Frater Franciscus ad Turzonem de 9. augusti 1537.

Descendimus Vaciám salvi, non tamen sine periculo, quo nondum venerunt illi domini consiliarii ad quos nos iusserat descendere s. regia M^{tas}, dominus meus clementissimus. Causam, cur in tantum tardent non facile est scire.

Bachiensis habuit a caesare Turcarum potentissimo prae-ter solitum et audientiam et responsum. Nam quo die ad foelicem applicuit portam, sequenti non sine magna omnium admiratione auditus est et tertia expeditus; qui ultra alia attulit iuramentum et fidem caesaris et verbo et in scriptis, quo iurat pro se et suis successoribus servaturum se Hungaris bonam vicinitatem, nec unquam eam se velle rumpere, loquendo de Hungaris, qui sunt et erunt sub rege Joanne domino meo. Et si suam M^{tem} ex hac vita migrare contigerit, idem promittit se servaturum regi, quem Hungari post mortem suae M^{tis} elegerint, dummodo ille sit Hungarus et non rex Ferdinandus. Nam illum nominalim exclusit in illis litteris, ut dicitur, ne sit rex Hungariae. Insuper iuravit se Sclavoniam non occupaturum, si redierint ad obedientiam suae M^{tis}, hoc est Joannis regis.

Ista D^{tio} V. forte credet conficta et tamen in rei veritate per me non sunt conficta et pro certis circumferuntur ab omnibus et nobis nuntiata sunt et si D^{tio} V. m. altius introspexerit et cogitaverit, inveniet ista multum possibile. Nam si Turcus vel Turca cupit huius regni perditionem, nunquam patietur illud uniri sub domino rege Ferdinando et ut hoc non fiat, nulla alia via potuisset per eum adinveniri, neque minus suspecta, neque Hungaris magis grata; qui hactenus de nulla alia re fuerunt magis solliciti, quam ut possunt scire quid post mortem M^{tis} regis Joannis futurum sit de eis. Videte, quo deduxerunt consilia temerariorum regem Ferdinandum, cui nos cum rev. mo domino meo Vaciensi tantum suasimus ut concordet in omnem eventum et omnibus conditionibus etiam duris, dummodo sit certus de successione. Apud nostros autem ita hanc rem tractavimus ut non simus sine magna suspicione. Videte, inquam quid contigit regi Ferdinando. Chi tutto vol, tutto perde. Vereor nisi per expeditionem generalem sacra caes. et cath. M^{tas} faciat aliquid,

¹⁾ E rendkívül érdekes és tanulságos levéi bizonyára híven tükrözi vissza a János pártiak gondolkodását.

quae expeditio multum dubia est, nisi cum Gallo vel concordetur vel debelletur, perpetuo carebit rex Ferdinandus et sui haeredes Hungariae regno; nec poterit culpam reiicere in alios nisi in seipsum et vos alios, qui nunquam consulistis suae M^{ti} neque vivo Thoma id quod debebat facere, sed semper id potius quod non poterat.

Si iste rumor spargetur per Hungariam (qui iam vbique spargitur) quid credit D^{tio} V. mag. Hungaros cogitare; certe malent (si sapiunt) sub Hungaro rege salvari, quam sub alio perire. Quid, si pervenerit ad Bohemos, Moravos, Slesítos etc. forte et ipsi libentius eligent quiescere apud eorum piscinas Hungaro regnante, quam perpetuo sub rege suo bellare, praesertim cum hoste multum potente et invicto, et semper currere nunc in Slavoniam pro eius defensione, nunc in Charinthiam, Carniolam, Stiriam, Austriam etc. et sibi timere ne per Turchas invadantur tanquam irritatos per huiusmodi defensiones, qui hactenus per amicitiam et bonam Hungarorum vicinitatem liberi fuerunt ab hoc timore. Quid, si in Germaniam et ad principes imperii; forte et illi malent suas pecunias et suos redditus absummere in diaetis imperialibus perpetuo celebrandis quam regi Ferdinando in singulos annos contribuere ad Hungariae defensionem; si Hungaria ita bene poterit esse tuta per amicitiam Hungari regis, sicut per defensionem domini Romanorum regis et forte melius et sine eorum expensis; praesertim multis principibus imperii et civitatibus existentibus, qui forte mallent dominum regum Ferdinandum amittere et Austriam nedum Bohemiam, quam ut consequeretur Hungariam. Et qui haec (nisi me fallat opinio) spargent et ita interpretabuntur, ut nunc dico.

Haec volui Dⁿⁱ V. mag. scribere, non insultando vobis, teste deo, sed magis dolendo de vestra duritia, qui nunquam voluistis credere nobis vera dicentibus. . . .

De nostris tractatibus rev^{mus} dominus meus Vaciensis et ego nunquam aliud reportavimus, nisi odium utriusque regis, quorum tamen bonum procuravimus totis viribus. Utinam succederent in locum nostrum alii magis fortunati, qui ista dissidia ad bonum finem deducerent. Vereor ne aliquando, licet sero, intelligant principes nostri nos vera fuisse locutos.

Interim D^{tio} V. mag^{ca} optime valeat, quam rogo ut has litteras ad se tantum esse scriptas intelligat, nec me harum rerum faciat authorem, qui ad eam confidenter scripsi ea de quibus timeo. — Contra vestrum exercitum qui nunc est hic, provisum est, ut audio, nisi accrescat aliunde. — De Italia longa diversa audimus de caesarea et cath. M^{te} quam vos scribitis, licet illa vellem esse certiora et ita credo, quae vos habetis, tamen dico quod alii et illa aliter scribunt.

Dominus meus rev^{mus} (*Vaciensis*) commendat se V. Magnificentiae et dicit nullum prophetam acceptum esse in patria sua. — Multa alia attulit Bachiensis de benivolentia caesaris Turcarum in regem etc., tamen istud est principale (mea sententia), de quo scripsi. *stb.* Vaciae 9. augusti anno domini 1537.

Egykorú másolat.

XXIII.

1537. aug. 18. Prága.

Ferdinánd V. Károlynak. A lundí érsek tárgyalásának eredménytelenségéről, Frangepán és Brodaricsnak Zápolya által történt elhívásáról, Vels előrenyomulásáról tudósítja s Katzianer felől híreket közöl vele.

Quant aux affaires de Hongrie, monsieur de Lunden est encoires illecq entretenue de parolles par l'archeuesque de Colocie et l'euesque Brodrico, lesquelz le vayvoda soubt couleur de pouoir trouuer moyen de conclure appointement a rappelle a quatre lieux de Boude pour avec aultres ses conseillers consulter plusauant sur l'affaire, toutefois en absence dudict vayvoda, que ne fait a esperer que ce soit pour bon vouloir, qu'il ait audict appointement fors dissimulation pour temporiser et prolonguer les choses par veoir le succes des affaires. Toutes fois, monseigneur, vous trouuerez que a moy ne tiendra qu'il ne viengne audict appointement. Et tiens que la faulte est cause que le dict vayvoda se trouuoit fort aux champs des gens qu'il auoit rassemblee tant de Transilvanie comme de tous aultres coustelz le plus qu'il auoit peu, qu'estoient en grant nombre, avec lesquelz il contraignit mon dict capitaine se tenir aux champs en vng fort, ou il fut aulcun temps quasi comme assiege et souuent assailly, toutesfois tousjours a la perte des ennemys. Et mesmes sur la fin que mondict capitaine general fist affulter bonne quantite d'artillerie avec laquelle furent tirez grant nombres des ennemys. Dont par ce et aussi que s'estoient gens rassemblez qui ne pouviert gueres durer, furent contrainctz se partir avec leur grant perte et partie diceulx allerent deuant vng chasteau d'ung particulier, lequel pour n'estre bien pourueu fut rendu; apres lesdit ennemys allerent pour assieger vng aultre ou mon dict capitaine general tira avec l'armee pour liurer la bataille s'ilz l'eussent actendu ce qu'ilz ne firent mais se retirèrent de maniere qu'il est a present le maitre de champs, en espoir qu'il pourra faire quelque bon effect contre ledict vayvoda, que paraenture sera cause qu'il viengne a quelque appointemet.

Aussi Katzianer mon capitaine general ou couste de Sclauonie est auec le nombre des gens que mes paÿs hereditaires m'ont accorde et aussi l'ayde que j'ay heu des Bohemois que je luÿ ay envoye a dix lieux pres de Turcs que sont environ en nombre de¹⁾ Et voiant qu'il requeroit auoir plus de gens, qu'il n'y auoit, pour leur resister ou venir a la bataille, ledict Catzianer a fait leuer l'aide seconde de gens tant de pied que de cheual que mesdicts pays hereditaires et aussi Sclauonie m'anoient accorde en cas de plus grande necessite. Esperant auec l'aide de dieu quant ilz seront ensemble qu'ilz feront quelque bon effect contre lesdicts Turcs et m'escript ledict Katzianer qu'il se alloit mectre en quelque lieu fort, pour illecq rassembler ladicte ayde. Dieu doint que d'ung couste et de l'autre les choses viengnent a quelque bonne fin au seruice de dieu et bien de la chretiente. De Praghe ce XVIIIe d'auost 1537.

Egykorú másolókönyvből I. 265. Belga állom.

XXIV.

1537. aug. 19. Monzon.

V. Károly Ferdinándnak. Inti, hogy bár hadainak kis szerencsájök van is, el ne bizza magát, mert a hadi kocka könnyen fordul, hanem igyekezzék a békét megkötni, megfontolván az ezt táncsoló körülményeket.

. Touchant l'allee de l'archeuesque de Lunden denuers les commis du vayvoda pour communiquer et traicter la paix entre vous et luÿ, les pouuoir et instructions que luÿ auez baille, je ne scauroie que fort louer l'enuoÿ dudict archesuesques et le debuoir en quoÿ vous mectez pour paruenir a la dicte paix, laquelle pour les considerations que par cÿ deuant vous aÿ souuent reprins, austant que possible est, tres affectueusement recomande. Car oires que presentement vostre armee prosperat, vous scauez que les choses peuuent ligierement changer et que en faiz de guerre la perte est prouchain du gain selon que l'auez cÿ deuant assez experimente, que vous doit tant plus mouuoir audict appointement et chercher les moyens pour y paruenir comm' il est plus que requis mesment en ayant regard comme contiengnent vosdictes lettres, que venant infortune a vostre dictes, armee ne vous seroit possible en redresser une autre et que scauez le dangier et inconvenient apparant en ce cas aduenir a vos pays de Hongrie, voire jusques a l'entiere perdicion diceulx, auec ce, que a la longue ne vous sera bonnement possible soubstenir les fraiz de la dicte armee joÿgnant les affaires de la dicte

¹⁾ Üres hely a másoló könyvben.

Germanie et les empechements ou je me retreuue de tous coustez et les graus et insupportables fraiz que pour iceulx il me convient porter de sorte que je ne vous puis bailler aucun secours n'y assistance et ne voÿ autre moÿen quelconque que de traicter ladicte paix en quoy vous pryé de rechief pour toutes considerations vous condescendre si auant que possible sera.

Egykorú másolókönyvből. 134^b. Belga áll.

XXV.

1537. aug. 21. Prága.

Ferdinánd a lundi érseknek. — Sürgetve kéri, hogy a béketárgyalások teljesen eredménytelenül ne szakadjanak meg; s törekedjék Zápolyának szándékát kitudni. Ha békére vezetne, nem vonakodnék maga is személyesen közbelépni.

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper augustus etc.

Reverende pater devote *stb.* Proximis litteris nostris quas iam ad se pervenisse arbitramur, Dⁿⁱ V. significavimus nos cupere ut D^{mo} V. statim vaivodanis consiliariis ad scripta ipsius Joannis in hunc modum respondeat, quod quia aliqua media a D^{ne} V. proposita fuissent, vaivoda nunc vicissim mentem et extremam voluntatem suam incunctanter patefaciat, ad quas scilicet conditiones condescendere deliberaverit et quibus modis et qua denique assecuratione nobis facienda pacem inter nos fieri concludique velit, prout in eisdem litteris nostris latius continetur. Cum igitur ex pluribus rationabilibusque causis nos moventibus ad pacem amplectendam, si modo eius ineundae tolerabilia media a vaivoda atque suis adduci contingeret, prorsus inclinati sumus, de quibus investigandis D^{nem} V. omnem possibilem operam summa cum diligentia adhibituram, praesertim ex quo mentem nostram satis cognitam habet, nihil dubitamus, ita ut si ullo modo, ratione viaque fieri queat, concordiae tractatus per se adhuc ad ultimam aliquam resolutionem, super qua vaivoda sese fundare cuique inhaerere velit, deducatur, potius quam re totaliter infecta ipsa discedat. Eam itaque denuo et vehementer quidem hortandam et rogandam duximus, ut in eo nihil penitus intentatum relinquere velit, sed quibuscunque melioribus magisque aptis rationibus potest, vaivodae et suorum consiliariorum resolutionem sententiam de summa pacis finalemque adeo deliberationem quam citissime explorare studeat; attento quod nunc exercitu nostro in Hungaria versante facilius vaivodam pacis conditiones

accepturum sperandum sit, quam si dissolutis copiis militum nostrorum ob imminentem hyemem negotium in longum protraheretur. Quapropter si ulla spes reliqua sit, posse adhuc D^{nem} V. efficere aliquid, sique illos ipsos sentiret de pace non absurda in medium afferre, quibus inhaerere statuissent, sic scilicet, ut D^{tio} V. crederet se non rursus et tempus et operam inaniter ludere, arbitramur ob multiplices respectus faciendum esse, ut iis locus detur, saltem ad explorandum ipsorum mentem. Quod idcirco Dⁿⁱ V. confidentius indicare volumus, ut nos ad pacis tractatus promptissimos, ut semper fuimus, esse sciat, quo tandem regni istius quieti consuleretur. Atqui in his omnibus celeritate opus est et primo quoque tempore quid nobis ulteris in hac re statuenda sit, scire possimus. Proinde ut ab eis sine mora responsum relationemque de toto negotio extorquere curet, sicuti non dubitamus se facturam, valde opere pretium fuerit. Nam si talis tractatus pacis succederet, quem cum fructu fieri posse D^{tio} V. existimaret et in quo praesentia nostra pro communi utilitate requiri videretur, haud omitteremus sane nos et viciniore et praesentes etiam rebus tractandis constituere, modo ut cum aliquo fructu existeret. — — — — —

Datum in arce nostra regia Pragensi die XXI. mensis augusti anno domini millesimo quingentesimo tricesimo septimo. *stb.*

Ferdinandus mp.

Ferdinánd aláírásával ellátott impurum.

XXVI.

1537. august. 28. Prága.

Ferdinánd a lundinak. Őt okolja a mért a tárgyalások eredmény nélkül szakadtak félbe s igyekezik kimutatni, mily úton-módon kellett volna a lund érseknek eljárni, hogy az óhajtott békét létrehozza.

Ferdinandus etc.

Reverende pater, devote *stb.* — — — — —

Intelleximus etiam ac bene perpendimus ea, quae tum Petrus Pereny ad Hieronymum Lascum tum Joannes ad consiliarios suos et illi ad D^{nem} V. scripserunt, et non inconueniens certe, neque a proposito praesentis negotii alienum fuisset, quod D^{tio} V. cognita nimirum voluntate et animo nostro ad honestam pacem propenso, cognitisque iis quae in binis litteris nostris Dⁿⁱ V. scripseramus et praesertim videns Petrum Pereny tanto-

pere Laskum exhortari in litteris suis ut apud nos et D^{nem} V. simulque Leonardum a Vels curet, quo de concordia tractetur, quandoquidem dominum suum ad pacem honestam non ita inclinatum esse crediderit, sicuti nunc novit, perspicuensque ex scriptis vaivodae se nolle occasionem dare ut tractatus pacis per eum dirimatur, quin potius adhuc paratum esse, si debitae et honestae ac christianae conditiones proponantur, quod super his D^{tio} V. eius mentem finalemque resolutionem cognoscere petiisset, quibusnam mediis ad ullam concordiam christianam condescendere decrevisset et una quoque ostendisset neque nos ab aequis et honestis conditionibus pacis abhorrere aut deflectere velle, modo suam extremam voluntatem et quae haberet media proponeret Dⁿⁱ V., quae tunc convenienter et ita responsura esset ut manifestum fieret, nos non ab privatum commodum sed propter toties afflictis regni pacificationem, publicumque bonum ac totius christianitatis tranquillitatem et salutem ad omnes tolerabiles conditiones pacis propensas esse. Sic enim facile, ut nostra fert opinio, adduci potuisset vaivoda ut animum suum significantius et dilucidius Dⁿⁱ V. aperuisset et data fortasse fuisset perquam apposite ansa de certioribus et maiori fundamento subsistentibus in hac materia tractandi. Nam huc nos tendere ob publici tantum boni respectum D^{tio} V. cum antea coram, tum ex binis litteris illis quas proxime accepit perspicari et abunde cognoscere potuit, nempe quod nullam tractationem, ex qua saltem firma solidaque pax oriri queat, detrectare statuerimus. Quod cum ita sit, ipseque vaivoda tam avide ut prae se fert, pacem amplecti desideret, ac subinde Petrus Pereny Laskum obtestatus sit ut negotium pacis apud nos et D^{nem} V. procuret, perinde quasi per nos steterit, quo minus ad honesta media provectum hactenus fuerit; nos autem ut multoties declaravimus, nihil prorsus praetermittere in animo habeamus, quod ad bonum et salutarem pacem semel constituendam deservire videatur, eiusque assequendae omnes vias atque modos probabiles a nobis quaesitos fuisse constet usque adeo profecto ut posthabito iure nostro tam legitimo, quod nobis ad regnum nostrum Hungariae multis nominibus et irrefragabilibus rationibus ac titulis competit, solummodo publicum commodum ac communem reipublicae christianae salutem, in iis respicere etiam nostram, velimus. Idcirco non inconsultum fore arbitramur, ut D^{tio} V. eis in praescriptum modum respondeat et eo sane tanta praesertim oportunitate nostra rem deducat, ut patefacta ipsius vaivodae finali resolutione, vel illic tractatus pacis prosequi et ad bonum effectum perducere queat, vel si melius et commodius in castris id fieri posse existimaret, ex quo scilicet Petrus Pereny isti loco propinquior est, Lascique praesentia et persuasiones apud dictum Petrum procul dubio

multum ad hanc rem melioribus conditionibus transigendam valiturae essent, sese recta ad exercitum nostrum non aliter quam uti oratorem caesaris ac tanquam legatum pacis ulterius tractandae conferat, ibique pro sua persona quae ad concordiae tractatus incoeptos pertinent agat et procuret, adhibito tamen in consilium pro rerum qualitate nostro generali capitaneo Leonardo a Vels, quo tanto magis adversarius atque sui ad sincerius pacis negotium tractandum alliciantur, cum viderint utique vel in castris locum esse paci ineundae, si recte volent, et nihilominus tum ad bellum persequendum nos haud imparatos aut parum instructos et ad utrumque denique, sive pacem sive bellum aequè ferme animatos esse cernant et cognoscant, vel si is locus minus idoneus aptusve videretur, extunc aut Viennam aut quemvis alium habendo tractatui deputarent. Namque quemadmodum proxime scripsimus, curabimus ut istis pacificis tractatibus, si modo firmum et stabile aliquid secuturum esset, cum persona etiam nostra propiores simus ut ne vel levissima culpa nobis adscribi queat, quasi pacis minus quam oportuerit, studiosi fuisset. Quod si rursus ab omni secuturae pacis spe per illius fraudes deiiciemur, etiam atque etiam videbimus conatusque nostros in hoc toti destinabimus ut bello, si qua licet finem imponamus huic negotio, adversariumque nostrum maioribus quibus unquam possumus viribus profligamus; quandoquidem facile coniici potest, illum ipsum expeditionis nostrae Sclavoniacae exitum avidius expectare, ut iuxta illius successum, quid sibi de pace faciendum sit, firmiter deliberare possit.

Caeterum apprime volumus ut D^{no} V. nobis id quod iuxta consilium et voluntatem nostram supra ostensam facere deliberaverit, quidque in universum sperare debeamus et ad cuiusmodi media vaivodam adductum iri existimet, quaeve sit sua extrema de pacis conditionibus voluntas futura, primo quoque tempore et perquam accurate significet et imprimis studeat ut ne pacis tractatus ullo modo interrumpatur et si fortassis nunc totus vel in parte interruptus esset, omnes quascunque potest vias et modos honestos querat, quo redintegretur. Nam omnino desideramus illam ad bonum finem perducere.

Datum Pragae 28. augusti 1537.

Az írat élen : Lundensi.

Fogalmazvány.

XXVII.

1537. sept. 8. K ö r m ö c z b á n y a.

A lundí érsek Ferdinándnak. Az előbbi levélre válaszolván, bosszúsággal s gúnynyal utasítja vissza a vádat, mintha ő bármiben is oka lenne a békealkusikertelenségének — s azt tanácsolja Ferdinándnak, hogy, hacsak az országot nem akarja elveszteni, fegyverrel keresse a békét.

Sacra regia Maiestas ... stb.

Caeterum iam veniendum est mihi ad potio rem partem litterarum Mis V. ubi agit de pacis tractatu, in qua quidem parte multa mihi videntur et praeter meritum et praeter expectationem meam a M^{te} V. scripta. Cui si aliquanto verbosius respondero, quam par sit, M^{tas} V. iusto meo dolori id attribuere dignabitur. Nam cum Mis V. negotiis nunquam obesse sed prodesse potius semper enixe studuerim, assidueque manibus pedibusque laboraverim hanc pacem promovere, non possum equidem non aegre ferre, M^{tem} V. tacite in litteris suis me suggilare, perinde ac si ego in culpa sim, quominus haec pax sit confecta, aut occasionem aliquam huius negotii perficiendi praeterlabi ex incuria mea si verim. Cum tamen ex assiduis meis litteris (si non oscitanter legerentur) M^{tas} V. indefessam meam diligentiam assiduamque sedulitatem circa haec pacis negotia perspicacissime intelligere potuit, planeque perspicere, nihil a me omis sum esse, quod ad hanc rem facere et conducere posset. Nam cum M^{tas} V. litteris suis de quinta augusti me hortata esset ut tentarem animum vaivodae et suorum oratorum quibusnam conditionibus pacem optarent confirmari, apertissime M^{ti} V. litteris meis de 15^a. respondi, me istud praesentibus oratoribus vaivodae longe antequam M^{tas} V. de hac re ad me scriberet, tentasse expiscari; verum oratores mihi respondisse, sese de hac re nullam habere a principe suo commissionem; illud tamen se scire, vaivodam postulare integrum suum patrimonium nec quicquam eorum concessurum quae possidet. Misi etiam tunc litteras Petri Peren ut M^{tas} V. mihi animum suum aperiret et significaret, quidnam me agere vellet, ostendens me omnia facturum quae M^{tas} V. mihi imperare dignaretur. Praeterea litteris meis de XX^a augusti satis copiose M^{ti} V. significaveram, quidnam ad litteras oratorum vaivodae responderam, nimirum me semper fuisse et nunc etiam esse pacis conficiendae studiosissimum, modo ex animo atque sincere vellent tractare.

Ad has meas litteras M^{tas} quidem V. ita nunc respondet, nescio quo pacto oblique notans meam negligentiam, asserensque

non fuisse alienum a proposito praesentis negotii, si cognita voluntate M^{tis} V., cognitisque iis, quae in binis litteris ad me scripserat, petissem cognoscere mentem, finalemque resolutionem vaivodae. Cum haec omnia etiam non admonitus a M^{te} V., praesentibus oratoribus ultro fecerim, quemadmodum ex litteris meis de 15^a augusti dilucide constat; mihi sane serenissime rex superfluum fuisse videtur haec tam mordaciter inculcare et quod iamdudum mea sponte fecerim, id me tot oblatis occasionibus neglexisse accusare. Quin ex litteris meis de XXIII. praeteriti et prima praesentis mensis M^{tas} V. abunde colligere potuit, me semper diligentem et sollicitum fuisse pacis sollicitatorem, nec me ullam occasionem etiam minimam praeteriisse, ullumve laborem detrectasse, quo M^{tas} V. votum suum consequeretur. Quamobrem non video, quid M^{tas} V. circa hoc negotium a me desiderare possit, quod non ego prompte, alacriter et diligenter obiverim, nisi forte M^{tas} V. postulat ut nudis verbis Petri Peren confisus debeam illico ad ipsum proficisci et pacem supplex petere, meque in detrimentum existimationis caes. M^{tis} ipsi deridendum propinare, quemadmodum feci istis episcopis. Quamvis enim Petrus Peren multis precibus et obtestationibus exaggeret se pacis esse cupidissimum, optetque praesentiam meam; non est tamen apud me tanta probitatis suae existimatio ut credere debeam ipsum ita sincere de pace sentire, ac prae se fert. Nam si fuisset pacis studiosus, nunquam certe ad vaivodam declinasset, vel saltem ad meas litteras iamdudum ad se datas respondisset. Cumque se tam flagrantem pacis et concordiae praedicet, debebat aut in neutralitate sua constans permanere aut certe hoc pacis negotium aliquanto ardentius tractare; praesertim apud suum principem, quem etiam ad pacem cogere et impellere potest, tantum abest ut nequeat persuadere. At subdolum Petri ingenium et totiens manifestatae fraudes ac inextinguibilis habendi libido et summa dominandi ambitio, quam in homine isto conspicio, cogunt me de ipso nihil bene sentire. Sed tamen scripsi ad dominum Hieronymum Lasky, quemadmodum M^{ti} V. prima huius significavi, me non gravaturum propius accedere, modo intellexero Petrum in tractatione pacis alicui solido fundamento niti. Scripsi quoque ad oratores vaivodanos Vaciae existentes, me ad pacem conficiendam esse paratissimum, modo mihi significarent supremam mentem et ultimam voluntatem vaivodae. Verum nec Petrus nec vaivodam oratores mihi quiquam adhuc responderunt. Unde M^{tas} V. facile potest iudicare, quam sint avidi pacis et quae fides sit habenda verbis ipsorum. Stimulavi etiam dominum Laskum, ut Petrum urgeret ad respondendum, nec dubito dominum Laskum aliter facturum.

Porro ego non video quid amplius in hoc re facere potuis-

sem; tentavi enim expiscari animum vaivodae praesentibus oratoribus suis, tentavi idem ipsis absentibus, in hanc eandem sententiam scripsi ad Petrum Peren et ab omnibus nihil responsi obtineo. Tamen quoniam M^{tas} V. huius negotii infecti culpam in me torquere conatur, dicitque se in animo habere, nihil prorsus praetermittere quod ad bonam et salutarem pacem semel constituendam deservire videatur, ita ut etiam posthabito iure suo, velit commodum solummodo publicum et communem reipublicae salutem respicere; facile ego huius culpa suspicionem a me remove possum et pacem firmam stabilemque componere, modo M^{tas} V. vaivodae totum regnum Hungariae et omne eius patrimonium cum ea parte, quam M^{tas} V. possidet, ipsi tradere voluerit. Ad quam conditionem si M^{tas} V. volet condescendera, pacem illico firmam et stabilem conficiam; ita tamen quod liberum erit vaivodae servare antiqua foedera cum Turcis vel se coniungere M^{ti} V. ad expellendum Turcam. Nam hunc articulum quem M^{tas} V. semel tantopere laudavit, vaivoda noluit unquam aliter declarare. Quapropter M^{tas} V. aperte et dilucide mihi significet mentem et voluntatem suam, atque an cupit universum regnum Hungariae adversario suo libere et sine ulla exceptione tradere. Nam quamvis M^{tem} V. semper cognoverim ad pacem esse propensam, tamen nondum intellexi an ita esset resoluta ut etiam totum regnum ea qua dixi lege velit resignare; quo intellecto, facile ego pacem possum componere.

Porro quod M^{tas} V. subiungit se in eventum frustationis pacis et desperata concordia decrevisse armis huic negotio finem imponere, profecto si M^{tas} V. non habet in animo totum regnum Hungariae adversario suo permittere, nihil posset consultius facere aut magis in rem suam, quam extremis viribus hoc negotium aggredi. Quod quidem si modo fecisset, certe vaivoda rebus suis fuisset coactus aliter consulere. Nam si M^{tas} V. credit vaivodam quantumvis id prae se ferat ad honestas pacis condiciones ultro condescensurum, profecto M^{tas} V. multum aberrat. Est enim vaivoda homo (quemadmodum omnis vita sua loquitur) qui nihil unquam affectavit, nisi exorbitantia, habita parva ratione honestatis aut probitatis. Quocirca si honestas tractatus respicimus, ad illos non est flectendus vaivoda (quoniam id nunquam fiet) sed cogendus vi et armis; alioqui opera et impensa luditur.

Datum in Cremnicia 8. septembris anno MDXXXVII.

Postscripta. Serenissime rex, his iam scriptis, accepi litteras a dominis Colocensi et Vaciensi quibus respondetur meis, quas ad ipsos nuper super pace ineunda dederam, quemadmodum

in prioribus memini et quæ M^{tas} V. melius intelligat, quam frigide respondeant ad litteras meas. Mitto M^{ti} V. — — — exemplaria ex quibus certe M^{tas} V. colligere poterit a me nihil esse omissum, verum ipsos ut semper, ita et nunc deridere. Nam Vaciensis simulat Colocensem abesse, quod an ita sit, nescio Praeterea litterae meae profecto merebantur longe aliud responsum, quemadmodum M^{tas} V. ex litterarum collatione perspicaciter iudicare poterit. Sed ita est, quemadmodum semper affirmavi; pacem hanc amicabili tractatione nunquam evitutam; nam ipsi aperte et M^{tem} V. et me derident, quoque ardentius pacem petimus, eo magis se frigere simulant. Cumque ipsis adhuc praesentibus omnem lapidem moverim ut mentem vaivodae intelligerem, nec id potuerim unquam assequi, certe non possum adduci ut credam me idipsum ab absentibus impetraturum. Tamen quoniam M^{tas} V. mandat ut instem, faciam quaecunque imperat, quamvis dubitem, me nihil consequuturum, etiam si supplex pacem offerrem; adeo ipsis placet haec tragoedia. — — — — —

Eiusdem Vestrae sacrae regiae Maiestatis

humillimus servus
Jo. Lundensis mp.

Eredeti.

XXVIII.

1537. nov. 3. Bécs.

Ferdinánd Károly császárnak. Levele első részében a tótország s a felsőmagyarországi hadainak szerencsés elönyomulásáról tudósítja s hogy ennek hatása alatt Zápolya már titkáriját küldi hozzá (F.-hoz) békét kérni. A levél második része a Katzianer vereségről szól, (mely hír frissiben akkor jutott F. füleihez) s arról, hogy a körülmények ily kedvezőtlen fordultával a Zápolyával kötendő béke elkerülhetlen.

Des affaires de Hongrie V. M^{te} par tout ce que luy en aÿ escript par cideuant a peu cognoistre les grands debuoirs en quoy je me suis tousjours mis pour paruenir a appointement. Et apres que ledict archeuesque a este audict Hongrie par quelque temps pour ledict effect veant qu'il ne veoit espoir de besogner, est icy reuenu, par lequel ay entendu tout ce qu'il a peu comprendre et parcevoir. Dont, monseigneur, pour ce qu'il vous escript toutes particularitez desdictes affaires n'en vseray icy de

redictes, me remectant a ce qu'en entendrez de luy. Bien auertiray je V. dicte M^{te} que mes deux armées que j'ay audict Hongrie, l'une contre le vajvoda, se porte graces a dieu assez prosperement et l'autre au couste de Sclauonie contre les Turcs semblablement, aiant prins aucunes places et fors lieux, mesmes ont mes gens approuche ledicts Turcs de si pres que pour leur liurer la bataille, ce qu'ilz n'ont voulu accepter. Mais se sont lesdicts Turcs mis en leur fort de manière qu'il n'estoit bonnement possible les y assaillir sans eminent hazard d'inconvenient. Quoÿ veant mes gens sant passez plus auant en paÿs pour faire et gaigner tout ce qu'ilz pourront mesmes aussi comme m'a escript Katzianer capitaine general dicelle pour par ce moyen contraindre lesdicts Turcs, saillir de leur dict fort, pour succourir une forte place qu'ilz alloient assieger a fin de les amener a la dicte bataille, dont je suis actendant scauoir ce qu'en sera succede. Par quoÿ fait presentement aucunement a esperer veu que les affaires contre ledict Turc en Naples sont bien succedez comme au plaisir de dieu y a apparance ou couste dudict Sclauonie du semblable. Et que mon autre armée contre ledict vayvoda est aussi de mesmes en bon train, aiant puis nagueres entre autres choses pris vng fort chasteau de grande importance, que ledict vayvoda se rangera a quelque raison et desia a demande saulf conduit pour vng sien secretaire, qu'il desire envoyer ici pour parlementer, lequel j'ay fait depescher et envoie le propre jour, qu'il fut demande. Et a la verite s'il se veult approucher a quelque raison, a moy ne tiendra que le dict appointement ne soit conclus. Car pour tous bons respects j'en aimeroie par trop mieulx auoir fin par appointement que de cotinuer la guerre; veu, comme V. dicte M^{te} dit, l'incertainete du succes et aussi actendu le grant, a moy insupportable fraiz de la dicte armée, que me fera de tant plus esuertuer et acheter ledict appointement. De sorte que cÿ apres V. dicte M^{te} congnoistra plainement que a moy ne tiendra et de ce qu'en succedera, sera V. dicte M^{te} auertie.

Alább, (ugyanaznapról):

Monseigneur, mectant cestes en ziffres, me sont venues nouuelles, comme mon armée en Sclauonie contre le Turc se trouuant en extreme necessite de viures, non obstant plusieurs grosses escarmusches passes tousjours a la perte des ennemÿs, fust delibere par les general et autres capitaine de ma dicte armée eulx retirer de lieu ou ilz estoient passez et que combien que ladicte conclusion fust ainsi par eulx prinse; toutesfois Katzianer qu'estoit le chief de la dicte armée, non bien pensant a son honneur ny a l'inconvenient qu'en pouoit aduenir, se partit

celle meme nuÿct a l'insceu de ma dicte armee et print honteusement la fuÿte, comme en semble firent deux aultres principaulx capitaines apres ledict Katzianer, l'ung nomme Albrecht Schlick aiant charge de la conduicte de l'aÿde du roÿaulme de Boheme et l'autre Hans Hungnaden aiant conduicte de ceulx du paÿs de Stiere. Et par ainsi aulcuns, qui de ce furent auertis, se trouuans estonnez du subit partement des dessusdicts, le suÿvirent comme ilz peurent mesmes aulcunes gens de cheual. De laquelle fuÿte ledict Katzianer m'a luÿ mesmes auerti par ses lettres comme il vous plaira, monseigneur, veoir par la copie dicelles, joincte avec cestes. Et combien qu'il se desculpe de la dicte faulte, comme verrez, laquelle ne treuve bonne ni souffisante; toutesfois j'ay depuis entendu que son dict partement fut plustot qu'il ne debuoit et comme la reste de la dicte armee, qu'il extimoit et tenoit pour perdue et defaicte par les Turcs, neautmoings combien qu'ilz n'estoient en petit perplexite, aiant le lendemain entendu le partement des dessusdicts, par le moÿen et virilite du couste de Ladron et aultres, qui ne voulurent fuir avec aultres, ce qu'estoit demeure, ne s'est separe, ainsi avec partie des cheuaulcheurs tindrent ferme. Toutesfois depuis ilz ont este asailliz des Turcs et ont combattu fort vaillamment de sorte, qu'ilz ont tuez beaulcoup diceulx; mais enfin pour estre trop faibles ilz ont este deffaictz, combien que l'on ne peult encoires scauoir les particularitez ny ceulx que ÿ sont demeurez ou eschapper, craignant (pour n'auoir nouuelles dudict conte de Ladron ny des aultrez capitaines) qu'ilz ne soient tuez ou prinz. Ayant entendu ce que dessus, j'ay depeche le lieutenant de mes archiers de corps pour aller prendre ledict Katzianer duquel (pour auoir este la premiere et principale cause de l'inconuenient) je feray faire la pugnition et justice selon ses desmerites, de sorte que aultres y prendront exemple. Et quant aux deux aultres capitaines que luy ont tenue compaignie a ladicte fuÿte, je les ay fait appeller pour venir respondre dudict faict et de leur honneur.

Monseigneur, veant les choses ainsi estre succedees et aiant pour maintenant perdu l'esperoir tel que bien j'avoie de la dicte armee, actendu que icelle alloit prospereement aiant desia prins aulcunes places des frontieres, je vous laisse penser en quelle perplexite je me retrouve, mesmes monseigneur pour n'auoir plus pouuoir de pour veoir a ce qu'en peult encoires pis succeder. Car par plusieurs indices je tiens pour certain que le Turc ne deffauldra d'enuoÿer sur ce prouchain printemps bonne puissance contre moÿ et si ne voÿ moyen en facon quelconque que en ce faisant moÿ mes roÿaulmes et paÿs ayons le pouuoir luÿ resister sans aultre assistance, actendu les cruelles forces dudict Turc et les grans et intollerables fraiz que moÿ et mesdicts paÿs auons

si longuement et continuellement soustenuz. Dont si dieu ne remede je ne voy sinon de moy et mesdicts paÿs prouchaine ruyne et perdition, et ne scay aultre remede pour recourir aÿde, ainsi que en presence desdicts de Lunden et docteur Mathias a este bien et au long debattu et dont je suis fort sollicite et presse de mes subgetz, qu'est de tenir main a l'indition d'une journee imperiale pour par le moyen dicelle paruenir a ladicte ayde.

Alább:

Le secretaire du vayuoda a icij este lequel s'en est retourné a cause qu'il n'auoit pouuoir souffisant pour traiter et a fin de pouoir paruenir a appointement, ce que surtout je desire, monseigneur, de Lunden s'en retourne en Hongrie avec tout pouoir et comme qu'il en soit et qu'il me doige couster, il a puissance d'accepter et conclure ledict appointement, en tant que ledict vayuoda y ait le moindre vouloir du monde, de maniere que V. M^{te} souuent luŷ aŷ escript, congnoistra cŷ apres que a moy et a me mettre en trop plus que grands debuoirs ne tiendra que ledict appointement ne soit conclud, ainsi que ledict de Lunden presentement escript plus amplement le tout a V. dicte M^{te}, a quoy je me remectz.

(Egykorú másoló könyvből — Belga áll. — I. 267 és 269. és 273 ll.)

XXIX.

1537. nov. 26. Varannói tábor.

A lundli érsek és Vels Lénárt tudósítják Ferdinándot a Zápolya biztosa: Fráter Györggyel és Perényi Péterrel való tárgyalások megkezdése, illetőleg annak akadályai felől.

Sacra Romanorum, Hungariae et Bohemia regia Maiestas,
domine clementissime.

Undecimus hodie dies agitur ex quo ego Lundensis ad exercitum hunc incolumis perveni, quemadmodum proximis litteris nostris M^{tem} V. ambo admonueramus. Interea sedulo etiam et Frater Georgius episcopus Waradiensis et Petrus de Peren a nobis admoniti atque invitati sunt, locusque insuper designatus est ad conveniendum utrisque partibus accomodus, missis et vicissim postulatis salvi conductus litteris. Sed Frater Georgius frigidissime respondit, ac si ne egisset quidem unquam ut ego Lundensis huc accederem; inquit se ad (*sic*) regem suum de

adventu Lundensis et item de aliis, videlicet loci communis et salvi conductus expeditione certiores fecisse, ideoque nihil aggredi audere, nisi habita informatione et responso domini sui; Petrus vero de Peren ostendit sibi maxime de adventu Lundensis satisfactum gratulaturque plurimum. Scimus autem eundem dominum Petrum apud Fratrem Georgium affectuosissime laborasse quo absque dilatione nobiscum congregaretur
 liquet enim manifeste quod hac sola de causa Fratri Georgio castris Fizer et Therebes cedere voluerit ut ad pacis tractatus Cassovia exire non gravaretur. Misit porro praefatus dominus Petrus die Veneris praterita praepositum de Lelez cum literis credentiae quarum vigore me Lundensem nomine domini sui officiose excepit et de salvo adventu denuo gratulatus est. Supplicans utrique nostrum ut moram bidui aut ad summum tridui quo tempore ipse et Frater Georgius nondum nobiscum constitui possent, aequo ferremus animo; nam post exactum triduum Fratrem Georgium posse nos convenire. Sin autem is adventum suum prorogaverit, pollicebatur idem dominus Petrus verbis dicti praepositi, se post spatium trium dierum quarum hodiernus est ultimus, omnino apud nos esse velle; habere enim a domino suo plenum mandatum rerumque omnium amplam informationem. Itaque eum hodie vel cras omnino expectamus; incerti tamen, venturus sit, nec ne. — — — — —
 — — — — —

Datum ex castris ad oppidum Varanno positis die vigesima sexta novembris anno domini MDXXXVII.

Eiusdem Vestrae sacrae regiae Maiestatis

humillimi servitores

Jo. Ludensis mp.

Leonhard Freiherr von Vels. mp.

Külczim : Sacrae Romanorum, Hungariae stb. regiae Maiestati stb.

Eredeti; csaknem egészen chiffreben írva.

XXX.

1537. nov. 26. decz. 3.

A lund érsek naplója a Rozgonyban folyt előleges békealkudozások s egyéb Ferdinánd érdekében tárgyaldásokról, Frater Györggygel, Perényi Péterrel illetőleg Balassa Imrével.

Lunae vigesima sexta novembris, quo die ad M^{tem} regiam de omnibus occurrentiis copiose scripsimus, rediit dominus prae-

positus de Lelesz cum litteris credentiae a domino Petro de Peren missus, qui affectuosissime rogavit ut ad Rozgon non gravemur venire. Dominus Leonardus et ego tandem deliberavimus in die crastina mane ad Eperies, die vero Mercurii ad Schomos medium iter inter Cassoviam et Eperies proficisci et ita remisimus praepositum; dimisimus etiam dominum Hieronymum Laski ad dominum Petrum, ut cum eo prius conveniat, quia ita uterque optaverat, neque aliter commode fieri poterat.

Martis vigesima septima novembris cum maxima itineris difficultate ivimus Eperies, ubi coacti sumus expectare currus nostros, qui venerunt tandem die Mercurii sequenti, sed et eodem die ibidem nobis manendum fuit.

Iovis vigesima nona novembris profecti sumus dominus Leonardus capitaneus generalis dominus Laski et ego tribus miliaribus ab Eperies ad Rozgon, locum a Cassovia uno miliari distantem, quia Frater Georgius multis verbis se ulterius progredi non posse excusavit ob custodiam civitatis Cassoviensis, in quam singulis noctibus reverti cogeretur. Contulimus nos eo, videlicet Rozgon, quo venimus in meridie; expectabant autem ibi adventum nostrum Frater Georgius et dominus Petrus de Peren, qui obviam nobis profecti nos omnes cum honoris exhibitione exceperunt et ad hospitium commodiora illius villae per eos utcunque ornata deduxerunt; deinde gratulationibus de adventu, de bona valetudine et praeterea gratiorum actione erga me Lundensem, quod venire dignatus sim et similibus rebus consumptum est tempus aliquod. Deinde ad secretiora deventum est et in primis exorsus sum ego, qualiter ad adversariorum instantiam venissem ad hanc provinciam, modo mihi videretur negotium hoc tam sanctum tamque necessarium reipublicae christianae per nos omnes fideliter, pie et christiane atque absque ullis simultatibus, dolis et procrastinationibus esse incipiendum, tractandum et terminandum, quod nos omnes ita successive nos facturos ingenue polliciti fuimus. Insteti statim apud utramque partem ut locus communis et conveniens tractatibus continuandis designaretur, deinde etiam certus dies conventionis praescriberetur. Responderunt adversarii me verum dixisse; necessarium enim esse ut de loco et tempore conventionis inter nos primum omnium conveniret; sed eos omnino existimare impossibile fore in his pacis tractatibus aliquid boni transigi posse, potissimum existentibus duobus supremis capitaneis utriusque partis ad tractandum designatis, nisi prius induciae aliquot dierum, quibus ab armis et omni depredatione cessaretur, fierent. Dominus Leonardus a Fels respondit tractatus istos commode fieri posse etiam bello durante; praeterea se nullum habere a rege suo mandatum huiusmodi inducias admittendi; imo contrarium se in mandatis

habere dixit. Replicarunt denuo Frater Georgius et dominus Petrus de Peren et instantissime pro induciis insteterunt, me quoque rogantes ut vices et auctoritatem meam interponerem, quo omnino induciae a domino Leonardo impetrarentur. Ego cum sentiam statum rerum exercitus Romanorum regiae M^{tis} eum esse ut etiam invito domino Leonardo dissolveretur, idque brevi: persuasi domino Leonardo ut inducias admitteret; et licet contrarium haberet sibi a rege suo iniunctum, obtuli me partem indignationis sue M^{tis}, si qua oriretur, humeris meis impositurum. Dominus Leonardus admisit inducias ad meas et adversariorum preces, et cum instaret nox ut de induciarum tempore et modo concludi minime posset, cibum sumpsimus cum Fratre Georgio omnes, qui quidem nos humanissime tractavit; atque ita in nocte recesserunt dictus Frater Georgius et dominus Petrus, promittentes se altera die mane circiter horam novam redituros, ut incoepta continuarentur.

Veneris die trigesima dicti mensis, ut promiserant, redierunt; egimus hinc inde ad multas horas super tempore et modo induciarum; tandem conclusum fuit ut induciae fierent ad viginti octo dies, quia dominus Leonardus dixit se ad ulteriores dies admittere non audere; interim tamen se et me ad Romanorum regiam M^{tem} scripturos esse ut nobis mandatum mitteret inducias istas prorogandi; idem etiam vicissim Frater Georgius et dominus Petrus se facere velle apud suum principem pollicebantur.

Locus conventionis disputatus est aliquandiu, nempe ego dixi me statuisse omnino in Eperies permanere et quia ad adversariorum preces per tot milliaria venerim, non videri mihi absurdum, ut ipsi eo venirent ad pacis tractatus continuandos. Responderunt se non solum, pro honore caesareae M^{tis}, ad Eperies, sed etiam si necesse videretur, Viennam usque etiam profecturos; sed cum negotium hoc tria requirat, videlicet ut secretissime et celerrime fiat ac arces et munitiones in confinibus Turcarum positae interim commeatu et reliquis necessariis instruerentur, et si in Eperies tractatus isti essent continuandi, fieri non posse ut celeriter terminarentur, cum in multis consulendus esset eorum dominus, ad quem ex Eperies vix decem dierum spatio quis proficisci possit; rogantes propter deum et negotii celeriore expeditionem ut non gravaremur in tribus sequentibus locis videlicet Thokay, Pathak aut Prona feliciter incipere et terminare felicius; deliberavimus inter nos aliquandiu, sed postremo conclusimus: in Pathak esse conveniendum die vigesima mensis decembris. Et tum denuo adventabat nox, cumque mensa ad coenandum adornaretur, Frater Georgius petiit per medium domini Laski colloquium mecum separatum; ubi multa

retulit, qualiter ipse nunc primum se in hoc pacis negotium sincere immiscuerit, quod tamen prius nunquam fecisset et licet rex Poloniae et alii principes diversis temporibus hoc negotium tentaverint; tamen nihil penitus efficere potuerunt; sed nunc omnino pacem futuram dixit: modo, domine Lundensis, volueritis ad honesta condescendere; praeterea — inquit — rogo, ut facta pace, ego etiam apud caesaream et Romanorum regiam M^{tem} pro homine et in aliquo honore habear; quia licet monachus sim, tamen homo permansi; nec¹⁾ est, quod ego a M^{tibus} suis beneficia episcopatus, pecuniam aut bona petam, satis mihi est earum gratia; quod si facient, videbunt quod et ego eisdem servire possum et sciam. Nam in toto hoc regno nemo est qui Turcarum, Rascianorum, Walachorum, Moldavorum et etiam Hungarorum naturam aequè sciat ut ego et quibus modis et mediis cum singulis tractandum sit. Sunt — inquit — in regno, qui se scire iactitant omnia, sed re vera nesciunt; laborant enim avaritiae studio, aut laete, bene et laute vivendi voluptate ducuntur. Et eiusmodi multa in laudem sui exposuit; quae non solum approbavi omnia, sed adauxi etiam; quod si hoc pacis negotium promoverit, nihil fore sibi ab utraque M^{te} expectandum aliud, quam gratiam et clementiam prae ceteris omnibus, denique honoris dignitatis et fortunarum summam augmentationem. Tunc subito quesivit, an ego illud sibi polliceri possem et an accuratum sollicitatorem apud utranque M^{tem} me exhibere vellem. Respondi bona fide et data manu promisi. Tunc, inquit, videbis quid ego in hac re sim factururus; unum tamen scire cupio; si quando, inquit, rex meus omnino quaedam secretiora cum D^{ne} V. concludere velit, an non gravabitur cum personaliter accedere. Respondi me ad hoc nihil certi pronuntiare posse, nisi prius intellexero dominum suum ad negotiū bonam conclusionem tendere velle, ut si tunc esset in uno aut altero articulo dubium, quo omnino mihi isthuc mihi esset eundum, fortasse induci possem. Extunc allata sunt fercula et finita coena sub noctem redierunt ambo Frater Georgius et dominus Petrus Cassoviam, redituri sequenti crastino firmandi sigillandique litterarum induciarum gratia.

Sabbati prima decembris reversi sunt; circiter horam decimam post meridiem, ubi lectae, relectae et correctae fuerant

¹⁾ A »nec« szócskát bár a titkos jegyek kulcsa szerint, de meg az értelem szerint is csak »nec«-nek lehet olvasni: az egykorú dechiffrirozó mégis »necesse«-t olvasott ki belőle. Pedig ez igen nagy különbség s ha Ferdinand valahogy e hibás értelmezés tudomására nem jutott: Frater Gy. bizonyára nem oly kedvező színben lőn eléje állítva, mint megérdemlé vala, — e párbeszédet illetőleg.

indiciarum litterae et tandem communitae; ibi tum Frater Georgius denuo illa tria necessaria inculcat, videlicet: ut negotium hoc cito et secrete terminaretur, ut confinia praesidio et com-
meatu firmarentur; et ideo a domino Leonardo et me intelligere optavit ut postulante necessitate vellemus dominum suum accedere, quo negotium hoc felicius, celerius et minori negotio expediri possit. Respondit dominus Leonardus se hoc nullo pacto facere velle nullaque ratione ad hoc induci, nisi M^{tas} regia sibi expresse id committeret. Ego vero dixi ea de re nunc absolute respondere non posse, sed successu temporis tractatus viam monstraturos, quid mihi in hac re faciendum foret.

Tandem dixit se hesterno die non absque minima occasione dixisse, necessarium esse ut confinia contra Turcas in tempore et commode munirentur; et cum dominus Laski sibi videretur praeter ceteris rerum turcicarum experientiam habere, instantissime cum domino Leonardo et mecum egit ut omnino efficeremus quo Laski his tractatibus interesset, quoniam hic omnino in hac pacis conclusione necessarius futurus esset.

Ego et dominus Leonardus quia cognovimus dominum Laski egerrime tulisse quod ipse non aequè ac dominus Leonardus esset unus ex parte regiae M^{tis} ad eiusmodi negotium tractandum deputatus et in hanc sententiam se plurimum indoluisse aperte satis loquutus est: videre scilicet se a Romanorum regia M^{te} sperni penitus et postponi quodque sui nulla haberetur ratio; ipsum enim illum fuisse qui Fratrem Georgium et Petrum de Peren ad eiusmodi pacis tractatus promovendos primum induxisset; propterea Viennam ad Romanorum regem velocissime cucurrisset, me quoque ad hanc profectionem induxisset; nunc vero post meum adventum nulla prorsus sui mentio fieret; unde sequeretur quod Frater Georgius et dominus Petrus de Peren viderent illum nullam fidem apud regem Romanorum habere et propterea in honore et existimatione non minimam iacturam tulisse; — cum multis ac diversis aliis inutilibus verbis, ostentatione, indignatione et aliis modis indebitis, dominus Leonardus et ego haec omnia modestissime tulimus et quantum fieri potuit, aliquando excusando, aliquando etiam dissimulando obiter transmisimus; neque tamen illum continere potuimus, quin bis cum Fratre Georgio et domino Petro de Peren Cassoviae pernoctaverit; quid autem egerit cum eis, ignoramus; sed cum prius dominum Laski eo turbatum cognovimus, quod ad tractandum negotium hoc deputatus non extiterit, cumque seorsim multa cum adversariis colloquia haberet, unde ad tractatus istos iam etiam sollicitè deposceretur: sane non potuimus dominus Leonardus et ego non sinistre aliquid suspicari; licet honestè dissimulaverimus et Fratri Georgio ad suam petitionem respondimus: nos domi-

norum et principum nostrorum ministros esse et nostrum non esse principibus nostris persequendorum tractatum leges et modum praescribere.

Frater Georgius intellecto nostro responso, obticuit; licet die sequenti scedulam littera A. signatam super hac re cum suo secretario per noctem ad me misit; ad quam ne verbum quidem respondere volui; bene tamen consideravimus dominus a Fels et ego, quod haec omnia ex sollicitatione domini Laski provenirent, et quod adversarii (nostro quidem iudicio) ideo eum tractatibus his pacis interesse vellent ut omnia nostra secreta prima fronte intelligerent aut si quando ex pacis tractatibus nihil sequeretur, ut ipsum ad eorum devotionem eo commodius traherent. — Atque ita in consilio publice nihil inter nos tractatum fuit amplius; seorsim tamen Frater Georgius mecum egit, inquiens: Domine Lundensis, si velis hanc pacem componere, unum erit necessarium ut nobis non per verba aut pollicitationes et litteras, sed effectualiter ostendas, quibus modis intendant M^{tes} caes. et regia Romanorum contra Turcarum potentiam [regnum] defendere. Dominus, inquit, meus plane constituit facta pace continuo decem millia equitum bonorum alere; et cum rex Romanorum habeat maiorem regni Hungariae partem, praeterea Austriam, Carinthiam, Moraviam, Slesiam, Bohemiam, oporteat eius M^{tem} longe maiorem militum numerum pro regni tuitione instructum habere; nisi hoc eventum sortiatur, non credat — inquit — dominus Lundensis regem meum tam stolidum, ut se Turcis hostem declaret. Et ideo, inquit domine Lundensis si super hac re non habueris a caesarea M^{te} et Romanorum rege plenam resolutionem; fac ut habeas omnino in Pathak quando conveniemus, quia hinc pendent leges et prophetae.

Respondi caesaream et regiam Romanorum M^{tes} nihil magis cordi habere, quam regni conservationem tuitionemque, seque in eo tales exhibituros esse ut non solum eorum dominus et Hungariae regnum, sed tota respublica christiana ferventissimum animum utriusque M^{tis} agnoscant, quemadmodum D^{tio} sua reverendissima et ceteri procures a domino Leonardo et me, quando ad hunc articulum deventum fuerit, clarius manifestiusque intellecturi sunt.

Atque ita tandem allata sunt fercula, pransi coenatique sumus amice et laete; postea hora prima noctis recessit Frater Georgius Cassoviam; remansit dominus Petrus in villa una nobiscum et dominus Emericus Balassa, qui per medium domini Laski cum domino de Fels et mecum tractavit ea quae sequuntur. Neque audebat nos propter evitandam suspicionem convenire; sed omnia se cum domino Laski nunciaturum promisit voluitque ut cifram, quam secum habeo, domino Laski consigna-

rem; quod subito feci. Emerici Balassa petitio et conclusio haec est quod ea quae mecum egit Varadini, rata et firma habeantur. Estque eiusdem intentionis, cuius tunc erat, queque pollicitus est, servare intendit, licet pericula et damna multa allegat, quae propterea passus est et patitur in dies.

Cupit imprimis quod pro recompensatione damnorum suorum, quae passus est, in eventum quo pax non concludatur, loco arcis Diosgeur fratri suo Sigismundo Balassa detur a regia M^{te} Romanorum aliqua recompensa et quod nunc in conventu Patahak eum de voluntate M^{tis} suae certiore reddam.

Secundo vult castrum Vereskeu pro damnis et periculis in quibus se positurus est, propter negotium Transsylvaniae et quod antequam ad illum scribam iam sit in manu mea. Quod si illi per cifram scripserim, me illi daturum, contentus erit stare meae fidei.

Ante medium mensis maii proxime futuri exercitus paratus sit et veniat; quia ulterius ipse non vult esse obligatus; primo ut in fine februarii per me ad illum scribatur, deinde ut ante medium maii negotium effectum reddatur.

Quarto ut Hieronymus Laski cum duobus millibus equitum et trecentis archibuseriis ad illum mittatur, et nemo alius.

Quinto ut Laski habeat decem millia florenorum pro conducendis equitibus in regno, ne ad hostes proficiscantur.

Sexto ut Lundensis sequatur cum exercitu, habeat plenum mandatum tractandi cum Moldavo, Transalpino et ceteris Transsylvanis.

Septimo adiunxit Lasco, postquam negotium hoc sine Lasco fieri nequeat; ego Lundensis viderem, quomodo M^{tas} regia cum Lasco componat, quia nullo pacto ita servire vult, sicuti servivit hac aestate praeterita.

His transactis dixi vale domino Petro de Peren, qui se ad hanc pacem componendam officiosissimum obtulit, sed cum magno respectu semper mecum loquutus est, ne apud partem adversam in suspicionem veniret; neque solus dimissus est a Fratre Georgio; manserat enim secum ea nocte, cum in villa Rozgon pernoctaret, Balthasar Bornemissa, qui ne pedem ab eo movit.

Similiter Emericus Balassa admonitus est per dominum Petrum, ne se in minimo suspectum redderet. Ita ille personaliter valedicere non est ausus, sed medio domini Laski nuntiavit.

Et ita dominus Petrus die secunda decembris Patak, dominus Emericus Balassa Cassoviam, dominus vero generalis, Laski et ego Eperies profecti sumus.

Lunae tertia decembris summo mane venit ad me dominus Laski, dicens se iturum versus Kesmark et deinde Poloniam. Precatusque veniam, dicto vale, recessit.

Jo : Lundensis manu sua subscripsit.

Hátirat : Memoria domini Lundensis.

Eredeti, nagy részben chiffre.

XXXI.

1537. decz. 1. Rozgony.

A rozgonyi fegyverszünet okirata.

Nos Joannes electus archiepiscopus Lundensis, sacr. caes. ac catholicae regiae Maiestatis etc. consiliarius et orator ac Leonhardus liber baro de Fells, sacr. Romanorum Hungariae Bohemiae etc. regiae Maiestatis consiliarius et capitaneus generalis in regno Hungariae, fatemur et recognoscimus per praesentes litteras nostras, quod nos hodierna die, nomine, in persona et authoritate praefatorum caesareae et regiae Maiestatum dominorum clementissimorum ex pleno mandato utrique nostrum a principe suo concesso cum reverendissimo domino Fratre Georgio electo Waradiensi etc. et spectabili ac magnifico domino Petro de Peren, perpetuo comite Abawywariensi et capitaneo supremo adversarii memoratae regiae Maiestatis, in villa Rozgon congressum et colloquium habentes, publici boni et constituendae pacis gratia, proque tollenda miserrimi huius regni tot annorum assidua oppressione, breves quidem istas sed salutare viginti octo dierum et noctuum a tertia die istius mensis decembris initium sumentes et per totum mensem durantes inducias sincere sine fuco et fraude fecimus, pepigimus et conclusimus; hac videlicet ratione ut una quaeque pars omni hostilitate semota ac positis armis, libere quiete et indemniter rebus bonisque suis mobilibus et immobilibus gaudere, sine metu et citra periculum possidere, imo in ditionibus alterutrius partis diversari, immorari, nuntios suos hominesque ultro citroque mittere sed et mercatores etiam hinc inde negotiari et commercia mutua habere, denique omnes et singuli cuiuscunque dignitatis praeeminentiae status, ordinis et conditionis fuerint, habitis quoque pro securitate sua aliquot centum vel quocunque militum stipendiariorum numero; sine tamen praeiudicio et damno alicuius, ubilibet ambulare ire atque redire, tuto possint et valeant. Neutra praeterea pars se in alterius iurisdictionem quovis colore, via vel occasione immisceat,

nulla onera imponat, nullam dicam exigat, nullas depraedationes, nullamque vim exerceat, non solum in bonis nobilium sed et eorum omnium, qui aut castra tenent aut ad castra pertinent.

Quodsi vero aliqui deprehensi fuerint, qui temeraria contumacia ducti, fidem publicam quocunque modo contra tenorem praesentium debilitasse aut infregisse dinoscantur, gravissima et irremissibili animadversione, iuxta demerita ab utriusque partis capitaneis plecti debebunt. Quocirca in fide bona pollicemur, quod nemini omnium qui violationis culpam inciderit, parsuri aut gratiam facturi sumus. Quanquam tamen si in remotioribus citra Danubium regni Hungariae partibus continget aliquid contra inducias fieri, a prima die induciarum praesentium usque ad quintam diem, quoad plene omnes praemoneantur, excessores non puniantur, sed teneantur ablata restituere. In vicinioribus autem statim post emanationem praesentium quicunque accusandi venient, et puniantur et ablata restituere cogantur, citra effugium et omni excusatione sublata. Caeterum comitatum Abauywariensem ab omni prorsus exactione cuiuscunque solutionis liberum absolutumque censuimus, ita ut nec a nostra neque ab adversa parte interim dicari possit vel debeat. Sed dicam comitatus Zemlyinensis spectabilis dominus Petrus de Peren pro arbitrio suo, et nos vicissim dicam comitatus de Wngh libere recipere et exigere valeamus. Oppido Güncz tamen, quoniam super eo difficilis orta est controversia, ab utriusque partis iurisdictione exempto et immuni relicto.

Porro cum hae induciae ad mutuum principum firmandam concordiam, ut praemissum est, maxime ineundae, locusque et dies ad tam ardui negotii tractationem appositum constituendi videbantur, iuxta finalem compositionem inter nos factam conclusum est, ut vigesima die huius mensis decembris ad civitatem Patak nos personaliter, vel qui a principibus nostris loco nostri erunt deputati, venire ibique communi huius regni saluti, omni mora et quovis privato affectu neglectis, consulere et inde rebus confectis vel infectis, ad securam reverti possimus et debeamus.

Sed quoniam praesentes induciae ab hac parte Danubii tantum ius obtinent, neque nos adhuc de mente sacr. regiae Maiestatis domini nostri clementissimi, quid ab altera parte fieri velit, aliquam informationem habemus; id circo ingenue promissimus apud dictam Maiestatem suam nos accuratissime laboraturos ut et pro altera Danubii parte induciarum litterae iuxta conditiones et terminum praenarratum, factae et conscriptae, cum litteris etiam praeceptoris ad capitaneos gentium trans Danubium existentium destinatis, ad manus spectabilis domini Alexii Thwzronis Maiestatis suae locumtenentis, si ita visum ei fuerit, mittantur; modo vicissim ut repromissum est, praefati reveren-

dissimus dominus Frater Georgius et spectabilis dominus Petrus de Peren similiter litteras induciarum et praeceptorias ad dominum Valentinum Thewrewk et ad alios partis suae capitaneos et officiales impetrent et cum homine suo ad praefatum dominum locum tenentem mittant, ut datis et vicissim acceptis litteris, etiam ab altera Danubii parte, iuxta utriusque principis voluntatem induciae publicentur et inviolabiliter servandae committantur.

Sin autem contingat praefatum serenissimum Romanorum regem dominum nostrum clementissimum aliquid contra adversarium suum in altera parte Danubii moliri aut expeditionem facere et idem adversarius gentes ab hac Parte Danubii conscribat et praefato domino Valentino vel aliis capitaneis et gentibus suis in subsidium mittat; tum nos capitaneus generalis non teneamur inducias istas servare, sed liberum sit salvo honore nostro, quamvis hostilitatem gerere, bellum restaurare et arma resumere. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum, sigillo ac manu propria munitarum mediante. Datum in possessione Rozgon, die prima decembris, anno domini 1537.

Hátirat : Induciarum litterae.

Egykorú másolat.

XXX II.

1537. deczemb. 18. K r e m s.

Ferdinánd válasza és megjegyzései a lundi naplójára, a rozgonyi fegyverszünetre s a lundi érsek és Vels tudósításaira.

Ferdinandus etc.

Reverende pater devote, ac nobilis fidelis, dilecti. — —

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524	5

Ceterum ex memoriali abunde intelleximus quomodo in pacis tractatu initium factum et inter vos de loco atque induciis conventum fuerit atque eas quidem inducias ex causis per vos allegatis ratas et gratas habemus, dantes vobis plenam auctoritatem ut quemadmodum pro qualitate et dispositione rerum istarum successuque tractatus pacis utile et expediens esse videbitur, ita easdem inducias vel longius prorogare vel revocare possitis; neque enim opus est ut expressius quidquam vobis in hac re praescribamus, quos certo scimus nihil plane omissuros fore eorum, quae ad conficiendam pacem deservire possint. Quamob-

rem si necesse esse existimabitis ut induciae longius prorogentur, libere id vos facere per nos licebit et deinde si fiet, scribebimus locumtenenti nostro in Hungaria eique litteras praeceptoriales ad regnicolas pro servandis induciis necessarias mittemus. Unum autem animadvertendum beneque considerandum in iis arbitramur, ut si pro altera parte Danubii induciae suscipiendae sint, imprimis caveatur ut Valentinus Tereck non solum sese a depredationibus contineat, verum etiam a dicatione comitatum et seductione subditorum nostrorum et fidelium abstinere teneatur.

Locum conventionis nobis non displicet ex quo alius aptior pro desiderio vestro obtineri non potuit.

Sermonem cum D^{ne} V. a fratre Georgio habitum bene notavimus, ad cuius verba ostentationis plena D^{nem} V. sapienter respondisse agnoscimus, optatumque nobis et gratum esset ut perinde atque iactitat, hanc pacem promovere studeret, tunc enim non solum laude dignus esset, verum etiam ut praemio afficeretur, mereri posset. Et quia se hominem adhuc permansisse dixit ac gloriae illum avidum esse facile credamus, haud abs re fuerit, quo magis magisque ad pacis negotium sincere tractandum incitetur, ei vel aureos montes amplissimis verbis polliceri, magnamque spem facere, quod si pacem istam recto studio promoverit, eum non solum omni clementia liberalitateque nostra complexuri simus, verum etiam pro autoritate nostra adiuturi ut cardinalatum adipiscatur, praepinguemque et opimum episcopatum in Hungaria habeat et possideat; sicuti vos nomine nostro audacter facere debere censemus in hoc ut eius malitia mensque fallax vel eiusmodi liberalissimis pollicitationibus vincatur, quo rebus nostris favendi animum inducat. Videtur enim haec una ad sui persuasionem apprime apta esse, si in spem assequendi cardinalatus erigatur; quem, cum odio habeat Colocensem et Brodericum, forte vehementius in ipsorum contumeliam appetat, necesse est. Nam si opus fuerit litteris, quibus promissionem sibi a nobis fieri certam cupiat, non gravabimur in eam sententiam illas expediri iubere.

De eo vero, quod dictus Frater Georgius a D^{ne} V. scire cupivit, ut si dominus suus quaedam secretiora concludere vellet, an non graveretur eum personaliter accedere, bene respondit D^{tio} V.; quia ex praeteritis actionibus prorsus deterremur, quominus D^{nem} V. illum accedere velimus; optime enim scit quomodo prius cum coram apud se fuit, negotium cum dedecore nostro sursum deorsumque iactatum fuerit. Proinde haud quaquam assentiendum existimamus ut D^{tio} V. tuque Leonarde, nisi pacis conclusionem certissimam ex eo consecuturam videretis, personaliter eum adeatis.

Porro autem quod Frater Georgius dixerit, vaivodam facta pace plane constituisse decem millia equitum bonorum continuo alere contra Turcarum potentiam etc. et ideo a nobis scire cupiat, quas copias nos ex regnis et dominiis nostris contrahere possimus; cum vobis mens et voluntas nostra perspectissima sit, cumque vires et facultates nostras et provinciarum nostrarum cognitae habeatis; vos utique ad instructionem nuper datam reii-cimus in qua eius quoque rei mentio, quantum scilicet gradatim pro principio nomine nostro promitti velimus, dilucide et expresse facta est; de qua nihil equidem inpraesentiarum immutandum censemus. — — — — —

Datum Cremsii XVIII. decembris 1537.

Az irat élén : Lundensi et Leonardo a Vels.

Fogalmazvány (mely nagyrészből chiffre-rel volt az expedíciók irandó.)

XXXIII.

1537. decz. 20—29. Sárospatak.

A lundí érsek naplója ama tárgyalásokról, melyeket ő és Vels mint Ferdinánd megbízottai Frater György, Perényi Péter, Frangepán Ferencz és Brodaries Istrán Zápolyapárti biztosokkal Sárospatakon a megkötendő béke ügyében folytattak.

Jovis 20. decembris sumpto prandio fecimus unum miliare dumtaxat usque Patak. Et licet dominus Petrus de Peren de nostro adventu praemonitus fuerat, non tamen nobis obvius venit. Sed misit affinem suum adolescentem quendam Georgium Bathori nobis obviam, qui nos non longe a Patak nomine domini Petri paucissimis verbis excepit, excusando Petrum quominus nobis obvius fuisset, in causa esse quod Fratri Georgio obviam ivisset.

Veneris 21. decembris mane venerunt ad hospitium meum (ubi dominus Leonardus a Vels mecum erat) Frater Georgius et Petrus de Peren. Qui de nostro salvo adventu plurimum congratulati sunt, et talia multa. Nos vicissim pro verbis bona verba dedimus. Illi dicebant se in prandio expectare reverendissimos dominos Colocensem et Waciensem episcopos. Post quorum adventum statim negotium hoc, ob quod convenimus aggressuros. Quod ut omnino facerent, nos eos plurimum sumus adhortati. Deinde quia extra moenia istius civitatis nobis hospitia designarunt, nos aggravatos diximus neque scire an tutum nobis esset in istis hospitiiis immorari vel ne; cupere enim illud intelligere

ab ipsis, neque pro decore nostrorum principum existere ut adversarii oratores intra, nos vero extra moenia hospitia habeamus. Excusavit se satis honeste dominus Petrus dictus, pro nostra commoditate ordinasse nobis talia hospitia, quia in civitate nullae domus electae pro nobis existerent; sed magis desiderare, immo nos rogare ut in civitate hospitia eligamus et quaecunque eligeremus, illa nobis esset daturus. Convenire et hoc dixit plurimum ut eo citius in hoc negotio res expedirentur et meliorem progressum assequerentur. De securitate autem nostra ipsi ambo sub eorum bona fide polliciti sunt, nihil nobis adversi esse expectandum vel timendum — et ita nos demiserunt.

Eodem die Veneris circa horam vesperarum advenerunt praefati episcopi Colocensis videlicet et Waciensis.

Sabbati 22. decembris mane venerunt ad dominum Leonardum generalem et me Colocensis, Waciensis et Waradiensis episcopi nec non et Petrus a Peren. Et post diversas salutationes et generalia multa dixi ego: Postquam dominus deus nos omnes nunc coniunxisset, non convenire ut tempus inutiliter absumeremus. Sed quia negotium hoc, ob quod convenimus, esset tam sanctum ac reipublicae christianae necessarium, per quemlibet nostrum agendum esse fideliter et sinceriter, ut tandem post tractatus finis aliquis bonus cum fructu subsequeretur et talia multa. Cupiebant adversae partis oratores ut ego negotium proponerem vel dominus Leonardus.

Ego dixi hoc mihi non convenire. Scire se quemadmodum ad eorum diversas preces et instantiam venissem ad exercitum Romanorum regiae M^{tis}, deinde ad Rosegen (= *Rozgon*), postremo huc in Patak. Eorum igitur esse ut ipsi proponerent quam ob causam tantopere pro meo adventu instetissent.

Tandem post multa exorsus est dominus Colocensis et dixit longo quodam praeambulo, repetendo in parte priores tractatus in hoc negotio utrinque habitos semper ad hunc unicum scopum tetendisse et adhuc tendere debere videlicet regni conservationem. Et cum regnum hoc servari non possit, nisi duobus modis, videlicet aut per amicitiam cum Turca aut bello et manu potenti; apertissime constare omnibus, Joannem eorum regem habere cum Turca amicitiam et bonam vicinitatem et Turcam ipsum in hoc regno ferre posse pro rege; serenissimum autem dominum Ferdinandum Romanorum regem adeo persequi, neque tolerare posse, ut regnum hoc possideat; et cum neque Ferdinandus rex, neque eorum dominus sufficientes sint regnum hoc contra tam potentem principem tuendi: nullum alium modum ipsi vident regnum conservandi, nisi ut Romanorum rex regnum hoc totum dimittat Joanni eorum regi eius vita durante; ita ut eam partem quam nunc Romanorum rex possidet, ei dimittatur

ad regendum dumtaxat, interim, dixerunt, regendum, donec inter christianos principes fieret unio talis ut communibus viribus contra communem religionis nostrae hostem progredierentur. Et talia multa.

Responsum a dominum a Vels et me: Caesaream ac Romanorum regiam M^{tes} ad nullum¹⁾ alium scopum tendere, quam ipsi praedixerunt, videlicet ut regnum conservaretur. Sed eis non videri ex praenarratis regnum conservari posse, sed potius deperdi. Nam Turca sub dissimulata amicitia posset Joannem, eorum dominum ex improviso invadere et foedera inita dissolvere, quemadmodum hoc anno praesenti cum Venetis fecit. Et cum eorum dominus non habeat ut aliunde subsidia expectet, posset pro suo arbitrio de eo ac regno disponere. Sic actum esset de toto regno. Praeterea manifestissimum esse illis, qua arte Turcarum imperatores omnia dominia christianorum in hunc usque diem sibi subegerint, hoc est: sub ista simulata amicitia. Sed cum Romanorum rex habeat alia multa adiacentia regna et dominia, praeterea totum Romanorum imperium, habet et fratrem potentissimum Romanorum imperatorem et alios principes sibi et affinitate et consanguinitate iunctissimos, quemadmodum rex Poloniae et alii multi: nos non videmus aliam istius regni defensionem, quam ut Joannes eorum dominus cedat regnum hoc totum in manibus praefati Romanorum regis. Qui, si Turca nollet amicitiam manutenere et ab illa discederet, tunc praefata Romanorum regia M^{tas} posset etiam et propriis et praedictorum viribus Turcarum potentiae resistere.

His et similibus argumentis quasi totum diem absumpsimus. Tandem optaverunt ut nos eis alia media proponemus. Nos vicissim diximus illud ad eos pertinere. Quoniam nos huc ad eorum instantiam pervenisse, ideo nobis ipsi dicerent et proponerent ea quae in mandatis haberent. Nihil tamen proferimus eo die. Dominus a Vels et ego optavimus ab eis ut nobis mandatum eorum ostenderent; nos idipsum facturos obtulimus. Ipsi responderunt, se hoc die crastina facturos. Et addiderunt, licet haberent ab eorum domino plenum et sufficiens mandatum; tamen se hic nihil concludere posse; nisi ego Lundensis Waradinum ad eorum dominum proficiscerer; quod ut me rogarent, in mandatis habere dixerunt. Insteterunt vehementer etc. Ego dixi non posse eis ad hoc cum deliberatione respondere, antequam videam quomodo ipsi se in istis tractatibus gerant.

Dominica summo mane misit ad me rev. dominus Colocensis nomine aliorum commissariorum vaivodae et rogavit, ne dominus a Vels et ego gravaremur ire ad templum quod in civitate

¹⁾ Az iratban »multum« áll; de világos, hogy csak tollhibából.

est et ibidem audire sacrum, ex quo vocati essemus omnes ad prandium apud dominum Petrum Perennj, quo finito possemus aliquid tractare. Quod nos facturos promisi. Paulo post venit ad me dominus a Vels, cui narravi eorum petitionem et meam responsionem. Qui assentiit similiter. Ita ivimus ad civitatem hora octava.

In ipso missae officio dominus Colocensis et Frater Georgius mecum multa loquunt sunt in hanc sententiam quod mecum apertius tractare vellent et necessum esse ut aliquantulum separatim mecum agerent. Praeterea ut non gravarer pro bona istius negotii directione Waradinum proficisci; quia scirent, si ego eo irem, pacem omnino futuram, neque alias illa commode fieri posse absque eo quod cum eorum rege constituer, qui secretius et citius se resolvat mecum solus quam aliis praesentibus etiam suis met consiliariis. Respondi ego, finita missa et post prandium de iis eis latius me responsurum. Ita auditum est sacrum; quo finito ivimus ad arcem; pransi sumus omnes cum domino Petro Perennj. Postea commissarii Joannis seorsum iverunt ad cubiculum ubi consuluerunt ad horam et ultra. Nos vero videlicet dominus a Vels et ego mansimus in castro in alio cubiculo, quod erat domini Colocensis. Ibidem commissariorum adventum expectantes. Qui tandem venerunt et facta longa oratione per dominum Colocensem absque magna sententia produxerunt mandatum eorum domini eis concessum. Deinde nos dedimus eis nostra mandata ad legendum. Ita illa dies tota absumpta fuit. Et cum esset nox et nobis abeundum erat, seorsim vocavit me dominus Colocensis, inquiens: domine Lundensis, nos vellemus quaedam ad partem cum D^{ne} V. loqui, absente domino Leonardo, si quando hoc commode fieri poterit, id ab eadem rescire cupimus. Respondi quod quotienscunque illis hoc placuerit, facere possint; designari illis horam diei crastinae octavam ante meridiem et sic discessimus ad hospitia nostra.

In cubiculo domini Colocensis invenimus litteras Joannis vaivodae ad Fratrem Georgium et Petrum de Peren scriptas in favorem Ladislai Orzag, cuius copiam de verbo ad verbum feci et domino a Vels consignavi.

Cum primum ad hospitium meum perveneramus, statim exposui omnia domino a Vels, quae mecum antea erant acta in templo et postea in arce, qui placuit ut solus eos audirem.

Lunae 24. decembris mane hora nona venerunt successive Colocensis, Perennj Petrus, Frater Georgius et Waciensis episcopi et habito inter eos prolixo hungarico sermone, tandem Colocensis dixit, eos omnes ad hoc ad me venisse, ut mihi soli exponerent ea quae ab eorum rege haberent in mandatis. Dixi me lubens eos auditurum. Colocensis itaque dixit: me recordari

posse, quemadmodum ego ex Cremnicia ac postea ex Vienna ad eos scripsissem eosque adhortatus fuisset ut apud eorum dominum instarent primo ut animum suum declararet, ut facta aliqua pace, se vellet hostem Turcis declarare aut in aliqua amicitia vel confoederatione cum illis permanere. Secundo ut postquam Cremniciae inter nos nihil concludi potuit, ut ab eorum domino intelligere velint alis condiciones et modos, quibus ipse pacem amplecti velit. Modo dicebant se extrema apud eorum dominum tentasse et ipsius resolutionem habere, quae talis esset. Quantum ad primum articulum, dicebant eorum dominum eius esse animi ut facta pace inter Romanorum regiam M^{tem} et se, velle id facere quod caes. M^{ti} magis consultum videretur. Quod si illius M^{tas} vellet ut ipse vaivoda se interponeret inter Turcarum imperatorem ac regem Romanorum, non dubitaret efficere posse, ut ad aliquot annos firmas inducias concederet, quoad regnum Hungariae, donec caes. M^{tas} cum Francorum rege res suas componeret ac alios principes et status christianos induceret, quo communibus viribus contra communem totius christianitatis hostem et tyrannum aliquid firmi et stabilis remedii excogitarent. Quod si M^{ti} caes. ita non esset visum, tunc offert se statim facta pace unacum caes. et Romanorum regia M^{te} hostem contra Turcam declaraturum et non solum contra Turcam, sed omnes hostes praefatarum M^{tum} praesentes et futuros declaraturum.

Quod autem ad secundum articulum pertinet, dicebant iamdudum eorum dominum Viennam misisse suum secretarium Matusnay cum sufficiente declaratione eorum quae eorum dominus peteret et quibus conditionibus pacem hanc concludi desideret et velit ad quae penitus se remittebant.

Ego de priori articulo dixi, mihi nunc esse satisfactum. Sed quia dominus Colocensis tacite innuit acsi ego illud aut caesareae aut regiae M^{tum} iussu ab eis expostulassem, declaravi illud ex me solo fecisse ob hanc causam, quoniam iam quintus ageretur annus, quo in hoc negotio hungarico semper haeserim et interim multa et diversa necessaria et utilia negotia pro caes. M^{te} in Germania exequenda obmisi; ne ego perpetuo ita haererem, sed ut intelligerem, an de hac pace hungarica aliquid sperandum esset vel ne: volui illud tentasse et intellexisse an eorum dominus ad primum articulum negative respondisset. Tunc ego occasionem habuissem me ab isto negotio absolvendi et ad alia magis utilia intendendi. Quia sciebam caesaream M^{tem} absque illius articuli declarationem nihil per me tractari voluisse

Replicavit cum colera dominus Colocensis: Ergo vos, Lundensis, voluistis a rege meo eius animum expiscari et illum caes. M^{ti} scribere et tandem vos absolvere a negotio. Hoc a vobis non expectavimus.

Ego repetii, quod ipsi a me nihil expectent quam a probo sit viro expectandum, quodque ego ille non sum qui ad expiscandi ingenii vires protendam, sed necessitas me compulit ut post tot illusiones, primo Neapolis, deinde Waradini, tertio Cremniciae semel tandem hoc unum intelligerem, an eorum dominus pacem velit, vel perpetuo caes. M^{tem} denique et me illius indignum ministrum suis protractionibus illudere. Sed si D^{tº} sua recordaretur eorum quae Cremnitiae mihi dixerat, videlicet dominum suum ipsum ac dominum Waciensem eo eos ibidem destinasse, ut a me omnia expiscarentur et invessigarent, quod ego probe docere possem per eorum domini, [*litteras*] quae adhuc fortassis apud me extant, quibus illis duobus hoc expresse iniungit. Sit igitur apud eos iudicium, quis ad expiscandum venerit, ipsi vel ego? Ad haec mihi nihil responsum est, unus in alterum oculos coniecit, alii me inspexerunt, alii alterum. Deinde dixi recordari me eorum dominus secretarium suum Matusnay cum quibusdam articulis misisset; sed quia nulla ratione fundati erant, nolui ad eos quicquam respondere; nisi quod rev. dominus Frater Georgius thesaurarius et dominus Petrus de Peren habuerunt cum magnifico domino Leonardo a Vels, capitaneo generali colloquium, in quo desiderabant meum ad exercitum adventum. Quod si impetrare possent, pollicebantur et ingenue eorum operam ut illa (*t. i. pax*) omnino fieret. Ob eam causam magnificus dominus Jeronimus Laskus ad dictorum dominorum Fratris Georgii ac Petri a Perenj [*preces*] Viennam venit. Qui tot precibus totque de futura pace firma spe promittens me tandem induxit ut tandem ad exercitum pervenerim sub die 16. novembris. Interim tamen parum aut nihil subsecutum esset, cuius culpa, ipsi noverint aequae ac ego. Subiunxi tandem me eo vocatum fuisse ut tractatus illos Cremnitiae inceptos continuaremus vel illos quos Colocensis et Waciensis caes. M^{ti} ultro obtulerunt. Ergo mihi indifferens esse, quem ex istis tractatibus acciperent; modo semel ad negotia ineunda deveniretur.

Colocensis respondit, iam tractatus illos Neapolitanos esse sopitos, neque ex illis aliquid determinatum fuisse. Respondi, ipsi hoc dicere possint, sed quo eorum duorum videlicet Colocensis et Vaciensis decore, ipsi noverint. Redeamus, dixi, ad tractatus Cremnicienses. Quo audito, denuo inter se aliquandiu loquuti sunt. Et tandem Colocensis dixit: verum esse quod dominus suus rex pacem hanc tum pro commodo reipublicae christianae tum etiam ut caes. M^{ti} gratificari posset, plurimum optare. Sed eo modo ut omnia retineat quae possidet, videlicet Transilvaniam, Budam, Cassoviam, Tockaÿ et alia omnia, de maximo ad minimum usque. Quod si tale mandatum a caesarea M^{te} haberem, illud dicerem, quod si non, scirent se hic frustra tempus perdere. Velle tamen

eorum domino resolutionem meam scribere et responso expectare. Insteterunt tamen denuo exactissime ut dei et reipublicae ac istius miseri regni amore omnia quae a me praestari possent, facerem, nec sinerem hunc conventum sine fructu dissolvi. Scire se eorum dominum pacem facturum et eam honestis conditionibus conclusurum; modo ego ad illum accedam personaliter et illi ea quae possidet reliquerim. Quia de patrimonio et aliis magnam spem omnes mihi dederunt ut se eorum dominus tractabilem reddat; nolui ad ista absque consilio domini a Vels quicquam respondere. Sed quia hora erat XII., itum est ad prandium, et quia erat vigilia natalis domini nostri Jesu Christi, ea die sacris intendimus et alio die ante meridiem communicavi omnia cum domino capitaneo generali, cui ista non displicuerant.

Die Martis 25. decembris quae erat dies natalis servatoris nostri Jesu Christi, post vesperas venerunt ad me Colocensis, Waciensis, Frater Georgius et Petrus de Peren; quibus ego ex voluntate et consilio domini capitanei supremi domini de Vels dixi habere me (sicuti vidisse potuerunt) sufficientia mandata a caes. et Romanorum regia M^{tibus} ad tractandum et concludendum hoc pacis negotium; sed video eos in animo non habere aliquid mecum tractandi, cum ipsi ea mihi proponunt quae in istis tractatibus desiderant, in quibus nec moderationem, nec immutationem minimam per me fieri admittunt. Idcirco nesciebam ad quid me vocaverint pro mediatore istius negotii. Verum si ipsi ad regni conservationem tantopere sua studia tenderent, quemadmodum ore profitentur, non deberent se in eorum opinione et propositionibus admodum pertinaces exhibere, maxime ubi semper profitentur eorum dominum omnia ad caes. M^{tis} contemplationem (*sic*) facere. Quod si ita esset, non dubitarem quin et se caesareae M^{tis} moderationi submitterent et similia multa. Responderunt semper et saepius se iustissima petiisse; immo iniquum esse si aliter decerneretur, velle eorum regem ea omnia retinere quae possidet, nec minimam particulam ab illis unquam dimittere. Sed de patrimonio et aliis petitis inveniri posse media, quibus ad gratificandum M^{ti} caes. inducatur ad omnia honesta acceptanda. Immo dominus Vaciensis dixit quod quisque id quod tenet, imposterum possideat; ad alia se intromittere non posse. Rogavi ut melius deliberarent hac nocte et media aliqua excogitarent de Transylvania. De Cassovia vero et Tockay sub induciis per me nomine caesareae M^{tis} factis interceptis aperte dixi, nihil cum illis concludere posse et audere, nisi illis prius regiae M^{ti} restitutis. Opposuerunt se, dicentes denuo, nihil posse restituere penitus ut prius; sed tamen usque ad crastinum deliberare velle.

Mercurii 26. mane audito sacro, venerunt praefati commis-

sarii ad hospitium meum ad dominum a Fels et me. Interrogati a me an dominus deus ne meliori spiritu eorum corda illuminasset, dominus Colocensis nomine omnium excusavit se coram domino a Fels quod heri soli mecum tractassent eo absente; quia hoc ab eorum domino habuisse in mandatis. Dominus a Fels iterum respondit se hoc quotiens vellent et publice et secreta facere posse; quia ego neutralis essem, et ipsi etiam liberum esse me ad partem et secreto conveniendi, quotiens illi hoc libuerit. Deinde Colocensis continuavit longo sermone ea, quae millies dicta sunt: Quod Romanorum rex merito deberet contentari de oblatione eorum domini et illum in regno ad vitam ferre; similiter M^{tas} caesarea quae in suos privatos hostes se semper clementissimum exhibuit; allegando ducem Mediolani Franciscum et alios; debere itaque se talem mediatorem ostendere ut regem Joannem sua liberalitate et clementia ad hoc induceret ut regnum hoc absque ullis impensis et hoc integrum et non devastatum fratri suo acquireret; allegando multa in eam sententiam, quod impossibile foret regnum hoc absque Joannis adiutorio subdicionem regis Romanorum conducere posse et hanc sententiam, multa. Dominus a Fels et ego iterum pro Transylvania atque Cassovia instetimus ac firmiter inhaesimus, potissime in restitutione Cassoviae. Cum intelligerent nos in iis firmiter haerere, abduxerunt se in aliud cubiculum, ubi scripserunt litteras ad eorum dominum, quas ante prandium miserunt. Et tandem satis aperte nobis dixerunt se nullum penitus habere mandatum nobiscum de Transylvania aut Cassovia agendi; immo expresse in mandatis habere quod ne minimum quid cederent aut dimitterent. Verum si nos vellemus cum eis pacem, ut ab ista petitione desisteremus. Non dubitarent quin de patrimonio et aliis pro aequitate componere nobiscum possent. Quod si non faceremus, se ulterius nobiscum tractare non posse. Itum est ad prandium quia erat ultra duodecimam istius diei. Peracto prandio (quod mecum sumpserunt) quia tarde fiebatur, iverunt domum et Frater Georgius dixit se die crastina ante meridiem fortassis ad me venturum.

Jovis 27. decembris mane hora 9. venit ad me Frater Georgius, qui solus multa mecum egit, ut pacem omnino hac vice componerem. Quod nisi facerem, futurum ut dominus suus non solum se sed et totum regnum in desperationem poneret extremam, ex qua sequeretur imprimis illud inconveniens, quod regnum hoc in aeternum nunquam perveniret ad domum Austriae, rogatque ita me ut ob Christi passionem ne occasionem benegendi praetermittam si modo salutem caes. ac Romanorum regiae M^{tis} cuperem. Ego respondi me hoc ex animo atque totis viribus facturum, sed viderem ipsum et suum dominum in hac re nimium

difficiles et pertinaces, ita quod nec ad caes. M^{tis} contemplationem, neque meam interventionem quicquam de iis, quae proposuerunt, cedere velle; rogavi itaque eum tanquam illum, qui reipublicae christianae praeceteris in hac re inservire poterit, velit se aliter de Transilvania et Cassovia deliberare atque media aliqua excogitare; quibus ego per aliquam occasionem inducerer ea admittendi, quae etiam a M^{te} caes. non habeam in mandatis. Respondit ad salutem animae suae, quod dominum suum ad alia inducere non potuit et hoc cum magna difficultate ut etiam retentis omnibus quae possidet ad vitam, se suosque liberos a regni successione privaret, ac Romanorum regiam M^{tem} suosque liberos et haeredes ad hoc instituat; de quo merito caes. et Romanorum regia M^{tates} contentari deberent. Et aperte dixit: si ego ad hoc non haberem mandatum admittendi, frustra fieri omnes tractatus. Ego tamen ut in aliis eos redderem faciliores, permansi in meo proposito de petenda Transilvania et Cassovia, rogans eundem ut hoc die melius deliberaret et die crastina iterum nobiscum conveniret melius deliberatus. Deinde dixi esse et alios articulos, de quibus nobis esset tractandum; videlicet de patrimonio et aliis ut de illis etiam cogitaret. Ille respondit dominum suum nunc honestissime repetere posse et debere patrimonium suum; quia, inquit, quid domino meo prodesset patrimonium post illius mortem? Respondi quod iuste petere poterit totam gratiam quam facilius essemus illi concessuram (*sic!*); sed iustissime nos illi denegaturos patrimonium nunc restituendum, antequam regnum hoc totum ad Romanorum regiae M^{tis} devotionem pervenerit. Et si ab illa petitione desistere non vellet, non opus esse ut amplius conveniremus, quia iam tractatus istos eorum finem assecutos esse. Dixit se cum collegis die crastina super his nobiscum tractaturus.

Dominus Vaciensis eo die cum domino a Fels et mecum pransus est. Hic peracto prandio mecum multa locutus est, in hanc sententiam ut omnino afficerem, ne pacis isti tractatus absque fructu dissolvantur. Quia, inquit, scire se regni interitum ante oculos esse et dominum suum ad extremam desperationem iturum, quod omnino cavendum esset, eo potissimum, quod Romanorum rex et sui successores nunquam regnum hoc assequi possent armis; sed hoc modo absque dispendio et periculo assequerentur et in hanc sententiam multa. Ego dixi me pacem hanc duplici modo facillime facere posse. Primo si ego omnia admitterem, quae ipsi nomine eorum principis petunt et sic similiter ab alia parte quae expostulantur si ego ea admitterem etiam ibi pax esset admissa; quia uterque durus existeret, repetiit multa et antea centies repetita. In summa rogavit ut a petitione Transilvaniae et Cassoviae abstinere. Licet, dixit, se et dominum

Colocensem consuluisse ut propter Cassoviam pax ista omitti non deberet, tamen eorum dominum ad hoc inducere non potuisse ut assentiret; dantes Fratri Georgio culpam quominus eorum dominus accesserit.

Dixit etiam dominum Petrum Perennj non admodum cupidum ad pacem istam componendam, neque Fratrem Georgium sinceriter eandem promovere; addens causam, quod Petrus sit Lutheranus atque si pax fiat, cogetur eam sectam dimittere aut bonis omnibus et vita privabitur. Deinde multa restituere cogetur quae nunc occupat. Fratrem Georgium scire se non permansurum in ea autoritate in qua nunc existit.

Admonui ea die dominum a Fels, qualiter Frater Georgius multa fuisset conquestus de violatione induciarum et dixisse se etiam non toleraturum illam iniuriam sed cum usura vindicaturum et quantum conicere potui, voluit dixisse de recuperanda Tockay.

Veneris 28. decembris domini oratores adversae partis omne et ante et post meridiem satis aperte nobis dixerunt se de Cassovia Romanorum regiae M^{ti} dimittenda aut de ea medium aliquot proponendo nihil efficere aut concludere posse, quia ad hoc nullam ab eorum domino haberent commissionem, neque etiam dignum fore ut ab eo repeteretur, quia nullum alium locum tutum haberet ad quem tempore necessitatis cum futuris conthorali et liberis confugere posset, quando Turca regnum istud invaserit. Dominus a Fels et [ego] similiter respondimus nos nullum ad hoc a dominis nostris habere mandatum dimittendi. Sed ego ut caesaris orator Cassoviam repeterem caes. M^{tis} nomine tanquam sub induciis suae M^{tis} auctoritate factis interceptam. Tandem dixerunt et denuo insteterunt ut non gravarer Waradinum ire; tum super isto articulo sperarent se eorum dominum inducturum, quo pro tempore et rerum conditione voluntati caes. M^{tis} se omnino non opponeret. Respondimus illud omnino facere non posse, nisi prius articulis aliis compositis, videlicet de patrimonio potissime. Ad quod dixerunt ipsi, quod Scepusium, Tockay et alia quaedam eos omnino repetere velle et debere atque certissimum fore ut eorum dominus absque illorum restitutione nunquam hanc pacem esset amplexurus. Repetivimus et nos, quod etiam si etiam nunquam pax ista fieri deberet, sibi pro certissimo persuaderent, nos in restitutione patrimonii ne in valore decem florenorum, quoad eorum dominus vixerit, assentire nec velle, nec posse; sed quando in eo instarent, nos amplius cum illis nihil tractare velle; sed die crastina recedere. Tunc post multa colloquia, multis persuasionibus atque precibus insteterunt ut nos ambo non gravaremur Waradinum proficisci, nihil dubitantes, quin super istis quoque articulis patrimonii bene conveniremus; quod

ut omnino faceremus, minis tum protestationibus aliquantulum, persuasionibus universis et precibus nos moverunt. Deinde quia tempus induciarum intra triduum expirat et nos nullas litteras a Romanorum rege superinde acceperamus, actum est de induciis prorogandis et tamen nihil conclusum; sed diximus nos super utroque articulo usque ad diem crastinum deliberaturos eisque responsuros. Rogarunt ut omnino illud cras fieret, quoniam habito isto a nobis responso, omnino discedere decrevisse.

Sabbati ante meridiem dominus a Fels et ego accessimus arcem et pransi sumus cum domino Petro et aliis. Ante meridiem prorogavimus inducias per totum mensem ianuarii eisdem conditionibus, quibus priores factae erant; adiunctis quibusdam articulis, prout in copia litterarum induciarum latius continetur. Posuit etiam utraque pars in mea deliberatione posse prorogare inducias istas sub similibus conditionibus usque ad medium mensis martii proxime futuri; ita tamen quod antea finem mensis ianuarii debeam ambobus principibus aut coram capitaneis generalibus indicare si eas prorogare velim vel ne ut uterque princeps sibi sciat in tempore providere. Et sic pransum est itum, quo finito et post multos tractatus hinc inde habitos et propter multos respectus, ne tractatus iste pacis dissolveretur; quia aperte nobis dixerunt se nihil amplius hic nobiscum tractare posse aut velle, praenarratis multis protestationibus coram deo, caesarea et Romanorum regia M^{tibus} ac toto christiano orbe per nos et non per eos stetisse, quominus pax ista succederet. Tandem cum omnia et nos cum eis tentaveramus ut eorum dominus huc in Patak aut in Debreczen veniret et nihil proficeremus. Tandem ob bonos respectus dominus Leonardus respondet se absque expresso sui regis mandato ad nullum alium locum quam istum designatum accedere velle, donec aliud a Romanorum regia M^{te} haberet in mandatis. Ego vero de consilio praefati domini a Fels annui me venturum Waradinum usque, modo et ipsi tria mihi praesente domino a Fels promitterent: primo ut iuxta eorum promissa negotium hoc pacis et praesertim de Cassovia sinceriter et affectuose promoverent, quo dignitati M^{tis} caes. satisfaceret; secundo quod quotiescunque a Waradino recedere velim, illud mihi liberum esset et nec precibus, neque aliis dilationibus detinerer; tertio ut de patrimonii restitutione nullam penitus ibidem mentionem mihi facerent, quia aperte dixi, neque de eo restituendo loqui, neque tractare posse aut etiam velle: ideo ut si hoc in animo haberent super aliqua restitutione etiam illius minima parte mecum tractare velle; hoc hic potius dicerent; ne frustra eo proficiscerer. His tractatibus totum diem consumpsimus; deinde rediimus ad hospitia nostra satis tarde.

Ante nostram a castro abitionem intelleximus postam

quendam ex Scepusio ad nos cum litteris regiis esse interceptum et occisum, non procul a Cassovia; de quo vehementer indoluimus. Misit subito dominus capitaneus generalis Cassoviam ad rescindendum per quos nefas istud perpetratum existat ut nocentes puniri faciat. Referebatur enim nobis factum fuisse per servitores domini Georgii Seređj qui in Lypoltz castra metantur.

Nos omnia negotia studio prorogavimus, sperantes postam a regia M^{te} omnino venturam; verum cum de praedictae postae interemptione et spolio intellexeramus, visum nobis fuit frustra amplius immorari et ob id et alias rationabiles causas eo facilius condescendimus ad ea, quae supra proxime scripta sunt.

A lundeni által beküldött purum.

XXXIV.

1537. decz. 29. Sárospatak.

A rozgonyi fegyverszünetet meghosszabbító s egyéb új intézkedéseket magában foglaló sárospataki cikkelyek.

Articuli qui praeter priores in his induciis adiecti sunt.

Primo ut dominus Lundensis cui commissariorum voluntate concessa est ultra etiam ianuarium et februarium et medium martium inducias prorogandi facultas, teneatur utriusque partis principes sive capitaneos eorum generales ante finem ianuarii de prorogandis vel non prorogandis induciis praemonere.

Secundo ordinatum est ut ab utraque parte iudices sive arbitri designarentur, qui differentias partium, si quae ratione induciarum orirentur, discutere deberent de simplici et de plano sine longo iuris strepitu. A parte autem sacrae Romanorum Hungariae et Bohemiae regiae M^{tis} reverendus dominus Petrus praepositus de Jazow et egregius Ladislaus Farkas comes comitatus de Saaros; ab adversa vero parte reverendus dominus Joannes praepositus de Lelez et egregius Oswaldus Janok deputati sunt ut tempore induciarum in Gewnecz commorentur.

Tertio domini capitanei generales utriusque partis eos, qui inducias violare fuerint ausi, summa cum severitate punire et ea quae per praefatos arbitros iudicabuntur exequi et alter alteri communibus viribus exequutioni iustitiae adesse, et si quid circa finem induciarum vel infra spatium earundem quod rectificatum non fuerit, remanserit, nihilominus finitis induciis rectificare debebunt.

Denique durantibus induciis nulli cuiuscunque conditionis

fuerit, aliquod fortalitium munitionemve extruere aut insolitas exactiones exercere liceat; quinimo si qua fortalitia erecta sint sub his praesentibus induciis, penitus destruantur.

Quarto, si divina clementia pax interim stabiliretur, quivis induciarum violatores pace etiam facta, impuniti non relinquantur, nec principes ipsi debeant eis gatiā facere.

Quinto, absente magnifico domino Leonardo a Fels haec omnia suprascripta locuntenens ipsius observare et adimplere teneatur.

Sexto additum est ut eiusmodi induciae etiam ad eam regni partem extendantur, quae ultra Danubium est, ut videlicet peraeque ac simili modo cum iisdem articulis et conditionibus in illa regni parte induciae ita observentur, sicut in hac citeriore Danubii parte.

Egykorú, a lundeni által beküldött másolat.

XXXV.

1537. decz. 30. Sárospatak.

A lundí és Fels végjelentése Ferdinándhoz a sárospataki béketárgyalások ügyében.

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Consveto more quae ego Lundensis memoriae causa hactenus semper annotare soleo, in praesentiarum M^{ti} V. rursus transmittimus ut quid post adventum nostrum in Pathak super negotio pacis tractatum sit; M^{tas} V. licet fusius, tamen planius certiusque intelliget. ¹⁾

Vidimus autem in omnibus ferme congressibus commissariorum adversae partis summam et instantissimam petitionem, et in Rozgen nuper et nunc quoque hic fuisse ut ambo ad proseguendum pacis negotium Varadinum proficisceremur. Nam et eo nomine se huc duntaxat venisse, neque quicquid aliud dominum eorum ardentius cupere affirmabant, non modo ut coepti tractatus festinantius faciliusque sed et securius ad optatum finem deduceretur, quam si uterque, aut si id fieri non posset, saltem ego tanquam mediator partium caes. M^{tis} nomine ad eum accedere non gravaremur. — Nos vero ad haec ipsa respondere de industria distulimus, quo interea dissimulato responso, ad articulorum aliquot capitalium deveniretur. Sed manifeste depræhendimus eos ad nullius capitalis articuli decisionem venire, solutive in istiusmodi respondere vel velle vel posse, interim aperte se in mandatis habere asserunt et profitentur.

¹⁾ A napló XXXIII. sz. a.

Rursus igitur aliquantisper subsedimus ut si forte a M^{ti} V. litterae adferrentur, etiam quid in hac re consilii capiendum esset, eliceremus; cum subito fidedigno indicio nuntiatum est postam quandam M^{tis} V. interceptam, homines, qui illam comitabantur, occisos esse; idque modo quatuor milliaribus hinc accidisse; quare non potuimus differre diutius, quin quod statuissemus, tandem aperiremus, scilicet me Lundensem pro bono publico et rei christianae commodo illud etiam itineris ad Waradinum non gravatim capessurum; me vero Leonardum absque expresso M^{tis} V. mandato eousque proficisci non audere, velle tamen quid M^{tas} V. facere me velit, prius intelligere atque ita ad Eperies crastina die me recipio. Ego vero Lundensis Waradinum tractaturus iuxta instructionem M^{tis} V. eandemque ac magnificum dominum Leonardum de omnibus interea accuratissime admoniturus.

Illud autem M^{tas} V. non ignoret quod licet quantum ad Transylvaniam et Cassoviam attinet, nos difficillimos pertinacissimosque praeberimus, tamen veremur nos penitus nihil obtinere posse; aiunt etiam dominum suum nisi ea quae haereditario iure se concernunt Scepusiumque et arcem Tokay reciperet, pacem nunquam initurum, ut igitur hac quoque parte aliquid remitteret, si alias conditiones et media a M^{te} V. proponi contingeret, tractabiliorem in his redderemus, nihil affirmative respondere volumus. Quoniam autem in universo regno [esset] restitutio, ideoque etiam domino Petro de Peren arx Saros reddi debet, nostro iudicio M^{ti} V. omnino consulendum duximus, ut potius castrum Tokay et si id adversarius acceptare nolit, etiam Diosgeur cum Tokay renunciaret, quam Scepusium relinquat. Quare hoc loco quid sequi debeamus, M^{tas} V. nos quamprimum celerrime admoneat.

Cum autem posta intercepta mentem M^{tis} V. ignoraremus [et] commissarii praecipui iam amplius immorari nollent, nosque arbitraremur M^{tem} V. de arcibus Lodovici Pewkri videlicet Likava et Radek sub[induciis] commodius statuere posse: [ideo] non absurdum existimavimus fore ut induciae per totum mensem ianuarium ineuntis anni prorogarentur; easque igitur certis conditionibus, quas descriptas simul transmittimus, et hac lege potissimum rogavimus ut ego Lundensis plenam auctoritatem iam habeam utr[usque] partis commissariorum consensu has ipsas pro meo arbitrio finito mense ianuario per integrum februarium et medium martium prorogare; licet ab initio nullo modo induci poterant, quantumcunque inducias per ianuarium extendi cupe- rent, ut prorogandi ultra cum mensem mihi facultas fieret. M^{tas} igitur V. primis litteris expresse, an amplius sint prorogandae, me certiore faciat; nam nisi ante finem ianuarii re-

sponsionem accepero, prorsus inducias iuxta concessam mihi potestatem sum prorogaturus. — — — *stb.* Datum ex suburbio Saarospatak die trigesima mensis decembris anno domini MDXXXVII°.

Eiusdem V. sacrae regiae M^{tis}

humillimi servitores

Jo. Lundensis mp.

Leonhard Freiherr von Vells mp.

Eredeti, nagyrészt chiffre.

XXXVI.

1538. januar. 12. Nagyvárada.

A lundi érsek tudósítja Vels Léndárdot a János királytól nyert kihallgatásról s a mondott király biztosaival folytatott alkudozásokról.

Spectabilis et magnifice domine, domine et amice observandissime *stb.* Ex quo ex Patak discessi, et in itinere et hic semper mala sum usus valetudine. Nam cum tertium huius ad multam noctem honorifice quidem exceptus Waradinum venire, tribus post integris diebus nullos prorsus tractatus inire, nec etiam cubiculo digredi potui, sed partim quiescendum, partim vero remediis et pharmacis debile corpus utcumque fulciendum erat. Septima igitur praesentis mensis tandem princeps iste rev^{mum} d. Georgium episcopum Waradiensem et magnificum d. Stephanum de Homonna ad me mittens rogabat plurimum ut secum praesens non gravarer constitui, parui itaque subito cumque aulam ingressus essem, nihil privatim aut serio, sed communia quaepiam et publica agebamus; nam is, quanto desiderio pacem appetat, quanque de adventu meo gratuletur, prolixè multa recensuit et ego vicissim quo studio atque labore per totum quinquennium pacis negocia complexus et prosequutus fuerim, omnium qui praesentes erant, iudicio aestimandum reliqui; ac alia item his similia colloquia miscebantur, quibus transactis, domum reductus redii.

Misit autem eadem die rev^{mos} d. Colocensem et Waradiensem, qui retulerunt regem suum ad pacem mirifice affectum esse; tamen eam nullo modo facere posse, nisi Scepusium et alia adiacentia castra sibi cederent, allegando multa de sepultura parentum et erigendo episcopatu, atque de loco ubi conthoralem suam honorificentius collocaret, quam forte ducturus esset; et id genus pleraque. Ego vero super hac re satis aperte me illis in

Pathak loquutum fuisse respondi, neque me aliquid ab ea sententia unquam mutare velle. Ubi denuo rogarunt enixe hortantes hanc pacem propter duo vel tria castra non esse negligendam, maxime cum rex Romanorum totum regnum perpetue assequeretur. Atque idem egerunt etiam die sequenti multo vehementius et maiori sollicitudine diversa ac varia pericula commemorantes, quae exinde oritura essent; sed ego eadem quae prius inculcabam, neque ab instituto me divelli patiebar, magno etiam conatu interea laborans, ut litteras salvi conductus pro spectabili et magnifica D^{ne} V. expediri curarent, quod et se facturos omnino pollebantur; atque sic me reliquerunt.

Reversi autem nudius quartus retulerunt regem suum nec cum spectabili et magnifica D^{ne} V. nec cum quoquam alio tractare velle sed duntaxat cum sacr. caes. M^{te} aut eius oratore ac subiungentes inquirunt: quod si magnificus d. Leonardus iam huc veniret et in regis nostri praesentiam non admitteretur, indubie id aegerrime ferret et non posset non in malam partem interpretari. Sin autem admissus aut alioqui quomodocunque regi nostro in titulo vel dignitate aliquid derogare videretur, certe maximum inconueniens aut scandalum subsequi posset et regi nostro et nobis omnibus magno dolori futurum. Nihilominus ad iteratam urgentissimam instantiam dixerunt se pro istis salvi conductus litteris denuo omnem curam adhibituros.

Porro decima huius die Jovis mano circa decimam venerunt ad hospitium meum rev^{mi} domini Colocensis, Waradiensis et Waciensis ac spectabilis d. Petrus de Peren, qui nomine domini sui repeterunt, qualiter cupidissimus esset conficiendae pacis, modo id fiat celeriter et quanto fieri potest secretius; vellet etiam ideo articulum illum de repititione Scepusii ac partis patrimonii nunc postponere, quia super eo fortassis post tolerabile aliquod medium reperiri posset, querentes praeterea ex me duo, cum pacis huius summa sit regni conservatio, primo qua ratione caes. M^{tas} et Romanorum rex regnum hoc tueri vellent, secundo quam assecurationem utraque M^{tas} ab eorum domino desideraret de regni effectuali successione, addentes etiam memoratum dominum suum de toto isto tractatu intra dies duos aut tres prorsus finem facturum quemcunque eventum sortiatur, atque idcirco intempestivum esse pro magnif. D^{ne} V. saluum conductum mittere. Respondi: principio tractatum de Scepusio et alia parte patrimonii, non esse ita obiter praetereundum; nam si hoc modo statueremus procedere ex hoc tractatu nihil aliud, quam quod ex hactenus habitis tractatibus subsequeretur, quare laborandum esse et insistendum unice ut semel tandem ex toties agitato hoc negotio bonus aliquis fructus eruatur. Loquuti igitur sunt aliquandiu hungarice et animadverti maiorem partem meae sen-

tentiae accedere, verum tamen ad hoc ne verbum quidem responderunt. De modo autem quo caesarea et regia Romanorum M^{tos} hoc regnum tueri vellent, dixi dubium nullum esse, tantum ista desiderata pax concludatur et firma amicitia iungantur animi; sic enim perfacile inveniendus est modus, et ineunda ratio defendendi regni, praesertim cum statum hinc inde milites conscribendi et ad confinia eaque loca destinandi sint, ubi utrique regi magis necesse videbitur, quanquam omnino oporteat pacem prius confici eamque praecedere antequam particularius de hoc negotio tractemus aliquid aut speremus. Postremo de assecuratione succesionis non opus esse multa referre scire enim ipsos rev^{mos} dominos Colocenses et Wacienses, qui toties his tractatibus interfuerunt, quam assecurationem semper obtulerint. Nam et dominus quoque eorum cum superiori anno hic Waradini fuissem, in arbitrio caes. et regiae Romanorum M^{tum} posuit ut omnia assecurationis media, quae humana ratio assequi potest, excogitarent. Cum itaque eo deventum fuerit, me non esse sollicitum, quin res ista facile componi queat.

Heri mane accesserunt r^{mus} dominus Waciensis et r^{lus} dominus Emericus Bebek praepositus me ad arcem comitaturi, dicentes ibi paratum esse aestuarium in quo permanerem interea, dum mutatis vicibus et me accederent et ad regem suum redirent. Ego licet vehementer eram aegrotus, tamen volui eo me conferre, ac sumpto ientaculo, primo ad principem eorum salutandum, deinde in aestuarium illud reductus sum, ubi cum aliquandiu expectarem, regressi ad me rev^{mi} domini Colocensis, Waradiensis, Waciensis et dominus Petrus de Peren, tentaverunt maximis precibus ut in Scepusio nullam difficultatem facerem. Sed ego perbreviter respondi, utcunque hoc negotium cadat, aliud quam quod in mandatis habeo, nunquam facturum sum. Illi contra: dominus noster — inquiunt — eam omnino fiduciam in caes. M^{tem} collocavit ut etiamsi in hoc tractatu locum illum in quo avita ossa decumbunt, obtinere nunc non posset, speraret tamen cum per oratorem suum M^{ti} caesareae supplicaturus esset, se omnino voti compotem futurum, me quoque oratum habentes ut ea in re intercessionem et operam meam polliceri non dubitarem, quam et pollicitus sum aut praesente me aut per literas declaraturum, mea tamen autoritate tale quicquam admittere pertinacissime recusabam.

Deinceps devenerunt ad alia, castra Regecz et Thokaj postulantem; sed ego negabam me aliquid statuere posse eosque ita dimisi. Paulo post reversi, affirmarunt principem suum vehementer exacerbatum et turbatum esse, eo quod videret aminum meum duriorum et a bona aliqua conclusione abhorrentem, et inceperunt omnes quatuor ob crucifixum deum hortari

me, ne re tam exigua tanti momenti negotium impedirem, dicentes flexis genibus rogasse dominum suum, sed eum acerbiores multo esse redditum — ac ita tandem cum maxima lachrymarum profusione Colocensis, Waciensis et Petrus de Peren assiduus rogatibus me fatigabant. Ego tamen nihil respondi, quam ad crastinum deliberaturum, interim et ipsi cogitarent de Peest de Vngrad et corona regni atque de Cassovia danda, ubi subito replicarunt se de his nihil consilii capturos aliud quam quod prius respondissent, neque etiam de Transylvania, ad haec se habere Huzth et Munkach in manibus, quas arces unacum Diosgheur prorsus retinere vellent. His auditis: quid, inquam, si ita apud vos deliberatum est, ut pro voluntate vestra omnia statuatur, mea opus est praesentia; nam si hoc sensero, certum est ne unico momento amplius hic inhaerere. Quod si omnia illa, quae ad reginalem M^{tem} pertinent, non restituantur, certo scitote me in his tractatibus nullo pacto ulterius progressurum. Nam si ipsi honestissima quae ego propono, repudiant et sua tantum confirmanda putant, qui potest esse debitus aliquis concordiae locus? Acceptoque hoc responso ad dominum suum abierunt, ubi tum mansissent paululum et quia erat amplius hora quarta post meridiem, neque quisque adhuc prausus fuerat, iidem qui me deduxerant, domum reduxerunt.

Hodie venit ad me dominus Stephanus Verbewcius cancellarius rogans me privato nomine ut in Tokaj et Regecz salutarem hanc pacem consistere non sinerem; locutus est etiam mecum de Jula et Huniad videlicet ut in ista concordia promitterem quo rex suus eas ex communi contributione regni liberare posset; ego autem respondi id in mea potestate non esse sed facta pace et mutuis animorum vinculis firmatis rem istam potius apud serenissimum Romanorum regem et facilius transigi posse.

Certe credat magnifica D^{to} V. adventum suum propemodum in horas exoptare, quia ego totus morbo confectus sum, neque tantis tamque assiduus curis sufficio, metuens me etiam re infecta discessurum, nam ante annum se hostes Turcarum declarare prorsus nolunt. Alia quae subsequuntur, perscribam spectabili et magn. Dⁿⁱ V. accuratissime et pro salvo conductu impetrando, ita me deus adiuvet, etiam molestissimis interpellationibus instabo. Quoniam autem non usque adeo tutum est diversas literas hinc inde mittere, rogo spectabilem et magnificam D^{nem} V., dignetur has ipsas literas aut si magis videbitur tenorem literarum, omnia quae in hanc horam tractata sunt, breviter complectentem ad M^{tem} suam transmittere, ita enim futurum eandem M^t admoneo. . . *stb.* Datum Waradini die duodecima mensis ianuarii anno domini MDXXXVII.

Magnifica D^{tio} V. meminerit omnino has literas ad M^{tem} regiam transmittere.

Servitor

Jo. Lundensis mp.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino, domino Leonardo libero baroni in Fels, sacrae stb. regiae M^{tis} consiliario, camerario, supremo curiae mariscalco ac generali in regno Hungariae capitaneo. . . stb.
(sig. impr.)

(Eredeti, legnagyobb részt chiffre.)

XXXVII.

1538. febr. 6. Prága.

Ferdinánd Károly császárhoz. Tudatja vele, hogy a lundi érsek Váradra utazott; fél, hogy e körülmény Zápolya kevélységét csak növegni fogja; tart attól is, hogy a lundi kezénél levő titkos államokiratok Zápolya kezébe kerülhetnek, ha a lundi, ki Váradon ismét beteg lőn, meghalna vagy egyéb baja történék.

Quant aux affaires de Hongrie, vous aurez monseigneur par aultres mes lettres entendu la tresue qu'estoit conclute d'une part et d'autre pour cependant entendre a quelque paix, laquelle tresue a depuis este prolonguee pour vng temps et sont les dernieres nouvelles de l'archevesque de Lunden du penultiesme du mois passe qu'il debuoit partir le lendemain pour aller a Waradain devers le vayuoda a la tresinstante priere de ses commis. Cet combien, monseigneur, que de ce faire icelluy archevesque n'auoit aulcune commission de moy, si crois bien qu'il la fait pour tous bons respectz et pour vng mieulx, si ne suis je, monseigneur, sans crainte, que icelle allee n'aura plustost augmente l'orgueil et obstination dicelluy vayuoda et qu'il l'entre-tiendra de parolles a l'accoustume, oultre l'inconvenient que pour bons respectz est a craindre, pourront aduenir a sa personne. Lequel aduenant ne seroit petit dommaige tant pour sa personne que le retardement que s'ensuiuroit de ladicte paix. Et aussi quant a tous papiers, pouoirs et instructions qu'il a en ses main et par ou se pourroient scauoir les secretz et estat des affaires en tous coustez. Combien que je vouldroie que en c'est endorit je ne fourcomptis de ma pensee, j'actendraÿ monseigneur, ce que s'en ensuÿura plus auant et n'obmectrai chose de mon couste que

verray duÿre pour le bien des affaires et vous aduertir tous jours du succes. — — — — —

Postscriptum. febr. 8. Escriptuant ce que dessus, j'ay monseigneur receu lettres dudict archeuesque de Lunden du XVe du mois passe, par lesquelles il m'escript que non obstant l'indisposition ou il se trouvoit de sa personne, il estoit journellement entendant a l'affaire de la paix. Mais la chose n'estoit venue si auant que bonnement ne m'en pouoit donner quelque certitude. Et a ce que son secretaire a particulierement escript a vng des miens, il s'est apres la depesche desdicts lettres trouue en telle debilite de sa personne que l'on doubtait fort de sa conualescence, ce que monseigneur accroist grandement la craincte que j'ay des inconueniens, qu'en pourroient aduenir comme cydessus est specifié. — — — — —

Egykorú másolókönyből I. 282.

XXXVIII.

1538. febr. 24. Nagyvárad.

A nagyráradí béke takargatására szolgáló, ezzel egyidejűleg kötött s egy esztendőre szóló fegyverszünet okmánya.

Nos Joannes dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos considerantes et animo saepe revolventes quibus modis et remediis tot aerumnas et calamitates huius regni nostri Hungariae quas per multos iam annos tam ab externo quam domestico hoste patitur, e medio tollere et regnum ipsum ac inhabitatores ipsius in pacis et quietis tranquillitatem et statum reducere possemus, satis superque per omnes hos superiores annos et novissime diebus quoque istis in hac civitate Varadiensi cum reverendissimo domine Joanne electo archiepiscopo Lundensi ac confirmato episcopo Roschildensi, sacratissimi principis domini Caroli divina favente clementia Romanorum imperatoris semper augusti, ac Germaniae Hispaniarum utriusque Siciliae et Jerusalem etc. regis consiliario ac per Germaniam et apud nos oratore laboravimus. Sed cum res ipsa nondum potuerit finem optatum sortiri, decrevimus ea saltem remedia adhibere, per quae tot depraedationes rapinaeque et caedes intestinae ac domesticae conquiescerent atque tollerentur et miseri subditi a tot malis aliquantulum respirarent. Ideo per dictum dominum oratorem vigore pleni mandati ipsius

caesareae et catholicae M^{tis} nobis in specie exhibiti inter serenissimum principem dominum Ferdinandum Romanorum ac Bohemiae etc. regem, fratrem eiusdem caesareae M^{tis} et inter nos super infrascriptis articulis ita concordatum est, et tales induciae sunt ordinatae per integrum annum a data praesentium computandum duraturae.

Primo ut articuli induciarum proxime in Rozgon et deinde in civitate Sarospáthak facti per omnia eo modo prout ordinati sunt observentur.

Item quod uterque nostrum tam scilicet ipse dominus Romanorum rex, quam etiam nos et subditi quoque utriusque nostrum penitus cessent ab armis et nemo ipsorum subditorum sub poena in decreto expressa contra partem alteram direptiones depredationesque rerum et occupationes iurium possessionariorum, domorum et curiarum nobilitarium violentas invasiones, verberationesque et vulnerationes ac interemptiones eorundem et aliarum quoque personarum etiam mercatorum et advenarum pariter ac indigenarum durantibus induciis patrare committereque audeat.

Item quia praesentes induciae prioribus caeteris longiores erunt, ideo omnes captivi per hostilitatem capti et detenti per utramque partem et ab utraque parte ex nunc libere dimittantur.

Item quod omnia bona iuraque possessionaria si etiam castra vel castella essent, sub induciis in oppido Rozgon (ut praemissum est) et civitate Sarospathak factis atque firmatis qualitercunque occupata statim remittantur et dampna quoque illata laesis ac dampnificatis refundantur, et qui inducias ipsas violarunt iuxta eorum demerita secundum tenoram induciarum ipsarum puniantur.

Item quod nullus nostrum in sua ditione permittat fieri diffidatores, si qui vero temerarie insurgerent, teneamur ambo mutuis auxiliis illos exterminare.

Item quod subditi utriusque nostrum nequeant deficere seque conferre cum bonis suis in unam vel alteram partem et nec per alterum nostrum acceptentur. Quin potius mutuis nostris auxiliis sive praelati sive barones cum arcibus sive civitates vel alii quicumque existant, qui id facere attemptarent, illi, cui ex nobis antea parebant, rursus subiri cogantur.

Item quod nemo subditorum utriusque partis sub induciis istis castra, castella, civitates ac alias municiones audeat sub nota perpetuae infidelitatis furto aut proditione vel alia quavis arte subintrare et recuperare. Si qui vero contrarium facere attemptarent, debemus ambo mutuis auxiliis huiusmodi munitionem recuperare, et illi cuius fuit, reddere, de dampnis etiam ei illatis

satisfactionem impendifacere, patratoresque sceleris irremissibiliter poena debita castigare.

Item quod nullus subditorum unius vel alterius nostrum cuiuscunque status et conditionis existat, sub poena in generali decreto huius regni expressa, perpetuae videlicet infidelitatis nota, monetas cudere vel cudi facere praesumat.

Item quod ad eos qui praesentibus induciis et utriusque nostrum ordinationi consentire ac obedire nollent, domandos atque castigandos, deputentur ab utraque parte statim mille equites et mille pedites pixidarii, vel quot videbentur necessarii, communibus expensis et capitanei utriusque nostrum cum huiusmodi gentibus cogant illos et per omnia remedia compellant inducias ipsas et ordinationes praesentibus expressas et declaratas inviolabiliter observare.

Item si ex aliquo castello inter haec disturbia noviter erecto, sub ditione cuiuscunque partis illud sit, durantibus induciis ipsis aliquae rapinae seu occupationes depraedationesque aut aliae violentiae fuerint cuipiam illatae mox per capitaneos ac gentes utriusque nostrum mutuis auxiliis castellum ipsum penitus distrahatur et demoliatur, castellanique in eo constituti iuxta demerita ipsorum puniantur.

Item omnes oratores, nuncii, mercatores et alii cuiuscunque status et condicionis homines subditi videlicet utriusque partis intra tempus praesentium induciarum ire quo voluerint et redire, mercantias etiam et alia negotia ipsarum tam publica quam privata ubique per regna et dominia utriusque nostrum peragere exercereque libere possint, solutis tamen per mercatores ex antiqua consuetudine solvendis. Contrarium vero facientes si in loco delicti comprehendi puniri non poterunt, ex tunc puniantur iuxta eorum demerita per alterum nostrum, sub cuius dominio violator ipse induciarum residentiam habet.

Item constitutum est pro firmiori praesentium induciarum observatione, quod per utrumque nostrum eligantur octo commissarii, per quemlibet videlicet nostrum quatuor iurisperiti, quorum quatuor Strigonii, reliqui vero quattuor in oppido Gencz conveniant et ex parte omnium [contra eos qui] inducias tam praesentes quam priores in oppido Rozgon et in Sarospathak (ut praefertur) firmatas, ab una parte contra partem alteram violarunt, aut in futurum violare attemperarent, a principio induciarum incipiendo usque ad exitum ac finem earundem cunctis querulantibus brevi processu iuxta scilicet locorum distantiam citationes seu evocationes decernendo procedere et meri iuris equitatem impendere sententiasque diffinitivas ferre, litteras etiam adiudicatorias dare debeant et teneantur, iuxta quarum continentia-

per praedictos capitaneos utriusque nostrum exequutiones peragantur.

Ne autem inter subditos quoque utriusque partis proprios interea iniuria violentiaeque et actus potentiarii committantur, sed quietius subditi etiam ipsi permanere possent, quilibet nostrum sub ditione sua super universis violentiis et actibus potentiariis a die datarum praesentium qualitercunque et contra quoscunque patrandis et committendis per se et per suos iudices ordinarios durantibus ipsis induciis semper iudicium et iustitiam administrabit.

Ut autem praesentes induciae et priores quoque firmiter observentur, statutum et conclusum est ut quicumque subditorum unius aut alterius partis cuiuscunque status et conditionis ac dignitatis existat, praescriptos articulos vel alterum eorundem in toto vel in parte violare aut infringere attemptaverit, talis violator in capite et in bonis eius iuxta demerita sua et secundum iura regni puniatur. Si vero alter nostrum in huiusmodi punitione negligens fuerit, alter nichilominus nostrum illam exequendi plenariam habeat potestatis facultatem, altero ex nobis vel eius capitaneo generale primum exinde requisito.

Nos igitur praescriptos articulos et omnia eorum contenta acceptavimus approbavimus et ratificavimus, immo acceptamus, approbamus et ratificamus, promittentes in verbo nostro regio ut eosdem articulos et eorum (ut praefertur) omnia contenta observabimus et per subditos quoque nostros (sub poena in ipsis articulis expressa atque declarata) observari faciemus, absque omni dolo et fraude, praesentium litterarum nostrarum vigore atque testimonio. Datum Waradini, in festo beati Matthiae apostoli; anno domini millesimo quingentesimo tricesimo octavo, regnorum vero nostrorum duodecimo.

Joannes Rex
Manu ppra.

(Sig. impr.)

(Eredeti papiron, papirra nyomott nagy kerek királyi pecséttel.)

XXXIX.

1538. febr. 24. Nagyvárad.

János magyar király ígéri, hogy a morva és lausitzzi örgrófi s a sléz hercegi czímmel V. királyhoz és I. Ferdinándhoz írandó leveleiben nem fog élni.

Nos Joannes dei gratia rex Ungariae Dalmatiae Croatiae etc. Memoriae commendamus per praesentes, quibus ex-

pedit universis, quod ob amicitiam, pacem et fraternitatem cum sacratissima caesarea et catholica ac serenissima Romanorum, Ungariae, Bohemiae etc. regia Maiestatibus initas, ut videlicet illae firmitus stabiliantur sinceriusque coalescant, libere ac nostra sponte in favorem dicti domini Romanorum etc. regis hunc articulum cum rev^{mo} domino Joanne archiepiscopo Lundensi, episcopo Roschildensi oratore et mandatario utriusque, caesareae videlicet et Romanorum etc. regiae Maiestatum conclusimus, ut titulo marchionatus Moraviae et Lusatiae ac ducatus utriusque Slesiae, quo ad externos principes scribendo utimur, quandocumque nos ad dictas caesaream et catholicam ac Romanorum etc. regiam Maiestates scribere continget, non utemur, et hoc ita nos facturos in verbo nostro regio pollicemur; in quorum fidem praesentes litteras nostras manu propria subscriptas et sigillo nostro roboratas duximus concedendas. Datum Waradini in festo beati Matthiae apostoli anno domini millesimo quingentesimo trigesimo octavo, regnorum nostrorum vero duodecimo.

Joannes Rex

(Sig. pend.)

Manu ppa

(A pergamen oklevél eredetije, melyről a nagy kerek vörösbe nyomott sárga viasz királyi pecsét, vörös selyemzsinóron függ, a bécsi áll. ltár Bohemica diplomái közt.)

XL.

1538. márcz. 7. Nagy-Váradi.

A lundí érsek utolsó jelentése Ferdinándhoz, arról: miként lón a béke megkötve, s már a kötés után újra micsoda veszélyben forgott az egész ügy a börtönéből kiszabadult Katzianer üzenete s Török Bálint békebontó törekvései folytán.

Sacra regia Maiestas, domine clementissime.

Vigesimo tertio mensis praeteriti redditae mihi sunt sacrae M^{tis} V. literae, quae datae erant Pragae die quinto mensis februarii. Deinde sub die tertia istius mensis et aliae allatae sunt germanice scriptae, datae Pragae XIII. Februarii. Ex quibus praesertim prioribus intelligo M^{tem} V. non equo admodum animo tulisse quod ego absque speciali eius mandato Waradinum sum profectus. Licet id soli mihi imputandum non existeret, quia ex mei solius consilio id minime factum fuit; utcunque tamen sit, si eam ob causam M^{tis} V. indignationem mereor, deo committam necesse est, qui corda novit omnium, cui et constat, quam ob causam id fecerim et in cuius benefi-

cium. Praeterea quod rarius scripserim de tractatuum istorum successu, quam debui, in culpa non fui ego, in primis morbus in causa fuit, qui gravis admodum erat, ut non solum a tractatibus istis cessarem, sed neque alia, quae praeter animae salutem essent, cogitarem; cum primum tamen propter morbum liceret, etiam lecto decumbens singulis diebus in hoc incepto negotio omnem possibilem operam impendi, non absque vitae meae periculo; quia bis reincideram in morbum priorem; tandem paulatim restitutis viribus nihil penitus praetermisi, quod mei officii esse videbatur; sed quod non scripserim de rerum successu frequentius, in causa fuerunt ista, quod negotium hoc ter in desperatione relictum fuit et cum illud M^{ti} V. significandum decreveram, per occasionem de novo inceptum fuit. Deinde quod hodie tractatum fuit et conclusum, die sequenti aut tertio irritum fuit apud istos homines taliter, quod hodie tractabatur, cras retractatum fuit et postea conturbatum. Ide nisi nugas scribere maluissem, nihil erat, quod certo significarem; tandem post multos labores etiam lachrymas devotum est ad concordiam et pacis conclusionem sub die sancti Mathiae apostoli; sed quia ab eo die citra tot subortae sunt per istos novae difficultates, non mea quidem culpa non sum quidquam firmi aut stabilis M^{ti} V. scribere, aut polliceri, donec litteras istius principis firmatas et expeditas in manibus meis haberem; nempe ante triduum voluit omnia subvertere propter legationem Joannis Katzianer, uti inferius intelligere poterit M^{tas} V., cui quam humillime supplico ut propter ista et alia quae praesens a me intellectura est, quo indignationem istam suam a me dimoveat et postea me damnet aut absolvat pro clementia et arbitrio suo.

Pacis autem conditio ista necesse est ob diversas rationes ut secreta sit ad tempus et ideo famam volare facimus apud omnes, in pacis negotio nihil per me hic terminari potuisse, sed ob diversas difficultates principem istum mittere oratorem suum dominum archiepiscopum Colocensem ad caesaream M^{tem} ac dominum Vaciensem ad M^{tem} V. sicuti utrumque etiam mittit. Causam eorum a me est intellectura. Interim tamen fecimus hic inducias unius integri anni sub certis aliis firmioribus articulis et conditionibus ita ut utrinque inviolabiliter observentur, quarum induciarum litteras misi unas ad dominum Turzonem locumtenentem M^{tis} V., alteras vero ad Thomam Lascanum locumtenentem domini capitanei generalis; ego deo annuente statim et crastina die hinc solvere rectaque ire Epperyes, deinde Cracoviam et ita per Silesiam Pragam ad M^{tis} V. praesentiam. Velit itaque M^{tas} V. negotium hoc secretissime penes se retinere usque ad meum adventum; tunc causam a me intelliget.

Joannes Catzianer tantum egit cum Valentino Tereck ut

is velocissime scripserit huic principi, ne praecipitanter concluderet hoc pacis negotium, quia talia habere se in manibus per quae totum hoc Hungariae regnum absque magnis impensis sibi recuperare possit et velit-nolit Romanorum rex cum ipso pro suo arbitrio concordare. Secundo postea die supervenit dictus Valentinus cum suo consanguineo, quem fratrem appellat, Blasio Suliok, fratre demortui episcopi quinque ecclesiensis qui secum duxerat quemdam Croatum, servitorem ipsius Catzianer et illum qui, cum Catzianer auffugerat ex carcere, equum paratum ante pontem arcis Viennensis tenebat; isti proposuerunt principi: quemadmodum M^{tas} V, Joannem Catzianer sub fide litterarum salvi conductus captivum detineri et in arce Viennensi incarcerari iusserat, ex quo carcere solius dei adiutorio evasit; verum cum talem actum magnam iniuriam inultam dimittere non posset et contra M^{tem} V. vindictam omnino exercere deliberaverit, etiam si millesies illi mors immineret, — igitur supplicarent ipsius nomine: ut princeps iste eum in gratiam ac in servitorem acciperet, scire se eum modum et viam habereque ad hoc tales affines consanguineos amicos confoederatos, qui totum Sclavoniae regnum statim sub ditionem istius principis reducerent et non solum Sclavoniam sed etiam Stiriam, Carinthiam et Carniolam totam haberet iam penes se; omnia iura, literas et privilegia istius principis, quae in Trucinio ¹⁾ olim remanserunt, quae licet saepius ab eo a V. M^{te} repetita fuissent, tandem studio semper prorogasse, ita quod in suis manibus adhuc existunt; quae etiam huic principi, modo in eius gratiam recipiatur, restituere pollicetur. — Princeps iste amicas aures ad ista porrexit, duxit suspiria multa et occiput saepius confrixit; quia iam mihi fidem dederat se servaturum amicitiam cum caesarea et V. M^{tibus}. — Valentinus etiam cum importunitate die nocteque instabat; ego vicissim nocturno tempore non dormivi, sed eos secreto adii, quibus videndum erat et quantum potui diligentia et fide laboravi, quo Catzianer ac Valentini propositum inverterem. Valentinus etiam non fuit somnolentus et eos ex consiliariis adivit, quos idem cum ipso sentire asseruit et profecto ex istis paucis secretioribus consiliariis aliquem invenit, qui pacis hoc negotium totum propter istum casum Catzianer invertere volebat; tamen iis non obstantibus res conclusa est, ut dixi, ea etiam conditione et iuramento, quod illum neque quempiam a M^{te} V. deficientem acceptare debeat vel possit in servitorem vel tutelam, imo tales repellere oporteat et hoc quoque in induciis nunc novissime factis continetur expresse. — — —

¹⁾ Trocsány Sárosmegyében. (Valószínűleg mikor 1527-ben János Lengyelhonba futott, hagyta itt Trocsányban iratai egy részét.)

Datum Waradini die septima mensis martii anno domini
XVe XXXVIII.

Rev. d. Joannes Statilius episcopus Transylvaniensis ante
tres menses et interim continuo apud me instetit, ut apud M^{tem}
V. instarem pro salvi conductus litteris proficiscendi in Italiam
recuperandae pristinae sanitatis gratia. Ego in hunc diem hoc ne-
gotium ob bonum respectum distuli; nunc autem princeps iste pro
eo intercedit, qui et illum in oratorem suum ad sanctissimum do-
minum nostrum et Venetos designavit. Ego illi pollicitus sum ne-
gotium hoc diligenter apud M^{tem} V. me promoturum, interim ut
Viennam vadat et illinc non discedat; donec M^{tis} V. litteras recepe-
rit. Poterit M^{tas} V. negotium hoc usque ad meum adventum pro-
rogare et interim vicedomino Viennensi aut aliis committere,
ut eum humaniter tractent, sed ne illinc discedere permittant,
donec aliud a M^{te} V. habuerint in mandatis.

Eiusdem Vestrae sacrae regiae Maiestatis

humillimus servus

Jo. Lundensis mp.

Eredeti, egészen chiffré.

ILLÉSHÁZY ISTVÁN

ÉS MÁS FŐURAK

LEVELEZÉSE

1605—1608-ban.

GRÓF BATTHYÁNY JÓZSEF KÖPCSÉNYI LEVÉLTÁRBAN LEVŐ EREDETIEKRŐL

KÖZLI

SZILÁGYI SÁNDOR.

Illésházy István és Bocskay István 1605—6 közt folytatott s a Történelmi Tár 1—3 füzetében közlött levelezéséhez kiegészítésül, részben folytatásul szükségesnek tartom az alább következő leveleket is bemutatni az olvasó közönségnek. Ezen közlésnek nagyobb s érdekesség tekintetében is nem kevésbé jelentékeny része a bécsi békét követő korra esik, midőn annak életbeléptetéséről megszilárdításáról végrehajtásáról volt szó. A Bocskay halálára temetésére s az azután következő eseményekre vonatkozó levelek egészen új világításban tüntetik fel az azutáni pártmozgalmakat, s Illésházy azt követő működéséről is az olvasó sok új adatot fog találni, mely mint tudva van maradandó nyomokat hagyott nemzetünk életében.

Azonban mind ez nem meríti ki e levelezések fontosságát — sokkal jobban fogom azt jellemezni Saint-Rene Thailandiernak ezekre is alkalmazható szavaival: »Toutes ces lettres si precieuses, il faut les relier entre elles, en retrouver l'à-propos, en marquer la portée, en reveler le veritable sens. Quand de tels hommes se communiquent leurs projets, c'est comme un laboratoire ou se preparent les evenemens. Voici une idee qui apparait, une combinaison qui se degage, demain ce sera un fait, un fait capital peut-être, et la marche des choses humain suivra un autre cours. Quelle fortune pour un historien, d'avoir a reconstruire les plus grandes choses á l'aide de pareilles archives.«

Valóban nagy szerencse egy történetíróra nézve, ha a szereplő egyének levelezését megkaphatja — titkos gondolatjaikat, reményeiket, aspiratioikat tárják fel azokban, úgy szólva jellemüket mutatják be. Ugy állnak előttünk, mint éltek, működtek, semmit sem titkolva el, sem szép tulajdonaikat sem gyarlóságaiikat. És ha tetteikből, állomirataikból, memoirejaikból megismerjük az államférfit a hazafit — az embert igazán csak leveleikből

fogjuk megismerni, valamint sok életbe vágó dolognak valódi indokára s néha titkos rugójára csak ily levelezésekből juthatunk.

Ha tehát óhajtjuk, hogy történetírásunk kiemelkedjék az ítéletek kezdetlegességéből a hiányos jellemzésekből, ha nem akarjuk, hogy az adat és cselekmény halmaz legyen továbbra is, szóval ha felakarjuk azt európai színvonalra emelni, ne vonjuk meg tőle a legbecsesebb forrásokat — az államférfiak levelezéseit.

Kétségtelen igaz, hogy e tekintetben is több becses publicatioval birunk, s különösen Akadémiánkat illeti meg az érdem, hogy Praynak, Millernek kezdeményezéseit folytatta. De a rendkívüli anyagkészletet tekintve még sok van hátra.

Hisz levéltáraink csak az utolsó években lettek a buvárok számára megnyitva, s a Történelmi Társaság majd minden évi kirándulásából kincsekkel megrakodva tér haza, melyek nemcsak feldolgozáshoz, hanem publicatiókhoz is bőséges anyagot szolgáltatnak. Reméljük, hogy lasanként rájuk is fog kerülni sor.

És nekem engedje meg az olvasó, ha szükségesnek láttam az Illésházy-féle levelezés negyedik és ezuttal utolsó közleményéhez ezt a kis bevezetést írni. Nem ok nélkül tettem azt: mert bár történeti forrásaink közt legelhanyagoltabb az epistolaris irodalom, más forrás gyűjtemény nem igen áll számára nyitva, mint a Történelmi Tár. De másfelől meg vagyok róla győződve, hogy az olvasók is szívesen veszik — hisz ezek ugyszólván visszavárásolják őket a közel háromszáz év előtti korba.

Kelt Budapesten, 1878. jun. 23-án.

SZILÁGYI SÁNDOR. ¹⁾

¹⁾ A Történelmi Tár f. évi I. f. 57-ik l. alól 8-ik s. Urunk h. olv. Uzun. A II-ik füzet 276-ik lapján közlött XV. számú levél kelte nem 1606. máj. 26, hanem 1608. máj. 26.

I.

1605. jan. 29.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak, atyámfiaának. Adjon isten kegyelmednek sok jó újesztendőket egészségben és minden jó szerencsékben boldogul megérni etc.

Tudom uram az mi keserves és siralmas állapotink nyilván vagy on kegyelmednél: városink, faluink, udvarházink égnek, sok özvegyek, árvák és nyomorultak óhajtvá jajgatnak és az szent istenre felkiáltanak, csak megírni is keserves. Látván uram szegény hazánknak ilyen állapotját, Rákóczy Zsigmond urammal sokat szólván ez dologról, Básta uramot ú nagyságát megtaláltatók, hogy lönne azon, ez nagy háborút vinné békeségre, ne vinné végre, mely dologhoz ú nagysága kész lön és engedelmeből Bocskayt megtaláltatók, az is igen kész lön az békességre. Megjelentvén Básta uramnak, kíváná azt, hogy magunk Rákóczy urammal Kassára menjünk és minden akaratját kivegyük Bocskaynak, mi készek lünk reá és hűttelevet hozatván Bocskaytól, alá menék Kassára, valami kívántatott mindeneket bőséggessen eleiben adván, úgy kezdé el beszédét elsőben is mentségen: sok szókkal menté magát, hogy ő soha el nem szakadt volna ú felségétől, de erővel és az ő fölsége álgyúival, fegyvereivel kergették el, nem tudott hova lenni, hanem úgy kellett ótalma magának keresni. Mindeddig is mostan is nincsen ú neki más fejedelme, hanem ú fölsége császár urunk, kinek élete végeig hűséggel szolgálni akar, ha veszi ú fölsége; nagy alázatosan, szüből úgy tractált velünk; kívánsága uram Erdély és ahhoz az mi bírattatott, mingyárost kész leszen vala szolgálni; az vele való uraknak, nemességnek egyenlő kívánságok, hogy az magyar nemzetséget ú fölsége hűtökben, törvényekben, szabadságokban megtartsa, ezentúl őket megújítsa. Ez két dolog meglévén ez mostani fegyver leszállna.

Kívánja: Básta uram, hogy hűttelevet küldjön, hogy tizenötödnapi semmit nem indít és az megszállott várakat megszabadítsa és egynehány vitézit az végházakban küldhesse; mindez

három dologra reávittek és hitlevelét meghoztuk; a mikoron Básta uramnak az követséget mondottuk volna és az Bocskay hitlevelét odadtuk volna és Erdélyt emlétöttük volna, meg sem hallgatta az követséget, visszaadá az leveleket és azt mondá: hogy Erdélyt, ha kívánta az lehetetlen, így az békesség semmiképen véghez nem megyen és mondá, hogy holnap reájok megyek haddal; így másnap megindula, mi nagy keservesen haza indulánk, láttuk szegény hazánkunk utolsó veszedelmét és hogy az harmadik örvend, az természet szerint való ellenség ezen.

Mindennyiben levén uram ez dolog, nem tűrhettük, hogy ő fölségének és kegyelmednek értésére ne adnók, hanem uram mindez szerint megírtuk ő felségének. Az istenért uram legyen azon kegyelmetek, ez rettenetes vérontást és szegén hazánkunk ilyen nagy romlását, legyen azon, szállítsátok le, csak Erdélyen forog az dolog, anélkül is szolgát kellene ő fölségének benne tartani. Ez uram mindjárt leszállhatna. Mi immár sok ideje, hogy halljuk, kegyelmeteket ő felsége commissariusnak alá küldi, de nem tudjuk, mi az oka, hogy így elkésék kegyelmetek. Sok szóval mondja Bocskay, hogy még ez ideig az törökhöz nem kötelezte úgy magát, hogy hátra hagyta volna az ő vele jól tölt kegyelmes urát, fejedelmét, az római császárt. Igen, kész vagyok az ő fölsége szolgálatjára, ha el nem vet ő fölsége. Ennek uram mostan vagyon ideje, ha le kell szállítani, ne késék kegyelmetek, isten ebben mindjárt jó véget ad. Asszonyomat értem uram jó egészségben vagyon. Varkócs uram Kassán vala, beteges kevésbé. Hozza az úr isten kegyelmeteket közinkben örömmel ez rettenetes dolognak leszállításával, jó egészségben hamar való nap. Irtam Makoviczán, 29-die Januarii 1605.

Kegyelmed

atyjafia, szolgája
Chyaky István m. p.

Kírül: Spectabili ac mag. domino Paulo Nyáry de Bedegh comiti comitatus Bihoriensis, sacr. caes. reg. maj. consiliario et praesidii Váradensis supremo capitaneo etc. Dno et affini observandissimo.

Pragam.

II.

1605. febr. 11.

Spectabilis ac magnifice domine, domine fautor et patrone, fraterque, mihi in Christo observandissime atque colendissime. Salute longeva et servitiorum demissa commendatione praemissa.

Az nagyságod levelét, melyet Januáriusnak 11. napján írt hozzám, Februáriusnak 11. napján megadták, melyből az

N. akaratját búségesen és eléggé megértettem. Az mi az N. dolgát illeti, látja isten nagy szívem szerént törekedtem benne, hogy mentül jobban és módjával véghez vihettem volna, de mert hogy én rajtam az nem áll, úgy az mint te N. kívánta volna, azért nekem N. megbocsásson. Mert ha én rajtam állana valami az dologban, nem holnap, hanem ma cum triumpho et suo desiderio revocálnám és mindeneket restituálnék N., mivel hogy az a hatalom én nálam nincsen, pro posse meo laboráltam, ezután is kész vagyok fáradnom és törekednem az N. dolgában. Az mint annak az embernek leveléből is megtetszik, kinek mása és tenorja ez: »Reverende domine frater in Christo observandissime, salutem et officii commendationem. Gratae mihi fuerunt literę R. D. T., quas ad me 27 hujus dedit. Ex quibus tamen animadverto, amicum illum nostrum, literas R. D. T. proxime dum Tirnaviae essem, ad ipsum exaratas, non recepisse, cum ab eo tempore bis jam scripserit, verum ne verbum quidem de re illa. Idcirco opere precium fecerit, si eadem ipsi rursus reperierit, adendo meo agere et conari ut praesentium tumultuum compositio ipsi concedatur. Tunc etiam reliqua facile recuperatus est, dum modo haec non contemnet, quae pro tempore offerantur. Et alioquin etiam in ipso actu reconciliacionis multa poterunt obtineri, potissimum quae aliorum sunt etc. Datae Posonij 28. Januarii 1605.« Minek utána ezt a levelet küldte volna hozzám, az után szóval is maga secretariusától izent hozzám, hogy N. írnék és megjelenteném, hogy te N. minden kívánságát articulatim megírná és jelentené. O kész fáradni, törekedni és munkálkodni N. dolgában és mentől jobban tudja véghez vinni az N. dolgát azon leszen, hogy véghez vigye mindennyi háborúüdőben is. Az mi az pártosok dolgát illeti, úgy vagy, hogy az egész föld túlök megrémült vala, de az isten visszatérítette őket, és most egy kevésbé nagyobb bátorságban kezdtünk lenni. Mondják és írják azt, hogy Bocskay hadát megverték volna, sőt hogy magát is elevenen elfogták volna, mely hír ha úgy volna, nekünk nagy örömünkre volna. Azt bizonynyal írhatom N., hogy mindazok az hajdúk, kik itt ez földön voltak Rédey Ferenczczel, úgy mint Bocskay kapitányával, visszatértenek. Mondják azt, hogy Bocskay maga mellé hívatta volna őket. Írják azt is, hogy Radoly vajda Bocskaynak várait mind megvette volna és feleségét is rabbá tette volna, azokat is az rabokat, kiket Kerekiben küldött volt, az püspökökkel egyetemben megszabadította volna, ki ha úgy volna, talám az szegény kerestyénségnek könnyebbségére lenne. Azt is írják, hogy az mieink Lakot és Bolondvárat az Balaton mellett megvették, most Kapos alatt vannak. Az mi az mostani utolsó levelének kívánságát illeti, semmi bizonyos választot ily hertelen te N. nem

írhatok, minek előtte azzal az emberrel communicáljam az dolgot, annak utánna valami nemő választom leszen tőlő mindenek megírok és tudtára adok N. s gondolom és reméllem, hogy jó módjával rövid nap az N. dolga véghöz megyen csak patienter moram hanc tolerálja. Az surányi barmot és juhót harmadnapal annak előttő, minek előttő az hajdúk oda érkeztenek volna, elhajtották volt, és mast Szerdahelt, Szerednél ki vagyon, legeltettettek. N. énnekem bizvást parancsoljon, valamire elegendő vagyok nagy híven és szeretettel szolgállok te N. meg, úgy ha az hajdúk és pártosok rabbá nem tesznek, avagy lakó helyünkől ki nem kergetnek. Hogyha pediglen (quod deus a nobis vertat) valami történnék, mei quoque frater charissime memento. Az gyűlés ez háború miatt továbbra haladott. De cetero D. V. S. ac M. salvam, incolumem ac florentem diutissime valere exopto. Data 11. die Febr. anno 1605.

Spect. ac mag. d. v.

servitor et in perpetuo
frater deditissimus.

P.S. Ezt is N. akarám tudtára adnom, hogy az levélvivő emberek egyik levelemet, kit te N. írtam volt, szintén Rosenberknél tévelítették el. Azért N. megparancsolja nekik, hogy nagyobb gondot viseljenek réja, hogy se N. se én nekem káromra ne következék.

Kívül: Spec. ac mag. dom. dom. Stephano Illésházy comiti etc. domino patrono ac fratri carissimo observandissimoque.

III.

1605. febr. 21.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jóakaró uramnak, adjon az úristen kegyelmednek egészséget, hosszú életet és minden jókat. Örvendem uram, hogy az úristen Veselényi uramat az kegyelmetek atyafiságában vezérlette, immár mind én velem együtt kegyelmetek szolgája, im mostan írja hogy, hogy kijű hozzám, kegyelmeteknek ű kegyelme által minden itt kin való állapotokról búségesen izenek, valamint az dolgok vadnak és min mult legyen el az békességnek véghez meneteli; mostan is meglehetne jó módjával, csak akarja ű felsége. Nyári Pál uram és Forgács Zsigmond uram által értésére adtuk ű felségének, summája az ország szabadsága és hitünkben megtartása, Bocskaynak is módjával való contentálása; ez meglevén szentül meglenne uram az békesség; megszüledett az mi nemzetségünk, tétova vonattatik a dolog, fegyver által nem látom semmi jóra menjen a dolgunk, szegény hazánk szürnyen pusztúl mindenik nemzetség miatt, én eluntam vala az háborut, úgy jöttem vala

ez földre ; im itt is megtanálá az jó isten. Mostan Básta uram Gálszécsben vagyon, Bocskay uram Patakon, út vagy hat mély-földön egymástúl, hova legyen útja senki nem értheti. Az kegyel-med jámbor szolgáját kegyelmedhez visszabocsátottuk, beteges volt. Semmi erűsséget Básta uram ez ideig meg nem vett, Patak mellett jött el, meg is állott volt ott, de nem árthatott nekik ; úgy értjük uram igen forgódnak oda fel az hajdúk, nem sokat tartnak Kolonics uramtúl.

Adja az úr isten legyen jó vége ennek ez mostani az állap-atnak, énnekem kegyelmed uram igen bizvást parancsoljon, az mire elég vagyok, tiszta szíbűl szolgállok kegyelmednek. Tartsa meg isten kegyelmedet sokáig nagy jó egészségben. Irtam 21. die Februarii Maloychán anno 1605.

Kegyelmed

jóakaró atyjafia szolgája
Chiaky István.

Kivül : Spectabili ac mag. domino Stephano Illésházy etc. domino et affini observandissimo.

IV.

1605. ápril. 9.

Nagyságodnak stb. kívánok stb. Minap is s ennek előtte is egynehányszor irtam nagyságodnak, nem tudom juthatott-e nagyságod kezéhez, fölötte nagy kívánságom volna reá, hogy érthetnék, hallhatnék valamit az nagyságod mostani állapotja és egészsége felől, talám nagyságod szintén kivetött immár mind jó akaratjából s mind felőlünk való gondolatjából. Ide mind az egész magyar nemzet külömb gondolatban volt nagyságod felől, sőt fölötte igen csudálkoznak rajta, hogy nagyságod, ki ennek előtte is az magyar nemzetnek szabadságának oltalma mellett nem köves gyűlölséget és kárt szenvedött az németektől, mostan ilyen alkalmatosságban sem levele által, sem egyébként régi jó akaratját hazája mellett meg nem jelenti nagyságod ; ha nagyságodnak kedve volna, vagy urunknak, vagy én nekem írnia, igen jó módot találna nagyságod benne, jövődöben nem is lenne nagyságodnak ártalmára, ha urunknak levele által kedveskednék.

Magam felől azt írhatom nagyságodnak, hogy hála isten-nek mostan egészségben vagyok, urunk akaratjából Filek várát megszállottam vala és isten urunk szerencséjére kezünkben is adta ; mostan isten kegyelmességéből ott lakozom minden házam népével jó állapotban.

Urunk is hála istennek jó egészségben vagy on és naponként az úr isten maga jó voltából sok jó szerencsékkel látogatja és némely minden dologban igyét; az Erdélyország immár épen uroknak és fejedelmeknek ösmerik urunkat, oda azért immár semmi oly gondja nem lévén, azon munkálkozik, hogy az németöt teljességgel kigyomlája az országból és az németöknek országában rajtunk tött boszunknak, hasonló mértékét vegyék. Az török császárnak szép segítsége érkezött urunkhoz, az tatár császár fia is sok tatárokkal, ki mellé engem rendelt urunk, nem is akarám az üdőt velek heában mulatnom, rövid nap mégis hallja nagyságod hírünket. Nagy hallgatásban vannak, oda föl az urak nem akarnak az közönségös jó mellett megindulni, azért mind isten előtt s mind ez világ előtt, magok legyenek oka, ha mi találja őket, az mi kegyelmes urunk nem maga hasznát keresné, hanem az egész országnak jóvát és megmaradását, eddig es ha egyet akartanak volna érteni urunkkal, nem köllött volna az magunk országában a hadakat tartanunk hanem eddig Németországon által mentünk volna és megnyugodt volna országunk.

Az nagyságodnak hozzánk való jóakaratiának is mostan volna nagyobb hálája és köszöneti, hogy sem ez után. Azért ha egyébkint nem lehet is, csak írjon nagyságod. Az úristen tartsa meg nagyságodot jó egészségben és engedje, hogy még valaha láthassam nagyságtokot jó egészségben. Datum in arce Szerencs 9 April, anno 1605.

N. régi alázatos szolgája
Bosnyák Thamás.

Kirül : Spectabili ac Magnifico domino Stephano Illesházy domino mihi gratiosissimo etc.

Cito.

V.

1605. szept. 4.

Nagyságodnak, mint uramnak ajánlom alázatos szolgálatomat. Homonnay uramnak tegnap hoztanak az fejedelemtől levelet, még Kolosvárról írja, talám in specie oda küldi nagyságodnak; az mint én látom nem mostansággal érkezik ő fölsége ide az mi földünkre, fölötte igen kívántotnék az ő fölsége jelen léte, mert az török nem barátságosan kezde eljárni az dologban és nem az némettel, hanem magunkkal egyetemben magunkra hadakoznak; Visegrádot immár megvette, onnét talám csak eddig is Nógrád alá mentenek, az sem tart sokáig, mert igen

készületlenek. Az bizony dolog, hogy Újvárot is elveszik előttünk, mert mi csak henyelünk, az rossz magyarságnak semmi kedve nincsen, az sánczba nem akarnak menni, ha valahova szükséges dologra felakarják ültetni, nem akarják, csak isten ostora az velek való veszekedés. Rédei valami kövesed magával beszálott az kertők köziben, Dezsőfy is az ő katonáival ez éjjel mene be az előbbi sánczban, sem kapájok, sem lapátjok, én nem tudom ott ben is mi hasznót mívelnek; ím látom, hogy az németök jól forgódnak, mint vitézek, éjjel nappal igön puskáznak bennünket; azaz hogy én bizony semmi jót nem látok köztünk és ha az isten meg nem adatja vélek, az magyarok itt feketnek jó ideig avagy kénetlen az törököt köll nekik bocsátanunk, ha magunk nem arra valók vagyunk, majd lassan, lassan az német is meggyülekezik és nehezen kezdünk előmenni dolgunkban. Nagy kárt tön az magyaroknak az vezér az Esztergam szállásával, mert ha fölme gyünk vala, úgy elpusztítottuk volna az ellenség országát, kivel annyira megkedvetlenültek, rémültek és erőtle nedtek volna, hogy bár egy ideig ne féltünk volna tőlök, az országunk sem pusztol vala, nem köllene a vezérnek ezt az dol gát mozdulás nélkül hadnunk, és idején az császárnak is panaszt tönni reá. Ez az Újvár nagy adakékunk, mert ha ez nem volna, mindjárt följobb köllene Pozsonyfelé és Morhek felé szállanunk, mert így semmi jót nem várok dolgunkban, avagy ha ezt mívelte az vezér és el nem akarja Esztergamot hadni, az Dunán túl való had mellé adna 20 ezer törököt és az mi tatár vagy on mind, és hadd mennének föl Ausztriára; de elsőben multis rationibus eleiben köllene adni ártalmas cselekedet it az vezérnek, talám isten adná, hogy elhadná Esztergamot, hanem mivel úgy köllene osztán arra menni, hogy bocsátaná feles ereit az Németi Ger gely mellé és hadd rablana.

Ha az fejedelmünket várjuk és addig semmit nem akarunk próbálni, az ő fölsége jöve tele lehetetlen hogy négy avagy hat hétnek előtte lehessen, az után alkalmatlan időben jön, mert addig megleszen az a minek meg köll lenni, ezzel penig az hajdúsággal meglátja nagyságod, ez után is mint járunk, főképen ha havok kitelik; az jó szerencsét nem akarják az mostani emberek követni. Ha csak így akarunk hadakozni, bár inkább kigyűjünk belőle és megvalljuk nyilván, hogy nem arra valók vagyunk; de meg köll annak lenni, az mit az isten felőlünk elrendelt. Soknál inkább akarnám, ha mostan szabad ember volnék, csak távól nézném ez mostani bolondságunkat. Az fileki vitézeket Homonnay uram csak Zólyomig kérte vala, hogy jőjenek velek és ők úgy mint közelre és rövid időre csak könnyű szerrel és költségtelen indultak; mostan immár sem állhatják, hanem haza kéreződtek, el is mennek ma, immár csak én magam mara-

dok, bizony örömet szolgálnék, ha útja volna szolgálatomnak, de mindenben fundamentom nélkül vagyunk, az heában való heverést és az sok istentelen, mód nélkül való dolgot untam nézni és hallgatni. Ha közeljebb volna nagyságodhoz, hogy mindent nagyságoddal közölhetne az vezér, reménlem, hogy ennyire nem terjedne semmi ártalmas dolgunk. nagyságod megbocsásson, hogy ennyi talám alkalmatlan irással terhelöm Nagyságodat. Az úristen nagyságtokat megáldja és éltesse jó egészségben. Datum in castris ad Újvár positus 4 Septembris anno 1605.

Nagyságodnak

alázatos szolgálja
B[osnyák] Tamás.

Kívül: Spectabili ac Mag. domino Stephano Illésházy comiti comitatum Trencsinienses Liptóviensis; serenissimi domini do. Stephani dei gratia principis regnorum Hungariae, Transylvaniae, Transalpinae Moldaviaeque et Siculorum comitis etc. consiliario et inferioris regni Hungariae gubernatori etc. domino gratiosissimo.

VI.

1605. szept. 7.

Tekintetes és nagyságos úr és vezérpasa minden tiszteletes barátságos szolgálatunknak ajánlása után. Minthogy az fölséges Bocskay István urunk, az mi kegyelmes fejedelmünk és az ország is az ide fel való Magyarországnak gondviselését én reám Illésházy Istvánra, én reám pedig Homonnai Bálintra az hadaknak fő generalis kapitányságát bízták adczig mig maga is ide érkezik ő fölsége, szükség lón azért nagyságodat ezekről megtalálnunk.

Jól emlékezhetik nagyságod róla, minemő erős végezése vagyon az győzhetetlen hatalmas török császárnak az mi fölséges fejedelmünkkel és az magyarországi urakkal. Arról is emlékezhetik te nagyságod, hogy Kassára küldte vala csahuszát nagyságod az mi fejedelmünkhöz és az országhoz is, ez elmúlt holnapban írt izent is te nagyságod és ajánlotta te nagyságod magát minden ótalommal, mind országunknak s mind magunknak az németek ellen és hogy valahova mondjuk, hogy oda téteti nagyságod az győzhetetlen hatalmas császár erejét és hadát, akkor Kassáról mind az mi fejedelmünk s mind az urak megírták te nagyságodnak, mit köllessék cselekedni, ha minket akar ótalmazni nagyságod, sőt az után mi magunk is megírtuk nagyságodnak, mi volna javára mind az győzhetetlen hatalmas török csá-

szárnak s mind mi nekünk; de ím látjuk, hogy te nagyságod nem azért jött, hogy minket és országunkat ótalmazza, hanem hogy mind minket s mind országunkat elveszessen s elrontson, mert te nagyságod Esztergomat szállotta meg, Visegrádot megvötte és ide hátra Magyarországot igyekezik inkább rontani, hogy az nem németek országát. Az mi jobbágyink voltak, azokat mind vittén viszik az nagyságod népe, oda alá költöztetik Budán alól. Az mezőkön is az buzát, zabot, árpát mind cséplik, Pestre, Budára takarják. Ezek és egyéb efféle dolgok nyilván való bizonytságot tesznek arról, hogy nagyságod nem az mi segítségünkre jött, hanem inkább romlásunkra. Azért kérjük nagyságod, mind ő fölsége az mi fejedelmünk képébe s mind az ország képébe, hogy nagyságod ne cselekedje ezt, hanem nagyságod értsen egyet mi velünk, az mint az győzhetetlen hatalmas török császár meghatta nagyságodnak kit megírta nekünk Konstantinápolból, mind az szentséges mufti s mind az fő jancsár aga, az vezér is; azért, ha ebbe megyen el nagyságod, tehát nem tehetünk egyebet benne, hanem az győzhetetlen hatalmas török császárt, az kinek isten után ótalma alá attuk magunkat, kölletik érötte megtalálnunk.

Tudtára adtuk az is nagyságodnak, hogy az német császár minden hadát Szent György napig fogadta meg, most nem hertelenkedik, mert jól tudja, hogy az győzhetetlen hatalmas császár hada Szent Demeter nap után elmegyén és azután az német az mi veszedelmünkre ontja ki minden erejét.

Akaránk azt is tudtára adni nagyságodnak, hogy az körösztýén fejedelmek mindenfelől hozzánk küldöttek, kérnek és intnek bennünket, sokat is ígérnek, hogy el ne szakadjunk ő tőlök, hanem mint ez ideig ő velek egyet értsünk és tartsunk; kit mi semmiképen nem akarunk mívelni, hanem az elkezdött dologba elő akarnánk menni, de ha nagyságod így reánk támad és így akar minket és országunkat rontani, tehát elő nem mehetünk dolgunkba: gondolhatja nagyságod, hogy inkább az ilyen nyilván való veszedelemtől ótalmazni kölletik magunkat, kinek nem mi leszünk az győzhetetlen hatalmas török császár előtt okai, hanem te nagyságod, az ki mi velünk egyet érteni nem akar, hanem inkább rontani akar bennünket és országunkat, mert ha eddig az mi tanácsunkat fogadta volna nagyságod, Prága felé volnánk, az ide hátra való végházakat azután vívás nélkül is megvehetnénk. Az békességet is mind az győzhetetlen hatalmas török császár részéről s mind az mi részünkről az németekkel jól és hasznosan elvégezhetjük volna, ha úgy köllött volna lönni. Nagyságodtól azért választ várunk ezekre, hogy tudjuk magunkat mihez tartani.

Kívül: Illyésházi kezeirásával, 1605. vezér pasának 7. Septembris.

VII.

1605. Szept. 8.

Nagyságodnak, mint uramnak ajánlom alázatos szolgálatomat. Negyed napja ma, hogy nagyságodnak minden állapotunk felől bőségesen írtam. Ugyan mostan sem írhatok egyebet, hanem minden dolgunk veszedelemre néz; jó részént veheti eszében nagyságod immár állapotunkat, de mostan csak csudálkoznék nagyságod rajta az miben vagyunk. Az török hozzánk felette igen kétes, azonképen mi is ő hozzájuk, kiből végre is semmi jó nem következik; bizony, dolgot írhatok nagyságodnak, mivel az török eszében vette az Újvárnak mostani fogyatkozott állapotját, minden gondolatját arra fordította, az mint övévé tehesse; naponként felesednek és ha az hídat megkésztetik, másképen jönnek ide; az magyar egyebet az kóborlásnál nem üz, viszálykodnak, sánczban nem akarnak menni, semmi jó nincsen köztök, az török pedig éjjel, nappal az sánczban forgódik, mondhatatlan igen kétesek hozzánk, maga ők is titkon mind tractálnak az németekkel, némely nap Komáromon alól Kolonich nagy tanácsot tartott titkon velek. Az hajdúság megint az régi zendülést vette elől, mend nagyságodra kiáltanak és ha módjuk volna benne, gonosz szándékkal is vannak nagyságodhoz, fejenként azt mondják, hogy urunknak reá felett nagyságod, hogy az maga pénzéből az Dengelegi hadának megfizet nagyságod, az Rédey hadának azon kívül az ország jövedelméből; azt mondják, hogy jobb volt volna, ha ugyan egy pénzt sem adtak volna senkinek is, mert így nagyobb ok adatott az visszavonyásra, mind csak nagyságodra vetnek okot, mint efféle gaz nép, azt sem tudja mit beszél. Ez éjjel jött egy polyák szabású német ki az várból, azt mondja, hogy igen kövesen vadnak, mindenik bástyára 30 német rendeltetött, sójuk semmi nincs, az lóhussal élnek, az más vasárnapnál tovább nem igyekeznek tartani, de mivelhogy Basta Komáromban érkezett, nem hiszöm, hogy ezt várja, s ha eljövend, bizony gonoszól járunk, mert az rosz hajdúk mind az tábor kívül vannak kóborlani; nagy haragja istennek rajtunk; írtam vala ennek előtte is nagyságodnak, hogy felette sok dolgaim volnának oda haza, de miért hogy Homonnai uram ő nagysága ott létemet igön kívánja, nem találtam oly módját, hogy elválhassam tőle, hanem ha nagyságod hívatra elbocsátana, nem késném oda haza, ha nagyságodnak jó akarátja, írjon nagyságod. Az ürmöt megszedettem és im fölküldtem nagyságodnak. Esztergomot megveszi az török, mert

aligha belől való ellensége nincsen, mind német pattantyúsok lövik és nyilván beszélnek, hogy értelmek vagyunk az oda be valókkal, bár inkább az németeké lenne. Surány nehezen állhatja meg; mert minden nap reájuk csatáznak, ólnál is alább való mostan, nem mondhatják az kóborlók, hogy mikor reá érkezem az vár alatt meg nem vendéglöm őket, de immár egy nap, ki tudja, mint futok én magam is, az latorság mostan mindennek szabad, nincs büntetése. Isten tartsa meg nagyságodat jó egészségben. Datum in castris ad Újvár positis 8 septembris anno 1605.

Nagyságod

alázatos szolgálója
B. Tamás.

Kivül: Spectabili ac Magnifico domino domino Stephano Illiészázy stb.

VIII.

1605. Szept. 21.

Nagyságodnak, mint uramnak ajánlom alázatos szolgálómat. Az nagyságod parancsolatja szerint én elmentem vala az vezér pasához, vasárnap éjjel löttem szemben vele, más napra nem haladhata, mert ostromnak köllött lenni, kérdé ugyanazkor, ha vagyunk-e az levél mellett valami beszédem, én azt mondtam, hogy vagyunk, de azután, hogy az levelet megolvastatta, arra azt monda, hogy megfordíttatja és regvel, úgymint hétfőn beszél velem s választot is ad; regvel idején megostromlák az sáuczokat és az Sz. Tamás hegyet meg is vevék csakhamar. Ezenben találék az tolmácsára, ez megsugá, hogy az pasa igön neheztelli az nagyságod írását, ehhez képest gondolám, hogy legelsőbbben is persuadeáljam mindenképen neki, hogy azokat megírnia neki igen szükségös volt és nem méltó, hogy azért az írásért nehezteljen, erre okat es ada, mert hogy az nagyságod törököl fordított levelét cikkelenként olvasni kezdé és felelni kezdé reá, nem úgy volt írva az nagyságod levelében, nem értötte, az ki megfordította; az levelet előhozattam és bőségesen megmagyaráztam, de heában, ő nekik akár mit mondjunk, ők az ő értésökből ki nem akarnak menni. Esztergamat azt mondja, hogy ő meg nem szállotta volna, de az császár parancsolata érte és úgy köllött erre térni, hírre pedig azért nem adta senkinek, mert volt értésére, hogy kevés nép vagyunk benne, ezért Komárom alá hirdette menetit, hogy több segítségöt ne vigyenek bele, hanem véletlenül találja öket; megszállásával pedig tudja ő, hogy sem az németnek kedves dolgot, sem minekünk kárt nem tett; mert ha csak az az oka,

hogy az német országot pusztították volna, még annak elég ideje vagyon, el sem mulatja, mert hiszi, hogy hamarnap Esztergom kezéhez kerül, kiből az németeknek nem kevés bizodalom vagyon. Egy általjában azt mondja, hogy tudja ő mit végezött Bocskay királylyal s ahhoz tartja magát, azt is mondja, hogy attól ne féljünk, hogy télre elhadgyon, mert addig el nem megyön, míg az németöt meg nem oszlatja.

Az békességre semmiképen nem akar hajlani, valamig urunk föl nem érkezik, sőt azt adja tanácsol, hogy velek se tractáljunk, hanem keményön tartsuk magunkat, mert ők megértötték azt, hogy csak czigánkodnak, mert ha igazán akarnák ő telők, (*így*) úgy az mint kívánják az békességöt, méltán nem kívánhatnák. Ennek okáért egy írásokra sem adott ő maga választot, hanem csak tihajával tetetött választot; azért valamit írtanak megtartja és urunknak elő adja. Hogy oda bocsátá egy agáját az sajkán az németekhez, nem egyebért mívelte, hanem lúdját és vízi erejét akarta az németnek megszemléltetni; számtalan vele való disputálásomat én meg nem győzöm írnya. Im ő maga is írt nagyságodnak, de törököl, nem akara magyarol íratni. Én az mint értöm és hallom summája az, hogy az két tar között elveszünk, ha isten nem könyöröl rajtunk; az bizony dolog, hogy az németek azon vannak, az mint megháboríthassák az törökkel való egyességünket, arra ingerlik, hogy minket vágjanak le, utolsó szava is az volt Kolonicsnak, mikor elvált az sajkás törököktől, lássátok, úgy mond, vitézek, de bizony úgy jártok ti is az magyarokkal, mint mi. Én bizony nem tudok mit remélleni, nem köll vala urunknak ennyit késni.

Esztergamot hamar nap megveszik, roszył tartják az németek magokat, im Újvárot is nem vehetjük meg, ma ostromlánk, de heában, nincs az hajdúnak semmi bátorsága. Ostrosýtth uramtól minden állapotot bőségesen megérthet nagyságod. Az németektől nagyságodra igön nagy harag vagyon, azon mesterkednek, az mint vagy étetéssel vagy egyébképen ártthassanak nagyságodnak. Én nem tudom immár mit köll Újvár felől gondolnunk, mert az török nem fogja az ostromot, csak czigánkodik, az hajdúság pedig mind ítélet napig sem veszi meg. Immár csak állhatnánk helünket meg, míg urunk elérkezik.

Isten éltesse és tartsa meg nagyságodat. Datum in castris ad Újvár positis 21 Septembris 1605.

Nagyságodnak

alázatos szolgája
B. Tamás.

Címzet nincs. Illésházi ezt írta red: Bosnyák Tamás levele masá, kit írt Illiésházy Istvánnak.

IX.

1605. Nov. 1.

Spectabilis ac magnifice domine domine stb.

Minden dolgaiban sok jókkal áldja meg isten nagyságodat. Az nagyságod levelével Keresztes Tamás uram engemet küldött volt el Posenban, onnét ez órában érkezém be ide Szombatban; az várasnak az levelet megadván, semmiképen magoknál az dolgot el nem merték titkolni, hanem Kolonith uram ő nagysága ott levén az ő alatta való haddal őrzőül, az levél dolgát ő nagyságával közlötték és tegnap jó reggel egyben gyűlvén Naprády uram házánál Kolonith uram, Sembergh, Altham uraim, az váراسi tanács is ott levén egész napestig tanácskoztanak együtt. De mégis oly bizonyost nem tudtak egyebet végezni, hanem minthogy nagy dolgot kívánt nagyságod, melyre magoktól derék választ nem mernek adni, azt találták rajta, hogy Bécsben urunk ő fölségéhez Kolonith uram fölmenjen és ott apariálván az kívánt dolgot, az mi nem ő resolútiót ott adnak az szerént tegyenek bizonyos választ nagyságodnak. Így levén ezért az dolog, az várasnak csak választ sem hadtak az megnevezett urak tenni. Hanem Kolonith uram ő maga írt nagyságodnak, melyet ez mellett ím nagyságodnak küldtök Keresztes urammal. Szóval én tőlem nagyságodnak, mint szerelmes sógorának Kolonith uram éltig való szolgálatját ígérte, nagyságodat az egy hatalmas istenért és minden jó szerencsájaért kéri, hogy nagyságod az pozsonyi várastól olyan dolgot az miről írt volt ne kívánjon, meggondolván azt, hogy az Pozsony város nem szabados magával és magától nem is mer, sőt ha akarna is nem lehet semmi oly dolgot cselekedni, holott római császár ő nagyságát Kolonith uramat, Semberget, Althamot sok vitéz emberekkel együtt küldte le és rendelte az Pozsony város őrzésére és gondviselésére. És mérthogy ők őrzők, kötelesek és hitesek levén római császárhoz, nem hogy az váras ő ellenek merne valamit tentálni, de még ő magok is olyan dolgot az mine-mőt nagyságod kívánt, római császár híre nélkül, életeknek fölállásaig nem mernék megpróbálni avagy cselekedni. Kéreti azért Kolonith uram nagyságodat az egy istenért és éltig való szolgálatjáért, nagyságod ha őneki életét kívánja nem hogy nagyságod olyan dologra igyekeznék, az mivel az pozsonyiakat fenyegette, sőt az sok inséget és az nyomorultaknak fohászkodását, de legjobban az hitet és kereszténységet megtekintvén, urunknál ő fölségénél inkább jó törekedő legyen nagyságod, hogy az két fejedelem között jó okok alatt mentől hamarább lehet, az

egyesség véghez vitessék, mi haszna az köröszteneknek egymás vérért szomjuhozni és az egymás rontással az töröknek hasznót keresni. Az kémek ő nagyságának meghozták s ugyan megakarta nagyságodnak izenni, hogy az vezér azt mondta volna: marakodjanak csak az német és magyar az csonton, én farkas leszek és az prédát megosztom köztök; efféle szókból izente nagyságodnak, hogy jövendőben semmi jót nem remélhetni, az mint ez dolgot Esztergom megvételéből is csak ilyen hamar is az török megbizonyította s ha sokáig így leszén ez után nagyobb próbát az magyar nemzetnek kárára. Izente azért egy szóval nagyságodnak az ő mostani Bécsben fölmenése derékképpen csak abban áll, hogy az német fejedelmet arra inti és kéri minden tehetségével, hogy az frigyet az magyarokkal sietséggel és az magyarok által az törökkel is véghez vigye. Ebben pedig ha igaz szívvel nem törekedik, azt mondotta, az úristen testében lelkében megverje és lova hátáról szörnyő halált adjon neki. Nagyságod is az szerént az mi fejedelmünkkel az mint ő ottfen legyen hasonló tiszta szívvel való jó törekedő; ezért az isten is nagyságodat megáldja, sok árvák imádkoznak nagyságodért, ő is pedig az míg él, teljes szívével s jó akarattal szolgál nagyságodnak; mondotta ezt is s ugyan meg is izente nagyságodnak, ha Pozson alá megyen nagyságod talam azt kívánja, nagyságod, hogy az ő életének ott legyen vége, lám ő míg Újvár alatt víttak, sem az magyar hadra derékképpen reá nem ment, sem csatára oda az felé nem járt, mert nem akart az magyar vérben förtézni, Újvárbán is azon miatt nem maradt, hogy az magyarok ellen ne láttassék vakmerőképpen tusakodni. Az Pozson immár utolsó határ és bizonyos helye az ő lételének, ha azt rá szállják, nincs mit tenni, az hit és tisztesség arra viszi, hogy élete letételéig azt oltalmazza. Ezeket mind meggondolván nagyságod és az istent megtekintvén, inkább az jó békességre, mint mégis több hadakozásra igyekezzen nagyságod. Ezen fölötte kérette nagyságodat és az követséget is ebben végezé el ő nagysága. Én ezeneket, mint-hogy lovam szüksége miatt magam oda nem mehettem, nagyságodnak akartam írni, az levélből is az többit megértheti nagyságod. Pográný György is nagyságodnak éltig való szolgálatját izente, felette igen kéreti nagyságodat, nagyságod az ő újvári házokat vegye az maga protectiója alá, ne hagyja nagyságod valaki által pusztulásra jutni, isten onnat kiszabadítván, az míg él nagyságodnak szolgálni akar. Ezeken kívül írhatom nagyságodnak, hogy Básta Györgyöt Bécsben felhivatták s ott vagyon. Kolonith uram is tegnap vacsora után indult el Bécsben. Az Semberg regimentje és Kolonith uram ráczi, kozáki és fegyverősi Pozsonban vadnak, az újvári németek Hamburgban vadnak, több hadakat is aprónként szállítottak Pozsonon felől az Duna

mellett levő helyekben, hogy ha mi leszen, vizen Posonba jöhesse-
nek segítségre. Lipót Péch izente azt is Illésházy uramnak, hogy
Caesar Gal, az ki esztergomi fundáló mester volt, mostanában
Bécsből sok ajándékkal alá ment vizen az vezérhöz követségben.
Prágában is Ernestus von Molar most érkezett az császártól
Bécsben, kinek római császár plenam resolutionem et authorita-
tem adott, hogy valamit ő végez az magyarokkal és törökökkel
is, abban áll és marad meg az római császár. Én ezt is megaka-
rám nagyságodnak írni, ezenkívül egyebet nem értettem sem
hallottam, bizonyos dolog: az nagyságod levelén igen megzen-
dültek és az mint az frigyét kívánták, állítom hamar nap külön-
ben kezdnek az dologhoz. Kolnich uram azt mondotta, hogy
bizonyosan holnap estvére ismét Pozsonban megtér, ha azért
újonan akar nagysád ő nagyságának írni, bizonyosan csőtör-
tökön és az után való napokban is ott találják. Ezzel minden
időben szolgálatomat ajánlom nagyságodnak. Éltesse isten
sokáig jó egészségben nagyságodat. Tirnaviae 1 Novembris
anno 1605.

Nagyságodnak alázatos szolgálja

Péchy István m. p.

P. S. Irhatom ezt is nagyságodnak, hogy az csarlóköziek
ide ki nagyságodhoz követeket választottak, melyek ez héten
bizonyosan kijönnek, oltalmat kérnek nagyságtoktól, mert az
német had kimenvén túlök, az hajdú uraim igen kezdték őket rab-
lani. Somogyi Mátyás letette tegnap az csarlóközi kapitánságot-

Kívül: Spectabili ac magnifico domino comiti Valentino Drugett de
Homonna, serenissimi principis et domini domini Stephani, dei gratia
regnorum Hungariae Transylvaniaeque principis generali capitaneo, nec
non domino domino mihi graciousissimo.

X.

1605. Nov. 7.

Spectabilis et magnifice domine et compater stb.

Tegnap előtt az jó emlekezető Dersffy Miklós uram ko-
mám temetésére akarván indulnom, érkezék Mátyás herczeg u.
ú felsége levele, melynek ím páriáját is megküldtem kegyelmed-
nek. Minap is kedig kegyelmednek megírtam vala, hogy engem
választott ő fölsége, hogy egyik legyek az commissariusok közül,
az kik ez nyomorodott és romlott országunkban való zenebonát
leszállítsák és jó békességre hozzák. Azért nem gondolván sok

költségimmel és fáradságimmal holott az előtt is Kassára és Bécsben való jártomban sokat költöttem, holnap ismét isten segítségével innét Bécsben elindulok és sietten felmegyek. Azon is leszek, hogy úgy persvadeáljam ő fölségének és tanácsinak az dolgát, hogy jam tandem ez nyomorúlt és káros, veszedelmes, országinknak állapotján békességre és csendességre forduljon, ki ha nem lenne certissima sequetur regni hujus ruina et ultimum excidium. Legyek azért Bocskai uramnál ő fölségénél és kegyelmednél is ment, hogy az ő fölsége hivataljára az korponai gyűlésben jelen nem leheték, el is hittem, hogy méltó mentségemnek helt ad ő fölsége, holott ott is az hova megyek szolgálhatok országomnak és nemzetségemnek, talám többet is, hogy nem mint itt az gyűlésben való létemben. Magam is excusáltam magamat ő fölségénél levelem által és az levelet bízta Czobor Mihály uramra sógoromra, kegyelmed is excusáljon kérem kegyelmedet, kit én is megszolgálok kegyelmednek. Itt kedig az magyarországi gyűlésben minthogy tudom, hogy kegyelmed sokat efficiálhat legyen azon kegyelmed, hogy legyen meg az békesség. Ebben privátumot nem szükség senkinek nézni, minthogy azért publicum et totum regnum concernens negotium est. Ha szintén valaki csak az maga hasznát akarván nézni, az békességet impediálná kegyelmed és az egész ország végezésének kellek akár kinek is engedni és annak subscribálni. Adja az úristen, hogy mi is az többivel egyetemben jó és kedves legatióval mehessek kegyelmetek közé, kin az egész ország megnyugodván, élhessünk ez világon való életünkben, az úristennek szent nevének dicséretire, csendes és nyugalmas szívvel ez az posteritásink is mondhasanak jót felőlünk. Ajánlván kegyelmednek feleségemmel egyetemben szolgálatinkot. Az úr isten sokáig éltesse és jó egészségben megtartsa kegyelmeteket. Datum in Letowa 7 Novemb. 1605.

Spectabilis ac magni. Dom. Vest.

Servitor et compater deditissimus

Georgius Thurzó mp.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiesházy stb.

Trincsinium.

Absente forsan domino magnifico, rogatur domina magnifica dignetur ubicunque fuerit litteras suae magnificentiae citissime transmittere.

XI.

1605. Nov. 9.

Nagyságodnak, mint uramnak ajánlom alázotos szolgálótomot. Az mennyi kárban állapodott Homonnay urammal igyem ez két nap, hosszú volna megírnom, Oroszi András uramtól bévebben értheti az dolgot nagyságod, Még minek előtte megírta nagyságod, immár az kiköt gondoltam, hogy illik, titkon mind hozzám esküdttettem volna vala itt ben, azonban hire jöve, hogy be akar Homonnay uram júni és hogy engem el akar vinni s Dezőffy uramot akarja itt ben hadni, minthogy biztam az emberekhöz, ettől nem féltem, el is volt végezve nálam, az többivel hogyha csak 100 lovassal jün is be ne bocsássuk, mely végezésünket megértvén, Ollay és Chehy Miklós tudtára adták és ehhez képest csak kevesed magával ért ide, az többit Udvardra bocsátotta, minthogy biztam az emberekhöz, bé fogadánk nagy emberséggel, ezenben addig furdaltak némely rossz tanácsok, nem barátim, hogy ő az ország kapitánya s ne szenvedjön társot és egyebeket efféléket adtak tanácsol. Az komorában behiva és azt mondá, hogy az fejedelem ő neki megparancsolta, hogy Újvárat úgy rendelje, hogy megnyughassék rajta ez úgy menjön eleiben. Azért azt kívánja, hogy megesküdjem azonképen azonképen (*így*) kicsintől fogvást nagyig; erre mondám, tehát így meg akarja nagyságod az Illésházy uram levelét és az enyimöt háborgatni, az kit tud nagyságod, miben vagyon; azt mondá, hogy ő szabad volt vele, hogy mit végezött, mindazonáltal arra nem erőködik, de az ő maga tisztességét méltóságát, hogy ország kapintánja megkívánja, mert nem másnak, hanem neki kötötték az kardot oldalára és adta az botot kezében. Eszemben vevén, hogy fortélyos, megmondám, hogy én nem esküszöm, mert én annakül is köteles vagyok az ő fölsége hűségére; az többi is, hogy megesküdjenek nem szükséges mert azok is hívek. Hogy pedig Dezőffy uramot is itt rendelje, nem akarom, nem is méltó, az hadaknak és az országnak is fogatkozására lenne, ha az hadaktól kapitány képe levén ennyire laknék és magamnak is gyalázot, mert abból kitetszik, hogy nem elég embernek, nem hívnek tartanak, ezeket sok bizonyos ratiókkal megdisputálván vele, megmondám utoljára, hogysem oly dolgokra menjek, az melyek hitünk ellen lesznek, inkább meg akarok halni és semmiképen az mit mond nem akarom. Vevé eszében, hogy könnyen véghöz nem viheti akaratját, hanem azonban hagyja. Én haza jövék az szállásra és az vajdákot, tizedeseket megint behíttam, sok ratiókkal megfejtegetém nekik,

hogy gyalázatos dolgot kíván, mindnyájunk tisztessége ellen vagy, és ez szín alatt az hajdúságot akarják behozni, mert azt tartják, hogy csak az ruhánk nekünk magyar, mind németök vagyunk, kik ha bejöhetnének gondolhatják, mely gyalázatos és káros volna, ez nekik is tetszött és megint bevettem kezeket. Az népet az mint elrendeltem volt, az fokra és bástyákra, mikor hertelen kívántotnék, az szerént mindeneket helére állattam, magam mellé népet vettem és megizentem, hogy meg akarom magam oltalmazni, tudására legyön, hanem kérem inkább, hogy menjön békével ki; ő az ő pártjával vigyáztak, fön voltak. Azonban kit szép szóval, kit fenyegetéssel hívatott, kinek titkon izent híröm nekül annyira, hogy ha tekéntem, kiki azt kezdi mondani, ez nagy úr és ország kapitánya, ők meg nem merik próbálni, hanem másképen rendesen végezzük az dolgot, mikor eszében vette, hogy reá nem mernek támodni, bizvásban fogott az dologhoz és az kulcsokért reám küldött háromszor, sok szóval izengetött ezön fölötté igön megharagutt. Cháky Gáspárt az egyik tanácsot hozzám hívtam és megizentem neki, hogy csak úgy gondolkodjék ő nagysága, hogy az ő haragjától mostan én nem félek, mert tudom mivel éröm meg, de úgy történhetik, hogy valami tisztességet vallott kapitányságában azt itt onthatja föl, és ha én azt tudtam volna, távol nézte volna Újvárot. Mikor ezt megmondták neki, noha igön megháborodott, de mégis szép szóval izent, szabódni kezdött, hogy semmiben az nagyságod levelét, sem engem meg nem akar háborítani, sőt az ő igaz hitire, hogyha szintén ő fölsége megakarna is bántani ő lenne ellen tartó benne, azzal meg nem bánt bennünket, ha az kulcsot a régi szokás szerént az feje alatt hátatja. Megizeném, hogy ugyan nem adom, hanemha engem assecurál róla, hogy vissza adja és semmiben meg nem háborgat. Mikor nagy sok erős beszédekkel, fogadásokkal assecurált volna, mondék, hogy ha csak az kapitányságnak böcsületi és anekül nem allhatik ő nagysága, küldök egy bokor kulcsot neki az porkolábtól, kit az tanácsok: Ornay Tamás, Chehy Miklós és Chuty megösmertenék, hogy nem az vár kulcsai és visszaküldte, hogy ő neki az pincze kulcsai nem kellenek, azután hogy rendesbek lehessünk oda küldém, az vár kulcsait, szintén éfféli korban, én jó más lakatokat vetek az kapura. Ezenben az jó isten megviraszta és egy kevés üdő mulván, az porkolábot érté-küldtem az kulcsokért, kiköt minden fogyatkozás nekül kezem-höz küldött.

Ezután megint hozzám hívtam az főembereket, hogy seregöstől izenjük ő nagyságának, hogy ne háborgasson, hanem menjön ki, míg ebben munkálkodnánk, nagyobb részre avagy inkább mind az ő pártjára vannak, supplicálnak, kérnek üdvessen. annyira jutott az dolog, hogy ugyan in periculo volt dol-

gunk, az hitetlen emberek miatt ilyen hajlandók az magyarok, mikor láttam volna, hogy nagy fogyatkozás következhetik dolgunkban én magam mellém vévén az uraimban szemben mentem vele és sok ideig arguáltunk kemény szókkal, nagyságod felől azt mondá, hogy az magyarok és az fejedelem is félnek nagyságodtól, hogy némötös ember ne legyön nagyságod, tovább tovább annyira harczolódánk, nagy szép csendességre jutánk és kezdé magát menteni, hogy semmiben olyban nem töreködik az melylyel gondolná, hogy megbántana bennünket, sőt nagyságodnak szolgál es ez dologban is ha kívántotnék, minden segítséggel lenne, de mérthogy az fejedelem parancsolja, ugyan megkívánja, hogy megesküdjének, engem nem készerít reá; végtére csak azt kívánta, hogy az kik meg nem esküdtenek az iratos szolgáló rend között, úgy mint az darabontok és porkolábok esküdjenek meg és hogy Dezőffy uramot is megengedjem, hogy itt ben maradjon egynehány nap, ugyhogy az én tisztemben és semmiben itt benn ne parancsoljon, eztöt nem egyebért kívánja, hanem mivelhogy ennek kimönt immár az híre, ne tessék, hogy semmit nem végezhetött és ne legyön gyalázotjára, hiszöm ez nincsen úgymond ellenetök, a nekül is hiszöm ő fölségének tartoznak megesküdni az kik nem hitösök, ő nem akar semmit véteni az nagyságod levele ellen sem az én tisztöm ellen, sőt minden rendeket elő hívat és megmondja, hogy engem ösmerjenek főkapitánnak, ez helben ő semmit itt az én hivatalomban nem ellenz, sőt fejére megparancsolja, hogy mindenek nekem fogadják szómot, Dezeöffy uramot az hadak előtt vicejének hagyja, ittben egynehány nap leszen: ezek jóllehet mind szép szóknak és kívánságoknak teczetek, de én arra nem akartam menni semmiképen; de mérthogy igön megkeményelte magát és bosszuságában ugyan valóban meg akarta bántani hitünket, az két gonosz között kételen az kisebbiket kölle választanom mert ha kitudódik vala, hogy az németnek visszaadják jövődöben rövid üdön az várat, csak isten tudja mint jártam volna magam is az község miatt, kik az némötök házaiban letelepödtének, megháborodnának, ha megértenék; félvén ezért nagyobb dologtól, meg kölle engednöm, hogy az darabontokat megeskesés és az porkolábokat, Dezőffy uram is, hogy itt ben maradjon egynehány nap. Elvégezvén azért ez dolgot, írva vitte az fizetött népnek számát, és az kapuban mindenek hallottára megmondta, az mint ajánlotta vala magát és kimene ez estve. Dezőffy uram itt vagyon csendességben, nincsen semmi bántásom, sem oly dolog, hogy megháboréthatnának. Nagyságod arról ne gondolkodjék, hogy még mostan megcsalassunk. Nincsen is még hitünk ellen, miért hogy abban áll az, hogy visszaadja nagyságod az németnek az várot, arra az üdöre, az mint fogadta nagyságod. Abban bizonyos legyön nagyságod, hogy én bennem semmi okon meg nem

csalatlának nagyságod, mint szintén magában; de ha arra jutna az dolog, hogy meg akarnák bántani nagyságodot, kétség nélkül megfogyatkozunk az magyarokban; akár mint esküdtessük egyik mind hamisak.

Mostan nagyon az ideje, hogy ha valamit arányoz nagyságod, hogy gondot viseljön nagyságod róla, lesznek gonosz tanácsadói ő fölségének ez dologban; vessen idején jó fundamentomat nagyságod ő fölségénél. Az várot én minden okvetetlen nagyságodnak kezéhez adom, és ha idején gondot nem visel reá nagyságod nem akarom lölkiösméretömöt megháborétani, sem nagyságodnak kárt gyalázatot szörzeni nem akarok, hanem kezéhez adom nagyságodnak az várot, gondját viselni sokáig nem akarom, mert magam elégségös hozzá nem vagyok, az több magyarságnak hívségéhez semmit nem bízhatom, ha volna kivel meghiggye nagyságod, hogy megmutatnám, hogy ember vagyok fogadásomnak, de mind ez világ latra hitötlenne lőn.

Idején viseljön gondot nagyságod, ez dologra, Újvár felől való elmélkedését tudakozza meg nagyságod az fejedelemnek, és míg valamit többet nem sugnak az fülében, vegyön levelet nagyságod tőle, olyat az min nagyságod megnyugbassék. Kívánnám azt is, hogy ezen szolgálmtól az fejedelemnek oly levelet küldene nagyságod, kiben parancsolná az itt ben való minden rendeknek, hogy nagyságodat hallgassák, senkit semmi dologban egyebet ne, és az várnak dolgaiban is csak nagyságodtól várjanak, nagyságod után engemet. Valami ilyen levelet küldjön nagyságod és ha lehet megint visszaesküdtetöm őket, a vagy az mint nagyságodnak jobban fog tetszeni.

Igy sokáig ne hagyja nagyságod az dolgot, mert kétség nélkül megfogyatkozunk; én reám nagyságod ezekért ne nehezteljön, mert én csak egy ember vagyok, igön sokra reá nem érkezem, most is ha hasznosbnak ítéltem volna, halálommal megbizonyítottam volna hívségemet, de több fogyatkozás lőtt volna; mostan még helén vagyon az nagyságod levelének böcsületi, csak ez után oltalmazhassuk; Ornaynak, Chehinek semmi jó akaratot és kedvet ne adjon nagyságod, sőt ha lehet, érdemek szerint fizessünk nekik, nem jámborok.

Az oda való menetelre nagy szükségöm volna, főképen míg Filekben volt az fejedelem, azt hiszöm, hogy ott is megesött nekem, az mennyi ideig késött ott az fejedelem, az hadai is mind az én jószágomon vagyon, semmit nem segíthetők az magam dolgainak; innét én sohova nem mehetők, míg helére nem hozzák az dolgot. Nagyságod mindjárt viselje gondját ez dolognak, az ki mellett megmaradhatnánk.

Homonnay uram elhagyja az hadakat, egy felől az fejedelem hada jün, más felől ezek menten mennek haza, oktalan

dolog ez, hogy mostan oszlatták el az hadat, mikor inkább vigyázni kellene, képét penig kihozta közölök és egy végházban szorította messzire; ha az németeknek valami szándékjuk volna, bizony olyat próbálhatnának, hogy megszedétenék az eszeveszött istentelen hajdúkat és mindnyájunkot. Budára és az táborban elküldöttem vala az hodolini tisztartó fiát keresni, adtam vala 300 frt is, hogy Octavionak és magamnak is egy paripát hozzanak, de az török barátim nem hattanak lovat venni, az szolgálaim is nem merték reá venni magokat, hogy vegyenek, mert fölötte igön halnak az lovak és féltek, hogy az utjokban elhal kezök közöl; az rabot sohol fel nem találhatják, az nevét ott hagyattam és ígértem valami ajándékot egy barátomnak, hogy kerestesse mindenütt. Nagyságod mostan vétethet paripát, az fejedelem hadában mondják hogy az kurtányoknak és cserkeszeknek jó erős paripái vannak. Nagyságodtól mentől hamarább választot várok. Homonnai urammal jól alkudjék nagyságod, ne szörözzön valami akadékat ez dolgunkban. Az úristen tartsa nagyságodat jó egészségben. Datum in Újvár 9. Novembris 1605.

N. alázotos szolgálja

B. Tamás m. p.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb.

XII.

1605. Decz. 19.

Spectabilis ac magnifice domine et compater stb.

Az kegyelmed levelét 18 hujus adták meg énnekem, kiből megértettem, mi vót az oka, hogy kegyelmed eddig el nem jöhetett, afféle támadást mind gondoltam hogy megtörténik, mert még az előtt értettem vala, hogy gyűlések vót Tapocsánt, jó hogy kegyelmetek eszébe vette vót, mert ki tudja mint történhetett vóna kegyelmednek is dolga. Ez után is félek én, hogy azok miatt vész el ez mi nyomorút országunk, főképen ha együvé szallanak és fészket verhetnek magoknak, kevés jobbágy fog miattok maradni, akármi boszuságért közikbe fognak futni, de istentől és üdőtől kell várnunk.

Én elég busulásban vótam, hogy nem tuttam, mi legyen oka az kegyelmed késedelmének, azért kegyelmednek megszolgálok, hogy tuttomra attá; mihent érkezett az kegyelmed levele, azonnal bementem ő felségéhez és megjelentettem ő fölségének. Mondá ő fölsége, hogy nem kellene késni kegyelmednek, mert így csak pusztul és fogyatkozik az ország, valaha végét kellene

érni ez sok zürzavarba, kérdé, mely napra gondolnám, hogy ide érkezik kegyelmed, mondám, hogy kegyelmed semmi bizonyos napot nem írt, hanem hogy immár nem fog késni, kérem kegyelmedet ne késsék, jöjjön el, az salus conductusokat régen aláküldtük Szombatba, ott találja kegyelmed őket, kegyelmed bízvást jöhet. Éltesse isten kegyelmedet. Datum Viennae 19 decembris anno 1605.

M. V. D.

servitor et compater addictissimus
Sigismundus Forgách.

Kívül: Spectabili ac Magnifico domino Stephano Illésházy stb.
Trincsin aut ubi fuerit.

XIII.

1606. január 23.

Spectabilis ac magnifice domine, affinis observandissime.
Salutem stb.

Az úristentől kegyelmednek mind asszonyommal és kegyelmed jóakaróival egyetemben boldog állapotot, egészséges és jó szerencsés hosszú életet kívánok megadatni ez új esztendőben. Az kegyelmed levelével uram szintén itt ú fölségénél létemben találtak engemet, melyet nagy böcsülettel vettem. Meg is szolgálok kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak atyámfiának, hogy énrólam is szolgájáról több atyjafiai s szolgái között el nem felekezett. Adja az úristen, hogy ennek utána is minden üdőben hallhassak minden jó híreket, állapotokat, mind kegyelmedek, mind penig az oda föl való állapot felől. Engedje ú szent fölsége, hogy mindeneket úgy végezessen kegyelmedek, ki legyen az szegény megromlott hazánkunk, megnyomorodott nemzetségünknek javára, épületére, megmaradására. Az ú fölségének írt kegyelmed levelét is láttam, melyben kegyelmed az többi között Pettinger felől is ír ú fölségének, Octavianus Gabrian uram, mind penig az bécsi püspök is írt volt ez előtt felőle. Azért én nagy szeretettel szívem szerént törekedem érette ú fölségénél, el nem leszen feledve nálam. Kegyelmedért uram csak azt nem cselekedném az mi lehetetlen volna. Az salétrom felől is immár kegyelmednek két rendbeli levelét is vettem, azért arra is énnekem szorgalmatos gondom vagyon, gyűjtetek az mennél több lehet minden felől, jóllehet mast nem annyira főznek, mint nyárban, de mindazonáltal érette leszek. Az miben tudok kegyelmednek mindenekben szeretettel, jó szívvél szolgálok. Ezek után éltesse

és tartsa meg isten kegyelmedet jó szerencsésen békességes állapotban: és hozza ű szent fölsége kegyelmedet rövid nap közünkben nagy jó egészségben. Datum Cassoviae 23 januarii 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

servitor et affinis addictissimus

Paulus Niáry m. p.

P. S. Az török követeket mi itt találtuk, azokkal vagyon most ű fölsége tractatusban, kiknek állapotjokrul, tudom ű fölsége bévségesen ír kegyelmednek. Egyéb ide való állapotot is, tudom mindeneket megért kegyelmed ez ű fölsége leveléből. Bizony uram, ha eleit nem vesszük ennek, félek rajta, hogy az szegény körösztýénségnek nagy vére kiontására, romlására leszen, kit távoztasson el ű szent felsége.

Asszonyomnak ű kegyelmének, mint bizodalmas asszonyomnak, ajánlom szolgálatomat, az atyámfia is, ki most itt vagyon velem Kassán, mind kegyelmednek, mind penig asszonyomnak ű kegyelmének ajánlja szolgálatját.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illieshaza.

XIV.

1606. Január 30.

Illustrissime ac magnifice domine domine et patrone stb.
Servitiorum stb.

Nagyságodat örömet nem bántanám az ide való dolgokkal, de félek rajta ha nagyságod eleit nem veszi, az fejedelemnek fölöttébb káros leszen. A mi keves megmaradott is a fejedelem jövedelmében a sok kóborlóktúl, a kivel a kevés újvári vitézlő népet kellene táplálnom abban is naponként mind belé kapnak és olyak a kiknek oltalmazniok kellene inkább, hogy nem mint tékozlaniok, az többi között Kasza György, kinek elegendő fizetést rendelt Bosnyák uram és ahhoz nagyságod az guttai tiznek is felét, ispánságúl reá bízta, szintén úgy, a mint másoknak is osztotta nagyságod, hogy az fejedelemnek semminemő jövedelméhez ne nyuljanak, hanem a szegénység fa-hordásból és egyéb szolgálatból is segítséggel legyen nekik, még annak a szolgálatnak is úgy kellenék lennie, hogy az fejedelem dolga, a ki az közönséges jót nézi, efféle privata personák hasznáért nem kellene elmulni. Ez a Kasza György annyira megvetette az nagyságod parancsolatját és rendelését, hogy ex certis et in

urbario habitis proventibus kilencvenöt forintot vött föl, ezen kívül is birság pénzt egynehány forintot, ha nagyságod meg nem parancsolja nekie, mely levelet nagyságod az én levelemben includáltasson, hogy mindjárást nem csak letegye az megnevezett pénzt, hanem in exemplum aliorum a tiszt nekül is ellegyen, félő hogy az többi is, kiknek az esztergami jószágoknak nagy részét Bosnyák uram közikben osztotta, ezenképen az proventusba bele ne kapjanak, azt mondván, hogy én is vagyok ilyen jó és szolgálók annyit, mint Kasza György és ekképen az jövedelem semmivé leszen, csak egynehányan töltöznek vele, a többi a ki éjjel nappal szolgál, szemmel fog reá nézni; én is lehetetlen dolog, hogy a tisztben megmaradhassak, midőn nem leszen kezem között, a kivel fizessek az vitézlő népnek és akár az jövedelemnek beszolgáltatására és az szegénység között való törvények látására viseljek gondot és akár ezekkel az ispánokkal, a kik erővel magokat tiszttartóvá akarják tenni, győzzek veszekedni; immáris szintén eluntam, mind velek való veszekedésemet és mind az szegénységnek siralmas panaszát hallanom. Az szegénységgel mind bort Újvárra és mind buzát akarnék hordatnom az vitézlő nép szükségére, nagy nehezen tehetém szerét egynehány szekérnek az jószágban. Minthogy marhájoknak nagy részét a tatár, a török és a hajdúság elhajtotta, a maradékja naponként hal, nincsen a szegénységnek sem szénája, sem szalmája, mind élélte a tábori had, e nekül pedig a marhával sokra nem mehet; azt akarják azok az ispánok, hogy szünetelen szolgáljanak nekik, csak azért is, hogy valami summát vehessenek a szolgálattért, mely dolog én tőlem igen megtiltatott; azt tudta szegénység, a ki megmaradhatott, hogy immár könnyebbsége leszen, azonban ugyan azon igát vonatják velek. Én a szegénységre reá feleltem, hogy nagyságodnak tudására adom, addig senki sehova ne bujdossék, adtam is oly reménységet nekik, hogy őket nagyságod ezektől az ispánoktól megmenti. Az szegény megholt érsek uram nagy nehezen vette ki körmök közül az közikben osztatott tiszteket, a kiktől nem érkezett elvenni, úgy mint Túry Ferencztől az megholt porkolábtól, Ornay Tamástól, Nagy Miháltól és egyebektől is, azután az fejedelem a kamara által elég gonddal vette el; im az minemű nyomoruságtól megmenekedtek volt, megént abban estek belé. Az egy Kasza Jánostól, hogy nem vették volt el az guttai tisztnek felét, az is igen ellene volt az fejedelemnek hogy birta, de mivelhogy Ádám Gál uram consilii bellici paefectus volt, az ő mellette való töröködést nem akarta heába hadni; hogy azért kegyelmes uram az jószág szintén el ne pusztuljon és az jövedelem is az sok kapdosók miatt semmivé ne legyen és az szegénység is az ő fölsége szolgálatjában szorgalmatosban eljárhasson, ezeket az ispánokat, a kik még igen kevesen

vadnak, de naponként osztja közikben tisztúl az jószágot kapitán uram, per totum szállítsa le nagyságod és osztasson nagyságod oly jószágot közikben a kik nem ő fölségéé és Újvárhoz semmit nem szolgálnak. Esztergom vármegyében és Nyitrában is elég jószág vagyon az esztergomi káptalonnak és az barátoknak.

Farkas Pálnak adta kapitán uram Kérth ő fölsége faluját, ki két hitű ember, mert ő volt először a ki megesküdt az ujjváriak közöl urunknak, azonban zászló alatt nem lakván és Újvárhoz nem lévén köteles, alkalmas időben kijöhetett volna, de mind fottig ottben megmaradott, nem látom semmi virtusát a kiért köllött volna neki adni.

Oroszi Adrás uramnak adta nagyságod Garam-Mikolát, az barátok faluját minden jövedelmével, kivel bévségesen contentus lehet, nem tudom mi szükség volt Nagy-Sallót, ő fölsége várasát egynehány faluval egyetemben neki tisztúl adni.

Az fő porkolábnak Markus Istvánnak nagyobb fizetést rendelt kapitán uram, mint az római császár időbelinek volt Somogyi Gergelynek, kinek semmi tiszti nem volt, a mint fellől megírtam nagyságodnak, ennek a Khörmendi tisztet is neki rendelte. Az több ispánok sodatlanok (*így*).

A mint ide a híre vagyon mind jézsuitáknak és mind az barátoknak megkezdik az jószágokat adni, ki ha úgy vagyon, talám jó volna Újvárba avagy Szombatba a séllyei ez esztendőbeli dézma és majorság buzát hordatni; az szentjánosi kalastromban is vagyon mind majorság, dézma és egynehány veremmel restantia buza, azt is jó volna elhordatni, mert félő ha őket helyen találják, tempore adeptionis bonorum magok számára ne foglalják. Nagyságod engemet méltóztassék informálni, kihez én tudjam magamat accomodálnom.

Tegnap este érkezém Újvárból Szombatba, mind ez óráig sem adták be az itt való dézmások az ő partialéjokot, azon leszek ma, hogy reá cogáljam őket, legyen vége egyszer e kicsiny ratiónak; hun pedég nem akarják szómot fogadni, hiszem az úristen nagyságodat ide hozza, és nagyságod értse meg az okát miért nem adták be. Nagyságodnak ajánlom szolgálatomat, és az jó isten tartsa meg nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum Tyrnaviae 30 Januarii anno 1606.

Illustr. ac mag. dom. ves.

servitor perpetuus

Steph. Baráthy.

Kívül: Illustrissimo ac magnifico domino domino Stephano Illyésházy, stb,

XV.

1606. Jun. 16.

Tekintetes és nagyságos úr barátom, minden tisztességes dologba nagyságodnak ajánlom barátságomat, szolgálatomat.

Hiszem, hogy nagyságodnak tudtára vagy, hogy az fölséges Bocskay király uram és magyarországi urak engemet ide Bécsben herczeg Mátyás uramhoz küldöttek, az elkezdött békeséget teljességgel elvégezni, de minthogy ez igen nagy dolog, Szent-Iván napig teljességgel el nem végeződhetik, kívánja az herczeg, hogy az frigy még Szent-Jakab napig tartson köztünk, mely dolgot én Bocskay király uramnak ő fölségének is megírtam, hiszem hogy te nagyságodnak ő fölsége is rövid nap tudtára adja, minden képen itt azon vagy herczeg uram, hogy mind az fölséges királylyal, mind az magyarokkal s mind te nagyságoddal elvégezzék az békesség dolgát, szükség azért, hogy te nagyságod meghagyja az végekbe, hogy ne csatázzanak Szent Jakab napig, hogy mindenek jobb módjával véghez mehessenek. Isten tartsa meg nagyságodat. Költ Bécsben 11. Junii 1606.

Kivül : *Illésházy kezével* : Az budai pasának S. Illyésházy.

XVI.

1606. Jun. 28.

Tekintetes és nagyságos úr, nekem böcsületes barátom, köszönetem és tisztességes barátságom ajánlása után, istentől nagyságodnak egészséget és minden jó szerencsét kívánok megadatni.

Továbbá vöttem az nagyságod levelét, melyet írt nagyságod Budából 11. napján juniusnak, akarja érteni nagyságod az okát, miért akarják az német urak az békességet továbbra azaz Sz. Jakab napjára hallasztani, minthogy ő magok is, mikor szömbe voltak nagyságoddal, csak öt hetet kértek az békességnek.

Ők azt mondják, hogy az előtt az frigy Szent Iván napig volt végezve és Szent-Iván nap után kérték ők az frigyot öt hétre: ez öt (*hét*) szüntén Szent-Jakab napra táján esik.

En nekem is sok gondom volt velek, az míg megalkudhatam velek, mert az dolog is ő magában nem kicsin, hanem nagy

volt. Az királynak ő fölségének és az magyar uraknak kívánságárúl immár megalkudtam velek, és két vagy három nap mulva innen az királyhoz ő fölségéhez Kassára megyek és ott mind ő fölségének s mind az uraknak megmondom, mint végeztük el az dolgot. Az is oka, hogy hertelen az hatalmas császárnak való ajándékok nem készülhetett még el (*így*) mindenestül, vagyon csinálás rajta, mert némelyek új formák lesznek és sok munka vagyon rajtok, de minden bizonynyal rövid nap megkészülnek és elviszik nagyságodhoz.

És onnan az fényes portára is, az mint végeztek nagyságoddal felőle, mely dolgokat bévebben megért nagyságod ezektől az követektől, az kik most nagyságodhoz mennek. Szükség leszen, hogy az napra, az melyet nagyságod végez ezekkel, hogy egybe gyűljenek az tractálásra, ő fölségének az királynak is emberi legyenek ott; jól tudom, hogy ő fölsége is az király írni fog ezekről nagyságodnak, hamar nap ezeket akarám te nagyságodnak tudtára adnom. Isten sokáig éltesse nagyságodat. Datum Wiennae 28. Junii 1606.

Kívül Illésházy írásával: Az pasának irtam in Junio Bécsből.

XVII.

1606. Jul. 6. régi naptár szerint.

Laus deo semper et ab omnibus laudetur.

Tekintetes vitézlő nagyságos úr, neköm bízott becsületes barátom. Köszönetöm és tisztességes barátságom ajánlásának utána istentől ő szent felségétől jó egészséget s jó szöröncsét kívánok N. adatni etc.

Továbbá levelemnek röndiben ezöket akarám N. tudtára adnom, hogy tudni illik: megadák neköm az N. két leveleit, melynek az egyik Bécsben íratott, Caesar Gál barátom megadta, és az másikat Nagy Szombatból írta N. azt az újvári Ornay Tamás barátunk adta meg. Mölyben azt írta N., hogy az némöt nemzetséggel az felséges Bocskay István király atyámfia és az magyar urak kívánságára, készek löttek volna. És ahhoz képöst innen is az mi részünkről is, az dolognak véghöz menéseig 32 napig köt volna frigyét ti k. azokkal. És ahhoz képöst, mi is innen az mi részünkről 32 napig, hogy frigyét tegyünk.

Annak okaiért édes barátom, Caesar Gál és Nigron András és Ornay Tamás és Tattos János barátainkkal, együvé jüvén, hogy ha ti kegyelmetökkel az dolog egy felé lött lejend velök, mi is minden dolgot búségesen ez 4 megírott barátim előtt szólván

írtunk s hogy ha azokat az dolgokat kívántatik megtudni, tehát innét két barátitúl Ornaytul etc. megtudhatjátok, mert mindön beszédben jelön voltanak s ezökön küül egy szó sem beszéltetött. És ezökkal az mely dolgok szóllattattanak, mindönök külön külön az fölséges Bocskay király atyámfiának ü felségének, ez mostani irandó levelünkben megírjuk s abból is az levélből búségesen érthet nagyságod. Isten éltesse jó egészségben N.

Datum Budae 6 die Julii secundum vetus Cal. anno 1606.

Nagyságodnak

jó akaró barátja

Ali pasa, az hatalmas
császárnak főhelytartója
s gondviselője Budán etc.

Kívül: Az tekintetes vitézlő nagyságos úrnak Illyésházy Istvánnak, az fölséges Bocskay István király ü fölsége kedves hívének etc. Neköm jó és bízott becsületes úr barátomnak adassék.

XVIII.

1606. aug. 24.

Illustrissime domine stb. Nagyságodnak mint stb.

Nagyságos uram. Nem kevés szívem fájdalmával lön nagyságodnak sok dolgai és hertelen indolása miatt, hogy én nagyságoddal semminemű dolgokról nem szólhaték privatim, mind ez országbeli dolgokról, és rendtartásról; magunk dolgáról is, mert látja ngd és vette is eszében az itt való állapotot, mint vagyon most: az mit ennek előtte gyűöltek, vagy kárhoztattanak, most azt óhajtják, kívánják és két kézzel kapnák. Ki az országnak is jól érti ngd nem kevés kárára és iniuriájára vagyon, ez mostani administrálásában mód nélkül. Azért hogy ország javára legyen minden administrálás, jó ngdnak országúl jó módot és utat mindenekben rendelni, legyen bizonyosképpen való láttatja az ország jóvedelmének, bejövése és exitusa ezeknek. Itt ez fölött pedig főzálogos nemes emberek kellenek, kiknek zálogja vagyon ez országban (ne úgy, mint most), kik ez földnek állapotját tudják és az embereket esmerik, és az jóvedelmekben is tudósok, minden állapotot tudnak és értenek. Mert hogy az palatinusságot nem reméljők, hogy ngd felvegye sok okokért: de hisszük és reméljük, ez földnek voksa az leszen, hogy ngdnak az kincstartóságot fel kell venni, az régi magyarországi authoritásával és ngdat, kik subleválják ez Felső-Magyarországban, generalis-administratoroknak kell lenni, Alsó-Magyarországban és az Dunán túl azonképpen, kik az proventust dirigálják, percipiálják és az régi házokban jó rendtartással fizessenek, ne úgy az mint

az német idejében. Ngod ide az felföldre, mi rólunk is ne feledkezzék el Hoffman urammal, az kik ez föld állapotját mindenben tudjuk, mert egy ember neh[ez]en érkezik el, mert idestova járni kell az végeket és tisztviselő embereket gyakorló. Még mi ketten voltunk ez földön esztendeig kamarások, panasz nem volt, de hogy papot vetének közinkben praefectusnak, hírünk és akaratunk ellen is oda fel irogatott, tanácsot adott; ebből volt te tudod úristen az panasz, ha mi volt, okai nem voltunk. Ngod jól tudja az kamora állapotját, az mit parancsoltanak, azt kellett cselekedni azt kamorásoknak, noha jól tudja az isten, sok dolgokban látván az ország szabadságát, reá nem mentünk, mentettük magunkat országunk szabadsága mellett, de mi mit tehattunk. Ott fenn posoni kamrán, vagy locumtensénél löttek ezek, alá maguk emberétül küldötték az adiudicátával és exequáltak, mi úgy mint szolgák az meglátott sententia ellen nem tehattunk, noha mi voltunk méltatlan az gyölöségben; azért arra való te-kéntetben nagyságod legyen mellettünk, ne vettessünk mi es hátra. Mert az jámbor szolga tartozik az urának híséggel és ura hasznát igasságban keresni és oltalmazni, mi is urunk hasznát igazságban keressők ez ország javára, ezután is megtapasztalja nagyságod, ha mi reánk bizattatik, mind urunknak, mind ez országnak nagyságod után haszuosan igyeközünk szolgálni. Nagyságtok után lennénk és föggenénk, mint annak előtte az ausztriai kamrától föggöttünk volna; most immár General. Administratores et Consiliari SCRegie mattis proventuum superioris partium regni Hungarie titulaltatnánk.

Tudgyuk nagyságos uram, hogy ott nekünk sok emulusink lesznek főképen én reám, de Szent-Pál szavát tartom: si ego omnibus juxta-libitum servus sum, non fui sane seruus domini mei. Azonképen ha mindenben mindeneknek kedve szerént szolgál az szolga, lehetetlen hogy urának mindenben kedvesen szolgálhasson, mert nemo potest duobus dominis seruire. Az mint ngod mindezeket bölcs íteleti szerint jól érti.

Im ngod csak breuiter obiter sub rosa irva küldöttem mind ezen romlott állapottal is, jó gondviseléssel és industriával, kik ez földnek állapotját értik és tudgyák nagy cura et diligentíával senki az proventusban ne ártsa se avassa magát, hanem az administratortól diligenter per fide dignos homines et officiales et tricesimatores administráltassék; ezből az jövedelemből se imide amoda, mint annak előtte nem distrahálják conuertálják. 1875 gyalogot és 1200 lovast az generalis személye mellett ezből, és az kassai kapitány személye mellett valókkal egyetemben és az administratorok, perceptor, számvevő mester és diákok fizetésével egyetemben eltarthatni, de így: ha az egri püspökség dézma és egyéb jövedelme az egri káptalom dézmajövedelmével és prépostságok

jövedelme az mint most percipálják semmivel nem szakasztatik tőle és az Nográd és Hont vármegye dézma és dica ide jure az felső-magyarországi administratorsághoz föleki presidiumért.

Most csak obiter az mint percurálhattam az proventust cura et diligentia, ez mennyi lehetne az egri püspök és káptalan és prépostok jövedelmével mennyi lehetne ha el nem szakasztják és leteszik az egri püspököt és prépostokat, és káptalant, mert hogy nincsen sedesek, lakó helyek; ezután nem késem, megírom nagyságodnak, mind generalis mezei kapitányok, fizetése mennyi lehet, vagy szokás szerént, mind penig az kassai kapitánnak, vagy várbeli főkapitánoknak és hadnagyoknak, lovas és gyalog hadnagyoknak, ló vagy gyalog hópénzek, zászlótartók, dobos és trombitásokra mennyi megyen, megírom nagyságodnak mind renddel.

Nagyságodnak az én fiamot Orlé Jánost ajánlom, ne hagyja ngod; adjon, ha ngodat megtalálja frt 300, míg nagyságodat más levelemmel értetem. Urunk az úristennek hála, jobbadán vagyon, az lába megnyilt és föl; az doctorok is igen biztatják magokat immár. Az egyik lábát az köszvény kezdte bántani. Az postát hatvani seik mondott, ma expediálá mind az csauszszal az portára; az csauszszal mindeneket béségesen írt az török császárnak seik dolgáról, az mely jó akarattal volt az seik véghez vitelében, most is immár ne halagyon, hanem legyen meg, és ne halagyon, hogy minden hadak leszáljanak. mind Magyar és Németországban.

Az Nyári uram sarétromával még el nem érkeztenek, ha elérkeznek az mint ngod tanóságot adott, gondom léssen reá és ha elhozták, elkészöl az megtisztolása az várassal elküldetem Lőcséig. Az ngod szölleire való donatiót megíratam, csak várom az udvarbírótól az vicinusoknak neveket, hogy kik legyenek szomszédok, az isten termését és békességes leszörését agyja. Én is ngodnak az én tokai szőlőm borából és mind az tarczaliból, egy terhe bort (*küldöttem*) Isten ő szent fölsége ngodat sok esztendeig tartsa meg nagy jó egészségben Magyarország szerencséjére, mind asszonyommal egyetemben. Datum Cassae, 24 die Augusti 1606.

Illustr. dom. vraeⁱ servitor

obsequentissimus.

XIX.

1606. szept. 13.

Laus deo semper et ab omnibus laudetur.

Tekintetes és nagyságos vitézlő úr, stb.

Továbbá rövidedőn és egy általjában írván, még is ez felől kölle N. iratnom, hogy mi dolog ez jó barátom, hogy az dolgot s alá jüvést ilyes módon halogatja előbb előbb kegyelmetök.

Lássa azért N. ne késsék az urakkal alá jünni, immár mert isten látja, hogy az hadat tovább meg nem tartóztathatjuk. Mert szónk sem fog immár sem az nagyságos szerdárunk előtt, előtt, sem pedig az had előtt. Immár ugyan orczánk sem maradt előttök, nincs mit felelnünk, hogy az hagyott nap régön elmúlt, hanem lássa mindjárt N. ha jű az urakkal vagy nem. Mert valaki bontója leszen ennek az szent dolognak az adjon számot róla isten előtt. Mi immár tovább általán fogva meg nem tartóztathatjuk őket. Legyön tudására azért N. Isten éltesse jó egészségben N. Datum Budae 13. die Septembris anno 1606.

Nagyságodnak

jóakaró barátja
Ali pasa, az hatalmas
császárnak főhelytar-
tója s gondviselője Budán.

P. S. Az német urak azt mondják, hogy ők eddig is régön alájüttek volna, azt írták, ha nagyságodra nem néztek volna s ha N. eddig is nem tartóztatta volna őket, ők nagyságodra vetnek.

Lássa azért N. jó barátom, mert ilyen nagy dolognak elbomlani nagy dolog. Hiszöm annál jobb volna mennél hamarébb véghöz mehetne, hogy sem mint az háboruság megújulna.

Kivül: Tekintetes és nagyságos vitézlő úrnak Illyésházy Istvánnak stb.

Cito, citius, citissime.

XX.

1606. szept. 13.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Isten adjon jó egészséget kelmednek.

Az kegyelmed levelét, mely 15 (*igy*) költ Bécsben, ma vettem itt Bátorkeszin, mert urunktól levelem érkeztén, az vezérhez és az budai pasához indultam volt, a mint el is megyek; és im Altamnak is megírtam, hogy az ő fölsége követit is, kiket Mátyás herczeg urunk Bécsbül alá küldött, hogy siettesse utánam. Azon leszek, a mint jobb szorgalmatossággal tudom és lehet hogy elvégezzem az vezérrel azt, hogy minden excursiátul oltalmazza az alattavalóit és hadát se hozza feljebb. Nyáry uram még ide nem érkezett, itélem, hogy útban lehet immár, noha, a mint az urunk leveléből vélekedhetem, ma ha indult meg Kassárul. Az végbeli kapitánoknak én mindenfelé hírt teszek és meg is hagyom, hogy vigyázzanak, a minthogy immár is serio megcselekedtem, sőt az mezei hadaknak is mindenfelé elírtam, hogy talpon legyenek és mihelt vagy indul-

nioK vagy földet oltalmaznioK kell első levelemre mozdulhassanak: gondolom azok is ébren lesznek. Hogy az vezér tartózkodjék helyben és hadát is maga mellett tartsa sufficienter írtam neki a mint a budai basa leveleiből ki is tetszik, melynek a parriáját felküldtem ezelőtt nagyságodnak. Ez mostani levelet penig magam megviszem ez úttal az pasának. Hogy az én dologomra is kegyelmednek gondja vagyon megszolgálom uram kegyelmednek, ha isten éltet; mert méltatlant nem kívánok. De hogy az én Kassán in consilio mondott protestatióm volt egyik oka az kegyelmed nyavalyájának azt szívem szerint bánom, mert én nem az kegyelmed személye avagy ellenzésére szólltam, hanem merthogy securusok akarunk lenni fejenkint, a mit jobbnak étélek maradásomra azt mondom; nem is köteles arra senki, hogy ha az nem jó a mit én mondtam, hogy annak consentiáljon; sőt az is használhat olykort oly dologban efféle tractatiókban pro purgatione sui, ha valaki efféle erősségeket mondand, melyet objiciálhatni az más atyafiaknak. Mindazáltal, mert hogy értem nehézségit kegyelmednek, kegyelmedet követem róla, kegyelmed nem magyarázván gonoszra avagy valami praesumpta pertinatiának, bocsássa meg, gondolja meg azt, hogy az éretlen gyümölcs nem ér az jól megérttel, nem adták egy aránt az talentumokat. Mert látja isten nem malo zelo mondtam.

Minthogy penig a mint kegyelmed maga írja, hogy az magyaroknak ennél több ez kis darab országocskánál nincsen, kit ha elvesztnek, semmiék nem leszén. Nekem is sem Spaniában, sem Olaszországban nem leszén Sassinom, ha ez elvész tülem, szinte ezt sajnálom. De hiszem az úristent, hogy megszán immár egyszer bennünket s könyörűl rajtunk s megmaradhatunk az kegyelmed gondviselése által. Hozza az úristen egészségben kegyelmedet hozzánk hamar.

Irtam Bátorkeszi 13. Septembris anno 1606.

Sp. ac Mag. Dom. V.

affinis et servitor de-
vinctissimus
Michael Czobor.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb.

Cito stb.

Viennam.

XXI.

1606. szept. 20.

Spectabilis ac magnifice domine et frater carissime stb. Az Úristen éltesse, stb.

Édes bátyám uram keserves lélekvel hallám ma az kegyelmed betegségét, kin bizony sírva könyörgöttem az én Jézus

Christosomnak és ez világnak teremője szent atyjának, hogy az ő szent lelke ereje szálljon kegyelmedre és meggyógyítsa kegyelmedet, az mi szent istenünk. Oh édes bátyám uram mint leszen az mi dolgunk, ha kegyelmedet az isten nálunk nem tartja; akarnám, ha igen kevés elmével tudnék jövendőről gondolkodni, mert mint igaz, bölcs, hazája szerető nagy úr és magyar tiszta szívvel szolgál kegyelmed mind az szegény hazánknak, s mind ez mi kegyelmes urunknak, de lám ez is ez én kegyelmes uram beteg. Oh ez fáj mi nekünk, ha az én uram és az én bátyám elhadnak engemet. (De te úristen tarts meg ezeknek életit, ne nézd az mi bűneinket). Bizony meg nem írhatom szomorúságomat, mert messze gondolkodom, gyógyítsa meg kegyelmedet az én rajtam megkönyörölő isten; nem törhetem, hogy kegyelmednek póstán írjak és kérjem kegyelmedet: állapotja felől írjon kegyelmed, mert bizony szívem szerint kesergek kegyelmeden, nincsen Magyarországnak több Illésházi Istvánja bizony kegyelmednél, nem is leszen soha.

Nem kívántam volna ezekre az időkre szölettetnem, de bölcs az isten és titkos az ő tanácsa, úgy legyen az mint akarta, csak az isten éltesse kegyelmedet és ez én kegyelmes uramat, hogy ne jussak árvaságra és ifju urakra, mert ezen ez hitván világon nem leszen jó énnekem etc. De mind jobbat várok és az kegyelmed egészségét az én uramtól istenemtől megnyerem imádságom által. Edes bátyám uram írjon kegyelmed minden jó híreket mind maga és országunk felől. Az úristen tartsa meg kegyelmedet és éltesse sok jó hosszú esztendeig jó szerencsáson. Datum Cassoviae 20 Septembris anno 1606.

Spect. ac. Mag. Dom. Ves.

servitor deditissimus ac frater
observandissimus
Valentinus Drugett de
Homonna comes. m. p.

P. S. Urunk ő felsége napról napra könnyebbedik hála istennek. Hogy az hadakban feljebb feljebb mozdultak arra vélje kegyelmed, hogy látja isten eléték, immár esztendeje közel itt az országot és úgy indultak meg benne, de nem mind; kegyelmed ha hamar elvégzi dolgunkat úgy szállíthatjuk ezeket szép móddal le.

Kivül: Spect. ac Mag. Dom. Stephano Illésházy. Cito. stb.

Jegyzet. Az egész Homonnay írása.

XXII.

1606. szept. 25.

Spectabilis et magnifice domine affinis stb. Salutem stb.
Istentől kegyelmednek stb.

• Örülünk uram rajta, hogy kegyelmed írja azt, hogy betegségéből könnyebbedett; kívánjuk is, hogy az úr isten kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben éltesse, és megtartsa. Hogy kegyelmed oda alá mi felőlünk panaszolkodik, látja az úristen, hogy mi kegyelmedet mindenkor nagy jó szívvél szeretettel látjuk, s ennek utána is látjuk. Az ki kegyelmednek javát nem kívánta, jó szemmel nem látta, se fogadta kegyelmedet, talám megesik rajta, a ki másnak vermet ás, az maga nyaka szakad bele. Csak kegyelmedet az úristen éltesse az szegény hazánknek megmaradására, s kegyelmetek ott fönne minden jót végezessen, afféle tractatusokat mind elfelejt kegyelmed. Ez haec olim meminisse juvabit. Urunknak ő fölségének gyakran jönnek ide föl levelei, kikben tudakozik az kegyelmetek állapotja felől. Az mi, uram, az hajduság dolgait illeti, mindenestől fogva is az kik ide föl jöttek, két ezeret meg nem haladják, jobb részére immár le is telepedtenek az Nyitrán túl Bars v. Nógrád és Hont vármegyékben; Nyitra vármegyének is jut valami kevés benne; által immár az Nyitrán nem mennek. Jól lehet egy elsőbb gonoszúl kezdték volt, de immár az több itt fönne való hadakkal össze alkudtanak; ezt, uram, bizonyos okokból kellett ő fölségének cselekedni, kit megért kegyelmed isten kegyelmedet aláhozván. Én immár csak alég várnám kegyelmeteket; itt is eluntam magamat. Az hajduság állapotjáról könnyű volna végeznünk, az volna kisebb gondunk, csak az úristen kegyelmedet aláhozná. Ha lehet, uram, ne is késsek kegyelmed, hanem ennél hamarabb minden jót végezvén, siessen alá kegyelmed. Hozza az úristen kegyelmedet jó egészségben. Datum et Ujvár 25-mo die Septembris anni 1606.

Spectabilis et magnificae dominationis vestrae

servitor et affinis addictissimus.

Paulus Niáry m. p.

Küül: Viennae Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza.

XXIII.

1606. szeptember 27.

Illustrissime ac magnifice domine, stb. servitiorum stb.

Nagyságodnak itt Ujvárbán az kőházban leszen nyugodalmas szállása, mind asszonyommal ő nagyságával. Nyáry urammal eleget szólottam távul való beszédekkel, hogy ő nagysága más szállásra ment volna, de ő nagysága azt mondá, hogy

Teökeöly uramot is oda akarja szállítani, az okát meg is mondja, tudom, nagyságodnak. Az öreg palota leszen nagyságod rendire, és az palotában nyiló szoba, és egymás után nyiló másik, és harmadik szoba is; Nyáry uramhoz az hátulsó grádicson fognak járni, és az hátulsó házakban akar lenni Teökeöly urammal; az cselédnek öveg házak vadnak itt alatt, a kikben szabadon elférnek, és itt az fejedelem házánál is ellehetnek az nagyságod szolgálában.

Valahun mennyi jó ház vagyon, mindenütt meghattam, hogy tisztán tartsák; örömet érteném, mennyin lesznek nagyságoddal az urak, és az főuraim, hogy rendelhetnék idején szállást nekik, és tudhatná mindenik szállását; nagyságodat kérem, méltóztassék megíratni énnekem.

Élésből fölöttéb nagy fogyatkozás leszen, mert az ő fölsége jószága mindenütt rakva az alföldi haddal, emberimet közikben nem küldhetem, mert verik és fosztják őket, mind szőlőhegyeket, és minden javakot az hajduk birják immár; rakva Sempte tája az szegény embereknek, a kik előttök elfutottak, lábas marháikkal, és szekeren való partékájokkal, ha megtudhatják, az a sok marha is oda viszi az hajduságot, és félő, hogy a Vágon is által ne menjenek, immár is az ujbári út Szombat felé nem bátorságos. Az mészárosokat sertés marháért el nem küldhetjük, annyira félnek az fosztástúl; elegendé voltunk rajta Orozy urammal. Én mindazáltal Esztergom tájára, a hova még az a had el nem érkezett, hanem az Rédey uram alatt való hadak vannak, mindenüvé elküldöttem, a minek szerét tehetem, mint ilyen állapotú időben és hertelen, éjjel-nappal érette vagyok, tudom halból, tehénhusból és báránhúsból fogyatkozás nem leszen. Azt is örömet érteném nagyságodtól, ha pénzeken élnek-e itt az comissarius urak, avagy mind magoknak, szolgáljoknak az fejedelméből kell adni. Én inkább javallanám, hogy pénzt rendelne nagyságod nekik, és kiki mind küldene ki az falukra élésért, ha meg nem elégednek az piaczi éléssel, mindazáltal az nagyságod böles és okos itéleti rajta. Elegendő boraim vannak, szép tiszták az urak asztalára; abból nem vélem, hogy fogyatkozás legyen. Ezeket akarám nagyságodnak tudására adnom. Tartsa meg az úristen nagyságodat, és hozza közinkben jó egészségben. Datum in praesidio Ujbáriensi 27. die Septembris anno domini 1606.

Illustrissimae ac magnificae dominationis vestrae

servitor perpetuus
Stephanus Baráthy.

Kivül: Illustrissimo ac magnifico domino Stephano Illésházy.

Cito Citissime.

XIV.

1606. Szept. 29.

Spectabilis ac magnifice domine affinis stb. Salutem etc.

Istentől kegyelmednek minden jókat kívánok megadatni. Kegyelmednek uram ezt akarám értésére adnom rövideden, hogy Czobor uram ez estve későn érkezék ide Budárúl, nagy nehezen szabadult meg az törökök közül, csak szóval tartották. Az törököt is immár annyira kétségessé tették mind az magyarok s mind az németek között, hogy semmit immár nem hiszen, nem is akar semmit várakozni, sőt még urunk ő fölsége is kétségben esett az dologban, s ha kegyelmetek késik, az mint Czobor uram beszéli, általán fogva megindúl az vezér s bizonyos legyen kegyelmetek benne, hogy az hajduságnak is oly correspondentiája vagyon velek, hogy mihelt megindulnak, azontúl melléjek adják mind magokat s oly rablást tesznek, az kit soha senki meg nem gondolt volna s annak utána nagy kárral is megköll az békességnek lenni. Hanem az istenért kérem kegyelmedet, hogy kegyelmed úgy végezzen s úgy adja az németeknek értésére, hogy bizony igen megcsalja őket az reménység s mi nekünk is jut benne; ne biztassák avval magokat, hogy kevesen vannak, mert bizony annyin vannak, hogy ők megérik vele, mert az mint minap Adonnál én láttam az táborát az vezérnek, két annyira is szaporodott. Avval se biztassák penig magokat, hogy Sz.-Dömötör napjánál tovább ide föl nem lesznek, bizonyosan meghigyjék hogy különben leszen, hogysen mint az előtt. Altal kezdik mast azt az terminust hágni, úgy gondolkodjanak fölöle, ebben is megkezdik őket szállni az reménység. Kegyelmed az istenért úgy gondolkodjék, hogy ha lehet éjjel nappal siessen alá jönni, vegye és vesse ki az török szívéből kétségét, távoztassa el kegyelmetek az nagy jövőendő veszedelmet. Mert a mint kegyelmed írta volt énnekem, hogy Caesar Gált oda bocsátta kegyelmetek s az ajándokot is aláküldte Komáromban kegyelmetek, abban sincsen semmi, mert az törökök ő magok följártatták immár mind Nagy Győrt s mind Komáromot, de sem az ajándékot, sem Caesart nem találták. Im már mindenekből kétségbe estenek, kegyelmedet kérjük az istenért, is, hogy kegyelmed írjon minden bizonyost ide alá az vezérnek, mert immár az mi biztatásunknak semmit nem hisznek. Im mind urunk ő fölsége s mind mi jót akarunk s idején készen volnánk, mi okai semminek ne legyünk, kegyelmetek lássa.

Isten éltesse jó egészségben kegyelmedet sok esz-

tendeig. Datum ex Érsekújvár 29. die Septembris anno 1606.

Sp. ac Magnificae domi. vrae

servitor et affinis
addictissimus

P. Niáry.

P. S. A mi nemű franczuzok köztök vannak azok is jönnek s mennék alá s föl hozzánk.

Kivül: Spectabili ac Magnifico domino Stephano de Illésháza. stb.

XXV.

1606. oct. 11.

Laus deo semper et ab omnibus.

Tekintetes és nagyságos vitézlő urak, minekünk bízott, becsületes barátink. Köszönetöm után tisztösséges barátságomat ajánlom nagyságotoknak. És istentől minden jókat kívánok adatni stb.

Hogy ide Esztergammá érközém szombaton estve, szintén érközék Nyáry Pál úr barátomnak levele az fölséges király atyámfia levelével együtt, de most választ nem adhatok az N. levelére, hanem azt akarom ti N. tudtára adnom, hogy ugyanazon órában adák meg az commissarius Althan kapitán levelét is. Melyben azt írta, ennek előtte hogy az mi kész az tractatusban, egymással végeztünk, azokban az punctusokban sem az némöt király, sem az fejedelem, sem az tanácsurak semmit elő nem vöttek, sőt hogy ütet igen feddötték, büntették volna úgy hogy ha ő eddig az békességnek reménségével nem bízattat volna, tehát eddig ők különben való hadat készítgettek volna, s megindultak volna. Mi ez előtt is tudjuk, azok az ő szovokban, fogadásokban s esküvésőkben miképen állodtak meg s nagyságotok is jól tudja. De mindazon által mi mégis az nagyságotok írására való képöst jöttünk Esztergammá.

Édes nagyságos úr barátink, az előbbeni egymással való tractálásunkban, ha így állanak meg, hát, ez után egymással együvé jüvén, mi haszon lönne tractálásunkban. Mindjárt választ várok azért nagyságotoktól. Isten éltesse sokáig N. Datum Strigonii 11. die Octobris anno 1606.

N. jóakaró barátja

Ali pasa az hatalmas
császárnak főhelytar-
tója s gondviselője Budán etc.

Kirül : Az Tekintetes és nagyságos vitézlő uraknak Illyésházy István-
nak, Nyáry Pálnak és Czobor Mihálynak. Nekünk jó és bízott becsüle-
tes úr barátinknak adassék Ujvárbán.

Más kézzel 22, Oct. allatae sunt.

XXVI.

1 6 0 6. n o v e m b e r 3 0.

Spectabilis ac magnifice stb. Salutem stb.

Istentől kegyelmednek asszonyommal ő kegyelmével egyetemben minden kívánta jókat, jó egészséget és békességes állapotot kívánok. Mi uram Hoffmann urammal együtt, legyen hála istennek, jó egészségben jutottunk ő fölségéhez. Minden rendbeli dolgokat és végezéseket proponáltam ő fölségének. Az mi az várak és végházak dolgát illeti, ím írt ő fölsége Mátyás herczegnek, hogy mennél hamarébb lehet commissariusokat bocsásson ide alá az kik kezekhez vegyék őket és Tokajnak fele váltságát alá külgye ugyanazon commissariusoktól. Mert ő fölsége immár elválasztotta az ő commissariusit, az kik resignálják nekik az várakat. Kegyelmed is írna mind az herczegnek s mind az commissarius uraknak, az kik lesznek, hogy ugyan magokkal aláhozna az commissariusok Tokajnak fele váltságát az kín ő fölségek magához válthassa. Ő fölsége semmiben ellent nem tart, alig várná immár, hogy innen kimenekedhetnék. Kegyelmedet fölöttébb igen kérem, az mint Szőgyényből is írtam volt utamból kegyelmednek, az fejedelem számára való ládácskát hozatná meg kegyelmed, ne feletkeznék el felőle, mert immár ő fölsége egynehányszor kérdezte és tudakozódott felőle, Sz. Katalin asszony napjára fogadta volt az az áros ember, hogy megküldi, immár az is elmúlt.

Urunk ő fölsége maga állapotja felől penig azt írhatom kegyelmednek, hogy legyen hála istennek, mast jobban vagyon, hogy sem mint az előtt volt, most is napról napra könnyebbedik ő fölsége. Az mínemő körtvelt ő fölsége kíván kegyelmedtől, sohult hamarébb föl nem találná kegyelmed, mint Sassinban, mert ott terem Czobor uram kertében afféle. Az olasz gyümölcsöt is kegyelmed ne késleltesse ő fölségének aláküldeni. Az pomagranát igen kívánja ő fölsége. Mindezek uram hamar kívántatnak, kegyelmedtől ő fölsége jó néven veszi, kedves dolgot is cselekszik kegyelmed ő fölségének, ha ezekben igyekezik sietséggel procedálni, s kegyelmed gondot visel ezekre.

Ezek után éltesse az úristen kegyelmedet jó egészségben sok esztendeig. Datum Cassoviae ultima novembris 1606.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
servitor et affinis addictissimus
Paulus Niáry.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illieshaza.

XXVII.

1607. január 3.

Illustrissime ac magnifice domine, stb. Sok boldog újesz-
döket stb.

Turánczky Ráfael elhitem, hogy eddig az én leveletem megadta nagyságodnak, megírtam akkor is, most is azont írhatom, megbizonyította az mi kegyelmes urunk, hogy mint főtanácsának ebben is az nagyságod tetszésének helt adott és az magyar nemzetségnek nem hogy megszakadozására, de inkább örökösen egyességre való hozására ügyeközt. Most válik immár meg eleitül fogván való jó igéreti szerént, ha nagyságod ez dolognak véghez meneteliben, minden tehetségével nemzetünk javára szolgál. Én Erdélyben s az töröknél, meglátja azt nagyságod, mindent cseleköszöm isten segítsége után azt reménlem véghöz is viszöm. Onnat följül legyen azon nagyságod is, necsak tartóztassa az embereket, hanem hitesse el vélök, hogy az egész köröszténységnek nagy hasznára ez lészen. Bizony dolog, hogy az mi hazánknak és nemzetségünknek megmaradását a két császár között ebben ismerem, ha nem szakadozunk egymástúl. Ő fölsége is csak erre nízett. Azért hogyha lehetségös, ha szintén neve nem lenne is, szörzene, nagyságod szép intő levelet az herczegtül az erdélyiekre, mind nemességre, szászságra és székölységre, ne difficultálnák az ő fölsége rendelését és mutatott successorát fölvenni. Annak fölötte, hogy ne láttassék az országnál, hogy csak egynehány itt közel való urak promoteálják ez dolgot, iratna nagyságod minden urakkal és minden vármegyékkel, ha lehetne még az Dunán túl valókkal, sőt mind Tót- és Horvátországiakkal szép intő leveleket az egyességre és ennek az ő fölsége testamentuma szerént befogadására. Nagyságod penig, mind privatim némelyeknek, s mind publice az országnak akkorra hasonlóképen írjon. Im az innét való megindulást azt testtel Februarius első napjára hagytuk, onnat feljül az urakat hívatjuk s az vármegyéktől követeket kevánunk, jó volna valami szép intés azoknak kinek-kinek instructiojában lenni. Módunk sok dologban különben is lehetne, de valaminek szép szóval, csendességgel

módját találhatnók, visszavonásra annak nem kellene menni. Most még senkit ellene rugódozót nem látok, mert mindenek könnyen elhiszik és megnyugosznak rajta, hogy ő fölsége bölcsen fogott rendelést tenni, csak egy eszeveszett ember phantasiálkodik mód nélkül, az ki az előtt, mikor holt hírét hallottuk ő fölségének, indított valamit, most ismét azon volt, hogy Káthay Mihályt kibocsássák, lehessen kivel együtt úzniök practikájokat. Minap felejtöttem írni felőle, semmi szükségösebb nincsen, mint nagyságod írna arról az uraknak, mit cselekedjenek véle, mert sem jobbra, sem balra nem tudnak indulni az dologban. Ártalmasb dolog nem volna, mint ennek elbocsátása, ez után is soha semmi jót, de bizony sok gonoszt várhatunk tőle. Nagyságod igazgassa jó tanácsával őket, ne fordítsák el magok az magok jóvát, mi is megközzük (*így*) az többinek útát mindenütt idején korán. Ha mi oly hírei lesznek nagyságodnak az oda föl való állapot felől, kihöz nekünk magunkat hozzá kellene szabnunk, megszolgálom nagyságodnak, neköm is méltatlan szolgáljának ne szánja megírni vagy két szóval. Éltesse az úristen sokáig nagyságodat jó egészségben. Datum Cassoviae die 3 Január 1607.

Ejusdem illustris ac magnificae dominationis vestrae

servitor obsequentissimus
Simon Péchy.

Kívül: Illustri ac magnifico domino Stephano de Illyéshaza.

XXVIII.

1607. Január 7.

Spectabilis ac magnifice domine, nobis honorande, servitiorum stb. Az szent isten stb.

Buczy Benedek találá meg minket panaszolkodó levele által jelentvín, hogy kegyelmed az okon, hogy registrumban írve fenn nem volna, neki és alatta levő vitézeknek egy hó pénzt is adni nem akarna. Azért hisszük, hogy kegyelmed is jól tudja, Buczy Benedek az több kapitányok között nem keveset szolgált az magyar nemzetnek ez mostani hazánk szabadságának helyére állatásában. Nekünk úgy tetszenék, hogy nekik is adna meg vagy a restantiából vagy pedig az mely pénzt császártól ü felségétül a vitézek számára impetrált ü felsége, abból adna egy hópénzt kegyelmed nekik, holott a két esztendőtil fogva csak egy hó pénzt is nekik senki nem adott. Azután kegyelmed válogatná meg őket és a ki arra való volna, tisztessé-

ges állapotra vígházakban osztaná elfizetésre, szolgálhatnának a hazának és ű felsége után is s mind penig mi reánk ne panaszkodnának. Az kik pedig nem arra valók, azok oszlanának el, ne legyenek tovább a szegénységen. Tartsa meg isten kegyelmedet jó szerencsés egészségben. Datum Cassoviae die 7. Januarii 1607.

Ejusdem sp. ac. m. dom. vest.

servitores et amici

Paulus Niáry
Georgius Széchÿ.

Kívül: Spectabili ac mag. domino Stephano Illyésházy de Illyésháza.

XXIX.

1607. Január 10.

Spectabilis ac magnifice domine stb., servitiorum stb.

Az úristentől nagyságodnak stb. Mikor nagyságodtól elindultam, másnap dél után 1 órakor Nyitrára jöttem, az mandatumat meghozták az újvári uraimnak Kassáról, én is megírtam nekik, valamit nagyságod parancsol, ahhoz tartsák magokat. Ím az leveleket Csúti Gáspár uram kezében adtam; im immár én is istennek segítségéből alá indulok, ha az vitézektől elmehetek. De talám szintén alá kelletik kerölnem Szödény felé. Az itt fenn való állapotom felől, kirem nagyságodat, legyen jó akarattal hozzám, kiért ha istenem élűem hagy, én is igyekezem szolgálnom nagyságodnak. Parancsoljon is nagyságod én nekem, szeretettel szolgállok. Tartsa meg isten nagyságodat jó egészségben. Datum ex arce Nyitra, 10 Januarii Anno 1607.

Spec. ac Mag. Dom. Ves.

servitor additissimus
Franciscus Rédei.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy.

XXX.

1607. Január 12.

Spectabilis ac magnifice domine nobis gratiosissime.

Nagyságodnak ajánljuk alázatos szolgálatunkat és kívánunk istentől nagyságodnak minden dolgaiban boldog állapotot és ez új esztendőben sok jó szerencsét és egészséget. Nagys. urunk. 11 die Januarii Chwttÿ (Csuti) Gáspár urunk által

vettük az ő fölsége parancsolatját alázatosan, generalis kapitán Rédei Ferencz urunk ő nagysága levelével együtt, melyben ő fölsége azt parancsolja, hogy mikoron nagyságod kívánja és parancsolja, Érsekújvárat nagyságodnak mindjára kezében eresszük. Azért nagyságos urunk megértvén az ő fölsége parancsolatját, készek vagyunk nagyságodnak minden engedelmisséggel lennünk és azt cselekednünk, valamit nagyságod parancsol. És hozza el isten nagyságodat jó egészségben, jó szerencsével, nagyságodat jó kedvvel várjuk és minden engedelmisséggel és hűséggel akarunk fejenként lennünk. Ezzel isten tartsa meg nagyságodat jó egészségben. Datum ex Érsekújvár 12 die Januarii anno 1607.

Nagyságodnak alázatos szolgálai, szolgálnak nagyságodnak

Az érsekújvári magyar vitézlő
nép fejenként, fizetett és fizetetlen
lovass és gyalog rendek.

Kívil: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésházy stb.
Reddite Tirnavie.

XXXI.

1607. jan. 14.

Spectabilis ab magnifice domine, stb. Salutem stb.

Az úristentől stb. Az kegyelmed böcsületes levelét nagy szeretettel vettem s meg is értettem. Azért igen akarom, hogy az úristen kegyelmednek annyi egészséget adott, hogy Bécsben fölmehet, ki bizony igen kívántatnék sok okokért. Az mi az itt alatt való állapotot illeti, az mint immár két rendbeli levelemben is megírtam kegyelmednek, énnekem erre az egész földre szorgalmatos gondom leszen, meg is tartjuk az országot a koronás királynak, kegyelmednek semmi kétségének ebben nem köll lenni. Az bécsi végezés szerént semmi dolog meg nem máslődik. Itt mast senkivel több és nagyobb gondunk, ígyünk nincsen, mint az hajdúsággal, kiket minden naponként váltig szállítottunk, jobb részét immár le is szállítottunk, de mind marhával, mert itt benn nincsen, mihez nyolnunk. Az szegény urunk tárháza is üres, minek előtte mi onnét följl Ujvárból alá jöttünk, immár az előtt innét mindeneket kitakarétották Perneszi Gábor s Haller Gábor, hanem a hol mi buzája, bora ő fölségének volt, az kit az végházakban köllött volna hadunk, mind azt köllött nekik osztanunk, kiket ismeg közölök az vármegyéken való régi restantiákkal, köllött contentálununk. Kegyelmed bizony jól cselekeszi, hogy gondja vagyon fizetésekre, mert némely

kapitánságot nagy hűtünkkel, fogadásunkkal szállótottunk le, a kiknek adása maradtunk, bízattván őket kegyelmeddel, hogy kegyelmed megfizet nekik; még mast is vannak penig egynehány ezeren az Tiszán túl, az kik az fizetetlenség miatt nagy pusztaságot mielnék, azok is várják fizetéseket. Kegyelmedet az istenért kérem, ne késleltesse az pénzt alá küldeni, szálléthatnók le immár mindenestől fogva őket, menekednénk meg az nagy inségtől. Írhatom azt is kegyelmednek, hogy öszve conspirálván itt benn mind az egész fejedelem udvar népe és az gyalogok, mind kicsintől fogva nagyig egyben csoportoztanak, kik majd ezernél is többen voltak, egyenlő akarat szerint tegnap előtt 12 die Jan. öt órakor éjszaka virtadólan csak hajnal előtt szintén reá rohantanak Kátayra a hol fogva tartották, kivonták az házbúl és keseredett lélekkel levén, kivitték az pelengér alá és ott koncrrúl koncra, darabra vagdalták, kit hitem szerint írok kegyelmednek, egyikünknek sem volt hírével, mert én nekem az volt szándékom fölöle, hogy onnét más helyre vitessem s törvényig tartassam, valamit reá az törvény pronuciált volna, abban procedáltunk volna; tudom, hogy az törvény sem mentette volna meg életét. Efféléket írhatok kegyelmednek innen. Az kegyelmed írása szerint írtunk mind ő magának császárnak, mind Mátyás herczegnek ő fölségének 6 die hujus mensis immár, bocsáttuk föl innen az herczeg követét, mit írtunk legyen penig, im az copiáját fölküldtem kegyelmednek. Az török gyakorta jártatja követét ide föl, tudakoznak urunk halála felől, kit immár ugyan meg is írtunk oda be nekik, minthogy nem is titkolhatjuk el ahhoz képest, hogy volt oly közölök, ki látta. Ezt is írhatom kegyelmednek bizonyosan, hogy török császár Dervis basát, az ki utána fővezér basája volt nekije, megfojtotta és ennek az vezér Murát basának adta az fővezérséget, az ki mast kijött volt Budához; az kinek török császár azt írta, hogy az legyen Erdélben fejedelem, valakit az urunk hagy: az kit immár jól tud kegyelmed.

Az istenért kegyelmed az hajdúk fizetésére valót ne tartóztassa, mennél hamarébb külgyö alá, segítsen meg vele bennünket, mert immár egynehány vármegyében csak aleg oltalmaztuk és tartóztattuk az vérontást. Kegyelmednek szóval is bőségesen izentem. Hogy kegyelmed én rólam el nem feledkezett, azt meg szolgálom kegyelmednek, ennek utána is ugyanazon jó akaratját várom kegyelmednek, kit, ha élek, megigyekezem szolgálnom, mint bizodalmas uramnak kegyelmednek. Ezek után éltesse az úristen kegyelmedet jó egészségben kívánsága szerint. Datum Cassoóiae 14 Januarii anni 1607.

Spect. ac. mag. dom. vest.

servitor et affinis addictissimus
Paulus Niary m. p.

Nyáry sajátkezű utóirata.

Tokaj várát és Szakmárt örömet kezemhez venném, de testamentumban másnak hagyta, az kapitányoknak erős reverzalisa vagyok, hogy hóta után annak adják, kinek testamentumában hagyja, Desőfival az kglmed irásához képest practicát indítottam. Homonnay uramat hatta utána erdélyi fejedelemnek, az töröknek is igen írtunk felőle, tudom azok mellettünk lesznek. Imrefi János Báthory Gábort igen felindította, fogadott többet kétezer hajdúnál, igen készül az vajdaságra; Erdélyben is ide ki is igen sokat ígérnek, ígérnek mindennek; ő bizony nem elég ember hozzá, mi sem praetermittálhatjuk az jó occasiót, Rákóczi urammal egyet értünk, ha ő is valahogy magának nem tribuálja; jó volna uram: kegyelmednek az fejedelemmel íratni az szász városoknak, hogy tartanak az testamentumhoz magokat. És kegyelmed maga is írna Rákóczi, Sennei, Kendj uramnak és egyebeknek, ne hagyják Homonnay uramat másért hátra. Penzünk nincsen uram, az magáéból is köldjen kegyelmed köcsön. Bizony megadjuk kegyelmednek duplával, itt meghidgyje kegyelmed huszonöt ezer forintnál többet nem találtunk; míg Újvárbán voltam mind elvitték Erdélyben; azzal fizettünk négy hó pénzt az udvar népének 500 lovasnak és 700 gyalognak, az hajdúknak adtunk 6000, gondolhatja kegyelmed, mi maradott; arany láncz bizony itt semmi nincs.

Itt mi csendességben vagyunk, úgy viselek mindenekre gondot, kegyelmed tanácsával örömet élünk. Én immár Erdélyben nem lakhatom, az testet bekésértem, de azontúl kijöek. Lévát nekem hagyta testamentomában, Radnótot is, nem tudom, ha megadják, két fiam megérné véle. Kegyelmednek legyen gondja uram, az itt való tisztet szörözze nekem kegyelmed. Mig Erdélyből kigyönnék, Tekeli uram lehetne itt addig, lám most is az földet megtartottam nekik.

Kívül: Spectabilis ac Magnifico domino Stephano de Illésháza.

XXXII.

1607. Január 16.

Szolgalatunkat ajánljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak. Istentől kívánunk stb.

Továbbá megadák mi nekünk az nagyságod tisztességes levelét, melyből megértettük, mint írjon nagyságod, hogy Czuthy Gáspár uramnak, kezében adnánk az várkulcsait és ő hozzá hallgassunk. Azért mi az istenre kérjük nagyságodat mind

fejenként, hogy nagyságod mi nekünk megbocsásson, juthat eszében nagyságodnak, miképen pironkata nagyságod itt Újvárbán mindnyájunkat, azonképen Karsán hadnagyunkat is, hogy papiroson adtuk meg az várat; azért nagyságod mi nekünk megbocsásson, ennek utána bizon papiroson senkinek nem adjuk, hanem ha isten nagyságodat személye szerént ide hozza, tehát nagyságodnak kezében adjuk az várat és ugyan nagyságodnak tartjuk, az mint urunk ő fölsége is parancsolta, hogy nagyságodnak adjuk kezében az várat. Azért nagyságod az mi hűséges szolgálatunkban soha ne kételkedjék, mert ha eddig megtudtuk ótalmazni az végházat, bizony ez után is megótalmazzuk és nagyságodnak kezében adjuk, valamikor isten nagyságodat ide hozza, azon órában tisztességesen nagyságod kezében adjuk; mitől fogva az ő fölsége parancsolatja jutott, az órától fogván nagyságodnak tartjuk az várat és nagyságodnak hívei vagyunk. Tudja azt nagyságod, hogy mind az egész végházak Újvárra néznek. Nagyságodat kérjük mint kegyelmes urunkat, hogy nagyságod megbocsásson, mit fognának azok mondani, hogy ha nagyságod személye kívül másnak adnánk meg az várat. Azért senkinek másnak nem adjuk az várat, hanem tulajdon az nagyságod kezében akarjuk adni. Isten éltesse nagyságodat sok jó esztendeig. Datum Újvár 16 Januarii anno 1607.

Nagyságodnak alázatos szolgálói

Újvári vitézlő sereg mind fejenként.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino domino Stephano Illésházy.

Cito stb.

Reddite Vienne.

Lepecsételve + pecséttel.

XXXIII.

1607. Febr. 3.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Salute stb. Szerencsétesse stb.

Az kegyelmed levelét, melyet kegyelmed Homonnay urammal kettőnknek írt, megadáék mi nekünk. Im mi azért ma indulunk az testtel oda be Erdélben, ez itt való állapotot és resignálást hattuk Magochy uramra, Hoffman uramra, Bakos János uramra és az több uraimékra, az kik az tanácsban voltak. Mihent elérkeznek a commissarius urak, mindenek szépen resignáltatnak. Dóczy uram ám itt vagyon Kassán, Turzó uramot és Forgacz uramot, ugyan itt várja meg immár ő kegyelmek is, gondolom holnap vagy holnap után elérkeznek ide be Kassára. Mi

valamint járunk oda be, ám mindenfelül nagy tumultusok emelkednek, Báthory Gábor valamennyi hajdúságot ez üdö alatt leszállítottuk, mind felállatja ismég, biztatván őket, igen akarján az dolgot együtt Imrefivel. Az törökök is nagy készüllettel vannak. Báthory Zsigmond felől ide bizonyos semmi hírünk nincsen, ha mi lőtt volna eddig Rákóczy uram és Vargocz uram, az ki oda közel lakik, mindenekről írt volna. Az pénz felül jó volna írnia kegyelmed az fejedelmeknek ő fölségeknak mentül hamarabb küldenek alá és Kassára rendelnének elegendő presidiumot rendelnének, (*így*) mert holott ezek meg nem lesznek, félek nagyobb háboruságtúl. En ott semmit sem kések Erdélyben, hanem mentül hamarabb lehet, jötten jövek fel ismég. Az kegyelmed hozzám való jó akaratját és gondviselését megszolgálom kegyelmednek. Kérem az után is legyek commendatus kegyelmednél és emlékezetben, én is viszonttag minden illendő dolgaiban örömet szolgállok kegyelmednél. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum Cassoviae 3 Feb. anno 1607.

Spect. ac mag. dom. vest.

servitor et affinis addictissimus
Paulus Niáry.

Kívül : Spectabili ac magnifico domino domino Stephano de Illésháza stb.

XXXIV.

1607. Febr. 3.

Spectabilis ac magnifice domine domine stb. Servitiorum stb. Istentől stb.

Egy néhány nappal ennek előtte az mely levelet mind mi nekünk írt vala nagyságod mind az uraknak két rendben is annak utána, hazánkhoz és nemzetségünkhöz s mindnyájunkhoz is megismerük abból nagyságodnak minden kétség nélkül való jó akaratját, kihez mi, mint illik, nagy és egész nemzetségünknek javára végzendő dologban, nem különben támaszkodunk nagyságodhoz, mint egy erős köfalhoz és immár istennek szent segítségéből csak arra az fundamentumra építünk, a melylyel nagyságod minket is leveleiben ide felé biztatott és előnkben adott. Kassáról ma indítottuk ki az ő fölsége becsületes testét és két mélyföldet jöttünk vele, ez után minden nap menten megyünk és besietünk Erdélyben az temetésre velle. Akadályunkot semmiben nem esmerjük, csak egy embert látunk, hogy nyughatatlankodik ellenünk, nem ad annak is isten repülő szár-

nyat elhittük az ő szándékira, csak nagyságod forgassa ott, az mi reménységünk és eddig való jó igéreti szerént az állapotot, kétség nélkül látjuk, hogy az isten minket mostani szent igyekezetünkben, egész nemzetségünknek örökös javára megáld, kire mind isten, mind emberek előtt minden kívánsága szerint való jóknak megadásának kötele alatt obtestáljuk is nagyságodat, hogy ebben éjjeli nappali szorgalmazatossággal úgy forgódjék, hogy a mely embert, mind az mi kegyelmes üdvözölt urunknak bölcs itéleti és nagyságodnak is eleitől fogván való jó tetszése megnyugot, annak dolga az magyar nemzetségnek örökös javára állandóképen mehessen elő, kiről nagyságodtól mindenek felett való jó gondviselést és jó választ is várunk mennél hamarébb. Továbbá, minthogy nagyságod az mi kegyelmes üdvözölt urunknak nem csak fő és belső titkos tanácsa volt, hanem édes atyja helyén tartotta és böcsülte nagyságodat, noha az is elég bizouysága lehetne nagyságodhoz való igaz szeretetinek, hogy holta után is semmiben el nem akart távozni az nagyságod jó tanácsadásától, de hogy az ő felsége javai közül találtassék mégis oly, kit nagyságod az ő felsége jó emlékezetire megtarthasson, küldöttünk nagyságodnak ezen levélvivő emberünk által oly ajándékat, kiben lehet nagyságodnak jó occasiója, hogy az ennyét, baráti és jó akarói között az ő felsége nagyságodhoz való szeretetét, megemlegesse és e mellett semmi egyebet nagyságodtól nem kívánunk, hanem hogy egyszer megígért jó akaratjából az ő felsége dispositiójának, egész nemzetségünknek javára hasznoson szolgáljon, de minket minden időben igaz jóakaró szolgáljának esmerjen. Tartsa meg az úristen nagyságodot jó egészségben. Datum ex possessione Zina die 3-tia mensis Februarii 1607.

Ejusdem spec. ac mag. dom. ves.

servitores obsequentissimi.

Petrus P. Alvinci

Paulus Eurwendj

Simon Péchy suae quondam serenitatis testamentarii.

Kívül : Spectabili ac magnifico domino Stephano Illesházy de Illesháza.

Illesházy ezt írta red : Exemptores testamenti, az aran pohar.

XXXV.

1607. Febr. 3.

Illustris ac magnifice domine domine stb. Servitiorum stb.
Legyen az nagy istennek áldása minden jó ügyeközetiben nagyságodon.

Ma tizenegy órakor indulván ki Kassáról az ő fölsége böcsületes testével sok dolog volna megírni, mely tisztességesen megadtuk minden pompáját az állapotnak, mert éjjel, nappal rajta csépletem az emberökön, mignem mindenknek meg kellett lenni, ezeket vagy mástól érti nagyságod, vagy én magam másszor jobb alkalmatossággal kiírom. Most ilyen útban sok gond, fáradság és szorgalmatosság között lévén, jól eszemben sem jut, miről tudják írni nagyságodnak. Az közönséges levélből, a mit gondoltam, hogy nagyságod meg nem érthet, arról írok.

Minap kívánta vala levelében megírnám, ha Homonnay Bálint uramról vagy másról tött volna ő fölsége emlékezetet testamentumában, sokszor írtam immár meg, hogy nem másról, hanem a kiről nagyságod eleitül fogván tanácsot adott ő fölségének, kit maga jobban tud nagyságod. Ma indultunk innét Kassáról isten segítségéből az ő fölsége testével, nem látjuk sohol akadályunkat, csak Imreffy János uram nem akar megelégedni az maga sorsával, hadat akar gyűjteni, kihöz sem íra, sem szelenczéje, Bánffy Dienest is Váradból magához akarta vonni Báthory uram mellé, nem tudjuk, mi lehessen vége. Azt igen csodálom, a mit nagyságod írt minap az úrnak, hogy Báthory Zsigmond immár bément volna Erdélyben, ide eddig annak semmi bizonyos híre nem volt, gondunk igen vagyon réa bé es izenünk. Csak az egy élő istenre és lelke üdvösségére kényszerítjük mü nagyságodat egész nemzetségünknek örökös javára erre az mostani nagy ügyeinkre viseljen szorgalmatos gondot. Belől mü az országot immár minden rendében jó állapatra hozzuk, az fővezér is minden jóval ajánlja magát, kit most Landor-Fejérváratt értenek, mert az ottan valé fővezért császár megölette, holott zászlót és az fejedelemségben confirmatiót hoznak, valakit mü testamentomosok megnevezünk, ők azt akarják, hogy fejedelem legyen azon kívül nem bizhatnak máshoz, oly válaszungk vagyon az vezértül.

Az mely kicsin ajándékot társaimmal egyenlő értelemből rendeltünk nagyságodnak, kérjük felette szeretettel, tartsa meg az ő fölsége jó emlékezetéért. Császárnak és az herczegnek a mit hagyott, nem múlatjuk azt is el, az új successor követi által isten segítségéből megküldjük. Nagyságod az oda föl való állapatról neköm ír ritkábban, jól ismér minnyájainkat, ki mint vigyáz igazán az derék dolgokra, ha nagyságod jó tetszése, mikor módja vagyon benne, ne titkolja el tőlem is az oda való állapotokat, ki tudja, ki mi móddal és okkal tudhat jobban használni hazánknak és nemzetségünknek. Én bizonynyal higgye nagyságod mindenkben nagyságodtól várok; az hajdúság leszállítására rendeltetett pénzt, posztót ne késlelje alá küldeni nagy-

ságod, de hű kézhez juthasson és kelhessen egész nemzetségünknek közönséges javára; ha mi leszállítottuk az ő fölségéből már, adassék annak, a ki ez után fog hazánkért vigyázni, higgye meg nagyságod, valami rajtam áll benne s áll is nem kicsin, hogy nem kell privatumra hanem egész hazánk javára, csak nagyságod küldje móddal etc. Ez után Erdélyből mindenekről bizonyosbban irok nagyságodnak. Éltesse az jó isten nagyságodat jó egészségben és adjon minden jó híreket felőle hallanunk. Datum ex possessione Zyna die 3 Februarii anno 1607.

Ejusdem illmae ac magn. dom. vest.

servitor obsequentissimus

Simon Péchy m. p.

P. S. Nem tudhatunk mit olyat küldeni maga oly kedves nemzetes morhája közül nagyságodnak, hanem egyik arany poharát, kiből, tudja nagyságod, mily kedvesen itatja vala az hajdú vitézeket, nagyságod vagy hajdút, vagy mást itat ez után belőle szabad lészen véle.

Külcím: Illustrissimo domino domino Stephano Illiesházy.

Kívül Illésházy kezével: Simon de ak in Febr. 1607.

XXXVI.

1607. Febr. 4.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Servitiorum stb. Az áldott istennek szent áldása legyen kegyelmeddel.

Noha mindenekben, az én írásom nélkül is, bölc és okos úr lévén kegyelmed, ki hazáját is és megmaradásunkat úgy szereti, hogy tanulságot ezből kegyelmednek senki nem adhat etc.

Én is magamat és közönséges hazánkat ajánlom mindenben kegyelmed keresztyén oltalma és jó gondviselése alá, az míg én élek, kegyelmed szolgája és fia akarok lennem.

Aldja és tartsa meg isten kegyelmedet. Datum ex Zyna 4. Februar anno 1607.

Spect ac. mag. dom. ves.

servitor semper addictissimus
et frater obsequentissimus

Comes Valentinus Drugett
de Homonna m. p.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiesházy.

XXXVII.

1607. Febr. 5.

Spectabilis ac magnifice domine et patrone mihi summa obseruantia semper colendissime, seruitorum meorum perpetuorum commendationem. Nagyságodnak az úristentől kívánom nagy jó egészségét megadatni, hosszú élettel minden testi és lelki jókkal egyetemben.

Megadta énnekem Turánszky Raphael az nagyságod levelét, melyben értem nagyságodnak énnekem való parancsolatját. Az fejedelem testét primo die vittök az szentegyházban és ott az castrum dolorisban letettök, onnalt 3. die hoztuk ki, és szekérre tettök, úgy késértettök ki az kapuig, onnat mi vissza jöttünk be az várasban.

Itt Magóchi Ferencz uramot hatták Nyárý uram helyében az várasban, hogy itt várja az ő fölsége commissariusát, mellette az tanácsok közzől Hoffman uramot és engemet hattak és Kellemesit, ha elérkeznek az commissárius urak, hogy kézben adják ez helyt. Innét engem nomináltak, hogy az commissárius urakkal elmenjek az több végházokat is resignáljam. Azért immár csak érkeznének az commissárius urak be. Dóczi András uram itt vagy, az fejedelem testének szent egyházban való késérésben is itt volt, most is itt vagy. Homonai Bálint uram bekésérti Erdélben az fejedelem testét, Nyári Pál uram is, Zéchi György uram és többek, bocsáttak az vármegyék is személyeket, kik Erdélben, kik csak Károlban kísértsek.

Irt vala nagyságod, az nagyságod tarczali szölei borai felől is, hogy Deseőfi János uramnak irjak, hogy felköldené ide Kassára Assámhoz, azért kétszer is irtam, de még nem köldötte, vélem hogy ez mostani állapotban nem érkezik, mert arra viszik az testet, megent irok, hogy ne halaszsa, ha fel nem köldi, tehát magam fogadok szekeret, felhozatom ha feladják.

Huszt várát immár Homonai Bálint uramék kezében adták, és birja, mely dolgot vélem hogy nagyságodnak is megírt mindenképen.

Az fejedelemnek itt pénze nem volt, fölötte igen esküdenek az testamentomos uraim, annak előtte mondják, hogy elköldötte volt derekasképen Bochkai Miklóstól és Perneszi Gábortól Kővárban, holott annak előtte is minden marháját Szent-Jobról köldötte vala, mondják, hogy Haller Gábor is vitt volna el valami pénzt az mi itt volt, azból az udvar népét és az kőkeket sem érték meg: az temetésre is nem kevés költ itt ez

helyben, mert valamint itt vitték az testet, szintén ollan czerimoniával viszik Erdélben is Fejérváratt az szentegyházban; itt pedig mindeneket hozzá készejttenek. 200 gyalog késéri feketében, két száz lovas megent feketében, fekete lobogós kopjákkal, az udvara népe mind feketében, az kékek megent két ruhában (így), előtte az több lovas seregük, megent előttök az fekete lovasoknak, öt vezeték ló fekete bársonban felöltetve, zászlókat azonképen viszik előtte hármát: maga czimere, erdélyi czímer és az Magyarországit.

Most nagyságodnak egyebet nem írhatok. Nagyságod nekem kérem parancsoljon is, és nagyságodat azon is kérem, az hol az comoditas adja, ne feledkezzék nagyságod rólam is, promoueáljon ő felségek előtt, én annyira voltam, hogy nekem hitel nem volt, sőt mindennap markomban hordoztam lelkemet, soha nekem csendességem nem volt, csak éjjel nappal az nagy rettegésben, hanem hogy az testet kivitték az sok istentelen erdélyiek között, most újdolt és csendesedett meg lölköm az nagy félelemtől, most immár nem rettegek semmit. Istennek segítségéből szabadon járok, csak az úristen tartson meg békességben még ő felségek után. Nagyságodat az úristen sok esztenig (így) tartsa meg jó egészségbe az magyarok szerencsájára. Datum Kassa 5. die Februarii 1697.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

obsequentissimus servitor

Nicolaus Orlle m. p.

P. S. Az én fiamot Orlle Jánost nagyságodnak commendálok, nagyságodnak hozzá való jó akaratját én igyekezem Nagyságodnak megszolgálnom. Az szőlő mint idején el. itt is, mert semmi tél nincsen. Nagyságod mit parancsol felőle, nagyságod írna egy patens levelet, hogy nagyságod én reám vagy kire bízza nagyságod az tarczali hegyen való szőlőjét az. szőlőt és az szarvasi szőlőit, kit az fejedelem per manus adott nagyságodnak.

Küldém: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illiészházy de Illiészháza.

Trinchin vel vbi spectabilis ac magnifica dominatio fuerit.

Ez alatt Illiészházy írása: D. Bochkai temetése, Kassáról kivitele.

XXXVIII.

1607. Febr. 10.

Spectabilis ac magnifice domine nobis observandissime.
Servitiorum nostrorum paratissimam commendationem.

Ez elmúlt napokban találtk volt meg nagyságodat bizonyos főatyánkfia által, ezen dologból, kiről most nagyságodat certificálni akarjok, de semmi válaszuk még arra nem jöve, ez időnek rövid voltához képest, pedig ujulag akarjuk nagyságodat úgymint hazánknek jó akaróját, azon dologból megtalálni. Minthogy az szent istennek ez volt elvégezett akaratja, hogy az mi kegyelmes urunknak halála miatt, ismét ebbe az változásban jutánk, azt nem tagadhatjok, hogy mind hazánkkal együtt, elég romlásban ennek előtte is nem voltunk, ennyivel immár az publica calamitas accedált, hogy egy néhány felől, az mi régi libertásunk ellen, melyet az mi kegyelmes urunk nagy munkájával meghozott, halljuk és értjük bizonyosan szándékoznak erőszakkal és fegyverrel elszánt dolgokban procedálni. Azt nem tagadhatjok, bizonyosan is értjük, hogy nagyságod is bizonyos számú fegyveres lovaggal gyaloggal akar bejönni, az mi szegény romlott hazánkban az mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek teste mellett, mely nagyságod hadának száma nem temetéshez és nem exequiához illendő, mert sem császár temetését sem herczegét soha fegyveres és hadviselő funebris pompa nem követte, nem is hallottunk sem az mi országunkban, sem idegen helyeken, hogy fegyveres kézzel temettenek volna fejedelmet. Az mi peniglen minden nemzetek között utálatos és szokatlan, mi is minthogy nálunk újság, nem öremest vesszük fel, és abból az szokatlan fegyverviselésből nagyobbat irányzunk, és hazánk szabadsága ellen mód nélkül való indulatokról gyanakodunk: nagyságodat azért szeretettel kérjük, úgymint magyar és istenfélő úrfiat: előszer nagyságod meggondolván jó hírit nevét, és közöttünk való jó emlékezetit, minthogy mi nagyságodnak soha nem vétettünk, semmi bosszúsággal is túlünk nem taláztatott nagyságod, országunkban ha nagyságod temetni jó, tegye le az fegyvert, és az mi kegyelmes urunk teste mellett úrfi módra, oly comitivával jöjen, ki illendő legyen az halottnak temetéséhez, és semmi erőszakra való suspiciot nagyságod nekünk országúl ne mutasson, holott igen békességes és igen szűkölködő országban jó nagyságod, minthogy szintén el nem hihetjük, az mit az közönséges hír nagyságod felől hirdet.

Ez szerént cselekedvén nagyságod, mi is országúl minden időben az mi jó akaratumkat nagyságodhoz in omnibus occasionibus megbizonyítjok. Hogyha pedig nagyságod az mi romlott állapotunkot meg nem tekintí, és semminek vél bennünket, valakik és valamicsodák vagyunk, minthogy az kicsiny férgecskék és csúszó mászó állatok is repugnálnak az állapotjok megbántói ellen, ha lehet, az vis ellen vist indítunk, és az fegyver ellen szép szabadságunkat, hazánknak állapotját, libera electionkat fegyverrel és halálunkkal meg kell oltalmaznunk. Melyet ha nagyságod eltávoztat, és hazánkban reménységünk szerént, minthogy nem is hihetjük teljességgel, hogy fegyverrel háborgasson bennünket, mind egyképen s mind másképen, az Istentől is nagyságod érdemét veszi és ilyen romlott állapotunkban is mi is úgy mutatjok meg nagyságodhoz magunkat, hogy minden időben igaz szeretettel való jó akaratumk és atyafiuságunk meg nem szűnik nagyságodhoz. Tartsa meg az úristen nagyságodat. Datum Claudiopoli 10. Februarii, Anno 1607.

Ex commissione dominorum regnicolarum regni Transylvaniae.

Magister Joannes Angialos
prothonotarius m. p.

Küldés: Spectabili ac magnifico domino Valentino Drugeth de Homonna regni Hungariae generali capitaneo et consiliario ac comitatus Zempliniensis Comiti etc. Domino et fratri nobis observando.

XXXIX.

1607. Márcz. 8.

Spectabilis ac magnifice domine domine patroneque mihi confidentissime. Seruitiorum meorum paratissimam commendationem. Az úr istentől nagyságodnak egészséget és hosszú életet sok esztendeig kívánok.

Erről kellek nagyságodnak írnom, adák értésemre, hogy Kolnicz uram az nyitrai gondviselő szolgámat Adorján Pált hivatná levele által Ujvárbán, tudom bizonyosan, hogy nem hasznomra, hanem káromra igyekezik az bihot (?) uram afféle irogatásával. Kérem nagyságodat, írja meg nagyságod ő kegyelmének, hagyjon békét afféle irogatással szolgálómnak, ne igyekezék valami zűrzavart háborút indítani ismég, mert én elhittem császár urunkat ő fölségét oly kegyelmes fejedelemnek lenni, hogy igazságunkban meg nem háborét, sőt minden keresztyén országokban nyilván vagyon az, hogy Nyitra várát az országhoz

való fő szolgálatomért kötötte ő fölsége énnekem, nem is illenék az az közönséges jó békesség szörzéshez, hogy éntőlem praktika által Nyitra várát elveszthetnék, micsoda hírek, nevek lenne minden országokban érette, sőt más emberek is mit reménylenének felőlök. Nagyságodhoz eleitől fogva jó reménységem volt, hogy az Nyitra dolgában úgy segét nagyságod énnékem, hogy meg nem fogyatkozom; mostan is kérem nagyságodat szeretettel, gondolja meg azt nagyságod, hogy én annak az országnak és az magyar nemzetségnek mennyit szolgáltam, legyen mellettem azok ellen, az Nyitraért meg akarnának háborétani, tudom bizonyosan, hogy nagyságod én velem minden jót cselekedhetik, kiért én is teljes életemben igyekezem nagyságodnak szolgálni.

Végezetre az megholt fejedelem testének eltemetéséről csak ez estve érkeztem ide az szent jobbi házamhoz; tudom bizonyosan eddiglen megértette nagyságod, hogy az miglen az fejedelem testével beérkeztünk, azelőtt immár Rákóczi Zsigmond ő nagyságát esködtette az ország az fejedelemségre, az mely napon Fejérvárra beérkeztünk, másodnapon hozák az török császár zászlóját is, botját és szabláját, az mellett két szép lovat, szép kaftánokat az ő módjok szerént, úgy mutaták be az fejedelemnek, győlést hagytanak ismég az erdélyi uraim Vásárhelyen, úgymint 18. Martij, akkor minden derék dologrúl végeznek. Ebből az országból nem tudok egyébbel kedveskedni nagyságodnak, hanem egy jó paripát szörzöttem, kit én magam felviszek nagyságodnak. Tartsa meg az úristen nagyságodat sok esztendeiglen jó egészségben. Datum ex Zent Job. 8. die mensis Martj. Anno 1607.

Nagyságodnak ¹⁾ szörötettel szolgál

Rédei Ferencz m. p.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino domino Stephano Illésházi.

XI.

1607. Mart. 9.

Serenissime princeps domine domine mihi clementissime post fidelium seruitiorum meorum humillimam commendationem.

Proficiscuntur ad Serenitatem vestram nuncii, a parte una domini Sigismundi Rakoczj, qui se his diebus curavit in principem Transylvaniae per Transylvanos tumultuarie proclamari et

¹⁾ Rédei írása.

creari, si quidem tempore olim domini Boczkaÿ erat gubernator ibidem, parte ab altera domini Valentini Homonnaÿ, quem demortuus dominus Boczkaÿ, ex consilio etiam meo in successorem suum elegerat, quam electionem Turcicus quoque imperator confirmaverat, quem potius et non aliquem ex Transÿlvanis eo consilio eligendum esse censueramus, et cum Domino Boczkaÿ concluderem ego, ut Transÿlvania et ditiones ei annexae, suae caesareae majestati tanquam regi Hungariae magis devincti et addicti sint, si quidem dominus Valentinus Homonnaÿ ex natura aversatur Turcas et inclinatus erat maxime suae caesareae majestati, sed et alioquin, omnia sua paterna et avita bona intra Tibiscum in ditione suae caesareae majestatis habet.

Transÿlvani praetendunt hoc tempore se habere liberam electionem principis sui, quae talis libera electio ut successive non praejudicet jurisdictioni coronae regni Hungariae propterea inter articulos pacis nuper per serenitatem vestram nomine suae caesareae majestatis tanquam regis Hungariae, per me cum demortuo domino Boczkaÿ et partibus sibi adhaerentibus conclusos, ista verba sunt inserta, ubi etiam relaxatio fiet juramenti Transÿlvanorum ratione fidelitatis suae majestati praestiti. Pollicetur tamen idem dominus Boczkaÿ se curam habituram, ut ipsi in viam rectam et antiquam deducantur, id quod etiam omni studio in effectum deducere conabatur, antiqua autem et recta eorum via fuit subesse coronae regni Hungariae: quam successionem ne nunc quidem penitus amittendam et obliterandam esse censerem, praesertim cum nunc manifeste occasiones ultro sese offerant, ubi tam dominus Rakoczÿ, quam dominus Homonnay hoc in negotio confugiant ad suam caesaream majestatem et serenitatem vestram.

Suadere tamen et censere pro tenui meo judicio non possum ut armis adhuc hoc tempore tacitum illud jus coronae regni Hungariae in Transÿlvania habitum prosequatur, vel ut dominus Rákoczy vel dominus Homonnay in praetensionibus suis per suam Majestatem armis defendantur, hoc enim si fiat quis dubitabit Turcam, jus quoque suum quod in Transÿlvaniam hoc adhuc tempore praetendit, armis defensurum, quo facto ex parva hac scintilla novum aliquod nocivum incendium in regno Hungariae rursus exoriri et incitari possit, praesertim cum adhuc nec confinia regni undique militibus suae majestatis firmata sint, sed neque vagabundi isti Haidones penitus arma sua deposuerunt, in superioribus partibus regni Hungariae potissimum. Ob praemissas itaque et multas alias firmas rationes studio denique conservandae publicae pacis et tot vastationum, desolationum et oppressionum miserae plebis, jam tandem ut suspirium aliquod et finis consequi possit:

Itaque suaderem potius ut exorta haec, inter partes istas, nociva dissensio et contentio prudentia et benevolentia vestrae serenitatis et justis exhortationibus et rationibus consopienda et sedanda foret, ne novis armis excitatis intestinum bellum Christianorum, in utilitatem et commodum Turcarum (qui ad omnes occasiones intentissimi solent esse) cedat.

Quid autem Passa Budensis scribat domino Homonnay, in hoc negotio, copiam illarum literarum praesentibus annexam mitto serenitati vestrae, dubium non est Turcas partes suas neglecturos, considerandum itaque occurrit, ne inter duos litigantes tercius gaudeat, ut ne provincia illa in ditionem Turcicam cadat. Istud autem hoc adhuc tempore ita posse fieri existimarem ut sua caesarea majestas et serenitas vestra dissensionem et casum hunc inter dominum Homonnay et dominum Rakóczý exortum dirimendum ad proxime futuram dietam regni Hungariae revidendum rejiceret, interim vero ut sua majestas arma illis utrisque interdiceret, et ut neutra pars subsidium Turcarum impetraret. Verendum enim est, ne si negotium hoc nunc statim armis aggrediatur, Turcas quoque partes suas minime neglecturos, si tamen negotium hoc ad publicam dietam regni Hungariae rejicietur, vel partes interim sine armis convenient, vel Deus et tempus ipsum, viam in hoc negotio adaperient commodam. Quae tamen omnia prudenti judicio vestrae Serenitatis demisse subijcio. De caetero etc. Datum Trinchiný 9. Martii 1607.

Kivül Illésházy írásával: Transilvania. Ad Archiducem. 7. Martii 1607.

Ez alatt későbbi írással: Sentimentum Stephani Illésházy, ad Archiducem missum, occasione electionis Sigismundi Rakóczý in principem Transilvaniae per Homonnayum vero praetendentis.

XLI.

1607. mart. 13.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Servitiorum stb. Az úristentől stb.

Az nagyságod levelét megadák, melyből megértettem hozzáam való jó akarátját nagyságodnak. Ez elmúlt csetörtökön bővségesen írtam nagyságodnak az ide való állapot felől, ez estve érkezének szolgálaim Nyitráról, az várbeli szolgálaim írják, hogy mennyi veszekedések vagyon és irogatnak rájok minden felől, főképen Kolnicz uram, hogy római császárnak ő fölségének megesküdjének, azért uram, elhigye az nagyságod, hogy én az

felséges Rudolphus császár urunknak, magyarországi királynak igaz híve vagyok, mind az országnak és az magyar nemzetségnek bizony jót kívánok, tudom hogy ő fölsége, az mint megesködt, igazságunkban megtart és Nyitra várát álgyuival tőlem el nem veszik, ha penig ő fölségének ugyanaz leszen akarátja, hogy pénz nekől tőlem Nyitrát elvegye, ellene nem állhatok ő fölségének, de ám meglátják minden idegen országokban, micsoda ítéletben lesznek az emberek, ha én tőlem hatalmasúl és erővel Nyitrát elveszik. Ha peniglen más valaki ő fölsége híre nekől Nyitra várát tőlem elvenni akarja, mind isten előtt s mind ez világi emberek előtt bizonyoságot teszek, hogy életemet is el nem szánom fogyatni Nyitráért, hanem úgy viselek gondot, hogy kárban ne maradjak. Nagyságod énnekem bizonyoságom, mennyi sok fáradságom, munkám és szolgálatom volt Nyitráért, isten bizonyoságom penig mi ultátúl fogva Nyitrát birom, az ott való gyövedelemből három ezer forintot nem vettem, az szegénységet kémélettem, láttam nyomorúságát, nem háborgattam. Értem azt is, hogy Forgách Ferencz uram, az vármegyét akarja szolgálaimra támasztani és velek akarja őket szorongattatni. Azért Nyitra vármegyének tudomásom szerént nem vétettem, sőt inkább szolgáltam; nem tudom mért kellene ő kegyelmeknek én reám támadni. Kérem nagyságodat szeretettel az vármegyét intesse nagyságod levele által, ne igyekezzenek én nekem kárt tenni és az ország híre nekől Forgách uram mellé támadni, mert ha ismég ő kegyelmek hadat akarnak indétani, ezen a földön is bizony sokan éhen várják, az hajdú vitézek es könnyen meg is mozdéthatni őket, tudom azt bizonyosan, ha Forgách uram meg nem szönik, könnyen felzavarhatja az hajdúságot ismeg, mert ha én rajtam hatalmasúl akarnak cselekedni, tudom bizonyost, hogy más emberek is sem remélhetnek semmi jót és nem szabadságok, hanem veszedelmek következhetik az magyar nemzetségnek efféle dologból; azért kérem nagyságodat, nagyságod legyen ezek ellen mellettem, kiért én is jövendőben, ha isten el nem hagy, megigyekezem szolgálni nagyságodnak. Végezetre jól tudja azt nagyságod, minemő igazsággal birom én Nyitrát, az egyik donatiót nagyságod maga minutáltatta meg, és az megholt fejedelemnek úgy köldötte írva nagyságod, kiért nagyságodnak sok szolgálattal tartozom; azért látja isten hogy én inkább akarnám Nyitra vára, hogy nagyságodé lenne, hogy sem mint más ember bírodalna alá kelne, minthogy az ide való jószágomhoz is messze vagyom, ha nagyságodnak jó akarátja volna én erőmet nagyságoddal alkovásra mennék és inkább ereszteném nagyságod kezéhez, hogy sem mint másnak; azért nagyságod adja értésemre akarátját, tudjam én is magamat mihez tartanom. Nagyságod én nekem parancsoljon, az mire elégséges vagyok, örömet szolgállok

nagyságodnak. Tartsa meg az jó isten nagyságodat, sok eszten-deig szerencsés jó egészségben. Datum ex Szent-Jób 13 Martii anno 1607.

Nagyságodnak szeretettel szolgál

Redej Ferencz.

Kívül : Spectabili ac magnifico domino domino Stephani Illésházi.

XLII.

1608. Ápril. 26.

Gabriel Báthory dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes.

Illustris ac magnifice domine pater nobis observande. Salutem ac filialis servitii nostri commendationem. Az kegyel-med sokszor hozzánk megmutatott jó akaratjában, noha mi az előtt is semmit nem kételkedhattunk, mindazáltal, hogy azt kegyelmed mostan is jámbor szolgánk által való continuálván erősítette, adja isten, hogy kegyelmednek, mint jóakaró uramnak, apámnak, nemcsak szómmal, hanem ugyan igaz és jó szíbeli cselekedetemmél lálálhassam és szolgálhassam meg. Értem azt is, hogy kegyelmed alá akar jünni, kin felette igen örülök. Hozza isten kegyelmedet nagy jó egészségben; kérem is kegyelmedet, mint bizodalmas uramot, apámat, hogy ebbeli szándékát kegyelmednek, ha egészsége szenvedí, kicsin ok el ne mulattassa. Mert kegyelmed immár ott fenn az közönséges békes-ségnek jó fundamentumát vetvén, kevántatik, hogy ez ide való állapotot is úgy véghez vigye, hogy annak semmi nemű szikrája fenn ne maradjon, kiből jövőendőbe ismég veszedelmes gyuladás történék. Mely dolognak véghezvitelére, az kegyelmed bölcs és megérett elméje felette igen kevántatik. Én peniglen, mihelt isten kegyelmedet elhozza, mindjárást fű meghitt embereimet bocsátván kegyelmedhez, úgy akarom mind az magam kíváltképen való s mind penig az közönséges dolgokban, az kegyelmed ítéletihez és hozzám való jó akaratjához magamat accomodálván, a mint illik eugedelmes fiúhoz és a közönséges jó kívánja. Hogy az Tiszán a hajdukat az törökkel való békétlenség, és az nekik conferáltatott jószágnak meg nem adása általvitte vala, meghagytam vala Nagy Andrásnak és Németi Gergelynek, hogy az magyarországi uraink s atyánkfiaival mentől hamarébb békes-ségre mennek, kit, mihelt az törökkel való békesség véghez ment, meg is cselekedtek és noha Segniei Miklós és Kamuty Farkas uramékat is kibocsáttuk vala, hogy az dolog inkább és hamarébb véghez menne köztök, immár a Tiszán vissza is költöztük volt, míg oda érkeztek. Mely békesség után szándékkal-e a vagy csak történetből minemű dolog következett, akarám kegyelmednek

azt is értésére adni. Az Tiszántúl való uraim arra rendelt emberi Kálló városát az mi megnevezett commissariusink és azok az hajdúk kezekben resignálván, azonközben Rákóczy Lajos, ki szintén akkor otthon nem volt, találkozik haza felé jönni, melyet az hajdúk megértvén, az vicegeneralissal Elek Jánossal böcsületnek okáért kimentenek eleiben és egy ideig békességgel mentek. Az kocsija Rákóczynak beérkezvén, kit elől elbocsátott, kezdenek löni az hajdukhoz álgýúkkal, az hajdúk kérdvén, mi dolog volna, Rákóczy azt mondja, hogy talán csak örömet lőnének. Azon közben közelb menvén, jobban kezdenek hozzájuk löni és az városban ki is ütnek azokra az hajdúkra a kik otthon voltak: úgy osztán az hajdúk, az kik Rákóczyval voltak, levágtak és ő magát sebben fogták el. Az városban pedig az nap az hajdúk kimenvén többen jöttek vissza. Mely dolgot és veszedelmet, látja isten, szívem szerint bánok. Mindazáltal, hogy ez dologból ujonan ismég fel ne indultatnának mindjára kibocsátám Petneházy István uramot, az jenei kapitánunkat. De kívántatik mentől hamarébb az kegyelmed jelen létének autoritása, ki által remélhetjük isten után, hogy ez nagy civile bellumnak, kit isten (*után*) bán (*így*), magunk sirathatunk és minden nemzetek csudálnak, gyökere is úgy kigyomláthatatik, hogy ez után fel ne nevedkedhessék. Csakhogy míg kegyelmed aláérkezik, szükséges, hogy mind Mátyás herczeg ű felsége s mind pedig kegyelmed admoneálja, ide Kassa felé, felsőmagyarországi urainkot, hogy az fegyvertől és minden injuriától ők is abstineáljanak. Végezetre minemű dologról találtam legyen meg szolgám által Mátyás herczeget, ő felségét, hiszem hogy kegyelmednek az ezkedig vagyon értésére, ha pedig nincs, Veseléný István uramtól kegyelmed megérti. Mely dologból ugyanazon szolgám által ő folsége kegyelmességét is ajánlotta hozzám. Kérem azért kegyelmedet, mint jó akaró uramot, apámot, hogy kegyelmed abban az dologban mutassa oly jó akaratját ő felségénél hozzám, hogy az ő felsége kegyelmességében ez dologból meg nem fogyatkozván ő mind felségének és az egész magyar nemzetségnek szolgálhassak szívem szerint. Mely dolgot, ha kegyelmed által isten véghez enged vinnem, meglátja kegyelmed jóakaró apám uram, hogy az kegyelmed hozzám való jóakaratját haszonnal meghálálom kegyelmednek. Hogy kegyelmedet semmi oly böcsületes marhával nem látogathatom meg, kegyelmed megbocsássa mind azáltal im egy gostyányt küldtem most kegyelmednek. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in civitate nostra Kolosvár die 26 Aprilis 1608.

Spec. ac mag. dom. ves.

servitor, filius paratus ac sincerissimus

Gabriel Bathori. m. p.

Kegyelmednek Vesselény István uramtúl és Ramocsaházy Istvántúl szóval is izentünk, kérvén kegyelmedet szeretettel, hogy kegyelmed adjon hitelt az ő kegyelmek szavának.

Kívül: Illustri ac Magnifico domino comiti Stephano Illyésházy, comiti perpetuo comitatus Trinciniensis, magistro curiae ac consiliario sacr. caes. reg. maj. etc. Domino patri nobis observandissimo.

XLIII.

1608. Máj. 6.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Post salutem stb.

Még ez ideig el nem hallgattam, hanem minden occasióval írtam kegyelmednek itt való állapotunkról, akarám azért most is értésére adnom kegyelmednek minemő kárban legyen ide az dolog. Mi ő fölségével együtt ez elmúlt szombaton érkezünk ide néminemő Pýrnich nevő váraskában, vasárnap, mind egész nap itt mulatott ő fölsége, én is véle együtt, még ma istennek akaratajából ebéd után megindolván Igláviában megyünk. Én uram eléggé mentém magamat az generálisságnak tisztí fölvétele felől, de semmiképen meg nem menekedhetém tőle, ő fölsége reám adá, ki, látja isten, nem szintén kedvem szerint vagyok, mert annyi búsulásban és gondban vagyok immár is, mind az végbeli s mind egyéb rendbeli vitézlő nép miatt, hogy följebb sem lehet, mindenik füzetetlenségét számlálja előttem, kiváltképen az úrfiak és így lehetlen dolog uram, ha füzetetlenek lesznek, hogy kártételtől megóalmazhassam őket. Azért kérem kegyelmedet, mint jóakaró komám uramot, kegyelmed matúrálja az pénznek fölküldését, mind az ráczoknak való füzetést s mind az többit. Az vármegyéket mentettem ő fölsége előtt, hogy személyek szerint el nem jöhettek és pusztán az földet nem hagyhatták, hanem bizonyos summa pénzt adnak, azért tetszik ő fölségének is az, hanem immár kegyelmed legyen azon, hogy hová hamarább küldje föl az pénzt, mert addig semmi fenyték alatt nem tarhatom (*így*) őket, valamíg nem füzetünk nekik és károkat kezdenek cselekedni. Mint hogy penig kegyelmednek az fölföldre tudom alá kelletik menni, mert az mint értem Rákóczi Lajos maga veszedelmére ismét valami zurzavart akar ott indítani kegyelmed elmeneteli után, kitől kellessék a pénzt soliciálnom, kegyelmedet kérem adja értésemre. Az Nádasdi Tamás hadának füzetése, honnét legyen meg, ő fölsége tanácsban küldte vala, azt találánk rajta, hogy vagy az maga tárházából fűzessen meg ő fölsége nekik avagy az Dunántúl való várme-

gyékkel füzettessen nekik az szerint, az mint az Dunán innét való vármegyék cselekesznek, mert nemcsak az Dunán innét való rész neveztetik Magyarországnak, hanem az túlsó is.

Az saxoniai herczegnek jött vala követe ide ő fölségéhez, egyebet nem hozott, hanem inti ő fölségét arra, hogy császárral megbékéljék, remélem, hogy isten egyességet ad ő fölségek között. Cházlóban most az cseheknek gyűléseknek kelletik lenni, ő fölségének is császárnak követi ott léznek és reménségben vagyunk, hogy megegyesednek ő fölségek. Ezután miben forduljon dolgunk per occasionem arról is tudósítom kegyelmedet. Éltesse isten jó egészségben kegyelmedet. Datum ex oppido Pirnicz. 6. Máj. anno 1608.

Dom. V. Spec. ac Mag.

servitor et compater deditissimus
Comes Georgius Thurzó.

P. S. Az ráczoknak havok mikor kezdessék, kegyelmed jól tudja, azoknak csak akkorra kelletik az pénzt fölküldeni, de minthogy kétszáz lóval többen jöttek, ő fölsége azoknak most pénzt ad. Az saxoniai herczegnek most csak póstája volt itt ő felségénél, de ez után ő is bizonyos követit az ő fölségénél való tractatusra Csazlóba avagy az hová érkeznek.

Itt uram legyen hála istennek bonis terminis vagyunk, se császárnak, se az cseheknek semmi hadok nincsen, nekünk pedig az minemő szép hadunk vagyon, ha kegyelmed látná gyönyörködnék benne, féltekben is mindent kell prestálniok nolle velle.

Melléklet.

P. S. Im Homonnay uramnak és az több fölföldi uraknak némelyeknek írt ő fölsége valami leveleket, kegyelmednek oda küldtem, kérem kegyelmedet küldje el őket. Előbbi levelemben is kértem kegyelmedet, mint jóakaró komám uramot, hogy, ha isten az fölföldre viszi kegyelmedet, vegye gondja viselése alá kegyelmed az én tokaji pusztá jószágomat, most is csak arra emlékeztetem kegyelmedet, ha isten éltet én is szolgálók kegyelmednek, mint jóakaró uramnak és komámnak.

Servitor et compater deditissimus
Comes Georgius Thurzó.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza.

XLIV.

1608. Máj. 11.

Spectabilis ac magnifice domine stb. post salutem stb.

Akarám kegyelmedet mostani állapotunkról tudósítanom ; mivelhogy ő fölsége elkezdett dolgában és igyekezetiben, mind az mi szegén elfáradt és romlott hazánknek nyugodalmára nézve s mind penig az maga jövőendő méltóságának bizonyos állapotban való hozására, elől akar menni. Most ő fölsége itt Csázlóban vagyon, az imperiumbeli s csehországi követek is, annak fölötté császár ő felsége követi is tegnap érkeztek ide be. Mit végez-hessen ezekkel ő fölsége, még nem tudjuk, de minden akaratja és szándékja az, hogy ha kedve szerint valót itt ez követekkel nem concludálhat, minden okvetetlen Prágában menjen és ott végezzen ő magával császárral, hiszem, hogy az úristen elkezdett dolgunkban jó véget ád. Ez után mire következzeik dolgunk, jó occasióval arról is tudósítom kegyelmedet. Kegyelmedet kérem, mint jóakaró uramot komámot, kegyelmed maturálja az pénznek fölküldését, mert az füzetetlenség miatt nem tud az vitézlő nép hová lenni, el kell venni, ha az édes atyja marhája volna is, az sok panasz éjjel nappal jöttönt jó reám s nem tudok mit cselekednem, mert ha nem füzetnek nekik, éhhel meg nem ölheti magát s lovát. Én azért mind isten s mind az emberek előtt tudománt tészek arról, hogy oka nem vagyok az sok kártételnek, mert én eleget sollicitálom ; azért kegyelmed lássa, ha nem füzetnek az vitézlő népnek s disciplinában tartjuk őket, félek rajta, hogy semmi jó nem következik belőle. Kegyelmednél legyen heles azért írásom és szorgalmazza Pék uramot az pénzzel. Én kegyelmednek, mint jóakaró komám uramnak szeretettel szolgállok. Éltesse isten kegyelmedet. Datum Chazloviae 11 Maj. anno 1608.

Do. V. Spec. ac Mag.

servitor et compater deditissimus

Comes Georgius Thurzó

Kívül : Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza, comitatuum Threnciniensis et Liptthoviensis comiti etc. Domino et compatri observandissimo.

XLV.

1608. Máj. 18.

Illustrissime ac magnifice domine stb. servitiorum stb.

Mivel hogy ő fölségének kegyelmes parancsolatjából, ki Znaimban költ ez elmúlt napokban, bizonyosan értöttem (jól lehet ennek előtte is egynehánytól hallottam), hogy ő fölsége kegyelmedet ide alá expedialta, örülvén azon szívem szerint, hogy egyszer immár az kegyelmed ide alá való útja effectuáltatik; akarám kegyelmedet, mint jóakaró uramot azon kérnem, hogy az mikor és mely tájban ide akarna jünni, ezen levél vivő embertől írná meg ez végre, hogy kegyelmedet, mint ő fölségének becsületes s fő szolgáját illendő böcsületnek megmutatásáért az kegyelmed excipiálására jobb módjával készülhetnénk és tisztességesen fogadhatnánk.

Az ide való állapot, hála istennek, most csendességben vagyon. Homonnay uram az napokban ment Gezteljből Ungvárra és mostanában ott vagyon, hadának jobbrészét vigyázásnak okáért Gezteljnél hagyván. Báthory uramnak is csak szintén mostanában érkezék levele, abban mit írjon, páriájából megérti kegyelmed, az originálisát ő felségének felküldöm. Az ónodiaknak ma ötöd napja bizonyos számú lovakat elhajtották az tatárok, kiknek megadása felől azontúl írtam az egri basának, intimálván azt is, hogy efféle újabb háborúságra való eszközöket távoztatnának, mit használt lett legyen nála levelem, nem tudom. Nem ártana, ha kegyelmed ott előhozná ez dolgot és íratna levelet az budai basával az ide való egri pasának, adnák s adatnák meg az lovakat az ónodiaknak. Kit az kegyelmed okos és bölcs itéletére hagyok. Isten éltesse kegyelmedet jó egészségben és hozza szerencsésen ide. Datum Cassoviae 18 Maji anno 1608.

Illustrissimi ac Magni. Dom. Vestr.

servitor et affinis addictissimus

And. Dóczy.

Kivül: Illustrissimo ac magnifico domino Stephano Ilieshazy.

XLVI.

1608. Máj. 25.

Becsületes vitézlő nagyságos uram, neköm jóakaró apám, keszenetöm és tisztóséges barátságom ajánlása után Istentől jó egészséget s jó szerencsét kívánok nagyságodnak adatni.

Ide küldött s bő beszéddel írott levele nagyságodnak megadatott, és akarok vala mindenikre igazán választ adni. Mireánk vetött nagyságotok, hogy mi löttünk volna okai az békös-ségnek megketésének. De mostan az mire szükséges nem volt, azokra választ is nem adtunk. Hanem csak az Sitvatoroknál való végezés szörént, az oda mönendő becsületes nagyságos Züldfícar bégöt ő nagyságát, és az lévő zálag becsületes kapi-tány barátinkat ezön hétön lévő kedd napon, mely im csak harmad nap, innen fölindítván az egyéb szükséges dolgokkal Esztergamhoz fölküldöm. Nagyságod is onnan az részről ez előtt való végezésönk szörént valamöly napot röndölendnek, írják meg. Komárom és Esztergam között szemben levén, változtassanak meg az követők. Ebből immár kitetszik, ki akarja megtartani az békösségöt. Az egyéb dolgok és az hódolás dolgai is soha az Sitvatoroknál való végezésnek ellene nem levén, az adott és vött menedéklevélnek írása és tartása szörént megtartjuk. És az hatalmas győzhetetlen császárunknak követek dolga felől becsületes hitlevele embörünkkel együtt megyen, s nagyságod is azonképpen az felséges római császár ő fölségének becsületes hitlevelét küldje. Isten éltesse egészségben nagyságodat. Datum Budae 25. die Maj secundum nouum calendarium. Anno 1608.

Nagyságodnak

jó akaró fia

Wezer Alj passa

az hatalmas török császárnak

főhelytartója s gondviselője Budán.

Mindjárt erre választ kívánok kegyelmedtől.

Küldém: Tekintetes és nagyságos vitézlő úrnak Illjésházy Istvánnak,
Komáromban.

Clito
itius
itissime

XLVII.

1608. Máj. 28.

Nagyságos és böcsületes szomszéd uraim barátim, minden hozzám illendő dolgokban szomszédsági barátságomat ajánlom kegyelmeteknek, kívánom jó szerencsés egészségét kegyelme-teknek Istentől adatnia.

Az kegyelmetek böcsületes levelét megadák énnékem, melyben ír kegyelmetek az zálagok felől, és az ajándék felől. Tegnapelőtt megírtam az nagyságos bassának, hogy innen az mi részünkről az végezés szerint mindenek készen vadnak, és készek vagyunk is abba megmaradni, valamiket elvégeztünk. Sőt az mi hatalmas császárunk levelének az mását is elkül-

döttük az bassának. Véghez menvén azért előszer az szerint mind az hódultság dolga s rabok dolga, mind egyéb dolgok, a mint ez előtt is megírtuk, innen semmi fogyatkozás nem leszen, hanem minden dolgok az szerint, az mint az derék végezés és az mi császárunk levele tartja, eligazodván közöttünk, mi rajtunk semmi el nem múlik az után való dologba. Mely dolgokról bévebben írtam tegnapelőtt az nagyságos bassának, azért azokról az dolgokról választ is várok előszer ő nagyságától. Isten tartsa meg egészségbe kegyelmeteket. Datae Comaromý 28. Maj. 1608.

Mészáry István sajátkezű jegyzetei a fogalmazvány fölött : 28. máj. az török levélre választ.

És kéül : 28. máj. választ az török levélre.

XLVIII.

1608. Máj. 30.

Tekintes és nagyságos etc.

Az nagyságod levelét böcsülettel elvettem, és az mellettem való böcsületes urakkal comissariusokkal megértettük. Írta nagyságod, hogy az hódultság felől az Sitvatoroknál való végezéshez akarná magát tartani, arról mi is azt írjuk nagyságodnak, hogy mi is ahhoz akarjuk magunkot tartani. Mi volt pedig az végezés, im igről igyre leirattam és oda küldöttem nagyságodnak. Ezt pedig, hogy így végeztük, semmi tisztességbeli böcsületes ember meg nem tagadhatja, kik abba az tractába és végezésbe jelen voltanak, mert pecsét alatt adtuk nagyságodnak s pecsét alatt vittem én is szegény Bocskay fejedelem részére, pecsétek alatt küldtük az római császárnak is, és azért az római császár is arra az fundamentomra rakta az békességnek az holdultságnak is állapotját. E mellől azért az egyszer igazán elvégezett dolog mellől és az császárunk levele mellől semmiképen el nem állhatunk, mert az követet is az tisztességes ajándékkal e mellett bocsátta be az római császár. Nem is mehet az követ más követséggel és végezéssel be.

Írja azt is nagyságod, hogy Tolna Esztergamon alól 20 mélyföldön vagyon, és hogy nem tartana nagyságod ellent benne, hogy az oda való faluk is ide fel holduljanak. Szerető nagyságos fiam uram, azt is meggondolja nagyságod, hogy az magyaroktól hatalommal és erővel vétették el azokat az falukot, de az ország egynihány száz esztendőktől fogván az magyaroké volt, nem törököké, és azért ne csodálja nagyságod, hogy azok a kiknek közöktől apjoktól s igazságtól igazán maradott jószágok vagyon oda, hogy birni akarják. Hogy pedig határt vetet-

tünk az derék békességnek végezésébe, mennél feljebb ne holdtassák az falukot az szpahiak, ha az békességet el akartuk végezni, és ha azont ugyan meg is akarjuk tartani, nem lehet az másképen meg, hanem hogy bizonyosképen tudjuk, melyik falu holdoljon, s melyik nem.

Ezekből nyilván látja nagyságod szerető uram fiam, hogy igen szükség, hogy az holdultság abba maradjon, az mint az Sitvatorokba elvégeztük és a mint im irva küldtem nagyságodnak, ha azt akarjuk mindkét felől, hogy az békesség állandóképen megmaradjon. Nám ez előtt nagyságod mind leveleibe s mind az újvári végezéskor nem tartott ellent benne, hogy a faluk nevezve és feljegyezve legyenek. Mi semmi új dolgot nem kívánunk, de abba a mit egyszer végeztünk meg akarunk maradni, és abból ki sem mehetünk, mert az császáruk levele is azon dolgot tartja, a ki mellett az követ az tisztességes ajándékkal bemegy, s azon kívül egyéb dolgot nem végezhetünk, sem nem akarunk végezni. Ebbe nem méltó, hogy egynéhány szpahiának a kedvét nézze nagyságod, hanem nézze a békességet, a kit sok fáradsággal és nehezen végezhetünk el, mely békességet sem Ibrahim basa, sem az után mindkét felől sok fáradság és nagy hijábavaló költséggel nagy fő emberek urak nem végezhetének el.

Annakokáért mégis kérem nagyságodat mint jó uramot fiamot, maradjon meg az igaz végezés mellett, és a mint Újvárbán is szoltunk, beszéllettünk és végeztünk az nagyságod fő követével, hogy ide jöjjenek és itt Komáromban végezzük el az holdult faluknak dolgát, az szerint bocsássa nagyságod, ide, hogy írjuk fel az falukot kik legyenek hólultak s kik nem. Elhigye nagyságod, hogy ebbe nem kedvezünk ez ide való szpahiaknak, hanem valami az igaz s valamint Sitvatorokon elvégeztük, kinek mását küldtem nagyságodnak, mindenképen ahhoz tartjuk magunkot, kihez hogy nagyságon is tartsa magát, meg is kérem nagyságodat.

Az mi pedig az panaszok és az rabok dolgát illeti is, szükség, hogy ugyanezen dolgok felől való tractáinkba és beszélgetésinkbe arról való végezés és tracta is legyen köztünk, ha valamiben pedig ezekkel megakadnánk, nagyságod jöjjen Esztergamba, hogy közelebb lehetvén nagyságod, érthessen minden dolgokat hamarban meg nagyságod, ilyen szent és nagy dologért ne szánja nagyságod fáradságát, nám ifju legény még nagyságod én vén ember vagyok, de mégis eléggé munkálkodom.

Kirül Illésházy sajátkezű irásával: Az budai passa levelére választ. 30. máj. 1608.

XLIX.

1608. Junius 2.

Spectabiles, magnifici, egregii ac nobiles domini et amici observanti. Post salutem et servitii mei commendationem.

Akarám kegyelmeteknek tudtára adni, hogy ő fölsége herczeg urunk immár Prágában vagyon és rövid üdön császárra minden jót végez. Én is Komáromban levén az törökkel az frigy dolgát most tractálom, hiszem is az úristent, hogy minden jót végeznek velek, ki hazánknak megmaradására leszen. Az mely magyar had ő felségével herczeg urunkkal mostan oda vagyon, s azoknak immár havok kitölt és ha ő fölsége onnand hadával visszatérend (az mint bizonyos is, hogy immár ott sokáig nem mulat) ha azoknak az vitézlő népnek meg nem fizetnénk, sok kárt tennénk az országban: annak okáért ő fölsége ujonan én általam szeretettel kéri és inti kegyelmeteket, hogy, az előbbeni limitatio szerint, ismét kegyelmetek adna egy hópénzt, hogy elégettetnéjek meg azokat is és így immár az úristen hazánkban való sok romlásokat lecsendesétenéje és nyugodalmasb állapatra hozná dolgunkot. Hiszem, hogy kegyelmetek hazája megmaradására való jóvát megtekinti, ebben ő fölsége kívánsága szerint cselekszik kegyelmetek. Ezt pedig minden késedelem nélkül vesse föl az vármegyében kegyelmetek és szolgáltatassa Leopold Pekh uram kezébe az pozsonyi kamarán. Isten tartsa meg kegyelmeteket minden jóval. Datum Comáromij die secunda Junii anno 1608.

Spec. mag. gener. et egr. dom. ves.

servitor et amicus paratissimus

Stephanus Iliésházy.

Kívül: Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis ac Nobilibus dominis vicecomitibus, nec non universitati dominorum magnatum et hobilium comitatus Trinciniensis etc. dominis, amicis et vicinis observandis.

L.

1608. jun. 6.

a)

Mi vezér Ali pasa, az hatalmas, győzhetetlen török császárnak Budán főhelytartója és magyarországi főgondviselője és Halil effendi ő hatalmasságának budai főkadiája és Amhát tihája az tekintetes és nagyságos vezér Ali pasának képebeli embere és Musztafa effendi ő hatalmasságának budai tímár-defterdárja s mostan az hatalmas győzhetetlen török császár részéről az körösztén országokkal való békeség tractálásra és végezésre teljes hatalommal választott és rendöltetett főcommissariusit.

Adjuk mindeneknek tudására, az kiknek illik, hogy mi az hatalmas római császárnak és Mátyás herczegnek választott commissariusival az Sitvatorkon való tractálásunk korán, mind az két hatalmas császár hitlevele mellett az holdolt faluk felől ilyen végezést tettünk volt, hogy azok az faluk, az kik akkor holdoltak voltanak Esztergam várához, a mikor az római császár hada megvette Esztergamot, azok mast is oda Esztergamhoz hódoljanak, de többet azoknál semmiképen oda ne hódol tassanak. Amely faluk penig Filekkel, Somoskövel, Hollókövel, Hajnácskövel, Divénnel, Kékkövel, Szécsénnel, Gyarmattal, Palánkkal, Nógráddal és Váczczal az holdolástúl megszabadultanak ezután se holdoljanak. Azoktul az faluktúl elválva, az kik Egernek megvétele után szüntelen holdultak voltanak és beadták adójokat. Miért hogy az Sitvatorkon való végezés is és az római császár frigylevele is, kivel az ő fölsége követe az hatalmas császár portájára bemegyén ezen igékkel vagyon írva. De mivelhogy mindenestől fogva rövid idő alatt, nem mehetni jól és nevenként végére, melyik faluk voltanak akkor holdolva Esztergamhoz és ennek eligazétása miatt tovább nem akarjok tartóztatni, az római császár ajándékival az hatalmas csáportájára menendő követet, hanem az mi kívánságunk szerint bebocsátók ő hatalmasságához, fogadjok azért az mi hitünkre, tisztességünkre és emberségünkre és köljök hittel magunkat az ez mi levelünkben, hogy valameddig ez bebocsátott római császár követi haza nem érkeznek Konstantinápolból az holdolt faluknak állapotját csak ebben hagyjok az állapotban és holdolásban, az mint mastan vadnak holdoltatva és többet nem holdoltatunk annál, az kik most holdolnak. Annak

utána osztán kész helyet s napot hagyván Komárom és Esztergam között, az mely helyre s napra az faluk bírái győljenek és jójjenek, valamely falu bírása, arra az dologra, mind az két felől való választott személyek előtt, azon az napon és helyen megesküszik, hogy holdolt nem volt, mikor Esztergamot az mieinktől megvették az körösztenek, az a falu szabad legyen az holdolás-tól és ne erőltethesse az mi részünkről soha senki az holdulásra, mely dolognak erősítésére és megtartására adjuk ez mi pecsétünkkel és kezünk írásával megerősített levelünket.

Kirül: Illésházy kezével ilyen levelet kívánunk az törökektől 6. Juni.
(Más réztől).

Ugyancsak ő későbbi írással: Nem adta így, hanem másképen adta ki pasa az levelet.

Ali pasa levele.

b)

Az mely faluk

ennek előtte behódoltanak Esztergomba és mostan nem hódolnak, ezek:

Kis Tata, Pereszlény, Helemba, Bah, Radmán, Kis Keszi, Tölgyes, Leled, Bontó, Karvár, Zalosgya, Gergelyfalva.

Bát tartománya:

Bát városa, Szalanta, Szennih, Visk, Sember, Sólymos, Becske, (más neve Szöllös), Elgres, Horvát, Kis-Győr, Györök, Kis Marót, Keres Kéri, Nádas, Deresnye, Dolna-Almás, Varsány, Gyurna-Almás, Rakoncza, Mogyoród, Kis Fegyvernek, Tót Csekő, Ó-Léva, Nagy Drás, Szántó, Dalmad, Szent-Körösz, Kis Kereskény, Tót Keszi, Hasas Terján, Nagy Marót, Dolmat, Nagy Koszmár, Kis Terján, Tót Szöllös, Helemba, Alsó Tót Bika, Felső Tót Bika, Szüdeh, Újfalv, Hencse.

Bátorkeszi tartománya:

Bathó, Martinház, Sitvakeszi.

Nagy Sarló tartománya:

Holovin, Kis Orosz, Gír, Bolardin, Nagy Györöd, Nagy Kálna, Valkocza, Kis Bél, Szanda, Érsek Gyarmat, Beselh, Nagy Balázs, Szent Márton, Vajka, Nagy Teszek, Boma, Szent-Jakab, Kelecsin, Lők, Új Bars várasa, Kis Kálna, Kis Szeltcsény, Marosfalv, Dersina, Kis Sárih, Várad.

Nyárhid tartománya :

Gyűrűs, Bajt, Berencs, Lety, Kis Győröd, Kurta Keszi, Perbete, Hetin, Kamenicza, Bessenyő, Anyala, Andód, Udvard várasa, Kaláz, Bán Keszi, Nagy Rendve, Ohaj, Kolna, Ürmely, Lúty, Nagy Falva, Mezőkeszi, Ujfalva, Nádszeg, Malomszeg, Megyer, Guga, Surán.

Verebély tartománya :

Verebély várasa, Tile, Tühül, Tót Ujfalu, Binot, Mérő, Vörösvár, Nagy-Vezekén, Ledőt, Lihotka Gyarmat, Vajk, Lud, Kicsind, Szimere, Ritkák, Mohi, Ann, Nagy Kovács, Kis Kovács, Tikar, Pográn-Apatócza, Nagy Zelcz, Telek, Felső Csornok,, Alsó Csornok, Aha, Kis Bánya, Nagy Csetűn, Nagy Bánya Valkaz, Nagy Inók, Tanya, Dicske, Nagy Tornos, Kis Csetűn, Nemes Csetőn, Erdőnye, Hül, Koszmár, Ó-Bars, Nyarak, Sári, Nagy Zelesin, Karva, Konyád várasa, Füss, Fidimes, Rozniczka, Nemcsin, Kis Bala, Nemcse, Nagy Cseli, Lábás Gyarmat, Teszár, Nagy Herestyén, Csát, Konjáti, Nagy Gyér, Kis Inok, Bátna, Nagy Szelesán, Velhicza, Kis Szőlős, Nagy Szőlős, Nagy Hind, Martonfalva, Kis Kaláz, Szent Mihály, Keresztúr, Babindól, Garszna, Moravicza más néven Tót Marton, Kis Andó, Kelcsin, Prileb, Botor, Halad, Maholnicza, Kevarnicza, Kis Vezekén, Kalon, Girincsár, Gimes Keszád, Tardos Kedd, Salgó, Balonya, Egyházas Teszek, Kis Szelesén, Apadfalva, Kis Herestyén, Bajkócza, Szente, Ivádka, Kesztoecz, Mikófalva, Bodok, O-Néma, Kis Falva, Boti Sók, Száz, Nagy Guta, Kis Guta.

Az nógrádi faluk

az esztergami falukkal határosok lévén és mikor s meddig Esztergam közöknél volt, mindenkoron hódoltak ezek Vácra, Pestre, Hatvanra és Budára: Ludán, Podlusán, Szakál, Borffi, Beri, Bálván, Sződnise, Lehova, Leszen, Mathócza, Szépik, Teszér, Udvarnik, Kaara, Gyügy, Emég, Királyfi, Felső Szemere, Tótya, Kis Rokoncza, Hidvég, Drégely várasa, Hont, Tisvág, Prépostság, Kis Túr, Közép Túr, Nagy Túr, Bernicza, Reklincza, Jánya, Fedimes, Kelenya, Zőcsin, Felső- Alsó- s Középső Nyík, Szirák, Tivi Kész, Szelin, Keszihacz, Csáb, Nagy Prébel, Kis Prébel, Tereske, Elbeczke, Szlobonya, Zahora, Bátorfalva, Apád, Ujfalva, Kis Ujfalva, Ilyéfalva, Leszenye, Kamenicza, Kis Csalomnya, Nagy Csalomnya, Ipolykeszi, Inám, Kelencze, Ináncs, Balog, Nagy Ujfalva, Váras, Nagy Oroszfalva, Patak

Dejtár, Kerpáts, Berhes, Berin, Rétság, Petyenek, Rémán, Halab, Marczal, Isztráz, Bodon, Szatok, Baratha, Csán, Tompa, Terbegecz, Luka Palojcsa, Vadkertek hárman, Drégely várasa.

LI.

1608. j u n i u s 8.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Salutem stb.

Hogy kegyelmed az törökkel való békességnek elvégezésében fárad és munkálódik az kegyelmed levelébül értem, adja az úristen, hogy ott is minden jót végezessen kegyelmed az keresztyénségnek és hazánknak jóvára és megmaradására. Az vármegyékre való mandatumokat az contributionak megadása és még egy óra való contributiója felől expediáltatta ő fölsége, reménlem, hogy eddig a mandatumok kezéhez jutottanak kegyelmednek. Báthory Gábor az erdélyi fejedelem szolgáját szép írással és szép szóval bocsátotta el ő fölsége, azmint kegyelmednek is ő fölsége írása által értésére adta, az országgyűlésére halasztván Báthory uram kívánságait ő fölsége. Az 20,000 forint felől való assecurationalist megküldte kegyelmednek ő felsége, gondolván hogy contentus leszen vele kegyelmed. A felföldön való generalisságot heában sollicitálja Rákóczy Zsigmond uram. Az kegyelmed rendeléséhez és dispositiójához tartja magát ő felsége, az mint kegyelmed is írja, ez jövő gyűlésig. Az itt való állapot felől occasione nacta, mindenkor írtam kegyelmednek. Most azt írhatom kegyelmednek, hogy az magyar koronát cum clenodiis még meg nem küldte császár, jelentvén, hogy ha vég leszen minden tractatusokban, hogy akkor megküldi: Ausztriát is ő fölségének Mátyás herczeg urunknak engedvén Magyarországhoz, Csehország eligálta Mátyás herczeg urunkat pro successore dignitatis regiae császár halála után, kivel bonis conditionibus contentus volna ő fölsége, de Morva semmiképen nem akar császártól függni és arrúl vagyon, most az tractatus, holott az csehek is nem akarnák, hogy abalienáltatnék tőlök Slézia, Morva és Lusatia, Sléziából kedig megérkeztek az commissariusok, igen frigide mutatják magukat herczeg urunkhoz és semmiképen nem akarnak lépni az confoederatióra, hanem azt adták válaszul, hogy ők immár egyszer confoederatiósok Magyarországgal és az bécsi conclusióhoz tartják magokat. Tegnap érkezvén ide Sléziából az az commissariusok, mint leszen contentus ő felsége választjokval, tempus docebit. Prágában ismég commissariusokat bocsátanak be, mind császárhoz s mind az csehekhez, ha ott derékképen nem végezhetnek mind Bécs felül plenipotentarios com-

missariusokat választván, azok által akarnának tractálni és derék-képen mindenektől concludálni. Prágában most ezeket expediálta ő fölsége Ziotisky Károlt, Kant, Chernemelt, és Hogher nevű főnemes embert, magyarok közül Bálint püspököt, Pálffy Istvánt és Ostrozith Istvánt, minthogy Thurzó Miklós uram megbetegedett, nem mehetett be Prágában. Hada ő felségének szép vagyon, nemhogy kevesednék, de inkább napról napra többül, tegnap is az lövő szerszámmal Morvától fogadott 3,000 német gyalog érkezett. Felső Ausztriából is 2,000 érkezik ez napokban. Az élés igen szűkön vagyon, megtetszik, hogy nem Magyarország; nem szenvedhetné ez az ország sokáig az hadakozásnak terhét. Császárnak fogadott népe 4,000 több nincsen, az többi mind csak föld népe. Adja az úristen, hogy minden jót végezvén és concludálván térhessünk meg hazánkban, örömmel és minden hazánk-nak hasznos jó végezésekkel. Asszonyom ő kegyelmének szolgálatomat ajánlván. Az úristen éltesse kegyelmedet sokáig nagy jó egészségben. Datum Bohemo Brodae 8. Junii 1608.

Itt immár két nap vagy három napnál tovább nem késvén, az élés miatt meg kelletik változtatnunk az quartirumokat.

Spect. ac mag. dom. v.

servitor et compater dedi-
tissimus

Comes Georgius Thurzó.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza, stb.
Trenchinio transmittatur Suae Sp. ac Mag. Do.

Cito, citissime.

LII.

1608. jun. 10.

Magnifici domini et amici observandissimi. Post salutem servitii commendationem. Az kegyelmetek levelét megadák. kiből megértettem, hogy kegyelmetek Morvaország akaratjából Brunot megvette volna, és benne vagyon kegyelmetek. Az mi ingó marha ott vagyon, méltán azokat illeti az kik megvették, nem kell azért kérni azt az országtól, *csak hogy fel kell írnia mind az mi találtak benne*, mind német s mind magyar vitézlő nép törvénye szerint kegyelmeteket illet az marha, a kik megvették.

Az falukhoz a kiket nekem szegín Forgách Imre zálogban retett vala, a kiket én tőlem Czauka erővel elfoglala, így levén

azért immár az dolog én is hozzá nyulok az én jószágomhoz, kiből kegyelmeteket kérem, hogy ellent ne tartson kegyelmetek, mert nem hagyhatom én is oda az enyémet. Én im váltig fáradok benne, hogy az törökkel az frigyét elvégezhetném, egyébkint megalkodhatnánk, de az holdult falukon nem alkhatunk, mert ők mind kívánják azt, hogy holduljon, valami valamikor holdult volt Esztergomhoz, ki nagy kárára esnék az országnak, reménlem azért, hogy alább hagyják, és revid nap minden jót végeznek velek, ők is fülelnek és níznek ez vesződésre, a ki az fejedelmek között vagyon, azt hiszem istent, hogy revid nap minden jóra fordul ez is. Isten tartsa meg kegyelmeteket. Datum ex Komárom 10. Junii 1608.

Stephanus Iliesházy.

Kivül: Paria literarum spectabilis ac magnifici domini Stephani Iliesházy.

LIII.

1608. junius 15.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Salutem stb.

Az kegyelmed levelét vettem, kiből megértettem mi állapotban legyen kegyelmed oda az törökkel való végezésben; immár ide mi oly reménségben voltunk, hogy kegyelmed azt régen mind véghez vitte és maga az fölföldre ment legyen, de nem egyéb uram annak az oka, hanem minthogy az török álnok minden cselekedetiben, várja mostani itt való dolgunknak eventusát s abban fortélyoznak. Az itt való állapotunk miben legyen, akarám kegyelmednek rövideden értésére adnom. Ennek előtte kegyelmednek írt más leveleimben is tudósítottam kegyelmedet arról, minemő tractatusban legyen herczeg urunk ő fölsége császárral és az csehekkel, mely tractatus és végezés, hogy jobb alkolmatossággal lehessen, ő fölsége Cseh-Barátból kiszálla táborban ide Bekovicz nevő faluhoz, egy jó mérföldnyire Prágától, az hová mind császár s mind az csehek commissariusi jöttek. Itt ő fölsége bizonyos főtanácsi által (kik között én is egyik voltam) tractálván velek az dolgot, arra condescendáltak, hogy mind az koronát megadják az magyaroknak, mind Morvát és az két Ausztriában való fejedelemséget megengedik ő fölségének, herczeg urunknak, azonképen az successio felől is assecurálják az csehek ő fölségét, hanem vagyon az egy Sléziáról az immár az vetekedés és miert-hogy ez hel is Prágától egy mérföldnyire lévén, az követeknek kijárások késedelmesnek tetszik, gondolván azt ő fölsége, hogy

alkolmatosb és jobb lészen, ha közelb megyünk hozzájuk, az hol hamarább érhessenek bennünket, azért im innét is mindjárt megindolunk és szintén Prága eleiben szállunk és ott tractálunk vélek; mit végezhetünk és concludálhatunk vélek, hamarsággal kegyelmednek azt is értésére adom. Kegyelmednek, mint jóakaró uramnak és komámnak megszolgálom, hogy kegyelmednek gondja vagyon az nyavalyás árva atyánkfiára Dersfi Ferenczné asszonyomra, mégis commendálom kegyelmednek, kegyelmed vegye ótalma alá, mert látja kegyelmed, hogy mi, az kik atyjafiai vagyunk, mindnyájan itt ő fölsége mellett vagyunk. Az kegyelmed morvai jószágától való lovasokat nem bocsáttam uram el, mert afféle keveset útjokban megis öltek volna, elvégeztem Lichtenstain és Sirotinzky uramékkal, hogy abból nem fogják vexálni kegyelmedet és meg nem bírságolják, kegyelmed is legyen azon, kérem kegyelmedet, hogy hová hamarább küldjön pénzt kegyelmed, csak most egy hora valót küldjön kegyelmed, talán úgy adja isten, hogy többre nem lészen szintén most szükséges, kérem kegyelmedet legyen gondjaviselése az pénznek expediálására. Ha isten kegyelmedet az fölföldre viszi, mint ennek előtte, úgy most is ajánlom kegyelmednek az én tokaji pusztá jószágomat, kérem is kegyelmedet, mint uramat és jóakaró komámat, legyen minden segítséggel oda, főképen az megtartására nézendő munitiókból, mind profontból s mind egyébből, hogy, kit isten eltávoztasson, ha valami erő érné, abból se én, se pedég az egész ország kárt ne szenvedjen és valami veszedelmére ne következze. Itt már sokat nem késünk uram, hamar nap elválík és vég lészen minden dologban. Megtérvén engedje az úristen, hogy kegyelmedet egésztségben láthassam. Asszonyom ő kegyelme beteges állapotját bánom, gyógyítsa meg isten ő kegyelmét és éltesse kegyeddel együtt sokáig jó egésztségben. Datum ex castris ad Dobovetz locatis 15. Junii anno MDCVIII.

Do. V. Sp. ac Mag.

servitor et compater
deditissimus
Comes Georgius Thurzó.

Kérem kegyelmedet az istenért is, az pénzt ne késlelje meg, mert míg visszatérünk, ha addig meg nem fizetünk, félek kárt tesznek mind Morvában és egyebütt, de úgy inkább disciplinában tarthatjuk őket.

Kivül: Spectabili ac magnifico domino Stephano Illésháza.

Trenchinio transmittantur. Cito, citissime.

LIV.

1608. j u n. 17.

Wolgeborner freyherr, sonders lieber herr, demselben sein vnser freundlich willig dienst ieder zeit zuuor, dess herren schreiben datirt Comorn den vierzehenten diss haben wir zu recht empfangen, vnd daraus verstandten, das der herr der zwantzig tausent taller halber zu einantwortung etlicher Altenburgerischen dörffer, seines thails den Leopolden Peckhen vnd Bezy Janosch zu commissarien verordnet, das er auch ihrer durchlaucht gnedigsten resolution nach daruon zwey tausent taller dem herren von Herberstain, tausent taller vnsern commissarien erlegen, auch tausent taller denn jenigen, so mit dem herren nach Oberhungern verraissen, anhendtigen wölle. Lassen wir es hierauff vnserthails, beÿ dess herren gemachten disposition also verbleiben.

Wir haben auch beÿ der königlichen hoff-camer alsपाल्द die verordnung gethan, die anstat der zweÿen christallen, clässer, vnd dess smaragten halsbandt, durch den Caesar Galln begerte sachen zusamben zu richten, vnd beÿ dem Stern hinab zu ordnen.

Was sonsten der herr wegen der Polnischen und Venedischen practichen, auch das die turggen oculatissimi sein, vns zu schreiben, wissen wir gar wol, wölle aber zu Gott dem allmechtigen verhoffen, es werde noch diese wochen, zwischen der röm. kay. mayestät vnd fürstl. durchl. die sachen zu gewünschtem endt gebracht werden. Das die Rakhozaner (Raguzaiak) nit starck mit dem turggen practicirt, ist vns vnuerborgn. Weilen aber nunmehr die vnruh in Polen, wie wir von glaubwürdigen leuthen, so darbey gewesen, verstandten, gestilt, der Vuayüoda zu Cracaw, auch der künigl. mayestät dem jungen prinzen vnd ganzen senatus offentlich deprecirt vnd perdon erlangt. Dess Turggen selbst eigene sachen auch also stehen, das, wan er gar auff der Venediger anhalten, ein kriegsheer in Hungern ausstaffiren wölle, dasselb doch diss jahr nit zu werckh hetten sezen khünnen, das sie also nit vrsach haben werden, den frieden so ganz vnd gar auszuschlagen. Wir ersuchen aber den herrn, dienst vnd freundtlich, er wölle seinen hohen verstandt vnd ihrer fürstl. durchlaucht zu ihme vor andern gesezten gnedigsten vertrauen nach diese sachen, so vil müglich promouirn helffen. Wie wir dan des herrn schreiben ihrer fürstl. durchlaucht zu dero gnedigsten nachdenckhen, berait vberschickht. Gelangent das

der herr Somodgy wegen vnuerhoffter zuegestandtner kranckheit, mit dem herrn orator nit fort ziehen kann, vnd der herr an seiner stat den Rimay Janosch darzu vermögt, wissen wir hierinnen nichts zu endern vnd zweiuels ohne der herr derentwegen absonderlich von der fürstl. durchlaucth beuelch empfangen haben wirdt.

So vil zu antwort auff sein schreiben, wir dem herren anzufügen nit vmbgehen sollen, vnd bleiben dem herrn zu erzaigung angenember dienst vnd freundschaftt ieder zeit willig vnd berath. Geben in der statt Wien den siebenzehenten Juny, sechzehenhundert vnd achten jahrs.

W. hinter-
lassene deputirt
Räth daselbst.

Külczim: Dem wolgebornen herrn Stephano Illieshaczy von Illieshacza, spon der spanschaften Trentschin vnd Lipto, erblandthoffmaistern des königsreichs Hungern, röm. kais. Maiestät rath, vnserm sonders liben herrn.

LV.

1608. junius 18.

Spectabilis ac magnifice domine stb. Post salutem stb.

Az itt való dolgoknak állapotjáról ennek előtte kevés nappal kegyelmednek küldött levelemben bőségesen írtam kegyelmednek, most is csak azonban vagyom még az állapot, de hiszem hogy isten igen hamar jó végét adja mindennek. Most csak erről kellesték kegyelmednek írnom, hogy az vitézlő nép, melyeket kegyelmed fogadott, úgymint az úrfiak, az ráczok és az Gheczy András alatt való kapitányok jöttek vala hozzám s jelenték azt, hogy ő nekiek már lassan-lassan havok eltelik, kiváltképen pedig az úrfiaknak és az Gheczy András alatt valóknak, ultima hujus Junii telik el az havok, az ráczoknak pedig 19 futuri mensis Julii. Protestálván előttem azt mondják, hogyha szintén addig meg nem füzetnek is nekiek, amíg innét visszatérünk, de ők semmiképen el nem oszolnak mind addig is, valamíg meg nem füzetnek nekiek. Hogy azért sub disciplina viselhessem őket és se Morva se az magunk hazája károkat miattok ne szenvedjenek, kegyelmedet mint jóakaró uramot komámot kérem, mindjárt késedelem nekől expediálja Lipót Pech uramot az pénzzel, ne adassék ok nekiek az dulásra, fosztásra, mert ha meg nem füzetnek nekiek, én oka ne legyek, de bizon sok kárt kezdnek csele-

kedni, ha szintén itt nem érne is Lipót Pék uram bennünket, az útban is együtt megfűzethet és azután jó módjával vihetem ki őket Morvából, reá is felelek pedeg kegyelmednek, hogy csak legyen meg az ő füzetések, én is zablán viselem őket. Errre fölötté kérem kegyelmedet legyen gondja kegyelmednek és ne késlelje az pénz fölküldését. Eltesse isten kegyelmedet. Datum ex castris ad possessionem Hardhezy metatis 18 junii anno 1608.

Do. V. Spec. ac Mag.

servitor et compater dedi-
tissimus

Comes Georgius Thurzó.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza.

(Illésházy írásával) Petunt pecunias.

LV.

1608. junius 19.

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime, post salutem et servitii mei addictissimam commendationem.

Egyéb dolgokról második levelemben írtam kegyelmednek bőségesen. Most akarám csak az itt való állapotunkról tudósítanom kegyelmedet. Ily karban vagyon azért most az dolog, hogy minden kívánságink már véghez mentek, csak hogy még ez egy-néhány articulus vagyon hátra, kiket is hiszem hogy ma avagy holnap isten segítségével véghez viszünk jó módjával. Első difficultás ez, hogy Sléziát mind császár s mind az csehek azt kívánják, hogy Csehországhoz tartana és mi tőlünk teljességgel elszakadna, mely dologban az csehek ugyan erősen tartják magokat, De minthogy az sléziai követeket minden órában várjuk, kik talám ma el is érkeznek, azoktól megértjük magoknak is mi legyen akaradjok, ha tőlünk el nem akarnak szakadni, az cseheknek abból is engedniek kellett. Második difficultas afelől vagyon, hogy herczeg urunk ő fölsége csehországi electus királynak akarja magát titulálni, kit császár sem az csehek nem akarnak engedni, hanem hogy csehországi királyságra való successornak írja magát. Harmadik, azt is kívánja császár, hogy ha ő fölségének herczeg urunknak előbb történnék halála, Ausztria mindjárt elszakadjon Magyarországtól és reá maradjon, melyet semmiképen nem engedhetnek és az ausztriaiak is nem akarnak ezután is tőlünk elszakadni. Negyedik veszekedés erről vagyon, hogy császár minden esztendőben Magyarországtól százezer aranyat, Morvá-

tól penig hetvenezer forentot kíván, melyre sem mi, sem pedig az morvaiak nem akarunk hajlani. Utólszor, minthogy császár urunk mindeneknek, az kik ellene vétettenek, megengedett, azt kívánja ő is, hogy az minemő morvai urak az országtól elhanyatlottanak és az közönséges ország javában az többivel egyet nem értettenek, azoknak mi is megengedjünk és ezután is ez mostani dologról meg ne emlékezzünk, azért mindeneknek immár megengedtenek, hanem az egy Berkát excipiálták és emlékezetért, minthogy az többinél inkább vétett, szintén úgy akarják excludálni, mint az szegény megholt Zuhayt és Micatiust az magyarok. Ezekről lészen uram a tractatus ennek utána, kiket hiszem, hogy isten jó módjával hamar véghöz ád vinnönk és kegyelmelekhez nagy vígan mi is annak utána megtérönk. Adja isten jó egészségben találunk kegyelmeteket. Datum ex castris ad Pragm positis 19. Junii 1608.

Do. ve. sp. ac mag.

servitor et compater addictissimus
Comes Georgius Thuuzó.

Kívül: Spectabili ac magnifico domino Stephano de Illésháza, stb.

tantur, ubicunque sua Sp. ac Mag. Do. fuerit
Trencsinium et ex Trencsinio transmit-

Cito, citissime.

REGESTÁK
A KÜLFOLDI LEVÉLTÁRAKBÓL.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

KÖZLI

Dr. MARCZALI HENRIK.

Prága, 1571. június 16. Miksa cs. levele János György választóhoz.

Erdély birtoka az egész keresztyénségnek érdekében van. A rendek Báthori Istvánt választották vajdának »Welcher Uns auch in der still (wie es dann der Türcken halber, die hohe Notturfft sein) sich flichtig gemacht und vayvodae jura-mentum erstattet.« A török csauszt is kielégítette Bathori (Berlin.)

Köln an der Spree. 1571. jun. 24. Felelet.

Minden esetre ő és a többi választó segíteni fogja a császárt a török ellen. De jobb a béke.

1594. Aus Klausenburg, den 16. okt.

A vajdának tanácsosai ellenmondottak a török háborúnak, Zsigmond Kővárba vonult vissza. A katonák, kik nagyon szeretik, erősen kívánták visszatérését etc. ismeretes. Félő, hogy a vajda, belső zavarok miatt nem vonulhat ki a török ellen.

1595. Bocskai által a császári udvarnak előadott pontok. (német és latin.)

Zeitung aus Siebenbürgen.

A lippaiak megverték és megölték a fehérvári (?) basát és fiát és 11. zászlót vettek el. Több basa egyesült ezt megboszulandó, de az oláh parasztok által, egy szorosban, majdnem egész seregük tönkre ment. (Datum nélkül.)

Prága, 1598. máj. 2. Rudolf császár a brandenburgi választónak.

Az erdélyi vajda, minthogy örökösre nincs reménye, már rég át akarta adni országát. Mi mindedig lebeszéltük, most el kellett fogadni, hogy a török kezére ne kerüljön. Követeink megjelenésekor mindjárt le is mondott akaratumk ellenére. A kancellárt, ki uralomra tört, elfogatta. Az oláh vajda is hűséget esküdött. (Mell:)

Gy. Fehérrár 1598. apr. 10.

Délben a fejedelem szép beszédet tartott, úgy hogy a legtöbb jelenlevő sírt. Már 4 órakor elutazott, mondják Velenczébe. Kíváncsok, hogy a császár elég katonát bocsásson az új kormány rendelkezésére.

»Der Kantzler ist noch am alten ort im Schlosse wol verwart, es wirdt das rechte sein, dass man ihn heimlich hinrichte, so beist er nicht mehr.« Egy cs. biztos holnap Brassóba megy, hol Mihály vajda az ő kezébe fogja letenni az esküt. A püspök (előbb egri prépost) és a váci püspök is, itt maradnak. Istvánffy és Thurn hir szerint Kővárba mennek.

*Teoreok Chiaszar Erdely Orszaganak confoderatio Levelenek Partaia
Bathory Andras idejében.*

(A szultán egész czíme):

»Ennak előtte valo Erdely vajda Bathory Sigmond az mi fenies Portanknak édes kenierivel es eledelivel feltartatva egynehany estédigh nagy szép bekesseges allapottal az erdely Feiedelemseget birvan. Az orszagh nepe es az kösseg szep cheendeseghben volt az mi bodogh és Istenhez l neugat elenik Szultan Zulinan kan es hatalmassagha ideibe, csak ulta mind ez ideig Erdely orszaghanak varainak varosinak és lakossinak mi hatalmassagunk reszerül bantassuk senkitől ne' volt.«

A rendek most Bathory Andrást választották. (Kállay Mikl. és Wayda Ferencz a követek). Ily feltételekkel erősítjük meg.

»1. Erdeeli Feiedelemsegeth fiuról fiura neki attuk, ha penigh magva szakadna tehát ismet az haza fia közül egi urfiat, kit az orszagh meltonak és illendőnek ösmerne lenni, az mi fenies portankra informálva az orszagh kevansagha szerint.

2. Az vaydasagot semmi képe másnak nem, ha ne' annak adjuk.

3. Melle most a kezükbe levő Lippa és Jenő váras tőlünk el ne' vetetik.«

4. Az adót nem gyarapítjuk.

5. Az országot a bécsi királytól oltalmazzuk.

6. Ibrahim basa nagyvezérunk megtartja és megtartatja mindezt. 1599. év »és az mi szentseghes és nagi utolso üdőnek prophetanknek Mohamet Musztafa születesének 1008 eszten-deibe Augustusnak 20 napra az mi fenies portankról zászlót és Schophiat adva az ottmani eros hit levelunket nekikk küldök, hogi azokhoz tartva magokat valamint ennek elotte az bekesseghnek s hozzanknak való engedelmesseghnek utat követenk az mi

az mi birodalmunkba levő passák behik es egeb hadakozo vitezzenek, senkit az erdeliek közül meghaborittani ne mereszellenek. De igh hogi az ev Capitana hadnag s egeb az mi hatalmassagunk orszagaiba se varossainknak se robbagainknak semmire kart ne tegienek es ez szent attnamenek ellenere senkinek (olvashatlanná lett) legien.

8. Mi hatalmassagunknak valaki ellenseghe leszen, ok is ellensegi legienek.

9. Ha havas foldere es molduvara valaha mas — hozzak es egh ellensegh jone »az erdelyiek segitsegh.«

10. Ha Erdélybe jó ellenség, mi is tartozunk segítani.

11. Az erdélyi fejedelem hirünkön kül meg ne házassodjék.

12. Az erdélyiek szabadítsák fel a mi jobbágyainkat.
(Berlin.)

Bécs, 1599. febr. 20.

A tatár kán 10,000 emberrel Pestre jó, Pálffy emberei a bányavárosokba törő tatárokat szétverték.

Prága, 1599. mart. 6.

Váradot erősítik; 1040 német van benne.

Prága, 1599. febr. 8.

Oláh követség járt itt, Mihály vajda 100,000 tallérnyi segílyt kér. Belgrádot akarja megtámadni. A török őrség Budán és Fehérvárott éhezik.

Szécsény-Visegrád, 1599. febr. 7. 10.

Az egri basa készül a végházak ellen. A tatárok Hont falut leégették és 100 at levágtak. Visegrádról elvitték az alattvalókat. Isten mentsen a kántól.

Prága, 1599. febr. 24.

Tegnap Bocskay audientián volt, eredményt nem tudunk.

Bécs, február 9.

A hajduk Szinán basától 4 zászlót vettek el. Pesten és Budán nagyon kevés az őrség, de el van látva. A budai új basa sok ágyút hozott magával. A császár Russwurmbnak megparancsolta, alávetni magát a magyar biróságnak.

Kassa, mart. 2.

A tatárok Kállót megtámadták és 20 hajdút levágtak. Báthori Zs. kibékült Endrével.

Pozsony, 1599. mart. 13.

A császár 16,000 gyalogot és 8000 lovast követel, a rendek csak felét adták eddig.

A tatárok Szántótól Kérig mindent elpusztítottak.

Ali, pesti basa a faluktól sok kereket, tengelyt és szenet harácsol.

Prága, 1599. júl. 25. Rudolf cs. a választóhoz.

Tudtára adja a törökökön kivitt győzelmet.

(Mellékelve: *Pálffy Miklós jelentése Érsekújvár június 30.*)

Hajduimat Szekszád és Mohács féle küldtem, ezek a barcsi béget legyőzték, 300 emberét levágták s hajóját elvették és őt a zsarnokot, ki rendkívül kegyetlen volt, halálra kínozták. Megparancsoltam, hogy a szekszárdi hidat és az Eszékig terjedő mezőt égessék el és fogják el a Dunán feljövő hajókat.

A szekszárdi hid egy részét elégették és Ráczkénél, az eleség elé menő budai őrséget visszaverték (június 18.)

(Más melléklet.)

Június 19-én is visszaverték a hajduk a budaiakat, június 20-án a mieink korán reggel határozták megtámadni a Tolna felől jövő törököket vizen, kik 4 szer annyian voltak. Nagy győzelmet arattak 58 terhes Gimbliát, 60 terhes hajót vettek el a mieink, 1200 törököt vágtak le, még több fulladt meg. A zsákmány igen nagy volt. Nem vihettek el mindent, így elégették; 20 ágyút és 3 terhelt hajót vivén csak el. Csak 1258 hajdu harczolt 6 halott és 9 nehéz sebesült.

Prága, 1599. júl. 5. Rudolf cs. a pfalzi választónak: tudtára adja győzelmét Buda alatt és a hátra levő contributio behajtását kéri. (Mell.)

Auss Kaschau 29. juni 1599.

Midőn Nagyváradról Kolozsvárra utaztam, ott török, tatár, lengyel és oláh követségek voltak. Az oláhok a bibornokot fenye-

gették azon esetre, ha elpártól a császártól. »Diesen zu wieder sein dem Cardinall 10,000 mann zu Ross und Fuss ause Pollen zu khomben und wie man sagen will, soll Er die Liga bereits angenommen haben.«

A bibornokot palotájából az egyházba 1000 lengyel trabant kíséri.

Váradot nagyon erősítik, a vár körüli házakat lerontják »Ist wol der Ort und gelegenheith einem Irdischen Paradeiss zu vergleichen.«

Demnach wir 200 Centner Pulver und grosse Menge Schanz- und Pawzeug, darüber ich commissarij gewesen, hinein geschickhet, sein wir verhunverhofft verrathen worden, darüber uns der Feindt von Gyula und Temesvar zwischen Gr.-Wardein und Adorján mit 10000 mann und von Solnock auss zwischen Seklhid und Collo mitt 7000 fürgewartett, dem wir aber einen Tag zuvor in die Vesthung khomben, welcher hernach bis nach Roschnot gestraift, grossen Schaden gethan vil Dörffer inn Prandt gesteckt vil Seele und Vih weggeführt.«

Itt a rendek nagy számban gyűlnek. A hadiszereket Tokajra viszik. »Wenn nur ein Rechtschaffen Haubt herein khomm sollte, sie die Hungern würden es an Inen nicht mangeln lassen. Khombt aber herr Basta wider, so wird nichts guetts gericht undt ist zu besorgen, dass nicht ein Meuttereý anfangt.«

Auss Gran vom 3. Juli 1599.

A 2000 hajdu újra megtámadta a legyőzött törököket, kik közül csak 300 menekült meg. Több várat is elfoglaltak, a szere helyi és baranyavári hidakat lerontották és Belgrádig mindent, daakarnak pusztítani. Scharkardt várat is bevették és 407 kelesztényt szabadítottak fel. Eddig 62 gimbliát és 72 nagy hajót rettek tönkre. »Die 1600 Heyduggen haben bey Batscha Kotschywetschy (Kótyavetye) dass ist die Ausstheillung gehalten, dass gelt mit Sturmhauben aussgemessen macht jedem sambt den wahren 1000 Thaler zugekommen sein. — Ir Haubt und Fürer ist Zschorj Janusch weyda Zue Gran, Redlich mann.

Orfi Péter schreibt Herrn Palffi aus Gran vom 9. martij 1599.

Chági Gergőt és Kengeri Jánost Buda alá küldtem szerencsét próbálni. Tegnap szerencsésen vissza jöttek némi zsákmánynyal. A tatárok Buda alatt csak 400-an vannak.

Orsi András Váczból írja, hogy lovassága a szécsényi, palankai és nógrádi őrséggel együtt 150 tatárt szétvert.

Pozsony, márcz. 16.

Az a hír, hogy Kolonizsch a Pest alatt táborozó tatárokat legyőzte.

Auss Weissenburg in Sibenbürgen von 10. April 1600.

Ma biztos hír jött, hogy Bathori Zsigmond Moldvában van és ott is a tatárokkal és lengyelekkel alkudozik. A lengyel nagy kanczellár segélyével Mihály vajdát akarná megtámadni. A vajda ur nem fogja bevárni, hanem őt most mig nem gyűjtött még hadinépet, ki fogja verni Moldvából.

Weissenburg, 11. April 1600.

Mihály vajda rossz feleletet hozott a császártól ki a külső részek átadását követeli. Szeretnők ha Pelz doctor jőne, mi meg mehetnénk. Ha nem hoz pénzt és jó választ, rosszul járunk. De ha jó feleletet hoz, a vajda és a török követséget ő felségéhez küldi. »Die herrn Commissarien erwarten das Herrn Peltz Ankunfft mit grossen Verlangen«.

A vajda nagyon haragszik Bástára, mert a császár ellen árulkodott nála azért, mert a török zászlót elfogadta. Azt mondja, megérdemlené, hogy levelét a homlokára szegeznék.

A vajda 3000 embert küld Huszt és N.-Várad felé, daczból Básta ellen, ki helyett más vezért kér Felső-Magyarországban, akárkit. Erdélyben ő az úr. Azt mondja, ha ő felsége pénzzel is kielégíti, a fekete tengertől Budáig, Belgrádig és Szolnokig mindent meghódít egy év alatt. »Pelz solle nur mit guter Contentirung khomen und nicht mit Brieffen, sonst konnt és Übel zugehen.«

E napokban ismét elfogtak embereket, kik Zsigmond leveleit városokhoz vitték.

Jenőnél a törökök nagy kárt okoztak az oláh vajdának, mi ellen a török követségnél keményen felszólalt.

A vajdához török pribég jött Temesvárból. A szultán maga indul ez évben Alsó-Magyarország és Erdély ellen. Vigyázzon Erdélyre és Oláhországra. Magam is láttam, mert a vajda minket németeket bebocsát, de egy magyart sem.

A követség azt akarja, hogy a béke létre nem jötte esetén a vajda menjen a szultánhoz az esküt letenni, Erdély Oláhország és Moldva az övé lenne, sőt számot tarthat fővezérségre a császár ellen. A temesvári basa »ist des vajda guter Bruder«.

Weissenburg, apr. 14.

A vajda erősen készül Moldva ellen. E felől 7 erdélyi főúrral is tanácskozik.

15-én lesz az erdélyi katonaság szemléje. A vajda a papságtól kéri az ágyuk elé szükséges lovakat, mi nagy bajjal fog járni.

Lippánál hires hajduvezér áll, Novok Rába 4000 hajduval, ki a vajdához akar csatlakozni és őt jó ujság hallására készíti elő.

Buda, 1600. apr. 9. (ó-sztílus). Mehemet basa Orfy Péter esztergomi kapitányhoz.

Utlevelet kér a török követek részére.

Sokan zsoldjuk elmaradása miatt felzendültek, már lecsilapultak. »Ist ein heillos gesinndel«.

Bécs, 1600. okt. 23.

A mieink Kanizsa alól 12-én éjjel elvonultak a Murához gr. Zrinyi jószágaira, kevés kárt tett az ellenség. Az ok az volt, hogy az eleség elfogyott, úgy hogy 3 napon át nem volt sem étel sem ital a táborban. A grácsi herczeg nem segített úgy, mint lehetett volna. Nádasdi, Zrinyi és Budiani emberein kívül a többi magyar, horvát és stajer legénység széteszlott. A megmaradtak a stajer-osztrák határt védik. Kanizsa nem soká tarthatja magát.

Más hírek szerint az ellenség az üldözésben sok emberünket levágta és a pénztart is elvette. Majdnem úgy esett minden, mint Egerben. »Der gutte frome treffliche mann Herr Paradeiser hatt die Vestung noch biss auf 18 dies vergangnen Ritterlichen erhalten.« A hónap végeig ígerte védni magát. Az egész isten büntetése a grácsi herczeg zsarnoksága miatt szegény evangélikusok ellen.

Im Feldlager bey Zollmár den 15. Octobris 1600. Jelentés a császárhoz.

A kanizsai felmentési kísérlet rosz véget vett. 4-én indulunk *Semené-ből*, a legénység az *ördöghágóján* átment, az ágyuk és kocsik a Murán át. 6-án Letenyén, mely le volt égve, találkoztunk. A kocsik hátul maradtak.

7-én a magyarok rosz uton vezettek Sármány felé. A Mura és Kanizsa közt táboroztunk.

8-án kiindultunk. Mercoeur herczeg csatarendjét jóvá hagytuk. Az ellenség mutatkozni kezdett, csatába nem bocsátkoztunk, de áthatoltunk 4 szoroson és elvettünk egy ágyút. Este felé mindkét részről ágyuzás volt.

9-én nagy számú török és tatár lovasság jelent meg. Egy felől sánczok, másfelől szekér vár védett. Herberstein és Kolonics 12 ágyút vett el. Nagyon mesze előtörték a török táborig, úgy hogy seregünk nagy részét megmentésükre kellett küldeni.

9-től, 12-ig maradtunk itt minden uton módon igyekezve felmenteni a várat. Sok jelentkezett, hogy be megy a várba, de mihelyt csatára került a dolog, eltűntek. Ez alatt az eleségünk elfogyott, Mátyás főhg. idejében izent ugyan Grácza és Zrinyi és Nádasdi grófok is sokat ígértek, de Győr alól elvonultunk óta csak 70000 kenyeret és 1500 mérő zabot kaptunk. A lovakat lombbal kellett táplálni. 9-én és 10-én a törökök 300 eleség szekerünket elvették és a kíséretet levágták. Így 12-én mind a viszsza vonulást tanácsoltuk egy kivétellel. Éjjel elindultunk és kevés veszteséggel értünk a Murához.

A Muránál a magyarok Nádasdi és Buchiain emberei kivételével elszéledtek, ép úgy a horvátok.

1600. aug. 26. *Samborba* Mihály vajda követje jött, ki ezt mondotta, hogy ura seregével Fehérváron van.

Aug. 21. A lengyelek Mihály vajda táborában összeveszttek a darabantokkal, kik a szálláson 32 lengyelt megöltek, az oláhok közül 80 pusztult el. Mihály állította helyre a nyugalmat.

Sept. 8. Mihály vajda követe levelet visz a lengyel királyhoz.

Sept. 10. Két lengyel jött vissza Mihály táborából: A vajda a lengyel királynak szeretné alávetni magát. Tilalom jött, a követet nem szabad a királyhoz bocsátani.

Piberspurg, (Borostyánkő) 1600. apr. 20. Pálffy Miklós Mátyás főherczeghez.

Néhány nap óta erős forrolázban szenvedek, úgy hogy ki sem járhatok.

»Oroszy András schreibt dem Orsy Péter auss Weiczen von 14. April, dass Ihme etliche von Pest erzehlt, wie als sie von den Türggen gehört, dass unsere Heyduggen Essek in Grundt verderbt. Also sollen sie auch Baiot eingenommen haben. Sy sollen auss der Somogy bey 200 Wägen Proviant gebracht haben, undt obvol ihnen vil Türggen entgegengezogen, haben sie sich nicht antroffen.

1600. Aussag der Teutschen Gemeinen Bevelchshaber und Kriegleuth in der Belagerung und Aufgebung der Gränicz vestung Babotsch, deren in die 50 in des Grafen von Serin Yussel khomen.

Augustus utolsó napján rontott reánk az ellenség, mi a sánczokban állottunk. Vasárnap levél jött a kanizsai parancsnoktól, hogy erősen védjük magunkat. Csütörtöktől vasárnapig a 2 kaput és a kisebb ajtókat erősen elsánczoltuk. Az ellenség sáncaiból vasárnap reggel kezdett tüzelni. Nem tett semmi kárt. Vasárnap este a magyar és német kapitány összebeszélt és kihirdette, hogy hiába állunk ellen a nagy török hatalomnak. Mi azt feleltük, akármennyien vannak, védjük magunkat. Végre a parancsnokok azt mondták, hogy feladják a vára, ha a török megengedi, hogy a zászlóval és mindazzal mit elvihetünk mindeztől elmehetünk. Mi állhatatosak maradtunk és a magyarokkal együtt esküdni akartunk, de ezek azt izenték, hogy elhatározták a feladást. Ezután a kapitányok 2 agával tanakodtak. Másnap a törökök létrákon bejöttek, nekünk el volt tiltva a lövés, azután kikisérték. Mihelyt a Dráván túl voltunk, a német kapitányt, és zászlótartót vissza vezették. Mi Kanizsára akartunk menni. A várban még 30—40 mázsa lőpor és 30 hordó piszkóta volt.

Tokaj, 1600. aug. 29.

Táborunk közeledik Erdélyhez az oláh vajda kívánságára kiben azonban nem bizhatunk. Őt a tatárokon és törökökön kívül a lengyelek is megtámadják az erdélyiektől és saját kossáthjeitől se várhat semmi jót. A megmaradt erdélyi urak Zsigmondhoz és a lengyelekhez vonultak. Köztük van Székely Mózes, előbb a vajda vezére 300, nemessel.

Wienn von 9. September 1600.

Kanizsáról a parancsnok egyre írja, hogy egy basa nagy sereggel Szigetnél van és Babócsa elfoglalása után Kanizsa ellen készül.

Babócsa már elveszett. Az őrség kivonult, a törökök Petrő kapitányt és a nápolyi Hugo di Stossa zászlótartót, ki 16 évig volt itt és minden utat ismer, maguknál tartották.

P. S. A babocsai ostrom felől halljuk, hogy a törökök eleinte csak 7000-en voltak, az őrség 500-nyi volt 10 nagy ágyúval. A törökök csakhamar betöltötték az árkokat.

A vajda Erdélyben egy községet felgyújtatott és egész népességét leölette.

Bécs, 1600. sept. 21.

A kanizsai parancsnok eddig vitézül védi magát. Seregünk felmentésére siet. A babocsai kapitányokat a legénység vádjára elfogták.

Pressburg, 1600. decz. 27.

A dögvész hála isten enged. Két hét óta naponként csak két ember hal meg. Mihály vajdát ide várják. »Wil gern sehen, ob man im durchpassiren lassen wird.« Az oláhok ő Felsége protectióját kérik a lengyelek ellen.

Bécs, 1600. decz. 30.

A Körmend körül táborozó gyalog vallonok pusztítanak.

Bécs, 1601. jan. 13.

A török folyton pusztít a Vind határon. Most Petriniát féltik.

Tegnap az oláh vajda ide érkezett, a magyar helytartó által kísérve.

Sárvár, 1601. jan. 6.

A kanizsai törökök Körmend felé portyázva Kapornakot elégették és a lakosság nagy részét magukkal hurezolták.

Bécs, 1601. jan. 20.

Magyar és német katonaságot akarnak Körmendre küldeni a garázda vallonok helyett.

Az utolsó alkalommal, mint a parasztok beszélik, a kanizsai basa nagyon tartott a mieink sikerétől. Most 1500 török, 150 renegatus francia és 100 lovas van a várban.

Komáromból írják, hogy 800 hajdu 650 marhát vitt el Fehérvár alól.

Evrsi Péter írja, hogy 4 basa jött Budára. »die sollen abermallen den Frieden suchen, lauter Spiegelfechten.«

Bécs 1601. jan. 9.

Sárváron 300 lovas és 500 haramia van. A pápai hadnagy azt izeni, hogy a magyarok őrségében 50 kivételével elmentek és nemsokára a németek követik őket. A parasztok a nagy hidegben nem szállítottak semmit.

Bécs, 1602. máj. 21.

Esztergomból írják, hogy 350 hajdu 1000 törököt legyőzött.

A török az esküszegő vallonokkal a napokban hirtelen Vác előtt termett, de nem mert támadni.

A szultán az idén nem jő el. A vezér basa és a Soszo basa lesznek a vezérek.

Füleki huszárok Kecskemét felé indultak eredmény nélkül.

Székes-Fehérvár, 1601. okt. 25. Mátyás főherczeg Joakhim Fridrik választóhoz.

Szeptember 26-án elindultunk Győrből. Fehérvártól 2 m. f.-re ütöttünk táborn, hol a hely kedvezett. A szerdár maga jött ellenünk 100,000 emberrel okt. 9-én. Másnap lovasságunkat kiindítottuk és akarattunk ellenére fél csatára került a dolog. Végre mindkét rész visszavonult. Így maradt 13-káig. Több pribék hirt hozott, hogy az ellenség egyszerre meg akar támadni és tönkre tenni. Midőn kiindult a táborból a serdár, elhatároztuk a csatát. Az ellenség csakhamar hátrált, ágyúink nagyon segítettek. Tyhaia basa és a budai basa, 8 bég és sok előkelő török elesett. — A török sereg más része, a jancsárok egész nap csetepatéban voltak az anhalti herceg ezredeivel. Az ellenség azután a várat támadta meg, minden siker nélkül. Most Kanizsára megyünk, Ferdinand főherczeg segélyére.

Kanizsa bevétele és felmentési kísérlete, hosszú jelentések.

(Berlinben.)

Prága, 1601. aug. 14. Rudolf császár Joakim Fridrik választónak.

Tegnap jött futár, hogy Rákóczi Zsigmondot, ki Erdélyt jogtalanul elfoglalta, seregünk e hó harmadikán legyőzte.

(Melléklet.) *Kurtzer Bericht dess in Siebenbürgen den 3. August fürgegangenem Treffens, aus Schreiben und mündtlicher Relation.*

Midőn Bathori Zs. 30,000 emberrel, törökkel, tatárral, oláhval és lengyellel a magyar határ felé indult, a határon, Meszes hegynél találkozott Básta Gy. és Mihály vajda 20,000-nyi seregével, kik szerencsésen áthatoltak a hegyeken. Básta német katonái egy hegyet foglaltak el közel az ellenhez. Véres csata után az ellen visszovonulni kezdett, Básta német lovassággal és vallón gyalogsággal üldözte a hegyoldalon. Most Mihály támadta meg népével és vallón lovasokkal és 40 ágyú elvétele után futásra kényszerítette. Az éjjel akadályozta az üldözést, csak a hajduk száguldoztak egész éjjel.

Az ellenség 10,000 embert vesztett, mi 150-et. Zsigmond megmenekült, a többi főember sorsát nem tudják. Ötven ágyú és 110 zászló a nyereség. — Az oláhok gyűlölik vajdájukat és Mihályt visszahívják. Básta Kolozsvár felé indult.

Bécs, 1601. sept. 13. Mátyás főherczeg a választónak.

Kanizsa bevétele óta nem lehetett érdemeset írni. Básta Zsigmondtól 45 ágyút vett el és 200 embert vesztett.

Reményünk van, hogy ama tartományok ezentúl hűségben maradnak. Magyarországbán Kanizsa visszavételére törekszünk. A folytonos ravasz békealkudozás és mindenben való hiány lankasztják működésünket. Mercueur grófnak sz. Fehérvár ostromát tűztük ki célul. Magunk is oda megyünk nemsokára. Ferdinand főherceg 9-én levelet írt, hogy seregével fél mértföldnyire van Kanizsától és egy-két nap alatt megkezdí az ostromot. Miksa főhg. a mantuai hg. és Don Joan de Medicis vele vannak.

(Melléklet.) *Auss Siebenburgen von Thorda 24. aug. 1601.*

»Der Michel Weyda ist von denen Woltaten die Er von Irer Kay. M. empfangen, nicht vergnügt gewest, sonder baldt vergessen — und hat neue Handlung anfangen wollen, dergestallt, dass er den Szecklern und Siebenbürgern geschriben, sich Im zu undergeben, guetes Theils derselben Provinzen mit Feuer und Schvert verödt, dazu er seine Walachen, Ratzen und Moldauer gebraucht hat, und das noch mehr ist, hat er die Kirchen zu Alba Julia verderbt.« A szent képeket kidobatta, a szentséget földre vetette. A katolikusok panaszt emeltek Bástánál, ki midőn több izben eltiltotta neki »nicht zu tyrannisiren und Ir. Mt. Land zu verderben, hat Er zur Antwort geben, Ir. K. Mt. hetten

sonst vil Landes, were dieser Provinz nicht bedürftig. Dieser und anderer mehr Ursachen halber ist Herr Basta verursacht worden ihn gefänglich einzuziehen. Dererwegen dann zu dem effect 200 Teutsche und 200 Wallonische in des Wayda Quartir geschickt, seinen Leibzelt zu umringen und denselben unversehens zu überfallen; und wo es sein könnte, entveder gefangen zu nehmen, oder, wenn er sich verert, umzubringen. In massen Irer 2, ein Teutscher und ein Wallon den weyda überfallen und gefangen zu geben begert, Als Sy aber gesehen, dass er sich zur Wehr stellen wollen und zum Säbl griffen, welchen Er bereits zum halben Theil entblöst. Ist Ime der Wallohn vorkommen und eine hellebarte in den Leib gestossen darauf der Teutsche ihn niedergehaut. Bedachter Weyda ist im Werk gevest, wan man Im nicht fürkommen were, samt allen seynen Wallachen zu Weissenburg zu residiren, hat Ime daselbst das Statthaus zu richten lassen, und weisen seine Schreiben aus, welche Basta dem Krigsvolck vorgewisen, was derselbe im Schild geführt.« — Most a székeliek és szászok hódolnak és a nemesség is kész az alkudozásra. Az oláhok Markót Péter fiát, kit Inspruckban neveltek, akarják vajdául, úgy hogy e tartomány hű marad a császárhoz.

Székelly Mózes katonaság nélkül bolyg az országban. Zsigmond és Csáky tartózkodását nem tudják.

Rudolf császár instrukciója követe részére a szász választónál a török elleni segély ügyében. — Rudolf császár II. Christian választóhoz.

Bocskay török segélylyel, fenyegetéssel »und durch vertröstete keinem Regenten mögliche und den Underthanen selbst selbst schädliche Libertät« Magyarország nagy részét elfoglalta. Bocskay arianus és népe semmi vallású németet nem kimél, az ágostai papokat is leölte. Ha véget nem vetnek, új paraszt-lázadás lesz az eredmény. Minden erőködésünk daczára hadaink folyton fogynak. Segélyre van szükség. Most 7—8000 ember többet használ, mint később 5-ször annyi. Mivel gyorsabban küldjön puskásokat Bécsbe. Prága, 1605. jan. 10. (Mell.)

Kollonitsch Seyfried jelentése jan. 4. (Léva.)

A lázadók előrenyomulását semmi sem tartóztatja. Korpona megadta magát, most Selmecezen a sor, mely legfőlebb holnap-utánig tarthatja magát. Én nem segíthetek, házamban az árulók. Egy magyarba sem lehet bízni. Én itt mindvégig tartani fogom uagamát. Most jó egy pár Palánkáról, ki biztosnak mondja a törökök közeli megérkezését. Ha a megyék felülnek is, egyik sem

von kardot. Idáig csak Turzó György írt ide, és csak Dóczi Endre van velem.

A választó felelete jan. 9. Drezda.

Nagy fájdalommal tölt el Magyarország zavara, de nagyrészt a jezsuiták okozták, kik a szent ágostai hitet is üldözik. Ez által kárba veszett minden, mit a sz. birodalom felajánlott. Csak a vallásszabadság helyreállítása segíthet.

Rudolf császár a választóhoz. (Prága, jan. 17.)

Minthogy birodalmi gyűlést nem lehet tartani, hívjon össze felső-szász kerületi gyűlést a törökök és lázadók elleni segély ügyében.

Ugyanaz (jan. 15.)

Az egész lázadás története (új adatok nélkül,) hogy a kerület belássa, hogy veszélyes a késedelem. — Ugyanaz nyomtatásban 4 iv fólió.

Felelet.

A gyűlést Quasimodogeniti vasárnapra, apr. 7. hívja össze. Jan. 18.

Philipp Ludwig palotagróf a szász választóhoz.

Minthogy a császár mindenütt segílyt kér a protestans magyarok ellen, tudassa vele, mit határoz a felső szász kerület. Neuburg febr. 4.

Belgiojoso üldözése a kassai protestansok ellen.

(Ugy látszik a brandenburgi választó küldi be.)

A szász választó a brandenburgi választóhoz. (Drezda, mart. 14.)

A követjei előadásából látjuk, hogy Fenséged a kiirt kerületi gyűlést nem helyesli, mert úgy sem segíthet sokat a magyar ügyben. Azonfelül lelkiismerete is tiltja hitsorsosaink ellen harczolni. Mindezt mi is meggondoltuk, de nagy a veszély és ezért kérjük, jelenjen meg a gyűlésen. A mit Fenséged e zavarok további elkerülése végett ajánl, mi is elfogadjuk (a brandenburgi

szász és pfalzi választók küldjenek követeket a császárhoz, hogy engedjen vallásszabadságot.

Mátyás főherczeg a szász választóhoz.

Mint most kiderült, a mult évben kitört magyar lázadást egy török oltalom alatt álló erdélyi úr, Bethlehem Gábor indította meg, ki Erdély-fejedelemségére tört. Minthogy több kísérlet után, hitelt vesztett a töröknél, Bocskayval levelezett, hogy felkelésre bírja. — A felkelés folyama. Roppant gyűlölet a németek ellen Bocskay török segélylyel az ország ura akar lenni a vallás csak ürügy. Bécs mart. 13.

Dúló Gergely, Rédey alvezére megadásra szólítja fel Vizkelety Tamást. Korpona mart. 8.

Szerdahely mart. 12.

Bocskay megparancsolta Rédeinek, hogy Lévát ostromolja aztán Pozsony elé menjen, Pogrányi és Vizkeleti javait kobozza el.

Esztergom mart. 16.

A budai törökök tegnap 6 csajkával Visegrád alatt jelentek meg. A basa is oda indul ágyúkkal és 500 jancsárral. Fülek 12-én éhség miatt adta meg magát a 180 német szabadon vonulhatott el, mert a magyarokba nem bízhattak, a törökök kísérték el Véglesig. Isten oltalmazzon, ha a török az idén Bécset ostromolja. Hajnás-Kővára, mely szintoly erős mint Fülek, megadta magát. Datum mart. 19.

Szent-Benedeki levél az esztergomi káptalanhoz, martius 20.

Fülek bevétele után Rédey Bocskayhoz utazott, most a lázadók Lévát és Véglest egyszerre fogják ostromolni.

A császár Ulrich holsteini herczeget nevezi ki a választó kívánatára a felső szász kerület által megajánlott hadak vezérévé. Prága aprilis 26.

*Miksa bajor herczeg követséget küld a szász választóhoz. máj. 15. München
Ennek instruktioja.*

Minthogy a bajor és felső szász kerületeket érinti leginkább a magyar veszély, közösen kell tanácskozni. Birodalmi gyűlés sok ideig tartana.

Felelet Torgau, jun. 25. Beleegyezés. Fridrik pfalczi választó a szász választóhoz.

A magyar lázadást csak a vallás elnyomása okozta, csak a vallásszabadság állíthatja ott helyre a rendet. Ez iránt a szomszéd prot. fejedelmekkel leveleztünk, most Fenségedhez és a brandenburgi választóhoz iránk, hogy a császárhoz, Bocskayhoz vagy mindkettőhöz küldjünk e békéltető követeket. Heidelberg, máj. 13. 1605.

Felelet.

A protest. választók ily közös fellépése sértené a kath. választókat és rendeket. Bocskai mint lázadó és törökbarát nem érdemli meg, hogy tekintettel legyünk iránta. A császár nagyon zokon venné követségünket. Ezért a tervet nem hagyhatjuk jóvá. Augustusbad, máj. 29.

Moritz heszzeni gróf a szász választóhoz.

A Bocskay lázadását nemcsak bajos, de veszélyes is erővel elfojtani. A magyarok ezáltal mind a török részére állanak, vagy ha nem is tennék, e vitéz emberek kiirtása csak könnyebbítheti a török győzelmét a szent birodalom fölött. Azonfelül a felkelők többnyire protestansok. Hisz itt a birodalomban mindenütt, hol csak lehet elnyomnak, miért segítsük mi is elnyomni hitsorsosainkat? A fő evang. rendek szólítsák fel a császárt, biztosítsa a felkelők szabad vallás gyakorlati jogát. Frankenthal, máj. 22.

Felelet.

A földolog, azon roppant veszélyt, mely a töröknek előrehaladásából Magyarországból reánk hárul, elejét venni. Mi megtettük e tekintetben a magunkét. — Eleinte úgy látszott, hogy Bocskay a *religio* érdekében kelt fel, de csak a *regio* volt szívében. Nem a pápistákat, hanem a németeket üldözi. És ha másként akarna is eljárni, nem szabad, a török kezében van.

Erélyesen kell tehát fellépni ellene.

Nem engedhetjük, hogy Magyarország mindnyájunk védő fala, Morva és Szilézia így török hatalomba jusson. Igaz, a válásüldözés ne segítse előidézni a lázadást. »nicht ohne.« De ő Felségének ki hiven megtartja a vallások békéjét, nem volt ré-

sze benne, minden a jezsuiták bűne. Ez ellen fel is szólaltunk mind a császárnál mind a 4 főhercegnél, kik szívesen feleltek. Egyenként teheti azt minden fejedelem, csak jó várható. Weidenhain jul. 6.

*Herrn Geitzkoffers *) Rathschlag Ihr Kay. May't. übergeben den 25. Junii 1605.*

Némelyek a tanácsban azt hiszik a magyar ügyet nem lehet jó szerivel elintézni. Az egész történet tanúsítja, hogy ily felkelést, melyben a szabadság és vallás forog kérdésben, győzelmek által nem lehet elfojtani.

Ezért azt hiszem, jó lett volna a lázadókkal mindjárt eleinte kibékülni, most már sokkal nehezebb, mert sok rossz ember csatlakozott hozzájuk és a török közeledik.

Most az alkudozás eredményét meg kell várni, de addig is erőlyesen ellenállani és ha lehet Bocskai tanácsosai közt viszályt támasztani.

Nem kell nagyon ellenállani azon kívánságuknak, hogy a birodalom rendei, vagy a csehek, morvák és osztrákok járjanak közben.

Vallásszabadságot és politikai jogokat fognak követelni. Bocskai tán megelégszik Erdély kormányzóságával élethossziglan. Ezt meg kell adni, noha úgy látszik mintha jutalma volna a lázadásnak. De hisz a török is kibékült a szerbbel etc.

Az alkunál kívánatos, hogy Bocskai közvetítése által béke jöjjön létre az örökös ellenséggel is. Ez nagyon szükséges. Franciaország, Velencze, Svajcz felhasználnák Ausztria gyengülését. A másik nagy baja zsoldosok kielégítése. Nem tudom honnan lehet erre pénzt szerezni, pedig a háború minden napja gyarapítja az összeget.

1. Mindenféle példa által kimutatja, hogy lehet türelmet gyakorolni vallás dolgában. Az üldözés úgy sem másítja meg a lelkiismeretet.

2. Az ország szabadalmait is fenn kell tartani, mert az urak és alattvalók közt »reciproca obligatio« van.

3. Zsoldosokat lehetne szerezni, de nincs pénz. A lengyel király, Velencze, Florencz és a többi olasz tán ad valamit, valami ürügy alatt. A cseh népfelkelés nem tanácsos, nem harcolna a felkelők ellen, inkább elpártolna.

4. Minthogy az evang. választókba nem lehet feltétlenül

1) Császári tanácsos.

bizni, a bajor kerületet Tyrolt stb. kell felszólítani gyors segílyre a török beütés, vagy Bécs ostroma esetére.

5. A végvárakat jó karban kell tartani, és nem szabad a magyarokra bízni.

6. Eleséget kell szerezni és különösen a komáromi és esztergomi hajóhidakra vigyázni. Nem szabad tekintettel lenni a vallásra, csak a tisztek ügyességére.

Gróf Hohenlohe György Fr. a szász választónak.

E hó 7-ikén a 14,000-nyi ellenség elébe mentünk Osgyán-nál és szerencsésen legyőztük. Másnap a várat is bevettük és Német Balázs nevű vezérüket, ki a szalma alá bútt, elfogtuk. Reméljük, nem sokára véget ér ez a rebellió. Oszitan november 9. 1604.

Ugyanaz.

E hó 16-án találtuk az ellenséget. Más nap Edelényből elindultunk, de az ellenség elállta utunkat, úgy hogy Beschele falucskában kellett maradnunk. Az ellenség 25,000-nyi volt és mindenfelől körül vett. 18-án szerencsésen áttörtünk és egy pár ezért leöltünk, a többi, köztük Bocskay és az egri basa, (ki 3000 törököt és néhány száz tatárt hozott) futással menekült, vissza hagyva az ágyúkat. Nem tudom az ellenség ismét össze fogja-e szedhetni magát. Ma Szendrő ellen mentünk, melynek kulcsait elém hozták és melyet már meg is szállottunk. Szendrő nov. 20. 1604.

Ugyanaz.

Bocskay egy vezérét, Lippay Balázst, felakasztatta.

A lázadás annyira terjed, hogy az ország inkább török alattvaló akar lenni, mint császári. Nem is a vallás miatt lázadtak fel, mert minden vallási és politikai szabadságukat biztosították.

Hat hét előtt, midőn Rákóczi és Csakay Bocskaynál voltak, úgy látszott, hogy helyreáll a béke, de Bocskay Erdélyt követelte. Ezért megtámadtak, Tokajt felmentették, Eperjest bevettük és néhány száz hajduját levágtuk. A katonasággal nagy a baj. Hunsdorff, febr. 18. 1605. (Drezdában).

Bécs, 1605. aug. 2. Mátyás főhg Joakhim Fridrik választónak.

Miután Básta György hadinépe a zsold miatt felzendült végre nagy kérésére eljött Pozsonyba, folyton követve a hajduktól. Pozsonyban megtámadták a sánczokat, de nagy vesztsükre.

Nagy-Szombat, Galgócz és más bányavárosok a hajdukat befogadták. A magyarok és Ihanhausen volt füleki parancsnok árulása folytán Fülek, Korpona, Szécsény, Beszterczebánya stb. még Básta táborozása alatt kezükbe kerültek.

Ennek folytán a Csallóköz is felkelt, hol a törökök is segítettek. Innen 5000 török tatár és hajdú Magyar-Óvárnál átkelt a Dunán és az osztrák határig szörnyen dult, égetett s rabolt. Hohenlohe gróf, kit Básta utánuk küldött, nem ment semmire. Az ellenség Sopronnál ütött tábort, hol annyi magyar csatlakozott hozzá, hogy száma most 14000-re megy.

A pozsonyi őrség folyton lázongott. A gyalogság végre megmaradt, de a lovasság elvonult és senki sem akart harcolni. Így az ellenség büntetlenül sarczolhatott. Érsekujvárt és Nyitrát ostromolta és több ízben betört Ausztriába és Morvába. Saját lovasságnak is tett annyi kárt, mint az ellenség. Végre a lovasság egy része Básta alatt Sopron felmentésére indult. E 4000 ember elől a 16000-nyi ellenség a Bábán túlra vonult vissza. Básta is visszajött.

A gyalogság, kinek 3 havi zsoldja járt sem, akart Pozsonyban maradni. Spanyolokat küldtünk oda. A többi ezred e város alá jött »nit anders als wann Sy von Ihnen belagert gewest«.

Érsekujvár három rohamot visszavert. Nyitrán a magyarok a püspök ellenére átadták a várt.

A felső-magyar urak és a nép esküszegő lett és Bocskay-hoz állott.

Minthogy mind e bajnak nagyrészt katonáink zendülése az oka, ezeket akarjuk mindenek előtt kielégíteni. Várjuk Fenséged és a többi fejedelem segélyét.

Bécs, 1605. aug. 10. Ugyanaz, ugyanannak.

A szerdár jul. 19-én 15,000 emberrel Belgrádból Eszékbe indult. Elvonulása után lázadás tört ki Belgrádban.

Julius 24-én az érsekujvári magyarok a németekkel összeverettek, 50 közülök a lázadókhoz menekült, kik mindjárt megtámadták a várt, de visszaverettek.

A július 25-iki új, sikertelen támadás után az ellenség felhagyott az ostrommal török segílyt várva.

26-án Batthiáni Ferencz emberei Szelei Györgyöt és Bakó Györgyöt megtámadták és noha csak fél annyian voltak, szétverték.

30-án Trautmansdorf, Batthiani és Zrinyi az ellenség ellen indultak, ki Hidvégre vonult vissza.

Az elpártolt Nádasdi Tamás alkudozni akart ugyan — »ist aber nur lauter betrug gewesen«.

Község, Körmend és Sz.-Grót újra megadták magukat. Reméljük nem sokára mienk lesz ismét a Dunántuli vidék.

A csallóközi lázadók Somogyi Mátyás alatt ki akartak békülni. Ezért Rédey megtámadásukra készült. Erre mi 2 ezredet küldtünk segélyükre és közülük 1000 lovast és 2000 hajdut fogadtunk zsoldunkba. Így a Duna Pozsonytól Esztergomig szabad.

Somogyi magyarjai, már is megverték az ellenséget.

Bécs, 1605. aug. 17. Ugyanaz ugyanannak.

Bocskay Erdélybe utazott, az egri basa Budára. Augusztus 1. az ellenség áttört Morvaországba és nagyon pusztít. A szentgyörgyi polgárság német katonaságot hitt a várban lázadók ellen és kiverte őket. Aztán Bazint vették be.

Cöln. a. d. Spree. 1605. aug. 17. Joakhim Fr. választó Mátyás főherczegnek. (min.)

Szerencsét kíván a háborúban a török ellen és segélyt ígér. »Wir befinden aber gleichwol, das die eingerissene Unwesen vornemblichen wegen der Religion in dem hiebevör zu Cascho wider die Religionsverwandten hart verfahren sein soll, ursprünlich herrüren, derwegen viel besser gewesen, es hetten die Befehlhaber in diesem Fall was gehalten und sich moderirt, wozu mir dan E. L. vor sich Ihres theils ganz wol geneigt wissen.«

Bécs, 1605. aug. 23. Mátyás főhg. a választónak.

Budán 40,000 török áll, a szerdár is oda jött. 50 nagy ágyújuk van. Esztergom biztosítására néhány csapatot küldtünk.

(Több levél hiányzik.)

Bécs, 1605. sept. 7. Ugyanaz, ugyanannak.

A török vezér aug. 28-án megadásra szólította fel Esztergomot és 29-én a Károlyhegyen táborni ült. Ottinger gróf ezredével és Morsperg ezredének egy része vizen oda érkezett.

Bécs, 1605. okt. 12. Ugyanaz ugyanannak.

Morsperg ezredes 5000 emberrel majdnem négy hétig védte az esztergomi sánczókat, de végre legyőzetett és 3-án megadta magát a vár. -

Morsperg katonái közül 94 egészséges és 150 beteg maradt meg, az őrségből is csak 900.

Bécs, 1605. okt. 29. Ugyanaz ugyanannak.

Esztergom eleste miatt keresetet indítottunk. A török, mint értesültünk, a főherczegségbe készül betörni. Igyekszünk megszállani a szorosokat.

Bécs, 1605. decz. 14. Ugyanaz ugyanannak.

Az esztergomi kereset és a komáromi békealku nem halad. 3000 tatár, 1000 török és 250 lázadó megtámadta táborunkat Hidvégnél. A rácz lovasság, a vallonok és végre a tábornagy a Rábáig visszaverték őket. Sok fogoly és 1500 tatár ló maradt kezünkben. Főszállásunk Egervár, Kanizsától 5 mfre.

Bécs, 1606. jan. 18. Ugyanaz ugyanannak.

A béke alkudozás jó sikerrel halad és kedvező végét reméljük. Az esztergom feladása ügyében már rég hirdetett törvényszék még nem ült össze. Intézkedtünk már, hogy ez nem sokára megtörténjék.

Bécs 1606. jan. 24. Ugyanaz ugyanannak.

A béke alkudozásoknál újabban több akadály tűnt föl, de azért reméljük, hogy célhoz jutunk, és minden erőnkkel törekszünk ez akadályok elhárítására.

1605. apr. 12. Warhafftige undt beweissliche Articul durch welche Graff Jacob Belgiosa — die Stadt Kaschaw, general Landstätt, Heyduggen und Botzschkay zu Rebellion bracht undt di Niderlage und verlust der R. K. M. Krigsvolkh verursacht hat. — Ursach der Stadt Kaschaw Rebellion.

1. Belgiosa gróf hallotta, hogy a parochialis egyházban nagy kincs van János király idejéből, melyet magának akart megkeresni. Mi a polgárságnak okot szolgáltatott hűségében és becsületében kétkedni.

2. Szabó Györgynek, a legtekintélyesebb polgárnak az egyház elvétele után is meg volt engedve a nagy ünnepi szónoklás. Ő ezt eltiltatta, Szabó engedelmeskedett. Azután elfogatta és 1500 aranyt, 60 kád bort, 100 köböl zabot és 4 előkelő törököt csikart ki tőle.

3. A papoknak csak három napi időt engedett a városból távozásra. Az egész tanács kérésére nem hajolt, de 300 aranyért 24 napi időt engedett.

4. Lipphardt Mihály patikariustól 100 aranyat csikart ki, mert vasárnap titkon az evangeliumot olvasta.

5. A város gabonáját is külső jószágul elvette.

6. Nem engedett protestans keresztelést, menyegzőt és temetést.

7. Szolgái a polgárok nőit és leányait erőszakolták, ő soha sem tett lépéseket ez ellen.

8. Cselédsége gyakran kibocsátott egy medvét, a polgárság kárára és ijedségére. Mindez okozta a lázadást.

A n d e r U r s a c h d e r L a n d s t e n d t i n s g e m e i n.

9. A rendek szabadságait semmibe se vette, noha Kis Lukács kassai várnagy figyelmeztette, hogy ő Felsége ily módon elveszti az országot.

10. Mint a városban, az uraknál is hasznát kereste. A beszállásolástól pénz által váltották meg magukat.

11. Ha valami tetszett neki, addig fenyegette a birtokost, míg az illető dolgot neki adta. Homonnai Bálintot ily okból meg akarta öletni, de ez értesítve elmenekült.

12. Hasonlókép a Kállai parancsnoktól 5 szép lovat csikart ki.

13. Épen úgy tett Rákóczi úr irányában, míg az egy szép török tábornokot nem küldött neki.

U r s a c h e n d e r H e y d u g g e n R e b e l l i o n.

14. A hajduk híven szolgálták ő Felségét, Belgigoso rosszul bánt velük, 2000 ökröt elvett tőlük, noha Rákóczi bizonyította, hogy török zsákmányból valók.

15. A hajduktól, kik Temesvárig portyáztak, haragjában, hogy nem adtak mindent neki, el akarta venni a tokaji egyházat. Az a nélkül is zsold nélkül maradt hajduk Bocskaihoz fordultak.

U r s a c h d e s B o t z s c h k a y R e b e l l i o n.

16. Bánfy Dénest, Bocskai rokonát, czéloknál fogva elfogatta és nagyon megsarczolta.

17. Bocskay életére tört, minden per nélkül betört Szt.-Jakabra. Így Bocskay lázadni volt kénytelen.

U r s a c h d e r N i d e r l a g I h r o M t. K r i e g s v o l c k s.

18. Sok tanu van, hogy Belgigoso örült a lázadásnak, sőt ivott Bocskai egészségére és még 12 oly lázadót kívánt, hogy gazdaggá váljon.

19. Minden intéz daczára rabló vágyból kevés katonasággal ment Bocskay ellen. Így ment tönkre csapatonként a sereg.

20. Oly törvény volt, hogy egy törököt, ki ónodon keresztettni akarta magát, miután megtudta, hogy gazdag 10,000 tallér erejéig megsarczolt.

Minden cselét és zsarnokságát békés, hű emberek ellen lehetetlen elszámolni.

Várjuk, hogy ő Felsége tegyen vele, úgy mint Handeckkel és Paradeiserrel.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

XX.

Felső Wadásznak inventárium, 1631. ápril 15.

Inventarium omnium bonorum, rerumque mobilium et immobilium tam intra, quam extra castellum Felső Wadász existentium in rationem Illustrissimi Domini Domini Pauli Rákóczy de Felseő Wadasz etc. ab inventatore Egregio Domino Sigismundo Gyarmán Egregio Domino Stephano Ruszkay prouisorii dicti castelli Wadasziensis die 15. Aprilis anno 1631. resignatum.

Az kastély padgyára egy fa garadics.

Egy ajtó retezestől, lakatostúl.

Kopja Nro 36., az kilencze vasas.

Szakallos Nro 13.

Üres hordó Nro 13, azok közül egyben egy keves tóól, az masikban egy köböllel aszu gyümölcs; aszu vadalma két köböl.

Kilencz borju bőrök.

Egy tehen bőr.

Egy ökör bőr.

Uram ő nagysága háza feliben való vitola.

Egy szarvasnak az szarva.

Egy darab fa rostély.

Egy fa csiga.

Egy hitván, ó heverő és elvetet csatorna.

Uram ő nagysága házában.

Egy fehér asztal, két fiával.

Két darab pad zöld szék.

Egy Seczel szék.

Egy Superlatos zöld ágy.

Az falban egy zöld ajtajó pléhes aumarium, kiben egy öreg kristály pohár.

Egy verő óra.

Az arnyék-széken kilencsével, bevonójával egy zöld ajtó.

Derék ajtó zöld pléhestől, kúcsostól.

Egy zöld kemencze. Egy romlott kályha benne.

Három ép kristály öveg ablakok, azokon vas rostély; egy kristály öveg karikának fogyatozása vagyon.

Egy kis karszék.

Az palotában.

Egy zöld kerek asztal.

Tiz kis zöld karszék.

Egy zöld pohárszék az falban; két alsó fia pléhes, az felinek az ajtaján két vas láb.

Egy zöld vasas ajtó uram ő nga házában levő kemencze száján, kinek felső részéből egy darab eltört.

Az falon öt réz eggyes gyertyatartó.

Egy hársal kötött Seczel szék.

Egy asztalláb.

Egy paraszt hoszu szék.

Egy zöld kemencze.

Egy zöld ajtó pléhes, kúcs nélkül, fordító és bevonó vasával egyetemben.

Két ablak, az egyiken két kristály karika hía, azon kívül öt karika öveg hía; mind az kettőn vas rostély.

Aszonyunk ő nagysága házában.

Egy zöld kemencze.

Négy darab zöld fogas.

Öt darab padszék.

Egy zöld kis karszék.

Három kristály ablak, két tányér hía, rajtok vas rostély.

Egy zöld kamorácska, zöld ajtó rajta pléhestől.

Két zöld ajtó pléhestől, kulcs nélkül vadnak.

Egy fehér asztal.

Más kis fehér asztalka, fiával.

Az zöld kis kamorácskában egy zöld nyoszolya.

Leányaszonyok házában.

Egy tarka kopott festekő asztal.

Három darab padszék.

Egy fehér karszék.

Egy zöld kemencze.

Két zöld ajtó, eggyiken pléh nincsen, mind az kettőn vagyon fogató.

Az árnyékszéken egy zöld ajtó, kelencsével, bevonó vasával eggyütt.

Az leányaszonyok házábul níló szenes házban.

Egy fehér asztal.

Két öreg rámás kép.

Két festet fagyertyatartók, oltárhoz valók.

Négy padszék.

Három ablak, hét öveg karika hía, mindenik ablakon vas rostélyok.

Az árnyékszéken zöld ajtó kilencsével és berántójával egyetemben.

Derék ajtó pléhestől, kulcs nélkül, bevonójával és fordítójával egyetemben.

Az páterek házában.

Egy fehér asztal.

Két fehér nyoszolya.

Két darab padszék.

Egy zöld kemencze, kiben egynehány kályha romladozott.

Két ablak, kiknek tizenhat öveg karika hía, mind az két ablakon vas rostély.

Kemencze száján egy zöld ajtó.

Egy vas gyertyatartó.

Egy zöld ajtó pléhestől, kulcsostól bevonójával és fordítójával.

Az palota pitvarában.

Egy padszék.

Egy fehér karszék.

Más szék kar nélkül.

Egy ablak, kinek tizenhét öveg tányér hía, ezen vas rostély.

Az garadics felet egy farostély, kin rostélyos faajtó is vagyon.

Az uraim házában.

Egy padszék.

Egy fehér, rozsas asztal.

Egy romladozott kemencze zöld.

Két öveg ablak, két öveg tányér hía, mind az kettőn vasrostély.

Egy fehér ajtó pléh nélkül, vonító vasával.

Egy fehér nyoszolya.

Az uraim házábul níló bótban.

Két öveg ablak, két öveg karika hía, mind az kettőn vasrostély.

Az falban egy fehér aumárium, kiben három kis tonna por
vagyon, mely tonnácskák negyed negyed rész hía vagyon.

Egy puskaporos tonnában félig aszu megy.

Egy fehér ajtó, pléhestől, kulcsostól.

Viaszos gyertya harmincznyolcz.

Az sütő házban.

Egy öreg asztal.

Egy kályhás, füstös kemencze.

Egy ajtó pléhestől, kulcs nélkül, kilencs nélkül, fogatója
nélkül.

Két öreg sütő tekenő lábastul.

Két darab padszék.

Két öveg ablak, négy öveg karika hía, mind az kettőn
vasrostély.

Egy fa sótartó, kiben egy keves só.

Két famosár, az egyiken vasabroncs.

Három lapát, az egyike rozsz.

Egy abárló vasvilla.

Egy vasrostély.

Két vasnyárs.

Egy vas mosártörő.

Egy réz mosár.

Tizenhárom esztergályból meczet tányérok.

Négyszögő deszkatányérok huszonnégy.

Két fa kupa.

Két szűrő szita, az egyik lyukas.

Egy rocska, kin két vasabroncs.

Egy eczetes erkélyben négy hordó eczet, az hármában
harmad harmad részent, az negyedik félben vagyon.

Egy ó csöbör.

Egy ó désa.

Egy meczes kádacska.

Kilencz fazék apróstól.

Egy mosogató tekenő.

Egy romladozott három lábó cserépszerpenyő.

Hat cseréptál.

Az tömlöczben.

Három üres hordók, az egyik korpával félig.

Egy fa kaloda.

Egy fehér ajtó vas retezestől.

Az szabó házban.

Két öveg ablak, tizennyócz karika hía, mind az kettőn
vasrostély.

Két darab padszék.
 Egy hosszú asztal.
 Azon kívül három deszkaasztal.
 Az falban egy aumárium.
 Az árnyékszéken egy fehér ajtó, kelencsével, fordítóval együtt.
 Egy zöld fótos kemencze.
 Egy fehér ajtó, kin egy rosz pléh, kucs nélkül.

Az kapu között.

Négy muskatélyos.
 Két szakállos.
 Egy vas gyertyatartó.
 Egy fehér karszék.
 Egy lámpás.
 Egy gyalog dob.
 Egy fenyőszék.
 Egy korbács.
 Két kassai ó kádak.
 Egy ajtó retezével, vas zárjával.
 Egy emelcsős kapu, két lánczával, vas két retezekkel és retezfővel.
 Egy öreg lakat kulcsával.
 Egy kéménytisztító vas.
 Két vas gereblye.

Az sáfár házban.

Egy czipó tartó láda.
 Egy új öreg lisztes szúszék fedelestől.
 Más kisebb szúszék fedetlen ; kikben vagyon buzaliszt öt köből, közönséges liszt gabona után való husz köből Cub. 20. Aszu körtvély és szilva Cub. 4.
 Egy rosz ládácskában kétszáz hetvenhét szakállos golyóbis Nro 277. ötven léczszög Nro 50. Két taracz golyóbis Nro 2. Hat golyóbisöntő forma szakálloshoz és muskatélyoshoz valók Nro 6.
 Két ajtóra való bevonó.
 Két fordító vas.
 Egy rosdás ó pléh, kulcs nélkül.
 Három sark. vas, és egy kisebb sark. vas.
 Négy vas pöröly.
 Két vas csákány.
 Egy ajtóra való heveder vas.
 Egy ó vas karika, kerek agyra való.

Egy ó borsoló ládácska, kiben két ferton bors, egy nehe-
zék sáírány, egy kevés gyömbér, egy hitván borsoló.

Az póczon nyócz öreg fazék.

Tizenhét közebszerő fazék.

Tizenhárom cserep fedő.

Kilencz uj cserép tálak.

Folyosó formán építettett pócz négy öreg szál deszkából
áll, azon kilenczvenöt sín vasak vadnak.

Vaj egy fazékban kilencz icze.

Vaj egy iczéni egy puttonban.

Két uj putton.

Kútra való egy vasas csiga.

Egy ruhaszáraztó borbély serpenyő.

Két águ kapa kettő.

Öt lapis kapa.

Fenyőmag egy szapuval.

Egy tonna aszú megy.

Egy vas rud.

Harmincznégy apró kósók.

Egy meczes ládacska, kiben egy szapuni törött só, két sza-
puni köleskása, tizennyolcz szakállos és muskatelyhoz való
töltések.

Egy szántó ó vas, ujonnan nádlott.

Egy uj csorosla.

Nyócz kila kender.

Tizenöt tányér esztergályból meczettek.

Kilencz apró fatál.

Hat öreg fatál, az öte ujak, az hatodik régi heverő
rosz tál.

Egy tábla szappan.

Hét falban ütő gyertyatartók.

Egy ó kondi szita.

Egy bécsi ó szita.

Egy szombathi szita.

Három gyártott bárány bőr.

Egy ó lyukadozott sűrű szita.

Egy kis ó általagban egy keves aszu cseresnye.

Két korsóban nyóczadfél icze méz.

Hat apró hajak, hárma öregeb.

Egy ó vasabroncs.

Egy kassai szapu, két vas abroncs rajta.

Egy vas rosta.

Fejér gyertyák Nro 53.

Fekete gyertyák Nro 33.

Egy icze faggyú.

Egy ó désa félig nyers körtvélyel.
 Három kristály kis poharak, az egyiknek az lába eltört.
 Egy síma öveg pohár.
 Fél köből dió.
 Két darab deszkák, liktárium szárasztani valók.
 Két darab szék.
 Egy uj szűr csuha.
 Egy ablak, kin vas rostély.
 Rab lábára való vasak Nro 3.
 Egy békló kúcsostól.
 Egy kisdéd heveder vas.
 Két kolomáris.
 Egy fehér asztal, fiával.
 Egy faragatlan oszlopban egy vas szög.
 Egy zöld ajtó retezestől, lakatostól; azon egy kis ajtó retezestől.

Sendelyszög kilenczszáz hetvenöt. Nro 975.

Egy bélyegező vas.
 Egy békló lakat az szabók háza ajtaján.
 Egy vászon asztalabrosz.
 Egy gyócs kendő keszkenő és egy vászon.

Az iffiak házában.

Egy zöld kemencze.
 Egy darab fehér fogas.
 Egy bor vonó kötel.
 Két öveg ablak, kiken 25 öveg karika hía; mind az kettőn vas rostély.
 Az kamora széken egy zöld ajtó fogatójával.
 Egy zöld ajtó retezestől, lakatostól.
 Kapa nyelek Nro 16.

Az pinczében.

Egy réz kupa.
 Három váradi hordó káposzta, az egyike kezdett.
 Két gönczi hordóval aprított káposzta.
 Két káposztás üres hordó.
 Veres hagyma fél köből az gyümölcstartón.
 Kilencz szál deszka.
 Két csapfuró.
 Egy fél fenyő deszka.
 Hatod fél hordó lőre.
 Három üres lőrés hordók.
 Három bádóg tölcser, az két kisebbik jó, az harmadik nagyob, de rossz.

Két üres almavizes hordó.
 Egy sojtár.
 Egy hitván fa liú.
 Két kis kupa.
 Nyócz ó csöbör.
 Az belső pinczében: egy üres ó általag.
 Egy üres hordó.
 Egy ajtó retezestől.
 Egy hoszu korcsola.
 Egy fa icze.
 Egy fa tál, csap allatt álló.

Az kastély udvarán.

Egy uj eke minden kész szerivel.
 22 oszlop.
 Három ágos.
 Öt gerenda.
 Egy ó vas barona, öt fog hía.
 Egy elő kut, azon egy láncz vasas vedrestől.
 Két rosz halas hordó, feneketlen.
 Hus vágó tőke.
 Egy kassai rosz kád.
 Egy vas horog rudastul.
 Egy üres hordó.
 Két faragó szék.
 Három korcsolya.

Az külső kapun retezfő retezével, lakattal; azon kapun levő kis kapun zár vasával, kilencs, kis lánczon lakat.

Az romladozott drabant házban.

Két padszék.
 Egy romladozott füstös föld kemencze.
 Egy ajtó retezestől.
Az drabant ház felett való flegoriában egy fogas, két padszék, egy ajtó retezestől.

Az kö konyha padgyán.

Négy ablak, mindeniken vas kereszt.
 Egy ajtó retezestől, lakatostól.

Az kö konyhában.

Két köből kendermag.
 Két öreg gyöngyösi ó hordó, az eggyik igen rosz.
 Kilencz üres hordó.
 Egy öreg uj szuszék.

Két uj járom.
 Egy kisdéd ó szuszék.
 Abrak merő egy lyukadozott rozsz sisak.
 Egy abrak merő kőpecze.
 Egy rozsz réz üst.
 Egy ó szapu.
 Egy hitván rozsz csöbör.
 Egy ajtó retezével és lakattyával.

Az konyha előtt való uj házban.

Egy fehér asztal.
 Egy darab zöld fogas.
 Két padszék.
 Három ablak, mind az jármon vas kereszt.
 Egy föld kemencze.
 Az kemencze szájában öt sín vas.
 Egy ajtó kelencsestől.

Az konyhán való házban.

Egy fehér asztal.
 Három padszék.
 Egy föld kemencze.
 Egy ajtó retezestől.

Az konyhán.

Három darab padszék.
 Három üres feneketlen hordók.
 Egy polcz.
 Egy tábla, azon két heveder vas.
 Egy ajtó retezestől.

Közepső istállóban.

Négy üres hordó.
 Két darab válú.

Az padgyán ajtó sarkvasakkal, nyócz szál fenyő deszka,
 egy ajtó retezestől.

Az harmadik istállóban.

Két darab válú.
 Egy meczes kádacska.
 Egy üres hordó.
 Egy ajtó retezével.
Az gyümölcsös kert ajtaján retez lakatostól.

Azon kertben.

Huszonkét ágy vereshagyma.
 Foghagyma négy ágyal.
 Egy tábla mák.
 Hét ágyal sárgarépa.
 Tizenegy ágy petreselyem.
 Egy veremmel jég.
 Egy őzecske.
 Az jégverem előtt egy uj öreg ajtó heveder vasakkal.

Az major házban.

Egy füstös kemencze.
 Kéd padszék.
 Két szál deszka.
 Hét ülős lúd ; ezen kívül tizennégy lúd.
 Három india.
 Két ülős tyúk.
 Kilencz kappan.
 Harminczöt öreg tik.
 Apró tik fiak 13.
 Egy fejő sojtár.
 Tizenhat kacsa.
 Egy rossz kis tekenő.
 Hat közebszerő fazék.
 Egy ajtó retezestől.

Az pitvarban.

Egy padszék.
 Egy lajtorja.
 Két tik hitván ketrecz.
 Két üres rossz hordó.

Az kamorában.

Egy szakadozott lámpás.
 Egy sajtu turó nyomó.
 Egy vaj köpöllő.

Az régi hitván béres házban.

Két hitván hordó,
 Egy rossz ajtó retezével.
 Egy füstös kemencze.
 Az uj béres házban két szoba.
 Az egyikben két padszék ; egy füstös kemencze ; egy ajtó
 retezestől.

Az másik házban egy füstös kemencze; két darab padszék; egy ajtó retez nélkül.

Az pitvarban egy lajtorja; két ajtók retez nélkül valók.

Disznó pásztor házában.

Három padszék.

Egy füstös kemencze.

Két rosz ajtó retez nélkül.

Egy lajtorja.

Az majoron levő kapun lakat retezestől, függő lánczocskájával; az kis ajtón retez.

Az ökör istállóban egy ajtó retezestől.

Az csűrös kerten két öreg kapu; az egyiken vagyon retezestől egy lakat lánczával, egy kis ajtó, az másik öreg kapun retez.

Az major udvarban nılo veteményes kertben.

Egy ajtó retezével és lakattal.

Négy ágy foghagyma.

Öt ágy moghagyma.

Egy ágy borsó.

Tizennégy ágy petreselyem.

Mák egy táblával.

Az kastély előtt való veteményes kertben.

Három tábla metéllő hagyma.

Tizenöt ágy veres hagyma.

Egy ágy borsó.

Egy ágy retek.

Négy ágy sárga répa.

Tizenöt ágy foghagyma.

Másutt azon kertben hét ágy vereshagyma.

Négy ágy moghagyma.

Tizenkét ágy petreselyem.

Négy köpő méh.

Üres köpő tiz.

Két szál deszka.

Egy hitván elvetett ajtó, két heveder vas rajta.

Egy uj ajtón retez lakatostól.

Az templom felől való bástyán.

Két ajtó retezestől.

Az alsó részében egy válu.

Izotan vagyon három mész kemencze, az kettei teli méssel, az harmadiknak hía vagyon.

Az udvar előtt való leveles színben: két padszék.

Az mely szarvas marhákat Szerenczről Wadászra hajtottának volt, találtatott:

Huszonegy öreg tehen, egyik borjus, de meggyógyulhatatlan nyavalyája vagy, az tizenkilencedik is mellette az földön fetreng.

Tizenhat üsző tavali borju.

Ökör tavali borju tizenkilencz.

Wadászi majorbeli szarvas marhák.

Hét borjus tehen Nro 7.

Öt borju nélkül való tehen Mro 5.

Négy harmad fü tinó Nro 4.

Ez négy tinónak egyike üsző.

Tavali négy borju Nro 4.

Járombeli béres ökör huszonhét Nro 27.

Egyiken vagy, egy kolomp; egyik oly sánta, kit soha járomba nem foghatnak.

Három eke minden szerivel; az ökrök közül egynehány emelgetősök; minden eke előtt négy négy járom.

Három vasas szekér; kettein két két láncz, az harmadikon egy láncz. Nro 5.

Három vas ösztöke.

Három szíi ostorok.

Csatló két ó kötel.

Tizenhét ó istráng.

Négy fejsze, ötödik Sz. Péteren az kovácsnál.

Három szekérhez való öreg hordó lejtrák.

Hat béres szolgák.

Egy öreg bika.

Buza, abajdocz buza és gabona.

Az kő konyha padgyán gabona vagy, Cub. 71.

Buza aszonyonk ő nga házában Cub. 117.

Abajdocz buza ugyanott vagy, Cub. 277.

Summa frugum Nro. 465.

Tavaszi vetés.

Árpa vettettetett be huszonnégy köből Cub. 24.

Zab vettettetett be ötvenegy köből Cub. 51.

Sz.-Királyon vettettek zabot három köblöt Cub. 3.

Lencsét vettettek be négy köblöt három szaput Cub. 4.
qr. 3.

Borsót vettettek be két köblöt három szaput Cub. 2. qr. 3.

Őszi vetés.

Az wadaszi majorság földekben tisztabuza harmincznyócz köből két szapu Cub. 38. qr. 2.

Selyebi majorság földekben tiszta buza vettetett be tizenhárom köből Cub. 13.

Az szakácsi földön sz. péteriek vetettek be negyven köből gabonát, Cub. 40.

Ugyanaz szakácsi földön vetettenek be pelsőcziek hetvenhat köből gabonát és fél köblöt Cup. 76. qr. 2.

Ugyan az szakácsi földön vetettenek be az majorságbeli eke után huszonöt köből gabonát Cub. 25.

Az edelényi majorság földekben vetettek be tiszta buzát tizennyolcz köblöt Cub. 18.

Ugyanott abajdocz buzát tizenhárom köblöt Cub. 13.

Sapi földön vetettek be öt köből gabonát Cub. 5.

Sz. Királyon vetettek be tíz és fél köből gabonát Cub. 10 qr. 2.

Welezden vetettek be nyócz köből gabonát Cub. 8.

Summa in universum Cub. 246¹/₂.

Sz. Péteren. Vámpénz den. 70.

Szőlőhöz való edények, kádak, számszerént vadnak ugyan mint tizenegy Nro 11. az kettei uj kassai kád, és az kettei rosz kád.

Hordók az majorság szőlőhöz való üressek vadnak szám szerént huszonhat Nro 26.

Majorság szőlőből való lőrék vadnak: vas Nro 3.

Majorság szőlők vadnak Nro 5.

Sz. péteri majorság szőlő bora vagyon az palotában az sáfárház előtt negyvennégy, vas Nro 44.

Az szabó házban.

Sápi pénzes bor tiz Nro vas 10.

Czenetei pénzes bor öt, Nro vas 5.

Selyebi dézma bor kettő Nro vas 2.

Sz. péteri pénzes bor.

Az uraim házában és az bótban vagyon bor negyven három: vas Nro 43.

Ónodból hozott bor kettő: vas Nro 2.

Wadaszi majorság bora hat, vas Nro 6.

Az külső pinczében.

Sz.-péteri dézma bor huszonhárom, vas Nro 23.

Az belső pinczében.

Sz.-Péteri dézma bor huszonkilencz, vas Nro 29.

Computando vasa vini faciunt Nro 164.

Welezdi malom vámbuza másfél köböl vagy on Cub Nro 1¹/₂.

Pelsőczön az bírónál vagy on malom vám kása egy szapu Nro qr. 1.

Pelsőczön Becze Pálnál vagy on kender malomvámából való kilencz kila.

Az pelsőczi malomban vagy on vámkender egy kila.

Pelsőczön négy uj kerek.

Velezden két uj eke.

(Az országos levéltár rendezetlen iratai közül.)

Közli: DR. VINCZE GÁBOR.

XXI.

I. Rákóczy György kincseinek összeírása.

Anno 1643. die 9. Maii Albae Juliae. Enyedi Kis Anna kezében inventált köves marháknak rendi ez szerint következnek.

Egy tiszta gyémántos kerek rósa, az közepin vagy on egy öreg tábla gyémánt, annál valamennyivel kisebb az körületin és az függőcskéjén vagy on kilencz, apróbszerű vagy on harminczkettő.

Az második tiszta gyémántos kerek rósaban vagy on öreg gyémánt huszonegy, apróbszerű vagy on nyolczvanhat, az függőnek egy gyémántocska héja, ezen vagy on egy orientális gyöngy is.

Az harmadik tiszta gyémántos sasos függőben vagy on öreg gyémánt huszonnégy, apróbszerű vagy on százkettő, ezen vagy on három orientális gyöngy is.

Az negyedik tiszta gyémántos rósának az közepin egy öreg tábla gyémánt, apróbszerű negyvenhárom és egy orientális gyöngy is.

Az ötödik gyémántos rubintos szíves rósának az közepin egy öreg rubint, ebben vagy on öreg gyémánt nyolcz, annál valamennyivel kisebb huszonkilencz, annál is aprób vagy on huszonhét; az koronájáról két gyémánt letörött; ebben apró rubint vagy on hatvanhárom.

Az hatodik rubintos rósán vagy on egy orientális gyöngy és ötvenhét rubint.

Egy öreg bogláros párta, mellyen vagy on kilencz boglár, ezen kilencz szem gyöngy és huszonhat gyémánt.

Az második öreg bogláros pártán vagyon tiz boglár, ezekben husz gyémánt és huszonkilencz szem gyöngy.

Az harmadik öreg bogláros pártán vagyon kilencz boglár, ebben kilencz gyémánt és ötvennégy szem gyöngy.

Az negyedik pártán vagyon három öreg rósa, ezekben vagyon öreg gyémánt tizennyolcz, apró gyémánt kilenczven, az arany perezzen vagyon kilenczvenhat gyémánt, az három bogláron vagyon gyöngy negyvenhét, egyik leesett.

Az ötödik pártán vagyon tizenöt boglár, ezekben egy-egy öreg gyémánt, és négy-négy apró. Sum. Nro 75. Ezen vagyon öreg orientális gyöngy harminczkettő, az körületin vagyon aprób orientális gyöngy száznyolczvankettő; ez pártáról vettenek le három boglárt, mellyen tizenöt gyémánt, és hat szem öreg orientális gyöngy.

Az hatodik pártán vagyon nyolcz öreg gyémánt, és nyolcz öreg gyöngy, középszerű gyémánt harminczkettő, apró gyémánt vagyon száz kilenczvenkettő.

Az hetedik pártán vagyon husz fejer zománczos rósa, ebben öreg gyémánt husz, aprób gyémánt hatvan.

Az nyolczadik pártán vagyon tiz boglár, ebben hetven gyémánt, és ötvenkét szem öreg gyöngy.

Az kilenczedik pártán vagyon tizenegy boglár, öreg gyémánt ebben öt, hat rubint, huszonkét szem öreg gyöngy.

Az tizedik pártán vagyon kilencz boglár, azokban negyvenöt gyémánt, öreg gyöngy harmincz, az körületin aprób gyöngy vagyon

Az tizenegyedik pártában vagyon gyémánt huszonnyolcz, rubint száz hatvannyolcz.

Az tizenkettődik pártában vagyon tizenegy boglár, hat gyémánt és öt rubint, huszonkét öreg szem gyöngy.

Az tizenharmadik pártán vagyon rubintos és gyémántos boglár, melyben négy gyémánt, és harminczöt rubint, négy gyöngyös rósácska, melynek az közepin egy-egy öreg gyöngy, négy gyémántos szemecske, melyekben nyolcz gyémánt és ötvenhat öreg gyöngy.

Az tizennegyedik pártán vagyon tizenkét boglár, abban tizenkét rubint, az boglárokban négy-négy szem gyöngy, az boglárok között harminczhárom öreg gyöngyszemek, az körületin csipkésen aprób gyöngy.

Az tizenötödik pártán vagyon tizenkét rubintos boglár, mindenikben egy-egy rubint, és az boglárok mellett vagyon nyolczvannyolcz öreg gyöngyszemek.

Az tizenhatodik pártán vagyon tizenöt boglár, az boglárokban egy-egy rubint, és nyolczán az boglároknak harminczkét szem gyöngy.

Egy bogláros koronka, melyen kilencz boglár, négyében az

boglároknak egy-egy gyémánt és ötében egy-egy rubint, az boglárokon vagyon réz vésővel oda csinált gyöngy nyolczvanöt szem.

Egy nyakra való, melynek az függőjén egy tábla gyémánt öreg, középszerű tizenkilencz, apró vagyon ötvenöt.

Az második nyakra valóban vagyon negyven gyémánt, az közepin egy boglár, melyben hét gyémánt vagyon.

Az harmadik nyakra valóban vagyon egy öreg rósa, az rósán egy kis függő, az rósában vagyon tizenkilencz gyémánt, az függőcskén tizenegy, az kerületin vagyon öreg mogyoró gyémánt huszonhat, apró vagyon ötvenhat.

Az negyedik nyakra valónak függőjén egy galambocska, abban két gyémánt és egy öreg rubint, ebben vagyon kilencz rubintos rósa, mindenikben hét-hét rubint, és nyolcz gyöngyös boglárocscsa, mindenikben egy-egy öreg gyöngy, az arany perezzen vagyon harminczhét gyémánt és két kis rubintos boglárocscsa az galamb felett, melyben egy-egy rubint.

Az ötödik nyakra valónak közepin egy rósa, azon egy függő, ebben vagyon huszonkét öreg rubint, és hatvanhárom apró rubint.

Az hatodik nyakra valónak közepin egy rósa és azon egy madár forma függő, ezekben vagyon hatvannégy rubint.

Az hetedik nyakra valóban vagyon négy gyémánt, huszonhárom rubint és hat szem öreg gyöngy.

Egy lapis nyakban vető, ennek az végin vagyon egy kerek rósa, ennek az közepin vagyon egy öreg gyémánt, ugyan azon rósában vagyon apró gyémánt hatvan, az több rósáiban vagyon öreg gyémánt huszonhat, apró gyémánt száz, öreg szem gyöngy huszonöt.

Egy gyémántos, rubintos gyöngyszemes kettős bogláru láncz, melyben tizennyolcz gyémánt, tizennyolcz rubint és tizennyolcz szem gyöngy.

Egy bokor gyémántos arany perez, mindenikben vagyon nyolczvannégy négy gyémánt Sum. 168.

Egy gyémántos bogláru gyöngyös hajtekerő, mellyen tizennyolcz boglárocscsa, ezeken egy-egy gyémánt, és százöt szem öreg gyöngy, azon kívül vagyon felfüzetlen huszonkét gyémántos boglárocscsa, mindenikben egy-egy gyémánt.

Egy gyémántos rubintos arany korda, melyben huszonnyolcz gyémánt, és huszonkilencz rubint, eggyik gyémánt elesett.

Egy kis gyémántos lapis arany övecske, melyen vagyon harminczhárom gyémánt.

Husz rendben egy gyenge arany lánczövecske.

Két szerben egy lapis arany lánczövecske.

Két szerben egy vastag arany láncz övecske.

Nyolcz szerben egy lapís arany láncz övecske.

Két szerben gömbölig arany láncz.

Két szerben lapis gyenge arany láncz.

Négy rendben huszonnégy gombu lapís szemű arany láncz, apró gyöngyöcskék vadnak az gombok mellett.

Két rendben egy rövid arany lánczocska.

Két gyenge fejr és fekete zománczu lapis arany láncz, két két szerben.

Egy rövid lapís arany láncz

Egy rövid vastag apró szemű arany láncz

Ugyanehez való lapos láncz.

Egy füzni való gyenge arany láncz.

} ez három
mind egy-
gyüvé való.

Nyolcz szál gyémántos rubintos gombos kézre való, melynek egyikén tiz gyémánt, öt rubint és öt szem gyöngy.

Egy öreg orientális gyöngy láncz, melyben vagyon ezer kilenczszáz hatvannyolcz szem gyöngy és hat gyémánt.

Az második orientális gyöngy lánczban vagyon ezer négy-száz negyvenhárom szem gyöngy.

Az harmadik orientális gyöngy lánczban vagyon ezer nyolczszáz hatvan szem gyöngy.

Az negyedik középszerű orientális gyöngy lánczban vagyon két ezer háromezszáz nyolczvannyolcz szem gyöngy.

Az ötödik ugyana rendű orientális gyöngy-lánczban vagyon kétezer kétszáz gyöngyszem.

Az hatodik orientális gyöngy lánczban vagyon háromezer négyszáz nyolczvankét szem gyöngy.

Az hetedik apró orientális gyöngy lánczban vagyon négy-ezer százkilenczvenegy szem gyöngy.

Egy gyöngy haj tekerő.

Egy öreg gyöngyös szőr fékötő.

Egy bokor öreg gyöngyös kézre való.

Anno 1643. dié 9. Maii. Az fejr ruhakról való jegyzés, mellyet Enyedi kezében attak.

Urunk ő nga számára való arannyas kis keszkenő, a ki kün jár, vagyon tizenegy. Nro 11.

Orczatörlő vagyon három. Nro. 3.

Négy ing, négy lábra való, s ahoz való négy lábra való kötő arannyas.

Egy egész vég arannyas végű potyalat.

Egy egész vég veres végű potyalat.

Egy darabban ötödfél sing potyalat.

Második darabban fertály héján hét sing potyalat.

Harmadik darabban tizenegy sing potyalat.

Negyedik darabban fertály héján három sing patyolat.

Ötödik darabban három sing potyalat.

Hatodik darabban arannyas végü potyalat kilencz sing s másfél fertály.

Hetedik darabban másfél sing vékony potyalat.

Ezek egy tarka keszkenőben vadnak öszvekötvé.

Másféle potyolat egy egész vég.

Ezzel együtt vagyon öt darabban potyolat.

Tizenkét egész vég gallos gyolcs.

Tizenegy darab gyolcs, ki vékonyabb s ki vastagabb.

Egy vég gömbölyegen öszve hajtott gyolcs.

Két csomó szőr sellyem.

Két darab fekete csipke.

Két darab lepedőben való sárga és fehér szőr sellyemből csinált kötés, egyik keskenyebb az másiknál.

Két potyalat lepedő, öreg fehér szőr sellyemből csinált csipkével.

Egy darabban arany kötés.

Egy darabban keskeny arany prém.

Egy gyémántos arany kalán, villa késestől.

Egy arannyas alsó abrosz.

Két kis keszkenő, kettei tiszta arannyal varrott, az többi sellyemmel s arannyal.

Nyolcz arannyas kendő keszkenő.

Hat fejéres kendő keszkenő.

Ezek két bőrládában vadnak.

Az belső boltban levő arany és ezüst marhák.

Egy arany kanna és egy arany pohár fedelestől.

Egy kristály palaczk aranyban foglalva, melyben vagyon négy gyémánt, négy rubint és négy smaragd, egy arany láncz rajta, az láncz végén egy karika, abban két gyémánt és öt rubint.

Egy kristály kanna, aranyban foglalva.

Egy kristály csésze, aranyban foglalva.

Két öreg arannyas virágos kanna és egy kis fehér sima, az szélye és az forgatója arannyas.

Tizennégy virágos arannyas kupa fedeleivel együtt.

Egy ezüst csésze, és egy ezüst czerpenő.

Öt arannyas apró orácskák.

Egy ezüst arannyas láda.

Egy fekete ezüstös láda.

Egy tokban sárga csont láda.

Egy kristály láda.

Egy zöld bársonyos láda.

Egy fekete csont láda.

Egy darab arany kötés.
 Egy megszín bársonyra varrott lodig fedel.
 Egy gyöngyös czipelős.
 Negyven eggyedfél sing széyes arany prém darabokban.
 Egy gyöngyös, bogláros varrott váll, negyvennyolcz boglár
 rajta, azokban egy egy gyémánt.
 Egy scofummal szótt heveder ev.
 Negyvenhét sing és egy fertály széles ezüst prém.
 Két gyöngyös kesztyű, egyik bogláros, az boglárokban
 négy gyémánt, négy smaragd, tizenhat rubint.
 Egy arany boglárú ceh süveg, melyben vagyon negyven-
 négy gyémánt, huszonnégy rubint.
 Egy fedeles elefánt csont pohár.
 Egy tokban kilencz kések.
 Egy tokban három réznyelű kés.
 Hat kristály pohár, háma fedeles.

Az öreg rakott ládában.

Három ceh süveg, egyik fekete gyöngyös, egyiken egy
 arany boglár, melyben egy gyémánt és két gyöngy.
 Husz sing s egy fertály veres sima bársony.
 Tíz sing s egy fertály fekete virágos bársony.
 Más darabban öt sing fekete virágos bársony.
 Harmadik darabban hét sing s egy fertály fekete, apró vi-
 rágú bársony.
 Negyedik darabban fekete öreg virágu bársony két sing s
 másfél fertály.
 Ötödik darabban négy sing fekete virágos bársony.
 Hatodik darabban egy sing fekete virágos bársony.
 Hetedik darabban három sing fekete virágos bársony.
 Nyolczadik darabban hat sing fekete koczás bársony.
 Nyolcz sing tetczin sima bársony.
 Tíz sing veres sima bársony.
 Más darabban másfél sing veres bársony.
 Másfél sing királyszín sima bársony.
 Tetczin virágos attlacz más fél fertály héján tizennégy sing
 Más darabban tetczin virágos atlacz kilencz sing.
 Egy darabban harmadfél sing virágos bársony.
 Egy sing veres bársony, evel eggyütt egy darabocska.
 Tettezin virágos attlacz, az allya fejr, hetedfél sing.
 Szederjes fényes arany virágu tarczella tizenegy sing s fél
 fertály.
 Paplantól maratt arannyas matéria fertély héján öt sing.
 Arannyas veres virágos bársony, fél fertály héján huszon-
 négy sing.

Hamuszín arannyas tabith hetedfél sing.
 Hajszín virágos attlacz negyedfél sing.
 Két sing tettecín sima attlacz.
 Fekete tercella kilencz sing.
 Félfertály héján négy sing fekete tarka bársony.
 Zöld sima bársony egy sing s egy fertály.
 Két darabocska megyszín tar bársony.
 Hajszín virágos attlacz három sing s egy fertály.
 Sárga sima attlacz egy sing s egy fertály.
 Egy türetben tettecín vont arany.
 Fertály héján két sing veres sima attlacz.
 Egy türetben ezüst arany virágu tettecín terczella.
 Fejér fényes virágos matéria tiz sing, s egy fertály.
 Ugyanollyan fényes virágos materia másfél sing.
 Ugyanollyan fényes virágos materia három sing.
 Ugyanollyan fényes virágos materia két sing s egy fertály.
 Zöld sellyem terczella fertály héján nyolcz sing.
 Supellathoz való veres sima attlacz egy darabba.
 Harmadfél sing tettecín bojtos bársony.
 Két sing s egy fertály királyszín bojtos bársony.
 Egy scofiummal szőtt, nusztal béllett kesztyü.
 Egy veres bársony varrott kesztyü nusztal bellett.
 Egy türetben fejér recze fátyol.
 Egy sing zöld virágos sellyem terczella.
 Másfél sing barack virágszín virágos attlacz.
 Hajszín virágos attlacz fertály héján öt sing.
 Királyszín fejér sellyem virágu terczella két sing s egy
 fertály.
 Egy arannyas selymes keszkenő.
 Hetedfél sing királyszín scarlatt.
 Egy vég czinedof.
 Kilencz sing veres scarlatt.
 Egy fekete fátyol palást.
 Egy veres virágos bársony mente, sem uja, sem galléra.
 Egy ezüstös virágos kaftány.
 Félfertály héján négy sing ezüstös, arannyas, virágos, mente
 alá való matéria.
 Két vég fekete sellyem prém.
 Három darab fekete velencei prém.
 Tizenegy sing s egy fertály fejér fátyol.
 Három darab viselt vont arany.
 Négy nyári paplan.
 Ajtóra való arannyas bársony.
 Tizenkét előkötő, ezüst csipke rajtok, hata veres, hata zöld.
 Egy sing fekete virágos attlacz.

Egy veres varrott czaprag.
 Egy zöld attlacz varrott paplon.
 Két csomo babos czérna.
 Egy scofium arannyal varrott megyszín bársony szőnyeg.
 Mind merőn arannyal, sellyemmel varrott szőnyeg kettő.
 Sellyem szőnyeg ezüstös, arannyas.
 Két csomo krakkai czérna.
 Két ezüsttel varrott recze fékető.
 Két fátyol főkötő islogos.
 Egy tiszta arannyal varrott keszkenő.
 Egy darab megyszín posztó.
 Egy paplan, melynek az körületi zöld arannyas attlacz.

Az második ládában vagyon.

Két vég hajtogatott lengyel potyalat.
 Négy scofiumos varrott lepedő.
 Darabokban párnahéjban és lepedőben való arannyas himek. Nro 6.
 Egy török varrásos vánkoshaj.
 Egy arannyas fejéres alsó abrosz.
 Egy fekete bársony korcsovagy.
 Két arannyas alsó abrosz.
 Egy szederjes bársony kis mente, egy kis suba is ugyanollyan.
 Egy zöld sárgás derekalj tok.
 Hét vég potyalat.
 Egy papirosban szőrsellyem.
 Tiz ing váll.
 Hat vég bársony prém, zöld, kék, fekete, veres.
 Nyolcz vég fekete gömölyet.
 Harmincznégy vég potyalat.
 Egy török varrásos magyar arannyal való vankoshaj.

Harmadik ládában vagyon.

Egy csomóban kötve darab nusztok.
 Egy kék, egy veres és egy hamuszín selyem ev.
 Egy darab veres virágos bársony mente béllés.
 Egy darab székfűszin arannyas matéria.
 Hat recze kötő.

Vagyon az ládán kívül egg iskatulyában.

Egy fekete magyar süveg.
 Egy tokban tizenkét gyöngyházás kések.
 Egy iskatulyában három csészében és egy fazékban száfrány,
 Két fehér velence.

Három attlaczra varrott vánkös.
 Két vég kék vinczi posztó és egy darab.
 Egy darab fekete posztó.
 Egy átalagban tizenkét könyvek és egynehány Cathechismusok.

Két fekete kalapos süveg.
 Egy átalagban egyptomi len.
 Tizenhat bokor sárga és veres saruk.
 Tizenöt sárga kordovány és egynehány bélésnek való bőr.
 Három fejr karmasin s három királyszín.
 Két veres sikarolatlan karmasin és egy sikarlott.
 Egy darab szederjes karmasin.
 Két szepett, az kikben sellyem vagyon.

Az negyedik ládában vagyon.

Egy arannyas paplan, királyszín attlacz az körületi.
 Egy viselt arannyas paplan, kék attlacz az körületi.
 Egy ezüstös viselt paplan, tetczin tafota az körületi.
 Egy viselt arannyas paplan, veres attlacz az körületi.
 Egy tokban kék scarlatt.
 Egy uj arannyas paplan, zöld attlacz az körületi.
 Egy uj arannyas bársony paplan, kék tafota az körületi.
 Egy darabban kék scarlatt.
 És egy darabban veres faylandis.
 Egy viselt arannyas paplan, zöld Kutnik az körületi.
 Három közenséges paplan.

Az ötödik ládában vagyon.

Tizenhét (Nro 17,) vég vékony vászon.
 Három vég abrosz.

Az hatodik ládában vagyon.

Hét vég vékony vászon.
 Öt vég abrosz.
 Három darab vékony vászon.
 Tizenkét vég veres végü kendő keszkenő.
 Husz sikarlott vászon lepedő.
 Négy sikarlott kamuka abrosz.
 Három kendő keszkenő reczés és egy varrott.
 Három fejéres lepedő, egyik feketével jártatott.
 Két darabban kendő keszkenő veresses.

Az hetedik ládában vagyon.

Negyvenkét tányér törló, az kiket az iffiu urnak lakadal-
 mára kiattanak volt.
 Huszonegy hosszú abrosz.

Az nyolczadik ládában vagyon.

Tizenegy abrosz.

Huszonkét vászon lepedő.

Az belső boltban vagyon.

Négy öreg láda, két szepett, és egy formás láda.

Az középső boltban.

Hat öreg láda és két fekete fás láda, másfél vég nyers vászon és két szepett.

(Az országos levéltár rendezetlen iratai közül.)

Közli: DR. VINCZE GÁBOR.

XXII.

Két végrendelet a XVII. és XVIII. századból.

Anno 1647. die 23. septembris coram generosis et egregiis Stephano Angyalos de Kis Egrestő, Blasio Maksai de Nyáradtő, et Stephano Mosa de Nagy-Ernye, generosa domina Elizabetha Borsuaÿ prius Georgii Sükösd de Nagy Teremi, ex post Volfgangi Petki de Chiergio (Gyergyó) generosorum quondam relicta in dicta possessione Teremi talem instituit testamentariam dispositionem.

Az mi az Bánfi jóságot illeti, azokat épen mindazzal az kalotaszegi jósággal együtt, melyet csak jó akaratunkból adtunk volt az szegény mostoha atyám Szikszai György kezébe, melyet mostan az öcsém Szikszai Zsigmond uram bir, azok az vér szerint való atyámfiakra, kiket illett azokra szálljon.

Az zágoni és szentmártoni jóságom, melyek az atyámról maradtanak reám, én ugy tudom, hogy Ugron Jánosné asszonyomat, Maurer Mihályné asszonyomat és több atyafiakat kik eőkmmekkel egyoszlás jóságot birnak, illet, azok maradjanak azokra az atyámfiakra.

Az mi az szamos-ujlaki jóságot illeti, mely az atyámról maradt, azt cseréltük el Szikszai Zsigmond öcsémnek, ő adott érette más jóságot Nádason, Heturon, Solymoson, Váralyán, ezek az portiok maradjanak azokra az vérekre, az kiket az Szilágy szamosujlaki jóság illetett volna. Ha pedig az öcsem kezéből ki akarja bocsátani, szabad legyen zilaji? jóságot és az maga jóságához hozza cambialni. Borsán, Válaszuton az mely Bánfy jóságot cserélt volt, Kassai István uramnak az teremi rész jóságáért — az első uram, az melynek contradicaltam az kolosvári conventben, azt az Bánfiágról való vér atyámfiat, kit illet — annak meg keresése, keressék meg.

Az több Borsva körül való borsvai jóságot, az melyeket hasonlóképen Kassai Istvánnak cserélt volt az szegény első uram, annak is hasonlóképen contradicaltam. Azt az atyámról való atyámfiái keressék meg, az kiket illet.

Az mi kevés res mobilesem vagyon, azokról így disponálok: Vagyon egy arany lánczom, melyben vagyon 94 arany, az mely lánczot az szegény, édes, Istenben elnyugodt első uram vett vala. Vagyon más arany lánczom is, melyet az szegény asszonyom anyám adott velem, az melyben nem tudom hatvan arany, hatvanöt, avagy hetven arany vagyon.

Vagyon más kis arany lánczom is, az melyben tiz arany vagyon két ágban, azt első özvegy asszony koromban vettem.

Vagyon más kis aranylánczocsám is, nyolcz arany vagyon benne, két tizes arany, melyeket száz forintért Zemere Boldizsár vetett zálogba (ha mikor ki válthatják ki kell neki adni.)

Vagyon vert aranyom 248. Item egy arany pénz, egy arany nyomó. Item egy öntött arany, tizenkét arany nyomó.

Vagyon dutka százharminczöt forint erő.

Vagyon magammal tallér 46 drb. Item Szikszai Sigmond öccsémnek adtam kölcsön tallért 100 drbot.

Vagyon három bokor kézre való arany perecz, az egyikben vagyon 16 arany, az másikban tizenkét arany, a harmadikban négy arany.

Vagyon két függő, egyik öregb, az az szegény asszonyom anyámé volt, azt ő keme egyikünkkel sem adta, az melyet ad flr 900 becsültek, melyben gyémánt keresztel együtt 5 drb, egy öreg rubint egy saphir; hanem az szegény Thordai Jánosné öcsémnél maradott, mikor megholt, az ura el nem temethette, hanem én adtam 100 frtot, az kiről levele vagyon azután ismét bort, buzát ötven forint árát, azon temetette, így az ő gyermeke részét másfél száz forintért adta nekem Thordai János és így annak az függőnek fele enyém, fele Szikszai Sigmond öcsémé Szalánczi Lászlóné öcsémé, mivel mi négyen voltunk egyek. Ennek az függőnek a felét, ki engem illet, én ugyanaz Thordai János két gyermekének hagyom.

Az másik függő két száz forint erő, melyben harminczöt rubint vagyon s hat smaragd.

Vagyon arany gyűrű 15 drb. Item egy pecsét-nyomó arany gyűrű; melyeknek hata gyémántos, egy egy gyémánt benne, hetedik is gyémántos Szalánczi Lászlóné asszonyomnál vagyon, de megtörött az gyémántja. Egyben öt rubint vagyon. Egyben smaragd vagyon három, türkises, ketteiben egy-egy türkis, az harmadikban kilencz türkis, kettő paraszt csak betű vagyon. Item egyből kiesett az gyémánt.

Vagyon egy bokor fülbevaló kigyós karika, egy arany vagy benne.

Egy fél fülbevaló galambforma egy szem gyöngy az végén. Vagyon négy gyöngyös pártá, hármá arany bogláros, az egyik tiszta fehér gyöngyös.

Vagyon az harmadik pártán arany boglár, portán csinált egyforma 13. öt öt kő vagyon benne, azon kívül két boglár azon forma.

Másforma 60 drb. rubintos öreg boglár.

Vagyon másforma öreg boglár 6, három három szem gyöngy kiesett az tetejéből.

Másforma boglár három, egy-egy veres kő az tetején s négy négyszem gyöngy, az egyiknek kiesett egy szem az gyöngyiből.

Ugyan másféle boglár három, egy egy szem gyöngy az tetején.

Vagyon kilencz apró hosszú boglár, egy-egy szem gyöngy az tetején.

Vagyon egy nyakra való fehér gyöngy, tíz renddel.

Vagyon más nyakra való gyöngy öt renddel, fekete clarissal elegy.

Vagyon egy kerek skatulyában középszer gyöngy három vagy négy száz gyöngy, öregebb gyöngy 40 drb lehet.

Vagyon egy nyakra való claris hat renddel.

Vagyon egy claris gyökér aranyba foglalva, négy türkis benne.

Vagyon egy mosdó medencze korsostól, kilenczed fél gira ezüst benne.

Egy öreg fedeles aranyas kupa pater Diáké volt, nyolcz gira ezüst benne, anyámtól maradt.

Egy öreg serleg pohár, aranyos szélű, az is anyámtól maradt.

Vagyon egy kicsid lábas pohár aranyos szélű az is anyámtól maradt.

Vagyon öt egybejáró czapa pohár aranyas szélű.

Vagyon egy fehér pohár az atyámtól maradt.

Vagyon két összejáró merő aranyos kupa.

Vagyon két födeles kupa, egyforma, aranyas merőn.

Vagyon egy sima kupa, födeles, aranyas szélű.

Vagyon más egy kis virágos forma aranyas kupa, födeles.

Vagyon egy lábas pohár, merő aranyas.

Vagyon egy lábas pohár aranyas szélű.

Vagyon egy lábas pohár, aranyas az virága.

Vagyon egy kis fehér pohár, serleg formára csinált.

Vagyon két ezüst sőtartó, egyik merő aranyas, másik tiszta fehér.

Vagyon tiz ezüst kalán, egyike eltörött. Tiz ezüst villa.

Vagyon egy ezüst kanna, merő aranyas mind körül belől.

Vagyon Thordai Sigmond és Ferencz öcsémeknek két poharok, egyik egy öreg sima fehér serleg pohár, az másik lábas pohár, aranyas szélű. Azokat Thordai János vetette volt zálogba. Mikes Sigmondnak s onnat váltottam meg 50 frton. Azokat *abs-que ulla pecuniaria solutione* hagyom vissza az öcsémnek.

Vagyon két ezüstös merő aranyos lóra való szerszám.

Vagyon ló orrára való három, egyik türkises.

Másikban kő vagyon, harmadik csak paraszt.

Vagyon egy zöld virágos atlasz szoknya, arany prémes az válla, szegfű szín aranyas tercenella galonnal szegett.

Vagyon egy kék virágos atlasz szoknya, galonnal szegett az alja, fekete virágos bársony az válla, arany prémes.

Vagyon egy szederjes tercenalla, az virága haj szín, se-lyem galonos, nincsen válla.

Vagyon egy szederjes mettszett bársony kis suba, arany prémes, bélés nélkül.

Vagyon egy kis suba, megy szín sima bársony arany prémes, bélés nélkül. Az szoknyákat és mettszett bársony kis subát hagytam Váradi Klárának az öcsémnek.

Vagyon az nagyházban, ház falon három öreg diván szőnyeg, apróbb szőnyeg fehérés négy veres virágu.

Vagyon egy veres szőnyeg asztalra való.

Vagyon egy veres skárlát szőnyeg.

Vagyon két viseltes szőnyeg asztalra való.

Az felső házban vagyon az falon három darab bécsi kárpit.

Ugyanazon féle kárpit, egy darab Ebesfalván.

Vagyon bécsi kárpit, vadas forma négy darab Ebesfalván.

Portai kárpit egy darab vagyon.

Vagyon hét paplan, az egyiknek az közepin fehér aranyas kaphtán, zöld atlacz az szélin.

Az másiknak kék szín kamuka az közepe, az szelin veres atlacz és zöld bagazia.

Az harmadiknak fehér aranyas kaphtán az közepe, az szélin veres bagazia s kék bagazia.

Az negyediknek veres aranyosbársony az közepe, az szélin sárga virágos tafota és kék sima tafota.

Az hárma körpaplan.

Vagyon fehér ruha mind gyölcs és vászon: abrosz, lepedő, kendő, melyek fel vannak regisztrálva.

Vagyon lábos barom úgymint: juh, tehén barom, ménes,

disznó. Csikban is vagyon mind juh és tehén barom. Azokról is mind regestrum vagyon.

Az Thordai János gyermekinek Thordai Sigmondnak és Ferencznek hagyok száz fejős juhat és méneseimnek, tehén barmaimnak és disznaimnak harmad részét hagyom nekik, azon kívül fizessenek meg az többiből szolgálóimnak, szolgálóimnak, ne panaszkodjanak, azon kívül az többit atyámfiak, kikkel egy vagyok osszák fel.

Az vásárhelyi templum számára adjanak egy öreg asztagot és két negyvenes bort.

Az lőrinczfalvi és lukafalvi templumhoz adjanak egy öreg asztagot s egy-egy negyvenes bort.

Az nyárádtői szentegyházhoz másfél száz kalongya buzát s egy negyvenes hordó bort.

Az teremi szentegyházhoz két száz kalangya buzát s egy hordó bort.

Az csiki clastrumhoz az csiki majorságból egy asztagot s egy hordó bort.

Az déllői és csicsói szentegyházhoz száz kalangya buzát s egy hordó bort.

Az vásárhelyi ispotályba az szegények táplálására adjanak tiz öreg köből buzát, négy tehén barmot s egy szalonnát.

Az segesvári ispotályba nyolcz öreg köből buzát, két tehén barmot s egy szalonnát.

Az ide ki való jóságomnak (így) mind magyarnak, szásznak, oláhnak mind az szent-mártoni jószággal együtt két asztagot hagyok, osszák fel egyaránt az szemet.

Az csiki jószágnak is adjanak négyszáz kalongya buzát, ha csikban ki nem telik Teremiből adják meg.

Az bethleni jószágban, ha mi dézma leszen, az maradjon nekik.

Az szekeret avagy hintót az előtte való hat lóval hagyom Thordai Zsigmondnak.

Az fél hintót hat lóval, vagy ló vagy kancza leszen, Thordai Ferencznek hagyom.

Vagyon egy viseltes szekér csikban, oda fel csinált, megbomladozott, azt Szalánczi Lászlóné öcsémnek hagyom.

Egy kis kocsi vagyon Kírályhalmán, azt két kanczával az akkori vásárhelyi esperesnek hagyom.

Egy kis kocsi vagyon Kírályhalmán, azt két kanczával az akkori vásárhelyi esperesnek hagyom.

Az mi apró vert aranyom vagyon arról így disponálok, hogy azokat, az melyik atyámfia akarja váltsa hozzája és abból ugyan lelkekre kötöm az atyafiainak, — hogy engemet igen böcsülettel temessenek én hozzám illendő képen, abból el-

temessenek tisztességesen s papoknak deákoknak megfizethetnek belőle.

Pettki István uramnak vagyok adós száz forint ára poltura pénzzel és tizenkét sing öreg virágu fekete bársonnyal, nyolczadfél forintos singe. Viszont Wesselényi Boldizsárné asszonyomnak, nénémnek ötven forinttal vagyok adós polturával. Azokat az mi kevés tallérom és dutka pénzem vagyon, abból fizessék meg, ha az fel nem érné, egyéb javaimból teljesítsék ki.

Mindazáltal ha addig Wesselényi Boldizsárné asszonyomnak, nénémnek az ötven frtot meg nem adhatnák mig élne, lelkemre kötötte, hogy holta után az mikházi clastromban hagyjam az barátoknak. Ezt Szalánczi László uram és Lázár István uram előtt mondotta és hagyta ő kegyelme.

Az kisebbik függőt, mivel az szegény első uram adta vala jegyhez, azt Pettki Istvánné asszonyomnak hagyom.

Az két egyforma aranyos, födeles kupának egyikét, melyeknek egyikét öreg urunk, másikat ifju urunk¹⁾ adta volt és egy lábas pohárt aranyos virágut, melyet Miko Ferencz uram adott volt az szegény későbbi uramnak, azokat hagyom Lázár Istvánné asszonyomnak Pettki Kata asszonynak.

Annak az födeles aranyas kupának az másikat, item egy kis virágos födeles aranyos kupát, mely foltonként aranyas és egy lábos, aranyos szélü pohárt, melyeket az szegény későbbi urammal vettünk, azt Pettki István uramnak és feleségének hagyom.

Vagyon két kis kupa, összejáró, merő aranyas, az egyiket az lukafalvi szentegyházhoz, másikat az lőrincz-falvi szentegyházhoz hagyom.

Ezeken kívül valami ezüst, arany, gyöngyös, köves marháim, gyöngyeim, had-szerszám és akármi egyéb javaim, házi eszközim és egyéb minden ingó bingó javaim vannak és maraduak s mind pedig majorságim, azokat az én közelb való atyámfiai, ugymint: Szikszai Zsigmond, Szalánczi Lászlóné asszonyom és Thordai Sigmond és Ferencz öcsémék igazán, Istenben osszák három felé.

Ezeknek pedig megállására és igazán való kiszolgáltatására az én atyámfiai kényszeritem a jó lelkek esmeretire, hogy mindeneknek igazán megadják és fizessék.

Csikban az mi adóságom vagyon tömlő sajt és gyapju ára azokat szedjék fel az atyámfiai s azt is osszák fel.

Dániel Ferencz uramnak vagyok adós 27 frt 50 drral, azt is ezen javaimból fizessék meg ő kelmek.

Stephanus Angyalos

de Kis-Egrestő.

Blasius Maksai.

(Mosa nevének helye.)

¹⁾ Első Rákoczi György és második R. György.

Az szegény anyámtól kért volt Sükösd Miklos uram száz aranyat és száz forintot, melyért kötötte volt az alsó rákosi az ő része jóságot, hogyha az szegény első uramtól gyermekem nem maradna is és férjhez mennék is, azt addig el ne vehessék, az mig az száz aranyat és száz forintot nekem meg nem adják, ez felől is vagyon contra-dictiom az kolosvári cáptalanban, azt is keressék az atyámfiat Szaláncziné asszonyom, Szikszai Sigmond uram és az Thordai öcséim és osszák fel három részre.

Kivül: 1647. Petki Farkasné asszonyom testamentaria dispositioja.

Eredetije a b. Bálintitt cs. nagy-ernyei levéltárában.

II.

Laudetur Jesus Christus, lecturis salutem a domino.

A kinek illik tudtára adom, hogy kitől Isten őrizzen, ha hirtelen halálom történék, minthogy minden embernek az Istennek véghetetlen rendeléséből egyszer meg kelljen halni és bizonytalan órája; azért rövideden holmi portékámról ilyen rendelést tészek:

1mo. Egy fekete almarium forma ládában, az magam házamban az asztalomon vagyon ezer forint, többnyire mind arany.

2do. Az főkirály bíró urnál, Berzenczei urnál vagyon kiadva kölcsön két száz forintom, az melyeket az maga feleségének adtam volt kölcsön azokban peniglen a malmát kötötte zálogba, ha meg nem adhatná, a mely maga contractusából is kitettség az asszonyomnak főkirálybíróné asszonyomnak.

3^{io}. Ugyan Szentiványi Sigmond uramnál is vagyon két száz forintom, a melyeket kölcsön kért tőlem, a melyeknek is zálogjára adott egy köves boglárt, de a boglárt vissza kell adni és a pénzt adja meg ő kmme, mert a boglár nem ér annyit.

4to. Grof Lázár Antal urnak adtam volt száz német forintokat, az melyeknek is zálogjára adott egy ezüst mosdó medenczét egy ezüst korsóval és egy nád-mézes fiokot, oly formában, hogyha a terminusra meg nem adhatná, maradjon nekem azon portéka. Mindezeket hagyom a kús leányomnak Anikámnak, ha halálom történik, átok alatt, ha peniglen kitől Isten oltalmazzon neki nem kívántatnék: átkozva légyen mind földön, mind a mennyben, a ki érettem nem adja és az uramért mind a pénzt.

5to. Százharmincz forintom vagyon a diófa kalamáris ládában s ha meg tanálok halni, azokból eltemethetnek tisztésesen.

6to. Mihátsfalván vagyon vagy kétszáz forintom, azokból letehetik a kriptának az árát, a többit peníglén lássák.

7mo. Egy bársonyos főköttös kis ládácskában a magam házomban vagyon az asztalomon az arany portékám; az ezüst portékám pediglen vagyon a magam házomban egy vasas, törpe, széles ládában. Az köntösöm peníglén vannak egy bőrös nagy ládában az ur házában, az mely ládában magának is vannak holmi köntösei az urnak.

8vo. Buzában vagyon 4 ökröm és Erkeken kettő, ha meg tanálok halni, aztat adják el és azoknak árát adják az vásárhelyi T. P. franciscanusoknak, 50 véka búzát és 50 véka törökbuzát misékre.

9no. A mikházi kalastrom számára ugyanaz erkedi jóságából adjanak 50 véka búzát és 50 véka törökbuzát, egy hordó bort és két ökröt vagy két lovat misékre.

10mo. A segesvári residentia számára is adjanak Vétzkéről 100 véka gabonát, egy hordó bort és két ökröt misékre.

11mo. A megyesi kalastrom számára adjanak Mihátsfalváról 100 véka búzát és törökbuzát misékre.

12mo. A kolosvári convict számára búzából adjanak, 40 véka búzát, 40 véka törökbuzát és 20 veder bort misékre.

13to. A déési kalastrom számára ugyan búzából adjanak 50 véka búzát, 50 véka törökbuzát és két tehenet misékre.

14to. Itten Jobbágyfalvában vagyon két erkedi tehen, azokat adják a mikházi tertiariáknak, egyiket egyik helyre, másikat a másik helyre.

15to. A mely jobbágyom tavaly Andrásfalvában megholt, annak maradott két ökre és azon ökröket másnak adván, attól vegyék el és adják az Szentrontási P. plébanusnak misékre.

16to. A szovátaí paternek is adjanak egy gyermek lovat és vagy 10 veder bort misékre.

17to. A köszvényesi P. plébanusnak adjanak 20 veder bort misékre.

18to. S. P. Kali plébanusnak adjanak két aranyat és tíz veder bort misékre.

Daniel Anna.

NB. Ha az arany és ezüst portékáim az leányomnak nem kívántatnának, tehát legyen öcsém asszonyoméké.

A szegények számára, ha meg tanálok halni, kitől Isten őrizzen mostanában, osszanak ki 30 frtokat.

Kivül: Ao 1757. Néhai Lázár Ádámné asszonyom dispositioja és mobiliainak conscriptioja.

(Eredetije a b. Bálintitt cs. nagyernyei ltárában.)

Toldalék az előbbi végrendelethez.

Néhai Méltóságos grof szárhegyi Lázár Ádámné M. G. Dániel Anna asszony ő ngya clenodiuma, vagy is arany, ezüst, gyöngy, köntöseiről, fehér nemüiről való conscriptio, mely is következik e szerint:

Arany és gyöngynemű portékák.

Egy smaragdos és jóféle gyöngyös medály, fityegővel együtt.

Egy derékre váló Szalma (?) arany láncz.

Egy rubintos arany nyakszorító, boglárból álló

Egy rubintos arany csatt, a nyak-szorítóhoz való.

Egy rubintos arany boglár, pántlikára való rózsza.

Egy rubintos arany reszkető tű.

Pártába való öt arany rubintos boglár.

Két darab munkába való régi arany vastag láncz.

Egy munkába való arany gyűrű.

Két gyémántos arany gyűrű.

Egy smaragdos arany gyűrű.

Munkába való smaragd és rubint 89 darab.

Egy kis gyémántocska.

Nyakszorítóra való rubintos arany fityegő.

Egy pár smaragdos és gyöngyös arany fülbevaló.

Egy ezüstbe foglalt képecske.

Hat rend nagy szemű, nyakravaló jóféle gyöngy.

Aprobb nyolcz rend nyakravaló oriental gyöngy.

Egy köves munkára való jóféle gyöngy.

Egy romlott zománczos pésmatartó.

Ezüst portékák.

Egy nagy ezüst serleg sub nro XII cum hac inscriptionee
»Sárosi János Tot Barbara.«

Egy virágos aranyos ezüst serleg, aranyos virágos fedelével együtt.

Egy kisebb czapás, aranyos szélű pohár sub literis G.
J. N. 9.

Egy helynek ezüst aranyos, csonka talpa.

Egy virágos, kívül egészen aranyos ezüst pohár.

Két ezüst gyertyartó, cum hac inscriptione: »Sárosi János
Tot Barbara.«

Egy ezüst koppantó.

Egy pálczára való ezüst kók vagyis gomb.

Egy ezüst kávé ibrik.

Egy ezüst nádméz porozó.

Hat ezüst gyümölcs alá való csésze, cum hac inscriptione : »Sárosi János Tot Barbara.«

Egy ezüst aranyos csésze, cum hac inscriptione : »Gregorius Gálfalvi de Süketfalva. 1700.«

Egy ezüst kantár és szügyelő, kék selyem mojszra varrva.

Egy fekete czapás, aranyos ezüst kard.

Egy rövid hegyes tör, viola szín bársonyos, ezüstös és aranyos hüvelye, gróf Gyulaffi Sofiától juta.

Egy pár ezüst sőtartó.

Egy ezüst nád-mézes iskatulya.

Egy ezüst négy szegletű credentia.

Tizenhárom pár ezüst nyelű kés.

Egy leveses ezüst kalán. Karcsu ezüst kalán 5 drb.

Apróbb ezüst kalán 11 drb.

Egy csomó égetni való ezüst, melyet egy hitvány mentéről vettek le.

Égetett ezüst és egy darab merő ezüst 17 lot.

Egy kis ezüst új sőtartó.

Köntösök.

Egy veres bársony szoknya, mentéstül, vállastól.

Egy szederjes trokér szoknya, vállastól, széles kötés rajtok.

Egy ezüstös sötét szoknya, csinálatlan vállnak valóval.

Egy ezüst keskeny poszomantból való asszony ember öv.

Egy vas színű anglia posztó mente, aranyos készülettel, nyusztal prémezve, asszony embernek való.

NB. Ezen mente csak eladni való, azért sem? maradott.

Egy rendbeli ezüstös kereszt, pántlika, kardkötő.

Egy fél aranyos kardkötő pántlika.

Egy aranyos mell-füző.

Három ezüstös mell-füzők.

Egy ezüst fodrós mell-füző.

Egy darab arany pántos pánt?

Aranyos fekete főkötő 3 drb.

Egy homlok-kötő.

Egy fekete széles csipke.

Egy álhaj.

Egy fekete új borító fátyol.

Egy kevés fekete csipke.

Egy testszín ezüstös keszkenő.

Egy viola szín ezüstös keszkenő.

Egy hosszú fekete fátyol, körülette arany rojt.

Egy pár virágos fátyol ing ujj, taszkijával együtt.

Egy ingnek való csinálatlan virágos fátyol.
 Egy fekete sujtásos új borító fátyol.
 Egy kis fiunak való sapka, zöld és veres bársonyból való.
 Egy pár fülbevaló arany karika.
 Egy kis tús-párna.
 Egy varratos erszény.
 Egy tafota supellát.
 Egy szoknyáról levett széles ezüst kötés és paszománt.
 Két rendbeli szép olvasó.

Fehér némük.

Egy vég asztalkeszkenőnek való.
 Egy vég alsó lepedőnek való len gyólc.
 Egy vég gyapott gyólc.
 Egy vég abrosznak való.
 Ismét egy vég asztalkeszkenőnek való.
 Ismét egy vég gyapot gyólc.
 Egy darab végecske asztalkeszkenőnek való.
 Egy vég vastag rendű abrosznak való.
 Egy vég pántlikás asztalkeszkenőnek való.
 Fél vég asztalkeszkenőnek való.
 Egy vég alsó lepedőnek való.
 Egy fél vég gyólc.
 Ismét egy fél vég gyólc, mely is a koporsóra való gyólc-
 ból maradt.
 Egy abrosz.
 Fél vég gyapott gyólc.
 Egy darab alsó lepedőnek való.
 Kék fejtős derekalj toknak való.
 Egy vég abrosznak való.
 Egy vég kender vászon.
 Ismét két vég kender vászon.
 Két vég szöszt vászon.
 Lepedőnek való kender vászon.
 Székre való tarka bőr 4 drb.
 18 darab kender fonál.
 19 darab len fonál.
 17 darab vékony lenfonal.
 10 darab abrosznak való fonal.
 13 darab vékony len fonal, gyapottas vászonynak való.
 A takácsnál van egy vég szőni való len fonal, sima gyólc
 lepedőnek való.
 Pihe derekaly 4 drb.
 Tépetlen tollu derekaly 4 drb.
 Egy derekaly tok.

Pihe vánkös 3 drb.
 Tépetlen tollu vánkös 6 drb.
 Egy karmazsin szín aranyos ágyra való.
 Egy tenger szín selymes ágyra való.
 Egy zöld bársony aranyos paplan.
 Egy sárga selyem paplan.
 Egy rendbeli csögös ágyra való?
 Két karmazsin szín bársony vánkös.
 Lengyelországi hosszú abrosz, egy.
 Pántlikás hosszú abrosz, egy.
 Lengyelországi rövid abrosz, egy.
 Pántlikás vékony asztalkendő 29 drb.
 Egy rendbeli Stajer patyolat ruha, széles sujtással, ingivel együtt.
 Egy gyölcs kendő széles tűzéssel.
 Hat pár sűrű patyolat ing.
 Két patyolat sujtásos előruha.
 Két vett gyölcs előruha.
 Kézpénz találatván 1104 magyar forint és 63 pénz.
 Mely conscriptionnak rendi mi általunk e szerint menvén végbe, mi is irtuk meg annak seriessit, a mi igaz hitünk szerint, subscriptionk és usualis pecsétünkkel megerősítvén. Datum in possessione Jobbágyfalva die 30. octobris 1757.

Correcta per nos

Fr. Petrus Szabó és

Désfalvi Belényesi György nemes Marosszéknék hites assessora.

Eredetije a b. Bálintitt es. nagy-ernyei ltárában.

Az előszámlált clenodiumokra vonatkozó nyugta,

Anno 1757. die 20 mensis octobris néhai méltóságos gróf Százhegyi Lázár Adámné Daniel Anna asszony egy bőrös ládáját és ugyan egy fehér négy szegeletű ládáját az itten levő mikházi clastromnak conservatoriumában, hogy bététetett legyen pro securitate praesentibus, attestalom fide mea mediante. Signatum Mikháza 20 mensis octobris Anno Dni 1757.

Ita est Fr. Marcus Géczi
p. t. Guardianus.

Coram nobis:

Balthasare P. Horváth.

Emericus Szabó de Mikelház Syndico.

(Eredeti a b. Bálintitt. es. ltárban.)

Közli: DEÁK FARKAS.

VEGYES KÖZLÉSEK.

Gr. Zrinyi Miklós csehországi rokonairól.

A M. Tört. Társulat által azzal bízattam meg, hogy ismertetném meg a gr. Zrinyi Miklóstra vonatkozó azon becses okmányokat, melyeket a neuhauszi gr. Czerninféle levéltárból lemásoltatva nagyérdemű tagtársunk gr. Széchen Antal ur volt szives beküldeni.

Van szerencsém azokat e következő sorokban tisztelettel bemutatni.

A nemes gróf által beküldött, s részint latin, és olasz, részint pedig német és cseh nyelven írt hat okmány Zrinyi Miklósnak Rosenberg Évával való házasságára és Szigetvárott bekövetkezett halálára vonatkozik.

A házasságra vonatkozók közül kiváló érdekléssel bír azon cseh levél, melyben Lobkovicz vágróf arra kéri Hradeczi Joachim cseh cancellárt, hogy Zrinyi Miklósnak Rosenberg Évával való menyegzője a családban előfordult haláleset folytán, minden zaj és pompa nélkül tartassék meg.

Tudjuk ugyanis, hogy Zrinyi, ki második nejét Széchy Margitot egybekelésök után csakhamar eltaszította magától, 1563-ban feleségül kérte Rosenberg Évát, egy előkelő cseh család kitűnő sarjadékát. Évának szülei már ekkor nem éltek, s ennél fogva nagybátyja Rosenberg Vilmos, mint esaládfő, viselte a szülői gondok terheit. Ennek kellett volna a házasság körüli teendőket is végeznie. Azonban nem tudni mi okból, ő a Zrinyivel való érintkezést és általában az egész házassági ügy keresztülvitelét sógorára a Hlubokai és Hradeczi Joachimra bízta oly utasítással, hogy az intézkedéseiben mindenek felett a leendő házastársak boldogságát, a rokonok becsületét és az isten dicsőségét tartsa szemei előtt.

Ugy látszik, hogy Zrinyi személye ellen semmi kifogás nem volt, s a Rosenberg család minden tagja örült a világszerte ismert magyar főúr és hadvezér rokonságának. De a menyegző megtartása elé sok akadály gördült, amiért azt el is kellett halasztani.

A kezünk alatti oklevelek között időre nézve legelső Zrinyinek 1564 máj. 9-kén Szigetvárban kelt latin levele, új sógorához Neuhausi Joachimhoz, melyben örömet fejezván ki családjá jólléte fölött, arról értesíti, hogy aug. 20-kára kitűzött menyegzője — nem éppen kedve sze-

rint — elhalasztatott. Igéri e levélben, hogy ha valami akadály nem jö közbe, különösen, ha az ellenség támadása nem tartandja vissza, meg fogja őt látogatni. Ugy látszik, hogy már ekkor aggódott a király életéért, mert a király súlyos betegségének fölemlítése mellett megjegyzi, hogy ha ő felsége meg talál halni, akkor tartani kell attól, hogy az országban még nagyobb zavarok fognak bekövetkezni, amitől isten mentsen! Panaszolja azt is, hogy a törökök sok rablást követnek el, daczára annak, hogy az évi adót megkapják. Végül menti magát, hogy e levelet nem németül, hanem latinul írta »absentia enim secretarii nostri germanici id accidit«.

A második levél 1564. jul. 25-kén Csáktornyan kelt. Már akkor a német secretarius kéznél volt, mert ez *németül* van írva, és pedig ugyanesak azon sógorához, Neuhausi Joachimhoz. Ebben keserűen panaszolja, hogy az ő önfeláldozó szolgálatait Bécsben nem méltányolják, sőt ellenkezőleg kárhoztatják s becsületét bemocskolják. — »ich nimb mir Gott zu meinen Zeugen — írja egyebek közt — dass ich darin kheines wegs mein aigen nutz betracht, sondern Vermain mit meinen grossen Unkosten treulich zu dienen endgeg werden mier meine treue dienst mit Ungnaden auch merklicher meiner ehr Verletzung betontt, Gott wais am aller besten, wie zu grosser Verkhleinerung meiner ehr und reputation so grosse unverdienete schmach schandt, und ungrad Ihrer Apost. Majestät mir khümbt.

A menyegzőre vonatkozólag új megállapodás történt a cseh rokonok között, mert Zrinyi köszönetét fejezi ki e levélben új sógorai iránt, hogy tekintetbe vették az ő fontos okait, és a menyegzői szertartást a közbejött gyász eset miatt tovább el nem halasztották. Most ismét aug. 20-kára lett kitűzve, aminek következtében Zrinyi előre jelenti, hogy a mondott napon, barátaival és ezek hölgyeivel együtt meg fog jelenni. A megjelenendő vendégek névjegyzékét is odamellékeli a levélhez, azon megjegyzéssel, hogy ha ezeknél több vagy kevesebb fog menni, azt írásilag fogja tudatni sógoraival.

Azonban a várva várt menyegző, melynek minél fényesebb megtartásához már minden intézkedés meg volt téve, s mint a fentelbi sorokból látjuk, már a vendégek is be voltak jelentve, mégsem tartatott meg aug. 20-kán. Új váratlan akadályok jöttek közbe. Először is a király halála jul. 25-kén, minek következtében az udvari főuraknak gyászt kellett viselniök; másodszor pedig Rosenberg Vilmos nejének már fentebb jelzett halála, mely a családfőt végképen lesújtotta.

Ily körülmények között a házasság létrehozója, a menyegzői ünnepély rendezésével megbízott Hradeczi Joachim és a család többi tagjai újra el akarták halasztani az egészet, míg a szokásos gyászdíó le nem telik. Azonban Zrinyinek sürgető okaira mégis rá állottak, hogy az esküvő szept. hóban megtartassék ugyan, de különben minden lakodalmi zaj és pompa mellőztessék.

Erről szól Lobkovicz várgrófnak 1564-ben Krumlovban írt s Hradeczi Joachimhoz intézett azon cseh levele, melyet magyar fordításban ezennel van szerencsém előterjeszteni.

A levél így hangzik :

Legkedvesebb barátom, sógorom, és komám ! A mindenható kegyelmes ur istentől kívánok kegyelmednek és családjának jó egészséget és minden más kívánatos jókat !

Kegyelmednek azon írása szerint, melyet velem egyebek között Rosenberg Éva leányasszonyunknak gr. Zrinyi Miklóssal való menyegzőjére és örömnünnepére vonatkozólag közölt, hogy miként kelljen eljárni, minthogy közbejött ezen keserves gyász, mely a mi legkedvesebb sógorunkat Rosenberg Vilmost érte, hogy t. i. a mindenható ur isten e földről az örökké tartó örömbe hívta el nejét, — tekintve, hogy gr. Zrinyi is óhajtja, miszerint ügye már tovább ne halasztassék, — és hogy kegyelmed minő módozatot talált, s hogy maga a gróf is minő okokat hozott fel kegyelmednek, melyeket (külömben) kegyelmed maga is felhoz, hogy (t. i.) mért nem volna jó tovább halasztani a dolgot : mindezt előbb magam megolvastam, azután pedig tudtára adtam a mi Swambergi Henrikünknek, s elég körülményesen beszélgetvén vele, leginkább azon utakról-módokról gondolkoztunk, hogy mikor lehetne alkalmunk minderről együtt beszélgetni, s azt a főurnak (t. i. Rosenberg Vilmosnak) előterjeszteni. — Mert kegyelmed maga tudja, hogy főurunk ezen keserves gyászában, melyet igen gyakran fölemleget, s melyből csak nagyon lassan üdül fel, különösen nekünk, kik ez idő szerint körülötte vagyunk, arra van legfőbb gondunk, hogy önegészségének ártalmára ne legyen, s ha e menyegzői tárgyról akarunk vele beszélni, csak csinján tartózkodva kell őt megközelítenünk, — és amint ennek idejét láttuk így cselekedtünk, és a mi legkedvesebb sógorunknak Rosenberg Vilmosnak mindezt szépen előterjesztettük ; és azután közölte, Swambergi Henrik és én közöttem elég bő tanácskozás folyt mindarról, a miről kegyelmed nekem írt, — s jóllehet ő a mindenható isten akaratja folytán mindattól megfosztatott, a mi neki e világon kedves vala, s amit legjobban szeretett, — s talán mások, kiket e gyász és keserv nem illet oly közelről azt, ugyan emlegetik, de reá nem sokat gondolnak ; de a közeli rokonoknak és barátoknak — mit senkisémet vehet nekik rossz néven — a főurral együtt kell őszinte fájdalmat érezniök. Azért ez idő szerint itt Krumlovban semmiféle lakodalmi mulatságra és ünnepélyre gondolni

nem lehet; sőt a főurnak megszomorodott szive semmiképen sem teheti, s nem is fogja megtenni azt, hogy másutt is jelen lehessen ily alkalomnál. Mert azt az emberek nemcsak itt Csehországban, hanem a Brandenburgi örgróf öméltóságánál, sőt másutt is félre magyaráznák, amit kegyelmed, mint okos ember, szintén beláthat. Mert ámbár nem is történék az Krumlowban, miután a főur nem tekintí a kiadásokat vagy a pénzt, mert ő minden szükséges dolgokat előkészített, hogy az egész tisztességesen menjen végbe: de ha bárhol másutt valami pompával kellene lennie, az nem rendeztethetnék másutt, mint az urnő lakhelyén és annak neve alatt. Azért az, ezen gyászos időben, nem történhetnék meg bizonyos rágalmak nélkül.

Arról is értekeztünk, hogy — ámbár az elhalasztásra méltó okunk lenne — de mivel e halasztásnak nemcsak néhány rövid hétre, hanem a gyászidő leteltéig, tehát igen sokáig kellene tartania; és mivel ezt, felhordott okainál fogva maga a gróf is nem kevésbé neheztehetné: azért isten nevében terjessze elő ezt a közbejött valódi okot a grófnak, hogy (tudja) mért nem történhetik meg a dolog — úgy a hogy illenék — Krumlowban. Bár sikerülne vele egyértelemre jutni! Eszközölje azt úgy, amint kegyelmed eleve megírta, hogy se előljárók, se más vendégek ne hivassanak, s hogy az emberek között semmi híre ne menjen annak, hogy itt valami multság vagy lakodalom tartatik, — és hogy a gróf, úgy amint kegyelmed írja, csak mintegy három vagy négy rokont hozván magával, s 10 vagy 20 kocsit, minden hölgyek nélkül oly egyszerűséggel menjen kegyelmedhez Hradeczre, mintha csak Rosenberg urat akarná meglátogatni az ő szomoruságában; s megérkezvén Hradeczre, ott értekezzenek arról, hogy a főur szintén csak úgy véletlenül, egyszerűen, az ő gyászához illően menjen kegyelmedhez. A morvai kamarás úr, s a mi Swambergi Henrikünk, Rosenberg Péter és én, mintha mindenikünk külön véletlenül érkeznek kegyelmedhez, (kell) hogy némelyikünk fél vagy egész nappal is előbb jöjjön — ezt már kegyelmednek a gróffal tökéletesen egyetértve kellene tennie, mely napon kelljen a főurnak Hradeczre megérkeznie, hogy ha a lakodalomnak *Sz. Bertalan előtti vasárnapon* kell lennie, egy vagy két héttel hamarább jöjjön; s talán az sem ártana, ha a gróf úr kegyelmednél egy két nappal hamarább érkeznek meg, mint mások, olyképpen, mintha kegyelmed, önmagától írta volna nekünk, kérve bennünket, hogy kegyelmedhez jöjünk látogatóba, és hogy ekkor gondolták ki a módokat, melyek szerint kegyelmed kívánságára jöttem el, hogy értekezzünk és hogy a gróf kívánsága ezen véletlen összejövetel által teljesítve lehessen; És hogy ezen véletlen találkozáskor és kölcsönös látogatáskor a gróf kívánságára, mivel ő annyira óhajtja s kegyelmed is tanácsolja, hogy e dolog tovább el ne halasztassék, tehát isten nevében a mi Rosenberg Éva leányunk minden zaj nélkül a szent házasságra lépjen s a kézfogó és összekelés is itt történjék meg; és amennyiben e dolgok ily titokban és véletlenül, minden multság és pompa nélkül történnének, talán eszközölhető lenne,

hogy a főúr is minden lelkiismereti furdalás nélkül jelen lehessen a kézfogónál, — amint ő azt maga is kívánja. Ekként aztán minden megtörténhetnék zaj nélkül, annyival is inkább, mivel ezt megelőzőleg, isten kegyelméből, már minden szükséges dolgok előkészítették, nevezetesen ami a négylábu és szárnyas állatokat, azután más házi dolgokat s végre a különféle italokat, fűszereket, halakat, az abrakot, szóval minden megkívántató szükségleteket illeti, amit kegyelmed és a gondozásra felhasznált emberei szükségesnek véltek arra, hogy a meghívottak itt Hradeczen megtiszteltessenek. Mindezek részint Krumlowból részint a főúrnak más uradalmaiból fognának vitetni Hradeczre. Minthogy pedig az ezen véletlen összejövetelre és egyezsége szükséges dolgok összehordására öt vagy hat nap is fog szükségeltetni, ennél fogva a vendégeket addig kegyelmed lesz kénytelen magánál tartani, — és amidőn már e dolgok isten segélyével ekként szerencsésen megtörténnek, hogy a többire nézve mi lesz a grófnak akarata és kívánsága az elhozatalra nézve, hogy mindjárt magával akarja-e vinni jövőendő nejét, vagy pedig az egészet máskorra fogja halasztani, arra nézve a megállapodás bizonyosan akkor fog megtörténni. Sziveskedjék ezt Rosenberg urnak és más barátainknak tudtára adni, hogy ez el nem kerül, annál is inkább, minthogy — amint kegyelmed írja — ezen intézkedések Rosenberg urnak s Swambergi Henrik urnak vélekedésével is megegyeznek. Kegyelmed tudni fogja saját belátásával, hogy — tekintetbe vévén a bekövetkezett szomorú időt, miként terjessze ezt elő a gróf ő kegyelmének, és a miben megfognak állapodni, azt ugyanezen szolga által sziveskedjék megizenni Rosenberg urnak, hogy ez tudja magát mühez tartani. Sógori szeretettel kéri kegyelmedet a főúr, hogy lehetőleg minél hamarébb — amint t. i. Hradeczen a hazafelé való utazásra az engedélyt megkapja — igyekezzék vele találkozni, hogy ha mindezen dolgok oly móddal, amint megírtam, Hradeczen megtörténhetnének, ezekről mennél előbb körülményesen beszélgetvén, egymásközt végmegállapodásra juthassanak. — Ezek után Rosenberg Vilmos és Svambergi Henrik ökegyelmeik sógori és komai szolgálatjukat ajánlják kegyelmednek, Swambergi Henriknek neje pedig ajánlja kegyelmednek az ő imáját és kíván állandó egészséget és minden jót. Ezzel a kegyelmes ur isten adja, hogy jó egészségben, szerencsésen és vigasztalódással találkozassunk!

Kelt Krumlowban a Sz.-Prokóp koronaörökös napja utáni szerdán urunk 1564-ik esztendejében kegyelmednek hű barátja, sógora és komája a fővágróf (Lobkovicz).

ZSILINSZKY MIHÁLY.

Adalékok Erdély történetéhez a párisi nemzeti könyvtár kézírataiból.

Hatalmas anyagi és szellemi erők találkozása, egymásra kölcsönös befolyása alakítja Magyarország történetét a 16. és 17. században.

Kérdéssé vált a nemzet egész fejlődése, mint keresztény, európai államot képező egysége; a török hódítás mellett Erdély különválása és az erejét idegen talajból nyerő királyi hatalomnak a nyugoti részekben minden nemzeti alkotás rovására túlsúlyra jutása veszélyeztették azt. És e mellett egész valójában felrázta az Európaszerte egymás ellen törő vallásos ellentétek harcza, melynek minden fontosabb alakulatát felvette és magáévá tette a nemzet, bizonyítva a nyugoti nagy művelődési körhöz tartozását éppen akkor, midőn a keleti katonai despotia létét is fenyegette. Az európai civilisatio két nagy osztálya, a román és germán, szintén hazánkban csapott össze és éppen egymással viaskodásuk, egyesülésükig a közös ellenség, a török ellen, adja meg az akkori magyar történetnek világtörténeti fontosságát. Akkor is meg volt már az európai egyensúly. A Habsburgok és Bourbonok családjainak rivalitása egész Európát két táborba osztotta. A vallásos eszmék általános érvényre jutása meggyengítette mindenütt a nemzeti kötelékeket. A francia nép nagy része II. Fülöp hatalma alá áll, mert nem akar eretnek királyt; a német választófejedelmek az »örökös ellennel« a francia királylyal lépnek szövetségre, hogy hitüket megőrizhessék, az erdélyi protestánsok a törökre támaszkodtak, hogy magyarországi hitsorsosaik helyzetét biztosítsák.

Általában a dynastikus és vallásos érdekek különféle, minduntalan változó csoportosulása az, mi az ujkor kezdő idejét jellemzi, míg elő nem állott XIV. Lajos monarchiájában az állam határozott uralma az egyház fölött. Ugyan e viszonyok szabták elő a kis Erdélynek is politikáját. Erdély többnyire egyik végbástyája azon nagy koalíciónak, mely Franciaországot, Hollandot, északi Németországot, a protestáns magyar nemességet és a szultánt egyesítette a spanyol király és a római császár ellen: ha fenn akarta tartani önállását a török védszárnya alatt, ehhez kellett is tartoznia. Egy fejedelme mert kilépni azon körből, melyet országának állása előírt: a katolikus Bátori Zsigmond.

Már 1563-ban a magyar viszonyokat leíró velencei követnek feltűnt, hogy egyedül a Bátori család maradt katolikus az előkelő magyar családok közt. Az ifju Zsigmondot jezsuiták nevelték, kiknek már annyi diadalt köszönhetett a római egyház. Szembetűnő a különbség az akkori protestáns és katolikus fejedelmek nevelésében. Amott majdnem kivétel nélkül romlatlan, de durva, miveetlen, a biblia mellett többnyire a kanesót és kardot egyaránt forgató férfiakat lá-

tunk, itt az akkori műveltségbe beavatott, visszavonuló, országukat írószobájukból igazgató, személyüket fényes, a művészet által nemesített pompával körülvevő uralkodókat. Bátori Zsigmond uralkodását egy ilyen udvari ember irta le, éppen azon emlékezetes időben, midőn nyíltan fellép szándékával, vérpadra küldi az ellenálló főurakat és megköti a szövetséget Rudolf császárral, melynek az 1595-ik évi diadalmas hadjárat Havasalföldön volt eredménye.¹⁾ Leírása, mint már állása mutatja, — Pietro Busto volt, a herczeg udvari zenésze, — meglehetősen felületes és a mellett pártos, nem is igen gyarapítja ismeretünket sok új adat által, de mint egykorú tanu feltünteti a fejedelmi udvar véleményét a dolgok helyzetéről és talán azt is, mit a fejedelem szeretett volna elhitetni a világgal. Különben néhány mondása őszintesége mellett bizonyít.

Az ország művelődési viszonyairól is nyújt néhány becses adatot és a fejedelmet természetesen nagyon kedvezően itéli meg, mégis némely tekintetben új színben tünteti fel, különösen a kolosvári nagy tragédiát beszéli el részletesen. Iparkodunk e következőkben hiven követni válogatott nyelven irt jelentését.

Az ország határainak elsorolásán kezdi, feltűnik már neki is, hogy éppen Magyarország felé nyílt csak, másfelől csak keskeny hágókon lehet hozzá férni. Kevés benne a sík, de az alacsony hegyek termékenyek és a völgyek nagyon kellemesek. Igen sok bort termeszt, különösen fejezet, mindenféle gabonát, gyümölcsöt, szénát, barmot és jó harczyi lovakat. A gabonát többnyire kalászosztól rakják el gödrökbe. Sok kőszót találnak, több száz lépésnyire ásnak a földbe, fával véve körül az aknát, míg eléri a sótartalmú sziklát. Igen nagy hasznát veszik az építésnél a régi római épületek romjainak és ilyenkor gyakran találnak római márvány szobrokat sok felirással és sok ezüstpénzt, néha aranyat is. Arany-, ezüst bányák is találkoznak a többi ércbányák mellett, sőt eleven kénésöt is nyernek nagy mennyiségben.

Váradon kívül mely túl esik az ország határán, de mégis Erdélyhez tartozik, hét városa van Erdélynek, azonfelül sok vára és helysége. A székhely *Gyulafehérvár*, nem nagy város, de kényelmes az udvarra nézve; magyarok lakják. A legnagyobb *Kolosvár*, hol a magyarokon kívül más nemzetek is laknak és különösen nagy kereskedést üznek. *Szebenben*, *Megyesen*, *Bistritzában*, *Seghesváron* és sok más várban és helységben többnyire szászok laknak. Sok vár és a hozzá tartozó helységek a fejedelem tulajdona, mások a magyar nemeseknek és az ország tanácsa-

¹⁾ Descrizione della Transilvania fatta da maestro Pietro Busto Bresciano Musico di quel serenissimo Principe 1595, 683. kézirat.

sainak képezik birtokát. Ezen helységek népességét oláhok képezik, kik a magyarok szolgálai és ezeknek földjeit művelik minden jutalom nélkül. A gazdagság sok ilyen szolgának birtokában áll. Az oláhok a hunnok által elűzött rómaiak utódjai, nyelvük »bizonyos barbar szókkal romlott latin, olyanforma, mint a friauli, de még sokkal rosabb.« A görög vallást követik. — A várak és helységek körül sok cigány (Zingari) is tanyáz, kik télen szalmával fedett sár-kunyhókban laknak, nyáron pedig szabad ég alatt. Mindenféle piszkos foglalkozást üznek, a hóhérokat többnyire közülök veszik.

A magyarok hadviseléssel foglalkoznak, a szászok kereskedéssel és mesterségekkel. Egy velenczei mérő gabona ára négy lira, egy akó bor 30 soldi, a marhahús fontja egy soldoba kerül. Egy borjú 3 lira 25 soldiba kerül, ha drága, egy bárány 24 soldiba, az olaj fontja 30 soldi. Olesó a hal is, de nyáron nem igen fognak.

A vallást illetőleg a szászok lutheranusok, a magyarok azelőtt jó katolikusok voltak, de a török háborúban kivesztek a jó főpapok és jó katolikus király sem volt, mióta a törökök elfoglalták Budát és majdnem egész Magyarországot. Akkor tájban Blandrata olasz orvos élt itt, ki ékesszólása által bejutott a tanácsba, és alattomban annyira vitte a magyarokat, hogy áttértek az arianus hitre és most kevés köztük a katolikus, de van kalvinista, anabaptista, manikheus, még epikuréus is köztük. Egy ideig nyugodtan elfért ez a sok hit, de midőn Blandrata, mint követ kieszközölte, hogy a lengyelek Bátori Istvánt választották meg királyuknak, Henrik²⁾ király helyébe és ez testvérére Kristófra hagyta az országot, öcscsére Boldizsárra pedig Fogaras grófságát, mindenféle cretnekség felütötte fejét. A most dicsőn uralkodó fejedelem, akkor még kiskorú gyermek volt, a jézsuita atyák őrizete alatt. A kormányzó nem tett semmit, úgy hogy még csak a török vallás hiányzott, és a keresztényeket kényszerítette egyenlenségük a töröknek adózni és szövetségre lépni vele, úgy hogy midőn a fejedelem bejárta országát, a saját zászlaján kívül a törökét is vitték előtte és alig van nemesi ház, melynek tetején nem ragyog a hold és a csillag jele.

Az a ravasz Blandrata azt is tanácsolta, hogy mindig jó barátságban kell állani a szultánnal, ha békét akarnak. Már hét éve, hogy elhalt egy unokaöcsese által, ki nem akart tovább várni a sok pénzre. Ezt is felakasztották és így mindkettő elvette méltó jutalmát. — Ez alatt az ifju fejedelem maga akarta kezébe venni a kormányt. A tisztelendő atyák kiképezték minden erényben, minden tudományhoz értő, igen ékes szoló, igen szépen ír és vallásos, jámbor lelkű. Közép testalkatú, jó színben van, mindig jó kedvű, úgy hogy mindenki, ki látja, kénytelen szeretni őt, de ha haragszik rémitő, csak hogy nem sokára magához tér haragjából. Tagjaira nézve erős, nagyon ügyes a lapda és tűzjátékban és a kardforgatásban, nagy súlyokat emel és vasat tör szét,

²⁾ Valois Henrik, francia király 1574—1589.

úgy hogy erőben nincs párja. Nyargalásban és lándzsavetésben sem mérkőzhetik vele, a mellett igen jó zenész és a legjobb mesterekhez méltó zenedarabokat szerez. Nagyon jól beszél olaszul, nem veti meg az erényt alacsony helyzetben, bőkezű, igazságos és kegyelmes. Minthogy már teljesen értett a kormányzáshoz, összehívta az általános dietát, hogy letegye a hűség és engedelmesség esküjét. Ez késznek nyilatkozott, ha elűzi a jezsuita atyákat az országból, mert beleavatkoznak az ország ügyeibe és megírják titkaikat az idegen fejedelmeknek. Az uralkodó vérző szívvvel engedett és helyettük mulattatására jó zenészeket hozatott. A mi a szerelmet illeti, most is szűznek tartják, oly erényesen nevelték. Azóta is mindig miséztetett, azonban egyházában és papjai közt volt egy spanyol jezsuita atya, don Alfonso, nagyon tudós ember, ki folyékonyan beszélt latinul, kinek ő fensége többször vette hasznát, követségben ő szentségéhez és ő császári felségéhez.

A mult évben a török nagy hadjáratot indított és pénzt és hadi eszközöket kért ő fenségétől, és meghagyta, hogy induljon seregével a császáriak ellen. A tanácsosok Blandrata tanácsára emlékeztek, de ő fensége mindig bátor volt és jobb szeretne elesni, Krisztusért harczolva, a hitetlenek ellen, mint a hívők ellen fordulni és épen így gondolkozott a magyar hadi nép legnagyobb része, a székelyekkel és szászokkal együtt. A moldvai és havasalföldi vajdák felajánlották szolgálatukat és a törököknek alávetett rusznyákok, bolgárok és szerbek is már mintegy 5000-en fegyvert fogtak felszabadulni a kegyetlen zsarnokság alól és jó hadvezért kértek csak tőle. Felajánlották, hogy első rohammal beveszik Temesvárt és egy szomszéd fontos várt már át is adtak neki. Mondták, hogy számuk gyorsan 50,000-re emelkedhetik és mindent megtesznek szabadságuk visszaszerzésére, ha csak egy lovas csapatot is küldenek segítségükre. De a tanácsos urak húzták, halasztották a dolgot, sőt értesítették a törököket, kik szétverték a fegyvertelen csapatokat. Még azon erősséget is visszaadták a töröknek, kivel mindig titokban leveleztek. Ha végrehajtották volna a fejedelem akaratát és elfogadták volna isten ajándékát, a török már rég le volna verve azon részen, mig így gyarapította hadát, erősítette Temesvárt és a többi várát és boszújával fenyegeti az országot.

A fejedelem maga bement az országgyűlésbe, a mi itt nem szokásos, és kitünő beszéd által azon ígéretre bírta a senatust, hogy megteszi, mit ő fensége rendel, de mihelyt kijöttek a palotából, sok csalást követtek el az urak. Azon időtájban a tatárok átmentek Lengyelországon, a nagykanczellár, ki nagy seregnek élén állott, nem akadályozta őket, mi-ben tán az erdélyi uraknak is volt része, és betörtek Erdélybe közel Huszt várához, a császári Magyarországra nyíló völgyön át. A császáriak homlokban ellenállottak, a fejedelem erős csapatot küldött ide, hogy oldalról támadják meg, de a vezérnek hamis rendeletet adtak, mintha ő fensége azt akarná, hogy ne bántsa a tatárokat. Így ezek nagy veszteséggel legyőzték a császáriakat. A fejedelem belátta, meny-

nyire elárulják alattvalói és elhatározta, nem tudom cselből vagy öszintén — hogy elhagyja országát és kevés hű magyar és olasz szolgálával, kik közt volt Simone Gengo is, azelőtt a toskanai nagyherceg építő mestere, és körülbelől $\frac{1}{2}$ milliónyi kincscsel ékszerekben és aranyban elindult Fehérvárról, azt híresztelve, hogy Olaszországba megy, és éjjel-nappal lovagolva, nagy veszélyek közt elért egy igen erős várba, Kővárba. Bátori Boldizsár, a főhadvezér és kormányzó, 100 lándzsás lovast küldött ki, hogy foszszak meg kincsétől és életétől. Midőn látták, hogy biztos helyen van, csellel akarták elfogni, hogy a töröknek bilincsekben adják át és a szultánt kiengeszteljék. A fejedelem lassankint felfedezte a tervet, és lakomákra hívta meg őket a várba. Ők, bár gyanuperral élve, elmentek, hogy el ne árulják magukat, és ajándékokat hoztak ő fenségének, hogy eloszlassák gyanuját. Ezen párt feje Kendi Sándor volt, kinek egyik leányát nem rég vette el Bátori Boldizsár, a másikat a főkancellár. Meg akarták ölni ő fenségét és unoka öcscsét, Boldizsárt emelni méltóságára. A nép már félt, hogy elvesztette jó fejedelmét és oly rosszat nyert cserébe, nem lehetett mást hallani, mint sirást és imádkozást; a katonák és hadnagyok fenyegetődöztek, hogy felmondják az engedelmisséget a hadvezérnek és hogy csak a hitetlenek ellen akarnak harcolni, ő felsége szándoka szerint. Az összeesküdtek ezt látva, még szinleltek, jó szóval tartották a népet, és a vajdát, kit megakartak mérgezni, meghívták Kolozsvárra. Ő fensége csak 8000 székely megérkezését várta, már értesítette volt grófjukat, ki leghívebb kamarása volt és velük és a szászokkal együtt, kik szinte a fejedelemmel tartottak, vonult be Kolozsvárba. Az urak nem is gyanították, hogy tervüket ismerik és nagyon szívesen rá állottak meghívására, hogy vasárnap jöjjenek vele misét hallgatni, azt híván, hogy ott megölik és aztán mindenki megnyugszik benne és senki nem támad ellenük. De isten keze, mely a jó fejedelem részén volt, értesítette mindenről. Vasárnap reggel, midőn mind együtt voltak a palota termében, elfogatott 13-at az ország legelőkelőbb urai közül, erős békókba verette őket és midőn megtalálták náluk a leveleket és a hamis ígéretek és pecséteket és ő fensége előttük elolvasta, nem mertek tagadni semmit, annyira elrémültek, szörnyű árulásukat hallva ő fensége szájából. Sokan egyformán vallottak ki, így megtudták a czinkostársakat és mind bűnösöknek bizonyultak és kedden ötöt lefejeztek a főtéren, néhány nappal később néhányat felakasztottak a börtönben, más négyet Fehérvárra vittek és a fejedelem, minthogy nem voltak annyira bűnösök, megkegyelmezett életüknek.

A nagy lelkű Geszti Ferencz mindig vitéz hadvezér volt a török ellen és bámulásra méltó tetteket követett el ellenük. Déva vára, a török határon az ő birtoka. Bocskai Istvánnal, Várad kormányzójával és most főhadvezérrel ő volt ő fensége tanácsadója ezen nagy bajokban. A fejedelem most gazdag és hatalmas és erősen készül a háborúra urunk Jézus Krisztus nevének és a szent katolikus hitnek dicsőségére és kegyetlen ellenségeink romlására. Alba Giulia januarius 21-én 1595.

Azt hisszük, e jelentés későbbi kiegészítésének kell tekinteni az erdélyi fejedelem következő utasítását követjéhez Rómában.¹⁾ Mindkettő bizonyítja, mily élénk volt a katolikus világ szellemi középpontjában az érdek, melyet az erdélyi politika rögtöni változása felidézett.

A következő okokkal kell bizonyítani, hogy a török minden erejével ellenünk fog fordulni.

1. Mert elpártoltunk tőle és megvetettük minden ajánlatát. 2. Mert elvettük az élelmi szereket, melyeket Oláhországból küldöttek a Dunán felfelé, nem csak a kísérőket kaszabolva le, hanem a fedezetet is, és 8 zászlót foglaltunk el. 3. Mert elidegenítettük tőle a moldvai és havasalföldi vajdákat és lekaszaboltuk a tartományban levő törököket és azokat, kiket Sínan basa oda küldött telelni. 4. Mert sok kárt tettünk neki Temesvár és Várad körül is, és oda küldött seregünk már is levágott 3000 tatárt. 5. Mert a mi példánk a többi alattvalóját is elpártolásra bírhatja. 6. Mert Oláhország Konstantinápolyt táplálja, a Dunán lefelé nagy mennyiségben visznek oda besózott húst, vaját, mézet és szárazföldön sok marhát hajtanak oda, még a szultán udvarát is innen látják el. Ez az ok egyedül is elég, hogy gyors boszúra bírja. 7. Mert közel vagyunk hozzá és távol a keresztény segélytől és így könnyen vél elnyomhatni. 8. Mert végre tiltja neki a háború mestersége, hogy előre nyomuljon, minket oldalában hagyva. — Igyekezni kell, hogy belássák, mily veszélyben vagyunk a kereszténység szolgálatában és hogy más részt mi árthatunk legtöbbet az ellenségnek, ha kellően segítenek pénzzel, mert utunk csupa keresztény meghódított tartományon át vezet, melyeknek lakossága felkelésre készül és így mindjárt török földre vihetjük a háborút, mint az idén tettük. Ha a császári sereg is erélyesen készül támadásra, sokat reményelhetünk és szívesen áldozzuk fel vérünket és alattvalóinkat, mert mindig el vagyunk határozva inkább elveszni a kereszténység szolgálatában, mint legnagyobb hatalomnak örvendeni török zsarnokság alatt.

Végre fel kell tüntetni, mily nagy kárt hoz a kereszténységre a mi veszélyünk

Laus Deo.

Ezen messze csapongó remények nem mentek teljességbe, leginkább Rudolf erőtelen eljárása következtében. Bátori Zsigmond végre 1602. júliusban végkép elhagyta fejedelemségét és Rudolf hatalmába adta magát. Fennmaradt az ezen elhatározását a császárnak tudtára adó levél francia fordításban.²⁾

¹⁾ Avvertimenti del Principe di Transilvania mandati al signor Fabio Gienca suo Ambasciatore in Roma da esporli a sua Santità. Kélt nélkül. 1371. kézirat.

²⁾ Translation de la lettre de Battori Sigismond prince a l'empereur Rodolphe. 1602. jain. 4.

»Császári és királyi felség, kegyelmes uram. A sors annyi csapása és ennyi ingadozás után szentelt felséged kegyelmébe ajánlom magamat, mint legbiztosabb révbe, bár több más részről is nyílik kilátás, késleltetni bukásomat vagy helyreállítani ügyemet. De nem találtam méltóbbat és üdvösebbet, mint uram karjai közé vetni magamat. Felséged kegyelme ismeretes és kipróbált. Veszélyes helyzetem legjobban bizonyítja, hogy nem követtem annyira bölcs rendeleteit, mint illett és kötelességem lett volna, és gyakran engedtem elcsábíttatni magam hiú tanács és balga remény által. Ezért, bármi történjék velem, tisztelettel borulok felséged lábai elé. Több bizalmam van irgalmában, mintsem hogy félnék haragjától, melyet hibáim idéztek elő. Alázatosan bocsánatért esedezem mindenért, mit felséged ellen vétettem. Reménylem, felséged nem veti vissza azt, ki teljesen kegyelmébe adja magát.«

Közli: DR. MARCZALI HENRIK.

Adalék Mária Krisztierna s Carrillo Alfonz történetéhez 1598. és 1599-ben.

A »Magyar Történelmi Tár« XXIII-ik kötetében »Okmányok és levelek az 1595—98-iki alkudozások történetéhez« czim alatt, Mária Krisztiernának és Carrillo Alfonznak számos kiadatlan levelét tettem közzé, melyek e szép és szerencsétlen fejedelem asszonynek életéhez fontos és becses adatokat szolgáltatnak. Jelen közlemény bizonyos tekintetben annak folytatását képezi: s ez adatok annál becsesebbek, mert azokat még eddig senki, még Hurter sem használta fel (nagy művében: Geschichte Kaiser Ferdinand II. und seiner Eltern.)

I.

Bécsből, 1598. máj. 30-kán Mátyás főhg a következő két levél másolatát küldi meg a császárnak (was unser freundlicher lieber schwager der fuerst in Sibenbürgen, wie auch Pater Alphonsus Carrillius der sibenbürgischen sach halber zueschreyben):

a)

Báthory Zsigmond lev. Mátyás főhghez:

1598. máj. 29.

Serenissime archidux, domine domine affinis observandissime.

Eodem fere tempore, quo literae vestrae Serenitatis, 27 Maji datae ad manus meas heri pervenerunt, aliae maiestatis 15. eiusdem exaratae per magnificum et illustrem dominum Popelium mihi fuerunt exhibitae. Utrisque autem litteris benignissimis adducor ad omnem re-

rum mearum curam deponendam; siquidem a sacra maiestate et a vestra Serenitate optime curantur. Transylvania tamen non iam mea, sed augustae familiae, me omnino anxium reddit, quamdiu ab ea serenissimus archidux Maximilianus absens fuerit, propter multiplicis generis obstacula, quae mora haec longior sane quam oporteret parere posset. Quare id quod verbis coram rogavi, nunc hac epistola obnixè rogare cogor, velit Serenitas nimirum vestra serenissimum archiducem Maximilianum saepius et efficaciter hortari, ut omnem iam abrumpat moram illis provinciis perniciosam, ac suae serenitati proinde minime commodam, se statim in Transylvaniam conferens, cuius praesentia ut spero omnia erunt tuta et secura. Haec omnia et quaecumque inposterum necessaria iudicabuntur, perficienda existimo auctoritate vestrae Serenitatis, cui desidero una cum diuturna vita dignitatis omne incrementum. Posonii unde cras discedam, 29. die Maii anni 1598.

Vestrae Serenitatis

servitor et affinis
Sigismundus mpr.

b)

Carrillo levele Mátyás főhghhez.

Serenissime archidux domine domine clementissime.

Ita me premunt ob publicum bonum et obsequium inclytae familiae adversa, quae accidere possent in Transylvania tam longa tarditate atque absentia serenissimi archiducis Maximiliani, ut non verear vestrae, Serenitati molestus esse, obnixè iterum atque iterum rogans, uti etiam serenissimus princeps suis literis facit, nunc velit omnem auctoritatem et efficacitatem suam interponere ac exerere (!) apud serecissimum fratrem, ne propter deum et bonum publicum suam protectionem amplius retardet, ad quam quidem rem perficiendam plurimum faciet, si vestra Serenitas sua benignitate se obtulerit, futurum serium procuratorem rerum serenissimo fratri necessariorum. Deus Vestrae serenitati uberriam concedat gratiam et vitam diuturnam. Posonii 29. Maii 1598. Consultus fuit adventus domini Popelii, cuius causa hodie non discessit serenissimus, discedet vero crastina die.

Vestrae Serenitatis

addictissimus servitor
Alfonsus Carrilius.

(Mindkét levél egykorú másolata Mátyás főhg említett levele mellett a bécsi cs. áll. levéltárban. Hung.)

II.

1598.

Vt meminerit Vestra sacra Maiestas iuxta pacta debuisse commissarios V. sac. Maiestatis deferre secum in Transilvaniam ac dare sere-

nissimo principi literas obligatorias mercatorum ad soluenda illa 50. T. quas tamen domini commissarij in Transilvania se excusantes, quod eas non haberent, promiserant, deferendas Opoliam per alios commissarios, id quod praestitum non fuit, ut ingenue fatear, non absque meo rubore licet studuerim semper quoquo modo excusare.

Kivül: Extractus ex memoriali sacr. caes. Maiestati per P. Alphonsum Carilium oblato.

A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Urk.

III.

1599. apr. 26.

Serenissime princeps, domine domine colendissime.

Pax Christi etc.

Ex Berkez postremas dedi ad vestram Celsitudinem, has hinc do, unde cras mane Serenissima, quę optime valet, discedet, et ut indicavi prius, Cassovia me patietor præcedere. Rogo vestram Celsitudinem, sua pietate recogitet sæpius quę prius scripsi et coram sæpius dixi pro christianorum causa, qua deserta, mirum in modum lædetur conscientia vestrae Celsitudinis, quę causa vera existet ingentium malorum, quę inde nascuntur, et quę in hora mortis, fortassis non adeo remota, nullo solatio erunt vestrę Celsitudini, quę advertet me non aberrasse, quoties repetivi, iratum dum vindictam sumit oblectari quidem, sed postea diu flere, cum vindicta semper pariat consequentias amarissimas; plane agitur in hac re de charitate in christianos, de honestate, qua honor defendendus et de iustitia, quam qui transgreditur, graviter vulnerat conscientiam. Præstat, mi Serenissime, malas telas citius succidi quam in longum texere, quas re texere mandat deus, et tarde vix fiet. Eadem cupio legi a magnifico domino Bodonio, quem credo esse et cui possum dicere, Serenissimam optime affectam erga totam Transylvaniam et negocia, quę possent desiderari pro illius tranquillitate. Deus vestram Celsitudinem dirigat et custodiat, ne incidat in foveam alia via, quam voluit declinare. Mihi sane omnia vestrae Celsitudini adversa erunt ingratisissima. Sagmarini 26. Aprilis 1599.

Vestrae Celsitudinis

addictissimus servitor
Alfonsus Carrilius mpr.

Rome pro litteris conscribendis illarum trium dispensationum aliqua pecunia opus fortassis erit.

Külczim: Serenissimo domino, domino Sigismundo Transylvanie ac sacri Romani imperii principi, equiti aurei velleris, domino collendissimo.

Albe Julie.

(Eredetije — mely egészen Carillo irása — a bécsi cs. és k. állami levéltárban. Hungarica.)

IV.

1599. máj. 6.

Rudolphus etc.

Venerabilis deuote fidelis dilecte. Lit ras tuas 22. Aprilis ad nos Zacmaria datas, quibus repentinam rerum Transiluanicarum conuersionem diligenter exponis, accepimus. Quandoquidem vero multa te alia habere innuis, quae viuo sermone rectius ac tucius explicentur, ad nos quamprimum possis ut venias, cupimus, gratiamque tibi nostram benigne offerimus.

Datum Pragae 6. Máj. Anno 99.

Szélén : Patri Carillio.

Fogalmazvány a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.

V.

1599. Máj. 12.

Allerdurchlechtigster grossmchtigster Kaiser genedigster herr vnd vetter. Eur kay. Máj. sein mein Vnderthenigiste gehorsamste Dienst iederzeit beraidt wiewol ich Eur kay. Máj. von Sackmar auss vnderthenigist geschrieben hab; ich wolt patrem Carillum von Caschau auss fort schicken so hat es aber etlicher Vrsachen halber nit sein kinden, so balt er aber Eur Kay. Máj. genedigsten beuelch empfang raist er alsobaldt fort; hab mir derobvegen dissien schreiben an Euer Kay. Máj. geben wollen mit Vnderthenigisten bitt eur Kay. Máj. wollen im in allen genedigsten glauben und expedition geben vnd thue mich zu dero kaiserlichen huldten vnd gneden vnderthenigist vnd gehorsamist beuolchen datum Turoz den 12. Máj Anno 1599.

Eur Kay. Máj.

Vnderthenigiste vnd gehorsamiste Maim
Maria Christierna.

Kivül : Der Röm. Kay. auch zu Hungern vnd Behaimb Khün. Mt. etc.
Vnserem gnedigsten geliebsten herren Vettern.

Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban. Az egész levél a fejedelemnő sajátkezű írása.

VI.

1599. Máj. 24.

Durchleuchtigen etc. Ich hab E. L. Schreiben von dem Pater Carillio wol empfangen, vnd aus seiner Relation gern vernemen, das Sý nunmehr aus der Sibenbürgischen gefahr an sichere ort geraicht. Was nun Erstlich E. L. entschuldigung belangen thutt, warumb Sý, verwar-

tet meiner bewilligung, sich herauss begeben, bin Ich damit ganz wol zufrieden.

Souil das Diuortium betrifft, thue Ich meinem Oratori zu Rom die notturfft beuehlen, und was sonst in allem anderem derselben Zu gutem geraichten gern befürdern, vnd bin E. L. mit ganz Vetterlichem willen vnd treven Jederzeit wol zugethan. Datum Prag 24. May. 99.

Szélén: Antwort an die Fürstin in Sibenbürgen.

Fogalmazvány a bécsi cs. titk. ltárban.

VII.

1599. Aug. 17.

Allerdurchleichtigster grossmechtigster Kaisser, aller genedigster herr und Vetter. Eur Kay. May. sein meine Vnderthenigiste gehorsamiste dienst iederzeit beraidt; demnach patter Carillio wider won ir heiligkeit hieher kumen ist vnd dem alhirigen nuncio allen beuelch von ir heiligkeit bracht hat morgen des diuortio welches er nuncio heindt fruer publicirt hat, den gantzen process wie vnd mit was conditionen ir heiligkeit solches bewilligt hat wirt Eur Kay. May. von dem patter Carillio vernemen; ist ietzt allain mein vnderthenigiste gehorsamiste bitt Eur Kay. May. wollen hiefürohn wie biss datto mein genedigster Kaisser herr vnd vatter sein und ir genedigiste handt nit von mir abziehen sonder mich alzeit in Eur Kay. May. schutz vnd gnaden erhalten vnd thue mich derselben zu dero kaiserlichen vnd vetterlichen hulden vnd gnaden vnderthenigist vnd gehorsamist beuelchen. Datum Gratz den 17. Augusti Anno 1599.

Eur Kay. May.

Vnderthenigiste gehorsamiste Maim weil ich leb
Maria Christierna.

Kivül más irással: Der Röm. Kayserlichen auch Hungern und Behaimb Khün. Majestat etc. meinem gnedigsten geliebsten herren und Vettern.

Egészen a fejedelemnő irása. Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban.
Hungarica.

VIII.

1599. aug. 22.

Aller durchleüchtigster grossmechtigster Römischer Kayser Ewr Kay: Maytt. vnd Lieb sein mein gehorsamb Bruederliche willige dienst jedertzeit beuor, Genedigster freundtlicher geliebter Herr vnd Brueder. Vor wenig Tagen ist der Pater Alphonso Carillo von Rohm widerumb alher khommen. Der hat gestern bei mir Audienz gehabt, vnd mir das original der Bäbst. Heyl. dispensation oder dissolution Matrimonij,

zwischen der Ertzherzogin Maria Christierna, vnd dem Sigmundt Bathori, fürgelesen, vnd beÿ verwahrtes schreiben an Ewr Kay : Majestät zur dirigiern gebetten, Inn welchem er, wie ich verstehe, Eur Kay : Majestät auch ein Kopÿ mit einschleuss, Das habe ich also Ewr Kay : Majestät hiemit überschickhen, vnd mich benebens zur genaden vnnnd Brüederlichen Hulden alles vleiss beuelchen wöllen. Wien den Zway vnnnd Zwanzigisten Augusti Anno 99.

Eür Kay : Majestät vnd Lieb

gehorsamer bruder ¹⁾

Matthias mp.

Külczim : Der Röm. Kay : auch zu Hungern vnd Böhaimb etc. Kun. Mÿestät etc. Meinem gnedigisten freundlichen geliebten Herrn vnd Bruedern.

A bécsi cs. titk. ltárban. Hung.

IX.

1599. aug. 22.

Illustrissimi domini observandissimi.

Vestrae illustrissimae Dominationes, quid tandem Graecÿ factum fuerit, intelligent, cum ex litteris quas ad sacram caesaream Majestatem nunc do, tum ex exemplari, quod transmitto brevis apostolici ac dissolutionis matrimonij, qua serenissima Maria Christierna aequae sui juris liberaque pronuntiatur et declaratur, ac si nunquam contraxisset matrimonium, id, quod ob tam miserum rerum statum, dignitas inclÿtae domus Austriacae jure postulabat, utinam reliqua, sicut opus est, identidem salutari aliquo remedio corrigantur, ne plura damna respublica Christiana patiatur, vestrasque illustrissimas Dominationes dirigat in suis consilijs, dinque servet incolumes. Viennae. 22. Augusti. 1599.

Vestrarum illustrissimarum Dominationum

studiosus servitor

Alfonsus Carrilius.

Külczim : Illustrissimis Dominis, Domino Rumph sanctioris consilij caesarei praesidi etc. Domino Trautsen ejusdem consiliario etc. caeterisque perillustribus consiliarÿs, dominis mihi observandissimis. Pragae.

— *Egészen Carillo írása.* Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.

X.

1599. aug.

Perillustris atque magnifice domine, domine observandissime.

Ex pluribus, quas varÿs ex locis dedi, litteris, sua Majestas cae-

¹⁾ Mátyás főhg. írása.

sarea et illustrissimi domini consiliarij quicquid a me factum fuit, plene intellexerunt, nunc vero has scribo, ut eisdem, meo nomine facta debita reuerentia significat vestra Mag. me Brunnae agendo cum patre provinciali intellexisse, voluntatem patris generalis esse, ut siquidem mihi demandata fuerint, jam perfecta, commorer jam in Hungaria, ubi agam rectorem collegij Hungarica liberalitate ac pietate suae Majestatis caesareae fundati, hoc loco collegium spe majoris fructus spiritualis translatum Thurotio, ubi tamen manet residentia huic collegio subjecta, in utroque loco curabo, ut et ego et caeteri socij simmus grati suae Majestati caesariae, fideliter laborando juxta nostram vocationem, ac assidue pro ejusdem incolumitate ac foelicitate orando, quae quidem cura extenditur ad illustrissimos consiliarios, quo a Deo semper ipsorum sana consilia dirigantur.

Quaecum ita sint brevia dispositionis matrimonij aliaque data a sua Serenitate nunc transmitto per tres juvenes Transylvanos, qui serenissimam principissam mecum fuerunt commitati ac Romam etiam venerunt, quibus adjunxi tres nostrorum, qui juvent alios in salute animarum curanda, et enim in Transylvania magna paucitas operariorum.

Nudius tertius accepi hic literas ex Transylvania datas 19. Aug. in quibus mihi a meis amicis significatur, nondum esse quicquam transactum cum Turca, quod plerique nobiles ad foedus Christianum propendeant: miserumque principem Sigismundum Dantisco naui solvisse, nescio quo, ac versari in manifesto discrimine, illustrissimus Malaspina 17. Augusti Claudiopolim pervenit. D. Stephanus Bathorj cum uxore est in arce Huzt. Deus nos juvet.

Külczim: Perillustri atque Magnifico Domino Domino Joanni Baruitio sacrae (caesariae) Majestatis secretario (mihi) observandissimo. Pragae.¹⁾

Aldírád nélkül. Az egész levél Carillo sajátkezű írása. Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.

XI.

1599. oct. 3.

Durchleüchtigste erzherzogin.

Was mein brueder, Sigmundt für thatten begangen, vnd ime dadurch beÿ der christenhait für ain wollverdientes lob verursacht, waiss noch vor diesem menigklich. Was er aber an jezt für sinu vnd gedankhen, werden Eur DL. noch vor disen verstannden haben. Darumb ich da für vberflüssig halte, solliches mit mehrern zuwiderholen.

Als nun er fürst Sigmundt mit ime selbst deliberiret, vnd enntschliesset, was für ain weiss des Lebens er für sich nemben solle, ist er nach Pollen (welliches landt zu stillung der gemüeter, vnd anstellung

¹⁾ E szó »Pragae« kihúzza, és helyébe más írással: *Pilsen* írva.

ainer mehrern rhue vnd sicherhait weit tauglicher, als vnser vatterlandt) auf ain klaine zeit, der meinung aufgesessen, vnd gezogen, damit er von dannen aus, ir bäbstl. Heyl. zu Rom besuechen, vnd daselbst seines lebens, vnd standts, weitem zuebringen vnd anordnens, desto gewissere resolution thuen möge.

Vndter dessen aber, khombt mir für, als wan ir khün. Mt. sich etlichermassen besorgen, da sy ine in iren gebiet gedulden, das sy aintweder von ire Khay. Mt. vnd Eure DL. oder aber den türkischen Khayser selbst, ainen merkhlichen vnlust, vnd widerwillen zugewarten hetten: daher ich nun dess willen vnlangst mit dem Römischen khayser, vnd mit dem Türkischen vleissig gehandelt, vnd ist also die wenigste sorg, vnd forcht nit zuhaben, das des fürsten Sigmundts gegenwüth, weder iren khün. Mt. noch den Polnischen Landtschafft, ainiche verhinderung zuefüegen: vil weniger ainiche gefahr daraus enntstehen werde. Bitt derhalb Eur DL. hochvleissig, sy wollen mit diser gelegenhait, sollich handl vleissig tractieren, vng dahin vergleichen, damit hinfüro (wie es dan vmb ain khurze zeit zuthuen) ir khün. Mt. in irem khünigreich, ime die conuersation vnd wandlung nit zu vnguetten halten: vnd zuwider sein lassen wöllen. Seytemal sy sich dannacht mit gnaden zuerinndern, wie er vor jaren solliche sach gethan, derentwillen er nicht allain billich zgedulden, und zugestatten, sonnder auch gar zubegern, vnd zubegaben ist. Imfall nun Eur DL. solliches thuen, vnd würkhen werden sy ain löbliches, vnd iren namen lob, vnd glori, rhüemliches werkh, so auch ime zu nuz, vnd mir sehr angensem fallen wierdet, zu meiner dienstlich widervergeltung erweisen. Weissenburg den 3. 8-bris. 1599.

Anndree Cardinal
vnd fürst in SibenPürgen.

Külczim: An ir fürstl. DL. Erzherzogin Maria zu Österreich, wittib.

Egykorú másolat a bécsi cs. titk. ltárban. Hung.

XII.

1599. nov. 22.

Sacra C. y. Real Magestad.

Sintiando me por muctias raçones muy obligado a todo loque es seruicio de V. S. C. M. y consignantemete alegrarme de todo buen successo, con esta nopude dejar de dar el para bien a V. S. M. de tan feliz successo, quanto ha dado Dios, segun mi speranza, en las cosas de Transyluania, mayormente siendo tan raro, que con el ha Dios claramente buelto por la raçon y justicia de V. S. M. sea Dios bendito por todo, al qual con este collegio Hungarico fundato de la liberalidad y piedad de V. S. M. e uel qual soy al presente indigno rector, no cessare de rogar conserue a la uenir, sin mas tropieços ni rebueltas a questa

nueua prouinçia con todas las de mas a su sacra corona perteneçientas, con muy larga uida de V. S. C. Magestad, de Sellia 22. de Nouiembre 1599.

D. V. S. C. y Real Magestad

muy deusto y humilde sier.

Alonso Carrillo.

Külczim: A la sacra C. y. Real Magestad, del Emperadar, nuestro sennor.

Egészen Carillo írása. Eredetije a bécsi cs. titk. ltárban Hung.

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

NÉV ÉS TÁRGYMUTATÓ.

- A**dózás 1564. II. 345 — 334.
 Ágost szász választó ld. Zazius.
 Ágost szász választó ld. Schottendorf.
 Ágyúk Győr bevételekor 1598. II. 388.
 Albert osztrák hg. ld. Zsigmond király.
 Ali budai basa I. 56. IV. 850. 853. 859. 886. 893.
Alispánok: 1584. Monaki János, Abaúj vmegyei alispán I. 191. Ugocsa vármegyei alispánok III. 695—698.
 Althan Adolph III. 588. 601. 611.
 Althan tractája a törökkel 1606. II. 320—322.
 Alvinczi Péter, 1607. IV. 869.
 Andrássy Márton, 1542. III. 514.
 I. Apafi Mihály és az oláh biblia I. 204.
 Apony Pál 1605. I. 19.
 Árak a XVII. század elejéről I. 153—164. 1606, Bécsben I. 44. 1651. II. 359. Keleti czikkeké XVII. sz. II. 359—61. Gyógyszereké 1678. II. 364—5., 1685—6. III. 680—5. Erdélyben III. 689—90.
 Arany bástya, N.-Váradon 1598. I. 109.
 Aranyhitelesítési joga Szebennek 1542. III. 517.
 Aranyművek a XVII. századból I. 146—153.
- Áradás Törökországban 1555. I. 189.
 Árpádkori emlékek külföldi könyvtárakban I. 167—172. II. 369—376.
- B**abocsa vára, 1600. IV. 911.
 Bakýth, 1538. II. 218.
 Balassa András levele 1642. III. 702.
 Balásfi, 1621. I. 128.
 Balling János, munkácsi főkapitány, I. 196.
 Bánffy Lukács esztergomi érsek életéhez I. 171—172.
 Bányászat, szepesi a XVII. század elején. III. 667.
 Baranyi Pál, jezsuita. I. 206.
 Baráthy István, I. 37. IV. 847.
 Barczay János, 1606. III. 634.
 Básta György garázdálkodása I. 9.
 Bástyák: *Királyfi*
 Csonka { N.-Várad I. 109
 Arany 1598.
 Olasz }
- Báthory András szultáni megerősítése. IV. 904.
 Báthory András levele 1599. M.-Krisztiernához IV. 980—1.
 Báthory Gábor, 1607. IV. 881.
 Báthory Zsigmond 1598. IV. 974.
 Batthyány Ferencz, III. 588. 9. 611.
 Gr. Batthyány József köpcsényi levéltára. I. 4.

- Batthyány Orbán 1542. III. 520.
 Bebek Ferencz 1537. IV. 739.
 Bécsi békealku 1605—1606. I. 14—16. 18. 38. 41—44. 48—49. 50—53. 73—75. 75—78. III. 590—2.
 Bécsi vásárlások 1606. III. 580—581, 630.
 Bejcsy János I. 37.
 IV. Béla és a mongolok II. 376.
 Belgiojoso J. 1605. IV. 923—4.
 Bernárdfy János, krimiai követ-sége 1598-ban. III. 561—576.
 Bernárdfy, mint követ. III. 563.
 Bethlen Farkas 1542. III. 518—519.
 Bethlen Gábor portai vásárlásai 1620. III. 678—9.
 Bethune 1621. I. 130.
 Bezerédy Imre költött sírírata II. 399.
 Bihar vármegyei főispánok 1102—1791. II. 377—380.
 Birtok kezelés 1631. IV. 936—940.
 Bocatius 1606. II. 278. 291.
 Bocskay István és Illésházy István levelezése 1605. és 1606-ban. I. 1—84., II. 271—338., III. 577—652.
 Bocskay István kincsei I. 146—153.
 Bocskay s a magyar fejdelemség. 1606. II. 325.
 Bocskay István gyanúja megéltése iránt 1606. nov. 22. III. 625—6.
 Bocskay haláláról levél 1606. decz. 30. III. 639. Temetés, végrendelkezése. III. 640—2. 650—2., IV. 872—3.
 Bocskay Klára végrendelete. 1586. I. 143.
 Borbély-czéh-szabályai Debreczen. 1583. I. 89—95.
 Borbély-czéhek Pápán, N.-Váradon I. 96.
 Boricsról Odo de Diogilo I. 169.
Borok. Tarczali 1586. I. 146. III. 604.
 Borosjenei lovasok zsoldja 1599-ben. III. 666—7.
 Bosnyák Tamás 1605. IV. 828. 830. 834. 843.
 Bornemissza Boldizsár 1542. III. 520.
 Kálnai *Bornemissza* Gy. III. 710. Végrendeletéről említés III. 710.
 Bornemissza (Wornamissa) Miklós lovas hadnagy, 1598. I. 108.
 Bornemissza Pál orator, II. 237. 245. 1542. III. 507. 511. III. 520.
 Bornemissza Péter élete II. 383—4, 386—7.
 Bornemissza Péter és a Postillák. II. 383. 387.
 Blandrata György IV. 970—71.
 Breuner hadai 1620. I. 119.
 » vonulása I. 120.
 Brodarics 1537. IV. 725. 728. 729. 735—6. 738 746. 751. 757. 760. 761.
 Budai békepontok-propositiója 1606. II. 308—10.
 Bouquoi I. 125. 1621.
 Busto Pietro IV. 969.
Caeser Gál II. 331. 335.
 Calendarium Tyrnaviense, MDCLXXXVI, III. 679.
 Carrillo Alfons, IV. 971. 974. 975. 976. 979. 981—82.
 Catzianer, 1537. IV. 768. 777. 8156. 1538. II. 234. 235.
 Cilleyek sírja II. 380—383.
 Csáky István (kís) II. 292.
 Csáky István 1605. IV. 824. 827.
 Csáky Mihály 1560. III. 470.
 Csáky Pál 1565. III. 482.

Csehországi állapotok 1621. I. 125.
 Cserkeszek 1605. I. 188. 189. I. 192—4.
 Csizmadia-czéh Szathmáron 1658. 1660. III. 705—706.
 Csomaközy kapitány III. 608.
 Csonka bástya N.-Váradon 1598. I. 109.
 Csúti Gáspár, 1607. IV. 863.
 Czéhpecsétek a XVI. században II. 341.
 Czigányok történetéhez 1661. III. 704—5.
 Czobor Mihály 1606. III. 616. 606. 634.

Dániel Anna 1757. IV. 956.
 Danssi francia lovag 1598. I. 107. 113.
 Deák Farkas IV. 960.
 Debreczeni borbélyok ld. Borbély-czéh.
 Dersffy Miklós, 1605. IV. 837.
 Desöffy János instructiója 1606. II. 283—88.
 Diploma-levéltreformációja, 1606. III. 597. 603. 605.
 Dísz-tárgyak a XVII. századból IV. 940—949.
 Divald József III. 678.
 Divinyi temetési rendje. II. 356.
 Doby Antal III. 698.
 Dóczy András, 1608. IV. 885.
 Druget Bálinthoz írt fej. levél 1605. I. 29—31. III. 633—4.
 Dudik Béda I. 99.
 Duna-arany III. 710.

Ekszeresek XVII. század 1643. 1647. 1757. I. 146. 153. IV. 940—943. 953—54. 957—58.
 Erdélyi állapotok 1605. I. 1542. 20. III. 542—8. ítélő mesterei III. TÖRT. TÁR. 1878.

693—5. népei, 1595. IV. 970.
 pénzverés 1686. II. 365—6.
 vásárlások III. 689—90.
 Erdély tört. a XVI. XVII. száz. IV. 967—974.
 Erdődy Kristóf III. 588—9. 601. 611.
 Erywysthej-Eörvistye III. 710.
 Eskü: A munkácsi várórségé 1631. I. 196—7.
 Esterházy Miklós nádor ld. uralkodói levélke.
 Esztergom vívása 1605. I. 23. 25. IV. 832—4.
 Ezüst-gira 1686. II. 366.

Fabricius Károly I. 208.
 Fehérnémű 1757. IV. 959—60.
 Fejedelmi címkérdés 1606. II. 318—19.
 Fejérpataky László I. 184. III. 679.
 Fekete János hajdú 1598. I. 107.
 Dr. Fekete Lajos I. 85.
 Felső-magyarországi állapotok 1537. IV. 763.
 Felső-Ör l. Nehre.
 I. Ferdinánd intézkedései a török ellen, 1538. 225—228.
 Ferdinánd ratificatiója a gyalui egyességet illetve 1542. II. 256.
 Ferenczy József II. 341.
 Fogott bírák ítélete 1548. I. 184.
 Fogott bírák : $\left\{ \begin{array}{l} \text{Drakwlya László} \\ \text{Gerendy Péter} \\ \text{Robynt János} \\ \text{Gyulay Gáspár} \end{array} \right.$ 1548. I. 185.
 Forgács Sigmond 1605. I. 13.
 Forgács Simon 1567. III. 493.
 Főispánok: Szentpáli János, Kólosvármegye főispánja 1634.
 Biharmegyei főispánok II. 380.

Francia királyné jeggyűrűje I. 44. 45. 60. 69.
 Fráter György levelezése és egyéb őt illető iratok II. 209—270. III. 499—560.
 Fráter György és Ferdinánd kölcsönös kötelezői, 1542. III. 538—540.
 Fülek I. 67.
 Fülöp burgundi hg. 1454? III. 420.
 Fugger Jakab, Rajmund és György szász hg. 1525. III. 455—457.
 Fux János, brassai bíró 1542. III. 506.

Gáray Péter, követ I. 124.
 Géresi Kálmán I. 146.
 Gira 1686. II. 365.
 Gölniczi bányászat a XVII. száz. el. III. 668.
 Gömör-vármegye III. 703.
 Gualterius Mapes de nugis curialium, életéhez s jellemzése I. 170—171.
 Gyógyszerész-számla 1678. II. 364—5.
 György esztergomi érsek 1426. III. 419.
 György czigány vajda 1661. III. 704.
 Gyűrű (fejedelmi) 1606. II. 318. 19. 338.

Hadtörténeti adatok a XVI. századból, a kremsieri levéltárból I. 101—3.
 Hagymási Kristóf 1560. III. 471.
 Hajduk dúlása 1606. I. 49. 63.
 Dr. Hajnik Imre I. 176.
 Haller János feljegyzései 1685—7. III. 670—690.
 Haller József esete, 1686—7. III. 685—90.

Haimburgi békeconditiók 1621. I. 121., békealkudozás I. 122., békepropositiók I. 122.
 Haimburgi alku s a császári udvar 1621. I. 131—133.
 Hanvay Péter 1640. II. 392.
 Hatos Gusztáv II. 396.
 Háztartás, XVII. század IV. 927. —940.
 Hencz, praefectus III. 706.
 Hódoltsági viszonyok, 1608. IV. 891—3.
 Hodor Károly II. 380. III. 695.
 Hoffmann György 1606. III. 616. 633—4.
 Gr. Hohenlohe György 1605. IV. 920.
 Homonnay György III. 704.
 Horváth Márk életéhez I. 181 —182.
 Horváth-Stansith-család levéltára I. 181.
 Huszt várának megvétele 1605. I. 28.
János Zsigmond a szász választónak 1560. III. 471—472.
 Jelmezes társaság II. 361—363.
 »Jelmezes társaság«, Pótlék III. 711—712.
 Illyés-deák I. 119.
 Illésházy Gáspár, követ 1621. I. 124.
 Illésházy György marhája (ingóságai) 1594. I. 142—143.
 Illésházy István származása I. 139.
 Illésházy István birtokviszonyai 1569—1574.
 Illésházy István levelezése, ld. Bocskay István leveleinek jellemzése I. 3—4.
 Illésházy István és más főurak levelezése 1605—8. IV. 819—900.

- Illésházy és Bocskay félreértése II. 293—301.
 Illésházy a békéről 1606. jun. 13. II. 282—3.
 Illésházy kitüntetése ld. uralkodói levélke II.
 Illésházy István önvédelme Bocskay előtt I. 84.
 Illésházy István a separatióról 1606. III. 635.
Ingóságok jegyzéke. Illésházy György 1594. I. 142—143. Bocskay István fejedelem ingóságainak jegyzéke (XVII. sz.) I. 146—153. Ingóságok 1549-ből III. 661—2. Ezüst művek 1558. III. 662. Szinyér vára leltára 1559. III. 663—5. Tihanyi szerszámok II. 342. 1560. Felső-Vadász inventariuma, 1631. IV. 927—940. I. Rákóczy György kincsei IV. 940—949.
 Joakim Fridrik vál. 1602. IV. 913.
 Jordanus Joannes III. 700.
 Jost morva örgróf ld. Zsigmond király III.
 Ipolyi Arnold I. 164. III. 650.
 Irói viszonyok a XVI. században XII. 385.
 Isolano Márk tüzér hadnagy 1598. I. 113.
 Istvánffy Miklós III. 588—9. 601—9. 611. III. 762.
Kam III. 589.
 Kamara haszna II. 366.
 Kámánházy Béla II. 383.
 Kápolnay Ferencz 1538. II. 218.
 V. Károly 1536. II. 212.
 Károlyi Árpád I. — 143. 187. 191. II. 209. III. 499. 561. 657. 700. 703. 708. IV. 713.
 Kassai kovács-czéh pecsétje 1536. II. 342.
 Kassai zendülés, 1605. IV. 923.
 Káthay követsége, 1605. III. 644—5.
 Káthay mérég keverése, fogsága, 1606. II. 326.
 Katholikus vallás terjesztés e az oláhok közt 1706. I. 206—8.
 Katzianer megöletésének történetéhez. III. 698—700 l.
 Katzianer l. Catzianer.
 Kecskeméti szabó-czéh pecsége II. 342.
 Keleti iparczikkék a XVII. század elejéről I. 153—164.
 Kellemes Mihály 1606. III. 634.
 Kemény János vészedelemre vers III. 705—6.
 Kerecsényi L., Gyula 1565. III. 482.
 Kigyók harcza Törökországban 1555. I. 190.
 Király György ezredes 1598. I. 106. 111. 113.
 Királyfi-bástya, N.-Várad 1598. I. 109.
 Kiss Kálmán III. 706.
 Kiszelák Sándor III. 709.
 Koháry István naptári jegyzeteiből II. 396.
 Kolonitsch Seyfrid a lévai német örségről, I. 32. 33. 37. III. 588. 89. 601. 609. 611. IV. 915.
 Kolos-vmegye 1634. lustrája I. 198—204.
 Köntösök a XVII. századból IV. 958.
 Körös folyó áradása 1598. I. 113.
 Körössy István, kapitihá 1606. I. 82.
 Követség 1640. II. 392—396.
Lakitan Kristóf franczia lovag, 1598. I. 107.
 II. László magyar király halála történetéhez I. 172.

- Lázadások okai 1605. IV. 924.
 Gr. Lázár Miklós I. 204.
 Lhoczky Tivadar I. 198.
 Lengyel-magyar viszonyokról Memoriale. 1604. I. 39—41.
 Lengyel viszonyok 1605. I. 11., 1606. III. 586.
 Levéltári böngészet (F.-Ör) I. 176.
 Lévai német őrség I. 33.
 Léway család-gyűrűje I. 151.
 Lippa I. 81.
 Lippai Balázs 1605. IV. 920.
 Lobkovicz fővágróf IV. 965.
 Lőcsei bányászat a XVII. száz. elején III. 674.
 Lucrum Camerae II. 366.
- M**agyar levelek: 1552. s kettő e körül I. 187. 1584. I. 191.
 Magyar nő hősisége 1598. I. 112.
 Dr. Marczali Henrik I. 172., II. 376., III. 417., IV. 901. 974.
 Máramaros vmegye adólajstroma 1564. II. 345.
 Mária Krisztierna 1598—99. IV. 974—982. IV. 977. 978.
 V. Matkó István fordítói honorariuma 1681. I. 205.
 Mátyás király levelezése, (1468—1483) Albert szász hggel, Ernő sz. Fridrikkel cs., Vilmos sz., s e korbéli rövid regesták. III. 423—452.
 Mátyás fhg levelezése 1605. IV. 920—923. IV. 979.
 Maximilian a grécki herceg I. 64.
 Mayláth István és társai frigyelvele 15. 9. I. 183—184.
 Maylad István 1535. II. 211. 269.
 B. Mednyánszky Dénes I. 183., II. 361—363.
 Megyei adózás a XVI. században II. 345—354.
 Memhet effendi I. 57.
 Miháld visszavétele 1606. I. 45.
- Miksa császár 1571. IV. 903.
 Mitske 1598. I. 108.
 Mladosevith Horváth Péter 1606. III. 633. 634.
 Mohácsi ütközet (német jel.) III. 457—58.
 Molart János III. 588. 9. 601. 9. 611.
 Monaki János abaúj-vmegyei alispán I. 191.
 Móríc szász választó és Magyarország. III. 469.
 Munkácsi vár és uradalom történetéhez 1631. I. 194.
 Művelődéstörténeti adatok I. 137—164., II. 339—366., III. 653—690., IV. 925—960.
- N**ádasdy Tamás horvát bán magyar levelei nejéhez I. 187.
 Nádasdy Tamás 1606. III. 633. 4.
 Nagy-Bánya (Rivuli Dominarum) 1542. II. 270.
 Nagy Emre, kis-komári vajda 1606. I. 47.
 Nagy Gyula II. 342. III. 661. 662. 663.
 N.-Lajos és Pilgrim a salezburgi érsekszövetség 1371. III. 49.
 Nagy-várad béke IV. 713.
 Nagy-Várad 1598-iki ostromáról jelentés 102. 106—116.
 Napló az 1537-iki békealkuról, 1537. IV. 791—802.
 Naptári feljegyzések 1704. 1706. 1709. 1711. 397—390.
 Nehrei (Strásska F.-Öri) levéltári regesták I. 178—179.
 Nehrei levéltár ismertetése; Nehre, múltja I. 178—180.
 Neuhaus Joachim 1564. IV. 964.
 Niclespurg 1620. I. 119.
 Nógrádi hódolt faluk 1608. IV. 892.

Nyáry Pál 1598. I. 106. 1606.
III. 616. 1607. IV. 865.

Odo de Diogilo Itinerariuma I.
167.

Okiratok és levelek a n.-várad
ke történetéhez 1536—1538.
IV. 713—817.

Olasz-bástya, N.-Váradon, 1598.
I. 109.

Oláh biblia I. 204.

Oláh nyomda III. 707.

Órák 1606. I. 61. 69. 79.

Orlé Miklós 1606. III. 633. 4.
1607. IV. 873.

Országgyűlési czikkelyek 1387. I.
172.

Országgyűlés hirdetés, 1542. III.
530.

Országgyűlési meghívó 1606. nov.
25. III. 626—7.

Országgyűlési meghívó Kassára
1606. I. 35.

Országgyűlés óvása. 1604. III.
700.

Örssy Péter, esztergomi kapitány
1599. IV. 907.

Orvos, n.-szombati, 1606. pozso-
nyi III. 610.

Orvostörténeti adatok 1577—
1579. II. 364.

Pálffy Miklós 1599. IV. 906.

Pálffy Miklós Győrvára bevétele-
ről 1598. II. 387.

Párisi nemzeti könyvtár ld. Er-
dély tört.

Pászthóy Máté 1640. II. 392.

Pázmán Péter 1621. I. 128.

Pécsi Ferencz 1598. I. 106.

Péchy István 1605. IV. 837.

Péchy Simon levelei Thurzó Imré-
hez 1620. decz. 24. — 1624.
máj. 13. I. 117—136.

Pécsy működése Haimburgnál I.
119.

Péchy Simon 1607. IV. 862.

Pekry Lőrincz levele egy jezsuitá-
hoz. 1706. I. 206.

Pemphlinger János 1542. III. 528.

Pénzérték a XVII. században II.
366.

Perényi Péter 1537. IV. 739.

Pesti polgárok 1543: Vas István,
Sysak János III. 546.

Péter moldvai vajda 1542. III.
501. 502. 530.

Pétersvárad hídvérés 1542. III.
501.

Petinger. I. 44. 54. 60. 61. 63.
69. 79., IV. 844.

Petki Farkasné 1647. IV. 949.

Pinio III. 604. 610.

Portai vásárlások I. 153—164.,
III. 678—9.

Postillák terve II. 385—6.

Prayner ld. Breuner

Puchon 1606. III. 589.

Püspöki 1598. I. 106.

Püspök-ladányi harang III. 708
—9.

Rácz háború III. 709.

Ragusa 1608. IV. 897.

I. Rákóczy György kincsei 1643.
IV. 940—949.

Rákóczy György és Bethlen Gá-
bor özv. közti egyezkedés a
munkácsi vár és uradalom iránt
1631. I. 194—198.

Rákóczy Zsigmond magyar levele
1584-ből I. 191.

Rákóczy-harang Püspök-Ladány-
ban III. 708—709.

Ramphol III. 604. 610.

Reformáció az erdélyi oláhok közt
I. 204—205. III. 706—7.

Regesták a külföldi levéltárakból
III. 417. 498. IV. 901—924.

- Remetei bányászat a XVII. század elején III. 671.
- Révay Ferencz helytartó 1542. III. 506. 511.
- Rézkivitel Lengyelországba 1606. I. 56.
- Rhédey Ferencz, magyarországi generalis kapitány szerződése N.-Szombattal I. 193—194. 1607. IV. 876.
- Ribisch Gottfried alezredes Nagy-Váradon 1598. I. 106.
- Rimay János vásárlásai (1608. 1620. 1621.?) I. 153—164. 1606. II. 298. 289.
- Rosnyóbányai bányászat a XVII. század elején III. 671.
- Rozgonyi alku, 1537. IV. 781.
- Rozgonyi fegyverszünet, 1537. IV. 787—789.
- Rödern család I. 103—4.
- Rödern Menyhért cs. tábornagy élete I. 104—5.
- Rudolf császár király I. 15.
- Rudolf császár és öccse Mátyás fhg. közti viszony I. 42.
- S**alm Miklós 1540. II. 244.
- Sándor Gáspár leveleiből 1690. III. 707—708.
- Sárospataki czikkelyek 1537. IV. 802—3., Sárospataki béketárgyalások 1537. IV. 803—4.
- Sebészet állapota Mária Therézia alatt I. 97., Sebészet állapota II. József alatt I. 98., Sebészet állapota I. Ferencz I. 98.
- Sebészet története Magyarországon I. 85.
- Schottendorf Tamás cs. pénztárnok 1566. III. 493., Schottendorf levelezése Ágost szász v. III. 493—498.
- Soory Pál, hajdú 1598. I. 107.
- Statilius János 1537. IV. 737.
- Strásska I. Nehre.
- Svedléri bányászat a XVII. század elején III. 672.
- Svendi Lázár 1565. III. 485.
- Sysak János pesti polgár 1543. III. 546.
- Sytwatorok 1606. III. 617.
- Szabó Károly I. 153., III. 667. 690. 354.
- Szalay B. József I. 194.
- Szathmári csizmadia-czéh régi jegyzőkönyvéből III. 705—706.
- Szathmár-vármegye adólajstroma 1564. II. 345.
- Szeben, ld. aranyhitelesítési jog. Szécsény I. 67.
- Szeged 1542. III. 512.
- Székelyek 1542. III. 517.
- Székelyek 1605. I. 20.
- Székelyhídi András darabont 1598. I. 110.
- Székes-Fehérvári országgyűlés czikkelyei 1387. I. 172.
- Szeléndekék 1606. III. 636.
- Szentiványi bányaugyelő 1606. II. 281.
- Szentpáli János kolos-vmegyei főispán életéhez I. 198—199.
- Szerémi II. 357.
- Szilágyi Sándor I. 1. 117. 271. 358. 361., II. 392., III. 702., IV. 819. 982.
- Színlap a XVII. századból II. 363.
- Szomolnoki bányászat a XVII. század elején III. 668.
- T**aksa ügy 1543. III. 542—544.
- Tarczali bor I. 146.
- Társadalmi élet s mulatsághoz a XVII. században adat II. 361—363.
- Tatárjáráskorabeli ének 269—375.
- Tatár kán hajlandó az erdélyi szö-

vetségre 1598. III. 565. Tatár-
oláh-magyar alkudozás III. 569.
572—3. 575.
Tathos város 1542. III. 514.
Temetkezési költségek a XVII.
századból II. 354—358.
Thallóczy Lajos I. 186. 205., II.
364—367. 383—87. 387—
8. III. 705., 707.
Thaly Kálmán I. 190., II. 400.,
III. 712.
Turzó Elek 1537. IV. 738.
Thurzó György comes. III. 588—
9. 601—9. 611.
Turzó György 1605. IV. 838.
Thurzó Imre I. Pécsy Simon.
Thurzó Szaniszló 1605. I. 17. és
Homonnay Bálint.
Tokaj 1606. IV. 860.
Topheus Mihály III. 706.
Török Bálint, 1538. IV. 815.
Tököli Sebestyén, 1606. III. 633
—4.
Török aknázási kísérletek 1598.
I. 114.
Török-magyar alkudozások s vi-
szonyok 1606. I. 57—61. 63.
66. 69—73.
Török-magyar viszonyok 1605. I.
22.
Török alkudozások 1606. III.
592—6, 613—616, 622
—25.
Török háború 1595. IV. 971—
72.
Török pénz magyarra átszámítva a
XVII. száz. elején. I. 153—164.
Török jóvendölés Törökországról
1555. I. 189—190.
Trencsén vára I. 8.
Tudósítás a persa-orosz háborúról
1555. I. 188—190.
Tüzérség 1598. I. 114. 1598. II.
388.

Ugocsa - vármegye adólajstroma
1564. II. 345.
Ugocsa vármegye alispánjai. III.
695—698.
Ukkon pohara III. 657—661.
Uralkodói levélkéek. (Handbillet) I.
Rudolf cs. és k. 1603. II. 389.
II. 2-ik Mátyás 1607. II. 390.
(hasonmás) III. Ferdinánd 1644.
Esterházyhoz II. 391.
Utazás Tatárországba 1598. III.
563—4.

Vrkon pohár fölmutatása III. 660.
Valentinus Bujdosó III. 710.
Vallási állapotok Erdélyben 1595.
IV. 970—71.
Vas István pesti polgár 1543. III.
546.
Vásárlások 1685—6. III. 680—5.
Erdélyiek III. 689—90.
Vegyes közlések. I. 165—208. II.
367—400. III. 691—712. IV.
961—982.
Végrendeletek. Bocskay Klára vég-
rendelete 1586. I. 143. Illés-
házy Mátyás végrendelete 1509.
lat. III. 655—957. Petki Far-
kasné végrendelete 1647. IV.
949—955. Dániel Anna vég-
rendelete 1757. IV. 955—960.
Vels Lénárt 1537. IV. 742.
Vilmos meissenai örgróf ld. Zsig-
mond kir.
Dr. Vincze Gábor IV. 940. 949.
Vinnay Kristóf temetési költségei
1654. II. 357—58.

Zakan István szegedi bíró 1542.
III. 512.
Zay András temetési rendje 1634.
II. 354.
Zay Ferencz III. 710.
Zazius Ulrik, Ágost szász válasz-

tónak 1563—1565. III. 471— 482. 483—492.	Jost morva örgróf s meiseni Vilmos szövetsége 1593. III, 419.
Zöldfikár bég 1606. II. 276.	Zsilinszky Mihály IV. 967.
Gr. Zrínyi Miklós és cseh rokonai IV. 963—967.	Zsold, 1599. Borosjenőn. III. 666—7.
Zrínyi Miklós III. 699.	
Zsigmond király, Albert osztr. hrg,	

7906

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

1878-diki ÉVFOLYAM.

ELSŐ FÜZET. (JANUÁR—MÁRCZIUS).

BUDAPEST.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

1878.

TARTALOM.

Lap

Bocskay István és Illésházy István levelezése 1605. és 1606-ban I. közli: Szilágyi Sándor	1
Adalék a magyar sebészet történetéhez. Irta néhai Dr. Fekete Lajos	87
Rödern Menyhért cs. tábornagy tudósítása Nagy-Várad 1598. ostromoltatásáról. Közli: Dr. Dudik Béda	101
Péchy Simon levelei Thurzó Imréhez 1610. decz. 24—1621. máj. 13. közli: Sz. S.	119
Művelődéstörténeti adatok. I. Illésházy Istvánnak birtokviszonyait illető följegyzései, közli: Károlyi Árpád .	139
II. Bocskay Klára végrendelete, közli: Géresi Kálmán . .	143
III. Bocskay István fejedelem kincseinek összeírása, közli: Szabó Károly	146
IV. Rimay János portai vásárlásai, közli: Ipolyi Arnold . .	153
Vegyes közlések. Árpádkori emlékek külföldi könyvtárak- ban, közli: Dr. Marczali Henrik	167
Az 1387-ik évi székes-fehérvári országgyűlés czikkelyei, közli: Hajnik Imre	172
Levéltári böngészet, közli: b. Mednyánszky Dénes	176
Mayláth István és társai frigylevele, közli: Fehérpataky László	183
Fogott bírák ítélete 1548-ban, közli: Thallóczy Lajos . . .	184
Három rövid magyar levél. Közli: i	186
Konstantinápolyi magyar tudósítás a persa és orosz háborúról. 1555. Közli: Thaly Kálmán	188
Rákóczy Zsigmond egy magyar levele 1584-ből. Közli: K. Á. .	191
Adalékok a cserkeszek történetéhez. Közli: Szalay B. József .	191
Rákóczy György és Bethlen Gábor özvegye közti egyezkedés a munkácsi vár és uradalom iránt 1631. Közli: Lehoczky Tivadar	194
Kolozs-vármegye 1634-iki lustrája, közli: Gr. Lázár Miklós .	198
I. Apafi Mihály és az oláh biblia, közli: Th. Lajos	204
Pekry Lőrincz levele egy jezsuitához 1706., közli: Fabritius K.	206

1/2 9.